LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆԹԹԱՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ ....140 ֆրանք 70 ֆրանք 35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա....250 » 130 ֆրանք —
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ....200 » 100 ֆրանք —

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ JEUDI 1 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3232

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կարելի չէ թեթեւօրէն անցնիլ Թուրք մամուլին արտայայտութիւնները՝ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի հարցին առթիւ:

Միշտ այսպէս է եղած Թուրքիան,— ամէն անգամ որ մասնաւոր ծրագիր մը որոճաց, նախ մթնոլորտ կը ստեղծէ լրագրական պայքարներով, կ'արձակէ սանձերը, որպէսզի կարելի եղածին չափ շատ աղմկէն:

Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը ինք յարատեւօրէն կը լարէ մեքենան, բոլոր պատեհութիւններէն օգտուելու, ի հարկին հարուածը իջեցնելու համար:

Ներկայ պարագային ալ այդ գիծն է որ աչքի կը զարնէ:

Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի պայքարը ուղղուած է Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ դէմ: Մարդիկ հին յանձնառութիւններ կը յիշեցնեն, եւ Ֆրանքլէն Պույեոնի կնքած դաշնագիրն (1921 հոկտ. 20) ալ բաւական չսեպելով, նոր բաներ, մինչեւ անգամ անկախութիւն կը պահանջեն, հովանաւորութեամբ Թուրքիոյ:

Այս պահանջքը միայն հողային բռնագրաւում չի նշանակեր, այլեւ նոր դաւ մը՝ Սուրիա հաստատուած հայ գաղթականութեան դէմ:

Համոզուելու համար, բաւական է կարդալ միայն երէկ հրատարակուած լուրը,— «Իսքէնտէրունի Հայերը կը փախչին»:

Լրատու Թուրքերէն «Թան»ն է (նախկին «Միլլիյէթ»), որ դիւային չարախնդութեամբ մը աւետելով Հայերու փախուստը, կ'աւելցնէ.

— «Օգտուելով Անգարայի դաշնագրէն (20 հոկտ. 1921), բազմաթիւ հայրենադարձներ ժամանակին տեղաւորուեցան ամէնէն մօտիկ քաղաքներուն՝ Իսքէնտէրունի, Անթաքիոյ եւ Հալէպի մէջ: Առեւտուրի միակ միջոցը՝ մաքսանենգութիւնն է: Այս նպատակով բացած են խանութներ ուր մաքսանենգուած ապրանքներ կը ծախուին: Անոնք իրենց կարելին կ'ընեն, ձեռքի տակէ հարուածելու համար Թուրքիոյ տնտեսութիւնը: Հիմա դառնալով կարելի չէ բանալ անոնց կղպանքը: Վերջին կացութեան վրայ, այդ խանութներէն մէկ մասը այլ եւս ապրանք չի բերեր, իսկ մեծ մասը փակուած է»:

Նոր չէ մաքսանենգութեան այս պատմութիւնը:

Հինգ - վեց տարի առաջ, էնկիւրի ահաւոր համեմատութիւններ տալով այս հարցին, արտակարգ միջոցներ տնօրինեց, եւ զօրաւոր գունդ մը տեղաւորեց սահմանին վրայ: Այդ առթիւ մասնաւոր լիազօրութիւններ տրուեցան հրամանատարին, եւ խիստ պատիժներ սահմանուեցան:

Ճիշդ է որ մաքսանենգութիւնը տեւական աղտ մը դարձած է Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ սահմանին վրայ, իբրեւ հետեւանք տեղական պահանջներու: Բայց եթէ Հայեր կան, կրկնապատիկ, հազարապատիկ թիւով աւելի Թուրքեր եւ Քիւրտեր են որ բանուկ առեւտուրի մը վերածեր են մաքսանենգութիւնը. անոնք են որ ցանցեր կազմած են Անատոլուի բոլոր կեդրոններուն մէջ, եւ մինչեւ Կարին: Եւ, ընդհարումներու ատեն ալ, անոնք են որ կը բռնուին, կը վիրաւորուին կամ կը սպաննուին:

Կը բաւէ թղթատել վերջին տասնամեակի Թուրքերէն թերթերը, հաստատելու համար այս պարագան:

Ըսել կ'ուզենք թէ մաքսանենգութիւնը յաճախ պատրուակ է, լարուած ահուղոցի մատնելու համար սահմանամերձ շրջաններու հայ գաղթականութիւնը, որ արդէն փուշի վրայ նստած է:

Արդ, Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի հարցին հետ կրկին յուզելով մաքսանենգութեան խնդիրը, Թուրքիա կ'ուզէ երկու թռչուն զարնել միեւնոյն քարով, — Սուրիոյ վրայ ճնշում բանեցնել թէ՛ քաղաքական եւ թէ տնտեսական տեսակէտով: Երկու պարագաներուն մէջ ալ, խնդիրը սերտ կապ ունի հայ գաղթականութեան ճակատագրին հետ:

Ի՞նչ միջոցներ ունինք, չարիքը սահմանափակելու եւ նոր անակնկալներ կանխելու համար:

Միջոցներու մշակումէն առաջ, անհրաժեշտ է իմանալ թէ որ եւ է գործակցութիւն հաստատուա՞ծ է Փարիզի եւ Սուրիոյ ազգ. իշխանութեանց միջեւ:

Մենք շատ ալ վստահ չենք այս մասին: Թերեւս քանի մը նամակներ հասած են կաթողիկոսարանէն, ֆրանքեւսուրիական բանակցութեանց առթիւ, եւ «զրոյց» մըն ալ տեղի ունեցած է երեւելիներու միջեւ: Իսկ որ եւ է հիմնական ծրագիր եւ աշխատանք՝ դժուար թէ մտքէ անցած ըլլայ:

Գիտենք թէ ինչպէս կը կատարուին այս գործերը, տարիներէ ի վեր: Իսկ այսօր շատ աւելի ուժգին է պատկերը: Չունինք պատասխանատու գլուխ մը, ղեկավարութիւն մը, որուն օձիքէն կարելի ըլլար բռնել, այսպիսի պարագաներու մէջ:

Կ'ըսեն թէ դժուար, գրեթէ անկարելի է ընդհանուր ղեկավարութիւն հաստատել, հայ ժողովուրդի այս աշխարհացրիւ կացութեան մէջ:

Մէկդի դնելով ակադեմական վիճաբանութիւնները, կ'ուզէինք հարցնել թէ ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար, օրինակ, գործակցութիւն մը հաստատել Փարիզի եւ արեւելեան գաղութներու ազգ. իշխանութեանց միջեւ, գոնէ կենսական հարցերու մասին: Օրինակ, Սուրիան իր աշխարհագրութեամբ եւ ներկայ պայմաններով ինչո՞ւ հեռու պիտի համարուէր Փարիզէն:

Այս տեսակէտը չի նշանակեր միջամտել ուրիշ գաղութի մը ներքին գործերուն:

Սուրիան ալ, ինչպէս ուրիշ որ եւ է գաղութ, ինքն է որ պիտի վարէ իր գործերը: Բայց կան աշխատանքներ որոնց համար աջակցութեան եւ խորհուրդի կը կարօտի: Իսկ այդ աջակցութիւնը կրնայ արուիլ միայն խորհրդակցութեամբ եւ ծրագրեալ գործունէութեամբ:

Ո՞վ պիտի մտածէ այս մասին, երբ ուրիշները գործի անցած են արդէն եւ սպառնալիքներ կը տեղան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՐԺԵԶՐԿՈՒՄԸ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԵՑԱՒ 221Ի ԴԷՄ 350 ՁԱՅՆՈՎ

ԵՐԷԿ ԱԼ ԾԵՐԱԿՈՅՏԸ ՊԻՏԻ ՎԱՒԵՐԱՑՆԷՐ

Ֆրանքին նոր գինը պիտի ճշդուի այսօր

Երեսփ. ժողովը 25 ժամ նիստ գումարելէ յետոյ, երեքշաբթի օր քուէարկեց Ֆրանքի արժեզրկման օրինագիծը, որ կը բաղկանայ 25 յօդուածներէ, բաժնուած հինգ գլուխներու: Օրինագիծը անցաւ 221ի դէմ 350 ձայնով եւ անմիջապէս յանձնուեցաւ Ծերակոյտին, որ երէկ առտու սկսաւ քննութիւնը: Ծերակոյտին ելմտական յանձնաժողովը նախապէս քննած էր օրինագիծը, կարգ մը փոփոխութիւններ կատարելով եւ մասնաւորապէս մերժելով այն տրամադրութիւնները որ արտակարգ լիազօրութիւններ կուտան կառավարութեան, գիներու բարձրացումը զսպելու համար:

Օրինագծին քուէարկութենէն առաջ, բուռն տեսարաններ պարզուեցան երեսփ. ժողովին մէջ: Աջակողմեան հռետորները իրենց քննադատութեանց կը խառնէին վիրաւորական բացագանչութիւններ: Նախորդ նիստին մէջ նախկին նախարար Պ. Լուի Մառէն կառավարութեան ձեռնարկը կոչած էր գողութիւն եւ խարդախութիւն: Յաջորդ նիստին մէջ, երբ Լէօն Պլում կը խօսէր, ուրիշ ազգայնական երեսփոխան մը, Վիոլէման Կուառան, բացագանչեց.

— Գործարաններու գրաւումը օրինակա՞ն է թէ ապօրէն: Ժուհոյի տուէք ձեր տեղը:

Վարչապետը շարունակեց խօսիլ, առանց պատասխանելու այս ակնարկին: Քիչ վերջը նոյն երեսփոխանը նորէն ընդմիջեց.

— Կառավարութիւնը պարտաւոր է ապահովել բոլորին ազատութիւնը: Դուք Ժուհոյի ծառան էք: (Բուռն կանչեր ձախակողմէն):

Ժողովին նախագահը, Պ. Էռիօ յայտարարեց թէ անթոյլատրելի են այդ բառերը եւ կարգի հրաւիրեց երեսփոխանը, ատենագրութեան մէջ արձանագրելով այս պարագան:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՃԱՌԸ ՆԵՐՔԻՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԲՌՆԱԳՐԱՒՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Վարչապետը շատ երկար ճառ մը խօսեցաւ, պարզելով կացութիւնը անցեալ մայիսէն մինչեւ Ֆրանքին արժեզրկումը (25 սեպտ.): Մանրամասնութիւններ հաղորդեց Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Բացատրեց թէ երեսփ. ընտրութեանց ատեն Հանրային կարծիքը հակառակ էր արժեզրկման եւ ինքն ալ ընդդիմացաւ, թէեւ շարունակ առաջարկներ կ'ըլլային արժեզրկելու: Ի վերջոյ կառավարութիւնը համակերպեցաւ տեղի տալ, որովհետեւ չէր կրնար անտարբեր մնալ, երբ ոսկին կը փախչէր երկրէն վրդովիչ համեմատութեամբ. մանաւանդ որ, այդ միջոցին յաջող բանակցութիւններ կատարուած էին Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու հետ, միջազգային տնտեսութիւնը հաստատուն վիճակի մը վերածելու համար: «Զարմանալի է որ ընդդիմադիրները շատ կարեւորութիւն չեն տար երեք ժողովրդապետութեանց միջեւ գոյացած համաձայնութեան որ այնքան խոր տպաւորութիւն գործեց ուրիշ երկիրներու մէջ: Ֆրանքին արժեզրկման յաջողութիւնը կախում ունի որքան ներքին, նոյնքան միջազգային խաղաղութենէն: Պէտք չէ խանգարել օրէնքը եւ բարեկարգութիւնը: Մերինին նման կառավարութիւն մը չի կրնար զատուիլ բանուորական զանգուածներէն: Իր գոյութիւնը անկարելի կը դառնայ այն օրը երբ կապակցութիւնը խզուի բանուոր դասակարգերը ներկայացնող կազմակերպութեանց եւ իր միջեւ: Այս հաստատումը աւելի ուժ կուտայ ըսելու թէ աշխատանքի եւ դրամագլուխի վէճերը, գործատէրներու եւ գործաւորներու պայքարը չեն կրնար աւելի երկարաձգուիլ, կամ առանձնալ այն ձեւերը որ կը յուզէ Հանրային կարծիքը, առանց ծանրապէս վտանգելու հանրային բարեկարգութիւնը եւ տնտեսական վերակազմութիւնը: Մայիսի սկիզբէն ի վեր եռանդուն շարժում մը սկսաւ, բանուորական պահանջները արժեցնելու համար: Այդ շարժումը գրեթէ խաղաղած էր, երբ խորհրդարանը արձակուրդ առաւ օգոստոսին: Յետոյ վերսկսաւ սեպտեմբերին, եւ նորէն խաղաղելու վրայ է: Գիտեմ որ Հանրային կարծիքին չափազանց զգայնութիւնը մեծ համեմատութիւններ եւ այլանդակ ձեւեր կուտայ իրողութեանց: Սակայն պարտք կը սեպեմ յայտարարել թէ այդ շրջանը անցած է այլեւս, թէ ամբողջութիւն պէտք չէ դառնան պայքարի այն ձեւերը որ կը յանգին գործարաններու գրաւման: Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ այդ ձեւերուն դիմել առանց բանուորական պատասխանատու կազմակերպութեանց որոշման: (Այստեղ էր որ յուզեցաւ «ձեր տեղը Ժուհոյի տուէք» բացագանչութիւնը): Ես աւելին կ'ըսեմ.— պայքարի այդ ձեւերը պէտք չէ տեւեն այլեւս եւ չպիտի տեւեն: Ես գիտեմ որ բանուոր դասակարգին ունեցած վստահութիւնը ժողովրդական ճակատին վրայ՝ թոյլ չպիտի տայ հաշտարար միջոցներէ տարբեր ձեւերու դիմելու: Լիլի գործադուլին ատեն, բանուորական պատուիրակները յայտարարեցին թէ երբ հաւաքական պայմանագիր մը կը կապէ գործատէրերն ու բանուորական կազմակերպութիւնները, իրենք պարտաւորիչ կը նկատեն այդ պայմանագիրը եւ այլեւս տեղի չի մնար գործարաններու գրաւման, նոյնիսկ գործադուլի: Կառավարութիւնը յանձն առած է յարգել տալ այդպիսի յայտարարութիւնները եւ ատով երաշխաւորութիւն ստանձնած կ'ըլլայ բոլոր նմանօրինակ պարագաներուն համար: Բայց այդպիսի յանձնառութեանց պահպանման պայմանը այն է որ երկու կողմերն ալ հաւասար բարեացակամութեամբ վարուին պայմանագիրներ կնքած ատեն, որ պայմանագիրները ուղղամտօրէն ընդունուին, եւ գործադրուին, որ արհեստակցական ազատութիւն բառը առնուի իր բուն իմաստով, որ բանուոր դասակարգին ամէնէն իրաւատու կազմակերպութիւնները մասնաւոր առանձնաշնորհ մը չպահանջեն, որ գործատէրերը հակառակորդ ակնարկներ չհանեն այդ կազմակերպութեանց դէմ:

*** Քուէարկուած օրէնքով, կառավարութիւնը լիազօրութիւն կը ստանայ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու գիներու բարձրացման դէմ, ինչպէս եւ ուրիշ իրաւասութիւններ, որոնց մանրամասնութիւնները հաղորդած ենք օրը օրին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱՆԱՐԺԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ »

Մեր մանկական - պատանեկան ամսաթերթերէն ԱՐՓԻ իր վերջին թիւով (Սեպտ.) կը հրատարակէ գրութիւն մը, «Անարժան ղեկավարներ» խորագրով, որ էջ մըն է մեր ազգային պատմութենէն քաղուած:

Այնտեղ կը պատմուի Հայոց Պապ թագաւորին կեանքը: Բայց երկու սխալներ սպրդած են:

Այն առասպելը թէ Պապ թունաւորեց Ներսէս կաթողիկոսը, ոչ մէկ պատմագէտ կ'ընդունի, — մեր մատենագիրներուն այդ առասպելը ծիծաղելի է պարզապէս: Մեծն Ներսէս իբր թէ իր թունաւորուած ըլլալը հասկնալու համար կուրծքը կը բանայ եւ նիշդ սրտին վրայ ցոյց կուտայ սեւ բիծ մը: Երբ իրեն անդեղայ կուտան, կը մերժէ եւ քիչ յետոյ արիւն փսխելով կը մեռնի:

Այսպիսի թունաւորումներ ծանօթ չեն բժշկութեան մէջ եւ յետոյ Պապ թագաւոր կարեւորութիւն անգամ չէր տար Ներսէսի գոյութեան, — ինչո՞ւ թունաւորէր:

Երկրորդ սխալը այն է որ ԱՐՓԻ Պապը գերի կը տանի Բիւզանդիոն եւ կը գլխատէ այնտեղ 388ին:

Մինչդեռ Պապ դաւադրաբար սպաննուեցաւ Հայաստանի մէջ 374ին, խնջոյքի մը պահուն, Յոյներու կողմէ: Բիւզանդիոն շատոնց կ'ուզէր սպաննել Պապը: Անգամ մը Կիլիկիա հրաւիրեց զայն, բայց հայ թագաւորը խոյս տուաւ թակարդէն: Յետոյ սակայն խնջոյքի մը մէջ, երբ Հայոց թագաւորը գինի կը խմէր, վաւարար զարկին ետեւէն,— երիտասարդ եւ քաջ թագաւորը ոտքի կանգնեցաւ, սուրը մերկացուց եւ կռուեցաւ, բայց բազմաթիւ էին դաւադիրները...:

Իմ նպատակս չէր ուղղել այս երկու կէտերը: Ես կ'ուզէի սրբագրել ուրիշ կէտ մը: Հայոց պատմութեան մեր դասագիրքերը անիծուած են Պապ թագաւորը, որովհետեւ կը հետեւին մեր քրիստոնեայ մատենագիրներուն: Սակայն կարելի չէ թոյլ տալ, որ նոր սերունդն ալ դաստիարակուի այդ հին, բորբոսած դասագիրքերուն աւանդութիւնով: Պէտք է վերագնահատութեան ենթարկել, վերլուծել, սրբագրել: Մենք կը կարծենք թէ ԱՐՓԻի խմբագիր Դոկտ. Ա. Բարսեղեան անուշադրութեամբ տեղ տուած է այդ գրութեան: Ուստի իրմէ կը խնդրենք, որ ուրիշ գրութեամբ մը պանծացնէ Հայոց ամենամեծ թագաւորներէն մին, որ Պապն է: Ո՛չ, անարժան ղեկավար մը չէր Պապը, այլ՝ որքան երիտասարդ, նոյնքան տաղանդաւոր, խելացի եւ կամքի, տեսակէտի տէր վարիչ մը:

Փաւստոս Բիւզանդ իր անմիտ պատմութիւններով սեւցուցած է Պապը, ներբողելու համար Մեծն Ներսէսը, որուն հետ ինք, մատենագիրը, Բիւզանդիոնի գործակալներ էին: Մեծն Ներսէսը մեծ չէ մեզի համար, այլ կղերապետ մը, փառամոլ եւ դաւադիր: Մեծը Պապն է, որ կ'աշխատի ներքին բարեկարգութեամբ մը սրբագրել Ներսէսի չիմար գործերը,— Ներսէս հսկայ վանքի մը ձեւը տուած էր Հայաստանի, ապազինուորական ժողովուրդի մը վերածելով բնակչութիւնը, ամուսնական խիստ օրէնքներով՝ կասեցնելով աճումը: Ընդհակառակն Պապ դիւրացուց ամուսնութիւնը, գոցեց վանքերը, քանդեց եկեղեցական աւատապետութիւնը, զսպեց եկեղեցին որ թիւ 2 պետութիւն մը դարձած էր, եկեղեցականներն իսկ զինուորական ծառայութեան կանչեց, սպաննեց մարդպետները՝ իբրեւ պատասխան պարսկական կրօնական տիրակալութեան, արգիլեց Հայոց կաթողիկոսներուն՝ Կեսարիա երթալ, իբրեւ պատասխան բիւզանդական կրօնական թափանցումին, սպառնաց Բիւզանդիոնի դէմ պատերազմ յայտարարել, եթէ Կեսարիան չկցեն Հայաստանի,— վերջապէս այս կորովի թագաւորը քանդեց պատաքին ամէն ազդեցութիւն, իրապէս Հայու ոգի ուզելով ներշնչել ժողովուրդին: Մեր պատմիչները, որոնք Հայ ըլլալէ առաջ քրիստոնեայ էին, սեւցուցին ըսելով թէ Պապ կախարդ է, գէշ է, անբարոյ է:

Երանի թէ մեր թագաւորները Պապի պէս ըլլային:

Այսպէ՛ս պէտք է ըսել մեր նոր սերունդին:

ԱՐԱՋ

ՍԹԱԼԻՆԻ ՊԻՏԻ ՅԱՋՈՐԴԷ ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ...

«Մաթէն» միշտ պնդելով Սթալինի հիւանդութեան վրայ, կը կրկնէ թէ անոր պիտի յաջորդէ մարաջախտ Վորոշիլով: Զինուորական գործավարը վերջերս կարգ մը ժողովներ գումարել տուեր է իր բնակարանին մէջ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց խորհրդային բարձր շրջանակներու մէջ արդէն չեն ծածկեր Վորոշիլովի գործակիցներուն անունները: Այսպէս, բոլորովին մէկդի դրուած է Քականովիչ, հաղորդակցութեանց գործավարը: Այս հեռացման պատճառ կը համարուի Վորոշիլովի անձնական հակառակութիւնը եւ հակահրէական հոսանքը, որ հետզհետէ կ'աճի Խ. Միութեան մէջ: Ապագայ դիկտատուրային մաս պիտի կազմեն հինգ երեւելիներ, — մարաջախտ Վորոշիլով, Եժով՝ Չեկային նոր նախագահը, որ Կեդր. Կոմիտէին գաղտնի բարեկամը կը համարուի, Ժտանով՝ Լէնինկրատի Կոմիտէին քարտուղարը, Մոլոթով՝ գործավարներու խորհուրդին նախագահը (վարչապետ) եւ Փոսթիշեւ, Ուկրայնայի Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը: Մոլոթովի ներկայութիւնը անհրաժեշտ կը համարուի, պահելու համար միութեան գիծը անցեալին հետ:

*** Նոյն աղբիւրին համաձայն ձերբակալուած է Ռատէք, ծանօթ հրապարակագիրը, որուն անունը յաճախ յիշուեցաւ Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութեան առթիւ: Ռատէք յանցաւոր կը համարուի անոր համար որ ծանօթ ըլլալով հանդերձ, ժամանակին չէ հաղորդած Թրոցքիականներու դաւադրութիւնը...

*** Գրած էինք թէ Եակոտա, Չեկային ահարկու նախագահը, պաշտօնանկ ըլլալով, նշանակուած է թղթատարական գործավար: «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը այս պաշտօնանկութեան պատճառ կը համարի Եակոտայի սարքած շռնդալից դատավարութիւնները, 1930էն մինչեւ Զինովիեւի եւ ընկերներու խնդիրը, եւ կ'ըսէ թէ արտասահմանի հանրային կարծիքին արտայայտութիւնները որոշ դեր կատարած են այս փոփոխութեան մէջ: Թղթակիցը այս առթիւ կը հերքէ այն պատմութիւնը թէ Զինովիեւ եւ 15 ընկերները չեն գնդակահարուած:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ բրիտանական մարզպանը արտակարգ լիազօրութիւններ ստացաւ, խռովութիւնները զսպելու համար: Իսկ բանակին հրամանատարը իրաւունք ունի զինուորական դատարաններ եւ գրաքննութիւն հաստատելու, ձերբակալութիւններ եւ աքսորներ կատարելու, ի հարկին սեփականութեան իրաւունքէ զրկելու, անհատական եւ հաւաքական տուգանքներ հաստատելու, նոյնիսկ եթէ յանցաւոր կողմը ճշդուած չըլլայ: Մէկ խօսքով՝ պաշարման վիճակ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՆՈՐ, ՉԱՐԸ ՆՈՐ

Ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, Ա. Խանջեանի «ինքնասպանութեան» լուրը առաջին հաղորդողը եղաւ «Ուոշինկթըն Հերըլտ»ի Թիֆլիսի թղթակիցը, որ յուլիս 11 թուականով հեռագրած էր, թէ «Հայաստանի Համայնավր. կուսակցութեան քարտուղար Ա. Խանջեան այսօր անձնասպան եղաւ»:

Միայն տեղին վրայ ունեցած դէպքի մասին կարելի էր այդ ձեւով խմբագրուած հեռագիր ղրկել՝ «այսօր անձնասպան եղաւ»:

Մենք գիտէինք որ Ա. Խանջեան իր պաշտօնի բերումով Երեւան պիտի գտնուէր:

Ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս եղած է, որ Ա. Խանջեան անձնասպանութիւն գործած է Թիֆլիսի եւ ոչ Երեւանի մէջ:

Ա. Խանջեան իր պաշտօնին բերումով մեծ մասամբ Երեւան պիտի գտնուէր եւ շատ աւելի հաւանական էր որ ան Երեւանի մէջ գործէր անձնասպանութիւնը:

Անձնասպանութիւնը սովորաբար հետեւանք է ներքին պայքարի, ներքին հոգեկան փլուզումի, որ մէկ օրէն միւսը տեղի չի ունենար: Քիչ անգամ կը պատահի որ մարդիկ յանկարծական յուզումի մը հետեւանքով դիմեն այդ քայլին: Եւ Խանջեան անձնասպանութիւն է գործած, բնական է որ այդ քայլը առած ըլլար Երեւանի մէջ:

Ամէնէն քիչ հաւանական է որ Թիֆլիս տուած կարճատեւ այցելութեան մը ընթացքին տեղի ունենար այդ անձնասպանութիւնը:

Իսկ երբ Թիֆլիսի մէջ է տեղի ունեցած դէպքը, ապա ուրեմն հիմք կայ ենթադրելու որ կատարուածը ոչ թէ անձնասպանութիւն է, այլ միանգամայն տարբեր բան:

«Ցառաջ»ի արժանահաւատ աղբիւրէ առնուած տեղեկութիւնները, որ օրը օրին արտատպեցինք «Հայրենիք»ի մէջ, գրեթէ կասկածի տեղ չեն ձգեր թէ Թիֆլիսի մէջ կամ ստիպած են որ Ա. Խանջեան անձնասպան ըլլայ, կամ պարզապէս սպաննած են զինքը:

Այդ կը հաստատուի նաեւ անով որ, ինչպէս կ'ընդունին Հայաստանի եւ Վրաստանի Համայնավար կուսակցական մարմինները ու թերթերը, դէպքը տեղի է ունեցած յուլիս 9ին: Մինչդեռ դէպքի մասին Թիֆլիսի եւ Երեւանի մէջ յայտարարուեր է միայն յուլիս 11ին:

Անձնասպանութեան դէպք մը, ով ալ ըլլայ անձնասպանը, ծածկելու հիմք չկայ, եթէ անձնասպանութեան անունին տակ ուրիշ չէ եղածը:

Ցետոյ, ինչո՞ւ այն բացառիկ միջոցները, որ ձեռք են առնուած Թիֆլիսի եւ Երեւանի մէջ Խանջեանի թաղման առթիւ:

Ինչո՞ւ Ազրբէյճանի «վարչապետ» Մուսաբէկով ղրկուած է Երեւան ներկայ ըլլալու թաղմանը:

Խորհրդային Հայաստան չէ՞ր կրնար ինք իր ուզած ձեւով թաղել իր բարձրագոյն պաշտօնեան: Կամ եթէ Թիֆլիսի եւ Բագուի որոշումն էր, որ Ա. Խանջեան անշուք կերպով թաղուի, ատոր համար Թիֆլիսէն ուղարկուած հեռագիր մը բաւ էր, ալ ի՞նչ հարկ Մուսաբէկովը մինչեւ Երեւան ղրկելու:

Եւ դարձեալ, այն բացառիկ զգուշութիւնները, որ ձեռք են առնուած եղեր Երեւանի մէջ որպէսզի յուղարկաւորները չտեսնեն Խանջեանի դէմքը, նոյնպէս չէ՞ հերքեր անձնասպանութեան առասպելը:

Ինչպէս ցուցադրել գլուխն ու դէմքը «անձնասպանի» մը, եթէ այդ գլուխն ու դէմքին վրայ մէկէ աւելի վէրքերու հետքեր կան: Այն ո՞ր անձնասպանն է, որ կրնայ քանի մը վէրքեր հասցնել իր գլխուն:

Ա. Խանջեան ոչ միայն սպաննուած է Թիֆլիսի մէջ, ինչպէս որ, բառ «Ցառաջ»ի հաղորդագրութեան, ամէն ոք հաւատացած է Հայաստանի մէջ, այլեւ իր սպանութիւնը կանխապէս ծրագրուած է եղեր:

Որ Ա. Խանջեան ոչ թէ անձնասպան եղած է, այլ բռնի կերպով վերցուած է մէջտեղէն, այդ կ'ըսէ նաեւ խորհրդաւոր ու կասկածելի ընթացքը Խանջեանի կնոջ, որ օտար մըն է: Ան քոյրն է երկու տարի առաջ Լենինկրատի մէջ ահաբեկուած Կիրովի, որ Սթալինի նուիրուած համհարզներէն մէկն էր: Ա. Խանջեանի «անձնասպանութեան» գիշերը, երբ Երեւանի մէջ ոչ ոք տեղեակ էր դէպքէն, Խանջեանի կինը օդանաւով մեկնած է Մոսկուա, խուսափելով Թիֆլիսէ:

Հայաստանի «առաջին տիկինը» չէ այ հետաքրքրուած թէ ինչ եղած է իր ամուսինը:

Ասիկա բաւականաչափ զօրաւոր հիմք չէ՞ ըսելու համար թէ Խորհրդային «դրախտին» մէջ, ուր ամէնքը հսկողութեան տակ են, ուր որդին՝ հայրը կը լրտեսէ, քոյրը՝ եղբայրը, աղջիկը՝ իր հարազատ մայրը, աւելի քան բնական երեւոյթ է, որ Խանջեանի վրայ կարգուած լրտեսը ըլլար իր իսկ օտարազգի կինը:

Երբ Թիֆլիս Բերիաները կրնան այսպէս դիւրին եւ անպատիժ կերպով մէջտեղէ վերցնել Ա. Խանջեան մը, որ վեց տարի շարունակ եղաւ Հայաստանի տէրն ու տնօրէնը, այլ եւս ո՞վ է, որ պիտի յանդգնի բռնել Բերիաներուն ձեռքը:

Եւ այժմ Բերիաները կը կտրեն ու կը թափեն Հայաստանի մէջ:

Գաւառական, ամբաստանութիւնը միշտ պատրաստ է արդարացնելու համար Բերիաներու ամէնէն արիւնոտ ոճրագործութիւնները:

Երբ Ա. Խանջեանի ճակտին կարելի է փակցնել «հակայեղափոխական», «Թրոցքիական», «ազգայնական» պիտակները, այլ եւս Հայաստանի մէջ կը մնա՞յ մէկը, որուն չվայլեն այս մակդիրները, որոնց զարհուրելի իմաստը լիովին կ'ըմբռնեն միայն Խորհրդային քաղաքացիները:

Եւ Բերիա Թիֆլիսէն առատօրէն եւ անխնայօրէն կը բաժնէ մահապատժի հաւասար այդ մակդիրները:

Ահա Հայաստանի կրթական նախկին գործավար ան Ստեփանեան, որ «հակայեղափոխական», «ազգայնական անարգ որբկայ մըն է», — ինչպէս կը գրէ Լ. Բերիա Մոսկուայի «Փրաւտա»ին մէջ հրատարակած իր մէկ յօդուածին մէջ, որ կը կրէ «Ընկերվարութեան թշնամիներու ամբողջ հովերուն տակ» նշանակալից խորագիրը:

Ահա Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կոլեգիայի նախկին քարտուղար Գուլոյեան՝ «Երկերեանի որբկայ ազգայնական մըն», դարձեալ բառ նոյն Լ. Բերիայի:

Ահա Հայաստանի պաշտօնաթերթ «Խորհրդային Հայաստան»ը, որու խմբագրութեան Ա. Խանջեան, իբր թէ, ուղղակի թելադրութիւններ ըրած է «չջանալ որքան կարելի է քիչ քննադատել Դաշնակները»:

«Ներկայ պայմաններու մէջ կարիք չկայ յօդուածներ զետեղել Դաշնակներու դէմ», ըսած է Խանջեան «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրութեան մէջ աշխատողներուն, կը գրէ Բերիա:

Եւ գիտէ այդ Բերիան, որ մինչեւ Ա. Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» գրեթէ չէ եղած «Խորհրդային Հայաստան»ի թիւ մը, որու մէջ հայհոյութիւններ եղած չըլլան Հ. Յ. Դաշնակցութեան հասցէին: Գիտէ, անշուշտ, նաեւ, որ Ա. Խանջեանի գրիչէն ելած վերջին յօդուածն իսկ՝ «Խորհրդային Հայաստան» խորագրով եւ հրատարակուած «Փրաւտա» ու «Խորհրդային Հայաստան» պաշտօնաթերթերուն մէջ, մաղձ ու թոյն կը փսխէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան հասցէին:

Գիտէ այս բոլորը Լ. Բերիա, եւ կը ստէ: Կը ստէ, որպէսզի արդարացնէ այն հարուածը, որ ինք, հաւանաբար, իջեցուցած է «Խորհ. Հայաստան» պաշտօնաթերթի գլխուն:

«Դաշնակներու եւ Թրոցքիստներու դէմ պայքարի մէջ արթնութիւն ցոյց չտալով եւ կուսակցութեան հանդէպ երկերեսանիութիւն ընող Խանջեանը ուղղակի կը հովանաւորէր հայ մտաւորականութեան եւ հայ գրողներու մէկ մասին մէջ այն յանդգնացած տարրերը, որոնք բացարձակ պայքար կը մղէին հայ ժողովուրդի ձեռքով կառուցուող՝ «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ընկերվարական» մշակոյթին դէմ, անոր հակադրելով «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» մշակոյթի բանաձեւը», — կը շարունակէ Լ. Բերիա («Փրաւտա», օգոստ. 19, թիւ 228):

Եւ ասիկա կ'ըսուի Հայաստանի այն թշուառ գրողներու մասին, որոնք քանի մը շաբաթ առաջ, ծնրադիր ձօն մը ուղղեցին «մեծահանճար» Սթալինի:

Ի՞նչ կ'ուզէ առնցմէ Լ. Բերիա:

Աւելի վար ծռելու, աւելի ցած սողալու ալ տեղ չէ մնացած Զ. Եսայեաններու, Դ. Դեմիրճեաններու եւ Զարենցներու համար:

Բերիաները սակայն գոհ չեն:

Բերիաները կ'ուզեն պարզապէս գլխատել Հայաստանի ժողովուրդը, «ճիւղերը քամուն տալ» հայ մտաւորականութեան, անգլուխ թողելու համար արդէն տրորուած, գետնամած եղած հայութիւնը Հայաստանի մէջ: Նոյն իսկ հայ պոլշեւիկի նման ստորնաքարշ ղեկավարութիւնը անհանդուրժելի է Բերիաներու համար:

Թալէաթներու եւ Էնվէրներու փորձէն է որ օգտուիլ կ'ուզեն Լ. Բերիաները:

Իսկ մեր մէջ կան տխմարներ, քաղաքական ներքիններ, որոնք չեն տեսներ թէ Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» նուազագոյն հարուածն է այն դաւին մէջ, որ այսօր կը նիւթուի անպաշտպան Հայաստանի դէմ:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

Խ. ՌՈՒՍԻԱՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆ

(ՈՒՐ ԿԸ ՀԱՆԴԻՊԻՆ ԻՐԱՐՈՒ)

Ճափոնական ծովու երկայնքին, չինական ցած խաւերուն մէջ, վերջերս, սովետ երկրաբաններ գտան երկաթի հանքեր՝ հարիւրաւոր միլոն տարածութեամբ: Ճափոնական կայսրութեան կառուցանողները կ'ընդունին թէ երկաթը «իրենց ամենապակաս կողմն էր»: Ռուսական ծովափնեայ նահանգը, իր հանքային ու ջրային հարստութիւններով եւ ազատ հողով, ճափոնցիներու կը թուի վայր մը որ կը բովանդակէ այն բոլորը որոնց պէտք ունին իրենք: Սակայն, ճափոնացիք փոխանակ այդ հողամասին՝ գրաւեցին Մանչուրիան:

Ճափոնեւխորհրդային սահմանին ամենակարեւոր կողմը այդ մասն է, որուն միւս ծայրը գրաւուած է Ճենկիզ խանի յաջորդներուն կողմէ: Վերաբնող հոսանք մը արագօրէն կ'անցնի այս հպարտ եւ ուժեղ յառաջորդներուն մնացորդաց վրայէն, որոնք, դարեր առաջ, իրենց արիւնն են հոսեցուցած Ասիոյ եւ Եւրոպայի մէջ, ճափոնական ծովէն մինչեւ Վիէննա՝ Ճենկիզ խանի, Թիմուրլէնկի եւ Հնդկաստանի Մոկուլայի կռիւներուն ընթացքին: Քսաներորդ դարու սկզբնաւորութեան այս մարդիկը ապառնալիքի ենթակայ էին, որովհետեւ չինացի հողագործները կը յառաջանային դէպի իրենց հովիտները: Չինական այս շարժումը կանոնք նետեց յառաջ՝ դէպի Ռուսիա: Այսօր, սովետները կ'օգտուին անոնց վերազարթնած ազգայնականութենէն, աւելի երիտասարդ պետերը հովանաւորելով՝ մոնկոլեան սովետ հանրապետութեան ստեղծումի գործին մէջ (Արտաքին Մոնկոլիա): Ասիկա, սակայն, յառաջ կը բերէր պուտտայական մենատիրութեան գահընկէցումը եւ արտաքսումը ծեր ու պահպանողական խաներու որոնք փախան Մանչուրիա, հոն ասպնջականութիւն գտնելով:

Նոր վարչաձեւը կ'երեւի աւելի լաւ կեանք մը ստեղծած է համեստ հովիւներուն, վերջ տուած է քահանաներու մոլորութեանց եւ նորութիւն մը մտցուցած է գիւղացիներու եւ ճամբաներու գործին մէջ: Ասկէ զատ, Մոնկոլիա հինգերորդ կամ վեցերորդն է սովետական ներածման եւ արտածման ցանկին:

Յաւելիչ իրողութիւնը այն է, սակայն, որ Ճափոն, 1931էն ասդին իր արագ հարուածներով եւ մանաւանդ իր հանդարտ յառաջացումով՝ Զախարի, Սուիւանի եւ Ննեկսիեայի մէջ, յաջողած է իր ազդեցութեան ներքեւ առնել չորս միլիոնէն երկու անգամ աւելի կամ նոյն իսկ թիւով աւելի Մոնկոլներ քան անոնք որ կը գտնուին սովետական մոնկոլեան հանրապետութեան մէջ:

Ճափոն, իր կողմէ կը ճանչնայ տիտղոսները Արտաքին Մոնկոլիայէն փախող վարիչներուն, եւ անոնց կը տրամադրէ այն ամէնը ինչ որ պէտք ունին անձնական հանգստութեան եւ քաղաքական մեքենայութեանց համար: Ան կը պաշտպանէ մոնկոլեան պուտտայական եկեղեցին: Ճափոն ուժ կուտայ այս Մոնկոլներուն ու զանոնք կը մղէ խաչակրութեան մը՝ թափանցելու համար Մոնկոլիան եւ վայր կըցելու մոնկոլեան ցեղին ընդհանուր փառքին: Ան այժմ կ'ուզէ իր գործա- [illegible] կալները ղրկելու իրաւունքը կապ հաստատելու համար սովետական չըջանակին հետ՝ Մոնկոլիայէն:

Ճափոն մասնաւոր մոնկոլեան նահանգներ է հաստատած արեւմտեան Մանչուրիոյ մէջ, — ամէնէն ընդարձակը նոր կայսրութեան մէջ — որուն փաստօրէն կցուած են չինական մոնկոլեան նահանգները՝ Զախար, Սուիւան եւ Նինկսիա:

Ճափոնացիները կը խորհին թէ՝ եթէ ռուսական ճակատը այդ մարզին մէջ ջախջախուի, պատճառ մը չի մնար վախնալու երկու հարիւր հազար ռուս զինուորներէն եւ 600 ռուսական օդանաւերէն:

Եւ սակայն, Մոսկուա այսօր աւելի քաջալերուած է քան առաջ, եւ Ճափոն, կ'ըսեն ռուս պաշտօնական անձեր, կորսնցուց հազուադէպօրէն պատեհ առիթները՝ որոնք ներկայացան իրեն երկու տարի առաջ: Այդ երկու տարիներու ընթացքին, ռուս զինուորական ուժերը շատ լաւ տեղաւորուեցան Զապայքալեան շրջանին մէջ, եւ Ճափոն իր կացութիւնը չափազանց ծանրացուցած է հարաւի անապատներովը:

Այս է իրողութիւնը՝ Ճափոնի մասին: Ուրիշ է պարագան, երբ միասնաբար յարձակին Ճափոն, Գերմանիա եւ Լեհաստան, կ'ըսէ «Նիւ Եորք Թայմզ»:

Այն անորոշ գիծը որ այսօր կը բաժնէ Ռուսիան եւ սովետական «հովանաւորեալ»ը՝ արտաքին Մոնկոլիան՝ ճափոնական նոր երկրամասային կայսրութենէն, աշխարհի ամէնէն երկար անորոշ սահմանն է: Ան կը գտնուի երկու ուժեղ ազգերու միջեւ, որոնց բնակչութիւնները արագօրէն կ'աճին: Այդ ազգերէն ամէն մէկը կը հաւատայ իր մեծ ու երջանիկ ապագային եւ ինքզինք կը նկատէ համաշխարհային մեծ կոչումի մը տէր: Եւ սակայն, այդ գիծը աւելի բան մըն է, քան սովորական սահմանագիծ մը: Անիկա իրական սահմանն է Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ, կամ ընդմէջ ամենանոր արեւելքին եւ ամենանոր արեւմուտքին:

Այս սահմանին կարելի է աւելցնել 80 մղոնի այն գիծը, որ Սախալին կղզին երկու մասերու կը բաժնէ: Ճափոն այժմ կը կարօտի ու կ'ուզէ կղզին երկու ծայրերուն ձէթը ու ձուկը: Խաղաղական ովկիանոսի հիւսիսային ծովերուն ձկնորսութիւնը իրաւունք մըն է, որուն համար կը պայքարին սովետական ձկնային մենաշնորհն ու ճափոնական ձկնային ճարտարարուեստը՝ ճափոնական կայսերական տարմիղի հսկողութեան ներքեւ:

Ռուսական սահմանային հողամասը սեղմուած է նոր ճափոնական երկրամասային կայսրութեան ու սառած հիւսիսի տարածութեանց միջեւ:

Մէկ քառակուսի մղոնի վրայ կ'ապրին աւելի քիչ քան երեք հոգի: Այդ մարզոց մէկ երրորդէն աւելի պակաս ցեղով կամ արիւնով կապուած են Ռուսիոյ հետ: Միւս երրորդը կը բաղկանայ ռուսացած Մոնկոլներէ եւ Թուրք Թաթարներէ, եւ գլխաւորաբար այն ցեղերէն, որոնք ծանօթ են իբրեւ Բուրիաթներ: Այդ բնակչութեան վերջին երրորդը կազմուած է քորէյական եւ չինական գաղթողներէ եւ «վայրի» ցեղերէ, որոնք ծանօթ են Այնուս (Ճափոնի նախնական ազգը) անուան ներքեւ:

Պայքալեան լիճին եւ մանչուրեան սահմանին միջեւ կը գծուի ռուսական հողամաս մը, որ լայն է քանի մը հարիւր մղոն: Հոդ ռուսական համակեցութիւնը աւելի խիտ է, բայց անոր ապահովութիւնը կախում ունի ճնշուած Մոնկոլներու միջեւ ունեցող դէպքերէն:

Ագինէ մինչեւ Ուսուրի եւ Ամուր գետերուն միացման տեղը՝ ռուսական բնակչութիւնը նօսր է:

Ճափոնացիք եւ Մանչուքուոյի եւ Քորէյայի իրենց ենթակայ բնակիչները Ամուրի միջոցաւ նախանձով մը կը նային դէպի հիւսիսային հարուստ եղերքը, եւ ճափոնական զօրավարներ կը զգան թէ կայ միայն կէս գետ մը՝ իր չարժման ընդլայնումին համար:

Ռուսերը կը խորհին թէ ամէնէն ապահով մասն է իրենց հողին եւ իրենց զինուորական վարչական ու օդանաւերը զետեղած են գետի երկայնքին, փոխանակ ծովափնեայ շրջանին, որ դիւրաւ կրնար իյնալ ճափոնական ծովէն սկսած մինչեւ Ամուր գետի վարի հոսանքէն ճափոնական տարմիղին ճարտարութեան ներքեւ, ինչպէս եւ Մանչուքուոյի սահմաններէն պայթի ճափոն հետեւակազօրքին առաջքերուն տակ:

Ճափոնացիները իրենց կողմէ, ծովափնեայ շրջանին կը նային իբրեւ «սրտին դէմ ցցուած դաշոյնի» մը: Այս է հիմը Խաղաղական ովկիանոսի արեւմտեան մասին մէջ ձկնորսութեան գերակայութեան եւ նաւարկութեան ուժերու գերակայութեան համար մղուած պայքարին:

Գաւառականօրէն եւ աշխարհագրականօրէն՝ ասիկա մէկ մասն է մանչուրեան ծովափին: Ճափոնացիք կը խորհին թէ ան պէտք է քաղաքականապէս եւս մաս կազմէ Մանչուքուոյի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

QUE PERSONNE NE SORTE

(LES DEUX MASQUES)

Հրաւիրուելով թատերական բեմանուր փորձի մը ներկայ ըլլալու եւ սրահին մէջ երեք ժամ բանտարկուած՝ ոստիկաններու հսկողութեան տակ, հա ինչ որ պատահեցաւ անցնելու չէր հրաւիրեալներուս, անձկութեան պահեր ստեղծելով:

Խաղը սկսած էր շատ բնական կերպով, ծանօթ դէմքերով լեցուն սրահ մը առջեւ:

Բեմադիր Հ. Ժիւլ նախապէս յայտարարած էր բեմէն թէ Միւզէթի դերը կատարող Օր. Քամիլլ Վէնամ վերջին պահուն տկարացած ըլլալով, անոր տեղ պիտի խաղար Օր. Մոնթ Լամպէռ:

Սէկէաթէն Գոնաս (Գ. Ծաուծէլ) իր երկու աղջիկներուն՝ Սօլանժի եւ Միւզէթի հետ (Օր. Կռազիէլլա Մ... եւ Միւզեան Լամպէռ) կը սպասէր ակադեմական Փոլ Սալէթի (Հա...րի Վէռիթէ) այցելութեան:

Այս վերջինի մուտքի միջոցին Միւզեան Լամպէռ նստած էր՝ կանխակ... սարսափելի թիկնաթոռ... մը վրայ:

Ներկայացումներու միջոցին յանկարծ առաջին վերնայարկի անկիւնէն ... ազմուկը ցնցեց բոլորս, աղմկելով ... պահ մը:

Միջնարարներուն չարար եւ պաշ...

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ժամանակակից փրանսական գրականութեան եւ հրապարակագրութեան փայլուն դէմքերէն Ռընէ Փիւօ (René Puaux) հետեւեալ յօդուածը գրած է Վիէննայի Ն. Ֆ. Փրէսէի մէջ.—

Կը ծանուցուի թէ մօտ ժամանակէն մեծ զարկ պիտի տրուի ժողովրդական թատրոնին: Բայց ասիկա աւելի քաղաքական քան գեղարուեստական ծրագիր մը կը թուի ինծի, որովհետեւ մինչեւ հիմա արդէն լաւ թատերախաղերով կը հետաքրքրուէին բոլոր Ֆրանսացիները առհասարակ առանց դասակարգի կամ կարողութեան խտրութեան: Նոյն իսկ երբ դասական թատերախաղեր աժան գիներով կը ներկայացուէին, Թրոքադերոյի ահագին ամփիթատրը տեղ ձգելու տեղ չգտնուելու աստիճան կը լեցուէր: Ժողովրդական կոչուած թատերախաղերու ձգտումը որոշ է յղացողներուն միտքին մէջ. նպատակի եւ յատուկ գիտումի առումներ պիտի ըլլան, որոնց մէջ զանազան յեղափոխութիւններու հերոսները պիտի փառաբանուին, եւ դէպքեր ու կացութիւններ միշտ միմիայն պիտի ծառայեն պրոլետար դասակարգին համբաւը բարձր բռնելու:

Կորնթացիք մեծաքանակ ռոճիկով վճարեցին Եւրիպիդէսի, յորդորելու համար զայն, որ «Մէդէա» մը գրէ, որպէսզի Կիրկէ քոյրերը բռնաւորուէին բոլոր չարագործութիւններով, եւ Ցասոնի զաւակներուն սպանութեան բուն դրդիչները մաքրագործուին: Եւրիպիդէս յաջողցուց այս «գործողութիւնը», որովհետեւ, յաչս հելլէն ժողովուրդին, Եւրիպիդէսի մը գասողութիւնը, մեկնութիւնը պատմական ճշմարտութիւն մը կը համարուէր, շնորհիւ նոյն քերթողին հանճարին: Եւ Կորնթացիներուն համբաւին համար կ'արժէր ծախսել այդքան մեծաքանակ ոսկի: Չեմ կարծեր որ ասոր նոյնքան առատաձեռն կառավարութիւններ յաւակին այդ պայմանին բայց ամէնէն առաջ, խնդիրը այն է թէ Եւրիպիդէսի տաղանդով քերթողներ հազուագիւտ են այսօր: Ընդհակառակն, կը վախցուի որ անձանօթ թերակերթ բանաստեղծներ ողորմելի տաղեր գարբնեն, հասարակ ոճերով եւ պատոտ սրամտութիւններով լեցուն, որոնցմէ շատ հեռի է բուն թատերգական տաղանդը: Ժամանակի մը մէջ, ուր այլանդակ կիրքեր ոչնչացուցած են որ եւ է ողջամիտ քննադատութեան ոգի, ինչպէս ալ յաջող ըլլան այդպիսի թատերախաղեր, միշտ բացայայտ է թէ դրական նուէրը ոչինչ ու մէկ օգուտ չպիտի քաղէ:

Ուրիշ նկատումով մըն ալ, այլ ժողովրդային կամ ժողովուրդին համար թատրոնները այլ եւս որ եւ է նորութիւն չեն ներկայացներ: Երկար ատենէ ի վեր արդէն շահագրգռուողներուն կողմէ փորձեր եղան առնչելու այդ հանգամանքով թատերախաղեր, բայց հազիւ միջակ յաջողութեամբ: Ժողովուրդը բնաւ չի փափաքիր տեսնել այնպիսի խաղեր, որոնք քիչ մը շատ ապաքալծիա ոճով գրուած են իբր թէ զինքը «վերանորոգելու» կամ «չինելու» նպատակով: Ընդհակառակն, այդ անհամ գրուածներուն մէջ անուանարկուած, նախատուած կը տեսնէ իր ուշիմութիւնը, եւ այս պատճառաւ ալ իր սեփական միջավայրէն առնուած այն թատերական դէմքերուն համար որ եւ է համակրանք չունի: Հելլէն թատերգութեան վսեմ գործերը, ինչպէս նաեւ Գղատոնի Տրամախօսութիւնը ամբողջ ժողովուրդին հասկնալի լեզուով մը գրուած էին, եւ զուտ գեղարուեստական կամ վարդապետական ոչինչ ունէին իրենց մէջ: Այլ բուն ժողովուրդին ոգին էր որ ի հանդէս կը բերուէր այդ գրուածներու մէջ: Հելլէն ազգին ամբողջութիւնը կ'ըմբռնէր զանոնք եւ Հելլէններուն մէջ չկար որ եւ է գրականութիւն ժողովուրդին առանձնայատուկ, ընդունելի յատուկ գրականութեան մը իբրեւ հակապատկեր կամ ցերեկ: Մնաց որ այս միութիւնը շատ երկար ատեն ֆրանսական բանաստեղծութեան ամբողջ պատմութեան մէջ ալ չդադրեցաւ իր իրաւունքէն, եւ աղքատ ու հարուստ հաւասարապէս կը խնդային կը զուարճանային Մոլիէրի կատակերգութիւններէն, կամ միեւնոյն յուզումով կը գորովէին Վ. Հիւկոյի տաղերուն առթիւ: Քանի մը տասնամեակներէ ի վեր միայն սնամիտ ինքնահաւանութիւն (snobismus) մը առաջ բերաւ գրականութեան երկուութիւնը, եւ յաւակնոտ երկեր ու սխրամէկս բարոյականութեամբ գրուածներ տեսակ մը նախաթոռութիւն պահանջեցին:

Երիտասարդ սերունդը ինքզինքը երկընտրանքի մը առջեւ գրուած տեսաւ.— Կամ գրելու բնատիպ, տարօրինակ ձեւ մը փնտռել ամէն գնով, ամէն եղանակով համբաւ եւ, ի հարկին, դրամ շահելու համար, կամ անծանօթ մնալ, եթէ գրածներուն հրատարակիչ չգտնել, քանի չուզեր հետեւիլ իր լաւագոյն ներշնչումի ազդուքէն: Կը խորհիմ անշուշտ որ այսպիսի պարագաներու մէջ այլանդակութիւնը կը յաղթէ, անձնական քմայքները տիրական կ'ըլլան հետաքրքրական եւ մոլորեցուցիչ ըլլալով, եւ ասոր հետեւանքը կ'ըլլայ զզուելի պատկեր մը գրականութեան մէջ: Բնականութեան կամ, եթէ կ'ուզէք, բնապաշտութեան (naturalismus) պատրուակին տակ, աններելիին սահմանները առաթոր կախուեցան, ամէնէն զարշելի անպարկեշտութիւններու ազդեցութիւններու մէջ միջամտելու համար: Ամէն բան բացէ իրաց ըսելու, գրելու մարմաջով՝ հէք մարդկութեան բոլոր տկարութիւնները, մոլութիւնները, անարժանութիւնները, ստորնութիւնները հրապարակ կանխաւ եղան առանց այլեւայլի: Այս անբարոյական արկածախնդրութեան ամէնէն ցաւալի կողմը այն է, որ երբ թէ փնտռեն, բայց բարականին մէջ ոճրագործ քննադատութիւն մը իր օժանդակութիւնը ... ծայրեց ճաշակի եւ բարոյականի ... անուանարկութիւններուն: Այս վերջինները ... կին հակադրելու որ եւ է գործողութիւն կամ ճիգ ասպարէզին կը մնար հրատարակիչներուն կողմէ վճարուած րէքլամներուն շնորհիւ: Նոյն իսկ հանրային իշխանութիւնները ... նացին այս խայտառակութիւններու առջեւ՝ խորհուրդի եւ դիտի ազատութեան պաշտպանի ծիծաղելի ... կութեամբ: Բայց ամէն մէ ... զանցութիւն իրեն մէջ կը կրէ ... ուան միջոցը:

Թարգմ. գերմաներէն
(1)

պարապ ծախող կիներէն մէկը իր ափ-ւն ձգած էր ...

Աղմուկին հանգամանքը հասկցուելէն յետոյ, քանի մը վայրկեան տեւող հասարակութեան զուարճութիւնը եւ ծիծաղը հանդարտեցաւ վերջապէս, եւ խաղը շարունակուեցաւ ...

Այժմ Փօստ ակադեմականին կը ներկայացնէր իր միւս աղջիկը՝ Սիւզէթը, որ դեռ անչափ... նստած կը մնար։

Ակադեմականը եւ հայրը կը սպասէին շարժումի մը, քաղաքավարական բառերու։

Սիւզան Լամպէռ անշարժ կը մնար բեմին վրայ։

Շամպէյ մոռցաւ երեւութապէս ...

— Սիւզա՛ն։

Ցնցեց ուսին զրաւ, եւ ... գլխը նայելու, եւ բացայայտութիւն մը։

— Վարագոյրը իջեցուցէ՛ք ...

Սրահը աղմկեցաւ։

Սիւզան Լամպէռ նուաղած էր, հիւանդ ...։

Այդ անձկալից վայրկեաններուն վերջ տուաւ բեմադիր Գ. Հ. Ժիքէլ, վարագոյրին առջեւ գալով, եւ յայտարարելով թէ խաղը ընդհատուած էր, որովհետեւ ... Ս. Լամպէռ յաջողած էր վերնայարկէն՝ աղմուկի մէջէն՝ արձակուած գնդակով մը։

Ձայնարգել գործիքով մը օժտուած ատրճանակով մը անշուշտ, քանի որ թիթեղի եւ ապակիի ձայներ միայն լսած էինք։

Սրահը խորապէս յուզուած էր։ Բեմին վարագոյրը բացուեցաւ, Ժիքէլ բժիշկ կը փնտռէր հասարակութեան մէջ։ Երիտասարդ մը բեմ ելաւ, մինչդեռ կը հեռախօսէին Թաղին ոստիկանութեան։

Քանի մը վայրկեան յետոյ Թաղին ոստիկանապետը եւ ոստիկաններ կը գրաւէին սրահը եւ բեմը։

Ոստիկանապետը բեմէն կը յայտարարէր ապշած հրաւիրեալներուն.

— Մարդ դուրս չելլէ։

Եւ կը սկսէր անմիջապէս իր խուզարկութեան եւ քննութեան։ Բեմին վրայ Ս. Լամպէռի խաղակիցները կ'արտասուէին։

Ոստիկանապետը դիմելով զարմացած հրաւիրեալներուն, կը յայտարարէր, թէ պատրաստ են մինչեւ երդուեալ բժիշկին գալուստը սպասողներ ընելու, առանց մեկնելու արտօնութեան։

Մուտքի դռները խանուած էին ոստիկաններով։

Թատրոնին մէջ բանտարկուած էինք բոլորս։

Ինչ որ մասնաւորապէս հետաքրքրական կը դարձնէր կացութիւնը, այդ ալ՝ Փարիզի ոստ. տեսուչ Գ. Լամպրոսի ներկայութիւնն էր օթեակի մը մէջ արգելափակուած։

Անպայման մեկնիլ ցանկացող հրաւիրեալ մը խառնեց իր թիկնաթոռը սաստկորդուեցաւ երկու ոստիկաններէ։

Եւ երդուեալ բժիշկին գալուստը մեզի վերադարձուց մեր անձերը, ներկայ ըլլալու համար կատարուելիք քննութեան եւ տասմի վերակազմութեան։

Բեմին վրայ շարժական որմի մը ետին ծածկուած սպանեալին վրայ հսկող ոստիկանը իր աթոռին վրայ կը մնար դեռ։

Սակայն երբ երդուեալ բժիշկը ուզեց դիակը տեսնել, շարժական որմին ետին գտնուող թիկնաթոռը պարապ էր ...

Սիմոն Լամպէռի մարմինը անհետացած էր։

Ողբերգութիւնը կը բարդանար։

Ներսաձ, բեմադիր, տնօրէն եւ քարտուղար բոլորն ալ բեմին վրայ էին։ Թաղային ոստիկանապետը խառօրէն կը վարէր հարցաքննութիւնները։

Ցայտնուեցաւ որ բեմին յատակին վրայ բացուող ու բեմին ներքնայարկը տանող անցքէն տարուած էր սպանեալին մարմինը։

Կասկածներ սկսան ծանրանալ թատրոնին ընդհանուր քարտուղարին վրայ, որուն շարժումները եւ երթեւեկները տասմին սկիզբը, անբացատրելի էին, եւ մնացին իր բացատրութիւններու ընթացքին։

Սրահը հետ ի հետ կը հետեւէր անակնկալ յայտնութիւններուն եւ մերկացումներուն՝ ծիծաղաշարժ պահերով ընդմիջուած, մինչեւ որ պարզուեցաւ թէ ...

Բայց, թող ընթերցողը ներողամիտ ըլլայ,

Գ. Հ. Ժիքէլ բեմէն խնդրեց բոլորէս այդ փեղատակելի իրիկունը թատրոնին մէջ կատարուածէն բան մը չյայտնել հասարակութեան եւ գաղտնապահ մնալ։ Հրաւիրեալ տարրական պարտականութիւնս կը կատարեմ միայն, չյայտնելով թէ ինչպէս սպաննուած դերասանուհին թարմ ու կենդանի յայտնուեցաւ բեմին վրայ, եւ ...

Բայց, կը նկատեմ որ խոստումս դրժելու վրայ եմ։

Տնօրէն Գ. Նանէ՝ տասմին բարեբախտ վերջաւորութենէն զուարթ՝ շնորհաւորութիւններ կ'ընդունէր դահլիճին մէջ, ուր խռնուած հրաւիրեալներուն մէջէն դժուարաւ ճամբայ կը գտնէր Գ. Լամպրոս՝ ժպտուն ու ուրախ։

Թատրոնին դրան առջեւ, հանդիսատես մը՝ դերասան - ոստիկանի մը դիմելով կը հարցնէր.

— Պ. ոստիկան, կրնա՞ք ինծի յայտնել թէ ո՞ւր շարուած է ինքնաշարժս։

Ժպտեցանք կեղծ ոստիկանին հետ։

Ճշմարտութիւնը կը շարունակուէր դեռ, մինչեւ փողոցին վրայ։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆԸ ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ԵՒ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԱՍԻՆ

— o —

Թուրք մամուլը կը շարունակէ գրգռել հանրային կարծիքը. Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի հարցին առթիւ։ Ահաւասիկ կարգ մը [illegible] ալ —

Ճիւմհուրիյէթ գիտել կուտայ «Սուրիական պատուիրակութիւնը կը խուսափի» վերնագրով.— Իսքէնտէրունի մասին սուրիական պատուիրակութեան պետին բրած յայտարարութիւնը խոր ցաւ եւ զայրոյթ պատճառած է Թուրք հանրային կարծիքին։ Կ'իմանանք թէ յայտարարութիւնը լաւ տպաւորութիւն թողած չէ նաեւ այստեղի ֆրանսական շրջանակներուն վրայ։

Հասկնալի է թէ Թուրք հանրապետութիւնը չպիտի կարենայ հանդուրժել որ Իսքէնտէրունի ինքնավարութիւնը կորսուի «փոքրամասնութեանց» բնական իրաւունքի մը ձեւով։ Նայիմ Անթաքի ալ յի յայտարարութիւնը շատ հեռու է մեզ գոհացնելէ։ Թարգեմի քարտուղարը շարունակ «չեմ գիտեր» պատասխանած է իրեն ուղղուած հարցումներուն։

Մեր տեղեկութեանց համաձայն, ֆրանք եւ սուրիական դաշնագրին մէջ բնաւ նկատի առնուած չէ Իսքէնտէրունի հարցը, բայց Թուրք հանրապետութիւնը անկասկած լուծում մը պիտի տայ այդ կարեւոր խնդրին։

*** Երեւմոլեան եւ «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագիր Եունուս Նատի անդրադառնալով Սուրիոյ պատուիրակութեան պետին ծանօթ յայտարարութեան, կը շեշտէ.

— «Կարդալով այն խօսքերը թէ նոյնութեամբ պիտի պահուի Իսքէնտէրունի վիճակը, մարդ կը տարուի եզրակացնելու թէ սուրիական պատուիրակութեան պետը եւ ֆրանսական խորհրդականը ուղակի կը հեգնեն։ Որովհետեւ երէկ կը հարստահարուէին եւ կը տանջուէին այդ շրջանի Թուրքերը։ Եթէ այս վիճակն է զոր կ'ուզէ շարունակել Փարիզի դաշնագիրը, պէտք է բացէ ի բաց ըսել, որ զայն չպիտի ընդունին Իսքէնտէրունի Թուրքերը, ինչպէս նաեւ մենք՝ մայր հայրենիքի Թուրքերս։

Կը բանդատենք մեր անձը՝ գրի չառնելու համար բառերը որ կ'ուզեն բխիլ այս կացութեան առջեւ բորբոքած մեր սիրտէն։ Մանաւանդ զարմացանք յանդգնութեան ֆրանսացի խորհրդականին որ կ'ըսէ թէ այդ շրջանի Թուրքերը պիտի վայելեն փոքրամասնութեանց իրաւունքները։ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը չեն կրնար փոքրամասնութեանց իրաւունքներու մուրացկանութեան իջնել. իրաւունքներ՝ որ որպէս թէ պիտի ապահովուին ասոր անոր շնորհին եւ հոգածութեան միջոցաւ։

Տեսնելով որ մինչեւ հիմա մեր բռամները նկատի չառնուեցան, բռնադատուած ենք թէ Ֆրանսայի եւ թէ Սուրիոյ յայտնել որ ներողամիտ ըլլալու են, եթէ ասկէ վերջ Ֆրանսէն Պույեօնի յանձնառութիւնները ալ բաւական չնկատենք։ Նոր տրամադրութիւններու պէտք կայ, այդ յանձնառութեանց գործադրութեան համար։ Թէ Ֆրանսայի թէ Սուրիոյ շահը կը պահանջէ չյամառիլ իրաւունքներու ոտնակոխումին վրայ, որովհետեւ մինչեւ վերջը չենք կրնար հանդուրժել որ ոտնակոխուի իրաւունքը»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՆԳԱՑԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԱՊԱՏԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

— . —

Պոլսոյ Էվգաֆի պաշտօնեաները սեպտ. 23ին ներկայացան հայ կաթոլիկ հոգեւոր պետ Քիրէճեան արք.ի, աթոռապատկան կալուածներուն պայմանագրութիւնները առնելու համար, որպէսզի ըստ այնմ էվգաֆի տեսչութիւնը առանձնէ դանձումները եւ եկեղեցիներուն մատակարարութիւնը։

Քիրէճեան արք. պատասխանած է թէ էվգաֆի միջամտութիւնը օրէնքին հակառակ է, եւ թէ այս մասին բողոքագիր ներկայացուցած է էվգաֆի տեսչութեան, եւ հետեւաբար ի վիճակի չէ յանձնում կատարելու։

Աւելի առաջ եկեղեցիներու ժողովրդապետ հոգեւորականներուն գեկոյց եղած էր էվգաֆի տեսչութեան կողմէ թէ եկեղեցիներու մատակարարութիւնը տեսչութեան փոխանցուած է։ Անոնք ալ պատասխանած են թէ իրենց հովուած եկեղեցիներուն միւթէվէլլին հոգեւոր պետն է եւ հետեւաբար որ եւ է գեկոյց կեդրոն ըլլալու է։

** Ճիւմհուրիէթ կը գրէ.— Թաքսիմի հայ կաթոլիկ Ոսկերբերան եկեղեցին նախագահ Ս. Յակոբ վարդ. հոգաբարձութեան կողմէ կը յանձնուէր։ Այս վաքֆին վարչութիւնը իրեն անցած ըլլալով, էվգաֆը առանձնած է նաեւ այս վայրի վարչութիւնը։

Էվգաֆի տեսչութենէն մարմին մը եկեղեցի գնաց, իրողութիւնը հաղորդեց Զարզալեան վարդապետին եւ եկեղեցիի պաշտօնեաներուն ալ ըսաւ թէ իրենց ամսականները ասկէ վերջ էվգաֆի վարչութենէն պիտի առնեն ու եկեղեցիին ծախսերը պիտի կատարուին էվգաֆին կողմէ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԵՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

— • —

Ռուս եւ վրացի ճարտարապետներու խումբ մը վերջերս այցելեց Հայաստան։ Այդ խումբէն Ն. Սեվերով հետեւեալ յօդուածը գրած է Խորհ. Հայաստանի մէջ (5 սեպտ.)։

Այսօր ուսումնեցինք Հայաստանի ճարտարապետութեան պատմական յուշարձաններու այցելութեան եւ ուսումնասիրութեան վերաբերեալ մեր ծրագրին կարեւոր մասը։ Վրաստանի ճարտարապետներու միութեան անդամներու 23 հոգիէ բաղկացած խումբը այցելեց Գառնի, Գեղարդ, Զուարթնոց եւ Էջմիածին։

Գառնիի հեթանոսական տաճարը, որ ամենահին յուշարձանն է, կը պատկանի Ա.— Բ. դարերուն։ Հայրուսալիմ եւ անզուգական յուշարձան մըն է այդ՝ թէ իր հնութեան եւ թէ ճարտարապետական առանձնայատուկ ձեւի տեսակէտով։ Այս յուշարձանը կը յարի Հռոմի հնագոյն դարաշրջանի ասորական ճարտարապետութեան, երբ Ասորիքի մէջ դեռ կենդանի էին հելլենական աւանդութիւնները։ Այդ տեսակէտէն, ամենամօտիկ, հարազատ յուշարձանը կը մնայ Պաալպէքի տաճարը, իսկ բուն Հայաստանի մէջ չկան այդպիսի յուշարձաններ։

Ցուշարձաններու երկրորդ խմբակցութիւնը, որ կը գտնուի Էջմիածնայ շուրջը, կը պատկանի ոսկեդարին՝ Զ. եւ Է. դարերուն, երբ Հայաստանի մէջ ստեղծուեցաւ իր ուժով եւ պայծառութեամբ պարմանալի դասական ոճ մը, որ խիստ եւ տրամաբանական է մինչեւ վերջը։

Էջմիածնայ շուրջը կը գտնուէին այդ դասական ոճի լաւագոյն ներկայացուցիչները՝ Զուարթնոցը, Հռիփսիմէն, Գայեանէն։ Այդ յիշատակարաններուն վիճակը կը տարբերի մէկը միւսէն։

Գայեանէն, այդ խիստ վայելուչ ուղղանկիւն տաճարը պահպանուած է զարմանալի կերպով։ Արտաքին հասկնալի է սակայն առաջին ակնարկով։ Արեւմտեան կողմէն մուտքի մօտ եղած կամարասրահը կը պատկանի ԺԷ. դարուն, կրելով Թրքական ճարտարապետութեան նկարագիրը, այսուհանդերձ այդ կամարասրահը իր ձեւերով ներդաշնակօրէն կը ձուլուի Է. դարու հիմնական տաճարի հետ։

Ներսը, տաճարը նոյնպէս ամբողջովին պահպանած է իր հնադարեան տեսքը։ Ձեւերու եւ կառուցուածքներու հիմնալի համեմատութիւնները եւ բիւրեղային պարզութիւնը ղիտողին մէջ կը ստեղծեն գեղարուեստական զգացում։ Սակայն պէտք է, անշուշտ, շուտով մաքրել պատին եւ բեմին կառուցուածքը եւ արեւելեան ճակատի պատուհանը։

Զուարթնոցը, Ներսէսի այդ կլոր տաճարը, նոյնպէս կը պատկանի Է. դարուն։ Աւերակ վիճակի մէջ կը գտնուի։ Շուրջը, ամբողջ հրապարակը լեցուած է շինութեանց կտորներով։

Բազմատեսակ ձեւերու ամենագեղեցիկ մանրամասնութիւններու առատութիւնը կը գրաւէ տաճարն ուսումնասիրողին ուշադրութիւնը։ Կառուցուածքի պարզ, ճշգրիտ եւ տպաւորիչ յատակագիծը կը ներկայացուի ամբողջական կատարելութեամբ։ Հանգուցեալ Թորամանեան բաւական պարզութեամբ դրսեւորած է նաեւ տաճարին շինութեան ձեւապատկերը։ Սակայն տաճարին գեղարուեստական պատկերը տակաւին կը մնայ չկչռուած։ Անհրաժեշտ է լը րացուցել հետազօտութիւն այս նշանաւոր յիշատակարանը ապառիչ ձեւով ուսումնասիրելու համար, այնպէս որ գետնին վրայ ցիրուցան թափուած կտորները ձուլուին ճարտարապետական ներդաշնակ ամբողջութեան մէջ։

Մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ տաճարին հետ միասնական ընդհանուր ճարտարապետական համգոյց կազմող պալատը, որ այդտեղ կանգնած է։ Առհասարակ քաղաքային ճարտարապետութեան մեզի ծանօթ միակ մնացորդն է թէ Հայաստանի, թէ Վրաստանի համար։ Պալատը մեծ է եւ այնքան լաւ պահպանուած է որ անխախտ կերպով կը կարդացուի անոր ամբողջ յատակագիծը եւ կը հասկցուի անոր ճարտարապետական լուծման ձեւը։

Հռիփսիմէն խաչաձեւ տաճարներու լաւագոյն նմոյշն է, որ բաւական ետին լայն տարածուած էր Է. եւ Ը. դարերու այդ ժամանակաշրջանին։

Ըստ էութեան տաճարը շատ լաւ է պահպանուած եւ անսովոր հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ ամէն անոնց համար, որ կ'ուսումնասիրեն Հայաստանի ճարտարապետութիւնը։

Գեղարդը, այդ մեծ վանքը, որ կը գտնուի ձորին մէջ, շրջապատուած է ժայռերով։ Ժամանակին այդ ժայռերուն առած է ֆանթասթիք քաղաքի տեսք։ Շուրջը կը բարձրանան ամրոցներ, պալատներ, աշտարակներ, հէքեաթային ուրուագծումներով։ Բնական եւ մշակումի ենթարկուած բարդ մաթիւ քարայրներ կը ծածկեն ժայռերու ուղղաբերձ զառիվայրերը։ Գեղարդը շինողները կրցեր են իրենց ճարտարապետութեան համար գտնել ընդհանուր լեզու բնութեան ճարտարապետութեան հետ, գտնել բնական տեսարանի եւ իրենց շինած ձեւերուն համաձայնութիւնը։ Քարայրային տաճարի շինութիւնը այս շրջապատին մէջ կը թուի տրամաբանական, մանաւանդ ասոր համար կարելի էր օգտագործել բնութեան բնակարան քարայրը։

ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Ա. ՏԷՐ ԶՕՐ

Տէր Զօրէն հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն «Հ. Կոչնակ»ին (5 սեպտ.)—

Հալէպէն 330 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ անսահման անապատի մէկ անկիւնը, աւազավէտ Եփրատի եզերքին շինուած փոքրիկ քաղաք մը։ Այլ եւս սպանդանոց մը չէ Տէր Զօր, շնորհիւ իր դիրքին եւ առողջարար օդին կոչուած է անապատի ամենագեղեցիկ վայրը։ Հազիւ մօտեցած ա- նոր, կը նշմարուին նորաշէն Հակայ կամուրջն ու զանազան արդիական նորակերտ շէնքեր, որոնք առաջին ակնարկով կը վկայեն ֆրանսական իշխանութեանց տարած քաղաքակրթական անխոնջ աշխատանքները։

Կեդրոնական պողոտային ծայրը կանգնած են Լատին հոյակապ եկեղեցին ու դպրոցը որ, կ'ըսուի թէ, արժած է 40 հազար սուր. ոսկի։ Հայ կաթոլիկները, Ասորիներն ու Քաղդէացիներն ալ ունին իրենց սեփական եկեղեցիներն ու դպրոցները։ Կեդր. պողոտային ալ եզերքի մէկ շարքին վրայ կառուցուած են զինուորական հաստատութիւնները, աւելի արեւելք զօրամասին բնակարանը, նորաշէն ընդարձակ բանան ու կառավարչատունը։

Տէր Զօ՛ր ... որուն մէջ ապրելու դժբախտութիւնն ունին այժմ կեանքի պայքարէն տարուած 115 տուն հայութիւն։

Կը տեսնես հարիւրաւոր հայ տիկիններ ու երիտասարդներ, որոնք ի՛նչ չարչարանքներով ու նախատինքներով կ'ապրին վրանաբնակ Արաբներու քով, ո՞վ պիտի հոգայ այս խեղճերը։

Կը տեսնես ցնցոտիներ հագած տղաք կիներ որոնց կրծքին կը փայլին հայ. մայրերու եւ աղջիկներու կուրծքէն խլուած հինգնոց ոսկիներ ու ոսկեձոյլ խաչեր։

Այսօր Տէր Զօրի մէջ կը նշանակէ ականատես ըլլալ երէկի ողբերգութեան եւ արիւնոտ արհաւիրքին։

Տէր - Զօրի հայութիւնը բարի օր մը մտածեց հաւաքել նահատակներու անթաղ ոսկորները որոնք բլրացած կը մնային Եփրատի եզերքներուն եւ սրբավայր մը կառուցանել անոնց վրայ։ Հալէպի Հայոց առաջնորդ Արտաւազդ արք.ի անխոնջ աշխատանքով եւ բարերար Բարսեղ Պալըգճեանի նիւթական օժանդակութեամբ կառուցուեցան կոկիկ եկեղեցի մը ու դպրոց մը։

Ազգային վարժարանը ունի մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի բաժիններ, 80ի մօտ երկսեռ աշակերտութեամբ եւ 5 պաշտօնէութեամբ։ Դպրոցի պիւտճէն կը հոգացուի Հ. Բ. Ը. Միութենէն եւ տեղական տարեթօշակներու գանձումէն։

Ազգային վարժարանի կողքին կայ նաեւ մանուկներու կրօնաբարոյական դաստիարակութեան ծառայող կիրակնօրեայ վարժարան մը, Ազգ. վարժարանի ուսուցիչներու հսկողութեան տակ 50 աշակերտութեամբ։

Հ. Բ. Ը. Միութեան տեղական մասնաճիւղը ունի 60ի մօտ անդամներ, ինչ որ արդէն քաջալերական է։

Տէր Զօրի հայութիւնը մեծ մասամբ կը բաղկանայ արհեստաւորներէ, թէեւ կառավարական պաշտօնեաներ, երեւելի բժիշկներ եւ առեւտրականներ չեն պակսիր։

Բ. ԳԱՄԻՇԼԻ

Գամիշլի շինուած է Տէր Զօրէն 250 քիլոմեթր հեռու, Թուրք եւ սուրիական սահմանագլխին մերձ՝ ընդարձակ հովիտի մը մէջ։

Կլիման հոյակապ է իր ապառաջ մէնոլորտով ճահիճներու չառութեան պատճառաւ «մալարիան» սարսափելի աւերներ կը գործէ, սա պատճառ դարձած է որ բնակչութեան մեծամասնութիւնը հիւանդանալով զաղթէ։ Այժմ մալարիայի առաջքը առնուած է բացուած հորերով որոնք մաքուր ջուր կը պարունակեն։

Գամիշլին շնորհիւ իր բնական դիրքին եւ Թուրքիոյ սահմանամերձ վայր մը ըլլալուն՝ կոչուած է հիւսիսային Սուրիոյ վաճառաշահ եւ գեղեցիկ քաղաքը ըլլալու։

Բնակչութեան երկու երրորդը, մօտ 1000 ընտանիք հայ լուսաւորչական-ներ են, հաստատուած վերջին 10—15 տարիներու ընթացքին։ Հայերը մեծամասնութեամբ կորսնցուցած են իրենց մայրենի լեզուն եւ կը խօսին քրտերէն կամ Թուրքերէն։ Պէտք է ըսել թէ չափազանց կրօնամոլ են, ամէն չորեքշաբթի եւ ուրբաթ միս չեն ուտեր եւ իրապէս խոր ակնածանք ունին քահանաներու հանդէպ։

Գամիշլիի հայութիւնը մեծ զոհաբերութեամբ յաջողած է շինել տաճար մը, բայց եւ այնպէս սա անբաւարար կը թուի այսքան հոծ հայ գաղութի մը համար։

Ազգ. վարժարանը ունի մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի բաժիններ մօտ 400 աշակերտութեամբ։ Պիւտճէն կը հոգացուի աշակերտներու թոշակներէն եւ Օ. Կարմիր Խաչի նպաստով բայց եւ այնպէս դպրոցը միշտ տարի բաց ունի։

Գամիշլի առեւտրական քաղաք մը ըլլալով երեւելի առեւտրականներ շատ են որոնք մեծ մասամբ Հայ են։ Ժողովուրդը զանգուածօրէն կը զբաղի երկրագործութեամբ եւ պարտիզպանութեամբ. թէեւ օրուան հացի կարօտեալներ եւ անգործներ չեն պակսիր։

Գ.— ՀԱՍԻՉԷ

Տէր Զօր - Գամիշլիի անապատային ճամբաներէն կ'անցնինք ու կը դիտենք այն վայրերը ուր նահատակուեցան Հայերու վերջին խլեակները արիւնարբու Չէչէններու կողմէ։

Ահա՛ Հասիչէն բլուրի մը ստորոտը Խապուրի (գետ) ղոյզ եզերքներուն, Ֆրանսական դրօշին տակ ան վերածուած է պարտէզներով շրջապատուած քաղաքի մը։

Հասիչէն ունի 20 հազարէ աւելի բնակչութիւն, մեծամասնութեամբ Ասորիներէ եւ փրանաբնակ Արաբներէ բաղկացած։

Հայերը՝ որոնք կը հաշուուին մօտ 140 ընտանիք՝ ամբողջութեամբ արհեստաւոր եւ մանր առեւտրականներ են։

Ազգային գործեր կը տնօրինուին Թաղական խորհուրդի մը կողմէ։ Նոր եկեղեցւոյ մը շինութիւնը դեռ չէ լըրացած, եկեղեցական արարողութիւններն ու Ս. պատարագը կը կատարուին դպրոցի սրահներէն մէկուն մէջ։

Դպրոցը ունի 90 աշակերտութիւն եւ եւ 3 պաշտօնէութիւն, որուն պիւտճէն կը հոգացուի գաղութի հայութեան կողմէ։

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ

— . —

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (24 սեպտ.).

— «Ռուս սոցիալ դեմոկրատ կուսակցութեան օրկան «Սոցիալիստիչեսքի Վէսթնիկ»ի (Ընկերվարական Բանբեր) վերջին, սեպտ. 17ի թիւին մէջ, ռուս ընկերվարական ականաւոր պարագլուխ Ֆէօտոր Տան, խիստ ուշագրաւ յօդուած մը նուիրած է Խ. Ռուսիոյ միջամտութեանը՝ Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի կառավարութեան գործերուն։

Ռուս ընկերվարական ղեկավարը կը գրէ թէ, Ֆրանսական համայնավարական կուսակցութիւնը արտայայտիչն է եւ կազմակերպիչը բանուորական շրջանակներու դժգոհ տրամադրութիւններուն, ընդդէմ Ֆրանսական ներկայ կառավարութեան, որ պէմ է Սպանիոյ ներքին գործերուն միջամտութեան եւ ատով պատճառ կը դառնայ համայնավար - ընկերվարական միացեալ ճակատի քայքայման։

Այս դժգոհութիւններու եւ բողոքի մէկ արտայայտութիւնն էր համայնավարներու կողմէ վերջերս կազմակերպուած գործադուլը Փարիզի շրջանի մետաղագործական գործարաններուն մէջ։

Սակայն, «Սպանիոյ օգնութեանց պայքարին զուգընթաց համայնավարները պայքար կը մղեն նաեւ ի նպաստ «ֆրանսական ճակատ»ին, որ ուրիշ ոչինչ պիտի ըլլայ, եթէ ոչ ընդարձակումը ժողովրդական ճակատին դէպի աջ, այսինքն պահպանողական չափաւոր շրջանակներու մասնակցութիւնը ներկայ ժողովրդական ճակատին։

Ասով ի հարկէ, պիտի խանգարուի Ֆրանսայի ներկայ կառավարութեան ընկերային ծրագիրը եւ ընկերվարական Լէօն Պլումի փոխարէն կառավարութեան ղեկը պիտի անցնի, լաւագոյն պարագային, «արմատական էռիոյի։ Ու եթէ հիմա արմատական կուսակցութիւնը իր աւագին մեծամասնութեամբ դէմ է սպանիական գործերուն խառնուելուն, կառավարութեան մէջ իր ուժերը աւելցնելով վերջնապէս խաչ պիտի դրուի Ֆրանսայի կողմէ Սպանիոյ արուեստ օգնութեան յոյսերուն վրայ։

Արդ, ի՞նչպէս բացատրել Ֆրանսացի համայնավարներու այս երկդիմի քաղաքականութիւնը։

Ռուս ընկերվարական պարագլուխ Տան այս առթիւ կ'ընէ խիստ ուշագրաւ մեկնաբանութիւններ։

Ֆրանսացի համայնավարներու բռնած այս քաղաքականութիւններ, կը գրէ Թ. Տան, բոլորովին բացորոշ կը դարձնէ անոնց քաղաքական խոկական նպատակները։

Ոչ ոք կը կասկածի որ Ֆրանսացի համայնավարները կը գործեն միմիայն Մոսկուայի հրահանգներուն համաձայն, իսկ Մոսկուան անխուսափելի կը համարէ գերմանական յարձակում մը Ռուսաստանի վրայ։

Մոսկուա յանգած է այն եզրակացութեան, թէ լաւագոյն է որ պատերազմը սկսի այսօր, քան թէ աւելի ուշ, երբ Հիթլէր հնարաւորութիւն պիտի ունենայ աւարտելու իր սպառազինման ծրագիրը։ Ու նաեւ լաւագոյն է որ այդ պատերազմը սկսի սպանիական դէպքերու պատճառով, արեւմուտքի մէջ, Ֆրանսական ճակատի վրայ, որ երաշխաւորուած Անգլիոյ կողմէն, քան թէ արեւելեան, խորհրդային ճակատին վրայ։ Պատերազմի բոլոր հետեւանքները նկատի առնելով, Մոսկուա կը նախընտրէ որ ընկերվարական Լէօն Պլումի կառավարութեան փոխարէն Ֆրանսայի մէջ կազմուի «ազգայնական կառավարութիւն մը» «Ֆրանսական ճակատ»ի նշանաբանին տակ ...»։

Ի՞նչ կը բանին ուրիշ երկիրներու մէջ

Սեղանպետական շրջանակներէ կը հաղորդեն թէ Իտալիա իր դրամին գինը պիտի կորէ 40 առ հարիւր համեմատութեամբ եւ կամ հաւասարաժամ լիրէթ մը պիտի հաստատէ, իբրեւ հետեւանք Ֆրանսական, զուիցերիական եւ Հոլանտական դրամներու արժեզրկման: Այս նոր լիրէթը 25 — 30 առ հարիւր աւելի արժան պիտի ըլլայ բուն ներքին լիրէթէն։ Անոր շնորհիւ Իտալիոյ առեւտրականները պիտի կրնան մրցիլ օտար հրապարակներու վրայ: Այդ պարագային անփոփոխ պիտի մնայ լիրէթին ներկայ արժէքը: Եթէ այս գործողութիւնը կատարուի, Իտալիա երեք տեսակ դրամ պիտի ունենայ,— 1. Ներքին գործածութեան համար. — 2. Օտար առեւտուրի համար — 3. Զբօսաշրջիկներու համար:

*** Զուիցերիական կառավարութիւնը լիազօրութիւն ստացաւ խաւիծեալ գիներու ապօրէն բարձրացումը: Գերմանական կառավարութիւնը առ այժմ չուզեր հետեւիլ ուրիշ երկիրներու օրինակին: Չեխական կառավարութիւնն ալ երկար խորհրդակցութենէ մը վերջը որոշեց արժեզրկել քուրոնը:

*** Սակարանները գոց են տակաւին, բայց անգլիականը արդէն կ'արժէ 96, երբեմն 100 (փոխան 75 — 77ի), իսկ տոլարը՝ 18.90 եւ աւելի:

ԾՈՎԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ ՄԸ ՃԻՊՐԱԼԹԱՐԻ ՄԷՋ

Սպանիոյ ապստամբներուն ձեռքը մնացած երկու մարտանաւեր երեքշաբթի օր Ճիպրալթարի նեղուցին մէջ յարձակեցան երկու կառավարական թորփիլանաւերու վրայ: Այս վերջիններէն մէկը վնասուեցաւ, իսկ միւսը ընկղմեցաւ: Ֆրանսական շոգենաւ մը թորփիլանաւին նաւաստիներէն 40 հոգի ազատելով Մարսէյլ տարաւ: Ճակատամարտը տեւեց երեք ժամ:

Նոյն օրը հինգ ապստամբ օդանաւեր ռմբակոծեցին Պիլպաօ, թէեւ քաղաքին կառավարիչը կը սպառնար սպաննել 1500 պատանդներ: Այս հինգերորդ ռմբակոծութիւնն է որ կը կատարուի: Ընդհանրապէս հրձիգ ռումբեր կը նետուին գլխաւոր պողոտաներուն վրայ:

Մատրիտի կառավարութիւնը որոշեց ինքնավարութիւն շնորհել Պասքեան նահանգներուն, ինչպէս եղած է Քաթալոնիոյ մէջ:

Զօր. Ֆրանքօ սպարապետ նշանակուեցաւ բոլոր ապստամբ ուժերուն: Լուրի մը համաձայն, զօրավարը որոշած է Մատրիտ մտնել Հոկտեմբեր 12ին: Այս առթիւ իր կուսակիցները կ'ըսեն.— «Զօրավարը կրնայ անմիջապէս Մատրիտ մտնել 40,000 զինուոր զոհելով, բայց քաղաքական պատճառներով կը նախընտրէ մայրաքաղաքը գրաւել նուազագոյն կորուստով: Զօրավարին կարծիքով կարմիր բանակը խորտակուելու վրայ է: Ինք հեղնութեամբ կ'ընդունի վճռական դիմադրութեան խօսքերը:

Ֆրանկօ-սուրիական դաշնագրին գլխաւոր տրամադրութիւնները

Արաբական մամուլը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած դաշնագրի մասին.—

Սուրիական պատուիրակութիւնն ու Ֆրանսական կառավարութիւնը համաձայնութիւն գոյացուցին նախ Սուրիոյ մէջ հրատարակելու համար դաշնագրին պատճէնը: Դաշնագիրը պատրաստուած է երկու լեզուներով՝ Ֆրանսերէն եւ արաբերէն: Եթէ տարակարծութիւն մը ծագի դաշնագրի որ եւ է մէկ կէտին շուրջ, իբրեւ հիմ պիտի ընդունուի Ֆրանսերէն բնագիրը: Այս պայմանը անոր համար որ սուրիացի պատուիրակները Ֆրանսերէն կը հասկնան, մինչդեռ Ֆրանսացի բանագնացները անծանօթ են արաբերէն լեզուին:

Անհատական դաշնագրին էական կէտերը.—

1.— Դաշնագիրը ամբողջովին կը ջնջէ հոգատարութիւնը եւ կը ճանչնայ Սուրիոյ անկախութիւնը, ընդունելով անոր միջազգային գոյութիւնը: Ճէպէլ Տրիւզի եւ Ալէվիներու երկիրները կը կազմեն Սուրիոյ մաս, սակայն կ'օժտուին ներքին առանձին իրաւունքներով եւ օրէնքներով:

2.— Ֆրանսա եւ Սուրիա փոխադարձ պաշտպանութեան համաձայնութիւն կը կնքեն:

3.— Սուրիա, համաձայն այս դաշնագրին, կը կազմէ իր բանակը: Ֆրանսական ուժերը կը քաշուին հետզհետէ: Դաշնագրի ստորագրութեան հինգերորդ տարին Ֆրանսական ուժերը ամբողջովին քաշուած կ'ըլլան Սուրիայէն: Այժմէն սուրիական կառավարութեան կը փոխանցուին Ֆրանսական ուժերու ձեռքը գտնուող ամրութիւններն ու ռազմական դիրքերը: Ֆրանսացիները պիտի ունենան երկու օդանաւային ու երկու զինուորական կայաններ, քաղաքներէն հեռու վայրերու մէջ:

4.— Առանց սահմանափակման սուրիական կառավարութիւնը պիտի վարէ երկրին ելեւմտական ու տնտեսական գործերը:

5.— Սուրիական կառավարութեան իրաւունքն է նշանակել ներկայացուցիչներ, հիւպատոսներ կամ դեսպաններ այն բոլոր երկիրներու եւ մայրաքաղաքներու մէջ որ պէտք կը տեսնէ:

6.— Ֆրանսա կը հրաժարի պահանջելէ դրամական եւ հովանաւորութեան ծախքերը (համաձայն հոգատարութեան դաշնագրին Ֆրանսա իրաւունք ունի պահանջելու այդ ծախքերը):

7.— Խառն դատարանները կը դադրին: Բոլոր դատաւորներն ալ սուրիացի պիտի ըլլան: Սակայն, այն պարագային, երբ, օտարահպատակի մը դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ, այն ատեն Ֆրանսացի դատական - խորհրդական մը կը մասնակցի ատեանին:

8.— Սուրիական կառավարութիւնը ազատ է ուզածին չափ Ֆրանսացի պաշտօնեաներ կամ մասնագէտներ ծառայութեան կոչելու:

9.— Արգելք չկայ Լիբանանի Սուրիոյ միացման: Եթէ երկու երկիրները համաձայնին ապագային, կրնան միութիւն կազմել:

10.— Սուրիա եւ Լիբանան համախորհուրդ կրնան մշակել նոր օրինագիծ մը հասարակաց շահերու խնդրին կարգադրութեան համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁԻՒՆ ԿԸ ՏԵՂԱՅ Ֆրանսայի զանազան մասերուն մէջ, մանաւանդ Կրընապլի կողմերը եւ գէպի Զուիցերիոյ սահմանը: Փարիզի մէջ ալ օդը ցրտած է երկու օրէ ի վեր:

ՑՈՐԵՆԻ ՀՈՒՆՁՔԸ այս տարի անբաւական պիտի գայ Գերմանիոյ մէջ: Կառավարութիւնը յանձնարարեց խնայողութեամբ գործածել արմտիքը:

ՈՒԹ ԱՂՋԻԿՆԵՐ ՓԱԽԱՆ Փարիզի ուրիշ մէկ թաղէն՝ Փիքփիւսի դաստիարակչէն, կապելով երկու պահապաններուն ձեռքերը, ոտքերը եւ բերաննին: Անցեալ շաբթու ալ Գիյանքուրի մէջ այսպիսի դէպք մը պատահած էր:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Ռոստոմ, Իշխան, Քրիստափոր եւ Վաhագն ենթակոմիտէները եւ խումբերը, հինգշաբթի 1 Հոկտ., երեկոյ ժամը 8.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԻՊԱՏԻՒ ՏԻԿԻՆ Լ. ՇԱՆԹԻ ԻՐ ՍՈՒՐԲԻԱ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ

տեղի կ'ունենայ կիրակի 4 Հոկտ., ժամը 3—7

Ռուսական քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Av. Tokio, Métro Alma եւ Iéna

Կարելի է նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէներուն.— Mlle H. Petrossian. 6 rue de Trétaigne, Paris (18) Հեռ. Mont. 13—09 եւ Mlle Mérangulian: 27 rue Desnouettes, Paris (15):

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐ., (մէջը ըլլալով՝ թէյ, խմորեղէն, շամփայն)։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Հարաւ. Երջանի Ցառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տիկ. Ազնիւ Գազազեանի եւ ընտանիքին, որ Ս. Գէորգի տօնին առթիւ ի յիշատակ իր սիրելի ամուսնոյն նուիրած է 50 ֆր., շրջանին դպրոցի վերաբացման ծախսերուն համար:

«ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վերջերս պարզած էինք այս Միութեան նպատակը:

Ակումբին վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալներէն.— Հիմնադիր նախագահ Ա. Լ. Աշճեան, քարտուղար՝ Օր. Լ. Ճիզմէճեան, գանձ. Օր. Աֆուաթունեան: Խորհրդականներ՝ Տիկ. Բ. Աշճեան, Գ. Հ. Դաւիթեան, Օր. Ս. Եըլմասեան, Գ. Ն. Ցեղբոսեան: Ակումբը մասնաւոր ուսուցիչներ նշանակած է Հայերէնի եւ երաժշտութեան համար: Հայերէնի եւ երաժշտութեան դասերը պիտի աւանդուին ամէն չորեքշաբթի օրեր ժամը 21—23, Salle Wackerի մէջ, 67 69 rue de Douai (Place Clichy) Paris (9): Առաջին եւ երկրորդ նիստերը տեղի ունեցան, ժողովներուն ներկայ եղած են 20էն 25 անդամներ:

Ակումբին վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց, որ բանիւ եւ գրով իրենց շնորհաւորութիւնները յայտնած են Ակումբին բացման առթիւ, որուն պաշտօնական հանդէսը տեղի պիտի ունենայ մօտ օրէն:

Ակումբիս անդամատուրքը տարեկան 50 ֆր. է: Հասցէ— M. Achdjian. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)։

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ յարկաբաժիններ, ամէն յարմարութիւններով (tout confort), մէկ մեծ սենեակ, խոհանոց, 1300-1750 ֆր. (շարժ եւ շոգեգործ մէջը ըլլալով)։ Դիմել՝ 13-15 rue de la Vistule, մեթրօ Maison Blanche։

50 մեթր հեռու Իսի կայարանէն եւ 28 եւ 32 թիւ հանրակառքերու կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 1800, եւ 2 փիէսնոց 2300 ֆր. տաքջուր շոգեգործ միասին:

Աժան գինով մէկ խանութ: Դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72-74 Bld. Rodin. à Issy-les-Moulineaux.

Դ. ՏԷՐԻԿ

Գամիշլիէն ցեխոտ ու լեռնային ճամբաներէ անցնելէ վերջ կը հանդիպինք գարձեալ հայաշատ կեդրոն մը՝ «Տէրիկ»։

Տէրիկի բնակչութիւնը ամբողջ Հայերէ կը բաղկանայ,— մօտ 170 ընտանիք որոնք գաղթած են վերջին տարիներս Թուրքիայէն, առաւելապէս Ուրֆայէն:

Հայերը որոնք մեծ մասամբ քրդախօս են, ունին եկեղեցի մը ու դպրոց մը 100 աշակերտութեամբ եւ 4 պաշտօնէութեամբ:

Ժողովուրդին մէկ մասը կը զբաղի արհեստով եւ մանր առեւտուրով, իսկ մեծամասնութիւնը կամաւորաբար Ֆրանսական գրօշին ծառայող զինուորներ են:

ՊԱՏԱՍԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հարաւ. Երջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը սարքած է բժշկական դասախօսութիւն մը յառաջիկայ շաբաթ գիշեր Հոկտ. 3, ժամը 9ին, դպրոցի սրահին մէջ:

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ Գ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր հայրենակիցները։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած ընդհանուր հայ հերոսներու յիշատակին, տեղի պիտի ունենայ 3 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» Ակումբին մէջ:

Այս առթիւ պիտի բանախօսէ ընկ. Գ. ԽՐԱՅԵԱՆ

Տեղի պիտի ունենան երգեր, արտասանութիւններ եւ նուագ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։

Մարսէյլի Արեւելեան թատերախումբը

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ»

3 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Շահրիկեան սրահին մէջ,

5 Rue de l'Eclipse

Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամը 9ին։

Տոմսերու գիներ՝ Ա. կարգ 4 ֆր.: Բ. կարգ 3 ֆր.:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ (Սեւր)

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան Վարժարանին 1936—37 դպրոցական տարեշրջանը կը սկսի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին, Վարժարանը կ'ընդունի գիշերօթիկ, կէս-գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ աշակերտներ։

Արձանագրութիւններու համար դիմել վարժարանի տեսչութեան. Direction du Collège Armenien Samuel Moorat, 26 Rue Troyon. Sèvres (S. & O.) ընդունելութեան օրերն են երեքշաբթի ժամը 9էն 12 եւ կիրակի օրեր ժամը 15էն 18։

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-72 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ:

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մատչելի գին: Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը։

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ։

Etude de Mᵉ BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette. Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու: Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոն, օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն. Իրաւաբանական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ճառերու եւ դասախօսութիւններու խմբագրութիւն: Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

ԴԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ	ԴԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
CIGALE CINÉMA	**Cinéma REXY**
60 Avenue de Saxe. LYON.	Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Կեանքի զարմանալի խաղաղ շրջան մը սկսաւ մեր Քաջալին համար, որ Փարաքարի մէջ վնասուին մկրտուած՝ նոր անուանակոչութիւն մը ստացեր էր: Վարժապետ Ցակոբ, ինչ որ ալ ըլլէր, Քաջալ ստարոտի անունէն պատկառ չէր նորը. երբ իսկական անունը չէր կրնար գործածել, իր ի՞նչ հոգը, թէ շուրջինները ի՞նչ անունով կը կանչէին զինքը:

Վարժապետ Ցակոբի եւ Գէորգի անկողինները տանիքը եր փռէին: Արեւի ճառագայթները հազիւ կ'ոսկեզօծէին վեհափառ Մասիսի ճակատին նստած ձիւնը, երբ Ցակոբ վարժապետը ամէնքէն առաջ կ'ելլէր անկողնէն, այգիի մէջէն անցնող առուակի կլկլացող ջրով երեսը կը լուար, մինչեւ որ տնեցիք տեղերնէն ելլելով նախաճաշը պատրաստէին:

Տնեցիք շատ շուտով մտերմացան հիւրին հետ, բայց մանաւանդ կէս երկուսնեակ երեխաները, որոնց խաղալիք խաղընկերը դարձած էր վարժապետ Ցակոբը: Ան որքան ալ շատ հեքեաթներ գիտէր:

Երեխաները հանգիստ չէին ձգեր մարդը մօրուքով այդ բարձրահասակ մարդը, նոյնիսկ Գէորգ հօրեղբայրէն աւելի:

Գէորգի ուշադիր եւ յարգալիր վերաբերմունքէն Սարգիս Արեւն ու Գէորգի եղբայրները շատ շանցած գլխի ինկան, որ այդ օտարական հիւրը աւելի բան մըն է, քան սովորական հայ վարժապետ մը: Բայց քանի որ Գէորգը առէկ աւելի բան մը չէր յայտներ, իրենք ալ եղածովը կը գոհանային: Անգամ մը սակայն Սարգիս Արեւը յուրջ պատճառ ունեցաւ անհանգստանալու: Շրջանի ռուս պրիստաւը երկու ոստիկաններու հետ յանկարծ այգին մտաւ: Հին ծանօթ մըն էր պրիստաւը եւ շատ անգամներ հիւր եկած:

Հազիւ թէ եկուորները տեսած՝ վարժապետը, որ ցնցուղով ծաղիկները կը ջրէր, բոլորովին սպրդած տուն մըտաւ, եւ դուրս չեկաւ, մինչեւ որ անոնք մեկնեցան այգիէն:

Սարգիս Արեւը հին, փորձուած մարդ մըն էր: Դուրսը ձեռք առած՝ սկսաւ մտածել. ինչո՞ւ վարժապետը պրիստաւը տեսնելուն այնքան վախցաւ: Այդ մասին՝ Գէորգին խօսք բացաւ, բայց աւելի եւս զարմացաւ, երբ տղան բոլորովին անհանգստացած՝ խնդրեց, որ էգ պաշտօնական մարդիկ քիչ մը հեռու պահէ այգիէն: Սարգիս Արեւը աւելի ծանր սկսաւ մտածել:

Անգամ մը յուլիսի կէսերուն, Վահէն անակնկալ կերպով մէջտեղ ելաւ: Իր հաղորդական ջերմ բնաւորութեամբ անմիջապէս բարեկամացաւ տնեցւոց բոլորի հետ: Սարգիս Արեւն ալ, որ ուրախ մարդիկ կը սիրէր, գոհունակութեամբ ձեռքերը շփեց: Վերջապէս, Գէորգի ընկերներէն մէկը կը եղաւ, որ սեղանի վրայ նոր հարսի նման նազ ընել չէր գիտեր երկու բաժակ օղի խմելու համար: Երկու օր հիւր մնաց Վահէն: Մէկ ալ երրորդ առտու տնեցիք եկան, որ Վահէն չըկայ, գիշերով անյայտացեր է: Սարգիս Արեւը այլեւս ոչինչ հարցուց Գէորգին:

Փարաքար գիւղը հողագործի ծանր աշխատանքով կը ապրէր: Արարատեան Դաշտի հզօր արեւն երկինքէն ոսկի ճառագայթ կը մաղէր ցորենի հըշշացող արտերուն, կանաչ այգիներուն, բամպակի գեղին եւ ճերմակ ծաղիկներուն վրայ:

Մեր վարժապետին համար այդ հըսկայ դաշտի ծովը, անտառապատ գիւղերով, մշակուած արտերով, անսովոր պատկեր մը կ'երեւէր: Արեւմուտքի ժամանակ, երբ ստուերները կ'երկարէին, ժամերով տանիքը նստած, աչքը Մասիսներուն եւ Դաշտին, նայելէն չէր կշտանար:

Այդպէս անցաւ յուլիս ամիսը: Վարժապետը հետզհետէ կը կազդուրուէր:

Օգոստոս երեքի մեծ ցոյցը առաջին դէպքն էր, որ տեղի ունեցաւ Արարատեան Դաշտին մէջ: Հազարաւոր բազմութիւն մը մինչեւ էջմիածին գընաց Հայրապետին բողոքելու, եւ խնդրելու, որ հայ եկեղեցիի կալուածները ցարական կառավարութեան չյանձնէ: Գէորգի եղբայրները, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ գիւղացիներ միացան ցուցարարներուն:

Այդ ցոյցէն վերջ, քաղաքի ինչպէս նաեւ Դաշտի բոլոր գիւղերուն մէջ անորոշ նախնական եռուզեռ մը սկսաւ: Գիւղական ժողովներ, որոշումներ իրարու կը յաջորդէին: Քաղաքն էր շարժման ուղղութիւն տուողը: Այդ տրամադրութիւններու խմորումը աւելի ու ժեղացաւ անով, որ այդ տարի, օգոստոսի 28ին տեղի պիտի ունենար էջմիածնի մէջ միւռոնօրհնէքի մեծ հանդէսը: Զորս կամ ութ տարին անգամ մը միայն տեղի կ'ունենար միւռոնօրհնէքը, եւ ամէն անգամ տասնեակ հազարաւոր ուխտաւորներ կը հաւաքուէին էջմիածնի տաճարի շուրջը:

Քանի օգոստոս 28ը կը մօտենար, Ցակոբ վարժապետը, չէշտուած կերպով հոգեկան խաղաղութիւնը կը կորսնցնէր: Տասնեւչորս տարի անցած էր անէն մեկնելէն ի վեր: Այդ սարսափելի տարիներու ընթացքին մեռած էին մայրը եւ մեծ եղբայրը: Հիմա կը մընային ծերունի հայրը եւ քոյրը, որ հազիւ թէ երկու տարեկան երեխայ մը ըլլէր, երբ ինք մեկնեցաւ անէն:

Թիֆլիզէն հեռանալէն վերջ, Եսգինէի հետ կը կանոնաւորաբար կը թղթակցէր Քաջալը: Վերջին նամակը ստացած էր Ալէքսանդրապոլէն: Նեղութիւնը քաղցրելէ վերջ հոն տեղի ունեցած զովրդական մեծ ցոյցը, Եսգինէն կը մեջնէր, որ Ջանկեզուրէն Քաջալի հայրն ու քոյրը միւռոնօրհնէքի համար գէսին պիտի գան, եւ որ ինքն ալ մի քանի մը օրէն կը լինի Փարաքար:

Հարազատներուն եւ Եսգինէի տեսնելու յոյսը բարձրացուց Քաջալի տրամադրութիւնը, որ երբեմն շատ ճնշուած կը լինէր ապագայի անորոշութեան պատճառով: Երկու սիրահարները, հազիւ թէ քանի մը օր անընդհատ զգացումով իրարու ներկայութիւնը վայելած էին, երբ սահմանափակուած բաժանուեցան, անորոշ ապագայի մը կիւղը իրենց սրտերուն մէջ:

Եսգինէի հետ ունեցած կապը մի՛ գեղական բաւականութեան հետ միասին, ծանր պատասխանատուութեան զգացում մը առաջացուցեր էր Քաջալի սրտին մէջ:

(Շար.) ՄԱՀԵՍՈՒ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ «ՄԵՂՐԻ» երգիծաթերթ՝ Փարիզի եւ Երջանի Ցառաջի գրասենեակին:

Գ. ԱՌԻՖԻԹԵՆ:

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 2 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3233

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՂՋՈ՜ՅՆ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԻՆ

Այսօր կը բացուի Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 14րդ Շրջ. ժողովը, մասնակցութեամբ կուռ պատգամաւորութեան մը:

Անոնք որ հեռու կը մնան կուսակցութիւններէ կամ ծանօթ չեն կուսակցական կեանքի մանրամասնութեանց, անշուշտ շատ բան չեն հասկնար այս տարեկան ժողովներէն: Իսկ կուսակցութեան անդամները գիտեն թէ ի՛նչ կը նշանակեն, տեղական ընդհանուր ժողովներէն վերջը, Շրջանային ժողովները, որոնք անխափան կը շարունակուին տարիներէ ի վեր, ամէն ուր որ Կեդր. եւ Մեկուսի կոմիտէներ ունի Դաշնակցութիւնը:

Առանց այս պարբերական ժողովներուն, ոչ միայն կուսակցական կեանքը պիտի ստանար տժգոյն եւ լճացած վիճակ մը, այլ եւ պիտի տկարանար պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը, որ կը կազմէ հիմը մեր հաւաքական գործունէութեան:

Այս ժողովներուն շնորհիւ է որ շարքերը առիթ կ'ունենան մօտէն ծանօթանալու կուսակցութեան ներքին կեանքին, դատելու անոր չարն ու բարին, քննելու արուած որոշումներու գործադրութեան մանրամասնութիւնները, եւ մշակելու նոր բանաձեւեր, յաջորդ շրջանին համար:

Մինչեւ Շրջ. ժողով, կազմակերպութեան իւրաքանչիւր մասնիկը, կոմիտէ, ենթակոմիտէ կամ խումբ գումարած կ'ըլլայ իր տեղական ժողովները, ուր կը քննուին օրակարգի հարցերը, եւ կը քուէարկուին բանաձեւեր: Այդ բանաձեւերն են որ պատգամաւորներու միջոցաւ պիտի պաշտպանուին Շրջ. ժողովին մէջ եւ պիտի մշակուի բուն ուղեգիծը, ամբողջ շրջանին համար, մինչեւ յաջորդ ժողովը:

Աւանդական բառով, պատգ. ժողով մըն է այս (ինչպէս կը կոչեն Մ. Նահանգներու մեր ընկերները), շրջանին գերագոյն մարմինը, համաձայն ծրագիր-կանոնագրի տրամադրութեանց:

Թերեւս աւելորդ չէր յիշել այս տարրական գիտելիքները, հարեւանցի գաղափար մը տալու համար անոնց որ յաճախ շփոթութեան կը մատնուին դաշնակցական ժողովներու բազմազանութեան առթիւ:

×

Ի՞նչ մթնոլորտի մէջ կը բացուի մեր Շրջ. ժողովը:

Ներքին՝ կուսակցական տեսակէտով, բուն պատկերը պիտի պարզուի ժողովին մէջ, գրաւոր եւ բերանացի զեկուցումներով, որոնց կը մասնակցի, նաեւ, կուսակցութեան Գերագոյն Մարմնին ներկայացուցիչը:

Անշուշտ կուսակցական իւրաքանչիւր շրջանի գործունէութիւնը, ընդհանուր հոգեբէն զատ, սերտօրէն կապուած է միջավայրի կեանքին հետ:

Արդ, ի՞նչ կը ներկայացնէ մեր շրջանը, այս տեսակէտէն:

Ազգային ճակատին վրայ, բաղդատաբար տանելի է Ֆրանսայի եւ հարեւան երկիրներու պատկերը, համեմատելով ուրիշ գաղութներու հետ:

Այստեղ չունինք սուր վէճեր, չունենալով ազգային կողմնակերպութեան այն կարգ ու սարքը որ կը տիրէ միւս գաղութներուն մէջ:

Կուսակցական, բուն բառով հակադաշնակցական պայքարը այստեղ ալ կը հասցնէ իր թոյները, պղտորելով մթնոլորտը եւ խափանելով գործակցութեան ճամբան, գոնէ հիմնական հարցերու մէջ: Բայց, բաղդատելով քանի մը տարի առաջուան վիճակին հետ, որոշ մեղմացում կը տիրէ:

Իրականին մէջ, անզօր կատաղութեան մը ջղաձգութիւններն են որ սիրտ կը պղտորեն այստեղ ալ, միեւնոյն կախարդական ապաշխարով — «Հայաստանի բարեկամ», «Հայաստանի թշնամի»: Եթէ մարդիկ փորձ մը կատարէին մէկդի նետելու այդ գարշելի բանաձեւը, ո՜րքան ամպեր ինքնին փարատած պիտի ըլլային, ճամբայ բանալով շինարար գործունէութեան եւ հաւաքական գործակցութեան համար:

Քաղաքական եւ ընկերային տեսակէտով, այս երկրին մէջ կատարուած յեղաշրջումը զգալապէս ազդած է, նաեւ, մեր շարքերուն վրայ, որոնք աշխատաւորներ են, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ:

Հակառակ տիրող անստուգութեան, ընկերային օրէնքները ունեցան բարերար հետեւանքներ: Օտարներու դէմ հաստատուած սահմանափակումները չվերցան, նորէն 10 առ հարիւրն է տիրապետող օրէնքը: Եւ սակայն, կարելի չէ ժխտել մթնոլորտին նոսրացումը, տեղացի եւ օտար աշխատաւորներու մերձեցումը:

Իրականութիւն է որ բազմաթիւ ընկերներ, ինչպէս ուրիշ հայ աշխատաւորներ անդամ արձանագրուեցան Արհեստակցական Միութեանց, անցեալ յունիսէն ի վեր, թէ իրենց իրաւունքները ապահովելու եւ թէ մերձեցում, ճակատագրի եղբայրակցութիւն հաստատելով:

Այս երեւոյթը կը ներկայացնէ ուրիշ երեսներ, որոնք անշուշտ պիտի քննուին Շրջ. ժողովին մէջ, ընդհանուր ուղեգիծ մը մշակելու համար:

Մեր շրջանը միւս գաղութներէն կը տարբերի, նաեւ, ուրիշ տեսակէտով մը:

Գտնուելով արեւմտեան Եւրոպայի սրտին վրայ, ակնախտիղ եւ համայնակուլ միջավայրի մը մէջ, մեր երիտասարդութիւնը թերեւս շատ աւելի կը կարօտի ուշադրութեան եւ աշխատանքի, քան այլուր: Մեր կազմակերպութիւնն ալ մեծամասնաբար կազմուած ըլլալով երիտասարդներէ, կը ներկայացնէ այնպիսի պահանջներ որոնք լուրջ քննութիւն կը պահանջեն:

Մենք հարեւանցի կը յիշենք այս պարագաները, ողջունելով Շրջ. ժողովին բացումը եւ ցանկալով նոր շրջան մը՝ թարմութեան եւ ինքնագործունէութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԵՐԱԿՈՅՏՆ ԱԼ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ ԱՐԺԵԶՐԿՈՒՄԸ ԲԱՅՑ ԱՆՆՇԱՆ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ

ԲՈՒՌՆ ԺԱԿԱՏԱՄԱՐՏ ՄԸ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Երեսփ. Ժողովը կը մերժէ եղած փոփոխութիւնները

Երեսփ. Ժողովէն վերջը, Ծերակոյտն ալ չորեքշաբթի օր քուէարկեց Ֆրանքին արժեզրկումը, բայց աննշան մեծամասնութեամբ,— 127ի դէմ 137 ձայնով եւ մերժելով օրինագծին ընկերային տրամադրութիւնները: Փոփոխուած օրինագիծը անմիջապէս վերադարձուեցաւ երեսփ. Ժողովին, նորէն քննուելու համար: Աւելորդ է ըսել թէ բացորոշ պայքար մը բացուած է երկու ժողովներուն միջեւ, ծանր տագնապի մը մատնելով կառավարութիւնը: Եթէ երեսփ. ժողովը չընդունի Ծերակոյտին կատարած փոփոխութիւնները, կացութիւնը աւելի պիտի ծանրանայ: Երբ օրինագիծը երեսփ. ժողովին վերադարձուեցաւ ժամը 11.45ին, անոր Ելմտական յանձնաժողովը անմիջապէս նիստ գումարելով, յայտնեց թէ կը մերժէ Ծերակոյտին կատարած փոփոխութիւնները:

Յուզումնալից տեսարան մը պարզուեցաւ Ծերակոյտին մէջ, օրինագծին վիճաբանութեան առեն: Ժողովը առանց մեծ դժուարութեան հաւանութիւն յայտնեց Ֆրանքին արժեզրկման, բայց մէկդի դրաւ անոր ընկերային տրամադրութիւնները, 14րդ յօդուածէն մինչեւ 25րդը, եւ անոր տեղ քուէարկեց բանաձեւ մը որ կառավարութեան արտօնութիւն կուտայ զսպել գիներու բարձրացումը, համաձայն անցեալ օգոստոսին քուէարկուած օրէնքի մը:

Վիճաբանութեանց ընթացքին ուժգին ճառ մը խօսեցաւ Լէօն Պլում, ազդարարելով թէ երեսփ. ժողովին մեծամասնութիւնը չի կրնար ընդունիլ կատարուած փոփոխութիւնները: Վարչապետը պաշտպանեց իր ներքին քաղաքականութիւնը եւ մերժեց այն մեղադրանքը թէ կառավարութիւնը կը գործէ աշխատաւորական կազմակերպութեանց ճնշումին տակ: «Ինչ կը վերաբերի գործարաններու գրաւման, կը յիշեցնեմ թէ ես ընկերվարական ըլլալով հանդերձ, չեմ գործեր իբրեւ պետը ընկերվարական կուսակցութեան: Ես նախագահն եմ գործակցական դաշինքի մը եւ չեմ փորձեր կեղծաւորաբար իրականացնել իմ կուսակցութեանս վարդապետութիւնները: Թերեւս պիտի գայ օր մը երբ ընկերվարութիւնը պիտի հաստատուի Ֆրանսայի մէջ: Այսօր այդտեղ հասած չենք: Ես ուղղամտօրէն կը գործադրեմ միացեալ ճակատի մը, գործակցութեան մը քաղաքականութիւնը եւ ուրիշ ոչինչ: Շատ խօսուեցաւ սեփականութեան դէմ եղած յարձակումներու մասին: Մենք սեփականազրկութեան կառավարութիւն մը չենք. այդ չէ իմ պաշտօնս կամ դիտումս: Բայց սեփականութեան իրաւունքը պէ՞տք է որ գերակշռութիւն վայելէ հաւաքական շահերուն դէմ: Երբ օրէնքներ հաստատեցինք վարձակալութեանց վրայ, դպած չեղա՞ք սեփականութեան իրաւունքին: Կը կրկնեմ ինչ որ ըսի երեսփ. ժողովին մէջ,— մենք վստահութիւն ունինք բանուորական կազմակերպութեանց վրայ, որպէսզի անոնք իրենց կարգապահութեամբ հաշտարար միջոցներէն տարբեր բանի չդիմեն բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: Հանրապետական կառավարութիւն մը չի կրնար չկապուիլ բանուորական կազմակերպութեանց հետ: Անվիճելի իրականութիւն է, ոչ ալ մոլորանք, այլ ուժ մը, որովհետեւ չկայ ընկերային խաղաղութիւն առանց կառավարութեան եւ արհեստակցական միութեանց վստահալից յարաբերութեանց: Հարցը այն է թէ որքան ընկերային յառաջդիմութիւն եւ մարդկային հաւասարութիւն կրնանք իրականացնել մեր հաստատութեանց օրինական շրջանակին եւ արդի ընկերութեան մէջ: Այսպիսի փորձի մը ձախողանքը ծանր պիտի ըլլայ մեր երկրին համար»:

ԾԱՆՐ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Վարչապետին դէմ ճառախօսեց Պ. Քայօ, որ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ իբրեւ նախկին նախարար եւ ելմտագէտ:

Խօսելով իբրեւ նախագահը Ծերակոյտի ելմտական յանձնաժողովին, Պ. Քայօ բացատրեց թէ երկրին տնտեսական գործունէութիւնը տկարացած է, մինչ միւս բոլոր մեծ երկիրները կը բարգաւաճին, թէ գործազուրկներու թիւը աւելցած է 30.000 հոգի: «Դուք Ֆրանքին գինը կոտրեցիք, որովհետեւ մեքենան չէր բաներ: Ինքնախաբէութիւն է կարծել թէ տագնապը պիտի փարատի աւելցնելով գնելու կարողութիւնը: Ֆրանսան, որ հողագործական երկիր է, կը տառապի ճարտարարուեստական գերարտադրութենէ: Մի ծածկէք ճշմարտութիւնը: Պէտք է երկրին ընդունիլ տալ անհրաժեշտ զոհողութիւնը, առանց որու գահավիժօրէն պիտի իջնենք սանդուղէ մը որուն ծայրը դուք ալ չէք տեսներ»:

Աջակողմեանները ուժգնօրէն կը ծափահարէին այս խօսքերը: Ուրիշ նախկին նախարար մը, թունդ ազգայնական Լէմէռի, աւելի յառաջ գնաց, տիրող տագնապին պատասխանատուութիւնը ձգելով դաշինքին վրայ: «Դեռ չորս ամիս չլրացած, Պ. Լէօն Պլում կը ստիպուի խոստովանիլ իր անկարողութիւնը: Ինչ որ ալ ըլլայ, Ֆրանքը կոպտօրէն իջած է 13 սանթիմի: Այսօրուան գործողութիւնը դարման մը չի կազմեր, այլ կարկտան մը: Կառավարութիւնը մեզ կ'առաջնորդէ նոր սնանկութեան մը, նոր արժեզրկումի մը: Ձեր քաղաքականութիւնը սնանկացաւ: Սնանկութեան մը հաշուեյարդարը բուն իսկ սնանկացողին չեն յանձներ: Հնչա՛ծ է իմաստութեան ժամը: Ես կը խնդրեմ Ծերակոյտէն եւ իմ բարեկամներէս դէմ քուէարկել Պլումի կառավարութեան ծրագրին»:

Այս քննադատութեանց պատասխանեց Պ. Վէնսան Օրիօլ, ելմտական նախարարը, պաշտպանելով օրինագիծը: Բացատրեց թէ սթերլինին եւ տոլարին արժեզրկումը ցաւալի վիճակի մը մատնած էին Ֆրանքը: «Կրցանք երկար ատեն դիմանալ շնորհիւ մեր ներքին հաւասարակշռութեան: Ի զուր փորձեր եղան, սակայն, մեր գիները յարմարցնելու համաշխարհային հրապարակին: Սահմանափակումներու երկար շրջանէ մը վերջը, կը գտնուէինք ուժասպառ տնտեսութեան մը եւ գնելու կարողութեան նշանակելի նուազման մը առջեւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐՈՄ ՑԱՆՈՂՆԵՐԸ

Ճիշդ մէկ տարի է որ խումբ մը հայրենասէրներ — բոլորովին անկուսակցական — սրտանց կ'աշխատին վայելուչ յուշարձան մը կանգնել Անդրանիկի գերեզմանին վրայ:

Արդէն գոյացած է շօշափելի գումար մը, եւ մրցում բացուած, լաւագոյն նախագիծը կազմելու համար:

Կոչը ուղղուած ըլլալով ամբողջ գաղթաշխարհին, դրամ հաւաքուեցաւ նոյնիսկ ամէնէն թշուառ գաղութներուն, օրինակ՝ Սելանիկի եւ Աթէնքի մէջ:

Եւ սակայն, հանգիստ չեն որոմ ցանողները: Անդադար կը քրքրեն եւ կը գրգռեն, միտք պղտորելու եւ ձեռնարկը վիժեցնելու համար:

Ի՞նչ կ'ըսեն.— Անդրանիկի տեղը Հայաստանն է, հոն փոխադրենք «ոսկերոտիքը» եւ հաւաքուած գումարով հոն Շ. Գարահիսար մը շինենք:

— Փոխադրելու հրաման ունի՞ք:

— Կոմիտասը փոխադրուեցաւ, ինչո՞ւ կարելի չէ փոխադրել նաեւ Անդրանիկը:

Հիմա եկէք բացատրեցէք այս ապուշներուն, թէ Կոմիտաս եւ Անդրանիկ տարբեր բաներ են կարմիր Երեւանի աչքին, թէ Խանջեանն էր որ յաջողցուց Կոմիտասի փոխադրութիւնը, իսկ անկէ ի վեր ինչե՜ր, ինչե՜ր պատահեցան Հայաստանի մէջ, նոյնիսկ Խանջեանի յուղարկաւորութիւնը արգիլուեցաւ եւ գերեզմանը հսկողութեան տակ առնուեցաւ, թէ կատաղի խաչակրութիւն մը կը կատարուի որ եւ է ազգայնական արտայայտութեան դէմ, թէ տարիներով ուղղափառ համարուած համայնավարներ անգամ վտարուած եւ բանտարկուած են, թէ...

Ահաւասիկ մէկը այդ ապուշներէն որ շան-քարոզ կը կարդայ խմբագրականով մը (Արեւ, 14 սեպտ.):

— «Վերջին մէկ տարուան ընթացքին ականատեսը եղանք աղմկարարութեան մը զանազան գաղութներու մէջ, Անդրանիկի յուշարձաններ կանգնելու համար: Աղմկարարութիւն՝ որուն կ'ընկերանար դրամահաւաքութիւն ալ, առաջադրուած նպատակին համար: Այս սիւնակին մէջ մենք քննադատեցինք այդ ուղղութեամբ կատարուող ջանքերը, որոնք կորովի եւ գաղութահայութեան մնացած նիւթական միջոցներուն ի զուր վատնումին համարժէք են: Անդրանիկի ոսկորները օտար հողերու վրայ չէ որ դատապարտուած պիտի ըլլան մնալու, անոնց օր առաջ հայրենի հողի վրայ փոխադրումը լաւագոյն փառաւորութիւնը ըլլալով, յետ մահու, այն զինուորական դէմքին, որ ապրեցաւ ու մարտնչեցաւ հայրենիքին ազատագրութեան համար ու մեռաւ այն խոր հաւատքով ու մխիթարութեամբ թէ՝ ինչ որ կար իբրեւ Հայաստան, արդիւնքն էր հայ ժողովուրդին խաւարամած պատմութեան վրայ ծագող արեւին»:

Եւ ըսե՛լ թէ այս մարդիկը ոչ իսկ մէկ փրանք բաժին ունին հաւաքուած դրամին մէջ...

Ի՞նչ փոյթ, որոմ ցանելը դրամ չի պահանջեր,— թքէ եւ ցանէ, աղբանո՞ց կը պակսի:

ՎԱՀԷ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ՍԿՍԱՒ

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Մատրիտի կառավարութիւնը արտօնած է որ կիները եւ մանուկները հեռանան, ի նախատեսութիւն քաղաքին պաշարման: Բոլոր տղաքը դէպի Վալէնսիա եւ Միջերկրականի միւս քաղաքները կը փոխադրուին: Ներքին Նախարարը դիւրութիւններ կ'ընծայէ բոլոր անոնց որ կ'ուզեն Վալէնսիա, Պարսելոնա եւ ուրիշ կառավարական քաղաքներ երթալ:

Մայրաքաղաքին պաշարումը սկսած է արդէն: Օղակը հետզհետէ կը սեղմուի եւ պարենաւորման ճամբաները վտանգուած են: Ապստամբներու գլխաւոր ճնշումը տեղի կ'ունենայ հարաւային-արեւմուտքէն, ուր Զօր. Վարէլայի բանակը Թոլէտօն գրաւելէ վերջ, Մատրիտի մօտեցած է մինչեւ 30 քմ.: Արդէն իսկ պատրաստուած են մասնաւոր տոմսեր, ուտելիքի համար: Մասնաւորապէս պակաս կուգան կաթը, հաւկիթը եւ կարագը: Կիներու բազմութիւններ կարգի կը սպասեն նպարավաճառներուն առջեւ, թէեւ ճաշարանները լաւ են առայժմ:

*** Զարհուրելի պատմութիւններ եւ հերոսական դրուագներ կը պատմուին, Ալքազարի պաշարման առթիւ, որ տեւեց եօթանասուն օր եւ խորտակուեցաւ կիրակի օր: Պահակազօրքին հրամանատարը, գնդ. Մոսքարտօ առտու մը հեռաձայնով ազդարարութիւն կը ստանայ թէ իր տղան վար դրուած է իբրեւ պատանդ եւ պիտի գնդակահարուի, եթէ քաղաքը անձնատուր չըլլայ: Գնդապետը արտօնութիւն ստացաւ հեռաձայնով խօսելու իր զաւակին հետ եւ ըսաւ.

— «Ինծմէ կը խնդրեն սակարկել իմ զինուորներուս կեանքը եւ իմ պատիւս՝ քու ապահովութեանդ համար: Եթէ պիտի մեռնիս, մեռիր իբրեւ քաջ մարդ մը»:

Սպառնալիքը գործադրուեցաւ եւ գնդապետին տղան գնդակահարուեցաւ:

Ականատես մը կը պատմէ.

— Բոլոր պաշարեալները ապաստանած էին ստորերկրեայ թաքստոցներու մէջ, բացի անոնցմէ որ զինուորական պարտականութիւններ ունէին: Նախապէս 1250 հոգի էինք, մէջն ըլլալով շատ մը կիներ եւ մանուկներ: Հիւանդանոց մը բացուեցաւ եւ կիները հիւանդապահ եղան: Առատ ուտելիք ունէինք, բացի օդանաւերու ձգած պաշարէն: Բայց միս չկար եւ ամէն օր ձի մը կը մորթուէր: Մեր թերթը տպելու համար թուղթ չունենալով, ստիպուած էինք հին վաւերագիրներ գործածել: Պաշարումը սկսած ատեն ունէինք 97 ձի եւ 27 ջորի, ազատուած ատեն մնացած էին մէկ ձի եւ հինգ ջորի: Միւսները մեծ մասով կերած էինք: Հերոսական ոգի մը կ'ոգեւորէր ամբողջ պահակազօրքը: Կիներն անգամ չէին ուզեր հեռանալ, իրենց ճակատագիրը կապելով պաշարեալներուն հետ:

*** Ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարուեցաւ Մատրիտի եւ Պարսելոնայի մէջ: Կ'ըսուի թէ ապստամբները միայն 35 քիլոմեթր հեռու են Մատրիտէն: Երեք շարք խրամներ եւ զանազան ամրութիւններ շինուած են մայրաքաղաքին շուրջը: Կիներն ալ կը զինուորագրուին:

Պիլպաոյի ռմբակոծութիւնը կը շարունակուի:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Հանրապետութեան համայնավար թեկնածուն, Պրաուտըր, բանտարկուեցաւ Ինտիանայի նահանգին մէջ, ծանօթ վիպագիր Ուալտօ Ֆրէնքի հետ, իբրեւ դատարկապորտ: Ոստիկանութեան տեսուչը յայտարարեց թէ թոյլ չպիտի տայ որ որ եւ է համայնավար ճառ խօսի իրենց շրջանին մէջ»:

ՉԻՆՈ-ՃԱՓՈՆ յարաբերութիւնները նորէն լարուած են: Չինաստանի զինուորական նախարարը կարգ մը պահանջներ ներկայացուց որոնք անընդունելի կը համարուին Ճափոնի համար: Կը վախցուի որ պատերազմ ծագի:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

—o—

Սամուէլ Հօրի այցը մինչեւ Պաղեստին, ու Խուլիւրոփ թագաւորի պըտոյտները Միջերկրականի մէջ՝ այլ եւս տարակոյս չեն թողուր թէ Անգլիա կ'ուզէ ապահովել Հնդկաստանի ճամբան: Իտալեւեթովպական պատերազմի օրերուն, երբ Մուսոլինի այնքան անզգուշօրէն ձեւով ծառացաւ Մ. Բրիտանիոյ դէմ, Լոնտոն, ճիշդ է, շարժման մէջ դրաւ իր նաւատորմը, բայց ծովակալութիւնը, կ'երեւի, շատ ամուր չէր նկատեր իր դիրքը:

Իտալեւհապէշ պատերազմը վերջացաւ, բայց իտալեւանգլիական մրցակցութիւնը, որ ծայր տուած էր, կը շարունակէր գոյութիւն ունենալ: Հին, աւանդական բարեկամութիւնը կ'երեւի այլ եւս չի կրնար վերանորոգուիլ, քանի որ 2 կայսրութիւններ իրարու կրկնակիցին միեւնոյն ջուրերուն վրայ:

Այդ մրցակցութիւնն է, որ ինչպէս ծանօթ է, Լոնտոնը մղեց դիւանագիտական եւ ռազմագիտական կարգ մը ձեռնարկներու:

Կը պարզուի, արդէն, որ Խուլիւրոփ այցելութիւնը եւս զուրկ չէր քաղաքական նպատակներէ: Այս բոլորին մէջ, ուշադրութեան արժանի է այն մասնաւոր կարեւորութիւնը, զոր Անգլիա կ'ընծայէ Թուրքիոյ:

Արդէն փաստ է, որ Ըսմէթ Ինէօնիւ պիտի այցելէ Լոնտոն, ուր հետ ունենալով զինուորական ու ծովային մասնագէտներ: Մամուլը չի ծածկեր, թէ Թուրքիոյ վարչապետին այցելութիւնը արդիւնք է սերտ գործակցութեան ծրագրին, որ, անտարակոյս յղացուած է Անգլիոյ ու ջերմ բաղձանքը Թուրքիոյ:

Պայքարը որ զանազան ձեւերով կը տարուի Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, Լոնտոնը կը մղէ զինակիցներու ցանց մը ստեղծելու Ճիպրալթարէն մինչեւ Եաֆա, ուր իտալական յաւակնութիւնները բացայայտ են այլ եւս: Ամրացնելէ վերջ իր խարիսխները, ան ուզեց ապահովել հելլենական ծովափը, նոյն իսկ նաւակայաններու մասին հաւանութիւններ ձեռք ձգել Յունաստանէ:

Աւանդաբար Յունաստանը ծովու վրայ, միշտ Անգլիոյ հետ է եղած: Զգիտենք թէ Գ. Մեթաքսասի հակամը դէպի Մուսոլինին ու Գէօպէլսի այցելութիւնը — Շախթէն վերջ — Աթէնքէն մը կը փոխե՞ն այդ իրողութիւնները: Միւս կողմէ, կարելի չէ անտես թողուլ թուրքեւհելլէն զինակցութիւնը, որ ցամաքի վրայ է, բայց կրնայ իր արուշ դերը կատարել Յունաստանի դիրքը ճշդելու տեսակէտէն: Կայ եւ ուրիշ նկատելի պարագայ մը, — Յունաստան, Պալքանեան ուխտի մեկնաբանումի ատեն, միաձայն դէմ արտայայտուեցաւ արտաբալքանեան յանձնառութեան մը: Աչքէ թող չվրիպի այն իրողութիւնը թէ՝ նոյնինքն Գ. Մեթաքսասն էր Պելկրատ մեկնողը եւ Յունաստանը այդ յանձնառութենէն զերծ կացուցանողը:

Այս շեղումը ըրինք, որովհետեւ կ'ուզէինք ծանրանալ կարեւորութեան մասին այն դերին՝ զոր Թուրքիա Տարտանէլի շնորհիւ կրնայ ունենալ եւ ունի ջուրերու այդ շրջագիծին մէջ:

Արդ, քանի որ այժմ կը խօսուի նաեւ Տարտանէլը անգլիական միջոցներով ապառազինելու մասին, փորձենք ճշդել այդ նեղուցին ռազմագիտական կարեւորութիւնը, միանգամայն ճշդած ըլլալու համար թէ ինչու Մեծն Բրիտանիան իր գահակալը կը ղրկէ մինչեւ Պոլիս եւ, — անխախտե՞ց երեւոյթ — նոյն այդ գահակալին միջոցաւ Աթաթիւրքը կը հրաւիրէ Լոնտոն ...

Տարտանէլի ռազմագիտական արժէքը երկու երեսով կարելի է նկատի ունենալ:

1. Թուրքիոյ պաշտպանութեան տեսակէտէն:

2. Համաշխարհային կամ եւրոպական պատերազմի մը պարագային անոնց կատարելիք դերը:

Առնենք, նախ, առաջինը:

Թուրքիոյ մէկ մասը Ասիոյ մէջ է միւսը՝ Եւրոպայի: Այս երկու Թուրքիաները իրարմէ կը բաժնուին Մարմարա ծովով եւ Նեղուցներով: Որպէս զի Թուրքիան միակտուր պաշտպանուի, ամէն բանէ առաջ հարկ է այդ ճեղքուածքը փակել: Այնքան ատեն որ այդ ճեղքուածքը՝ բաց է օտար ուժերու առջեւ, մասնաւորապէս եւրոպական Թուրքիոյ պաշտպանութիւնը գրեթէ անկարելի կը դառնայ: Իսկ Անատոլուի պաշտպանութեան համար եւրոպ. Թուրքիան իր արուշ դերը ունի: Գետի մը մէկ ափը միւս ափին գլխաւոր անցք - կէտերու պաշտպանութեամբ կարելի է:

Ասկէ զատ, Մարմարայի շրջանակը Թուրքիոյ ամենաբերրի մասերէն մին է, իսկ Պոլիսը որ այդ ծովուն վրայ է բազմած, Թուրքիոյ ամէնէն բազմամարդ ու կարեւոր քաղաքը: Թուրքիոյ ծովեզերքներուն մեծ մասը Մարմարա եւ Սեւ ծովերուն կը պատկանին: Զանոնք բաց թողուլ՝ կը նշանակէ ամբողջ Անատոլուի հիւսիսային - արեւմտեան երեսը թշնամիի յարձակման ենթակայ դարձնել: Թուրքիա մեծ նաւատորմ մը չունի: Համեմատելով իր եզերքներու տարածութեան հետ, շատ տկար նաւատորմ մը ունի նոյն իսկ: Բայց, այդ նաւատորմին դերը զգալապէս կը դիւրանայ, երբ Նեղուցները ամրացած ըլլան: Ուրեմն, Նեղուցներու ամրացումը նախապայման մըն է Թուրքիոյ ամբողջական պաշտպանութեան համար: Եթէ նկատի ունենանք նաեւ որ այժմ պատերազմները կը սկսին առանց նախապէս յայտարարելու, պարզ կը դառնայ թէ ինչու Թուրքիա եւ իր ամբողջականութեան կողմնակիցները չէին բաւարարուած Լոզանի դաշնագրին այն հաւաստումովը թէ՝ «պատերազմի մը պարագային Թուրքիոյ պիտի տրուի Նեղուցները փակելու իրաւունքը», եւ ամէն կերպ ջանացին Մոնթրէօյով ձեռք ձգել այժմէն ամրացնելու որոշում մը: Թէեւ նախապէս միշտ նոյն ուժերու թափուն համաձայնութեամբ, մասամբ ամրացնելով զանոնք:

Բայց Նեղուցները ունին եւ ընդհանրական կարեւորութիւն մը: Այդպէս Մոնթրէօյի մէջ զանազան պետութեանց պատուիրակներ այդքան բուռն կերպով չէին ճակատեր:

Նեղուցները ամէնէն կարճ ճամբան են Ցամաքանի եւ Սեւ ծովու երկու կողմերը գտնուող երկիրներուն միջեւ, որոնք, միանամբար, երկու հարիւրական միլիոն բնակչութիւն ունին:

Իսկ Տարտանէլը՝ առանձնապէս մէկն է Միջերկրականի երեք դռներէն ու միայն ան է որ Անգլիոյ չի պատկանիր:

Երրորդ, ամենակարճ ճամբան է քարիւղի եւ հում նիւթի փոխադրութեան համար դէպի Միջերկրական:

Չորրորդ՝ անիկա անցք մըն է, զոր կրնան լաւագոյն կերպով օգտագործել սեւ ծովեան աւազանին պատկանող պետութիւններ՝ իրենց նաւատորմներով յարձակելով Հնդկաստանի ճամբան բռնող նաւերու վրայ եւ, կրկին նոյն անցքէն անցնելով, ապաստանիլ յիշեալ աւազանը:

Այս առաւելութիւններով նեղուց մը անտարակոյս բնական առաւելութիւն մը պիտի տար զայն ունեցող պետութեան: Ընդհանուր պատերազմի միջոցին, համաձայնական պետութիւնները կը դիմեն Ռուսիոյ ստուգելու համար թէ ինչ կը ցանկայ: Ու Ռուսիա կը պատասխանէ, — «բացէք Նեղուցները, որովհետեւ ոչ ծանր հրետանի մնաց, ոչ ալ բաւարար ռազմանիւթ»: Գրեթէ բոլոր այն երկերը, որոնք նուիրուած են ընդհ. պատերազմին, առանց բացառութեան կը վկայեն թէ պատերազմը երկարեցաւ Նեղուցներուն փակ մնալուն պատճառաւ: Ճիշդ է, որ այսօր պայմանները փոխուած են ու իր զէնքերը Ռուսիա ինք կը հայթայթէ: Բայց, այսօր ուրիշ առաւելութիւն մը ունին Նեղուցները: Գերմանական վտանգէն մտահոգ Ռուսիոյ շահակից պետութիւնները պէտք ունին Սեւ ծովէն գալիք քարիւղին ու հում նիւթերու: Իսկ մենք գիտենք թէ յառաջիկայ պատերազմին ինչ ճակատագրական դեր պիտի ունենայ մասնաւորապէս քարիւղը: Ապագայ պատերազմը նիւթերու պատերազմ մը պիտի ըլլայ: Իսկ Նեղուցները այդ տեսակէտէն շատ կարեւոր են:

Այդ նեղուցները զինուորական տեսակէտով կրնան պաշտպանուիլ գիտական արդի հնարքներու դէմ: Օդանաւը այսօր հսկայ դեր մը ունի կատարելիք: Կան նաեւ ուրիշ գիւտեր, որոնք կրնան անզօր դարձնել պաշտպանողական մը: Եւ սակայն, գիտութիւնը միակողմանի չաշխատիր: Խնդիրը եթէ պաշտպանութեան մասին է ապա ուրեմն հարցումը միեւնոյն ձեւով կարելի է դնել Ճիպրալթարի, Սինկափուրի եւ ուրիշ վայրերու մասին: Մանաւանդ, որ ինչպէս կը յիշէինք վերը, Սինկափուրն ու Ճիպրալթարը ոչ միայն անպարտելի, այլ եւ անմատչելի դարձնող նոյն Անգլիան է, որ կ'ըսուի, պիտի առանձնէ Տարտանէլի ամրացման գործը:

Հարկ է շեշտել, այսուհետ կարեւոր պարագայ մը: Նման յանձնառութիւններ կ'ըլլան զանազան ձեւերու տակ: Պետութիւն մը կը առանձնէ ուրիշ որ եւ է պետութեան զինուորական մէկ գործը յղացնել՝ ելմտական կամ քաղաքական նկատումներով, առանց սակայն սեփական շահագրգռութիւն մը ունենալու այդ ձեռնարկի մասին:

Տարտանէլի մասին պարագան այդպէս չէ: Ու հոս է որ արժէք կը ստանայ այդ նեղուցին Անգլիոյ կողմէ ամրացման խնդիրը, ընդհանրապէս Միջերկրականի հարցին եւ մասնաւորապէս Թուրքիոյ պաշտպանութեան կամ ապահովութեան տեսակէտէն: Ակներեւ, կարելի է ըսել որ Անգլիա,— եթէ իրական է տրուած լուրը,— երբեք այսքան ինքնամատոյց եւ շօշափելի կերպով խորհած կամ նոյնիսկ մտահոգուած չէր Թուրքիոյ պաշտպանութեամբ: Իտալիա բուն իսկ Միջերկրականի մէջ է: Տէր՝ նկատելի ուժի մը: Զգտուներ ունի, որոնք սկսած են բախիլ բրիտանական սահմաններուն: Անմիջական այս վտանգին դէմ է, ահա, որ Մեծն Բրիտանիան, իր կայսրութեան շահերէն մղուած, տեսած է իրեն գործակից ու զօրեղ Թուրքիա մը պահել այդ ծովուն ափը եւ Տարտանէլի մէջ, իբրեւ՝ տէր: Միջերկրականի երրորդ դուռը եթէ իրը չէ, պէտք է ըլլայ իրեն գործակից տէրութեան մը ձեռքը, եւ հաւանելի է, այնքան ամուր, որքան Ճիպրալթարը:

Անտարակոյս, անիկա առաւելութիւն մըն է, առ այժմ, Թուրքիոյ համար: Թուրքիոյ պաշտպանութեան մէջ՝ ոչ թէ Անգլիան, այլ Մեծն Բրիտանիան կամ բրիտանական կայսրութիւնը իր իսկ գերագոյն շահը կը տեսնէ: Եւ հետեւաբար, Թուրքիան իրեն համար այնքան կարեւոր է, այսօր, որքան Ճիպրալթարը:

Ու հոս է, անտարակոյս անգլեւթուրք մերձեցման բուն պատճառը:

Զմոռնանք, սակայն որ քաղաքական փոխյարաբերութիւնները տեւական հանգամանք չունին եւ չեն կրնար ունենալ: Ինչպէս ասկէ առաջ կ'ըսէինք, Թուրքիա ոչ ոքի այնքան տուրք է տուած, որքան իր բարեկամ ու պաշտպան Անգլիոյ՝ ասկէ առաջ:

Դէպքերը կրնան ուրիշ ձեւ առնել, իտալեւանգլիական յարաբերութիւնները կրնան լաւնալ՝ շահերու զուգորդութեամբ մը ու Թուրքիան կրնայ մէկ օրէն միւսը կրկին մինակ զգալ ինքզինք:

Ինկիլիզի շատ լաւ կ'ըմբռնէ, անշուշտ, այս բոլորը:

Ու ան ալ, իր կարգին, կը ձգտի կամուրջը անցնիլ,— գոնէ առժամաբար մեկուսացնել իտալական վտանգը ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԷՄ ԵՂԱԾ ԱՆԻՐԱՒՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Պուքրէշի «Րաֆֆի»ն վերսկսած է իր կիրակնօրեայ դասախօսութիւնները, ամառնային արձակուրդէն վերջ: Սեպտ. 20ին դասախօսն էր ընկ. Ս. Արապատեան, նիւթը՝ «Խորհ. նոր սահմանադրութիւնը եւ Հայաստանի եղած անարդարութիւնը»: Ստորեւ կ'ամփոփենք վերջին գլուխը, իբրեւ այժմէական խնդիր.—

... Վրաստան եւ Ազրբէյճան՝ որոնք պահ մը զատուած էին Միասնիկեանի անձնական ազդեցութեան եւ վայելած հմայքին շնորհիւ, անոր եղերական վախճանէն յետոյ՝ դարձեալ [illegible] ի վնաս Հայաստանի դարձնել կեանքի անիւը: Հայաստան որ իբր թէ հաւասարազօր մէկ անդամն էր Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան ամէնէն անիրաւուածը մնաց իր երկու անդամակիցներու կողքին: Թիֆլիս՝ որ իւրացուց ընդմիշտ Անդրկովկասեան կեդրոնի հանգամանքը՝ ամէն հարցի մէջ գերակշիռ ձայն ունեցաւ: Այսպէս, մինչդեռ պէտք էր Անդրկովկասեան Հանրապետութեան նախագահութիւնը հերթով փոփոխուէր՝ Հայաստան շատ մը տարիներէ ի վեր զրկուած է այդ պատիւէն, եւ Վրացի ու Թաթար ղեկավարներ են որ իրարու կը փոխանցեն այդ դիրքը: Ասկէ զատ, մինչ 11 կոմիսարութիւններէ կը բաղկանայ Անդրկովկասի կառավարութիւնը՝ հազիւ 1—2 աթոռ կը շնորհուի Հայերուն այդ կազմին մէջ:

Անդրկովկասեան կառավարութեան նկատումներուն եւ Մոսկուայէն յատկացուած վարկերուն բաշխումը միշտ տեղի կ'ունենայ ի վնաս Հայաստանի: Վրաստանն ու Ատրպէճանն են որ կը ստանան առիւծի բաժինը:

Վերջին 10 տարիներուն մէջ այնքան ծախսուած է Թիֆլիս քաղաքին՝ որքան բովանդակ Հայաստանի համար: Հայաստանի 1 քայլին դէմ, 5 քայլ Ատրպէճանը կ'առնէ, եւ 10 քայլ Վրաստանը:

Անդրկովկասեան նշանակութիւն ունեցող բոլոր հիմնարկութիւնները՝ որոնց պիւտճէն Մոսկուան կը հայթայթէ՝ բոլորն ալ կը հաստատուին Թիֆլիս, հոն է Անդրկովկասեան ատամնաբուժական համալսարանը, բամպակի գոտիները, եւայլն: Հայաստանի պահ մը անտառաբուժական դպրոց զիջեցան, բայց շուտով մէկ մէկ հատ ալ Թիֆլիս եւ Պաքու [illegible]: Միակ բացառութիւն մը կայ, արհեստական ձգախէժի գործարանը, ատ ալ պարզապէս անոր համար որ Հայաստանէն միայն կ'ելլէ անոր հում նիւթը:

Ու դեռ ուրիշ սուտեր կայ: Զուտ հայկական հողամասեր՝ Հայաստանի գլուխէն, շնորհուած էին Վրաստանին ու Ազրբէյճանին,— առաջինին՝ Ախալքալաքը իր 100.000 հայ բնակչութեամբ, եւ հայկական Ղարաբաղը իր 160.000 հայ բնակչութեամբ վերջինին:

Այնքան սպառնալից էին հայ ժողովուրդին եղած զրկանքները, մանաւանդ հայ հողերու Հայաստանէն անջատման փաստը, որ յեղու եղաւ այդ խուլ շրջաններու հայութիւնը 1926ին: Արդարեւ երկու ժողովներ տեղի ունեցան այդ շրջաններուն մէջ եւ յանուն անոնց պատուիրակութիւններ ներկայացան Հայաստանի այն օրերու վարչապետ Սաքօ Համբարձումեանին՝ որպէս զի ձեռնարկներ ըլլան Մոսկուա այդ շրջանները վերադարձնելու Հայաստանին: Սաքօ Համբարձումեան խոստացաւ յանձնարարել եկող պատուիրակներուն ու ճամբեց: Եւ ո՞վ հեգնութիւն. Ղարաբաղէն եկող՝ պատուիրակութեան պետն էր տխրահռչակ Արմենակ Ղարաքեոզեան՝ որ երբեմն այնքան զազիր էր հայ ժողովուրդի շահերուն, եւ որուն մէջ յանկարծ բան մը արթնցած էր, հայ ժողովուրդին հանդէպ գործուած անիրաւութեանց ի տես: Հիմա ոչ անոր անունը կայ հրապարակի վրայ, ոչ ալ հետքը:

Զրենք թէ հայ ժողովուրդին հանդէպ գործուած անիրաւութիւնները անարձագանգ մնացին Երեւանի հայ վարիչներուն ներքը: Արդարեւ, եթէ ոչ բողոքի, գոնէ դժգոհութեան արտայայտութիւններ եղան երբեմն անոնց կողմէ, բայց բոլորին ալ սուղի նստան:

Կարելի չէ ըսել թէ այդ բողոքներուն շարժառիթը անոնց մէջ արթնցած ազգայնական զիծն էր: [illegible] անհատական արժանապատուութիւն էր այդ դժգոհութեանց դըրդապատճառը: Իրենց այդ ժէսթերուն զոհ եղան եւ Հայաստանի երկնակամարէն խապառ չքացան յաջորդաբար Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան երբեմնի քարտուղարը՝ Ա. Յովհաննիսեան, Խորհ. Հայաստանի առաջին երկու վարչապետները՝ Յասկան (?) եւ Սաքօ Համբարձումեան, ուրիշ մը, ու ուրիշ պատասխանատու [illegible] Ջորջը Լուկաշին՝ որ Թիֆլիսի մէջ բռած բողոքի մէկ արտայայտութեան զոհը եղաւ, անոր հետեւող [illegible] հեմ դէմք մը Սահակ Տէր Գաբրիէլեան՝ որ կրցաւ հինգ տարի դիմանալ եւ որ սակայն ջնջուեցաւ ի վերջոյ, [illegible] պատասխանատուներու խնդիրը յարուցած ըլլալուն համար Թիֆլիսի մէջ,— [illegible] զիր որ թերեւս իմաստ մը [illegible] արտասահմանի հայութեան համար եւ որ սակայն հայ ժողովուրդի կենսական հարցերէն մէկն է եղած սկիզբէն ի վեր, թաթար քոչուորներ, որոնք ամբան հայ սարերը կը բարձրանան իրենց հօտերով հայ արօտավայրերը իրենց երթուդարձի պահուն:

Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի յաջորդը Աղասի Խանջեան էր: Ան ալ կրնար գուշակել թէ տարի մը [illegible] պիտի երթար ինքն ալ իր անխոհեմութեան, ինքն ալ հայ ժողովուրդին հանդէպ եղած անիրաւութեան դէմ արտայայտած ըլլալուն համար իր դժգոհութիւնը:

Ինչպէս գիտէք՝ Մոսկուա նոր սահմանադրութիւն մը խմբագրեց, որ պիտի քուէարկուի նոյեմբերին, խորհուրդներու նոր համագումարին [illegible] մէ: Արդարութեան դէմ չմեղանչելու համար ըսեմ թէ նոր սահմանադրութիւնը աւելի [illegible] արտօնութիւններ կը պարունակէ, եւ կը նախատեսէ իրաւունքներ՝ ժողովրդական ազատութեանց եւ անձեռնմխելիութեան մասին: Տեղը չէ բացատրութեան քննել հոս այդ սահմանադրութիւնը: Պէտք է մատնանշեմ միայն անիրաւութիւնները որոնք հայ ժողովուրդին կ'ըլլան այդ սահմանադրութեամբ եւ որոնք այդպէսով աւելի տեւական բնոյթ կը ստանան:

Նախ այդ սահմանադրութիւնը զոյգն համեմատութեան մը կը վերածէ Հայաստանի ձայնը ի նպաստ [illegible] Խորհ. Միութեան երկու խորհուրդներուն՝ Միութեան Խորհուրդին եւ Ազգութեանց Խորհուրդին մէջ: Այսպէս, խորհրդային նոր սահմանադրութեան համաձայն Միութեան Խորհուրդին համար 300.000 հոգի կ'ընտրեն մէկ պատգամաւոր: Հիման վրայ ընտրուելիք 587 պատգամաւորներուն մէջ, Անդրկովկասի 25 ձայներէն 10 Վրաստանի պիտի պատկանին, 9ը Ազրբէյճանի, եւ ... 4ը միայն Հայաստանի:

Իսկ Ազգութեան Խորհուրդին համար առանձին հանրապետութիւններ կուտան 10 ներկայացուցիչ, ինքնավար շրջանները 2: Արդ, Ազգութեանց Խորհուրդը պիտի բաղկանայ 238 ձայներէ, որուն մէջ 22 ձայն պիտի ըլլայ Վրաստանին (10ը իր…

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մարդիկ սկսան երես դարձնել այս զարշութիւններէն, որոնք արդարեւ հիմնովին շատ տխուր են: Հիմա որ այլ եւս անկարելի է այս ճամբան շարունակել, պէտք պարտաւորուին... ուրիշ բան գտնել:

Այս օրերուս մեռաւ ծանօթ քերթող Կիւսթավ Քան, մէկը առաջին խորհրդապաշտներէն եւ «Ազատ Տաղերու» կամ անյանգ տաղերու հնարիչներէն: Թէ այս մասին առաջնութեան իրաւունքը որու կը վերաբերի, այս չէ խնդիրը: Ֆրանսական բանաստեղծութիւնը մինչեւ այն ատեն փառաւորապէս պահպանած էր Աղեքսանդրեան եւ ութսամեան տողաչափութեան խստապահանջ օրէնքը, որուն համար անխուսափելի է յանգը ոտանաւորի մէջ: Քնարերգակ կամ Պառնասեան քերթողները ներդաշնակ յանգի մը թելքը բարձրագոյն աստիճանին հասցուցած էին: Այնպէս որ անոնք խստութեամբ բառերու մարզանքի երեւոյթ մը առաւ տաղաչափութեան այս ներ: Միջին ճամբայ մը անհրաժեշտ դարձաւ: Ազատ կամ անյանգ տաղաչափութիւնը թոյլատրուեցաւ, բայց հարկ էր նաեւ թեթեւ, դիւրին ներդաշնակութեան մը հետամուտ ըլլալ՝ առանց բառերուն վանկերը մատի վրայ համրելու եւ յանգայատում թըթառելու: Այս յանդուգն յեղափոխութենէն ծնունդ առին քանի մը գովելի ձեռնարկներ:

Բայց տկարութեան փափաքը անտես ընել տուաւ հետզհետէ որ եւ է աշխատութիւն, եւ անյանգ ոտանաւորներ կան տաղաչափական կամ գրաշարական խաղով միայն արձակէն — եւ դէշ արձակէ մը— տարբերել կամ զանազանել: Այսինքն պարզ արձակը, տափակ արձակը ոտանաւորի պէս կը շարուէր, անճաշակ եւ անարուեստ, եւ ատով էր միայն որ քերթուածի կամ ոտանաւորի ձեւ մը կ'առնէր ան: Անշուշտ մինչեւ վերջը չէր կրնար դիմանալ անյանգ տաղը եւ անհետ եղաւ մեղմ, յուշիկ մահով մը:

Չեմ գիտեր թէ ով ըսած է,—«Հանճարը երկար համբերութեան վրայ կը հանգչի»: Մեր գրողները պէտք է մտածեն այս իմաստուն խօսքին վըրայ: Կը ցաւինք սա ողորմելի կարծիքին համար թէ գեղարուեստը իր էութեան համաձայն՝ անձնական պէտք է ըլլայ, եւ հետեւաբար ուսուցումի լուծին տակ մտնելու պէտք չունի: Այսպէս, տգէտ ու ինքնահաւան երիտասարդներուն գլխուն հիւսուած գովեստի պսակները, այն միջոցով որ անոնք առաջնակարգ վիպագիրներ են, առանց սակայն կեանքէն բան մը գիտնալու կամ քերականութեան իսկ տեղեակ ըլլալու, այս, այդ պսակները մոլորեցին, խաբեցին հանրային կարծիքը: Որովհետեւ շատ դիւրին էր նշանաւոր ըլլալը, նոյն իսկ գէշ գրելով, իւրաքանչիւր ոք սկսաւ գրել: Ոչ մէկ ժամանակ այսքան չափազանց թիւ եղած է հեղինակներու: «Ծանօթ քննադատ Անտրէ Թէրիվ օր մը ըսաւ ինծի թէ իր նօթերու տետրակին մէջ հազարէ աւելի անուններ կը գտնէին: Ենթադրելով թէ բոլոր այս հեղինակները տարին հատոր մը կը հրատարակեն,— ինչ որ բնաւ չափազանց չէ,— օրական երեք հատոր կարդալ պէտք կ'ըլլայ, եւ ասիկա՝ միմիայն այն Ֆրանսական գրականութեան տեղեակ ըլլալու համար: Բարեբախտաբար սակայն այս հազար գրագէտներուն կարեւոր մէկ թիւը իր փորձառութիւններուն կամ իր ուղեղին մէջ հազիւ մէկ հատոր նիւթ կրնայ գտնել, ուստի ընդունակ չէ երկրորդ մը մէջտեղ հանելու, եւ ինքնաբերաբար կը քաշուի հրապարակէն: Անաթոլ Ֆրանս դրած է. «Գրագէտին համար կրթութիւնը կարեւոր է»: Առանց այդ կրթութեան ի՞նչպէս կարելի է մեծ հեղինակ մը, Ռասին մը առաջ բերել»: Տասը տարի առաջ իմ անմոռանալի բարեկամս՝ Փօլլափաքի՝ որ ծանրագլուխ քննադատ մը միանգամայն գրաւէտ նորավիպագիր մըն էր, կ'ըսէր. «Ֆրանսական միտքին պայծառութիւնը միշտ հանգչած է խորունկ, թագուն կրթութեան մը վրայ, մինչ արդի շատ մը հեղինակներուն յատուկ եղող միտքի շփոթութիւնը յայտնապէս բնածին տգիտութեան մը հետեւանք է»:

Տնտեսական տագնապը գործնականին մէջ արդէն կարգի դրած է այս հարցը: Հրատարակիչները չեն կրնար այլ եւս պարզապէս ամէն բան հրատարակել, այն յոյսով որ հարիւրաւոր նորեկներուն մէջ իսկ կրնան հանդիպիլ մեծ տաղանդի մը, որով կարենան ուրիշ գործերու հրատարակութեան ծախքերը գոցել: Թող որ հրատարակիչներուն այս շահախնդրութիւնը ըստ ինքեան շատ վտանգաւոր դարձած է: Համբաւի ետեւէն այս վազքին մէջ կը մնան միայն դրամ ունեցող հեղինակները, որոնք կրնան վճարել իրենց հրատարակութիւններուն համար, բայց այս յուսահատ փորձը չի կրկնուիր յաճախ: Ու տեղ արդարեւ եկած հասած ենք գրական պատմութեան մէկ անկիւնադարձին, որ սերտ առնչութիւն ունի ընդհանուր մշակոյթի հետ:

Վերջին տարիներուս կենսագրական վէպերը մասնաւոր յարգ մը մը ստացան հրապարակի վրայ: Եւ իրաւ ալ անոնցմէ կան որ շատ սիրուն եւ վայելուչ են: Բայց, ինչպէս ճարտարարուեստական փնտռտուքներուն համար կ'ըլլայ, հոս ալ յաջողութիւնը կեղծ նմանութիւններ առաջ բերաւ: Ճարտարարուեստի վերածեցին այդ կենսագրական վէպերը, այս մեթոտը կիրարկելով պատմութեան բոլոր անձնաւորութիւններուն համար առ հասարակ:

Այս կերպով բան գործ ըրին պատել եւ վիպասաններէ զուրս…, նոյն իսկ հին ժամանակի մեծ մար…դոց եւ կիներուն սիրային կեանքը պատշաճեցնելով մեր օրերուն: Փաս… ծաւալով այս գործերը դիւրին կը… կարդացուէին, եւ ուղղուած էին ընդհանրապէս բոլորովին անգրագէտ ը… թերցողներու, որոնք սակաւին կը… նային կլլել թէ Անտոնիոս [illegible] լու ատեն կը սիրէր Կղէոպատրա… բան: Բայց եկաւ վայրկեան մը… բոլոր այս տեսակ նիւթերը սպառե…ցան: Եւ հիմա գրավաճառները… պնդեն թէ հասարակութեան նախասի…րութիւնը տնտեսական կամ քաղաքական հարցերու կողմը դարձած է… Երբ գրագէտ մը գաղափարներ կը պարզէ ոսկիի պահեստին վրայ, Հիթլէրի վրայ, Մուսոլինիի վրայ, [illegible]կութեան վրայ, Դանուբի աւազանին վերաբերեալ հարցերուն համար, դեղ դարման կը գտնէ, խորհրդարանականութեան կամ գործադրականութեան դէմ առաջարկներ կ'ընէ,— ընթերցողները այդ կողմը կը վազեն, ճիշդ ինչպէս հիւանդները հանքային աղբիւրներու եւ դեղահատներուն կողմը: Բայց ասիկա այլ եւս այժմէութիւն է, ոչ թէ·· գրականութիւն…

համար, իբր առանձին հանրապետու-թիւն, Յակոբ ձայն իրեն ենթակայ Աճարիայի եւ Աբխազիայի ինքնավար հանրապետութեանց համար, եւ 2 ձայն ալ Օսէթիայի ինքնավար շրջանին համար։ Ադրբէջան պիտի ունենայ 17 ձայն (10ը իրեն, 5ը Նախիջեւանի եւ 2ը Ղարաբաղի համար)։ Իսկ Հայաստան պիտի ունենայ 10 ձայն, միայն. որով Հայաստանի իր երկու դրացիներուն 37 ձայնին դէմ միայն 10 ձայն պիտի ունենայ։

Ուրիշ աչքառու փաստ մը։ Նախկին 7 առանձին հանրապետութեանց տեղ 11 հանրապետութիւններ կը ստեղծուին հիմա, Անդրկովկասը 3 միաւորի վերածուելով, եւ ի նորոյ ստեղծուելով երկու հանրապետութիւններ,— Ղազախստանը՝ զոր պէտք չէ շփոթել բուն Ղազախներու երկրին հետ, եւ Քրգըզիստանը՝ որ 10 առ 100 հոգիի նստակեաց եւ անգրագէտ ժողովուրդ մըն է,— երկուքն ալ մահմետական։

Արդ այս 11 հանրապետութիւններէն 7ը մահմետական երկիրներ են, եւ քէնե հազիւ 4.700.000 քառ. քիլ. տարածութիւն ունին եւ հազիւ 28.700 հազար բնակիչ, այնուամենայնիւ Արդարութեանց Խորհուրդի 238 աթոռնեն 126ը, այսինքն կէսէն աւելին կը գրաւեն։ Ենկիւրիի յաղթանակը չէ՞ք նշմարեր հոս ալ։

Եթէ նոյն իսկ այնքան սարսափելի շըլլայ անիրաւութիւնը որ Հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչներու թիւին կ'ըլլայ՝ գերագոյն օրգաններու կազմին մէջ, վրդովիչ է ի մասնաւոր Հայաստանի եղած ռաՀմանադծումը։

Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ախալքալաքի Հայաստանէն անջատման փաստն է այդ։ Երկու շրջաններ որոնք պատմականօրէն, ցեղագրապէս եւ իրենց հայ բնակչութեամբ Հայաստանինը միայն կրնային ըլլալ,— Ղարաբաղը՝ հայ իր ղարաւոր պատմութեամբ, խանձարուր հայ ազատագրական շարժման, եւ Նուիրական իր բարդառնի վանքերով եւ հայ ազատագրութեան ախոյեան մելիքներու ղեկավարներով, ու Ախալքալաքը՝ ուր երբեմն հայութիւնը մահու եւ կենաց պայքար մղեց սարսափելի ժողովուրդներու դէմ, մայրի մը պէս պաշտպան կենալով նոյն ինքն վրացի ժողովուրդին, ու զայն փրկելով քանիցս Թրքական խուժումէ…

Արդ այդ երկու շրջաններն են որ կը կլլուին Հայաստանէն՝ իրր անմիջաթեան։ Ճիշդ է որ այս այժմէութիւնը իր լրջութիւնը կրնայ ունենալ եւ քիչ շատ ալ գեղարուեստական յանկուցում, բայց այս տեսակ գործերն ալ անհետ ըլլալու դատապարտուած չե՞ն արդեօք։

Չեմ կարծեր տակաւին։ Բայց, յամենայն դէպս, հարկ է որ տաղնապը արմատական բնորոշութիւն մը, միջոց մը գտնէ՝ վերջ առալու համար գրականութեան եւս գէշ աղդող այս անբնական վիճակին։ Հաւատացէք որ մարդուն վրայ մելամաղձութիւն մը կուգայ, երբ աչքէ անցուի գրական ընկերութիւններու անդամակիցներուն թիւը, որ ծայր չունի։ Ամէնքն ալ կը խարխափեն միևնոյն խաւարի մէջ, եւ յանկարծ անհետ կ'ըլլան։ Թերեւս այդպիսիները կեանքին այն պատրանքէն կը տարուին, թէ անոնց ունեցող ընկերութիւններուն մէջ անդամ գրուելով՝ կրնան պարտըկել իրենց մեջակութիւնը։ Բնականաբար ժամանակի մը համար միայն։ Բայց դժբախտ կէտը այն է որ այս ամէնուն մէջ ճշմարիտ տաղանդաւորները են որ կը կորսնցնեն։ Եթէ յոռի ու անկարեւոր գիրքերուն թիւը պակսի, մարդիկ նորէն լաւերը կը կարդան։

Ծառայութ այլ անկարգ կեանքի մը ԶՐԳԱՆԻԹ ծայրը հասած ենք։ Այս շրջանը սկսաւ պատերազմէն։ Վերջապէս ամէն բան փոքրանցաւ։ Վերջապէս ամէն ոք ամէն բան Թոյլատրեց իրեն։ Հիմա այլ եւս ուրիշ բան չէ մնացած, եթէ ոչ՝ ձեռնարկել վերակազմութեան, այն կերպով արդարեւ որ պէտք է կոչը ուղղուի ընտրանի-ինքնիշխանութեան արժանաւորներուն։ «Ժողովուրդի յառաջ Թատրոնի ոչ մէկ խուժանավարական կոչ կրնայ բաւել այս պէտքին։ Աւելի խուսափուկ, առժամանակեայ փորձ մը կը Թուի ինծի։ Այն ապաւորութիւնը ունիմ, թէ տաղնապը կամ ճգնաժամը՝ որ տարբեր կերպով ազնուական է, գոնէ գրական մարզին վրայ պիտի կրնայ նպաստաւոր ազդեցութիւն մը ունենալ — Գրականութեան մաքրագործումը պատրաստողն ըլլալ։ Ու նախազգացումը ունիմ թէ մեծ գործեր պատրաստութեան մէջ են։

Թարգմ. գեղմ. **

կան մաս անոր։ Ոչ իսկ նոր սահմանադրութիւնը ղանոնք ինքնավար հանրապետութիւն կը հռչակէ, ոչ ալ գէթ ինքնավար շրջան Հայաստանի կից, ինչպէս բրած է ուրիշներուն համար։ Օսէթիայի շրջանը, օրինակի համար, որ հազիւ 4000 քառ. քիլ. տարածութիւն ունի եւ որուն 95 հազար բնակչութեան հազիւ մէկ քառորդը Վրացի է՝ ինքնավար շրջան յայտարարուած է Վրաստանի։

Այս անիրաւութիւնը չէր կրնար դժգոհութեան ալիք մը չառեղծել հայ ժողովուրդին մէջ։ Ու այդ դժգոհութեան խմորման առաջին զոհն է Խանջեանը։ Ուրեմն անցնող 15 տարիները բաւական եղան որ ամէնէն ապաղգային դէմքերն իսկ հայ ժողովուրդի հոգիէն հաղորդուին տակաւ, ինքնագիտակցութեան զալով, եւ պատեհ վայրկեանին պոռթկալով իրենց մէջ ալ հասունցող դժգոհութիւնը։ Մեզ համար հետաքրքրական չէ թէ ի՞նչ պէս քլուեցաւ ան ասպարէզէն, անձնապաշտութեա՞մբ թէ սպաննուելով։

Ոչ իսկ այնքան մեծ դէպք է անոր կորուստը։ Որքան Թանկագին մեռելներ ունի հայ ժողովուրդը հայրենի հողին ներքեւ։ Անոր եղերական վախճանը մեզ համար ախտանշան մըն է միայն խմորուող համաժողովրդական դժգոհութեան, եւ փաստ մը՝ այն մեծ ճշմարտութեան թէ ով որ կ'երթայ չփուիլ մայր ժողովուրդին հետ, ի վերջոյ կ'ենթարկուի անոր յուզումներուն։

Անդրկովկասի երեք ժողովուրդներէն Հայն է ամէնէն աւելի որ հոգւով կապուած է ռուս ժողովուրդին հետ։ Ան է որ ռուս ժողովուրդի աչքին աւելի համակրանք կը վայելէ ու աւելի վստահութիւն։ Ան է որ իր ղարաւոր նաՀատակութեամբ՝ զօրաւոր իրաւունքներ ունի մարդկային խղճմտանքին մէջ։ Ու ան է որուն պատմականօրէն ու ցեղագրապէս պէտք է վիճակէին, ինչպէս բռնաց, յիշեալ հողերը։ Մոսկուան երբեւրայ չէր որ այս բոլորը չգիտէր։ Ան պէտք է տարբեր պատճառներ ունենար հայ ժողովուրդը զոհելու համար։

Այդ տարբեր պատճառները պէտք է փնտռել այն չարաբաստիկ բարեկամութեան մէջ որ 1919ին Մոսկուան Ենկիւրիի կապեց եւ որուն առաջին զոհը հայ ժողովուրդի անկախութիւնը եղաւ տարի մը չանցած, 1920ին։

Եթէ տարիներ առաջ տարակուսողներ կային փաստերու ճշդութեան մասին՝ հիմա արդէն աբեւուն տակ են բոլոր փաստերը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

976 ուսանող

—.—

Խորհ. Հայաստան կը գրէ թէ աւարտած են բարձրագոյն վարժարաններու մուտքի քննութիւնները։ Պետական համալսարանին քննութեանց ներկայացած են 547 հոգի,— տնտեսագիտական, լեզուի եւ գրականութեան, պատմութեան եւ աշխարհագրութեան, իրաւաբանութեան, քիմիայի, կենսաբանութեան եւ այլ ֆաքիւլթէները մտած են 289 հոգի։

Մանկավարժական ուսումնարան մտնելու համար արձանագրուած էին 303 հոգի, քննութեան մտած են 198 հոգի, ընդունուած են 148 հոգի։

Բժշկական վարժարան մտնելու համար արձանագրուած էին 356 հոգի, քննութեան մտած են 279 հոգի, ընդունուած են 160 հոգի։

Բազմարուեստեան վարժարան մտնելու համար արձանագրուած էին 354 հոգի, քննութեան մտած են 294 հոգի։ Ջրամեքենական, շինարարական, քիմիական վարժարաններ մտած են 131 հոգի։ Ֆիզդաստիարակական ուսումնարան մտնելու համար արձանագրուած էին 101 հոգի, ընդունուած են 61 հոգի։

Անասնաբուժական վարժարան մտնելու համար արձանագրուած էին 160 հոգի, ընդունուած են 67 հոգի։

Երաժշտանոց մտնելու համար արձանագրուած էին 110 հոգի, քննութեան մտած են 50 հոգի, ընդունուած են 30 հոգի։ Այս տարի Երաժշտանոցը պիտի ընդունի 120 ուսանող։

ՋՐՄՈՒՂ ԵՒ ԿՈՅՈՒՂԻ

—.—

Երեւանի կոյուղիին նոր մայր-գիծերուն կառուցումը աւարտած է արդէն։ Նոր մայր-գիծը կը սկսի վարակիչ սուր հիւանդութեանց յատուկ հիւանդանոցին շրջակայքէն, կ'երթայ կայարանին մօտէն ու կը հասնի Գեղառ, գլխաւոր հաւաքման գիծը։

Շինուած են նաեւ 4, 5, 7 եւ 8 նոր դպրոցներուն կոյուղիները։ Ծաւալով կ'աւարտի նաեւ առաջին դպրոցի կոյուղին։ Կոյուղիի նոր գիծ մը շինուած է նաեւ Լէնինի հրապարակէն մինչեւ մեծ փամատասունը։

Կոյուղիներու այս նոր գիծերու շինութեան համար ծախսուած է 508.000 ռուբլի։

Այս տարի շինուած են նաեւ ջրմուղի նոր գիծեր, Աբովեան փողոցին սկիզբէն (առաջին հիւանդանոց) մինչեւ Յրդ շրջանային փողոցը, Ալլահվերդեան — Գնունի եւ Ղուկաս Ղուկասեանի փողոցներու երկարութեամբ։ Ջրմուղի գիծ մըն ալ զետեղուած է նաեւ ջրամբարէն սկսելով (Աբովեան փողոցին վերեւը, Պուշկինեան պուրակ), մինչեւ արուեստական ձգախէժի գործարանը։ Այդ գիծէն գալ տարի պիտի օգտուի նաեւ քաղաքին արդիւնաբերական շրջանակը։ Տարեկան շինարարական ծրագրէն դուրս նոր ջրմուղներ շինուած են նաեւ Նոր Սեբաստիա եւ Նոր Մալաթիա աւաններուն մէջ։

Այժմ կը շարունակուի առաջին շրջանային եւ Աբովեան Յրդ շրջանային փողոցներու նոր ջրմուղի գիծերուն շինութիւնը։ Մինչեւ յունուար ջրմուղի նոր գիծ մը պիտի զետեղուի նաեւ Ստալինեան փողոցին մէջ, ուր ընդհատուած են աշխատանքները ներկայիս, հանրակառքի գծի մը շինութեան պատճառով։

Խմելու ջրի պահանջը աճելուն համար, աշխատանք կը Թափուի ջրմուղին տարողութիւնն աւելցնելու ուղղութեամբ, արդէն քաղաքին մատակարարուած ջուրի պաշարը մէկ վայրկեանի մէջ աւելցած է 150—200 լիթրը։

Ջրմուղի շինարարութեան համար այս տարի ծախսուած է 540.000 ռուբլի։

ՄՐՑԱՆԱԿ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

— o —

Երեւանի մէջ Թատերախաղի մրցում մը բացուած է։ Լաւագոյն Թատերախաղերը պիտի ղասաւորուին երեք կարգի.

Ա. մրցանակը, միայն մէկ հատ, 15.000 ռուբլի է։

Բ. մրցանակը, երկու հատ, 10.000 ռուբլի։

Գ. մրցանակը, երկու մրցանակ, 7000 ռուբլի։

Մրցումի համար ղրկուած Թատերախաղերը պէտք է իբրեւ նիւթ առնեն Հայաստանի ընկերվարական շինարարութիւնը, նոր մարդը, բանուոր-գիւղացիական անցեալ շարժումները, եւն.։

Մրցումի համար պայմանաժամ որոշուած է մինչեւ գալ ապրիլ ամիսը։

Ժիւրիի անդամ նշանակուած են Ա. Եղիազարեան, Բաշինջաղեան, Լ. Աբրահեան, Գ. Աբով, Ե. Զուբար, Ն. Դարպղեան։

ԿԸ ԿԹԵՆ ԵՒ ԿԸ ԳՈՎԵՆ

—.—

Աթայիենի, Մոլոտովին եւ Բերիային ուղղած հեռագրով մը վարչապետ Գուլոյեան եւ կեդր. կոմիտէի քարտուղար Ամատունի կը յայտնեն թէ Հայաստանը պետական հացամթերումը մը լրիւ կատարած է ժամանակէն առաջ, այս տարի պետութեան յանձնելով անցեալ տարուան վրայ 20 առ Հարիւր աւելի հացահատիկ։ Այս տարուան բերքը եղած է առատ. մէկ հեկտարէն ստացուած է 11.3 կենդինար բերք (անցեալ տարի բերքը եղած է (8.8 կենդ.)։ (Փրավտա, 27 սեպտ.)։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՒԱԼԶԱԳՈՂԸ ԿԸ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԻ

—.—

Գալաթ թէքթերուն մէջ կը կարդանք (26 սեպտ.).

Ղալաթիոյ Նախորդ Թաղականութեան հաշիւներուն անկանոնութեանց քննութիւնը իր վճռական ու վերջնական փուլին մէջ մտաւ երէկ։ Ղալաթիոյ խորհրդարանին մէջ Խմզաֆի տնօրէնին կողմէ վեց ժամ հարցաքննուեցաւ Յովհաննէս Բէշիկեան, որ պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներուն, ժխտեց եղած ամբաստանութիւնները։ Այդ ամբաստանութիւնները ստուար էջեր գրաւած եւ տասներկու պրակներու մէջ ամփոփուած են, 37 յօդուածներով։

Համաձայն պաշտօնական հաւաստիքին, այսօր Խմզաֆի տեսչութեան կողմէ պիտի գրուի քննութեանց եզրակացութեան տեղեկագիրը, եւ քննութեան Թղթածրարը 1—2 օրուան մէջ պիտի յանձնուի քննչ. դատախազութեան։

Այս կերպով Յովհ. Բէշիկեան բաւ օրինի կը դադրի նաեւ հեղինականի հիմնադիրի պաշտօնէն։

Քննութիւնները վերջացած ըլլալով կը հաստատուի թէ անկանոն կերպով եղած ծախսերը 10—12.000 ոսկիի կը յանգին։

Միւս կողմէ, զարմանալի անկանոնութիւն մը երեւան հանուած է։ Ղալաթիոյ վարժարաններէն մէկուն մը տան գոյքերը հանգ կ'ըլլան եւ կ'աւանուին յանձնայ փարձքերու հաշուին։ Արդ, որ եւ է յիշատակութիւն չկայ թէ ի՞նչ եղած են այդ գոյքերը, որոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ 22 ձեթը մոմալաթ։ Յովհ. Բէշիկեան հարցաքննութեան ժամանակ ըսած է թէ այդ մոմլաթին փոխարէն նոր հանդերձարան մը առած է եկեղեցիին համար. մինչդեռ ստուգուած է որ հանդերձարան բաւածը հին եւ փտած զարան մըն է բոլորովին անգործածելի։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԳԵՒԱՎԱՂԻՆ ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

— • —

Ինչպէս գրեցինք, կարգ մը նորութիւններ մտցուած են ֆրանսական ազգային պարգեւախաղին մէջ։ Ահաւասիկ մանրամասնութիւնները.—

Շրջաբերութեան հանուած տոմսերուն Թիւը կը մնայ 1.200.000։ Բաշխուելիք գումարը՝ 72 միլիոն։

1 Թիւ կը շահի 3 միլիոն
4 Թիւ 1 ական միլիոն
6 Թիւ 500 հազարական
24 Թիւ 100 հազարական
120 Թիւ 50 հազարական
1200 Թիւ 10 հազարական
1200 Թիւ 5 հազարական
12000 Թիւ 1000 ական
12000 Թիւ 500 ական
120000 Թիւ 100 ական
56 Թիւ 30.000 ական
224 Թիւ 10.000 ական
336 Թիւ 5.000 ական

Վերջին երեքը «մխիթարութեան» համար.— Այսինքն, երբ Թիւ մը կը շահի 3 միլիոնը, այդ Թիւին մէջ Թըւանշանի մը տարբերութեամբ կորսնցնողը, որով 56 հոգի, «մխիթարութեան համար», կը ստանան 30.000 ֆր.։ Մէկ միլիոննոց պարգեւները շահող Թիւերուն մէկ Թուանշանի տարբերութեամբ մօտ Թիւերը՝ 10 հազարական, կէս միլիոննոց պարգեւները շահող Թիւերուն մէկ Թուանշանի տարբերութեամբ մօտ Թիւերը 5 հազարական։

Այս ձեւով բան մը շահելու հաւանականութիւնները շատցած են։ Նոյն Թիւը կրնայ շահիլ քանի մը պարգեւ, միայն թէ 3 միլիոնը շահող Թիւը երբ մէկ միլիոն կամ կէս միլիոն ալ կը շահի, պզտիկ պարգեւը չի տրուիր իրեն։ Նոյնպէս երբ նոյն Թիւը կը շահի միլիոննոց երկու պարգեւ, կամ 1 միլիոնը շահելէ վերջ կը շահի նաեւ կէս միլիոն, կամ երբ նոյն Թիւը կը շահի կէս միլիոննոց երկու պարգեւներն ալ, միայն մեծ պարգեւը կամ միայն մէկ պարգեւը կը տրուի, իսկ մնացեալ պարգեւին համար զարձեալ վիճակահանութիւն մը կը կատարուի։ Այդ մեծ պարգեւներէն զատ, երբ նոյն Թիւը կը շահի քանի մը նոր պզտիկ պարգեւներ, կը ստանայ բոլորն ալ միասին։

Տոմսին գինը կը մնայ նոյնը, 100 ֆրանք։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

—

ՄԱՐՍԷԼ.— Կիրակի օր Համազգայինի Մարսէյլի մասնաճիւղը իր կազմութեան երկրորդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած էր ցերեկոյթ մը Սալ տը Ֆէթի սրահին մէջ։

Հանդէսի բացումը եղաւ ճիշդ ժամը 3ին։ Փոքրիկներէ կազմուած երգչախումբը երգեց Մ. Նալբանդեանի «Ազատն Աստուածը», ապա նախագահ Գ. Խ. Ներսէսեան խօսք առնելով տեղեկութիւններ տուաւ մասնաճիւղին երկու տարուան գործունէութեան եւ յառաջիկայի մասին։ Մասնաւորապէս շեշտեց թէ 15 տարեկանէ վեր չափահասներու համար Համազգայինը ձեռնարկած է հայերէնի եւ ֆրանսերէնի իրիկնային դասընթացքներու, որոնց պիտի աւանդուին ֆրանսայի եւ հայ կարող ուսուցիչներու կողմէ։ Ըստ նոյնպէս թէ, քանի որ փոքրիկներու համար կայ արդէն Բարեգործականի դպրոցը, մենք ալ որոշեցինք չափահասներու ուսման պահանջին գոհացում տալ։ Արդէն արձանագրութիւնները սկսած ըլլալով, հրաւիրեց որ փափաքողները գան արձանագրուիլ Միութեան նոր բարաց ակումբին մէջ։ Վերջացնելով իր խօսքը ըսաւ.— Հայրենակիցներ, մենք քաջալերուած ձեր ցոյց տուած նիւթական ու բարոյական օժանդակութենէն այս ձեռնարկը յանձն առինք, յուսալով որ այսուհետեւ ալ պիտի շարունակենք ձեր օժանդակութիւնը որով մեզ հնարաւորութիւն պիտի տաք նաեւ մեր միւս նպատակները եւս իրականացնելու։

Նախագահի խօսքէն վերջ Թափառ Գարեգին նուագեց «Կռունկը» եւ «Բարձր սարերը»։ Օր. Հ. Գնեաղեան գեղեցկօրէն երգեց «Ալագեազ բարձր սարերը», «Գիշերն» եւ Սիպիլի «Հայ լեզուին» արտասանեց Համազգայինի անդամներէն Գ. Հայկ Դաւթեան։ Օրուան բանախօս Գ. Մ. Թոռոսեան Հայոց ազգային մշակոյթի անցեալի եւ ներկայի բաղդատականներ բրաւ, ցոյց տուաւ թէ ինչ փուլերէ անցեր է ան ու ծանրանալով մասնաւորապէս ներկայի մեր մշակոյթին ու անոր պահպանման միջոցներուն թելադրեց բոլորին՝ Համազգայինի շուրջ եւ միահամուռ ջանքերով գիտակցաբար փրկել զայն։

Քառորդ ժամ դադարէ վերջ սկսաւ հանդէսին երկրորդ բաժինը, ներկայացուեցաւ Շանթի «Հին աստուածներէն» փարագոյր մը։ Գ. Խ. Ներսէսեան Աբեղայի, Գ. Օննիկ Կարապետեան Ճգնաւորի եւ տիկ. Մ. Գրիգորեան Սեղայի դերերով յաջող խաղարկութիւն ցոյց տուին։ Մէջընդմէջ Գ. Գարեգին իր Թառով Օր. Հ. Գնեաղեան գողտրիկ երգերով եւ երգչախումբը կոմիտասեան երգերով հաճելի միջոց մը առաջին։ Ամէնէն վերջ ներկայացուեցաւ «Երկու գաւառականները», յաւելապէս գրուած Համազգայինի համար, դերակատարներն էին Գ.Գ. Խ. Վարդանեան, Վ. Ձիլհանեան, Խ. Ներսէսեան եւ Օ. Կարապետեան։ Հանդէսը վերջացաւ Գ. Խ. Ներսէսեանի փակման խօսքով։

Համազգայինի վիճակախաղը տեղի պիտի ունենայ մօտերս, իր ակումբին մէջ, Թէյասեղանի մը ընթացքին։

Հաւաքականութիւնը ցրուեցաւ 6.30-ին, գոհ տրամադրութեամբ եւ լաւագոյն տպաւորութիւններով։

Օ. Կ.

ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԱ՛ՃԻՏԻ ԿՈՐ ՄԵՐ ԱԶԳԸ»

Պուքրէշի «Արազ»ը կը շարունակէ ընկերային վերէնը քրքրել։ Անցեալ օր պարզած էր խաղամոլութեան ատեններ՝ «հայ-լայֆ» կոչուած դասակարգէն մինչեւ խոհարի խաւերը։ Ահաւասիկ պալար մը եւս, որուն ակնի հեշտուն շարժանկարը մենք ալ կը տեսնենք ամէն օր, այս պաղուտանքին վրայ։ (Խմբագրական սեպտ. 20ի)—

— «Ժամանակին Հորոն մը ունէինք Պոլիս, օսմանեան Նախկին պաշտօնատար, հայ Թերթերու աշխատակից, ազգ. երեսփոխան, հմուտ, սրտցաւ մարդ, բայց Հորոն հիւանդութիւն մը ունէր. տանը անգամ մը խօսք կ'առնէր ազգային ժողովին մէջ, ու ինչ ալ ըլլար օրակարգի խնդիրը՝ ճառին ընթացքին պիտի հնչեցնէր անպատճառ սա աՀազանգը.

— Էֆէնտիմ, սա ազգը կ'անճիտի կոր…

Խեղճ մարդը չա՛տ հող կ'ընէր որ ծնողները այլ եւս չեն ուզեր զաւակ բերել ու հայ համրանքը կը պակսի. ու կարծես այդ մղձաւանջէն հալածուէր՝ միշտ առիթը կը գտնէր իւ նշան ցաւը պոռթկալու համար. հոգ չէր թէ օրակարգը Երուսաղէմի խնդի՞րն է կամ Պատրիարքարանի պիւտճէն. ամենապետին Թուլութեան մէկ վայրկեանը կը գտնէր, եւ խսկոյն կը շեղէր նիւթէն.

— Աս ազգը կ'անճիտի կոր, էֆէնտիմ…

Հիմա Թող իր գերեզմանէն ելլէ Հոռոն, ու մէյ մը գայ զաղութները պտտի… Ազգը իրաւ կ'անճիտի կոր հիմա…

Ոչ միայն կաթիլ կաթիլ մեր համրանքը կը պակսի, այլ եւ մնացողներուն մէջ բան մը կը պակսի տակաւ, կը խզուի հետզհետէ կապը մայր բունին եւ իր բեկորներուն միջեւ։ Կը չքանան աւանդութիւնները, գերեզմանները կը մոռցուին, ու կը Թուլնայ փաղուան գիմանալու հաւատքը։ Լզրձուած է հայ բնտանիքը։ Հինէն մէջ բոցը տակաւ կը խամրի, ու չկայ նոր սերունդը որ ձգտի իր օճախը չէնցնել։

Ու մոզոքը՝ կլափը բացած՝ կը լափէ այսպէս հայ մնացորդացը։

Անգամ մը աչք պտտցուցէք ձեր շուրջը. քանի հայ բնտանիք կը գտնէք՝ ուր որդը սողոսկած չըլլայ. քանի՞ հայ օճախ ուր մտած չըլլայ օտար պատուաստը. քանի՞ հայ տան մէջ դեռ ի պատուի է հայ լեզուն։ Ու ձեր աչքին առջեւ բերէք չարաճճի մեր հայ տղաքը, որ հայ աղջիկէն կը խորշին, հրեայ կամ հունգար աղջիկներու տալով իրենց սէրը, իրենց ապագան…

Գիտենք, շատեր պիտի սրտմտին հիմա մեր իսկ բարեկամներէն։ Ու անոնցմէ ամէն մէկը պիտի մոլտայ իր քիթին տակէն.

— Արդեօք մեզի՞ կ'ակնարկէ…

Օ՛, կ'ակնարկենք ամէնուն, բոլոր անոնց որոնց սրտին մէջ մեռած է հայ օճախի գաղափարը, ու կը խորշին հայ սրբութիւններէն. բոլոր անոնց որոնք խոլորացնցով կը տեսնեն հայ աղջկան բիծերը, ու իրենց աչքը կը գոցեն ամուր մը՝ իրենց անկողինը օտարին բանալու առեն. բոլոր անոնց որոնցմէ ալ խէթ մը չունի հայ ժողովուրդը, ոչ իբր որակ, ոչ ալ իբր համրանք։

Զխարուինք թէ անոնցմէ շատերուն մէջ դեռ հայ զգացումի մասնիկ մը կ'ապրի. ճիշդ է՝ դեռ պահ մը հայ կը զգան անոնք զիրենք, ու հայ կեանքին հետ դեռ կապ մը ունի իրենց սիրտը. բայց վա՞ղը. օ՛, վաղը անոնցմէ հետք պիտի չմնայ. իրենց զաւակը այլ եւս Հայ չէ, ու այլեւս ոչ մէկ Հայ չունի իրենց օճախին մէջ որպէս գի հրահրէ կայծը։

Որքա՛ն տխմար ենք եղեր, այս ափերը ոտք չկոխած, աւաղելու համար երբեմնի հոծ հայ գաղութը որ դարերուն հետ այլասերեր է։ Եկանք սակայն մեր աչքերովը տեսնելու որ հակառակ դարերուն հեղեղին՝ երբեմնի հայ գաղութէն դեռ հետք կը մնայ։ Մոլտովայի, Պուքովինայի, Արտալայի մէջ դեռ կը պլպլան հայ օճախները՝ չնայելով խորշակներուն զորս դարերը բերին, ու դեռ պիտի պլպլան վաղն ալ՝ որքան դիմանայ իրենց համրանքը։

Իսկ մեզմէ, նորեկներէս, անոնց մէ որոնք ջարդերէն փախան ու դեռ իրենց հոգիներուն մէջ կը զգան հայրենի յիշատակները, անոնցմէ՝ որոնք մեծցան իրենց մօրկանը հայ օրօրով, ոչ մէկ նշոյլ պիտի մնայ վաղը անոնցմէ, մեզմէ…

Ու կէս դար յետոյ երբ հայ ճամբորդ մը գայ այս ափերը այցելել, պիտի գտնէ՞ դեռ հետքերը երբեմնի հայ գաղութէն, որոնք դեռ Հայ պիտի զգան իրենք զիրենք իրենց ժամուն հովանիին տակ, բայց ոչ մէկ փշրանք պիտի գտնէ սա նորեկներէն, որոնք հայ եղան ու դրօշով եկան, ու սակայն շուտ մը ծախեցին իրենց սրտերը, ու այնքան աժան…»

«ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ Կ'ՈՒԶԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ»

— • —

Թուրքերէն «Թանի Նոր» խմբագրապետը ծանօթ հրապարակագիր Ահմէտ Էմին Եալման, այս խորագրին տակ կ'անդրադառնայ Իսքէնտէրունի խնդրին եւ հ մէջ այլոց դիտել կուտայ.

— «Այն բոլոր երկիրներու մէջ որոնց շահը կը պահանջէ բարեկամ ըլլալ մեզի, միայն Ֆրանսան է որ անհաւատ ընթացքի մը կը հետեւի։ Փարիզ եւ Անգարա՝ անուշ անուշ կը խօսինք Ֆրանսացիներուն հետ. բայց սուրիական սահմանին վրայ՝ Ֆրանսացիները տարօրինակ անվստահութիւն մը կը ցուցնեն մեզի հանդէպ։ Եթէ Ֆրանսայի մէջ իմանան թէ կարգ մը տեղական ֆրանս. պաշտօնեաներ ի՛նչ միջոցներով կ'աշխատին, մեր սահմանագլուխին վրայ, ինչեր կ'ընե՛ն եւ ինչպէ՛ս կը ճգմեն Իսքէնտէրունի Թուրքերը, ողջմիտ եւ խելահաս ամէն Ֆրանսացի պիտի կարմրի ամօթէն։ Ֆրանսա ամբողջ ալ խարհնի մէջ հաւատարիմ է իր յանձնառութեանց, իսկ մեզի հանդէպ ընդունած յանձնառութիւնները ամբողջովին Թուղթի վրայ Թողած է։

Զինադադարի շրջանին ալ կար այս տարօրինակութիւնը։ Այն ատեն Ֆրանսացիները այնպէս կը շարժէին որ կարծես ոչ թէ Անգլիացիներուն, այլ մեր դաշնակիցները ըլլային։ Բայց Սուրիոյ Ֆրանսական ուժերը չէշտուեցան կանակէն հարուածելու մեզ, մեր ամէնէն տաղնապալի մէկ պահուն։

Այս ոգեղ կացութիւնը վերջ գտնելու է։ Ժընեւի մէջ Բիւշտի Արասի եւ Տէլպոսի սկսած խորհրդակցութիւններ կուտան այս յոյսը։

** Խուրէնտէրումն կը գրէ նոյն թերթին.— «Ինքնավարութիւն» բառը որ կը կրկնուի այնքան յաճախ չի կրնար գոհացնել այստեղի Թուրքերը։ Արդէն Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին հետեւելով, այս տեսակ ինքնավարութիւն մը Թուղթի վրայ պիտի մնայ։

Արտաքին առեւտուրը անդադար կը նուազէր, 52 միլիառէն իջնելով 19 միլիառի: Գործառնութեանց փլուզումը անտանելի դարձուցած էր տուրքերուն բեռը եւ հետզհետէ կը սպառացնէր հանրային վարկին աղբիւրները: 1935 յունուարէն իսկ, Փրանքը բիրտ յարձակումներու ենթարկուած էր եւ Պանք տը Ֆրանսին ոսկիի մթերքը երթալով կը նուազէր: Ոչ ոք չէր ամբաստաներ, բայց յիշած խրողութիւններս անվիճելի են եւ մեր իշխանութեան գալէն առաջ պատահած: Կառավարութիւնը կարեւին փորձեց, ոսկիին արտահոսումը զադրեցնելու համար, բայց ուրիշ միջոց չկար եթէ ոչ կամ ինքնավար տնտեսութիւն հաստատել եւ կամ կտրել Փրանքին գինը: Իր տնտեսական կացութեամբ, կապուած ըլլալով հում նիւթեր արտադրող մեծ երկիրներու հետ, Ֆրանսա չէր կրնար մեկուսանալ »:

Ուրիշ երկիրներու մէջ

— o —

Տոքթ. Շախթ, Գերմանիոյ ազգ. դրամատան տնօրէնը, պաշտօնապէս յայտարարեց թէ մարքը չպիտի արժեզրկուի: Այս առթիւ շեշտեց. — Կառավարութիւնը եւ Բայխսպանքը քննելով կացութիւնը, առանց վարանումի այն եզրակացութեան յանգեցան թէ Գերմանիա չպիտի սատկացնէ կարգ մը օտար դրամներու արժեզրկման հետեւանքով յառաջ եկած անստուգութիւնը, իր կարգին նոր անստուգութիւն մը ստեղծելով:

*** Իտալական սակարաններուն փակումը երկարաձգուեցաւ մինչեւ երկուշաբթի օր:

*** Ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով, մեծ շահեր պիտի ունենան կարգ մը փոքր երկիրներ: Այսպէս, Հունգարիա, որ երկար ատենէ ի վեր դադրեցուցած է իր պարտքերուն վճարումը Ֆրանսայի, պիտի կրնայ խնայել 20,000,000 շիլին (800,000 անգլ. ոսկի), 70 միլիոն շիլինի պարտքին վրայ: Աւստրիա պիտի շահի 100,000,000 շիլին (4 միլիոն անգլ. ոսկի), 330 միլիոն շիլինի պարտքին վրայ, իսկ 6 միլիոն ալ տոկոսէն: Չեխոսլովաքիա պիտի շահի 120 միլիոն շիլին (4,800,000 անգլ. ոսկի), 380,000,000 շիլինի պարտքի մը վրայ (Փրանսական Փրանք, զուիցերիական Փրանք, կիլտէր): Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա եւս պիտի շահին տեսականօրէն, թէեւ երկուքն ալ որ եւ է պարտք վճարած չունին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ կը սկսի վաղը, շաբաթ, կէս գիշերին:

ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐԸ, ՃԱՇԱՐԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՊԱՆԴՈԿՆԵՐԸ նոր տագնապի մը մատնուած են: Հաստատութեանց վարիչները կ'ընդունին յաւելում կատարել, բայց կը մերժեն վերաքննել հաւաքական պայմանագիրները: Խառն ժողով մը գումարուեցաւ աշխատանքի նախարարութեան մէջ, ելք մը գտնելու համար:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Տանցիկի լիագօրը, Լէսթըր, օգնական քարտուղար նշանակուեցաւ զաղտնի ժողովի մը մէջ: Բայց Անգլիոյ արտաքին նախարարին պնդումով, պիտի շարունակէ Տանցիկ մնալ, մինչեւ որ յաջորդը նշանակուի: Այս փոփոխութեամբ գոհացում տրուած կ'ըլլայ Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի, որոնք երկուքն ալ դժգոհ էին Պ. Լէսթըրի պաշտօնավարութենէն:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քիւրքճեան (Նիւ Եորք), Պ. Պ. Պետրոս եւ Հրանտ Քիւրքճեան, Օր. Ժիլօս Թագւորեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Թագւորեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Մաննիկ Զաւէնեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Արշակ Կիւրեղեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Երուանդ Միասէրեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Երուանդ Զաւէնեան եւ զաւակունք (Վիէննա), Տէր եւ Տիկին Զարեհ Զաւէնեան (Փրակա), Տէր եւ Տիկին Զպուրճեան եւ զաւակունք (Պոլիս), ինչպէս նաեւ Քէմանճեան, Արթինեան, Տէմիրճեան, Շահպազ, Պօղեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը յայտնեն մահը իրենց մօր, քրոջ եւ ազգականուհիին

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԵԼՄՈՆԷ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆԻ

որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 29ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ, այսօր ուրբաթ, 2 Հոկտ. Փարիզի Հայոց եկեղեցին, (15, Rue Jean Goujon). ցերեկէ վերջ ժամը 3.30ին, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Պանեէօյի գերեզմանատունը, իր ընտանեկան յատուկ դամբարանը:

ԾԱՆՕԹ. — Կը խնդրուի մասնաւոր չսպասել, ներկայս իբր այն նկատել:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Գրեց՝ ՌՈՒԲԷՆ

Գին՝ 3 Փր., դիմել Հ. Սամուէլ գրատուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Գռուտոյի գաղութէն.—

Տոնէրեան, Նաթրեան, Զ. Քէնտէրեան 50, Ա. Քէնտէրեան 25, Կ. Հայաձեան, Յ. Զօրիկեան 20ական, Ա. Մելքոնեան, Մ. Յակոբեան, Գ. Հալաձեան, Լ. Գասպարեան, Կ. Վարդանեան, Ա. Բարսեղեան, ՌՄՆ 10ական եւ Կ. Բարսեղեան 5 Փր.: Ընդհ. գումար 205 Փր.:

ԽՄԲ. — Տես «Յառաջ» 25 Սեպտ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր օգտափոխութեան Բ. կայանին ի նպաստ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները — Տիկ. Վ. Քէօլէեանէ 200 Փր., Իշխ. Ա.Է. 25, Պ. Ցնիկ եւ ամեանէ 20 եւ ՌՄՆ 5:

Այս առթիւ վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ նաեւ Անկէնի իր մասնաճիւղի «Արաքս» խումբին սանուհիներուն, որոնք վեց գեղեցիկ «փուլօվըր»ներ ծիւսած էին կայանի աղքատ մանուկներուն բաժնուելու համար:

×

Դպրոցասէրի տիկնանց իմ շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ, որ իմ մայրազուրկ աղջկանս՝ Ալիս Բարսեղեանի (տարիներէ ի վեր զրկուած իր մայրական լեզուէն) կարճ ժամանակէն սորվեցուցին մաքուր հայերէն խօսիլ, գրել եւ կարդալ, մայրական գուրգուրանքով:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԷՕԼՆՕՅԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այս կիրակի, ժամը 2ին, Լիւսթռան գրադարանի սրահը, 43 rue de la Defense, Իսի լէ Մուլինօ:

ԱՆԴՐԷԱՍԻ եւ Շրջ. Հայր. Միութեան սարսերի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Հոկտ. 4ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պ. Գարակէօզեանի սրահին մէջ, 45 rue de la Defense, Իսի լէ Մուլինօ: Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր: Կարեւոր օրակարգ: Նոր վարչութեան ընտրութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Dameme, PARIS (13)

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանը, 5 Rue de l'Eclipse, Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ ընկերներուն քով.—

Մարսէյլ, Ն. Կակոսեան, 49 Rue Nationale
Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)
Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère
Վալանս, Հ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme
Սենթ'Էթիէն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne
Վիէն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère
Նիս, Գ. Շէհրէքեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.
Կարտան, Լ. Գայաճանեան, Puits Bivert
Ալժերի, Գ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie
Պորտօ, Ա. Քէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde
Պէյրութ, Խ. Ադամուրեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth
Աբատան, Ա. Արգարեան, P. O. Box 22, Abadan, Iran
Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas
Գանասա, Ա. Սիրունեան
Պասրա, Ռսկ. Մնունդեան, Seef st. Basrah, Irak
Պէյրութ, Ա. Հօրիմեան, Photo Mourad, Rue Gouraud
Փօն տ'Օպոա, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte
Շարվիէօ, Ստ. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu
Հալէպ, Խ. Քրքէնէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie
Ամերիկա, Գ. Գալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.
Լա Սիօթա, Մ. Սարգիսեան, 2 Rue Foces, La Ciotat
Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran Ave. Postkhaneh
Թուլուզ, Հ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.
Աբթ, Թ. Պաղտասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse
Ռոման, Մ. Պիլալի, 5 Rue Puy, Romans
Բօնբէն, Մատոյեան, Usines Berles Carrelage
Ժնեւ, Խ. Թորոսեան: Բիւժէ Սու Աեման, Մանասէլեան: Կռաս, Գրիգորեան
Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David:

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու դաշնակցական Ակումբները եւ բոլոր դաշնակցական թերթերու խմբագրատուները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (103)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ո՞ւր պիտի յանգէր այդ կղացումը, երբ ինք, կեանքի յատակ հետանկար մը չէր տեսներ, երբ պատահական հանդիպում մը միայն կրնար կործանել ամէն յոյս, ամէն երազ: Աւավ մէկտեղ Եւգինէն տեսնելու պահանջը այնքան ուժեղ էր Քաջալի մէջ, որ ապագայի մասին ամէն մտահոգութիւն մէկդի նետած՝ անհամբեր կը սպասէր աղջկան գալուն:

Երկու օր վերջը Եւգինէն եկաւ՝ երբ ամբողջ տնեցիք նստած էին նախաճաշի: Գէորգի մայրը, իր զաւկի վերադառնալէն վերջ կարծես տասը տարով երիտասարդացած էր, մօր մը ջերմ վերաբերմունքով ընդունեց հիւրը, անոր յատկացնելով տան լաւագոյն սենեակը ընդարձակ երեսրագով:

Մեր սիրահարներուն համար, այդ հեռաւոր գիւղի յետ ինկած այգիի խաղաղութեան մէջ, ժամանակաւոր երջանկութեան նոր շրջան մը սկսաւ:

— Վերջապէս, եկար, որքան անհամբերութեամբ գալուդ կը սպասէի, — կ'ըսէր տղան, երբ իրիկուան կողմ երկուքը միասին թեւանցուկ կը ճեմէին այգիի վերի ծայրը շարքով բարձրացող բարտիներու շուքին տակ:

Եւգինէն առանց պատասխանելու, ուժով սեղմեց տղուն թեւը: Եթէ միայն գիտնար ընկերը թէ՝ ինք ալ ինչ անհամբերութեամբ կը սպասէր Փարաքար գալու: Այգիի խաղաղ մենութեան մէջ, սիրած տղամարդու ներկայութեանը, կուրծքը կ'ուռէր անհուն երջանկութեամբ ու կեանքը կ'երեւէր կատարեալ:

— Երբեմն անցած օրերը երազ կը թուէին ինծ, — ըսաւ Քաջալը, — չէի կրնար հաւատալ որ գիս կը սիրես:

Աղջիկը գլուխը վերցնելով, լուռ յանդիմանութեամբ նայեցաւ Քաջալին, եթէ միայն գիտնար ... :

— Իմ սէրս Մասիսի նման մեծ, հըպարտ ու բարձր է, — շշնջաց աղջիկը, կարծես ինքն իրեն խօսելով:

— Գիտեմ, անգինս — ու տղան աղջիկը սեղմած կուրծքին, համբուրեց:

Եւ սակայն երկուքն ալ մտահոգուած էին ապագայով: Անորոշ սարսափ մը ունէին գալիք օրերու մասին: Ի՞նչ պիտի ըլլար իրենց վերջը: Քաջալը չէր կրնար մնալ Ռուսաստանի մէջ, ուր ամէն րոպէ կրնար ձերբակալուիլ: Պէտք է հեռանար, բայց Եւգինէն, կեանքի լաւ պայմաններու վարժուած աղջիկ մը, պիտի կրնա՞ր հետեւիլ իրեն, բաժնել փախստական որսորդականի մը կեանքը:

— Քեզի միայն անստոյգ ապագայ եւ չարքաշ կեանք մը պիտի կրնամ տալ, ըսաւ Քաջալը, աղջկան աչքերուն նայելով — ու չեմ գիտեր թէ որքան իրաւունք ունիմ այդքան եսասէր ըլլալու:

— Երջանկութիւնը, կեանքի սովորական հանգստութեան մէջ չէ, սիրելիս, — ըսաւ աղջիկը պահ մը մտածելէ վերջ, — քու տնակդ ինծի համար պալատ մը ...

— Այո, եթէ միայն տնակ մը ունենամ ...

— Այն ժամանակ, — քրքջալով վրայ բերաւ աղջիկը, — այն ժամանակ այծի մորթէ վրան մը կը զարնենք ուր որ պատահի: Չեմ ուզեր որ այդքան մելամաղձոտ խորհուրդներ միտքդ պաշարեն. քիչ մը արեւ պէտք է տեսնել մութ ամպերու մէջէն, հասկըցա՞ր:

— Քու մասիդ է որ կը մտահոգուիմ ...

— Անգրեմ, մի մտահոգուիր: Ես կեանքիս ճամբան շատ պարզ կը տեսնեմ: Հա, գիտե՞ս թէ քու մեկնելէդ վերջը ինչ պատահեցաւ.

Տղան հարցական աղջկան նայեցաւ: Զարմանալի կերպով, Եւգինէի ներկայութեանը, ծանր մտածումներ կը թեթեւնային, աւելի պայծառ կը տեսնէր, ու ապագան այնքան ալ սարսափելի չէր երեւնար իրեն:

— Երբ Թիֆլիսէն մեկնեցար, ապահովութեանդ մասին շատ մտահոգուած էի: Մի ծիծաղիր վրաս եթէ ըսեմ որ՝ ընկերուհիիս հետ Հայաբար գացի բախտ նայող մը տեսնելու համար:

— Է, — ու տղան խնդալով Եւգինէին նայեցաւ:

— Պառաւը ըսաւ որ ես երիտասարդ մը կը սիրեմ ...

— Անշուշտ աղջիկները մէկը կը սիրեն, վերջը՞:

— Ըսաւ մէկը կը սիրեմ, որ շատ, շատ հեռուներէն եկած է, շատ փորձանքներ անցուցած է ու դեռ շատ փորձանքներ պիտի անցընէ: Բայց, երկու կամ չորս տարիէն պիտի ամուսնանանք ըսաւ, ու ...

Եւգինէն յանկարծ մինչեւ ականջներու ծայրը կարմրած, լռեց, ու չուզեց շարունակել:

— Է, վերջը, ամենահետաքրքիր տեղը լռեցիր, — ըսաւ տղան ծիծաղելով, — շարունակէ՞ս.

— Չէ, այսքանը բաւական է:

— Կ'ուզե՞ս ես շարունակեմ, — կատակեց Քաջալը:

Եւգինէն վախցած նայեցաւ տղուն, բայց անմիջապէս սկսաւ ծիծաղիլ իր միամտութեանը վրայ: Քաջալը ինչպէ՞ս կրնար գիտնալ բախտ ըսողի մը խօսքերը, չէ՞ որ ինք ոչ ոքի չէր յայտնած այդ գաղտնիքը:

— Ըսաւ, որ շատ բախտաւոր պիտի ըլլաս, — շշնջաց Քաջալը աղջկայ ականջին ... եւ որ ...

Աղջիկը վախցած նայեցաւ ընկերոջ աչքերուն: Այս ո՞րտեղէն գիտէր ...

— Չէ, բաւական է, ալ մի շարունակեր.

— Եւ որ, երեք հատ զաւակ պիտի ունենաս ... ճիշդ գուշակեցի, չէ՞:

Ու մինչդեռ աղջիկը ականջները գոցած կը փախչէր դէպի տուն, Քաջալ ծիծաղելով հասաւ անոր ու միասին սկսան քալել: Երբ տանը մօտեցան տղան զգուշացուց Եւգինէն.

— Մի մոռնար որ ես հիմա վարպետ Յակոբ եմ:

Երկու սիրահարները չգանէին ալ գիւղ կատարեալ խաղաղութեան մէջ կ'անցընէին իրենց ժամանակը: Քաջալը նոյնիսկ մոռցեր էր, որ ինք փախստական մը է:

Իրիկուն մը, միասնորհնէջէն երկու օր առաջ, այգիի դռնէն ներս երկու ոստիկաններ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

:::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

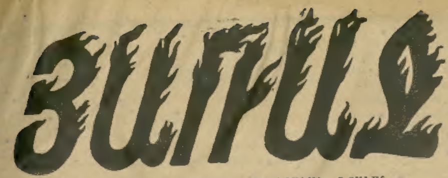

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :- R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԹՂԹԱԿԻՑ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Բելժիքա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 3 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 3 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3234

ԵՐԿԹԻ ԽՕՍՔ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՃԻԳԸ

Ինկալէս ծանր տագնապ մը անցուց Լէօն Պլումի կառավարութիւնը, մասնաւորապէս Ժնեւէն ետք, երբ իր քննութեան եւ անխնայ կը քննադատուէր իր քաղաքականութիւնը, Ֆրանքին արժեզրկման առթիւ։

Տագնապ մը որ կրնար լրջօրէն խախտել դաշինքին գիրքը, եթէ ժողովրդական ճակատը արթուն չգտնուէր եւ երեսփ. ժողովը ընդ առաջ գացած չըլլար միջին բանաձեւի մը։

Երկուշաբթի օրէն ի վեր, երբ արտակարգ նիստի հրաւիրուեցաւ Խորհրդարանը, երկու կողմերն ալ կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին բուռն ճակատամարտի մը։ Մանաւանդ որ, Ֆրանքին արժեզրկումէն զատ, ուրիշ ծանրակշիռ դէպքեր պատահած էին երկրին մէջ, արձակուրդի շրջանին։

Ճակատամարտը մղուեցաւ, բայց յաղթանակը մնաց օրուան կառավարութեան, շնորհիւ ընկերվարական վարչապետին հեղինակութեան եւ ճարտարութեան։ Օտար մայրաքաղաքներու մէջ անգամ կը գնահատեն Լ. Պլումի «համոզելու» կարողութիւնը։

Անշուշտ այս յաջողութեան մէջ գեր կատարեց նաեւ իրենց ընդդիմադիրներուն մեղսակցութիւնը՝ Ֆրանքի անկման մէջ։ Անէնէն թեթեւ աջակողմեանն ալ չէր կրնար պարտքին նախկին մեղքերը, այնպէս որ, դժուար էր անել յառաջ երթալ։

Միւս կողմէ, արտաքին աշխարհը, մասնաւորապէս Անգլիա եւ Մ. Նահանգները անհամբեր կը սպասէին Ֆրանսայի վերջնական որոշման։ Փարիզ չէր կրնար դժել իր խօսքը, երկար ատեն բանակցութիւններէն յետոյ։ Իսկ եթէ մեկուսանալ, նետուէր պիտի ըլլար դրամական պատերազմ, որմէ այնքան կը խուսափի ամբողջ Ֆրանսան, նախատեսելով անոր անզգամ հետեւանքները։

Այսպէս կամ այնպէս, Լէօն Պլում յաջողեցաւ համոզել փոքրերը, եւ Սենաթը սպասել տուաւ ցնցող փորձեր, ուրիշ պայքարներու համար այնտեղ, Ազգերու Դաշնակցութեան ծոցին մէջ։

Անցեալ յունիսէն ի վեր, երբ հաստատուեցաւ ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը, ալեկոծ վիճակ մը կը ներկայացնէ Ֆրանսան։

Ցեղափոխական կամ գոնէ ընկերվարական դաշինք մը չէ որ կը վարէ երկիրը։ Բայց, առաջին օրէն իսկ ան կատարեց կարգ մը յեղաշրջումներ, որոնք վրդովեցին հիներուն եւ ունեւորներուն հանգիստը։ Ցնցող նորութիւններ էին անոր հաստատած ընկերային օրէնքները, — վճարովի արձակուրդ բանուորներու, յիսուն ժամ, հաւաքական պայմանագիրներ, արհեստակցական պաշտպանութիւններ մէջ եւն.

Ուրիշ անձնախնդիր պարզաբար մը, — դաշինքը իր կազմին մէջ ներկայացնելով երկու զօրաւոր կուսակցութիւններ, ընկերվարականներն ու արմատականները, գուցէ ալ կը վախնան ասոր համար, — Աշխատանքի Դաշնակցութեան գիտակցութիւնը, եւ համաձայնելով կուսակցութեան բարոյական քաղաքականութիւնը։

Մինչև այս պարագան բաւական էր յուզելու աջակողմեան կամ անկեդրոն տարրեր, որոնք չուզեցին գտնել թէ երկիր փոխուած էր։

Պերճախօսութեամբ էր, այս առթիւ, խորհրդարանին մէջ արտասանած խօսքերը։

Աջակողմեան երեսփոխան մը չ՛ը որ կը պոռար Լէօն Պլումի երեսին.— «Դուք ժողովրդին ձայնն էք»։ (Կոմիւնիստ Աշխատաւորներու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին)։

Լէօն Պլում այս ակնարկին պատասխանեց թէ Երեսփ. Ժողովին մէջ, որուն նախագահը կարծէ, կրնար ըլլալ նախարարը, այլ Ժողովրդական Ճակատին մէջ, ընդդիմադիրներու բերանով յարձակողականներէն վերջը։

— «Ես առաջին վարչապետն եմ որ կը տեսնեմ Ժանհօն՝ Քառասուն տարի առաջ, զօրաւորի ծանրաբեռնութիւն մը, օրուան վարիչները եւ յարձակումներէն խուսափիլ անոր հետ, եւ աւանդութիւնը Ըէ ճշմարտութեան կը վերադառնայ խօսքս.— «Անոր ինկ բիւրոկրատ, գրականութեան կը պատրաստէ իմ մէջս»։ Ըսաւ Լէօն Ժուհոյի եւ յաճախ կը տեսնէի իր անմահ խօսքին մէջ տեղ Ֆրանսական թերթերու աջակողմեանը անոր հետ, կը դիմէին կանոնաւոր գործերու։ Ինչ որ մենք կարող ենք ընել, աշխատաւորութիւն այս ձեւով եւ նոր ճանապարհին պատմութեան հետ։ Պատմութեան բերմունքին պատասխանել ու ոչ թէ ուրիշը կը պաշտպանէ առանց բանուոր դասակարգին առաջնորդ թեւերը։

Այդ առթիւ էր որ վարչապետը, Հեւեւերով համոզում թէ ինք երբեք ընկերվարական վարիչ մը չէ որ կը գործէ, այլ երբեք նոր համաձայնական գործակցական դաշինքի մը, առաջնորդը։

— «Շատ կը խօսին «Պլումի փորձ»ի մասին։ Այդ կը նշանակէ մեծ պատիւ մը ընծայել ինծի։ Բայց եթէ այդ փորձը իմաստ մը ունի, իմաստը այն է որ ցուցնենք թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան կարելի է գլուխ հանել որոշ չափով ընկերային արդարութիւն եւ պահպանել բանաստեղծութիւն մեր հասարակական կարգերուն մէջ։ Այդ փորձին ձախողումը շատ ծանր պիտի ըլլայ երկրին համար։

Ուրիշ խօսքով, Ֆրանսայի ներքին կարգուսարքը բարեփոխելու, նորոգելու, «որոշ չափով» ընկերային արդարութեան հաստատելու, եւ այդ կը նշանակէ որ կը ծառայէ ժողովրդական կառավարութիւնը։ Շ.

Եւ բաւական համբոյր կարեւոր արդէն։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՄԻՋԻՆ ԲԱՆՁԵՒ ՄԸ ԳՏԱՒ

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ԻՐԱՒԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ 6 ԱՄՍՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Սակարանը վերաբացուեցաւ երէկ

Գիշեր ցերեկ վիճաբանելէ եւ բաւական յուզում պատճառելէ յետոյ, Ե-րեսփ. Ժողովը եւ Ծերակոյտը միջին բանաձեւ մը գտան հինգշաբթի գիշեր, վերջնականապէս ընդունելով Ֆրանքին արժեզրկման օրինագիծը։

Վէճը անելի մը յանգած էր նախընթաց օր, սակայն ծերակոյտը վերջին պահուն տեղի տալով կարգադրութիւն մը առաջարկեց, որ հինգ ժամ վերջը ընդունուեցաւ Երեսփ. Ժողովին կողմէ, 217ի դէմ 354 ձայնով։ Այդ կարգադրութեան բանաձեւը մշակուեցաւ գիշերանց, երբ Երեսփ. Ժողովը յայտնեց թէ ինք կը պնդէ հակառակ ծերակոյտի փոփոխութիւններուն, պէտք է յարգուին։

Ամբողջ ժամանակ պահանջեց թէ պատմական շրջանին մէջ ծերակոյտին վերապահուած արտօնութիւն։ Իշխանութիւն ստացաւ Ֆրանքի արժեզրկման օրէնքը, այն յօդուածներէն որոնք հաստատուեցան կը պաշտպանեն, մինչեւ բանաձեւն այդ արժեզրկման հետեւանքներուն համար։ Եթէ նշանակալից յաւելուած մը ըլլայ արտօնութեան, կառավարութիւնը պիտի կրնայ միջոցներ ձեռք առնել, նախապէս առանց Ազգային Տնտեսական Խորհուրդին կարծիքը։ Աւանդական բանաձեւը։

— « 1936 դեկտեմբեր 20ի օրէնքին պարտադրութեան նպատակը գինիները անհրաժեշտ յանձնառու միջոցներ եւ բոլոր յաւելուածներուն համար, «ը կրնան կառավարութեան կողմէ գինիներ միջոցաւ, Ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով, պայմանաւ որ անհնարին գներու բարձրացման հակառակ ըլլալ թէ յաւելումը չհասնի։ Եթէ 1936 դեկտեմբեր 31էն առաջ ատ հասարակ գներու բարձրացում մը տեղի ունենայ, կառավարութիւնը պիտի ունենայ 1936 հոկտեմբեր 1ի սակներուն հետ, ինչպէս եւ Ազգ. տնտեսական խորհուրդին կարծիքը առնելէ վերջ, եւ պետական խորհուրդին հրամանագրով, պարտադրել հաշուեցոյցներ, ինչպէս կարգադրելու համար այս բարձրացումներուն հետեւանքները։ Այդ առթիւ պիտի վերարծարծուին այն յօդուածները որ կը վերաբերին պաշտպանողական մաքսերու։ Կառավարութիւնը կրնայ, նաեւ վճռել Ազգ. տնտեսական խորհուրդին կարծիքը առնելէ վերջ, ձեռնարկել հօգնածութեան պաշտպանութեան գինները վերաքննելու»։

Ծերակոյտը հօգեւ յաւելումներ կատարեց այն օրէնքին մէջ, հաստատելով որ Ֆրանսայի յօդուածները, բայց ընդհանուր կառավարութիւնը կը մերժէ ըստ եւ է յետաձգուած, որոնք կառավարութիւնը այդ յօդուածներն ներկայացուցած էր բոլոր աշխատողներուն օրինագիծներ եւ բոլորն ալ ընդունուեցան։

Քուէարկութեան օրինագիծներուն համաձայն, կարգ մը տեղեկագիրներ պիտի տրուին անոնց որ կարող պայմանաւորուած ղեկավարութիւն եւ փոքր նիստերուն ամէն։

Միջին բանաձեւը գտնելէ վերջ, Խորհրդարանը վճռեց խնդիր ընել երկու ժողովներուն մէջ, յաղթանակով տրուած ժամանակին երկուքն ալ ընդունեցին։ Լէօն Պլում շնորհակալութիւն յայտնեց Երեսփ. Ժողովին, որ ընդունեցին։ Երկու ժողովներուն մէջ, յաղթանակ էր եւ մը ձայն։

Ֆրանքի արժեզրկման օրինագիծը քուէարկուեցաւ, վերջացաւ խորհրդարանական նիստը, երեսփոխանները պատերազմական Ազգերու Դաշնակցութեան Ժողովին։ Եթէ անպայման կրկին կառավարութիւնը կը քննէ որ պիտի դիմէ, որ նշանակէ պիտի տեղի ունենայ ընդհանուր համար 1937ի նախագահ։

*** Փոխ որ Ֆրանսայի ոսկեպաշարը, անցեալ տարի սեպտեմբեր 25ին 2,580,000,000 ֆրանք, ոսկէ պահեստը պիտի աւելնայ 50,110,000,000 ֆրանքի։ Պետութեան ոսկեպահեստի արժեզրկման մասով 1,300,000,000 ֆրանք։

*** Վերջին յօդուածներուն ժողովը մերժուած կ'ըլլայ երկար շրջան մը, եւ անհրաժեշտ է վերականգնել ամբողջական կարգը ըսել զօրաւոր է։

*** Սակարանը վերաբացուեցաւ երէկ։ Ընդհանուր կարգին պէտք է նաեւ անկում պիտի ըլլայ 101—103 ֆր.ի միջեւ։ Իսկ ոսկիի տակառը 20.50 — 20.75։ Հաւանական է որ աւելի կաբերը Ֆրանքէն բռնեցին, մինչեւ որ կարելի ըլլայ ծէք յարմարագոյն վիճակ մը։

Նոր «մաքրագործումներ» Մոսկուայի մէջ

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ կենդրոնական իշխանութիւնը հերոսաբար կապուած է տխուր հրաժարականներով, որուն հետեւանքով, գործադիր յանձնախումբը, Ուկրայինական, Լենինգրադի եւ անոր անդամ ներկայացուցիչներու, Կարգային Խորհուրդը, ժողովին կը կազմէ։

*** «Մարին» կը գրէ թէ Մոսկուայի գիտանականական շրջանակները յանձնարարեցին նոյնը, նախապէս Ֆրանսային «Ճաւանսը ու Մոսկուայի խորհրդային» ԱԲԸ ֆրանսիան ներկայացուցիչները։ Տասնեակ մեծահարուստ ազգերու Ըստ էր նաեւ Խորհրդային իշխանութիւնը կազմաւորելու համար։ Թերթին տեղեկութիւններուն համաձայն, Թուխաչեւսկի կարծեցուած ստալինեան միջոցով Մոսկուայի յեղափոխութեան եւ հասարակական գործակալութեան ներկայացուցիչներ էր։ Ուրիշ նախագահ հերոսացան Մոսկուայի մեծական ասպետներուն եւ Ժողովրդապետական կեդրոնական Հ. Եւ ճարտարական մեծ համաժողովն ազատեց «ճեպի Խարկովի եւ Օդեսայի» մէջ։ Որ թշնամի Մոսկուայի դէմ։ Որ կոմսուածներուն ռազմական պաշտօնեաներ։ Ասոնց հետեւանքով մեծ պատերազմ կազմակերպելու Կարգ մը վճիռներու մէջ եւ պաշտօն մը։

Ռազմական խորհուրդին մէջ բազմաթիւ Թուխաչեւսկիի ղեկավարութեան հաշուին։ Բարի ժամանակ է գործի մը պարագաներ ալ կարող են քաղաքական պատերազմի գլուխը։ Բոլորն են գործադրութեան։ Իր միտքին կը կարդայ Ստալինին եւ հետ կը մտածէ ժողովուրդը թէ Լիթվինովի պարտավոր ժամանակ մը, կը ձգէ Լիթվինովի նախարարութեան ղեկավարութիւնը, Կրեստինսկի եւ Միկոյեան «Հայ»։ Իսկ հաւանական յաջորդները կը համարուին Փոթեմկին, նախկին ռուս Փարիզի դեսպան, որ Վորոշիլովի համախոհն է, Քրեստինսկի եւ Միկոյեան։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԱՆԱԶԱՆ ԱՌԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բարեխիղճ եւ «առաւօտն» ամսական վաղ մը խորհրդային դրամաւոր, գիրք մը տպագրել։ Ինքն առանց եւ օրուան պատմութեան ծնունդ համար երեկեան բնութեան եւ զօրքը։ — հայ կարդացողներու։

Իմնալ, — որովհետեւ առաւօտեան պէտ հաճախակիութեան եւ երեւան կուգայ։ Կառավարութեան պատեան գրասենեակները, Պալատ անցնելուն համար, կը վարժեցնեն։ Կից մը մը «առաւօտանական» գանգը։

Բարեխիղճ միասին կարգով (Փոլշար, 17 սեպտ.)։

— «Երէկ ժամ պարելու այդ կանգնիլ։ Բոլոր, վախնալ, հեռու, անպէս մարդ կրնայ գործել յաղթ նաեւ, յանուն իրենց կոչ ընելու, անոնք իրենց ուղին կը տեսնեն եւ կողքին, ինչ որ ըսել էր ու էր, ու ալ...»

Անկարելիութեամբ, անձնապէս եւ բարձրագոյն, կարծիք կը ներկայացնեն պայմանով թէ հոն է կարգը։ Այս պարագային Հայաստանի կառավարութեան ակումբին անկենդանութեան, ակնկալ ակնկալութիւնները, դէպի հիւսիսային բաղդերը եւ երբ, իրենց գործունէութեան հետ, աստիճանաբար ազատագրելու համար կողմէ աւելի, եւ մասնաւորապէս իրենց բարեկամին։

... Այս արդիւնքներու բարոյական կողմերը, պահպանողական կառավարութեան, երբ ակնկալութեան, ինքն ալ իրենց սիրելի եւ պատմութեան ազնիւ, երկու ժամը արագօրէն մէկ ժամ ալ։ Այդ կրնայ հետեւիլ գիշերը, 24 ժամ առաջ, անցեալ յարգանօք։

... Ինչ որ ցուցադրուեցաւ այս խօսակցութիւններէն կ'երեւի, հոս Ալեքսի կը կամ պատերազմեն մեր վար...

քերուն մէջ, Խորհրդային երկիրը մը մեծ պատիւ կը յանձնէ եւ իրենց պայմանով այլեւս տագնապներուն կը յայտնուին։

Գիտենք որ իրենց գիտնալ էին գէշ ջրակալ զինուորներու հետ, բայց հարիւրաւոր ընկերներ ներկայ եղան, որ այս մարդիկ անոնց այդ գաղթականներ պաշտպանելու համար գործունէութեան հաւասար էին։ Ինչ կրնար ըլլալ ազատ սրտին։ Հայ ժողովուրդը բերելու ազատութիւն որպէսզի մէկ քանի օր, որով եւ կազմ։

Ինչ կ'ըսէ այս ամենայնին ֆիւթիւրը.

«Փոլշար» աշխատակիցը չի գիտեր որ այդ խմբակին առաջնորդը, «Բանուոր» խմբակից «ապագային» հետ մը խօսեցաւ ամենուն, փարիզի մէջ, պատմելով թէ Աղասի նախ կը փորձէ հարուած հասցնել արդարութեան եւ Ալեքսի կը խօսի «Թուուշ» հետ։

Զինուորի թէ այդ խմբակին որպէս միջոց, փորձեց հոգին, Երեւանեան Հայոց կազմակերպութեան հաւատարիմ։

Վերջին յաւելուած ալ եւ նոյնը։

Այս չարագործ, երեւակայելի օր, Երեւանէն հոգի խմբի ըլլալ մը, եւ կամ մը կարմիրներուն անօրէն բանակցութեան առանց պաշտպանութեան հոգիին, եւ աշխատաւորներուն մէջ։ Իր Հայաստանը պատմութեան անկախութեան հետեւանքներով խուճապներու համար «Երեւաննեան» անկախութեան արծնիկ։

Տասնեակ ինչ կ'ըսէ «Փոլշար» նշանաւոր յօդուածներու։

Իսկ եթէ այս «առաւօտեան» գործը ինքնիշխան վրայ աւելցնէ նոյն մէջ, անմիջապէս պաշտօնագործները, «Ալեքսի պատասխանէ»...

ՎԱՀԷ

ՋԻՆՈՒՈՐ ԵՒ ՀՈՂ ՉՏԱԼ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

Անգլիոյ պահպանողական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը, որուն կը մասնակցէին 1300 պատգամաւորներ, երկու կարեւոր բանաձեւեր քուէարկեց։ Բանաձեւերէն մէկը կը պահանջէ որ ինչ որ, գիտէ միասնականութեամբ ժողովրդական զանգուածներուն վերադարձեր։ Այս առթիւ խօսող նախկին Ֆ. Ա. Ձեբրէին վրայ պատճառներ պահանջեց։ Կառավարութիւնը ինքնիրեն պատասխանած թէ ինքն ալ ընդունած զինուորագրութեան ամէն պարագային ծովային ճամբաները։

— «Ներկայ պարագային մէջ, Գերմանիոյ անակնկալ պահանջքը կարդալէ, Տնտեսական անկախութեան մեր արտօնութեան կարեւոր կրնայ անմիջապէս պիտի ըլլայ, բայց գինուորական տեսակէտով մեծ ռազմանաւեր տեղ է։ Եթէ Թոմպսոնի պէտք հաւասարութեան կարողութիւն մեր սեփականութեան եւ անոր երկրին մէջ, որպէսզի մեր կենսական շահերուն պաշտպանութեան վրայ պահանջեցին մեր պաշտպանութեան»։

Ուրիշ պարագային մեր պայմանը։

— «Մեր գաղթականները նախկին գաղթականութիւններուն ու կը կամենան. Պէտք չունինք մեր պայմաններուն, անձնէն կամ ալ երկու տարի մը ցուցի պահանջող կամ զինուոր մեր ժողովրդական ծրագիրը, յաղթանակով»։

Ըստ էր խօսք առաւ Սըր Ս. Հոր, ծովային նախարարը, որ բացատրեց թէ կառավարութիւնը երբեք մտադիր չէ անգլիական հողերը յանձնել։ Իսկ Գերմանիոյ պահանջներուն մասին, պարզեց թէ Ֆրանսայի եւ Ռ. Միութեան վերաբերմամբ ընդհանուր պահանջներու մէջ պայմանաւորեց զօրաւոր քաղաքականութիւններ, յարաբերութիւն։

— «Համոզուած եմ պէտք միջազգային կացութեան ծանրութեան եւ ընդհանուր պաշտպանութեան մեր անհրաժեշտութիւններուն վրայ։ Վերջին տարիներու թեթեւ կեանքը մէկդի դնելով, երկրին ռազմական կարողութիւնը պիտի պատրաստենք աւելի արագ։ Մենք պիտի պաշտպանենք հետեւողականութեամբ մեր զինուորական կարգը, նաեւ պատրաստուելով պէտք մեր պատերազմական ծրագիրները։ Եթէ, հակառակը, պատերազմ կարելի ըլլայ համաձայնութեամբ մը ձեռք բերել, ըստ պատմութեան խնդիրներու։ Մեր ապագայ գործերը պէտք է ձեռք առնենք այն ձեւով, որ մեր վերականգնումը համաձայն ըլլայ մեր գործակցութեան»։

Դպրոցական տարեշրջանի վերաբացման առթիւ, պաշտօնի կոչուեցան 3882 նոր ուսուցիչներ եւ 1085 փոխնորդներ։ Բոլոր այն գաւառներուն համար 3512 աւելի աշակերտ ունին, երկուքն պիտի բաժնուին։ Միեւնոյն ատեն ուրիշ կարգ մը նահանգներու մէջ օրական մէկ ժամ մարմնամարզի վարժութիւններ պիտի կատարուին։ Ասոնք ուսուցիչներու թիւը պիտի աւելնայ 50 առ հարիւր, եւ թոշակը 3000 ֆրանքէն 4000ի պիտի բարձրանայ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԴԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

«Գրողներու Միութեան ընդհ. ժողովը միաձայն որոշեց վտարել Հայաստանի խորհ. գրողների Միութիւնից նացիոնալիստ-տրոցկիստ հակայեղափոխականներ՝ Դր. Սիմոնեանին, Ալազանին, Ա. Բակունցին, Գ. Մահարուն, Վ. Թոթովենցին, Գ. Վանանդեցուն եւ Վ. Նորենցին»:

Խնդիրը միայն եօթը գրագէտները գտնելի ու ամարդի հալածանքի ենթարկուելուն մէջ չի կայանար: Վէրքը շատ աւելի խոր է եւ հարուածն ուղղուած է Հայաստանի ստեղծագործող մտքին դէմ: Եօթը հոգիի վտարումի որոշումով խորհրդահայ Գրողներու Միութիւնը նախ եւ առաջ կը փորէ իր իսկ հիմերը: Անկասկած, Խ. Հայաստանի գրականութիւնը ճգնաժամի օրեր կ'ապրի:

Գրողներու Միութենէն վտարուած եօթը գրագէտներու գրիչը տասը տարիէ աւելի կ'իշխէր Հայաստանի մէջ եւ գրական մարզին մէջ կատարուած բոլոր աշխատանքները հեռուէն կամ մօտէն առնչութիւն են ունեցած այդ մարդոց հետ: Անոնք են եղած երկրին մէջ ճանչցուած տաղանդները, հեղինակաւոր քննադատներ եւ արուեստի վարպետներ: Ամէնէն շատ սպասուած գիրքերը կը պատկանէին այդ հեղինակներուն եւ արտասահմանը Հայաստանի գրականութիւնը կը ճանչնայ գլխաւորաբար անոնց գործերով (աւելցնելով նաեւ Չարենցը, որուն անունը եւ ոչ մէկ տեղ չի յիշուիր): Դեռ աւելին. վտարուած գրագէտներ բոլորն ալ խորհրդային շրջանի արտադրութիւններ են եւ ուղղափառ համայնավարներ: Եթէ Բակունցը եկած է պատնէշի միւս կողմէն, Գ. Մահարին, Ալազանը, Նորենցը եւ Վանանդեցին համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ են հասակ նետած ու գրական կոչումին արժանացած (Բակունցն ալ սկսած է ստեղծագործել խորհրդային տիրապետութեան շրջանին): Եթէ Թոթովենցը կը նկատուէր «անհարազատ» տարր, Դր. Սիմոնեանը եղած է համայնավար գիտաւոր գործիչներէն մէկը՝ վարելով կուսակցութեան քարտուղարի եւ ժողովրդական գործավարի պաշտօններ:

Ահա այդ եօթը հոգիներն են որ այսօր կ'ամբաստանուին իբրեւ «նացիոնալիստ-տրոցկիստ հակայեղափոխականներ» եւ, ինչպէս հաղորդուեցաւ, առանց չորսը արդէն կը գտնուին փականքի տակ: Եօթը գրիչներ դատապարտուած են լռութեան եւ Հայաստանի գրականութիւնը կը կորսնցնէ քանի՛ մը տաղանդաւոր նուիրեալներ: Կը կորսնցնէ ոչ միայն այդ եօթը հոգիները, այլ եւ մեծ արժէք մը կը զրկուի Հայաստանի գրականութիւնը: Որովհետեւ եթէ հնարաւոր է որ եւ է պաշտօնեայ փոխարինել ուրիշով մը, գիւղերու չեն ծնիր Բակունցներ, Ալազաններ եւ Մահարիներ: Սակայն միայն այդ եօթնին ճակատագիրը չէ որ կը շահագրգռէ մեզ:

Իսկ ի՞նչ կացութեան են մատնուած «ողջ» մնացածները՝ անոնք որ անարգանքի սիւնին կը գամեն իրենց երէկի գրչի ընկերները եւ գործակիցները: Արդեօք ի վիճակի պիտի ըլլա՞ն պահելու Սթալինին, Բերիային եւ Ամատունիին տուած իրենց խոստումը, թէ «նոր թափով կը լծուին ստեղծագործական աշխատանքի»: Ո՞ր ստեղծագործական աշխատանքի մասին է խօսքը: Առայժմ առանց «ստեղծագործական աշխատանքը» կը կայանայ զօրաւորներու առջեւ քծնելու, սողալու եւ իրենց մտերիմները մատնելու եւ դաւաճանելու տարրութեան մէջ: Թերեւս բանի են տարագրած Մոսկուա, Թիֆլիս եւ Երեւան ուղղուած նամակներուն տակ: Բուն ողբերգութիւնն ալ ատոր մէջ կը կայանայ: Օրուան իշխանաւորները ոչ միայն հաշմանդամ կը դարձնեն գրականութիւնը, այլ եւ կը խաթարեն գրագէտներու նկարագիրը՝ սերմանելով անարդարութիւն եւ համատարած կեղծիք ու մատնութիւն:

Խորհրդային աշխարհին մէջ խօսքի եւ գրչի ազատութիւն գոյութիւն չունի: Միակ ասպարէզը, ուր կարելի էր քիչ շատ ազատ ստեղծագործական աշխատանք կատարել, գրականութիւնն էր մնացած: Ներկայիս խոտոբէն կը կաշկանդուի նաեւ այդ ազատութիւնը եւ գրագէտը կը դառնայ ստրուկ ու գերի, պարտաւորուած կատարելու միայն կուսակցական պատուէրներ: Խորհրդային բանաստեղծն ու արձակագիրը, երգիծաբանն ու թատերագիրը իրենց գրիչը պիտի շարժեն համաձայն վերին հրահանգի եւ կեդրոնի քարտուղարութեան գծած ուղիով: Այսպէս անոնք ոչ միայն «նոր թափով ստեղծագործելու» հնարաւորութիւնը պիտի չունենան, այլ եւ պատ ամբրելու իրաւունքէն կը զրկուին: Եւ աչքի առջեւ ունենալով երէկուան գրական կուռքերու գահավէժ անկումը, «ողջ» մնացած գրագէտները պիտի համարձակի՞ն իրենց համար գծուած ստեղծագործական սահմանէն քայլ մը անդին անցնիլ:

Ի հարկէ ոչ: Հլու կամակատար գործիք, կամ թէ գրիչը կոտրէ: Այս ձեւով է դրուած խնդիրը եւ վա՜յ անոր, որ կը յանդգնի իր սեփական կամքն ու մտածումն արտայայտել: Այդպիսիներու համար ամբաստանութեան բանաձեւն արդէն պատրաստ է եւ բանտարկութիւնը անխուսափելի: Այդպիսի պայմաններու տակ արդեօք հնարաւո՞ր է ստեղծագործական նոր թափ եւ գրական արժէքներու արտադրութիւն: Այս հարցումին թող պատասխանեն անոնք, որ գիտեն միայն չորս թաթի վրայ քալել եւ ծափահարել հայ մշակոյթին հասցուած ամէն հարուած:

Ո՞ր յանցանքին համար շնորհազուրկ եղան Հայաստանի եօթը գրագէտները:

Գրողներու Միութեան ընդհանուր ժողովը զանոնք կը մեղադրէ ազգայնական-թրոցկիական հակայեղափոխական յանցանքին մէջ: Մէկզի դնելով «Թրոցկիստ» վերադրումը, որ ատեն մը վրայ քուն կը բերէ, կը մնայ ազգայնական յանցանքը, որ հակայեղափոխութիւն կը կոչուի: Ճիշդ այս ամբաստանութիւնն է, որ իր էութեան մէջ ամբողջովին բանտարկութիւն է: Խորհրդահայ եօթը գրագէտները զոհերն են կազմակերպուած բանտարկութեան, սատալինեան «պրովոքասիոնի»:

Մէկ ու կէս տարիէն աւելի է, որ խորհրդային աշխարհին մէջ մեծ փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան: Աստիճանաբար կը վերցուին խորհրդային կեանքի մէջ բոյն դրած շարք մը անհեթեթ եւ վնասակար երեւոյթներ եւ կարեւոր բարեկարգութիւններ կը կատարուին, որոնց կարգին՝ նաեւ մշակութային ասպարէզին մէջ: Խորհրդային քաղաքացին սորվեցաւ գիտնալ իր պատկանած ժողովուրդի պատմութիւնը եւ գրականութիւնը: Այդ առարկաներու դասաւանդութիւնը, որ արգիլուած էր դպրոցներու մէջ, թոյլատրուեցաւ: Համկուսի Կեդրոնական Կոմիտէն եւ խորհ. կառավարութիւնը դասատուներէն պահանջեցին ազգային պատմութեան եւ մշակութային խնդիրներուն մօտենալ ոչ թէ «վերացական ձեւակերպումներով», այլ դասաւանդել «կենդանի եւ հետաքրքրական» ձեւով («Պրաւդա», 1936 յունուար 27): Սթալինի եւ Մոլոթովի ստորագրութիւնը կրող տեղեկագիրը մշակութային աշխատաւորներէն կը պահանջէր անցեալը ուսումնասիրել լրջօրէն եւ իրական գետնի վրայ:

Մոսկուայի այս հաւատքները եւ հրահանգները նկատի առնելով էր, որ Հայաստանի գրագէտները լծուեցան աշխատանքի. վերահրատարակուեցան մեր շարք մը դասականներու գրական գործերը, ուսումնասիրութիւններ գրուեցան անոնց մասին եւ պատմական պրպտումներ կատարուեցան: Եւ եթէ Երեւանի բանակցնոց Ալազանը Փարիզի մէջ հպարտօրէն կը յայտարարէր, թէ հայկական եւ բուն ազգային մշակոյթը կը բարգաւաճի եւ Հայաստանի մէջ, ատիկա իր համոզումն էր, որովհետեւ միամտութիւնն էր ունեցած հաւատալու Սթալինի մշակութային նոր քաղաքականութեան չիտակութեանը: Ալազանը եւ իր վեց ընկերները մտքէն իսկ չէր անցներ, թէ սթալինեան հաւատքները կեղծ են եւ եղած բարեկարգութիւնները չեն վերաբերիր Հայաստանի համար...

Հետաքրքրական մանրամասնութիւն մը: Ռուսիոյ պատմութեան դասագիրքերուն մէջ, ռուսական վերածնունդի ռահվիրայ Լոմոնոսով ներկայացուած է իբրեւ «ազնուականութեան գաղափարախօս»: Այդ բնորոշումին դէմ բողոքեց կուսակցական պաշտօնաթերթ «Պրաւդան» (փետր. 4), մատնանշելով այն մեծ դերը, որ կատարած է Լոմոնոսով ռուս մշակոյթի զարգացման պատմութեան մէջ: Իսկ երբ Ակսէլ Բակունցը ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց հայ վերածնունդի ռահվիրայ Խ. Աբովեանի մասին, ցոյց տալով անոր կատարած հսկայական դերը մեր մշակութային նորագոյն պատմութեան մէջ, ատոր համար ներկայիս Բակունցը հակայեղափոխական է եւ ազգայնական: Այս մէկ հատիկ փաստն իսկ կը բաւէ հասկնալու համար, թէ որ աստիճան զոհիկ բանտարկութեան կ'ենթարկուին Հայաստանի գրագէտները:

Սակայն կայ նաեւ ուրիշ կարեւոր պարագայ մը: Երկու երեք տարի առաջ Խանջեանի Կեդր. Կոմիտէն Հայաստանէն արտաքսեց շարք մը համայնավար կուսակցական խառնակիչներ ու դաւադիրներ (Եղիա Չուբար, Գումէդին, վերջերս ալ՝ Նորայր Դաբաղեան եւ ուրիշներ): Անիմրանելի պատճառներով այդ պատժուած կուսակցականները պատասխանատու պաշտօններ ստացան Բաքուի եւ Թիֆլիսի մէջ: Այսպէս Չուբար կարգուեցաւ Բաքուի «Կոմունիստ» թերթի խմբագիր, Գումէդին՝ Անդրկովկասեան հողային գործավարի օգնական, իսկ Դաբաղեանն ալ վերջերս մեծ դեր կը կատարէր Թիֆլիսի հայ գրական կեանքին մէջ: Ի մէջ այլոց, Ներսիկ Ստեփանեանի առաջին մատնիչը եղած է Նորայր Դաբաղեանը: Խանջեանի մահէն եւ կատարուած մաքրագործումէն վերջ, այդ խառնակիչ-դաւադիրները բոլորն ալ վերադարձան Հայաստան՝ ստանձնելով կարեւոր պաշտօններ: Ե. Չուբարը ստանձնեց «Խ. Հ.»-ի պատասխանատու խմբագրի պաշտօնը, Գումէդին նշանակուեցաւ հողային գործավար, իսկ Ն. Դաբաղեան ընտրուեցաւ «Խորհ. Գրականութիւն» ամսագրի խմբագիր:

Այս փաստերը կ'ապացուցանեն թէ Հայաստանէն արտաքսուած խառնակիչները իրենց դաւադիր գործունէութիւնը փոխադրած էին Բաքու եւ Թիֆլիս, ուր Բաղիրովի (Ադրբէջանի Կոմկուսի եւ Անդրերկոմի. քարտուղար) եւ Բերիայի թեւարկութեան տակ մտնելով՝ շարունակած են գրպարտել Խանջեանը եւ անոր գործակից գրագէտները: Նոր սահմանադրութեան նախագծին առթիւ հայ համայնավարներուն մէջ յառաջ եկած դժգոհութիւնները բանտարկութեան առատ նիւթ դարձած դաւադիրներուն եւ, առանց միջոցներու մէջ խտրութիւն դնելու, անոնք ամէն ջանք թափեցին տապալելու Հայաստանի իրենց վաղեմի հակառակորդները: Եւ կռթնելով Բերիայի ու Բաղիրովի հակահայ տրամադրութիւններուն, յաջողեցան: Չկրնալով Խանջեանի բերդը գրաւել ներսէն, անոնք տիրացան դուրսէն, օտար սուիններու օգնութեամբ:

Եւ այսօր ամէնէն ամարդի ու վայրագ ձեւով իրենց հին հաշիւները կը մաքրեն: Իսկ թէ այս «յաղթականներու» ինչ բարոյական նկարագիր ունեցող մարդիկ են, կը բաւէ միայն կարդալ անոնց կողմէ Սթալինին, Բերիային եւ Ամատունիին ուղղուած նամակները որոնք արտատպուեցան «Յառաջ»ի մէջ: Իսկ գործածուած ո՜ճը... Ալազան մը, որ պատիւն էր ունեցած ներկայացնելու Հայաստանը Փարիզի միջազգային գրողներու համագումարին մէջ, այսօր դարձած է «յանձնապաստանութեան, քննադատութեան ու փառասիրութեան յղփացող ասպետ, դարչելի հակայեղափոխական»: Ո՞ր կը բնորոշէ մարդուն նկարագիրը...

Այո, Հայաստանի գրագէտները զոհերն են Մոսկուայի, Բաքուի եւ Թիֆլիսի կազմակերպած ստոր դաւերուն:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀՈՒՄՈՐ

ՏԻԿԻՆԸ.— Պարոն բժիշկ, ախորժակս շատ գոցուած է:

ԲԺԻՇԿԸ.— Ձեր ախորժակը օրուան կացութեան կը հետեւի, քանի որ ամէն բան սղելու վրայ է:

×

— Ինչո՞ւ այդչափ կը փափաքիս ծովեզերք երթալ:

— Ջուրը մտնելը շատ կը սիրեմ:

— Այդ բանը հոս ալ կրնաս, լոգարանի մէջ:

— Բայց ո՞վ զիս կը տեսնէ հոն:

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿԵՍԱՐԻՈՅ»

Քանի կ'երկարին պանդխտութեան ամուլ օրերը, այնքան կը շեշտուի դիմադրելու, տոկալու եւ պայքարելու ճիգը: Հայրենաբաղձութիւնը, դիմանալու ճիգը կը մղէ մեզ, որ պրպտենք անցեալը, քրքրենք անթեղուած կրակը, մէջտեղ բերենք դէպքերը եւ դէմքերը, արժէքներն ու պատմական անցքերը, եւ վերջապէս արծարծենք ցեղային բոցը, վասն փրկութեան հայ նոր սերունդին:

Օրուան վէճերէն ու փոխադարձ կիրքերէն վեր, կայ լուսաւոր իրականութիւն մը.— Արժէքներու փնտռտուքը: Եւ այս ինքնին, արդէն գրաւական մըն է լաւագոյն օրերու սպասումին տեւական մնացորդացին:

Ակներեւ է ճիգը,— քանդուածը վերաշինելու եւ նոր սերունդին ներշնչումի աղբիւրներ որոնելու ճիգը:

Վերջին 10 — 15 տարիներու ընթացքին մշակուած գրականութեան բոլոր տեսակները այդ ճիգն է որ կը պատկերացնեն: Եւ մեր աչքերուն առջեւ կը պատկերանան հսկայ հատորները յուշերու, ազգագրական պատմութեանց, որ հետզհետէ կ'աւելնան: Ամէն գիւղի կամ քաղաքի բնակիչները, նայելով միջավայրին եւ նիւթական պայմաններուն, թուղթին կը յանձնեն ինչ որ ունին իբրեւ առանձին արժէք, ցեղային, լեզուական եւ ուրիշ ասպարէզներու մէջ:

Անտարբեր չէր կրնար մնալ Կեսարացին: Օժտուած շատ մը գրական արժէքներով, առանձնայատուկ մտայնութեամբ եւ աշխատանքի անդուլ՝ պէտք էր ան ալ յանձնէր թուղթին ինչ որ ունէր անցեալէն: Մանաւանդ որ Կեսարիան իր Թալասով եւ Ս. Կարապետի վանքով եւ վարժարանով, աշխարհ մըն էր արդէն, արժանի մտածման եւ հիացման:

Տարիներ շարունակ, Փոքր Հայքի այս լուսաւոր կեդրոններէն, սերունդ մը հասաւ համեմատաբար վայրագ ու բարին լայն առումով բարբարոսութեան մը ծովուն մէջ: Մեր ազատագրական պայքարի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին, բազմաթիւ անանուն եւ յայտնի դէմքեր ի սպաս դրին իրենց կեանքն ու հարստութիւնը ի խնդիր ընդհանուր բարօրութեան:

Արդ, Գահիրէի մէջ Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայր. Միութիւնը ձեռնարկած է այս աշխատանքին: Գործին խմբագրութիւնը յանձնուած է ծանօթ բանասէր Գ. Արշակ Ալպօյաճեանի:

Որպէսզի յայտնի ըլլայ թէ ինչպիսի հսկայ աշխատութիւն մըն է որ հրապարակ կ'ելլէ, խօսքը տամ Գ. Մ. Գէլլէրեանին, որ օգոստ. 16 թուակիր ուղղուած նամակի մը մէջ կը գրէ.

— «Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ» գիրքը շուտով հրապարակ կ'ելլէ: Այն գրքին տպագրութիւնը մեզ համար արժեց կրկինը այն գումարին՝ զոր նախատեսած էինք. որովհետեւ մենք մօտ 1000—1200 էջնոց գրքի մը պատրաստութիւն տեսած էինք, սակայն, Գ. Ա. Ալպօյաճեան քանի խորացաւ իր ուսումնասիրութեանց մէջ, այնքան նորութիւններ եւ այնքան հետաքրքիր արժէքներ դուրս բերաւ: Գրքին մինչեւ ցարդ 122րդ պրակը տպուեցաւ: Վերջին գլուխն է որ մամլոյ տակ է, «Կեսարացիին բերած Որպատը հայութեան զարթօնքին, ուսուցչական եւ այլ ասպարէզներու մէջ»: Այս գլուխն ալ խիստ շահեկան է: Յետոյ յատուկ անուան բառարանով մը պիտի վերջանայ: Ցարդ մօտ 700 անգլիական ոսկի ծախք եղած է (օրուան սակով 52.000 ֆրանք. Ֆր.): Այս գիրքը ազգագրական եւ պատմական համայնագիտարան մըն է, պատիւ միայն կրնայ բերել Կեսարացիներուն: Անվարան կրնանք ըսել թէ թրքահայ կեանքին մէջ, նման հրատարակութիւն մը չէ եղած թէ բովանդակութեամբ եւ թէ տպագրութեան մաքրութեան տեսակէտով»:

Գահիրէէն ուրիշ բարեկամներ եւս իրենց նամակներով կը փաստեն այն ինչ որ Կեսարիոյ Հայր. Միութեան քարտուղարը կ'ըսէ: Արդէն, պատկառելի հատոր մըն է որ երեւան պիտի գայ, լոյս աշխարհ բերելով անթեղուած դէմքեր ու դէպքեր պատմական անցքեր ու յիշատակներ, բնանուորուած երեւոյթներ: Մեր խօսքը վերապահելով ուրիշ օրուան, մինչեւ գրքին թղթատումը, այժմէն կրնանք շնորհաւորել բոլոր անոնք որ լծուած են սոյն գործին:

Տարիներու ընթացքին «Յառաջ»ի արծարծած միտքերն են որ թեւ ու թափ կ'առնեն, այսինքն քանի որ են տակաւին այն սերունդները, որոնք ապրեցան իրենց հայրենի երկիրներուն տակ, մնացին ու ներշնչուեցան այնտեղ, պէտք է ըսեն, պատմեն եւ գրեն այն բոլորը որ գիտեն, տեսան ու զգացին, ինչպէս ըրին Տարօնցիները եւ Վասպուրականցիները «Յառաջ»ի մէջ եւ այլուր:

Կեսարիա, Թալաս, Մունճուսուն... Արգէօս եւ Բարսեղ Հայրապետեան...

Հաստատեցէք որ քանի կը յիշեմ այդ երջանկութիւնը, սրտէս բան մը կը փրթի, սարսուռ մը կը պատէ զիս, որովհետեւ այնքան յիշատակներ կան արթնցած:

Ո՞ր մէկը պատմեմ, Թալաս, գեղեցկագոյն քաղաք, ծննդավայրս, սակայն այսօր աւերակ: Ահա աչքիս առջեւն է Մօրենական տունս ուր ես ծնայ: Քար քարի վրայ չէ մնացած ինչպէս տեսած եղայ 1922ին: Վարի թաղին իշխող բարձրութիւններ, բլուրներ ու ժայռեր, որոնց բարձրէն ջրվէժ մը կը պաւթկար իր հսկայ մարմինը վար նետելով խոլաբար, որուն ճիշդ տակը՝ Մօրենական տան մէջ, ջուրի դոռ. կարկաչիւններուն տակ, մանկութիւնս կ'անցնէր ու կ'ուռճանար:

Ահա դպրոցներ ու եկեղեցիներ. Վերը Վարդ-Պատրիկեան վարժարան իր հոյակապ Աստուածածնայ եկեղեցիով, իսկ վարը Յուլաճեանի վարժարանը իր Ս. Թորոս եկեղեցիով: Աչքերուս առջեւ կը պատկերանայ մեծ հայրս, գիլատուրուած պատարագի համար, իսկ հայրս, Յուլաճեանի վարժարանի մէջ ուսուցչական գրասեղանին առջեւ:

Անմոռանալի տօնութիւնը Թուրքին: Փաստաբաններ Յ. եւ Արամ Գալֆայեան եղբայրներու տունը հիւանդանոց է, ուր պառկած են պատերազմէն հաշմանդամ վիրաւոր թուրք զինուորներ: Ամէն օր մահ: Եւ իւրաքանչիւր Մէհմէտճիկի մեռնել պիտի յուսացուէր անպայման: Եւ Աստուածածնի եկեղեցիի խորանները ու փողտերը եւ Վարդ-Պատրիկեան վարժարանի գրասեղաններն ու տախտակամածները ջուր կը տաքցնէին:

Կը տեսնէի այս բոլորը եւ կուլայի հոգիին: Կուլամ այսօր ալ:

Մունճուսուն (Գէնդուսա) գիւղ մը համեստ, ուր չունէր եւ կենդանութիւն առաւ հայրս նահատակ: Ո՜հ, բարբարոսութիւնը Թուրքին, հայկական գերեզմանատան մէջ, մեռելներուն վրայ զետեղուած քարերուն չորս անկիւնները կոտրած են, որ պէտքի «հանգիստ չթողուն մեռելները իրենց անդրշիրիմեան քունին մէջ անգամ»:

Եւ ահա տունը պապենական: Տխրութիւն մը կը թափի պատերէն վար: Տանիք չկայ: Թուրքերը գերաններն առած տարած են վառելու համար: Կ'ըսեն թէ, երբ պապենական տունը կը քանդուէր տանիքին վրայ, ճիշդ մէջտեղը սենեակին, տուփի մը մէջ պարփակուած ոսկի խաչ մը գտած են Թուրքերը: Մեծ հայրս, վարժապետ ուսուցիչ եւ քահանայ Տէր Հմայեակ թողած է եղեր զայն: Ինչ հաւատք եւ ինչ նուիրում: Եւ Թուրքերը անուանեցեր են՝ «Խաչը կնաւոր փաթիազ»:

Եւ վերջապէս Կեսարիան: Ամէնէն սարսափելին ու ահռելին տեսածներուս մէջ 1916ին էր: Փակած մեծ մօրս ձեռքը, կ'ուղղուէինք կառավարական պալատին կից՝ դաշնի կամ էշէկ պազարին: 10—15 հայ երեխ-

ԿԱՄԱՒՈՐԸ

ԽՄԲ.— Սեպտ. 19ին լրացաւ Արարատի յաղթանակին տարեդարձը: Այս առթիւ «Յուսաբեր»էն կ'արտատպենք հետեւեալ յուշերը, կամաւորի մը ստորագրութեամբ.—

Մինչեւ 1914ը «կամաւոր»ը անծանօթ բառ մըն էր եւ տարբեր իմաստ ունէր: Եթէ մէկու մը հարցնէիր, թէ այդ բառին իմաստը ի՞նչ է, ան պիտի պատասխանէր, թէ կամաւոր ըսել է՝ «յօժար կամքով», «ուզելով». այսչափ միայն: Իսկ 1914էն ասդին նոյն բառին իմաստը հիմէն փոխուեցաւ եւ ստացաւ տարբեր նշանակութիւն. այսինքն՝ հայրենասիրութիւն, ազգասիրութիւն եւ անձնազոհութիւն:

1915 - 1920 շրջանին կամաւոր բառը հայութեան մէջ այնքան ընդհանրացած էր, որ երեխաներն անգամ փողոցներու մէջ «կամաւոր» կը խաղային: Ազգին մէջ կամաւորը կը պաշտուէր իբրեւ գերմարդ, հերոս, մինչեւ իսկ սուրբ: Բայց հազիւ անցան տասնեակ մը տարիներ, ու յանկարծ հիւսիսէն խորհրդաւոր կարմիր ձեռք մը երկնցաւ ու հիմէն սարսեց այս «սուրբերու» լեգէոնը. երէկի հերոսը որակուեցաւ աւազակ, եւ պաշտուած գերմարդը կոչուեցաւ յիմար: Ինչ յետոյ հայրենիքի ազատագրութեան ճամբուն վրայ ինկած նահատակները անգամ նախատուեցան. եւ կարգ մը ազգային իշխանութիւններ գէթ տարին մէկ անգամ անոնց յիշատակին եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգիստ կատարելու համար առկարկութեան մասին, ու յաճախ վերապրողներու ներկայացուցիչները բրտօրէն մերժուեցան: Մինչ անդին, երկու ամիս առաջ, ամերիկեան կառավարութիւնը իր նախկին կռուողներուն բաժնելու համար միլիոնաւոր ոսկիներ կը տրամադրէր, իսկ Ֆրանսայի եւ այլ պետութիւններու մէջ նախկին կռուողները մասնաւոր յարգանք կը վայելեն, նոյն իսկ կառավարութեան մէջ զօրաւոր դեր կը խաղան: Ի հարկէ, մեր ազգը նիւթական օգնութեան միջոցներ չունի. բայց բարոյական օգնութիւնը, գնահատանքը ունի արժէք կը ներկայացնէ:

Այսպէսով, զայրոյթ միայն կարելի է ունենալ, հանդէպ այն ազգ. իշխանութիւններուն, որոնք Հայրենիքի ազատագրութեան համար նահատակուած կամաւորներու մեռելներուն յարգանքի նուազագոյն արտայայտութիւնն իսկ կը զլանան:

×

1918 սեպտ. 19ի առաւօտն է: Ընդհ. յարձակումին հինգ վայրկեան մնացած: Արարատի ճակատին վրայ՝ Հայկական Լեգէոնի խրամներուն մէջ շարժում մը կայ. ոգեւորութիւն ու խանդավառութիւն. բոլոր դէմքերը ուրախ եւ զուարթ, կարծես խնճոյքի կամ հարսնիքի երթալու կը պատրաստուին: Աջ ու ձախ կը նայիմ. իսկապէս կը հիանամ հայ կամաւորին վրայ, մանաւանդ երբ աչքիս առջեւ կուգան թուրք զինուորները, որոնց հետ 3 տարի ապրած եմ զանազան ճակատներու վրայ:

Թուրք զինուորը կը սոսկար «հիւճում» (յարձակում) բառէն. իսկ հայ կամաւորը յարձակումի հրամանին կը սպասէ անհամբեր ու ժպիտով: Առաջինը բռնութեան տակ կռուի կը մտնէր, երկրորդը՝ վրէժի զգացումէն ներշնչուած, գաղափարի մը համար կռուի դաշտ նետուած է:

Թուրքը «քաջ» եւ վայրագ է, տոկուն կին ու երեխայ ջարդելու համար. ու երկչոտ եւ վատ՝ զօրաւորին դէմ ճակատելու: Ասոր ապացոյցը մենք տեսանք Արարայի ճակատին վրայ:

Տարի մը առաջ մէկ միլիոն անզէն ու անպաշտպան կին ու մանուկ ջարդող Թուրքը, անամօթաբար զէնքը նետելով՝ սարսափահար կը փախչէր հայ կամաւորներու սուիններուն առջեւէն...

Առտուան ճիշդ ժամը 5ին յարձակումի հրամանը տրուեցաւ: Ու փոթորիկը փրթաւ. մէկէն ամբողջ ճակատին վրայ ահռելի որոտում մը. երկինք ու երկիր իրարու խառնուեցան, կարծես վերջին դատաստանի օրն էր, գոռում, գոչում, որոտ ականջները կը խլացնեն, օդին մէջ թշնամիի մարմինին կտորները կը թռին: Կամաւորի քիչ առաջուան զուարթ դէմքը ստացած է վայրագ երեւոյթ. ան կ'որոնէ այն Թուրքը, որուն ձեռքերը ներկուած էին իր հարազատներուն արիւնովը: Աւա՜ղ, Թուրքը օգտուելով առաւօտեան մշուշէն եւ թնդանօթներու ծուխէն՝ փախուստ տուած էր վատաբար...

Երկու օր առաջ Ֆրանսական զօրագունդէն երկու Ալճերացի զինուորներ Թուրքերու կողմը փախած եւ լուր տուած էին, թէ հայ կամաւորները ճակատը կը գտնուին. այդ արդէն բաւ եղած էր Թուրքը փախուստի մատնելու համար...

Յաղթանակը շահուած է, Պաղեստինի ճակատին ամէնէն կարեւոր դիրքերէն Արարայի բարձունքը Հայկական Լեգէոնի մէկ յարձակումով գրաւուած է, բարձունք՝ որուն գագաթը գտնուող գերմանական գնդացիրները ամիսներէ ի վեր պատուհաս դարձած էին անգլիական բանակին համար: Այդ դիրքը գրաւելու նպատակով Անգլիացիները նախապէս երեք անգամ յարձակած եւ բազմաթիւ կորուստներով ետ մղուած էին:

Կէս օր չեղած՝ թշնամիի խրամներուն մէջն ենք: Մշուշը անհետացած է, եւ հեռուն, հորիզոնին վրայ, կը տեսնուին անգլիական ձիաւորները, որոնք կը հետապնդեն փախչող թուրք բանակը...

Ա. ՓՕՑԱՃԵԱՆ

ցինեը պէտք կախուին, «բամբիշակներ, «խայլըճներ» :

Երբ՞ն երբ հասանք ռաղ, ահաւասիկ Երբոր հաւանիմենք մէջ, փողերուն մէկ մէկ «հափշտա» մարդասպանութեան կոտորածներէն կը . . . . մարդոց, Ճամբի Օղլուն, Վխզաց, Գուլամալ ժամանը եւ ուրիշներ Մէկր կոչեցէ, ուրիշ մը բադին պատմուածքն անկարէն վերցուցած էին ֆոլորտը եւ զէնքեր գանելու, ինչպէս մասեր աչքերը զարկ բնկած կամ կիսախառն ու գլուխները ծռած եւ յետևներ զարկ ինկած մինչեւ կարկր :

Զեմ կրնար մոռնալ ձամբի օղլուն կեցողական պէմքն է այս մասնաւորապէս, որ չունինք մինչ չոն-գուած, վերջին խօսքը ըսեց՝ վերջ դանելով իր ընկերոջ՝ Գուլամիշեանին կ՚ըսէ -

Ես քեզի բոր որ Հայաստան, ... [illegible]

Կարապետին չուանը անդ մէկ մը անը ժամ կը կոկորդը ձամբի օղլուին որ ան գլուխը պէտք կոտրեր սակէկով այն ապաւորութիւնը կը ձգէր թէ՝ «հափշտա» կը կարդար

Ես աւա Մէկ հէկ ՚ի մը յաղթա - գաւ ձեզ բերել ատբաթը որ կ՚ամեր անդամահատուածին, կեղաւ մեր ամեն եւ վայրկեանական խօլանդոյ ձամբի օղլուի անկենդան մարմինէն՝ բր ատենք մը առավել այսպէս բառա

Ձամբի օղլու . . . . [illegible]

. . . . [illegible]

Ու այդեն երգի ալ ներ թ զառնալով փողոց փողոց թաւր լախտանեց եւ ժողովական Քէօր Ալին կ՚երգէին

Ձամբի օղլու . . . . [illegible]

Ձամբի օղլու . . . . [illegible]

Ձամբի օղլու . . . . [illegible]

. . . . [illegible]

Ես երբ փարձեցի բանի մը ատդ դր - բել հիմա, կեսարիա, հայ պատմա - թեան հրապարակաթեան ամբիւ, նշանակեր կը գաձնցուած ասդ հողե - կան այն փորձեան, որ կը ցղայի հիմա որ թուղթին յանձնեցի, կար ծեր հոգեկան գեղարուեստ բառարա - բաութիւն մը ունեցայ . .

ՀՐԱՉԵԱՑ

ՓՈԽԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

— . —

Սիրելի Հրաչեայ, ձեր յօդուածի մասին կարգ մը ձշտումներ բերել էի Մատենագութիւնա տեսակէտէն էր Թուրքիոյ մասին չունենալ՝ բայց մանաւանդ չսարտեցնել տպաւորութիւն - ներ կամ կարծիքներ որոնք յոյլ՞ դը - աւանդաբրութեանց արդիւնք չեն

Իմ այս շատ արդար ձատածութիւնս ասեն է ասեր ձեզի բանի մը յաձողական յօդուածներ գրի առնե - լու, որոնց բախտակցութիւնը ներ - բնելը անկեղծութեանս, բոլորս վին անհիմն եւ հետեւաբար, անաւելի զառայ :

Թիւրիմացութեան՝ն թէ ասուած - դրութեան արդիւնք՝ ինծ վերագրած էք այն կարծիքը թէ «Թուրքիոյ մէջ ոչինչ փոխուած է»։ Եւ թաւ տուած դուք ձեզի՝ իրար էք խառներ «Գաւ - րուներ, «Այրեր կէայն ու հինէն ու նորէն տուեր։ Եւ ինչ այն կ՚ար, սերունդ - որու մասին ուղեր էի ձեր ուշադրութիւնը կեդրանցնել, զաձած էք կամ նմոյշ յուսուցնել գուրս, ակադեմական, փիլիսոփայական եւ չէտելէմ ինչի վերագրելով

Իբրեւ քրքական բաժնի աշխատող կեցը այս թերթին, եւ Ջանացած եմ միշտ իրականութիւնը փնտռել կա - րեկի ու յանախ հակառակեան ատենա - ներու եւ Թուրքիոյ մամլոյն եմ իբրեւ մէկը որ գերծ է որ եւ է կանխակալ տրամադրութենէ Ասոր ապացոյցը կը գտնէք այն բազմաթիւ յօդուածներուն մէջ, որոնք երեւցած են այս թերթին մէջ ծիչդ այդ պատ - ճառով ալ, ինչպէս կը տեսնէք, ուզեցի փրկել ձեզ նոյնքան երկար պատասխան մը կարդալու պարտա - դրելու անպատեհութենէն

Իսկ այսքանը վերադրեցէք ձեր յոդ - նայունչ գրութինը անձնասը թողած Հրլլայու բարոյական պարտաւորու - թեան .

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԽՕՍՔ

ՏԻԿԻՆԸ. Աշխարհիս վրայ ամէ - նէն ամօթը կենդանին ոչխարը բլլա - լու է, այնպէս չէ՞ :

ԱՅՐԸ. - Այո, զաւակս :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎՏԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Հիմա Հայաստանի մէջ, ով ասելի կը մաստէ, ան է յաւագոյն համայ նավարը, բայց մասնաւորութիւնն անցեն անցած է գործը, ամէն համայնա վար իր անձնական ուղիները կը մաքրէ, վրէժխնդրաբար ամբաստա - նելով իր ռակառակորդը

Պրոֆէսոր պէմ բացուած ծանօթ տսաստաբանութենէն վերջ, արա ւա - յտծանքը կուսակցական գործիչներու դէմ, անոնց անցեալին մէջ մաղ փնտռելով

Ընձակ Տէր Վահանեան, որ ժամա նակ մը կը վարէր Լուրս Հայաստանի թերթին խմբագրութիւնը եւ որուն ձայնը շատ բարձր կ՚ելլէր քանի մը տարի առաջ բացուած գրական վէճե - րու մէջ, այժմ կը փառաւորէ կուսակ ցութենէն, այն ամբաստանութեամբ թէ տրոցկիստ նացիոնալիստ է կամ տրոցկիստ է կամ նացիոնալիստ,«՞յ անձնականր, բանք մեայն մէկն ու մի- ւսը, եւ ոչ թէ երկուքը մէկ, երկու հասանքներ՝ բոլորովին իրարու հա - կառակ Բայց Ընձակ Տէր Վահան- եանի ամէնէն ասելի ծանր յանցանքն այն է որ եղբայրն է Մոսկուայի մէջ գնդակահարուած Վ. Տէր Վահանեա - նի

Իսկ Հայաստանը կը հրատարակէ 5 սեպտ.ի Ընձակ Տէր Վահան - եանի վտարման որոշումը, այլ եւս չըսեր թէ վերջը ինչ եղաւ Տէր Վա հանեան Սարտոյեանի գրաճանթի մը - ասութիւնը, որուն գիտենք, մասա - ծունք յատկութիւն մըն է

Խորհ. Հայ ատոմ (6 սեպտ.) կը գրէ թէ Երեւանի Կոմունիստ օրա - թերթին (աւարկրնե) խմբագիրը Գալիկին, յանցնմաւորութիւն կրած է, տրոցկիստ խմբագրապետին իր իրա - ւունքը տալով Երկրորդական խմբա - գրի մը Հր. Գրիգորեանի, կրասո - բակած է այս վերջինին յուղուածը իր - բեւ խմբագրական

Ինչ է գրեր, նոյնիր, այս նորա - բաց համայնավարը Հր. Գրիգոր եան, երբ ատեան արենցեր եւ յսեր է, որ Երեւանի մէջ ամէն մարդ կը փչէ տրոցկիստ - նացիոնալիստներու դէմ, երբ ատեմ է որ բոլորը հակայեղա - փոխական կը գտնեն կառավարչա - կաններու եւ փաշտատակսներու մէջ, ուչ մնացողի պէս կ՚ելլէ բերն ալ կ՚ամբաստանէ Հայաստանի Պատերազ - կան ապարեգի բոլոր ներկայացու - ցիչները իբրեւ «տակայեղափոխա կան - նացիոնալիստական», բայց չնե խառէ անտակէն տասը կ՚րահն բիժով ամբաստանել

Որուան փարիչները, անոնք որ ընդուներ այս բաւթեանց մէջէն ա- զատելով նատակամբում մնած են, կ՚ըսեն Էլենին զատակ, ամբաստա - նէ բայց ոչ ամէնքը։ Եւ որովհետեւ անձարակներն են որ կը զատապար - տուին, հակառակ իր ամբաստանելի կարողութիւններուն՝ Հր. Գրիգորեան կը վտարուի թերթին խմբագրութե - նէն

Ասոր ալ վերջը յայտնի չէ

ՊԱՐԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱՆՈՑ

— ○ —

Երեւանի պարարուեստի վարժարա - նը որոշ փոփոխութիւններ կրելով վե - րածուած է Լենինական արուեստա նոցի Անի զատական պարերու բա - ժին, ուր պարողներ եւ պարուհիներ կը պատրաստէ օփերայի, թատրոններու եւ պարարդուական երեկոյթներու համար Մանկավարժական բաժինը կը պատրաստէ մարզիչներ դպրոցնե րու եւ ակումբներու համար

Արուեստանոցը ունի նաեւ Հայկա - կան պարերու վարժութեան բաժին, ուր կ՚ուսումնասիրուին Կովկասեան Հայերու պարերը

Այս տարի արուեստանոցը պիտի ունենայ 250 ուսանող, Ա. դասարա - նը՝ 100 ուսանող, առնուած միջնա - կարգ վարժարաններու Ա. եւ Բ դա - սարաններէն

Արուեստանոցին ուսուցչական կազ - մը ամբողջացուած է, Ներկայիս կը կազմակերպուի պարագրական ու - սումնարանը, որուն դերը պիտի բլլայ ուսումնասիրել պարարուեստի, եւ - ուսթաւոր շարժումները ձեւերը գի - տական եղանակներով

Այս տարի կը նախատեսուի Հա - յաստանի գաւառները գրկուած գիտա - կան արշաւախումբերու խաղճակով Հաւաքել եւ ուսումնասիրել կովկաս - եան Հայերու պարերը

Արուեստանոցն ունի նաեւ մա - նուկներու եւ պատանիներու Հայկա - կան պարախումբ, որ տարեկան 40— 45 ներկայացում պիտի տայ.

ՁԱՅՆ ՄԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԷՆ

— . —

ՇԱՆԿԱՅ (Չինաստան) 17 սեպտ Սիրելի «Յառաջ», Հայ Երիտասար - դաց Միութիւն մը կազմակերպած ենք չորս ամիսներէ ի վեր հեռաւոր Չինաստանի այս քաղաքին մէջ Տա - րիներէ ի վեր հոս կը գտնուինք, սա - կայն շնորհիւ ատեաց ալ կը տայեակ մենք երիտասարդներս կը փափաքինք համեմատ մեր ազգային պատմութիւ - նը, սորվիլ մեր լեզուն եւ այս պատ - ճառաւ կը խնդրենք որ մեզի գրքեր եւ թերթեր ղրկեն ալ երիտասարդ ընթերցանութեան համար, մէկ տող Հայոց պատմութիւն, մէկ ալ քերա - կանութիւն եւ Նօթայով գրուած եր - գարան մը Մեզի կը պակսին նաեւ ներկայացումի գրուածքներ արդէնցի տանելու սարքենք Կը յուսանք թէ պիտի աւելի մեզ յուսադրեք, մեր ազգային պարտականութեանց մա - սին

Մեր Երիտ. Միութիւնը ունի իր կանոնագիր ծրագիրը, որ վաւերա - ցուած է Ֆրանսական հիւպատոսին կողմէ Կարելի է անոր վրայ որ եւ է յօդուած աւելցնել եւ կամ պակսե - ցնել Կը խնդրենք յարգելի խմբա - գիր, որ զուք մեզի ուղեկ այս ուղ - ղութեամբ, ուղեկցի փոխան բլլանք մէջ մեր կանոնագիր - ծրագիրը կա - տարելալ է

Մենք Շանկայի Հայերս երկու հա - րիւրի չափ համախմբուած ենք Ֆր - րանսական գաղութին մէջ Տարիներէ ի վեր ոչ հայկական եկեղեցի, ոչ ալ դպրոց ունեցած ենք

Մենք երիտասարդներս կը փափա - քինք նաեւ ունենալ հայկական գիր - քերու գրադարան մը, բայց ներկայիս մեզի անհրաժեշտ են յիշուած դասա - գրքերը Կը խնդրենք յանձնել ծախ - քերը կանխաւոր մեր շնորհակալու - թիւնները

Վարդան Չախալեան

ՊԱՐԻ ՄՐՑՈՒՄԻՆ ԵԼՔԸ

— ● —

ՄԱՐՍԷԼ, 29 սեպտ. (Յատուկ) Տեղական թերթերը որեր աաւոց յայտարարեցին միջազգային պարի մր - ցումը Փուսիանիզա սրահ 52 որ առաւ 17 ազգեր եւ 7 նարսիդներ ներկայա - ցնող զոյգեր մասնակցեցան մրցու - մին Մարսէյլի «Ալբոմապար» թատրո - նին մէջ 17 ազգերու կարգին Գ. Ա - զատ եւ իր նշանածը՝ Օր. Քէթին կը ներկայացնէին մեր Ըսաքայնը Այս ձեռնարկին մէջ Թուրքիոյ ներկայա - ցուցիչն ալ Հայ մըն էր՝ Սարգիսեան Բրքական պրոշով Բարեբախտաբար երկար չկցաւ ասկալ եւ իր անկար գաղտուութեան համար միջազգային պարի կազմակերպիչ ընկերութիւնը զայն հանեց ցինքը Այսու մըն ալ խումբ մը երիտասարդներ իր դրօշը պատռած եւ իր անունին վրայ ալ սեւ լիծ մը քաշած էին

Երեւան երկու գորիերով սկսաւ պարը՝ հիմա կը ներկայացնէ երեր ան - տառ եւ երկու զոյգ Սասնոյին ասիզր կը գրուէ Գ Ազատ եւ իր նշանածը

Ազատ 77ին 4500 5000է ասելի բազմութիւն մը խռնուած էր «Այրա - պար»ի մէջ Արուարձաններէն, նոյն իսկ գաւառներէն մարդիկ եկած էին, նիւթապէս եւ բարոյապէս քաջալերե լու համար հայ երիտասարդը

Ժամը 11.30ին սկսաւ 70 վայրկեա - նի վազքը, առանց դադարի. 70 վայր - կեանի ընթացքին հայ զոյգը 8 անգամ աւելի շրջանով վերջացուց պարը

Իր այս յաջողութեան համար «Դրօ - շակ» ընկերութեան ակումբին մասնա - կարար մարմինը՝ հայկական եւ Ֆր - րանսական եռագոյններով շրջանակ - ուած գեղեցիկ ծաղկեփունջ նուիրեց վերջին պտոյտէն առէթ ունենալոյ բա - նի մը վայրկեան խօսելու Գ Ազատին հետ որ ըսաւ - Զէր գիտեր որքան ե - րախտապարտ եմ Մարսէյլի հայ ե - րիտասարդութեան, այսօր գիտեմ եր - կու ամիս է որ օրական ութերեն - րով կ՚աշխատիմ մտքի քաջալերելու Գրեթէ ճանօթ անունը իմ վրայ գրած ալ, - ռերը ի գլխեւ չտանեւ

Մրցումը այսօր վերջացաւ 29 սեպտ առաւօտ, ժամը 2.30ին Հազա - րէ աւելի հայ երիտասարդներ եկած էին վերջին անգամ տեսնելու եւ քա - ջալերելու հայկական եռագոյնը պանծացնող մրցորդը եւ իր նշանա - ծը Զանազան պարերէ յետոյ, հան - դիսաւոր կեցցէններու մէջ սկսաւ վեր - ջին վազքը Մնացած հինգ ազգերու պարողները իրենց եռագոյններով զարդարուած սկսան պարել. Իսկ հայկական եռագոյնը կ՚ուղեկցէր Ա - զատի կուրծքը 70 վայրկեան պարե - լէ յետոյ բեմին վրայ մնացին զուի - ցերական, իտալական եւ հայկական եռագոյնները: Երկուքուկէս ժամ -

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՆՏ ԱԿՈՆԱՑ - ԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը իրենց առաջնեկ աղջկան ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ - ԻՒԷ - ՆԻ

Փարիզ 29 սեպտ 1936

ուան պարի ընթացքին յոգնութեան նշան չէր երեւար ծիչդ այն պա - հուն երբ ռակառակորդին կինը իյնա - լու վրայ էր, Օր. Քէթին ձեռքը բար - ձրացուց եւ խաղը վերջացաւ

Այս անակնկալ պարագան զաղտնի մնաց ներկայ հայ երիտասարդու - թեան Բայց մեր պարտքն է այս գաղտնիքը յուծել Երկու ամիս օրը օրին սոյն մրցումին հետեւող հայ ե - րիտասարդութիւնը շատ լաւ գիտէ որ վերջին շաբաթները մուտ ձեռքերու կողմէ սպառնալիքներ կը տեղային դատաւորին եւ Ազատի գլխուն. Իսկ վերջին երկուներ ներկաները տեսան թէ ինչպէս սպառնալից խմբակները կը սպասէին վախճանին Օր. Քէթին նախընտրեց իրենց առաջնութիւնը յանձնել ռակառակորդին, փոխանակ փառնդելու իր նշանածը եւ ուրիշ հայ երիտասարդներ.

Բայց մեզի «եա ամրող» Մարսէյլի ազնիւ Ֆրանսացիները կը խոստովա - նին թէ Ազատն էր յաղթականը Գ. Ազատ Քրիստեան եւ Օր Քէթի մի - ջազգային պարի յաղթանակը տարած են 1931ին Լիոնի մէջ, 1935ին Նիսի մէջ իսկ 1936 սեպտ 29ին 17 ազգե - րու կարգին մէջս հպարտութեամբ բարձր բռնելով հայկական նուիրա - կան դրօշը երկրորդ հանդիսացան, իբրեւ հետեւանք տխուր խաղերու

Մելիք Դաւիթ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ

— . —

Վերամուտի մը առթիւ, երբ նոփ - կին ուսանող մը, ներկայ եւ ապագայ հայ ուսանողին զատին համար կ՚ու - զեմ քանի մը խօսք ըսել հայ ժողո - վուրդին

Մեր մէջ ընդհանրապէս այն կար - ծիքը տարածուած է թէ հայ ուսա - նողները կը ընակին Գօրսո Նուար փողոցին չորսուկէս միլիոն ֆրան - քի նուիրաբերութեամբ շինուած «Հա - մալսարանական Հայ տան»ին մէջ Իրականութիւնը այն է որ անցեալ տարի եւ մինչեւ այժմ համալսարա - նական հայ տանը գոց է աստմա - ռէս, գի գպրոցական ամավերջին հոն միայն երկու հայ ուսանող մնացին Անցեալ տարի հինգ կանոնաւոր հայ ուսանողներ միայն բնակեցան հոն, իսկ միացեալ 58ը տար ուսանողներ էին,

Ցրանսայի, Իրանցի, Գերման Հը - եւ եւ Թունուզցի մանհետաական խառնիփուռն լեցուեցան հոն համա - բակ պանդոկի մը պէս Այսպէս հայ - կական տան 63 սենեակներէն միայն 5ը կրցան գրաւել հայ ուսանողները, երբ Փարիզի մէջ շուրջ 60 հայ ուսա - նող կայ եւ յետոյ հայ ուսանողական տան նախորդ տարիներու փձախր այս տարուանէն աւելի լաւ չէ եղած Այս տխուր կացութեան պատճառը շատ պարզ է, հայ ուսանողին իրեն համար շինուած տան մէկ սենեակէն կը պա - հանջուի 200 ֆրանք, իսկ հայ ուսա - նողը աղքատ է եւ չի կրնար վճարել այդ պահանջուած գումարը

Եւ տեսած եմ հայ ուսանող մը որ ձեռքերը գրպանը կեցած է ձմրան ե - ղանակին մէջ, իրեն համար շինուած տան առջեւ եւ բացագանչած տխրա - գին՝ «Այս տեղը ինծի համար չէ»

Այո, Սիթէ Ինիվէրսիթէրի մէջ գտնուող «Հայ համալսարանական ու - տանը» հայ ուսանողին համար չէ, այլ օտարներուն Հայ ուսանողը օ - տարին կը թողու իրեն համար շին - ուած տան մը օդաւէտ եւ ընդարձակ սենեակները եւ կ՚երթայ կծկուիլ վեր - նայարկի մը անօդ, անլոյս եւ փտտա - ռող խցիկի մը անկիւնը

Այսպէս այս տունը որ բարերա - րին արժած է չորսուկէս միլիոն Ֆր - րանք մը չի ծառայեր եւ պիտի չծա - ռայէ, մինչեւ որ հայ ուսանողական տան մուտքը մատչելի դառնայ հայ ուսանողին, եթէ ոչ ձրի տրամադրե - լով, գէթ համեստ գումար մը պա - հանջելով միայն

Տ. Ս.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն - թեռնլի եւ մելանով :

ՄԱՄՈՒԼ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— ● —

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խոր - հրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորա - գրով, Խմբագրականի մը մէջ 20 սեպտ.

Մեզմէ կը պահանջեն շատ յուր սա, ոգի - արկածի բաժինը անպա - կաս ընել, գինովութիւնը երկարաձիգ գող քաղաքական օրօրներ երգել, բ սել բառեր՝ որոնք հաչիւնին չափ գօ - բաւոր են միտքերը թմրեցնելու հա - մար

Քիչ մը ամէն բան կը պահանջեն մեզմէ մեր ընթերցողները այն մա - նուկներուն պէս՝ որոնք մօտաւոր կա - զանդին հարըրդականութեամբ կը շր - ւարին թէ ինչե՛ր պէտք է ուզեն ի - րենց ծնողքներէն, երբ նուէր

Զգանուեցաւ ընթերցող մը, թե - թեւցողուէ մը, որ փափաք յայտնէր առնէր մէկ մը, գրական անուն մը բաժնուած տեսնելու թերթին մէկ կամ երկու էջը

Այսքան զամբան են մեր հոգիները. այսքան անթիւ չէ է մեր երեւակա յութիւնը, որ չուզեր ասպարարանալ ներէն բարձրանալ եւ կապեյանները մտրխէն ու ծուխէն անդին տեսնել անհայրածիր կապոյտին գեղեցկու թիւնը, որ մասմիփոփ մտածման եւ վերացման ապրումը կուտայ

Այսքան չար ենք, որ պարզած ենք մեր հոգիները արուեստի բոլոր հարստութիւններէն եւ անոնք նետած եղամբերին մէջ կեանքի ազատական - թիւններու որոնք անհատր կը պղտոր- ցնեն, կը գռեհկացնեն ու կ՚անբա - րոյացնեն, տակաւին չմեռած՝ անոր բարոյական կեանքին վերջնակէտր տ - րինելով:

Գրականութիւնը հոգիին ազնուա - ցումն իսկ է Այսպէս ամենայն՝ մեր մռայլ մարմիններուն մէջ հզօրապէս ապրող հոգեկան ուժին, որուն հնար - հիւ ներսուհիներու եւ մեծ թը - ռիչքներու ընդունակ կ՚ըլլայ մար - դը

Վերցուցէք ոգեկան աշխարհը մար դուն մէջէն, զայն գիտցէք իր հոգե - ղէն կաղապարին մէջ, յեղցէք որուան կաւքին, դրէք օրերու համբաներուն վրայ, ուրացէք անոր մարմինէն ներս անտեսանելի խորքերուն մէջ հանգոյց կազմած թաքուն ուժերը եւ զուք կ՚ունենաք տխպար ծաղրանկար մը, որ չհրցնելու կուռայ անասուն

Մարդը թիչսան է՝ առանց հոգեկան աշխարհի, անոր օրերը ամփոփած եր - կինքին պէս մութ են՝ առանց ոգեկան ապրումներու Անոր ձամբորդութիւ - նը կեանքի քարքարոտ համբաներէն՝ պիտի բլլայ տաժանելի եւ չարչարա - գին, եթէ հոգին աչքերով ընութիւ - նը ոլջագուրելու եւ անոր բարութիւ - նով ասրբողջու մխիթարութիւնը չու - նենայ

Կեանքը տաժանելի է, սակայն այդ տաժանքին բեռը անդրդուելի կը դարձնէ պայքարը, որ ուժը կը տանի երա - գէն, ոգեկան Մարդուն մէջ միշտ վերջին ազդակը հոգին է վերջին ամրոցն է ան, որ կը դիմադրէ մինչեւ վերջին հեւքը

Մարդը՝ հոգիէն աւելի մեծ ամրոց չունի՝ ինքզինքը պաշտպանելու հա - մար ամէն տեսակ ապականութիւններու, չարութիւններու, գռեհկութիւն - ներու յարձակման դէմ

Ամէնէն ուժեղ կիրքերը ալքի պէս կը փշրուին այդ ամրոցին պատերուն վրայ

Սիրենք այդ ամրոցը, տանք անոր անհրաժեշտ զէնքերը, որպէսզի ի վե - ճակի բլլայ մարդը ներքնապէս զարգա - նելու ուժեղ կայ մը, որ զիմանայ քա - ղաքներու նենգութիւններէն վեր կե - նալ.

Եւ առիթը կարելի է միայն գրակա - նութեան եւ արուեստին տալով ար - ժանի գնահատանքը, մեր օրուան ապրումներուն յարմարութեամբ»

«ԵՐԿԱԹ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐ»ՆԵՐՈՒ ԹԱՓՈՐԸ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

— ● —

Դամասկոսէն կը գրէ . . . . [illegible] Միրզի Աֆիֆար - ալ բանին վրայ տեղի ունեցաւ պաշ - տօնական թափոր մը «Երկաթ Շապի - կաւոր»ներու կազմակերպութեան կողմէ, 60.000 հոգիի ներկայութեան կառավարութեան երգ ձառն եւ դրօշակի օրհնութեան արարողութիւնները Ֆաշական ձեւով բարեւի կեցան հա - րիւրաւոր շապիկաւորները, որոնց թիւը պիտի բարձրանայ 18.000ի ե- ցան բանախօսութիւններ ազգային - կան փարիչներուն կողմէ Տօքթ. Մի - նիր Ալձլանի իրաւաբան Երկար հա - ռախօսութենէ մը վերջ հետեւեալ կո - չը ուղղեց արար երիտասարդու - թեան

«Այս դրօշը զոյգ ասպով սուրիա - կան դրօշակն մեր պատիւն է, պաշտպանեցէք զայն եւ յարատեւ ցէկի յաւաչ յաղթանակի համբան բացեցէք կրնայ բլլայ որ մեր այս չարժումը բաւ ձեռ եւրոպական կարգ մը ժողովուրդներու շարժում - ներուն կը նմանի, սակայն նոյնով մենք կը տարբերինք անոնցմէ Մենք ոչ ֆաշական եւ ոչ ալ նացի ենք Մենք ազատութեան, անկախութեան եւ ա - րինապահութեան համար կ՚աշխա - տինք»

Ցախոբի պէյ Պարսուսի խօսք առնե - լով ըսաւ.

«Մենք արդէն ունեցող ժողովուրդ մըն ենք եւ կը ձգտինք մեր նախա - հայրերու փառքերուն եւ յաղթանակ - ներուն Մեր համբուն վրայ ծագած դժուարութիւնները պիտի ոչնչա - ցնենք շնորհիւ մեր ուժին ու կազմա - կերպութեան» «Երկաթ Շապիկա - ւոր»ներու ներկայ թիւն է մօտ 1500 հոգի, սակայն անդամակցելու աշխա - տանքներ կը կատարուին անոնց թիւը բարձրացնելու համար 18.000ի

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Փեյլինի պետական Թանգարանի բաժնի համանուաբու - թեամբ Kestner ընկերութիւնը հոկ - տեմբերին կը կազմակերպէ նկարիչ Ս. Խաչատուրեանի իրանական որմա - նկարներու ցուցահանդէսը.

Փարիզի Arts et Industrie թերթը նոյն հեղինակին Սասունին նուիրած որմա - նկարներու ցուցադրութիւնը ստանձ - նած է իր սրահներուն մէջ, հովանա - ւորութեամբ Սասունի արուեստին նը- ւիրած արուեստագէտներու.

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ԴՐԱՄԱՏԷՐՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Անգլիացի դրամատէրներ եւ խմ - բագիրներու ներկայացուցիչներ գացած են Պոլիս Մէկը ասոնցմէ գացած է Անգարա անտեսական գործերու շուրջ շփումներ կատարելու Անգա - րա գացած է նաեւ «Թայմզ»ի եկմա - կան բաժնին խմբագիրը որ յառաջ - պէս եկած էր Պոլիս կը գտնուի նաեւ Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովի անդամ - ներէն Սըր Ռեխիթ Ռէչլինա որ ըն - գունեց լրագրողները եւ խօսս համա - կրական արտայայտութիւններ ունե - ցաւ Թուրք ժողովուրդին եւ կառա - վարութեան մասին Անգլիացի երես - փոխանը այս առթիւ ըսաւ թէ անգ - լիական դրամագլուխին համար նոր ասպարէզներ բացուած են Թուրքիոյ մէջ ու շատ մօտ է այն օրը երբ երկու կողմին համար շահաւոր գործեր պի- տի սկսին.

ԲԱԼԷ - ԲԱԼԻՆԻ ԹԷՅԻ .

Բաւական տարիներ առաջ, Շա՞հ մը թէ Սուլթան մը որոշ չենք գի - տեր Փարիզ եկաւ մեզի այցելու - թեան, կը գրէ Ֆրանսական թերթ մը: Սիրով ընդունեցաւ անշուշտ. Օ՜հ, ո՜վ չի գիտեր Ֆրանսացիներու սառ - բաարութիւնը, այդ Թատերախումբերուն անշուշտ Զանազան վայրեր եւ հաս - տատութիւններ այցելութեան տարին - ւերը ի մէջ այլոց Լուվրի Թանգա - րանը Շահը կամ սուլթանը հոն ալ այնպէս կարծեց թէ հանրային վայ - րերէն մին է, ուր զաղան կը խաղ - ցնեն, Կինեա կամ «Գրակվեօ» կը ներկայացնեն, կամ գուցէ կինէ ալ կը տանէն մէջտեղը Լուվրի դրաշուր պատկերները ծծեցնելու բաներ կէն անոր համար Ասկայն էկ տես որ Գեղարուեստից Հաստատութեան նը չանոր տեղերէնն մին ալ ասքէսր ինկած, սիրտ փոր կը հատցնէր վե - հապետին բացատրելու համար աշ - խարհահռչակ Թանգարանին գլուխ գործոցները Մարդը այդ կողմերը չէր ընտ Վերջապէս ալ չզիմանալով եւ տեղէնին կողմէ իրեն բացատրութիւններէն նեղ - ուելով, քանի որ իր փնտռածն ու չէր գտներ, վեհապետը ընդմիջեց հանրա - պետութեան չատուրդոյ ներկայացու - ցիչը բսելով.

— «Քայլ՝, բաւեն քեզի, երկայն բ - բեր»:

Գեղարուեստից նշանաւոր վարիչը այլ եւս նոր բացատրութիւններ չը - տուաւ այցելուին, որ իրականին մէջ ծանօթ Սուլթան մըն էր:

Հունգարիան ալ կը տեղայ...

Ազգերու Դաշնակցութեան հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, նախագահը յայտնեց թէ որոշուած է վերադարձնել Գ. յանձնաժողովը, որ կը զբաղի զինաթափութեան հարցով: Հունգարիոյ պատուիրակը անմիջապէս ոտքի ելլելով յայտարարեց թէ նկատելով որ կարգ մը պետութիւններ որոշ գիրք բռնած են ապառազինութեանց իրաւունքի հաւասարութեան առթիւ, չի կրնար մասնակցիլ յանձնաժողովի աշխատանքներուն:

Բացատրութեան չեն կարօտիր այս խօսքերը: Հունգարիա կ՚ուզէ պահել իր գործելու ազատութիւնը, ի հարկին հետեւելու համար Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ օրինակին.— խզել Թրիանոնի դաշնագիրը եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել:

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ ՆԱԽԱԳԱՀ ՍՊԱՆԻՈՅ

Գրած էինք թէ Զօր. Ֆրանքօ, Սպանիոյ ապստամբներուն հարաւային ճակատին հրամանատարը, ապարապետ նշանակուած է ամբողջ բանակին: Զօրավարը միեւնոյն ատեն Սպանիոյ պետութեան նախագահ ընտրուեցաւ հոկտեմբեր 1ին, Պուրկոսի մէջ, հանդիսաւոր արարողութիւններով: Ահագին բազմութիւն մը հաւաքուած էր ԺԶ. դարէն մնացած պալատին առջեւ, ուր կը գտնուի՝ ապստամբներուն ժամանակաւոր կառավարութիւնը: Զօր. Ֆրանքօ այս առթիւ ճառ մը խօսելով, ըսաւ.

— « Հաւատացէք թէ քաղաքակրթութեան ճակատագիրն է որ պիտի որոշուի Սպանիոյ մէջ: Դուք պիտի վերակենդանացնէք սպանիական կայսրութիւնը: Մարդը կարօտ է հաւատքի, հաւատք Աստուծոյ եւ հայրենիքի վրայ: Առանց հաւատքի մարդը մարդ չէ »:

*** Մատրիտի պաշարումը կը սաստկանայ: Ապստամբներու բանակէն թեւ մը մայրաքաղաքին վրայ կը քալէ Թոլէտոյի ճամբով, ուրիշ մը կ՚ըսպառնայ քանդել այն երկաթուղին որ Մատրիտի պարենաւորումը կ՚ապահովէ ծովէն. Կառավարութիւնը Կարթագինէ փոխադրեց մայրաքաղաքին մէջ գտնուած ոսկին եւ միւս դրամները: Խորհրդարանը կարճ նիստ մը գումարելով, վաւերացուց Պասքեան երկիրներու ինքնավարութեան որոշումը: Վարչապետ Լարկօ Գապալյէրօ ճառ մը խօսեցաւ եւ բացատրեց թէ Սպանիա միայն իր ազատութեան համար չէ որ կը կռուի, այլեւ Եւրոպայի ազատութեան համար, դիմադրելով Ֆաշական հոսանքին: Ժողովը վստահութիւն յայտնեց կառավարութեան:

Զօր. Մոլա կը շարունակէ յառաջ խաղալ դէպի Պիլպաօ, անխնայ ռմբակոծելով քաղաքը: Ազգայնական հանքագործները մտեցան Օվիէտօ քաղաքին, ուր 12 շաբաթէ ի վեր պաշարուած են 2500 ապստամբներ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՍԿԻԻ ԱՐԺԷԶՐԿՄԱՆ առթիւ, ստորները ազատ ձգուած չեն: Խորհրդարանը ջնջեց այս բացառութիւնը, այնպէս որ օտարականներն ալ պարտաւոր են յայտնել իրենց ունեցած ոսկին եւ սեպտեմբեր 1էն 26 կատարուած դրամական փոխանակութիւնները:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԵՑ Ֆրանսայի «ընկերային կուսակցութեանց» (Նախկին Հրեղէն Խաչ) մէկ ցոյցը, որ սարքուած էր երէկուան համար: Արգիլուեցաւ նաեւ ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց հակացոյցը:

ԱՆԳԼԻԱ - ՅՈՀԱՆՆԷՍՊՈՒՐԿ օդանաւային մրցում մը կազմակերպուած էր, մասնակցութեամբ 9 օդաչուներու: Շահեցան երկու անգլիացի օդանաւորդներ, 10,000 քիլոմեթրը կտրելով 52 ժամ 56 վայրկեան 48 երկվայրկեանէն: Ուրիշ 2 մրցորդներու օդանաւը ջախջախուելով, 1 օդաչուն եւ մեքենավարը մեռան, միւսը վիրաւորուեցաւ:

ՖԻԱՆՏՕՅԻ ԱՐԺԷԶՐԿՄԱՆ հետեւանքով, Լիոնի սանտրական կազմակերպութիւնները հետագրով խնդրեցին դադրեցնել շաբաթական 40 ժամ աշխատանքի օրէնքին գործադրութիւնը:

ԹՂԹԱԿՑԻՆԵՐ

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՍԷՕԼԷՕԶԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այս կիրակի ժամը 2ին, միութեան գրադարանի սրահը, 43 rue de la Defense. Իսի լէ Մուլինօ:

ԱՆԴՐԷԱՍԻ եւ Շրջ. Հայր. միութեան տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ Հոկտ. 4ին. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, գ. Գասպարեանի սրահին մէջ. 45 rue de la Defense. Իսի լէ Մուլինօ: Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր: կարեւոր օրակարգ: Նոր վարչութեան ընտրութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Dameme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (104)

Զ Ա Ր Թ Օ Ն Ք

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Մէկը մեր Առիւծ Գեւօն էր, իսկ միւսը՝ անքաժանելի Համբօն: Նամակ մը յանձնեցին Գէորգին ու անմիջապէս շարունակեցին իրենց ճամբան դէպի էջմիածնի կողմը:

Նամակաբերներու երթալէն ետք, Գէորգ խնդրեց հօրմէն, որ տան լաւագոյն սենեակը կարգի բերէ՝ այդ գիշեր օտարական հիւրեր պիտի ունենային: Ուշ ժամանակ այգիի դրան առջեւ կառք մը կանգ առաւ. սպասուած հիւրերն էին:

Գէորգ դիմաւորեց ու քիչ անցած Վահէի, անգլիացի բժիշկին եւ անոր կնոջ ընկերակցութեամբ ներս մտաւ սենեակէն, ուր տնեցիք հաւաքուած կը սպասէին հիւրերու գալուն:

Արդէն ուշ էր, անմիջապէս ընթրիքի նստան: Սարգիս Աբեղը մատանի լաւագոյն գինին մէջտեղ հանեց: Այդ այն գինին էր, որուն տասներկու տարիէ ի վեր ձեռք չէր զարկած, ուխտած՝ որ այդ կարասի բերանը Գէորգի հարսանիքին միայն պիտի բացուի:

— Գինի խօմ չի, օրհնուած միւռոն,— արդար հպարտութեամբ մը իր գինին կը գովէր Սարգիս Աբեղը, — Հոգիդ սիրես, պարոն Վահէ, մէկ հարցուր էդ անգլիացի աղբօրին թէ իրենց երկրի մէջ էս տեսակ գինի ունի՞ն:

Երբ Վահէն թարգմանեց Սարգիս Աբեղ խօսքերը, երիտասարդ բժիշկը բարեհամօրէն ակնոց ծիծաղէլ, յայտնելով որ՝ իրենց երկրի գինին այդքան կուզայ, եւ որ զարմանալու չէ Հայաստանի գինիի լաւ յատկութեան վրայ, քանի որ առաջին անգամ Նոյ նահապետը Հայաստանի մէջ դրաւ գինեգործութեան հիմքը:

Ընթրիքէն վերջ, Գէորգը, Վահէն եւ Անգլիացի բժիշկը մաս գալով հեռացան դէպի այգիի այն մասը՝ ուր պտղատու ծառերու երկար շարքեր տնկուած էին: Քաջալը քիչ մը անոր նայէ վերջ, ինքն ալ դուրս ելաւ որպէս թէ քիչ մը ման գալու համար: Այգիի շրջանը բրեւ ու յետոյ միացաւ ընկերներուն, որոնք ծիրանի ծառի մը տակ նստած կը խօսէին:

Եթէ Սարգիս Աբեղը գաղտնի կերպով ականատես լինէր անոնց հանդիպումին, շատ աւելի մտածելու պատճառներ պիտի ունենար՝ քան Գրիգորի յանկարծական գալուն պատճառով:

Երեք ընկերները ծառին տակ նստած, ցած ձայնով կը խօսէին իրարու հետ, երբ խաւարի մէջէն դուրս ուեցաւ Քաջալի բարձր հասակը, որ զանգաղօրէն առաջ կը շարժէր:

Ուայթը հագիւ թէ Քաջալի գալը նշմարած՝ աչխուժով ոտքի ցատկեց ու թեւերը բացած հասաւ՝ ու գրկելով զայն համբուրուեցաւ հետը, կարծես հարազատ եղբայրներ լինէին տարիներով իրարմէ բաժնուած:

— Ընթրիքի ժամանակ հազիւ ինքզինքս կրցայ պահել,— կ՚ըսէր Ուայթը ձեռքը Քաջալի մէջքին անցուցած:

Քաջալը բարեհամօրէն կը ժպտէր իր մեղմ ու բարի ժպիտով:

— Չէք կրնար երեւակայել թէ՝ որքան բախտաւոր կը զգամ ձեզ հանդիպելով,— կը շարունակէր Ուայթը անկեղծօրէն կերպով յուզուած,— դուք իմ պատանեկան հասակիս հերոսն էք եղած: Շատ փոքր էի երբ ձեր դէպքը պատահեցաւ ու երբ ամբողջ խմբով Սիպիր աքսորուեցաք, որքան արցունք թափեցի ձեզ համար: Այն օրերուն կը մտածէի, որ երբ մեծնամ, ձեր ճանապարհով քալեմ.

— Ուրախ եմ որ ձեզ մեր մէջը կը գտնեմ,— բաւ պարզօրէն Քաջալը, կրկին սեղմելով Ուայթի ձեռքը,— աշխատանքը շատ է ու մշակները քիչ »:

— Ձեր բացած ճանապարհով է որ կը փորձենք քալել — պատասխանեց բժիշկը համեստօրէն:

— Տղերք, խնդրեմ, նստէք,— առաջարկեց Վահէն,— շատ ժամանակ չունինք:

Չորս երիտասարդները շուրջանակի նստան: Վահէն յայտնեց, թէ՝ Թիֆլիսի ընկերները կ՚իմացնեն որ Կովկասի փոխարքան հրամանագրեր է նահանգապետներուն, խստ յանձնարարելով ուղարկել բոլոր գիւղերը, գիւղաքաղաքները, պաշտօնապէս արձանագրելու համար հայ եկեղեցական կալուածները, եւ զրաւելու վանքերու եւ երեցփոխներու մօտ գտնուած պատրաստի գումարները: Միաժամանակ հրահանգուեր է ամէնախիստ միջոցներու դիմել անտառող - ները պատժելու համար եթէ պէտք լինի նոյնիսկ զինու զօրութեամբ:

— Այժմ ծանր կացութիւն մը ստեղծուած է մեզ համար, եւ փոքր չեղում մը կրնայ ազգային այս մեծ շարժումը ծիծաղելի կատակերգութեան վերածել: Բանը այն է, որ կառավարական խստութիւններէն, հալածանքներէն ահաբեկած կղերը կամ երէցփոխները, իրենց գլուխը ազատելու համար կրնան տեղի տալ կառավարութեան պահանջին: Իսկ անգամ մը որ նման դէպք մը պատահի, օրինակը կրնայ վարակիչ հանգամանք մը առնել:

— Պէտք է բոլոր գիւղերու մէջ բացառական ժողովներ գումարել,— առաջարկեց Քաջալը,— եւ հսկել որ պաշտօնական անձնաւորութիւններ իրենց պարտականութեան մէջ չթերանան:

— Ըսելը հեշտ է, բայց իրագործելը դժուար,— բացատրաբար գլուխը շարժեց եւ ընկերոջ առաջարկին հակառակեցաւ Վահէն,— մենք խօմ ամէն մէկ տէրտէրի կամ երէցփոխի կուշտին պահակ չենք կրնար դնել որ հսկենք: Այժմ իրարու յաջորդող ցոյցերը բարձրացուցին ժողովուրդի տրամադրութիւնը, բայց անգամ մը, որ տեղատուութիւնը սկսի, ո՞վ կրնայ գուշակել թէ մինչեւ ո՞ւր կրնայ հասնիլ:

Մենք պէտք է ձեւ մը խորհինք կառավարութեան ձեռք առած միջոցներուն հակազդելու ...

— Ուրեմն ի՞նչ կ՚առաջարկես,— հարցուց Քաջալը.

— Այն՝ որ առջին այլթաքսիմի պարագային, մենք պէտք է վճռական ձեւով գործենք:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆԵՐԹԵՐԵԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—
ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 4 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 4 OCTOBRE 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3235

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ԱՆՅՈՅՍ» ՀԱՐՑԻ ՄԸ ՅՈՒՍԱՏՈՒ ԵԼՔԸ

Թերթի մը մէջ, հետեւեալ տողերը հանդիպեցան մեր աչքին.

— «Մեզ համար, փակուած է այս խնդիրը. հակառակ որ պիտի գլուխ ունայնամիտներ դեռ կը շարունակեն իրենց դիմում-ները եւ յուսադրումները:

Այս պայմաններուն ներքեւ, [illegible] ամառ յանուանել նշելէն մանկավարժարաններու եւ [illegible] այդ դպրոցներու մէջ 1-2 ժամ հայերէնի թոյլտուութիւն բլլայ»:

[illegible]

Այսպէս, հրամանագիրը կը ժխտէր «հայկական փոքրամասնութեան» մը գոյութիւնը, եւ կ՚արտօնէր միայն անհատական գաղթականներու [illegible]:

Լաւ է արտագրել հրամանը.

— «Այն Հայերը որ հեյլէնական պատկանելութիւն ընդունած են, կրնան ազատօրէն իրենց զաւակները ուղարկել «տիկնամանութիւն» վարժարաններ որոնք պէտք է կատարելապէս հպատակին 3578 թիւ օրէնքի արտօնագրութեան, այսինքն՝ [illegible] միայն գործեն պետական վարժարաններու ծրագրին համաձայն, [illegible] [illegible]»

[illegible]

— «Զէ՞ որ դուք ձեր տուներուն մէջ, ձեր զաւակներուն հետ հայերէն կը խօսիք. [illegible] հայերէն խօսիլ, իսկ երբ կ՚անցնին 3րդ եւ 6րդ դասարան, հոն ալ հայերէն գրել-կարդալ թող սորվին» 1936 յունիս.

[illegible]

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻՆ

Հայ կրնեան ալ դիմում կը կատարեն

«Նոր Օր» ի մէջ կը կարդանք (27 սեպտեմբեր).—

Շաբաթէ մը ի վեր անելի-մատնուած կերպով կը հետապնդուէր հայ վարժարաններու վերաբացման խնդիրը, կրթական նախարարութեան մօտ: [illegible]

[illegible]

ԱՆՏԻՈՔԻ ԱՐԱԲՆԵՐԸ ՅԱՐՁԱԿԵՑԱՆ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐՕՇԸ ՎԱՐ ԱՌՆԵԼՈՎ ՊԱՏՌԵՑԻՆ

Թուրքերէն թերթերը կը շարունակեն գրգռել Հանրային կարծիքը եւ մանաւանդ ամբոխային արամադրութիւնները, շնորհալից լուրեր հրատարակելով Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի մասին: Թուրքերէն «Թան» կը հրատարակէ [illegible]

[illegible]

Ֆէյլ [illegible], Հայեր եւ Ցոյներ յարձակեցան Թուրքերու տուներուն վրայ

Իսկ «Սօն Փոսթա» իր կարգին կը գրէ, այս խորագրին տակ.—

Այսօր, 28 սեպտեմբեր Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մէջ [illegible] [illegible]. Հայեր եւ Ցոյներ կը [illegible]

[illegible]

ԽՄԲ. Ուրիշ լուրեր ուշացեալ.

ՄԵԾ ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԿԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Անգլիականը 105,75, Տոլարը 21,45

Ուրբաթ օր մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէր Փարիզի սակարանին վերաբացման առթիւ, երբեւ հետեւանք ֆրանքին արժեզրկման, որուն հրամանագիրը հրատարակուեցաւ նոյն օրը: Անգլիականը, որ 76.82 էր անցեալ ուրբաթ օր, բարձրացաւ 105.76ի, իսկ տոլարը 21.45ի (նախապէս 15.19): Տենդագին գործառնութիւններ կատարուեցան պետական արժեթուղթերու վրայ, որոնք բարձրացան մինչեւ 10 առհարիւր: Անհաղին գնումներ կ՚առաջարկուէին, բայց ծախուցումները անհչան էին:

Գան որ Ֆրանսը 5 առ հարիւրէն 3ի իջեցուց զեղչի սակը

Մէկ շաբթուան փակումէն վերջը, երբ սովորական զանգը հնչեց կէսօրին, զիտուեցաւ որ գիները նշանակուած չէին տախտակին վրայ: Կէս ժամ վերջն էր որ միջնորդները կրցան համաձայնիլ 3 առ հարիւր Ռանթերու բացման գինի մասին: Օտար արժեթուղթերու գործառնութիւնները [illegible]

(Կարդալ շարունակութիւնը կարգով Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՐՈՆ ՅԱՌԱՋ ԵՒ ԱՓՐԻԿԵՑԻ ԽԱՓՇԻԿԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

Ժամը 3:

Վաճէն գացած է սեւ քուր կով տանելու մօտակայ սրճարանին մէջ.— քիչ մը հանգչելու համար, առատան հետ [illegible] աշխատանքը տակաւին նոր աւարտած

Ցանկարծ դուռը կը զարնուի.

Կուպրի պէս սեւ դէմք մը կը պրապրդայ [illegible]

[illegible]

— Պարոն Յառաջ կրնա՞մ տեսնել, կ՚ըսէ խնդումերես.

— Հրամմեցէք:

[illegible]

— Այստեղ ամէն աշխատաւոր «Պարոն Յառաջ» է. Ոչ թէ աղքատ համար, որ հոս ընտանիք ենք թոռներով [illegible]

[illegible]

— Խնդրե՜մ, ինչո՞ւ [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՄԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

— o —

13րդ ցանկ

Մարսէյլի Կեդր. Ցանձնախումբին միջոցաւ.—

Գ. Տէրիկեան	500
Խ. Թէլեան	300
Յ. Խ.	300
Տոքթ. Սիլքիհիտրեան	200
Յ. Պալ[illegible]եան	200
Տոքթ. Օննիկ Փափազեան	200
Պ. Հացագործեան	200
Գ. Պատ[illegible]եան	200
Պ[illegible] Յ[illegible]	200
Յ. [illegible]եան	100
Յ. Էքմէքճեան	100
Ս. Տէրտէրեան	100
Գումար՝	2600
Տիկին Զ. Պ. Մարսէյլ	100
Յակոբ Միքայէլեան, Կրետէ	100
Լեւոն Իսկիդեան, Սէթիֆ (Ալժերիա)	100
Արամ Տէր[illegible]եան, Պարտու	50
Գումար՝	2950
Անցեալ 25ի գումարը՝	8735
Ընդհ. գումար՝	11,685

[illegible]

— Օր կուգայ, որ մեր կեանքն ալ կ՚արժէ եւ թերթս ալ [illegible]

ԱՐԱՁ

ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆՆԵՐԸ

Այսօր, Դ. էջին մէջ կը հրատարակենք չափազանց հետաքրքրական թերթօն մը.

«ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ»

Անգլիոյ Ապահովութեան Տեսչութեան վարիչներէն մէկն է հեղինակը, որուն գրչին տակ գէպքերը կը յաջորդեն իրրեւ կենդանի շարժանկար մը

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ ՈՒՐԻՇ ԿԱՐՃ ԹԵՐԹՕՆ ՄԸ

ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿ Ս. ՄԱՐԿՈՍԻ

«Հաստատուած է որ աշխարհիս վրայ չկայ անոր համահաւասար գոհար մը»:
ԻՓՈԼԻՏ ԹԷՆ

Հրապարա՞կ ... բառը պզտիկ է ու տժգոյն ցոլացնելու համար այն քաղաքէն կայսրութիւնը, այն պերճազեղութիւնը որ հրապարակն է Ս. Մարկոսի.

Պայման է՝ ճամբորդութիւն մը ըներ Վենետիկ, ըմբռնելու համար այս բազմաչքեայ հէքեաթին վեհափառ ներդաշնակութիւնները: Վենետիկ ըլլալն ալ անբաւական է: Անհրաժեշտ է ներքին ու մեծ ճամբորդութիւն մը, թռչելով խորունկներէն եւ բարձրերէն, ըմբռնելու համար մեծութիւնը այն գեղապաշտ ոգիին որ ստեղծեց Հրապարակը Ս. Մարկոսի.

Մի՛ կարծէք թէ չափը կորսուած խանդավառութեան մը մէջ կը ստեղծեմ անսովորեղ պատկեր մը: Ամէն չափազանցութիւն փոխս գիծ մը ու գոյն մը պիտի ըլլայ՝ նկարելու համար վենետիկեան այս տեսիլը, հաստատակամութեան մայրաքաղաքին այս մայրաթաղը:

Հրապարակին ճակատը զետեղուած է մայր եկեղեցին Ս. Մարկոսի:

Եկեղեցի՞ ... այստեղ ալ բառը կը տկարանայ ու չոր տերեւի մը նման կ'իյնայ թուղթին վրայ

Երեւակայեցէք ոսկիի, արծաթի, գոհարի, մարմարի, պորփիւրի, օձաքարի եւ անագապղինձի լեռ մը որուն վրայ կը վխտան հրեշտակները՝ կառուցանելու համար մայր տաճար մը, գեղավարութեամբ հրեշտակապետներու:

Տարիներով կը տեւէ այս հրաշալի աշխատանքը ու կը ստեղծուի Ս. Մարկոսի աղօթատեղին որ հիմա պատրաստ է ու չողչողնի կը պայթայ իր արծաթ գմբէթով, իր բազմագունեան սիւներով, իր գունագեղ եւ ոսկեթոյր խորքէ խճանկարներով, Նորաւարս(?) զանգակատուներով, կոթողաձեւ բազմասիւներով, պատշգամներով, իր չորս պղինձէ ձիերով, իր մարմար մարմինով, խոյակներով, զարդերով, իր խորանաձեւ ճակատներով եւ ռահիտայի՞ հինգ գմբէթներով:

Գոթական եւ բիւզանդական ճարտարապետութիւնները միասին կը սփռեն այս տաճարին քարերէն համերգին մէջ:

Անիկա յաճախ նման է արեւելեան մայր բրդատանի(?) մը, ամբողջովին շինուած մանհարաճաններու կանձերուն գոհարներու ադամանդով(?)

Քանի մը քայլ տաճարէն ներս: Անհամար գաւիթներ, խճանկարէ պատեր, բազմագրուագ կամարներ, անգինագեղ կամարակապեր, մարմարակերտ յատակներ:

Մարդ չի կրնար աղօթել այս տաճարին մէջ: Կը դիտէ միայն՝ քանզի եկեղեցական թանգարան մըն է: Բազմաթիւ տաճարներ ձուլուած են այս միակ տաճարին մէջ:

Կարծես Գաբրիէլ հրեշտակապետ կամար մը անկիւնէն կը դիտէ ձեր գլուխը: Ս. Մարկոս բացակայ է այստեղ ան փախած է այսքան շքեղութեան, այսքան շռայլութեան եւ գեղեցկութեան այս քարացած արեւին մէջէն.

Թերեւս ան փախած է նաեւ ուրիշ պատճառով

Բազմաթիւ տաճարներ քանդուած, քակուած, կողոպտուած են, բազմաթիւ մատուռներ մերկացուած են ու ի՜նչ էջլիսքներ(?) թշուառացուած, յանուն Ս. Մարկոսին:

Ի՞նչ ճակատամարտեր, ի՞նչ ծովամարտեր մղուած գեղակապոյտ ջուրերու վրայ, ի՞նչ զարուններ հնձուած, ի՞նչքան արիւն, արիւն ու արիւն, յանուն Ս. Մարկոսին:

Ի՞նչքան Մարիամ Աստուածածիններ աղքատացուած են, ո՞րքան Յիսուսներ ձգուած պատէն երեսի, ի՞նչ բազմաթիւ սուրբեր մերկացուած, չքաւոր մուրացկանի վերածուած, յանուն Ս. Մարկոսի.

Ս. Երրորդութեան աղօթատեղինները աւարի տրուած են՝ հրաշակերտելու համար եկեղեցի մը ու միայնակ ընծայելու համար Ս. Մարկոս մը:

Կը կանգնին տաճարը ու դեռ լեռնակուտակ աւար կ'ուխտնայ եւ անով ալ կը շինեն ուրիշ հրաշակերտ մը, եկեղեցին Սանթա Մարիա Տէյլի Միրաքոլիի: Ս. Մարկոսին աւելցուքները կը դրուին Մարիամ Աստուածածնին: «Զքոյդ ի քոյոց քեզ մատուցանեմ».

Ս. Մարկոսի տաճարը քարեղէն ոգիներու յեղէուն(?) մըն է որ զգեցած պերճապանքներ եւ իր ճակատներն ու բազուկները ուղղած երկինքին՝ կ'աղօթէ իր անհատնում, իր գեղեցիկ մեղքերուն թողութեան համար:

Կողոպտուողները ներած են իրեն ու Աստուած ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ներողութիւն, մանաւանդ այսքան հաւաստի(?) ներդաշնակութեան մը ի տես:

Քառանկիւն հրապարակին մէջէն, դէպի վերին աջակողմ, կը ծառանայ հարիւր մեթր բարձրութեամբ, զանգակատուն աշտարակը ատտիկեան(?) մինարէթի նման քառանկիւնաձեւ: Անոր գագաթէն տեսանելի է ամբողջ Վենետիկը իր կղզիներէն կազմով, հեռաւոր կղզեակներով, ծովով, ջրանցքներով, աշտարակներու եւ գմբէթներու բիւրաստէնութեամբ(?) ու տանիքներու այխատատու(?) լիճով:

Աշտարակին ստորոտը կը գտնուի Սանսովինոյի մարմարեայ օթեակը՝ Լոճեէթթա՝ նման բիւխանուհիի(?) մը մնացած.

Տաճարին աջէն կը բարձրանան, գմբէթներէն ալ վեր, անագապղինձէ երեք գեղամոյթեր, գեղեցիկ խարիսխներով, որոնց վրայ կը ծածանին, տօնական օրերուն, մեծադրօշները հասարակապետութեան եւ կայսրութեան:

Հրապարակին աջ գիծին վերնամասը պերճագրուած ժամացոյցի շէնքն է, որուն վարի կամարին տակէն կը սկսի Մէրչէրիան, ուրկէ բազմութիւնները կը հոսին դէպի հրապարակ. Շէնքին գագաթը դրուած է հսկայական զանգակ մը, որուն երկու կողմերը կանգնած են զոյգ մը մերկ տիտաններ, որոնք կը մրճահարեն ժամերը, անցեալը թափելով հրապարակին վրայ:

Քառանկիւնին երկու երկար գիծերը, ինչպէս նաեւ տաճարին հանդիպակաց կողմը պալատներ են, կորնթական խոյակներով, արձանազարդ եւ կամարակապ:

Կամարներուն ներքեւէն կը բացուին անցքեր, փողոցներ: Կամարներուն տակ խանութներ, սրճարաններ, գրատուներ: Ցուցափեղկերուն առջեւ կը խռնուին կիները, ի տես հազարումէկ գեղեցիկ ունայնութիւններու:

Տաճարէն եւ զանգակատունէն դէպի ձախ կը սկսի փիացէթթան: Այստեղ է Հանճարեղէն ծանրութիւնը Տոժերու պալատին որ հսկայական ցոլանալու մը նման ծովէն ոստում մը բրած ու նետուած է ցամաքին վրայ եւ խարսխած յոյնասիւներով ու խոյակներով:

Ուղեղով եւ արիւնով շաղախուած է կարծես այս ծանրապերճ մայր պալատը: Ինչպէս քերթողական գործի մը վերջամասը պարտի ստանալ(?) գիւտաւոր եղանակով մը որ զգացումը, երեւակայութիւնը, խորքը, ներդաշնակութիւնը կը հասնին իրենց լրումին՝ այնպէս Ս. Մարկոսի հրապարակին քարեղէն բանաստեղծութեան այս վերջաւորութիւնը՝ կը գերազանցէ բուն իսկ քերթուածը:

Տոժերու պալատը դուրս ցատկած է բոլոր ճարտարապետական ոճերէն հագներով(?) նոր ոճ մը, որ իր կարգին դուրս ցատկած է օրէնքներէն եւ մեծափառ զարդուղութեան մը յաղթանակին մէջ քարացած, մեծադամ-գնած(?) եւ յաւիտենական: Կարծես իր վրայ աշխատեր են տիտանները, ընկերակցութեամբ մոգերու: Ճերմակ ու վարդագոյն այս դղեակապալատը, իբրեւ ճարտարապետական մեծ գրքոլի(?) գործոց, մեր տեսողութիւնը կը հարստացնէ հէքեաթագին տեսիլով:

Ամրութիւն, մեծութիւն, նրբութիւն, արքայական ճոխութիւն եւ քրմական շքեղութիւն [?] պալատը որուն թանձր մորթին, սիւնաշարին, զարդերուն, սուր սիւնակներուն, զանգակատուներուն վրայ կը բանի մեծամեծ ոստային առասպելական դիւցազնավէպի մը:

Կարծես այնտեղ բնակած ըլլան աշխարհը կառավարող դեւերը, ճիները, փէրիները եւ հուրիները:

Պալատին մէջ իրենց հանճարները թափած են Թինթորէթթօ, Վերոնէզ, Թիցիանօ, Տիծծօ, Սանսովինօ, Պոնթրակիոս(?), Պալլադիոս, Սկամոցցի, Պարթինոնէ, կրտսեր Բալմա եւ դեռ այնքան ուրիշներ, տալով արձաններ, ամանուղներ(?), որմանկարներ, մեծանկարներ, քանդակներ, սիւնակներ, շռայլաշքեղ շրջանակներ:

Հանճարատուն

Տուն գեղարուեստական յաղթանակներու

Տոժերու պալատին դիմաց պալատներ որոնք կը վերջանան քարափին վրայ:

Տոժերու պալատին եւ հանդիպակաց պալատներուն մէջ, փիացէթթային վերջաւորութեան կը բարձրանան երկու ծովահայեաց կոթողներ, իբրեւ վերջակէտ: Այս կրանիթէ կոթողներէն մին իր վրայ կը կրէ քաղաքին նախկին պաշտպան սուրբին կոկորդիլոսը ու միւսը թեւաւոր առիւծը:

Ու մարմարեղէն սրբատաշ քարափը ուր կը հանգչին կոնտոլները նման նուագանաւերու, պատրաստ իրենց մէջ ընդունելու Ռոմէօներ եւ Ճուլիէթթաներ, լեռլի(?) ընելով պարքոլներ:

Քարափին դիմացն է Սան Ճորճիօ կղզին՝ նման մեծ նաւու մը որուն կայմն է իր զանգակատունը: Քարափին ալ կողմը Մեծ Ջրանցքն է իր գմբէթազեղ Սանթա Մարիա Տէլլա Սալութէ եկեղեցիով.

Հրաշք է տեսարանը դիտուած քարափին վրայէն: Հրաշք է լոկումն(?), հրաշք է ջուրերուն զուգադիպութիւնը, հրաշք են երկինքը, կղզիները, տապաստանները(?), կոնտոլները:

Հրաշքը աւելի անզուգական կը դառնայ սակայն եթէ փոխանակ քարափէն դիմացը դիտելու՝ դիմացէն մարդ դիտէ քարափը եւ մեր նկարագրած տեսիլները:

Երբ Լիտոյէն կամ Ս. Ղազարէն շոգենակոյկ առած կը մօտենաս Վենետիկի՝ Բիվա Սկիավոննի ու Նաւը(?) կարծես դիտմամբ փոքր շրջան մը կ'ընէ քարափին առջեւ, այն ատեն տեսարանը անզուգական է: Տոժերու մեծղի պալատը, կոթողները, պալատները, Ս. Մարկոսի պերճազօրները(?), զանգակատունը եւ աշտարակը ամբողջովին կ'երեւան: Մարդուս այնպէս կը թուի թէ հասած է երկնային արքայութեան սատուածանիստ քարափը: Այսքան շքեղ գեղեցկութիւն, այսքան առասպելական ճարտարապետութիւն, այսքան մարմարէ քերթողութիւն անկարելի է երեւակայել երկրի վրայ:

Աչքերուս առջեւ կը պատկերանան միջնադարեան Վենետիկցիները իրենց գունագեղ թաւիշէ զգեստներով, ցոփանաւերու ոսկեզօծ(?) ժամանումը, յաղթանակներու աւետումը, ժողովուրդին բազմութիւնն ու խանդավառութիւնը, դրօշներու ծովը, զինուորներու անառակ(?) եւ իշխանուհիներու շքախումբը, ինչպէս նաեւ թերեւսը(?) Ս. Մարկոսի այս պատկերին վրայ

Աչքերուս առջեւ կը նկարուին հին Բարեկենդանները, խոլաթեւ վարքը(?) դիմակաւորներուն, խումբերու բոլորապարը, սիրահարներու, գինովներու, զուարճասէրներու թափօրները հրապարակին վրայ, Վենետկուհիներուն շուքերուն խառնէն եւ անոնց դիմակներուն տակ երեւակայելով նկարչական գեղուհիներ: Ուրախ խաժամուժը, բացագանչութիւններ, խմբական ծիծաղներ, հագցէներու(?) նետուած նախատինքներ, սրամտութիւններ, [?] եւ սիրատարփական [?]

Քաղաքին արքայական դահլիճն է Ս. Մարկոսի հրապարակը: Հոն տեղի կ'ունենան նուագահանդէսները, երգահանդէսները, հանդիպումները, շրջագայութիւններն ու հանդիսանքները:

Օրուան ամէն պահերուն տարբեր գեղեցկութիւններ, տարբեր գոյներ, տարբեր ոգի ու տարբեր շէնութիւն:

Հոգին կը լայննայ, սիրտը կը բացուի, միտքը կը թեւաւորուի իր մէջ: Որքան անգնահատելի երջանկութիւն՝ եթէ կարելի ըլլար ամէն օր կէս ժամ անցընել իր ծոցը:

Տրտում մը կամ յուսահատ մը նետեցէք Ս. Մարկոսի գեղատեսիլ հրապարակը եւ անոր ունկնդրել տուէք երաժշտական բարձրագոյն ոլորտներուն հասած կտոր մը, յետոյ տուէք անոր կրպակ մը եւ ձեր հիւանդը բուժուած է անմիջիկ ու անցիկ:

Հրապարակը գեղեցիկ է ու շէն մանաւանդ իր բնիկներով — տատրակներով.

Ամէն տեղ են տատրակները.— եկեղեցիին վրայ, տոժերու պալատին շուրջը, մոյթերու սանդուղներուն վրայ, աշտարակին առջեւ, քիւերուն ներքեւ, արձաններուն գլխուն վրայ, ջրամբարի մը մօտ, աւազանի մը եզերքները ու հրապարակին մէջ տատրակնե՛ր, տատրակնե՛ր ու տատրակնե՛ր

Կը թռչին, կ'օրօրուին, կը հանգչին, կ'ուտեն:

Հոտ մըն ալ, իբրեւ Ս. Հոգի, կ'իջնէ Ս. Մարկոսի վրայ:

Ու մարդկային մտածումը կը կթնի իր ուղեղի բունին եւ կը խորհի թէ ի՜նչ հոգեկան, մարմնական եւ հանճարամոյն ոյժ է ու ոգի որ կերտեր է այսքան հրաշալիք, գերաշխարհիկ ներդաշնակութիւնով, ուր մեծութիւնը խառնուած է նրբութեան, ուր վեհութիւնը խառնուած է քաղցրութեան վրայ, ուր բարձրութիւնը նոյնքան հաստակ ունի նաեւ խորութեան մէջ, ուր անմահ է Նորին վեհափառութիւն Բանաստեղծութիւնը իր բոլոր մեծաճիւղերով — ճարտարապետութեամբ, նկարչութեամբ, խճանկարչութեամբ, երաժշտութեամբ, արձանագործութեամբ — եւ դրախտական երկինքով մը որուն արեւը լոյսի լայն ալիքներ կը նետէ ամբողջ բացութեան եւ գերագոյն գեղեցկութեան վրայ հրապարակին:

Որքան աւելի պատշաճ պիտի ըլլար կոչել այս վայրը

— Հրապարակ Ս. Արուեստի:

Ու ծունկի գալ, սրբատաշ քարերուն վրայ, մրմնջելով իրապէս հիացիկ եւ հոգեւոր աղօթասացութիւն մը, համբուրել գետինը եւ ոտքի ելլել բեռնաւոր տատրակներու խումբով:

Ափերս կերով լեցուն կը մտնեմ տատրակներու մէջ, կը թափեմ յամրաբար կուտերը ու անմիջապէս ունիմ շուրջս բանակ մը տատրակ: Հաւանական չէ՞ որ անոնց մէջ կ'ապրին ոգիները Պայրընի, Կոլտոնիի, Քիցի, Շէլլիի, Շոփէնի, Թէնի, Միւսէի, հայազգի Քրիստափոր վիպագիրին ու դեռ այնքան արուեստագէտներու որոնք սիրահարուելով սիրեցին այս գեղուհի թագուհի քաղաքը.

Տատրակներ ունիմ ափերուս մէջ, գատտակիս(?) վրայ ու բազուկներուս: Հատ մըն ալ գլխուս վրայ, իբրեւ գլխարկ: Ու թեւաբաց տատրակներ կը փաղեն վրաս: Տատրակ եմ հագեր, տատրակներով կը քալեմ: Մատներս իրարմէ կը բաժնեմ որ կերը թափի քիչ քիչ: տատրակներու հեղեղ մը կը հետեւի ինծի: Տատրակալի բազուկներս վեր կը բարձրացնեմ ու ցնցումով մը կը թօթնեմ, բոլորը մէկ:

Ամբողջ հրապարակին վրայ մանուկներ, կիներ ու ծերեր կը զբօսնուն տատրակներով ու կը [?]

Տեսարանը աւելի կը մեծնայ ու կը ճոխանայ երբ թռչուններուն օրական ուտեստը կը բաշխուի: Ծով մը տատրակներու կը ստանի(?) հրապարակին վրայ: Տատրակները կը ճաչակեն աշխուժօրէն, յարաշարժ ոտքերով, կը բանին կտուցները, մարմինները անդուլ կ'երերտան, խելագարած են նրճուանքէ.

Ու երբ զանգակները բարձրէն կը հնչեն, երբ ձայնական բամբ ալիքները սեղասարափի(?) մը նման կ'իյնան, կը թրթռան տատրակներուն յարերը եւ անոնք բռնուած անզգալի տենդէ մը՝ խուռնամբոխ կը խուժեն ու կը բարձրանան դէպի աշտարակը, պտտներ կը գծեն օդին մէջ, կը թառին, կը տարածուին տանիքներու վրայ, կաթիլ առ կաթիլ ըմպելու վենետիկեան վերջալոյսին— գոյներու ի՜նչ արբաշունչ պատկերահանդէս — թոյրերը որոնք իբրեւ նոր երկինքներ կ'ընկղմին ծովերուն, ալաղներուն(?) գոհարակերտ գիծերուն մէջ:

Կը տեսնեմ մթնոլորտին մէջ վենետիկեան նկարիչներուն մէկ համագրական երանգապնակը, որուն վրայ տատրակները կը կոցահարեն գոյներ:

Ու երբ գիշեր է կապտորակ եւ անսահման գիշեր, երբ Ս. Մարկոսեան գիւթավայրին կամարը պատկերազարդուած է աստղիկներով, երբ լուսինը կը սահի իբրեւ երկնային կոնտոլա, լուսավառ ալիքներու լաբիրինթոսին մէջ, երբ տատրակները չկան այլ եւս՝ ինծի կը թուի թէ հոգիներու մէջ են թառած անոնք:

Ու ես գիս կը զգամ վերածուած աղաւնատունի:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ՈՐՍԻ ԵՂԱՆԱԿՆ» Է ԱՅՍՕՐ

Նուէր իմ սիրելի Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻՆ

Երկնասլաց պուրակ մը մօտալուտ որսաշրջանին(?) ընդարմացած նոր կոտորածներ կ'երազէ: Կիսամերկ ծառերու յոգնած գոյներով տերեւները քնացող մարդերու գիրկը կը թափին, գիշերուան անխուսեմ(?), գով յոգնեն մը ու դատապարտուած են անհամար գետիններու անկողին [?]. Բարտիները՝ պարտասած արեւուն հետ նիզակ կը ճօճեն, ու պղպջուն տերեւներ սրտաբեկ կը լեցուին իրենց կողերուն վրայ շինուած բոյներու մէջ:

Թռչուն մը դժուարաւ կը բաժնուի յղուած հաւկիթներէն, որուն թուխսը անծանօթ ոճիրի մը զոհ եղած է կիսակատար երազի մը պէս: Բնութեան երակները դէպի իրեն սիրտերը(?) կը գոչեն: Ծիծեռնակները [?] առաջին ժողովը կ'ընեն: Անփորձ թեւերը կը մարզուին ու անծանօթ ծովերու սարսափը անոնց ճիւղերուն մէջ [?] կը լսուի, ու մերթ հոր ճռուողի ձայներ, երբ մայրերը կը կոցահարեն հեռաւոր զառուններու յիշատակը.

Հունձը կանանչ վարդերու գորգ մը փռեր են, որոնց [?] մէջ [?] ձեր տուած անոնց մէջէն մարդ - կաղամբի մը թաց տերեւները կը հատուրայ:

«Ուրկէ՞ եր զարանակալ հրացանի մը գոյզ որոտը կը լսուի ու աւա՜ն մեր [?] մը կը խափանի [?]: Հա... [?] որսի եղանակը կը սկսի.

— Մանուկ, վազը որսի երթա՞նք..

Հօրեղբօրս տղուն հետ ծանր խորհուրդի ենք նստեր. արկած ու մըտանք, ծեծ ու պատիժ, եղջիւր կը տնկեն մեր ճամբուն վրայ, ու անոնց մէջէն հօրիզոնը կ'երկարի հրաշագեղ ու անդիմադրելի տեսիլներով:

Գիշերը կուգայ (խոշոր փարունգ) տնուններուն մէջ քնացե՞ր ես, յամ՞ն ես տղոցը աճումը, ես յանկարծ կը զգամ այդպէս ամբա որսի արեան գիտումով երակներուս մէջ:

Թեթեւ, թեթեւ կը սողոսկիմ հօրս զէնքի թաքստոցէն ներս ու հրացան մը գրկած դուրս կուգամ, ընտրելու ժամանակ չկայ... Մայր, մայր չոր սերով լեցուն գիւղն այդ մէջոցին ես ձգեցի առասպելէն վար, գետինը փչուր փչուր, երբ հօրս վառօղը կը գողնայի, եւ գուր տեղը կատուս քաշեց: (Երանի ինծ պատժուելու համար աւելի արեան ծալքերը պարպելու) իմ որսորդ կատուս, մեր լեռներուն մէջ քանի՝ սիրուններ հալածեցիր հիմա ու քու կորիւններդ ուր՞, կը տանին ող՞ կաքաւները ուր՞:

Քանի երկար տարիներ սպասեր եմ այս օրուան ու քանի տեսիլներ, կուպեր փշրուած են դրասեղանիս վրայ վարժապետիս մօշին ցատոյաներու(?) տակ: Պատուհանէն կը նայիմ: Աշտկանց մեծ որսորդը մէկ գնդակով արծիւ մը թռիչքը ծալեց: Մինչ մենք չորս թեւաւոր պատուհանի մէջ խոր վիրապի զաղր զաղ կուլակինք, եւ փախայ, արծիւի փետուրէն հատ մը ձեռքիս մէջ ու անծանօթ ճամբան ինկայ հրացանս գրկած որ մօրմէս զատ եւ ոչ ոք գրկած եմ այդպէս սրտագին: Անթիւ փշրուած երազներս կը լողուին (լող՝ փակցնող խմոր) ու գիս կը հրեն կը տանին ինչպէս մեր կամքը ցուլը կը քալեմ կը տանիմ դէպի նոր արօտ ու արօտ:

Մեր գիւղը մեծ հրաշք մըն է, երբ վերէն ծերացած Աստուած պատուհանը [?] անդուլ փախչիմ մեզ փնտռէ, իր ճերմակ մօրուքի թելերը կը մնան մեր ազոց ափերուն մէջ ու ան չի գիտեր որու հարցնէ: Այդպէս է մեր գիւղը: Մեր թաքստոցները եթէ կ'ուզես գիտնալ, պէտք է գաս խաղալ մեզի հետ, մեր ծմակներն ու պուրակները կամուրներով անցնիս դէպի ձորերը մայր մը գրկած սահնակ խաղաց. անդունդներէ ցատկես ու մայրէ անդունդներէ մայրեխ: Եթէ դուն ալ հրացան մը ունիս՝ որսի երթանք քարայրները ալքերով լեցուն են անհետացած եղնիկներու մազաղաթէ անկողիններու վրայ: Ձորերուն մէջ գայլեր, սարեր եղնիկներ ու անտառներ թռչուններ, թռչուններ:

Մենք ձայնով ականջով կը տեսնենք իրար, ու ահա հայրս Ջէնով Օհան կորած կտուրին վրայէն ինծի կը կանչէ.

— Ի՜հ, տղա՜յ, հէ՜յ ...

Դող մը կ'անցնի մէջէս ու հրացանս կը պարպուի, զոյգ ձայնի սարսափին մէջ կը հանեմ թռչունի մը ճիչը. ո՞ր ձայնին վազեմ: Անծանօթ թռչուն մը մազիները կծիկ կ'ընէ ոտքերուս քով ու արիւնը շատրուանի մը պէս ալ աչքէն վեր կը ցայտէ:

Ո՞ւ սպաննեցի զինքը ու այդ անփորձ հարցումին պատասխանը տարիներ վերջ գտնանի մէջէր քալեցի, բայց ...

Լուռապայծառ երջանիկ աստուած մը անդուլ թռիչքով [?] նահանջեց, խղճմտանքի բեռս թշուառի մը արեան մէջ խեղդելու:

(Վաղամեռիկ երջանկութիւն, քու մորմոքդ երկունք մը ունի եւ կորիւններու ձեռքերով ես զայնակ պիտի ըլլամ):

— Հէ՜յ, տղա՜յ, հէ՜յ ...

Եկեր ինկեր ենք մարգի մը մէջ:

Արեւը դեղ կը դառնայ, քանի մը անդուլ ցուլեր ու երինջներ եզերա մարգերու պէս շրջանակ են կապեր, աղօթող կանչերով գետինը կը փորեն: Արեւէն ու ձիւնէն ճերմկած զառ հսկայ պանկ մը կայ ինկած կանաչութեան մէջ, գայլերու նախճիր մը վերջին մնացորդը ու ալեկոծ չալեր բաժնուիլ իրենցմէ մէկուն կը մախըէն, ու խոկ այդ մարդացած անասնութեան գերագոյն բողոքը մէջ ձորերուն մէջ մայրէ մայր քարուելով կ'երթայ հալածել ցուլերու վոհմակը:

Ժայռի մը պոռոտէն ջուրի գուլպայ մը վար կը սահի: Հրացանս կախուած է արդէն, թեւս տակ կը դնեմ, այս ժամուն ապահով չէ գետնելը. Թռչնոր տերեւով ջրթոռ մը կառով կը փակցնեմ ժայռի պորտին կը խմեմ երբ մէկը փախնայ, սակ ապա ջուր խմէ

Հիմա նոր կը զգամ որ բոլորովին մինակ եմ: Աստղ պատճառը մեր լռութիւն է: Անոնք մեր շեներուն մէջ մեզ հնազանդեցնելու անգիր բէնք մը ունին եւ վարժապետ մը օգնութեան կը հասնի, երբ մեր մեծերը թափահարենք.

Ինչո՞ւ ոտքերս կը կթոտին, իսկ կը յամենամ տուն վերադառնալ Աղէ եթէ դեռ վառոդ ունենայի ..

Հազիւ տուն չմտած ներս կ'իյնամ:

— Եկո՛ւր, կ'ըսէ մայրս զայրացած արցունքով, եկուր հայրդ (Երբենք տունը չէ, հրացանդ տեղը դի՛ր, վարը խուզարկութիւն կայ հորէն:

Բայց հայրս յանկարծ կ'արձանանայ դէմս, անապառելի գինովութեան մը պէտքով մը գիս կը դիտէ ու գրկել կը [?].

— Ալ հերիք է, կնիկ, հրամայեց ճախին կոճղը, տղուս որսին ճենճերուն կ'ուզեմ չնչել այս իրիկուն եւ նոր պատուէր մը [?] իր հոգւոյն:

Մինչ ես դեռ կը լսեմ կարմիր ցուլի մը ողբաձայն բառաչը: Գիշեր է խուզարկու գայլեր դէպի գիւղը կը բարձրանան:

Գիւղիս ափ մը հողը, փետուր մը գլխիկոր ծաղիկ մը, արցունք ջուրը, մրջիւն մը, պաղաց մը փոշին իսկ համար մէկ մէկ նշխարք են, ուր մեզ մով անուն մարդացած անասնութիւնը նուիրական է: Արդ ես պիտի գան նամ հոն անասնացած մարդկութեան հետքերով ...

— Որսի եղանակը սկսած է ...

Ս. Կ. Ն.— ՎԾՅՈՒՆԻ

ՄԱՏԸ ՏՆԿԱՄ ԿԸ ՄԱՏՆԷՆ..

« Խորհ. Հայաստան » (10 սեպտ.) կը հրատարակէ մը ուն Ա. Նիկողոսեանի յօդուածը, որ ցոյց կուտայ թէ չինարարՀայաստանի(?) մէջ ի՞նչպէս կը քանդեն օճախները իրենք իրենց մէջ

— Օգոստոսի վերջերը Երեւանի կուսակցական կազմակերպութիւններ իրենց ժողովներուն մէջ քննութեան առին «Պրաւդայի», կուսակցական զգաստութեան բարձրացման հարցերուն նուիրուած առաջնորդող յօդուածները եւ Անդրկովկասի կուսակցական կազմակերպութեանց ղեկավար Լ. Բերիայի «փոխանցել [?] անձ ընկերվարութեան թշնամիները » յօդուածը: Այդ ժողովներուն մէջ յայտնի ինքնաքննադատութեան ենթարկելով, մերկացուցին եւ երեւան բերին կարգ մը ծածկուած թշնամիներ, որոնք մինչեւ այժմ օգտուելով կազմակերպութեանց ղեկավարներու նեխած [?] անփութութենէն եւ բարեհոգութենէն, կրցեր էին քօղարկուիլ եւ խաբել կուսակցութիւնը:

Բերենք այդ տեսակէտով քանի մը բնորոշ եւ ուսանելի օրինակներ

Երկար ժամանակ զարհուրելի գործունեայ կուսակցական կազմակերպութեան անդամ է եղեր գործարանի տնօրէն Արամ Ղազարեանը: Ան կայն կուսակցական կազմակերպութիւնը այնքան արթուն չէ գտնուած, որ ժամանակին պատռէր անոր դիմակը: Ղազարեանի թաքնած կակոր գիտակ արցունքները այն մասին թէ ինք տրոցկիստ չէ եղած, այլ միայն սատանայուած եւ ուրիշ ոչինչ — հանգոնացուցած են բարեհոգի վարիչները եւ արգելք հանդիսացեր ծանր նայու կուսակցութեան թշնամին [?] քօղարկուած մուշկեր, հակայեղափոխական տրոցկիստ: Պատահական չէ այդ այն պատճառով, որ կազմակերպութիւնն ուշքի եկաւ եւ հեռացուց տրոցկիստը այն ժամանակ, երբ կազմակերպութենէն անկախ այդ ժուլիկը մերկացուած էր արդէն:

Իւղի արդիւնաբերութեան [?]

[illegible]

Գոյութեան վարիչը Ալիս Թէքըեան։

Դատապարտելի է կըթ. գործավարութեան վերաբերմունքը դրացիական պաշտօնէութեան նկատմամբ։

Հայոց կուսակցութեան կազմակերպութեան մէջ եւս ծանօթ են որոշկեան Դուկաս Նիկողոսեան եւ Աշուրիկ Հայրապետեան, որոնք մօտ էին Կոմիտէի քարտուղար Դաւիթ Առաքելեանի հովանաւորութեան տակ։ Քանի մը նոր ընկերներ մտցուեցան այնտեղ եւ շուտով մերկացուեցան այդ արիկները, որոնք վտարուեցան կուսակցութեան շարքերէն։

Հայոնարկոսի մէջ կ'աշխատէր նաեւ տրոցկիստական տականքը Թարթարեան, որ 1935ին Դիլիջանի մէջ քարտուղար եղած ժամանակ չէր կարգացած Կիրովի սպանութեան վերաբերեալ շրջաբերականը։ Նոյն հիմնարկութեան թերթին խմբագիրը, Յովսէփ Գասպարեան եւս պէտք եղած ձեւով չէր դիմակայեր տրոցկիստ Թարթարեանը։ «Կոն-

ՄԻՋՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԴՐԱՄ ՆԵՐ

Երբ օր մը, եբրայերէն բառի մը իմաստը ճշդելու համար, կ'այցելէի Պ. Կ. Բասմաջեանի մատենադարան-բնակարանը, որուն պատուհանները կը բացուին Մոնսուրիի հանրային նկարչագեղ պարտէզին վրայ, մեր յոգնաջան պատմագէտ-բանասէրը, իր ճերմակ տարիքին խաղաղութեան մէջ անգամ մերժելով բաժնուիլ հին գիրքերու եւ ձեռագիրներու աղատուելէն, Հայաստանէն բերած արախչին գլխուն՝ ինծի ցոյց կուտար իր ծրագրեալ աշխատութիւնները։

— Պ. Բասմաջեան, պէտք է քիչ մըն ալ մտածել հանգիստի մասին, փարատելու համար մտային յոգնութիւնը՝ զուրս ելլել այս մենաստանէն։

— Ի՞նչ կ'ըսես, հապա ե՞րբ պիտի լրացնեմ այս գործերը։ Այսօր պատյատի, վաղը հանդէսի, յաջորդ օրը մագոյի տարիկս մեր կեանքը չէ, [illegible]

[illegible]

Վերջապէս 10 տարի խմբագրած է Բանասէրը։

[illegible]

1. Խեկական պատմութիւն Հայոց։
2. Պատմութիւն օտ. գրականութեան (Փրանսերէն)։
3. Լեւոն Ե. Լուսինեան, վերջին թագաւոր Հայոց։
4. Քաղաքային եւ զինուորական օրէնք Ներսէսի Լամբրոնացւոյ։
5. Հայոց հին գեղադասեալ վարպետներ։
6. Ամիրտովլաթի Ամասիացւոյ «Անգիտաց Անպէտ»։
7. Հայերէն արձանագրութիւնք Անիոյ, Բագնայրի եւ Մարմաշէնի։

[illegible]

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ժորժ Սան

— . —

Ժ. Շարփանթիէ գեղեցիկ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց վերջերս Ժորժ Սանի մասին։ Շատ բան գրուած է այս կնոջ մասին, բայց ան կը մնայ միշտ հետաքրքրական, միշտ կուսական։

Ժորժ Սան ծնած է Փարիզի մէջ 1803ին, իր երակներուն մէջ խառնելով կը խառնուէին ազնուապետական եւ [illegible]

[illegible]

Ծանօթ ... սէր. — «Կ'ողբամ մեռելը եւ կ'ողջունեմ անմահը։ Կը գովարանեմ զինք՝ իր կատարած մեծ գործերուն համար, շնորհակալ կ'ըլլամ իրեն՝ կատարած բարի գործերուն համար։ Մի՞թէ կորսնցուցինք մենք զինք։ Ոչ, մեծ դէմքերը կ'աներեւութանան, բայց չեն կորսուիր»։

Քիչ յետոյ յուղարկաւորներու երկար շարանը, որոնց մէջ՝ իշխան Նափոլէոն, Ալեքսանդր Տիւմա որդի, Էռնէսթ Ռընան։

Ցիշենք իր բազմաթիւ գործերէն մէկ քանին.— Էնտիանա, Լէլիա, Ժամբուրդի մը նամակները, Քոնսուէլօ, Անժիպոյի ջաղացպանը, Ջիւնոմարդը, Մարքիզ տը Վիլմէր, Մանկամարդ աղջկան մը խոստովանանքը։

ՄՑԱԽՈՐԱԿԱՆԸ ԱՇԽԱՏԻ՞Ո՛Ր Է

— . —

Ֆրանսայի կրթական նախարարը, Ժան Զէ, [illegible]

[illegible]

ՕՐ. ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆ
եւ
Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՊԻԿԵԱՆ
Նշանու ած

Փարիզ . . Վիեննա

աշխատաւոր մը, այլ «թուղթ-քերթող», ծոյլ մարդու մը դէմքը։ Այսպէս ուրեմն հասարակներու կամ անփականատէրերու նման, որոնք կ'ապրին առանց քրտինք թափելու, գրագէտներն ալ ծոյլեր են, որ կը գրօսնուն, կը զուարճանան՝ երբոր ուզեն, բայց եւ կ'ապրին առանց յոգնութեան,— ճիշդպէս կ'ըսէ ոմանք։ Պէտք է խորհիլ, որ գաղափարը չի գար բուն խաւ ոտմիկէն։ 1791ի սահմանադրութեան խմբագրութեան ժամանակ, գեկուցաբեր Շափըլիէ, ու — գելով պաշտպանել եւ միանգամայն պատուել գրագէտները, «անփականատէրերու» դասին մէջ կը դնէր զանոնք։ Այդ օրէն մնացած է արդէն հեղինակի «սեփականութեան իրաւունքի» տեսութիւնը։ Ու գրագէտները կը ճանչցուին այսպէս սեփականատէր։ 1929ին նշանաւոր իրաւագէտ Կրիւպօմ-Պալէն, ընդհակառակն, գրագէտները կ'անուանէր «թեթեւ աղաւաղուած ճորտեր»։

Ճիշդ է այս որակումը։ Ֆրանսական յեղափոխութիւնը ջնջելով հանգերձ առանձնաշնորհները, գրագէտներուն կուտար սեփականատէրի առանձնաշնորհ մը, բայց սեփականատիրութիւնը ի վերջոյ կը տանէր ծա[illegible]

[illegible]

րակիչին վրայ, կը կործանի հրատարակիչը։ Այսպէս հրատարակիչներուն (որոնց անունով կը խօսի Պէրնար Կրասէ, նշանաւոր հրատարակիչը որ գրող մըն է միաժամանակ), եւ գրողներուն միջեւ (որոնց անունով կը խօսի կրթական նախարարը, Ժան Զէ), վէճ մը կայ որ կը ծեծուի տակաւին այս օրերուն։

ԾԻԾԱՂ

Նոր հարուստը.— Լաւ հանգիստ ընենք իրարու, այս երեկոյ ճաշի երթանք մեզի։

— Անկարելի է, պարոն, այս երեկոյ շուքը առած եմ «Սամսոն-Տալիլա»ն տեսնելու։

— Հոգ չէ, անոնք ալ թող գան միասին, մեր սեղանը կրնայ զոհացնել, նոյն իսկ աւելի շատ բարեկամներ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Անգլիոյ ռազմականակամ ընդհանուր տեսչութեան յայտնի դէմքերէն՝ Էտուրն Ուսնեօյ հատորի մը մէջ ամփոփեց վերջերս իր յիշատակները պատերազմի լրտեսներուն մասին Բացարձակապէս վաւերական են իր պատմութիւնները եւ չափէն աւելի տռամաքրքրաշարժ։ Սկսեալ կը ներկայացնենք զանոնք, յապաւելով կարգ մը անէշան մանրամասնութիւններ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

— • —

Դէպքերէն ... [illegible]

[illegible]

(Շար.)

Չեկայիև նոր վարիչը էնվէր փաշայի սպանիչն է...

«Մաթէն» կը գրէ թէ Չեկային նոր վարիչը, Նիքոլա Իվանովիչ Եէժով (ներքին գործավար), նախկին բանուոր մըն է Փութիլովի գործարանէն, 41 տարեկան, եւ իր արագ բարձրացումը մեծ մասով կը պարտի Սթալինի եւ Վորոշիլովի։ Այդ բարեկամութիւնը կը սկսի քաղաքացիական պատերազմէն, երբ, Ցարիցինի մօտ, Սթալինի, Վորոշիլովի եւ Մինինի վարած բանակներուն մէջ Եէժով քաղաքական պատուիրակի պաշտօն կը վարէր։ Իր կորովը նպաստեց արագ բարձրացման, հակառակ իր աննպաստ անցեալին։ Արդարեւ Եէժով ծնած էր ժամկոչներու ընտանիքի մը մէջ եւ կրթուած՝ թեմական դպրոցին մէջ. Քաղաքացիական պատերազմէն անմիջապէս վերջը, հինգ տարի անցընելով Թուրքեստանի մէջ, Եէժով շատ կարեւոր դեր մը կատարեց ոչ միայն գէպի կեդրոնական Ասիա թափանցման, այլեւ հակախլամական ծանր վրտանգի մը անհետացման համար։ Եէժովն էր որ կազմակերպեց հռչակաւոր Էնվէր փաշայի սպանութիւնը, այսպէս իր անունը արձանագրելով ժամանակակից պատմութեան, ամէնէն անծանօթ մէկ էջին վրայ. 1920ին, Պաթումի (ԽՄԲ.— Պիտի ըլլայ Բագուի) իսլամական (արեւելեան) համագումարէն վերջը, Լէնին Մոսկուա հրաւիրեց Էնվէր փաշան, «համագումարին կազմակերպիչներէն մէկը», եւ անոր յանձնեց շատ կարեւոր պաշտօն մը։ Այդ պաշտօնն էր խորհրդային Թուրքեստանի մէջ կազմակերպել բնիկ իսլամներու բանակ մը եւ ուղղել Հնդկաստանի վրայ, Աֆղանիստանի եւ Իրանի ճամբով։ Քրէմլինի եւ անոր գործակալին՝ Եէժովի աջակցութեամբ իբր 100000 ձիաւորներու բանակ մը կազմելէ վերջ, Էնվէր փաշա պատրուակ բռնելով մէկէթներու փակումը՝ Մոսկուայի հրամանով եւ մոլլային գնդակահարումը Չեկային կողմէ, ապստամբութեան կանանչ դրօշը պարզեց խորհրդային իշխանութեան դէմ։ Կեդր. Ասիան կորսուած կը համարուէր Մոսկուայի համար։ Եէժովն էր որ փրկեց կացութիւնը։ Ան յաջողեցաւ Էնվէրի բանակին կոնակը անցընել համայնավար թաթարներու ծպտեալ ջոկատ մը, որ գիշերանց յարձակեցաւ Էնվէր փաշայի բնակած տան վրայ եւ սպանեց փաշան եւ իր հետեւորդները։ Պաշտամները այսպէս կորսնցնելով իրենց ղեկավարը, ապստամբութիւնը ձախողեցաւ։ Բայց պայքարը շարունակուեցաւ եւ նթէ Էնվէր տակաւին ողջ ըլլար, եկող կրնար բոլորովին տարբեր ըլլալ։

Իբրեւ վարձատրութիւն իր ծառայութեան, Եէժով բարձր պաշտօններու կոչուեցաւ Լէնինկրատի, Ռոստովի եւ վերջապէս Մոսկուայի մէջ։ Միշտ անհաշտ թշնամի մըն էր Թրոցքիի եւ ամէնէն մտերիմ բարեկամը՝ Քիրովի, որ սպաննուեցաւ 1934 դեկտեմբեր 1ին.

*** Գերմանական թերթ մը կ'իմանայ թէ Սթալինի համաձայն «մաքրագործումն»ին յառաջիկայ զոհը պիտի ըլլայ Քալինին, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (խորհրդարան) նախագահը։

ՍՊԱՆԻՈՅ ԿՍՈՒԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ ԻՏԱԼԻԱՆ, ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԸ

—•—

Ապստամբները դիմադրութիւն կը ստեղծեն

—०—

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ, Մատրիտի կառավարութեան պատուիրակութիւնը ուղղակի ամբաստանեց Իտալիան, Գերմանիան եւ Փորթուկալը, իբրեւ մեղսակից Սպանիոյ ապստամբներուն. Պատուիրակութիւնը 15 անգամ պարագաներ յիշեց, հաստատելու համար իր մեղադրանքը. Այդ ամբաստանագրին համաձայն, Փորթուկալ քարիւղ կը ճամբէ ապստամբներուն, Իտալիա՝ զէնք, Գերմանիա՝ օդանաւեր եւ սպաներ։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ բոլոր փոխադրութիւնները կատարուած են չէզոքութեան յայտարարութենէն վերջը (օգոստոս) եւ բացորոշապէս կը կազմեն բռնաբարումը՝ ստորագրուած համաձայնութեան։

Ապստամբներու պատուիրակութիւնն ալ իր կարգին շրջաբերական մը ցրուեց Ազգերու Դաշնակցութեան անդամներուն, պարզելով «մարքսեան խուժանին կողմէ կատարուած վայրագութիւնները, ի հաշիւ այսպէս կոչուած Մատրիտի կառավարութեան»։ Ապստամբները պաշտօնապէս ընդունուած չեն Ազգաժողովին մէջ, եւ դիմում ալ կատարած չեն. բայց այժմէն կ'ազդարարեն թէ երբ իշխանութեան գլուխ անցնին, պիտի քաշուին Ազգերու Դաշնակցութենէն, եթէ ան փորձէ խառնուիլ Սպանիոյ ներքին գործերուն։

*** Զօր. Ֆրանքօ ապագայ կառավարութեան պետ նշանակուած ըլլալով, սկսաւ հրամանագիրներ ստորագրել, իր հաստատելիք վարչաձեւի մասին, որ պիտի հիմնուի Փորթուկալի կարգուսարքին վրայ (ֆաշական դիկտատուրա)։ Ընդհանուր նահանգապետութիւն մը հաստատուած է, գրաւեալ նահանգներ կառավարելու համար, ինչպէս եւ արտաքին յարաբերութեանց տեսչութիւն մը։

*** Ապստամբները իրենց վերջին զեկոյցով կը հաղորդեն թէ գրաւած են Էսգալոն, Գիլարդայի մօտ, ինչպէս եւ Սիկուէնզայի ամրութիւնները (Մատրիտի հիւսիսային արեւելեան շրջանին մէջ)։

Ազգ. Վիճակահանութեան 6 պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի Ցրդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Նիմի մէջ Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1.010.807 թիւը։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1.000.000 ֆրանք.— 0.177.473, 0.191.617, 0.766.548, 0.819.232, 0.039.538, 0.640.205։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք.— 0.709 201, 1 157.582, 0.742.263, 0 067.204, 0.811.944, 0.691.173.

5100 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք.

2058 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք։

3940 վերջացող թիւերը շահեցան 25 հազար ֆրանք։

0.327 վերջացող թիւերը շահեցան 25 հազար ֆրանք։

726 վերջացող թիւերը՝ շահեցան 10 հազար ֆրանք.

88 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք։

3 վերջացող թիւերը շահեցան 100ական ֆրանք։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

Կը տօնուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **28 Rue Serpente**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԱՒԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՑԱՒԵԼՄԱՆ մասին ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Անգլիոյ ծովային նախարարը, Նէվիլ Չէմպըրլէն, պահպանողական կուսակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ։ Շեշտեց թէ պիտի շարունակեն իրենց պատրաստութիւնները, մինչեւ որ յղացնեն վերազինման ծրագիրը։

ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐԸ, ՃԱՇԱՐԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՊԱՆԴՈԿՆԵՐԸ գործադուլ հռչակեցին երէկ, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով ծառայողներուն եւ գործատէրերուն միջեւ։ Զախակողմեան թերթերը այս նոր տագնապին պատասխանատու կը հռչակեն գործատէրերը։

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ ԵՒ ԻՏԸՆ կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցան Ժընեւի մէջ, միասին ճաշելով։ Գլխաւոր նիւթը Լոքառնոյի նոր ժողովն է։ Արդիւնքը գաղտնի կը պահուի։ Լէօն Պլում Փարիզ կը վերադառնայ այսօր։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՉԵՐՈՒ պայքարը կը սաստկանայ օրէ օր։ Ինչպէս գրած էինք, կառավարութիւնը արգիլեց գնդ. տը լա Ռօքի սարքած ժողովը եւ ընկերվարական-համայնավար ճակատին հակացոյցը։ Բայց եւ այնպէս ընդհարումներ պատահեցան եւ 15 կարմիրներ ձերբակալուեցան։ Դատական քննութիւն բացուած է Ֆրանսայի «ընկերային կուսակցութեան» դէմ (Հրեղէն Խաչ)։ Համայնավարները ժողով մը սարքած են այսօր, կիրակի, Փարք տէ Փրէնսի մէջ։ Գնդ. տը լա Ռօք որոշեց հակացոյց մը կազմակերպել։ Այս առթիւ թերթերը գիտել կուտան, թէ գնդապետը որոշած է ճիշդ համայնավարներու մեթոտին հետեւիլ, ցոյցի դէմ ցոյց սարքելով եւ յարձակման բովանդակութեամբ նամակներ գրելով վարչապետին։ Հատ մը գրած է արդէն, ինչպէս եւ կոչ մը՝ ուղղուած ժողովուրդին։ «Իւմանիթէ» կը պահանջէ բանտարկել գնդապետը։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ծանօթ արուեստագէտ Անրի Գօր ինքնաշարժի ծանր արկած մը անցուց ուրբ օր։ 16 տարեկան տղան ալ վիրաւորուեցաւ ծանրապէս։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մեր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնենք Տ. Կապրիէլ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին, որ այս տարի մեր զաւակը՝ Ֆիլիպ Նիս ղրկած էր օդափոխութեան համար։ Շնորհակալութիւն նաեւ Երջ. Վարչութեան եւ ծնկինձներուն, իրենց մայրական հոգածութեան համար։

Տէր եւ Տիկ. ԻՆՃԷՄԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՕԼ ԷՕԶԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այսօր կէսօրէ ետք ժամը 2ին, միութեան գրադարանի սրահը, 43 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ։

ԱՆՏԻԼԻԱՍԻ եւ Երջ. Հայր. Միութեան տարեւերջի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Գ. Գարապետեանի սրահին մէջ, 45 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ. Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր։ Կարեւոր օրակարգ։ Նոր վարչութեան ընտրութիւն։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (105)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—०—

Բոլորն ալ գիտէին թէ ինչ պիտի կ'ուզէր Վահէն. միայն Քաջայրն էր որ ուրիշ ինքնիրեն խօսելու ձեւով, բաւ։

— Այսինքն տէրօր,— ու անմիջապէս աւելցուց տարակուսական ձեւով մը, կը կարծէ՞ք թէ այդ է միակ միջոցը։ Ես չեմ քաշուիր յայտնելու թէ՝ ես քիչ մը անհաւատ եմ տէրօրներու օգտակարութեան նկատմամբ. Համոզեր, հակցնելը աւելի արժէք ունի քան սպաննելը։

— Այո, եթէ միայն նորմալ պայմաններու մէջ գտնուէինք,— խօսեցաւ Գէորգն էր որ մինչ այդ լուռ մտիկ կ'ընէր ընկերներուն,— ես Վահէի հետ համաձայն եմ. Որքան որ տէրօրը անարդար ձեւ մըն է, բայց այս պայմաններուն մէջ, երբ կռիւ յայտարարուած է կառավարութեան դէմ, ժողովրդական դգացումները եթէ պէտք ըլլի, պէտք է բռնի պահել։ Ու մէկ խօսք եւ քարոզ կարող ժամանակ կրնայ այն դղատացուցիչ դերն ունենալ, ինչպէս տէրօրը։

— Անշուշտ, խօսեցաւ Ռուբէն, տէրօրը ինքնին ոչ նպատակ է եւ ոչ ալ ցանկալի զէնք մը, բայց ներկայ պայմաններու մէջ, ես ալ դժբախտաբար անհրաժեշտ կը գտնեմ։ Միայն թէ, ես պիտի առաջարկէի, որ այդ միեւնոյն միջոցը գործադրէինք եւ ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնեաներու նկատմամբ ալ, որոնք այնքան ի զուր մարդկային արիւն թափեցին վերջին մէկ ամսուան ընթացքին. Օրինակ՝ Գորոլի նահանգապետը

— Լաւ յիշեցուցիք։ Ես մոռցայ յայտնելու. Երէկ լուր ստացանք որ Գանձակի մէջ տէրօրի ենթարկուած է փոխ-նահանգապետ Անդրիէվը, հաւատաւոր Հրեայ մը, որ Գանձակի արիւնահեղութեան գլխաւորպատճառը եղաւ։

— Ի հարկէ, այդ շատ լաւ է, բայց... ես բան կ'ուզէի շատ աւելի բարձր դիրք ունեցող մէկը

Գէորգ չկար անուն տալու, ներկաները հասկցան. Ռուբէն ակնարկութիւնը փոխարքայ Իշխան Գալիցինի մասին էր։ Այս արդէն սրբազան պահանջ մը դարձեր էր հայ ժողովուրդին համար։ Մարդիկ որոնք կեանքերնին մէջ հաւ մը չէին մորթած, կամ մէջը «ծանր հետեւանքներէ» մտածելով ժողովրդական շարժման սկզբնական շրջանին հակառակ էին ցոյցերուն, հիմա արդէն յեղափոխական ղեկավարներուն հանդիպած ժամանակ, անոնց երեսովը կուտային, որ դեռ «ախլաթ» շունը ողջ մնացեր է։

Վահէն առանց մանրամասնութիւններու մէջ մտնելու, քանի մը խօսքով յայտնեց որ Թիֆլիսի մէջ, այդ մասին կը մտածեն։

Անկէ վերջ, չորս երիտասարդները մինչեւ առաւօտեան ժամը մէկը շարունակեցին խորհրդակցութիւնը զանազան հարցերու մասին։ Քաջայրն ալ պիտի անցնէր Գարաքիլիսա, Թալիշ, ուր ազգային վարժարանի մէջ պաշտօն մը յանձնարարուեր էին այն տեղի ընկերները։

Վահէն յայտնեց ընկերներուն, որ ինք քանի մը օրով, Ալի բէկի հետ պիտի անցնի Թուրքիա, Պայբուրթ կէօլի շրջանը, այդ գծով փոխադրական ճանապարհ մը բանալու համար դէպի երկիր։

— Վերադարձիս,— շարունակեց Վահէն,— քանի մը օր մնալով Երեւան, կ'անցնիմ Թաղէոս Առաքեալի վանքը։ Հոն կը սպասեմ, մինչեւ որ Գէորգը գայ. սպառնալիքի վերջերուն երկուքով միասին սահմանը կ'անցնինք

Ուչ ատեն ընկերները վերադարձան տուն հանգստանալու համար։

Առտու կանուխ Վահէն, Տոքթ. Ռուբէն եւ իր կինը մեկնեցան դէպի էջմիածին։ Կէս օրէ վերջն ալ մնացածները, Սարգիս Արօր հետ հասան Էջմիածին ճիշդ այն ժամանակ, երբ վանքի զանգակները սկսան զարնել։ Հայրիկ Սարգիս Արօր ինծմէ տան առջեւ կառքէն վար իջած, Գէորգը, Քաջայրը եւ Ուզբէնէն անապարեցին վանքը տեսնելու երթալ։

Մասամբ սուլայամակուած ընդարձակ բակի կեդրոնը կը բարձրանայ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին Մայր Տաճարը։ Տաճարը դարերու պատկառելի հնութենէ մը կուգայ այդ եկեղեցին, որու հարստաբարեխական պարզութիւնը եւ անձնէ չեղի կառուցուածքը խորհրդաւոր սրբութեան մը կը թողուն բոլոր տեսնողներու վրայ։

Բակի չորս բոլորը շրջապատած էին միաբաններու քարաշէն խուցերը, վանքի ընդարձակ մատանը, վանքի տպարանն ու մատենադարանը եւ Հայրապետական վեհարանը։

Թէեւ լրագրութեան մէջ ամիսներ առաջ յայտարարուած էր որ մեծանուն Հայրապետի նահանգի օծումը օգոստոս 28ին պիտի կատարուի, բայց յետոյ կաթողիկոսական հրամանագրով օրը փոխուած էր 24ի, այն մտահոգութեամբ, որ տիրող պայմաններու մէջ, այդ տօնակատարութիւնը կրնար քաղաքական մեծ ցոյցի մը կերպարանք բառնալ։ Որքան ալ որ թուականի փոփոխութիւնը գաղտնի կը պահուէր, բայց լուրը բերնէ բերան տարածուած, ուխտաւորներու բազմութիւն մը սկսած էր արդէն հաւաքուիլ։

Ուխտաւորները խմբերով կ'անցնէին եկեղեցի մտնել, ուր երեկոյեան ժամասացութեան ժամանակ տեղի պիտի ունենար Գարեգին սարկաւագի կոչումի արարողութիւնը։ Թէ եւ ծանօթներ եւ բարեկամներ կ'ըսէին սարկաւագ կը կոչէին Գարեգինը, բայց իրապէս ան այդ կոչումը միայն պիտի ստանար իր եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան օրը, պատարագի ժամանակ պիտի օծուէր։

Քաջայրն ու ընկերները նայելով ճապարեցին եկեղեցի մտնել, որ լեցուած էր խայտաբղէտ բազմութեամբ։ Քաղաքացիներ, շրջաններու գիւղացիներ, ... եւ անոնց մէջ աչքի կը զարնէին ... գիւղերէն եկած ... թաղ։ Մէջտեղն ու Ալի բէկը, ... խոնարհ, ... կը սպասէր ... ընդ ցերի մարդոցմով ... ներկայ ... նկալ Գարեգինի օծման։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 6 OCTOBRE 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3236

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՄԸ՝ ԻԲՐԵՒ ՆԵՐՇՆՉԱՐԱՆ

Ինչպէս պիտի կարդաք այսօր իսկ, առջի օր, կիրակի, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր բացումը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Թանգարանին։

Համեստ ձեռնարկ մը, առ այժմ, բայց ի՜նչքան թելադրիչ՝ իբրեւ յղացում եւ գործադրութիւն։ Բառն իսկ,— Թանգարան, կը խտացնէ շատ աւելի կուռ բովանդակութիւն, քան սովորական պարագաներու մէջ։

Հոյակապ Թանգարաններու ամբողջ աշխարհ մը ունինք մեր առջեւ, այս չքնաղաշուք պողոտաներուն վրայ։ Թանգարաններու ծանօթներ կը ներկայացնեն փողոցներն ու ծառուղիներն անգամ, միշտ յիշեցնելով անցորդին՝ արիւնանց գործերը այս մեծ երկրի զաւակներուն, պատմութեան, միտքի, արուեստի, գրականութեան, գիտութեան եւ յեղափոխութեան ճակատներուն վրայ, ինչպէս մարդկային քաղաքակրթութեան ճամբուն մէջ։

Եւ մանուկը ինչպէս տարէցը երբ կ՚անցնին, կ՚այցելեն ու կը տեսնեն զանոնք, ոչ միայն կ՚ուռին արդար հպարտութեամբ, այլ եւ կը ներշնչուին ու կը զարգանան, թեւ կ՚առնեն ու կը յղանան, ձգտելով դէպի աւելի մեծը, աւելի համարձակը, աւելի բարձրը։

Այսպէս, նաեւ, ուրիշ ազատ եւ ստեղծագործ երկիրներու մէջ, Լոնտոնէն մինչեւ Նիւ Եորք, Պրիւսէլ, Ժընեւ, Հռոմ, Վիէննա, Վարշաւա կամ Սոֆիա, մինչեւ Մոսկուա եւ դէպի արեւելք, Իրան, Եգիպտոս կամ Թուրքիա։ Մէկ խօսքով՝ ի սփիւռս աշխարհի։

Թանգարաններ ունինք մենք ալ,— Փարիզ, Վենետիկ, Վիէննա, Երուսաղէմ եւ Պուքրէշ, ինչպէս եւ Հայաստանի մէջ, Երեւան եւ Էջմիածին։ Ունէինք երէկ ալ, Արմաշի, Մուշի, Վանի եւ Կիլիկիոյ մէջ եւ այլուր, երբ ողջ էր Թուրքիոյ հայ ժողովուրդը։

Բայց, բոլորովին տարբեր բան է այն ինչ որ կը փորձուի Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան։

Տարիներով, մանրանկար Թանգարան մը կը ներկայացնէր «Դրօշակ»ի՝ Դաշնակցութեան Տանը Ժընեւի մէջ։ Թանգարան մը անցեալ եւ ներկայ յիշատակներու, սրբուած՝ ափյափոյ, օրը օրին, զարհուրելի փոթորիկներու, ազատութեան եւ գոյութեան պայքարի անդոհանքին վերիվայրումներուն մէջ։ Եւ միշտ այն պատճառով թէ ահա կը հնչէ ժամը եւ կ՚երթանք Երկիր, այնտեղ հաստատելու համար եւ՛ Թանգարան, եւ՛ Պանթէոն, ինչպէս եւ վարժարաններ ազատ միջավայրի եւ ստեղծագործ, խաղաղ շինարար աշխատանքի։

Փախուեցա՞ն ժամանակները, ջախջախուեցա՞ն մեր յոյսերը, եւ մնացինք տարագիր, հալածական ժողովուրդին մէկ երրորդով…

Փոխուեցան Եւրոպայի քաղաքական պայմաններն ալ, եւ ապաստանը Զուիցերիան անգամ դարձաւ եթէ ոչ անշնչելի, գէթ անմատչելի։

Ինչպէս տարագիր զանգուածը, Դաշնակցութիւնն ալ «տուն փոխեց», իր նոր բոյնը հաստատելով Փարիզի մէջ։

Եւ ահաւասիկ Նորաբաց Թանգարանը, Դիւանատունէն վերջը։ Կողք կողքի։

Անհրաժեշտ չէ գեղեցիկ բառեր շարել, բացատրելու համար նոր ձեռնարկին իմաստը։

Պայմանները թոյլ չեն տուած եւ այսօր շատ աւելի անպատեհ են, Նորաբաց Թանգարանին մէջ ամփոփելու համար Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ առ հասարակ հայկական ազատամարտին այնքան ծուփ եւ փոթորկայոյզ պատմութիւնը, նոյնիսկ անոր հիմնական մասը։ Անհամար յիշատակներ եւ թուղթեր, ահագին քանակութեամբ նիւթեր կորած, փճացած են, յեղափոխական-զանգուածային մեծագործութեանց ընթացքին, ջարդերու, աւերումներու եւ հրկիզումներու մէջ, երկիրէ երկիր թափառումներու միջոցին։

Բայց, ինչ որ կարելի եղած է պահել ու դասաւորել, գիտակից գուրգուրանքով, ինչ որ ամփոփուած է Նորաբաց Թանգարանին մէջ, բաւական է մեզի ներշնչելու եւ՛ հպարտութիւն եւ՛ խռովք, մեզ համակելու յեղափոխական հաւատքով ու վճռականութեամբ։

Ոչ մէկ Թանգարան, ամէնէն ճոխն ու ամէնէն շքեղն իսկ, պիտի չկրնար այնքան տառապանք եւ կորով ներշնչել, այնքան արթնցնել մեր միտքն ու սիրտը, որքան այն որ կապ ունի յեղափոխութեան հետ, յանուն ազատութեան մղուած ահաւոր պայքարին հետ։

Իսկ երբ այդ հաստատութիւնը կը վերաբերի այս հալածական ժողովուրդին եւ անոր ծոցէն ծնած արի եւ ամենէն կազմակերպութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան, բառերն այլեւս անզօր են բացատրելու գործին արժէքը։

Որքան ալ համեստ երեւայ մեր Թանգարանը, անհամեմատ աւելի մեծ է եւ ծաւալուն՝ անոր բովանդակութիւնը։

Մօտ յիսուն տարուան դիւցազնամարտ մըն է որ կը պատմեն այդ անցեալ յիշատակներն ու դեղնած թուղթերը։ Մերոնք են որ կը սարսռան, կը խլրտին, կը խօսին անոնց մէջ, մերթ կը ժպտին մեզի եւ մերթ կը խոժոռին, երբեմն կը խայտան եւ յաճախ կը պոռթկան, կը մռնչեն անզօր կատաղութեամբ։

Եւ այս բոլորը՝ յանուն ազատութեան եւ Հայրենիքի, որոնք մօտեցան ու հեռացան, ահա պիտի դառնային իրականութիւն, եւ խուսափեցան, կամ ստացան ուրիշ կերպարանք…

Թանգարան Դաշնակցութեան,— այդ կը նշանակէ ուխտավայր մը, որ կոչուած է հոգիները նորոգելու եւ կազդուրելու յեղափոխութեան միւռոնով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ ԵԼԱՆ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

20.000 ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ՊԱՀԱԿՆԵՐ ԿԸ ՀՍԿԷԻՆ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

1500 ձերբակալութիւն եւ ընդհարումներ

Կիրակի օր Համայնավար կուսակցութիւնը ժողով մը սարքած էր Փարք տէ Փրէնսի մէջ։ Այս առթիւ «Ֆրանսական Ընկերային կուսակցութիւնն ալ (նախկին Հրիզէն Խաչ) հակացոյց մը կազմակերպած էր։ Ինչպէս որ, ընդհարումը անխուսափելի կը համարուէր։ Ուրբաթ օր, «Ընկերային Կուսակցութիւն» ժողով մը սարքած էր, իսկ համայնավարներն ու ընկերվարականները կը պատրաստուէին հակացոյց մը կազմակերպելու։ Կառավարութիւնը երկուքն ալ արգիլեց։ Կիրակի օր, երբ ներքին նախարարին կը հարցնէին թէ ինչու այս անգամ կ՚արտօնէ համայնավարներուն ժողովը, խտրութիւն ընելով միւսներուն դէմ, Պ. Սալանկրօ պատասխանեց թէ աւելի դիւրին է բարեկարգութիւնը պահպանել, ցերեկ ատեն, Փարք տէ Փրէնսի մէջ, քան գիշերը՝ Վէլոտրոմ տ՚Իվէրի մէջ։

Արդ, կիրակի օրուան ժողովին համար, համայնավարները գիշերանց գրաւած էին Փարք տէ Փրէնսի մարզարանը, ուր պիտի խօսէին Պ. Պ. Մարսէլ Քաշէն, Անտրէ Մարթի, Ժագ Տիւքլօ եւ Մորիս Թորէզ,— բոլորն ալ առաջնակարգ վարիչներ։ Գիշերուան ժամը 3ին համայնավար խումբեր մտան մարզարան, որպէսզի հակառակորդները չգրաւէին զայն։ Առաւօտեան ժամը 9ին արդէն 1500 հոգի դիրք բռնած էին մարզարանին մէջ։ Գնդ. տը Լա Ռոքի հետեւորդներն ալ կիրակի առտու կանուխ սկսան շարժիլ։ Առանձին խումբեր յառաջ խաղացին զանազան փողոցներէ եւ փորձեցին գրաւել մարզարանին մուտքի դուռները։ Բայց կառավարութիւնը արդէն շարժման մէջ դրած էր պատկառելի ուժ մը,— քսան հազար հոգի, որոնց 9000ը շրջուն պահակներ։ Ասոնք դիրք բռնեցին ոչ միայն մարզարանին շուրջը, այլեւ Փարիզի բոլոր գլխաւոր պողոտաներուն վրայ եւ կայարաններուն մէջ։ Երբ գնդապետին հետեւորդները սկսան յառաջ խաղալ, ոստիկանները ետ մղեցին զանոնք, ձերբակալելով անսաստողները։ Միեւնոյն ատեն կը ցրուէին շրջակայ փողոցներուն մէջ խմբուած բազմութիւնը։

Կէս օրին մարդկային ծով մը բռնած էր մարզարանին շրջակաները։ Կառապի կանչը կ՚արձակուէին եւ «Մարսէյյէզ»ը կը հնչէր անդադար։ Իսկ մարզարանէն կը պատասխանէին յեղափոխական կանչեր արձակելով եւ «Էնթէրնասիոնալ»ը թնդացնելով։ Վայրկեանէ վայրկեան կը վախցուէր ծանր ընդհարումներէ։ Ոստիկանները եւ շրջուն պահակները կը շարժէին համաձայն մանրակրկիտ ծրագրի մը։ Հակառակ բոլոր զգուշութեանց, ընդհարումներ ալ պատահեցան թէ մարզարանին շուրջը եւ թէ քաղաքին զանազան մասերուն մէջ, մանաւանդ Շան զ՚Էլիզէի կողմը, երբ ժողովը վերջացած եւ մութը կոխած էր։ «Ընկերային Կուսակցութեան» հետեւորդները համախմբուած էին Անծանօթ զինուորի դամբարանին առջեւ, բոցը արծարծելու համար, բայց արարողութեան յաջորդեց բուռն անկարգութիւն մը, երբ հազարաւոր երիտասարդներ խուժեցին պողոտաներուն վրայ, աղաղակելով, երգելով, ապարէկց կարգալով ոստիկաններուն եւ գրգռելով սրճարաններու մէջ հաւաքուած բազմութիւնը։ Շան զ՚Էլիզէի պողոտան պաշարուած էր ոստիկաններով եւ շրջուն պահակներով։ Սրճարանատէրերը յիշելով նախընթաց գիշերը, ստիպուեցան աթոռներն ու սեղանները ներս քաշել եւ սրճարանները փակել։ Բայց եւ այնպէս ցոյցը վտանգաւոր հանգամանք չունեցաւ եւ շրջուն պահակներէն շատերը մնացին իրենց կառքերուն մէջ։ Անկարգութիւնը եւ յուզումը վերջ տուին ցոյցին եւ ժամը 7ին բազմութիւնը սկսաւ ցրուիլ։ Մանր մունր ընդհարումներ պատահեցան համայնավարներուն եւ ազգայնականներուն միջեւ, քաղաքին զանազան մասերուն մէջ, բայց հետեւանքները բարեբախտաբար ծանր չէին։ Ոստիկանութիւնը 1500 հոգի ձերբակալեց, սակայն նոյն գիշերն իսկ արձակեց, միայն տասը հոգի վար դնելով։ Ոստիկաններէն միայն մէկը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ։ Թեթեւապէս վիրաւորուեցան նաեւ շատ մը ցուցարարներ։

Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, համայնավարներու ցոյցին կը մասնակցէին 40—45,000 հոգի, իսկ հակառակորդներէն՝ 30,000 հոգի։ («Իւմանիթէ» 80,000 կը հաշուէ համայնավարներուն թիւը), իսկ 50,000 հոգի՝ ժողովին ունկնդիրները)։

Ի՞ՆՉ ԽՕՍԵՑԱՆ ՕՐՈՒԱՆ ՀՌԵՏՈՐՆԵՐԸ

Ժողովին մէջ, բոլոր ճառախօսները ծանրացան օրուան խնդիրներուն վրայ, փառաբանելով համայնավար կուսակցութեան քաղաքականութիւնը՝ «Ֆրանսայի ժողովուրդին փրկութեան համար»։ Մարսէլ Քաշէն հաստատելով «Ֆաշականութեան պարտութիւնը Ֆրանսայի մէջ», յորդորեց նոր միջոցներ ձեռք առնել, «զարձակել եւ մղելու համար ժողովուրդի առաջին թշնամին։ Մենք համայնավարներս մեր անդը կը պահանջենք այս պայքարին մէջ, ժողովուրդին պաշտպանութեան, անոր հացին, ազատութեան եւ խաղաղութեան համար»։ Ժագ Տիւքլօ (փոխ-նախագահ երեսփ. ժողովին) խօսօրէն ձաղկեց «խռովարարները», գնդ. Տը Լա Ռոքի հետ յիշելով նաեւ Ժագ Տօրիօն, իրենց նախկին ընկերը։ Անտրէ Մարթի, որ Մատրիտէն կը վերադառնայ, պահանջեց վերցնել Սպանիոյ պաշարումը, յայտնելով թէ «Սպանիոյ հանրապետականները չեն պարտուած, այլ ջախջախուած են ֆաշականներու սպառազինութեանց գերազանցութենէն։ Անոնք պէտք է յաղթեն։ Ազատութեան ճակատագիրն է որ պիտի որոշուի Սպանիոյ մէջ, նաեւ Ֆրանսայի ազատութեան ճակատագիրը։ Պէտք է զէնք եւ օդանաւ ճարել ազատութեան պաշտպաններուն։ Վերցուցէ՛ք պաշարումը»։ Այս առթիւ ֆաշական կոչեց Զօր. Գամըլէնը։ Մորիս Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, գոհունակութիւն յայտնելով ժողովրդական ճակատին կատարած նուաճումներուն համար, շեշտեց թէ եղածը բաւական չէ։ «Ցեղապաշտական հոսանքը համարձակութիւն ստացաւ՝ իւրաքանչիւր գիւղում՝ իւրաքանչիւր վարչութեան

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Հոկտեմբեր 4ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Մոնմորանսիի իր սեփական շէնքին մէջ, հանդիսաւոր կերպով կատարուեցաւ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ։ Ներկայ էին Ժ. Դ. Շրջ. Ժողովի բոլոր պատգամաւորները եւ բազմաթիւ ընկերներ։ Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Շրջ. Ժողովի կողմէ ընկ. Պ. Հիւսեան, Կեդր. Կոմիտէի կողմէ՝ ընկ. Ա. Տէր Թովմասեան, Հ. Յ. Դ. Դիւանի կողմէ՝ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան, Վէմի կողմէ՝ ընկ. Վ. Փափազեան, Յառաջի կողմէ՝ ընկ. Լ. Գեւոնեան, Հ. Հ. Պատանեկութեան կողմէ՝ ընկ. Դ. Բալայեան, Միջազգայինի կողմէ՝ ընկ. Վ. Համբարձումեան, վետերաններու Ֆոնտի կողմէ՝ ընկ. Հ. Սամուէլ, Բուսաթերի կողմէ՝ ընկ. Վ. Նաւասարդեան եւ ուրիշներ։ Ոգեւորութիւնը ընդհանուր էր, եւ առաւել մեծ եւ բոլորի վստահութիւնը նոր ձեռնարկին յաջողութեան՝ անսահման։

Մանրամասնութիւնները յաջորդով

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԷԿԸ ՉԲՌՆԵՑ,
ՈՒՐԻՇ ՄԸ ԳԼՈՐԵՑ…

Չեմ գիտեր կը յիշէ՞ք,— Սեպտ. 16ին պատմեր էի թէ Կրընոպլի մեր ընկերները հանդէս մը սարքեր են, հանրապետական տարեդարձին առթիւ, իսկ շրջանին համայնավար օրկանը, «Le Travailleur Alpin», տօնակատարութիւնը նկարագրած է այսպէս.— «Խումբ մը Հայեր նիւթական օգնութիւն կը կազմակերպեն Զօր. Ֆրանքոյի համար»։

Անշուշտ մեղադրանքը փրանկօյէն բերեր չէր։

Իր հրատարակած պատմութեան առաջին տողէն իսկ մերկացուցանող կ՚երեւար ներշնչող շան գլուխը կամ օձին պոչը։

Արդ. «Le Travailleur Alpin» սեպտեմբեր 26ին հրատարակած է բաղաքագիր մը, «Նամակ մը հայ Դաշնակներէն»։

Ստորագրողները մեր ընկերներն են, եօթը հոգի, որոնց անունները յառաջապէս յիշուած էին ճնարքի հէքեաթին մէջ, իբրեւ կազմակերպիչները … ազանձնական հանգամանքով։ (Արապեան, Քաղաքեան, Փափազեան Աբրահամ, Թորոսեան, Սողոմոնեան, Կիւրիեան)։

Նամակը՝ ուժգնօրէն բողոքելով հրատարակուած զրպարտութեան դէմ, կը յայտարարէ արդար դառնութեամբ.

— «Մենք որ ոեւէ կապ կամ համակրանք չունինք որ եւէ երկրի որ եւէ դիկտատուրայի հետ, ձախ ըլլայ թէ աջ։ Եւ, կարճ կապելու համար թիւրիմացութիւնները պարտականութիւն կը սեպենք տեղեկացնել ձեզի թէ մենք փոքր ժողովուրդ մըն էինք, տոգորուած՝ հանրապետական Ֆրանսայի ազատական գաղափարներով, որոնց համար նախ ջարդուեցանք, յետոյ կոտորուեցանք, եւ վերջապէս մեր բռնաւորներուն ձեռքէն փախչելով, հոս եկանք, խաղաղութեամբ ապրելու համար։

Ձեր թղթակիցին գաղտառոտքները բոլորովին սխալ եւ կասկածելի ըլլալով, կը հրաւիրենք զայն նախ՝ ներկայացնել իր քշած լուրին ապացոյցները, երկրորդ՝ հրատարակել այս հերքումը, թերթին միեւնոյն սիւնակին մէջ»։

Խմբագրութիւնը իր ծանօթութեան մէջ կ՚արձանագրէ թէ «տողագրողները ոչ եւ է կապ չունին Սպանիոյ խռովարարներուն հետ»։

Եւ որպէսզի բոլորովին անտեսած չըլլայ իր հայ տեղեկատուն կամ տեղեկատուները, կը սահեցնէ հետեւեալ տողերը.

— «Կարելի է որ այս նամակը ստորագրողները ոչ եւ է համակրանք չունենան դիկտատուրայի համար, ձախ ըլլայ թէ աջ, բայց հարցը այն է որ դաշնակ խմբակցութիւնը, որուն հանդէպ իրենց համակրանքը չեն ծածկեր, կը մնայ թշնամին խորհրդային Հայաստանի հանրապետութեան ուր ժողովուրդը ընկերվարութիւն կառուցանելով, այլեւս զոհ չէ ջարդերու»։

Անշուշտ այս պատմութեան աղբիւրն ալ նոյնն է կամ… «Հայաստանաբնակ»։ Մէկ սուտը չբռնեց, ուրիշ մը կը գլորեն։

Ուրեմն՝ Եթէ տարին տասներկու ամիս այսպիսի ապուրներ չունենան, եթէ օրն ի բուն փսորաբար եւ թեւաթել բառեր չթողեն, ինչո՞վ պիտի ապացուցանեն իրենց «յեղափոխական» գործունէութիւնը։

ՎԱՀԷ

Յ. Գ.— «Զանգու», Երեւանի շաբաթական քերթակիրը, հետեւեալ զգայացունց լուրը հաղորդած էր սեպտեմբեր 26ին.

— «Եգիպտահայ թերթ մը հրատարակած էր Համօ Օհանջանեանի անուան նախիներու կողմէ ղրկուած չէքի մը լուսանկարը։ Ինչո՞ւ չհերքեցին Եգիպտոսի մէջ իսկ, ուր Դաշնակ օրաթերթը ամէն շուկի առթիւ երախ կը բանայ՝ ծանօթ կենդանիի մը նման»։

Ոչ լսած, ոչ ալ տեսած ըլլալով «Եգիպտահայ թերթ»ը, կ՚առաջարկեմ որ «Զանգու» կա՛մ անոր անունը, թիւն ու թուականը հաղորդէ, եւ կամ, աւելի կարճ, իր կարգին արտատպէ այդ չէքին լուսանկարը, որպէսզի մենք ալ… արթննանք։

ՆՈՅՆ

Լեհաստան ալ գաղթավայր կ՚ուզէ

Լեհաստանի արտաքին նախարարը այս շաբթու Ազգերու Դաշնակցութեան պիտի ներկայացնէ իր գաղթային պահանջները։ Այս առթիւ նախարարը յայտարարեց.

— Ճիշդ չէ ըսել թէ Լեհաստանի բոլոր պահանջները գոհացուած են։ Լեհաստան հարկադրուած է լուծել ճարտարարուեստացման խնդիրը, սնուցանելու համար իր յաւելեալ բնակչութիւնը։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը արդիւնաւորապէս ծառայած պիտի ըլլայ խաղաղութեան դատին, դիւրացնելով գաղթային հարցին լուծումը եւ նախանիւթերու բաշխումը։ Քսանեւչորս գլխաւոր նախանիւթերէն Լեհաստան ունի միայն տասը տեսակ, այն ալ անբաւական քանակութեամբ։ Ամէն տարի մեծ չափով կ՚աւելնայ իր բնակչութիւնը, որուն խտութիւնը կը հասնի Իտալիոյ խտութեան։ Ութ միլիոն լեհ գիւղացիներ պէտք է տեղ գտնեն ճարտարագործութեան մէջ։ Լեհական ներածումներու 50 առ հարիւրը կը բաղկանայ նախանիւթերէ։ Ասկէ զատ, 80,000 Հրեաներ պէտք է գաղթեն ամէն տարի, ամսական հազար չի բաւեր։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ԵՒ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ դադրեցնելու համար, Իրաքի եւ Արաբիոյ Թագաւորը, Եէմէնի իմամ Եահեան եւ Անդրյորդանանի էմիրը՝ Ապտուլլահ որոշեցին հաւաքաբար դիմում կատարել Արաբներուն, որպէսզի թոյլ տան որ քննիչ յանձնաժողովը գործի ձեռնարկէ։ Արաբիոյ Թագաւորը Պաղեստին ղրկեց ներկայացուցիչ մը, Շէյխ Քամէլ, Երուսաղէմի կոմիտէին յանձնելու համար ծրագիր մը։

ՆՈՐ ԴԱՐ. ՆՈՐ ՈԳԻ

Շատ տխուր է հաստատել թէ քաղաքական եւ ընկերային վերիվայրումներու էութիւնը չենք կրնար ըմբռնել: Անոնց ազդեցութիւնը կը զգանք մեր մորթին վրայ, կ'ապրինք անհաստատ անոնց շրջանակին մէջ, ամէն օր կը տեսնենք դէպքերու եւ գաղափարներու հոլովումը, եւ սակայն քաղաքականօրէն անհաղորդ մնացած ենք տիրող փոփոխութիւններուն. Մեր դիրքը կրնար ինքնաքննադատութեան առարկայ չդառնալ, եթէ մեր կացութիւնը եւ ապագան չազդուէին դէպքերէն. կ'արդարանար մեր մեկուսացման հոգեբանութիւնը, եթէ համոզուած ըլլայինք թէ միջազգային կեանքի մէջ տեսնուած այս յեղաշրջումները որ եւ է առնչութիւն չունին մեր ազգային կեանքին հետ:

Այս արդարացումը չունինք սակայն. Նախ այն ընդհանուր իրողութեամբ որ արդի ժամանակներու մէջ չկայ որ եւ է ընկերային եւ քաղաքական փոփոխութիւն միջազգային կեանքի մէջ որ իր անմիջական ազդեցութիւնը չունենայ բոլոր ժողովուրդներու ճակատագրին վրայ: Ընկերային շարժումները հիմա միջազգային արժէք ու հանգամանք ունին, պարփակուած չեն մնար որեւէ ազգի կամ պետութեան նեղ սահմաններուն մէջ. Ոչ միայն Ռուսիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ պէս մեծ երկիրներու ներքին շարժումները մեծ անդրադարձում կ'ունենան միւս ժողովուրդներու կեանքին վրայ, այլ եւ աւելի փոքր երկիրներու, ինչպէս են Սպանիոյ կամ Հնդը. Եւրոպայի եւ Պալքանեան պետութիւններու ներքին ընկերային անցուդարձերը: Երկրորդ՝ մեր ժողովուրդի ինքնայատուկ կացութեամբ: Իր ճակատագիրը եւ վիճակը սեփական միջոցներով տնօրինելու հնարաւորութենէն զրկուած, դուրսէն եկած չարիքը արգիլելու եւ առաւելութիւնը օգտագործելու կարելիութիւնները չունեցող, մենք ամէնէն աւելի ուղղակի եւ անմիջական կերպով կը կրենք հետեւանքները դուրսի շարժումներուն: Այս վիճակը ոչ միայն աչալրջութիւն մը, արթնութիւն մը կը պարտադրէ մեզի, այլեւ խորացման եւ պատշաճեցման արտակարգ կարողութիւն մը: Վնասակար մոլորութիւն մըն է մեզ համար անտարբեր ու անհետաքրքիր մնալ մեզմէ դուրս տեսնուած շարժումներուն:

Այդ հոսանքներու էութիւնը լաւ ըմբռնելը միայն կարելիութիւն կու տայ մեզ անոնց եւ մեր վիճակին միջեւ եղած կապը հասկնալու եւ բռնելիք ուղին ճշդելու մեր վերաբերումի: Դեռ աւելին.— այդ հոսանքները լաւ հասկնալով միայն կրնանք պարզ եւ որոշ ձեւի մը վերածել նաեւ մեր հետապնդած նպատակները: Այս կ'ըսեմ որովհետեւ գործածուած շատ մը բառեր եւ հետեւաբար մտածումներ, փոխած են նաեւ իրենց իմաստը: Իրաւունք, արդարութիւն, հաւասարութիւն, անկախութիւն, ընկերվարութիւն, համայնավարութիւն եւ ասոնց նման շատ մը բառեր ինչ նշանակութիւն որ ունէին առաջ, նոյն նշանակութիւնը չունին հիմա: Առէք միայն վերջին բառը եւ դուք կը նկատէք որ Լէնինի գործածած համայնավարութեան իմաստը եւ Սթալինի 1936 թուականին անոր տուած իմաստը նոյն չեն դանէ իրենց գործնական հասկացողութեամբ: Նոյն բառով տարբեր իրողութիւններ կ'արտայայտուին:

Ուրեմն ո եւ է մէկը որ չի հասկնար բառերուն նոր իմաստը, անընդունակ կը դառնայ եւ հասկնալու կացութիւնը եւ անկարող ճշդելու իր դիրքը: Առէք իրաւունք բառը եւ անկէ հետեւող արդարութիւնը: Մինչեւ երէկ, իրաւունքը անհատականութեան գաղափարին վրայ հիմնուած բացարձակ արժէք մըն էր, բացարձակ էր այդ իրաւունքը ո եւ է մէկուն իր ունեցածին վրայ, որ եւ է մարդ կրնար նոյն իսկ ոչնչացնել զայն առանց ապօրէն գործ մը կատարած ըլլալու, գործածել իր ուզածին պէս, առանց դիտողութեան արժանի ըլլալու: Բայց հիմա կը տեսնենք թէ ինչ սահմանափակումներ կան իրաւունքի: Գործարանատէր մը իրաւունք չունի իր գործարանը գրաւող աշխատաւորները օրէնքով դուրս հանելու, իրաւունք չունի իր գործարանը փակելու առանց արդարացնելու իր այդ քայլը. Հաւասարութիւն բառը նոյնպէս: Ֆրանսական յեղափոխութեան եւ անոր նմանող միւս յեղափոխութիւններու մէջ գործածուած այս բառը կը նշանակէր օրէնքի առջեւ քաղաքացիներու հաւասարութիւնը, առանց նկատի առնելու անոնց ընկերային դիրքը: Բայց հիմա երբ հաւասարութիւն կ'ըսուի կամ կը պահանջուի, բոլորովին ուրիշ բան կը հասկցուի, առաւելապէս տնտեսական հաւասարութիւն, ապրուստի միջոցներու հաւասարութիւն կը հասկցուի:

Կարելի է օրինակները բազմապատկել եւ բառերու հին ու նոր իմաստները բաղդատութեան դնել: Զարմանալի ոչինչ կայ բառերու եւ գաղափարներու այս բարեշրջման մէջ: Մեկի յատուկ չէ միայն, այլ ընդհանուր երեւոյթ է, քաղաքակրթութեան այժմու պայմաններու անխուսափելի հարկադրանքը: Հակասութիւններու մէջ գտնուիլը կամ հետեւողականութեան պակաս, որ նշան էր թեթեւ մտածողութեան, նկարագրի տկարութեան, դարձած է կարծես հիմա դատապարտելի բայց հանրային կեանքի մէջ: Միտքերու եւ գաղափարներու անկայուն վիճակը համատարած երեւոյթ է: Որ եւ է ժողովուրդի, որ եւ է հոսանքի մէջ նախընթաց չէ հանդիպիլ հաստատուն կռուաններու որուն կառչած մնան մարդիկ

Ընդհ. պատերազմէն յետոյ, անցի ունեցած ամէն տեսակի փոփոխութիւններուն մէջ, թէեւ կան կարգ մը մեծ երեւոյթներ, ինչպէս են համայնավարութիւնը եւ ֆաշականութիւնը որոնք պիտի կրնային ուղեցոյց դառնալ եւ ճշդել մարդկութեան հետեւելիք ճամբան, բայց այդ երեւոյթներու ալ յարատեւ յեղափոխութիւնը կասկած կը ներշնչէ եւ անոնց արժէքի մասին: Խստածող միտքը ոչ միայն հնարաւորութիւններ չունի երկար ատենի համար ճշդելու մարդկութեան ուղղութիւնը, այլ եւ կարճ ատենի համար. Անկարելի դարձած է կանխորոշ ծրագիր մը ամբողջական գործադրութիւնը հետապնդել, միայն պատահական արդիւնք է եթէ կան ծրագիրներ, որոնք գործադրուած ըլլան իրենց սկզբնական ըմբռնումով.

Միտքերու եւ դէպքերու այս թոհ ու բոհին մէջ, ինչ է մեր դիրքը, ինչ ձեւով կը մօտենանք հարցերուն:

Մեզի համար հարցերը բնաւ չեն փոխուած ինչպէս նաեւ անոնց տուած մեր լուծումները: Մեզի համար բառերը կը պահեն իրենց սկզբնական իմաստը, զգացումները կը մնան նոյն ուժգնութեան մէջ, մեր աշխատանքները հին ձեւով: Անհրաժեշտութիւնը չենք զգար պատշաճելու դարի եւ ժամանակի պահանջներուն, այլ կը սպասենք կարծես որ անոնք փոխուին եւ պատշաճին: Տրտունջ, բողոք, զայրոյթ կը յայտնենք ստեղծուած դէպքերուն դէմ, որոնք մեծ մասամբ մեզի աննպաստ են, հաւատալով թէ այդքանը բաւական է: Ներքին կեանքով միայն կ'ապրինք, մեզի համար կարեւորը կարծես ներքին հոգեկան գոհացումն է, երեւոյթներու հանդէպ մտածումով եւ զգացումով դիրք ճշդելու գոհունակութիւնը: Արտաքին աշխարհ չկայ մեզի համար, փոփոխութիւն ալ չկայ: Պատերազմի հետեւանքով մեզի համար ստեղծուած կացութիւն մը կայ, զոր փոխելու անհրաժեշտութիւնը կ'ընդունինք. ողբանք եւ փոփոխութեան ձեւը, ճշդած թէ ինչ ձեւով կ'ուզենք փոխուած տեսնել, բայց ինչ որ կարեւոր է եւ անհրաժեշտ, չենք կրցած համակերպիլ աստիճանական բարեփոխութեան գաղափարին: Կը սպասենք որ կացութիւնը մէկ անգամէն եւ ամբողջապէս շրջուի, որպէսզի կարենանք համոզուիլ իսկական փոփոխութեան: Մեր դժգոհութիւնը արհամարհելի դարձուցած է այն մանր, գանգատփոփոխութիւնները որոնք կը կատարուին դէպքերու պարտադրումով մեր ամենօրեայ կեանքին մէջ: Ոչ մէկ ճիգ, անոնց վրայ ազդելու, աւելի խորացնելու ուղղութեամբ ու հապրումէկ վարանումներ հոգեկան: Կեանքը մեզի համար, գաղափար է ու բարոյական, ոչ թէ գործ ու աշխատանք: Այս հոգեբանութեամբ հասկնալի է մեր վարանոտ, դժգոյշ ըլլալը եւ անոր հետեւանքով կեանքէն վախնալը: Լայն առումով, ապրող մարդը, ոչ հակասութեան մէջ գտնուելէ կը վախնայ, ոչ սխալներ գործելէ: Գործ մը կատարելէ առաջ ինքզինքը չի դատեր, ի հարկէ, կը չափէ, կը կշռէ, բայց ընդունելէ յետոյ գործին անհրաժեշտութիւնը չի տատանիր ոչ դժուարութիւններու առջեւ, ոչ ալ մանր - մունր հասկացողութիւններով:

Մէկ հիմնական միտք պէտք է մեզ առաջնորդէ: Եթէ կ'ուզենք բան մը ձեռք ձգել, փոփոխութիւն մը առաջ բերել, այդ կրնանք ընել միայն գործելով ու աշխատելով: Համեմատած այս հիմնական միտքին՝ որո՞ւ հետ եւ ի՞նչպէս գործելու խնդիրին ճշդումը երկրորդական է: Տեսականօրէն, յարատեւօրէն պէտք է աշխատիլ: Այս հոգեբանութեամբ մենք կրնանք ազատիլ քննադատողի այն դիրքէն եւ բացասական հոգեբանութենէն, որ կարծես աստիճանաբար տիրապետող կը դառնայ մեր մէջ: Նետուիլ կեանքի յորձանքին մէջ, գաղափարներու նիւթին պայքարին մէջ, կեանքի գործնական պայքարը ընդունել, ստեղծել թեւերը ու չինել, ճամբայ մը բանալ բոլոր արգելքներուն եւ դժուարութիւններուն մէջէն.— Ահա ինչ որ պէտք է, ինչ որ պիտի գոհացնէ:

Լ. ԶՈՐԻՒՍԵԱՆ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

ԽՄԲ.— Մասնաւոր աղբիւրէ մը կը ստանանք հետեւեալ տեղեկութիւնները, Խանջեանի մահուան պարագաներու եւ առ հասարակ Հայաստանի ներքին կեանքի մասին.—

. ԿՈՎԿԱՍ. 9 ՍԵՊՏ.

Խանջեանի մահից տասը օր առաջ Երեւանում տեղի է ունենում խորհրդակցութիւն, որին հրաւիրւում է նաեւ Բերիան: Այդտեղ Խանջեանի եւ Բերիայի միջեւ վէճ է ծագում, ընդունելով ի վերջոյ այնպիսի սուր բնոյթ, որ երկու բոլշեւիկ վարիչները իրարու ատրճանակով են սպառնում:

Վէճի պատճառը հետեւեալն է.— Ինչպէս յայտնի է, Հայաստանի խոշոր արդիւնաբերութիւնը ամբողջ Խորհ. Միութեան սեփականութիւնն է կազմում, ուստի այդ արդիւնաբերութիւնից ստացուած եկամուտը ամբողջովին մտնում է Խորհ. Միութեան գանձարկղը: Ամէն անգամ, երբ կազմւում է ընդհանուր պիւտճէն, Հայաստանին բաժին է հանւում ոչ թէ իր տուած եկամուտների, այլ իր տարածութեան եւ բնակիչների թիւին համեմատ: Եւ որովհետեւ Խ. Միութեան մէջ մտնող հանրապետութիւններից ամենքը, թէեւ աւելի բազմամարդ, չունեն այն ծաւալով խոշոր արդիւնաբերութիւն, ինչ որ Հայաստանը, ուստի այս վերջինի եկամուտների մէկ մասը անուղղակի կերպով տրւում է ուրիշներին.

Այս դրութիւնը, ըստ նոր սահմանադրութեան, պիտի շարունակուի նաեւ յետագային, այնպէս որ Հայաստանի խոշոր արդիւնաբերական ձեռնարկներից, այսինքն Երեւանի «Արարատ», արհեստակցական ձգախէժի, քիմիական, պահածոների գործարաններից, ինչպէս եւ Ալլահվերդիի եւ Զանգեզուրի պղնձահանքերից ստացուած գումարները պիտի մտնեն Խ. Միութեան գանձարկղը՝ բաժանուելու համար բոլոր հանրապետութիւնների միջեւ. եւ Հայաստանն էլ, իբրեւ այդ վերջիններից մէկը՝ պիտի ստանայ, համեմատական չափով, իր մասը:

Բնական է որ Հայաստանի ստացածը շատ չնչին բան պիտի լինի, հետեւաբար՝ Հայաստանի պահանջները բաւարարելու եւ տնտեսութիւնը բարելաւելու համար կը մնան միայն իր մանր արդիւնաբերական եւ գիւղատնտեսական ձեռնարկները: Այս պայմաններում Հայաստանը, ի հարկէ, չի կարող ուժեղ կերպով յառաջխմել, մանաւանդ որ երկիրը զուրկ է հողային ֆոնտից, որ կարող էր հնարաւորութիւն տալ գիւղատնտեսութիւնը զարգացնելու:

Այս բոլորը նկատի ունենալով, Խանջեանը՝ վերոյիշեալ խորհրդակցութեան ընթացքում պահանջում է, որ Հայաստանի խոշոր արդիւնաբերութեան եկամուտներն էլ մնան երկրի մէջ, իսկ եթէ այդ հնարաւոր չէ՝ հողային ֆոնդ ստեղծելու եւ գիւղատնտեսութեան զարկ տալու համար՝ Հայաստանին միացնել Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը, իրենց 300.000 բնակչութեամբ:

Ցոյց տալու համար, թէ որքան անարդար է Մոսկուան Հայաստանի վերաբերմամբ, բաւական է մի օրինակ յիշել. Հակառակ որ Ադրբէջանի քարիւղի արտադրութիւնը (Բագու) գերազանցապէս խոշոր արդիւնաբերութեան ճիւղ է հանդիսանում, այնուամենայնիւ այդ եկամտի հինգ տոկոսը մնում է Ադրբէջանում եւ յատկացւում տեղական պէտքերին:

Խանջեանի այս պահանջների շուրջն է, որ տեղի է ունենում բախումը իր եւ Բերիայի միջեւ: Բերիան իսկոյն մեկնում է Թիֆլիս եւ այնտեղից զեկուցանում Սթալինին այն, ինչ որ պատահել էր Երեւանում: Տասը օրից յետոյ Թիֆլիսում գումարւում է նոր խորհրդաժողով, որին կանչւում է եւ Խանջեան: Այս վերջինը պնդում է իր պահանջի վրայ, եւ պայթում է նոյն սուր վէճը: Նորից տեղեկութիւն է տրւում Սթալինին. եւ նոյն գիշերը Խանջեանին գտնում են իր սենեակում:

Խանջեանը երեք ժամ վիրաւոր է մնում եւ ուզում է հեռաձայնով խօսիլ Երեւանի գտնուող իր կնոջ հետ, բայց այդ նրան թոյլ չեն տալիս:

Երբ Թիֆլիսում իմացւում է Խանջեանի մահը, տեղական Հայերը ցոյց են կազմակերպում: Դիակը Երեւան հասնելուն պէս՝ Խանջեանի կնոջը սառանակով փոխադրում են Մոսկուա: Երեւանում Ժողովրդին արգիլւում է տեսնել դիակը, բայց բազմութիւնը [illegible]

[illegible]

...վը, որի սպանութեան գաղտնիքը նոյնպէս Չեկայի մէջ պէտք է փնտռել!

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԻՍՔԷՆՏԵՐ - ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԱՍԻՆ

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ «Արաբերէն թերթի մը բացբացանքը» խորագրին տակ.—

Հալէպի Նէպաա թերթը (25 սեպտեմբեր) կը գրէ իր խմբագրականին մէջ.— «Եւրոպայէն բռած իր խորհրդակցութեանց կարգին, Թուրք հանրապետութիւնը ճարտար է նաեւ պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու եւ դիւանագիտական ճամբով մեքենայութիւններ բանեցնելու տեսակէտով: Ցաւով կ'ըսենք սակայն, որովհետեւ այն միջոցին երբ Սուրիոյ անկախութիւնը կ'արտահայտուի Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարար Ր. Արասի զգացման տեսակցութեանց սկսած է Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ եւ վճիտ դարձած ջուրերը պղտորել կ'ուզէ ի վնաս Սուրիոյ: Թուրքիա այս ձեռնարկը կ'ընէ, հակառակ Սուրիոյ անկախութեան փափագը ձեւանալուն: Ասիկա ցաւալի հակասութիւն մը չէ՞:

Թուրք լրագրողները անկասկած ներշնչուելով արտաքին գործոց պաշտօնէն, բաւ[illegible] Հրատարակութիւններ կ'ընեն Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերու իրաւունքներու մասին: Մենք կը յարգենք բարեկամ Թուրքիան եւ կը գնահատենք անոր յառաջդիմական բարձր խոյանքները:

Միեւնոյն ատեն կը բողոքենք մեր անձը մոռնալու անցեալը: Կ'ուզենք յիշել 600 տարուան ընթացքին նահատակուած մեր ազնուականները եւ օսմանեան սուլթաններու բռնակալութեան տակ անդամալուծուած մեր քաղաքակրթութիւնը: Բայց չենք կրնար լռել, երբ կ'ուզեն ամօթալի մեքենայութիւններով փրցնել մեր հողերուն մէկ մասը: Թուրքիա պէտք է գոհանայ իր ունեցած ընդարձակ [illegible]գերով: Իրապէս անոր բաւական է [illegible] դամաս մը որ Միջերկրականէն մինչեւ Կովկասեան լեռները, Սուրիայէն մինչեւ Սեւ Ծով կ'երկարի: [illegible] ներ արտաքին Կիլիկիոյ եւ արտաքին Մարտինի անդամատումը [illegible] տկար մարմնէն, որ հիմա ալ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ ցնորքին են թարկուած:

Այս ցնորքին խարսխի՝ կը նշանակէ կրկներեւոյթի մը եռեւէն վազել. Այդ կրկներեւոյթէն տարուելով Թուրք թերթերը ի վերջոյ կրնան խանգարել երկու երկիրներու յարաբերութիւնները: Թուրքիա եւ ամբողջ աշխարհ գիտնալու են որ Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա արաբական են եւ այս՝ հակառակ բոլոր աղմուկներուն, քանի մը թունաւորուած անձերու բարբանջանքներուն եւ Թուրք թերթերու պնդումներուն:

«ԵՐԲ ՆՐԱԲԻՈՅ ԱՆՈՒՆՆ ԻՍԿ ՉԿԱՐ...»

Ճիւմհուրիէթ այս առթիւ հետեւեալ պատասխանը կու տայ.

— «Նախ այդ խմբագրին յիշեցնենք որ այն միջոցին երբ Արաբիոյ անունն իսկ չկար, Սուրիա կը գտնուէր Թուրքերուն եւ օրինակ Հիթիթներուն ձեռքը: Արաբները երբ Սուրիա մտան [illegible] Բիւզանդացիները գտան իրենց [illegible]: Թուրքերն են որ [illegible] Բիւզանդացիները: Իսկ Օսմանցիները Սուրիան առին ոչ թէ Արաբներէ այլ Թուրք եղող Եգիպտացիներէն: Պատմութիւնը խնդացնելու համար Սուրիացի խմբագիրը կրնայ [illegible]

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ (Միտովէպ)

1899ին, Ֆրանսական դեսպանատան պահականաւ Մաւէրի մէջ սպայ էր Պոլսոյ: Դեսպանն էր Էռնէսթ Ֆիւէ: Երջանիկ օրերն էին Աստուծոյ Համիտի, որդւոյն Աստուծոյ Մէճիտի, Թագաւորին հաւատացելոց, Ստուերն Ալլահի ի վերայ երկրի

Այն օրերն էին ուր Սուլթան Համիտ կը կոչուէր «Հիւանդ Մարդը», բայց շատ առողջ էր: Հայաստանի ջարդերը «Կարմիր սուլթան» մականունը շահեցուցած էին իրեն, բայց այսօր, հեռաւոր պատմութեան լոյսին տակ, շատ վարդագոյն կ'երեւի իր յաջորդներուն օրով կատարուած նախապէս կարմիր վայրագութիւններուն համեմատաբար. Ինչ որ է,— «Հիւանդ մարդը» կրցաւ, շատ տարիներ, խիստ առողջ ճիրանի մէջ, ամուր բռնել Պալքանները, Փոքր Ասիան եւ Եւրոպական Թուրքիան:

Բայց հոս խնդիրը այն չէ որ անցեալ դարուն վերջի խաղաղ օրերը բաղդատենք յետպատերազմեան կամ նոյն իսկ միջպատերազմեան արշաւիրքներուն հետ: Այլ պարզապէս ինծի Ֆրանսացի ծովային սպայի մը գեղանի հեշտին կնոջ մը, Փառիզեան մը եւ Երրորդ Հանրապետութեան գեսպանի մը շուրջ կը դառնայ:

Պոլսոյ, որ քաղաքներ դարուն կը համբէր, շատ իսկ արդէն տատանած էր այնտեղ ծովերուն վրայ: Իփիժէնի եւ Մելփոմէն լրատար մարտանաւերուն մէջ ակօսած էր Ատլանտեանը եւ [illegible], տարին նաւազ մը եղած էր, ամէն բանի մէջ աչքը բաց. Ծնողաց տարիքը առած Վօլթիժէօր յածանաւով թոթուած էր Մ. Արեւելքի ջուրերուն մէջ. Իբրեւ պարզ նաւազ տարակոյս չկայ որ Պոլսոյ կեանքը հաճոյին չէր Վօլթիժէօրի մէջ, ինչպէս իր ընկերներունը: Հեղձուցիչ էր մթնոլորտը անոնց համար, դիւրատար չէին պայմանները, քիչ շատ բան մըն էր սպաներու վիճակը, բայց նաւազներունը բնաւ ոչ: «Վօլթիժէօռ»ի երկրորդ հրամանատարը, Պոլիսը եւ իր ընկերներուն յատկացուցած էր անկիւն մը իբրեւ ննջարան, մարտանաւին [illegible] թուղթին մէջ: Դուրսը, բացօթեայ, նոյն իսկ միւս պահակի դիրքի մէջ, շատ աւելի աղէկ էր: Այս նոր խուցը պարզապէս խեղդարանի մը պէս էր: Խոշոր տեսակէն [illegible] ամէն կողմ, թէեւ ոչ այնքան հակայ ժժեղներ: Եփած տաքցած իւղին բուրում հոտը անտանելի էր, ու երբ այդ զառամած նաւը [illegible] իր կոնակին վրայ՝ հեւալ, արեւելեան քամին հետու քշելու փորձերով, հէք նաւազները չէին կրնար ոչ մէն յանկարծական ցնցումներէն, որոնց նշանակ էր խախտելու պէս եղող գեկը: Թոթուո՞ւմ մը յաճախ որ [illegible] դէտի պիտի փոխուի: Բոլոր այս եղկելութիւններուն միակ փոխարինումը այն էր որ կրնային [illegible] կանուխ չելլել, քանի որ հրամանատարը անգամ միրտ չէր ընէր իր [illegible] հասցնել մինչեւ այդ կէտերը, [illegible]: Ինչպէս որ կախոցարանները — անկողինները — վար չէին առնուեր բնաւ:

Բայց վերջապէս մարդ կը ձանձրանայ այդ տեսակ [illegible] մը, եւ [illegible] Նովեմբերի մէջ իր արշաւէն [illegible]մանել Պոլսոյ յաճախ ցամաք կը պատկէր, երբոր մանաւանդ պահակի պաշտօն չունենար եւ գրպանին դրամ մը ներէր իրեն: Այդ միջոցին էր որ կամաց կամաց, սիրաբանութիւններու անհրաժեշտ եւ փոքրիկ կենակցութիւններու փորձառութիւնը [illegible], քանի որ այդ գրօսանքներուն ալ ընդունակ էր ան, իրեն կորովի, առողջ եւ մարդիկ մէկը:

Երիտասարդ սպան, այս կերպով, իրաւունք կ'ունենար ինքզինքը նուազ գռեհիկ կամ փողոցային շահատակութիւններու յարմար տեսնելու. [illegible] Մաւէրի մէջ սպայութեան [illegible] ատենէն ալ եւ, երբ այս, [illegible] գործածելէն անմիջապէս վերջ, որոնց սիրային արկածի մը ձեռքէն ինալ, Պոլսոյ մէջ: Պիեռ Ֆարէր տակաւին չէր գրած իր L'Homme qui assassina, քանի որ ան տակաւին Պոլիսին ուր ըլլալը պիտի գիտնար երեք տարի վերջ միայն: Բայց Պիեռ Լոթին Azyadé-ով անոտ ու վառուած, միտքը դրած էր գոնէ Թրքուհիի մը քողը վեր առնել ... Միտքին չէր անցներ բնաւ որ օր պիտի գայ, ուր պղտորուած՝ բանադատուած, Հելլէնուհիի մը ոտքը[illegible]ուքերուն համար, Սուլթանին անձնապահ զօրքերու մէկ սպան պիտի սպաննէր.

Ծովու վրայ իրենց կեանքը անցրնող մարդիկ չսպասեցին ոչ Քարլ Մարքսի, ոչ Ժօռէսի, ոչ Լէնինի, Միջազգայնական մը կազմելու համար.— նաւազներուն Միջազգայնականը: Ամբողջ հորիզոններով լայն աշխարհը իրենցն է. Երբ տարբեր ազգերու պատկանող երկու մարտանաւեր միեւնոյն նաւահանգիստին մէջ իրարու հանդիպին, նոյն իսկ առաջին հերթին, զիրար կը ճանչնան եւ անմիջապէս իրարու կը մօտենան: Ասոնց նկատելու փոխադարձ քաղաքական ձգտումները եւ դրօշներու միջեւ հակառակութիւններ ու մրցակցութիւններ, սպաները զիրար կը հրաւիրեն, կ'եղբայրանան եւ զիրար կը գտնեն ցամաքի վրայ հաճոյքի եւ գրօսանքի միեւնոյն վայրերուն մէջ: Այն ատեննն, որ Ֆրանսացի նաւային սպայ մը, զոր օր. ինքզինքը աւելի մօտ կը զգայ անգլիացի, իտալացի կամ գերման պաշտօնակիցներուն քան իր հայրենակիցներուն: Աշխարհի բոլոր մարտանաւերը միեւնոյն կաղապարին մէջ ձուլուած են: Միեւնոյն [illegible]ներէն, միեւնոյն [illegible], միեւնոյն [illegible] ներէն եւ, իսկապէս, միեւնոյն [illegible] անմիջական [illegible]ւութիւն մը կը ծագի: Բնականաբար [illegible] դարձնել մշտապատրաստ [illegible] սպաննելու, անմիջապէս որ հրաման [illegible] գայ ... Բայց այն ատեն իսկ [illegible] կոչներ կը դրկեն ջուրերուն [illegible] ծփացող վերապրողները [illegible] համար ....

Պոլսոյ մէջ, այս մեր [illegible] Միջազգայնականը չինուած էր [illegible] մեծ պետութիւններու պահականաւերէն որոնց մէջ Ֆրանսա, որ այն [illegible] տեն տակաւին Ֆրանսացիներուն [illegible] բանուած էր, վանք եւ [illegible] դէմք մըն էր յաւէտ:

(1)

(Շար[illegible]

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յղուած [illegible] թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] թեանլի եւ մելանով:

նահն Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ ազգութիւնը

Սուրիացի խմբագիրը Թուրքիան կ'ամբաստանէ իբրեւ պղտոր ջուրէ ձուկ որսացող: Կ'երեւի թէ այս է իրենց գործելակերպը քանի որ մեր նկարագիրը թոյլատու չէ ձեռքի տակ գործելու, ինչպէս կը հաստատեն վերջին 15—20 տարուան դէպքերը: Չենք տեսներ աւելի հիները յիշելու:

Ալիճաուբիէն յետոյ կը յիշէ թէ ժամանեան կայսրութեան օրով միլիոնաւոր Թուրքեր պարապ տեղը թաղուեցան անապատներու մէջ, ուրիշ պատերազմներու կարգին Սուրիան ալ օտար տիրապետութեան չենթարկելու համար. Իսկ ուղղակի ամօթալի է հանդիպիլը այն քաղաքակրթութեան, որուն անդամակցութեան կը յանկարծ արար խմբագիրը.

Հալէպի թերթը Մէյսանի եւ Մարաշին մասին ալ կը խօսի. Երբ այսքան վառ երեւակայութիւն ունի, կը յանձնաբանք որ ինչո՞ւ Անգարան ալ ... «Սուրիա ամէնէն աւելի տոկուած իր մեծ հարեւան Թուրքիոյ հետ ... Սուրիացի խմբագիրը, որ կը թուի թէ այս պարզ իրողութիւնն իսկ ըմբռնելու անընդունակ է, լաւ կ'ընէ եթէ քիչ մը պատմութիւն եւ քաղաքագիտութիւն սորվի, որովհետեւ մինչեւ վերջը «փօթ» կոտրել չէն տար մարդուս, երբ մանաւանդ խնդիրը այսքան փափուկ է: Այս փոքրերուն հետ կրնան կոտրել նաեւ կարգ մը ուրիշ բաներ, շատ կարեւոր բաներ.

Իսքէնտէրունն եւ Անթաքիա Թրքական են եւ յաւիտեան Թուրքերուն պիտի մնան: Այսչափ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՍԹԵՐԼԻՆԸ ՀԻՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐԱՄԻՆ

Պոլսոյ սակարանին մէջ, բաժնեթուղթերը քանի մը կէտ անկում կրեցին անցեալ. 28ին: Հրահանգի կը սպասուէր Անգարայէն, ուր գացած էր նմտական խորհրդական Ֆայիք խորհրդակցելու համար գործակցութեան հետ: Ցետոյ հաղորդուեցաւ կեդրոնական դրամատունէն Սակարանի վարչութեան թէ, համաձայն վարչապետութենէն իր առած հրահանգին, Թրքական ոսկին որ մինչեւ հիմա Ֆրանքին կապուած էր, ասկէ վերջ սթերլինի պիտի կապուի, մէկ սթերլինը 635 — 638 ղրշ.ի հաշուով: Այս ոսկը ի զօրու պիտի ըլլայ, մինչեւ որ կեդրոնական դրամատունը նոր մը հաստատէ:

Այս գինոյցէն յետոյ գործողութիւն կատարուեցաւ սթերլինի վրայ, 637 ղրշ.ի հաշուով: Օտար ուրիշ դրամներու վրայ գործառնութիւն չեղաւ, որովհետեւ գոց էին աշխարհի միւս սակարանները: Սթերլինը որ 637ով բացուած էր, 600ի ինկաւ եւ ի վերջոյ 638ով փակուեցաւ.

Իմար դրամատան տնօրէն Ճելալ Տիյարը յայտարարեց.— «Կառավարութիւնը ճիշդ ժամանակին միջոցներ ձեռք առաւ. Հետեւաբար Ֆրանքին անկումը որ եւ է ազդեցութիւն չպիտի գործէ մեր վրայ. Միայն քիչ մը պիտի վնասուին մեր արտածող վաճառականները, նախապէս իրենց կնքած պայմանագրութեանց հետեւանքով: Ասոր փոխարէն, ներածողներն ալ շատ պիտի շահին: Մեր դրամին արժէքը կայուն է եւ պէտք է պահուի այս վիճակով»

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՎԳԱՖԸ ՊԱՐՊԵԼ ԿՈՒՑԱՅ

Պոլսոյ Ս. Յակոբ հիւանդանոցի կալուածներէն մէկ մասին վարձակալները Գ. Մ. Մարիկեանի կը վճարէին վարձքերը, անոր հետ կնքած ըլլալով պայմանագրութիւնը: Էվգաֆի տնօրէնութիւնը ազդարարած էր յիշեալներուն որ եթէ վեց ամսուան վարձքերը ուղղակի Էվգաֆի տնօրէնութեան չյանձնեն, շէնքերը պիտի պարպուին եւ ոստիկանական միջոցներով պիտի գանձուին այդ գումարները:

Տրուած պայմանաժամը լրացած եւ միւս կողմէ այդ շէնքերուն վարձակալութեան պայմանաժամն ալ աւարտած ըլլալով, յիշեալ վարձակալները Էվգաֆի տնօրէնութեան ներկայացած են, այս անգամ ուղղակի անոր հետ պայմանագրուելու համար:

Անոնց պատասխանուած է թէ Գ. Մարիկեանի հետ կնքուած պայմանագրութիւնները գոյութիւն չունին իրենց համար, թէ անձեռնհաս անձի մը վճարելով վարձքերը, հիւանդանոցին տուած չեն ըլլար, հետեւաբար վեց ամսուան վարձքերը պէտք է վճարեն: Վերջէն կրնան պահանջել անկէ որուն որ տրուած են:

Էվգաֆի տնօրէնութիւնը այս շէնքերը պիտի պարպէ եւ աճուրդով պիտի տայ, եթէ այդ պարտքերը չվարուին: Նոր վարձակալութեան համար շէնքին տարեկան վարձքին մէկ տասներորդ գումարը կանխիկ կ'առնուի եւ անձեռնմխելի կը մնայ իբրեւ երաշխաւորութիւն. Հանրակառքի պողոտային վրայ շինուած շէնքերուն վարձքերը 5ական ոսկի աւելցուած են, այն տարբերութեամբ թէ մէկ կողմէ Գ. Մարիկեան եւ միւս կողմէ Տոքթէօր Գասպարեան դիւրութիւններ ցոյց տուած են վարձակալներուն ուղղակի իրենց հետ պայմանաւորուելու համար, եւ հետեւաբար վարձքերը պակաս գնահատուած են.

ՂԱԼԱԹԻԱՅԷՆ ՊԱՀԱՆՋՈՒԱԾ ՏՈՒԳԱՆՔԸ

Ինչպէս գրած էինք, եկմտական պաշտօնեաներ ներկայացած են Ղալաթիոյ նախկին խնամակալութեան ատենապետ Գ.-Գ. Գայսէրլեանի եւ գանձապետ Գ. Ժ. Աղնաւորեանի, հանգամանքը գանձելու համար եկեղեցիէն պահանջուած 3500 ոսկի տուրքին եւ տուգանքին կէսը: Մնացեալ կէսն ալ Տոքթ. Քէչիշեանի ատենապետած խնամակալութենէն կ'ուզեն:

Գ. Գ. Գայսէրլեան դիմած է տուրքի պատկանեալ մարմիններուն եւ բացատրած թէ օրինական չէ կատարուած գործողութիւնը: Նախ, ըսած է Ղալաթիոյ եկեղեցին մեր սեփականութիւնը չէ, ոչ ալ անոր պաշտօնեաները՝ մեր ծառայողները: Մենք պարզապէս մատակարարութեան հոգինները ենք եւ հետեւաբար պարտաւոր չենք մեր քսակէն կատարել հաստատութեան վերաբերեալ ծախքերը: Դրամատան մը մէջ, օրինակ, եթէ պաշտօնեայ մը յանցանք գործէ, վարչական խորհուրդը պատասխանատու չի նկատուիր: Երկրորդ, ինչպէս կարելի է միայն Յովհ. Քէչիշեանի մը պարզ տեղեկատուութեան վրայ գործողութիւն կատարել, առանց քննութիւն կատարելու եւ մանաւանդ լսելու ենթակաները: Թերեւս կեղծ են ցոյց տրուած տետրակները եւ կամ ենթակաները ունին փաստեր թէ որ եւ է թռչակ պակաս ցոյց տրուած չէ: Արդարեւ, յիշուած գումարները այնպիսի վճարումներ են որոնք տուրքի ենթակայ չեն ըստ օրէնի:

Ասկէ առաջ, երբ եկմտական պաշտօնեաները ուղղակի դիմած են Յովհ. Քէչիշեանի եւ պահանջած իր իսկ իմաց տուած տուրքը, Քէչիշեան պատասխաներ է թէ իր վարած հաստատութիւնը հիմա «Թուրք Կրէկօրիէն քիլիսէսի» է եւ հետեւաբար կապ չունի «Ս. Լուսաւորիչ» եկեղեցիին հետ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Գործաւոր ընթացքը

Վիէն, 1 հոկտ. (Յառաջ).— Գործադուլներէն առաջ, արդէն գործերու ընթացքը լաւ չէր, ու միշտ պակաս կը բանեցնէին կարեւոր հաստատութիւնները, որոնց մէկ քանիին մէջ կ'աշխատին ընդհանրապէս հայ աշխատաւորները:

Երբ գործադուլները տեղի ունեցան ու միշտ յաղթանակներով վերջացան, մեր աշխատաւորները ալ աւելի խանդավառուած ու գինովցած էին, իրենց Ֆրանսացի բանուոր ընկերներուն կողքին, եւ կը կարծէին թէ նոր շրջան մըն է որ պիտի բացուէր իրենց առջեւ, լաւագոյն օրականներով.

Օրականներուն վրայ զգալի յաւելում եղաւ, հինգէն մինչեւ տասը Ֆր. տասներկու օր վճարովի արձակուրդ: Ցետագային 40 ժամ աշխատանք եւ վճարում 48ի վրայ,— այս էր հետանկարը

Դժբախտաբար, գոնէ մեր բանուորներու մասին խօսելով, վհատումը չուշացաւ: Արդէն սկսած են իրարու փոխել թէ ինչ որ կը յուսային կամ կը քարոզուէր հակառակն է իրենց երազածին:

Աշխատանքի ժամերը ալ աւելի պակսած են: Արդէն ոստ գործարանը յապաղած է, ու միշտ կը բարձրանայ: Անգործներուն թիւը աւելցած է: Անգործ մը գործ ճարելու ոչ մէկ յոյս ունի: Քաղաքապետարանը նպաստ չի տար: Եւ դեռ զանազան խնդիրներ, որոնք յոյս չեն ներշնչեր թէ մեր բանուորական կեանքը նոր եւ լաւագոյն շրջանի մը մէջ պիտի մտնէ

Այսօր Վիէնի մէջ ունինք երկու տասնեակէ աւելի անգործներ նպաստ առնելով միայն այրերը: Շատերը բազմանդամ, գէշ վիճակի մը մատնուած են, մանաւանդ որ եկածը ձմեռ է

Անոնք հաւաքաբար դիմած էին քաղաքապետութեան, գործ պահանջելու համար, բայց ուրկէ՞ գործ ... խոստացած են միայն, բազմանդամ ընտանիքներուն համար երբեմն անդադրէն բաժնել, որ ծարաւ մարդուն կաթիլ մը ջուր ըսել է ...

Կօշիկի գործարանին խաղախորդական բաժինը, երբեմն 6 եւ երբեմն ալ 7 ժամ կը բանեցնէ օրական, շաբաթ օրերն ալ գործ չունենալու պայմանաւ.

Իսկ կօշիկի բաժնին մէջ «սոնտայէթ»ի արհեստանոցը, բաւական ժամանակէ ի վեր, օրական միայն չորս ժամ կ'աշխատցնէր, եւ այսպէս ալ շաբաթ օրերը գործ չկար: Բայց այս շաբթու օրական 6 ժամի բարձրացուց Թերեւս քանի մը օրուան համար: Կօշիկի բաժինն ամենաթոյլ գործն է, եւ մինչեւ անգամ վախ կայ որ բոլորովին դադրի «սոնտալէթ»ի արտադրութիւնը: Իսկ մնացեալ մասն ալ ի երբեմն պակաս, երբեմն լման առաւօտ կը շարունակուի:

Փառքալի կերպաս-հիւսուածեղէնի գործարանն ալ մէկ օր պակսեցուց շաբաթական եւ հաւանական է դեռ որ պակսեցնէ: Այս գործարանին համար ալ զրոյց կայ թէ մօտերս բաւական թիւով բանուորներ պիտի արձակէ ..

«Թառթուչ-փառաչիւթ»ի գործարան մը բացուած էր մօտ երկու տարի առաջ, եւ այս տարուան սկիզբները բաւական հայ բանուորուհիներ գործ առած են: Կ'աշխատէին մինչեւ այսօր, թէեւ շատ քիչ օրականով մը, (2 Ֆր. ժամական) եւ իրենց ամուսիններուն կողքին, կ'օգնէին ընտանեկան հոգերը թեթեւցնելու համար: Բայց այս գործարանն ալ պիտի գոցուի քանի մը օր վերջ, եւ բոլոր բանուորուհիները պիտի արձակուին, մնալով միայն 5—6 հոգի: Այսպէսով, երեք տասնեակ մը բանուորուհիներ ալ անգործութեան կը մատնուէին, իսկ ուրիշ տեղեր գործ գտնելու յոյս չկայ:

Ահա այս է ներկայիս այստեղի գործերուն ընթացքը: Ձմեռը շատ մըռայլ դէմքով կը մօտենայ այս տարի եւ հայ աշխատաւորութիւնը աւելի գէշ օրեր կ'երեւակայէ, քան անցեալ տարի ...

Գալ - Ազբիւր

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԸ

(ՁԵԿՈՅՑ)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջ. առաջին պատգամաւորական ժողովը տեղի ունեցաւ սեպտ. 26ի շաբաթ եւ 27ի կիրակի օրերը: Ներկայ էին բոլոր շրջաններու, ինչպէս նաեւ խորհրդակցական ձայնով մասնակցող պանդան Միութիւններու ներկայացուցիչները: Իրարու յաջորդող չորս նիստերէ վերջ, որոնց ընթացքին խորհրդակցութեան եւ վիճաբանութեան ենթարկուեցան օրակարգի բոլոր հարցերը. Պատգամաւորական ժողովը շատ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ փակեց Շրջանային ժողովը, միաձայնութեամբ ընտրելով Ֆրանսայի կեդր. Վարչութիւնը հետեւեալ անձերէն.— Եարճանեան Վահան, Թորոսեան Հրանդ, Թօփալեան Բիւզանդ, Ցարութիւնեան Երուանդ, Փարամազեան Մկրտիչ, Սասունի Սեդրակ, Տըրէնկեան Ցարութիւն: Իսկ Օր. Ցամմիկ Պետրոսեան եւ Սահակ Ցովհաննէսեան ընտրուեցան փոխ-անդամներ:

Շրջ. Ժողովի օրակարգին մեծագոյն հարցերը նուիրուած էին մասնաւորաբար կրթական եւ մշակութային խնդիրներու, որոնք լրջօրէն քննութեան ենթարկուեցան եւ նպատակայարմար որոշումներ տրուեցան: Քուէարկուած բանաձեւերու եւ յառաջիկայ շրջանի գործունէութեան մասին պիտի գրուի յուսով:

(ԿՕԻՓ)

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԽՆԱՄԻՆԵՐԸ

Ամերիկայի «Պայքար»ն ու «Բանուոր»ը կը շարունակեն իրար շոյել, Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեան» առթիւ: Ամբողջ ռամկավար մամուլին մէջ միայն Պայքարն է որ քիչ-շատ մարդավարի դիրք բռնեց այս հարցին մէջ, շարք մը խմբագրականներով: Կարմրուկ «Բանուոր»ը կրնա՞ր մարսել այս շեղումը: Եւ ահա կ'աղաղակէ յուշիկ-յուշիկ (22 օգոստ.).

— «Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան ղեկավարները գիտնալու էին, որ Խանջեանի անպատուաբեր արարքի էութիւնն ու պատճառները լուսաբանող հեղինակաւոր միակ մարմինը Կոմունիստ կուսակցութիւնն էր եւ ան ըրաւ այդ բանը՝ շատ պարզ, որոշ եւ սպառիչ կերպով. Կուսակցութեան աքթիւի բանաձեւը եւ անոր հետեւող խմբագրական վերլուծող յօդուածները՝ Խորհ. Հայաստանի բոլոր թերթերուն մէջ, այդ դերն է, որ կատարեցին:

Մենք կանգնած ենք խորհրդային իշխանութեան հետ անվերապահօրէն: Անսահման վստահութիւն ունինք կոմունիստ (բոլշեւիկ) կուսակցութեան վրայ, որ առաջնորդն ու ղեկավարն է Հայաստանի եւ ամբողջ Խորհ. Միութեան ժողովուրդներուն: Կոմունիստ կուսակցութիւնը անհամեմատ աւելի բարձր է քան որ եւ է անհատ, ըլլան Խանջեան մը կամ ուրիշ մը:

Եւ ահա թէ ինչո՞ւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան աքթիւի բանաձեւը կը նկատենք մենք իրական, ամբողջական եւ ամէն կասկածէ վեր. Խանջեանի ինքնասպանութեան պատճառներու մասին:

Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը, որ յայտարարած է ինքզինքը բարեկամ Խորհ. Հայաստանին, անոր օրկանը խմբագրողներէն կ'ակնկալուի որ ունենան ուղիղ գիծ, ըլլան հըզօրանայնաց, պղտոր եւ շատոնի երկդիմի քաղաքականութիւն, որ կրնայ ծառայել թշնամիին — Դաշնակցութեան եւ մնալ այն երկրին, որուն հանդէպ խոր սէր եւ անկեղծ համակրանք ունին Ռ. Ա. կուսակցութեան անդամները:

Ժամանակը եկած է, այո, որ ինքզինքնին խորհ. Հայաստանին որ եւ է շահով բարեկամ նկատող մարդիկ եւ թերթեր ըլլան լրջախոհ, ըլլան հետեւողական ու իրատես եւ պատեհութիւն չտան թշնամիին օգտուելու իրենց թուլութենէն»

Ինչպէս կ'երեւայ «Պայքար» չէ կլլած այս դեղահատները, եւ նորէն «միւզիք»ի խնդիրներ կը յարուցանէ սեպտ. 19ի խմբագրականով.

«Անձնասպանութիւնը» իբրեւ «անհատական տկարութիւնը» Աղասի Խանջեանի՝ այն տեսակ մեղք մը չէր որ «Մեռածը կրկին մեռցնելու» այդ վայրագ մոլուցքը արթնցնէր իր սպրող ընկերներուն մէջ: Իրեն վերագրուած «յեղափոխական թուլութիւն»ն անգամ այդ տեսակ մեղք մը պիտի չնկատուէր ի տես ենթակային կողմէ վճարուած գերագոյն տուրքին, եթէ այդ վերագրումը չհերքուէր իսկ հակառակը ապացուցանող անհամար փաստերով, որոնք համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը հայթայթած էր իր պաշտօնավարութեան տարիներուն:

«Մեռածը կրկին մեռցնելու» փորձը որ Խանջեանի ընկերներն բրին իր դեռ չպաղած մարմնին առջեւ, ոչ ոք համոզեց, ընդհակառակն ամենասեւ անդրադարձում մը եղաւ այդ բանաձեւը պատրաստողներու եւ ստորագրողներու նոյնիսկ արժէքին վրայ:

Բանաձեւին մէջ խորթ ու օտար տարր մըն էր Վրաստանի եւ անոր «փառահեղ զաւակներուն», Ստալինի եւ Բերիայի անուններուն մուտքը եւ պիտի ծառայէր մտքերու շփոթութեան եւ կասկածներու առեղծուածին:

Եթէ Խանջեան «դաւաճանած» էր Հայաստանի, անոր դատապարտութիւնը պիտի արտասանուէր միայն Հայաստանի անունով:

Եթէ Խանջեան «դաւաճանած» էր համայնավար յեղափոխութեան, «սոցիալիզմի եւ սերունդներուն» այդ ճիգերը Վրաստանի եւ Ադրբէջանի դէմ խոսն վրայէն ուղղուած էին միայն ու միայն այդ յեղափոխութեան օրգանին - Մոսկուայի կեդրոնին»:

ՃԱՏՐԱԿ

Ճատրակը, որ Հայաստանի մէջ ծանօթ է շախմատ անունով, հին խաղ մըն է, բայց կարելի չէ ճշդել ծագումը: Կը կարծուի թէ սկսած է Հնդկաստանի մէջ, եւ իր նախնական ձեւին մէջ կը կոչուէր չաթուրանգա: Խաղը կը յիշատակուի հնդկական գրականութեան մէջ Քրիստոսէ առաջ 3000 տարի առաջ: Այս հնադարեան, այլ շատ բարդ ժամանցը Պարսկաստանի միջոցով տարածուած է Թիպէթ, Սիամ, Չինաստան, Ճափոն եւ Պորնէօ, Չինաստանէն ալ տարուած է Ճափոն: Դէպի արեւմուտք եկած է Կոստանդնուպոլսոյ վրայով, հաւանաբար Զ. դարուն: Արաբները զայն տարած են Սուրիա, Է. դարուն: Ցետոյ խաղը տարածուած է մինչեւ Սկանտինաւիա եւ հիւսիս, առաջնաբար ամբողջ Եւրոպայի մէջ՝ Դանուբի ճամբով:

ԾԻԾԱՂ

ԲԺԻՇԿԸ — Պարոն, ձեր արեան ճնշումը շատ բարձրացեր է, պէտք է իջեցնել

— Շատ լաւ, ի՞նչ է պարտքս:

— Միայն երկու հարիւր Ֆրանք, պարոն:

— Այժմ ճնշումը աւելի պիտի բարձրանայ, երբ այդ գումարը վճարեմ:

— Կասսօն, ըսրած Մալակաղ շատ պզտոր է:

— Պարոն, նկատի ունեցէք որ եկած տեղն ալ շատ պայծառ չէ (Սպանիա):

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Թակարդը այնքան արագ գործեց որ ասլեցան: Անբանաբարելի կամ աստանձնաշնորհեալ կը նկատէին զիրենք եւ միամտօրէն մեծ յոյս դրած էին իրենց այդ հանգամանքին վրայ: Սակայն չէին կրցած նոյն իսկ երեւակայել որ բրիտանական ոստիկանութիւնը պատերազմէն ամիսներ առաջ արդէն տեղեկացած էր անոնց իւրաքանչիւրին ինքնութիւնը եւ պատրաստած, դատաւորած ամէն մէկուն կենսագրութիւնը՝ լման մանրամասնութիւններով

Մեր իշխանութիւնները ինչե՞ր չըքաշեցին այս լրտեսներուն երեսէն, ահագին յոգնութիւն, աշխատանք, դժուարութիւն: Բայց հրամանը հագի. արձակուած, Թակարդը ինկած էին:

Գերման նախկին սպայ մը՝ Հանս Րուտոլֆ Պէրնտորֆ հետեւեալ դըրուատական տողերը կը նուիրէ մեր ոստիկանութեան՝ իր «Լրտեսութիւն» անունով հատորին մէջ.—

«Ամէն ինչ նկատի առնելով հանդերձ կարելի է ըսել որ Անգլիացիները խոշոր հարուած մը տուին Գերմանիոյ «Ինթէլիճընս»ին՝ պատերազմի առաջին օրերուն: Ցայտնի է հիմա որ անոնք մանրամասն տեղեկութիւններ ունէին մեր գործակալներուն մասին, թէեւ չենք գիտեր թէ մերիններէն ով էր որ դաւաճանեց իր հայրենակիցներուն (դաւաճանող մը կար, պարզապէս ձերբակալեցինք — Խմբ. Ռուսահօլ): Մինչեւ պատերազմի սկիզբը Անգլիացիները չխոտրեցին մեր լրտեսներուն հանդիպող վեցին մեր լրտեսներուն հանդիպող վեցին մէկ, բայց հակառակ ատոր միշտ ...» Այս հարուածը բնականաբար շատ սուղի նստաւ մեզի որովհետեւ Անգլիայէն ստացուելիք լուրերը շատ մեծ նշանակութիւն ունէին մեր երկրին համար»:

Վերադառնալով մեր նիւթին, տեսնենք թէ ինչպէս կազմակերպուած է բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութիւնը:

«Մասնաւոր գրասենեակ» անունով ճանչցուած մարմինը տենդոտ գործունէութեան սկսաւ 1910 թուականին: Բազմաթիւ ճիւղեր ունէր ան երկրին մէջ եւ չափէն աւելի կարեւոր աշխատանքներ յանձնուած էին իրեն: Մասնաւորաբար 1910ին այդ մարմինը պաշտօն առաջաւ բացարիկ հսկողութիւն կատարել Անգլիա այցելող օտար բարձրաստիճան հիւրերու, ինչպէս նաեւ արքայական ընտանիքի անդամներուն եւ հանրային մարդոց վրայ: Այլազգի յեղափոխականներ կային երկրին մէջ կամ նոյն իսկ Անգլիացի ծայրայեղներ որոնց մէկ յիմար արարքը կրնար վտանգաւոր հետեւանքներ ունենալ:

Բայց յանկարծ կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի ունեցան: Այն տեսակ դէպքեր պատահեցան որ ծովակալութիւնն ու պատերազմական նախարարութիւնը զգացին անմիջապէս թէ գերմանական սպառնալիք մը կը թեւածէր երկրին վրայ:

Ըսուած է թէ բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութիւնը իր նմանը չունի Եւրոպայի մէջ: Իրաւ է որ մենք աւելի կարեւորութիւն կուտայինք «դիւանագիտական» գաղտնի սպասարկութեան քան թէ ծովային կամ զինուորական հարցերու: Օրինակի համար, մեր կարծիքով շատ աւելի կենսական էր գիտնալ թէ Պերլինի Թուրք դեսպանը ինչ խօսակցութիւններ ունեցած էր Քայզէրին հետ, քան իմանալ թէ Գերմանիոյ ծովային նախարարութիւնը գիտական ինչ նորութիւններ մտցուցած էր սուզանաւերու շինութեան մէջ: Շատ բան գրուած ու խօսուած է գաղտնի դիւանագիտութեան վտանգներուն դէմ, բայց քանի որ աշխարհը անով կը կառավարուի, մենք ալ ստիպուած էինք այդ ճամբէն ընթանալ՝ մեր նպատակին հասնելու համար:

Ինչ կը վերաբերի օտար երկիրներու նաւային կամ զինուորական գաղտնիքներուն, մեր սպասարկութիւնը շատ քիչ բան կար որ չէր գիտեր անոնց մասին: Գիտէինք որ Գերմանիան կրնար ի հարկին հինգ միլիոն զինուոր հանել եւ ջախջախել Ֆրանսան. գիտէինք նաեւ որ մեր նաւատորմը կրնար «չափուիլ» որ եւ է նաւատորմի հետ:

Սըր Ֆիլիփ Գիպս՝ յայտնի պատերազմական թղթակիցը, հետաքրքրական դրուագ մը կը պատմէ այս մասին

«Հեռաձայնին վրայ յօդուած մը կուտայի Տէյլի Քրօնիքլին երբ յանկարծ խմբագրապետը ընդհատեց զիս — «Կարճ կապէ՛, գործադուլի ձեռնարկութիւն մտիկ ընելու ժամանակ չէ. գերման նաւատորմը Հիւսիսային ծով ելած է. մեր նաւատորմը գործի պիտի սկսի»: Վար դրի հեռախօսին ականջը եւ սարսուռ մը զգացի, ի՞նչ պատերազմ օգոստոս ամսուն, իրա՞ւ: Բայց յաջորդ առտու թերթերուն մէջ որ եւ է լուր չկար այդ մասին. գրաքննութիւնը արգիլած էր այդ չնաշխարհ լուրին հրատարակութիւնը: Սո՞ւտ էր: Ո՛չ, գերմանական նաւատորմը արդարեւ Հիւսիսային ծով ելած էր, բայց տեսնելով որ մեր նաւատորմն ալ պատրաստ էր զինքը ... դիմաւորելու, ճամբան փոխած էր: Ուրիշ տարուան մը ընթացքին էր որ Քայզէրը պիտի վըտանգէր իր ունեցածն ու չունեցածը»:

Երբ մեր հակալրտեսական կազմակերպութիւնը զգաց որ գերմանական լուրջ վտանգ մը գոյութիւն ունէր երկրին մէջ, Սքոթլընտ Եարտը անմիջապէս փոխեց իր գործելակերպը: Մասնաւոր գրասենեակը տեսանելի ու շօշափելի մարմին մըն էր, բայց անոր գաղտնի գործունէութիւնը այնքան արդիւնաւոր էր որքան ծովային ու զինուորական «ճիւղին» աշխատանքները: Մենք կ'աշխատէինք եւ քննութիւն կը կատարէինք ճիշդ այնպէս ինչպէս ոճիրներու հետազօտութեանց բաժինը, հսարակ ոստիկաններ էինք թէ հանրութեան համար եւ թէ մանաւանդ յաչս օտար լրտեսներուն, ոչ ոք կրնար կռահել թէ մենք բացառիկ իրաւասութիւններով օժտուած պաշտօնեաներ էինք:

Լրտեսները երկու դասակարգի կը բաժնուին: Առաջին խումբին մէջ կը մտնեն հանգստեան կոչուած ծովային ու ցամաքային սպաներ որոնց նկարագրի բարձրութիւնն ու հայրենասիրութիւնը վեր է ամէն կասկածէ: Անոնք «ազգային լրտեսներն են», ընդհանրապէս լաւ ծագում ունին, քիչ-շատ մտաւորական են եւ մեր սպասարկութեան կ'անդամակցին հայրենասիրական պարտականութիւն մը կատարելու մտահոգութեամբ. օրինակ հանդուցեալ լորտ Քիչներ, Սըր Հէնրի Ուիլսըն, լորտ Պէյտըն-Փաուըլ եւ գնդապետ Լօրընս

(Շար.)

կամ ընկերուժի ասլէնքս։ Ծիշդ չէ ընկերվարական ընկերոջ մը գրածը թէ մենք Ֆրանսայի մէջ վախնալիք բան չունինք ոչ զինուորական իմքոատութենէ մը, ոչ ալ խռովարարներու մէկ հարուածէն։ Ցետոյ քննադատեց Ֆրանքին արժեզրկումը եւ եզրակացուց «Խիւթիւն, միութիւն» աղաղակելով։

Օտար դրամներու վիճակը

Զուիցերիոյ կառավարութիւնը որոշեց մօտաւորապէս 16 առ հարիւր կտրել քուրոնին արժէքը։ Տնտեսական եւ ելմտական նախարարները ազգ. դրամատան հետ խորհրդակցելով պիտի պակսեցնեն քուրոնին ոսկի պարունակութիւնը։ Ներքին նախարարութիւնը լայն լիազօրութիւններ պիտի ստանայ, գիներու անարդար բարձրացումը արգիլելու համար։

*** Աւստրիոյ ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ շիլինին արժէքը անփոփոխ պիտի մնայ։

Լեհական կառավարութիւնն ալ որոշեց անփոփոխ պահել զլոթիին գինը։

15—20 առ հարիւր գնոյ սակաւացումներու

Չեխոսլովաքիոյ կարեւոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն 15—20 առ հարիւր գնոյ մը կը կատարուի սահմանափակումէ ազատ ապրանքներու համար։ Կը գեղչուին կարգ մը անհրաժեշտ նիւթերու եւ մասնաւորապէս քարիւղի ասրքերը։ Բաժնեցուցակի ենթակայ 750 ապրանքներէ 105ը ազատ կը ձգուին։ Կը ջնջուին կամ կը գեղչուին այն յաւելուածական տուրքերը որ հաստատուած էին իբրեւ հատուցում, աժան դրամ ունեցող երկիրներէ եկած ապրանքներու համար։ Յանձնաժողով մը պիտի կազմուի սակացոյցները եւ բաժնեցուցակները վերաքննելու համար, իբրեւ հետեւանք Ֆրանքի արժեզրկման։ Օրէնքը գործադրելի է յառաջիկայ շաբաթ օրէն։ Ուրիշ յանձնաժողով մը պիտի զսպէ գիներու բարձրացումը, միջոցներ առաջարկելով։

Այս առթիւ կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կը յայտնէ թէ մնռակամօրէն պիտի պայքարի գիներու բարձրացման դէմ եւ ժողովուրդը կը զգուշացնէ շահադէտներու դէմ։ Ցայտարարութիւնը պատերը փակցուած է ամբողջ երկրին մէջ։ Միեւնոյն ատեն հեռագրով հրահանգներ տրուեցան նահանգապետներուն եւ քաղաքապետներուն, որպէսզի առանց ողոքանքի գործադրեն գիներու չարաշահութիւնները։

*** Մաքսատուրքերը զեղչուած նիւթերուն մէջ կը գտնուին սուրճ, թէյ, պղպեղ եւ վանիլինթը (քամոն)։

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ԳՐՈՀԸ ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ

Կռիւները ուժգնօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ, մասնաւորապէս Մատրիտի գրաւման համար։ Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ վճռական գրոհ մը կը պատրաստուի։ «Մինչեւ մէկ ամիս սպանիական կարմիր ոսկի գրօշը պիտի ծածանի մայրաքաղաքին վրայ», կ'ազդարարէ Զօր. Վարէլա, Ալքազարի յաղթականը։ Ուրիշ զօրամասեր կը քալեն Գուադարի վրայ։ Ապստամբ օդանաւերը ռումբեր տեղացուցին Մատրիտի վրայ, քանդելով ռումբի զինագործարանը։ Մատրիտի կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակելով, կարգապահութիւն պատուիրեց բանակին։ Ուրիշ հրամանագրով մը արգիլուեցաւ ոսկիի եւ արծաթի արտածումը։ Քաղաքացիները պարտաւոր են մինչ եօթը օր կառավարութեան յանձնել իրենց ունեցած ոսկին, դրամ թէ ձոյլ, ինչպէս եւ օտար դրամները։

Զօր. Մոլա 2000 Մարոքցիներ ղրկեց, ազատելու համար Օվիէտօ քաղաքին պահակազօրքը, 2500 հոգի, որոնք պաշարուած են 12 շաբաթէ ի վեր։ Բժշկութ ժանտատենդը եւ անօթութիւնը աւերներ կը գործեն քաղաքին մէջ։ Հրամանատարը օգնութիւն խնդրած է անխողդարար։ Զինուորներէն զատ, 40,000 բնակիչներ կը գտնուին քաղաքին մէջ, օրական մէկ անգամ ճաշելով։

Հիթլէրի նոր ճառը եւ սպառնալիք մը

Կիրակի օր ամբողջ Գերմանիոյ մէջ տօնուեցաւ «Հունձքի օրը»։ Պերլինի տօնակատարութեան ներկայ էր Հիթլէր, որ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ, չօշափելով նաեւ օրուան խնդիրները։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ գերմանական դրամը արժեզրկման չպիտի ենթարկուի։ Ցետոյ շարունակեց.

— «Ելլայն եզերական ճգնաժամը մը կ'անցընէ այսօր։ Եթէ ան ընկերի համայնավարութեան մէջ, ոչ ոք պիտի օգնէ մեզի. կամ մենք առանձին պիտի յաղթենք, կամ պիտի կոչունինք աղէտէն։ Ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ Սպանիոյ մէջ, անկարելի պիտի ըլլար Գերմանիոյ մէջ։ Մեզ չի հետաքրքրեր թէ ինչ կ'ընէ աշխարհի մնացեալ մասը։ Միւս երկիրները կրնան երեք շաբաթը անգամ մը աւելցնել աշխատավարձքը, արժեզրկել դրամը, բարձրացնել գիները եւ այսպէս շարունակ։ Մենք հաստատուն կը մնանք։ Մեզի համար, կեանքը կախում չունի սեղանաւորական չահագիտութիւններէն, այլ աշխատանքէն։ Ահա թէ ինչո՛ւ մենք կ'աշխատինք քաղաքին ինչպէս գաւառին մէջ։ Մէկ տարիէն, հարիւրաւոր գործարաններ նախանիւթ պիտի հանեն մեզի եւ ինչպէս կղզիներու ժայռ մը, մենք պիտի ապրինք կարմիր ալիքին տակ խորտակուած աշխարհի մը մէջ»։

Այս առթիւ տասնարանեայ մը խմբագրուած էր, ի պէտս տանտիրուհիներու, որպէսզի խնայողութեամբ գործածեն պաշարը. Ցրդ յօդուածը կ'ըսէ.

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կը սարքուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին.

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **28 Rue Serpente**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԷՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

— o —

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.— Շաբաթ երեկոյ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԷՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ.— կիրակի առաւօտ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԷՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՑԻ ՄԷՋ. - կիրակի երեկոյ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԷՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

— «Աշխը առամօրէն կ'անցնի. հետեւաբար խնամէ խոհանոցդ եւ խնայողութեամբ պատրաստէ դայն»։

Տնտեսագիտութեան առթիւ կը սաւառնէին նորագոյն օդանաւեր, ժամը 500 քիլոմեթր արագութեամբ։ Ուրիշ ռազմախաղեր ալ կատարուեցան, մեծ տպաւորութիւն գործելով։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ կուսակցութեան տարեկան համագումարը բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի, Էտինպուրկի մէջ։ Օրակարգին վրայ կը գտնուի ժողովրդական ճակատ կազմելու եւ համայնավար կուսակցութիւնը ներս առնելու առաջարկ մը, որ անկասկած պիտի մերժուի ջախջախիչ մեծամասնութեամբ։ Ամէնէն կարեւոր խնդիրը կը կազմէ միջազգային կացութիւնը (Սպանիա, Ազգերու Դաշնակցութիւն, ընդհանուր զինաթափութիւն եւն.)։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ վեց նոր առեւտրական շոգենաւեր պիտի յանձնարարէ գերմանական տուներու, կ'ըսեն Պերլինի թերթերը։ Քանի մը շաբաթ առաջ վեց նաւեր ապսպրուեցան Համպուրկի նաւագործարաններուն։

ՎԵՐԺԱՑԻԼԻ զգեստին ձախ թեւէն հրդեհ ծագեցաւ շաբաթ կէս գիշերին։ Փարիզէն ալ 10 — 12 կառք հրշէջներ օգնութեան հասան, բայց կրակը մարած էր արդէն, առանց կարեւոր վնաս պատճառելու։

ՄՐՃԱՐԱՆՆԵՐՈՒ, ճաշարաններու եւ պանդոկներու գործադուլը վերջացաւ տեւելով միայն 24 ժամ, եւ կիրակի առտու բոլորն ալ բացուեցան։ Այս առթիւ ալ շատ մը հաստատութիւններ գրաւուած էին, բայց ոստիկանութիւնը միջամտելով դուրս հանեց։ 16 հոգինոց պատուիրակութիւն մը ընտրուեցաւ երկու կողմէն, իրաւարարութեամբ լուծելու համար աշխատավարձքի եւ վճարովի արձակուրդի վէճերը։ Շաբաթ օր 50,000 սպասաւորներ, խոհարարներ, պանդոկի ծառաներ եւ գինեպաններ ամէն աշխատանք դադրեցնելով եւ սրճարաններն ու ճաշարանները փակելով անհամ վիճակ մը ստեղծեր էին։ Մատուցողները աշխատավարձքի յաւելումէ եւ վճարովի արձակուրդէ զատ, կը պահանջեն ջնջել պարգեւները եւ 52 Ֆրանքի հիմնական օրավարձք մը նշանակել, մէջն ըլլալով 12 Ֆրանք' ճաշի համար։

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ երիտասարդ մը, Կապրիէլ Սօքէ, ամբաստանուած ըլլալով թէ 1935 ապրիլ 19ին առեւանգած, պղծած եւ սպաննած է 4 տարեկան աղջիկ մը, Նիքօլ Մարէշօ։ Սպաննողին բազմութիւն մը խռնուած էր Շոմոնի դատարանին առջեւ եւ ոստիկանութիւնը հազիւ կրցաւ զսպել խուժումը։ Ամբաստանեալը ոչինչ թէ անմեղ է։ Երբ նախագահը կարդաց վերջին խօսքերը,— «կը դատապարտուի գլխատման, Շոմոնի հրապարակին վրայ», յանկարծ ինքզինքէ ելաւ եւ պոռաց.—«Անզգամներ, աւազակներ, ես ընկերութեան զոհն եմ եւ դուք, Պ. դատախազ, թշուառական մըն»։ Իսկ ամբոխը կը սպառնար բզքտել մահապարտը։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵԾ ՋՐԱՀԱՒՈՐԸ, «Շարնհորսթ», որ 26,000 թոն տարողութիւն ունի, ծով իջեցուեցին հոկտեմբեր 3ին, նախագահութեամբ Հիթլէրի. Վերսայլի դաշնագրով գերմանական նոր մարտանաւերուն տարողութիւնը չէր կրնար անցնիլ 10,000 թոնը։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան բացառիկ ցուցադրութեան' *démonstration*, տեղի պիտի ունենայ 8 Հոկտ. Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8 30ին, Միութեան շքեղ սրահներուն մէջ, *7 Rue Bernardin, Paris* 5e Բոլոր անդամ եւ ոչ-անդամ Հայ սափրիչներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս առիթէն.

«ԴՐՕՇԱԿ»Ի ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանի, 5 Rue de l'Eclipse, Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն քով.—

Մարսէյլ, Ն. Գալուստեան, 49 Rue Nationale
Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)
Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère
Վալանս, Ղ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme
Սենթ'Էթիեն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne
Վիեն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère
Նիս, Գ. Շէհրէեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.
Կարսան, Լ. Գալյաճեանեան, Puits Bivert
Ալժերի, Գ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie
Պորտօ, Ա. Քէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde
Պէյրութ, Խ. Ազնաւուրեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth
Աբատան, Ա. Աբգարեան, P. O. Box 22, Abadan, Iran
Շամ, Ա. Լօշխանեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas
Դամասկոս, Ա. Սիրունեան
Պասրա, Թոփ Մնունդեան, Seef st. Basrah, Irak
Պէյրութ, Ա. Հօրիմեան, Photo Mourad, Rue Gouraud
Փօն տ'Օպնա, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte
Շարվիէօ, Ստ. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu
Հալէպ, Խ. Գրքէսէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie
Ամերիկա, Գ. Գալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.
Լա Սիօթա, Ս. Սարգիսեան, 2 Rue Foces, La Ciotat
Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran, Ave. Postkhaneh
Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.
Աբդ, Թ. Գազատասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse
Ռոման, Մ. Գիլալի, 5 Rue Puy, Romans
Բօնբեն, Մատոյեան, Usines Berles Carrelage
Ժնեւ, Խ. Թորոսեան, Բլեձե Սու Արման, Մանասէլեան, Կրաս, Գրիգորեան, Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David.

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու դաշնակցական ակումբներու եւ բոլոր դաշնակցական թերթերու խմբագրատուններու։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յ. Քիւրքճեան եւ Ղ. Թագւորեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր անոնց. որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻՑԻԿ ՆԼՄՈՆԷ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 29ին.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameseme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋԻ ԹՐՕՆԸ (106)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Տօքթոր Ուայթը, կինը եւ Վահէն, ճախակողմեան դասը, վարդապետներու մօտ տեղ գրաւեցին մասնաւոր կարգադրութեամբ։

Դարերու ծանրութենէն խունցած բարձր գմբէթի տակ մեղմօրէն կը հնչէին չարականներու կլկլացող երկար եղեւէջները։ Հարիւրաւոր մոմեր դողդղալով կը լուսաւորէին տաճարի ստուերոտ խաւարը, ու խունկի եւ կնդրուկի կապոյտ ծուխը երկարաւուն օղակներ կազմած կը լողար Մայր Տաճարի նեղ ու երկայն պատուհաններէն ներս ինկող արեւի լոյսէ սիւներն մէջ։

Փոխն ի փոխ տիրացուներու երգեցողութիւնը եւ վարդապետներու աղօթքները վսեմ ներդաշնակութեամբ մը կը յաջորդէին իրարու։

Ահա, խարտաւիլակ եպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ Գարեգինը շապիկ հագած, զաւէն ծնրադիր կ'բարձրանայ դէպի խորանը։ Քանի մը քայլի վրայ, աղօթք մը կը կարդացուի ու ատեան կը տրուի անոր.

Մէհմէտ բէկի մօտ գտնուող կիներու մէջ փսփսուք մը ծայր կ'առնէ։

— Վայ աչքերս քոռնան, կ'ըսէր քովը կեցող կնոջ մը Ալի բէկի մայրը,— մեր ազան ձեռքէ գնացեր է, մեհենի գոյն ունի.

Գլուխը հանած, աչքերը գետին Գարեգինը բոլորովին գունաթափ, կը հետեւէր խարտաւիլակին, մինչեւ որ խորանը հասած, ստացաւ սարկաւագի վեցերորդ աստիճան։ Եկեղեցական կարճ արարողութենէ վերջ բազմութիւնը դուրս թափեցաւ եկեղեցիէն. Գէորգը, Քաչալը եւ Եւգինէն դիմեցին դէպի Էջմիածնի լիճը։

Անտառի կողքին դարձուած էր Մէհմէտ բէկի ընդարձակ վրանը։ Ծերունի ցեղապետը կարծես թէ Գարեգինի հարազատ ծնողքը ըլլէր։ Վրանի վերի գլուխը բազմած, եկող գացող հիւրերը կը հիւրասիրէր տանտիրոջ մը անկեղծ սրտբացութեամբ։ Ծառաներն ու երիտասարդ կիները զուծուոր սփռոց մը փռած կանաչի վրայ, երեկոյեան ընթրիքի սեղանը կը շուկէին քառասուն հոգիի համար։ Քարէ օճախներու վրայ երկու մեծ կաթսաներու մէջ կ'եփէր այդ օրուան մատաղը։

Ալի բէկ մօտեցող Գէորգն ու ընկերները տեսնելով անսպասելի դիմաւորել գանոնք ու առաջնորդեց իր հօր, Մէհմէտ բէկի մօտ։

Շատ ուշ ժամանակ, Մէհմէտ բէկի վրանի չուրջը դեռ կը տիրէր այն քիչ մը աղմկոտ կենդանութիւնը, որ յատուկ է ուխտատեղիներու։

Երբ Տօքթ. Ուայթ կինոջը եւ Վահէի հետ դուրս ելաւ Մայր Տաճարէն, ուր հիացմունքով դիտած էր կամարներու արեւելեան նախշերը, հիւրընկալ վարդապետի առաջնորդութեամբ գացին մատենադարանը տեսնելու։ Անգին հարստութիւն մը դիզուած էր այդ շէնքին մէջ։ Բազմաթիւ գրչագիր աւետարաններ իններորդ դարէն բռնած գարակներու մէջ խն ամփոփ շարուած էին։

Մատենադարանէն դուրս գալով օտար հիւրերը առաջնորդուեցան վեհարան, ուր Հայրապետը սիրալիր ընդունելութիւն մը ընելով ընթրիքի պահեց զանոնք։ Երբ ընթրիքէ վերջ ընդունելութեան սրահը քաշուեցան, Վեհափառը չուրջինները դուրս ճամբելով ինք առանձին մնաց հիւրերուն հետ. Թէ ի՞նչ խօսեցան, արդեօք Ուայթը իր անգլիացիութիւնը պահե՞ց,— յայտնի չէ։ Երբ կէս գիշերի մօտ դուրս ելաւ վեհարանէն, Ուայթի անգլիացի նորահարսը, աքանչացած ժողովրդական մեծ Հայրապետի նահապետական պարզութենէն, բաստ ամուսնին.

— Սքանչելի դէմք մը ունի Նորին Սրբութիւնը, հազիւ թէ կեանքիս մէջ տեսած ըլլամ այդպիսի ազուորիկ պատկառելի մարդ մը, որ այնքան հարազատօրէն վերակենդանացնէր աստուածաշնչական նահապետները։

Երեքը միասին դուրս ելան վանքի պարիսպէն դէպի վանքի նոր հիւրանոցը. լճի առւի գլխուն նստած ստուեր մը շտապով բարձրացաւ, ու մօտենալով Վահէին, տոմսակ մը սեղմեց անոր ափին մէջ ու անմիջապէս անյայտացաւ։

Երբ սենեակը բարձրացան, Վահէն ափին ճմռթկուած տոմսակը մօտեցնելով ճրագին հետեւեալ տողերը կարդաց.

«Զգոյշ, դաւառապետը սաստիկ հետաքրքրուած է օտարական Անգլիացիի ներկայութեամբ։ Այդ մասին հեռագրած է Թիֆլիս, հրահանգ խնդրելով։ Լրտես մը նշանակուած է անոր քայլերուն հետեւելու համար։ Կրնան քեզմով ալ հետաքրքրուիլ։ Զգուշութիւն է հեռանալդ։ Վերադարձիդ հանդիպինք մեզ։

ԳԷՈՐԳ

Վահէն տոմսակի բովանդակութիւնը յայտնեց Ուայթին, որ բոլորովին անտարբեր լսելէ վերջ, ուսերը թօթուեց։ Անհանգստանալու մասնաւոր պատճառ մը չկար, յաջորդ առտու իսկ Երեւան հանդիպելով պիտի անցնէր Պարսկաստան։ Վահէն այդ գիշեր չմնաց վանքի հիւրանոցը. Բարի ճանապարհ մաղթելով Ուայթին եւ տիկնոջը, դուրս ելաւ հիւրանոցէն ու շիտակ գնաց Սարգիս Աբօր խնամոնց տունը, ուր իջած էին իր ընկերները։

Յաջորդ առտու պատարագի ժամանակ մեծ շուքով կատարուեցաւ Գարեգինի սարկաւագի օծման արարողութիւնը. Երբ Մայր խորանի առջեւ կանգնած, Գարեգինի ճակատն ու ձեռքերը միւռոնով օծեց եպիսկոպոսը, դառնալով Գարեգին արեգայի անուն.

Տէր Գարեգին արեգայ, օրհնէ ժողովուրդը։

Հազիւ ոտքի մնալու կարողութիւն մնացեր էր երիտասարդ արեգայի վրայ, որ խիստ ծոմապահութեամբ եւ աղօթելով դէպի ժողովուրդը իր բարու բերած ձեռքերը բարձրացուց ու խաչակնքեց ժողովուրդը։

— Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, ամէն,— ու արցունքի երկու խոշոր կաթիլներ վար սահեցան փոսացած աչքերէն.

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 7 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3237

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆԵՐՔԻՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ

Լէօն Պլումի կառավարութիւնը քանի յառաջ կը տանի ժողովրդական ճակատի ծրագրին գործադրութիւնը, այնքան կ'աճին դժուարութիւններն ու ընդհարումները:

Անշուշտ կը չափազանցեն աջակողմեան թերթերը, անդարմանելի ողբեր մը գուշակելով, կամ «քաղաքացիական պատերազմի անդունդին ափը հասած» համարելով այս երկիրը, ինչպէս կ'ողբայ Կիւռթալ Էովէ, նախկին անիշխանական: Կուսակցական պայքարը եւ ներքին խլրտումները սաստկացած ըլլալով, հասկնալի են այս կարգի չափազանցութիւնները:

Հասկնալի է, նաեւ, երբ կարգ մը թերթեր ամէն օր զաւեշտին հրաժարումը կը պահանջեն, իբրեւ պատասխանատու բոլոր չարիքներուն, տեսանելի թէ անտեսանելի:

Այս կրքոտ արտայայտութեանց մաս կը կազմէ, նաեւ, հրապարակութիւնը հակահրէական կոչերու, թռուցիկներու եւ գրքոյկներու, ինչպէս, օրինակ, «Հրեաները իշխանութեան գլուխ», որ կը ծախուի մեծ հրապարակներու վրայ, բազմութիւն մը հաւաքելով [illegible] շուրջ:

Ժամանակի նշաններ են այս բոլորը, ինքնաբեր կամ սարքովի հակազդեցութիւններ, որ կուգան ու կ'անցնին, առանց խոր հետքեր ձգելու:

Անբնական չէ, վերջապէս, աշխուժացումը «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի կազմակերպութեան, որ միապետութեան վերահաստատման մէջ կը տեսնէ կացութեան դարմանը: «Թագաւորը միայն կրնայ փրկել»:

Եւ սակայն, կարելի չէ ժխտել կացութեան լրջութիւնը եւ փափկութիւնը:

Միայն վերջին շաբթուան դէպքերը խօսուն արտայայտիչ են, այս տեսակէտէն:

«Ֆրանսական Ընկերային կուսակցութիւնը», որ լուծուեցաւ իբրեւ «Հրեղէն Խաչ», եւ որ սակայն կը պահէ իր շարքերն ու կազմակերպական մեթոտները, ժողով մը սարքած էր ուրբաթ գիշերուան համար: Ընկերվարականներն ու համայնավարներն ալ հակացոյց մը սարքեցին, իբրեւ պատասխան: Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ արգիլել երկուքն ալ:

Կիրակի օր, համայնավարները ժողով մը սարքեցին Փարք տէ Փրէնսի մէջ, եւ այս անգամ գնդ. տը լա Ռօքի կուսակիցները հակացոյց մը կազմակերպեցին, ոչ միայն ժողովը խափանելու, այլ եւ իրենց ուժը ցուցադրելու համար: (Իրենց հաւաստիքներուն համաձայն, մէկ միլիոնէն աւելի են, մեծ մասով՝ նախկին ռազմիկներ եւ երիտասարդներ):

Կառավարութիւնը այս անգամ արտօնեց համայնավարներուն ժողովը, եւ պատ քաշեց Ընկերային կուսակցութեան առջեւ, շարժման մէջ դնելով 20,000 ոստիկան եւ զինուոր:

—Ի՞նչու այս խտրութիւնը, հարցուցին աջերը:

Եւ ներքին նախարարը պատասխանեց թէ աւելի դիւրին էր բարեկարգութիւնը պահպանել, ցերեկը, Փարք տէ Փրէնսի մէջ, քան գիշերը՝ ձմեռնային մարզարանին մէջ:

Անկախ՝ այս բացատրութենէն, իրողութիւն է որ կառավարութիւնը լրջօրէն կը կասկածի գնդ. տը լա Ռօքի կազմակերպութեան մեթոտներէն, ինչպէս հաստատեց պաշտօնական զեկոյց մը: Եւ արդէն դատական քննութիւն բացուած է, երկու ամբաստանութիւններով,— 1. Փորձ՝ լուծուած կուսակցութիւն մը վերակազմելու.— 2. Փորձ՝ մարտական համախմբում կատարելու (կ'ակնարկէ կիրակի օրուան ցոյցին):

Ձախակողմեան հոսանքները եւ մասնաւորապէս համայնավարներն ու ընկերվարականները բնականաբար ուժ կուտան կառավարութեան, հրապարակաւ պահանջելով ոչ միայն նորակազմ կուսակցութեան լուծումը, այլեւ գնդապետին բանտարկութիւնը: Զանգուածներն ալ կը ձայնակցին առաջնորդներուն, աղաղակելով բոլոր ժողովներուն մէջ,— «Դէպի կառափնատ տը լա Ռօքը» (ինչպէս եւ Տօրիօն):

Այս կանչերը մոլեգնութեան հասած էին կիրակի օր, երբ համայնավարներն ու գնդապետին կուսակիցները կը չափուէին, քան հազարնոց ուժի մը ցանցերուն մէջ (օդանաւ մըն ալ կը սաւառնէր վրէն):

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը, որ սխալմամբ ձերբակալուած էր կիրակի օրուան ցոյցերուն ատեն, իր նկարագրութեան մէջ կը պատմէ.— «Աչքովս տեսայ ոստիկաններ եւ զինուորներ որոնք ճշմարիտ գօտեմարտի մը բռնուած էին համայնավարներուն հետ, փրկելու համար Ֆրանսայի ազգային դրօշը, երբ կարմիրները ցեխին մէջ կը կոխոտէին զայն»:

Կը պատմէ, նաեւ, թէ ինչպէս կը մարտնչէին, կիցեր կուտային, կ'աղաղակէին եւ կը ճանկռտէին կիներ, ընդհանուր խրախճանքին մէջ: «Տեսայ լաւ հագուած աղջիկ մը, որ դուրս քաշքշուեցաւ իր շէնք կառքէն, թուքի եւ լուտանքներու ենթարկուեցաւ համայնավար կիներու կողմէ»:

Այս պարագաները եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ կը հաստատեն մթնոլորտին թունաւորումը եւ թանձրացումը, որոնց հանդէպ անտարբեր չի կրնար մնալ օրուան իշխանութիւնը: Մանաւանդ որ, հետզհետէ անդիմադրելի կը դառնայ ինչպէս «զանգուածներու նախարարութիւնը» (փողոցը՝ կարմիրներու տիրապետութեամբ), նոյնպէս աջերու հակազդեցութիւնը:

Կառավարութիւնը հարկադրուած է նկատի առնել ոչ միայն յաճախուն խլրտումներն ու պոռթկումները, այլեւ ժողովրդական ճակատին պահպանումը, ամէն գնով: Այլապէս, դժուար թէ կարենայ դիմանալ:

Այս տեսակէտէն ալ ուշագրաւ երեւոյթներ կը ներկայացնէ կացութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱՆ ԱԼ ԿՈՏՐԵՑ ԴՐԱՄԻՆ ԳԻՆԸ

Զօրս բացառիկ օրէնքներ

Իտալական կառավարութիւնը երկուշաբթի օր նիստ գումարելով, միաձայնութեամբ ընդունեց Մուսոլինիի առաջարկը՝ դրամի արժեզրկման մասին: Տրուած որոշման համաձայն, լիրային գինը պիտի կորսնցնէ մօտ 41 առ հարիւր համեմատութեամբ (անգլիականը՝ 90 լիր, տոլարը՝ 19): Կառավարութիւնը իրաւունք ունի նոր արժեզրկում մը կատարելու յետագային, մինչեւ 10 առ հարիւր համեմատութեամբ: Դրամին ոսկի պարունակութիւնը պիտի ըլլայ 4 կրամ 677 (100 լիրի համար), փոխանակ 7 կրամ 919ի:

Դրամին արժեզրկման օրինագծին հետ, հրամանագիր մը հրապարակուեցաւ, փոքրաքանակ վաճառման գիներու մասին, որոնք չպիտի կրնան բարձրանալ մինչեւ երկու տարի, առանց մասնաւոր որոշման: Հրամանագիրը անփոփոխ կը պահէ նաեւ շէնքի վարձքերը, կազի, ելեկտրականութեան, փոխադրութեանց եւն. գիները: Երկրորդ հրամանագիր մը կը փոփոխէ մաքսային սակացոյցները, դիւրացնելու համար ներածումները: Երրորդ հրամանագիր մը հարիւրին 5 նոր փոխառութիւն մը կը հաստատէ եւ բացառիկ տուրք մը՝ անշարժ կալուածներու վրայ: Վերջապէս չորրորդ հրամանագիր մը արտակարգ տուրք մը կը հաստատէ ընկերութեանց վճարած շահաբաժիններուն վրայ:

Նախարարական խորհուրդը որոշեց նաեւ ճնշել արժէքի վրայ (առ վաճառք) տուրքը, որուն ենթակայ էր մինչեւ հիմա ներածել ապրանքներու մեծագոյն մասը.

**** Իտալական դրամին արժեզրկումով կը վերահաստատուի 1927ի համեմատութիւնը, երբ Անգլիա եւ Մ. Նահանգները դեռ չէին կորսնցուցած իրենց դրամներուն արժէքը եւ սթերլինը կ'արժէր 92.21 լիրա, տոլարը՝ 19.21: Այս համեմատութիւնը ջնջուեցաւ, երբ Իտալիա առաջին արժեզրկումը կատարեց 1927 դեկտեմբերին: Իտալիա չպիտի վերահաստատէր նախկին համեմատութիւնը, եթէ համոզուած ըլլար թէ Անգլիա եւ Մ. Նահանգները աւելի չպիտի կորսնցնէին իրենց դրամներուն արժէքը: Այժմ սթերլինը եւ տոլարը փաստօրէն հաստատուն վիճակ մը ստացած ըլլալով, իտալական կառավարութիւնն ալ հարկ զգաց նոր կացութեան յարմարցնել իր դրամը: Իտալացիները արժեզրկում չեն նկատեր ձեռք առնուած միջոցները, այլ պատշաճեցում նոր կացութեան:*

Շատ կարճ տեւեց նախարարական խորհուրդին նիստը: Արժեզրկման առաջարկը ներկայացուց Մուսոլինի եւ դահլիճը անմիջապէս քուէարկեց միաձայնութեամբ: Տրուած որոշման համաձայն, իտալական դրամատան պահեստը — որ միշտ գաղտնի կը պահուի — պիտի չափուի նոր արժէքի հիման վրայ եւ յաւելեալ գումարը պիտի դրուի պետական գանձին տրամադրութեան տակ: Ելմտական նախարարը լիազօրութիւն ստացած է ամբողջովին կամ մասամբ ջնջելու դրամագլուխի եւ օտար դրամներու գործառնութեանց մասին հաստատուած սեղմումները:

Մասնագէտներ դիտել կուտան թէ իտալական դրամին արժեզրկումը ունի նաեւ քաղաքական իմաստ: Լիրան յարմարցնելով սթերլինի, տոլարի եւ ֆրանքի նոր գիներուն, Իտալիա հաստատած կ'ըլլայ թէ որոշ համաձայնութիւն կը տիրէ իտալական, անգլիական, ամերիկեան եւ ֆրանսական կառավարութեանց միջեւ, ելմտական - տնտեսական գետնի վրայ:

**** Իտալական դրամին արժեզրկումը մեծ տպաւորութիւն գործեց Պերլինի մէջ, ուր անհամբերութեամբ կը սպասէին Իտալիոյ որոշման, Միւս կողմէ, տարակոյս չկայ թէ լիրային եւ չեխական քուրոնին արժեզրկումը անդրադառնալի ազդեցութիւն պիտի գործէ Գերմանիոյ արտաքին առեւտուրին վրայ: Այժմ կը սպասուի Հունգարիոյ տալիք որոշման:*

**** Եգիպտական դրամի արժեզրկման մասին ալ զրոյցներ շրջած ըլլալով, վարչապետ Նահաս փաշա, որ Պերլին կը գտնուի, բացարձակապէս հերքեց: «Եգիպտոսը հարուստ երկիր ըլլալով, իր ելեւմուտքը ամուր է, ելմտացոյցը՝ հաւասարակշռուած, եւ մեր միտքէն չանցնիր կոտրել դրամին գինը»: Ելմտական նախարարն ալ նոյնիմաստ յայտարարութիւններ ըրաւ:*

ՄԱՏՐԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Նոր խստութիւններ դրամի արտածման մասին

Վերջին լուրերու համաձայն, Մատրիտի կառավարութիւնը մեծ մտահոգութեան մատնուած է, մայրաքաղաքին կացութեան մասին: Կը հաստատուի թէ կառավարութիւնը արտօնած է մանուկներու հեռացումը: Միւս կողմէ կը հաւաստեն թէ ամէն օր աւելի մեծ թիւով ձերբակալութիւններ կը կատարուին: Այս կալանաւորները պատանդ կը համարուին: Կառավարական զեկոյց մը կը տեղեկացնէ թէ ետ մղուած են երկու յարձակումներ: Ապստամբներու տեղեկատու դիւանը կը ծանուցանէ թէ Ալիքանթէ հասած խորհրդային շոգենաւ մը, որ իբրեւ թէ ուտեստ կը փոխադրէր, իրականին մէջ զէնք եւ ռազմանիւթ հասցուցած է Մատրիտի կառավարութեան: Զօրս սնտուկներ որոնց վրայ «հիւկիթ» նշանակուած էր, կը պարունակէին հրացաններ, իսկ 35 տուփեր ալ ռազմանիւթ.

**** Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Մատրիտի կառավարութիւնը արգիլած է ոսկիի եւ արծաթի արտածումը: Արգիլուած է դուրս հանել նաեւ այն պղինձները որոնք ոսկի եւ արծաթ կը պարունակեն: Բոլոր քաղաքացիները պարտաւոր են ազգ. դրամատան յանձնել ամէն տեսակ թանկագին մետաղներ:*

Երկրէն մեկնողները չեն կրնար չորս արծաթ փէզէթայէն աւելի տանիլ:

Խիստ կանոններու տակ առնուած է նաեւ պարենաւորումը: Առժամեայ յանձնաժողով մը կազմուած է, հաւատարիմ նահանգներու պարենաւորումը կազմակերպելու համար: Ամէն բանէ առաջ հոգ պիտի տարուի ռազմաճակատներուն վրայ գտնուած զինուորներուն: Կարգադրութիւններ եղած են մասնաւորապէս կաթի մասին: Մէկ խօսքով, ամէն բան դրուած է պատերազմական հիման վրայ, աւելի երկար դիմանալու համար: Միեւնոյն ատեն բանուորական վաշտեր կը կազմուին, զօրացնելու համար մայրաքաղաքին պաշտպա-

(Կարդալ շարունակութիւնը կարգով Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴՈԴՕՇՆԵՐԸ

Երէկ, Փարիզեան թերթի մը մէջ, կը կարդայի Ռօժէ Սիմոնէի մէկ յօդուածը... դոդօշներու մասին: Հրապարակագիրներուն ճակատագիրն ալ այսպէս է հագա՛,— ստիպուած են կարդալ ամէն բան, նոյնիսկ եթէ դրդումի համ ունենայ: Տոքթ. Վիֆթոր Փօշէ կը յանձնարարէ կարդալ միայն ինչ որ կապ ունի ընթերցողին մասնագիտութեան հետ, միտքը չցրուելու եւ չյոգնեցնելու համար: Ընդհակառակն, կ'ըսեն, ուրիշներ, պէտք է ուղեղը լեցնել ամէն ծանօթութիւններով,— իբրեւ իմացական կարողութիւններու մարզանք: Այսպէս, կ'ըսեն թէ Անաթոլ Ֆրանս, գրավաճառի տղայ, շատ կը կարդար, ինչ որ հանդիպէր՝ կը կարդար,— առով կը սրէր իր միտքը:

Ես կարդացի դոդօշներուն կեանքը, կեր տալու համար տողաշար մեքենային: Քանի կարդացի, այնքան հետաքրքրական գտայ:

Կը ճանչնա՞ք դոդօշները: Առնէք մեծ ու գիրուկ գորտեր են, չափազանց տգեղ եւ սոսկալի, որ կը բնակին տուներու հիմերուն տակ, մեծ քարերու տակ: Դուրս կ'ելլեն ընդհանրապէս գիշերը: Հայ ժողովուրդը կը հաւատայ, որ դոդօշը տան պահապան է, չարխափան: Սակայն Միջին Դարուն մարդիկ կը հաւատային, որ դոդօշին շունչը ծծելը բաւական էր որ մարդ մեռնէր: Այսպէս կախարդները իրենց շատ մը խորհրդաւոր դեղերուն կը խառնէին դոդօշ: Միջնադարեան հաւատալիք մըն է նաեւ այն, թէ Աստուած դոդօշ կը տեղայ երկինքէն՝ երբ շատ բարկանայ: Ֆրանսերէնի մէջ այդ հաւատալիքին հետքն է անշուշտ, երբ կ'ըսուի, երկինքը մթնած ժամանակ. «Այնքան սեւցած է երկինքը, որ կ'ըսես՝ հիմա դոդօշ պիտի տեղայ»:

Դոդօշ թոյն մը ունի, որմէ շատ կը վախնան մարդիկ,— այնքան ալ վըտանգաւոր չէ բարեբախտաբար: Ոմանք կը սարսափին նաեւ, երբ դոդօշ «ջուր կը նետէ» զինք չարչարողին վըրայ:

Մեր գիւղացին կ'ըսէ. «Գորտը կամ դոդօշը շնեց»: Տեսէք թէ ինչ է այս երեւոյթը: Դոդօշը կարճ թեւեր ունի եւ երկար սրունքներ: Մարմինը թանձր է, այնքան գէր, որ առջեւի ոտքերուն (թաթ) կարճութեան, ետեւի ոտքերուն երկարութեան պատճառով՝ չի կրնար փախչիլ արագօրէն: Չի սիրեր նաեւ չորութիւնը, իրեն անհրաժեշտ է խոնաւութիւն, քիչ մը ջուր: Ուստի փորի տոպրակին մէջ աւելորդ ջուր կը պահէ: Երբ մէկը կը մօտենայ, վախկոտ ըլլալուն՝ փախչելու ժամանակ կը պարպէ ջուրը, որպէսզի թեթեւնայ, ժողովուրդն ալ կը կարծէ թէ կը միզէ եւ միզովը վնաս կը հասցնէ: Ոմանք կ'ըսեն թէ դոդօշին միզը մորթային բշտիկներ կը պատճառէ: Ասիկա նախապաշարում է, եւ ներշնչուած անկէ որ դոդօշին մորթը գուետ գուետ է: Ամէն պարագայի, Պլինոս կը յանձնարարէ անոնց որոնց մորթը կը բշտկի դոդօշին արկած ջուրով.— Մողէսի միս, անուշ գինի եւ հազարուկի կաթ, խառնել եւ քսել:

Դոդօշը, չչարախօսենք, օգտակար է հողագործներուն, թէեւ ոչ մէկ հողագործ կը սիրէ զայն,— որովհետեւ տգեղ է, թոքոսի գոյն ունի, զարշահոտ է, քարի մը տակ նստած կը սպասէ, եթէ քէյֆը չխանգարեն՝ ոչ «տունն» կը փոխէ, ոչ ալ կը հեռանայ իր ծակէն:

×

Զգենք կենդանաբանութիւնը:

Մեր ազգային կեանքին մէջ ունինք մարդիկ, որ ճիշդ ու ճիշդ դոդօշի կը նմանին: Տուն տեղ քրած են ազգային աթոռ մը,— տարիները կ'անցնին, ժամանակները կը փոխուին, բայց մեր դոդօշը չուզեր իր աթոռը թողուլ, ոչ ալ իր բորբոսած կռնակը:

Ունինք նաեւ ազգային գաղափարներ, որոնք նոյնպէս դոդօշի կը նմանին: Արմատացած, տեղաւորուած են հին ուղեղներու մէջ, ոչ մտաւորական յեղափոխութիւններու կը հաւատան, ոչ ալ յառաջապահ շարժումներու: «Ոչ մէկ լուր արեւմտեան կամ արեւելեան ճակատին վրայ»:

Եթէ երբեմն ոմանց զայրանք, ոմանց ալ ցաւ կը պատճառեն Յառաջի ուժգին յարձակումները, մեր թերթին նպատակն այն է որ կ'ուզէ տեղահան ընել դոդօշները:

ԱՐԱԶ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻՆ

*Հորիզոն*ի սեպտեմբեր 30 թիւէն ուրախութեամբ կը տեղեկանանք թէ կրթական նախարարութիւնը հրահանգած է անմիջապէս, հեռագրական շրջաբերականով մը իմացնել կրթական քննիչներուն թէ կ'արտօնուի յունահայ դպրոցներու վերաբացումը, պահելով անցեալ տարուան գոյավիճակը, մինչեւ որ վաւերացուի Հայերու վերաբերեալ կանոնագիրը: *Նոր Օր* ալ կը հաստատէ այս լուրը.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐԸ Կ'ԱՐԳԻԼՈՒԻՆ

Ներքին նախարարին յայտարարութիւնները

Ներքին նախարար Պ. Սալանկրօ աւզի օր յայտարարեց թէ քաղաքական միթինկները եւ հակացոյցները պիտի արգիլուին ցնոր տնօրինութեան: Կառավարութիւնը անհրաժեշտ գտած է այս որոշումը, որպէսզի կարենայ պահպանել բարեկարգութիւնը եւ հանդարտութիւնը, յաջողութեամբ յառաջ տանելու համար տնտեսական վերակազմութեան աշխատանքը. Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Բարեկարգութեան պահպանումը կախում ունի կառավարութենէն: Հանդարտութիւնը եւ անդորրութիւնը կախում ունին անհատներու եւ կուսակցութեանց իմաստութենէն: Կառավարութիւնը վճռած է իր կարելին ի գործ դնել, խռովութեանց առիթները խափանելու եւ հանրային կեանքին խաղաղ եւ բնականոն ընթացքը ապահովելու համար»:

Այս առթիւ պաշտպանելով «Ֆրանսական Ընկերային կուսակցութեան» (Հրեղէն Խաչ) ցոյցին արգելումը, պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Այդ կուսակցութեան ցոյցը, որ տեղի պիտի ունենար 30000 հոգինոց սրահի մը մէջ եւ կիրակի օրուան հակացոյցը ճիշդ միեւնոյն հանգամանքն ունէին: Երկուքն ալ կազմակերպուած էին այնպիսի մեթոտներով որոնք, երկար ընդհատումէ մը վերջը, վերսկսած են վերջին քանի մը շաբաթներու ընթացքին: Այդ մեթոտներն են արագ եւ գաղտնի զօրակոչեր, որոնք ի հարկէ կ'ենթադրեն նուիրապետական կազմակերպութիւն մը եւ զինուորական կարգապահութիւն մը, խմբական զմբաշարժ, փոխադրութեան ծրագիրներ եւ համախմբում՝ որոշ կեդրոններու մէջ: Այս բոլորը կապ չունին քաղաքական հրապարակային միթինկի մը հետ, որ կը կազմուի հրապարակաւ, քաղաքական կուսակցութեան մը կողմէ, սովորական ազդարարութիւններով: Այդ բոլորին մէջ նմանութիւն չկայ նաեւ հակացոյցի մը հետ, իբրեւ ինքնաբեր հակազդեցութիւնը հանրային կարծիքի մէկ մասին: Եթէ ամենաթեթեւ տարակոյս մը կրնար տիրել այս մասին, կը փարատի կիրակի օրուան դէպքերով»:

**** Այս որոշումէն առաջ, ժողով մը գումարուեցաւ վարչապետական պաշտօնատան մէջ, ուր հաստատուեցաւ թէ դատական քննութիւն բացուած է գնդ. տը լա Ռօք կուսակցութեան դէմ, լուծուած կուսակցութեանց վերակազմութիւն եւ հրապարակային համախմբում կատարելու փորձի մը ձեռնարկած ըլլալով:*

ԹԷՐ ՈՒ ԴԷՄ ·

«ԽԵՑԳԵՏԻՆԸ», ՁՈՒԿՆ ՈՒ ԿԱՐԱՊԸ»...

Վէճերու մէջ, խնայուած կ'ըլլային շատ մը աւելորդ արտայայտութիւններ, եթէ վիճաբանողները ունենային անհրաժեշտ ինքնապարտադրութիւն մը,— ջանալ ճիշդ ըմբռնել ինչ որ կ'ըսէ ընդդիմախօսը, ինչ որ գրած է ան:

Զօրմիսեան չէ՞ ուզած, թէ չէ կրցած ծառայել այս տարրական պահանջին. Յորդած է, թերեւս, որ ատով կը շահի ինք, բայց մոռցած կամ անտեսած է, որ ատով ոչինչ կը շահի բուն խնդիրը.

Հակառակ իր ճիգին, իմ տպաւորութիւնս այն է, որ ան չէ կրցած նոյն իսկ ինքզինքը տարհամոզել թէ կարելի է իր ցանկացած հաւաքացողութիւնը. Եւ, որպէսզի յենարան մը ստեղծած ըլլայ իր տեսակէտին, նախընտրած է, անփոփոխելի իրականութեան առջեւ, փոխել ... իմ կարծիքներս:

Ճշդեմ, անմիջապէս, որ ես ոչ թէ դժուար, այլ ներկայիս անհնարին նկատած էի այդ հաւաքացողութիւնը: Ու պատճառաբանած զայն:

Զօրմիսեան ուզած է այդ «անկարելի»ն վերածել «դժուար»ի եւ իրեն ընդդիմախօսող դաշնակցականին մէջ (իմ) չգտնել դժուարութիւնները յաղթահարելու այն կամքը, որ,— ըսել կ'ուզէ — կայ դաշնակցական Զօրմիսեանին մէջ.

Ու նոյն դաշնակցական Զօրմիսեանը մոռցած է, որ բրտօրէն անկարելիութեան դէմ կանգնիլը աւելի զօրաւոր կամքի գործ է, քան՝ փնտռտուքը հաւաքացողութեան մը, որ պայքարի ձեւի եւ հետեւաբար կամքի մը արդիւնք չէ միշտ:

Թէեւ ինքնանդրադարձումով մը, խոստովանած է թէ տեսակէտներուս «առաջինը հիմնուած է իմ անցողակի մէկ արտայայտութեան վրայ, որ ըսելու ձեւ մըն էր միայն եւ կրնար իրականութեան չհամապատասխանել».

Անդամնիրած է եւ պահպանողականութեան պարագան

Ըսեր էի թէ հարկադրօրէն մեզի վիճակուած է պահել ինչ որ ժառանգուած է անցեալէն: Ու խզեր՝ որ մտայնութեան չի վերաբերիր ասիկա:

Զ. ջանացած է հոս ալ ցոյց տալ իր ... պարտականութիւնը: Ու չէ իսկ կրցած ըմբռնել, որ «ծայրայատեղիկ նստի՞նք» բացատրութիւնը բառլուծութեան ոչ թէ ակնարկ մըն է ինծ ուղղուած, այլ իր իսկ կողմէ, թերեւս անգիտակցօրէն, ամբողջ Դաշնակցութեան վերագրուած կարծիք մը:

Այս ճշդումէն վերջ, Զ.ին կը մնայ ինքն իրեն համար ընել երկրորդ ճշդում մը՝ յանուն իր Դաշնակցականի բարեխղճութեան՝ թէ հաւաքացողութեան անկարելիութեան առջեւ գտնուող Դաշնակցութիւնը «ծայրայատեղիկ նստա՞ծ» է 1920էն ասդին թէ ոչ:

Եթէ, իր կարծիքով, մեր կուսակցութիւնը ատակ եղած չէ «պատշաճելու ժամանակի պահանջներուն», ապա ուրեմն, իր համեստ գերը ի՞նչ է եղած այդ «... նստուկ» վիճակին մէջ: Ու մի՞թէ Լէօն Պլումի բժշկութեան պէտք էր գար, որպէսզի այս ու այն Դաշնակցականի խելքը տուն ըլլար թէ հարկ է նոր բան մը փորձել՝ «քալած ըլլալու համար ժամանակին հետ» ...

Իմ տպաւորութիւնս այն է, որ իբրպէս ու դժբախտաբար բան չէ փոխուած, ոմանց քով, մինչ փոփոխութեան բաղձանքութեամբ մէջ, որուն կ'ընկերանայ,— ինչպէս կը խոստովանէր Զ.եան,— «միջավայրի ազդեցութիւնը»:

Բայց, չափազանց հետաքրքրական էր գիտնալ թէ՝ նոյն այդ «միջավայրի ազդեցութիւնը» ինչեր գրել պիտի տար, արդեօք, եթէ մեծ ու պզտիկ Զ.ները՝ փոխանակ Ֆրանսայի՝ բնակած ըլլային Գերմանիոյ կամ Իտալիոյ մէջ, ուր ոչ հաւաքացողութիւն կայ, ոչ ալ ճակատ, այլ, ընդհակառակն, գրեթէ անխորտակելի ուժ մը՝ ճակատելու նոյն այդ Մոսկուային ճակատներուն դէմ ...

Զ.եան ինքզինքին թոյլ տուած է ու «մտայնութիւն» եւ «զգացողականութիւն» տեսնելու իր ընդդիմախօսին մէջ: Արդ, իր այդ մեկնաբանութեամբ, «հակահամայնավար զգացողական հաճոյքին զոհն են բոլոր այն Դաշնակցականները, որոնք համաձայն են իմ այն դժբախտ համոզումիս թէ անկարելի է այդ հաւաքացողութիւնը: Զ. ո՞ւր ունայ այս սատանումը: Բայց միանգամայն ինչո՞ւ փորձուած է նոյն զգացողականութիւնը տեսնելու համայնավարներուն մէջ, գրելով թէ «Երեւանի քաղաքական գործունէութիւնն ալ կրնայ օր մը փրկուիլ զգացական տարրերէ»

Իսկ մինչեւ ա՞յդ: ... Ոչինչ: Անհատաբար Զ.ը որ այդ երկու «զգացողականութիւններէն» ազատ է, եւ կրնայ պատրանք մը հիւսել գոնէ իր մասին, ներկայացնելով զայն «Ցամաքի ազատ ձգուած էյերուն վրայ...

Եւ սակայն, Զ. նախընտրած է նաեւ հոս, երբ խոստովանած է թէ «աւելի բան է այդ յեղաշրջումը ստեղծել եւ ուրիշ բան՝ զայն կատարուած տեսնելը»: Ո՛չ,— «փորձել ուզելուն մէջն է, սկսելուն մէջն է»:

Այդ փորձին համար տուեալնե՞ր, խարի՞սխ, երկու կողմերուն համար ալ միատեսակօրէն գնահատուած մերձէ ազդակնե՞ր,— այդ բոլորը կարկան չեն: Թէեւ, այդ բոլորը անհրաժեշտ են՝ իր պատրանքը իրականութեան դարձնելու համար:

Ան փորձած է չփոթութիւն մը ստեղծել նաեւ լռութեամբ: Ուզած է ստանալ այն հարցումիս վրայէն թէ ինչո՞ւ ցարդ յաջողած չեն բոլոր կատարուած փորձերը: Մեղաւոր է Դաշնակցութի՞ւնը: Այո՛, լա՛ւ, մենք պատրաստ ենք հրապարակաւ յանելու մեր կուսակցութեան այդ մեղքը. Իսկ Զ.ը երբեք խուսափելու պատճառ մը չունի եւ այս մասին ... դաս մը տալու մեզի, քանի որ թոյլ տուեր էր ինքնիրեն անբացատրելի ամբարտաւանութիւն մը՝ հաւաքացողութեան մեր պատրաստակամութիւնը բայց եւ այդ մասին մեր յօժարութիւնը «մտայնութիւն» եւ «զգացողական հաճոյք» որակելու չափ յանդուգն ենթադրելով իր գրիչը

Բայց, աւելի հետաքրքրական էր Զ.ի մէկ ուրիշ ճշգումը:

Իր կարծիքով «կարելի չէ՞ ենթադրել որ Երեւանի դիրքը հիմնուած է արտասահմանէն կատարուած թելադրութիւններուն վրայ»: Նախ՝ ըսածս հաւաստեայ թէ ինչո՞ւ հարցումի ձեւով է գրած: Երկրորդ՝ Զ. դրակա՞ն թէ ժխտական պատասխան ունի այս հարցումին: Եթէ դրական է՝ ապա ուրեմն դեռ ըմբռնած չէ թէ «Երեւանը» կը գտնուի Քրեմլի մէկ շատ համեստ անկիւնը: Աւելորդ չէ՞ բացատրել այս տարրական ճշմարտութիւնը:

Ու դարձեալ, եթէ դրական է, ապա ուրեմն արտասահմանը եւս ինքնակամ ընդդիմութիւն մը ունի — իր կարծիքով — Դաշնակցութեան հետ հաւաքացողութեան մը գալու մասին:

Ես իմ կարծիքս պարզած եմ: Աւելցնեմ եւ ուրիշ կէտ մը,— արտասահմանի հակադաշնակցական ղեկավարութիւնը իրեն համար շատ հաւկնալի ու արգահատելի պատճառներ ունի այդ հաւաքացողութեան դէմ թեւավարելու:

Զ. ընդունած կ'ըլլայ, արդէն, այս պարագան, երբ նեղեւէ կը գտնէ ենթադրել թէ Երեւանի ընդդիմութեան թելադրանքը կրնայ եկած ըլլալ արտասահմանէն: Վերջացնենք, սակայն:

Ակներեւ է, որ ես յփորձեցի խորանալ ու մանրամասնել, որովհետեւ Զ.ի պատասխանը կը կարօտէր միայն մէկ բանի,— իմ ըսածներս եւ իր ինքնահակասութիւնները ճշդելու:

Երբ մանաւանդ, իր այնքան անտեղի եռանդին հակառակ, մտայնութիւն, զգացողականութիւն եւ ժխտող թելադրանք կը տեսնէր եւ մեր եւ համայնավարներու եւ արտասահմանի հակադաշնակցական մտաւորականութեան մէջ:

Ու Զ.եան, նշանաբանական մը ձեւը, ըսել կ'ուզէր,— փորձենք կառքը քշել այս «խեցգետինը», ձուկը կարապով

Մոռնալով, կ'երեւի, որ հանրային կեանքերնման զրոյցներով ոչ կրնայ առաջնորդուիլ, ոչ ալ գրագիլ:

Ուրիշ խնդիր, եթէ ինք տրամադիր է դեռ քանի՛ր գրելու եւ հրամցնելու «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն, գտա հանելով աջին ու ձախին, բայց ջանալով զերծ մնալ, անշուշտ, «միտքերը նախապաշարել» ուղելու միտումէն.

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Տիկին Կամկարեան օդափոխութեան համար ծովեզերեայ պանդոկ մը իջած էր: Ամուսինը Փարիզէն կ'ուզէ հեռաձայնով իր ժամանումը իմացնել

— Ալօ, ալօ, պարոն պանդոկապետ, հաճեցէք տիկին Կամկարեանը կանչել:

— Պարոն, տիկինը պառկելու գացած է, բայց ամուսինը հոս է, եթէ կ'ուզէք կանչեմ:

Կամկարեան հեռաձայնը գոցելով հեռացաւ ...

X

Կինը.— Դուն ա՛լ զիս չես սիրեր:

Այրը.— Ի՞նչ կ'ըսես, նոյն իսկ կը պաշտեմ

Կինը.— Ես ձեր տեղը ըլլայի, անցեալ տարուան նորութիւնը անցած հագուստներով կին մը չպիտի սիրէի:

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայաստանի մշակութային եւ տնտեսական վերելքը շատ զգալի է: Ամէն գիւղ ունի իր դպրոցը, իսկ ամէն գիւղախումբ՝ իր միջնակարգ վարժարանը:

Ոչ միայն քաղաքները, այլ եւ գիւղերը օժտուած են ելեկտրական լոյսով: Կովկասի բոլոր հանրապետութիւնների ելեկտրակայանները միացուած են իրարու, եւ էներգիան բաժանւում է ամբողջ Կովկասի վրայ: Ամէնից լաւ եւ ամէնից ուժեղ կայանները Հայաստան են գտնւում: Վրաստանի ամենամեծ կայանը, որ Ռիոն գետի վրայ է կառուցուած, հիմա ծածկուել է ստուերով: Այդ կայանը շինող ճարտարագէտը, որ Հայ է, վախից ինքնասպան է եղել:

Հայաստանի այլ եւ այլ վայրերում գոյութիւն ունեն կամ շինւում են մի շարք խոշոր արդիւնաբերական հաստատութիւններ: Այսպէս Ալեքսանդրապոլում տարիներից ի վեր աշխատում է հիւսուածեղէնի գործարանը, որ արտադրում է տարեկան 30 միլիոն մեթր. Մեծ մասը, ի հարկէ, արտահանւում է: Դաւալուի մէջ կայ ցեմէնտի գործարան, որի արտադրութիւնը հասնում է տարեկան 30 հազար տակառի: «Արարատ» գործարանը տարեկան 60 միլիոն րուբլի ապրանք է արտադրում: Երեւանի մօտ գտնուող արհեստական ձգախէժի գործարանը, որ մեծագոյններից մէկն է ամբողջ աշխարհի մէջ, հսկայ քանակութեամբ ձգախէժ է պատրաստում կարբիդից, իսկ մնացորդներից պատրաստւում են զանազան քիմիական նիւթեր եւ ներկեր: Ղարաքիլիսէում արտադրւում են մեծ քանակութեամբ հողի պարարտացման նիւթեր: Երեւանում կայ բազմաթի գործարան, ուր պատրաստւում են ապակի եւ զանազան ապակեղէններ: Այնտեղ աշխատում է նաեւ պահածոների մի գործարան, որ նոյնպէս ահագին արտադրութիւն ունի: Սարդարաբադում, նոր ոռոգուած հողերի վրայ, շինւում է պահածոների մի նոր գործարան եւս: Արթիկի տուֆը (շինութեանց քար), որ շատ յարգի է, մեծ քանակութեամբ արտահանւում է Հայաստանից եւ Կովկասի սահմաններից դուրս: Ալլահվերդիի եւ Զանգեզուրի պղնձահանքերը մեծ թափով շահագործւում են եւ արտադրուածը գրեթէ ամբողջութեամբ տարւում է Ռուսաստան՝ զինուորական պէտքերի համար:

Շինւում է Երեւան - Աղստաֆա երկաթուղագիծը, որ սկսած է Երեւանից եւ հասած մինչեւ Էլեար գիւղը: Այս գիծը պիտի թուլացնէ Աղստաֆա - Թիֆլիս երկաթուղագծի կարեւորութիւնը, այդ պատճառով էլ Վրացիները միշտ հակառակում էին նրա շինութեան: Ի դէպ, վերջին ժամանակները Վրացիները մեծ ուշադրութիւն են նուիրում իրենց Քութայիս քաղաքին, որովհետեւ ինչպէս ասում են, մտադրութիւն կայ՝ Թիֆլիսի փոխարէն՝ Քութայիսը դարձնել Վրաստանի մայրաքաղաք:

Հակառակ Հայաստանի այս աչքառու տնտեսական շինարարութեան (որու արդիւնքին մեծ մասը՝ ինչպէս որ բացատրուած էր ներկայ թղթակցութեան առաջին մասին մէջ՝ ուրիշներ կը վայելեն), հայ ժողովուրդը զուրկ է կուշտ ուտելու եւ տանելի կերպով հագուելու հնարաւորութիւնից: Հացի քիլօն արժէ մինչեւ 3ր., իւղը՝ 25-30, միսը՝ 10-15 եւ այսպէս ամէն բան: Իսկ հագուստեղէնը այնքան թանկ է, որ մատչելի է միայն քիչերին:

Այս պայմաններում, հինգ հոգուց բաղկացած մի ընտանիք օրուան ճաշի համար ստիպուած է ծախսելու 25—30 րուբլի, չհաշուելով հացը, թէյը եւ այլ մանր ծախսեր. մինչ ընտանիքի չափահաս անդամները շահում են օրը միայն 5—10 րուբլի, իսկ անչափահասները՝ 1—3 րուբլի: Նման պիւտճէ ունեցող մի ընտանիք կարող է թոյլ տալ իրեն ամիսը միայն մէկ երկու անգամ կուշտ ճաշելու «պերճանքը»: Լաւ կարող են ապրել միայն համայնավարները եւ որոշեալ մասնագէտները:

Հայաստանի «բանակը» բաղկացած է ընդամէնը մէկ բրիգադից, իր բոլոր մասերով, եւ կազմուած բացառապէս Հայերից. մինչ սահմանապահ զինուորները Ռուսեր են: Հակառակ իր փոքր քանակին, հայկական բրիգադը ամէնից տոկուն եւ ամէնից լաւ կազմակերպուած զօրքն է: Համամրցութենական փորձերում նա առաջին մրցանակն է ստացել. Խ. Միութեան ամբողջ բանակի մէջ՝ Հայաստանի թնդանօթաձիգ բաժինը յատկապէս է ճանաչուած: Թէ ղեկավարութիւնը եւ թէ զինուորութիւնը գիւղերից ու պատրաստուած տարրերից են բաղկացած: Հիմա աշխատանքներ են կատարւում «Մօտորիզացիայի» ենթարկել ամբողջ հայ զօրքը: Ազգաբնակութիւնը ունի հակագազային դիմակներ, եւ երբեմն փորձեր են տեղի ունենում վարժեցնելու համար բնակիչները դիմակների գործածութեան: Յիշենք նաեւ, որ Խ. Միութեան բանակի մէջ մեծ քանակութեամբ սաւառնորդներ կան.

Այսօր վստահաբար կարելի է ասել, որ պատերազմի դէպքում մեր հայրենիքը կարող է ինքնիրեն պաշտպանել, եթէ թշնամին մէկ լինի եւ մէկ ճակատից:

ՓՐՈՖ. Մ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Վերջերս հաղորդած էինք փրոֆ. Մ. Մինասեանի մահը: «Միշակէն» կը քաղենք հետեւեալ կենսագրական տեղեկութիւնները.

Փրոֆ. Մ. Մինասեան ծնած էր Խարբերդի դաշտին Հողէ գիւղին մէջ 1872ին

Իր նախնական դաստիարակութիւնը առած էր Խարբերդ՝ Կարապետ վարժապետ Լիւլէճեանի քով եւ յետոյ Պարտիզակի բարձր վարժարանի եւ Տարսոնի գոլէճին մէջ: Բարձրագոյն կրթութեան համար Ամերիկա գնաց: Եէյլ ու Հարվըրտ համալսարաններուն մէջ հետեւեցաւ քիմիաբանութեան եւ կրթութեան ու դաստիարակութեան գիտութեան եւ ստացաւ պսակաւոր գիտութեան եւ պսակաւոր փիլիսոփայութեան տիտղոսները

Ամերիկայի մէջ հրատարակեց «Լոյս»ը, կրթական ամսաթերթը, որ իր տեսակին մէջ եզական էր:

Օսմ. սահմանադրութենէն յետոյ Թուրքիա կը վերադառնայ եւ վերականգնեալ «Միացեալ Ընկերութիւն Հայոց» կողմէն տեսուչ կը կարգուի Երզրումի կամ Բարձր Հայքի 33 դ[...]րոցներուն. 1909 նոյեմբերի սկիզբները Պոհացուցիչ ու յաջող կերպով վարեց այս պաշտօնը երկու եւ կէս տարի:

Հայոց Միացեալ Ընկերութիւ[ն]ը պէտք տեսաւ Վարժապետանոց մը [...]ննալու, ուսուցիչներու պատրաստութեան համար: Այդ վարժապետանոցը հիմնուեցաւ անմիջապէս Վան [...]դաքին մէջ:

1912, օգոստ. 15ին, փրոֆ. Մինասեան կը նշանակուի վարժապետանոցին տեսչութեան եւ կը փոխադրուի Վան ընտանիքով:

Վանի վարժապետանոցը՝ փրոֆ. Մինասեանի կարող ձեռքերուն մէջ թէ կրթութեան, թէ ուսման եւ «տիսիփլինի» տեսակէտով խոստմնալից հաստատութիւն մը դարձաւ. Վարժապետանոցին «օրքէստրան» կը մրցէր Անատոլիա գոլէճի օրքէստրային հետ:

Վանի ամերիկեան միսիոնարները տեսնելով ու գնահատելով փրոֆ. Մինասեանի կարողութիւնը՝ բանակցութեան մտան իրեն հետ զինք միայն կերպով վարձելու իրենց փրոֆէսօր հոգեբանութեան եւ [illegible]րակութեան Վանի նորաբաց ամերիկեան գոլէճին մէջ:

1915ի Վանի ինքնապաշտպանութեան շրջանին Փրոֆ. Մինասեան յաջողեցաւ խիստ աննպաստ պայմաններուն հակառակ վառօդ շինել, այն ինքնապաշտպանութեան նուիրական գործին: Վանի ազատութենէն յետոյ ինքնավարութեան այդ կարճ շրջանին կարգուեցաւ կրթական նախարար Վանի օրուան կառավարիչին՝ բարի յիշատակ Գ. Արամին կողմէ

Վանի նահանջէն յետոյ, երբ Թիֆլիս անցանք, Փրոֆ. Մինասեան նուիրեց ինքզինք իրեն ինքնայատուկ անդուլ ու բոլորանուէր կերպով փ[...]րաշինութեան գործին:

Տեսնելով Կովկասի եւ ընդհանուր Ռուսիոյ անստոյգ ու անհաստատ վիճակը, ձգեց Կովկասը եկաւ Ամերիկա ուր մը «Պայքար» թերթին խմբագիր եղաւ Պոսթոնի մէջ: Ետք Ֆրէզնօ հրաւիրուեցաւ ստանձնել «Միութեան» շաբաթաթերթին խմբագրութիւնը:

Կարճ շրջանի մը համար մասնաւոր տեղական ասպարէզը, ուր չունեցաւ յաջողութիւնը, նորէն դարձաւ գրական իր սիրած ասպարէզին [...] ուսումնասիրել նախա[...] պատմութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը, գրաւէր մեկենասներուն օժանդակութեամբ հրատարակեցան մը [...] տարբեր այդ մասին: Վերջ [...] Պրըքլի մէջ սկսաւ անգլ. [...] հրատարակել «Լոյս»ը, [...] պարբերականութեան [...] գացումը:

Իր խմբագրած թերթերէն եւ գրած գրքերէն զատ, գրած է երկար յօդուածներու շարք մը ազգային, գրական, առողջապահական, կրթական եւ կրօնական խնդիրներու շուրջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ (Միտավէպ)

Վեց նաւերը, աւելի զբօսանաւերու քան մարտանաւերու նմանող, ճակատ առ ճակատ շարուած էին, իրարմէ յիսունական մեթր հեռի, շատ մօտը Թոփհանէի թրքական թնդանօթարանին. երկայնքը քարափին Ոսկեղջիւրի եւ Վոսփորի միջեւ, տեսարական նաւերու խճողումէն եւ Պալաթայի նաւաստանվերը բեռնաւորող մավոնաներէն կզզիացած, այս պահականաւերու կայքէն դէպի աջ կարելի էր դիտել բուն հրաշալի Ստամպօլը, որուն առաջին մակարդակին վրայ Սարայ Պուրնը: Դէպի առաջակողմը ուղղակի, հայեւին մէջ, անտառական ծովեզրը — [illegible], Սկիւտարը իր մեծղի գորանոցներով եւ բարձրաժանգ նոճիներով: Թուրքիոյ մեռեալներուն մայրաքաղաքը ...Դէպի ձախ, Վոսփորը, հանդիպակաց ափունքները կէտկիտուած սպիտակ ապարանքներով եւ գորշախայտ հիւսէն գիւղերով, որոնց վերեւ կ'աշտարակին, կ'աշտանակին բազմադարեան յաղթասօսիներ, իր կապոյտ երանգը կը տարածէ դէպի հիւսիս: Ետեւը, Թնդանօթարանին միւս կողմը, Բերա՛, Ֆրէնք քաղաքը, կուտակուած տուներով բլուրը, որոնց անթիւ անհամար պատուհանները հրդեհակէզ շլացիկ բոցիկներով կը ներկէ մառնամուտ արեւը:

Արկածը պէտք էր փնտռել Բերայի մէջ ... Մարտանաւերուն միջազգայնականին իր ընկերներուն միջոցաւ, Գոհար գիտցաւ թէ տեղի բուն Ստամպօլի գետիններու վրայ կնորութիւնը վճռականօրէն եւ անբաց փակուած է: Թուրքը կը ծածկէր իր կիները: Անոնց ետեւէն ինկողը կ'առաջնորդէր դէպի մահ, ոչ միայն զինքը, այլ եւ իր ... ցանկալին: Հարեմներուն սեմին վրայ կը դադրէին բոլոր դիւանագիտական պաշտպանութիւնները: Եւ Ստամպօլի տուներուն վանդակներուն ետեւէն դէպ կեցող անտեսանելի աչքերուն վրայ կ'աւելանային ոստիկանութեան ալ աչքերը. Ապտիւլ Համիտի նշանաւոր ոստիկանութեան, ամէն ժամանակներու բոլոր ոստիկանութիւններու տիպարը:

«Մուէթ» Թուրքիա հասած էր հազիւ ութ օրէ ի վեր, երբ Գոհար ըմփուճ ունեցաւ փառիչահին բարակնեւ-բուն — յրտես շուներուն հետ: Իրիկուն մը, ժամը ութին ատեններ, ցամաք իջած էր իտալական Մէօբըը պահականաւէն ապաներէն իր ընկերոջ Գօսթիի հետ: Կ'անձրեւէր տեղատարափ. Ցանցառ կազի կոուցներու անարիւն պայծառութեան եւ ոգորմելի բարիւղէ լապտերներու աղօտ ցոլքերուն տակ, որոնք կը նշանահարէին ցուցափեղկերը պաքալներուն, որոնք մեծ մասով Յոյն են, երկու ռապանները քաղաքային հագուստով, թեւ թեւի մտած, հովանոցնին բարձր բռնած, կը քալէին Եէնի Զարշըի երկայնքը, որ Թոփհանէն Բերայի կը կապէ: Մայթը սաղաւաւ կէտկիտուած էր կասկածելի ջրակոյտերով, եւ չարունակ կը փակուէր ցեխոտ բլրակներէ: Սրացուկ գոյն խոշոր շուներ խառնիխուռն կը գայթէին նոյն բլրակներուն վրայ իրարու դէմ սեղմուած, քիչ մնալու համար: Հարկ կ'ըլլար դառնալ այդ արգելքներուն ետեւէն եւ բռնել չաւալարկուած խճուղին, լղիբծ ցեխի գետը ... Դէս ճամբան, խուլացի սպան կեցաւ յանկարծ

— Թօմ - թօմ փողոցը բռնենք, սիրելի բարեկամ: Ցէց է, բայց տասը վայրկեան պիտի շահինք

Հովը քիթերնուս դէմ պիտի չունենանք:

— Ինչպէս որ կ'ուզէք, պատասխանեց Գոհար, որ տակաւին ընտանի չէր Պոլսի կարճ ու կորուկ կէտերուն:

Եւ իրաւ ալ Թօմ Թօմ փողոցը օձապտոյտ զառիվայր մըն է նեղկուկ, պատիկէս ցից, սանդուղի նման բանեւով, որոնց թափթփած ծոռատ սալքարերը քանի մը հարիւրեակ տարիներու հնութիւն ունին, եւ կեդրոնական գետակ մըն ալ կը քշէ իր ջուրերուն ուժովը քաղաքամաքին աղտեղութիւնները ժանգահար սիւներու վրայ երկու երեք լապտերներ կ'աշխատին լուսաւորել այդ անցքը՝ ուր հազիւ երեք հոգի կրնան անցնիլ դէմ առ դէմ: Բարձր ծածկած պատեր անոր չորս կողմը, քանի մը ցած դուռներով եւ ժղլակով գոց ցանցառ պատուհաններով: Շուները անգամ այս անցքէն դասալիք եղած են, ծուղակէ վախնալով:

— Ըսէ՛ ինծի, Գօսթի, կ'ըսէ յանկարծ Գոհար, զայրացկոտ. քաղաքին պիւտճէն այսքա՞ն աղքատ է որ չեն կրնար փողոցները ելեկտրականութեամբ լուսաւորել:

— Սիրելի բարեկամ, կը պատասխանէ Իտալացին, հոսանք ունենալու համար պէտք էին գործարան մը հաստատել եւ այդ գործարանին մէջ ալ տինամօներ.

— Բնականաբար, բայց ո՞վ կրնայ հակառակիլ այդ գետեղումին:

— Սուլթանը ինքը, պարզապէս. Քանի մը միտքերու համար, տինամօն խնամի է տինամիթի ..

— Կը հասկնամ, կը գոչէ Ֆրանսացի սպան: Գոմպաններուն վախը ամէնէն զօրաւորն է: Եւ սուլթանը ...

— Աւելի ցած խօսէ՛, կ'ընդմիջէ Գօսթի: Հոս, պատերը ականջ ունին:

Բայց դժբախտաբար ուշ մնաց: Պատերը իմացան ... Ցած դուռէ մը ժայթքեցին երկու սուարներ, երկու հուժկու հոգիներ, մեռաքէ գօտիով կարմիր ֆէս դրած եւ հագած ցից օձիքով սեւ բըտէնկօթ, որ Ստամպուլինն է:

— Ոստիկանութի՛ւն: Կեցէ՛ք, պարոններ, ո՞վ էք դուք»:

Մինչ բարեկամներէն մին կը հարցաքննէ, միւսը մոմ մը կը վառէ եւ մօտեցնէ երկու սպաներուն դէմքին. փոխ բոցը՝ զոր հովը կը մարէ իսկոյն. Բայց այդ կարճ շողը կը բաւէ եւ մարդը կը փոխէ ձայնին շեշտը

—Օ՛հ, ներողութիւն պարոններ... ըրեցէք մեզի, պարոն Գօսթի ներեցէք մեզի, պարոն Գոհար: Անկարելի էր ճանչնալ ձեզ մութին մէջ եւ մեր ծառայութիւնը պարտաւորիչ էր, մեզի ...

— Ներողութիւն խնդրելու պէտք չկայ, կարճ կապեց Գօսթի, քէ՛ֆ չոր շեշտով, բայց թոյլ տուէք որ անցնինք երթանք:

Ոստիկաններուն անյայտ ըլլալէն վերջ Գոհար զարմանքով հարցուց

— Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս մարդերը կը ճանչնան արդէն զմեզ եւ անունս: Մինչդ գեռ ութ օր առաջ հասայ հոս, եւ չորրորդ անգամն որ ոտքս ցամաք կը դնեմ ...

(2)

(Շար.)

ԿԵԱՆՔԸ ԹԱՒՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԹԱՒՐԻԶ, 24 սեպտ. (Ցառաջ).— Հայոց առաջնորդարանը, որ օգոստ. ...ի երկրաշարժէն յետոյ անբնակ դարձեր էր, փոխադրուեցաւ ազգային Կեդրոնական դպրոցի վարի յարկը: Առաջնորդարանի վերնայարկը ամբողջովին քանդուեցաւ:

•• Թաւրիզի ազգային դպրոցները վերաբացուեցան եւ սեպտ. 21էն սկսեալ սկսան դասաւանդութիւնները: Սոյն դպրոցներու մէջ աշակերտներու թիւը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէ — Հայկազեան դպրոց՝ 700ի չափ աշակերտ, Արամեան՝ 120, Կեդրոնական 35, գիմնազիան՝ 100: Սովորական թիւով աշակերտներ արձանագրուած են նաեւ մանկապարտէզներուն մէջ.

•• Անցեալ 1935—36 ուսում. տարեշրջանին Թաւրիզի Հայոց դպրոցներէն աշակերտներ ներկայացան պետական տարրական դպրոցներու քննութեանց: Ընդհանրապէս արդիւնքը յաջող էր: Մասնաւորապէս պետական քննութեանց մէջ յաջող հանդիսացան Հայկազեան դպրոցի 14 աշակերտները (12 աղջիկ եւ 2 տղայ) եւ բոլորն անխտիր անցան ստանալով համապատասխան վկայական եւ իբր յաջողութեանց ալ կրթական տեսուչի կողմէ մէկ մէկ օրինակ գիրք:

•• Թաւրիզի Հայոց Մշակութային Միութեան սրահը եւ «Գասպար» գրադարանը երկրաշարժէն վնասուած ըլլալով, վերջերս նորոգութեան ենթարկուեցան:

•• Պետական տարրական եւ միջնակարգ դպրոցներու հայ աշակերտուհիներու թիւը տարուէ տարի կ'աւելնայ. Բաւական թիւով հայ աշակերտներ կը յաճախեն նաեւ Ամերիկեան աղջկանց եւ տղայոց միջնակարգ դպրոցները: Պետական լեզուի ուսուցման կարեւորութիւնը սրուած անհրաժեշտ պահանջներէն մէկն է:

•• Առաքելականի կրթական տեսչութեան նախաձեռնութեամբ գիշերային դասընթացքներ բացուած են, ուր կրնան յաճախել ֆրանսերէն սորվիլ ցանկացողները եւ ստանալ ձրի ուսում: Այս պատեհութենէն կրնան օգտուիլ բոլորն ալ, մանաւանդ որ ժամանակն ալ յարմար է, երեկոյեան ժամը 5—7: Այս դասընթացքներէն երկուքն ալ բացուած են Հայկազեան եւ Արամեան դպրոցներուն մէջ: Դպրոց գացող հայ պատանիներն ու երիտասարդները պիտի ջանան օգտուիլ այս գեղեցիկ ու բացառիկ պատեհութենէն:

•• Վերջերս վաճառական Զիրար-յի Բաղդասարեանի ընտանիքը 300 (3000 ֆրանք) արժողութեամբ եկեղեցական թանկագին վարագոյր մը նուիրեց Թաւրիզի Ս. Սարգիս եկեղեցիին, ի յիշատակ հանգուցեալ տիկին Մարիամ Բաղդասարեանի:

ՏԽՐՈՒՆԻ.— Ամիս մը առաջ, Թաւրիզէն Մէշէտ մեկնեցաւ ծանօթ վաճառական բնիկ Կ. Պոլսեցի Գիսակ Տ. Սարաճեան: Մեկնումէն երկու շաբաթ յետոյ հեռագիր գուժեց անոր մահը՝ Մէշէտի մէջ, ուր եւ թաղուեցաւ:

Հանգուցեալը զաւակն էր Կ. Պոլսեցի Թաչիկ խան Սարաճեանի (գրական ծածկանունով Խաչիկը, որ մեռաւ Թաւրիզի մէջ 29 հոկտ. 1927ին, 80-ամեայ). Տարրական ուսում առած էր Պոլսոյ ազգային վարժարաններուն մէջ: Ապա կը ղրկուի Կարին եւ ընդունելով Սանասարեան վարժարանը, կ'աւարտէ անոր միջնակարգ շրջանը: Դեռ պատանի կուգայ Թաւրիզ, ուր իբր Կիւլպէնկեան առեւտրական տան ներկայացուցիչ հաստատուած էր իր հայրը՝ Թաչիկ Սարաճեան: Կը նետուի գործի վաճառականութեան ասպարէզին մէջ. ձեռք կը բերէ հմտութիւն, կը շրջագայի Իրանի առեւտրական կեդրոնները: Յետոյ կը ստանձնէ արտասահմանեան հայ վաճառականներու ներկայացուցչութիւնը զոր կը վարէ տասնեակ տարիներ: Շրջած էր Եւրոպա եւ Ամերիկա: Գիտէր անգլիերէն, ֆրանսերէն եւ իրաներէն:

Սարաճեանները Թաւրիզի մէջ բարի համբաւ ունին: Ազգային, կրթական ամէն տեսակ ձեռնարկներուն մէջ ցոյց տուած են իրենց բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը, Գիսակ Սարաճեան որ 57 տարեկանին մեռաւ գերեզման, նախանձախնդիր էր իր զաւակներու գործնական դաստիարակութեան եւ հասաւ իր նպատակին: Ազգային զգացումներով տոգորուած իսկական հայ մըն էր: Մեր խորին ցաւակցութիւնը հանգուցեալի այրինոջ, զաւակներուն եւ բոլոր հարազատներուն:

ՄԱՍԻՍ

ԱՊՐԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ

Տր. Կ. Խաչի Փարիզի վարչութեան անդամուհիները ողջերթի թէյասեղան մը սարքած էին կիրակի օրը, ի պատիւ Տիկին Լ. Շանթի

Հոն էր հայ գիտակից կինն ու օրիորդը, վաստակաւոր հայ գրագէտին տիկնոջ քաջալերական բարեւն բերելու:

Ինչ գեղեցիկ միտք: Հայկական մտքի ու հոգիի ներդաշնակ արտայայտութիւն մը, տարագիրներու եւ տարապայմաններու խորթ միջավայրին մէջ: Հայ կնոջ պաշտամունքը հայկական մտքին ու մեծութեան, թող քաջալերական մը ըլլայ՝ Լ. Շանթին եւ ընկերներուն, որպէսզի աւելի ուժեղ, աւելի յուսատու նոր սերունդ մը կերտեն հայ ժողովուրդի համար:

Ահա եղբայր քեզ մի դրօշ
Որ իմ ձեռքով գործեցի
Գիշերները ես քուն չեղայ
Արտասուքով օծեցի:

Ահա այն երգը զոր երգեց Կ. Խաչը ու հիմա ան իր պատէշէն վրայ կապոյտ ու պաշտպան կը սպասէ վաղուան գլխի ու զէնքի կամաւորներուն, իր ձեռքով գործած եռագոյն դրօշը նուիրելու:

Կապոյտ Խաչի անդամուհիներ, յարգանք ձեզ:

Մատիս Սալիանեան

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՈՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԼՈՒԱԿԵԱՑ ՍԹԱԼԻՆԸ

Քանի մը տարի առաջ, Պորիս Պաժանով, որ Քաղաքական Բիւրոյին մէջ մտերիմն է եղած Ստալինի, գիրք մը գրեց Կրեմլինի մենակեացին վրայ, ներկայացնելով անոր նկարագիրը իրական գծերով

Ֆիզիքական կազմուածքով՝ արջու կը նմանի Ռուսիոյ արջի դիկտատորը, հաստ վիզով, գիրուկ ու կարճլիկ, որ երբ կը քալէ, կարծես կը ճօճորայ:

Ստալին լռակեաց այր մըն է, որ կը գիտէ բայց չի խօսիր: Կամ շատ քիչ անգամ կը խօսի, եւ սակայն չի յայտներ իր ներքին մտածումները: Հազուագիւտ է որ իր մտածումները կամ իր տպաւորութիւնները յայտնէ զինքը շրջապատող մտերիմներուն: Գերապանցապէս օժտուած է լռելու կարողութեամբ, ինչ որ տարօրինակ կը թուի երկրի մը մէջ, ուր ամէն մարդ շատախօս է քիչ մը: Առած մը կայ, որ կ'ըսէ թէ լեզուն տրուած է մարդուն, որ ծածկէ իր մտածումը: Ստալինի պարագան ալ նոյնն է, նոյն իսկ քիչ մը աւելի բարդ.— լեզուն տրուած է Ստալինի, որպէսզի ոչ ոք կարենայ հասկնալ թէ ներքին մտածում մը ունի կամ չունի.

Բայց եթէ գիտէ ծածկել իր մտածումը, կը ծածկէ՞ նաեւ իր թշնամութիւնը: Գէթ բացորոշ է թշնամութիւնը որ կը զգայ հանդէպ Թրոցքիի,— զայն կ'ատէ այնքան, որ երբեք ատած ըլլայ ուրիշ մէկը աշխարհի վրայ: Մնաց որ Թրոցկին ալ զինք կ'ատէ եւ եթէ պատահի անկարելին եւ իշխանութեան գլուխ գայ օր մը, առաջին իսկ ժամուն՝ Թրոցքի պիտի ուզէր սպաննել Ստալինը իր իսկ ձեռքերով: Արդէն այդպէս ալ խոստովանած է Թրոցքի Կ. Կ.ի պատմական մէկ նիստին մէջ, 1927 տարւոյն վերջերը. — Եթէ օր մը բարեկամներս եւ ես իշխանութեան գլուխ գանք, պիտի գնդակահարենք ձեզ բոլորդ միասին: Այո, պիտի գնդակահարենք ձեզ: Դուք ալ անշուշտ մեզ պիտի ուզէիք գնդակահարել, սակայն համարձակութիւնը չունիք. իսկ մեզի չի պակսիր համարձակութիւնը:

Թրոցկի մասամբ սխալեցաւ: Եթէ Ստալին չգնդակահարեց զինք, համարձակութիւնը ունեցաւ սակայն գնդակահարելու Զինովիեւը, Քամենեւը եւ ընկերները: Հիմա շատ կը զղջայ որ չգնդակահարեց նաեւ, ժամանակին, երբ կրնար, Թրոցքին: Թերեւս այն ատեն իր սովորութիւններուն մէջ չկար մարդասպանութիւնը, եւ գոհացաւ աքսորելով Թրոցքին այնպիսի անկիւն մը, ուր կը կարծէր թէ պիտի մեռնէր ան: Թրոցքի չմեռաւ, այն ատեն Ստալին զայն արտաքսեց երկրէն դուրս, — հիմա որքա՜ն կը զղջայ.

Եթէ Ստալին քիչ անգամ կը խօսի, ընդհակառակն կը դիտէ մինչեւ հեռուները: Լաւ դիտող է, եւ աչքէն բան չի վրիպիր: Փաստ՝ Ֆրունզէի պարագան: Ֆրունզէ պատերազմական գործավար նշանակուած էր 1925ին: Ռուսական յեղափոխութեան ամէնէն առեղծուածային դէմքերէն մին էր ան, որ գիտէր ծածկել իր մտադրութիւնները: Յայտնի էր որ պետական հարուած մը կը պատրաստէր: Սակայն այնքան ճարպիկ էր գաղտնի գործելու մէջ, որ ոչ ոք կրնար գուշակել թէ ինչ կը պատրաստէ Ֆրունզէ: Շատ վարպետ խաղերով եւ որոշ ծրագրի մը վրայ, հետզհետէ ասպարէզէն քշեց համախոհներ վարիչները, նոյն իսկ գործավարները, որոնք որ դէմ պիտի ելլէին իր ծրագրին: Բանակին մէջ եւս մաքրագործած էր կասկածելիները, արձակած էր քաղաքացիական կռիւներու մասնակցած «կարմիր հերոսներու մեծամասնութիւնը եւ անոնց տեղ բերած՝ գիւղացիները: Եւ այս ռազմախաղը այնպիսի ճարտարութեամբ, այնպիսի վարպետութեամբ յառաջ տարած էր, որ Քաղաքական Բիւրոյին մէջ ոչ ոքի կասկած հրաւիրեց, — միայն Ստալինն էր որ հասկցաւ, գուշակեց:

Անհրաժեշտ էր Ֆրունզէի հետ պայքարելու համար չարժէր Ֆրունզէի ճարպիկութեամբ: Եւ Ստալին չաղմկեց, ընդհակառակն երբ լսեց որ Ֆրունզէ հիւանդ է եւ վիրաբուժական գործողութեան մը կարօտ, գնաց մօտը, եւ յանուն բանակին, յանուն յեղափոխութեան՝ պաղատեցաւ որ գործողութեան ենթարկուի եւ բուժուի, գէթ թոյլ տայ որ իր անձնական բժիշկը գայ զինք խնամելու: Ֆրունզէ, երկար վարանումներէ վերջ, թոյլ տուաւ որ գործողութիւնը կատարուի:

Եւ մեռաւ վիրաբոյժին դանակին տակ:

Մահուան բժշկական քննութիւնը հաստատեց որ Ֆրունզէ մեռած է չկարենալով կրել քլորոֆորմին հակազդեցութիւնները: Զայն թաղեցին մեծ շուքով, թաղման ներկայ էր նաեւ Ստալինը, բայց շատ քիչեր հասկցան թէ ինչ կատարուեցաւ:

Ինչպէս կը տեսնուի, Ստալին այն այրն է, որմէ պէտք է վախնալ: Ան կը ճզմէ հակառակորդին գլուխը՝ առանց նոյն իսկ քար մը նետելու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԿՈՉ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

Երեք տարի առաջ ծնած Հայ Սափրիչներու Միութիւնը, այսօր, նախանձելի հասակով մը հրապարակ նետուած կը հպարտանայ իր անդամներուն պատկառելի թիւին վրայ:

Բայց աւելի զատ, տակաւին ունինք մեծ թիւ մը կազմող արհեստակիցներ, որոնք, քաշուած իրենց պատեաններուն մէջ, «ինչու պէտք» նշանաբան ընելով՝ հեռու կը մնան Միութեան մաս կազմելէ:

Ինչո՞ւ, չենք գիտեր: Բայց կը կարծենք թէ եկած է ժամանակը որ բոլոր երկսեռ սափրիչները մէկ անգամ ընդ միշտ դուրս գան իրենց այդ «ինչու պէտք»ի նշանաբանէն ու գունդագունդ խառնուին Միութեան հոծ շարքին:

Հարկ չկայ բացատրելու թէ ի՞նչ է Հ. Ս. Միութեան նպատակը: Իր անունը արդէն կը բացատրէ այդ: Բայց եթէ կը գտնուին արհեստակիցներ, որոնք թիւրիմացութիւններու զոհ գացեր են, այստեղ, Հ. Ս. Միութիւնը պարտք կը զգայ անգամ մը եւս յայտարարելու թէ՝ ինք հաստատուած է չէզոք գետնի վրայ, եւ նպատակն է զարկ տալ արհեստին զարգացման, եւ գործ հայթայթել արհեստակից հայրենակիցներու:

Մանաւանդ այս գործազրկութեան փափուկ օրերուն, ուր արհեստակից եղբայրներ օրն իրուն պատառ մը հացի համար իրենց գլուխը հպար դուռ կը դառնեն: Պէտք է, որ ժամ առաջ դարմանենք այս ցաւը:

Մանաւանդ մենք Հայերս, երբ թշուառութեան ամենասոսկալին տեսած ենք, բնաւ չպիտի հանդուրժէինք որ մեր եղբայրները օրուան հացին կարօտ մնային:

Հայրենակիցներ, ահա ցաւը որ Հ. Ս. Միութիւնը դարմանել կ'ուզէ ամէն բանէ առաջ: Ահա թէ ինչո՞ւ, պէտք է փափաքինք որ, այս Միութիւնը ըլլայ բազմանդամ եւ զօրաւոր:

Եթէ բանուոր դասակարգը նկատի չառնենք, միայն գործատէրերու թիւը 180 կը հաշուի Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ: Ու այս պատկառելի թիւը երբ իրարու կապուի, գիտէ՞ք արդեօք թէ ինչ հրաշքներ պիտի չգործէր

Ահա կը մօտենայ միջազգային ցուցահանդէսը, որ կը կարծենք, մեծ տպաւորութիւն պիտի ձգէր բոլոր օտար սափրիչներու եւ մանաւանդ հասարակութեան մէջ, երբ մեր Միութիւնն ալ իր բաժինն ունենար միւսներու կարգին:

Կը մօտենայ նաեւ մեր տարեկան ցուցահանդէսը, որու մասին հիմակուընէ մեծ աշխատանքներ կը տարուին, զայն նախորդներէն ալ աւելի փայլուն եւ յաջող դարձնելու համար: Եւ վերջապէս օտարներուն ցուցնելու թէ ՀԱՅՆ ԱԼ ԱՐՀԵՍՏ ՈՒՆԻ:

Սիրելի արհեստակից, հոկտ. 8ին Միութեան սրահներուն մէջ, տեղի պիտի ունենայ մեր բացառիկ ցուցադասը (démonstration), եկուր եւ վայելէ զայն:

Նորէն քանի ուշ չէ, ընկեր սափրիչ, եկուր, բարեկամդ եւ ընկերդ ալ բեր, եւ խմբովին, մինչեւ որ այս Միութիւնը ըլլայ կատարեալ ու զօրաւոր:

Միութեան սրահը բաց է ամէն հինգշաբթի իրիկուն: Հոն կ'ըլլան արհեստին վերաբերեալ դասախօսութիւններ: Հայ արհեստակից մասնագէտներու շարքին պիտի հրաւիրուին օտար արհեստակից մասնագէտներ: Վերջապէս, բոլոր գործարանատէրեր ու գործաւորներ հոն է որ իրենց պահանջներուն գոհացում պիտի ստանան.

Արհեստակից հայրենակից, եթէ կ'ուզես որ այս միութիւնը զօրանայ, զարգանայ՝ ձեռքդ տուր անոր:

Հոս է որ քու հայրենասիրութիւնդ արժեցնել պիտի տաս:

Հայ Սափրիչներու Միութիւն
Ատենապետ Գ. Սահիանեան
Ատենադպիր Ե. Պէրպէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՉՍՈՐՎԻԼԸ ԱՄՕԹ Է

«Ապառաժ» եռեւեան խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 սեպտ.).

— «Զանազան երկիրներու կոմունիստ կուսակցութիւնները մոլեռանդական գինովութեան շրջանին, իրենց կապը խզուած կը համարէին իրենցմէ առաջ գոյութիւն ունեցող պատմութեան հետ: Անոնք ունէին այն տեսակ համոզումը թէ՝ ժողովուրդներու իրական պատմութիւնը իրենցմով կը սկսի: Այլ խօսքով՝ անկէ առաջ գոյութիւն ունեցող պատմութիւնը բուրժուական խարդախ պատմութիւն մըն է, որ արժէքէ զուրկ է եւ վնասակար անոր ուսուցումը:

Գինովութեան շրջանը անցնելէ յետոյ, սակայն, անոնք նոր զգացին թէ պատմութեան կապը անխզելի է, նորը հինին շարունակութիւնն է պարզապէս եւ ոչ ոք, ոչ իսկ ամբողջ մարդկութիւնը կրնայ այդ կապը խզել: Անոնք զգացին թէ անյիշատակ դարերէ ի վեր շարունակուող թէ համամարդկային եւ թէ առանձին ազգերու պատմութիւնը աստիճանական զարգացման արձանագրութիւնն է, որ ունի իրեն բնական ընթացքն ու անյեղլի օրէնքները:

Այս գիտակցութենէն յետոյ անոնք վերաքննադատեցին իրենց բռնազբօսիկ ընթացքին անհեթեթութիւնը եւ փոխեցին իրենց ուղղութիւնը: Սկսեցին խոստովանիլ որ իրենց ստեղծելիք պատմութեան հիմքը հաստատուած են հին պատմութեան աստիճանական զարգացման դրուագներուն խորը:

Օրինակի համար, երբ վերջերս Ֆրանսայի համայնավարները հարց ուղղեցին Կեդր. Կոմիտէին թէ ի՞նչ է կուսակցութեան վերաբերմունքը դէպի եռագոյն դրօշը, վերջինս շատ յստակ կերպով պատասխանեց թէ՝ այդ դրօշակը իրենցն է եւ իրենց համար շատ յարգելի, որովհետեւ ան վաստակն եղած է 1789ի Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան: Յեղափոխական կարմիր դրօշակը անոր լրացուցիչն է եւ ոչ զայն ժխտող:

Երկար պիտի ըլլայ աւելի օրինակներ մէջ բերել. Յեղափոխութեան դասական երկրի՝ Ֆրանսայի կոմունիստ կուսակցութեան տուած այս մէկ օրինակը բաւական է եզրակացնելու կարեւոր պարագաներ.

1. Կոմունիստ կուսակցութենէն առաջ տեղի ունեցած ընկերային կամ քաղաքական յեղափոխութիւնները աստիճանական՝ զարգացման փուլերն են, որոնց վրայ կը խարսխուին ներկայի յեղափոխական շարժումները.

2. Իւրաքանչիւր ժողովուրդ կամ ազգ ունենալով իր առանձնայատուկ պատմութիւնը, անոր աստիճանական զարգացման ճանապարհով պիտի քալեն ժողովուրդները եւ ազգերու նոր շարժումները: Այսինքն իւրաքանչիւր ազգ ինքն իր մէջ, զայն ներդաշնակելով ուրիշներու շարժումներուն հետ:

Զարմանալի է անշուշտ որ այս ընդհանուր հասկացողութեան մէջ երանելի բացառութիւն մը կը կազմեն հայ կոմունիստները, որոնք կը շարունակեն ժխտել իրենցմէ առաջ գոյութիւն ունեցող պատմութիւնը: Հայկական կէս դարու յեղափոխական արիւնոտ պատմութիւնը, որ քայլ առ քայլ եւ աղիւս առ աղիւս կառուցած է մեր յեղափոխական շարժման մեծ շէնքը, անոնք ագիտօրէն եւ մոլեռանդօրէն կը նկատեն ազգայնական պուրժուական եւ իմպերիալիստ հակայեղափոխութիւն: Հայկական յեղափոխական արիւնով գնուած եւ ներկուած եռագոյն դրօշակը՝ անպէտ քուրջի կտոր:

Ժամանակն է որ մեր հայանուն կարմրակտուցները դաս առնեն իրենց այլազգի քոյր կազմակերպութիւններէն եւ թօթափեն այն ցնորամտութիւնը, թէ իրենք կապ չունին երէկի պատմութեան հետ, եւ նոր կը գրեն հայ ժողովուրդի իրական պատմութիւնը»:

Տէր եւ Տիկին Լողոֆէթ Եազուպեան պատիւ ունին ծանուցանելու իրենց անդրանիկ աղջկան ՕՐ. ՄԷՐԻ ԵԱԳՈՒՊԵԱՆԻ ծննդեան 21ամեայ տարեդարձը որ տօնուեցաւ Լօնտոնի մէջ, անցեալ սեպտ. 26ին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

Ցաւով կ'իմանանք թէ Նշան Սիմոնեան մօտ 70 տարեկան, Պոլսեցի, մեռած է հոկտ. 4ին ժամը 5ին Քօշէն հիւանդանոցին մէջ: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, չորեքշաբթի, ժամը 13.45ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ: Հանգուցեալը եղած է ուսուցիչ Պոլսոյ Կեդրոնական եւ Պէրպէրեան վարժարաններուն, ինչպէս եւ Սոֆիայի գիմնազիոնին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Իսկ երկրորդ խումբը կը բաղկանայ այն տեսակ մարդիկներէ որոնք հրապարակ կ'իջնեն ազգային աղէտ մը պատահի,— ընդհանրապէս արկածախնդիր տիպարներ՝ առանց զինուորական կրթութեան բայց մեր ծառայութեան մէջ կը մտնեն պարզապէս իրենց հաճոյքին համար: Այս խումբէն կրնանք յիշել մեր յայտնի լրտեսը՝ Սիտնի Ճորճ Րայլի որ Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցաւ 1935ին, Սըր Նօրթըն-Կրիֆից եւ իմ հին բարեկամս ոստիկանապետ Ճինհոֆն որ շատ տաղանդաւոր մէկն էր: Կարեւոր ծառայութիւններ մատոյց ան մեր երկրին Պատերազմի ընթացքին քանի անգամ Գերմանիա, Թուրքիա եւ Աւստրիա գնաց ծպտուած: Մեր բաժնին մէջ պաշտօն ստացաւ 1910ին եւ Սըր Պէզիլ Թոմսըն զինուորական Ինթէլիճընսին անգամ նշանակեց զինքը:

Հիմա պատմեմ թէ ինչպէս «պաշտպանեցինք» գերման լրտեսները եւ ինչ հնարամտութիւնով յաջողեցանք, անհրաժեշտ պարագային, ձերբակալել զիրենք:

Գլընստորֆի մեքենայութիւնը բաւական է գաղափար տալու համար մեր կատարելագործուած աշխատանքին մասին: Խոստովանելով հանդերձ մեր յաջողութիւնը, գերմանացի լրտեսը տակաւին կը հաւատայ թէ իրենցմէ մէկն էր որ դաւաճանեց իր ընկերներուն: Առաջին անգամ ըլլալով պիտի յայտնեմ թէ Քայզէրին գործակալները ինչպէս ծուղակը իյնան. Նախ ըսեմ որ չկար լրտես մը Անգլիոյ մէջ որուն գոյութեան անծանօթ ըլլայինք. Եթէ Գերմանացիները չկրցան լրտեսական զօրաւոր եւ ազդու կազմակերպութիւն մը «պայթեցնել» Անգլիոյ մէջ, պատճառը այն է որ պէտք եղած ճկունութիւնը պակսեցաւ իրենց մօտ եւ չափուած ձեւուած զինուորական կարգապահութեամբ հետեւեցան իրենց յանձնուած գործին: Եթէ գործակալները աւելի լաւ վարժապետութիւն ստանային ու եթէ մանաւանդ ղեկավարները աւելի լայն ըմբռնողութիւններ տուած ըլլային իրենց ստորադասեալներուն, այն ատեն ի հարկէ մենք շատ խոշոր դժուարութիւններ պիտի կրէինք եւ չպիտի կրնայինք մուտք գործել իրենց ցանցէն ներս:

Մենք երեւան հանեցինք իրենց ըջիջները Մեծն Բրիտանիոյ մէջ շնորհիւ այն յատկութիւններուն զորս Ֆրանսացի ոճրագէտը՝ Պէրթիյօն անհրաժեշտ կը գտնէ ոստիկանի մը համար— հարիւրին յիսուն աշխատութիւն, հարիւրին քառասուն բախտ:

Հիմնուելով հին առածի մը վրայ որ կ'ըսէ — եթէ մէկը միտքը դրած է կախուիլ, պէտք եղածէն չափ չուան տուր իրեն — Սկոթլընտ Եարտի ոստիկանութիւնը անհրաժեշտ ազատութիւնը տուաւ Պերլինի գործակալներուն եւ թոյլ տուաւ որ անոնք իրենց ուզածին չափ «բացուին»: Այդ եղելութական թուլութեան շնորհիւն էր որ Քայզրը գործեց 1914ին:

Երբ 1910ին Էտուըրտ Թագաւորը մեռաւ, յուղարկաւորութեան համար Լոնտոն եկած էին օտար պետութեանց վեհապետներն ու նախագահները: Մեծափառ ազգուրներու այս փաղանգին մաս կը կազմէր նաեւ Գերմանիոյ Վիլհէլմ կայսրը — ազգական մեր արքայական գերդաստանին — որ միասին բերած էր ծովային ու ցամաքային բարձրաստիճան զինուորականներու շքախումբ մը: Այս շքախումբին մէջ կը գտնուէր Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութեան ակնառու դէմքերէն մէկը, որուն անունը չեմ ուզեր յիշել եւ զինքը պիտի կոչեմ կոմս Ա.:

Այս անձնաւորութիւնը ուրիշ առիթներով ալ Լոնտոն եկած էր եւ իր շարժումները մայրաքաղաքին կեդրոնական թաղերուն մէջ մեր ուշադրութիւնը գրաւած էին: Անշուշտ որ եւ է փաստ չունէինք իրեն դէմ, բայց մեր ոստիկանութիւնը բաց աչքով հսկողութեան տակ առաւ զայն, նոյն իսկ ազգային սուգի այդ օրերուն:

Կոմս Ա. շատ կարող լեզուագէտ մըն էր եւ առանձնաշնորհեալ դիրք մը կը վայելէր դիւանագիտական ու ազնուապետական շրջանակներու մէջ: Աղէկ զատ, Քայզէրին անմիջական հետեւորդներէն ըլլալով, բնականաբար պարտաւոր էինք փափկանկատութեամբ կատարել մեր հսկողութիւնը.

Այս շատ փափուկ պաշտօնը յանձնուեցաւ երկու գաղտնի ոստիկաններու — Տըրըլի եւ Սիլ — որոնք անդամ էին Մասնաւոր Գրասենեակին եւ որոնց կ'ընկերանար ուրիշ օգնական մը որ այժմ կարեւոր պաշտօն մը կը վարէ Սկոթլընտ Եարտի մէջ: Արքայական յուղարկաւորութենէն յետոյ, որ տեղի ունեցաւ Ուինտզրի մէջ (Լոնտոնէն քսան մղոն հեռու), Քայզէրին հետեւորդ սպաները Լոնտոն վերադարձան պտտելու համար:

Եւ սակայն կոմսը չընկերացաւ անոնց: Լոնտոն հասնելուն ճամբան հանդիպեցաւ անծանօթի մը, որուն հետ միասին գրասենեակ մը գնաց Չէրինկ Քրօս կայարանին մօտերը եւ այնտեղ մնաց քանի մը ժամ, խորհրդակցելու համար իր բարեկամին հետ: Մտքէն անգամ չէր անցուցած որ երեք զոյգ աչքեր կը հետեւէին իր քայլերուն:

(Շար.)

մուԹիւնը. Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, տակաւին կան ծայրայեղ տարրեր որոնք նկատի չեն առներ կառավարութեան հրամանները :

*** Սպասաւորներու վերջին գեկոյցին համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ վերջացուցած է Մատրիտի յարձակման ծրագիրը եւ խստօրէն կը շարունակէ պաշարումը, Յարձակման պիտի մասնակցին 150,000 զինուորներ, Քնդանօթաձիգ եւ օդանաւային վաշտերով : Պաշարման սահմանուած բանակին առջեւէն պիտի քալեն 15,000 լեգէոնականներ, որոնք Մարոքէն հասած են այս շաբթու : Արդէն փոխադարձ յարաբերութիւն հաստատած են հիւսիսային - արեւմտեան, հարաւային եւ արեւմտեան բանակները որոնց ամբողջութիւնը կը կազմէ պայմանձեւ շղթայ մը .

*** Կառավարական երկու մարտանաւեր երկուշաբթի օր ռմբակոծեցին Սան - Սէպաստիանօ եւ շրջականները :

*** Ճիպրալթարէն կը հաղորդեն թէ ապստամբները կը լրացնեն իրենց պատրաստութիւնները, ծովէն, ցամաքէն եւ օդէն յարձակելու համար Մալակայի վրայ, որ կառավարութեան նուաճայանը կը կազմէ : Բոլոր մարտանաւերուն գոյնը եւ անունները փոխուած են եւ նոր Թնդանօթներ տեղաւորուած : Վերջին տասը օրերու ընթացքին 18,000 նոր զինուորներ Քատիքս հասած են սպանիական Մարոքէն : Յարձակումը պիտի սկսի այս շաբթու եւ աւելի քան 5000 Մարոքցիներ յառաջապահ գունդը պիտի կազմեն :

ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ԵՒ ԱՆՏԻՈՔԻ ԽՆԴԻՐԸ

Հիմակ ալ խոհեմութիւն կը խրատեն...

Պոլսէն կը հեռագրեն.— «Ճիւմհուրիյէթ» եւ «Թէչվիւպլիք» (նոյնին Ֆրանսերէնը) խմբագրական մը կը հրատարակեն որ անշուշտ ներշնչուած է եւ հանդարտութիւն կը յանձնարարէ Թուրք ազգին : « Այս առթիւ կը շեշտեն, « Պէտք չէ որ եւ է արկածախնդրութիւն փորձել ի նպաստ Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի, որոնց ճակատագիրը ճիշդ այն պիտի ըլլայ ինչ որ կը փափաքին Թուրքերը, որովհետեւ այդպիսի արկածախնդրութիւն մը բանաւոր չպիտի ըլլայ եւ կրնայ ցաւալի միջադէպեր յարուցանել կամ բարդութիւններ յառաջ բերել, խափանելով բաղձալի ելքը » :

Ինչպէս կ'երեւայ, Թուրք մամուլը չափը անցուցած ըլլալով, երեւի դիտողութիւններ եղած են Փարիզէն եւ կառավարութիւնը հարկ զգացած է քիչ մը զսպել Քէմալ Նախարներու եւ միւսներու աւանդը... Մանաւանդ որ, Սուրիոյ Արաբներն ալ նոյն ուժգնութեամբ կը պատասխանեն Թրքական յարձակումներուն, բանիւ եւ գրչով :

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԴԷՊՔ ՄԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

6000 ոստիկան, 250 վիրաւոր

Կիրակի օր շատ ծանր դէպք մը պատահեցաւ Լոնտոնի մէջ, ֆաշականներու տարեդարձի առթիւ կազմուած Թափորին հետեւանքով, որ տեղի ունեցաւ բանուորական Թաղի մը մէջ : Աւելի քան 100,000 հոգիէ բաղմութիւն մը խռնուած էր արեւելեան Լոնտոնի մէջ, խափանելու համար Թափորը, որ կը բաղկանար 7000 Ֆաշականներէ, հրամանատարութեամբ Սըր Օ. Մոզլիի (Նախկին ընկերվարական) : Ամբոխը այնքան սպառնալից դիրք մը բռնած էր որ, 6000 ոստիկաններ շարժման մէջ դրուած էին, ընդհարումը կայելու համար : Ամբոխը անդադար Թշնամական կանչեր կ'արձակէր սեւ շապիկաւորներուն դէմ, որոնք մեծ մասով կառք նստած էին : Շատ չանցած պաշարման շղթայ մը խորտակուեցաւ եւ ոստիկանները հարկադրուեցան բիր գործածել, ամբոխը ցրուելու համար : Ինը վիրաւորներ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցան (երեքը կին) : Հակաֆաշական ցուցարարները եւ մղած առեն, ոստիկանները կրակ բացին եւ բազմաթիւ հետաքրքիրներ խուճապի մատնուելով, փախան անկարգ անկանոն : Վիրաւորներէն շատեր հրմշտկուեցան, գետին ինկան եւ կոխոտուեցան : Պահ մը երբ Թափորը կանգ առած էր, մարդ մը տանիքին վրայ կախեց կարմիր դրօշը, մուրճ ու մանգաղով : Քիչ անդին կղմինտր մը նետուեցաւ Սըր Օ. Մոզլիի կառքին վրայ, ջախջախելով ապակիները : Գիշերուանժամը Դինհացիւ կարելի եղաւ վերահաստատել բարեկարգութիւնը : Վիրաւորներուն Թիւը կը հաշուէին 250 : Քանի մը հարիւր հոգի ձերբակալուեցան, բայց միայն 84ը վար դրուեցան, որոնք անմիջապէս պիտի դատուին :

Լոնտոնի Թերթերը մանրամասնօրէն նկարագրելով դէպքը, դիտել կու տան Թէ ոստիկանութիւնը դժուարաւ կրցած է կարենար զսպել աւելի ընդհարում մը, եթէ Ֆաշականներու հրամանատարը չհամարձակէր ոստիկանական հրահանգներուն :

Դէպքէն վերջը, Սըր Օ. Մոզլի յայտարարեց Թէ առաջին անգամ է որ բրիտանական կառավարութիւնը բացէ ի բաց կը խոնարհի կարմիր սարսափին առջեւ... (կ'ակնարկէ ցոյցին արգելման) : «Այս առթիւ, ընկերվարականները, համայնավարները եւ Հրեաները բացէ ի բաց միացան ոչ միայն մեր վրայ յարձակելու, այլեւ Լոնտոնի փողոցները բռնի փակելու համար» :

Իսկ համայնավար կուսակցութեան Լոնտոնի կոմիտէն յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կը պարծենայ Թէ Մոզլի ամէնէն նուաստացուցիչ պարտութիւնը կրեց եւ Թէ անգամ մըն ալ հաստատուեցաւ որ անգլիացի ժողովուրդը երբեք չպիտի Թոյլատրէ Ֆաշականութիւնը :

<u>ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ</u>

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ելմտական յանձնաժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Պ. Պասթիւ, Ֆրանսայի առեւտրական նախարարը, յայտարարեց Թէ իր կառավարութիւնը կը պատրաստուի զեղջեցնել բաժնեցուցակներու դրութիւնը (քոնթէնժանթըման) : Առաջին ճառը խօսեցաւ Անգլիոյ ելմտական նախարարութեան խորհրդականը, առաջարկելով անմիջապէս զեղջեցնել բաժնեցուցակները եւ մաքսային սակացոյցները : Այս առթիւ աղդարարեց Թէ Անգլիա կրնայ նորէն կորզել իր դրամին արժէքը, եթէ մաքսային գոհացուցիչ կարգադրութիւններ ըլլան անգլիական ապրանքներուն համար :

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ կը շարունակուին Փարիզի մէջ : Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն տակաւին 41 գործարաններ գրաւուած կը մնան, 7428 բանուորներով

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կը տօնուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին.

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **28 Rue Serpente**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ. Շաբաթ երեկոյ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ.— Կիրակի առաւօտ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ. - Կիրակի երեկոյ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

<u>ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ</u>

ՀԱՅ ՑԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան բացառիկ ցուցադրութիւն՝ *démonstration*, տեղի պիտի ունենայ 8 Հոկտ. Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8 30ին, Միութեան շքեղ սրահներուն մէջ, *7 Rue Bernardin, Paris (5)* : Բոլոր անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս առիթէն:

Յ. Հ. ԿԱՊՈՅՑ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին: կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ ՆԱՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ վերակազմուած ըլլալով, Նորակազմ վարչութիւնը կոչ կ'ուղղէ բոլոր Սրտցաւ հայրենակիցներուն գալ բոլորուիլ միութեան շուրջ, որուն կէտ նպատակն է օգնել Նոր Սեբաստիոյ եւ տեղւոյս հայրենակիցներուն: Մասնակցիլ փափաքողները կը հրաւիրուին արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. M. H. Pamboukian, 20 rue de Saigne, Montreuil (Seine).

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը 9½ ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանթիմ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան. Ընթերցարան 5 Rue de l'Eclipse. Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ ընկերներուն քով.—

Մարսէյլ, Ն. Կակոսեան, 49 Rue Nationale

Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)

Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère

Վալանս, Ղ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme

Սենթ'Էթիեն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne

Վիեն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère

Նիս, Գ. Շէհրէքեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.

Կարտան, Լ. Գայայճեան, Puits Bivert

Ալժէրի, Գ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie

Պորտօ, Ա. Բէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde

Պէյրութ, Խ. Աճեմօղլեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth

Աբադան, Ա. Արզարեան, P. O. Box 22, Abadan, Iran

Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas

Դամասկոս, Ա. Սիրունեան

Պասրա, Ռաֆ. Մնունդեան, Seef st. Basrah, Irak

Պէյրութ, Ա. Հօրիմեան, Photo Mourad, Rue Gouraud

Փոն տ'Օպնա, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte

Շարվիէօ, Սա. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu

Հալէպ, Խ. Քրքէսէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie

Ամերիկա, Գ. Պալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.

Լա Սիօթա, Մ. Սարգիսեան, 2 Rue Foces, La Ciotat

Թեհրան, Journal «Alik» Téhéran Ave. Postkhaneh

Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.

Աբթ, Թ. Պաղտասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse

Ռոման, Մ. Պիլալի, 5 Rue Puy, Romans

Ռոնիէն, Մատոյեան, Usines Berles Carrelage

Ժնեւ, Խ. Թորոսեան, Բիւժէ Սու Արման, Մանասէլեան, Կրաս, Գրիգորեան

Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emeric-David.

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու Դաշնակցական Ակումբներու եւ Դաշնակցական Թերթերու խմբագրատուններէն:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (107)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Պատարագէ առարտումէն առաջ Նեզինէն Քաջալի կողքին կանգնած էր, երբ խնամոց ծառան իրեն մօտենալով ականջին բաներ մը փսփսաց : Հագ-ճեպով ան դուրս ելաւ եկեղեցիէն՝ յայտնելով ընկերոջը որ շուտով կը վերադառնայ : Պատարագը վերջացաւ, ու ժողովուրդը դիմեց դէպի գաւթը, ուր գրակալի առջեւ կանգնած էր Գարեգին վարդապետը, գլուխը կախ, ձեռքերն իրարու միացուցած : Ըստ հնաւանդ սովորութեան, ժողովուրդը կարգով կը մօտենար, ու կը համբուրէր նոր օծուած արեգայի աջը :

— Տղաս, շնորհաւոր ըլլայ — Ալի բէկին մայրն էր լսողը, որ իր կարգին մօտենալով ծռեցաւ ու համբուրեց վարդապետի աջը :

Նեզինէն ընկերներուն հանդիպեցաւ, երբ անոնք դուրս կուգային Մայր Տաճարէն ու բոլորը մէկտեղ ուղղուեցան դէպի Սարգիս Աղօր խնամոնց տունը : Ճաշի ժամանակ էր : Խնամոնք, Էջմիածնին հին եւ հարուստ համարուած բնտանիքներէն էին : Մեծ դարպասէն կը բացուէր ընդարձակ բակ մը, որու ծայրը կը բարձրանար երկյարկանի տարածուն տուն մը, որ պարմանալի ճարտարապետական խառնուրդ մըն էր, քաղաքի եւ գիւղական շէնքերու : Վարի յարկը ցախատունն էր, մառանները եւ կամարակապ պահեստ գինիի կարասներու, իսկ վերի յարկը յատկացուած էր բնակութեան :

Մէկը միւսին մէջ բացուող սենեակներէն վերջինը կուգար շատ ընդարձակ դահլիճ մը, որ թէ հիւրանոց էր, եւ թէ մանաւոր պարագաներու ժամանակ՝ ճաշարան :

Երկար սեղան մը դրուած էր հիւրանոցի մէջ տեղը, ծանրաբեռնուած բազմազան կերակուրներու, լեցուն պնակներով : Բայց այդ օրուան սեղանի գլխաւոր զարդը, Երեւանի հռչակաւոր քիւֆթէն էր, ամէն մէկը երեխայի մը գլխու մեծութեամբ : Երբ հիւրերը կը պատրաստուէին սեղան նստիլ, Նեզինէն մօտենալով Քաջալին, որպէս թէ անտարբեր ձեւով, ըսաւ .

— Հա մոռցայ ըսելու, քեզ տեսնելու համար հիւրեր եկած են....

Ո՞վքեր պիտի ըլլէին զինք տեսնելու եկողները, եթէ ոչ ... Քաջալը հազիւ ինքզինք պահելու կարող Նեզինէին նայեցաւ

— Ո՞րտեղ են...

—Երթանք, ու ու Նեզինէն ազու ձեռքէն բռնած առաջնորդեց զայն,— Քանի մը ժամ առաջ եկան, սենեակս տարի որ հանգստանան :

Քաջալը սաստիկ յուզուած բացաւ սենեակի դուռը : Պատուհանի մօտ նստած էր ծերունի մարդ մը, այնիսան մօրուքով, եւ երիտասարդ աղջիկ մը, որ ձեռքի գիրքը կը փորձէր հեգելով կարդալ : Դրան բացուելու ձայնին հետ, երկուքն ալ տեղերնէն վեր Թռան, ու ծերունին Թեւերը բացած առաջ նետուեցաւ .

— Արշակ, քէ մատաղ, ազիզ պալէս ...

Նեզինէն մէկ կողմ քաշուած, զգածուած կը դիտէր հարազատներու այնքան յուզիչ հանդիպումը : Ծերունին զաւակը գրկած ուրախութենէն կ'արտասուէր. քոյրը եղբօրը կողքին կուլար, մինչ Քաջալը Թէեւ ինքն ալ չափազանց յուզուած, կ'աշխատէր հանդստացնել հայրը :

— Փառք քէ, Աստուած, փառք քէ, աչքերը Թեւով սրբելով կ'ըսէր ծերունին,— մէկ էլ տեսայ պալէս :

Քիչ վերջ, երբ բաւական մը հանդստացան, բոլորը միասին վերադարձան հիւրասենեակ, ու իրենց տեղերը գրաւեցին սեղանին շուրջը : Վահէն այդ օրուան սեղանապետն էր : Ընենք սեղանապետի գործը հեշտ էր այդ սեղանին վրայ, ուր խնամոնց պատուական գինին այնքան առատ էր եւ ազդեցութիւնը զգալի : Քաջալ, զոր մենք այսուհետեւ Արշակ իսկական անունով պիտի յիշենք, անխառն երջանկութեան պահ մը ապրեցաւ, հօր ու նշանածին մէջտեղը նստած, մինչ քոյրը, որ հազիւ կը յիշէր, դէմն ու դէմը նստած, աչքերը իրմէն չէր հեռացներ : Երեւանեան ուրախ սեղանը երեք ժամէն աւելի տեւեց, ինչ որ սովորական երեւոյթ մըն է քէյֆի սիրահար այդ ժողովուրդին համար .

Երեկոյեան Թէյի ժամանակ, Գարեգին վարդապետն ու Ալի բէկը անսպասելի կերպով ներս մտան հիւրասենեակը : Վարդապետի դէմքը կը ճառագայթէր ուրախութենէն : Երբ ժամ մը առաջ վեհարան բարձրացեր էր Հայրապետի ձեռքը համբուրելու համար, ծերունազարդ Կաթողիկոսը հայրական քնքշութեամբ զինք ընդունելով յայտներ էր որ Պարսկաստանի Թաւրիզու Առաքելոց վանքի փոխ-վանահայր նշանակեր է զինք :

Այս այնքան արագ նշանակումը եւ ուրախացուցեր եւ Թէ միաժամանակ շփոթեր էր Գարեգին վարդապետը : Սովորաբար մէկ երկու տարիէն պաշտօնի կը կանչուէին աբեղաները, ու չէր գիտեր վարդապետը Թէ ի՞նչ բանի վերագրէ Հայրապետի այդքան բարեացակամ վերաբերմունքը : Մինչ ինք զարմացած կը պատմէր այդ մասին, Վահէն ժպտելով դարձաւ, ու ձեռքը դրած վարդապետի ուսին, ըսաւ .

— Գիտեմ : Ես խնդրեցի Վեհափառէն որ քեզ նշանակէ փոխ-վանահայր : Գէորգ վարդապետը "..." կական եղաւ հովիւ մըն է » ... ուած Ազգին եւ եկեղեցիին : Գարեգին վարդապետ, ձեզմէ ունինք սպասելիք .

Հանելուկը կը պարզուէր : Վարդապետը զգածուած՝ Վահէի ձեռքը ... մելով, համեստօրէն ըսաւ .

— Ես իմ ամբողջ կարողութիւնը ... ուխտած եմ ծառայել ազգիս

Միւռոնօրհնէքի հանդէսը, այն ... ցառիկ եկեղեցական արարողութիւններէն է, որ .ամիսներ առաջ կը ... տարարուի ու հաւատացեալ ... վուրդը մեծ անհամբերութեամբ ... սպասէ այդ օրուան :

Ծառերու համար, Երուսաղէ... Թալու համազօր է՝ Էջմիածին երթ... Սուրբ միւռոնի կաթման համար ... Էջման սեղանի վրայ ժամ մը ...

ՄԱԼԽԱ...

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՄԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200	100 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ JEUDI 8 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3238

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԹՈՒՆ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏ

Այսօր դարձեալ շարք մը վրդովիչ տեղեկութիւններ պիտի կարդաք, Իսքէնտէրուն - Անտիոք շրջանին կացութեան մասին։

Թուրք մամուլը կը շարունակէ կրակ տեղալ, եւ վառ պահել կիրքերը, մինչեւ անգամ այդ շրջանին «կցումը» նախատեսելով, առաջնորդութեամբ Աթաթիւրքի։

Իրազրական պայքարին հետ զուգընթաց յառաջ կը տարուի դիւանագիտական աշխատանքը։ Թ. Ռ. Արասէն վերջ, ուրիշ գործավար մը, Շիւքրի Գայա, Ազգաժողովի Հոկտեմբեր 2ի նիստին մէջ նորէն յիշեցուց «Թուրքիոյ մտահոգութիւնները», աւելի գգուշ լեզու մը բանեցնելով։

Բայց կը բաւէ հետեւիլ միայն Թուրք մամուլին, իմանալու համար էնկիւրիի բուն գիտումները։

Երէկ հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ «Ճիւմհուրիյէթ» եւ անոր ֆրանսերէն տպագրութիւնը, «Ռէփիւպլիք», կը յորդորեն պատրաստ արիւնոտ խնդրութեան, չմտանգելու համար հարցին «բարձակի ելքը»։

Արդ, մեր ձեռքին տակ է Պոլսոյ վերջին թղթարերը, Հոկտեմբեր 2 եւ 3, եւ բոլորովին տարբեր բան կը կարդանք։

Երեւի այս հրատարակութիւններէն վերջն էր որ, կառավարութիւնը չափաւորութեան յորդորեց։ Թէեւ, այսօր իսկ, Հոկտեմբեր 5 թուակիր հեռագիր մը կը հաղորդէ Էրբեմնի «Հաքիմիյէթի Միլլիյէ»ին, «Ուլուս» բացորոշ պահանջները, ի հարկէն «պահանջելու Իսքէնտէրունի շրջանին կցումը»։

Ամէն պարագայի մէջ, յուրջ ախտանշաններ կը մատնէ կացութիւնը։ Եւ Թուրքերը, իրրեւ փորձ եւ վարպետ հրձիգ, ջարդ կը սպառնան, «ծայրայեղ Սուրիացիներուն» վերագրելով նոյն միտումը։

Այս տեսակէտէն չափազանց պերճախօս է «Ճիւմհուրիյէթ»ի վերջին խմբագրականը։

— «Բացէ ի բաց կը խոստովանինք թէ Ֆրանսան է գլխաւոր պատասխանատուն այն դժոխային վիճակին որուն ենթարկուած են Սուրիոյ Թուրքերը։ Չենք զարմանար երբ Սուրիացիները համարձակութիւն առնելով Ֆրանսացի պաշտօնեաներէ, ափեղցփեղ խօսքեր կ'ընեն. բայց յայտնապէս կը տեսնենք որ այդ ծայրայեղ խօսքերը ՎԱՂԸ ԿՐՆԱՆ ՏՆՈՒՆԴ ՏԱԼ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՈՐՈՆՑ ԱՌԱՋՔԸ ՈՉ ՈՔ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱՅ ԱՌՆԵԼ »։

Երեւոյթը վրդովիչ է մանաւանդ անոր համար որ Թուրք մամուլը միշտ կը յիշէ Հայերու անունը, իբրաքանչիւր յարձակման առթին.— «20.000 Հայեր տեղաւորուած են», «Թուրքերուն ինչքերը Հայերուն կ'անցնին», «Իսքէնտէրունէն մինչեւ Նուսէյպին գիծին ամբողջ երկայնքը Հայեր տեղաւորուած են» եւայլն։

Այս առթիւ, Թուարանական խարդախութիւններ ալ կը կատարեն, 250 հազար Թուրք հաշուելով Իսքէնտէրուն - Անտիոքի շրջանին մէջ, «50.000 գաղթական արիւնէ փոքրամասնութեանց հաւաքածոյի մը դիմաց»։ Մինչդեռ, պաշտօնական վիճակագրութեանց համաձայն, Թուրքերն ու Քիւրտերը միասին կը կազմեն 74,300ի համրանք մը, 201.830՝ բնակչութեան մէջ...

Ի՞նչ կը թելադրէ այս կացութիւնը, Հայկական տեսակէտով։

Ամէն բանէ առաջ՝ արթուն եւ պատրաստ գիրք։ Թուրքերը գիտակցաբար կը պղտորեն ջուրերը, նախ առհասարակ ստեղծելու, յետոյ արիւնոտ խաղեր սարքելու համար։

Ծիշդ ասոր համար, դարձեալ արթուն եւ պատրաստ գիրք

Եւ յետոյ աւելի սերտ մերձեցում, տեղացիներուն հետ, ժողովուրդէն մինչեւ բարձրագոյն վարիչը։ Մանաւանդ որ, Սուրիացիները իրենք ալ կ'ըմբռնեն Թրքական վայրահաջութեանց եւ ցեղապաշտութեանց իմաստը, եւ բռնած են կորովի դիրք մը։

Այս տեսակէտէն խորապէս նշանակալից էր սուրիական պատուիրակութեան պատասխանը՝ Թուրք մամուլի հարցումներուն։

Իսկ այս բոլորէն վեր, անհրաժեշտ է տեւական ուշադրութիւն եւ ծրագրեալ աշխատանք, Փարիզէն Սուրիա եւ Հարեւան երկիրներու մէջ։

Աւելորդ պիտի ըլլար մանրամասնութեանց մէջ մտնել, այս առթիւ։ Կացութիւնը, ինքնին, յաւագոյն ուղեցոյցը կը կազմէ։

Շ.

Թուրքերը կը շարունակեն սպառնալ...

Ենկիւրիէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 5 թուականով.— Թուրք մամուլը կը շարունակէ շատ մօտէն զբաղիլ Իսքէնտէրունի հարցով։ Կիսապաշտօնական «Ուլուս» (Նախկին «Հաքիմիյէթի Միլլիյէ») կը գրէ այս առթիւ

— «Թուրքիա չուզեր նոր շրջաններ գրաւել կցելով Իսքէնտէրունը եւ Անտիոքը, այլ կը բաղձայ միայն ապահովել ազգային խաղաղ զարգացումը, առանց որ եւ է օտար ազդեցութեան, հայրենիքի մէկ մասնիկին մէջ, ուր Թուրքեր կը բնակին եւ որ դինաստաբար ի վեր կը գտնուի օտար ձեռքերու տակ»։

Շարունակելով, Թուրք թերթը դիտել կու տայ թէ սուրիական պետութիւնը անկարող է վարելու Թրքաբնակ հողերը։ Յետոյ կ'աւելցնէ.

— «Պէտք է որ Ֆրանսա լաւ ուշադրութիւն ընէ խստօրէն հսկելու Սուրիոյ դաշնագրին Թուրք փոքրամասնութեանց վերաբերեալ տրամադրութեանց գործադրութեան, ԱՅԼԱՊԷՍ ՕՐ ՄԸ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԹՈՒՐՔԻԱՆ, ՈՐ ՑԵՂԱԿԱՆ Է, ՁԵՌՆՈՒԹԵԱՆ, ՊԻՏԻ ՊԱՀԱՆՋԷ ԻՍՔԷՏԷՐՈՒՆԻ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԿՑՈՒՄԸ։ Եւ

[illegible]

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

"ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿ ԸԼԼԱԼՈՎ 20.000 ՀԱՅԵՐ ԲԵՐՈՒԱԾ ԵՆ"

«Թուրքերուն ինչքերը Հայերուն կ'անցնին»

Պոլսոյ Գուրուն թերթը կը գրէ այս վերնագրերով.—

Իսքէնտէրունէն երէկ եկած անձ մը հետեւեալը պատմեց մեզի.— 1926ին, Իսքէնտէրունի երեսփոխանները ժողով գումարեցին եւ որոշեցին ճշդել նահանգին ինքնավարութեան ձեւը։ 48 ժամ չանցած, սակայն, նոյն երեսփոխանները հաւաքուելով փոխեցին առաջին որոշումը եւ որոշեցին միանալ Սուրիոյ խորհրդարանին։ Միացման այս որոշման դէմ քուէարկեց միայն Անթաքիոյ երեսփոխաններէն եւ Դաշնակ Հայերէն Նարեկ անունով մէկը։

Անկախ Իսքէնտէրունի վարչութիւնը ահա հիմնուած է այս տեսակ տարօրինակ որոշումի մը վրայ, եւ նպատակ ունի. փճացնել այդ շրջանի Թուրքերը։ Քանի մը փաստ յիշեմ։ Ամըկի դաշտը ամբողջովին Թրքաբնակ է։ Վերջերս, «Թունուզ» դրամատունը քիչ տոկոսով փոխատուութիւն մը կ'ընէ երկրագործի մը, բայց պայման կը դնէ որ կալուածը իրեն անցնի, եթէ առաջին մասնավճարը չհատուցուի։ Երաշտի կամ այլ պատճառով մը, գիւղացին չի կրնար տալ պարտքը եւ կալուածը կը փոխանցուի դրամատան։

Դրամատունը կը ծախէ կալուածը եւ Զօլաք Գէորգ աղա անուն Հայ մը կը գնէ, ինչպէս գնած է շատ մը Թուրք գիւղերու կալուածները։ Եւ պայմանը որ Թուրքը աղաչելով չէր կրցած ընդունիլ տալ դրամատան, Հայը ընդունիլ կու տայ։ Այս ձեւով, Թուրքերուն կալուածները Հայերուն կ'անցնին։

Համաձայն Անգարայի դաշնագրին (1921) եւ 1926ի եւ 29ի պայմանագրութեանց, օտար տարրեր չէին կրնար Իսքէնտէրուն հաստատուիլ։ Մինչդեռ դուրսէն 20.000 Հայեր բերուած եւ տեղաւորուած են Ամըկի դաշտին մէջ։ 25—30000 արտավար տարածութեամբ հողի մը վրայ շինուած են հայկական երեք արդիական գիւղեր եւ անոնցմէ մէկը կոչած են «Զէյթուն», նշանաւոր «Զէյթունը վերակենդանացնելու համար»։

Գրեթէ ոչ մինչեւ 1921 միայն 15—20 տուն ունէր. մինչդեռ այսօր 3—400 տուն Հայ կը պարունակէ։ Ըստոյ, Իսքէնտէրունէն մինչեւ Նուսէյպին, գիծին ամբողջ երկայնքը Հայեր տեղաւորուած են։

"Ազգերու Դաշնակցութեան Հոկտեմբեր 2ի նիստին մէջ, կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Շիւքրի Գայա, յանուն քամալական կուսակցութեան։ Միջազգային հարցերը շօշափելէ յետոյ, Թուրք ներկայացուցիչը անդրադառնալով Անտիոք - Իսքէնտէրունի հարցին, յայտարարեց.

— «Այս առթիւ կ'ուզեմ պահ մը կանգ առնել այն ուրախալի բարենորոգումներուն վրայ որ մօտերս պիտի գործադրուին Թուրքիոյ հարաւ - արեւմտեան սահմաններուն կից հողամասին վրայ եւ թարգմանը հանդիսանալ մտահոգութեանց Թուրք ազգին, որ կ'ուզէ գիտնալ թէ ծրագրուած այդ բարենորոգումները, որոնց հիմերը կ'անդրադառնայ ինք, արժանի կարեւորութեամբ նկատի առա՞ծ են կենսական շահերը Թուրք հող եւ գանձուածային տարրի մը որ կ'ապրի Թուրք ազգին անմիջապէս մօտերը»։

"Ֆրանսա պէտք է շուտով առնէ ծայրայեղ Սուրիացիները"

Երեսփոխան Եունուս Նատի, «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետ, կ'ազդարարէ խմբագրականի մը մէջ.

— «Եթէ դէպքերը թողուին իրենց ընթացքին, կը հաւկցուի թէ սուրիացի կարգ մը ծայրայեղ ազգայնականներ որոնք սովորութիւն դարձուցած են սանձարձակ գործել Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ նահանգներուն մէջ, պիտի յանդգնին նաեւ սուրէ անցընել այդ շրջաններու Թուրքերը։ Զարմանքով տեսանք որ սուրիական թերթերը որոնք կ'երեւի չեն լսեր իրենց բաժ խօսքերը, այնքան առաջ գացին որ գրեցին նոյնիսկ ջարդի վտանգի մասին։ Կը հաւկցուի

[illegible]

"ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԷԱԿԱՆ ԳԻՒՏ ՄԸՆ Է"

Հիթլէր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ երեքշաբթի օր, իբրեւ անուղղակի պատասխան Լէօն Պլումի եւ Խոբենի, որոնք վերջերս փառաբանած էին ժողովրդապետութեան բարիքները։ Բռնախօսութիւնը սարքուած էր ձմեռնային նպաստի հանգանակութեան բացման առթիւ եւ ներկայ էին 20,000 հոգի։ «Առաջնորդը» յայտարարեց.

— «Վերսայլի դաշնագիրը շարունակութիւնն էր պատերազմի եւ ատելութեան։ Ժողովրդապետութիւնը սուտ մըն է։ Ան կը պայքարի Գերմանիոյ դիկտատուրային դէմ եւ աչքերը կը գոցէ Սպանիոյ հազարաւոր զոհերուն առջեւ։ Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ տիրող ծայրայեղութիւնները մեզ ալ կը սպառնային եւ պիտի կործանէին մեզ, եթէ հասած չըլլար ազգային ընկերվարութիւնը։ Մենք յաղթեցինք շնորհիւ մեր հաւատքին։ Մենք եօթը հոգի էինք երբ գործի սկսանք, բայց երբեք չտարակուսեցանք թէ օր մը պիտի նուաճենք ամբողջ Գերմանիան։ Մեր կուսակիցները չվարանեցան անձնական զոհողութեանց առջեւ։ Ժողովրդապետութիւնը հրէական գիւտ մըն է, իսկ համայնավարութիւնը՝ անոր տրամաբանական ելքը։ Ժողովրդապետութիւնը դէպի անդունդ կը տանի ժողովուրդները, առաջնորդութեամբ Հրեաներու։ Ազգային ընկերվարութիւնը անհրաժեշտ էր, մեզ խորհրդարանական դրութենէն փր

[illegible]

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԹՈՒԱԾԻՆ, ՋՐԱԾԻՆ, ՀՆՉԱԿ, Հ. Ա. Մ. ԵՒԱՅԼՆ

Կէսօրին, երբ սիրտս նեղացաւ, կը թղթատեմ Ամերիկայի «Բանուոր»ը, առանց թիւ - թուական նայելու։

«Բանուոր»ն ալ օրաթերթ է, բայց, իբրեւ խորհրդային օրկան, այնքան շատ կը հասնի որ՞քան ի. Հայաստան»ը։

Օրինակ, դեռ նոր առացայ վերջին թղթաբերը, օգոստոս 23 — 30, բոլորը մէկ ծրար։

Ո՞ր թիւը կամ ո՞ր էջը կ'ուզես կարդա, հոգիդ կը բացուի, աչքերդ կը շողան, եւ եթէ «պռավօ» մը չթռչի բերնէդ, կը նշանակէ թէ... մարդ ըլլալիք չունիս։

Ահա օգոստոս 30ի թիւը, առաջին էջ.— «Ուրեմն խօսինք աւելի որոշ»։

Յօդուածագիր մը ներեւեալ խրատութիւնները յայտնած է եղեր (Ս. Դ. Հնչակեաններու Ինտիրն Օրչրտի մասնաճիւղին ճաշուղար ընկեր Կ. Մ. Տէրտէրեան)։

ա) «Գաղութներու մէջ Հնչակեան, ՀԱՄ, ՀՕԿ եւ ՊՀԿԹ իրարու աւելի հակառակ են քան բոլորը միասին Դաշնակցութեան դէմ»։

բ) «Անոնք իրարու հետ աւելի շատ կը վիճին, իրարու աւելի շատ կը վնասեն, քան թէ բոլորը միասին Դաշնակցութեան»։

գ) «Մէկզմէկու ձեռնարկներու խաչաձեւումը, իրարու հանդէպ ոչ-բարեացակամ վերաբերմունքը, աւելի շատ խորացուած իրողութիւն է»։

դ) «Անջատ ակումբներու պահպանումը, առանձին դպրոցներու բացումը»։

Ուրիշ յօդուածագիր մը, Մ. Դաւիթեան, —նոյնպէս հնչակեան — կ'ըստիպուի «քաջ գիտուորի ձման» (իր բառերն են), պարզել իր տեսակէտները։

Ամփոփուեցէք, եւ եթէ կ'ուզէք, ձեր աչքերն ալ փակելով՝ կարդալ տուէք բարեկամի մը.

— «Իմ համեստ ծանօթութեամբ գիտեմ, որ թթուածին եւ ջրածին կազերը երբ քիմիական որոշ համեմատութեամբ կը միացուին՝ ջուր կ'ունենանք։ Այսինքն առանց մէկին միւսը անկարող է ջուր առեղծել։ Նոյնպէս այս երկու կազերը իրար խառնող քիմիագէտ մը պէտք է, եթէ ոչ աշխատանոցի մէջ մասնաւոր աման-ներու մէջ գտնուող այս երկու կազերը իրարու քով չեն գար։ Ս. Դ. Հնչակեան եւ ՀԱՄի մերձեցումը անկարելի է, եթէ այս շարքերու քիմիագէտները (Հետեւող շարքերը) հրապարակ չիջնեն եւ այս երկու ընդդիմադիր պարագլուխները իրենց համակրողներով մասնաւոր աման մէջ չդնեն բաղձալի ջուրը — գործակցութիւնը — մերձեցումը եւ միութիւնը չպիտի առեղծուի։ Ուրեմն, այս երկու շարքերու մէջ գտնուող այս բաղձալի մերձեցումին ու միութեան կողմնակից եղողները պէտք է հրապարակ իջնեն եւ առաջնորդեն շարքերը»։

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, ոչ քիմիագիտութիւնը կը հասկնամ, ոչ ալ այս հանճարեղ գիւտին նրբութիւնները։

Միայն պզտիկ դիտողութիւն մը։

«Թթուածին եւ ջրածին կազերը երբ որոշ համեմատութեամբ կը միացուին, ջուր կ'ունենանք»— կ'ըսէ յօդուածագիրը։

Միւս կողմէ կը յայտնէ թէ ՀԱՄի (Հայ Աշխատաւորներու Միութիւն) բոլոր անդամները նախկին Հնչակեաններ են։ (Ինչպէս Հօկին եւ Կոմկուսին մէջ, առ հասարակ)։

Արդ, «մասնաւոր ամաններու մէջ գտնուող այս երկու կազերը» երբ իրարու քով գան, քիմիագէտներու ղեկավարութեամբ, ի՞նչ բանի կրնան ծառայել, քանի որ երկուքն ալ նոյն աղբիւրէն կը հոսին։

Թթուածինը եւ ջրածինը ջուր կ'արտադրեն, իսկ այս «տէօնմէ»՝ բաղդրութի՞ւնը։

Ճիշդ յուծողին մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ»։

ՎԱՀԷ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

Երէկ հաղորդած էինք այս ուրախալի լուրը։ Աթէնքի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակած է այս մասին.—

Ուրախութեամբ կը ծանուցանենք բոլոր յունահայութեան թէ կատարուած կանոնաւոր աշխատանքէ մը յետոյ, Հելլէն կառավարութեան եւ կրթական նախարարութեան բարեացակամութեան շնորհիւ, հայ վարժարաններու կրթական գործի մասին կրթական նախարարութեան մինչեւ վերջնական որոշում տրուիլը, 1936 — 1937 տարեշրջանին համար արտօնուած է բանալ բոլոր համայնական, անհատական եւ այլ վարժարանները։

Այս առթիւ Կեդր. Վարչութիւնս իր խորին երախտագիտութիւնը կը յայտնէ Հելլէն կառավարութեան եւ կրթական Վսեմ. Նախարարին։

ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ 150.000 ՀՈԳԻՈՎ

Զօր. Մոլա՝ հիւսիսէն, Ֆրանքօ՝ հարաւէն

Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Մոլա հիւսիսէն, Զօր. Ֆրանքօ հարաւէն յառաջ կը խաղան, միացեալ ճակատով գրոհ տալու համար դէպի Մատրիտ։ Երկու բանակներուն միացումէն վերջը, վճռական յարձակումը պիտի սկսի մայրաքաղաքին վրայ։ Յարձակման պիտի մասնակցին աւելի քան 150 հազար հոգի, որոնց մեծ մասը քաջավարժ զինուորներ եւ Մարոքէն եկած լեգէոնականներ են։ Յարձակումը պիտի կատարուի միաժամանակ թէ Սոմոսիէրրայի ճակատէն եւ թէ Արանխուէզի շրջանէն, որ կենսական է Մատրիտի պարենաւորման համար. Սոմոսիէրրայի ճակատին հրամանատարը պիտի ըլլայ Զօր. Մոսքարտօ, Ալքազարի հրամանատարը, որ քաջաբար դիմադրեց ինը շաբաթ։ Կառավարական զօրքը փութով պնդութեամբ կ'ամրացնէ Մատրիտի շրջակաները։ Վարչապետ Լարկօ Քապալյէրօ եւ քանի մը նախարարներ անձամբ աչքէ անցուցին ամրութիւնները։

Երեքշաբթի օր 30 ապստամբ օդանաւեր ռմբակոծեցին Մատրիտը, իբրեւ նախապատրաստութիւն ընդհ. յարձակման։

[illegible]

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

[illegible]

ԳՐԱԳԷՏԸ

Ան՝ որ ոչ միայն գիր ու գրականութիւն գիտէ, կը հասկնայ խորապէս անոնց լեզուն ու ոգին, այլ եւ գիտէ գիր ու գրականութիւն ստեղծել: Ծանօթ է գրուած բաներուն, գիրքերու կեանքին, բայց կը ճանչնայ նաեւ չգրուած բաները, մարդերու կեանքը. կը ճանչնայ՝ ու կրնայ ճանչցնել. կրնայ վերարտադրել իրերը եւ մարդերը ու նոր կեանքով մը ապրեցնել զանոնք, նոր լոյսի տակ ու նոր օդի մէջ:

Ուրիշ խօսքով՝ կը ճանչնայ Աստուծոյ գործերը եւ գիտէ, կրնայ երբեմն ալ ինքը Աստուած դառնալ: Թող չըլլայ յաւակնութիւն, անշուշտ, բայց այդ յաւակնութեամբն իսկ արժէքաւոր ու հետաքրքրական՝ գրագէտ մարդը:

Հետաքրքրական ու արժէքաւոր անոր համար, որ գրագէտը ոչ միայն կեանք կուտայ, այլ եւ գիտէ զարկերու տեւողութիւնը տալ կեանքին, անկենդան աշխարհէն փրցուած էջի մը կամ աննշան բեկորի մը:

Անիկա գիտէ իր կեանքը տալ քանի մը էջերու մէջ, ցոլացնելով անոնց մէջ միանգամայն ուրիշներունը. կամ տալ ուրիշներուն կեանքը, իրը խառնելով անոր, համնելով այսպէս մարդու կեանքին. այն կեանքին՝ որ մերն է, ձերն է, անոնցն է, բոլորինը, այլոց՝ նոյնը իրենց խորքին մէջ, հակառակ մակերեսի խառնուրդ գոյներուն ու տարականոն գիծերուն:

Ո՞վ է ճշմարիտ գրագէտը:

Ան՝ որ կեանքը գիրքի կը վերածէ, եւ գիրքը կենդանի, ապրող, տեւող քանդակի. զգացումներու եւ գաղափարներու մշտավառ ջահի, մարդերը փոթորկող ալեկոծութեան, անցողականին մէջ յաւիտենականը բռնելով, անհատին մէջ հաւաքականին հետքը գտնելով, ցեղին ցոյցը եւ մարդկայնութեան կենդանի շունչը: Ան՝ որ գիտէ կաթիլ մը արցունքին մէջ աշխարհի լացը խտացնել, եւ ծիծաղի մը մէջ կեանքին ուրախութիւնը:

Մեծ են թիւրիմացութիւնները այս կէտերուն շուրջ:

Շատեր կան, որ պայման կը դնեն մինութիւնը, գաղափարին արուեստագէտին համար. կը պահանջեն բազմութիւնէն, «աղմուկէն» հեռու կեանքը, ինքնասոյզ ու մենասոյզ գոյութիւնը. «շքեղ մեկուսացումը», բառ մասնաւոր բացատրութեան, վերէ՞ն, հեռուէ՞ն դիտելու ու դատելու համար ամէն բան.

Ինչ մոլորում:

Այնքան խոր են մեր գործերը, որքան հարուստ՝ մեր տպաւորութիւնները: Իսկ տպաւորութիւն՝ կեանքէն, բազմութիւնէն ու անոնց ծփանքէն միայն կարելի է առնել: Կարելի չէ նաեւ ծովափը եւ փոթորիկը ճանչնալ. տալ զայն իր ուժին ու վայրի խռովքին մէջ. հարկ է նետուիլ ծովուն բացերը, կրել նոյն իսկ նաւաբեկումի մը տանջը, եւ ապրիլ արհաւիրքը մահուան ու ծովուն: Ոչ ուրիշներու տեսածը, ոչ անոնց կրածն ու պատմածը չեն խօսիր մեզի:

Եթէ ստեղծագործութեան մասին է խօսքը, այլ ոչ «արտագրութեան», ուրեմն անհրաժեշտ է տենդագին տառապանքը, պրկումութիւնը, կիրքը, ամբոխին ու կեանքին՝ կայծկլտող լոյսը եւ անհաղորդելի մութը: Առանձին, մեկուսի կեանքին մէջ ոչ մէկը ատոնցմէ, որոնք թեւը կը կազմեն մարդկային ստեղծագործական թափին.

Գրողը, անշուշտ, ինքզինքը պիտի տայ, ամէն բանէ առաջ, բայց իր մէջ պիտի տայ մարդը, իսկ մարդը իր մէջն է եւ նաեւ դուրսը իրմէն, ուրիշներուն ու կեանքին մէջ, ուրիշներուն ու կեանքին հետ: Պիտի ապրի բազմութեան մէջ, պիտի հակադրէ ինքզինք ուրիշներուն, պիտի վրդովուի, պիտի հրճուի, պիտի զգայի, պիտի համերաշխի, տալու համար ողբերգութիւնը կամ դիւցազներգութիւնը իր անձին կամ մարդերուն:

Երբեմն «մուսաներ» կային, եւ գրողն ու արուեստագէտը մուսաներէն կը ներշնչուէին, զանոնք կ'ոգեկոչէին ստեղծելու համար: Այսօր մեռած են մուսաները, ու գրագէտը կեանքի երաժշտութեան պիտի դիմէ, փոխանակ առանձնութեան մէջ, նստանի մը առջեւ մատը ճակտին, աչքերը կապոյտներուն նայելու:

Վանքերու մէջ երբեք ծաղկած չէ զուտ գրականութիւնը, կեանքի պակասէն:

Միայնութեան մէջ կը մեռնի գրագէտը, կամ կը դառնայ դուրս կեանքէն, ջերմանոցի տժգոյն ծաղիկ, երբեմն ալ ծառայ կեանքի հզօրներուն, որոնք կը տիրեն կեանքին ու կը վարեն զայն ըստ իրենց քմահաճոյքին:

Ահա դիկտատորական երկիրները, ուր գրագէտ տարրը, մտածող, ստեղծագործող տարրը քշուած է կամ քշուած հանրային կեանքէն, ու կամ անդամալոյծ է կամ հպատակ վերէն եկած հրահանգներու:

Ո՞ւր են անոնք, որ մեռնիլ գիտէին իրենց գաղափարին ու գործին համար: Այսօր՝ յնարաններ, եթէ ոչ գործիքներ, դարձած են շատերը անոնցմէ:

Գրագէտը արիանալ պէտք է, գրէ, ապրելու համար, իբրեւ արուեստագէտ, Փետայիին պէս, որ արիւնով կը հերոսանայ: Պէտք է մեռնիլ գիտնալ ան, ապրիլ կարենալու համար, որպէսզի իր գործէն առաջ իր կեանքովը խօսի ու հասնի բազմութիւններուն:

Զուրկ՞ն այդ ոգին. ուրեմն արհեստաւոր է, ոչ արուեստագէտ. եւ հետեւաբար պէտք չունի տառապելու: Կը բաւէ ուշադիր ըլլալ, ունենալ քիչ մը ճաշակ եւ կաղապարներու նմանելու կարողութիւն:

Արիւնը՝ արուեստագէտներուն համար է, ոչ արհեստաւորներուն. անոնց՝ որ կը տառապին, նոր կաղապար տալու համար, քանդելով հինները:

Գրեցինք այս բոլորը, ըսելու համար որ հայ գրողը, որ կը մեկուսանայ հետզհետէ, պէտք է խառնուի կեանքին. ան ոչ միայն արձանագրողը պիտի ըլլայ, այլ կերտողը կեանքին ու պատմութեան. նախ կեանքին ու բազմութեան հետ եւ յետոյ գիրքին մէջ. անոնցմէ վեր ու հեռու. այս բայց անոնց տպաւորութեամբը տամակուած: Վերջ նկուն, առանձնակի ու ջլատուած կեցուածքներու. կրկէսին ու կրակին մէջ, երիվարին վրայ, հպարտ ու հզօր իր ժողովուրդովը, իր ցեղին շունչովը եւ անոր ոգեղէն բազուկովը: Այսպէս՝ եթէ կ'ուզէ դեր կատարել ու արժէք դառնալ, ստեղծագործ նկարիչ, ոչ լուսանկարիչ:

Մեր ամէնէն զօրաւոր, ամէնէն մեծ արուեստագէտները կեանքին մէջէն քալեցին ու հանրային կեանքին մէջ թրծուեցան, Պէշիկթաշլեանէն սկսած, Վարուժան, Զարդարեան, Սիամանթօյ, Զոհրապ, նոյնիսկ Մեծարենց, չյիշելով դեռ աւելի հինները, Գր. Օտեանները, Ռուսինեանները եւ իրենց արուեստին ու գրականութեան մէջ, թէեւ ապրեցան կեանքի կրակին ու մոխիրին մէջ: Ճշմարիտ արուեստագէտը չի վախնար կեանքէն ու մարդերու բազմութենէն, որոնց չհպատակելու համար ստրկօրէն, պէտք է վարել գիտնալ զանոնք:

Պիտի ուզէինք, որ հայ գրողը, երիտասարդը մանաւանդ, հեռու մնար ու վեր՝ իմացական ու հոգեկան այն վարակումէն, որ կեանքէն հեռու կը քշէ գրագէտը

Պիտի ուզէինք, որ հայ գրողը ըլլար նաեւ կրողը հայ վիշտին, անոր տագնապին ու երազին, թէ իսկ հարկ ըլլայ ատոր համար տապլտկիլ կեանքի փուշերուն ու տիղմերուն մէջ:

Յաղթական զօրականները անոնք են, որոնք ոչ միայն լեռներ կը կտրեն, այլեւ՝ եթէ հարկ ըլլայ՝ ճահիճները ճեղքելով կ'անցնին:

Բաւական է որ հեռուն փայլող արեգակը վառ մնայ միշտ հորիզոններուն վրայ եւ բաւական է որ մեր արտերը բաց ըլլան ու ընդունակ ողողուելու անոր ճառագայթներէն:

(Խմբագրական՝ ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

ՎԱՌՆԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Վառնայի համար կ'ըսեն «Սեւ ծովու մարգարիտը» եւ իրօք քաղաքը իր բնական դիրքով կրնայ մրցիլ Ֆրանսայի որ եւ է ծովեզերեայ քաղաքին հետ, որոնք անուն հանած են իբր օդափոխութեան վայրեր:

Վառնան ըլլալով Պուլկարիոյ օդափոխութեան համար գլխաւոր քաղաքներէն մին, 75 հազար բնակչութեամբ կառավարութիւնը եւ տեղական քաղաքապետութիւնը ջանք չեն խնայեր քաղաքին բարեզարդութեան, հաճելի դարձնելու համար եկող օտար շրջիկներուն:

Բոլոր անոնք որ Վառնան տեսած են 20 տարի առաջ, այսօր անճանաչելի կը գտնեն զայն: Նոր նոր շէնքեր սալայատակուած փողոցներու եւ պողոտաներու վրայ, որոնց ոճով եւ գեղեցիկ ճաշակով եւրոպական ամենալաւ շէնքերէն վար չեն մնար:

Բոլոր այս շինութիւններն ու աշխատանքները տարուէ տարի կ'ըլլան եւ կը տարուին որպէսզի երկրէն ու արտասահմանէն եկող զբօսաշրջիկներու համար հանգստաւէտ կեդրոն մը ըլլայ:

Դժբախտաբար շատ անգամ այս աշխատանքները ապարդիւն կը մնան, կացութեան եւ ինչո՞ւ չըսել նաեւ համաշխարհային տագնապին պատճառաւ:

Տեղացին ամբողջ 9 ամիս հեւի հեւ իր ինչովը տապկուելով կը սպասէ եղանակին, որպէսզի գործ մը, առեւտուր մը ընէ այցելուներու հետ: Անցեալ տարուան առեւտուրը բաւական գոհացուցիչ եղած էր տեղացիին համար, սակայն այս տարի գրեթէ ոչինչ: Շատեր մեծամեծ ծախքերու տակ մտան այն յոյսով որ եղանակէն պիտի շահին, եկուորները քիչ էին, արտասահմանէն գրեթէ եկող չկար, շատեր վնասով գոցեցին իրենց բացած խանութները:

Տեղացին շատ բան չշահեցաւ այս տարի: Անշուշտ տեղացիներուն մէջ կան շատ Հայեր, որոնք գրեթէ քաղաքին առեւտուրին մէկ երրորդը իրենց ձեռքը առած են: Մանաւորաբար աչքի կը զարնէ ոսկերչութիւն, կերպասեղէնի, կօշկակարներու, դերձակներու եւ մանաւանդ չոր ուտեստի տիրապետութիւնը.

Գոնէ խանութպանները նախանձելի վիճակ մը ունին, շնորհիւ իրենց անցեալի դիրքին եւ գործունէութեան: Ներկայիս բոլորը մէկ խօսք միայն ունին՝ «մեր գրպանէն կ'ուտենք»:

Աւելի խղճալի բանուորին վիճակը, մանաւանդ Նանսէնեան հպատակներուն, որոնք որ դիմեն դռները իրենց առջեւ փակ կը գտնեն: Ու աւելին, ամէնէն ցաւալին հոս կը տիրէ տեղացիի եւ դրսեցիի խոր վէրքը:

Զգենք որ տեղացի խանութպանը կը նախընտրէ ունենալ տեղացի բանուոր մը քան դրսեցին, ուրիշ խօսքով Նանսէնեան հպատակ մը: Հայ պաշտօնական մարմիններն իսկ յայտնի կ'ընեն այդ խտրութիւնները: Օրինակ մը տամ աւելի ցայտուն եւ աւելի յստակ, դուք կրնաք մնացածը եզրակացնել:

Նանսէնեան նպաստ մը կ'ուզեն բաշխել չքաւոր ընտանիքներու եւ անգործներու: Այս բաշխումը Բարեգործականը կը կատարէ եթէ չեմ սխալիր, եւ նախապատուութիւն կը տրուի տեղացիներուն: Այս անիրաւութեան դէմ բողոքեց միայն Առափագարցի քարոզիչ հայրենակից մը, որ քանի մը Նանսէնեան գործաւորներ կը բանեցնէ, առարկելով թէ տեղացին ըլլալով պուլկարահպատակ, որ եւ է աշխատանքի տան, գործարանի առջեւ կամ դաշտը, դուռը իր առջեւ գոնէ կէս մը բաց կը գտնէ, իսկ Նանսէնեան բանուորի մը առջեւ բոլորովին գոց, մանաւանդ որ այդ դրամը անոնց արդար իրաւունքն է եւ պէտք է նախ անոնց տրուի:

Ինչ որ է, չարժեր խորքը քրքրել, վէրքը կը թարմանայ եւ եղած բողոքներն ալ կը մնան «ձայն բարբառոյ յանապատի»:

Վառնան Պուլկարիոյ մէջ Ֆիլիպէէն յետոյ երկրորդ հայաշատ քաղաքն է: Ունի մօտ 5000 հայութիւն, մէկ եկեղեցի, երկու խեղճուկ մանկապարտէզի վայել դպրոցներ եւ երկու ողորմելի քահանաներ, մէկը Նախկին հնակարկատ կօշկակար, իսկ միւսը՝ բանուոր, որոնք դարձած են այս կամ այն անհատին կամայականութեանց խաղալիկներ:

Քաղաքական կազմակերպութիւններ ըստ օրէնքի արգիլուած են, կան միայն մշակութային ակումբներ:

Ռամկավարութիւնը գոյութիւն չունի, ոչ ալ Հնչակեան մը: Հօկ եւ Հնչակեան իրար լրացնող ակումբ մը ունին, սրճարան մը, ուր երբեմն հանդէս մը կամ երեկոյթ մը սարքելով իրենց գոյութիւնը ցոյց կուտան: Առաջ իրարու դէմ լարուած եւ պառակտուած էին, այժմ գիտակից փոքրամասնութիւն մը միայն կը գործէ իբրեւ հայրենիքի օգնութեան մարմիններ

Դաշնակցութիւնը դժբախտաբար իր պատեանին մէջ քաշուած, հոգեբով թմրեցուած երեւոյթ մը ունի, մինչ դաշտէն կամ որսորդութենէ վերադարձող զամբիկին պէս դրան սեմին վրայ, իր երկու թաթերուն վրայ կը մրափէ ապահով եւ անվրդով:

Մարզական կեանք գրեթէ գոյութիւն չունի, եթէ նկատի չառնենք այս կամ այն Արմենականին (թէեւ Հ. Մ. Ը. Մ.) մասնակցութիւնը պուլկար առաջնակարգ եւ ազգային ֆութպոլի խումբին մէջ:

Ամբողջ տարուան մը մեռեալ կեանքէն յետոյ օգոստոսին Վառնայի մէջ տեղի ունեցաւ պուլկարահայ ողիմպիականը: Անունը մեծ է, բայց իրականին մէջ անշուք անցաւ, թէ կազմակերպութեամբ եւ թէ ձեռք բերուած արդիւնքներով:

Բարենպատակ կազմակերպութիւններէն յիշողութեան արժանի է Հայ Օրիորդաց Միութեան աշխատանքը: Միութիւնը ամբողջ մէկ տարի ամէն ցերեկ աղքատ աշակերտներու ճաշ կուտայ ձրի սեղանատան մէջ: Գովելի է նաեւ բոլորիս ծանօթ Հայ Գթութեան Խաչը, որ կը ջանայ թեթեւցնել ընտանիքներու ապրուստի եւ ձմրան վառելանիւթի հոգը:

Երկու մատենադարաններ կան, մէկը՝ Նախկին ռամկավարներէն մասամբ մնացած Բարեգործականի գրադարանն է, մէկ երկու հարիւր գիրքերով, չըսելու համար խեղճուկ մատենադարան մը:

Չեմ գիտեր կ'արժէ՞ խօսիլ Բարեգործականի մասնաճիւղին գործունէութեան վրայ: Մասնաճիւղ մը որ անունով միայն գոյութիւն ունի, իսկ գործնականին մէջ ոչինչ, եթէ նկատի չառնենք մէկ երկու երիտասարդ անդամներու (Երիտասարդաց Լիգան) 2—3 դասախօսութիւնները: Իսկ վարչութիւնը իրար հակասող տարրերէ կազմուած միութեան քառակուսին ունի եւ կը վարէ իր ուզած ուղղութեամբ:

Անցեալ դպրոցական տարեշրջանին բաւական աղմուկ հանեցին իրար եւ միութիւնը պառակտելով: Եղածը ի՞նչ է.— շատ պարզ, կեդրոնէն եկած դրամը պէտք է բաշխուի դպրոցին համար եւ կեդրոնին հրահանգներուն համեմատ, այսինքն զրկուած դրամը տրուի ուղղակի [illegible] ուսուցիչին: Այս է պահանջը կեդրոնի վարիչ պատուիրակ բանաստեղծին, մինչ Վառնայի վարչութեան անդամներէն ոմանք եւ մանաւանդ դպրոցի հոգաբարձութիւնը դէմ էին այս կարգադրութեան եւ կը պահանջէին որ Բարեգործականի եղած օգնութիւնը ուղղակի իրենց զրկուի, գործածուելու համար համաձայն տեղական պէտքերուն: Այս հարցը բաւական մեծցաւ Հոգաբարձութեան եւ կեդրոնին միջեւ եղած նամակագրութեամբ:

Կեդրոնի վարիչին կամքն էր, որ օգնութիւնը ըլլայ ուղղակի [illegible] ուսուցչին, որովհետեւ այս վերջինը ռամկավար մը ըլլալով, դրամը իր նպատակին հասած պիտի ըլլար: Ուրիշ խօսքով իր ընկերոջ օգնութեան ճամբայ մը, մինչդեռ երբ այդ գումարը Հոգաբարձութեան տրուէր եւ ան ըստ կարիքի գործածէր, օգտուողներուն մէջ թերեւս Դաշնակցականներ գտնուէին ... Այս ճամբուն մէջ այնքան յառաջ գնաց Սքուար Ալպոնիի Ննդամիտ վարիչը, որ այսքան անգամներ պահանջեց ուսուցչական ցանկը իրեն ղրկել, ինչպէս ընել տուած է Թասքովայի, եւ կարգ մը կարօտ բարբարներու, [illegible] հիմնադրելու համար թէ Նպաստն կայ դպրոցին ուսուցիչ, ուսուցչուհիները ռամկավա՞ր են, Բարեգործականի անդա՞մ են եւն., եւ երբ դրական պատասխան կը տրուի [illegible], կը բարեհաճի նպաստը [illegible] ուղղակի Հոգաբարձութեան, գիտէք որքա՞ն. մինչ (30.000) երեսուն հազար լեւա [illegible] 5000 ֆր. հինգ հազար հայութեան մը մէկ տարուան կարիքին համար:

Կեցցէ՞ Հայոց Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը ...

Երկրորդ մեծ մատենադարանն է «Բարդէն Սիւնեան», որ քաղաքապետութեան գրադարանէն անմիջապէս վերջը ինքը կուգայ թէ քանակով եւ թէ որակով:

Վառնայի մէջ կայ վայր մը որ աչքի կը զարնէ, այդ «Բարդէն Սիւնեան» է եւ սակայն անոր ծոցին մէջ ալ [illegible] վէրք մը կայ, շնորհիւ կարգ մը պառակտիչ անհատներու, որոնք կ'օգտագործեն ամէն նորութիւն [illegible] երբ խնդիրը կապուած է ազգային հարցերու:

Կ'արժէր այս մասին երկարօրէն գրել, սակայն ի՞նչ օգուտ որ [illegible] տեղական երեւոյթ մըն է եւ կը գտնուի աւելի անձերու շուրջ քան խնդիրի:

Ակամայ միտքս կուգայ Վաղարշակ Նորենցի սա խօսքը, որ շատ բան քիչով շատ բան հասկնալու համար.

Յուշեր կան չար ու չարաչք.
Յուշեր սեւ անասելի,
Չես ուզում, բայց ի՞նչ արած
Յիշում ես, մարդ ես էլի:

Թ. Ղ. ԹԱԿԻՑ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Զլուսահարին մեր դասարանէն Հետաքրքրութիւն թափ կուտայ. թափ կ'առնէ կը [illegible] ցուր ինձի.— Ինչո՞ւ կ'ըսենք Էական եւ կ'ըսենք իգական, քանի որ այս վերջին բառին արմատականը [illegible] եւ Է եղած է Ի: Ինչո՞ւ, ուրեմն հակառակ, իական չէ: Ճիշդ է: Եթէ ես [illegible] ցաւէրին տեղը ըլլայի, իբրեւ [illegible] կուտայի նաեւ էշը, քանի որ կ'ըսենք իշապան:— Պատճառը այն է, որ Է [illegible] ռանձին, առանց իրեն հետ [illegible] ձեւի բաղաձայնին, միշտ Է է, անփոփոխ, անայլայլելի, անփակ. Ուրիշ առիթով կը յիշեմ բառ [illegible] թէ Է կը նշանակէ արդէն [illegible] Աստուած, ան՝ որ կայ յաւէտ եւ [illegible] Նախնիք այս գիրը՝ այս նշանակութեամբ՝ կը կոչէին անփակ, որ [illegible] փակուիր, չի բարդանար, [illegible] ցուիր (Անփակ գրով [illegible] Քայատէս (Ի՞նչպէս յիշեմ մեր [illegible] ոտին ռաքի դանձարանին, ուր [illegible] տին բնաւ չի հնանար ոչ կը պակսի [illegible] այսպէս», հարկ չըլլար բնաւ կարելի [illegible] իջեցնել անոր արժէքը: Դասական [illegible] գաւները՝ լեզուական անտեսական [illegible] տագնապներուն առեն պատրաստ [illegible] նին միշտ ոսկեգինը, անյեղլի, [illegible] պատ եւ անփոփոխելի: Ահա էական [illegible] մը՝ որ ոչ թաց նկուղներէն կը փտի [illegible] նայ եւ ոչ քաղաքական հոսանքներէն կը բռնաբարուի: Ահա առանձ [illegible] մը ունինք մենք, սիրելի Արազ, [illegible] նորահակայ եմ յուս [illegible] գոնէ այս անգամ խնայեցիք այնս [illegible] թիւ եւ չարմկեցիք դիւ բուռն)

Հիմա, անփակ գրով [illegible] Քայատէս — Գիտէ՞ք, կը յիշէ՞ք [illegible]

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ (Միրավէպ)

— Համոզուեցէք, պատասխանեց Գօսթի, թէ հոս ոստիկանութիւնը վայրկեան մը իսկ չկորսնցուց: Թրքական հողերու հետ չփոխելով պէս, ապահովաբար աչքի զարնուեցաք, եւ տեսէք եկան եւ լուսանկարը առին: Բոլոր պահականոցները, Բերա, Կալաթա եւ Ստամպոլ, ձեր դիմագիծը իրենց մօտ ունին եւ քու ով ըլլալդ այդ արդէն ոստիկանապետին մօտ կը գտնուի: Ապահովութեան այդ պահպան հրեշտակները քու կեանքիդ պարագաները քու ամենասիրելի բարեկամներէդ աւելի աղէկ գիտեն: Եթէ պատահի որ մութ փողոցի մը մէջ խափանաշրջիկ մը վրայ յարձակի եւ գողութեան համար գլխուդ հարուած մը իջեցնէ, անմիջապէս կը փոխադրեն քեզ ոչ թէ «Մուէթ» պահականոցը, այլ Վենետիկի փողոցին թիւ 8 տունը, ուր ամէնուն գիտցած սա Անթուանէթը տուն տեղ կուտայ ամուրի Ֆրանսացի սպաներուն եւ ձեւերը գիտէ անոնց հոգիներուն պարապութիւնը լեցնելու կամ իրմով կամ ուրիշ յարմար իրեն պէտներով

— Ուրեմն, որքան կը հասկնամ քեզ, այդ Անթուանէթ ըսածդ ուղղակի լրտեսութիւն կ'ընէ.

— Մենք դեսպանական մարմինին անդամ կը համարուինք, մեր թեւին պաշտպան ըլլար, ընդհակառակն պաշտօնական ոստիկանութիւնը մեզ կը պաշտպանէ: Պէտք է գիտնաս թէ հոս ամէն շրջանակի մէջ լրտեսութիւն կայ: Քաղաքին կէսը միւս կէսին լրտեսն է եւ ամէնքը կ'երթան կը կապուին կայսերական գաղտնի ոստիկանութեան թելին: Մնաց որ յաջողութիւններն մեծ չէ, որովհետեւ ամէնքն ալ իրարմէ կը կասկածին: Այս է պատճառը որ երբ հոս պարահանդէսներ կամ հացկերոյթներ կը սարքուին, նոյն իսկ նախարարներու կիներուն, Գանքային կամ Ռէժիին մարդոց կողմէ, դադարի պահերուն ամէնէն ոչինչ նիւթերու վրայ կը խօսուի, քան բերող անիմաստ յոյզեր կ'ըլլան, որովհետեւ մասնակցողներէն իւրաքանչիւրը իր ընկերին լրտես ըլլալուն վրայ կը կասկածի

— Նախարարներուն կիները ըսիր, ապա ի՞նչ կը նշանակէ, հարցուց Գոխաք զարմանալով: Ես կը կարծէի թէ Թուրք կիները

— Գիտցիր, սիրելի բարեկամ, կը պատասխանէ Գօսթի, թէ ամէն ցեղէ նախարարներ կան հոս: Ամբողջ կայսրութեան ելեւմուտքը կաթոլիկ Հայու մը ձեռքն է: Հանքերը եւ Անտառներն ալ Յոյն մը կը կառավարէ: Երկրագործական նախարարը կաթոլիկ Սուրիացի մըն է: Անձնական գանձին նախարարը Հայ մըն է: Եւ ամէնուն բերանն է թէ [illegible] Ներքին նախարարութիւնը առաջարկուած է ձեր դեսպանին:

Բայց, այս ամէնէն դուրս, բոլորովին տարօրինակ դէպք մը պատահեցաւ: Վերոյիշեալ ընդունելութիւններու ընթացքին, Գոխաք սիրահարեցաւ Հելլենուհի Տիկին Կալիօպէ Տրիքամեսթիսի. Հայր՝ Արիսթիտէս Մավրօկէնի՝ կը յայտարարէր թէ ինք սերած է Յոյնէ մը՝ որ Վալաքիոյ դաւաճանութեան եղած է սուլթան Մէհմէտ Դ.ի շնորհիւ: Արիսթիտէս հեռուէն հեռու ազգական էր նաեւ տիեզերական պատրիարքին, որու ապարանքը կը բարձրանայ Ֆանարի Թաղին մէջ:

Կալիօպէի ամուսինը՝ Քսենֆոն Տրիքամեսթիս՝ ինքն ալ Յոյն, ազգանուր, իր գրասենեակները ունէր Կալաթայի մէջ, թիւնէլին գլուխը եւ կը բնակէր Բերա փառաւոր տուն մը, Փրթի Շանի պարտէզին մօտ:

Թէեւ հայրն ու ամուսինը բոյնա էին,— այսինքն օսմ. հպատակ,— եւ իբր այն՝ պարտաւորուած էին կրել կարմիր ֆէս, որ այսօր Թուրքերուն ալ արգիլուած է, եւ ֆէս դնողը կը մեռցնեն Պոլսոյ մէջ հիմա, Կալիօպէ հելլենական հպատակութեամբ շաղախուած էր: Գեղանի էր յոյժ, ինչպէս իր անուանակից բոլոր Կալիօպէներուն առաջինը, դիւցազնական բանաստեղծութեան մուսան զոր Ապողոն կին ըրաւ իրեն եւ որ ծնունդ տուաւ Օրփէոսի, Սիրենաներուն եւ Կորիբանտներուն, ըստ դիցաբանութեան:

Կալիօպէի նուաճումը դժուարին կ'երեւար, հակառակ անդադար հանդիպումներու Բերայի սրահներուն եւ բազմաթիւ բարեգործական պարահանդէսներու մէջ, որոնք նոյեմբերէն մինչեւ Մեծ Բարեկենդան, շաբաթը երկու երեք անգամ իրարու կը յաջորդէին ի նպաստ մարդասիրական, կրօնական, դպրոցական կաթոլիկ, յոյն կամ հայ հաստատութիւններու:

Գոխաք, անթերի պարող, խորամանկ սեթեւեթ եւ փորձառու սիրահար, չէր համարձակեր շատ մօտէն սեղմել գեղանի Կալիօպէն, միշտ շրջապատուած ծնողքէն եւ բարեկամներէ, եւ ենթարկուած անոնց զգուշաւոր բայց անվրէպ հսկողութեան: Առաջին պարերուն զրկախառնումին առեն, երբ մատղաշ Հելլէնուհին կը թուէր ինքզինքը լքել, դմայլանքով եւ դգլխած, անոր բազուկներուն մէջ, Ֆրանսացի սպան արագ եւ վճռական յաջողութեան մը նախանշանը տեսաւ: Յետոյ գիտց որ Կալիօպէ միեւնոյն վարմունքը կը վերապահէր ամէնուն, երիտասարդ թէ ծեր: Ոչ մէկը միւսէն աւելի նպաստաւորուած, եւ իր սեւ ու աղուոր աչքերուն նայուածքը ամէնուն հաւասարապէս բաշխուած համակրութեան մը նշանակն էր միայն:

Գոխաք, որ սրամտութիւն ունէր, սկսաւ շռայլել իր բոլոր խանդը խօսակցութեան մէջ, անոր հմայքն ալ փորձելու համար: Բայց Կալիօպէ գիտէր հիանալի կերպով փոխել շեշտը, եւ թացիկ խօսակցութեան կալուածէն մտնել դուրս գիտական նիւթերու մէջ: Բերայի բոլոր բարեկեցիկ Հելլէնուհիներուն եւ Հայուհիներուն նման, Կալիօպէ սքանչելի կրթութիւն տեսած էր: Ու Գոխաք օր մը վերջին ծայր հիացաւ՝ երբ Կալիօպէ Հերբերդ Սփէնսըրի ընկերաբանական վարդապետութիւնները կը համեմատէր Օկիւսթ Կոնթի նոյն վարդապետութիւններուն: Սպան 'բաղդատութեան' հաւանութիւն կը յայտնէր բոլոր նոր տեսութիւններուն եւ եզրակացութիւններուն, որովհետեւ գաղ կ'երեւէր երբ կը մտածէր թէ դեռատի կինը կրնայ յանկարծ իր ալ կարծիքը հարցնել այդ խնդիրներուն մասին ինք [illegible] լուր չունէր այդ բաներէն: Ու մինչեւ իսկ պարտաւորուած զգաց ինքզինքը կարդալու Դրականութեան Աղօթագիրքը (Catéchisme Positiviste) եւ ձեռքը [illegible] ծախուած ուրիշ քանի մը հին գիրքեր զոր չէր ալ կրնար մարսել:

(3)

(Շար.)

գիւղ. Ալաշ Շահթուան չարած օր-
գինք. ... երգին (որ Պարգեւա-
ւան ... աւելնեցուն ով կը սկսի) ատեն-
... մասն մըն է այս նախադասութիւ-
նը ... վճռակով: Այդ երգին կամ
... կէս վճռակով: Այդ երգին Հեղինակն է Մեծն Սահակ
... , խմբական Թոռը Գրիգոր Լու-
սաւորիչ, ... սրբերին Տեառն, միւսները ...
... մարմնացանք, Թ. դար, եւ անկէց ալ
... մը ... վեր, խիղախ, հը-
... բալուածքով: — Անփակ դիրը
... է բարեխաղը կնքուած Թուղթն է:
... աւանդութեան, Հրեայ քահանա-
յապետ – Քրիստոսը ...
... գերեզմանը որպէսզի
... ըլլայ անոր տեղը, եւ աշա-
... , կամ անոր եռեւէն աղջկ-
... խանդավառ կիները, հրէ-
... , մարմինը չգտնան, «յա-
... առաւօտ ... համար.
... այդ կնիքին կեդրոնը քանդակ-
... էր Եհովային սկզբնատառը Ե.
... մեր խաչուռիկ էին: Որով
... քահանայապետը ինքնին, ա-
... կնքով, վկայած կ'ըլլայ,
... այս քարին տակ հանգչողը Ե է.
... է ... Կը տեսնէ՞ք Սահակի
... Պարթեւական հանճարը: Տե-
... Թէ Է իբրեւ առանձին, ե-
... Առաւուած է, իսկ յոգնակի,
... կը նշանակէ առեղծուածներ, ա-
... , ամէն կարգի: Երբ կը
... էից էակ, ի՞նչ կը հասկնաք
... Դաստրանիս ազնիւ հետե-
... , ապահովաբար, պիտի չկր-
նան հասկնալ այս էից էակը: Ես
... տալու համար իրենց,
... աշակերտներուն առաջի-
... Ձեր գիտցած օտար լեզուով թարգ-
մանեցէք այս էից էակը, եւ դատեցէք
... որքան գեղեցիկ եւ բովան-
դակիչ է եւ ներդաշնակ է միանգա-
մայն:

Հետեւաբար, անշուշտ էական կ'ըլ-
լայ, իսկ երկրորդին մէջ հետը իրեն
... բաղաձայն մը ունի, ինչ-
պէս նախա՞էջը. Ներողութիւն, այս
վերջին օրինակը անոր համար տուի,
... , որչափ գիտեմ, միւս
... բառը եւ ածանց բառերուն ըն-
կերը Էն չի փոխուիր: Բացառութիւն
եւ էր, էք:

Փոփոխելի ձայնաւորներուն կանո-
նը պէտք է լաւ միտք պահել կամ
ի հարկին վերյիշել: Այս մասին հին
... մէջ երկու նմոյշներ աչքի
... ունիմ, բայց դասը որքան
... ըլլայ՝ կրկնութիւնը ան-
... է, մանաւանդ երբ ի պէտս
... զարգացելոց է, որոնք՝ աչ-
... տակ բռնաւորուած՝ ի-
րենց ... համբերատարու-
թեան կը վստահին ... Եւ իրաւունք
ունին:

Փոփոխելի ձայնաւորներն են գլխա-
ւորաբար Է, Ի, ՈՒ, ՈՅ: Այսպէս՝ Է կը
փոխուի Ի-ի կամ Ն-ի: Ի կը փոխուի գր-
ուած կամ չգրուած Ը-ի: ՈՒ կը փոխ-
ուի գրուած կամ չգրուած Ը-ի: ՈՅ կը
փոխուի ՈՒ-ի: Մանրամասնութիւններ
... են, գոնէ առ այժմ: Բայց
այս բուռածները քիչ շատ օգտակար
... համար՝ օրինակներ պէտք են:
-Վէզ՝ վիպական, վիպերգու: Միտք
..., մտաւոր: Մութ՝ մթին, մը-
թնած: Մոյր՝ մուրալ, մուրիկ: Կը
խնդրեմ որ օրինակներով դուք ճոխա-
ցնէք դասը, ձեր օգտուելու համար.
Ձոր օր. առ օգուտ բառը, որ ՈՒն կը
կորսնցնէ կամ Ը կը փոխէ եւ կ'ըլլայ
օգտուիլ: Այսպէս բոլոր միւսներուն
համար.

Ընթադրենք թէ բառի մը, բայց
մը արմատական ձեւը կ'ուզէք գիտ-
նալ ... ամենահին գիրութիւն
մը եւ լեզուական բնաւոր մարդանք
մը՝ որով հետզհետէ չափահասու-
թեան իրաւունք կը ստանաք: Այս-
պէս, խիթալ, մրել, ձգել, քնառ, մի-
տել, եւն. եւն. ձեւերը, որոնց արմա-
տը կ'ուզէք հասկնալ — միտել՝ մէտ
(Է կը փոխուի Ի) քնառ՝ քուն (ՈՒ
կը փոխուի Ը, գրուած կամ չգր-
ուած), ձգել՝ ձիգ Ի կը փոխուի գր-
ուած կամ չգրուած Ը), մրել՝ մուր
(ՈՒ կը փոխուի Ը, տես վերը). խի-
թալ՝ խէթ-կասկած (Է կը փոխուի
Ի, տես վերը): Բայց մի բնաւ չփո-
թիք, ...
յօջօրէն, որուն արմատն է յուրջ, ճիշդ
վերը բացատրուած օրէնքով: Նաեւ
կը հանդիպիք մըայօն բառին, վիպա-
կան նկարագրութեան մը մէջ, եւ կ'ու-
զէք տարրադադրել, եւ իրաւունք ու-
նիք, որպէսզի լիովին ըմբռնէք իմաս-
տը — Նախ՝ անփոփոխ բառը կ'առ-
նենք, այսինքն բարդութեան այն մա-
սը՝ որ փոփոխելի ձայնաւոր գիր չու-
նի, որ է՝ յօնը (յօնք): Կը մնայ մըը:
Արդէն չգրուած Ը-ի մը արտասանուիլը
ցոյց կուտայ թէ փոփոխելի ձայնա-
ւոր մը կայ, եւ վերը տրուած օրինակ-
ներուն համաձայն կը գտնենք ՈՒ, ո-
րով մուր (սեւ):

Այս մասին չարն ընդհատել:

ՏԱՐԱԶ

«ԱՆԹԱՔԻՈՅ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՈՒԽՏԱԾ ԵՆ ՉՀԱՆԴՈՒՐԺԵԼ ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ

ԽՄԲ. — Հալէպէն Խոտեւեալ խռա-
գիրը ուղղած են թուրքերէն Թանի,
մեզմ· 30 թուականով: Ինչպէս խա-
ղորդած էինք երէկ, թուրք թերթերը
այժմ բացած են իրենց լեզուն եւ խռ-
հեմութեան յորդորներ կը կարդան..

Սուրիական պատուիրակութիւնը
որ Փարիզի մէջ ստորագրեց Ֆրանք
եւ սուրիական դաշնագիրը Դամէի-
մա կայարանին մէջ դիմաւորուեցաւ
Վաթանիներու (Սուրիացի ազգայնա-
կաններ) կողմէ: Շրջականներէն բոնի
բերուած էին մարմիններ, պատուի-
րակութիւնը դիմաւորելու համար:
Պատուիրակութեան պետ Հալիմ Ա-
թասի ճառախօսեց, բայց որ եւ է բան
չըսաւ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ
(Անտիոք) մասին:

Դիմաւորողներուն մէջ կային նաեւ
Թուրքիայէն փախուած դաւաճաննե-
րէն ոմանք. — Վահիտէթթինի նախա-
րարներէն Մէհմէտ, մուֆթիւ Մէ-
ստաւ, իմամ Մէհմէտ, գլխաւորն դէպ-
քին հեղինակը՝ Մէհմէտ Հօճա, Համի
ևւբէկ եւ Շէյխ Մարուֆ: Ժողովուր-
դը կ'անիծէր այս դաւաճանները:

Իսքէնտէրունի դատարանին առջեւ
երկուշաբթի պիտի սկսի դատը 20
Թուրքերու, որոնք դատարանի յանձ-
նուած են այն ամբաստանութեամբ
թէ օտար դրօշ եւ զարդանիշ կրած են
Թուրքիոյ անկախութեան տօնին առ-
թիւ (օգոստոս 30): Դատարանին չորս
կողմերէն տասնեակ հազարաւոր
Թուրքեր կը պատրաստուին ներկայ
գտնուելու դատավարութեան: Բոլոր
դատաւորները Արաբ են:

Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուր-
քերը անհամբեր են, օր առաջ միա-
նալու համար Թուրքիոյ: Անոնք ուխ-
տած են չհանդուրժելու Սուրիոյ վար-
չութեան: Ալէվիներու եւ Քրիստոն-
եաններու մեծամասնութիւնն ալ 300.-
000 Թուրքերու հետ միասին են:

Սուտ է Թուրքերէն «Թանի» այն լու-
րը, որու համաձայն Արաբները Իս-
քէնտէրունի մէջ անարգած եւ պատ-
ռած են թրքական դրօշը: Պատասխա-
նելով այս գիտողութեան, «Թան» կ'ը-
սէ թէ Ճիւմհուրիէթ բաց հեռագիր
մը գրկած է Իսքէնտէրունի իր թղ-
թակցին եւ ան ալ հերքած է բնակա-
նաբար, քանի որ գրաքննութիւն կայ
Սուրիոյ մէջ:

** «Ագշամ» ալ կը հերքէ թրքա-
կան դրօշին պատռուելու լուրը:

«ԱՆԹԱՔԻԱՆ ՄԵՐՆ Է»

Այս վերնագրով եւ առաջին էջին
վրայ մասնաւոր շրջանակի մը մէջ,
Ճիւմհուրիէթ գրեց կուտայ թէ
Թուրք ժողովուրդին յուզումը չէ փա-
րատած, հակառակ այն ափոփանքին
թէ անհիմն է թրքական դրօշին պատ-
ռուելու լուրը: 1921ին Անգարայի մէջ
Ֆրանքլէն Պույոնի հետ կնքուած
դաշնագրով, Ֆրանսա կը խոստանար
ինքնավարութիւն տալ Իսքէնտէրու-
նի եւ Անթաքիոյ նահանգներուն: Արդ
կարելի չէ թոյլատրել որ Սուրիա
հիմա վեհապետական իրաւունքներ
պահանջէ այդ նահանգներուն վրայ:

«Հետեւաբար կը սպասենք որ Ֆը-
րանսա եւ Սուրիա խաղաղօրէն եւ
հանդարտօրէն իր բնական արդիւն-
քին յանգեցնեն գործը: Մինչ այդ,
կ'ուզենք որ Թուրք մեծ ազգը եւ ս-
բելի Անթաքիացիները պահեն իրենց
յատուկ պաղարիւնութիւնը: Ոչ վա-
խնալու, ոչ ալ անտեղի յուզումնե-
րու պէտք կայ մեր դատին մէջ: Թր-
քական Իսքէնտէրունը եւ Անթաքիան
մերն են եւ մերը պիտի մնան»:

ՈՐՔԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐ ԿԱՆ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Վերջերս թրքական թերթեր շատ
կը գրէին Ալէքսանտրէթի սանճաքով
եւ պաշտպանելով այդ շրջանի մէջ
գտնուող «280.000 թրքութեան իրա-
ւունքները»:

Ինչպէս ցոյց կուտան պաշտօնական
վիճակագրութիւններն ու մարդահա-
մարները, Թուրք թերթերու յիշած
թիւը երեւակայական է, որովհետեւ
Ալէքսանտրէթի սահմանին մէջ ոչ
միայն 280.000 Թուրքեր չկան, այլ
եւ բնակչութեան ընդհ. թիւն ան-
գամ շատ նուազ է այդ թիւէն:

Ցոյց տալու համար թէ՝ որքան յե-
րիւրածոյ են և առասպելական Թուրք
թերթերու հրատարակութիւնները,
ստորեւ կը ներկայացնենք Ալէքսան-
տրէթի սանճաքի բնակչութեան ընդհ.
թիւը, համաձայն պաշտօնական աղ-
բիւրներու արձանագրութեանց եւ կը-
րօնական ու համայնքային բաժա-
նումներու. —

Թուրքեր եւ Քիւրտեր	74.302
Արաբներ	23.555
Ալէվի	60.082
Հայեր	26.355
Բողոքականներ	424
Լատիններ	103
Յոյներ	15.281
Չէրքէզներ	1735
Ընդհ. թիւ	201.832

«ԷՆԹԷՐՆԱՍԻՈՆԱԼ»Ը

— o —

Կիրակի օր մեծ հանդիսաւորու-
թեամբ տօնուեցաւ «Էնթէրնասիոնա-
լ»ի երգահանին, — Փիէռ Տէժէյթէի
ծննդեան տարեդարձը, Սէն Տընիի
մէջ: Ներկայ էին 20.000 հոգի: Այս
առթիւ քանի մը տեղեկութիւններ եր-
գի մասին, որ ժողովրդական ձայնա-
ռին հասատատումէն ի վեր աւելի յա-
ճախ կը լսուի Ֆրանսայի մէջ.

Երգին բառերը կը պատկանին յե-
ղափոխական երգիչ Էօժէն Փոթիէի,
որ գայն յօրինեց Փարիզի 1871 տար-
ւոյն եղերական եւ հերոսական դէպ-
քերէն ներշնչուած: Իսկ 1888ին Լիլի
բանուորներէն Փիէր Տէժէյթէ եղանա-
կաւորեց զայն:

Փիէր Տէժէյթէ ծնած է 1848ին Կան-
տի մէջ: 9 տարու էր՝ երբ գործա-
րան մտաւ: Փայտի վրայ փորագրու-
թեամբ կը զբաղէր: Մանուկ հասա-
կէն բուռն սէր մը ունէր երաժշտու-
թեան, այնպէս որ յաղթահարելով
բազմաթիւ դժուարութիւններ՝ յաջո-
ղեցաւ հետեւիլ Լիլի երաժշտական
Ակադեմիային, որուն աւարտական
քննութիւններուն ժամանակ ստա-
ցաւ Ա. մրցանակը:

Այնուհետեւ շարունակեց գործա-
րանական աշխատանքը, ու մինչ կը
մասնակցէր բանուորական ցոյցե-
րուն՝ իր մէջ կ'զգայ մը կը ստանար
ցասումը ընկերային անարդարու-
թիւններուն դէմ, բողոքը անիրաւ-
ուած բանուորներուն: Այսպէս իր
միտքին մէջ պատրաստ էր եղանակը,
եւ երբ օր մը ծանօթացաւ Փոթիէի
ոտանաւորին, տեսաւ որ եղանակն ու
բառերը կատարեալ կը համա-
պատասխանէին իրարու: Նոյն շաբ-
թը կը բարախէր եղանակին ու բառե-
րուն մէջ: Այսպէս Փոթիէի ոտանաւո-
րը ըստուեց իբրեւ արտայայտութիւ-
նը ղանդուածներու կամքին, միլիո-
նաւոր մարդոց բողոքին, որուն կեն-
դանութիւն կուտար իր յօրինած եղա-
նակը: Այնուհետեւ բանուորական
համախմբումներու երգը դարձաւ Էն-
թէրնասիոնալը:

2 հոկտ. 1932ին կը մեռնէր Փիէռ
Տէժէյթէ: Մարսէլ Քաշէն այդ օրը
դամբանական մը խօսելով ըսաւ թէ
վերջին 40 տարիներու ընթացքին ոչ
մէկ փրոփականտ այնքան արդիւնա-
ւոր դարձած է, որքան Տէժէյթէի եր-
գը, որ աշխատաւորներուն կուտայ
համերաշխութեան զգացումը, ցեղե-
րու եւ ժողովուրդներու հարստահար-
ուած դասակներուն միջեւ ստեղծելով
եղբայրութեան կապ մը:

Ոմանք «Էնթէրնասիոնալ»ին մէջ
կը քննադատեն հակազինուորական ո-
գին, — սակայն գիտել կը տրուի որ
երգը յօրինուած է պայքարելու հա-
մար այն պետութեանց դէմ, որոնք կը
ձնշէին ընչազուրկ դասակարգը, բայց
անոնք որ կ'երգեն «Էնթէրնասիոնա-
լը», կ'ըսեն նորերը, գիտեն պաշտպա-
նել երկիրը եւ կառավարութիւնը,
երբ իրենք ընչազուրկներն են տէրը:

Եղանակին մէջ, սակայն, գիտելի
է ... ձայներանգ մը. ...
խուր եւ յուզիչ: Այսուհանդերձ ուժի
լայն ալիքի մը ծփումով բարախուն:

Մեր մէջ «Էնթէրնասիոնալ»ը առա-
ջին անգամ թարգմանուած է Պոլսոյ
դաշնակցական երիտասարդ պարբե-
րաթերթին «Ազդակ»ի մէջ, յիսուն տա-
կէ մօտ 10 տարի առաջ մեր այս թեր-
թին մէջ:

Զարենց եւս թարգմանած է զայն,
— իր թարգմանութենէն նմոյշ մը. —

Ելի՛ր, ում կնանքը անիծել է,
Ով նոտ է, մերկ է եւ ստրուկ.
Արդէն վառւում են մեր սրտերը,
Արդէն կռուի ենք մենք ձգտում:
Այս հին աշխարհը կը փորենք մենք,
Մինչեւ հիմքերը — եւ յետոյ
Մեր նոր աշխարհը կը շինենք մենք,
Ուր ո՛չ ստրուկ կայ ո՛չ դժգոհ:
Սա է վերջին կռիւը եւ պայքարը մեր
մեծ,
Ինտէրնացիոնալը աշխարհը կը փրկէ:
Ոչ ոք չի տայ մեր փրկութիւնը,
Ո՛չ, խնճ հերոսը, ոչ արքան.
Մենք պէտք է մեր ազատութիւնը
Կռուենք ձեռքով մեր սեփական:
Որպէսզի շուտ փշրենք մեր լուծը
Եւ հա խլենք ողջ հողը մեր.
Խփենք մուրճերը, տանք մեր ուժը,
Քանի երկաթը տաք է դեռ —
Սա է վերջին կռիւը եւ պայքարը
մեր մեծ
Ինտէրնացիոնալը աշխարհը կը փրկէ
Լոկ մենք, նորտեր ու բանուորներս
Ունենք անխախտ մի իրաւունք
Անել, որ հողը մե՛րն է, մե՛րն է —
Կորչի ծառաւոր թող տզրուկ:
Եւ երբ պայթի մեծ փոթորիկը
Եւ կուշտ շրները չմնան —
Նորից երկիրը եւ երկինքը
Մերն են ու մերը կը մնան:
Սա է վերջին կռիւը եւ պայքարը
մեր մեծ.
Ինտէրնացիոնալը աշխարհը կը փրկէ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Ո՞Վ Է «ԳՈՄԻՃԵԱՆ»

ԼԻՈՆ, 5 հոկտ. — ... Խմբագիր,
Լիոնի Փոգրէ թերթը իր հրատարա-
կած վերջին թերթօնին մէջ (Կնոջ
Պաղտիք, հեղինակ՝ Լէոն Սազի, Léon Sazie)
յիշատակութիւնը կ'ընէ մի
ոմն Գոմիճեանի (Կոմիկեան? կամ Գու-
յումճեան), ներկայացնելով զայն իր
հայրենակիցներուն աչքին խիստ ան-
նպաստ գոյնով, ինչպէս այս ձեւը
ակնած է կարծես տեսակ մը վիպային
սովորութիւն ըլլալ կարգ մը անոր-
ժան Ֆրանսացի գրագէտներու, ո-
րանցմէ զուգ արդէն հատ մըն ալ ներ-
կայացուցած էինք ձեր ... Դը-ի
թիւին մէջ:

Նոր խորհրդածութիւններ աւելորդ
կը նկատեմ յատկանշական մտայնու-
թեան մը վրայ՝ որ բնաւ չի վնասեր
մեզի. եթէ ... ...
եւ հրատարակութիւններ աւելի պի-
տացնեն մեզ մեր հասատքին մէջ, թէ
մեր ձեռքն է միայն փրկութիւնը,
պայմանաւ որ կարող ըլլանք միաբա-
նիլ եւ ճանչնալ մեր «բարեկամները»:

Ձեզ գիտեր թէ վէպի ընթացքին՝
դեռ ի՞նչ «անոյշ» անակնկալներ պա-
հած է Լէոն Սազի, մեզ զուարճացնող
տեսակէն: Ես առ այժմ «Յառաջ»ի
ընթերցողներուն կը ներկայացնեմ
Փոքր թիւերուն (14 եւ 15) մէջ եղած
ակնարկութիւնները ի՛ մասին Գու-
յումճեանի, իրենց թողլով ճշդել թէ
այս «ափսոսալի» իրական գոյութիւն
ունեցա՞ծ է, ունի՞ թէ սոսկ վիպա-
գրին երեւակայութեան արդիւնքն է.

— «... Ան (խաղամոլ մարդ մը)
անհագին պարտք ունէր Գոմիճեան ա-
նունով մէկու մը: Այս Հայը դրամա-
փոխ մըն էր, պարհուրելի վաշխառու
մը.

Ուրիշ շատ մը չնորհքով մարդոց
պէս (gentlemen) առկա (խաղամոլը)
այդ Գոմիճեան ըսուածին յաճախորդն
էր:

Ինչ որ ալ ընէր, առջին գողնալ,
անդին գողնար, չէր յաջողիր Փիէռ
տը Գանաօթէլ (այդ խաղամոլին ա-
նունն է) իր օձիքը ազատել այդ մար-
դուն — Հայուն — ձեռքէն.

Գոմիճեան «պաշտօնապէս» թէյ-
պու փողոցին մէջ մանգաղիտներու,
գոհարեղէններու, արեւելեան գեղար-
ուեստական առարկաներու խանութ
մը կը բանեցնէր, բայց խանութին ե-
տեւը տեղ մը ունէր, ուր դրամ փոխ
կուտար եւ իր յաճախորդները կը
խեղդէր

Այս Հայը գուրսէն բնաւ չէր նմա-
նէր դասական Շայլօքին, կոտոր, ցե-
ցոտ, ողորմելի դէմքով վաշխառուի,
ինչպէս հին վաշխառուները նկարա-
գրուած են: Այդ տակաւին երիտա-
սարդ միջահասակ փարիզեան,
ամէն բարձր միջավայրի մէջ մտնող
ելլող, հանդիպածին առջեւ գլուխ ծը-
ռող, ձեռքերը իրարու քսող, Սակա-
րանէն անպակաս, թատերական, գե-
ղարուեստական ամէն տեսակ ներկա-
յացումներու, ցոյցերու մասնակցող...
Մանաւորապէս կը տեսնուէր ինչ ինչ
շրջանակներու, ակումբներու մէջ,
հանրածանօթ ծովեզերեայ զբօսավայ-
րերու մէջ: Իր հիանալի կառքը ամէնէն
անուանի գրօշը կը կրէր.

Անոյշ խօսող, շատախօս, շատ խե-
լացի, հասկցող, ոչ առանց ալ հմտու-
թեան եւ ոչ ալ բնաւ սրամտութենէ
զուրկ: Ինք փոխ դրամ չի տար մար-
դու, — կ'ըսէր, — բնա՛ւ: Միայն թէ
օգնութեան կը փութար, պարզապէս
հաճոյք պատճառելու համար, փափա-
քելով ունենալ ոչ թէ յաճախորդ, այլ
բարեկամ. այս էր յոկ իր նպատակը
— կ'ըսէր: Բայց եկ տես որ առատա-
րը առատօր է: Ժամանակները շատ
գէշ են եւ դրամը դժուարացած է:
Նախզգուշութիւններ ընելու պարտա-
ւոր էր.

Վաշխառուին պէտք էր վճարել, որով-
հետեւ մուրհակ փոխելը դատ դժբախ-
տութիւն մըն էր որ գործին չէր գար,
իսկ չվճարուիլն ալ դատ աղէտ մը:

Ուստի, Փիէռ տը Գնաօթէլ քիթէն
բռնուած էր այս Գոմիճեանին կողմէ
անհագին գումարի մը համար»:

Առ այժմ այսչափ, Պ. Խմբագիր:
Վերջին թիւերուն մէջ նոր բան մը
չկայ:

Հետաքրքրուողներ կրնան մէջտեղ հա-
նել այս նոր մարդը.

**

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՓԱՐ. 3 Հոկտ. (Յառաջ) — Պալի
(Զուիցերիա) մէջ 50 տարիէ ի վեր
գոյութիւն ունի նկարչութեան մրցա-
նակ մը, Prix Normann, որ ամէն տարի
կը տրուի լաւագոյն աշխատութիւնը
ներկայացնող զուիցերիացի նկարչին
միայն:

Այս տարի սոյն մրցանակի յիսնամ-
եակին առթիւ բացառաբար Զուիցե-
րիոյ մէջ բնակող բոլոր նկարիչնե-
րուն միջեւ բացին մրցանակը անոր
տալով միջազգային հանգամանք մը:

Երէկ ուրախութեամբ լսեցինք թէ
ընտիր յանձնախումբին գրկուած բազ-
մաթիւ նկարներուն մէջէն մրցանակը
տուած է Զարեհ Մութաֆեանի գը-
կած «Կարօտի երգը» նկարը:

Պատիւ մը իրեն որ մերն ալ է: Ար-
տանց կը խնդակցինք ու վստահու-
թեամբ կը սպասենք իրմէ աւելի մեծ
յաղթանակներ, քանի որ դեռ շատ
երիտասարդ է եւ ունի հասուն տա-
ղանդ մը:

Ե. Իփէքճեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Մեր դաշտին ոստիկան-
ները իր չուքէն բաժնուած չէին՝ Ուին-
դըրի դղեակէն մինչեւ Լոնտոն: Կոմ-
սը բաւական երկար ժամանակ մնաց
այդ գրասենեակին մէջ: Ցետոյ փոք-
րիկ եւ ինքնաշարժ մը նստաւ: Ոս-
տիկանները իր ետեւէն գացին: Մէկ
օրուան մէջ ազնուական Գերմանացին
կորեց մայրաքաղաքին կամուրջները
առանց բացառութեան, այցելեց եր-
կաթուղիի բոլոր կայանները, Թափա-
նցեց Չէլսի, Ուէյմինկթընի եւ
Նայթսպրիճի զօրանոցներուն առջեւ
եւ չմոռցաւ երթնալ մինչեւ Ուէլինչի
զինարանը:

Իրիկուան ժամը եօթնին Քաֆէ
Ռոյըլի դուռը դարձաւ հանդիպե-
ցաւ իր անծանօթ բարեկամին Պէտր
կա՞յ կրկնելու որ դաշտին ոստիկան-
ները շարունակ կը հետեւէին իրեն.
Կոմսը ընթրեց այս հանրածանօթ սր-
ճարանին մէջ եւ ժամը 9ին տաքննները
պանդոկ մտաւ: Ոստիկանները իրա-
րու քով եկան ու խորհրդակցութիւն
մը կատարելով, որոշեցին հսկողու-
թիւնը շարունակել մինչեւ կէս գի-
շեր: Այնպէս որ իրենցմէ մէկը դիրք
բռնեց պանդոկին ետեւի դրան առ-
ջեւ, իսկ միւս երկուքը պահակ կե-
ցան պանդոկին դիմացը, տարբեր կէ-
տերու վրայ:

Դիւրին բան չէ կասկածելի մէկու
մը շուքին հետեւիլ: տաղտկալի եւ
շատ անգամ ապերախտ աշխատանք է
մեր դաշտին ոստիկանին համար: Մեր
դաշտին ոստիկանին համար: Մեր
դաղանը, իրենց պաշտօնին հաւատա-
րիմ, յոժարակամ պահակ պիտի ըլ-
լան, ... քանի մը ժամ եւս, բայց
պատէն դեռ քանի մը ժամ եւս, բայց
յանկարծ պանդոկին ետեւը դարանա-
կալ սպասող ոստիկանը ... ու ապ-
կալ սպասող ... ընկերներուն:
դանչան մը տուաւ իր ընկերներուն:
Կոմսը գաղտագողի պանդոկէն դուրս
ելած էր:

Երեքը միասին կառք մը նստան-
ցան եւ հալածեցին «փախստական»ը
որ իրենցմէ շատ առաջ անցած էր:
Բարեբախտաբար, սակայն, ճամբա-
ները շատ խճողուած էին եւ գերմա-
նացի ազնուականին կառքը աւելի
դանդաղ կը յառաջանար հիմա, այն-
պէս որ մերինները կրցան շատ մօտէն
հետեւիլ անոր:

Կառքը անցաւ Թօթնըմ Քորթ պողո-
տայէն, Նիւօթըն փողոցէն, Քինկս
Քրոսէն եւ Քալէտոնիըն փողոցին
անկիւնը, վարսայարդարի մը խանու-
թին առջեւ կանգ առաւ: Կոմսը վար ի-
ջաւ հապճեպով եւ առանց չորս դին
նայելու խանութէն ներս մտաւ: Կէս
գիշերին մարդ ի՞նչ պէտք ունի սափ-
րիչին այցելութիւն տալու. մազի՞ը
պիտի կտրել տար թէ պիտի ածիլուէր
երեւոյթը կասկածելի էր չափէն աւե-
լի: Սկոտլընտ Եարտի բարեկները
դարձեալ դիրք բռնեցին խանութին
չորս բոլորտիքը: Կոմսը սափրիչին
քով մնաց մէկ ժամէն աւելի եւ կէս
գիշերին քովնտի դռնէ մը դուրս գա-
լով արագ քայլերով յառաջացաւ մին-
չեւ փողոցին անկիւնը, ուր ինքնա-
շարժ մը վարձեց: Ոստիկանները
վայրկեան չկորսնցուցին եւ թաքսիով
հետեւեցան իրեն մինչեւ իր պանդո-
կը:

Այդ կասկածելի այցելութեան պատ-
ճառով հսկողութիւնը տեւեց մինչեւ
յաջորդ առտուն:

Ոստիկանական տեսչութիւնը որ եւ
է խիստ միջոցի չդիմեց, սակայն,
եւ հրամայեց հսկողութիւնը դադրե-
ցնել, որպէսզի աղմուկ չստեղծուի:
«Պէտք եղածէն չափ չուան տալու
սկզբունքն էր որ կը գործադրէինք:
Օր մը վերջը կոմսը Պերլին կը վերա-
դառնար իր սիրելի վեհապետին հետ,
բոլորովին անտեղեակ այն հսկողու-
թեան որուն առարկայ եղած էր իր
կարճատեւ այցելութեան ընթացքին:

Մասնաւոր Գրասենեակին կողմէ
կատարուած այս սովորական հսկո-
ղութիւնը շատ կարեւոր արդիւնքներ
պիտի տար մօտաւոր ապագային, թէ-
եւ մենք այդքան լաւատես չէինք ա-
ռաջին օրը: Քալէտոնիըն փողոցի
վարսայարդարի խանութը գերման
Գաղտնի Սպասարկութեան Լոնտոնի
մասնաճիւղն էր: Սափրիչը, Անգլիա
ծնած Գերմանացի մըն էր եւ շատ
վարպետ միջնորդ մը Պերլինի լրտե-
սական կազմակերպութեան վարիչնե-
րուն համար: Երեւոյթները փրկելու
պատրուակով անիկա առեւտրական
գրասենեակ մըն ալ բացած էր՝ եւ ա-
մէն շաբթու հարիւրաւոր նամակներ
կը ստանար արտասահմանէն: Այդ նա-
մակները, որոնք ուղղուած էին Անգ-
լիա բնակող գանազան գերմանացի լր-
տեսներու եւ գործակալներու, փակ-
ուած էին կրկնակ պահարաններու
մէջ. արտաքին պահարանը ունէր գեր-
մանական դրոշմաթուղթ մը ինչպէս
նաեւ վաճառականի մը անունը կամ
սափրիչին վրայ՝ իբրեւ առաքող, իսկ
ներքին պահարանին վրան կ'երեւար
գործակալին անունը եւ հասցէն:
Սափրիչը կը բանար առաջինը ու եր-
կրորդին վրան անգլիական դրոշմա-
թուղթ մը փակցնելով թղթատարին
կը յանձնէր. Այս նամակները կը
ճամբորդէին ընդհանրապէս Անգլիոյ
այն քաղաքները որոնք ռազմագիտա-
կան կէտեր նկատուած են, օրինակ
Նիւքասըլ, Սաութէմփթըն, Տովըր
եւայլն

Զարմանալի չէ անշուշտ որ Գերման
Գաղտնի Սպասարկութիւնը այլեւս
մնաց, երբ ճգնաժամի պահուն հա-
կցաւ թէ մեր ունեցած տեղեկութիւն-
ները իր գործունէութեան մասին՝
ամբողջական էին ու կատարեալ: Իր
գործակալներուն ուղղուած ամէն նա-
մակ մեր ձեռքէն անցած էր, սափրի-
չին յանձնուելէ առաջ, կը բանայինք
զանոնք, կը կարդայինք եւ կը լուսա-
նկարէինք:

Շեթայնհաուէր որ իր հրատարակած
վերջին հատորին մէջ գրգռալից
յայտնութիւններ կ'ընէ գերման
գաղտնի սպասարկութեան մասին,
«Քայզէրինտոլիին լրտեսը» տիտղոսը
տուած էր ինքնիրեն, համաձայն իմ
այդ յարձորջումին: Պատերազմէն ա-
ռաջ, սակայն, զինքը ճանչցած էինք
Օթօգրաց անունով: Քաջ մարդ էր ու
նաեւ բախտաւոր, անգամ մը մազա-
պուրծ ազատեցաւ իմ ձեռքէս: 1913-
ին արդէն որոշ գաղափար ունէինք իր
գործունէութեան մասին եւ Անգլիոյ
բոլոր նաւահանգիստներուն ու կայա-
րաններուն մէջ դարանակալ իրեն կը
սպասէինք:

Նոյն տարին Տովըր ծովեզերեայ
քաղաքին զինուորական իշխանութիւն-
ները կը ձերբակալէին օտար դրօշակ-
իրէ մը որ կը լուսանկարէր նաւա-
հանգիստն ու ամրութիւնները: Ոստ-
իկանը կը բողոքէր այդ ձերբակալ-
ման դէմ, պնդելով թէ ինք սովորա-
կան այցելու մըն էր եւ լուսանկար-
ները պիտի պահէր իբրեւ յիշատակ.
բնականաբար կը խոստովանէր թէ իր
արարքը մեղադրելի էր, բայց ինք որ
եւ է չարին նպատակ չունէր:

(Շար.)

ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐԸ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Լեհաստան կուզէ ճեռացնել Հրեաները

Ազգերու Դաշնակցութեան 6րդ յանձնաժողովը (քաղաքական) երեքշաբթի օր զբաղեցաւ հոգատարութեանց խնդրով։ Այս առթիւ Նորվեկիոյ պատուիրակը չնորհաւորեց Փրանքեւսուրիական դաշնագրին կնքումը, բայց մտահոգութիւն յայտնեց Պաղեստինի կացութեան մասին եւ առաջարկեց որ հոգատարութեանց յանձնաժողովը արտակարգ նիստ մը նուիրէ այս հարցին։

Լեհաստանի պատուիրակը բացատրեց թէ իր երկիրը ուշադրութեամբ կը հետեւի Պաղեստինի Հրէական Տան զարգացման եւ հաստատապէս կը յուսայ թէ բրիտանական կառավարութիւնը չպիտի դադրեցնէ ներգաղթը։ Յետոյ գիտել տուաւ թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը պէտք չէ մոռնայ որ աւելի քան անհրաժեշտ ուրիշ չահաստաններ գտնել կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի հրէական ահագին չտեմարանին համար։ Լեհաստանի հրէական կարգ մը շրջանակներուն մէջ սկսած են լրջօրէն քննել այս անհրաժեշտութիւնը եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չի կրնար անտեսել զայն, իբրեւ միջազգային խնդիր։ Արտագաղթին ցեղագրական եւ տնտեսական երեւոյթները կենսական կարեւորութիւն ունին իմ երկրիս համար։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը միայն ատրիճանաբար կրնայ գործել, եւ ճիշդ ատոր համար Լեհաստան իրեն կը վերապահէ պատեհ ժամուն գործնական առաջարկներ ներկայացնել»

Յանուն ֆրանսական կառավարութեան խօսեցաւ Փ. Վիէնօ, չեշտելով թէ Ֆրանսա կ'ըմբռնէ Անգլիոյ դժուարութիւնները՝ Պաղեստինի մէջ. Յետոյ խօսեցաւ Իսքէնտէրուն-Անտիոքի մասին։ (Տես Ա. էջ).

*** Լեհաստանի հրէական շրջանակները իրար անցած են, քաջ ըմբռնելով թէ «յաւելեալ բնակչութիւն» ակնարկը ուղղուած է 3ուկէս միլիոն Հրեաներուն դէմ. Կառավարութիւնը կ'ուզէ որ ամէն տարի 80,000 Հրեաներ հեռանան երկրէն։ Արդ, անցեալ տարի ամէն ամիս 2000 հոգի կը գաղթէին, իսկ այս տարի իջած է ամսական հազարի.

Հունգարիոյ վարչապետը մեռաւ

Երեքշաբթի օր Միւնիխի մէջ մեռաւ Զոր. Կամպօշ, Հունգարիոյ վարչապետը, «որ «Իմմանիթէ» կ'անուանէ «դահիճ» եւ Հիթլէրի մեղսակից։ Ինամակալը անմիջապէս խորհրդակցութիւն մը կատարելով, վարչապետութիւնը յանձնեց Պ. Տարանիյի, որ նոյնպէս Փաշական կը համարուի։

Հանգուցեալը ծնած էր 1886ին, եւ զաւակն էր գիւղական վարժապետի մը։ Իր հակառակորդները հիթլէրական կը կոչէին զինքը։ Կամպօշ չէր ծածկեր իր հիացումը Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի համար։ Զինուորական վարժարանը աւարտելէ եւ մեծ պատերազմին մէջ փայլելէ յետոյ, Կամպօշ մտաւ քաղաքական ասպարէզը։ Հակառակ ըլլալով կոմս Քարոլիյի, Վիէննա փախաւ եւ հակայեղափոխական թերթ մը հրատարակեց։ Երբ Կարմիրները պարտուեցան Հունգարիոյ մէջ, վերադարձաւ բանակին մէջ։ 1920ին երեսփոխան ընտրուեցաւ, 1929ին՝ զինուորական նախարար։ Այս պաշտօնին մէջ մնաց եօթը տարի անընդհատ եւ 1932ին վարչապետ նշանակուեցաւ, իբրեւ հիմնական ծրագիր ընդունելով Թրիանոնի դաշնագրին վերաքննութիւնը։ Եթովպական պատերազմին առեն յանձնարարեց իր պատուիրակներուն որ չքուէարկեն Իտալիոյ դէմ սահմանուած պատիժները։ Յետոյ Պերլին գնաց, մասնաւորապէս տեսնուելու համար Հիթլէրի եւ Տոքթ. Կէօպէլսի հետ։ Այն ատեն ըսին թէ իր նպատակն էր գերմանեւիտալեւհունգարական խմբակցութիւն մը կազմել, հակադրելու համար Փոքրիկ Համաձայնութեան։ 1936 մարտին ստորագրեց Դանուբեան դաշինքը, Հունգարիոյ, Իտալիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ։ Միջազգային մը առթիւ մենամարտեցաւ հողագործական կուսակցութեան վարիչին՝ Տոքթ. Էքարթի հետ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՔՈՒԻ 26 ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 1918 օգոստոսին, Լէնքորանի մէջ, պիտի կառուցին երկու յարական սպանեալ։ Երկուքն ալ բանտարկուած էին 18 տարիէ ի վեր, եւ հիմա պիտի դատուին մասնաւոր ատեանի մը առջեւ. Ասխապատի մէջ, իբրեւ լրտես։ Մէկը նախկին հարիւրապետ մըն է, Զիմնիցքի, միւսը՝ տեղակալ մը, Եաքուբին

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ տնտեսական յարաբերութիւնները խանգարուած են եւ օրէ օր կը ծանրանան։ Եուկոսլավիոյ առեւտրականները գրեթէ ամբողջովին դադրեցուցած են իրենց ապրանքները ղրկել Գերմանիա. Գերմանական կառավարութիւնն ալ թոյլ չի տար որ գերման շրջիկներ երթան Եուկոսլավիա։ Իբրեւ պատասխան, Եուկոսլավիա կը մերժէ գերմանական ապրանքներ գնել։ Գերմանիան աւելի խառնելով իր դիրքը, որոշեց որ ձեռնհասներ՝ էն սկսեալ նոյնիսկ ծախսելու համար Գերմանիա ղրկուած ապրանքներու չորեկտանքի ծախքերը կանխիկ վճարուին, փոխանակ հաշուեկցելու։ Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս վէճին, պատասխանատու գտնելով Ֆրանսան։ Մինչեւ անգամ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա փոխառութիւն առաջարկած է Եուկոսլավիոյ, վերալինման համար, պայմանաւ որ մէկդի դնէ գերմանասէր ձգտումները որոնք այնքան չեշտուած էին վերջերս, տնտեսական տեսակէտով։

ՀԱՐԿԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ նախագահը նամակ մը գրելով գաղութային նախարարին, կը պահանջէ դատի քաշել «Հրապարակագիր Օրիօլը (Վէնսան), «որ կը գործէ իբրեւ ելմտական նախարար», եւ «Հրապարակագիր Պլումը (Լէօն), վարչապետ, ամբաստանելով թէ գիտակից «խարդախութեամբ մարհակներ ծախած են ժողովուրդին», ծածկելով արժեզրկման ծրագիրը եւն.։ Նոյն պահանջը կը դնէ նաեւ միւս մեղսակիցներուն համար, եւ կը սպառնայ ինք դատ բանալ, եթէ նախարարը ընթացք չտայ իր գիմումին։

ՉԵԽԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ծրագիր մը մշակած է, սահմանամերձ շրջաններու ինքնավարութիւնը ջնջելու եւ փոքրամասնութեանց հակողութիւնը իր ափին մէջ կեդրոնացնելու համար։ Նախատեսուած շրջաններուն մէջ կը բնակին 3,000,000 Գերմանացիներ եւ 700,000 Հունգարներ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ կուսակցութեան համագումարը՝ հաստատեց Սպանիոյ հանդէպ չէզոքութիւն պահելու քաղաքականութիւնը։ Յետոյ խստօրէն քննադատելով կառավարութեան քաղաքականութիւնը, անհրաժեշտ գտաւ զօրացնել ազգային պաշտպանութիւնը.

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ զինուորական նախարարը, Զոր. Մարիչ, Փարիզ հասաւ երեքշաբթի առտու, ներկայ ըլլալու համար Սերպիոյ Փեթար եւ Եուկոսլավիոյ Ալեքսանտր Թագաւորներուն նուիրուած յիշատակարանին բացման։

ԻՐԱՐՈՒ ԵՏԵՒԷ ԿԸ ԿՈՏՐԵՆ...

Իբրեւ հետեւանք իտալական դրամին արժեզրկման, Վատիկան եւ Սան Մարինոյի մանրանկար հանրապետութիւնն ալ կտրեցին իրենց դրամներուն գինը։ Բայց երկուքն ալ ոսկի պահեստ չունին, դրամի սակը հաստատուն պահելու համար։ Վատիկան եւ Սան Մարինօ 100 լիրանոց ոսկի դրամներ ունին, որոնք միայն հաւաքածոներու մէջ կը տեսնուին։ 1930ին, երբ Վատիկան սկսաւ իր սեփական դրամը կոխել, 60 տարուան ընդհատումէ մը վերջը, պապական պետութիւնը եօթը դրամներ ունէր միեւնոյն արժէքով, իբրեւ համազօր իտալական դրամին։ Երկուքը պղինձ էին, երկուքը նիքէլ, երեքը՝ արծաթ Իսկ Սան Մարինօ, որ Եւրոպայի ամէնէն հին պետութիւնը կը համարուի, հաստատուած ըլլալով 1291ին, արծաթ դրամներ կոխեց։ Միւս կողմէ իտալական եւ ուրիշ դրամներ ալ ազատ շրջաբերութիւն ունին երկու մանրանկար պետութեանց մէջ։

*** Ազգերու Դաշնակցութեան աշխ օրուան ժողովին մէջ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները ատրիճան մը եւս յառաջ տարին իրենց դրամական համաձայնութիւնը, առաջարկելով հրաւիրել բոլոր պետութիւնները որ համաձայնին վերցնելու շարք մը խոչընդոտներ եւ մասնաւորապէս բաժնեցուցակներու դրութիւնը եւ ուրիշ սեղմումներ։

Փ. Չէմպըլէն, Անգլիոյ ելմտական նախարարը, ճառ մը խօսելով, յայտնեց թէ կարելի չէ երկար ատեն պահել «ղեկավարեալ դրամի դրութիւնը եւ թէ ամբողջ աշխարհ ի վերջոյ պիտի վերադառնայ ոսկեդրամի։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (108)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Հայ ժողովուրդի համար, էջմիածինը վանք մը ըլլալէ աւելի, հայ եկեղեցիի կեդրոնն է, այն վայրը, ուր Գրիգոր Լուսաւորիչը տասնեւվեց դարեր առաջ հայ քրիստոնեայ եկեղեցիի հիմքը դրաւ։

Կովկասի ամէն ծայրերէն հաւատացեալներու բազմութիւն մը կը դիմէր միաբանութեան ... ներկայ ըլլալու համար, մանաւանդ ուսանական ... անկէ վերջ, երբ երկրի քաղաքական կացութիւնը խաղաղած, այլեւս այդ ուխտագնացութիւնը չէր կասեցուած փառանդներու եւ անհարկի նեղութիւններու։

Հակառակ որ միաբանութեան ... ժամանակէն չորս օր առաջ տեղի կ'ունենար, զարմանալի հինգ հազարէ աւելի ուխտաւորներու բազմութիւն մը հաւաքուած էր։ Մեծ մասը բակի մէջ, Մայր Տաճարը շրջապատած էին, իսկ համեմատաբար փոքր թիւ մը յաջողած էր եկեղեցին մտնել, ուր, ինչպէս կ'ըսեն, ասեղ ձգելու տեղ չէր մնացեր։

Ութսունեւչորս տարեկան պառ մը ունէր, բայց դեռ կայտառ մը նման չքեղ հասակով, Հայոց Հայրապետը կը պատարագէր այդ օր։ Հարիւրաւոր ... ծերունի հովուապետի կերպարանքը մեծալայն գունատութիւն մը ստացեր էր, շրջապատուած ձիւնի նման սպիտակ մազերով եւ փառայեղ երկար մօրուքով։ Երբ զօրաւոր ձեռքը բարձրացուց, կիսովին եւ դարձաւ ու խաչակնքելով օրհնեց ժողովուրդը, մօտիկ գտնուողները նշմարեցին այն խոր տառապանքը, որ դրոշմուած էր ծերունիի դէմքին.

— Խաղաղութիւն ամենեցուն ...

Վերջին վանկերը հազիւ լսելի մը մեղմութեամբ դուրս եկան Հայրապետին բերնէն։ Խաղաղութիւն ամենեցուն... Ինչ հեգնանք։ Այդ պահուն ժողովուրդը ու հայ եկեղեցին ամէն բանէ աւելի կարօտ էին խաղաղութեան։

Եկեղեցիի պատերուն մէջ սեղմըուած ժողովուրդին համար սովորական պատարագը նոր իմաստ մը ստացեր էր, նոր յայտնութիւն մը։ Արտասուք ... համեմատաբար եղաւ պատարագին, գիտակցելով այն մեծ պատարագը, որ հայ ժողովուրդը կոչուած էր ընելու իր գարեւոր իրաւունքներու պաշտպանութեան համար.

Աւետարանի կարդալու ժամանակ պատարագը ընդմիջուեցաւ։ Տասներկու զգեստաւորուած եպիսկոպոսներ բարձրացան խորանը ու Հայրապետի հետ շրջապատեցին միաբանով լեցուն արծաթէ բարձրագիր կաթսան։

Սկսաւ միաբանութեան արարողութիւնը։ Ահա Կաթողիկոսը՝ ձեռքին բռնած Գրիգոր Լուսաւորչի աջը, որ կը թաթխէ միւռոնի մէջ, մինչ եպիսկոպոսներն ու սարկաւագները կը սկսին երգել

— Առաքելոյ աղաւնոյ իջանելով հնչմամբ մեծաձայն ի բարձանց ...

Արարատեան դաշտի կէզիչ սաքը, եկեղեցիի մէջ խռնուած այդքան մեծ բազմութիւնը, անտանելի հեղձուցիչ մթնոլորտ մը ստեղծեր էին տաճարին մէջ։ Երբ պատարագը վերջացաւ, ժողովուրդը վարար գետի մը նման հոսեցաւ դռներէն դուրս։ Քիչ անցած, տաճարի գլխաւոր դրան առջեւ, բոլոր իրենց ատրիճաններուն երկու կարգի վրայ շարուեցան վանքի միաբանութեան անդամները։ Ահա կ'երեւի Հայոց Հայրապետը, որ ձեռքի աստային կռթնելով հանդարտ կ'առաջանայ՝ աջ ու ձախ օրհնելով ժողովուրդը։

— Կեցցէ Վեհափառը, կեցցէ Հայոց Հայրիկը,— կ'որոտայ ժողովուրդը, որ ալիք ալիք յորձանք կուտայ դէպի Վեհարանը, որ հազիւ յիսուն քայլ հեռաւորութիւն մը ունենայ Մայր Տաճարէն։

— Ժամապարհ, թողէք պատգամաւորութիւնը վեհարան մտնէ,— իրար հրմշտկելով մէկ մէկու ձայն կուտան մարդիկ.

Եւ գիւղէն ու խումբ մը կիներ դէմ-ուարութեամբ կը ճամբեն վեհարանի դռնէն ներս՝ Հայրապետին ներկայացնելու կիներու ժողովի որոշումը, այն է՝ չյանձնել կալուածները յափշտակիչ կառավարութեան-համայնական համայնքին, ժողովուրդը կը ցրուի դէպի լիճ կամ մնացած։ Հեռուէն կը լսուի գիւղական դահուլ-զուռնայի ձայնը։

Այդ օր, կէս օրէ վերջ ընկերները իրարմէ բաժնուեցան։ Վահէն մեկնեցաւ Իգտիրի շրջանը, հոն Ալի բէկին սպասելու համար։ Երեկոյեան մեկնեցան էջմիածինէն եւ, ճամբու վրայ Զաւարթնոցի աւերակները այցելելէ վերջ, հասան Փարաքար։

Եւգինէն կը սպասէր նշանածի մը պահով մեկնելուն, որ ինքն ալ միամտուած վերադառնար Ղարաքիլիսէ, մօր մօտ։ Բայց Երեւանի ընկերներու խոստացած պարսկական անցագիրը կ'ուշանար՝ մտահոգութեան մատնելով աղջիկը, որ կը սարսափէր՝ մտածելով նոր դժբախտութեան մը մասին։

Գէորգը այդ օրերուն հազիւ թէ տունը կը մնար։ Սարգիս Աբեղը ստատիկ անհանգստացած, չէր հասկնար, թէ ինչ իմաստ ունի շրջակայ գիւղերը ասդի տակ առնելը, ազէտ գիւղացիներուն խօսք, հասկցնելու համար ...

Աշտարակէն սկսած մինչեւ Նոր գաւիթ գիւղը այցելած էր Գէորգ Ամէն գիւղի մէջ հաւաքած էր գիւղացիները եւ անոնց հասկնալի լեզուով բացատրած եկեղեցական կալուածներու գրաւման օրէնքի նշանակութիւնը. Աշտի զարնող գիւղացիները կամ երէցփոխները ոչ մէկ թուղթ պէտք ստորագրէին եւ ոչ մէկ գումար պէտք է ընէին կառավարութեան կողմէ նշանակուած յանձնախումբին ու չտալով հայկական գիւղերը պիտի ցնէին։

Թէեւ դաշտային աշխատանքներու ամենաեռուն ժամանակն էր, բայց գիւղացիք հետաքրքրուած՝ գիւղերը կը հաւաքուէին կամ եկեղեցիի բակը եւ կամ ու եւ է տան մէջ ուշադիր կը լսէին Գէորգը ու անվերապահ կերպով կ'որոշէին հետեւիլ անոր խորհուրդներուն։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Metro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 9 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No 3239

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆՇԱՆԱԿԱԼԻՑ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Ի՞նչ պատկեր կը ներկայացնեն Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատին երեք թեւերուն յարաբերութիւնները՝ չորս ամսուան իշխանութենէն վերջ:

Ինչպէս յայտնի է, Համայնավար կուսակցութիւնը մաս չէ կազմեր դահլիճին, բայց անոր վրայ կը ճնշէ իր «զանգուածներու տիրապետութեամբ»:

Ան այս քաղաքականութիւնը կը վարէ վարպետօրէն, նահանջելով հոն ուր ընդհարում կրնայ պատահիլ, բայց միշտ մնալով հաւատարիմ՝ իր մշակած առաժմեայ ծրագրին:

Այսպէս, ան մէկզի դրաւ «Ֆրանսական Ճակատ» կազմակերպութիւնը, երբ համոզուեցաւ թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը վճռապէս կ'ընդդիմանայ: Սակայն, բանաձեւը մէկզի դնելով հանդերձ, շարունակեց եւ այսօր աւելի ուժգնօրէն կը հնչեցնէ միութեան կոչը: Անունը մէկզի նետեց, բայց բովանդակութիւնը պահեց:

Տակաւին կիրակի օր, Փարք տէ Փրէնսի մարզարանին մէջ սարքուած ժողովին առթիւ, Մորիս Թորէզ կ'աղաղակէր.

— «Մեր կուսակցութիւնը, որ ունի 270,000 հետեւորդներ եւ կը վայելէ վստահութիւնը 95,000 համայնավար երիտասարդներու, կը յայտարարէ.

— Միութիւն՝ բոլոր համայնավար եւ ընկերվարական չուննորներուն միջեւ, Ֆրանսայի եւ բոլոր երկիրներուն մէջ, ինչպէս անդադար կ'առաջարկենք:

Միութիւն բանուոր դասակարգի բոլոր ուժերուն միջեւ, որոնք քաջաբախտաբար համախմբուած են միակ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մէջ:

Միութիւն՝ մեր միջեւ, համայնավարներ, ընկերվարականներ, արմատականներ, հանրապետականներ, բանուորներ եւ գիւղացիներ, ձեռքի եւ մտքի աշխատաւորներ, մեր միջեւ, Ֆրանսացիներ, որ չենք ուզեր ձգել որ մեր երկիրը ընկղմի փաշիզմին կործանումին, ամօթին եւ արհաւիրքին մէջ:

Այո, աւելի քան երբեք մեր կուսակցութիւնը կոչ կ'ուղղէ Ֆրանսայի ժողովուրդին Միութեան, ընդդէմ դրամատիրական փոքրամասնութեան որ կը շահագործէ, կը նարստահարէ եւ կը պառակտէ զայն: Այո, աւելի քան երբեք մենք ձեռք կ'երկարենք կաթոլիկ աշխատաւորներուն, բանուորներուն, պաշտօնեաներուն, գիւղացիներուն, որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսէր Լէնին, «հարուստ դասակարգին պայքարի միութիւնը երկրի վրայ դրախտ մը ստեղծելու համար՝ աւելի արժէք ունի, քան չուններուն կարծիքի միութիւնը՝ երկնքի մէջ դրախտի մը մասին»:

Եւ ապա ծանօթ նշանաբանը.— Միութիւն «ազատ, հզօր եւ երջանիկ Ֆրանսայի մը համար»:

Այսքան ընդլայնելով միութեան սահմանը, նոյնիսկ ձեռք երկարելով գնդ. տը լա Ռօքի «խաբուած» հետեւորդներուն, Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը ամէն բանէ առաջ կը ջանայ պահել եւ բազմապատկել իր նուաճումները: Ուրիշ խօսքով՝ սփռել ու պահել միլիոնաւոր բազմութիւնները, եւ անոնց ձեռքով իրականացնել ինչ որ կարելի է, ներկայ պարագաներուն մէջ:

Միութեան եւ համերաշխութեան այս աննախընթաց եւ սրբատառ տենդը անշուշտ չի խաբեր անոնք որ համայնավար չեն: Նոյնիսկ ընկերվարականները յաճախ կը հարկադրուին ազդ-լեզի ճշմարտութիւններ յիշեցնել իրենց դաշնակիցներուն, առանց կամուրջները այրելու:

Դեռ անցեալ շաբթու, ընկերվարական պատասխանատու վարիչ մը, նոյն ինքն անպաշտօն նախարար Փ. Փօլ Ֆօռ դիւանագէտը, գրած կուտար «Փօփիւլէր»ի մէջ.

— «Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը երբեմնակեց Վայմար Քուրիուրէի մէկ նշանաւոր գրքոյկը՝ պապական իշխանութեան յաջորդականութեան եւ ռեփերներու մասին եւ այսօր կը ծնրադրէ Եկեղեցւոյ իշխաններուն առջեւ:

Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը կը մեծարէ Ֆրանսայի սպայակոյտին բարձր արժէքը, մէկ միլիառ կը պահանջէ երիտասարդութեան զինուորական պատրաստութեան համար, կ'ընդունի եռագոյն դրօշը եւ «Մարսէյեզ»ը երգել կուտայ լիահագագ, իր հետեւորդներուն:

Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը առաջարկած է Հիթլէրի «Իմ Պայքար»ին մեկնաբանուած ընթերցումը նախակրթարաններու մէջ, այսինքն ատելութեան ուսուցումը մանուկներու:

Ճշմարտութիւն է որ Սպանիոյ ցաւալի դէպքերուն առթիւ, համայնավար կուսակցութիւնը կը յաւակնի ֆրանսական կառավարութենէն պահանջել դիրք մը, զոր չի համարձակիր իսկ պահանջել Խ. Միութենէն: (Կ'ակնարկէ զէնք ճարելու հարցին):

Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը չունեւոր բազմութեանց յեղափոխական շահը կը զոհէ հեռաւոր Ռուսաստանի ազգային շահուն»:

Երբ այսքան բաց կը խօսին ընկերվարականները, կարելի է ենթադրել թէ ինչ կը մտածեն արմատականները.

Անոնց պաշտօնական օրկանը միշտ փափկանկատութեամբ կ'արտայայտուի, բայց ուրիշ արմատական թերթեր, եւ մանաւանդ «Լա Ռէփիւպլիք» բացէ ի բաց պայքար կը մղեն ժողովրդական ճակատի սխալներուն եւ համայնավարութեան մոլորանքներուն դէմ:

Վերջերս բազմաթիւ արմատական խմբակցութիւններ հրապարակաւ իրենց դժգոհութիւնը յայտնեցին կարգ մը տնօրինութեանց եւ Ֆրանքի արժեզրկման դէմ, եւ հիմա մարդիկ անհամբեր կը սպասեն կուսակցութեան ընդհ. ժողովին, որ պիտի գումարուի հոկտեմբեր 22-25ին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՈՒՂՂԵՑԻՆ

Մոսկուա կը սպառնայ խզել չէզոքութիւնը

Սպանիոյ ապստամբ զօրքին հրամանատարութիւնը վերջնագիր մը ուղղեց Մատրիտի կառավարութեան, մայրաքաղաքին անմիջական անձնատուութիւնը պահանջելով: Հակառակ պարագային քաղաքը անխնայ պիտի ռմբակոծուի օդէն: Առջի օր սկսած ռմբակոծութիւնը շարունակուեցաւ չորեքշաբթի օր ալ: Ապստամբ օդանաւերը կարկուտի պէս ռումբ տեղացին շոգեկառքի կայարաններուն, օդակայաններուն եւ զօրանոցներուն վրայ, միեւնոյն ատեն ցրելով յայտարարութիւններ որոնք կը թելադրեն ապստամբիլ կառավարութեան դէմ: Կարգ մը կամուրջներ քանդուեցան, ընդհատելով Մատրիտի հաղորդակցութիւնները Վալենցիոյ եւ Ալիքանթէի հետ:

Քաղաքին պաշտպանը յառաջ կը տարուի մեծ արագութեամբ: Բոլոր անոնք որ անկարող են կռուելու, ինչպէս եւ տարեհասած կիները եւ մանուկները կը հեռանան կարաւան-կարաւան, ընկերակցութեամբ զինուորներու եւ քաղաքային պահակներու: Կը կարծուի թէ ապստամբներուն ընդհ. յարձակողականը պիտի սկսի այս շաբթու, հրամանատարութեամբ Զօր. Վալէ-րայի, որ փրկեց Թոլէտոն: Միւս կողմէ նոր ճակատ մը կը կազմուի, սեղմելու համար մայրաքաղաքին պաշարման օղակը:

Կարգ մը թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ խուճապը կը ծաւալի Մատրիտի մէջ:

••• Օվիէտոյի մէջ պաշարուած 2500 ապստամբները կը շարունակեն դիմադրել կառավարի յարձակումներուն: Ապստամբ օդանաւերը դեղ հասցուցին անոնց օր, միեւնոյն ատեն քաջալերական կոչեր ուղղելով: Կ'ըսուի թէ 500 այրեր, կիներ եւ մանուկներ սպաննուած են վերջին ռմբակոծութեանց հետեւանքով: Պաշարուած զօրքին հրամանատարը, որ կը դիմադրէ 82 օրէ ի վեր, հեռագրած է թէ իր բանակին կորուստը աննշան է, բայց բազմաթիւ մարդիկ սպաննուած են քաղաքին 40,000 բնակիչներէն: Կառավարական օդանաւ մը յուր տարած է թէ բազմաթիւ այրերու, կիներու եւ մանուկներու դիակներ կը մնան փողոցներուն մէջ: Կը հաստատուի թէ ժանտախտն ալ մեծ աւերներ կը գործէ քաղաքին մէջ:

••• Այսօր, ուրբաթ, Լոնտոնի մէջ կը գումարուի Սպանիոյ հանդէպ չէզոքութիւն հաստատած պետութեանց պատուիրակներուն ժողովը: Այս առթիւ խորհրդային իշխանութիւնը կը սպառնայ խզել չէզոքութեան քաղաքականութիւնը, եթէ Փորթուկալ, Գերմանիա եւ Իտալիա անմիջապէս չդադրեցնեն զինամթերքի առաքումը: Լոնտոնի խորհրդային գործակալը ծանուցումը ըրաւ Լոնտոնի ժողովին: Ցարտարը այս իմաստով յայտարարութիւն մը յանձնեց Լոնտոնի ժողովին: Ցաւով կը յայտնէ թէ խորհրդային կառավարութիւնը կը վախնայ որ համաձայնութեան յանձնախումբը կը չքացնէ դաշնագիրը: «Խորհրդային իշխանութիւնը չի կրնար համաձայնիլ որ Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու համար կնքուած համաձայնութիւնը դառնայ վարագոյր մը՝ ծածկելու համար ապստամբներուն եղած զինուորական օգնութիւնները, ընդդէմ Սպանիոյ օրինաւոր կառավարութեան: Հետեւաբար, խորհրդային կառավարութիւնը հարկադրուած է յայտարարել թէ ինքզինքը ազատ պիտի զգայ կնքուած յանձնառութիւններէն, եթէ անմիջապէս չդադրին այս բռնաբարումները»:

••• Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարին մէջ, սպանիացի պատուիրակ մը յայտնեց թէ չէզոքութեան դաշնագրին կնքումէն ի վեր ապստամբները զէնք եւ ռազմանիւթ կը ստանան Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն: «Սեպտ. 7ին ապստամբները ստացան 23 ռազմական օդանաւ, 9ին՝ 360 թոն ռազմանիւթ հասած է Գերմանիայէն. 29ին՝ ապստամբները ստացան են հեղձուցիչ կազ: Իսկ մենք փոխարէն Անգլիա եւ Ֆրանսա կը մերժեն զէնք ծախել մեզի: Առեւտ չի կրնար արգիլել մեր յաղթանակը, բայց պիտի երկարաձգէ քաղաքացիական պատերազմը: Եթէ հրասայլեր եւ թնդանօթներ ունենայինք, մենք երկու ամիսէն պիտի շահէինք պատերազմը: Չէզոքութեան համաձայնութիւնը իրաւագիտական այլանդակութիւն մըն է»:

Բայց եւ այնպէս, համագումարը գնահատեց չէզոքութեան քաղաքականութիւնը: Միայն թէ պատուիրակութիւն մը ղրկուեցաւ կառավարութեան, որպէսզի անոր ուշադրութիւնը հրաւիրէ ուրիշներու կողմէ կատարուած բռնաբարումներու մասին:

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ՆՈՐԷՆ ՄԵՐԺՈՒԵՑԱՆ
1,136,000 ձայնի մեծամասնութեամբ

Անգլիոյ համայնավարները ամէն տարի դիմում կը կատարեն աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարին, շարքերուն մէջ մտնելու եւ միացեալ ճակատ կազմելու համար:

Համագումարի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ ալ արծարծուեցաւ այս խնդիրը, եւ, յուզումնալից վիճաբանութենէ մը վերջ, գործադիր կոմիտէին նախագահը յայտարարեց.

— «Համայնավարները չեն կրնար ընդունիլ որ աշխատաւորական կուսակցութիւնը հիմնուի ժողովրդապետական սկզբունքին վրայ: Այդ բանը տրամագծօրէն հակառակ է նոյն կուսակցութեան քաղաքականութեան որ կը ձգտի ընչազուրկներու դիկտատուրա հաստատել»:

Այս ճառէն անմիջապէս վերջը քուէարկութիւն կատարուեցաւ, հակառակ ծայրայեղներու բողոքին եւ համայնավարներու միացումը մերժուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ,— 1,136,000 ձայնով:

••• Նախընթաց նիստին մէջ, համագումարը 657,000ի դէմ 1,738,000 ձայնով քուէարկեց բանաձեւ մը, որուն համաձայն, ձեռնպահ մնալով դիկտատուրաներու պառակտիչ դիրքը, Ազգերու Դաշնակցութեան հաւատարիմ պետութեանց զինուիլ ուժը պէտք է պայմանաւորուի հաւանական յարձակողներու զինուիլ ուժին հետ: Պարզ հայերէնով՝ կուսակցութիւնը համաձայն է Անգլիոյ սպառազինութեանց զօրացման:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՍՏԵ՞Ղ ԱԼ ...

Խորհրդային վարիչները եւ գրիչները տակաւին կը շարունակեն «հակայեղափոխական տրոցկիստ-նացիոնալիստական թափթփուքներ» հալածել, աջ ու ձախ արձակելով արտի շուները:

Բնականաբար այս գործունէութիւնը աւելի «զգայացունց» հանգամանքներ կը առնայ հոն ուր տէր տիրականը հասարակ տիրացուներ են, կարմիր շապիկ հագած:

Այդպէս՝ մեր դժբախտ երկիրը, աշխարհի Հայաստան:

Ինչե՞ր, ինչե՞ր կարդացած չենք, վերջին ամիսներու ընթացքին:

Եւ դեռ բազմաթիւ բաներ ալ դուք պիտի կրնայիք իմանալ, ոչ ալ մենք:

Մնաց որ, «Խ. Հայաստան»ը նորէն ճամբան մնաց (վերջին կապոցին թուականն է՝ սեպտեմբեր 3...):

Եւ տխրահռչակ օգնութեամբ կը հասնի «Զանգուած», պատմելու համար թէ «Տրոցկիստական հակայեղափոխական» համաճարակը հասեր է մինչեւ Փարիզ եւ Լիոն:

Թերթը պատմելով «Փարիզեան շրջանի աշխատանքի խումբերու» վիճակը, ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Պէյլիի մասին.

— Պէյլին մեծագոյն յոյսը կը կազմէր այն տրոցկիստական հակայեղափոխական քլիքին, որ կազմուեցաւ Լիոնի մէջ եւ անյաջողաբար հաղաւ հօկեան ընդդիմադիրբջարժումի դիմակը, կարենալ պայքարելու համար կոմունիստ կուսակցութեան դէմ, հայ իրականութեան մէջ: Պէտք է խոստովանիլ սակայն իրականութիւնը, որ Պէյլիի կուսակցական եւ համակիր ընկերները, բացի մէկ երկու անգիտակից տարրերէ, (որոնք վաղուց չոկած են իրենց դիրքը) երբեք չէին բաժներ Լիոնի մէջ սաղմնաւորած տրոցկիստական հակայեղափոխական քլիքին եւ անոր Բարիզի չորս հինգ ներկայացուցիչներուն տեսակէտները»:

Միայն Պէյլի՞ն էր վարակուած:

Իսի-լէ-Մուլինոյի մասին ալ բաներ մը կը փսփսայ թերթը, առանց նոյն բառերը գործածելու.

— «Երկար ժամանակ տեղւոյն Աշխատանքի խումբը դատապարտուած էր անգործութեան եւ չէր գտնուեր իր կոչումին վրայ, մէկ երկու ընկերներու հատուածական, անձնական էնթրիկներուն հետեւանքով: Շնորհիւ կեդր. յանձնախումբին համբերատար բացատրութիւններուն» եւն.:

Իսկ Առնուվիլի մէջ ուրիշ պատմութիւն, ուրիշ բառերով.

— «Այստեղ ալ խումբը քայքայուած էր ժամանակին, մէկ-երկու ընկերներու սէքտէր (աղանդամոլ) եւ անթակտ (անխորհուրդ) գործունէութեան հետեւանքով»: Եւայլն:

Եւ վերջապէս ազդարարութիւն մը, «Զգուշացում»:

Կարտանի Աշխատանքի խումբը արձանագրելով «կոմունիստ կուսակցութեան շարքերէն վտարուած» երեք անձերու անունները, կը յայտարարէ թէ անոնք կը պատկանին «Լիոնի տրոցկիստական հակայեղափոխական քլիքին»:

Լէօն, Լէօ՛ն (Թրոցքի) ի՞նչ ձիւն բերիր երեւանէն մինչեւ Լիոն....

ՎԱՀԷ

ՌԱՏԷՔ ԱԼ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 7 թուականով.— Քարլ Ռատէք ձերբակալուեցաւ իբրեւ մեղսակից Սթալինի դէմ սարքուած Թրոցքիական դաւադրութեան: Ռատէք, որ Սթալինի առաջին քաղաքականութեան դրօշակակիրն էր «Իզվեստիա» պաշտօնաթերթին մէջ, որ եւ է բան չէր գրեր տպագրելու քան մէկ ամիսէ ի վեր: Իր վերջին գրութիւնը եղաւ անմիջական գնդակահարում պահանջել իր նախկին ընկերներուն, Զինովիեւի եւ միւս 15 ամբաստանեալներուն դէմ: Իր անունը յիշուեցաւ դատավարութեան ընթացքին, իբրեւ մեղսակից: Այս առթիւ քանի մը անգամ գրուեցաւ թէ ձերբակալուած է: Իսկ վերջերս կ'ըսէին թէ խենդեցած է:

Ջինքը մօտէն ճանչցողները չեն հաւատար խենդութեան, մանաւանդ որ շատ փորձանքներ անցուցած է նախապէս: Երբ Կեդր. Ասիա աքսորուեցաւ 1929ին, Ռատէք շատ չանցած ուրացաւ իր տէրը՝ Թրոցքին, եւ նորէն իշխանութեան աչքը մտաւ: Բայց այս անգամ հօվերը ուրիշ ուղղութեամբ կը փչէին եւ իր կարգին ինկաւ ամբաստանեալի աթոռին վրայ:

Ռատէք եղած է համայնավարութեան վաղեմի յառաջապահներէն, Լենինի եւ Թրոցքիի հետ եւ նոյնպէս քարոզիչ մը համաշխարհային յեղափոխութեան: Այժմ ձերբակալուելով, կը դառնայ վերջին կարեւոր դէմքը Սթալինի սարքած «մաքրագործում»ի քաղաքականութեան:

Ոսկի կը փախցնեն Ֆրանսայէն

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ մաքսանենգներու կազմակերպուած խումբեր կը շարունակեն ոսկի փախցնել Զուիցերիոյ եւ Պելճիոյ սահմանագլուխէն: Անոնք այժմ յարմարած են նոր պայմաններուն եւ մեծ վնաս կը հասցնեն Պանք տը Ֆրանսի: Այս վերջինը ոսկի կը գնէ հին սակով, եւ արգիլած է ոսկիի արտածումը, առանց մասնաւոր արտօնագրի: Սակայն Պրիւքսէլի մէջ ոսկի կը գնուի եւ կը ծախուի այնպիսի սակով մը որ սովորական էր Ֆրանքին արժեզրկումէն առաջ: Ժընեւի եւ Ցիւրիխի մէջ զուիցերիական դրամատուները 140 ֆրանսական ֆրանք կը վճարեն ֆրանսական ոսկեդրամի մը (լուի), — 40 ֆրանք աւելի Ֆրանսայի մէջ վճարուած փոխարժէքէն: Մաքսանենգները շրջանէ շրջան պտտելով կը հաւաքեն գիւղացիներու կողմէ պահուած ոսկիները: «Փարի-Միտի» կը գրէ թէ անցեալ հինգշաբթի օրէն ի վեր 1,000,000,000 ֆրանքի ոսկի փախցուած է Ֆրանսայէն Զուիցերիա:

Խուզարկութիւն Ընկերային Կուսակցութեան գրասենեակին մէջ

Իբրեւ հետեւանք գնդ. տը լա Ռօքի կուսակցութեան դէմ բացուած դատական քննութեան, ոստիկանութիւնը երէկ առտու խուզարկութիւններ կատարեց կազմակերպութեան գրասենեակներուն մէջ: Բազմաթիւ գաղտնի ոստիկաններ իրենց վարիչին հետ ներկայացան Պասանօ փողոց եւ անմիջապէս ձեռնարկեցին գործողութեանց: Միեւնոյն ատեն խուզարկութիւններ կատարուեցան կարգ մը վարիչներու բնակարաններուն մէջ:

Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Խուզարկութիւնները կապ ունին, նաեւ, կիրակի օրուան ցոյցին հետ:

••• Համայնավար կուսակցութիւնը նամակ մը ուղղելով «Ժողովրդական համախմբումի» կուսակցութեանց եւ կազմակերպութեանց, կ'ընդդիմանայ քաղաքական միթինկներու գումարման առթիւ հաստատուած արգելքին դէմ:

Կուսակցութիւնը 122 միթինկներ սարքած է շաբաթ եւ կիրակի, Ալզաս-Լօռէնի մէջ: Ներքին նախարարը պահանջեց ետ կենալ եւ պատասխանի կը սպասէ:

—•—

ՀԱՑԱԳՈՐԾՆԵՐԸ գործադուլ պիտի հռչակեն նոյեմբեր 1ին, եթէ ամբողջական գոհացում չտրուի իրենց պահանջներուն, հաւասարար բանակցութիւններով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵԼԺԻԱՅԷՆ

ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ.— ՆՈՐԷՆ ՌԷՔՍԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Ինչպէս «Յառաջ» հաղորդած էր, վերջերս տեղական կառավարութեան հրամանով բազմաթիւ խուզարկութիւններ ու ձերբակալութիւններ կատարուեցան Գելժիոյ զանազան քաղաքներու, մասնաւորապէս յեղափոխական կեդրոններու մէջ,— Գրիւսէլ, Անվերս, Լիէժ, Մոնս, Նամիւր, Շարլրուա, Մալին, Ժիլլի, Ժըմափ, եւն.: Խուզարկութիւններ կատարուեցան նաեւ ընկերվարական գրասենեակներու եւ ֆաշական շրջանակներու մէջ:

Այդ առթիւ երեւան հանուեցաւ գոյութիւնը Թրոցքիական բաւական կարեւոր շարժումի մը, որ տեւական յարաբերութեան մէջ էր օտար յեղափոխական շրջանակներու հետ, եւ կը ձգտէր ապստամբութիւն յառաջ բերել Գելժիոյ մէջ, միեւնոյն ատեն քանդելով Գելժիոյ ընկերվարական եւ համայնավարական կուսակցութիւնները: Փակագիծի մէջ ըսենք թէ պելժ համայնավարները, որոնց պետն է ծանօթ գործիչ Ժաքըմօթ, հետեւող են ստալինեան յեղափոխութեան, մինչդեռ Թրոցքիի կուսակիցները կը ձգտին համաշխարհային յեղափոխութեան.

Թրոցքիական շարժումին իբրեւ կարեւոր պարագլուխներ ձերբակալուած են՝ Վալթէր Ֆօժ անունով հանքագործ մը, որ յունիսի գործադուլին վարիչն էր, ինչպէս նաեւ Ժօրժ Վէրէկըրն, շարժավար մը, թունդ Թրոցքիական: Այս վերջինը յայտարարած է օրագրողի մը.

— «Յեղափոխութիւնը որոշ թուական չունի, ան ծագում կ'առնէ դէպքերու պատմական ուժով, օր մը չէ օր մը պիտի պայթի ապստամբութիւնը: Յեղափոխական շարժումներ կրնան յետաձգուիլ, բիրտ ուժը կրնայ սանձ դնել յեղափոխութեան, սակայն չի կրնար զայն կասեցնել: Դ. Միջազգայինը, զոր մենք Թրոցքիականներս պիտի կերտենք, պիտի իրականացնէ այն մեծ յեղաշրջումը, զոր մեր նախորդները չկրցան գլուխ հանել: Մենք ապահով ենք մեր վերջնական յաղթանակի մասին»:

Հուէօքէ անուն սպանիացի համայնավարի մը տան մէջ գտնուեցան կասկածելի թուղթեր եւ երեւան ելան բազմաթիւ զէնքեր, որոնք Սպանիա կը ղրկուէին:

Անվերսի նաւահանգիստին մէջ ոստիկանութիւնը խուզարկեց զէնքերով լեցուն փոխադրանաւ մը, որ իբրեւ թէ ապակեղէն պիտի փոխադրէր Համպուրկ: Ապակեղէնի տեղ, երեւան ելան մեծաքանակ զէնք: Հոլանտի մէջ ալ երեւան հանուեցաւ գնդացիրներու եւ հրազաններու կարեւոր մթերք մը:

Քննութիւնները կը շարունակուին: Արդիւնքը առ այժմ գաղտնի կը պահուի, մինչեւ որ երեւան հանուին թաքուն կազմակերպութեան գործունէութեան բոլոր ներքին ծալքերը:

— Գելժիոյ Ֆաշական շարժումը, որու մասին ուրիշ անգամ առիթն ունեցած եմ խօսելու, սկսած է բաւական ծաւալիլ, առաջնորդ Լէոն Տէկրէլի յանդուգն ու կորովի ջանքերուն շնորհիւ, հակառակ ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց բուռն ընդդիմութեան

Անցեալ երեքշաբթի Ռէքսի կուսակիցները մեծ միթինկ մը կազմակերպած էին Սըրէնկի մէջ, Լիէժի մօտ, որ բանուորական կարեւոր կեդրոն մըն է: Տէկրէլ պիտի բանախօսէր ընդարձակ խոշոր հին գործարանի մը մէջ, ուր մասնաւոր հրաւիրատոմսերով քանի մը հազար հոգի պիտի հաւաքուէին, լսելու համար առաջնորդին խօսքերը: Միւս կողմէ, ընկերվարականներն ու համայնավարները լուրջ պատրաստութիւններ տեսած էին ամէն գինով արգիլելու համար հաւաքոյթը: Վերջին պահուն, Սըրէնկի քաղաքապետը, կանխելու համար խռովութիւնները արգիլեց միթինկը, սրահին խարխուլ վիճակը պատրուակ բռնելով:

Նոյն միջոցին Տէկրէլ, որ Գրիւսէլ կը գտնուէր, վերահասու ըլլալով քաղաքապետին կողմէ դրուած արգելքին, շոգեմակոյկ մը վարձեց, եւ խումբ մը կամաւորներով ճամբայ ելաւ դէպի Սըրէնկ(*): Հոն ցամաք պիտի ելլէր եւ ինարկէն քաղաքին կեդրոնը հրապարակի մը վրայ պիտի արտասանէր իր ճառը, որ բարձրախօսով պիտի լսուէր ամէն կողմ:

Երբ շոգեմակոյկը հասաւ Սըրէնկի նաւամատոյցը, Ռէքսի կուսակիցները, որոնք անհամբեր իրենց առաջնորդին գալուստին կը սպասէին, բուռն միահամուռ ու բարբառային կանչեր արձակել: — Կեցցէ՛ Տէկրէլ, «Ռէքսը պիտի յաղթանակէ»: Տէկրէլ կամրջակին վրայ, վէս ու խրոխտ կեցուածքով մը, իր եղբայրական ողջոյնները հաղորդեց Ռէքսի համակիրներուն եւ բուռն կոչ մը ուղղեց Սըրէնկի բանուորական զանգուածներուն: Մինչ նոյն պահուն, համայնավարները, որոնք դիրք բռնած էին ջրանցքի երկու եզերքներուն վրայ, սկսան երկաթի կտորներ տեղացնել կամրջակին վրայ, միեւնոյն ատեն ատկէ անդին ատրճանակի գնդակներ արձակուեցան, որուն հետեւանքով քանի մը հոգիներ վիրաւորուեցան, իսկ Ռէքսի պետերէն Պիէրար Վիլէմըս արիւնլուայ վիճակի մը մէջ գետին ինկաւ: Մինչ այս մինչ այն, ոստիկանութիւնը վրայ հասնելով, յանցանքի վրայ ձերբակալեց քանի մը համայնավարներ, եւ ամբոխը ցրուելով, խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ: Վիրաւորեալները տեղին վրայ դարմանուեցան, իսկ Պիէրար ծանր վիճակի մը մէջ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ

Գրիւսէլի եւ գաւառներու մէջ յաճախադէպ են նմանօրինակ դէպքերն ու կռիւները:

Ռէքսերը ուժգին պայքար կը մղեն խառնելու համար իրենց շարքերը: Գրիւսէլի մէջ մարդ յաճախ եր հանդիպի Ռէքսի ծանուցումներուն: «Le pays réel», Ռէքսի պաշտօնական օրկանը ձրի կը տրուի անցորդներուն: Այդ թերթին մէջ խստիւ կը քննադատուին ու անխնայ կը ձաղկուին բոլոր կուսակցութեանց պատկանող քաղաքական մեծ դէմքերը, մինչեւ իսկ վարչապետն ու կառավարութեան անդամները: Թերթերը լեցուն են զաւեշտական հետապնդումներով եւ դատավարութիւններով:

Սակայն հակառակ բարոյական ու նիւթական այս բոլոր դժուարութիւններուն ու զոհողութեանց, Ռէքսի կուսակցութիւնը բաղդատաբար քիչ արդիւնք ձեռք բերած է, որովհետեւ շատ դժուար է քաղաքական սկզբունքներ ներմուծել Գելժիոյ պէս ազատ ու ժողովրդավար երկիրի մը մէջ:

Պարագան նոյնն է նաեւ համայնավարութեան համար: Պելժ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը քաղքենի է ու բարեկեցիկ, մէջն ըլլալով նաեւ գործաւոր դասակարգը:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԻ

(*) Գրիւսէլ հականոտի ցամաքային քաղաք մը ըլլալուն, ունի իր ծովախածքիստը ու ծուարկելի ջրանցքը, այնպէս որ Գրիւսէլէն մինչեւ Անվերս եւ ուրիշ քաղաքներ կարելի է շոգեմակոյկով ճամբորդել:

ՄԻՀՐԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Երկարատեւ եւ տաժանելի հիւանդութենէ մը վերջ, սեպտեմբեր 16ին Թաւրիզի մէջ մեռաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան անձնուէր եւ տառապած համեստ գործիչներէն մէկը — Միհրան Գրիգորեան:

Ծնած էր Տարօն Տուրուբերանի Հարք (Բուլանըխ) գաւառի Մախլուտօ գիւղին մէջ 1881ին: Գիւղական բարեկեցիկ եւ նահապետական ընտանիքի մը զաւակ էր: Տարրական կրթութիւնը ստացաւ Հօփ աւանի դպրոցին մէջ եւ ալնուհետեւ ինքնաշխատութեամբ զարկ տուաւ իր զարգացման:

Պատանի հասակէն մտաւ Հ.Յ.Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ եւ առաջին շրջանէն իսկ դաստիարակուեցաւ Տարօն աշխարհի եւ մեր յեղափոխութեան սքանչելի գործիչ Հրայրի շունչով, անոր խորհուրդով շարժեցաւ եւ շատ բան իւրացուց Հրայրի բարեմասնութիւններէն: Գիտցաւ աշխատիլ անձնուիրաբար: Իր կեանքը աշխատանք ու տառապանք եղաւ ամէն տեղ, երկրէն մինչեւ Կովկաս եւ Իրան: Իբրեւ յեղափոխական եւ համեստ գործիչ երկու անգամ բանտարկուեցաւ Մուշի մէջ՝ 1905ին եւ 1914ին: Հայկական մեծ եղեռնէն կրցած էր հրաշքով ազատիլ իր ընտանիքով եւ անցնիլ Կովկաս, ուր լծուեցաւ գաղթականական աշխատանքներու: Հայաստանի հանրապետութեան տարիներուն (1918—1920) Աղեքսանդրապոլի, Նոր Բայազէտի մէջ եւ այլուր խնամատարութեան նախարարութեան գործերուն մէջ պատասխանատու պաշտօններ վարեց, ամէն տեղ ցոյց տալով անձնուէր եւ բարեխիղճ աշխատանք:

Փետրուարեան ապստամբութենէն յետոյ (1921 ապրիլ) անցաւ Իրան-Թաւրիզ: Առաջնորդարանի կողմէ նշանակուեցաւ Ղարադաղ գաւառի գիւղական դպրոցներու շրջանային տեսուչ եւ այս պաշտօնը վարեց մօտ ութ տարի: Նա գիւղական միջավայրի մէջ բազմատեսակ արդիւնաւոր աշխատանքներ կատարեց եւ արժանացաւ գիւղացիներու անվերապահ համակրանքին եւ վստահութեան: Իր պաշտօնավարութենէն առաջ Ղարադաղ գաւառի երեք գիւղերուն մէջ միայն դպրոցներ կային, իսկ երբ Միհրան նշանակուեցաւ շրջանային տեսուչ՝ դպրոցներու թիւը բարձրացաւ 12էն 15ի: Ղարադաղի գիւղերուն մէջ Միհրան ժողովրդական ղեկավարի եւ գաւառական գործիչի իր ընդունակութիւնները եւ կազմակերպելու, աշխատելու անսպառ եռանդը երեւան բերաւ: Գիւղական վէճերը կը վերջացնէր առանց աղմուկի եւ կ'արժանանար կողմերու գոհունակութեան: Գիւղէ գիւղ կը շրջէր եւ կը հսկէր դպրոցական, եկեղեցական, կուսակցական ամէն տեսակ գործերու անթերի կատարման: Կը ստանար շատ համեստ ամսական մը, որ հազիւ կ'ապրեցնէր իր բազմանդամ ընտանիքը: Տարիներ շարունակ անտեսական շատ ծանր եւ անհնարին պայմաններու մէջ, տառապանքով ու զրկանքներով լի ապրուստ ունեցաւ իր ընտանիքը:

Միհրան 1931—1934 թուականներուն նշանակուեցաւ Սուլթանապատի շրջանի գաւառական դպրոցներու շրջանային տեսուչ եւ նոյն եռանդով եւ անձնուիրութեամբ աշխատեցաւ նաեւ այդ շրջանին մէջ ձեռք բերելով ժողովուրդի ընդհ. համակրանքն ու գոհունակութիւնը:

Ուզիստան (Հարաւային Իրան) Ահվազ քաղաքի Հայոց ազգային դպրոցի տեսչութեան պաշտօնով հոն մեկնեցաւ Թաւրիզէն՝ 1935ի աշնան: Ահվազի տաք եւ անսովոր կլիման կամաց կամաց ազդեց անոր առողջութեան վրայ, մինչեւ որ հիւանդ վիճակի մէջ ստիպուեցաւ անցնիլ Սուլթանապատ, Թէհրան եւ վերջապէս յուլիսին հասաւ Թաւրիզ, երբ իր մարմինն արդէն կրած էր հիւանդութեան ծանր հարուածը, (ջրգողութիւն): Անկողին ինկաւ: Բժիշկներ Բ. եւ Ա. Բաղդասարեաններ, Ս. Եղիազարեան, Ռուբէն Տէր Սահակեան եւ Զարեհ Փիլոսեան կարելին ըրին դժբախտ Միհրանը փրկելու, բայց անօգուտ:

Մօտ երկու ամիս տոկալի տառապանքներ քաշելէ յետոյ, բոլորին սիրելի Միհրանը սեպտ. 16ի երեկոյեան յաւիտենապէս փակեց իր աչքերը, խոր սուգի ու թշուառութեան մատնելով իր այնքան տանջուած հարազատները (կինը եւ հինգ զաւակներ).

Յուղարկաւորութիւնը (17 սեպտ.) եւ թաղումը (18 սեպտ.) կատարուեցան արժանապէս: Առաջնորդարան, ազգային դպրոցներ, Հայր. Միութիւններ, ընկերներ, մտերիմներ եւ հարազատներ պատերուն փակցուցին 14 մահազդներ: Մահուան մասին հեռագիրներ տրուեցան Իրանի քանի մը քաղաքներ: Սեպտեմբեր 18ին, առաւօտեան պատարագին, Ս. Սարգիս եկեղեցին լեցուած էր յուղարկաւորներու խուռն բազմութեամբ: Պատարագէն յետոյ առաջնորդ Ներսէս արք. յուզիչ դամբանականով մը ներկայացուց հանգուցեալ Միհրանի բարեմասնութիւնները՝ իբրեւ մարդ եւ ժողովրդական գործիչ. Ապա դագաղը դրին Հ. Յ. Դաշնակցութեան յուշարձանին առջեւ, ուր դամբանական խօսեցան բժ. Բ. Բաղդասարեան եւ Հայկ Աճէմեան: Յուղարկաւորներու բազմութիւնը լուռ ու վշտաբեկ՝ հետեւեցաւ դագաղին մինչեւ գերեզմանատուն, ուր դամբանական խօսեցան Դաւիթ Փափազեան եւ Արսէն Խաչիկեան: Հայկ Աճէմեան կարդաց Թէհրանէն եւ Սուլթանապատէն ստացուած 12 ցաւակցական հեռագիրներ — այսպէս.

ԹԷՀՐԱՆ.— «Ալիք»ի խմբագրութիւն (ներկայացուցիչ Հ. Աճէմեան) ընկերներ (ներկայացուցիչ Սամսոն Թաղէոսեան), Վարոս Բարայեան, Ալէքսան Մովսէսեան, Յարութիւն Գարոյեան, Մխիթար, Արամ Խոջայեան, Այսան եւ Տիգրան Գույումճեան: վարչութիւն, Կանանց Կրթասիրաց

ՍՈՒԼԹԱՆԱՊԱՏ.— Եկեղեցական Միութիւն, Ազգ. դպրոցի հոգաբարձութիւն եւ Օննիկ Վարդապետեան, Եղիա Եղիայեան, Արմենակ Մաքսապետեան, Արշաւիր Գաղանճեան, Ադամ Գրիգորեան եւ Արամ Աղարէկեան

Ընկերներու կողմէ դագաղին վրայ դրուած էր թարմ ծաղիկներով մեծ պսակ մը, հետեւեալ մակագրութեամբ.— «Սիրելի Միհրանին՝ ընկերներից. 16 սեպտ. 1936»: Միհրանը թաղուեցաւ Մակուեցի Միսրոպի եւ Գասպար Յակոբեանի մօտ — երկուքն ալ գաղափարի, աշխատանքի եւ տառապանքի ընկերներ:

Ինչպէս յիշեցի, Միհրանի ընտանիքը նիւթական շատ ծանր վիճակի մէջ կը գտնուի: Թաւրիզի մէջ հանգանակութիւն կատարուեցաւ: Կը մնայ որ արտասահմանի մէջ մասնաւորապէս Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութիւններն ալ նիւթական օգնութեան հասնին դժբախտ ընտանիքին:

Միհրանի գործունէութեան եւ անձնուէր աշխատանքներու մասին անշուշտ ուրիշներն ալ՝ ընկերներ ու մտերիմներ բաներ ունին: Կարծեմ հանգուցեալը գրած է իր յուշերը եւ Տարօն Տուրուբերանի դէպքերը՝ 1915—16 տարիներու ընթացքին:

ՄԱՍԻՍ

ԾԻԾԱՂ

Գործաւոր մը արկածով մեռած էր, անօրէնը Մարսէյլցի բանուորի մը առաջարկեց խեղճ մարդուն մարմինը իր տունը տանիլ, յանձնարարելով որ նախազգուշութեամբ իմացնէ կնոջը:

Տնօրէնը.— Ի՞նչպէս եղաւ:

Մարսիլիացին.— Դուռը զարկի, մարդ չբացաւ, կինը բացակայ էր, ես ալ մարդը իբր թէ նստած պէս դրան կրթնցուցի որ երբ կինը գայ չվախնայ:

Տնօրէնը.— Արդէն Մարսիլիացիներուն խելացի ըլլալը գիտէի, բայց ոչ այս աստիճան:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ

(Աւստրիացի մեծանուն գրագէտը)

Լէ Նուվէլ Լիթէրէռի աշխատակիցներէն Ռօպէռ տը Սէն Ժան կը գ... վերջին թիւին մէջ.—

Վերջապէս, Ֆրանսերէն ...րակուեցաւ Մուսա Լեռան Քառասուն Օրերը: Աւստրիացի մեծանուն գրագէտի մը կողմէ գրուած այս գիրքը, որուն գործողութիւնը կ'անցնի Հայաստանի մէջ, ծայր աստիճան ... հաղորդեց Մ. Նահանգները, ուր այդ գիրքին վաճառումը երկար ամիսներ անմրցելի մնաց, եւ նիւթը ... մտաւորականներուն նախընտրելի ... սակցութեան առարկայ

Չեմ գիտեր թէ մեր մէջ, Ֆրանսայի մէջ, ինչ ընդունելութիւն վերապահուած է Մուսա Լեռան, զոր Փիէռ Ֆ... Նուա կը ներկայացնէ ֆրանսացի ընթերցողներուն, բայց գիտեմ թէ Վերֆէլ ուրախ մտահոգութեամբ կը սպասէ քու դատաստանիդ, ո՛վ ֆրանսական հասարակութիւն: Ցակը ... աչքիս առջեւն է, հոն եղածիս ալ... ձմրան քունին տակ ընկճուած ... քաղաքը, սովորական եւ ամայի պա... գոկը, եւ յարդարանքի զոյգն մա... րամասնութիւններն անգամ, ... մէջ, մթատունը կէս օրէ մը վերջ անակնկալ այցելութիւն մը ... կրակոտ շրջագայութի մը, կլոր ... տակ մը հագած, եւ ատրճանակի ձե... ւով դարձեալ կլոր դդակով մը գլու... խը ծածկած, որ ոչ այլ ոք էր՝ եթէ ոչ ինքն ՎԵՐՖԷԼ: Ժամը մէկն էր ... Վիէննական: Ձիւն տեղացած էր մեր շուրջը, նոյնքան նաեւ Վիէննական փիմերուն մէջ, նոյնքան ալ Ենիկ... լըրի վէպերուն մէջ, որքան միջամտած որ կրնայ ձիւնել երկրի մը վրայ՝ որ ենթարկուած է ճակատագրին անողոք հալածանքին, եւ որ սակայն չի դադրիր ժպտելէ, հակառակ իր բերանացաց վէրքին՝ ուրկէ կը սպառի իր արիւնը:

Վերֆէլ անմիջապէս բաւ ինծի Ֆրանսայի վրայ մտածելով.

— Կը կարծէ՞ք որ իմ գիրքս պիտի հետաքրքրէ Փարիզը:

Ցետոյ, առանց պատասխանի մը սպասելու.

— Գիտէ՞ք արդեօք որ այս գործին հրատարակութենէն ետքը ճանաչուած հարիւրաւոր սպառնագրեր ստացայ

Վերֆէլ՝ ծնունդով Հրեայ եւ կաթոլիկութեան դաւանափոխ, հակառակորդներ ունի ոչ սակաւ ... (Alan) մէջ.

Թուրքերն են որ կեանքիս նեղ... ւէն ինկած են, կը բացատրէ Վերֆէլ: Չկրցան մարսել այն մանրամասն նկարագրութիւնը՝ զոր ըրած եմ հայկական ջարդերու մասին

— Այդ նկարագրական մասը չէ՞ արդեօք, որ այնքան սաստիկ հետաքրքրութիւն առաջ բերած է ձեր Ամերիկացի ընթերցողներուն մէջ:

— Այդ մասին բան մը չեմ գիտեր. իմ գիտցածս այն է որ ես յուսահատութեան համար չէ որ կը գրեմ:

Վերֆէլ քիչ մը կը զայրանայ, եւ առանց ծածկելու կ'արտայայտուի. իմ գործերուս իւրաքանչիւրին մէջ իրապաշտութը (réalisme) արտաքին ձեւ մըն է միայն: Ահա կը խոստովանիմ որ ես կը հետապնդեմ տեսածներուս տառական ներկայացումէն աւելի

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Կալիօպէի աչքը մտնելու համար՝ ինքզինքը ներկայացուց իբրեւ ախոյեան մը Մէղալի Իտէային, այսինքն Բիւզանդիոնին հելլէնութեան վերադարձին մեծ գաղափարին: Եարղիատիսի, Լրոլոյի եւ Վիքթոր Պէրարի գործերը ծայրէ ծայր կարդաց եւ սորվեցաւ Իտալիացիներուն, Մակեդոնացիներուն եւ Կոմնենեանց, Թամթագիւղէններուն՝ եւ Պալէօլոգներուն պատմութիւնը:

Բայց այս ամբողջ գեղեցիկ նախանձախնդրութիւնն ու եռանդը բանի մը չծառայեցին.

Սիրային այս զինախաղութեան մէջ իր ձախողումներէն աղաչաւոր, Գաբաք պայքարը լքելուն վրայ կը խորհէր, երբ բուն զինախաղութեան մայրեկանը օգնութեան հասաւ իրեն

Այն տուները, Բերա, Այիանա Ֆըրանսէզի չէնքին ներքնայարկին մէջ զինավարժութեան յատուկ խիստ լաւ կազմակերպուած սրահ մը կար: Օրին մէկը, Գաբաք իմացաւ որ Կալիօպէի եղբայրը Սօֆօքլը Մավրոսէնի, այդ սրահին մէջ ջերմեռանդներէն մէկն էր: Սպան մէտքը դրաւ արձանագրուիլ հոն, ընտիր միջոց մը, կը խորհէր, աւելի առաջ երթալու ընտանիքին մտերմութեան եւ բարեհաճութեան մէջ: Մնաց որ սպան առաջին կարգի սիրող մըն էր սրախաղութեան, արդէն Զինական Նաւարմաժնին մէջ սրախաղութեան ախոյեան էր նախապէս: Բախտը շուտ բանեցաւ, ամէնքը կը նկատէին զայն առաջնակարգ նետող մըն ալ, մինչեւ իսկ սկսաւ զիջումներ ընել երիտասարդ Սօֆօքլին, որ մինչեւ այն ատեն սրահին անպարտելին կը համարուէր: Գաբաք կը ձեւացնէր թէ անկարող է Սօֆօքլի հարուածներուն հակազդելու: Ո՛վ չի ներեր սիրածին եղբօրը եւ չի կակուղնար անոր առջեւ: Վստահաբար, ամէն մէկ յարձակումի, Գաբաք պարտուած կը յայտարարէր ինքզինքը

Ձմեռը անցաւ, Պոլսոյ խիստ ձմեռը, զոր գիշեր ցերեկ կ'առնէ փողոցները ճահճի վերածող անձրեւներով եւ ձիւներով բեռնաւորուած սաստիկ քամին: «Մուէթ» կարճառեւ միջոցներով միայն կը հեռանար Թոփհանէէն՝ անով փոքրիկ պտոյտ մը կատարել տալու համար Վոսփորի եւ Մարմարայի մէջ դեսպանին պատուաւոր հիւրերուն, որոնց հպարտութիւնը կը նշմար ցոյց տալով իր դրօշակը եւ սպաները: Իսկ Գաբաք, երբ պահականաւը սովորական խարիսխին կը դառնար, իր պարապոյ ժամերը կ'անցընէր Ստամպոլը տեսնելով ու կրկին տեսնելով անոր մզկիթները, պալատները, անոր պալատներ, Բերայի դարձդարձիկ Տէրվիշներուն եւ Սկիւտարի կաղկանձող Տէրվիշներուն թէքքէները: Օր գեղեցիկ եղածին պէս՝ Ոսկեղջիւր կը բարձրանար եւ եւրոպական ջուրերը կ'երթար «Մուէթ»եան մակոյկով: Կալաթայի, ինչպէս նաեւ Բերայի մէջ, այլ եւս ձանձրացած էր մեծ զուգերուն բոլոր հանդիսական պտոյտները գիտելով, նոյն իսկ նեղիկներ կը զգար այլ եւս: Եւ իրացնէ մեռնելու չափ ձանձրոյթ պիտի իմանար, եթէ առիթ չունենար յաճախ պատահելու իր սիրական եւ հեշտավառ Կալիօպէին, որ միշտ ժպտուն էր, բայց զինքը շրջապատող հացկատակներէն անբաժան:

Եւ եկաւ գարունը եւ Վոսփոր սկսաւ թաւալիլ հրաշալի կիտուածներ: Կապուտաւուն իրիկնամուտներ՝ որոնք միգամածը շղարշով կը պատէին Սարայ Պրունիի պարտէզները, մզկիթներու գմբէթները եւ անոնց խրոխտ մինարէները, նաեւ ծիրանեվառ իրիկնամուտներ՝ որոնք Ոսկեղջիւրը հրեղէն գետի մը եւ Ստամպոլը հրդեհակէզ քաղաքի մը կը փոխարկէին: Բոլոր մատաղ ընձիւղները արթնցան եւրոպական եւ ասիական եզերքի եալըներու պարտէզներուն մէջ, եւ նախընծայ ծաղիկները ծայր տուին Թիւրպէներու բակերուն մէջ, ուր թաղուած են սուլթաններն ու սուլթանուհիները, որոնց հոգին զուգորդուած է Օզօրման Ալլահին դրախտին: Ֆրէնքներուն համար, որոնք Փատիշահին հպատակ չեն եւ Արեւմուտքի տխուր գլխարկը կը դնեն Ֆէսին կամ փաթթոցին տեղ, եւ բոլոր եկեղեցիներուն համար զուարճութեան եղանակը վերջացած էր: Ոչ եւս պարեր եւ զինավարժութեան փորձեր: Ամէն օր, ճաշէն առաջ, Գաբաք կը չափչփէր Բերայի մեծ փողոցը, զոր երկու կողմի վրայ կը զարդարէին կրպակներ Փարիզ եղածին նման, եւ այս փողոցը միակ ճամբան էր՝ ուր բարձր դասու տիկին մը դուրս կ'ելլէ իր կառքէն եւ քանի մը քայլ հետիոտն կրնայ առնել բազմերանգ ամբոխին արմկումին մէջ: Ամէն առտու եւ կիրակի օրեր Կալիօպէ հոն կը գտնուէր, բարեւ մը, ժպիտ մը, քանի մը բառ, խիստ կարճառօտ: Սպան կը սկսէր յոյսը կորել

Վերջապէս եղաւ ամառ, եւ ամէնքը սկսան չուել դէպի զովացիկ գիւղագնացութիւններ: Յուլիսի առաջին օրերուն «Մուէթ» թողուց իր ձմեռնային կայքը եւ եկաւ պարան նետել Թարապիա:

Վերին Վոսփորի եւրոպական եզերքին մէկ փոքրիկ ծովախորշն է ան, եւ այս զուգնաքեայ ազնուամեւ կառուածքը կախարդիչ տեսարան մը ունի: Յոյներով ու Հայերով լեցուած, հինաւուրց գիւղ մը փայտաշէն տուներով, զոր ժամանակը գորշ արծաթով մը ներկած է: Ափունքն ի վեր կանանչ բլուրներուն եւ ջուրի եզրին մինչեւ կարգ ըստ կարգէ կուգան ամարանոցներ եւ քէօշկեր իրենց պարտէզներով, դէպի ծովուն հայելին կորսուած զառիթափ, մեծղի լաբիւրինթոսներուն, զալարագալար ճեմիներուն, ընկուզենիներուն, չինիներու, վարդենիներու եւ հնայարկերու փարփանիներու մէջ

Ծովածոցը կը պատսպարէր չորս պահականաւեր: Մէջտեղը ցցուած էին իտալական Մէօթթը, գերմանական Լօրլէյ եւ անգլիական Իմրօին: Մուէթի խարսխակայքը ճիշդ եզերքին կը դպչէր, այնքան մօտ անոր որ փոքր շարժումի մը ատեն երբեմն անոր ցռուկը անզգուշութեամբ հայ նպարավաճառի մը խանութին պատուհաններն ներս կը թափանցէր ... Կամրջակով մը գրօսանաւը ցամաքին կը կպչէր: Մօտը կար Թրքական ազգանաւ մը որուն անունը ոչ ոք գիտէր: Սուլթանին ամբողջ նաւատորմին պէս, զայն ալ յաւէտ անշարժ ըրած էին. իմաստուն նախազգուշութիւն, որովհետեւ ... կրնար յանկարծ շարժիլ, եւ երթալ ռմբակոծել Ն. Համիտական Վեհափառութեան պալատը: Սուլթանը կրնար հանգիստ քնանալ, որովհետեւ իր նաւերուն բոլոր անուաւոր դեկերը հանուած էին եւ կը զարդարէին ծովային նախարար Հասան փաշայի եալըին պարտէզները ..

(4)

(Շար.)

...բարձր նպատակ մը։ Վկայութիւն մը՝ որ աւելով պարզապէս տեսնուած՝ որ վկայութիւնն է՝ անբաւական կը ...ուի ինծի ...

— Ուստա Լեբան երկիրը ընակա՞ծ էք

— Այո, Հայաստան ճամբորդեցի, ...ուսումնասիրեցի այնքան գննութիւն-... քննութիւններ՝ որքան կրնայ ...էր, վաւերական մանր խրողութիւն-...ներ քաղել, փափաքող օրագրող մը, ...ներ չեմ կարծեր որ խրողութիւննե-... ...ուն սխալի մէջ բռնեն զիս յա-... ...ւ Ես ջանացած եմ, սովորա-...կան միջոցներով, առաջարկել իրերուն ...արժանահաւատութիւնը։ Եթէ կ'ու-...զէք, եւ տեսակ մը ծուղակ կը լարեմ ...իմ ընթերցողին առջեւ, ...Մի անգամ մը որ վաւերական պատ-...ահ մը, ...կայ պէտք զգայ թէ գրածներուս եռեւ-... կայ ...որ ուրիշ բան մը կայ։ Եւ պէտք ըլ-...լայ առաջարկութիւն, եթէ յաջողած եմ ...ընել բառ արժանիքին։ Ճշգրիտ եւ ա-...մուր զլխաւորին ետեւը՝ գո՞ր տնկած ...էմ իր աչքերուն տակ, այո, կայ ու-...րիշ բան մը. Նախ պայծառ թէ իմ գործս իրականութեան ...ողջումն է, ընդօրինակութիւնն է, պէտք գուշակէ նաեւ թէ իրերուն ...կարծիքն երեւոյթը պարզ թարգման...ն է միայն ընթերցողին եւ խոր-...հուրդին (mystère) միջեւ ... Ես իմ գրածներուս մէջ բնազանցականը (métaphysique) դանց չեմ ըներ

Այսպէս բսելով, խօսակիցիս կար-...ճառելի աչքերը յանկարծական փայլով մը շողացին։ Մեղմագծիկ նոտա-...ի իր դէմքը կը վառէր.

Բայց Վէրֆէլ նորէն գտաւ իր ...վորական մեղմութիւնը, վերակոչե-...լու համար իր երիտասարդութեան օ-...րերը։

— 1914ի պատերազմէն առաջ իմ գրական գործիս վրայ կը խորհէի մի-...այն Եւրոպական վէճերու, ...րական գծառութիւններու ժխորը ...չէր վրդովեր իմ մտամփոփումս։ Ըն-...կերներ ունէի՝ որոնք լրագիր մը ան-...գամ չէին բանար եւ անոնց աչքին համար այժմէութիւնը իրենց անձին պատկանող եւ իրենց երեւակայու-...թիւնը չոյող բաներն էին միայն

Մինչեւ ի՛նչ տաղանդաւոր եւ նա-...խանձախնդիր մարդիկ կային, ոչ միայն Վիէննա, այլ եւ Փրակա, իմ ծը-...նդավայրս, ուրկէց դուրս ելած են գերմանախօս մեծանուն գրագէտներ, Ռիլքէ, Քաֆքա ... Ակնարկի չըջա-...նէս վերջ, առաջայ Ռիլքէի քաջալե-...րական մէկ երկտողը։ Որքան պար-...ծանքով, նոյնքան տխրութեամբ կը յիշեմ այս պարագան, որովհետեւ անխիղճութեամբ կորսնցուցի այդ երկտողը ...

Վէրֆէլ կը հառաչէ անցեալին եռե-...ւն։ Կը թողում զինքը իր վերյի-...շումներուն մէջ, եւ մեկնելէ առաջ վերջին անգամ մըն ալ յիշողութեանս մէջ կը սեւեռեմ իր ընկճուածի, աք-...սորականի նայուածքը՝ որ կարծես կ'ըսէ — «Այնքան երազեցի, այնքան երազեցի, որ այլ եւս այս անդաշի չեմ .. »

Թարգմ. ***

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնելի եւ մելանով ։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

«ԶԱՐԹՕՆՔ»

ՄԱՐՍԷՅԼ, 6 Հոկտ. (Ցառաջ). — Գաղթահայ գաղութին վիճակին իբր զարման՝ ժամանակէ մը ի վեր «Ցառաջ» կ'արծարծէ «Գաղթահայ Համերիտասարդական Միութեան» մը գաղափարը։ Զոմը սահմաններ կազմակերպութեան հոգը՝ ժամուլին տըւած իր յայտարարութեամբ, որով մամուլի մէջ հրապարակային խորհրդակցութեան նիւթ կը դարձնէր հարցը.

Խումբ մը գաղափարապաշտ երիտասարդներ, քով քովի գալով, որոշեցինք մեր մասնակցութիւնը բերել համերիտասարդական շարժման՝ կազմակերպուելով Մարսէյլի մէջ 27 օգոստոսի մեր մէկ հաւաքոյթին մէջ, երկարօրէն արտայայտուեցան մեր ընկերները եւ այսպէս ստեղծուեցաւ կորիզ մը. Նախ քան հրապարակ գալը, որոշեցինք գիմել Զոմի Կեդր. Վարչութեան։ Տ. Նարդունի պատասխանելով մեր նամակին՝ ժամադրութիւն տուաւ մեզի Մարսէյլի մէջ։ 16 Սեպտեմբերին մեր ընկերները հաւաքուեցան Քաֆէ Նօայլ, ուր եւ եկած էր Տ. Նարդունի՝ յանուն Զոմին։ Մեր հրաւէրին պատասխանած էին մօտ 25 հոգի, կարգ մը ընկերներ գործազուրկի պատճառով բանտարկուած էին գործարաններուն մէջ, մաս մըն ալ այցեկութքի գացած էին։ Մօտաւորապէս 50 երիտասարդներ կայուած են մեզի,— յանուն մեր ընկերներուն՝ խօսեցանք համերիտասարդական շարժման մասնակցելու մեր պատրաստակամութեան մասին։

Նարդունի բացատրեց Զոմի աշխատանքները երիտասարդական միութիւններու համադաշնակցութեան կազմութեան մասին, խօսեցաւ մեր ժամանակակից պատմութիւնը թարգմանելու, երիտասարդական ոգի տալու մասին մեր ազգային կեանքին։ Ըսաւ թէ Զոմի յայտարարութիւնը հրապարակային խորհրդակցութեան հրաւէր մըն էր միայն,— բազմաթիւ թերթեր հրատարակեցին յայտարարութիւնը եւ արտայայտուեցան «Բոլորին սրտին կը խօսի ծրագիրը։ Այս յայտարարութենէն վերջ, Զոմը պիտի պատրաստէ երկրորդ նամակ-կոչ մը, ուղղուած բոլոր գաղութներու Միութիւններուն, եւ այսպէս մինչեւ մէկ տարի կը յուսացուի գլուխ հանել ձեռնարկը։ Արդէն Զոմին հետ համաձայնութեան եկած են Փերլին «Երիտասարդ» Միութիւնը, Փարիզէն Հ. Մ. Ը. Միութիւնը, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը, Եգիպտոսէն Ազգիլեան Սանուց Միութիւնը։

Ցետոյ թելադրեց Մարսիլիոյ մեր ընկերներուն՝ որ կազմակերպուին Միութեան մը անունով, որպէսզի համադաշնակցութիւնը կազմուած ատեն յարին իբրեւ անդամ-Միութիւն։ Զոմի կեդրոնին կողմէ մեզի խոստացաւ ամէն աջակցութիւն։

Սեպտեմբեր 22ին դարձեալ ժողով գումարեցինք։ Առժամեայ վարչութեան տարած նախապատրաստական աշխատանքի ցեկուցումէն վերջ, ծոցլի ընդհանուր բանաձեւով րուէարկեց եւ որոշեց պատասխանատու վարչութեան ընտրութիւնը յետաձգել, մինչեւ որ ընկերները վերադառնան այցելութքէն։

Մեր նորակազմ Միութեան անուանակոչումի հարցը գրեթէ ամէն ընկերոջ մտածման առարկան էր համագիւղացած։ Այնպէս որ ժողովին մէջ իւրաքանչիւրը առաջարկեց իր յարմար դատածը։ Զանազան անուններու մէջէն ընտրեցինք «Զարթօնք», որ իրապէս կը խորհրդանշէ մեր այսքան ...շարժումը։

Ուրեմն, Միութիւնս կը կոչուի Մարսէյլի Հայ Երիտասարդական «Զարթօնք» Միութիւն։ Այս անուանով մեզ զրինք Զոմի Կեդր. Վարչութեան գծած համադաշնակցութեան ծրագրին տրամադրութիւններուն տակ

Կը պատրաստուինք տալու մեր բացման հանդէսը։ Թուականը պիտի որոշուի մեր կարգ մը նախապատրաստական աշխատանքներէն վերջ։ Մեր անդամներու թիւին ստուարացումը, պիտի կատարուի որոշ քննութենէ վերջ,— ամէն եկող պիտի չընդունուի, քանանէն առաջ որոնք, ըսել կ'ուզենք նկարագիրը ։

Մարսէյլի հայ երիտասարդութեան կը մնայ արժեցնել ինքզինք՝ կազմակերպուելով եւ քալելով մեզի հետ։

Զարթօնք

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆԸ ԻՍՔԷՆՏԵՐՈՒՆ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԱՍԻՆ

«ՖՐԱՆՍԱ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՈՒՐԻՇԻՆ ՓՈԽԱՆՑԵԼ, ԱՌԱՆՑ ՄԵՐ ՀԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ»...

Արտաքին գործավարութեան ընդհ. քարտուղար Նուման Րիֆաթ, հետեւեալը յայտարարեց լրագրողներու.

— «Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրով, Ֆրանսա Սուրիոյ կը փոխանցէ դաշնագրերով ընդունած իր բոլոր յանձնառութիւնները։ Լաւ չունինք թէ Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի մասին ալ որ եւ է տրամադրութիւն կա՞յ թէ ոչ ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին մէջ։ Ֆրանսայի հետ ունինք 1921, 1926 եւ 1929 թուականներով դաշնագրեր եւ փրօթօքօլներ, որոնք բնականաբար չեն կրնար ուրիշներու փոխանցուիլ առանց մեր հաւանութեան։ Ֆրանսայի հետ պիտի քննենք կացութիւնը եւ արդիւնքի մը պիտի յանգեցնենք»։

** Թուրքերէն «Թանի» թղթակիցը կը գրէ Հալէպէն.— Սուրիական կարգ մը թերթեր մեծ մեծ կը ջարդեն մեր հասցէին, առանց քննելու թէ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մասին գրուածները ճի՞շդ են թէ ոչ։ Այդ թերթերուն գրուածները հեռու են թարգման հանդիսանալէ այն բարեկամական ոգիին որ Սուրիոյ Արաբներու մեծ մասին մէջ կը տիրէ Թուրքիոյ նկատմամբ։ Առօր ամէնէն ուշագրաւ փաստը չարաթներ առաջ տեղի ունեցած դէպք մըն է, զոր կ'ուզեմ յիշել իբրեւ պատասխան սուրիական թերթերու հրատարակութեանց։

Դամասկոսի ցուցահանդէսին մէջ, ...դրօշը կը ծածանէր թրքական տաղաւարին վրայ եւ հարիւրաւոր Արաբներ ուշադրութեամբ կը նայէին անոր։ Ցանկարծ հրապարակ եկաւ 18—20 տարեկան արաբ կրակոտ երիտասարդ մը եւ պոռաց.

— Ո՛վ Արաբներ, այս դրօշը խորհրդանիշն է երէկ մեզ ճմլող տիրապետութեան, պէտք հանդուրժէ՞ք զայն տեսնելու մեր գլխուն վերեւ։

Թրքական վարչութեան օրով, այդ երիտասարդը հազիւ թէ ծնած էր եւ հետեւաբար այդ վարչաձեւին պատմութիւնը ուրիշներէ իմացած է, բայց ունկնդիրները տարիքոտ մարդիկ էին. Երիտասարդին կրակոտ խօսքերը համակրական որ եւ է արձագանգութիւն առաջ չբերին անոնց վրայ։ Լուռ ունկնդիրներու մէջէն մարդ մը յառաջացաւ, քաշեց դաշոյնը եւ մխեց թուրք դրօշը անարգող երիտասարդին փորը.

Ոստիկանութիւնը հասաւ այն ատեն երբ վիրաւորը կը մեռնէր, աղէքը դուրս թափուած վիճակով։ Հարիւրաւոր անձեր տեսած էին մարդասպանը, բայց որ եւ է մէկը ոստիկանութեան չհաղորդեց թէ ո՞վ է ոճրագործը։

Ժխտական լեզու գործածող սուրիական թերթերը եթէ քննեն այս դէպքը, պիտի հասկնան որ Սուրիոյ ժողովուրդը կ'ուզէ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ մշակել մեզի հետ եւ տասր հակառակ չարժողները չեն կրնար գնահատել հանրային զգացումը։

** Երեսփոխան Ցալիհ Րըֆքը Աթայ, Անգարայի Ուլուս մէջ ստորագրած խմբագրականով մը գիտել կուտայ.

— «Սուրիայէն եկած լուրերը կը հաստատեն մեր նախատեսութիւնը։ Անթաքիոյ մէջ պատռած են թրքական դրօշը, իսկ Դամասկոսեան թերթ մը փողոցային լեզուով կը յարձակի Անգարայի վրայ։ Այդ թերթը, ցաւակցելով Իսքէնտէրունի թրքութեան վըրայէն, Կիլիկիան անգամ արաբական կը նկատէ։ Զենք գիտեր, «Հարպիկ գողը եւ տէրը» պատմութեան արաբերէնը կա՞յ. բայց պէտք է ներել բարոյականի եւ խելքի ինկածներուն եւ պարզապէս նետով հեռանալ ...։

Այդ նահանգը անվիճելի մեծամասնութեամբ թո՞ւրք է թէ ոչ։ (250.000 թուրքերուն դիմաց՝ 50.000 գանազան արիւնէ փոքրամասնութեանց հաւաքածոյ մը)։ Անատոլուի ազատագրութեան պայքարին առաջ իսկ, հոգատար իշխանութիւնը չէ՞ր ընդունած նահանգին այս ժամանակակութիւնը։ Ապիկա չի՞ հաստատուիր նաեւ 1921ի Անգարայի դաշնագրով, որ մասնաւոր վարչաձեւ մը կ'ընդունէր նահանգին մեծամասնութեան համար։

Մենք համաձայն ենք որ հանրաքուէ կատարուի, որովհետեւ այս ձեւով կը ճշդուի թէ հող մը ո՞ր ազգին կը պատկանի։ Գաղթարաններուն թողունք այն կէտին վիճարանութիւնը թէ այդ նահանգը դարձէ՞լ ի վեր թուրք եղած է։

Պէտք է հրաժարիլ փողոցային ցոյցերը գրգռելէ, որովհետեւ անոնք կը ծառայեն միայն աւելորդ լարուածութիւններ ստեղծելու»։

** Վիճելի նահանգին Թուրքերը ողբալով են ժամանակին Սուրիոյ խորհրդարանական ընտրութեանց, եւ այս առթիւ մարդարքին դրկած են հեռագիր մը, ուր կ'ըսուի ի մէջ այլոց.— «Ինքնավարութեան համար 15 տարիէ ի վեր մեր արձակած աղաղակները անլսելի մնացին։ Կը պատճենք մեր իրաւունքներուն յարգուելուն եւ բուռն կերպով կը բողոքենք այն ծրագրին դէմ, որով կ'ուզուի մեր նահանգին ժողովուրդը ոչխարի հօտի մը պէս յանձնել սուրիական ժողովուրդին։ Կը խնդրենք որ մեր այս բողոքը հաղորդէք նաեւ Թուրքիոյ, Ֆրանսայի եւ Ազգերու Դաշնակցութեան»։

«ՖՐԱՆՍԱ ՊԷՏՔ Է ՍԱՆՁԷ» ..

Երեսփոխան խմբագրապետ Եունուս Նատի (Ճումհուրիյէթ) կը գրէ.

— Թուրք հանրային կարծիքը իրաւամբ վրդովուեցաւ, տեսնելով որ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մասին որ եւ է տրամադրութիւն չկայ ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին մէջ։ Թուրք մամուլն ալ արժանի լրջութեամբ եւ կարեւորութեամբ զբաղեցաւ այս խնդրով։

Կարծես մէկ օրէն միւսը այդ շրջանի դրաւելու եկած բլլային, Սուրիոյ մէջ սկսան սանձարձակ փոխադարձութիւններ ընել եւ նոյն իսկ անտեղի քննադատութիւններ ուղղել մեր հասցէին։

«Եթէ դէպքերը թողուին իրենց ընթացքին, կը հասկցուի թէ սուրիացի կարգ մը ծայրայեղ ազգայնականներ որոնք սովորութիւն դարձուցած են սանձարձակ գործել Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ նահանգներուն մէջ, պիտի յանդգնին նաեւ սուրէ անցընել այդ շրջաններու Թուրքերը։ Զարմանքով տեսանք որ սուրիական թերթերը որոնք կ'երեւի չեն լսեր իրենց բառած խօսքերը, այնքան առաջ գացին որ գրեցին նոյն իսկ ջարդի վտանգի մասին։ Կը հասկցուի թէ գործը այլ եւս փողոց եկած է։ Պարտականութիւն կը սեպենք պատասխանատու կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այս կացութեան վրայ, որ կրնայ ամենադէշ յեղափոխութեանց ծնունդ տալ։ Մեր կարծիքով, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերուն կացութիւնը յանկարծ չատ . ...տիպողական ..գոյն մը առացաւ»։

Կ'երեւի թէ Ֆրանսա չի կրնար խօսք հասկցնել գաղթավայրերու իր պաշտօնեաներուն։ Այսպէս, մենք անտանք Սուրիոյ մէջ պաշտօնավարող Ֆրանսացիներ որ թեւ թեւի կը պտտէին աւազակներու եւ մարդասպաններու հետ։ Զենք գիտեր թէ ինչո՞ւ Ֆրանսա խիստ չվարուեցաւ իր խօսք չհասկցող այս պաշտօնեաներուն հետ

Բայց իրաց կը խոստովանինք թէ Ֆրանսան է գլխաւոր պատասխանատուն այն գժոխային վիճակին, որուն ենթարկուած են Սուրիոյ Թուրքերը։ Զենք զարմանար երբ Սուրիացիները, համարձակութիւն առնելով Ֆրանսացի պաշտօնեաներէ, ափեղցփեղ խօսքեր կ'ընեն. բայց արժանի կը տեսնենք որ այդ ծայրայեղ խօսքերը վաղը կրնան ծնունդ տալ դէպքերու, որոնց առաջքը ոչ ոք պիտի կարենայ առնել։ Հետեւաբար, Ֆրանսա եւ Թուրքիա պէտք է իմանան թէ լրջօրէն ուշէ անցընեն կացութիւնը։

Ֆրանսա պէտք է արագ շարժի եւ սանձ մը դնէ թէ իր պաշտօնեաներուն եւ թէ անոնց գրգռութեամբ գործող կարգ մը Սուրիացիներու զըրպարտութեանց։ Մեր կառավարութիւնն ալ աշխատելու է ապահովել այս արդիւնքը։ Հակառակ պարագային եթէ վաղը անախորժ դէպքեր ծագին, այլ եւս շատ ուշ կ'ըլլայ»։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 7 Հոկտ. (Ցառաջ).— Այս տարի եւս սեպտեմբերին վերաբացուեցաւ բողոքականաց դպրոցը։ Կ. Խաչէն ծայրկոչ հոկտ. 1ին եւ առաջին օրէն իսկ աւելցան քանի մը նոր աշակերտներ։ Այս տարի եւս Կ. Խաչի դպրոցը կը պաշտօնավարէ Օր. Ավճեան, որուն մանկավարժական ունակութիւնները ծանօթ է ինչպէս Գանեքօ Բաշանի եւ Շավիլի, նոյնպէս Իսիի հասարակութեան։ Հ. Բ. Ը. Միութեան դպրոցը կը վերաբացուի հինգշաբթի, իսկ Սէօլէօզի Հայր. դպրոցը աւելի ուշ։ Այս առթիւ ծնողներէ պիտի խնդրէի որ ուշադրութիւն դարձնեն մանուկներու հայերէն դաստիարակութեան։ Անհրաժեշտ է ամէն չորեքշաբթի երեկոյ յիշեցնել թէ վաղը հայկական դպրոցի օր է։ Նոյն իսկ ծնողները պարտաւոր են մանուկին դասը սորվեցնել, եթէ կարող են։ Ուշադրութիւն դարձնել նաեւ որ տան մէջ հայերէն խօսին. Այս առթիւ յիշեմ խօսակցութիւն մը բարեկամիս հետ.

— Մանչդ հայկական դպրոց կը յաճախէ՞։ —Այո.

— Ո՞ր դպրոցը։ — Զեմ գիտեր ։ — Ի՞նչ դիրք կը կարդայ։ — Զեմ գիտեր։ — Հայերէն ի՞նչ երգ սորված է։ — Տան մէջ հայերէն երգելը չեմ լսած ։

Եւ այսպէս միշտ «չեմ գիտեր»։ Երբ մանուկին (9 տարեկան) պասը քննեցի, տեսայ որ «Լուսաբեր» այբենարանը չրացնելու մօտեցեր է եւ տակաւին կան գիրեր որ չի ճանչնար։

Լրատու

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Վիէն, 5 Հոկտ. (Ցառաջ).— Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի ալ մեր կամքէն երեկոյ մը նուիրած էր, տօնելու համար մեր հերոսներուն յիշատակը։

Երեկոյթը տեղի ունեցաւ Հոկտ. 3ին, շաբաթ իրիկուան ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Վաժակ» ակումբին մէջ, երիտասարդներու կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեամբ։ Սրահին մէջ տեղաւորուած էր ընկ. Ս. Գետրոսեանի անթեղի մեքենան, որուն միջոցաւ երկու ժամ երգուեցաւ մեր գեղջկական ու ազգային երգերէն, իսկ միջնըմէջ ալ ներկաները կը թնդացնէին յեղափոխական երգերով։

Օրուան առթիւ խօսեցաւ ընկ. Կ. Երայեան, եւ համառօտակի ոգեկոչեց Մամիկոնեան հերոսներէն մինչեւ մեր օրերու բազմաթիւ հերոսները։ Ցիշեց անոնց քանի մը փայլուն դէմքերն ու ժամանակները։ Եւ, վերջացնելով խօսքը, ոգեւորութեամբ յայտարարեց թէ, այսօրուան մեր փոքրիկ Հայաստանը նոյնպէս հայ հերոսներու եւ մարտիկներու ազդումներով էր որ կեանքի կոչուեցաւ։

Կէս գիշերը մօտեցած էր, երբ ներկաները մեկնեցան, իսկ խումբ մը ընկերներ, տակաւին չէին ուզեր բաժնուիլ, եւ, առցուկ մթնոլորտ մը ստեղծած, կը խմէին հերոսներու յիշատակին, ու կ'երգէին անոնց նուիրուած զոռ երգերը խանդավառ ..

Պալ. Աղբիւր

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

(4)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Պէտք է յիշեմ որ այդ թուականին «Պաշտօնական Գաղտնիքներու» օրէնքը ներկայ բարեփոխումները չէր ճրած դեռ եւ իշխանութիւնները չէին կրնար որ եւ է քայլ առնել այդ յանցուգն այցելութեան դէմ։ Աւելի ուշ, 1914ի օգոստոսին էր որ վերաւչ քննուեցաւ «Օտարականներու իրաւանց սահմանափակումի» օրէնքը, նոր կարգօրութիւններ տալով պատկանեալ իշխանութեանց

Օտարականը հասցէ մը ցոյց տուած էր Լոնտոնի մէջ։ Մենք անմիջապէս լուր ստացանք այս դէպքին մասին, բայց մեծ եղաւ մեր զարմանքը երբ, քանի մը ժամ յետոյ, իմացանք որ նաւաքարի զինուորական մարմինը հանգամանքներու մասին՝ ...արձակած էր զայն, երեւի հաւատալով իր բուռն բողոքներուն.

Այդ շրջանին շահեկան տեղեկութիւններ հասած էին մեզի Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան յայտնի գեկավարներէն մէկուն շարժումներուն մասին։ Անգլիա կը բնակէր ան, թէեւ իր բուն հասցէն անծանօթ էր մեզի։ Զափէն աւելի վտանգաւոր մէկու մը համբաւը ունէր եւ անկարելի եղած էր ձերբակալել զինքը։

Հրաման ստացայ անմիջապէս երթալ ցոյց տրուած հասցէն եւ հսկողութեան տակ առնել ձերբակալուած օտարականին տունը, մինչեւ որ նոր կարգադրութիւններ ըլլային։ Կեդծ էր այդ հասցէն. Շատ վարպետ լրտեսի մը հետ գործ պիտի ունենայի, կասկած չկար։ Այցելութեանս արդիւնքը տեղեկացուցի ոստիկանական տեսչութեան որ պաշտօն յանձնեց ինծի անպատճառ գտնել օտարականին տունը.

Անիւ մը առանձին չի կրնար թաւալիլ, օժանդակ մասնիկ մը պէտք է շարժման մէջ դնելու համար զայն ու ծիշդ այդ ձեւով ալ «համաձայն մեր ստացած տեղեկութեանց» — ինչպէս կ'ըսենք ոստիկանական գործերու մէջ — Մայրաքաղաքին կեդրոնական թաղը խանութէ մը ներս մտայ։ Տարօրինակ է որ մարդ, եթէ աշխատի, կրնայ ամէն տեղ ու ամէն ատեն դաւաճան մը գտնել։ Այդ տեսակէտէն ես ալ բախտաւոր եղայ եւ ճարեցի հատ մը։ Իրեն տուի Տօվըրի մէջ ձերբակալուած գրօսաշրջիկին նկարագրութիւնը եւ հաւաստեցի որ այդ սուտ բախտիս ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ ամենուրեք փնտռուած գերմանացի լրտեսը։

Տեղեկութիւնը հաղորդող անձը հասցէ մը տուաւ ինծի։ Կառք մը առի եւ այնտեղ գացի, սակայն, դժբախտաբար յուսախաբ եղայ, որովհետեւ հոն հասնելուս իմացայ որ Գերմանացին հինգ վայրկեան առաջ դուրս ելած էր։ Առանց վհատելու քննութիւններս շարունակեցի եւ ձեռք անցուցի նոր հասցէ մը, այս անգամ Ուէսթ Քրօյտընի մէջ։ Շոգեկառք նետուեցայ եւ շուտով առի այդ ծանօթ արուարձանը։ Կայարանէն դուրս ելլելու վրայ էի, երբ ինքնաշարժ մը կանգ առաւ գլխաւոր մուտքին առջեւ։ Մէկը վար իջաւ կառքէն։ Մութ էր բայց կրցայ տեսնել որ ան մօրուք եւ պեխ ունէր ինչպէս նաեւ ակնոց մը։ Նախազգացո՞ւմ մըն էր որ արթնցաւ մէջս, թէ մարգարէութիւն էր ըրածս, չեմ գիտեր, բայց յանկարծ խորհեցայ թէ մօրուաւոր անծանօթը մեր փնտռած գերմանացի լրտեսն էր, թէեւ շատ լաւ գիտէի որ անիկա միշտ ածիլուած կ'ըլլար։ Պահ մը վարանեցայ եւ փորձեցի ճամբան չարունակել, սակայն յուզուած վիճակ մը ունէի։ Ետ դարձայ ու հետ հետ կայարանէն ներս մտայ՝ մարդուն մօտենալու եւ ի հարկին զինքը ձերբակալելու դիտաւորութեամբ։ Դժբախտաբար փորձուածս փնտռակար հետեւանք պիտի ունենար, որովհետեւ քարտին վրայ հասած չէի դեռ, երբ տեսայ որ Լոնտոնի շոգեկառքը ճամբայ ելած էր ու արագօրէն կը հեռանար միածին առնելով — յետոյ պիտի առուգէինք այդ պարագան — հարիւրապետ Շթայնհաուէրը Փախցուցած էի ոչ միայն շոգեկառքը, այլ եւ Գերմանիոյ Ինթէլիճընսին ամէնէն հնարամիտ գործակալը ձերբակալելու առիթը։

Ներելի չէր յուսահատիլ, սակայն։ Հարցուփորձ ըրի արուարձանին ոստիկանութեան մօտ եւ գտայ այն տունը ուր մօրուաւոր օտարականը կ'ապրէր։ Այնտեղ ինծի տուին ուրիշ հասցէ մը, Փօրս Փարքի մէջ.

Համբայ ինկայ քիչ մը ընկճուած, քանի որ Գերմանացին՝ այդքան անճարակ կերպով ծպտուած ըլլալով հանդերձ յաջողեր էր կծիկը դնել իմ աչքերուս առջեւէն։ Փօրս Փարքի տան մէջ կ'ապրէր չատ ծանօթ Գերմանացի մը որուն պարկեշտութեան ու համբաւին մասին որ եւ է տարակոյս չէինք կրնար ունենալ։ Իմ հարցումներուս պատասխանելով ըսաւ թէ ոչ մէկ կապ ունէր փնտռուած անձին հետ եւ նոյն իսկ չէր ճանչնար զինքը։

Սակայն եւ այնպէս ստիպուած էինք հսկողութիւն կատարել եւ հետեւիլ դէպքերուն։ Մասնաւոր Գրասենեակի տնօրէնն ու ես անձամբ կանխաբեցինք այդ հսկողութիւնը թէ Քրօյտընի եւ թէ Փօրս Փարքի բնակարաններուն վրայ։

Դիւրին է զաղտագողի պահակ բռնել բազմամարդ պողոտաներու վրայ, բայց բոլորովին տարբեր են պայմանները արուարձաններու մէջ, ուր ամէն «դրացի» ուշադրութիւն կրնայ գրաւել։ Երկու օր էր որ մեր նոր պաշտօնին ձեռնարկած էինք, երբ Փօրս Փարքի Գերմանացին բողոք մը կը ներկայացնէր իր թաղին ոստիկանութեան, գանգատելով թէ «երկու կասկածելի անծանօթներ իր տանը բոլորտիքը ման կուգան գիշեր-ցերեկ»։

Անմիջապէս դադրեցուցինք հսկողութիւնը, որովհետեւ միաժամանակ լուր ստացանք որ գերմանացի լրտեսը Եւրոպա փախած էր. Ի՞նչ ճամբով մեկնած էր. չեմ գիտեր։ Անգլիէն նըման դուրս սահած էր մեր ցանցէն։ Սկօթլընտ Եարտն ու մեր Գաղտնի Սպասարկութիւնը իհարկէ մեծ ցաւ զգացինք որ Տօվըրի զինուորական իշխանութիւնները քիչ մը չատ փութկոտութիւն ցոյց տուած էին զինքը ազատ արձակելու հարցին մէջ։ Շատ աւելի մեծ եղաւ մեր զայրոյթը, երբ լսեցինք Պերլինէն մեր գործակալներէն թէ Տօվըրի մէջ ձերբակալուած գրօսաշրջիկը որ մազ մնացեր էր իմ ձանկս իյնար, նոյն ինքն Օթօկրացն էր, այլ անուամբ Շթայնհաուէր, այսինքն Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութեան պետն ու Քայզերին մտերիմ բարեկամը։

(Շար.)

Դրամական կացութիւնը Իտալիոյ մէջ

Իտալական դրամին արժեզրկման հետ, կառավարութիւնը հրատարակեց շարք մը հրամանագիրներ, չարաշահութիւնը արգիլելու եւ ուրիշ ծրագիրներ յաջողցնելու համար։ Բացուած է փոխառութիւն մը՝ Եթովպիոյ ծախքերը հոգալու համար։ Անշարժ կալուածներու վրայ հաստատուած փոխառութենէն ազատ են պետութեան, արքունիքին, Ֆաշական կուսակցութեան, Գ. Թաչի, ստար ընկերակցութեանց, ինչպէս եւ կրթական եւ բարեգործական հաստատութեանց կալուածները։ Փոխառութեան ծանրութիւնը պիտի կրեն անհատ սեփականատէրները։ Նոյն խստութեամբ պիտի գործադրուի առեւտրական ընկերութեանց շահաբաժիններուն վրայ հաստատուած յաւելուածական տուրքը, բացի 10 առ հարիւր սովորական տուրքէն։

Միւս կողմէ, ապրուստի սղութիւնը արգիլելու համար, Մուսոլինի հրամայած է խիստ միջոցներ ձեռք առնել։ Անոնք որ ապրանքներ կը գինեն եւ չարաշահութիւն կ'ընեն, մինչեւ 100 անգլ. ոսկի տուգանքի պիտի դատապարտուին իւրաքանչիւր յանցանքի համար։ Աւելի ծանր պարագաներու մէջ ենթակայ են մէկ տարի բանտարկութեան։ Արգիլուած է աւելցնել պանդոկներու եւ ամէն տեսակ հիւրանոցներու գինները, մինչեւ երկու տարի։ Անհնազանդները պիտի դատապարտուին տուգանքի, բանտարկութեան եւ իրենց հաստատութեանց փակման, 5 — 30 օր, իւրաքանչիւր յանցանքի համար։ Արտակարգ յանձնախումբեր կազմուած են, այս տնօրինութեանց հսկելու համար, ամենալայն իրաւասութիւններով։

Գերմանիա պիտի մեկուսացուի՞

Ազգերու Դաշնակցութեան ելմտական յանձնաժողովի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Չեխոսլովաքիոյ, Զուիցերիոյ, Հոլանտայի եւ Ցուեատանի ներկայացուցիչները սպառնացին Գերմանիան զրկել դրամներու արժեզրկման շնորհիւ բացուելիք առեւտրական պատեհութիւններէն, եթէ Պերլին չփոխէ իր դրամական քաղաքականութիւնը։ Այս չորս երկիրները Գերմանիոյ լաւագոյն յաճախորդներն են, սովորական պարագաներու մէջ։ Չեխական պատուիրակը միեւնոյն ատեն անհրաժեշտ գտաւ բանալ համաձայնութիւն մը կեդրոնական Եւրոպայի երկու խմբակցութեանց՝ Փոքր Համաձայնութեան եւ Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ, տնտեսական յարաբերութիւնները բարելաւելու համար։

Մուսոլինի իր փեսան կը ղրկէ Պերլին

Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ Մուսոլինիի փեսան է, պաշտօնապէս Պերլին պիտի երթայ հոկտեմբեր 20ին։ Հռոմի մէջ մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս ճամբորդութեան նպատակներու մասին։ Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Կոմս Չիանօ պիտի խորհրդակցի Հիթլէրի հետ՝ Լոքառնոյի դաշնագիրներու յառաջիկայ ժողովի մասին, պիտի քննէ Աւստրիոյ խնդիրը եւ պիտի լսէ Գերմանիոյ տեսակէտները Ազգերու Դաշնակցութեան մասին։ Միեւնոյն ատեն պիտի բացատրէ թէ Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը չէ փոխուած եւ թէ իտալա-գերման բարեկամութիւնը կը մնայ նոյնքան ամուր որքան վերջին 12 ամիսներու ընթացքին։

Կոմս Չիանոյի առաջին պաշտօնական այցելութիւնն է այս եւ կարգադրուած՝ բուն իսկ Մուսոլինիի կողմէ։ Հաւանական է որ կոմսը Հիթլէրի բացատրէ նաեւ Մուսոլինիի տեսակէտները՝ համայնավարութեան մասին։ Մուսոլինի եւս նոյնքան հակառակ է համայնավարութեան որքան Հիթլէր, սակայն ընդունելով հանդերձ անոր դէմ ներքին պայքարելու անհրաժեշտութիւնը, համաձայն չէ Հիթլէրի, միջազգային ասպարէզին մէջ ալ անոր դէմ պայքարելու մասին։

Արաբ վարիչ մը սպաննուած

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ արաբական ըմբոստութեան գլխաւոր վարիչներէն մէկը, Սայիտ պէյ էլ Ազի, որ ժողովուրդի թշնամի թիւ 2ը հռչակուած էր անգլիական իշխանութեանց կողմէ, սպաննուած է հոկտեմբեր 7ին, Բեթղեհէմի մօտ, ընդհարման մը միջոցին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԷՐԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ համագումարը պաշտօնանկ բրաւ իր նախագահը, Տոքթ. Պէնճէլուլ, անոր բռնած դիրքը համապատասխան չգտնելով համագումարի ծրագրին։

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ հրատարակուեցաւ Շանկայի մէջ։ Յարաբերութիւնները այնքան լարուած են որ, պատերազմը անխուսափելի կը համարուի Ճափոնի եւ Չինաստանի միջեւ։ Ճափոն շարունակ զինուոր կը ղրկէ, եւ նաւատորմն ալ շարժման մէջ դրած է։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ Դ[illegible] ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ արտակարգ ընդհ. ժողովին շարունակութիւնը՝ վաղը, ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, [illegible] սրահին մէջ, [illegible] օրակարգով։

[illegible] Հայր. Միութեան (Մարսէյլ) ընդհ. [illegible] ժողովը տեղի կ'ունենայ 11 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին 6 rue des Petites Maries, Bar Ararat-ի սրահին մէջ. Կը խնդրուի [illegible] բոլոր անդամներէն [illegible] ներկայ գտնուիլ իրենց [illegible] գնդակներով։

Le Gérant: H STEPHAN
Imprimerie A DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Դիւան

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (109)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ընդհանուր առմամբ գիւղացիներու վախը նոր օրէնքէն եթէ գիտակցական ալ չէր, հզօրապէս բնազդական էր։ Այնպէս որ ոչ մէկ տեղ Գէորգի առաջարկները լուրջ ընդդիմութեան հանդիպեցան։

Սեպտեմբերի չորսին վերջապէս Երեւանէն հասաւ պաշտօնական անցագիրը։ Արշակը յաջորդ առտու պէտք է մեկնէր։ Երկու սիրահարները ընթրիքէն վերջ առանձնացան այգիի մէկ անկիւնը եւ ծառի մը տակ նստելով՝ յափշտակուած հանդարտութեամբ սկսան խօսիլ անցած եւ ժամանող գալիք օրերու մասին, որ ոչ մէկուն համար ալ այնքան պայծառ չէր երեւնար։ Առով մէկական երկուքն ալ կ'աշխատէին իրարմէ ծածկել իրենց մտահոգութիւնները։

— Շուտով, — խօսեցաւ Եւգինէն, — երբ Վարդանը վերադառնայ արտասահմանէն, կ'անցնիմ Գարակա-տան, կուգամ մօտդ՝ քեզի օգնելու, բախտս կապելու քուկինիդ ... եթէ միայն դիս ուզես։

— Անգին աղջիկս, — ու տղան քնքշօրէն համբուրեց զայն։

Այդպէս ուրեմն, կը մտածէր Արշակ, պիտի բաժնուէին իրարմէ, երբ հազիւ կարճատեւ երազի մը նման իր ճամբուն վրայ յայտնուեր էր Եւգինէն։ Տիաժանի մը չքեղ գեղեցկութիւնը այդ աղջիկը երեւցաւ իր առջեւ երկինքին վրայ, ու վաղը այլեւս պիտի չտեսնէր այդ տեսիլքը, ու ո՞վ գիտէ՝ թէ անգամ մըն ալ պիտի հանդիպէի՞ն իրարու ...

— Ուշ է, — շշնջաց աղջիկը, — առտուն երկար ու ձանձրացուցիչ ճամբորդութիւն մը ունիս։ Անմիջապէս որ հասնիս պաշտօնական տեղդ, անպատճառ գրէ ինծի, Թիֆլիսի հասցէով՝ Ինքզինքիդ լաւ նայէ, սիրելիս։

Տղան՝ գլուխը կախած՝ մտիկ կ'ընէր, ի՞նչ ըսէր։ Ի՞նչ կրնար ըսել։ Իրար գրկած, ծանր քայլերով մօտեցան տանը, ուր ամէնքը վաղուց քնացած էին։

Արշակի մեկնելէն օր մը ետքը, Եւգինէն վերադարձաւ մօրը մօտ, որ միասին երթան Թիֆլիս։ Երբ հակառակ ուղղութեամբ շարժող գնացքները ճանապարհին իրարու հանդիպեցան, Եւգինէն հազիւ կրնար երեւակայել, որ միւս գնացքով Վարդանը Փարաքար կ'անցնէր։

Երբ քրոջը Ղարաքիլիսէ վերադառնալու մասին իմացաւ Վարդան, որոշեց քանի մը օր ապրիլ Վահէի գաւառն, որուն անպատճառ կ'ուզէր հանդիպիլ։

Գէորգ թէեւ այդ շրջանի բոլոր գիւղերը այցելած էր, բայց դեռ Փարաքարի մէջ գիւղական հաւաքոյթ չէր ունեցած։ Իրիկուն մը գիւղի ծխական վարժարանի ուսուցիչը կանչելով՝ անոր թելադրեց, որ այդ գիշեր ժողով մը գումարէ Ուստա Ակոբի տան մէջ.

Վարդանը Փարաքար գալէն ի վեր օրերով կ'առանձնանար այգիի մէկ անկիւնը եւ ժամերով մնան կուգար՝ ձեռքերը ետեւը կապած, գլուխը կախ ծանր մտահոգութիւն մը ունեցող մարդու նման, որ յստակօրէն չի տեսներ բռնելիք ճամբան, ու որքան աւելի կը խորհի, այնքան աւելի անել մը առջեւ կը գտնէ ինքզինք։

Երբ Գէորգ յայտնեց այդ գիշերուան գիւղական ժողովի մասին, Վարդան ցանկութիւն յայտնեց անոր ընկերանալ։ Արեւը մայր մտնելէ բաւական մը վերջ, երկուքը ուղղուեցան դէպի գիւղամէջ գտնուող Ուստա Ակոբի տունը։

Ընդարձակ թոնրատան կեդրոնի սիւնէն լապտեր մը կախուած էր, որ հազիւ կը լուսաւորէր այդ ընդարձակ հողատան կէս խաւար անկիւնները։ [illegible] տակ շարուած մարդոց դէմքը անորոշ ստուերներու նման կը դողային ամէն անգամ, երբ սիւնէն կախուած լապտերը կը շարժէր։

Թոնրատան ցածկեկ [illegible] հետզհետէ հասնող գիւղացիները ծռելով ներս կը մտնէին եւ ընդհանուր բարեւ մը տալով կը տեղաւորուէին անկիւն մը, ծանր ու լուրջ արտայայտութիւն մը դէմքերուն։ Մէկ երկու երիտասարդներ, շրջակայ տուներէն [illegible], պահակ կը սպասէին, որ յանկարծ պաշտօնական անձնաւորութիւն մը գիւղ չմտնէր։

Գիւղի առաջաւոր մարդիկը, Սարգիս Աբօ հետ, թոնրատան կեդրոնը՝ սիւնի տակ շրջան մը կազմած՝ կը սպասէին վարժապետին, որ դեռ չէր եկած։ Թէեւ ոչ ոք բարձրաձայն կը խօսէր, բայց ընդհանուր փսփսուք մը շրջան կ'ընէր թոնրատան չորս բոլորը։ Խօսելիք այնքան բան ունէին. գիւղացիի դարդը ե՞րբ է հատեր։

— Մէյտ է, էգպէս եղած է, — կ'ըսէր քովի նստողին դուրս ցցուած, լայն ականջներով Մուկուչը, որ գիւղի յունեւորն էր, — ե՞րբ արդարութիւն ըրած ունի էդ Չրբաշը Փախիր քեաւրին։ Տօ, դեռ ջրի ծէրը արտի կէսը չը հասած՝ մէկ էլ էն տեսնեմ՝ ջուրը լուբ ցամքեց։ Թին ուսս նետած առուի թումբով կը վազեմ. պալցի մէկն ու մէկը ջուրս իր արտը դարձուցած է, պալցի տեղ մը թումբը քանդուեր է։ Ճամբան մեծ քարին քով դէմ դիմաց կուգամ Չրբաշին։ «Այ տունդ չքանդուի, մարդ Աստուծոյ», կ'ըսեմ, «Ջուրս ինչի՞ կտրեցիր, արտս կիսատ մնաց»։ «Աղա, խօմ կէօլ չէիր կապելու արտիդ մէջ», կ'ըսէ անիրաւը։ «Տօ, ո՞նց թէ կէօլ, հողը [illegible] մոխիրի նման չափ չոր, բամբակը կը թոշնէր, մէկ երկու օրէն կը չորնայ։ Ախպերս, որո՞ւ ցաւը պատմես [illegible] հալալ իրաւունքս կուտայ [illegible] չին։ Նորէն տարուան մը արտիս [illegible] ...

— Ջուրը որո՞ւն արտը կապեր էր, — հարցուց յօրանջելով քովի նստողը. — զուլում մարդ է էդ Չրբաշը, զուլում։

— Որո՞ւն արտը պիտի կապէր, Սարգիս Աբօյ չալթուկը։ Էնոր իրաւունքն է՝ կ'ըսէր տնաքանդը։ [illegible] ցա՞ւ, Ռէնսուրի իրաւունքը [illegible] գիտեր ի՞նչ թուղթ, շաբաթը անգամ մը կուգայ, մերը՝ երկու շաբաթը մէկ հեղ, էն էլ կէս կիսատ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone :-: Glacière 15 - 70
(ԾՐԹՈՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 10 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3240

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ԱՐԹՈՒՆ ԵՒ ՊԱՂԱՐԻՒՆ

Այս խորագիրը կը գործածէինք անցեալ օր, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի մասին կրուած «Ճիւմհուրիյէթ»ին առթիւ.

Նոյն արգամուածը այսօր ալ, նոյն առնչութեամբ, սակայն տարբեր ուղղութեամբ։

Ինչպէս կը տեսնէք, Թուրք մամուլը նոր առամայարութիւն մը կը փորձէ, այս անգամ ալ Հայերը Արաբներուն դէմ գրգռելու համար։ Եւ փոխադարձաբար.

Մինչ բոլոր Թուրք թերթերը մինչեւ հիմա ամէնէն գարշելի խաղերը կը փորձէին, երկու ժողովուրդներուն յարաբերութիւնները լարելու, եւ մանաւանդ Հայերը Արաբներուն թշնամի ներկայացնելու համար, ահա «Ճիւմհուրիյէթ»ը նորէն արիւն կը պղտորէ աւելի բարբարոսական ճնականութեամբ մը — «Անտիոքի Հայերը Թուրքերուն հետ միասին»…

Թարգմանեցէք վերը, հասարակին յարմարութիւնը եւ նոյն նպատակին կը ծառայէ,— ապացուցանել թէ «նահանգին Հայերն ալ որոշած են օգնել Թրքական դատին»։

Եւ դեռ ուրիշ կրկնակ բանադրութիւն մը,— «Հայերը Թուրք լեզուն կը սորվին Սուրիոյ մէջ»։

Արդար ըլլալու համար, ըսենք թէ սուտ չէ այս պարագան,— Թրքախօսութեան տարածումը Հայերու միջոցաւ։ Սուտ չէ ոչ Սուրիոյ, ոչ ալ ուրիշ որ եւ է գաղութի համար,— նոյնիսկ արեւմտեան Եւրոպայի մէջ — Մարսէյլ, Փարիզ, Լոնտոն եւ մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաները.

Պէտք է հրապարակաւ ընդունինք այս անպարտելի դատը, թէեւ 15 տարի կ'ըլլայ որ հեռացած ենք Թուրքիայէն…

Արդ, փաղաքշելով Սուրիոյ հայ գաղթականութիւնը, պանծացնելով անոնց «համերաշխութիւնը» եւ «հայրենասիրութիւնը», [illegible] գարշութեան խաղ մը կը խաղայ Սուրիոյ Հայերու գլխուն։

Արթուն, պաղարիւն եւ մանաւանդ զգո՛յշ։ Այնպէս միայն կարելի է ջախջախել իժերու գլուխը։

Շ.

«ԱՆԹԱՔԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ՄԻԱՍԻՆ»

«Ճիւմհուրիյէթ» իր առաջին էջին մէջ եւ վեց սիւնակի վրայ դրած է այս մեծատառ խորագիրը։ Ստորեւ կը հրատարակէ Անթաքիոյ իր թղթակցէն հետեւեալ դրութիւնը.—

ԱՆԹԱՔԻԱ, 4 հոկտեմբեր.— Գայլըք Գուճաքի 20.000 Թուրքերը որոշած են պատուիրակութիւն մը ղրկել Անթաքիա եւ բողոքել այն կարգադրութեան դէմ որով իրենց գաւառակը անջատուեցաւ Անթաքիայէն եւ կցուեցաւ Հալէպի.

Նահանգին Հայերն ալ որոշած են օգնել Թրքական դատին։ Ամբողջ ժողովուրդին փափաքն է անջատուիլ Սուրիայէն եւ առայժմ ինքնավար մնալ։ Ժողովուրդը շատ բարձր յուզումով կը սպասէ ապագային։

Կառավարութիւնը հրամայած էր պետական պաշտօնատուններուն վրայ դնել այն օրը, երբ սուրիական պատուիրակութիւնը Հալէպ կը հասնէր։ Թուրքերը դարձան այս հրամանէն եւ բողոքեցին Ֆրանսական պատուիրակին, որ ըսաւ թէ Թէրեւս որոշումը չգործադրուէր հոս, եթէ առաջուընէ լուր տրուէր իրենց, բայց հիմա կատարուած իրողութիւն է։ Անիկա կը ցուցնէ թէ Թուրքերը վրձռաբար որոշած են իրենց նահանգին մէջ տեղ չտալ որ եւ է բանի որ կը վերաբերի Սուրիոյ եւ արաբութեան։ Մէյտան մզկիթի իմամ Մէհմէտ Հոճա, որ գաղտնի Հալէպ գացած եւ մասնակցած էր սուրիական պատուիրակութեան դիմաւորութեան հանդէսին, երբ վերադարձաւ, ժողովուրդը խուժեց մզկիթը եւ ծանր բառերով մեղադրեց զայն։ Հոճան լալով խոստովանեցաւ իր յանցանքը եւ երդուընցաւ առնէ վերջ չդաւաճանել ժողովուրդին։

ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒՆ ԿԸ ՏԱՐԱԾԵՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

«Ճիւմհուրիյէթ»ի Հալէպի թղթակիցը կը գրէ թէ Վաթանի կուսակցութիւնը սկսած է արհամարհել միւս համայնքները, ինչպէս եւ Ֆրանս. իշխանութիւնը։ Այսպէս, Հալէպ հասած առեն սուրիական պատուիրակութիւնը չէ ընդունած սուրիացի կարգ մը անձեր, որոնց մէջ կային նախկին նախարարներ։ Միւս կողմէ, Հալէպ չորս օր դրօշազարդուած է, բայց Ֆրանսական ոչ մէկ դրօշ պարզուած է։

«Վաթանիներու այս ծայրայեղութիւնները, կ'աւելցնէ «Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը, անախորժ տպաւորութիւն գործած է Հայ, Թուրք, Եահուտի եւ այլ տարրերու վրայ, որոնց թիւը 100.000ի կը հասնի Հալէպի մէջ։

Կ'իմանամ թէ, 80.000ի կը հասնի թիւը Հալէպի փախստական Հայերուն որոնք շատ խիտ զանգուած մը կը կազմեն եւ տիրած են տնտեսական կացութեան։ Այս Հայերը, որոնք ներքնապէս շատ համերաշխ են, անցեալ 10—15 տարուան ընթացքին աշխատած են Թուրքերէն լեզուն այս կողմերը տարածել եւ այս ձեւով առնել իրենց հայրենասիրութեան կարօտը։ Եւ յաջողած են։

Այսօր մանաւանդ Գապ իւլ Ֆարաջի, Հանուէքի եւ Թիլէլի նման Հալէպի ամէնէն բանուկ եւ բազմամարդ պողոտաներուն վրայ չկայ հաստատութիւն մը որ չկրէ հայկական անուն մը,— Նաճարեան, Պէքարեան, Պուրունսուզեան, Թաշճեան, եւայլն։ Հետեւաբար խնդրոյ Արաբներուն համար լուրջ խնդիր մըն է խորապէս նկատի առնել այն դերը զոր ապագայ հասարակութեան մը պարագային պիտի կրնան կատարել Թուրքերը որ բոլորովին արթնցան շնորհիւ սուրիական պատուիրակութեան»։

*** Էլազիզէն (Խարբերդ) կը հաղորդեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի.— Հոս այցելած առեն, վարչապետը մեծ պատիւներով ընդունուեցաւ։ Ստորեւ Մարաշի Խան Ֆէվզի Չաքմաքի հետ գնաց Դ. ընդհանուր քննիչ Ապի Տօղանի ապարանքը եւ հանդիպաքանեց անպաշտօն ժողովի մը, որուն մասնակցեցան նաեւ բանակի քննիչ Չօր. Քեազըմ եւ Ա. ընդհանուր քննիչ Ապիտին Էօզմէն։ Խորհրդակցութիւնը հինգ ժամ տեւած է։

Կ'իմանանք թէ ժողովին մէջ նկատի առնուած են արտաքին կարեւոր խնդիրներ.— Անթաքիա - Իսքէնտէրունի եւ Միջերկրականի վերջին կացութիւնը, Պալքանեան զինակցութեան դիրքը եւ Լոնտոնի այցելութիւնը։ Քննուած է նաեւ արեւելեան նահանգներու նեղաւորման ընդհանուր վիճակը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

37 ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՆ

Դաշնիքը եւ Համայնավարները դէմ դիմաց

Երէկ հաղորդած էինք թէ խուզարկութեան ենթարկուեցան Ֆրանսայի Ընկերային Կուսակցութեան գրասենեակները եւ շատ մը վարիչներու բնակարանները։

Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, 37 խուզարկութիւններ կատարուած են հինգշաբթի օր, սկսելով գնդ. տը լա Ռօքէն։

Առտուն կանուխ ոստիկանները 45 կառքերով գացին նշանակուած կեդրոններն ու մասնաւոր բնակարանները։ Ոստիկաններուն մէկ մասը փողոցը կեցաւ, իսկ միւսները ներս մտան եւ բազմաթիւ թուղթեր գրաւեցին։ Միեւնոյն առեն Վերսայլի ոստիկանութիւնը կը խուզարկէր գնդ. տը լա Ռօքի բնակարանը, իր բացակայութեանը։ Խուզարկուեցաւ նաեւ Փարիզի իր յարկաբաժինը։ Թէեւ 37 չէնքեր խուզարկուեցան, բայց արդիւնքը գաղտնի կը պահուի։ Միայն յայտնուեցաւ թէ գնդ. տը լա Ռօքի վիլլային մէջ գտնուած են հինգ բիր, երեք մեծադեայ զաւազան եւ գերմանական դաշոյն մը (վրան՝ կեռ խաչով, բառ «Իւմանիթէ»ի)։

Ամէնէն կարեւոր խուզարկութիւնը կատարուեցաւ կուսակցութեան կեդրոնին մէջ, ուլիսիւ տը Ըէնա, ուր 40 ոստիկաններ ամենուրէք ըրին սեղաններն ու դարակները, մինչ քարտուղարները կ'աշխատէին։ Պաշտօնեաներն ալ խուզարկուեցան։ Գնդ. տը լա Ռօք ներկայ էր իր Փարիզի բնակարանին խուզարկութեան, իսկ երբ կուսակցութեան կեդրոնը հասաւ, խուզարկութիւնը կը շարունակուէր տակաւին։

Խուզարկութիւններէն վերջը, գնդ. տը լա Ռօք եւ իր շարք մը օգնականները, ի մէջ այլոց ծանօթ օդաչուորդ Մէրմօզ եւ երեսփոխան Իպառնէկարի պաշտօնապէս ամբաստանուեցան թէ փորձ կատարած են լուծեալ Հրեղէն Խաչերը վերակազմելու եւ ապօրէն համախմբումներ սարքելու։

Գնդ. տը լա Ռօք անմիջապէս յայտարարութիւն մը հրատարակեց։ Իսկ մամուլի ներկայացուցիչներուն ըսաւ թէ «երջանիկ է եւ պատիւ կը համարի որ կ'ամբաստանուի իր կազմակերպութեանց վերակազմութեան համար, կազմակերպութիւններ զորս կառավարութիւնը լուծեց Մոսկուայի հրամանով»։ Ստորեւ բաւ թէ կը խնդայ ոստիկանութեան խուզարկութեանց վրայ, որոնք ոչինչ պիտի կրնան ապացուցանել։ «Ես չեմ սիրեր ինը թիւը, իսկ տասը մինչեւ զեկոյց բախտ կը բերէ ինծի։ Պատերազմէն առեն ինը անգամ յիշուեցայ զեկոյցներու մէջ, եւ այս տասներորդ յիշատակութիւնն է։ Կառավարութիւնը անպատուութիւն բերաւ իր գլխուն, խուզարկելով ոչ միայն մեր գրասենեակները, այլեւ մեր մասնաւոր բնակարանները»։

Իսկ կուսակցութեան ուղղած յայտարարութեան մէջ, գնդապետը կ'ըսէ.

— «Պլումի դահլիճը այս առտու կատարեց գործողութիւն մը որ նուաստացուցիչ է ինքզինքը զօրաւոր կոչող կառավարութեան մը համար։ Իրականին մէջ, իշխանութեան գլուխ անցած հրոսախումբը, ահաբեկ՝ Մոսկուայէն, տեղի կուտայ Թորէզներու, Տիւքլօներու, Քաշէններու, Մարթիներու բոլոր ճշանթաժներուն առջեւ։ Մեզի դէմ գործադրուած մեթոտները ներշնչուած են Չեկայէն, Կէփէուէն։ Անոնք վախ եւ ամօթ կ'արտայայտեն։ Ցանուն Ֆրանսայի, որ հակառակ օտար վարձկաններու դաւաճանութեան, կրցաւ մնալ ազատ, յանուն պարկեշտութեան, ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆՔ ԼՈՒԾԵԼ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ, ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՇՆԱՄԻՆ ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ԵՒ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ. ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆՔ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵԼ ԱՆՈՐ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԲՌՆԻ ՁԵՌՔ ԶԱՐՆԵԼՈՎ (սոֆթըէ) ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ, կ'ուզեն տապալել հանրապետական վարչաձեւը եւ միջազգային կազմակերպութեանց դիկտատուրան հաստատել»։

Ստորեւ կ'ազդարարէ թէ ոչինչ պիտի կրնայ զինքը ետ կեցնել իր գործը շարունակելու կամքէն. «ոչինչ, ոչ իմ բանտարկութիւնս, ոչ մահս չպիտի կասեցնեն ազգային վերածնութիւնը որուն ձեռնարկած եմ ձեզի հետ, եղբայրակից բարեկամներ, տողորուած Հրեղէն Խաչին ոգիով»։

127 միթինկ, 56 թէ ցաւր…

Ուրիշ փորձանք մը եւս, կառավարութեան գլխուն։ Համայնավարները որոշած են 127 միթինկներ սարքել Ալզաս Լօրէնի մէջ, այսօր՝ շաբաթ եւ վաղը՝ կիրակի, բողոքելու համար «Ֆաշականներու ապստամբութեան դէմ, այդ նահանգներուն մէջ, ձեռամբ Հիթլէրի»։

Նախատեսելով որ այսպիսի ցոյց մը կրնայ պատրուակ դառնալ հակացոյցերու եւ ընդհարումներու՝ սահմանամերձ շրջանին մէջ, վարչապետը անցեալ գիշեր խորհրդակցեցաւ ներքին նախարարին եւ Ալզաս - Լօրէնի նահանգներու խորհրդականին հետ. ժողովէն վերջը ներքին նախարարը հանրապետութեան նախագահին գնաց եւ յայտնեց թէ կառավարութիւնը պիտի արգիլէ միթինկներուն գոնէ մէկ մասը։ Թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը փորձած է համոզել համայնավար վարիչները որ գոնէ սասնի գեղչեն թիւը փորձած է, բայց անոնք հաւանած են զումարել միայն 56 միթինկ.

Այս մասին զեկոյց մը հրատարակելէ յետոյ, համայնավար կուսակցութիւնը պատուիրակութիւն մը ղրկեց ներքին նախարարին եւ վարչապետին։ Այս առթիւ կարմիրները կ'ըսեն թէ իրենց կազմակերպութիւնը երկրորդ զօրաւոր կուսակցութիւնն է Ալզաս - Լօրէնի մէջ։

Վերջին պահուն համաձայնութիւն գոյացաւ եւ պիտի գումարուի միայն տասը միթինկ, դոց սրահի մէջ եւ առանց թափօրներ կազմելու կամ գրգռիչ խօսքեր արտասանելու Գերմանիոյ դէմ։

*** Կառավարութիւնը կը շարունակէ ամուր դիրք բռնել գործարաններու գրաւման առթիւ։ Անցած օր 250 ոստիկաններ գառակամ վճիռի մը վրայ պաշարեցին շոքոլայի գործարան մը եւ դուրս հանեցին 400 բանուորներ որոնք բարկանալով կզմինարներ նետեցին։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ

Հայերու ծպատակութեան համար

Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, Ֆրանսայի համայնավար եւ ուրիշ ձախակողմեան երեսփոխաններ օրինագիծ մը ներկայացուցած են երեսփ. ժողովին, առաջարկելով կանոնագիր մը հաստատել Հայերու իրաւական կացութեան մասին։

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, դարձեալ դիմում կատարուած է այս մասին։ Երեսփոխանները կը յայտնեն թէ Փարիզի, Լիոնի, Կրընոպլի եւ Մարսէյլի շրջաններուն Հայերը ծառայած են Ֆրանսական բանակին մէջ։ Անոնք մեծամասնութեամբ փոքր արհեստաւոր են եւ բանուորներ եւ հայրենազուրկ։ Թէեւ խորհրդային կառավարութիւնը բացած է Խորհրդային Հայաստանի դուռները, բայց երկար ժամանակի կարօտ է ցանկացողներուն ներգաղթը։ Շատերը վերադառնալու ցանկութիւն չունին։ Մեծամասնութիւնը դրեթէ ֆրանսացած է։ Շատերը ամուսնացած են Ֆրանսուհիներու հետ եւ մեծամասնութիւնը ունի Ֆրանսացի զաւակներ։

Հետեւաբար կ'առաջարկեն հետեւեալ միջոցները.—

1.— Ֆրանսա եւ Ֆրանսական գաղթավայրերու մէջ բնակող Հայերուն տալ իրաւական վիճակ։

2.— Ընթացք տալ հպատակութեան համար եղած դիմումներուն։

3.— Դիւրացնել աշխատաւորական ինքնութեան թուղթերու ստացումը։

4.— Գործազրկութեան նպաստէն չզրկել զանոնք։

5.— Վերջ տալ արտաքսումներու եւ փոխել այն որոշումները որ տրուած են ինքնութեան թուղթերուն օրինազանցութեանց առթիւ։

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Ուրիշ 13—15 ամբաստանեալներ ալ…

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, պաշտօնապէս կը հաստատուի «Իզվեստիա»յի քաղաքական խմբագրին՝ Քարլ Ռատէքի ձերբակալութիւնը։ Կը հաստատուի նաեւ թէ բանտարկուած են եւ պիտի դատուին Փիաթաքով՝ ծանր ճարտարարուեստի փոխ - գործավարը, Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախկին դեսպան, Զօր. Փութնա՝ նախորդ զինուորական կցորդը եւ ուրիշներ։

Այս ձերբակալութեանց առթիւ, «Փրավտա» կը գրէ հոկտեմբեր 8ի խմբագրականին մէջ.

— «Թրոցքիական սրիկաներու աւազակախումբը կրնա՛յ զուտ սպասել պրոլետարական դիկտատուրայէն»։

Ճիշդ այս ձեւով կը խօսէր կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութենէն առաջ։ Տակաւին 13 ամբաստանեալներ կան որոնց մասին քննութիւն կը կատարուի։ Ասոնց մէջ է նաեւ Լոնտոնի նախկին դեսպանին կինը, Տիկին Ռատէք։

Վիշինսկի, Զինովիեւ եւ ընկ. դատին ընդհ. դատախազը, երկու շաբաթ առաջ զեկոյց մը հրատարակելով, անպարտ կ'արձակէր նախկին վարչապետը, Ռիքով, եւ «Իզվեստիա»յի խմբագրապետը, Պուխարին, որոնց երկուքն ալ անունները յիշուեցան դատավարութեան ընթացքին։ Զեկոյցը բառ չէր պարունակեր Ռատէքի մասին, ինչ որ չափազանց նշանակալից էր։ Կ'ըսէին թէ բանտարկուած է իր տանը մէջ, իսկ պաշտօնական շրջանակները կը մերժէին որ եւ է բան ըսել։ Այս առթիւ էր որ լուր տարածուեցաւ թէ Ռատէք խենդեցեր է։

1930ին, աքսորէն վերադառնալէ վերջ, Ռատէք յաջողած էր իշխանութեան աչքը մտնել եւ նոյնիսկ Ստալինի վստահութիւնը շահիլ։ Ճիշդ այս պատճառով իր կեանքը վտանգուած է այժմ, որովհետեւ ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ վերահաստատած եւ պահպանած է իր դաւադրական յարաբերութիւնները իր նախորդ ընկերակիցներուն հետ, նեղում ստանալէ վերջ։

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Ռատէքէն, Սոքոլնիքովէն եւ Զօր. Փութնայէն զատ, ուրիշ բազմաթիւ ամբաստանեալներ կը գտնուին բանտին մէջ, միեւնոյն ծանրակշիռ ամբաստանութիւններով։

«Թան»ի թղթակիցը խօսելով Ռատէքի մասին, կը գրէ թէ շատ փայլուն հրապարակագիր մըն է, լայն եւ ժամանակաւոր գերմանական դարգացումով, սրամիտ եւ խածան։ Վերջին հինգ տարիներու ընթացքին Ս. Միութեան պաշտօնական մեծ հրապարակագիրը կը հանդիսանար։ Իբրեւ վարիչը «Իզվեստիա»յի արտաքին բաժնին, կը համարուէր հարազատ արտայայտիչը Քրէմլինի տեսակէտներուն. Հանրածանօթ էր Մոսկուայի ինչպէս օտար շրջանակներու մէջ։ Հրեայ եւ ծնած՝ Գալիցիոյ մէջ, Ռատէք գործօն դեր կատարած է Գերմանիոյ ընկերվարութեան մէջ, պատերազմէն առաջ, մասնակցած է կարեւոր համագումարներու եւ ծայրայեղ դիրք բռնած։ 1918ին Փեթրոկրատի (Լէնինկրատ) մէջ այն ձախ-համայնավարներէն էր որ մերժեց ստորագրել Պրեսթ-Լիթովսքի դաշնագիրը։ Ստորեւ դարձաւ Կոմինտէրնի ամէնէն հուշակաւոր դէմքերէն մէկը։ 1927ին վտարուեցաւ կուսակցութենէն եւ աքսորուեցաւ Թուրքեստան. 1929ին մեղայագիր մը ստորագրելով վերահաստատուեցաւ կուսակցութեան մէջ, եւ, անցեալ օգոստոսին, ինքն էր որ ամէնէն ծանր պատիժը կը պահանջէր Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն համար…

ՉԵԿԱ՞Ն ԱԼ ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ԴԱՐՁԱՒ…

«Մաթէն», որ երկու ամիսէ ի վեր մասնաւոր ուշադրութեամբ կը հետեւի Խ. Միութեան ներքին անցուդարձերուն, երէկուան թիւին մէջ կը գրէ թէ Չեկան ալ (նոր անունով՝ Կուէփէու) կասկածելի դարձած է։ Արդէն փոխուեցաւ անոր աւարկու նախագահը, Եակոտա, իր տեղը տալով Եէժովի։ Սթալին եւ իր շրջապատը կորսնցուցած են այն անսահման վստահութիւնը զոր ունէին Չեկայի մասին։ Շատ մը շրջանային վարիչներ կը մեղադրուին թէ թոյլ շարժած են ընդդիմադիրներուն դէմ։ Այս վիճակը դարմանելու համար, Եէժով հրահանգ ստացած է փոփոխել Չեկային վարչական կազմը եւ ամէնէն կարեւոր պաշտօններուն գլուխը դնել Սթալինի եւ Վորոշիլովի ամէնէն մտերիմ կուսակիցները։ Արդէն գործի ձեռնարկուած է եւ օգնական - վարիչ Փրոքոֆիեւ յաջորդած է Վորոշիլովի նշանակած Թեկնածուն, Մաթիաս Պէրման, կեդրոնացման բանակավայրերու նախկին վարիչը։ Սեւ ցանկին մէջ անցած է նաեւ Պալիցքի, Ուքրայնայի Չեկային ամենակարող վարիչը։ Տասնըինը տարուան պաշտօնավարութենէ մը վերջը, երեւան եկեր է որ իր նախայեղափոխա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ
ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Տասնեակ մը օրեր առաջ, այս սիւնակներուն մէջ կարդացինք, Թարգմանաբար, «Թանէ» արդէն իսկ ձեզի յայտնի յօդուածաշարքին այն գլուխը, որ Զուիցերիոյ արդի դաստիարակչական դրութիւնը կը ներկայացնէր:

Թարգմանական ձեւը մէկդի թողլով «Թանէ», այսօրուընէ սկսեալ, ձեզի կուտայ զանազան երկիրներու արդի դաստիարակութիւնը, ամփոփ, խտացեալ, յապաւելով շատ մը մանրամասնութիւններ, գուցէ շահեկան եւ պիտանի Ֆրանսացիին համար, գրեթէ անկարեւոր մեզի համար:

Իբրեւ գլխաւոր ուղեցոյց պիտի ունենանք վերոյիշեալ յօդուածաշարքը, ինչպէս նաեւ ուրիշ ծանօթութիւններ, զորս անցեալի եւ ներկայի ընթերցումները տուած պէտք է ըլլան մեզի:

Զանց պիտի առնենք քաղաքական եզրակացութիւնները, որոնց կը յանգին, անհրաժեշտաբար, «Թանէ» աշխատակիցները, առ հասարակ.

Ֆրանսական մամուլը եւ հանրային կարծիքը մանուոր եւ բացառիկ ուշադրութեամբ կը մօտենան բոլոր այն հարցերուն, որոնք Գերմանիոյ կը վերաբերին: Ըլլան անոնք զինուորական թէ արհեստագիտական, առեւտրական թէ ճարտարարուեստական, մանկավարժական թէ դրական: Մեղադրանք մը չէ այս, այլ հաստատում մը:

«Թանէ» աշխատակիցը չորս երկարածիգ յօդուածներով կը պատկերացնէ Գերմանիոյ արդի մանկավարժական դրութիւնը: Մինչդեռ անդրիականը միակ յօդուածով մը կ'աւարտի:

** Հիթլէրի Գերմանիան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ նոր սերունդին: Իր խնամակալութեան, իր պաշտպանութեան տակ առած է զայն: Աչքը շարունակ վրան է: Իր գրաղումներուն եւ մտահոգութիւններուն գլխաւոր առարկան է ան: Նախակրթարանէն մինչեւ համալսարան, ու յետոյ ալ, իր հսկողութեան ենթակայ է ան:

Ազգային-ընկերվարական մանկավարժութիւնը կը հիմնուի այն կարեւորութեան վրայ, որ կը տրուի մարմնակրթութեան: Մարմնակրթութիւնը ամէն բանէ առաջ: Մարմնակրթութիւնը միջոց եւ նպատակ միանգամայն կերտելու համար փառաւոր Գերմանն ու Գերմանուհին:

Մարմնակրթութիւնը պարտաւորիչ է նախակրթարանէն մինչեւ երրորդ վեցամսեան համալսարանին: Ու վա՜յ այն ուսանողին որ պէտք եղած մրցելու չի ստանար մարզանքի համար: Կիսատ կը մնայ ուսումը:

Աշխատանքի վեցամսեայ պարտաւորիչ ծառայութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ տեսակ մը դպրոց մարմնակրթութեան, ուր նոր սերունդը, օրական վեց ժամ, բահ ու բրիչով փոս կը փորէ, փոս կը լեցնէ:

«Գիւղի տարին» հիմնուած 1934ին, ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ դարձեալ տեսակ մը դպրոց մարմնակրթութեան: Նախակրթարանէն յետոյ, 25.000ը անցնող քաղաքներուն տղաքը գիւղ կը ղրկուին, մէկ տարուան համար: Հոն՝ դաշտային աշխատանքներու կը լծուին, զանազան մարմնամարզեր կը կատարեն եւ ենթակայ են խիստ կարգապահութեան: Դիտուած է որ, քաղաքի այդ նկարները կը ծանրանան եւ կը բարւոքեն իրենց առողջական վիճակը:

Պիտի հարցնէք սակայն Թէ՝ ինչո՞ւ այսքան կարեւորութիւն կը տրուի մարմնակրթութեան:

Սա համոզումով որ՝ մարմնակրթութիւնը ոչ միայն կ'ապահովէ ուժ, առողջութիւն եւ գեղեցկութիւն մարմնոյն, այլ մանաւանդ, վճռապէս կ'ազդէ նկարագրի կազմութեան վըրայ: Իսկ նկարագրի կազմութիւնը ազգ.-ընկերային նոր դպրոցներուն ուղն ու ծուծն է:

«Առաջնորդը կը յայտարարէ Թէ՝ «ուժը եւ առողջութիւնը մարդկային գործունէութեան առաջին պայմանն են»: Հոգեկան ուժերը երկրորդ գծի վրայ են: Իսկ մտաւորական ուժերը՝ երրորդ:

Գերմանը պէտք է ունենայ ուժեղ մարմին, անխախտ նկարագիր: Ըլ՞լայ կարգապահ, տոկուն, ինքնավստահ եւ կարող ինքնազսպումի:

Շաբաթը նոր սերունդին օրն է: Հիթլէրեանները, 80 առ հարիւր դըպրոցականներուն, ազատ են դասէ: Մնացեալն ալ առտուն միայն դասի է: Մարզանք ու խաղ: Այսպէս կ'անցնի շաբաթը:

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է: Անհոգ եւ պարտազանց ծնողքները կը պատժուին: Դասերու պարտ 18 է փոքրերուն համար, իսկ առաւելագոյն 34 մեծերուն համար: «Գերման ողջոյնը» պէտք է յարգել դասին սկիզբը, դուրսը պէտք է իրարու Թեւ երկարեն:

Միակ գիրք մը բովանդակ Գերմանիոյ համար եւ կազմուած Առաջնորդին ու ազգ.-ընկերվարական հեղինակներու գրուածքներով: ընթերցարանը պիտի ըլլայ բոլոր դպրոցներուն:

Ժառանգականութեան եւ ցեղային ծագման վարդապետութիւններու ուսուցումը, ինչպէս նաեւ պատմութիւնը նոր լոյսերու հիման վըրայ, գլխաւոր առարկաներն են դպրոցին: Նուազ կարեւորութիւն չի տրուիր նաեւ երգին: Ուսուցիչներու մեծ մասը դաշնակի ընկերակցութեամբ երգել պէտք է գիտնայ:

Արհեստագիտական դպրոցները շատ ծաւալած են Գերմանիոյ մէջ: Պարտաւորիչ է անոնց ուսուցումը:

Միջնակարգ եւ երկրորդական վարժարանները, հետզհետէ տեղի կուտան ազգ. ընկերվարական նոր դպրոցներուն առջեւ:

Երկրորդական եւ բարձրագոյն վարժարաններ մտնելու եւ անոնցմէ ելլելու առեն, ուսանողական ընտրութիւնները խիստ քննութեամբ կը կատարուին: Աւելի՛ երկու նպատակով — տգետ տարրերը խճողումին առաջքը առնել եւ բարձրագոյն ուսումը տալ օժտուածներուն, արժանիներուն, ոչ թէ ունեւորներուն:

Թոշակաւոր ուսանողները կ'ընտրուին ոչ թէ նկատի առնելով անոնց մտաւորական կարողութիւնները, այլ նկարագիրը: «Թանէ» աշխատակիցը կը գրէ Թէ՝ անոնց ընտանիքին քաղաքական ուղղափառութիւնն իր որոշ դերը կը կատարէ: Ամէն պարագայի մէջ, սակայն, Թեկնածուն պէտք է վկայէ Թէ կը պատկանի Հիթլէրեան նոր սերունդի կազմակերպութեան:

Գերման արդի համալսարանին մէջ, դուք չէք կրնար տեսնել ուսանողներու աւանդական ազատութիւնը: Զինուորական կարգ կանոն կը տիրէ հոն:

Իմաստասիրութեան դասընթացքը ի պատուի չէ: Քաղաքականութիւնը եւ զինուորական գիտութիւնները աւելի ուշադրութիւն գրաւելու են:

Մարքսեան ուսուցիչները, ինչպէս նաեւ Հրեաները հեռացուած են դպրոցներէն

Ուսուցիչներու պատրաստութեան համար, մանաւոր վարժապետանոցներ հիմնուած են, մեծ մասով գիւղերու մէջ: Երկու տարուան շրջանին յետոյ, երբ կ'անցընեն աւարտական քննութիւնները, վերջնապէս ուսուցիչ ըլլալէ առաջ դեռ երկու տարուան առժամեայ պաշտօնով՝ ապացոյցը պէտք է տան Թէ ասպարէզին կոչեցեալներն են:

Ի՞նչ կը հետապնդէ ազգ.-ընկերվ. գերման մանկավարժութիւնը.

Պատրաստել ոչ Թէ կրթուած, զարգացած անհատներ, այլ «բռնել մարդը ամբողջութեամբ, իր իմացական, Ֆիզիքական եւ բարոյական ուժերով, ու զայն առաւելագոյն ճիգի մը ընդունակ դարձնել՝ ի սպաս Ժողովուրդին եւ Հայրենիքին»:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ

ԼԱ ԹՈՒՐ Տ'ԷԿ.— Աշնան մառախլապատ ու ցուրտ կիրակի մը ինքնաշարժով կը սուրանք դէպի Թուր Տ'էկ: Մեր ճամբան երկար ու դարձդարձիկ, բլուրներու եւ այգիներու եզերքէն հովի արագութեամբ կը սուրայ մեր կառքը: Ցուրտ ու կծող քամիին հեծկլտուն ձայնը կը լսենք սօսաւոր մայրիներու սաղարթներէն, իբրեւ տեսակ մը ախորժալուր նուագի Թրթռուն խաղեր, որոնք մարդկային զգացումներու վրայ խոր ազդեցութիւն կը գործեն: Կ'անցնինք Վալարգի, Լիոնի եւ Էքսի մէջէն ու կը սուրանք դէպի Հարաւ: Օ՜ ինչքան հաճելի է ճամբորդել հեռաւոր ու անծանօթ այս վայրերուն մէջ: Իւրաքանչիւր քայլին կը հանդիպիս սքանչելի տեսարաններու, վիլլաներու, որոնք կանանչներու գիրկը Թաղուած կը խօսին անբարբառ: Ես կը սիրեմ այդ վիլլաներու մէջ ապրիլ, հեռու քաղաքներու եւ մարդերու բազմաժխոր ձայներէն: Խաղաղ ու ինքնամփոփ այդ առանձնարաններուն մէջ ես կը զգամ երջանկութիւնն ու հաճոյքը կեանքին

Հիմա Փէրթուի քաղաքն ենք: Հինգ քիլ. եւս ու կը հասնինք Թուր Տ'էկ: Քիչ մը հինցած եւ նախկին ճարտարապետութիւններով կառուցուած շէնքեր, տուներ, երբեմն խարխլած պատերով, որոնք կը յիշեցնէին Արեւելքի այն գիւղերն ու տուները, որ Թրքական հարուածներու տակ փլատակներու վերածուեցան: Մենք հիմա կարօտ ունինք մեր պապենական փըլփլած տներուն: Հետաքրքրութեան համար կը պտտիմ, այս պզտիկ գիւղին մէջ: Ամէնէն աչքի զարնողը շաթօն է (դղեակ), որ արժէքաւոր հնութիւն մը կը ներկայացնէ: Գիւղը կը կոչուի դղեակին մէջ բնակող եւ զայն շինել տուող իշխանին անունով: Շինուած է 1571 Թուականին: Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան ժամանակ քանդուած է 1789ին: Կ'անցնինք: Ահա ճամբուն աջ ու ձախ կողմը լեռներու ու արտերու վրայ փռուած են այգիներ, այգիներ: Այգեստան: Այս որքան այգիներ կան, Աստուած իմ: Ամբոխով կը քաղեն, չի լմննար: Սեւ ու սպիտակ խաղողներ տերեւներու մէջ չորաճճի աղջիկներու պէս կը ժպտին, տեսակ մը պղտոր նայուածք մը կը նետեն քեզի: Անհոգ ու միամիտ պէտք է ըլլալ, Թափառիլ, քալել, այս կանանչ ու տերեւախիտ այգիներու մէջէն, ողկոյզներու վրայէն բերնով խաղողի հատիկներ փրցնել ու ուտել: Մարսէյլէն ու Լըլյանի գիւղերէն Հայերը լեցուեր են հոս, գործ կը փնտռեն, մաս մը տեղաւորուեր են, մաս մը դուրսը ճամբաներու վրայ, դեռ կը սպասեն որ այգեպանները գան զիրենք տանին: [illegible], մանուկներով եկեր խռնուեր են հոս:

Գործ չունեցողները կը վերադառնան գլխիկոր: Խանդավառութեամբ ճամբայ ելեր են գործ գտնելու յոյսով: Հայուն Աստուածը այգեկութքի գործին մէջ ալ անմեղ է: Թշուառութիւնն ալ աննկարագրելի է այս վայրերուն մէջ: Երկու երեք ընտանիք կան այստեղ: Երկար տեւեր է վեր հոս են: Ցաջորդ օրը կը սկսի խաղողի գործը: Ինչ հաճելի է եւ քաղցրահամ խաղողներ կտրել յօտացով: Ուզածիդ չափ կեր, ամէնէն յաւ ու խոշոր խաղողներէն: Կը ձանձրանաս: Կը յիշեմ քաղաքը, խանութներու ցուցափեղկին վրայ դրուած խաղողները 3—4 ֆրանքոց: Դրամով խաղող գնել ու ուտել շատ համով է քան Թէ այգիներուն մէջ, Թուփին վրայէն ձեռքով պոկել: Քալէ աջ ու ձախ լեռնալանջ այգիներու ցանցով բռնուած:

Այգինե՜ր, այգինե՜ր, ես կը սիրեմ անվերջ Թափառիլ ձեր մէջ, խաղալ ձեր ողկոյզներուն հետ, հեռու լրբացած քաղաքներու մխորքն ու անբարոյացուցիչ կեանքէն:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ.-Լը Փուի

Ֆրանսայի կեդրոնական նահանգներէն Հօթ-Լուարի կեդրոնն է Լը Փուի, գեղեցիկ քաղաք մը, մօտաւորապէս 25.000 բնակչութեամբ:

Ընդհանրապէս Ֆրանսական շատ մը քաղաքներ կամ գիւղեր իրարու կը նմանին, միօրինակ յարդարուած փողոցներով, տուներով եւայլն: Բայց այս քաղաքին մէջ ինքզինքդ օտար երկիր մը կը կարծես, ուրոյն ու ելեւէջով փողոցներ, նեղ ու նախնական ձեւով, որոնց մէջ պտտած ատեն շատ անգամ սինեմաներու մէջ պարզուած տեսարանները աչքիդ առջեւ կը պարզուին: Եւ ի՞նչու չէ, ինքնիրենդ ալ սինէմայի մէջ խաղացող արուեստագէտի մը հովեր կուտաս ...

Լը Փուի Թերեւս եզական է իր բնական հրաշագործութիւններով: Քաղաքին զանազան մասերէն դուրս ցցուած 100 կամ 150 մեթր բարձրութեամբ ժայռերը հետաքրքրութեան նիւթ եղած են բոլոր այցելու շրջիկներու, կամ այդ ժայռերը պատճառ դարձած են որպէսզի Փուին դառնայ շրջիկներու քաղաք մը:

Կեցած ժայռին ստորոտը՝ կը խորհիմ որ, եթէ առանց Թուրքիոյ մէջ եղած ըլլայի, Թուրքերը մինչեւ հիմա քանդած, աւերած կ'ըլլային իբրեւ սատանայի գործ:

Բոլոր ժայռերուն գագաթները կարելի է բարձրանալ քարերէն շինուած սանդուղներով, իսկ գագաթներուն վրայ շինուած են փոքր տնակներ, սուրբերու նկարներով ու արձաններով զարդարուած: Իւրաքանչիւր այցելու կարծես պարտաւոր կը զգայ իր պատուհաններուն կամ արձաններուն անունը արձանագրելու պատերուն վրայ, հակառակ այն ազդարարութեան Թէ գիր գրողը տուգանքի կը դատապարտուի: Համակերպելով վճռին սահմանած տուգանքին, ես ալ իմ անունս կ'արձանագրեմ պատուհանի մը անկիւնը

Երկրորդ բարձունքը կը կոչուի «Նօթր Տամ տը Ֆրանս» որ քաղաքին 132 մեթր բարձրութիւն ունի: Գագաթը շինուած է հսկայ արձան մը Ղրիմի պատերազմէն Նափոլէոն Գ.ի կողմէ գերի բերուած 213 Թնդանօթներով: Այս Թնդանօթները հալեցնելու եւ արձանը շինելու ծախքը ճարուած է ազգային հանգանակութեամբ, 1860ին.

Գաղափար մը տալու համար արձանին մեծութեան վրայ, ըսեմ Թէ ոտքէն մինչեւ գլուխը բարձրանալու համար ներսէն կողմէն շինուած է սանդուղ մը որ կը հաշուէ 107 ոտք.

Քաղաքին տուները մաքուր մնացած են ծխնելոյզներու աղտոտ փոշիներէն ու տանիքներու կղմինտրները կը պահեն իրենց կարմիր բնական գոյնը. Օդը միշտ մաքուր է ու առողջարար. Ամառը արքան ալ տաք ըլլայ, [illegible] զովութիւն կ'իջնէ քաղաքին վրայ: Ժողովուրդը շատ մարդամօտ ու համակրելի է, [illegible] ունի բոլորին հանդէպ. Դեռ երկու օրուան անծանօթ վարձակալ մը, պանդոկապետին տղան կ'առաջարկէ որսի երթալ միասին. Զբօսանքները, հրացանները, շուները պատրաստ են բոլորն ալ, ինչպէ՞ս մերժել այս գեղեցիկ առաջարկը..

Ժողովուրդը վաճառականութեամբ ու մեծ մասը հողագործութեամբ կը զբաղի: Ուրախ են որ հողագործ են եւ ճարտարարուեստի զարգացումը իր քիթը չէ խոթած այստեղ..

Մ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԱԼԱԹՈՒՐՔԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՀԱՑԻՆ ՄԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆԸ.

Թուրք ծանօթ գրող Փէյամի Սաֆա, որ ամիս մը ի վեր Փարիզի իր տպաւորութիւնները կը հրատարակէ «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ, հետեւեալ գրուածը կը պատմէ այնտեղ Հայերու հետ իր ունեցած հանդիպումին եւ ալաթուրքա կեանքին մասին —

Փարիզի մէջ երկու տեղ [illegible]: Մէկը դիպուածը գտնել տուաւ ինծի, միւսն ալ՝ Ֆրանսացի բարեկամներս:

Իրիկուան ժամը 9ի առենները միամինակ կը պտըտէի Օփէրայի ու Թիւ տը Մաթիւրինի եւ պանդոկիս միջեւ գտնուող մէկ ամայի վայրին մէջ: Ձանձրոյթիւնս բովանդակ միջոցին, առաջին անգամ այդ գիշեր անրկեր ու քաղաքն մնացի

Փարիզ գլուխ կանուխ լռել այս ամայի Թաղին մէջ եւ հանդարտութիւն կը պարգեւէ այն [illegible] գլուխներուն որոնք զիրենք փողոցով պատկերներու փոխանցը խորտակելու կ'աշխատին եւ կարօտ ունին լռութեան: Երբ կ'անցնէի պիստակ ծախողի մը առջեւէն որ իր վաճառքը սալայատակին վրայ էր փռած, յանկարծ կանգ առի: Ետեւս հարազատ Թուրքերէնով բարկ հայհոյութիւն մը լսած էի: Շաբաթէ մը ի վեր մայրենի լեզուս բնաւ խօսած չըլլալուս համար էր Թերեւս որ Թուրքերէնի ամէնէն տգեղ խօսքերն իսկ հօրս մէկ բանաստեղծութեան չափ մտերմիկ Թուեցան ինծի: Իսկոյն ետեւ դարձայ. պիստակ ծախողը մէկուն վրայ իր բարկութիւնը կը Թափէր Թուրքերէնով եւ ալաթուրքա: Մօտեցայ ու կանգ առի: Գիրուկ, ճերմակ բաճկոնով, սեւ [illegible], բարկութենէն աղիւսի գոյն առած Թուխ դէմքով պիստակավաճառին դէմ կեցած էր Նիհար, չամբլուած մարդ մը որ Թեւերը յուզորդի մը պէս շարժելով կը պոռար: Պիստակ ծախողը համեմատական չափաւորութիւնով մը կ'ըսէր:

— Բերանդ մի աւրեր: Մինչեւ հիմա քեզի մուրհակի [illegible] փարա չեմ տար: Իրիկունով [illegible], հայուն ճամբադ գնա

Միւսը [illegible] կութեամբ մը, իր հայհոյութիւնները կը շարունակէր: Պիստակավաճառը իր խօսքը իրեն քիչ մը [illegible] ցուց.

— Բերանդ մի աւրեր կ'ըսեմ քեզի. աշխարհը մեզի կը նայի կոր

Եւ ինծի ակնարկելով շարունակեց

— Հէրիֆը չէ՞ս տեսներ: Թերեւս գնէր պիտի ընէր, բայց վախցաւ: Հայուն ճամբադ գնա: Համբերութիւնս հատցնելով, [illegible] Ֆրէնկին քով խայտառակ ըրիր.

— Իսկոյն մէջ մտայ.

— Ամօթ, ամօթ: Մարդու պէս խօսի՛ք.

Պիստակ ծախողը բարկութեամբ այնքան զբաղուած էր որ Թուրքերէն խօսիլս չլսեց եւ ցոյց չտուաւ այն զարմանքը որուն կը սպասէի: Խօսքով հեռացող մարդուն ետեւէն պոռաց.

— Մուրհակ, մուրհակ:

Ետքը ինծի դարձաւ, [illegible] ուրախութեամբ որ իբր Թէ [illegible] ըլլալս, ըսաւ.

— Ներէ, պէյս, հրամմէն ըրէ. պիստա՞կ կ'ուզէք:

Նայեցայ որ պզտիկ, Թափանցիկ Թուղթէ քսակներով շարուած պիստակներուն հետ դդումի կուտ անգամ կար

Պիստակ տուր, ըսի: Փարիզի մէջ դդումի կուտ կա՞յ:

— Հոս ամէն բան կայ, պէյս.

— Լէպլէպի կա՞յ:

— Դէմի խանութը կայ: Քիչ մը անդին, ճաշարանի մը մէջ Թրքական կերակուրներ ալ կան, օղի ալ կայ, փաքլավա ալ կայ: Հայու մը խանութն է:

Շեշտէն յայտնի էր որ ինքն ալ Հայ է: Դեռ ձայն ըրած չըլլալով, ցոյց տըւած խանութը գացի:

Կատարեալ: Այս տեղին ալաթուրքա ճաշարան մը ըլլալը, կերակուր-

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Ճերմակ մեծ շէնք մը պիտի խանգարէր ամբողջ հիանալի դաշտանկարը, եթէ անոր ծանրատաղտուկ զանգուածը կիսովի ծածկուած չըլլար անտառով եւ զմայլելի, հովանոցաձեւ նոճիներով: Սրմմըր Փալասն էր, Թարապիայի չքեղ հիւրանոցը

Պոլսոյ Ցոյները սովորութիւն ունէին ամառը անցընելու Մարմարայի մէջ Իշխանաց կղզիները: Բայց Կալիօպէ կը նախընտրէր Վոսփորի զովութիւնը եւ Սրմմըր Փալասի մօտիկ ամարանոց մը կը բնակէր: Ամուսինը Գ. Տրանտաֆէլլիտիս, իր պանքային գործերով ստիպուած ամէն առաւօտ Ղալաթա իջնելու, երեկոյեան միայն կը վերադառնար, Շիրքէթի վերջին շոգենաւով:

Սրմմըր Փալասի ետեւը, կը տարածուի գեղեցիկ պարտէզ մը Թենիսի անթեղի գետիններով, Երկայնանիստ տափարակ մը, որ հետզհետէ նուազ խնամուած է որքան կը հեռանայ հիւրանոցէն եւ [illegible] ու հոտաւէտ մացառուտի մը կը յանգի, անմշակ վիճակով մինչեւ բլուրը: Դրեթէ միջոց ամայի կածան մը, մօլի ու խուռնախիտ, սաղարթներով արգելափակուած, կը գալարի մինչեւ կատարը, ուրկէց կը պարզուի տեսարանը բովանդակ վերին Վոսփորի, Գանլըճայի, դէպի Սեւ Ծով երկարածիգ: Եէնի Քէօյի առջեւ ճիշդ հոսանքին մէջ կայկայուած, աւստրիական պահականաւը, «Թաւրուս», իր բացերեւակ անիւներով, տղաս շատ հին խաղալիկ մը ըլլալ կը Թուէր: Հեռուն, հիւսիս, ուրիշ տեսարան մը՝ Ֆրանսական դեսպանատան մեծ պարտէզը զարդարող բազմադարեան յայնասօսիներու գագաթէն վեր, հինաւուրց ապարանքը Իփսիլանթիներուն, կը տարածուի Գէօյիւք-Տէրէի մեծ ծովածոցին առջեւ, ուր ռուսական «Քոլչիտ» պահականաւը պզտիկ զբօսանաւի մը երեւոյթը կ'ընծայէր.

Ցաճախ Գոխաք կ'երթար երազել անմարդաբնակ գագաթը, մոլեգին քամիին մէջ իսկ, խոտին վրայ փռուած:

Օր մը խելքին փչեց այդ վայրը գործածել եւ բացօթեայ զինավարժութեան գետին մը ընել զայն: Եւ ամէն առաւօտ հոն կը բարձրանար Սոֆոքլ Մավրօնէնիի հետ:

Բացօթեայ արեւուն տակ, յարձակումէ մը վերջ, երկու երիտասարդները անուշակ լողանք մը կ'առնէին Վոսփորի սարսափելի հոսանքին ապահով մէկ ծովախորշին մէջ, եւ յետոյ հիւրանոցին ամէնէն խիտ ծառերուն տակ՝ սեղան նստած, կը ճնկէին Քիոսի մասթիքան, որ գլուխ կը բռնէր օփիումի պէս եւ [illegible] պէս Թեթեւ. Երբեմն կուգար իրենց կը միանար Կալիօպէ:

— Սիրելիդ իմ Գոխաք, ըսաւ ան առաւօտ մը, գիտե՞ք որ ես շատ հըպարտ եմ այս քաղաքին լաւագոյն սրախաղորդներէն մէկուն քովը ըլլալուս համար: Իմացայ որ ձեր բարեկամը Գոսթի, շատ նուրբ զինավարժ մը, Սոֆոքլի հետ չափուիլ կ'ուզէ:

— Ճիշդ է, ըսաւ Ցոյնը, բայց Գ. Գոխաք Գօսթիէն աւելի վարպետ է:

— Բայց կ'ըսեն Թէ դուն Գոխաքէն ալ վարպետ ես. Իրա՞ւ է:

— Սիրելի տիկին, գրեթէ հաւասար ենք երկուքս, յայտարարեց սպան քաղաքավարօրէն: Բայց միտքս բան մը կ'անցնի: Կը հաճի՞ք այս օրերուն առտու մը մեզի հետ վեր ելլել եւ մեր յարձակումին իրաւարարը ըլլալու պատիւը ընել մեզի:

— Սքանչելի՛, գոչեց Կալիօպէ, հըմայիչ արդիւնկէցութիւն մը պիտի ըլլայ եւ պիտի վարձատրեմ յաղթողը: Վաղը առաւօտ իսկ, կ'ուզէ՞ք:

— Ամենայն սիրով, տիկին, եւ կանուխ ճամբայ պիտի ելլենք հետաքրքիրներէ խուսափելու համար:

Բլուրը ամէն ժամանակէ աւելի ծիծղուն էր: Սիւքը, այդ օրը ուշ ելլելով տակաւին իր բոլոր ոյժը չէր առած, բուրեան զգուանքի մը պէս էր: Վոսփորին վերեւ, Ասիական եզերքին վրայ, Հսկային լեռը տակաւ կը Թօթափէր այգուց մշուշը: Ստորոտը, Պէյքօզ կ'երեւար իր քնքուշ գեղեցկութեան մէջ: Վարդերու հովիտին մուշքը զգալի կ'ընէր զինքը:

Արեւը սկսաւ զարնել շեշտակի:

— Անմիջապէս, ըսաւ Գոխաք, եթէ սիւքը տաժկանայ կամ մեղկանայ, կը խեղդուինք տաքէն:

Ցետոյ դառնալով դէպի Կալիօպէ՝ որուն յանձնեց երկու յարձակողական յատուկ Թուրեր:

— Հաճեցէք զինել մեզ, Տիկին, ձեզի ի պատիւ պիտի մարտնչինք:

Եւ երբ Կալիօպէ երկու զէնքերը կը ներկայացնէր, Նախ սպան շուտափոյթ ձեւ մը առաւ իրենը գործածելու: Մաադաշ կինը զարմանքով կը նայէր: Եւ ահա երկու մարզիկը իրենց դիրքերը բռնեցին պաշտպանողական վրայ: Գործը պէտք էր վերջանար վեց ընդհարումով.

Նախ եւ առաջ Թուր Թուրի հպեցուցին զգուշութեամբ եւ խոհեմութեամբ: Ցետոյ յարձակեցաւ Ցոյնը: Բայց ընդունայն: Իր զարկուածներէն իւրաքանչիւրը կարուկ կերպով ի դերեւ կ'ելլէր: Սպան կը պահէր իր պաղարիւնն ու շունչը: Միւսը ահա սկսաւ Թմնել շնչասպառ եւ քրտնաշաղախ: Վերջապէս այլ եւս չդիմանալով.

— Սա բաճկոնս իրաւ որ շատ կը տաքցնէ: Կրնա՞մ հանել արդեօք:

— Անշո՛ւշտ, ըսաւ Գոխաք, եւ եթէ Թոյլ կուտաք, Տիկին, ես ալ նոյնը պիտի ընեմ. Կրնանք նաեւ երեք վայրկեանը անգամ հանգիստ ընել, վերսկսելէ առաջ:

— Ամենայն սիրով, վրայ բերաւ Ցոյնը

Բաճկոնները հանուեցան: Սոֆոքլ տակէն հագած էր նուրբ Թելերով մետաքսէ հիւսկէն մը, մինչ սպային իրանը երեւցաւ արեւուն դէմ, մերկ պղնձագոյն, մկանուտ, փառաւոր բան մը: Մաադաշ հելլէնուհին, իսկ եւ իսկ շփոթ ու վրդով, կը նայէր

— Ժամացոյցին հոգ տար, ըսաւ անոր Սոֆոքլ Թթու կերպով:

Ցարձակումը վերսկսաւ: Գոխաք նախ հաճոյք զգաց յոգնեցնելով իր հակառակորդը, յետոյ խոյացաւ եւ երկու անգամ վաղակաւորը նպատակին հասաւ եւ Ցոյնը չկրցաւ հարուածները ի դերեւ հանել:

— Երեք վայրկեա՛ն, գոչեց Կալիօպէ: Եւ եթէ տեսածս չխաբէ, երկու անգամ զարնուեցաւ: Ինչո՞ւ չես ըսեր, Սոֆոքլ

— Անտարակոյս, վրայ բերաւ Գոխաք քաղաքավարօրէն, ձեր եղբայրը կը խորհի որ իրաւարարին պաշտօնն է հարուածները համրել:

(5)

(Շար.)

ԱՆՆՄԱՆ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

80,000 ՀՈԳԻ ՀԱԼԷՊԻ, 100,000 ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Պէյրութի Ազդակէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, որոնք կը ...ագրեն Սուրիոյ պատուիրակութեան վերադարձին առթիւ սարքուած ...ային ցոյցերը.—

ՀԱԼԷՊ — Սեպտ. 27ին Հալէպ հասաւ սուրիական պատուիրակութիւնը։ Պաղտատի կայարանէն մինչեւ օթէլ Պարոն երկարող պողոտաները շղթայի տակ առնուած էին «Երկաթ Շապիկաւորներու» ջոկատներու, բանակայիններու եւ մարզիկներու կողմէ։ Այս շղթային արգիլուած էր անցք բոլոր անոնց որ հրաւիրագիր չունէին։

Ընդունելութեանց կը մասնակցէին ...այկական իշխանութեան ներկայացուցիչներ, առաջնորդը, երեք կուսակցութեանց ներկայացուցիչներ եւ ...բէ երեւելիները։ Հ.Մ.Ը.Մ.ի ...երը պատուաւոր բաժին ունէին։ Եզերայուած շրջանակներէն դուրս հոծ բազմութիւն մը կը յորդէր։

Պատուիրակութիւնը արտակարգ ցոյցերու եւ ... կեցցէներու մէջ հասաւ օթէլ Պարոն, տեղաւորուեցաւ պատշգամին առջեւ որուն առջեւ Թափօր կազմեցին աւելի քան երկու հազար «Երկաթ Շապիկաւորներ», սկաուտներ, մարզիկներ, ձիաւոր չէթեր եւ ցեղապետներ իրենց չքախումբերով ու հետեւորդներով։ Բոլոր չէնքերու ...աները խճողուած էին անհամար բազմութիւններով, մասնաւանդ խալամ կիներով։

Նաքաթ գիշերէն մինչեւ կիրակի օր ... հրապարակներու վրայ գիշերած է բազմահազար ժողովուրդը, իր տեղը ապահով պահելու համար։

Պատգամաւորութիւններ եկած էին նաեւ Ալեքսանդրէթէ, Ճէրրոզ-Ճանի եւ Ալէփի հայ համայնքէն։

Սուրիական պատուիրակութեան կայարան իջած պահուն, աղաղակներ ու կեցցէներ լեցուցին շրջապատը, 6 օդանաւեր թռիչքներ կը կատարէին։ Միջոցին հագուած 12 փոքրիկ աղջիկներ, ծաղկեփունջեր ներկայացուցին պատուիրակներուն ու իրենց ձեռքերէն թռցուցին 12 ճերմակ աղաւնիներ։ Նոյն պահուն Պէյրութէն հասաւ մարզպան կոմս տը Մարթէլ, իր հետեւորդներով, որոնք պատուման արահը առաջնորդուեցան երկուստեք բարի գալուստ մաղթելու. Յետոյ պատուիրակութիւնը ուղղուեցաւ օթէլ Պարոն։ Հրաւիրեալները պատուիրակութեան ետեւէն ուղղուեցան օթէլ Պարոն, որուն պատշգամը վերապահուած էր պատուիրակներուն, Ազգայնական կուսակցութեան ղեկավարներուն եւ կրօնականներուն։ Ժամը 10ին Թափօրը սկսաւ եւ տեւեց ամբողջ երեք ու կէս ժամ։ Աւելի քան ութսուն հազար ժողովուրդ, իրենց շրջանի ցուցատախտակներով ու սուրիական դրօշներով, հսմէչական ձեւով բարեւ տուին եւ անցան։ «Երկաթէ Շապիկաւորներէն յետոյ, անցան սկաուտները, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտները։ Իւրաքանչիւր շրջան իր ընազաւառի նշանը կը կրէր։ Նուագախումբը անընդհատ կը նուագէր, իսկ փողոցներու երկայնքին խռնուած ժողովուրդը ծափահարութիւններով կը թնդացնէր շրջապատը։ Բուռն ծափահարութեան արժանացաւ Նոր-Գիւղի բազմամարդ խումբը, որ Հայերէ կազմուած էր։

Կէսօրէ յետոյ ժամը 5ին Լունա-Փարքի մէջ տեղի ունեցաւ ճաշկերոյթ մը, ուր խօսեցան պատուիրակութեան երկու անդամները։ Դրան առջեւ բազմահազար ժողովուրդ խռնըւած տեղ կը փնտռէր, սակայն ի զուր, հանդէսը երկու հազար հրաւիրեալներու համար էր միայն, իսկ «Երկաթ Շապիկաւորներ» ամբողջ պարտէզը օղակի մէջ առած էին։

Հաւաքոյթը բացաւ ազգայնական վարիչ Տոքթ. Ապտուլրահման Քէեալի, որ ի մէջ այլոց իր խօսքը պատուիրակներուն ուղղելով ըսաւ.

— «Վեց ամիսէ իվեր դուք գացած էիք չարաչար աշխատելու, հակառակ համաշխարհային քաղաքական կեանքի խանգարման, հակառակ մեր երկրի խանգարիչներուն, դուք կրցաք մեր անկախութիւնը ձեռք բերելով վերադառնալ։ Ազատութիւնը կ'առնուի, չի տրուիր։ Մենք պիտի ջանանք մեր բարեկամութիւնը վառ պահել Ֆրանսական կառավարութեան հետ, որպէսզի ցոյց տանք աշխարհին, թէ մենք մեր խօսքին տէր ենք ու անկեղծ ժողովուրդ մը։ Պէտք է ջանք թափել կազմակերպելու մեր տնտեսութիւնը, որովհետեւ առանց ...ական ... պայմաններու անկախութիւնը չի կրնար ապրիլ։ Մենք մեր յոյսը մեր երիտասարդութեան վրայ դրած ենք, ատոր համար է որ երկար ատենէ ի վեր մեր երիտասարդութիւնը կը կազմակերպէինք եւ որուն մասնակցութիւնը դուք տեսաք այսօր։ Շնորհակալութիւն Ֆրանսական կառավարութեան որ ճանչցաւ մեր իրաւունքները ու զանոնք մեզի տուաւ»։

Հանդէսին նախագահը ապա բեմ հրաւիրեց պատուիրակութեան թարգմաններէն Գ. Խտմոն Թապպաար, որ Ֆրանսերէն ճառ մը կարդաց ու փառաբանեց Ֆրանսական եւ սուրիական բարեկամութիւնը, շեշտելով Ֆրանսացիներու առաջնակարգութիւնը հանդէպ ճնշուած ժողովուրդներու, ու յենլով արար պատմութեան վրայ, եզրակացուց որ Սուրիա անցեալի մէջ եղած է կարեւոր դեր ունեցող ժողովուրդ մը եւ այս իրողութիւնը իրաւունք կուտայ յուսալու որ ան ապագային ալ նոյն արժանիքները պիտի յայտնաբերէ։

Երկրորդ բանախօսն էր պատուիրակութեան անդամներէն Գ. Ֆարէս Խուրի, որ ներկաներուն վրայ խոր տպաւորութիւն ձգեց։

ԴԱՄԱՍԿՈՍ.— Սեպտ. 29ի առաւօտէն սկսեալ արտակարգ ցնծութեան եւ խրախճանքի մէջ է քաղաքը։ Ամէն կողմէ ..., ...ով եւ կարաւաններով պատուիրակութիւններ կը հասնին։ Բազմաթիւ կամարներ կառուցուած էին, ծաղիկներով, կանաչութիւններով եւ դրօշներով զարդարուած։ Սուրիական պատուիրակութեան անդամներու բնակարաններուն շուրջ ոչ միայն յաղթական կամարներ բարձրացուած էին, այլ եւ գորգեր փռուած եւ ծաղիկներ թափուած։

Ամէն մարդ իր բնակարանէն եւ գործատեղիէն դուրս եկած անհամբեր սպասումի մէջ էր։ Երթեւեկը դժուարացած էր։ «Երկաթ Շապիկաւորներ» իրենց պաշտօնական տարազներով կը տեսնուէին ամէն տեղ։

Ժամը 5.15ին, շոգեկառքի սուլիչը լսուեցաւ եւ կայարան հաւաքուած 100.000ի հասնող բազմութիւնը մէկ սիրտ ու մէկ հոգի սկսաւ աղաղակել. «Կեցցէ Սուրիա, կեցցէ Հաշիմ պէյ Աթասի, կեցցեն պատուիրակները»։ Մաիրերու եւ կեցցէներու տեղատարափին տակ վար իջան պատուիրակները եւ սկսան ողջագուրուիլ իրենց ընկերներու, բարեկամներու եւ ազգականներու հետ։

Պատուիրակները երբ կայարանէն ճամբայ ելան ճեղքելով խիտ շարքերը դիմաւորողներու, խելայեղ ցոյցեր սկսան։ Տանիքներէն, ճամբաներու երկու կողմերէն անվերջ ծաղիկներ կը նետուէին անոնց վրայ։ Անոնք վերջապէս հասան Սէրայ, ուր կը սպասէին հանրապետութեան նախագահն ու մարզպանը։ Հաշիմ պէյ Աթասին կարգաւ համբուրուեցաւ կոմս տը Մարթէլի, հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին հետ, որմէ վերջ, պատշգամը ելլելով Ֆարէս պէյ Խուրին երկար ճառ մը խօսեցաւ եւ վերջացուց ծափերու տեղատարափին տակ։

— «Այսօր պատմական ամէնէն նշանակելի օրն է մեզի համար։ Ֆրանսան որ իրաւամբ լոյսի աղբիւր կոչուած է, ճանչցաւ մեր իրաւունքը եւ մեր անկախութիւնը։ Այսուհետեւ մեր ամէնէն նուիրական գործն ու պարտականութիւնը պիտի ըլլայ զօրանալ, զարգանալ եւ արաբ ժողովուրդներու ընդհ. միութիւնը կերտել»։

Անկէ վերջ, յանուն պատուիրակութեան խօսեցաւ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ եւ ըսաւ.

— «1935ին երբ մենք կը վճռէինք յարձակողական դիրք մը բռնել մեր անկախութիւնը իրականացնելու համար, շատեր կը ծիծաղէին եւ կ'ըսէին. «Մենք տկար ժողովուրդ մըն ենք, իսկ Ֆրանսան հզօր ու աշխարհակալ, ի՞նչպէս պիտի կրնանք յաղթել»։ Կը մոռնային անոնք սակայն որ Ֆրանսայի մէջ արդարութիւն կայ եւ արդար դատաւորներ»։

ներէն առաջ, սահմանափակ շէնքի մը մէջ տիրող թափթփածութենէն կը հասկցուէր։ Քով քովի դրուած քանի մը աթոռներուն շուրջ, տասը տասներկու հոգի, սրունքներնին բացած, ոտքերնին ուրիշ աթոռի մը վրայ դրած, կուրծքերը բաց, ծուռ ու մուռ նստեր էին եւ ուժեղ արմուկի, թեւի, ուսի, վիզի շարժումներով կէս հայերէն կէս Ֆրանսերէն կը խօսէին բարձրաձայն։ Ուշ եկած ըլլալով, ճաշողի չհանդիպեցայ։ Անկիւն մը, երկու հոգի նարտ կը խաղան։ Ուրիշ հոտ մը տարածուած էր։ Աթոռներուն ու ջերմարձակներուն վրայ փռուած անձեռոցները կը չորնային։ Ծխոր եւ մուխ։ Կատարեալ։ Էյվալլահ. Կառոօն. եկուր նայիմ։

Մանրուկ, պզտիկ դէմքով ու ծիծաղկոտ աչքերով Ֆրանսացի աղջիկ մը եկաւ։

— Թուրքերէն գիտե՞ս, հարցուցի։

— Ոչ, ըսաւ։

— Գիտցող կա՞յ այստեղ։

— Սա միսիէները կարծեմ գիտեն. փաթրոնն ալ գիտէ, բայց դուրս ելած է։

Ճաշացուցակին նայեցայ.— Ապուխտ, երշիկ, լաքէրտա, պօրէք (օդիով), գատայիֆ, լօքմա, իրմիկ հէլվա, թուլումպա թաթլըսը. օղի.. Կատարեալ։

— Գաւաթ մը օղի եւ «շիշ քէպապ» մը։

Պատին վրայ «Երեւանի օղիի» ծանուցում մը կայ։ Երեւա՞ն։ Յայտնի է որ այս օղին անկէ չէ եկած։ Վաճառանիշ մը ըլլալու է։ Ինծի բերուածն ալ այս օղին է եղեր։ Քանի մը կաթիլ խմեցի. հիանալի։ Գաւաթը լրանալու վրայ էր, երբ ետեւէս տըմ, տըմ, տըմ, հնչիւններ լսեցի, ուտ մը կը լարէին։ Գլուխս դարձուցի աջահար, նման Միջին Դարու մէջ ապրողի մը որ կրամոֆոն մտիկ կ'ընէ։ Տարիքոտ ու գիրուկ կին մը ջութակ, մարդ մըն ալ ուտ կը լարէին։ Երկար չտեւեց ու ներդաշնակութիւնը սկսաւ. «Միրոյ միտաքս մազերը զիս երեք տարի...» Կատարեալ։ Գաւաթ մըն ալ ճումհուրիյէթի կենացը։

ԳԻՂՈՒԹԷ ԳԻՂՈՒԹ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ՀԱՃԶԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք.— Ղալաթիոյ նախկին խնամակալութեանց օրով, կեդրոնականի տնօրէնը կը գանձէր ուսուցիչներու շահատուրքը եւ ամսէ ամիս կանոնաւորաբար կը յանձնէր Ելմտական մասնաճիւղին։

Երկու տարի առաջ պաշտօնի անցած ատեն, Յովհ. Քէշիշեան Տնօրէնին ձեռքէն առաւ այս գործը, յայտնելով որ ինքը պիտի յանձնէ այդ տուրքը։ Այս ձեւով, երկու տարուան իր պաշտօնավարութեան ընթացքին, 5000 ոսկի գանձած է ուսուցիչներու թոշակներէն իբրեւ տուրք, 960 ոսկի ալ՝ եկեղեցական պաշտօնէութենէն։

Եւ սակայն, հիմա Երեւան կուգայ որ այդ հաշուէն որ եւ է վճարում չէ ըրած Ելմտական մասնաճիւղին։ Միայն յանձնած է Բերայի Թաղականութեան կողմէ տրուած 750 ոսկի, 1000 ոսկի ալ հաշուեկցած է Ճըրճիսի իճարէներուն։

Ժամանակին, մասնաւոր պաշտօնեայ մը կը հետապնդէր այդ իճարէներու գանձումը, հարիւրին 20ը իբր գանձողչէք ստանալով. Յովհ. Քէշիշեան մերժեց տալ այս գանձողչէքը եւ յոխորտաց թէ ինք ուղղակի գանձած է իճարէներէ պահանջը (6000 ոսկի) եւ հաշուեկցած է շահատուրքին հետ.

Եւ սակայն, միայն 1000 ոսկին հաշուեկցած է, իսկ իր կողմէ որ եւ է վճարում չէ ըրած։ Այնպէս որ շահատուրքէն 4250 ոսկի պարտք մնացած է։ Ելմտական մասնաճիւղը ներկայ թաղականութենէն կը պահանջէ այս գումարը եւ բոլոր թոշակները արգելքի տակ (հաճզ) պիտի առնէ, եթէ մէկ երկու օրէն չվճարուի։ Կալուածներուն ամսական գումարը 500 ոսկի ըլլալով, այս հաշուով թաղականութիւնը աւելի քան 8 ամիս չպիտի կարենայ վճարում ընել զպրոցին, եթէ «հաճզ»ի որոշումը գործադրուի։

Առօր անդի չտալու համար, Թաղականութիւնը սկսած է լուրջ ձեռնարկներ կատարել։

Ահա թէ ինչ աղետալի հետեւանք ունեցաւ Քէշիշեան պաշտօնավարութիւնը։

Կեդրոնականի տեսչութիւնը որոշած է վերահաստատել նախկին դրութիւնը եւ ուղղակի իր միջոցաւ վճարել ուսուցիչներու շահատուրքը։

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ուղղիկ. Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան պաշտօնաթերթը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ իր վերջին թիւի խմբագրականին մէջ (30 սեպտ.).

— «Հակառակ անոր որ անցեալ տարուան հոծ բազմութենէն աւելի զանգուած մը փութացած էր Անդրանիկի տօնակատարութեան, ինչ որ խիստ պատուաբեր ըլլալով հանդերձ մեր Միութեան համար, եկաւ ցաւալիօրէն հաստատել այն տխուր մտայնութիւնը որ կը շարունակէ գոյութիւն ունենալ փարիզահայ կեանքին մէջ։

Նկատի ունենալով այս այցի պատեհութիւնը, որ Միութեանս հիմնարկութենէն ի վեր ճշդապահօրէն կը կատարուի, մեզմէ բաժնուած խմբակը երեք տարիէ ի վեր անպարագական խուճապով մը կը ձեռնարկէ մեզ կանխել եւ իր կարգին այդ անունով բան մը սարքել, կարծես իր գոյութիւնը բոլորովին չմոռցնելու մտավախութեամբ եւ ամէն անգամ ալ յուսախաբ կը վերադառնայ, ամբողջ տարի մը իր պատեանին մէջ գերեզմանային լռութեամբ թաղուելու համար։ Յուսախաբ անոր համար որ սիրելիի մը գերեզմանին վրայ ծաղկեփունջ մը դնելու համար, հանգուցեալին մտերիմ ազգականին ընկերացող մէկ քանի սրտցաւ կամ շահակից բարեկամներու եւ կամ հետաքրքիր անցորդներու այդ անձնաւորութիւնները կը մատնուին տարտամ եւ շփոթ կացութեան մը, որ բնական է շատ խոտոր կը համեմատի իրենց ... յաւակնութեանց հետ։

Մեզ համար կրկնապէս ցաւալի է նախ հերոսի յիշատակին հանդէպ ցոյց տրուած այս տխուր մտայնութիւնը եւ յետոյ իր հետեւանքին մէջ ցուցադրումը այն անիմաստ հատուածականութեան որ գէթ միակ, անփոխ խնդրոյ մը մէջ իսկ անկարելի կը դարձնէ բոլոր Հայերուն միահամուռ եւ անխտրական մասնակցութիւնը։ Հոս միջանկեալ կերպով կը փութանք մեր ընկերներուն եւ համակիրներուն ուղղակի եւ անմիջական պատասխան մը տալու իրենց հարցումին թէ ամէն տարուան յար եւ նման հրաւիրած ենք բազմաթիւ կազմակերպութիւններ,— Անդրանիկի Յուշարձանի Յանձնախումբ, Հ. Բ. Ը. Մ., Եկեղ. Հոգաբարձութիւն, Սպայից Միութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ., Ջ. Ո. Մ., Հայ արիներ, հայ մամուլ. Հայր. բազմաթիւ Միութիւններ, եւն. — որոնք թէեւ առանձին բանախօսներ չէին նշանակած բայց ունէին ներկայացուցիչներ, իսկ անոնք, որ չուզեցին մեզ պատասխանել եւ չբերին իրենց մասնակցութիւնը ազգային յարգանքի այն արտայայտութեան, ատիկա պակասն է ոչ թէ մեր Միութեան, այլ ուղղակի անոնց համար որ զանազան պատրուակներով չուզեցին մասնակցիլ եւ կամ ներկայ գտնուելով հանդերձ չուզեցին խօսք առնել այդ հանդիսութեան առթիւ։

Այո, ցաւալի եւ աններելի է միեւնոյն ատեն Զօր. Անդրանիկի յիշատակին հանդէպ ցոյց տրուած այս անիմաստ երկպառակութեան ոգին, որովհետեւ ատիկա պերճախօս ապացոյցն է մեր ազգային ինքնագիտակցութեան չափանիշին։ Գիտենք դժբախտաբար՝ մեր քաղաքացիական եւ ընկերային կրթութեան թերին, բայց ատիկա պատրուակ մը պէտք չէր որ ըլլար մեր ազգային հերոսին հանդէպ ցոյց տրուած անտարբերութեան Առնուազն 15 հազար հայութիւնը որ կը ներկայացնէ Փարիզը եւ անմիջական շրջակայքը, ոչ թէ 7—8 հարիւր հոգիով, այլ պէտք էր հազարներով մասնակցէր այս յիշատակի օրուան։ Ահաւասիկ այդ պարագան է որ մեզի ցաւ կը պատճառէ միայն, եւ մենք շատ աւելի երջանիկ պիտի ըլլայինք, երբ այդ օրերը, բազմահազար ժողովուրդ ներկայ ըլլար կատարելու իր ազգային պարտականութիւնը արժանաւորապէս»

«Միացեալ հակառակ համագործակցութեան չունեցող ... ակումբներէն վերջ, որու կրած բարոյական ֆիասքօն հիմարիտ վարձատրութիւն մը ըլլալով հանդերձ իրենց փոքրոգութեան, բոլորովին անտարբեր կը թողու մեզ, քանի որ ազգային բոլոր տօներու պանծացումը ոչ թէ ցուցադրական մենաշնորհ կը նկատենք մենք, այլ իբրեւ մէկ կարեւոր մասնիկը մեր հետապնդած ընդհանուր առաջադրութեանց։ Մեզմէ անջատուած խմբակը շատ անգամ կը կարծէ թէ կուսակցական հակամարտութեանց թափին մէջ, պատեհապաշտօրէն մերձենալով միայն, պէտք է ցուցադրէ աղմկայոյզ այլ անփառունակ յաջողութիւններ, ինչ որ հեռու կը մնայ լուրջ գործունէութեան մը չօչափելի արդիւնքներէն, իսկ եթէ կը բաւականանայ տիրացու փոխառոցի մը ծնծղան հնչեցնելով, աւելի պատշաճ կը նկատենք որ այդ կարգի պաշտօնի մը հետամուտ ըլլան»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

«Լէ Նուվէլ Լիթէրէր»ի քրոնիկագիրը գովեստով կը խօսի Սայապալեանի մէկ նոր գործին մասին, Le Marchand de Cendres, որ հաւաքածոյ մըն է բանաստեղծութեանց՝ գունեղ եւ բարբախուն։

ՍՏԱՑԱՆՔ

LE CAS DE CHRISTIAN ROZIERE (Roman). Par Georges Agadjanian et Serge Straus. Editions Eugène Figuières, Paris, 166 Bld. Montparnasse.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այստեղ կը վերջացնեմ նախապատերազմեան մեր գործունէութեան դրուագները, պատմելու համար այն աշխատանքները զորս դաշնակից պետութեանց Գաղտնի Սպասարկութիւնները կատարեցին 1914 օգոստ. 4էն յետոյ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ՖՐԱՆՍԱ Կ'ԱՆՑՆԻ ԳԱՂՏՆԱԲԱՐ
ՄԵՐ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԸ

Պատերազմի անխուսափելի յայտարարութենէն տարիներ առաջ, Ֆրանք-Բելժիք սահմանագլուխի հարցը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէր գերմանական ընդհանուր սպայակոյտին։ Զավէն աւելի կենսական խնդիր մը զոր Գերմանիոյ «Զինուորական գործողութեանց վարիչ մարմինը» չէր-ցաւ երբեք լուծել, հետեւեալ կերպով կը ներկայանար իրենց — պատերազմի մը պարագային, Մեծն Բրիտանիան իբրեւ թշնամի կողմ, ի՞նչ տաղմավարութեան պիտի հետեւէր։

Գերմանացիները կը հաւատային թէ մենք պատերազմի մը առաջին շրջանին ամմանալէ կրնայինք ուղարկել տասը զօրաբանակ թէեւ, պէտք է ըսել, որ եւ է պատեհութիւն չունէին ստուգելու համար այդ կարծիքը։ Իրականին մէջ մենք ունէինք միայն 4 զօրաբանակ։ Հաւանելի է, սակայն, որ գերման Գաղտնի Սպասարկութիւնը բոլորովին շուարած էր։

— Եթէ բուռն յարձակումի մը սկսինք առաջին շրջանին, ի՞նչ ապահովութիւն ունինք որ Անգլիա ծովու ճամբով, ուրեմն մեր կուշտէն, չպիտի պաշարէ մեզ եւ մեր վրայ չպիտի ուղարկէ իր տասը զօրաբանակներէն երկուքը, երեքը կամ չորսը ...

Այսպէս կը խորհէին Սպայակոյտի պատասխանատու վարիչները։

Մեր «տաղմավարութիւնը» կրնամ ամփոփել մէկ բառով — գաղտնապահութիւն։ Մեր համբանը ծանօթ էր միայն մեզի. օ՜հ, եթէ անոնք գիտնային ճշմարտութիւնը

Երկու շատ կարեւոր երեւոյթներ պատճառ եղան որ Գերմանիան կորսնցնէ պատերազմը։ Առաջին —անգլիական բանակը Ֆրանսա փոխադրուեցաւ բացարձակօրէն գաղտնի եւ Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը գաղափար անգամ չունէր, անոր համբանքին մասին։ Երկրորդ — Գերմանացիները արհամարհանքով կը նայէին մեր վրայ եւ չէին ուզեր հաւատալ թէ մեր բանակը զինուորական առաջնակարգ մարզանք ու կրթութիւն ստացած էր, իսկ զէնքերու գերակշռութեան տեսակէտէն չէին կրնար մրցիլ մեզի հետ։ Ի հարկէ այս ճշմարտութեան համոզուեցան այն պահուն, երբ իրենց զանգուածային յարձակողականը տհաւոր հարուած մը ստացաւ առաջին ճակատամարտին։

Սըր Քոնըն Տոյլ իր «Պատերազմի պաշտօնական պատմութեան մէջ հետեւեալ տողերը կը գրէ.

— «Բրիտանական բանակը Ֆրանսա փոխադրուեցաւ գիշեր ատեն՝ 1914 օգոստ. 10էն եւ 13էն եւ կը բաղկանար հինգ զօրաբաժիններէ — չորսը հետեւակազօրք, իսկ մէկը հեծելազօրք։ Ընդամէնը 90.000 զինուոր, 15.000 ձի եւ 400 թնդանօթ երկու գիշերուան մէջ Ֆրանսա անցան։ Չենք կարծեր որ պատմութիւնը արձանագրած ըլլայ նմանօրինակ դրուագ մը։ Փոխադրութիւնը կատարուեցաւ բացարձակօրէն գաղտնի ու կարծուածէն շատ աւելի արագ։ Սաութէմփթընի նաւահանգիստին մուտքը կառուէ երկու պատերու մէջ առնուեցաւ։ Այդ պատերուն ետին մթութիւն ու խորհրդաւորութիւն կը տիրէ։ Մեծն Բրիտանիոյ ծաղկահասակ երիտասարդութիւնը հոս կը մտնէր երթալու եւ ալ չվերադառնալու համար։ Փողոցներուն մէջ մարդիկ կը գիտէին նաւահանգստի սեւ մութին մէջ դանդաղօրէն անհետացող շարքը մեր զինուորներուն ու քարափի սալայատակին վրայ կը լսուէր անոնց քայլերուն դոփիւնը որ հեռահետէ կը մարէր գիշերուան անդորրութեան մէջ։ Ու յետոյ լռութիւն կը տիրէր ամէն կողմ. Նաւերը ծով կ'երթային

Երեւակայութիւնը կրնայ զանոնք բաղդատել հին Հռոմի լեգէոնականներուն հետ, որովհետեւ այդ արշաւազանքէն աւելի կարող ու հայրենիքին ծառայելու խանդով աւելի տոգորուած ու խանդավառ բազմութիւն չէ մեկնած երբեք Մեծն Բրիտանիոյ ափերէն։ Յաջորդող չորս ամիսներու ընթացքին մեկնողներուն կէսը մեռած էր կամ հիւանդնոց փոխադրուած։ Սահմանուած էին մեծ փառքի մը» ։

Մէկ կողմէն գերման կայսերական բանակին եւ միւս կողմէ Ֆրանսական բրիտանական եւ պելճիքական բանակներուն միջեւ տեղի ունեցող առաջին ճակատամարտները աչագին նիւթ հայթայթած են զինուորական քննադատներուն։ Վէճը կը շարունակուի մինչեւ այսօր։ Իմ պատմութիւնս ամբողջացնելու համար, անհրաժեշտ կը նկատեմ ցոյց տալ թէ ճակատող բանակները ինչ յատակագիծ ունէին 1914ին։

Զօր. ֆոն Պիւլովի բանակը ջարդ ու փշուր եղած էր Ֆրանսացիներուն կողմէ օգոստ. 20էն 23ի կռիւներուն ընթացքին։

Ֆրանսական Գաղտնի Սպասարկութիւնը գիտէր թէ զօրավար ֆոն Քլուք որ այդ պահուն ֆոն Պիւլովի հրամանին տակ կը գտնուէր, կը պատրաստուէր Ֆրանսական Ա. զօրաբանակին վրայ քալել պաշարելու համար Անգլիացիները որ դիրք բռնած էին Ֆրանսական Ե. զօրաբանակին աջ կողմը։ Առաջին զօրաբանակին հրամանատարն էր Զօր. Ֆրանշէ տ'Էսփրէ, որ առիթը յարմար կը նկատէր ջախջախելու համար գերմանական զօրաբաժինը։ Անիկա յարձակումի արտօնութիւն ուզած էր զօրավար Լանրըզաքէն որ կարճ մը պատճառներով մերժած էր.

Տարիներ վերջը յայտնի եղաւ թէ ֆոն Պիւլով օգնութեան կանչած էր Զօր. Հաուզէնը, որովհետեւ չէր գիտեր թէ Ֆրանսացիներու այդ թեւը ինչ ուժ կը ներկայացնէր։ Եթէ Ֆրանշէ տ'Էսփրէ վճռական յարձակումի մը արտօնութիւնը ստացած ըլլար, ապահովաբար հետեւանքը շատ ծանր պիտի ըլլար գերմանական բանակին համար եւ անոնք չպիտի կրնային արշաւել հիւսիսային Ֆրանսայի նահանգները։ Աւելին. եթէ Ֆրանսացիները ընդունած ըլլային իրենց ընդհանուր սպայակոյտին կողմէ 1910ին կառավարութեան ներկայացուած ծրագիրը, տարբեր պիտի ըլլար Եւրոպայի այսօրուան պատմութիւնը։

(Շար.)

կան բոլշեւիկի անցեալը այնքան ալ մաքուր չէ: Կ'ըսեն թէ 1915ին անդամ է եղեր միապետական ուսանողներու ընկերակցութեան մը:

Սեւ ցանկը անցած է նաեւ Լեպլեւսքի, Սպիտակ Ռուսաստանի Ձեկային նախագահը, յեղափոխութենէն առաջ անդամ եղած ըլլալով Հրէական «Պունտ»ին։ Տէրիպաս, Խապարովսքի «Մայր Արեւելք» Ձեկային վարիչը, կ'ամբաստանուի թէ 1927ին, Մոսկուայի մէջ, անհրաժեշտ կորովը ցոյց չէ տուած, Թրոցքիականներու դէմ պայքարելու համար.

« Մաքրագործումը լրացնելու համար, յանձնաժողով մը կազմուած է մասնակցութեամբ Միկոյեանի (Հայ), Բերիայի (Վրացի) եւ Եժովի

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԲՈՂՈՔԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՁԱՅՐՈՅԹԸ

Երէկ հաղորդած էինք թէ Խ. Միութիւնը ծանուցագիր մը ուղղած է չէզոքութեան կուսակից պետութեանց, սպառնալով թողել իր յանձնառութիւնները, եթէ կարգ մը պետութիւններ շարունակեն զէնք ծախել Սպանիոյ ապստամբներուն: Ակնարկը ուղղուած էր Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Փորթուկալի մէջ.

Խորհրդային իշխանութիւնը երկրորդ ծանուցագիր մը ուղղեց, այս անգամ յատկապէս ամբաստանելով Փորթուկալը եւ քննութիւն պահանջելով։ Այս առթիւ զարմանազան լուրեր կը շրջին մայրաքաղաքներու մէջ։ Լոնտոնի մէջ շրջած զրոյցի մը համաձայն, խորհրդային իշխանութիւնը զէնք եւ ռազմանիւթ կը ղրկէ Սեւ Ծովու նաւահանգիստներուն մէջ, Պարսելոնա ղրկելու համար, եթէ զոհացում չտրուի իր բողոքին: Անշուշտ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառեն այս կարգի լուրերը, մանաւանդ եթէ իրապէս խզուի չէզոքութիւնը:

Լոնտոնի մէջ տհաճութիւն պատճառեց Մոսկուայի բռնած դիրքը, քանի որ արդէն ժողովի հրաւիրուած են չէզոքութեան կուսակից պետութիւնները: Կարելի չէ նախատեսել հետեւանքները, եթէ խորհրդային շոգենաւերը իրապէս փորձեն զէնք հասցնել Սպանիոյ կառավարութեան, խզելով ապստամբ մարտանաւերու ցանցը:

Իսկ Պերլինի մէջ աննկարագրելի է զայրոյթը: Թերթերը բուռն յարձակողական մը ձեռնարկած են Մոսկուայի դէմ, առանց հրատարակելու խորհրդային բողոքագրին ամբողջութիւնը: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա կը խորհրդակցի Փորթուկալի եւ Իտալիոյ հետ, իրենց բռնելիք դիրքի մասին: Գերմանական թերթերը զարմանքով գիտել կուտան թէ պետութեանց մէջ ամբաստանողի դերը կը ստանձնէ խորհրդային իշխանութիւնը, երբ աշխարհ գիտէ որ անվաւեր սպանիական կրակը: «Մոսկուան յանցաւոր է ոչ միայն զէնք եւ ռազմանիւթ հայթայթած ըլլալով Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին, այլեւ ինքն է որ հրահրեց ձախակողմեան շարժումը, սկիզբէն իսկ: Խորհրդային ծանուցագիրը կ'ապացուցանէ թէ Մոսկուա որքան գործօն յանգառութիւն կը ցուցնէ ուրիշ երկիրներու բոլշեւիկացման համար »:

*** Երէկ Լոնտոնի մէջ բացուեցաւ չէզոքութեան յանձնախումբը, որուն կը մասնակցին 27 պետութիւններ :

ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Վերջին լուրերու համաձայն, կատաղի կռիւներ կը մղուին Նավալփէրալի շուրջը, որ ռազմագիտական դիրք մը կը կազմէ Մատրիտի հիւսիսային արեւմտեան ճակատին վրայ, 40 մղոն հեռու: Կառավարական զօրքը շաբաթներէ ի վեր կը պահէ այս դիրքը, հակառակ ապստամբներու ուժգին յարձակումներուն. Զրոյցի մը համաձայն ապստամբները գրաւուած են քաղաքը, բայց Մատրիտէն կը հաղորդեն թէ ետ մղուած են: Ապստամբները յառաջ կը խաղան Մատրիտ արեւմտեան կողմէն ալ, 30 մղոն հեռաւորութեամբ: Կը նշանակէ թէ հիւսիսային արեւմտեան եւ հարաւային արեւմտեան բանակները միացած են:

Վեց հազար մանուկներ հեռացան Մատրիտէն, Վալենցիա փոխադրուելով:

Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ իր զինուորները կը կռուին Օվիէտոյի փողոցներուն մէջ: (Այս քաղաքը պաշարուած է 82 օրէ ի վեր, եւ անօթութիւնն ու հիւանդութիւնը աւերներ կը գործեն):

Հայ շարժավար մը անպարտ

1934 փետրուար 17ին հայ շարժավար մը, Յարութիւն Գասպարեան, Ռէնի հրապարակին վրայ սպաննած էր ֆրանսացի շարժավար մը, Լուի Ռիվէ: Գործադուլի շրջան էր եւ Գասպարեան կ'աշխատէր, հակառակ սէնտիքայի հրամանին: Առտու մը Մոնփառնասի կայարանին առջեւ խումբ մը գրգռուած մարդիկ շրջապատեցին զինքը եւ սպառնալից պահանջեցին որ վար իջնէ: Նոյնիսկ մէկը ամերիկեան բռունցք մը իջեցուց դէմքին: Գասպարեան տեսնելով որ կեանքը վտանգի տակ է, ատրճանակը քաշեց եւ արձակեց առանց նշան առնելու: Մէկը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ դէմքէն եւ մեռաւ քանի մը օր վերջը

Այս դատն էր որ տեսնուեցաւ հինգշաբթի օր, Սէնի եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Գասպարեան չէր բանտարկուած եւ կը դատուէր իբրեւ մահացու հարուածներ արձակող: Վկաներն ալ իրեն պաշտպանողներն էին: Գասպարեան պատմեց ամբողջ դէպքը, փաստաբանները բացատրեցին թէ ամբաստանեալը օրինաւոր ինքնապաշտպանութեան դիմած էր եւ արձակում պահանջեցին: Դատարանն ալ անպարտ արձակեց ամբաստանեալը: Զոհին ընտանիքը 50.000 ֆրանք հատուցում կը պահանջէր, բայց վճռուեցաւ միայն մէկ ֆր..

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կը տօնուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին.

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **8 Rue Danton**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

— o —

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ. Շաբաթ երեկոյ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ.— կիրակի առաւօտ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ. – կիրակի երեկոյ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Կը ԾԱԽՈՒԻ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանը, 5 Rue de l'Eclipse. Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն քով.—

Ապսպրանքներու համար դիմել՝ G. Djarayan. 5 Rue de l'Eclipse, Marseille

Մարսէյլ, Ն. Կակոսեան, 49 Rue Nationale

Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)

Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines. Isère

Վալանս, Ղ. Պալըստեան, 58 Rue Bouffier. Valence, Drôme

Սենթ'Էթիէն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne

Վիէն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère

Նիս, Գ. Շէհրէրեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M

Կարտան, Լ. Պայաճանեան, Puits Bivert

Ալժէրի, Գ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida. Algérie

Պոռտօ, Ա. Քէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant. Cenon. Gironde

Պէյրութ, Խ. Ազնաւուրեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth

Աբատան, Ա. Արզումեան, P. O. Box 22. Abadan. Iran

Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas

Գահիրէ, Ա. Սիրունեան

Պաղտատ, Տք. Գ. Կարապետեան, Surgeon-Dentist. Bagdad

Սըրթոպ, Տիգրան Ալիքեան, 9 Ave Giers

Պասրա, Ռսկ. Մնունդեան, Seef st. Basrah, Irak

Պէյրութ, Ա. Հօրիմեան, Photo Mourad. Rue Gouraud

Փոն տ'Օպն, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte

Շարվիէօ, Սա. Թիւրքմէնեան, B. H- 84 Charvieu

Հալէպ, Խ. Քրքէսէլեան, 22 Rue Boustan Kulab. Alep, Syrie

Ամերիկա, Գ. Գալեան, 119 P. O. Box, Milford. Mass

Լա Սիօթա, Մ. Սարգիսեան, 2 Rue Foces. La Ciotat

Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran Ave. Postkhaneh

Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl Lucas. Toulouse, H. G.

Աբթ, Թ. Պօղոսասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse

Ռոման, Մ. Գիլալի, 5 Rue Puy, Romans

Բօնբէն, Մատոյեան, Usines Berles Carselage

Ժնեւ Խ. Թորոսեան: Բիւժէ Սուրէն Արման, Մոնթէ Ալեքսանդր, Գրիգորեան

Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David.

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու Դաշնակցական Ակումբները եւ բոլոր Դաշնակցական Թերթերու խմբագրատունները

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԾԱԽՈՒԻ ԵՆ

1.— 6 լամբնոց **T. S. F.** մը «փիքափ»ով միասին, գին՝ **1200 Ֆր.** բուն արժէքն է **3600 Ֆր**:

2.— Ինքնաշարժ մը «Մաթիս» մարք. ունի 14 ձիու ուժ, գին՝ **1900 Ֆր**: երնաք սակարկել:

3 — Սափրիչի խանութ մը՝ հարուստ եւ բանուկ հրապարակի վրայ, ունի 3 աթոռ, 3 կոնսոլ աթոռներ, նաեւ 2 սենեակ, ճաշարան, խոհանոց եւ պարտէզ մը, կահ-կարասիներով միասին: Մասնաւոր գին:

Դիմել՝ ՁԱԼԸՄԵԱՆԻ, **3 Ave. de la Porte d'Orléans, Paris (14).**

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ 3 առ հարիւրէն 2ուկէսի իջեցուց զեղչի սակը: Շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, ոսկիի պահեստը աւելցած է 17 միլիառ ֆրանք:

«ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆ ՄԸ » մահուան դատապարտած է գնդ. տը լա Ռօքի կուսակիցներէն մէկը, Սուասոնի մէջ, կը գրէ «Մաթէն»: Զոհը շարաչար ծեծուելով ճամբուն վրայ ձգուեր եւ յետոյ հիւանդանոց փոխադրուեր է, մէկ աչքը կուրցած:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «Դրօշակ» Միութեան կողմէ

Ի ՊԱՏԻՒ Պ. ԱԶԱՏ ՔԷԼԼԷՃԵԱՆԻ ԶՈՅԳԻՆ **PITOU & KETTY**

տեղի կ'ունենայ 11 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, ճաշիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse. Մարսէյլ

Ներկայ կ'ըլլան Մարսէյլի պարին մասնակցող ընկերները

Պզտիկներու մուտքը արգիլուած է

ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

18րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

կազմակերպուած

Հայ Լեգէոնական Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ

Նախագահութեամբ Միութեան պատուոյ նախագահ

Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

կիրակի, 11 Հոկտ. ճաթօ տէ ֆլէօրի մէջ.

18 Պուլվար Միշէլէ (Ռօն փուան տիւ Բրատօ) Հայոց եկեղեցիին մէջ

ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԳԵՐ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Ս. Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ Լէգէոնի նահատակներու հոգւոյն, Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ, ժամը 10—11.30 ներկայութեամբ զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներուն եւ Ֆրանսացի ու Հայ նախկին կռուողներու Միութեանց պատուիրակութիւններուն.

1.— Կէսօրին հրաւիրեալները եւ Ֆրանսական Նախկին Կռուողներու Միութեանց պատուիրակութիւնները կը պատուասիրուին Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ վճարելով ճաշին համար 8 ֆր.

2.— Ժամը 1.30ին ընկերական սեղան, յարակից սրահին մէջ, կը հրաւիրուի ամբողջ Լէգէոնական ընտանիքը:

3.— Ժամը 3.30ին ժողովրդական հանդէս, նոյն սրահներուն մէջ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ.

Այս հանդէսին ԱԶԱՏ ՄՈՒՏՔԻ ՏՐԱՄՈՒՆԻ կուտան Միութեանս անդամակցութեան տոմսերը, որ պիտի ցուցուին տեղւոյն վրայ:

ՀԱՅ ԱՐԾՈՒԻ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է. Հայ նոր սերունդը մարզանքի մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնամարզը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ եղբայրութեան կապը իրարու մէջ.

Պաշտպանել իր անդամներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը.

Տեղեկութեանց համար դիմել ակումբին կեդրոնը. Ընդհանուր Քարտուղարին 14 rue Meyerbeer, Blanc Mesnil (S. et O.)

ՀԱՅՏԱՐԱՐ

ԲԱԼՈՒԻ Հայ Միութեան Մարսէյլ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 11 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին. 6 rue des Petites Maries, Bar Ararat սրահին մէջ: Կը խնդրուի Բալուի Հայրենակցական Միութեան անդամներէն ներկայանալ իրենց երկու տարուան նիւթական եւ բարոյական զեկոյցովը:

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԴԱՍԵՐ

Անգլիերէն լեզուի ուսուցման եւ գրականութեան գասընթացքներ: Դիւրուսոյց եղանակ եւ չափաւոր գին: Դիմել՝ ՎԱՀԱՆ ՔԵՐԷՍԹԷՃԵԱՆԻ, վկայեալ Թէհրանի Ամերիկեան գոլէճէն, **Bachelar of Arts** Հասցէ՝ **V. Kerestedjian, 17 Maître-Albert, Paris (5)**:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (110)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Թոնրատան մէկ ուրիշ անկիւնը՝ քանի մը գլուխներ իրար եկած մտիկ կ'ընէին ծերուկ գիւղացիի մը պատմութիւնը. Մարդը այդ օր եկած էր Սուրմալուէն.

— Տօ, ինչպէս ծեծ մը քաշեց խեղճ մարդուն, որ սաղ ոսկոր մը չմնաց վրան:

— Գաւառապետ չէ հօ, գազան է գազան,— ընդմիջեց ծերուկին մտիկ ընողներէն երիտասարդ մը.

— Միւսնօրհնէքի օրն ալ,— աւելցուց ուրիշ մը — էդ գազանը տասը ստրաժնիկ (ձիաւոր ոստիկան) հետը վերցուցած, Մարգարայի կամուրջը փակեց գիւղացիներու առջեւ, թէ՝ «էջմիածին պիտի չերթաք, Թագաւորի հրաման է»: Սուրմալուի շրջանի ուխտաւորներէն հարիւրաւորներ ճարահատ ետ դարձան. որո՞ւ մօտովը կ'անցնէք բողոքել: Որո՞ւ ալ բողոքես որ: Ախրօրս ըսեմ՝ իր ազատ կնիկը կուսակալին (նահանգապետի) սիրական է, էլ խալխի բողոքին ո՞վ ականջ կը կախէ.

Տուղ խօսք կ'ըսես, ախպեր, կուսակալն ալ Ջաղցի տակի քարը, էդ գազանն ալ վերի քարն պէս կը դառնայ, մենք էլ ցորենի հատիկի նման երկու քարի արանքը ինկած...

— Հա, Մարգարայի կամուրջը կը փակէ, չէ ու չէ, ոչ ոք պիտի անցնի մէկէլ ափը,— շարունակեց պատմողը. Երկու գիւղացիներ, կամուրջէն վեր, Արաքսի ծանծաղուտ տեղով կ'անցնէին միւս կողմը: Ստրաժնիկներէն մէկը կը տեսնէ ու խապար կու տայ գաւառապետին, էն էլ թէ՝ «շուտով էդ յանդուգները առջեւս հանեցէք, ինչպէս թէ մէկէլ ափը անցնին առանց իմ հրամանիս»: Աստուած դուշմանին չցուցնէ խեղճերու քաշածը: «Վայ դո՞ւք էք էջմիածին երթայ ուզողները, թէ առէք» ասաց ու կուտաս, էլ մտրակով, էլ հրացանի ղոնդաղով, էլ ոտքերով ... Գեղացիներէն մէկը տուն հասնելէն օր մը վերջը մահացաւ, մէկէլն էլ առջի ատամները թափած, ձեռքն ալ կոտրած, էս քանի օր եղաւ պառկած է...

— Զուլում է ախպեր, Աստուծու կրակը: Էս քանի տարի եղաւ չաղաուեցանք էդ գազանի ձեռքէն,— գլուխը օրօրելով հոգոց հանեց ծերուկը:

Սարգիս Արօր կուշտին նստող Քէլէշէնց Պետրոսը՝ գեղին ամէնէն հարուստն էր: Հալը վախոտ տեղը մարդ մը, որ ոչ գիւղամէջ կ'ելլէր, ոչ ալ ուրիշներու գործով կը զբաղէր: Այդ իրիկուն ալ հակառակ իր կամքին հազար զոռով եկեր էր ժողովի: Ախպեր, ինք ի՞նչ գործ ունէր խալխի խէր ու շառի հետ, իր ցաւը իրեն բաւական էր: Ղորդ որ կնկայ մազը երկար, խելքը կարճ կը լինի: Իր պառաւը ստիպեր էր որ ժողովի երթայ. «այ մարդ, էլ գնա, դու էլ հայ քրիստոնեայ ես, երեսդ օրհնած մեռոն կայ»:

Շիտակը ըսելով, Քէլէշէնց Պետրոսը լաւ հետեւանք մը չէր սպասեր այդ ժողովէն, որ պետութեան զակոններուն (օրէնք) հակառակ՝ գաղտնի տեղի կ'ունենար: Գլուխը ծուռ դէպի Սարգիս Արօրը ու բռա սովորութեան բառերը հատիկ հատիկ արտասանելով պատմեց այդ օր պատահած դէպք մը, որ ինք լսած էր էջմիածինցի կառապանէ մը, երբ կառքի ձիերը կը հանգստացնէր ջրաղացի մօտ:

— Երկու օր առաջ, էջմիածնի գաւառապետը կ'երթայ եկեղեցիի երէցփոխին մօտ ու կը սպառնայ չափ նման ծեծելով սպաննել զայն, եթէ Թուղթը չստորագրէ

« Խօշոր կտորը ականջդ կը ձգեմ, չան զաւակ», կ'ըսէ գաւառապետը, «զառամած կաթողիկոսի մը խօսքին մտիկ ընելով, Թագաւորի հրամանը ո՞նց թէ ոտքի տակ կ'առնես: Ի՞նչ ընէր խեղճ երէցփոխը: Կնիկն էլ մէկ կողմէն վրան կուլայ. «այ մարդ, խալխի ցաւը քեզի՞ տուեր են, ի՞նչ գլուխդ փորձանքի տակ կը դնես, որ Թագաւորի հրաման է, ստորագրէ Թուղթը, պրծնի գնայ »

Սարգիս Արօրը հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէր: Էջմիածնի երէցփոխը, բացի շատ հարուստ եւ իր բարեկամը ըլլալէն, հեռուէն հեռու ալ իրեն խնամի կուգար, Աշոտի կնոջ հօրեղբայրը ըլլալով:

է, յետո՞յ :

— Անճրկացած երէցփոխը ի՞նչ վայ տար գլխին, երկու օր առաջ Թուղթը կը ստորագրէ ու կը յանձնէ գաւառապետին: Համա դու գեղականի բանին նայէ: Ամէն մարդ երես կը դարձնէ իրմէ, կարծես թէ իրենց տունը քանդած ըլլէր երէցփոխը: Ազգական, խնամի ճամբան հանդիպած ժամանակնին՝ զինք չտեսնելու կը դարձնեն, գիւղերով ալ գիւղի լակոտները կը քարեն տունը, ապակիները փշրելով:

— Վայ, վայ, վայ,— գլուխը թափահարելով ցաւակցեցաւ Սարգիս Աբերը,— էս ի՞նչ օրերու հասանք. Թագաւորի հրաման է, ախպեր, ո՞նց թէ՝ դէմ կանգնիս ... Ախ, էս մեր ջահիլները ...

— Հալա վերջը չիմացար, տնաքանդ, մէկ մտիկ ըրէ:

Քէլէշէնց Պետրոսը, շրթունքները գրեթէ Սարգիս Արօր ականջը կոխած, ձայնը աւելի ցածցուց, ու բառերու կէսը ուտելով՝ շարունակեց.

— Էսօր, իրիկուան ժամու զանգերու տակէն երէցփոխը պաղպաղ կ'ելլէ մէկ տանելու: Մատաղրծի խանութին մէջ, երկաթէ կեռէն ամբողջ կէս ոչխար մը կը ըլնի կախուած: «Ա մը մարդ, քանի մը գրուանքայ մսոււ, պուտի կողմէն ըլնի»: Մսագործը թէ՝ «քեզի համար միս չունիմ ծախու»: Երէցփոխը սուս փուս կը հեռանայ խանութէն: Վանքի դարպասի առջեւով կ'անցնի: Ճիշդ դրապարակի մէջ տեղը, մէկ էլ գաղթական զօռպա մարդ մը, երկար մեխերով կը մօտենայ, մէջքէն ատրճանակը կը քաշէ ու իրարու ետեւէ երկու անգամ կը կրակէ վրան: Երէցփոխը ինկածին պէս հոգին կուտայ ...

— Դու մի ըսեր...,— Սարգիս Աբորը թուքը չորցաւ բերնին մէջ,— Այ, քեզ բան... պարկին, հէ՞, զարկին ... ախպեր, էս կողմն ալ կրակ էն կողմն ալ կրակ :

(Շար.). ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԹԵԼԵՖՈՆԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 11 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3241

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վերջերս աւելի յաճախ կը խօսուի եւ կը գրուի երիտասարդական շարժման մասին։

Եթէ միայն խօսիլն ու գրելը նկատի առնէինք, պիտի ըսէինք թէ «պզգերնիս կը յառաջդիմէ»։

Իրականին մէջ, այնքան ալ մխիթարական չէ պատկերը։ Եւ եթէ քիչ մըն ալ յառաջ երթայինք, պիտի ըսէինք թէ անոնք որ կոչուած են «միջին սերունդ»ին յաջորդելու, նորոգելու եւ ամբողջացնելու կապը երէկուան եւ մեջօրուան միջեւ, անոնք իրենց բացակայութեամբ կը փայլին ճակատին վրայ։

Շատերը տարիներէ ի վեր լքած են ճակատը։ Ուրիշներ կ'երեւան միայն հանդիսաւոր օրերու մէջ։ Բազմութիւն մըն ալ կը նախընտրէ եռանդ եւ խելք թափել արճարաններու կամ մարզական ասուլիսներու մէջ, յետոյ ամփոփուելու համար իր պատեանին տակ։

Այնպէս որ, աւելի շատ նորահասներ կ'երեւան հրապարակին վրայ եւ ճրագ մը, խարիսխ մը կը փնտռեն, անոր ապաւինելու եւ իրենց յաւակնութիւնները արժեցնելու համար։

Խօսքը, անշուշտ, անոնց համար է որոնք մաս չեն կազմեր քաղաքական կուսակցութեանց, եւ մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան։

Պատկերը աւելի կազդուրիչ պիտի ըլլար, եթէ երիտասարդներու այս դասը, անոր ստուար մասը իր ճամբան գտած ըլլար, անդամագրուելով քաղաքական կազմակերպութեան մը, համաձայն իր խառնուածքին եւ հայեցողութեան։

Ընդհակառակն, դուրս մնացողները աւելի մեծ բազմութիւն մը կը կազմեն, քան թէ անոնք որ ներս անցած են։

Ուրեմն մեր առջեւ կը պարզուի տարերային վիճակ մը,— անապատ հունձք մը՝ ինքն իր գլխուն ձգուած։

Աթէնքի «Նոր Օր»ը վերջերս խմբագրական մը նուիրած էր այս հարցին,— «Հայ երիտասարդութիւնը»։

Չափազանց յոռետես, եւ աւելի շատ զանազան տպաւորութիւններէ ազդուած, մեր պաշտօնակիցը հետեւեալ երեւակայաւոր կ'արձակէր առաջին էջէն.

— «Ի՞նչ դիմագիծ ունի հայ երիտասարդը, ի՞նչ կուռքեր կը պաշտէ, ի՞նչ թռիչքներ թեւ կուտան իր երեւակայութեան։

Ի զո՞ւր անոր մօտ կը փնտռենք առաքինութիւններ եւ յատկութիւններ, գաղափարական շաղախ ու ինքնեկան ազնուութիւն։ Հայ երիտասարդը՝ երեւութապէս չէզոք՝ բայց ներքնապէս պարապ անօթի մը պատրանքը կուտայ։ Ձիւը, երեւոյթը, տեսքը, զինքը կապած են իրեն։ Հաճոյքը եւ ընկերային զանազան մոլութիւններ՝ կը կազմեն անոր գլխաւոր զբաղումը։

Հայ երիտասարդը չի հաւատար ոչ մէկ բանի, չի զոհուիր ոչ մէկ գաղափարի համար, չի նուիրուիր ոչ մէկ իտէալի։ Ցեղին նամէկ հաւատքութիւնն անգամ չի ցնցեր զինք։ Չի ներշնչուիր ազգային պատմութենէն, յեղափոխական փայլուն դրուագներէն եւ ազգային տիտաններու օրինակելի կեանքէն։ Չի հետաքրքրուիր ցեղին մշակոյթով, անոր քաղաքակրթական արժէքներով, անոր ապագայով։

Ամէն բանի վրայ արհամարհանքով կը նայի, ամէն բանի թեթեւութեամբ կը մօտենայ ու եթէ երբեմն խիզախ շարժումներու մէջ կը նետուի, պէտք է վերագրել ատիկա անշարժութենէն զզուած ձանձրոյթին։ Տեսա՞ծ էք երիտասարդական շարժում մը, որ գոնէ տեւէ քանի մը տարի։ Չկայ։ Հայ երիտասարդը ձանձրացող է, յարատեւութեան ոգի չունի, տեւելու, տոկալու եւ ստեղծագործելու կամքը տկար է իր մէջ։

Անոր խանդավառութիւնը եւ յուսահատութիւնը իրարու կը յաջորդեն։ Կը յոգնի, կ'ընկճուի, ուժաթափ կ'ըլլայ առաջին քայլին իսկ։ Ասոր պատճառը՝ անդիմագիծ, գաղափարազուրկ եւ հոգիով սնանկ ըլլալն է»։

Դիտմամբ կատարեցինք այս լայն քաղուածքը, գաղափար մը տալու համար տիրող յոռետեսութեան մասին։

Ինչպէս կը տեսնէք, Աթէնքի օրկանը ոչ մէկ առաքինութիւն կը տեսնէ արդի երիտասարդութեան մէջ, նոյնիսկ «ժառանգած» գանելով անոր միտքը։ Եւ քիչ-շատ մխիթարական պատկեր կը տեսնէ միայն կուսակցական երիտասարդութեան մէջ։

Ինչո՞ւ ծածկենք։ Արդար չէ այս գնահատութիւնը։ Նոյնիսկ անարդար է չափէն աւելի։

Այսպիսի վճիռ արձակելու համար, անհրաժեշտ է միջավայր մը յիշել։ Ո՞ր երիտասարդութեան մասին են այս չարթարձակ խօսքերը,— Յունաստանի՞, Ֆրանսայի՞ թէ ուրիշ գաղութի մը։

Զենք ժխտեր, ամէն տեղ ալ ունինք այլասերած, փճացած, որ եւ է առաքինութենէ զուրկ երիտասարդներ,— մէկ խօսքով «չարլսթօն» սերունդ մը։ Մանաւանդ մեր կողմերը։

Եւ սակայն, աւելի բախտաւոր ժողովուրդներ ալ ունին այդ արատը։ Թերեւս աւելի շատ, բաղդատելով իրենց անհաշուելի համրանքին հետ։

Կարելի չէ այսպէս ընդհանրացնել երեւոյթը, «մեռանք - կորանք»ի տպաւորութիւն մը ձգելով, անզգալաբար։ Նոյնիսկ վէրքին խորութիւնը կը պահանջէ վերահատի պայծառատեսութիւն եւ պաղարիւն։

Մեր միջավայրին մէջ աւելի տարածուն համեմատութիւն մը կը ներկայացնեն մասնանշուած վէրքերը, եւ աւելի մեծ թիւ մը երիտասարդները։ Եւ սակայն մենք այնքան յոռետես չենք։

Փորձենք բացատրել։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԿԸ ՊՆԴԵՆ 52Ի ՎՐԱՅ

Կառավարութիւնը արտօնած է միայն տասը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, համայնավար կուսակցութիւնը 127 միթինկներ սարքած էր Ալզաս - Լօռէնի մէջ, շաբաթ եւ կիրակի օրուան համար։ Կառավարութիւնը նկատի առնելով կացութեան լարուածութիւնը, արտօնած էր միայն տասը ժողովներով, այն ալ գոց սրահի մէջ, առանց թափօր կազմելու եւ գրգռիչ խօսքեր արտասանելու հարեւան պետութեան դէմ (Գերմանիա)։

Ուրբաթ օրուան թերթերը կը գրէին թէ համայնավարները համակերպած են, բայց երեկոյեան գիշերից մը հրապարակուեցաւ, որ կը յայտնէր թէ կուսակցութիւնը 127 ժողովները 52ի վերածած է եւ չի կրնար աւելի զիջում կատարել։ Այդ որոշման ... ժողովներու ցանկը, որահներու։ Կառավարութիւնը դարձեալ պնդեց իր որոշման վրայ, մանաւանդ որ հակառակորդ տարրեր եւ կազմակերպութիւնները կը սպառնային հակացոյցեր կազմակերպել եւ խափանել կարմիրներուն ժողովները։ Միեւնոյն ատեն յայտարարութիւններ եւ թռուցիկներ հրապարակուեցան, բուռն բովանդակութեամբ։ Այսպէս Ալզաս - Լօռէնի գլխաւոր քաղաքներու պատերուն վրայ փակցուած էր յայտարարութիւն մը, որ կ'ըսէ.

— «Ո՛չ, Պ. Թորէզ, ոչ դուք, ոչ ալ ձեր արբանեակները չպիտի կրնաք այստեղ կատարել այն ստորին գործը որ ձեզի հրամայուած է Մոսկուայի մէջ, անցեալ սեպտեմբեր 16ին։ Անոնք որ արիւն թափեցին Վիրտէնի մէջ, բոլորն ալ մեռած չեն եւ զաւակներ ունին։ Ո՛չ, Պ. Թորէզ, դուք ձեզի հետ չպիտի ունենաք Ալզաս - Լօռէնը, եւ, հակառակ ձեզի, մենք պիտի մնանք Ֆրանսացիներ»։

Բանակցութիւնները շարունակուեցան մինչեւ ուշ ատեն, բայց թէ կառավարութիւնը եւ թէ համայնավար կուսակցութիւնը մնացին ամուր, իրենց որոշման վրայ։ ... խմբագրականին մէջ, նախորդ ... քարտուղար Ժագ Տիւքլօյի ստորագրութեամբ (փոխ - նախագահ ...)։

— «Կացութիւնը մանրամասնօրէն ուսումնասիրելէ վերջ, մեր նշանակած ժողովներուն թիւն է 52, եւ մենք մերժեցինք զանոնք զեղչել 10ի, ինչ որ անձնատրութիւն մը պիտի ըլլար արտասահմանի հրամանով գործող խռովարարներու հրամաններուն առջեւ։ Մենք հանրապետական օրէնքը յարգելու մտահոգութեամբ էր որ կազմակերպեցինք մեր 52 ժողովները եւ կ'ուզենք որ անոնք տեղի ունենան բարեկարգութեամբ։ Թող մեզմէ չպահանջեն որ եւ է պատրուակով մեզ ակներեւ դառնալ ժողովրդապետական ազատութեանց սահմանափակման մը»։

Իսկ «Փօփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, կը գնահատէր կառավարութեան բռնած դիրքը, հրապարակելով անոր զեկոյցը։ Այս առթիւ յոյս կը յայտնէր թէ «մեր համայնավար ընկերները չպիտի ունենան անհաշտ դիրք մը բռնելով, քաջալերել քաղաքացիական պատերազմի ռազմախաղերը»։

Ներքին նախարարութեան զեկոյցին համաձայն, կառավարութիւնը «հրաւիրած է» համայնավար կուսակցութիւնը միայն տասը միթինկներ գումարել, երկու նահանգներու իւրաքանչիւր գլխաւոր քաղաքին մէջ։

Կացութիւնը պիտի պարզուի այսօր, կիրակի, երէկ սկսած ըլլալով միթինկներու գումարումը։ Կառավարութեան ամէնէն մեծ մտահոգութիւնը այն է որ խռովութիւններ կրնան ծագիլ սահմանամերձ շրջանին մէջ, պատրուակ ... տալով Գերմանիոյ եւ նոյն ինքն Ֆրանսայի։

Աջակողմեան թերթերը խստօրէն կը քննադատեն կառավարութեան թուլութիւնը։

«Մաթէն» գիտել կուտայ թէ «արդէն երկար ժամանակ է որ 72 համար նավար երեսփոխաններ կը ղեկավարեն Ֆրանսական գործունէութիւնը։ Ֆրանսայի ժողովուրդը աւելի քան 900 ներկայացուցիչներ ունի։ Տարօրինակ բան պիտի ըլլար որ ժողովրդապետական երկրի մը մէջ անոնց 72ը բաւական ըլլային ղեկավարելու միւս բոլորի գործունէութիւնը եւ բարեացակամութիւնը»։ Ուրիշ թերթ մը կը գրէ. — «Ալ զզուեցանք. ա՛լ չափը անցաւ»։ Իսկ բոլորն ալ կը ցեղտեն ոչ միայն ներքին, այլեւ արտաքին վտանգը, բացատրելով Գերմանիոյ բռնելիք դիրքը։

ՄԱՏՐԻՏԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԿՏՐՈՒԱԾ

Ապստամբները կը գրաւեն հինգ խաղաքներ

Մէկ օրէն միւսը աւելի ծանրացաւ Մատրիտի կացութիւնը։ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը, որ կը բաղկանայ 150,000 զինուորներէ եւ կամաւորներէ, մայրաքաղաքը պաշարած է երեք թեւերով, եւ յառաջ կը խաղայ շղթայինդ յուսալով զայն գրաւել մինչեւ երկուշաբթի (Քոլոմպոսի օրը)։ Ուրբաթ օր իրենց եւս ինկան կարգ մը կարեւոր դիրքեր։ Ամէնէն կենսականն էՄատրիտը Սպանիոյ միւս մասերուն կապող երկաթուղիին խզումը, Արանխուէզ քաղաքին գրաւումով (Թոլէտոյի արեւելեան կողմը)։ Տրուած լուրերուն համաձայն, օդանաւերը քանդած են Արանխուէզի կայարանը եւ կամուրջները։ Ուրիշ հեռագիրներ կը հաղորդեն թէ ապստամբները գրաւած են նաեւ Սիկուէնցան, որ ռազմագիտական կարեւոր քաղաք մըն է, 10,000 բնակչութեամբ, Սարակոսայի գծին վրայ։ Այս յաջողութեամբ Զօր. Ֆրանքօյի բանակը պաշարման օղակը պրկեց հիւսիսային-արեւելքէն, որ ամէնէն հեռաւոր կէտն է մայրաքաղաքին։ Ապստամբները գրաւած են նաեւ Նավալփէրալը, յարձակում կատարելով 150 քիլոմեթր ճակատի մը վրայ, Ավիլայէն Թոլէտօ, փակուելով խրամներու մէջ, հրասայլերով, թնդանօթներով եւ օդանաւերով։ Ինկած են, վերջապէս, Սան Մարթէն տէ Վալտէկլէզիաս եւ Սոթիլլօ քաղաքները։

Մատրիտի կառավարութիւնը կը հաստատէ Նավալփէրալի եւ Սանթա Քրուզ տէլ Ռէթամարի պարպումը։ Սաստիկ անձրեւ կը տեղայ ռազմաճակատին վրայ եւ ցուրտը անտանելի է մասնաւորապէս լեռնային շրջաններուն մէջ, որոնց շատերը ձիւնով ծածկուած են։

Կիներու եւ մանուկներու պարպումը կը շարունակուի Մատրիտի մէջ.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ռուս գրագէտ - հրապարակագիր ՆԷՄԻՐՈՎԻՉ ԴԱՆՉԷՆԿՕ որ մեռաւ վերջերս եւ որուն մէկ ոտանաւորը հրատարակած ենք այսօր Գ. էջին մէջ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԱՌԱՒՈՐՈՒԵՑԷ՛Ք...

Միացէ՛ք եւ զոհաբերութիւն մատուցէք, թրքախօսներ բոլոր երկիրներու։

Փա՛ռք եւ պատիւ ձեզի, որ արժանացաք Ծիւհուրիյէթի բա՛րձր գնահատման։

— «... Այն Հայերը որ ներքնապէս շատ համերաշխ են, անցեալ 10 — 15 տարուան ընթացքին աշխատած են Թուրքերէն լեզուն այս կողմերը տարածել եւ այս ձեւով առնել իրենց հայրենասիրութեան կարօտը։ Եւ յաջողած են»։

Հարցը կը վերաբերի Սուրիոյ Հայերուն, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի ծանօթ վէճին առթիւ։

Բայց, կրնաք տարածել բոլոր գաղութներուն վրայ։ Կրնաք նակատաբաց յայտարարել թէ՝ Հայերը «անցեալ 10 — 15 տարուան ընթացքին աշխատած են թուրքերէն լեզուն տարածել» ի սփիւռս աշխարհի։ Ամէն տեղ ուր ափ մը հայութիւն ունինք, ո՛ր քաղաքէն կամ գիւղէն ալ ըլլան։ Ո՛ր Հայր. Միութեան ալ պատկանին։

Փա՛ռք Ալլահին, դասակարգի կամ դաւանանքի խտրութիւն ալ չունինք։ Ոչ ալ սեռի կամ տարիքի։

Տակաւին անցեալ տարի էր որ, թերթ մը կը գրէր թէ Քալիֆորնիոյ չեմ գիտեր ո՛ր քաղաքին հնօրեայ գաղութը, ազգական եւ բարեկամ թուրքերէն կը խօսին, թուրքերէն կը կատարեն իրենց կրօնական պաշտամունքը, թրքախօս քարոզիչ վարժած են։ Իսկ երկրորդ «մայրենի» լեզուն կը կազմէ անգլերէնը։

Այսպէս ամէն տեղ, տունէն մինչեւ դպրոցը, արհարանին թէ փողոցին մէջ։

Ափսո՛ս որ «Ծիւհուրիյէթ» այս բաները չի գիտեր, որպէսզի արձանագրէ մեծատառ, վեց սիւնակի վրայ, առաջին էջը...

— Գէն սանա տէ՞մէյիմ մի...

— Գիրասէր, հազգըն վար, պու կիւսիւ կիւսիւ տէյիլ...

— Հէ՛յ կիտի կիւնլէ՛ր... Նէլէ՛ր կէօրտիւք, տահա նէլէ՛ր կէօրէճէյիզ...

— Օղու պազայըմ, նէ՞ եազըյօր պու կիւնքի կազէթա

Կը մնայ հայատառ (կամ յատինատառ) թուրքերէն թերթ մը հրատարակել, ինչպէս ունէինք, տակաւին, Պոլսոյ մէջ։

Այն ատեն իրենց կամքէն անկախ թրքախօս դարձած հայրենակիցներ, էին որ կարօտը կը զգային այդպիսի թերթի մը։

Այսօր, շնորհիւ կատարուած հոյակա՛պ յառաջդիմութեան, եւ իբրեւ ջահակիր Արեւելքի եւ Արեւմուտքի քաղաքակրթութեան, բազմութիւններ կան որ այդ կարօտը կը զգան ՍԻՐՏԱՆՑՕՐԷՆ։ «Հայրենասիրութեա՛մբ», ինչպէս կը բացատրէ Ծիւմհուրիյէթ։

Անհրաժեշտ է, նաեւ, թուրքերէն քերական - ընթերցարան մը եւ զրուցատրութեան գիրք մը կազմել, որպէսզի նորերն ալ վարժուին, որպէսզի սերունդը չընդհատուի եւ ժառանգութիւնը չալլանդակուի։

Միացէ՛ք եւ գործի լծուեցէ՛ք, հայածին թրքախօսներ բոլոր երկիրներու։

Ծիւմհուրիյէթը ձեզի օգնական, Աթաթիւրքին շուքն ալ՝ հովանի։

ՎԱՀԷ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, Լիթվինով յաջողութիւն մը շահեցաւ, ի դերեւ հանելով Խ. Միութիւնը Եւրոպայի հաւաքական ապահովութիւնէն դուրս ձգելու փորձերը։ Իր ճառէն վերջը որոշուեցաւ յանձնախումբ մը կազմել Աշխարհագիրի ուխտին բարեփոխման համար, մասնակցութեամբ 28 անդամներու, որոնց 15ը պիտի անդամ Ա. Դ. Խորհուրդէն, 13ը՝ ուրիշ պետութիւններէ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախկին մեծ - եպարքոսներէն Թէվֆիք փաշա մեռաւ 95 տարեկան հասակին մէջ։ Զանազան կարեւոր պաշտօններ բոլորելէ վերջ, մեծեպարքոսութիւնը վարեց մասնաւորապէս 1914ին։ Եղած է Տեւրակոյրի նախագահ եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը 1921ին, Լոնտոնի խորհրդաժողովին մէջ։ 1922էն ի վեր քաշուած էր քաղաքական կեանքէն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԷՆ Անրի Թոնսար, կինը եւ երկու փոքր զաւակները ժամադրուած ազատեցան ապանութենէ, Փրատոյի պողոտային վրայ, երբ վրէժխնդիր մոլեռանդ մը, Ռօսթինի, տունին առջեւ ներկայանալով, 750,000 ֆրանք պահանջեց, ատրճանակը գլխուն բռնած։ «Թու հայրդ կործանեց զիս», կը մռնչէր մարդը։ Դաւադիրը ժամանակին ձերբակալուեցաւ առանց վնասելու։

ԱՊՐՈՒՍՏԻ ԱՍՏԻՃԱՆԸ Խ. ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

(Ն.Փ.Փրէնէի մասնաւոր թղթակցէն)

ՄՈՍԿՈՒԱ, Սեպտ.-ի վերջ

Քիչ առնէնք տասներէք տարիներ սահած կ'ըլլան այն օրէն ի վեր, ուր Սովետները գրաւեցին իշխանութիւնը: Երկա՜ր շրջան մը: Տասներէք տարիներու մէջ մարդ շատ բան կրնայ ընել: Ուրեմն եկած է ժամանակը որ կրնանք բաղդատութիւն մը ընել, ճիշդ անվերապահ բաղդատութիւն մը. հեռու ամէն չափազանցութիւններէ, հեռու երեւակայական եւ անբանաւոր տեղեկութիւններէ, այլ բաղդատութիւն մը՝ անկեղծ ու մերկ թուանշաններու միջոցաւ, քարտէսախառակի օգնութեամբ, եթէ կ'ուզուի ուղիղ գծերով, հաւնել պատկերը անտեսութեան պէս բանաւոր նիւթի մը շուրջ:

Երբ այսօրուան Խ. Միութիւնը կանուխուան Ռուսիոյ հետ բաղդատենք, պարտաւոր ենք արդարեւ առարկայօրէն ինչ ինչ յառաջդիմութիւններ նշմարել, պատկերացնել: Բնականաբար, մարդկային այնքան ահաւոր զոհերով, որոնց նմանը բնաւ չէ եղած պատմութեան մէջ, գիւղացի բնակչութեան վերի խաւերուն փճացումով, այսօր գիւղացիներուն զանգուածը աւելի լաւ կ'ապրի քան նախապատերազմեան Ռուսիոյ մէջ: Եւ ասիկա այն պատճառաւ անշուշտ, որովհետեւ հին ռուս կայսրութեան գիւղական բնակչութեան ամենատառապ մասը նիւթական ու մտաւոր խիստ ցած մակարդակի մը վրայ կը գտնուէր, այդ մակարդակին որ եւ է ձեւով բարձրացումը արդէն իսկ իբրեւ բարւոքում կ'երեւի: Սակայն ճիշդ է որ ռուս գիւղացիութեան ստորին ու միջին խաւերը այսօր աւելի լաւ կ'ապրին քան նախապատերազմեան ժամանակին: Չմոռնանք նաեւ սա իրողութիւնը, թէ այս գիւղացիութիւնը այսօր գրեթէ ընդհանրապէս կրնայ կարդալ եւ գրել, մինչ պատերազմէն առաջ անիկա անգրագէտ էր 87 առ հարիւր, թէ մէկ մի դիւղ իր սեփական դպրոցը ունի (գէշ կամ աղէկ, որ դիտողութիւնը երկրորդական է): Երբ դիւղաբնակէն քաղաքաբնակ ժողովուրդին երթանք վեր, կրնանք հոն ալ, այսինքն պրոլետարի բանուորին խաւերուն մէջ, տեսնել կեանքի կացութեան բարւոքում մը, թէեւ ոչ գիւղին մէջ եղած չափով: Քաղաքներու պրոլետարին միջին խաւը սակայն նախապատերազմեան ժամանակէն աւելի լաւ չապրիր: Իսկ փոքր պաշտօնեան ալ աւելի գէշ կ'ապրի հիմա քան նախապատերազմեան շրջանին: Պաշտօնեաներուն եւ մտաւորականութեան բարձրագոյն խաւը հիմա վերջապէս սկսած է նախապատերազմեան մակարդակին հասնիլ: Առարկայօրէն կ'ուզենք անգամ մըն ալ դիտել տալ, թէ Խ. Միութեան մէջ շատ բան եղած է բանւորութեան համար մշակութային սահմանին մէջ:

Բայց բաղդատութիւնը բոլորովին տարբեր արդիւնք կ'ունենայ, երբ իբրեւ ամենակարեւոր իրողութիւն՝ սովետական բանւորութեան նիւթական կացութիւնը ուրիշ բանւորներու կացութեան հետ բաղդատութեան դրուի: Ըստ ինքեան դժուար է երկիրներ գտնել, որոնց հանդէպ բոլշեւիկները կամենան բաղդատուիլ: Այս համեմատական բաղդատութեան համար յարմարագոյն երկիրներն են սովետ պետութեան անմիջական դրացիները, Էսթոնիա եւ Ֆինլանտա, որոնք մինչեւ Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը հին Ռուսիոյ հետ կապուած էին, այսինքն ճշգիւ սովետ պետութեան չափ հին են, եւ համաշխարհային ու քաղաքացիական պատերազմեան զոհերը եղած են, եւ այս կերպով Խ. Միութենէն առաջ ոչինչով բարձր եղած չեն: Արդ տեսնենք բաղդատութիւնը ի՞նչ արդիւնք կուտայ — (ի՞նչպէս կ'ապրին հոս ու հոն բանուորները —

Էսթոնիոյ մէջ անուսումն բանուոր մը 60էն 70 էսթոնական քուրոն (այսինքն կլոր հաշուով 19—20 ամերիկեան տոլար) կը շահի, որակեալ բանուոր մը՝ 120էն 130 (32 ամերիկեան տոլար), պետական պաշտօնատար մը 80էն 90 (22 տոլար) եւ ակադեմական մը ոչ այնքան բարձր դիրքի մէջ գրեթէ 150 քուրոն (40 տոլար): Ֆինլանտայի մէջ անուսումն բանուոր մը կը շահի 800էն 1000 ֆիննական մարք (կլոր հաշուով 20 տոլար), որակեալ բանուոր մը 1500էն 2000 (32—40 տոլար), պետական փոքր պաշտօնատար մը՝ 2500էն 3000 (50—60 տոլար) եւ Ակադեմական մը միջակ դիրքի մէջ 5000 մարք (110 ամերիկեան տոլար):

Իսկ Խ. Միութեան մէջ սեւագործ բանուոր մը կը շահի 145էն 150 րուբ. որակեալը գրեթէ 250 րուբ.: Պետական փոքր պաշտօնատար մը 250էն 300 եւ Ակադեմական մը ոչ այնքան բարձր դիրքի մէջ 550էն 600 տոլար:

Արդ, դիտուած թէ 1 տոլարին պաշտօնական սակը հաւասար է 5 սովետական րուբլիի, ուրեմն անորակեալ բանուորը կ'առնէ 20էն 30 տոլար, որակեալ բանուորը 50 տոլար, պետական որակեալ փոքր պաշտօնեաները 60 տոլար, իսկ ակադեմականը 110 տոլար (հաշիւը ամիսի վրայ է): Եթէ ասիկա իբրեւ պաշտօնական սակ կը գնենք, պէտք է սակայն գիտնալ թէ կամայական է, իրականին մէջ թերեւս աւելի վար է սակը:

Բաղդատութիւնը գործնապէս վարելու համար, պէտք է վարձքերը երեք երկիրներուն մէջ յայտարարի մը վրայ բերել: Գիները հետեւեալներն են (Խ. Միութեան գիներէն անշուշտ պաշտօնական ցոյց տրուածները միայն կրնանք առնել) — Սովորական սեւ հացը Խ. Միութեան մէջ կ'արժէ 85 կոպէկ, այսինքն 17 ամերիկեան սէնթ, Էսթոնիոյ մէջ 17 էսթոնական սէնթ (5 ամերիկեան սէնթ), եւ Ֆինլանտայի մէջ գրեթէ 4 մարք, այսինքն 9 ամերիկեան սէնթ: Մէկ քիլօ միսը Խ. Միութեան մէջ կ'արժէ ըստ տեսակի 6էն 9 րուբլի (1.20էն 1.80 տոլար), Էսթոնիոյ մէջ 40էն 75 սէնթ (11էն 20 ամերիկեան սէնթ), Ֆինլանտայի մէջ 7 մարք (միջին հաշուով 15 ամերիկեան սէնթ) Կարագը քիլոն Ռուսիոյ մէջ կ'արժէ 17էն 20րուբլի, (այսինքն 3.40էն 4.20 տոլար), Էսթոնիոյ մէջ 1.50էն 1.75 էսթոնական քուրոն (այսինքն 41էն 49 ամերիկեան սէնթ), Ֆինլանտայի մէջ 24էն 26 ֆիննական մարք, (այսինքն 40էն 50 ամերիկեան սէնթ): Միջակ տեսակէն հագուստ մը Խ. Միութեան մէջ առնուազն 500էն 600 րուբլիի կուգայ, այսինքն 100էն 120 տոլար, Էսթոնիոյ մէջ 60 էսթոնական քուրոն (17 տոլար), եւ Ֆինլանտայի մէջ 350էն 400 ֆիննական մարք (8էն 9 տոլար): Զոյգ մը կօշիկի համար (կաշիէ ներբանով) Խ. Միութեան մէջ 250 րուբլի տալ պէտք է, 160 րուբլիէն պակաս կօշիկ չես կրնար գտնել. Ուրեմն, ըսել է Խ. Միութեան մէջ զոյգ մը կաշիէ ներբանով կօշիկը 50 տոլար կ'արժէ, Էսթոնիոյ մէջ 10էն 12 քուրոն (2.50էն 3 տոլար), Ֆինլանտայի մէջ 100էն 12 մարք (2էն 2.50 տոլար): Այս կերպով, Խ. Միութեան մէջ ոչ-որակեալ բանուոր մը 22 քիլօ ամէնէն աժան տեսակէն միսի համար կ'աշխատի ամիսը, Էսթոնիոյ մէջ 150 քիլոյի եւ Ֆինլանտայի մէջ 110 քիլոյի համար: Կարագին համար աշխատած կ'ըլլայ նոյն բանուորը Խ. Միութեան մէջ 8 քիլօ, Էսթոնցի բանուորը 40 քիլօ, Ֆինլանտացին 34 քիլօ: Սովետ բանուորը ամիսը ամբողջ բանելով հագուստի մը մէկ երրորդ գինը կրնայ միայն շահիլ, Էսթոնացին իր ամսականովը կրնայ ամբողջ միջակ հագուստ մը գնել, իսկ Ֆինլանտացին՝ երկու ձեռք հագուստ: Միսին ու կարագին գալով, Էսթոնացի եւ Ֆինլանտացի ոչ-որակեալ բանուորի մը ամսական վարձքը եօթը ութ անգամ աւելի բարձր է իր սովետ արհեստակիցին վարձքէն: Կօշիկին համար ալ՝ 14 կամ 15 անգամ աւելի քան սովետ ընկերակիցը:

Միւս բոլոր աշխատանքի դասակարգերուն համար ալ համեմատութիւնը նոյնն է: Խ. Միութեան մէջ որակեալ բանուորը (ամսական) կը շահի 42 քիլօ աժան միս, կամ 15 քիլօ աժան տեսակէն կարագ, կամ կէս ձեռք հագուստ կամ զոյգ մը կօշիկ: Էսթոնացին ընդհակառակն 300 քիլօ միս կամ 80 քիլօ կարագ կամ երկու ձեռք վայելուչ հագուստ, կամ 12 զոյգ կօշիկ: Ֆինլանտացին՝ 250 քիլօ միս, կամ 83 քիլօ կարագ, կամ չորս հինգ ձեռք հագուստ, կամ 12 զոյգ կօշիկ: Կարելի է ճիշդ այս վիճակագրութիւնը պատշաճեցնել համեմատօրէն երեք երկիրներու բանուորներուն մնացած երկու կարգերուն: Միջին հաշիւը միշտ այնպէս կուգայ որ Էսթոնիոյ եւ Ֆինլանտայի մէջ բանուորը խորհրդայիններէն եօթը ութ անգամ աւելի կը շահի, նուազագոյն:

Հիմա կ'ուզենք համեմատել նաեւ կեանքի մնացեալ պէտքերը: Զանազան հաստատութիւններու համար լոյսերը, տուրքերը, հիւանդանոցի յատկացումները Խ. Միութեան մէջ եղածէն շատ քիչ աւելի բարձր են Էսթոնիոյ եւ Ֆինլանտայի մէջ: Բայց, դժբախտաբար, Սովետ քաղաքացին ամէն տարի պարտաւոր է իրեն համար անծանօթ փոխատուութիւններու մասնակցիլ, այնպէս որ ամսական շահածէն հարիւրին ինը ասանկ կ'երթայ: Երկրորդը բնակարանի հարցն է: Բանուորին բնակարանի աժանութեան մասին չարունակ կը խօսին խորհրդային իշխանութիւնները. Բայց սովետական բնակարանին համար այն առեն աժանութեան մասին խօսիլ կարելի է, եթէ նկատի առնենք միայն ութ օրինական քառ. մեթր տեղը մէկ հոգիի համար: Անկէց աւելի մեծ տեղի մը համար պէտք է եռապատիկ վճարել: Բոլոր այս բաղդատութեան մէջ միակ պարագան որ ի նպաստ սովետներուն կը խօսի սա իրողութիւնն է թէ կինն ալ հնարաւորութիւն ունի աշխատելու: Եւ այս կերպով կը կրկնապատկուի սովետական ընտանիքին եկամուտը, բայց կնոջ աշխատութիւնն ալ զանազանպայմաններու ստորակարգըւած է, այնպէս որ ընտանիքներու կիներուն մէկ չորրորդը տունը կը մնայ ծննդական կամ բարոյական կարգի պատճառներով:

Հիմա որ այս տեսութիւնը պարզեցինք առարկայօրէն, ինչպէս բոլոր ակիրը, յայտնի կ'ըլլայ թէ Էսթոնիա եւ Ֆինլանտա բարեբախտ կացութեան մը մէջ են եւ տնտեսութեան մէջ կ'ապրին: Միւս կողմէ իրողութիւն է որ բոլշեւիկ դրութեան մէջ մասնաւոր ընկերվարական կանոններ կը տիրապետեն, մինչ միւս երկու երկիրներու մէջ այդ կանոնները դրամատիրական են: Սակայն սա ալ, իր կարգին, ապացոյց մըն է թէ բարօրութիւնը դրութեան մէջ չէ ի հարկէ, եւ բարգաւաճ վիճակը երեք տէրութիւններէն, որոնք միեւնոյն տարիքը ունին, աւելի անշուշտ կ'երեւի երկու դրացիներուն մէջ, ուր բանուորը — եթէ հարկ է ճշմարտութիւնը ըսել — եօթը ութ անգամ աւելի լաւ, եւ իբրեւ ընտանիք առնուազն չորս անգամ աւելի լաւ կ'ապրի դրամատիրական տնտեսութեան մը մէջ քան ինքզինքը ընկերվարական անուանող դրութեան մը մէջ:

ՆԻԿՈԼԱՈՒՍ ՊԱՍԿՍ
(Ճարտարագէտ)

Թարգմ. ⁂

ՆՐԳԻՆԱՇԱՐԱԹ

ԱՆՍԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

Բժիշկներուն եւ հիւանդներուն
ԵՐԿՈՒ ԿԻՆԵՐՈՒ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Երկու կիներ դրան մը առջեւ կանգնած կը խօսակցին.

Առաջին կին.— Բարեւ, Անժէլ, կը ներես որ քանի օր է չկրցայ գալ հիւանդէն տեղեկութիւն առնելու համար, ի՞նչպէս է .

Երկրորդ կին.— (Աչքերը արցունքով լեցուած) Ա՜հ, Ագապիս, մի՛ հարցներ, մի՛ հարցներ ...(կը հեծկլտայ):

Առաջին կին.— Ի՞նչ է ... ի՞նչ եղաւ ... ծա՞նր է հիւանդը ... կորովի եղիր, հոգիս, բժիշկը փոխէ ... Մի՛ լար, քաջութիւն, մերինն ալ անցուց այդ տագնապը.

Երկրորդ կին.— (Աւելի բացուող յուզումով եւ գետաձման արցունքներով) Ա՜հ, Ագապիս, իմինս չկրցաւ անցընել, չկրցաւ... (ընկերուհիին ուսին կը կռթնի հեկեկալով):

Առաջին կին.— Այսինքն, այսինքն..

Երկրորդ կին.— (Նուաղուն) Մեռաւ Նոնօշս, իմ մէկ հատիկ Նոնօշս, իմ աղուոր նօնօշիկս, իմ թռչունիկ հոգիս ... Ալ կեանքը նուրամ է ինծի ... Ա՜հ, Ագապիս ... օրս սեւցաւ, արեւս խաւարեցաւ, աշխարհը մթնեց, երկինքը անողորմ գտնուեցաւ. (Մրմռտալով իր արտասուքներուն մէջէն) Աստուած չկայ, Ագապիս, Աստուած չկայ.

Առաջին կին.— (Սարսռալով) Մի՛ ըսեր, մե՜ղք է ... Աստուած նորէն կուտայ ... Մի՛ ըսեր ... Գիտեմ վիշտիդ խորութիւնը ... Մխիթարուէ սակայն .

Երկրորդ կին.— (Իր արցունքոտ եւ արիւնոտ աչքերը սրբելով թաշկինակովը) Ալ մխիթարութիւն չկայ ինծի համար.. Աշխարհը գլխուս փլաւ, մէկ չարաթուան մէջ ծերացայ...

Առաջին կին.— Կը չափազանցես, սիրելիս, քիչ մը կը չափազանցես . Դուն շատ երիտասարդ ես ու վիշտը աւելի աղուորցուցեր է քեզ ... Սուգը կը վայլէ՞ քու յունական արձանի նմանող դէմքիդ ...

Երկրորդ կին.—(Մոմոած դէմքով) Ա՜հ, ան իմ ուրախութիւնս էր, իմ ժպիտս էր, իմ կեանքս ու հաճոյքս էր ... Գլխուն եկողը կը հասկնայ զիս

(Երկրորդ կնոջ մայրը տունէն դուրս գալով կը բարեւէ առաջին կինը ու ներս կ'առնէ իր աղջիկը):

Մայրը.— Հերիք լաս ու ողբաս, մեր բախտն է եղեր, ճակատագիր, ե՞րբ ենք բախտ ունեցեր ... բախտաւոր եթէ ըլլայիր ամուսինդ չէիր կորսնցներ ջահել վիճակիդ մէջ

Առաջին կին.— Աստուած հեռու ընէ, երկնքի հրեշտակները մխիթարութիւն սրսկեն ձեր ցաւած հոգիներուն մէջ

Երկրորդ կին.— (Տունէն մտնելով) Վա՜խ իմ աննման նօնօշս, իմ մէկ հատիկ նօնօս, իմ գառուկս, իմ շողս, հոգիիս ճառագայթը .. Այսօր իր գերեզմանը պիտի երթամ ... Ծաղիկներո՞վ, վարդերո՞վ փունջ փունջ սաղերով ... Գարունս զարդարեմ .. անողորմ երկինք, անիրաւ Աստուածամայր, չար Աստուած

Կը մօտենամ առաջին կնոջ եւ յուզուած կը հարցնեմ.

— Իր ի՞նչն է մեռնողը, տիկին ...

Առաջին կին.— Ա՜հ, պարոն ... իր շունն է:

— Ի՞նչ կ'ըսէք...այսքան անմխիթարելի վի՞շտ է այս, կը ներէք ողբ-տալեան :

Առաջին կին.— Ա՜հ, այո, պարոն, անմխիթարելի է ... Աղջէն նոր՝իր ամուսնոյն սուգէն ելած էր, հիմակ ալ իր շան վիշտը

— Ես կարծեցի թէ իր զաւակներէն մէկն է մեռած

Առաջին կին.— Պարոն, իր շունն է, իր մէկ հատիկ սիրական շունը: Զաւակներ ունի եւ եթէ տասն ալ ունենալ ուզէ, երիտասարդ է, կրնայ ծնանիլ ...

— Ճիշդ է, մինչդեռ շուն մը չի կրնար ծնիլ ...

Առաջին կին.— Ահա հասկցար, ճիշդ է այդ ցաւը: Մնաք բարով... խե՜ղճ կին

Միտքս բերաւ գիւղացիի մը պատմութիւնը.— Շինական մը կը կորսնցնէ իր կինը եւ անշուշտ կուլայ: Վեց ամիս վերջը կը մեռնի իր կովը, սակայն այս անգամ մարդը շատ աւելի սաստիկ կուլայ: Երբ կը հարցնեն երկրորդ լացին առաջինէն աւելի զօրաւոր ըլլալուն պատճառը, գիւղացին կ'ըսէ.

— Երբ կինս մեռաւ՝ ամէն կողմէ կին առաջարկեցին ինծի, իսկ երբ կովս մեռաւ, ոչ ոք կով մը առաջարկեց.

Ուրեմն եղբայրակցներ. մարդ շատ կուլայ տեղը չգտնելիք կորուստին համար: Իսկ եթէ կորուստը թանկագին է, սակայն տեղը դրուելիք տեսակէն, քիչ կուլայ:

ՆՈՐ ՏԵՍԱԿԻ ԳՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Երիտասարդ հեղինակ մը իր առաջին գիրքը կը ներկայացնէ իրեն ծանօթ բժիշկի մը ու կ'առաջարկէ որ գնէ .

Բժիշկ.— Ի՞նչ կ'արժէ գիրքդ .

Հեղինակը.— Հինգ ֆրանք

Բժիշկը.— Իւրաքանչիւր գիրք քեզի քանի՞ ֆրանքի ապրանք եղաւ:

Հեղինակը.— Երեքուկէս ֆրանքի .

Բժիշկը.— Ուրեմն գիրքէ մը զուտ կը շահիս մէկուկէս ֆրանք

Հեղինակը.— Այո՛, մէկուկէս ֆրանք ...

Բժիշկը.— ([Գրպաններէն հանելով]) Ահա քեզի մէկուկէս ֆրանք

Հեղինակը.— Ի՞նչ է աս ..

Բժիշկը.— Գիրքդ չեմ ուզեր, քեզի թող մնայ ... ես քեզի մէկ գիրքէ ընելիք շահդ կուտամ ..

Հեղինակը.— Բայց, սակայն այսինքն .

Բժիշկը.— Քիչ մը գործնական ըլլանք: Այս ձեւով ես կը շահիմ երեքուկէս ֆրանք ու դուն երեք ֆրանք:

Հեղինակը.— Այո՛, սակայն ...

Բժիշկը.— Ա՛ն 25 սանթիմ ալ որպէսզի շահը հաւասարապէս կիսած ըլլանք. երեք ֆրանք եւ քսանհինգական սանթիմ կը շահինք իւրաքանչիւրս ...

Հեղինակը.— Բայց .. զուր այսինքն

Բժիշկը.— Նուիրուինք գիտութեան եւ գրականութեան, սակայն գործնական ըլլանք. ման չէր գործնական

[ԲԺՇԿԱՊԵՏԸ]

Տիկին Ազատնիին ամուսինը, Պ. Սմբատ Սանամարեան տասներկու ամիսներէ ի վեր կը ծառայէր անկողնոյ: Տասներեք ամսուան մէջ քաներկու բժիշկներու խնամքին յանձնուած էր խեղճ հիւանդը: Իւրաքանչիւր բժիշկ նոր հիւանդութեան մը անունը կուտար եւ ըստ այնմ կը գրէր իր դեղատոմսերը.

Հէք Պ. Սանամարեան սակայն ամիս ամիս կը ծանրանար ու իր [ամբողջ] ծանրութեամբ կը թաղուէր անկողնին մէջ: Իր ոտքերը ուղիղ չէին նայեր մին կը նայէր հիւսիս (տրքայութեան) ու միւսը հարաւ (դուլչէ մերժիին): Հակառակ իր հիւանդութեան ծանր կշռելուն, իր մարմինը խիստ թեթեւցած էր՝ Գաբրիէլ հրեշտակապետին կանչը նետուելու տոփեան:

Բարեկամ մը խորհուրդ տուաւ հանրածանօթ բժշկապետ Տոքթ. Սանատրուկ Ազաթանգեղոսեանը կանչել: Կինը հնազանդեցաւ: Եկաւ բժշկապետը, քննեց հիւանդը, լսեց դեղագիրները ու ըսաւ.

— Բան մը չէ: Զենք հասկցեր: Ցաւերը պիտի դադրին. Մերանուամ կոյում էսթոմաքու կը կոչուի այս հիւանդութիւնը: Երեք օրէն բոլորովին պիտի փոխուի գործածելով դեղերս. Նոյն իսկ պիտի կրնայ կառքով պտոյտ մը ընել:

Եւ իրապէս Պ. Սմբատ Սանամարեան երեք օրէն բոլորովին փոխուեցաւ, ցաւերը դադրեցան: Նոյն իսկ կրցաւ կառքով պտոյտ մը ընել, իր բարեկամներուն ընկերակցութեամբ

Ամէն ոք կը խօսէր հանճարեղ բժշկապետին մասին. ան ոչ միայն բժիշկ էր, այլ եւ մարգարէ:

Աստուած ձեզի կեանք պարգեւէ Պ. Սմբատ փոխուեցաւ մեռնելով. ցաւերը դադրեցան ապրելէ դադրելով եւ կառքով պտոյտ մը ըրաւ՝ գերեզմանատուն երթալով:

Ինք, ինչպէս նաեւ իր բժիշկը, ...սերու մէջ պառկին:

50% ԶԵՂՉ

Պարտէզի մը մէջ նստած էինք ու եօթը կարճ ժամերէ ի վեր կը խմէինք: Մեր մէջ կային տաղանդաւոր ու նոյն իսկ բազմավաստակ կօնծարաններ, կիներ ու բժիշկ մը :

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

— Պ. Գոխարը իրաւունք ունի, ըսաւ այն ատեն Ցոյնը: Եւ ասիկա այնքան ճշմարիտ է որ ինք ալ զարնուեցաւ երկու անգամ եւ սակայն բան մը չըրաւ.

Վստա՞հ էք թէ ձեր հարուածները իրաք դպան ինծի, հարցուց սպան պաղարիւնով

— Բացարձակապէս վստահ: Ուղեղ եւ ստամոքսէդ:

— Զարմանալի բան, ըսաւ Գոխաք, բան մը չզգացի ..

— Ես ալ բան մը չտեսայ, յայտարարեց Կալիօպէ

— Շիտակը, յարեց սպան, կը հաճի՞ք, սիրելի պարոն, անգամ մը նայիլ ձեր թուքին ծայրը:

— Օ՛, բացագանչեց Սօֆօքլը, ծայրը սրուա՞ծ է

Եւ գոյնը նետած, չօշափեց կուրծքը, արիւն փնտռելով

— Մի՛ վախնաք, ըսաւ այն ատեն Գոխաք: Իմ թուրս հետք չի թողուր: Իր ծայրը բոլորովին պաշտպանուած է

Կալիօպէ, սպասնար, կը քննէր դէնքերը: Տեսաւ երեք միլիմեթր սրցուած մաս մը անոնցմէ մէկուն ծայրը:

— Գոխաք կ'արգիլեմ քեզ շարունակել այս պայմաններուն մէջ:

— Ներեցէք ինծի, տիկին, պայման դրած էինք իրարու հետ չափուիլ վեց կրկնութեամբ: Դեռ կը մնայ չորս: Թոյլ տուէք յարձակումը ընել այնպէս՝ ինչպէս կ'ընենք նաւուն մէջ, ուր յաճախ այս ձեւ թուրեր կը գործածենք, առանց հաստ կտաւով ինքզինքս պաշտպանելու: Միակ եղանակն է ասիկա մենամարտի պատրաստուելու: Հիմա կը խնդրեմ որ Սոֆօքլը ներէ այս պզտիկ խաբէութեան եւ թող յրացնէ մնացածը, ուզածին չափ ուժով, որպէս թէ փայտին կը զարնէ.

Միւս անզուտ յարձակումները յարունակեց առանց որ եւ է արդիւնքի:

Կալիօպէ չկրցաւ զսպել իր հիացումը:

— Գոխաք, գոչեց, անպարտելի էք դուք երբ ուզէք .

— Ոչ ոք անպարտելի է, տիկին, պատասխանեց սպան, վերջապէս կը հանդիպինք մէկու մը, այր թէ կին, որ կռուելու անկարող կ'ընէ մեզ:

Այսպէս խօսելով, նայեցաւ դէպի տիկնոջ եւ անոր ժպտեցաւ բերանով ու աչքերով: Բայց կորսուած ժպիտ մը, քանի որ չէր տեսնուեր սրախօսութեան դիմակին սեւ կտաւին ետեւէն ... Արտակարգ անհրաժեշտ ... քառորդ երկվայրկեանի միջոցին, թոյլ գտնուեցաւ: Եւ այն ատեն Սոֆօքլ խոյացաւ ուզածին պէս եւ տըրաւ կուրծքին: Եւ որովհետեւ Գոխաք միշտ կը ժպտէր, ան կրկնեց: Երկու րիծ արիւն

— Կեցէ՛ք, աղաղակեց Կալիօպէ, վիրաւորուեցաք:

—Տակաւին երկու կրկնութիւն կայ, տիկին, պատասխանեց սպան: Եւ ահաւասիկ

Շեշտակի երկուքն ալ, մին դպաւ Ցոյնին սիրտին մօտիկը, միւսը երեսին մէջտեղը, անոր դիմակը գրեթէ վեր ցատկեցնելով:

— Գոխաք, յաղթող էք դուք, վարձապետութիւն մը, պարտական եմ ձեզի:

— Եւ կը պահանջեմ զայն ձեզմէ, տիկին: Կը հաճի՞ք պատիւ ընել ինծի այս իրիկուն ժամը հինգին «Մուէթ» գալով, անշուշտ Սոֆօքլի հետ: Երկար ատենէ ի վեր ընկերները կը փափաքին ճանչնալ ձեզ: Պէ՞տք է վստահ ըլլամ:

— Անշուշտ, ըսաւ ան: Բայց առգար չէ ասիկա: Ես վարձատրուած կ'ըլլամ ..

Այդ օրը ֆրանսացի սպաներուն շրջանակին մէջ ճաշը շատ ողեւորուած եղաւ: Բայց կարծես դիպուածով, ժամը հինգէն քիչ մը առաջ, Գոխաքի ընկերները քաշուեցան, պարտաւորիչ յանձնառութիւններ պատրուակելով, թէնիսի կազմակերպուած խաղեր

Ու եկաւ Կալիօպէ, մի՞ մինակ: Ներողութիւն խնդրեց եղբօրը բացակայութեան համար, որ անհանգիստ էր:

Ցեռոյ, փափկօրէն փոխեց Գոխաքի վէրքին լաթերը ..

Այդ օրէն սկսեալ Գոխաք ճանչցաւ իրօք Ստամպօլի հրապոյրը: Ամառնային կէս օրերուն պէտք է թափառիլ այդ հրաշալի քաղաքին մէջ, երբ րոպէաշրջիկները ցանցառ են թէյով , եւ Վոսփորն ու Իշխանաց կղզիները իրենց քաշած են անգործ բաշխանները:

Արդէն քանիցս սպան հետեւած էր դասական սովորական ուղեգիծներուն, բայց դեռ գրեթէ ոչինչ գիտցած էր դիտել ... Իմացաւ որ օգոստոսին մզկիթներու նկրսի զովութիւնը կ'առնեցնէ անոնց գեղեցկութիւնը, թէ հին Բիւզանդիոնի ձիարձակարանի գետնին վրայ սուլթան Ահմէտի վեց մինարէները համակ կապոյտ ստուերներ կ'արձակեն Կալիօպէէն առաջնորդուած՝ սովրեցաւ այս ամէնը եւ ուրիշ շատ բաներ: Էյուպէն մինչեւ Եօթը Գուլէի պարիսպը, Այա-Սոֆիայէն մինչեւ Խորին Գատու, մերթ հետիոտն, մերթ վարձու կառքով, պըտըտուեցին իրենց նորաբոյս սէրը:Գեղանի կինը՝ հմուտ քաղաքական պատմութեան, ինչպէս նաեւ բիւզանդական, պարսկական, արաբական եւ թրքական ոճերուն, շատ ուրախ էր որ կրնար իր գիտութեամբ տոգորել իր սիրելի ընկերը.

Ամուսինը առեւտրական գործերով ճամբորդութեան մէջ էր Անատոլուի եզերքները, յետոյ բաւական ատեն ալ հոն?? պիտի մնար: Կալիօպէ ազատ էր . .

Անոյշ պտոյտները կ'երկարաձգուէին երբեմն. Եւ յաճախ ալ կը փախցնէին Տէր ըէթի Վոսփորի վերջին շոգենաւը:

Կալիօպէ այն ատեն պարտաւորուած էր գիշերը Բերա անցընել իր ամայի խճոր տունին մէջ: Բոլոր սպասաւորները Թարապիա էին:

Իսկ ինք Գոխաք կը դառնար Վէնետիկ փողոցի իր բնակարանը ... առաւօտեան մթնշաղ ժամերուն .

Ու ամէն բան աքանչելի կ'երթար երկուքին համար մինչեւ այն օրը . Նոյեմբեր 21ին:

Աշխարհիկ եղանակը վերսկսած էր իր ընթացքը, եւ անոր հետ ալ կարեւորական ոստիկանութեան հսկողութիւնն ու ճիգերը աւելի քան կրկնապատկուած Գոխաք եւ իր բարեկամուհին օգտուս կը քաղէին անձրեւաբեր փոթորիկի օրերէն ժամադիր ըլլալու համար գիշերները, Ֆէրիգէօյի կամ Գասըմ փողոցի ցեխոտ մէկ փողոցը, որպէսզի կարենային փոխանակել քանի մը զաղտագողի համբոյրներ՝ որոնց համար կը հատնէին կարծես

(6)

(Շար.)

[illegible] հիներէն մէկը, հաւանաբար բան [illegible] ըլլալու, թռչէին հանելի [illegible] եւ Թերեզա ալ մեզի սիրե-[illegible] համար բաւ։

Հիմա կը խենթենամ, ամբողջ [illegible] խմելով գրաւած էք, բայց կը [illegible] որ Թոյն է ալքօլը, առանցի [illegible] մը ... Այնպէս չէ՞, տոքթէօր... [illegible] մեզ դառնալով խօսեցաւ։

[illegible] մի ընէք, խմեցէք ձեր կը-[illegible] նոյն իսկ չկրցածին չափ։ [illegible] հիւանդանոց՝ ես հարիւրին յի-[illegible] կը զարմանեմ [illegible] կոնծարան մը առջի [illegible] ու բաժակը ձեռքը բռնէ։ [illegible] ու աշխատանք հայթայ-[illegible] անգործ մնացած բժիշկներուն [illegible] ալ մարդ են։

[illegible] խմեցինք՝ մեր հիւանդութեամբ [illegible] համար բժիշկին կացութիւ-[illegible]

Ն. խորհեցայ

Շատ անգամ հիւանդն է որ բը-[illegible] կը բժշկէ, մինչդեռ կը կար-[illegible] թէ բժիշկն է որ հիւանդը կը [illegible]

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԼԱԶԻՍՏԱՆԻ ՄԱՐՏԻԿԸ

Մարտիկն եմ անքնակ ծերպերու.
Հնացայ նովիտէն ես խեղդող՝
Իբր իշխող լուսաւոր ամպերու,
Երկնամերձ ժայռերու թագաւոր։

Անէծքով ես բոզի գահինքներ
Եւ փախայ խաւարէ ու բանտէ.
Միմակ եմ եւ ոչ ոք ունիմ տէր,
Ազատ եմ գիշակեր թռչունէ։

Բերած եմ ես դաշոյն, հրացան,
Եւ իմ այս ոլծուի բոյնէն վար՝
Պահակ եմ եւ իմն է ամէն բան,
Աչքիս դէմ երկինքն է ստոդավառ...

Աչքիս դէմ՝ անդունդներ միգապատ...
Էհ՞, ո՞վ դուք բթացած լողոնք.
Լազիստան կը կանչեն ձեզ ազատ
Զիւնապատ եւ հզօր բարձունքներ։

Ո՞վ քաջ է — ինձ ընկեր եւ եղբայր.
Դէպի վե՛ր. գահավէժ սարն ի վեր.
Հոն որտեղ Աստուծոյ զանգահար՝
Ռազմիկի պայքարին անվեհեր։

Թէ մահ կայ՝ թող չիջնէ զէնքն ունէն,
Լաւ է միշտ կռուի՝ մէջ մարդ իյնայ.
Թող թէ վառ դաւիճի մորակէն.
Իբր առրուկ գերութեան սավանաւ։

Զեր վրէժն է, քոյրե՛ր. կ'առնեմ ես
Եւ վրէժն արցունքին հայրական.
Զէնքս՝ սուր, աչքերս են սրատես։
Եւ սիա՞ ոլծուագն յաղթութեան...

Է՜յ, ո՞վ կայ, որ զգուած իր վշտէն՝
Հառաչանքն իր յաղթի կը տեսնյայ.
Կը սպասեմ բոցերու մէջ իրեն
Եւ կապոյտ անհունին մէջ անոր։

Վարն է մո՛ւթ ամէն բան եւ վայրի
Ելէք շուտ ձեր տեղէն դուք բարոյ
Ա՛հ, կուգայ ո՛չ աշխարհն արդ մեզի,
Անոր հետ՝ Անդրաննիկն իր խումբով։

Որո՞ւ մէջ չէ մնացած դեռ Աստուած.
—Ռազմիկոյն է որ զայն կը կանչէ՛.
Ո՞վ անարդ լուծի տակ չէ փտած,
— Կիրճին մէջ փողն անոր կը կոչէ։

Կը թափուի վերջին հեղ սուրը թրին.
Փոթորիկ եւ հողմեր մեծաձայն ..
Զա՛րկ կովկաս, ռոխիդ, գոռա՛ դուն,
Այդ երգն է հայրենի փրկութեան։

Ի՞նչ լաւ է, եղբայրներ, օ՞ն, յառա՛ջ.
Զմոսոդին՝ միշտ պատիւ ու դրախտ.
Յանո՛ւն խեղն մեր ազգին. օ՞ն, յառա՛ջ.

Ռանտավոր հին կեանքին մեր ազատ։

Յանո՛ւն մեր մայրերու արցունքին,
Եւ յանուն ռոմանոց ուժերում,
Եւ գերի վանդուած մանուկին,
Եւ յանո՛ւն անշիրիմ մահերուն։

ՆԷՄԻՐՈՎԻՉ ԴԱՆՉԷՆԿՕ

ԽՄԲ. — Ինչպէս հաղորդած էինք, վերջերս մեռաւ Նեմիրովիչ Դանչէնկօ, բանաստեղծ եւ հրապարակագիր։ Իր մահէն առաջ Ցուսարերին գրած էր այս անտիպ ոտանաւորը, որուն ռուսերէն բնագրէն թարգմանութիւնը կատարած է Ն. Աղբալեան, իսկ անոր վերածած՝ Հայ ծննդարանի չրջանաւարտ սաներէն Մ. Իշխան։

(Տես Ա. էջ, բանաստեղծին պատկերը) —

«ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ»Ը ԵՒ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

— . —

Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի ալ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը կազմակերպած է «Հայ երգի օրը», որ այնքան մեծ խանդավառութեամբ ընդունելութիւն գտաւ հասարակութեան մէջ։

Մեկի կը հաղորդեն թէ կազմակեր-պիչները որոշած են յայտագիրը ամ-բողջութեամբ նուիրել հայ երգի մեծ վարպետին՝ Կոմիտաս վարդապետի գործերուն, տօնելու համար իր ծնն-դեան, մահուան տարելիցին առթիւ։

Համերգը տեղի պիտի ունենայ Նո-յեմբեր 8ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Սալ Խիրոյի մէջ, գեղարուեստական [illegible] Գաբրիէլեանի։

Կոմիտասեան յանձնաժողովը իր հա-մագործակցութիւնը պիտի տայ եւ գոր-ծակցի այս ձեռնարկին, որուն հա-սոյթը պիտի յատկացուի վարդապե-տին անտիպ գործերու հրատարակու-թեան։

** Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբ-ին ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ Հոկտ. 2ին, ուր կատարուեցան երկու խում-բերու վերջնական միացման աշխատանքները։ Ընտրուեցաւ միակ եւ ընդհ. վարչութիւն մը, հետեւեալ անդամներով.

Տիկ. Փալըքճեան, Օր. Գաղազեան, Պ. Պ. Տ. Տէմիրճիպաշեան, Պ. Պեարիկեան, Գ. Գեաւիկեան, Ն. Տաքառեան, Յ. Ցովհաննէսեան, Գ. Փափազեան, Ռ. Ղազարոսեան։

Երգչախումբը սովորաբար կը փորձէ իր անդամներէն հետեւեալ փորձերուն, որոնք կը կատարուին Սալ Վակրի մէջ, ամէն երեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը

ՏՈՄԱՐ

Կինը. — Այս ի՞նչ տեսակ սրտ է, [illegible] կը հոսի։

Որսորդ այրը. — Միրելիս, հիմա նապաստակներն ալ վազելու հիւանդութենէ բռնուած են, անկարելի կ'ըլլայ նշան առնել, վերջապէս ծեր նապաստակի մը հանդիպեցայ եւ զարկի։

Կինը. — Շատ ծեր ըլլալու է, վրան տարիքը գրուած է, 25 ֆրանք։

Ի ՆՋՈՒԷՍ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ ԶԻՆՈՎԻԵՒ ԵՒ ԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

-

Մոսկուայի մէջ թաղուեցան Զինովիեւի եւ իր ընկերներուն գնդակահարութեան պարագաները։ Եղան լրագրողներ, որոնք «զօռ» տալով իրենց երեւակայութեան, գրեցին թէ Զինովիեւ եւ իր ընկերները գնդակահարուած չեն, այլ աքսորուած անծայրածիր Ռուսիոյ մէկ խուլ անկիւնը։ Իսկ անոնք որ պնդեցին թէ գնդակահարուած են, չկրցան մեզի տալ [illegible] վերջին վայրկեաններուն։ Եւրոպական, այլ մանաւանդ ամերիկեան մամուլը, որ ամէն ճիգով կ'աշխատի բան չփախցնել այսպիսի խորհրդաւոր պատմութեան մը մանրամասնութիւններէն, ոչ մէկ թղթակցութիւն հրատարակեց Զինովիեւի եւ իր ընկերներուն գնդակահարութեան մասին։ Ռուս իշխանութիւնը, որ առաջին անգամ ըլլալով՝ այս դատավարութեան ներկայ գտնուելու արտօնութիւնը կուտար օտար թղթակիցներուն, ամէն բան ըրաւ, որ լրագրողները չկարենան տեսնել մահապարտներուն գնդակահարութիւնը։ Միայն Մըթռիկան մամուլն էր, որ նկարագրութիւն մը տուաւ այդ մասին, — արտատպեցինք իր ժամանակին։ Այժմ Ֆրանսական թերթ մը կը նկարագրէ գնդակահարութիւնը հետեւեալ ձեւով. —

Ժամը 20ին հասաւ գնդակահարելու հրամանը։ Ոչ ոք կ'ենթադրէր որ այդքան արագ պիտի տրուէր հրամանը։ Գնդակահարութիւնները սկսան ժամը 23էն սկսեալ։ Եւ վերջացան միայն ժամը 4ին, արշալոյսէն առաջ։

Երեք մահապարտներ գնդակահարուեցան կեդրոնական բանտին մէջ, ժամը 23էն 24ի պահերուն։ Այս մահապարտներէն մին, բժիշկին իսկ վկայութեամբ, հիւանդ ըլլալով, չէր կրնար ոտքի կանգնիլ, ուստի զայն փոխադրեցին [illegible] Այնտեղ, գիրկերնէն մէջ նետեցին եւ թողամահ ըրին։

Ուրիշ Թրոցկիստ մը, որ բանտարկուած էր Միասնիցկայի բանտին մէջ, [illegible] առաւօտ, ժամը 11ին, ձիու գողի մը հետ միաժամանակ.

Սակայն այդ գիշերուան ամէնէն կարեւոր գնդակահարութիւններն եղան Քամենեւի, Սմիռնովի եւ Զինովիեւի մահապատիժներուն գործադրութիւնը։ Երեքն ալ Լէնինի մտերիմներն ու գործակիցները սկիզբէն ի վեր, Ռուսիոյ արդի վարչաձեւին մէջ գրուած էին ամէնէն կարեւոր եւ ամէնէն պատուաւոր դիրքերը։ Երեքն ալ սպաննուեցան կէս գիշերին, սակայն հակառակ իրենց պարտաւած վիճակին՝ միայն Քամենեւն ու Սմիռնով կրցան պահել իրենց պաղարիւնը եւ իրենց մտքի պայծառութիւնը։

Առաջին անգամ սպաննուեցաւ Քամենեւ։ Երբ բանտապահը եկաւ առաջնորդելու զինք, առանց հարցում մը ընելու՝ Քամենեւ հետեւեցաւ անոր։ Լռիկ, մար իջաւ լուացարանին սանդուղներէն, կէփէչուի նկուղը։

Տեսարգիլ (փաքավան) մը դրուած էր դրան ետին, ուր կը պահուըտէր դահիճը։ Քամենեւ յառաջացաւ նկուղին մինչեւ խորը։ Տեսարգելէն բաւական հեռացած ժամանակ՝ դահիճը դուրս նետուեցաւ եւ ետեւէն գնդակ մը պարպեց ուղղակի ծոծրակին։ Քամենեւ ինկաւ ճիչ մը արձակելով։

— Վերջացա՛ւ, սպանեց՝, ըսելով, պոռաց տեղակալ Վասուլով, ինք եւս կէս մը դառնալով վիրաւորին։

Երկրորդ գնդակ մը եւս, գլխուն ուղղուած, փութացուց մահը։

Սմիռնով գնդակահարուեցաւ քիչ մը աւելի ուշ։ Երբ իր խցիկէն դուրս եկաւ, տեսաւ ջոկատ մը զինուոր եւ ամէն բան հասկցաւ։

— Արժանի ենք այս վախճանին՝ շնորհիւ մեր կեցուածքին, զոր ցոյց տուինք դատավարութեան ընթացքին։ Վատ գտնուեցայ այնտեղ, այժմ կուզեմ մեռնիլ սակայն յեղափոխականի մը պէս։

Ետքը թուղթ ուզեց երկու տող գրելու համար։ Էջ մը թուղթ տրուեցաւ իրեն եւ մատիտ մը։

«Ընկեր Ստալին», սկսաւ գրել։ Զկրցաւ շարունակել սակայն։ Տեղակալը ձեռքէն խլեց թուղթը եւ կտոր կտոր ըրաւ։ Սմիռնով չըողոքեց, լուացարանին սանդուղներէն իջաւ վար, նկուղը։ Քամենեւի պէս սպաննուեցաւ՝ ծոծրակին ուղղուած գնդակով մը։ Ոչ մէկ ճիչ արձակեց։

Միայն Զինովիեւն էր, Լէնինի աջ բազուկը եւ խորհրդակիցը, որ չգիտցաւ մեռնիլ այր մարդու պէս։

Ժամեր առաջ դողի մը բռնուած էր արդէն։ Ամբան տաք եղանակին հակառակ՝ բուրդէ զգեստ հագած էր եւ սակայն կը դողար։ Այն գիշերը քնացաւ հասարակական ակերսագիրը ստորագրելէ վերջ։ Առաւօտեան ժամը 1ին արթնցուցին զինք։

Ապուշ կտրած, սկսաւ դողալ այս անգամ ոտքերով ու ձեռքերով։

— Պատրաստուեցէք, ձեզ պիտի տեղափոխեն, ըսին իրեն։

Առանց պատասխան մը կարենալ տալու, ինկաւ անկողինին վրայ։

— Զինովիեւ, հագուեցէք։

Զչարժեցաւ տեղէն։ Այն ատեն բանտապահ մը բանի հագցուց կօշիկները, մինչ ուրիշ մը կը ստիպէր զայն նստելու։

Գրուեր ձեռքերուն մէջ առած, Զինովիեւ սկսաւ պոռչտալ, փորձելով [illegible]

— Ոտքի, գոչեց բանտապահը։

Այն ատեն Զինովիեւ սկսաւ ոռնալ, կարծես յանկարծ խենթութիւն եկած ըլլար վրան։ Պաղ ջուրը, որ բանտապահը նետեց երեսին, քիչ մը հանդարտեցուց զինք։ Զայնը կտրեց։

— Առէք ձեր առարկաները։

Զինովիեւ հնազանդեցաւ։ Այնուհետեւ դուրս հանեցին զինք խցիկէն։ Նրբանցքին մէջ ջոկատ մը զինուոր տեսաւ եւ հասկցաւ ամէն բան։ Կանգ առաւ։ Ոտքերը կթոտեցան, պիտի իյնար, սակայն բռնեցին, ոտքի կանգնեցուցին զինք։ Սակայն երբ ձգեցին գետին ինկաւ։ Այն ատեն բռնեցին եւ քաշքշելով տարին։ Զինովիեւ կուլար, կը պոռար, կը պաղատէր։

Նրբանցքին ծայրը, Չղագարի իրական տագնապ մը ունեցաւ, կնամարդու պէս ճչաց ու լացաւ։

— Բացէք թիւ 16 խցիկը, հրամայեց տեղակալը։

Զինովիեւը հրելով ներս տարին։ Տեղակալ էվանկիելով ծոծրակին Զինովիեւի գլուխը, գնդակ մը արձակեց ծոծրակին եւ գետին փռեց Գ. Միջազգայինի Գործ. Կոմիտէի նախկին նախագահը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

—

Վերջերս այս խորագրով հատոր մը լոյս տեսաւ Փարիզի մէջ։ Հեղինակը Ա. Ֆալչիոնէլլի, որ կը պատմէ իտալական «գաղտնի ընկերակցութեանց» գործունէութիւնը

Ի՞նչ է գաղտնի ընկերակցութիւնը. Երբ ազատութիւնը կաշկանդուած է, քաղաքական կամ վարդապետական ընդդիմադրութիւնը ստիպեալ կը ստանայ գաղտնի ընկերակցութեանց ձեւը, այնպէս որ անդամակցութիւնը տեղի կ'ունենայ որոշ ձեւակերպութիւններով, ընծայ՝ արարողութիւններով։ Եւ ահա կը սկսի խորհրդաւորութիւնը։ Այդպէս՝ եւ ազատ-որմնադրականութիւնը։ Գաղտնի գործելով, տեւական վտանգը կը ստիպէ որ նման կազմակերպութեանց անդամները ընդունակ ըլլան անձնուիրութեան, անձնազոհութեան եւ յարգելու ընկերակցութեան կարգապահական աւանդութիւնները։

Իտալական գաղտնի ընկերակցութեանց մէջ ծանօթ են Քարպոնարին, Քամօրիան, Մաֆիան։

Այս երեք գաղտնի ընկերակցութիւններէն առաջինը ոչ մէկ հասարակաց գիծ ունի վերջին երկուքին հետ, — առաջինը ունի փառապանծ պատմութիւն մը, ազգային հպարտութեան մէջ բաժին մը, մինչ միւս երկուքը աւազակային կազմակերպութիւններ եղած են պարզապէս։

Քարպոնարին կռուած է յանուն Իտալիոյ Միութեան։ Իբրեւ կազմակերպութիւն՝ իր անունը կը ստանայ գերմանական անտառներու ածխագործներէն, որոնք միացած էին իրարու, պայքարելու համար գերման վաճառականներու տիրապետութեան եւ [illegible] դէմ

Ինկոլէթթաի իրաւաբանական համալսարանի դասախօսներէն Վայսհաուփթ, որ հիմնեց էր Illuminésները աղանդը, դեկավար հանդիսացաւ ածխագործներու ընկերակցութեան, ընդարձակեց կազմակերպութեան ծրագիրը, իբրեւ անդամ՝ իրենց միացնելով քաղքենիները, աղնուականները, եկեղեցականները, նոյն իսկ իշխանները, քանդելու համար գերմանական դաշնակցութեան հեղինակութիւնը։ Կ'ըսուի թէ այս ածխագործներու շարժումը իր մասը ունէր Ֆրանսական յեղափոխութեան պատրաստութեան մէջ։ Այս ենթադրութեան մէջ ճշմարտութիւնն այն է, որ մեծ գաղափարները միջազգային են եւ դժուար է արգելք հանդիսանալ գաղափարական պայքարներու միութեան, երբ կը կաղմուին սահմաններէն անդին։

Ի՞նչպէս կը գործէր Քարպոնարին։ Կազմակերպութիւնը ունէր Բարի Զարմիկներ, որոնք գաղտնօրէն կը հաւքէին թենդաններուն վրայ։ Երբ քաղուած վկայութիւնները նպաստաւոր են, կապ կը հաստատուի կազմակերպութեան հետ, այսպէս. — Օրինակ, գիմակաւոր պարահանդէսի մը մէջ, թեկնածուին ականջին կ'ըսուի «Ժամը հնչեց»։ Ետքոյ կը կապեն աչքերը, դարձդարձիկ ճամբաններով, անծանօթ բաւիղներու մէջէն՝ թեկնածուն կը տանին չքեղ սրահ մը։ Աչքերը կը բանան։ Կը սկսի հարցաքննութիւնը։ Թեկնածուն պարտաւոր է ըսել թէ անդամակցելու համար կազմակերպութեան, անհրաժեշտ է — Սէր հանդէպ հայրենիքի, Ցոյս հայրենիքը ազատագրելու, Մեռնիլ հայրենիքի սիրոյն։

Ետքոյ երդում կ'ընէ խաչին վրայ.

— Ցօժար եմ մեռնելու, եթէ դաւաճանեմ ուխտին, թոյլ տալով որ բզիկ բզիկ ընեն մարմինս եւ այրեն փոշի մէջ։

Կը պատմուի թէ կարգապահութիւնը, հնազանդութիւնը խորաչխ դարգացնելու համար, թեկնածուէն կը պահանջուէր համակերպիլ ամէնէն արտառոց հրամաններուն, — օրինակ երդում ընելէն վերջ՝ թեկնածուն կը պարտաւորուէր երեք անգամ պարպել շունի մը յետոյքը։ Այս աւանդութիւններուն մէջ, ի հարկէ կան չափազանցութիւններ, որոնք երբեմն կը կատարուին՝ ապաւորելու համար թեկնածուն, երբեմն ալ կը հիւսուին՝ ծաղրանքի համար. Գէշ է խոստովանիլ, որ ամէն ծէս կամ արարողութիւն ծիծաղելի բան մը ունի իր մէջ անպայման։ Բայց այդ կարգապահական, այդ աւանդական ձեւերով կազմակերպութիւնը զարգացաւ, գործեց եւ Իտալիոյ պատմութիւնը շատ բան կը պարտի անոր՝ իր ազգային միութեան ստեղծումին մէջ։

Ածխագործները, այսինքն Քարպոնարիները սկիզբները կատաղի հակառակորդ էին Նափոլէոնեան բանակներուն տիրապետութեան, յետոյ սակայն իրենց թշնամութիւնը դարձուցին Մէթէրնիխի դէմ։

ԼԷՆԻՆ ԵՒ ԹՈԼՍԹՈՅ

Լէնինի ամբողջական գործերուն հրատարակումով, — Երեւան եւս բակաւ է հրապարակ հանել անոնց հայերէն թարգմանութիւնը, — անգամ մը եւս առիթ կը ստեղծուի քննելու Թոլսթոյի ազդեցութիւնը ռուսական յեղափոխութեան (1905) պատրաստութեան վրայ եւ ճշդելու Լէնինի հիացման ասրիճանաչափը Թոլսթոյի գործերուն առջեւ։

Լէնին շատ է պաշտած Թոլսթոյի գործերուն գնահատութեամբ։ Իր առաջին յօդուածը, գրուած 1908ին, յոբելենական տօներուն, կը կրէ սա խորագիրը. «Լէօն Թոլսթոյ հայելի ռուսական յեղափոխութեան»։ Միւս յօդուածները, որ լոյս տեսան բաւ պատեհութեամբ՝ 1910—13 թուականներուն, կը կրեն հետեւեալ խորագիրները.

Լէօն Թոլսթոյ»

«Լէօն Թոլսթոյ եւ ժամանակակից բանուորական շարժումը»

«Լէօն Թոլսթոյ եւ իր դարաշրջանը»։

Լէնին չի ծածկեր իր հիացումը հանդէպ Թոլսթոյի, զոր կ'անուանէ հանճարեղ արուեստագէտ։ Ըստ Լէնինի, Թոլսթոյ իր գործերուն մէջ կը պատկերացնէ նախայեղափոխական տարիներու Ռուսիան, կը յարուցանէ այնպիսի հարցեր, որոնք շարժուած են ստեղծել զանգուածներու մէջ։ Լէնին կը հիանայ աղնուականութեան այս ներկայացուցչին վրայ, որ կը մերժէ անհատական սեփականատիրութիւնը, աւատապետական հողատիրութիւնը, կը պայքարի դատական վարչութեան, եկեղեցական տիրակալութեան, պետական բռնութիւններու, ընկերային կարգերու դէմ։

Սակայն, կ'ըսէ Լէնին, դրամատի-

(Շար. ը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այդ տարին Սպայակոյտի պետը՝ Զօր. Միշէլ առաջարկած էր 500.000-նոց բանակ մը կազմակերպել հիւսիսային նահանգներուն համար, Մօպէօժ-Տջօնքլէր գծին վրայ, միեւնոյն քանակութեամբ երկրորդ բանակ մը արեւելեան սահմաններուն վրայ, Նէֆշաթէլ եւ Մէզիէռի միջեւ, իսկ 250.000նոց երրորդ բանակ մը իբրեւ պահեստի ուժ։

Ինչպէս ըսինք, կառավարութիւնը ականջ չկախեց այդ ծրագրին, որ հետեւեալ քաղաքականութիւն մը կը հետապնդէր։ Անշուշտ աւելորդ է այդ մասին վիճաբանիլ հիմա, բայց իմ կարծիքով, պատերազմի տեւողութիւնը մեծ չափով պիտի կրճատուէր, եթէ Ֆրանսական կառավարութիւնը ուշօրէն նկատի առած ըլլար ներկայացուցած առաջարկը։

Օգոստ. 8ին Ֆրանսական Ե. զօրաբաժինը առաջին ճակատամարտ մը ունեցաւ Գերմանացիներուն հետ՝ Լիէժի մօտերը

Տարակոյս չկայ որ թշնամին չափազանց զօրաւոր էր այդ ճակատին վըրայ։ Գերման կայսերական բանակը դիրք բռնած էր հետեւեալ կերպով՝ — նախ կար Ֆօն Քլուքի Ա. զօրաբանակը, որուն ձախ կողմը, Մալմէտիի առեւելքը, կը գտնուէր Բ. զօրաբանակը՝ Ֆօն Պիւլովի հրամանատարութեան տակ. աւելի հարաւ Ֆօն Հաուզէնի Գ. զօրաբանակը։ Այս երեք զօրախումբ միասին, որոնք յառաջ պիտի արշաւէին դէպի Պելժիա եւ հիւսիսարեւելեան Ֆրանսա, կը ներկայացնէին 810 հազարնոց վիթխարի ուժ մը, որուն հետ բաղդատելով Դաշնակիցներու Ե. զօրաբանակն ու բրիտանական բանակը, կրնային նկատուիլ միայն «ափ մը զինուոր»։

Գերման զօրաբանակներէն երկուքը պիտի ճակատէին Ֆրանսացիներուն հետ. յարձակումը պիտի կատարէր Ֆօն Քլուք, որ իր հրամանին տակ ունէր 350.000 զինուոր։ Անոր նպատակն էր կուշտէն յարձակիլ ու պաշարել Լանրըզաքի զօրաբանակը։

Դժբախտաբար գերմանացի զօրավարը բացարձակօրէն չէր գիտեր թէ անգլիական բանակը Ֆրանսա հասած էր արդէն։

Վերոյիշեալ երեք զօրաբանակներէն զատ, Գերմանիոյ 4րդ, 5րդ, 6րդ եւ 7րդ զօրաբանակները՝ — Վիւրթէմպուրկի Ալպրէխթ դուքսին, գահաժառանգ իշխանին, Պավարիոյ գահաժառանգին եւ Ֆօն Հէրինկէնի հրամանատարութեանց տակ — ճակատ բռնած էին սահմանագլուխի ամբողջ երկայնքը, մինչեւ Ալզաս-Լօռէն։

Պատերազմէն առաջ Գերմանիոյ ծովային ու ցամաքային ուժերուն գերագոյն պետը Քայզերն էր։ Բայց գործնականին մէջ ընդհանուր հրամանատարն էր Սպայակոյտի գլխաւորը, Ֆօն Մոլթքէ, 1870ի յաղթական զօրավարին եղբօրորդին. Զինուորական բարձր կրթութեան տէր եւ շատ տաղանդաւոր հրամանատար մըն էր այս 66 տարեկան ծերունին. Իր մականունն իսկ բաւական էր յաւերժացնելու համար իր հայրենակիցներուն պատերազմի ելքին մասին։ Մոլթքէ Ա. Ջարդուփշուր ըրած էր Ֆրանսական կայսրութիւնը քառասուն տարի առաջ։ Մոլթքէ Բ. ջարդուփշուր պիտի ընէր Ֆրանսական հանրապետութիւնը, ինչպէս նաեւ բրիտանական կայսրութիւնը։ Այսպէս կը մտածէին մարդիկ Գերմանիոյ մէջ յամի Տեառն 1914 թուականին։

Անգլիական Գաղտնի Սպասարկութիւնը շատ լաւ գիտէր որ եթէ Գերմանացիները Ֆրանսա արշաւել ուզէին, այդ արշաւանքը պիտի կատարէին Պելժիոյ ճամբով։ Այս յատակագիծը պատրաստած էր կոմս Շլիֆէն որ սպայակոյտի պետն էր 1906ին, այնպէս որ մենք գիտէինք թէ Գերմանիա իր նպատակը իրագործելու համար պիտի բռնաբարէր Պելժիոյ չէզոքութիւնը Ֆրանսացիներու «Թիւ 17» զինուորական յատակագիծը բոլորովին տարբեր նպատակ կը հետապնդէր, անոնք յարձակումի պիտի ըլլէին արեւելեան սահմաններէն եւ Ալզաս Լօռէն պիտի մտնէին ամէնէն առաջ։ Այս անհեռատես ծրագիրը կ'ապացուցանէ որ Ֆրանսացիները գաղափար չունէին թշնամիին բանակին զօրութեան եւ գերակշռութեան մասին.

Բրիտանական ընդհանուր սպայակոյտին «ծրագիրը» ծանօթ չէր ոչ-մէկուն։ Պատերազմի զինուորական գաղտնիքներուն ամէնէն կարեւորն էր զոր երբեք չհրապարակեցինք, չորս տարի վերջը այդ գաղտնիքը սուգի օր մը պիտի ծնէր գերմանացի ժողովուրդին համար։

Ինչպէս վերը յիշեցի, Գերմանացիներուն գլխաւոր նպատակն էր նախ եւ առաջ պաշարել Լանրըզաքի բանակը, ընդհանուր յարձակողականի բռնելով երեք տարբեր կէտերէ։ Կասկած չկայ որ Ֆրանսական Ե. զօրաբանակը ահաւոր ջարդ մը պիտի ստանար 250.000 Գերմանացիներու կողմէ, եթէ բրիտանական բանակը օգնութեան չհասնէր։ Օգոստ. 23ին Ֆօն Քլուք իր դիմացը գտաւ ոչ թէ Ֆրանսացիներու փոքրաթիւ բանակը, այլ Մեծն Բրիտանիոյ զինուորները։ Քանի՞ հոգի էին անոնք, ի՞նչ ուժ կը ներկայացնէին. գերմանացի զօրավարը չէր գիտեր. ընդհանուր սպայակոյտը հետ ի հետ տեղեկութիւն կը ստանէր Գաղտնի Սպասարկութենէն՝ Անգլիացիներու համբաւին եւ զինուորական արժէքին մասին. անդին, Գերլինի մէջ, Ինթէլլիճընսի վարիչները խաբար անցան։

Մինչ այս մինչ այն, մեր արագահարուած գնդացիրներն ու թնդանօթները անխնայ կը ծեծէին թշնամիի դիրքերը. ու քանի մը ժամ ետքը Ֆօն Քլուք կը հրաժարէր Ֆրանսացիները պաշարելու անիմաստ ծրագրէն։ Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը բնականաբար պիտի շուարէր. Սպայակոյտը ի զուր տեղեկութիւն ու մանրամասնութիւն կը սպասէր Պերլինէն, քանի որ այդ կարգի տեղեկութիւններ ու մանրամասնութիւններ հաւաքելու եւ Պերլինի Գաղտնի Սպասարկութեան հաղորդելու նպատակով Անգլիա ուղարկուած լրտեսները ասոնց բացառութեամբ ձերբակալուած ու բանտարկուած էին.

Այդ ձեւով էր որ մենք խուշոր հարուած մը տուինք գերմանական Ինթէլլիճընսին, պատերազմին սկիզբը, տակնուվրայ ընելով սպայակոյտին հաշիւները։

(Շար.)

թէեւ այժմ դժուար է փոխադրութիւնը, երկաթուղին կտրուած ըլլալով։ Կ'ըսուի թէ մօտ 40.000 տարեցներ, կիներ եւ մանուկներ փոխադրուած են, ինչպէս եւ հազարաւոր վիրաւորներ։ Մատրիտ ունի մօտ մէկուկէս միլիոն բնակիչ, որոնք շատ կը նեղուին ուտելիքի պակասէն։

*** Կաթոլիկական գնկոյց մը յաջողութիւններ կը հաղորդէ Օվիէտոյի ճակատին վրայ, ուր կռիւը կը շարունակուի փողոցներու մէջ, պաշարող կարմիրներուն եւ 2500 պաշարեալներու միջեւ։ Պաշարումը կը տեւէ 9 շաբաթէ ի վեր։ Անխուսափելի կը համարուի քաղաքին անկումը, եթէ օգնական ուժը ժամանակին չհասնի հարաւան լեռներէն։ Քաղաքին մէկ մասը բոցերու մէջ է։ Կ'ըսուի թէ կարմիր հանքագործները գրաւած են քաղաքին կայարանը։

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Մադրիտի բոլոր ճամբաները ապստամբներուն ձեռքը ինկած են։ Կառավարութիւնը պարպած է հէթաֆէի օդակայանը, որ անդադար կը ռմբակոծուէր։ Սէվիլլայէն կը հեռագրեն թէ շատ մը կարմիր վարիչներ Ալիքանթէ հասած են, Ռուսաստան փախչելու համար։

«ՍՊԱՆԻՈՅ ՋԷՆՔ ՂՐԿԱ՞Ծ ԵՍ ԹԷ ՈՉ...»

Փորթուկալի ներկայացուցիչը կը ձգէ կ'երթայ

Ուրբաթ օր Լոնտոնի մէջ գումարուեցաւ այն յանձնաժողովը որ պաշտօն ունի ստուգումներ կատարելու չէզոքութեան յանձնառութեանց գործադրութեան մասին։ Այս առթիւ յուզումնալից տեսարաններ պարզուեցան ժողովին մէջ, որ տեւեց եօթը ժամ։ Վիճաբանութեանց ամէնէն տաք պահուն Փորթուկալի ներկայացուցիչը ձգեց գնաց եւ այլ չվերադարձաւ, չհանդուրժելով խորհրդային պատուիրակին յարձակումներուն։ Նախորդ ժողովին մասնակցած էին Լոնտոնի խորհրդային գործակատարին եւ իտալական դեսպանին միջեւ վիճաբանութեամբ։ Իտալական դեսպանը նկատելով որ յաւագոյն պաշտպանողականը յարձակումն է, կրակ տեղաց Մոսկուայի վրայ։ Ըսաւ թէ խորհրդային իշխանութիւնը ինք խզած է իր յանձնառութիւնները, քանի որ խորհրդային երեք նաւերու այցելութիւնը Սպանիոյ կառավարական նաւահանգիստներուն, եւ պնդեց թէ անոնք զէնք եւ ռազմամթերք հանած են։ Խորհրդային գործակատարը պատասխանեց թէ անոնք միայն ուտելիք եւ դեղ կը տանէին։ Իտալական դեսպանը քմծիծաղ մը արձակեց եւ յետոյ անհիմն հռչակեց Իտալիոյ դէմ եղած մեղադրանքները։ Մինչեւ անգամ քաղաքական շանթաժ կոչեց խորհրդային իշխանութեան ամբաստանութիւնները եւ ջանաց ապացուցանել թէ յիշուած դէպքերը տեղի ունեցած են չէզոքութեան յանձնառութենէն առաջ։

Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, որոշուեցաւ խնդրել Իտալիայէն, Գերմանիայէն եւ Փորթուկալէն որ պատասխանեն իրենց դէմ եղած մեղադրանքներուն (չէնք հաղթական ապստամբներուն)։ Վիճաբանութեանց ընթացքին գերմանական ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ Խ. Միութեան ծանուցագիրը, (որ կը սպառնար քաշուիլ) վեր է յանձնաժողովին իրաւասութենէն եւ պարզապէս քաղաքական ցոյց մըն է։

*** Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, Փարիզ հանդիպած ըլլալով, ճաշի հրաւիրուեցաւ Պ. Լէոն Պլումի կողմէ։ Այս առթիւ երկուքը միասին վճռեցին թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա չպիտի փոխեն իրենց դիրքը՝ չէզոքութեան մասին։ Մոսկուայի ծանուցագիրը, որ կը ձգտի հանրային կարծիքը պառակտել ի նպաստ գործօն մի[ջամտու]թեան մը, այդ ազդեցութիւնը չգործեց Փարիզի մէջ։ Աջակողմեան թերթերը գրեթէ կ[ըս]են թէ Լիթվինով [illegible] գիրը խմբագրած է նկատի առնելով իր երկրին ներքին կացութիւնը [illegible]

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԷՐԻՈՅ վերջին մարդահամարին համաձայն, երկիրը ունի 7.234.684 բնակիչ, որոնց 967.252ը եւրոպացի։

ԱՆԳԼԻՈՅ [illegible] տարեդարձին առթիւ, հնագիտական թանգարան մը բացուեցաւ, հռչակաւոր Իսմայիլ Քէմալի նախկին բնակարանին մէջ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ամբաստանութիւններ [illegible] ըլլալով, բանտարկուած են Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախկին դեսպանը, Փիաթաքով, ծան. ճարտարարուեստի փոխ-գործավարը, Քոչուպինսքի, Ուկրայնայի ականաւոր վարիչներէն եւ Սերեբրիաքով։ Բոլորն ալ ամբաստանուած են իբրեւ մեղսակից Սթալինի դէմ սարքուած մահափորձին.

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ Ալեքսանտր [illegible] արձանը [illegible] Միւէթի հրապարակին վրայ, [illegible] հանդիսաւորութեամբ։ Ներկայ էր [illegible] հանրապետութեան նախագահը։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կտոնաչի հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **8 Rue Danton**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

— o —

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ.— կիրակի առաւօտ։
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ.— կիրակի երեկոյ։
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած «Դրօշակ» Միութեան կողմէ

ի պատիւ Պ. ԱԶԱՏ ՔԷԼԷՃԵԱՆԻ ԶՈՅԳԻՆ **PITOU & KETTY**

տեղի կ'ունենայ 11 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին.

Հաճըրկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ։

Ներկայ կ'ըլլան Մարաթոնի պարին մասնակցող ընկերները։

Զգօնիկներու մուտքը արգիլուած է

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՏԻԿՆՈՋԸ

Mme & Mr PATENOTRE DESNOYERSի

կը մասնակցին ծանօթ արուեստագէտներ ՕՐ. ԻՐԻՍ ՊԻԼՊԻԼԵԱՆ,

Mlle Renée France, Պ. ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ,

Պ. ԳՈՒՐԳԷՆ ԱԼԷՄՇԱՀ եւ

Fantaisiste Sud-Américaine ROSITA ALTÉA

որ կ'երգէ եւ կը պարէ մասնակցութեամբ **Compositeur José Maria**յի

եւ յայտնի պարող **PEPITO VASQUEZ**ի

ինչպէս նաեւ

Casinoյի 15 հոգինոց նուագախումբը եւ 6 հոգինոց ճազը։

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ — ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.

ՀԱՂՈՐ [illegible] հոգեկառք՝ կառ. տիւ Նոռէն, մեծոպիս՝ թիւ 54 Թրիփոլիթէէն

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Գ ՏԱՐԻ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բաժանորդագրութեան պայմանները.-

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք։ Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Dameme, Paris.

Իր առաջին մէջ միակ թերթը ամէնուն մատչելի իր լեզուով եւ գինով մեր [illegible] շատ տարածուած թերթերէն մին։ Գնահատուած բոլոր հայ բժիշկներու կողմէ։

Բաժանորդագրուեցէք եւ բաժանորդ գրեցէք ձեր [illegible] մէկ [illegible] մէկ այցելութիւն [illegible] կը փնտրէք ձեր բժիշկին։

Հայ ընտանիքին այցելու բժիշկն է ՀԱՅ ԲՈՅԺը։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԼ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մեթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton . 52 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բալլուի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ.Պ. Սիմոն եւ [illegible] ներ [illegible] ազգականներու, [illegible] Ալթունեան [illegible] իրենց հօր եւ հօրեղբօր՝ [illegible] ՆԵՐՍԷՍԵԱՆի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ [illegible] 17ին, Ամերիկա

Մարսէյլի հոչմաթ Գիւղի հայրենակցական Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ.Պ. Սիմոն եւ Գէորգ [illegible] ներու, Տիկ. Ալթունեան (Ամերիկա) իրենց հօր եւ հօրեղբօր՝ [illegible] ՆԵՐՍԷՍԵԱՆի մահուան առթիւ։

[illegible] բութեան այս անհաջող թշնամին իր պայքարը կը բանաձեւէ ոչ թէ բռնութեամբ, այլ ինքն յեղափոխութեամբ, այլ միայն կրաւորական դիմադրութեամբ։ Այս բացատրութեամբ, Թոլսթոյի ազդեցութիւնը կը պարփակուի Ս. Ծվայկ դէմ է այդ գնահատումին։ Ան կ'ըսէ որ եթէ Թոլսթոյ դէմ է բռնութեան, իր քննադատութեամբ եւ ձաղկումով պատրաստած է յեղափոխութիւնը.— Թոլսթոյ զինած է, լէնին չարժածէ զինեալ ձեռքը։ Ըստ Ստեֆան Ցվայկի, Թոլսթոյի գիրքերը աւելի շատ աւեր գործած են, քան ռումբերը։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (111)

ՎԱՐԹՕՆՔ

ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ

— o —

[illegible] ... Դեռ երէկ իրենց տանը մէջ խնամ... իրենց պատիւ մասին խօսք էր անցեր ... ին ինչո՞ւ Գէորգը յանկարծ բար... [illegible] մարդու անունը մի ... Սարգիս Արեգը ինքն իր վր... կուչ եկաւ։ Տէր Աստուած, անգամ մը Երեւանէն երկար բեռներով մէկը, էն կողմի մարդիկէն նամակ մը բերած էր Գէորգին... Հը՞, չէին որ... «Սարգիս Արեգը ինքն իր մաքէն ատրուած, չուրջիններուն նայեցաւ, չէի՞ն որ անոնք ալ միեւնոյն բանը կը մտածէին։

Թոնրատունը գրեթէ լեցուեր էր։ Գէորգն ու Վարդանը անշմար» ներս մտան ու տեղաւորուեցան անկիւն մը՝ սպասելով գիւղի ուսուցչին, որ ժողովը պիտի բանար։

Վերջապէս վարժապետն ալ եկաւ։ Երկ[...] տարէ տղայ մըն էր, թեմական վարժարանի նախկին աշակերտ մը, որ ընթացաւարտութեան պատուավոր աստիճան չունենալով պարտաւորուած էր գիւղը գալ։ Երկար մազերը մաշածներով սանտրեց, սեւ պլուզին կարմիր վզկապը շտկեց, Գէորգը տեսնելով մտերմաբար ժպտաց ու իր գիրքի կարեւորութիւնը զգացողի մը հպարտութեամբ չորս բոլորը աչք նետելէն վերջ, սկսաւ խօսիլ։

Այնքան խօսուած էր եկեղեցական [illegible] գրուած մասին, որ չէտակը վարժապետը նորութիւն մը չունէր ըսելիք։ Բայց եւ այնպէս մեր երիտասարդ վարժապետը չէնքով չբռնեց ձառ մը խօսեցաւ, որ ուղիղ մէկ ու կէս ժամ տեւեց։ Ցոզնած գիւղացիներէն շատեր նստած տեղերնին կը քնանային, ուրիշներ կէս տեղէն մտիկ կ'ընէին այդ շատ գրաբար ճառը, որու բառերուն կէսը հազիւ լսած լինէին։

Վարժապետը շատ աղուոր խօսքերով վերջացուց ճառը։ Ըսաւ, թէ հայ ժողովուրդը այդ ճակատագրական օրերուն պէտք է նախընտրէ մեռնիլ, քան բռնակալ կառավարութեան յանձնել իր զարեւոր եւ անբռնաբարելի իրաւունքները։ Վարժարանի աշակերտները, որ այնքան հպարտութեամբ մտիկ ըրած էին իրենց ուսուցչի ճառը, սկսան ծափահարել։ Ծափահարեցին նաեւ երիտասարդներէն ոմանք։ Այդ ծափահարութիւնը այն անուրանալի օգուտն ունեցաւ, որ քնացողները արթննալով աչքերնին ճմռեցին ու իրենք ալ պակաս չմնալու համար բռնկան ծափահարել։

Երկարատեւ ծափահարութիւնէն յետոյ, թոնրատան մէջ տիրեց խոր լռութիւն մը։ Մեծ-ակներու գլուխը կը լռէր։ Ոչ ոք կ'ուզէր խօսիլ։ Շիտակը խօսելիք բան մըն ալ չկար արդէն։ Գեղի եկեղեցին, փառք Աստծու, ոչ կալուած ունէր, ոչ հարստութիւն, գեթ չօշափելի պարտք մը կար վճարելիք։ Հետեւաբար, յանձնելիք բան մը չունէին, շատ շատ պարտքի մուրհակները կրնային տալ կառավարութեան։ Անլուծելի կը մնար սակայն, տէրտէրի եւ երէցփոխի բռնելիք դիրքը։ Անոնք կառավարական յանձնախումբի առջեւ պէտք է բանային եկեղեցին, մատեանները ներկայացնէին, եւ կառավարութեան ներկայացուցած թուղթը ստորագրէին։ Անոնց մասին ալ հաւաքուած գիւղացիք ինչո՞ւ տարբեր ըսէին, առաջնորդ մարդիկ էին, թող իրենց գլխու ճարը տեսնային։

Լռութիւնը անախորժ կերպով կը շարունակուէր։ Գիւղացիք՝ անհանգստացած՝ իրարու կը նայէին։ Ինչո՞ւ առաջնորդ մարդիկը բերան չէին բանար, հօ մինչեւ լոյս հոն մնալու չէին։

— Խօսելու բան մը չմնաց,— յանկարծ լսուեցաւ փինաջի Մարտոյի ձայնը,— վարժապետը լաւ ըսաւ՝ ոչ ստորագրութիւն, ոչ բանալի, պրծաւ գնաց։ Խալխը էգուց աշխատանքի պիտի երթայ, էլ ինչո՞ւ կը պահէք, թող երթան կնիկներուն ծոցը հանգստանալու.

Զարմանալի փրթկոց մը դիմաւորեց Մարտոյի խօսքերը։ Նոյնիսկ վարժապետը, որ ճառը վերջացնելէ վերջ այնքան լուրջ դիրք մը բռնած էր, չկրցաւ ժպիտը պահել։

Փինաջի Մարտոն Փարաքարի մէջ միակ մարդն էր, որու խօսքերը ո եւ է դրամշնութեան չէին ենթարկուեր։ Թելերին պառկած միտքը առանց քաշուելու կ'ըսէր, եթէ նոյնիսկ այդ խօսքերը գիւղի աղաներէն մէկն ու մէկի դէմ լինէին,— բան մը, որ բաւական յանդգնութիւն կը պահանջէր։ Գիւղի միակ խանութպանն էր փինաջի Մարտոն։ Խանութը ըսածը էջմիածնի ճամբուն վրայ կ'իյնար, ջրաղացէն քիչ առջին, փոքր ծակ մը, որուն մէջ ինք հազիւ կրնար շարժիլ։ Կարճահասակ նիհար մարդ մըն էր Մարտոն. երկար եւ ծուռ քիթը քիչ կը մնար, դպչէր վերի շրթունքին։ Խոշոր գլուխը երկար եւ բարակ վզին վրայ այնպէս կը շարժէր, ինչպէս հասած սանձ մը կոթին վրայ։ Խանութի մէկ անկիւնը փինաջու խար-խլած սեղան մը կար, դարակներուն մէջ քանի մը կապոց չիթ, շաքար, լուցկի, ծխախոտ, թէյ, նաւթ եւ չիր։

Ընդհանրապէս փինաջի Մարտոն կը նստէր սեղանին քովը, ցածլիկ աթոռակի վրայ գինիի կաւէ պղնձը կողքին, որ քիչ մը շատ յաճախ կը բարձրանար դէպի բերանը։ Ան սկզբունքով հակառակ էր ջուր խմելու։ Այս պարագային գոյութիւնը առիթ մըն էր Մարտոյի թշնամիներուն համար, որ երազով պատառ լինէին, թէ՝ ան ամբողջ շաբաթներով հարբած վիճակի մէջ է։

Այս զատողութիւնը անշուշտ անիրաւ զրպարտութիւն մըն էր։ Մարտոյի օրօրուելով քալելը տեսած էր, անշուշտ բացի Բարեկենդանի օրերէն, երբ բոլոր գիւղացիներն ալ քիչ թէ շատ օրօրուելով քալելու Մարտոյի մէկ մէկու խառնուած ոտքերը չէին կրնար տեսնել։

— Հը, ինչո՞ւ խալխը պահեր ես,— Մարտոն դարձաւ վարդապետին,— որ բան չունիս ըսելիք, թող վեր կենան՝ ամէն մէկը իր տունը երթայ։

Սարգիս Արեգը ձեռքը ծնօտին տարած՝ կը մտածէր։ Ճուրջը նստողները բոլորն ալ հարուստ, գիւղի ունեւոր մարդիկ էին։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐԲԵՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 13 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3242

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՒՆ ՈՒ ՃԵՐՄԱԿԸ, ՔԱՆԻ ՄԸ ԳԻԾՈՎ

Ըսինք թէ «Նոր Օր» չափազանց սեւ կը տեսնէ արդի երիտասարդութեան պատկերը, «երեւութապէս լեցուն, բայց ներքնապէս պարապ անօթ մը» գտնելով անոր մէջ։

Այս վճիռը եւ դեռ ուրիշ մեղադրանքներ չեն համապատասխաներ ոչ իր ըմբռնումին, ոչ ալ ուրիշ գաղութներու իրականութեան։

Նոյնիսկ եթէ վերի արդի ցորեն համարուի կուսակցական երիտասարդութիւնը — շնորհիւ իր ստացած դաստիարակութեան — անդին կը մնայ բազմութիւն մը որուն համար պիտի չկրնայինք ըսել.— «Չի հաւատար ոչ մէկ բանի, չի գործեր ոչ մէկ գաղափարի, չի նուիրուիր ոչ մէկ իտէալի»։ Ոչ ալ պիտի կրնայինք զայն կոչել «անդիմագիծ, գաղափարազուրկ եւ հոգիով անանկ»։

Հապա ի՞նչպէս գոյատեւեցաւ, քիչ-շատ ընչո եւ գիծ առաւ մեր կեանքը, պանդխտութեան 15 տարիներու ընթացքին։

Իրողութիւն չէ՞ որ եթէ բազմաթիւ սայթաքումներ պատահեցան, միեւնոյն ատեն պատմութիւնը արձանագրեց իսկապէս լուսաւոր երեւոյթներ եւ գործեր։

Եթէ շատերը չափազանց արագ վազեցին եւ ինկան գլխիվայր, կամ ուրիշներ փայլեցան զարմանազան պզտիկութիւններով, անդին կը մնայ մեծամասնութիւն մը, որ կը տեսնէ եւ կը գործէ, համաձայն իր խառնուածքին եւ կարողութեան։

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն, վերջապէս, Զ. Ա. Մ. ներ, Հ. Մ. Ը. Մ. ներ, երգչախումբեր, երիտասարդական, լսարանական անհամար միութիւններ, նոյնիսկ «Ցեղակրօնականներ»ը եւ միւսները, որոնք չունին եւ չարժեն կը տարածեն գաղութէ գաղութ, տարէ տարի ի վեր, չակառակ այնքան չարքաշ պայմաններու եւ անհամբերութեան վերիվայրումներու։

Երէկուան քաղաքացիները չե՞ն որ խարխուլ մը կառուցած կը տեսնեն ու կը գործեն այսօր։

Այո, ցանկալի էր որ անոնք հազարներով համրէին իրենց անդամները, փոխանակ հարիւրներու կամ տասնեակներու։ Բայց, համրանքին նուազութիւնը չի կրնար ժխտել իրականութիւնը։ Մանաւանդ եթէ նկատի առնենք իւրաքանչիւր գաղութի պատկերը առանձին-առանձին։

Իրականութիւն է որ արեւելեան գաղութներուն մէջ աւելի մխիթարական է կացութիւնը, քան սա լուսացնցուղ պողոտաներուն վրայ։ Օրինակ, Յունաստանը։ Իրապէս այնքան սե՞ւ է պատկերը եւ յուսահատակա՞ն է հեռանկարը, բարձրանալով դէպի Պալքանները կամ տարածուելով դէպի արեւելք։

Մը տարբեր է, վերջապէս, որ վար կը պահէ դիմադրական կորովը, աւելի կը հասցնէ հանրային շարժումներու մէջ, համատարած ապականութեանց վերեւ։

Եւ չատ չտեսնենք շարք մը բացասական գիծեր, հիմա որ կը յուսանինք աւելի լաւ սերտած ըլլալ գոնէ ժամանակակից պատմութիւնը։

Այս հաստատումները կը պարտկե՞ն բուն ողբերգութիւնը։ Ո՛չ

Արդի երիտասարդութեան մէջ կան մեղքեր որոնք չեն ծածկուիր։

Այդ հարցն էր որ կ'ուզէինք վերլուծել, առանձին։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ ԵՒ ԱՐՏԱՇԷՍ ՎԱՆԱՐԵԱՆ

Անցեալ երեքշաբթի օր, Հ. Յ. Դ. Թանգարանին բացման լուրին առթիւ, ուշադրութենէ վրիպած էր շատ կարեւոր պարագայ մը։

Թանգարանի շէնքը գնուած է ազգային ընկերոջ մը, Արտաշէս Վանարեանի կտակած գումարով, 5000 տոլար, որ Ամերիկայի Պատգամ. ժողովը տրամադրած էր այս նպատակին։

Կը կարծեմ թէ մեր շրջանին մէջ շատ քիչեր կը յիշեն այս անունը. Արտաշէս Վանարեան (Հացագործեան)։

Իմ ծանօթութիւնս կը սկսի «Ճակատամարտ»էն։ Ուսանողական շրջանը բացանելէ յետոյ, առեն մը խմբագիր եղած էր «Ժամանակ»ի, իսկ զինադադարի սկիզբը, երբ «Ազատամարտ»ի փոխարէն սկսաւ հրատարակուիլ «Արդարամարտ», երկու երեք օր «ալ» «Արիամարտ»ը եւ յետոյ «Ճակատամարտ»ը, Արտաշէս մաս կը կազմէր խմբագրութեան, ներքին լուրերու բաժնին մէջ։

Ուշիմ եւ կրակոտ, երիտասարդ ընկերը արդէն վարժուած էր ասպարէզին պահանջներուն, եւ շատով համակրանք շահեցաւ, նաեւ, իր ինքնուրոյն աշխատակցութեամբ։

Իր նամակ բացած էր, նաեւ, կուսակցական գործունէութեան մէջ, եւ քայլ քայլ կը շրջէր, քարոզչական եւ կազմակերպական աշխատանքի համար։

Քանի մը տարի վերջը, կ'ուզէին Կիլիկիա տանիլ զինքը, վարելու համար համանուն թերթը։ Բայց Արտաշէս նախընտրեց Ամերիկան, եւ եթէ չեմ սխալիր, 1920ին ճամբայ ելաւ դէպի Նոր Աշխարհ։

Այնուհետեւ շատ բան չէի գիտեր իր կեանքին մասին։ Կ'աշխատակցէր «Հայրենիք»ին, գործիչ ալ եղած էր, առեն մը։ Շահեկան յօդուածաշարք մը ունէր Ընկերվարութեան մասին, կարծեմ խառոքի վերածուած։ Ու ցիրուցան յօդուածներ, ամէն տեղ, ինչպէս ամէնքս։

Առաւ մըն ալ իմացայ իր մահը, 1930ին, երբ Փարիզ կը գտնուէի։

Վերջին տարիները աշխատելով իրրեւ ապահովագրական գործակալ, Արտաշէս կրցած էր 5000 տոլարի գումար մը խնայել, եւ զայն կտակած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան, թանգարան-գրադարանի մը համար։

Ահա, ուրեմն, իր բաղձանքն է որ կը կատարուի, տարիներ վերջը, Փարիզի մէջ։

Թանգարանը կը կոչուի կուսակցութեան անունով, իսկ Արտաշէս Վանարեան անոր մէջ պիտի ունենայ իր մասնաւոր անկիւնը, յարդարուած՝ եղբայրական գուրգուրանքով։

Այսպէս, շնորհիւ երիտասարդ ընկերոջ մը աշխատանքին ու կտակին, Դաշնակցութիւնը կը գրաւէ կարեւոր պակաս մը, բէւէ ստար հողի վրայ։

Դալար մնայ յիշատակդ, սիրելի Արտաշէս,— դուն որ այնքան կանուխ բաժնուեցար ճակատէն, եւ այժմ թանգարանի մը կառուցիչն կը հետեւիս Ճակատամարտին՝ շարունակութեանը։

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՀՈՒՆ ՀԱՄԱԿԵՐՊԵԼՈՎ ԳՈՒՄԱՐԵՑԻՆ ՄԻԱՅՆ ՏԱՍԸ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ

Ոչ եւ է կարեւոր դէպք չպատահեցաւ

Ինչպէս գրած էինք, Ֆրանսայի համայնավարները 127ի փոխարէն 52 միթինկներ սարքած էին շաբաթ եւ կիրակի օր, Ալզաս-Լօռէնի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, մինչ կառավարութիւնը արտօնած էր միայն տասը ժողով։ Նկատի առնելով կացութեան փափկութիւնը, կառավարութիւնը շարժման մէջ դրած էր բաւական կարեւոր ուժեր եւ քանի մը հազար շրջուն պահակներ։

Շաբաթ գիշեր ուշ ատեն համայնավար կուսակցութիւնը հաղորդեց կառավարական արգելքին, հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակելով.

— «Հիթլէրի Ֆրանսայի գործակալներուն մղած պայքարին հետեւանքով եւ հակառակ ժողովրդապետութեան սկզբունքներուն եւ ժողովրդական ճակատի ծրագրին, կառավարութիւնը առանձնած է գումարման իրաւունքը խախտելու պատասխանատուութիւնը։ Համայնավար կուսակցութիւնը որոշած ըլլալով 52 քաղաքական ժողովներ գումարել Ալզաս-Լօռէնի մէջ, կառավարութիւնը որոշած է տասնի դիջել անոնց թիւը։ Համայնավար կուսակցութիւնը մերժած ըլլալով, կառավարութիւնը որոշած է արգիլել ծրագրուած ժողովները, բացի տասնէն։ Հետեւաբար, տեղի պիտի ունենան միայն հետեւեալ ժողովները (կը յիշէ օրերը եւ քաղաքները)։

Եւ իրապէս տեղի ունեցան միայն տասը միթինկներ, երեքը՝ շաբաթ գիշեր, 7ը՝ կիրակի օր։ Տեղացի համայնավարները փորձեցին սարքել միւս արգիլուած ժողովները, սակայն ոստիկանութիւնը արգիլեց։ Միայն քանի մը թեթեւ ընդհարումներ պատահեցան։ Հակառակորդներն ալ իրենց կարգին ժողովներ սարքած էին։ Համայնավարներու գլխաւոր միթինկը գումարուեցաւ Սթրազպուրկի մէջ, ուր խօսեցան Մարսէլ Քաշէն եւ Մորիս Թորէզ։ «Իւմանիթէ» աւելի քան 15.000 կը հաշուէ այս ժողովին ունկնդիրներուն թիւը, իսկ ուրիշ թերթեր՝ 8 — 10.000։ Թորէզ իր ճառին մէջ ըսաւ թէ Հիթլէրի նպատակն է կործանել Ֆրանսան, բայց միեւնոյն ատեն յայտարարեց թէ Ֆրանսա պատրաստ է խօսելու «Առաջնորդին» հետ, սակայն «միայն Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ եւ զինելու համար անհրաժեշտ խաղաղութիւնը, որովհետեւ ուրիշ որ եւ է խաղաղութիւն իրական չպիտի ըլլայ»։

«Մաթէն» հեգնելով համայնավարներու «ճարտասանական մեծ ռազմափորձերը», կ'ըսէ թէ տասը միթինկներուն ներկայ էին ընդամէնը 12.000 ունկնդիրներ, 1.906.000 բնակչութեան մէջ։ Նոյն թերթին համաձայն, կառավարութիւնը հարկադրուած էր ծանր ծախքերու տակ իյնալ, շարժման մէջ դնելով 150.000 ոստիկան եւ զինուոր, թէ ամէն գործ մէկդի դրած, լման երեք օր այս պատրաստութիւններով կը զբաղէին եւ մինչեւ անգամ խորհրդակցութիւններ կատարած էին Հանրապետութեան նախագահին հետ։

Բաղդատաբար անշան եղած է միւս ժողովներուն ունկնդիրներու թիւը, նոյնիսկ «Իւմանիթէ»ի խոստովանութեամբ.—3000 Միւլհուզի մէջ, 2000 Քոլմար եւն.։ Սթրազպուրկի մէջ ազգայնականներն ալ ժողով մը սարքած էին, մասնակցութեամբ 5000 ունկնդիրներու։ «Իւմանիթէ» շատ կարճ կապած է տասը ժողովներուն նկարագրութիւնը։

ԳՆԴԱՊԵՏԸ ԱԼ ՍՊԱՌՆԱՑ ԱՐԻՒՆ ԹԱՓԵԼ...

Գնդ. տը լա Ռոք, որ ամբաստանութեան տակ է, Հրեղէն Խաչի կազմակերպութիւնը վերահաստատած ըլլալու յանցանքով, կիրակի օր ճառ մը խօսելով Վալանսիէնի մէջ, յայտարարեց.

— «Կիրակի օրուան մեր ցոյցէն վերջը եւ ճիշդ այն պահուն երբ ժողովրդական ճակատը կազմալուծման առաջին ախտանշանները կը ցուցնէ, իրաւունք չունինք տարակուսելու մեր յաղթութեան մասին։ Հասած է գործելու ժամը։ Կ'ըսեն թէ մենք կը վախնանք բռնութենէ։ Մենք արիւն պիտի թափենք եթէ հարկ ըլլայ, բայց վճռած ենք չթափել կաթիլ մը արիւն որ չի ծառայեր երկրին։ Այս ըսելէ յետոյ, ձեր հիդը թող ըլլայ միայն եւ միայն հաշտութիւն գոյացնել»։

«Իւմանիթէ» թարգմանելով այս խօսքերը, կ'եզրակացնէ.

— «Ա՛լ չափը անցաւ։ Բանտարկեցէք Լա Ռոքը։ Ոչ եւ է յապաղում կարծանաբար պիտի ըլլայ։ Պէտք է սերտօրէն լուծել անկարգութեան խմբակցութիւնները եւ ձերբակալել անոնց վարիչները»։

••• Շաբաթ օրուան հաղորդագրութիւններէն վերջը, գնդ. տը լա Ռոք եւ իր հինգ ընկերները պաշտօնապէս ամբաստանութեան տակ առնուեցան եւ պիտի դատուին։ Այս առթիւ Ընկերային Կուսակցութիւնը գեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ ամբաստանութիւնները կազմուած էին խուզարկութիւններէն առաջ, վարչապետարանին մէջ կատարուած խորհրդակցութեամբ մը։

Ազգայնական երեսփոխան Իպարնէկարի նամակ մը ուղղելով ձեռնհաս իշխանութեանց, պահանջեց զինքն ալ դատի քաշել, իբրեւ անդամ Ընկերային կուսակցութեան վարիչ մարմնին։

Ի ՀԱՐԿԻՆ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾԵՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ

Կիրակի օր ճառեր խօսեցան վարչապետը եւ ուրիշ նախարարներ, օրուան հարցերու մասին։

Պ. Լէօն Պլում խօսեցաւ Լանսի մէջ, որ հանքագործական կեդրոն մըն է եւ ուր համախմբուած էին 50.000 ունկնդիրներ։ Իրեն հետ էր նաեւ Ներքին նախարարը։ Վարչապետը յայտարարեց.— «Ըսած եմ երեսփ. ժողովին մէջ եւ կը կրկնեմ,— ժողովրդական ճակատի մեծամասնութիւնը միակն է, ամէն պարագայի մէջ՝ միակ կարելին՝ մեզի համար... մենք չպիտի ընդունինք ուրիշ որ եւ է մեծամասնութիւն»։

Աւելի նշանակալից ճառ մը խօսեցաւ Պ. Շօթան, անպաշտօն նախարար, Անժէի արմատական համագումարին մէջ։ Նախկին վարչապետը խստօրէն դատապարտեց այն ծայրայեղները որոնք կը խռովեն երկրին ընկերային կեանքը, որոնք «խուճապի եւ ընկերային անկայունութեան մթնոլորտ մը» կը ստեղծեն, ջլատելով գործերու վերականգնումը եւ վտանգելով Ֆրանսայի հեղինակութիւնը եւ ապահովութիւնը։ Ծնողք պէտք ըլլար երեւակայել թէ ընկերվարական եւ արմատական կուսակցութեանց խզման պարագային կարելի պիտի ըլլայ մեծամասնութիւն փոխել ներկայ երեսփ. ժողովին մէջ»։ Քիչ մը՞ ... ալ յառաջ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

(ՄՏՔԵՐԻ ՊԱՅԾԱՌՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ)

Ցաւալի է, թէ որպիսի անհանդուրժելի կացութիւն է ստեղծուած ամերիկահայ եկեղեցական կեանքի մէջ։ Իրողութիւն է, որ երկու տարբեր երեսփոխանական ժողովներ կան, երկու տարբեր վիճակային կեդրոնական ժողովներ կան, երկու տարբեր վիճակային կեդրոնական վարչութիւններ, երկուսի է բաժանուել եւ քահանայութիւնն ու ժողովուրդը։ Մանրամասնութիւնների մէջ չմտնենք, որը ո՞րքան արդար է կամ մեղաւոր։ Երկպառակութեան հոգին թափանցել է մինչեւ իսկ ընտանեկան կեանքի խորքերը, փոխադարձ արհամարհանքի եւ ատելութեան զգացմունքով լցելով միմեանց դէմ շատերի սրտերը։

Եկել է Հոգեւոր Բարձր Իշխանութեան ներկայացուցիչը, որ պաշտօն ու կոչում ունի, անաչառութեամբ ու սրտացաւութեամբ, եկեղեցւոյ ընդհանուր շահն ի նկատի ունենալով, դարման տանել այս մեծ դժբախտութեան եւ, Ս. Հայրապետի ցանկութեան եւ իղձերի համեմատ, հնարաւոր ելք գտնել վերականգնելու եկեղեցական խանգարուած միաձնականութիւնն ու կարգապահութիւնը։ Աւելի քան չորս ամիս է ձեր մէջն ենք եւ հոգւով տառապում ենք այս խնդիրների համար, ուսումնասիրելով կացութիւնը, լսելով համբերութեամբ թէր ու դէմ կարծիքներն ու մտքերը, երբեմն նոյնիսկ ծայրայեղութեան հասած մտքերը... Եւ եկել ենք այն եզրակացութեան եւ համոզման, թէ անկարելի չէ պատուաւոր ելք գտնել ստեղծուած դժուարութեան հանդէպ, եթէ ԽՈՀԵՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ճանապարհն ընտրենք եւ, մանաւանդ, եթէ ոմանց կողմից չհրահրուեն կրքերը եւ յուզուեն հոգիները։

Կազմել ենք մի ծրագիր, եւ ներկայ ժամանակաւոր Կեդրոնական Վարչութեան միջոցով պիտի հրաւիրենք Օթէլ Մարթինիկում վերջին անգամ գումարուած Երեսփոխանական ժողովը, առաջարկելու՝ իմաստութեամբ վերջացնելու խնդիրը։ Մեր նպատակն է կազմել անկողմնակալ, եկեղեցասէր եւ ազգասէր կեդրոնական մի Վարչութիւն, չորս տարի ժամանակով, այսինքն՝ մի ամբողջ շրջանի համար, որին ենթարկուեն ամէնքը։

Աշխատանք ենք կատարում եւ միւս մասում, վերջացնելու Բարձր Իշխանութեան կողմից չճանաչուած կազմակերպութիւնները, երեսփոխանական ժողով եւ սրանից բխած վարչութիւնը, կարգապահութեան եւ հնազանդութեան խոստում առնելով եւ քահանայութիւնից եւ ենթարկելով ամէնքին տեղական Կեդրոնական եւ Հայրապետական Բարձր Իշխանութեան կարգադրութիւններին։

Սա համագործակցութիւնը չէ երկպառակուած մասերի կամ հոսանքի իմաստով, որից երկուքն ունեն շատերը հիմնաւոր կամ անհիմն պատճառներ, այլ բանաւոր եւ պատուաւոր ելք, կ'աւելցնենք եւ միակ հնարաւորը վերականգնելու եկեղեցու վարչական միաձնականութիւնը։ Չորս տարին բաւական ժամանակ է սփոփելու եւ թեթեւացնելու մեր վէրքերն ու ցաւերը անկողմնակալութեան, եկեղեցասիրութեան եւ կարգապահութեան հողի վրայ, որին պիտի յենուի նոր Կեդրոնական Վարչութիւնը։ Ո՞վ գիտէ, ապագան ինչե՞ր ունի թաքցրած իր ծոցում, հետեւոր ապագային թողնենք իր խնդիրները լուծել ժամանակի պայմանների համաձայն։

Դիմում ենք բոլոր եկեղեցասէր եւ ազգասէր հայութեան, բոլոր նրանց, որոնց համար թանկ է մեր հայրերի թողած այս մեծ ժառանգութիւնը, Հայոց Առաքելական եւ ազգային Եկեղեցին, նորա կարգաւորութիւնն ու կարգապահութիւնը, նորա միաձնականութիւնը, հեռու մնալ ծայրայեղութիւններից, կրքերից եւ անկոպար խորհուրդներից, լսելով մեր Ս. Հայրապետի հայրական յորդորներն ու պատուէրները, որ քանիցս արտայայտել է իր կոնդակների եւ գրութիւնների մէջ։ Հաւատանք, վերջապէս նաեւ, որ քաղաքական ծրագիրների եւ ձգտումների դաշտը Եկեղեցին չէ, ամէն բան իր տեղում

Աստուած օգնէ ամէնքիս, այս մեծ ու բարի գործը գլուխ հանելու, որպէսզի ժամանակ եւ հնարաւորութիւն ունենանք եւ ուրիշ, դրական եւ շինարար գործերով զբաղուելու ձեր մէջ յօգուտ եկեղեցւոյ եւ հայրենիքի։

Լիազօր Ներկայացուցիչ
Ս. Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց
ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Սեպտեմբեր 15, 1936
Նիւ Եորք

ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՍԿՍԱՆ ԻՍԿԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ՄԷՋ

Պոլսոյ «Մօն Փօսթա» թերթը հետեւեալ թղթակցութիւնը կը հրատարակէ Անտիոքէն, այս խորագրին տակ (6 հոկտ.)

Անթաքիոյ (Անտիոք) 164.526 բնակչութեան 119.843ը Թուրք է, 32.840ը՝ Ալեւի, 3800ը՝ Չէրքէզ, 4950ը՝ Արաբ, եւայլն։

Իսքէնտէրունի 24.510 բնակչութեան 19.340ը Թուրք է, 3670ը՝ Ալեւի, 1300ը՝ Հայ, եւն.

Բազմաթիւ Թուրքեր կան որ չեն արձանագրուած մարդահամարին մէջ, զինուոր չըլլալու համար։ Այնպէս որ թրքութեան ընդհանուր թիւը 300.000ի կը հասնի Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի նահանգներուն մէջ.

Ասոր փոխարէն, Հայերու, Չէրքէզներու եւ Արաբներու թիւը շատ վար է Ֆրանսացիներու ցոյց տուած քանակէն։ Որովհետեւ, ոչ-թուրք տարրերը մեծամասնութիւն ցուցնելու համար, չծնածները եւ մեռածներն անգամ կը հաշուեն։

Ձեզի հաղորդած էի թէ նահանգին մէջ բնակող մեր նախկին հայրենակից Հայերն ալ, մեզի նման կը խորհին ինքնավարութեան, աւելի ճիշդը, պարզապէս մայր հայրենիքին միանալու խնդրին մէջ։ Այս իրողութիւնը կը հաստատեմ, բայց աւելցնեմ որ քանի մը օրէ ի վեր հոս երեւան եկան սա ծանօթ Դաշնակ քոմիթէին գործակալները. Արդեօք հոս եկած են այն հաւանականութեամբ թէ օր մը հանրաքուէ՞ կը կատարուի։ Ձենք գիտեր. ամէն պարագայի մէջ սկսած են հակաքարոզութիւն կատարել Հայերու մէջ։ Եւ սակայն, դիրենք լսող ականջ չեն գտներ

Միւս կողմէ կան տարրեր որոնք կ'աշխատին Թուրքերը համոզել որ մնան հողատարութեան տակ։ 150նոց փախստականները կուգան առաջին գիծին վրայ։ Գաղափար մը տալու համար անոնց մասին, ըսեմ թէ Աստանացի Մէհմէտը զինադադարին դատապարտուած է իբրեւ կեղծ սկանք եւ զրկուած է քաղաքացիական իրաւունքներէ։ Եւ սակայն, Ֆրանսացիները մինչեւ Նախարարութեան աստիճան բարձրացուցին զայն։

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋ

Խորհ. Արուեստի սեպտեմբերի թիւին մէջ Ա. Յովհաննիսեան ստորագրած է հետեւեալ ուշագրաւ յօդուածը.—

Հայ երաժշտութեան պատմութեամբ զբաղած են Կոմիտաս, Սպ. Մելիքեան, Ռ. Մելիքեան, Վ. Կորղանեան, Գ. Լեւոնեան (աշուղական հարցերով), իսկ ներկայիս՝ Օ. Տէր Գրիգորեան եւ Ա. Քոչարեան։

Այս հարցը համարելով խիստ հետաքրքրական, առարկայ՝ ամբողջական, մանրամասն ծրագրեալ ուսումնասիրութեան, կ'ուզէի շօշափել միայն կարգ մը հարցեր Հայաստանի հեռաւոր անցեալի երաժշտական մշակոյթի վերաբերեալ, առնելով նախաքրիստոնէական ժամանակաշրջանը։

Պատմական դէպքերու եւ Հայերու ներքին կեանքի, ինչպէս նաեւ ցեղագրական կազմութիւններու վերաբերեալ տեղեկութիւնները, որոնցմով ստեղծուած է հայ ժողովուրդը, առհասարակ լրիւ չեն ըստ բաւականի, եւ պատասխանելու համար այն հարցին թէ ինչպիսի բնոյթ ունէր երաժշտական արուեստը մեր մէջ հնագոյն շրջանին, համեմատաբար շատ քիչ տեղեկութիւններ կան։

Այս հարցերուն ուսումնասիրութեան համար իբրեւ աղբիւր կրնան ծառայել այն զանազան պատմական յիշատակարանները, որոնք կը վերաբերին մերձաւոր Արեւելքի ժողովուրդներուն՝ նախ քան Հայոց երեւան գալը, ինչպէս նաեւ հայ ժողովուրդի վերջնական ձեւաւորումէն ետքը, ժողովուրդներ, որոնք մերձաւոր Արեւելքի մէջ բաւական մեծ մշակոյթ են ստեղծեր։ Եւ քանի որ այդ ժողովուրդները քաղաքական բուռն իրադարձութեանց կրկէսին մէջ իրարու են փոխանցեր նաեւ իրենց նիւթական մշակոյթի արտադրութիւնները, ուրեմն զարմանալի ոչինչ կայ եթէ մենք կը գտնենք [illegible] զանազան աւանդութիւններ, որոնք մեր մէջ մնացեր են իբրեւ նախահայկական քաղաքակրթութեան հնադարեան յիշատակարաններ.

Որ նախահայերու երաժշտութիւնն իր ժամանակին [illegible] բարձրութեան հասեր է, այդ մասին կը վկայեն քանի մը հատ ու կտոր տեղեկութիւններ։ Այսպէս, օրինակ, մնացեր է հիթիթական օրէնքի յօդուածներէն մին, ուր կ'ըսուի. «Երաժիշտը պէտք է տուրք վճարէ, բայց երաժիշտի դէմ թող ոչ ոք հարց յարուցանէ, ոչ ոք կրնայ զրկել անոր տունը, արտերը, այգիները, ով որ արդէն հարց է յարուցաներ երաժշտի դէմ, այժմէն իսկ պէտք է հրաժարի. երաժիշտը կրնայ հա առնել այն, որ գրաւման տակ գրուած է»(*)։

Շատ աղքատիկ տեղեկութիւններ ունինք Ուրարտացիներու երաժշտութեան մասին։ Բայց մեզի համար շատ աւելի մեծ նշանակութիւն ունին այն տեղեկութիւնները, որոնք կը վերաբերին Փռիւգիացիներու երաժշտութեան, մանաւանդ անոր համար որ Հայերուն ամէնէն մօտիկ ժողովուրդն են Փռիւգիացիները,— անոնք, ըստ Ստրաբոնի, եր խօսէին հայերէն լեզուով։ Փռիւգիացիները վերջնապէս Հայաստանի մէջ հաստատուած են Զ. դարէն առաջ։ Թէ Փռիւգիացիները հետաքրքրական երաժշտական աւանդութիւններ թողած են, այդ մասին ունինք որոշ վկայութիւններ։ Այսպէս, օրինակ, բժիշկ Մինասեանն իր Երաժշտութիւնը իբրեւ բժշկական միջոց Կովկասում խորագրով յօդուածի մէջ կ'ենթադրէ «Նախկին Ելիզաւէթպոլի նահանգի Հայերու մէջ գոյութիւն ունեցող այն սովորութիւնը, որ մէկ քանի ծանր հիւանդութիւններ կը բուժեն երաժշտական գործիքներու վրայ նուագելով եւ միաժամանակ պարելով, որուն կը մասնակցի նաեւ ինքը հիւանդը՝ անկախ իր ուժերու վիճակէն, ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ ժողովուրդի աւանդութիւններու մէջ պահպանուած փռիւգիական բժշկական պարեր։ Այդ պարերը Փռիւգիացիներուն մէջ ալ կը կատարուէին երաժշտութեամբ եւ վայրենի բացագանչութիւններով։ Հայոց մէջ այս սովորութեանց պահպանումին պատճառը Մինասեան կը վերագրէ անոր որ Փռիւգիացիները ազգակցական կապեր ունէին Հայոց հետ։ Ցայտնի է որ Ասկլեպիադն այդ պարերը փոխ է առած Փռիւգիացիներէն եւ մացուցած յունական բժշկագիտութեան մէջ»(*)։

Ուշագրաւ այն է, որ երաժշտութիւնը իբրեւ բուժական միջոց՝ բժշկագիտութեան մէջ մտնելով Փռիւգիացիներու միջոցաւ, ծնծաղէս տարածուեր է ոչ միայն Հայոց, այլ եւ շատ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ։ Մինչեւ վերջերս, վարակիչ հիւանդութեանց պարագային՝ Կովկասեան ժողովուրդներու մէջ լաւագոյն բուժական միջոցը կը հանդիսանային երաժշտութիւնն ու պարը՝ հիւանդին մասնակցութեամբ։ Այս սովորութիւնը տարածուած էր Հայոց եւ Վրացիներուն մէջ (Նաշվիլի)։

Պատմաբան Սոլոմոնոս Օրրլեան կը գրէ թէ Ը. դարուն արդէն աղջիկ մը Ոստանդնուպոլսոյ, Սոլոմոնոս Միխայէլ Եպիսկոպոսին քոյրը, Հայաստանի մէջ երաժշտական գործիներով բուժելու փորձեր կը կատարէր։ Բուժման այսպիսի եղանակ գոյութիւն ունէր եւ կը գործադրուէր Հայաստանի ժողովրդական բժշկականութեան մէջ մինչեւ վերջին ժամանակները։ Ասոր օրինակները շատ են.— Փաստ կը գտնենք Սայաթ Նովայի Քեամանչա բանաստեղծութեան մէջ։ Մ. Կորքիի Եկոր Բուլըչով թատերախաղին մէջ հոգեկան հիւանդ Բուլըչովը կ'աշխատին բժշկել երաժշտական գործիքով։ Մաքսիմ Կորքին բուժման այս միջոցը երեւի առած է ռուս ժողովրդական բժշկութենէն։ Պէտք է ասոր աղբիւրն ալ փնտռել հնութեան մէջ։

Բայց Փռիւգիացիները շատ աւելի կարեւոր ժառանգ մը ձգած են հայկական մշակոյթին մէջ,— առիկա փռիւգիական քառալին (tetracorde) է։

Ես կանգ չեմ առներ այն հարցին վրայ թէ ինչ նշանակութիւն ունի փռիւգիական ներդաշնակութիւնը եւրոպական երաժշտութեան մէջ, մատնանիշ կ'ընեմ միայն անվիճելի այն ազդեցութիւնը, զոր փռիւգիական երաժշտութիւնը ունեցեր է հայկական երաժշտութեան վրայ։

«Հայկական ժողովրդական դաշտանները» գրքոյկի մէջ (Սպ. Մելիքեան) մենք կը գտնենք վկայութիւն մը այն մասին թէ հայկական ժողովրդական երգերու մեծ մասը կառուցուած են փռիւգիական քառալիի կամ քառաձայնի հիման վրայ։ Կոմիտասի հաւաքած եւ Ս. Մելիքեանի վերլուծած 1000 ժողովրդական երգերէն 408ը կառուցուած են փռիւգիական քառաձայնի եւ 20ը փռիւգիական լըրիւ կամմայի հիման վրայ,— ընդամէնը 43 առ հարիւր։

Կարելի չէ պարզ պատահականութեամբ բացատրել եթէ փռիւգիական քառաձայնը այդպիսի կարեւոր տեղ է գրաւեր միւս ձայնաշարերու մէջ։ Ան այդ մեծ տեղը գրաւեր է միայն անոր համար, որ Փռիւգիացիները, իբրեւ Հայոց նախորդները, անմիջական Հայոց փոխանցած են իրենց երաժշտական սկզբունքները, եղանակները, որոնք օգտագործուած են հայկական ժողովրդական երաժշտութեան մէջ։ Թէ խօսքն արտեղ միայն Կոմիտասի հաւաքած երգերուն չի վերաբերիր, ասոր ապացոյցն այն է որ ժողովրդական մոթիֆներով կազմըւած, աշուղներու կողմէ մշակուած երգերն ալ չեն շեղիր փռիւգիական քառաձայնէն։

Մեր մեծ վարպետներուն եւ երաժիշտներուն ժամանակակից արուեստը, որքան ալ հիմնուած ըլլայ հայկական ժողովրդական երաժշտութեան վրայ եւ անոնց առնէ անկէ, մեծ մասամբ հիմնուած է փռիւգիական քառաձայնի վրայ։ Նոյն իսկ մեր նոր երաժիշտներուն (Ա. Խաչատուրեան, Գ. Եղիազարեան) մօտ, փռիւգիական քառաձայնը ամէնէն աւելի սիրուած ձեւը կը մնայ։

Այսպէսով փռիւգիական քառաձայնը հայկական ժողովրդական երաժշտութեան մէջ է անցեր, իսկ այժմ ալ կ'անցնի ժամանակակից սէնֆոնիք երաժշտութեան՝ զուտ պատմական ժառանգականութեան ճամբով։

Ասկէ մեկնելով, մենք կը կարծենք որ ապագային ալ, եթէ մեր երաժշտական մշակոյթը չշեղի ժողովրդական ստեղծագործութենէն ոճի եւ ծայր աստիճան եւրոպականացումի տեսակէտով, այն ատեն կը պահպանէ հայ-փռիւգիական երաժշտական ֆորմայի մեր մառանած սկզբունքը։

(*) Ժ. Կոնդիօ.— Հիթիթները եւ Հիթիթեան մշակոյթը (ռուսերէն)։

(*) Փրոֆ. Լ. Ա. Յովհաննիսեան.— Բժշկականութեան պատմութիւնը Հայաստանում։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

“Բ[illegible]ԿԱՐ ԵՐԸ”

Եղանակի առաջին խորհրդային ժապաւէնը, գրեթէ նման իր նախորդներուն ուր կը շեշտուի քարոզչական ոգին։ Քաղաքացիական կռիւներէն առնուած նիւթ մը որ կարծէք խորհրդային ժապաւէններու հիմքն ու կարեւորագոյն մասը կը կազմէ։ Այս տարեշրջանին, առկէ ալ առաջ, ներկայացուած բոլոր ժապաւէնները կը մատնէին նոյն ոգին,— քարոզչական ձեւ մը, թափանցելու համար զանազան երկիրներէ ներս։ Գեղարուեստի անուան տակ համակրութիւն ստեղծելու միջոց մը։

Շարժանկարի հրապարակին վրայ կան բաւական թիւով խորհրդային ժապաւէններ, եւ այժմ կը ցուցադրուին ոչ միայն զոնիակ կամ մասնաւոր սրահներու մէջ, այլ եւ ամէն տեղ։

Ժողովուրդի ընդվզումը բռնապետութեան դէմ, փառաբանութեան գլխաւոր կէտն ըլլալով, զանազան առիթներու տակ, օգտագործելով հանդերձ այդ պարագան, վերջերս սկսած են ոչ միայն համայնավար կուսակցութեան փառաբանումը կատարել, այլ եւ մինչեւ հիմա կիրարկուած մենատիրութեան ձեւը մասամբ փոփոխութեան ենթարկելով, գովասանքն իսկ կը կատարեն մինչեւ հիմա հալածուած եւ աքսորուած Սոցիալ Դեմոկրատ (մենշեւիկ) կուսակցութեան, երբ կը կռուէին ցարիզմի դէմ, այդ ժամանակները (ինչպէս «Մաքսիմի Երիտասարդութիւնը»)։

Առանց նիւթէն հեռանալու, անդրադառնանք այժմ խորհրդային այս նոր արտադրութեան «Բարեկամներ» որ նուիրուած է Ֆրանսացի նշանաւոր գրող Ռոմէն Ռոլանի, (թարգմ. Ս. Միրումեան)։

Ժապաւէնի նիւթը եւ բեմադրութիւնը զոր կատարած է Առնշթամ, կարելի է միջակէն աւելի բարձր դասել։ Զափազանց հասարակ նիւթ մը ըլլալով՝ բեմադիրը կրցած է յաջող պատկերներով, բաւական հետաքրքրական դարձնել։ Իսկ դերակատարները, որոնց հանդիպած ենք ուրիշ շարժանկարներու մէջ, գովելի են իրենց պարզ եւ բնական խաղարկութեամբ։

Նախ եւ առաջ պաստառին վրայ կ'երեւայ բանւորական բնակավայր մը, 1914ին ուր թշուառութիւնը իր թաթը սփռած է ամէնքին վրայ, մանաւանդ երեխաներուն ցնցոտիներն ու դէմքի տխրութիւնը կը մատնեն աղքատութիւնն ու տառապանքը։

Երեք աղջնակներ՝ Զոյա, Նաթաշա, Ասիա եւ տղեկ մը՝ Ջէնյա, վերջ տալու համար իրենց թափառական կեանքին, կ'որոշեն միասնաբար երգելով իրենց ապրուստը հոգալ, այնպէս ինչպէս կ'երգեն եկեղեցիներու մէջ։

Առաջին առթիւ, բանւորական արձարան մը կը դիմեն, եւ տիրոջ արտօնութիւնը ստանալէ յետոյ, կը սկսին իրենց տղայական խմբերգով ձայնարկել, նկրկուներ, անփոփոխ եւ մնայուն յաճախորդները որոնք այդ հաւաքատեղին կուգան, աւելին հետ մոռցնելու համար իրենց վիշտն ու տառապանքը, իրենց միակ սփոփանքն ու անբաժանելի ընկերը։

Զորս մանուկները միասին դուրս կը չպրտուին արձարանէն եւ կ'իյնան փողոց։ Արձարանի յաճախորդներէն նախկին ծերունի նաւաստի մը ուշադրութիւնը գրաւած ըլլալով այդ մանուկներու պարագան, կը ջանայ համոզել եւ կատակաբանութեամբ կը յաջողի վերջապէս անոնց սիրտը գրաւել։

Ծերունին իր կարգին, տղայական երգերու փոխան կը սորվեցնէ ազատական եւ յեղափոխական երգեր եւ օր մըն ալ վերջապէս երբ այդ նոյն արձարանը կուգան զուգզուագին իրենց նոր երգը մրմնջելու, եղանակի ոգեւորութեան իսկ բոլորը լռելեայն կ'ունկնդրեն այդ ազատական երգը։ Փոքրիկները աւելի վստահօրէն եւ աւելի քաջարար կը թնդացնեն եւ հետզհետէ սրահն ալ միաբերան ոտքի կը կանգնի ձայնակցելու համար այդ խմբերգին։ Եւ փոխանակ վտարուելու, այս անգամ գովասանքի կ'արժանանան, սակայն ոստիկանութիւնը վրայ կը հասնի եւ կռուի պահուն իսկ, փոքրիկները կը յաջողին փախուստ տալ, սակայն հետքը կը կորցնեն երգչախումբի թաւ ձայնաւորին...

1919 քաղաքացիական կռիւ։ Այս անգամ երեք աղջնակները մեծցած կը տեսնենք, մէկ մէկ կարմիր խաչի ժապաւէններ փաթթած իրենց թեւը, կարմիր բանակին յառաջապահ զինուորներուն հետ։ Հերոսներու նման, կարեւորութիւն չտալով թշնամիի գոռումներուն, կը կապեն զինուորներու վէրքերը, ժպիտը իրենց դէմքին, անվախ եւ արիաբար։ Հեռուէն կը լսուին ճերմակներուն երգը, որոնք կը յառաջանան իրենց ուղղութեամբ։ Պէտք է որ անկարող վիրաւորները փոխադրեն, սակայն ի զուր կը սպասեն շոգեկառքի գալուստին, որուն սուլոցին փոխան անդադար կը լսեն թնդանօթի եւ հրացանաձգութեան պայթումները։

Վերջապէս կը հասնի շոգեկառքը։ Իրենց ազատարարը, վարիչն է նախկին ծերունի նաւաստը։ Վիրաւորները շոգեկառք փոխադրելէ յետոյ ճեպընթացը կը սկսի շարժիլ։ Պէտք է որ անցնին թշնամի բանակի մէջէն որ գիծերու երկայնքին ի վեր դիրք բռնած կը կռուին։

Շոգեկառքը սրընթաց կ'արշաւէ, մինչ ծերունի նաւաստը հրետանիի բլթակին դրած իր մատը անհամբեր կը սպասէ։ Կ'երեւան ճերմակ զինուորները. հրետանին անընդհատ կը գործէ, մինչ շոգեկառքը կը սուրայ դաշտի մէջէն, երկաթուղիի եզերքն ի վեր ճերմակ զինուորները գետին սփռելով։ •

Անցած են այլեւս թշնամի բանակին գիծերէն, ազատած են, կը հասնին վերջապէս իրենց տեղը, հոն ալ այդ երեք աղջիկները վիրաւորները կը խնամեն մօր մը պէս, գուրգուրալով ամէն մէկ զինուորի վրայ։

Այդտեղ է որ Զոյան կը գտնէ իր երբեմնի սիրահարը՝ մանկութեան ընկերը Ջէնյան։

Կրկին չորսը միացած են, առաջուան նման, կը յիշեն հին օրերը ու փոխանակ հանդիպելու իրարու փողոցներու կամ արձարանի մը անկիւնը, այժմ հաւաքուած են կարմիր բանակի յառաջապահ կամ վիրաւոր զինուորներուն հետ։

Եւ որպէսզի այդ ընկերակցութենէն մէկը պակսի, աւելի տխուր դարձնելու համար վերջաւորութիւնը, հեղինակը արտեղ քիչ մը անբնականօրէն, երկու ճերմակ զինուորներու միջոցաւ, երկինքէ ինկածի նման, մեռցնել կուտայ Ասիան, մինչ անբաժանելի Զոյան, Նաթաշան եւ Ջէնյան ձիերու վրայ նստած կը յառաջանան, ժպտելով իրենց ապագայ յոյսերուն, յաղթանակի կամ մահուան առջեւ...։

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով ։

Հայկական «Քէմանչէն» Պերլինի մէջ

ՊԵՐԼԻՆ.— Բացառիկ ալբում էր Պերլինի Հայերուն համար արեւելեան նուագի վարպետ Գ. Թուրքչ[եան]ի տրիաւոր նուագահանդէսը, կիրակի հոկտ. [illegible] իրկուն Շուպերթ սրահին [մէջ]։ Ոչ միայն Հայերուն համար ոգեւ[որիչ] էր նուագահանդէսը, այլ եւ պերլի[նաբ]նակ մեր դրացի գաղութներու ներկայացուցիչներուն համար,— վրա[ցի]ներ, Իրանցիներ եւն. որոնք բա[ւա]կան թիւով ներկայ էին։ Նոյն [illegible] հետաքրքրական եւ մասնաւոր [illegible] դրութեան առարկայ էր Գերմանա[ցի]ներուն որոնք թէ նուագահանդէ[սին] ներկայ ըլլալով վայելեցին արե[ւել]եան երաժշտութիւնը եւ թէ [illegible] շարաթ իրիկուան իսկ ձայնասփիւ[ռի] մէջէն իբրեւ «արձագանգ երեկոյեան» մեր քաղցրիկ «Մայր Արաքսի»ն։

Գ. Թուրքչեանի «Հայ Երիտասարդ[ութ]եան հաւաքոյթին մէջ առնուած [illegible] դէպքերէն կ'իմանանք թէ [illegible] կարգի այցելութիւնները արւեստ[ա]գէտներու կողմէ նոյն իսկ [illegible] Հափոն, Շանկայ, Թանգուն, [illegible] պին... Լվով եւ Վարշաւա, [illegible] մեր հայրենակիցներուն [illegible] մեծ ոգեւորութիւն եւ վերյիշում[ի] պի հայրենի երկիր եւ երգիք [illegible] կա՞յ կրկնելու թէ հայ ժողովր[դ]ային գաղթական այս վիճակի չարուն[ակու]թեան մէջ հոգեկան ապրումներ[ու] պակասէն հետզհետէ աւելի կ'առ[ա]ջնան ուծացումն ու անտարբերութի[ւ]նը, այլ մանաւանդ աշխարհագրա[կան] կղզիութիւնը ... Անհրաժեշտ է [illegible] ցում։ Իսկ այդ ցնցումը ի՞նչ բան [illegible] աւելի գեղեցկօրէն կրնայ յառաջ բե[րել] քան երաժշտութիւնը։ Այս տեսակէ[տէն] մենք պիտի փափաքէինք յաճա[խ] առիթը ունենալ հայ արուեստագէտ[նե]ր մեր մօտ տեսնելու եւ պիտի [illegible] րէինք երգերու եւ եղանակներու [illegible] րութիւնը կատարել միայն հայկակ[ան] կամ գէթ Հայաստանի երաժշտութեան գանձէն։

Գ. Թուրքչեանի երգահանդէսին [illegible] կին խաւն բնորոշութիւնը բացառ[իկ] հանդամանք մը կը ներկայացնէր, [illegible] կառի ունենալով հրաւիրեալներու միջազգային շարքը, մանաւանդ մե[ր] դրացի ժողովուրդներու գաղութներուն ներկայացուցիչները։ Թերեւ[ս] ալ նպաստ մըն էր վերջերս Պերլինի մէջ ստեղծուած բարի դրացնութեան յարաբերութեանց մանաւանդ Վրաց[ի]ներու եւ միւս գաղութներուն հետ։ Մեր [illegible] րի գլխաւորութիւնը կը վերաբերի [illegible] համրապէս հայ գաղթային կեանքի[ն]։

Ուրեմն արեւելեան երաժշտութիւնը որ մեր հայրենակիցին այնքան [illegible] սիրտօրէն նուագած քէմանչէին յաղ[թա]րէն կը թրթռար եւ կը հնչէր, կ'ող[ո]ղէր մեզ եւ մեր հիւրերը, ամբող[ջ] արեւելքը մեզի կը խօսէր իր բոլո[ր] ու ջինջ երկինքով, իր համար[ձակ] զար ծաղիկներով, իր «Ծիրանի [illegible]»ով, «Կռունկ»ով եւ «Մայր Արաքսի»ով։

Գ. Թուրքչեան առիթունեցաւ [illegible] կրկնել ծափերու եւ փունջերու [illegible] րափին տակ։ «Հայ Երիտասարդ[ութ]իւնը եւ Հայ Գաղթ. Միութի[ւն]ը մէկ մէկ ծաղկեփունջ նուիրեցին։ Ընդհանրապէս Գաղթ. Միութի[ւն]ը ստանձնած էր ամբողջ կազմակեր[պ]ութիւնը հանդէսին եւ անոր կողմէ ալ գերմաներէն գրութիւն մը կար[դա]ց Տօքթ. Արտ. Աբեղեան ծանօթ[ացնելով] ...

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Բայց սարսափելի անխոհեմութիւն էր բռնելին։

Այս շաբթու Բերայի մեծ փողոցը գտնուած Թոքաթլեան թատրոնը հայ. պաշտպան եւ մօտաւորապէս քանի մը անուան երգչուհիներէն դատ հասարակութեան կը ներկայացնէր Ֆրանսացի սիրուն երգչուհի մը՝ Նինէթ Գաթրիքս, որ, իր բարեմասնութիւններով հանդերձ սա՛ առաւելութիւնն ալ ունէր որ ժամանակին Պրէնսի մէջ դեռատի ժամանց մը ունեցած էր Մուէթի [illegible] Թուալէթի հետ։ Պոլսոյ մէջ հիմա Նինէթ իր շնորհներու ամենամեծ մասը կը վերապահէր գեղեցիկ հարիւրապետ Ահմէտ պէյի, Պերլինի զինուորական վարժարանէն [illegible] պատերազմական նախարարին թիկնապահ, թուխ, երկայնահասակ, համազգեստին մէջ վայելչօրէն սեղմուած, եւ գերմանական դրութեամբ մխրճնուելով Թուալէթ պարտք կը սեպէր միջամտել իբրեւ Ֆրանսացի սպայ եւ, նաեւ, քանի որ վայելքին ամբողջութիւնն ալ իրեն կը պատկանէր, եթէ կը համարձակիմ այս բացատրութիւնը գործածել։

Այն առտուան որ նոյն Նոյ. 21ի կէսօրէ վերջ Մուէթի մէջ հետեւեալ խօսքերը փոխանակուեցան Գոհարի, որ ցամաք իջնելու կը պատրաստուէր եւ իր ընկեր Թուալէթի միջեւ, որ նոյն դիրքերուն պահակն էր նաւուն մէջ.

— Ըսէ՛ ինծի, Գոհար, քանի որ Բերա կ'ելլես, կը հաճի՞ս յանձնարարութիւն մը կատարել։

— Ամենայն սիրով, սիրելիս, ո՞րը։

— Խնդրեմ, ծաղկավաճառ Քունճեանին մօտ երթաս եւ փառաւոր փունջ մը կազմել տաս։ Եւ, շարունակ եղաւ ինքն իսկ Գոհար, հասցնել զայն քու քաղցր Օր. Նինէթ Գաթրիքսի, օթէլ Լիւքսանպուր։

— Քեզմէ անկարելի է բան ծածկել, մա՛րդ։ Ուրեմն կը խոստովանիմ որ մնացածն ալ։ Քարթիս վրայ քանի մը կարճ այլ զգայուն տողերով պիտի բացատրեմ, թէ կը փափաքիմ այդ աղջկան հետ հանդիպում մը ունենալ Վենետիկ փողոցի մեր բնակարանին մէջ։ Ուստի Անթուանէթին ալ գնա՛ խնդրէ որ սենեակս պատրաստէ պէտք եղած կերպով, վաղը իսկ հարկ եղած ծաղիկներս դնէ, քիչ մը հոտեղէն արձակէ եւ յարմար ալ ընթրիք մը պատրաստէ։

— Գակաս մնացածն ալ կ'աւարտեմ, [illegible] Թուալէ, Այս իրիկուն Գոնզօրտիա կ'երթամ եւ վաղը առաւօտ քեզի կը բերեմ գեղանի բարեկամուհիիդ պատասխանը։

Արդ, Գոհար գիտէր թէ նոյն այդ իրիկունը, Կալիոպէ Գոնզօրտիա պիտի երթար իր ամուսինին եւ եղբօրը հետ։ Իր ընկերոջ իրեն վստահած յանձնարարութիւնը ահա պատճառ մը կ'ըլլար նորէն տեսնելու աղուոր Կալիոպէն, առանց կասկած արթնցնելու։

Այդ իրիկուան ներկայացումը չքեղ տեսակէն չէր։ Ուրբաթի երեկոյթներուն համար գեղարուեստական մարմինին վերապահուած օթեակները պարապ էին։ Սարսափելի օդը չէր թողած շատերուն՝ իրենց տուներէն դուրս ելլել։ Ասկէ զատ, խաղական սիրոց մը, Բանկալթի կաւկանեան գետինի մը վրայ հաստատուած, իր առաջին ցուցադրութիւնը կ'ընէր այդ գիշեր։ Անհնի որ Գոնզօրտիայի մէջ հազիւ յիսուն չափ միայն հանդիսատես կային նուագախումբին մօտ եւ նոյնքան ալ միւս առանձնց տեղերը։

Կալիոպէ հոն էր՝ նախատեսուած «օրգեհլիչ»ներուն ընկերակցութեամբ, որոնց ձեռքը սեղմեց նախ Գոհար, յետոյ ալ իր բարեկամուհիին ձեռքը համբուրելով.

— Ցարդանքներս, տիկին, շատ ուրախ եմ որ ձեզի կը պատահիմ այս կորսուած տեղը

— Բարեւ, Գոհար, գիտուա՞ծը թէ ինքզինքնիդ կորսնցնելու փափաքը հոս կը բերէ ձեզ։

— Ո՛չ մին ոչ միւսը, պարզապէս իբրեւ դեսպան կուգամ, ընկերէ մը յանձնարարուած, որդեգրի զինակցութեան դաշինք մը կնքեմ...։ Ուստի մեծ ցաւով պիտի մեկնիմ ձեզմէ երկրորդ մէջնարարին վայրկեան մը միայն, այս խեղճ ու կրակ թատրոնին նրբանցքներուն մէջ, յանձնարարութիւնս կատարելու։

— Որպէսզի, վրայ բերաւ Սոֆօկլը ծանրօրէն, Օր. Նինէթին լուր տանիս Գ. Թուալէթի կողմէ։

— Գուշակութեան մէջ մէկ հատիկ ես, Սոֆօքլը, պատասխանեց սպան։

— Նաեւ անզգամապահութեան մէջ, աւելցուց Կալիոպէ։ Բայց գիտէ՞ք, Գոհար, որ ես կեանքիս մէջ թատրոնի մը նրբանցքը տակ չեմ կոխած։ Սարսափելի փափաք մը ունիմ եւ եթէ ամուսինս թող տայ...

Ցունարէն կարճ խօսակցութիւն մը. ամուսինը թոյլ կուտայ.

« Նրբանցքներուն մուտքը բացարձակապէս արգիլուած է հանրութեան »։ Խոշոր ազդագիր մը այսպէս կը հռչակէ թուրքերէն, ֆրանսերէն եւ յունարէն։ Ոստիկանը կոչէ « Նաա՞մ » մը կը հանէ սպային դէմ, եւ տեսէն ալ Կալիոպէ, կը փորձէր ներս մտնել։ Բայց նուագախումբին առաջին կարգի վրայ նստող սրամիտին հագած պարոն մը շարժուձեւ մը կ'ընէ։ « Պալյուրան, էֆէնտիմ »։ Կը մրմնջէ ասոր վրայ ոստիկանը, ինքն իսկ բանալով դուռը։

Անկարգութիւն եւ աղտեղութիւն խելքէ միտքէ՛ չանցած, ահա նրբանցքին ներսի կողմը ընդհանրապէս։ Կալիոպէ յուսախաբ կ'ըլլայ

— Շատ գէշ է, սիրելիս, ըսաւ կամաց մը, աս ի՞նչ աղտոտ տեղ է։

Այս միջոցին վրայ հասաւ կուզ ու խորշոմած յոյն պառաւուհի մը, իր թէ այս անձնակալ այցէն խռոված ։ Ի՞նչ է այս դուռէն եկողներուն սուդածը։ Սպան մէճիտիէ մը կ'անցնէ անոր եւ կը հարցնէ Օր. Նինէթի օթեակը։

— Էֆէնտիմ, Օր. Նինէթը բեմին վրայ է։ Զբաղած է, չեմ համարձակիր խանգարել զինքը։

— Ըսէ՛ք իրեն, կ'աղաչեմ, որ Ֆրանսացի սպայ մը կը փափաքի իր յարգանքները մատուցանել իրեն

Երկրորդ մէճիտիէ մը կը համոզէ պառաւը։ Իր ետեւէն կը յառաջանան Գոհար եւ իր բարեկամուհին։ [illegible] լուսարձակներով երկու լապտեր կը լուսաւորեն մեծամեծ երգչուհին, որ խօսքի բռնուած էր սպայի մը հետ։

Ահմէտ պէյն է, գեղաշէն հարիւրապետը, ամէն ժամանակէ աւելի վայելուչ եւ յարդարուած. Անգլիական [illegible] դրեթէ նուաճողի մը պէս, [illegible] կռթնած կը խօսի բարձրաձայն, [illegible] պատ ձայնը եւ ներս փախած աչքերը [illegible] կարծես կասկած կուտան թէ մ[illegible] ցէ այդ իրիկունը Գուրանին պառա[ւ] [illegible] րանքներուն հակառակ շարժած ըլլա[լ] [illegible] գինի եւ բարկ ըմպելիներ ճնկելով։ Պահը խիստ անյարմար է երգչուհիին մօտենալու։

(7)

(Շար.)

ԲԱՆՔ ՀԵՏՆԱՆԿԱՆՔ

ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԻ, ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻ...

— —

Ժայռի պէս հաւատք մը ունի սա մեր ժողովուրդը։

Երբ կը հաւատայ բանի մը, զօրաւոր հակափաստերն իսկ չեն կրնար խախտել իր հաւատքը։

Այսպէս, օր մը, մեր պապերուն ըսած են թէ Եւրոպան հանքահորն է բոլոր տեսակի առաքինութիւններուն։

Հոնկէ կը բխին մարդասիրութիւնը, եղբայրութիւնը, արդարութիւնը, լոյսն ու գիտութիւնը։

Առաւել ինքն ալ, երբ Ասիացի, հաւատալով մեզի պէս, Եւրոպայէն սպասած է իր արդարութեան նժարն ու օրինագիրքը, եւ ճիշդ այդ հաւատքին վրայ հիմնուած, իր միածին որդին դրկած է Ասիացիներուն փրկելու համար զիրենք մեղքէ ու տգիտութենէ։

Երբ ամենադժէս Եհովան իսկ խաբուած է Եւրոպացիէն, ալ ո՞ւր կը մնայ մեզի պէս տկար ազգ մը, որ եւրոպական գլխարկի մը շուքին կը ծնրադրէինք մեր երկրին մէջ, իսկ անոր լեզուէն բառ մը արտասանողը դպրոցի տնօրէն կամ թաղական կ'ընտրէինք հպարտութեամբ։

Եկանք, տեսանք այդ բոլոր առաքինութիւններուն ակն ու աղբիւրը, հասկցանք որ այդ բոլորը սպառածելու համար ընտրուած ապրանքներ են եղեր։

Եւ այսօր, կը նմանինք մարդու մը որ, մութ եւ ընդարձակ սենեակի մը մէջ կորսուած ասեղ մը կը փնտռէ...

— Արդարութիւն, պարոն Եւրոպա, մենք քու դաշնակիցդ, քեզի համար կեանք եւ հարստութիւն զոհած ենք, քու քաղաքակրթութեանդ սիրոյն համար... պատ մը իրաւունք։

— Դէհ, գնա սա գիմացի ճենճերանոցը, քրտնէ եւ հացդ շահէ, օտարական։

— Պարոն, ես ողորմութիւն մուրալու չեմ եկած հոս, արիւնովս գնած իրաւունքս կ'ուզեմ...

— Է՛յ, գնա բանդ, չէ՞ս տեսներ, շըներնիս առջն է կոտրեր, իմ ցաւս ինծի կը բաւէ։ Եթէ կ'ուզես մարդկութիւն ընել, օգնէ ինծի որ սա խեղճ կենդանիս տուն փոխադրեմ ... ։ Անոր քով աղոտ չըլլա՞ն...

Հայը իրաւունք չունի, բարեկամներս, հայրենիք, տուն տեղ ունենալու։

Իրաւունք չունի երկրագունդին վրայ, երկրէ երկիր, քաղաքէ քաղաք հադրորդելու։

Իրաւունք չունի ծովը եւ անդորր շրջելու, երբ թափառական կը ձեռքաւ կալեն զինք։

Իրաւունք չունի տարբեր երկիրներ ապաստանած իր ազգականներուն կամ ծնողքին մօտ երթալու եւ իր կարօտը առնելու։

Իրաւունք չունի իր գտնուած երկրին ծառայելու եւ իր կարողութիւնները արժեցնելու։

Իրաւունք չունի բարձր խօսելու, բողոքելու անիրաւութեան դէմ, ինքզինք պաշտպանելու դատարաններու առջեւ։

Իրաւունք չունի իր բանւոր ընկերներուն բողոքին ձայնակցելու, կը փառուի երկրէն։

Իրաւունք չունի չէզոք մնալու, այդ պարագային ալ ընկերները կը վտարեն զինք իրենց շրջանակէն...

Իրաւունք չունի գաղթի աշխատելով գլուխ մը ոտք ճարելու իր անօթի զաւակներուն համար։

Իրաւունք չունի իր զաւակները անօթի ձգելու եւ պետութեան վրայ բեռ դնելու զանոնք։

Իրաւունք չունի իր զաւակները տեղական վարժարաններ դնելու՝ եթէ հոն տեղ չկայ։

Իրաւունք չունի ազգային վարժարաններ բանալու։

Իրաւունք չունի իր զաւակները անկիրթ ձգելով՝ գէշ քաղաքացիներ պատրաստելու հանրութեան։

Հայ ազան իրաւունք ունի օտար դպրոցներու մէջ առաջին նիշը առնելու, բայց իրաւունք չունի այդ առաջնութիւնը օգտագործելու դպրոցէն դուրս։

Իրաւունք չունի իր ճակտին քրտինքով կամ երկրէն բերած փոքր խնայողութիւնով գործ մը հիմնելու եւ իր կեանքը շահելու։

Իրաւունք չունի իր ափիկ մը հայրենիքը սիրելու եւ հոն գաղթելու։

Իրաւունք չունի իր երկրին մէջ անձնապաշտ ըլլալու կամ իր մեռելներուն վրայ լալու, ինչպէս իրաւունք չունի իր մեծ զաւակներուն ոսկորները հանգչեցնելու իր պապերուն հողին վրայ՝ առանց թոյլտուութիւն առնելու, Թաթար մօլլա Ահմէտէն կամ Էլի Մուսթաֆայէն։

Վերջապէ՛ս իրաւունք չունի իրաւունք ունենալու...

Սակայն մի յուսահատիք։ Անգին ունի շատ մը իրաւունքներ, որոնք իրեն թոյլատրուած են ազնւօրէն եւ այդ իրաւունքներուն պաշտպան կանգնած են անխտիր, իր բարեկամներն ու թշնամիները։

Հայը իրաւունք ունի ուզածին չափ չարիք հասցնելու իրազգակիցներուն։ Իրաւունք ունի իր հայ դրացիին ու իր ազգային կազմակերպութիւններուն բոլոր ծրագիրները ջուրը ձգելու ու խանգարելու։

Եւ մանաւանդ իրաւունք ունի իր հայրենի հողերը անտրտունջ զիջելու իր դրացիներուն եւ սողալու վրացի Ջալիլիսմաէլի մը կամ Յաճիմուլլիլիի մը ոտքերուն տակ՝ թքնելով աշխարհի արդարութեան եւ բարոյականին վրայ...

Կ. ՓԵՏՈՒՇ

ՎԱՏԻԿԱՆ, ՄՐԵՒԵԼ. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ԲՈԼՇԵՒԻԿՈՒԹԻՒՆԸ

Համէն հետեւեալ կարեւոր հեռագիրը կը հաղորդուի Վիէննա Ն.Ֆ.Փրէսէի.— Սպանիոյ անցուդարձերը եւ եւրոպական տարբեր երկիրներու մէջ համայնավարական քարոզութեան բորբոքումը վերջին ամիսներուն Վատիկանի վարիչ շրջանակներուն ներշնչեցին անյետաձգելի պահանջ մը, այն է՝ հոգեւոր կռիւ մղել հարկ եղած ամբողջ ուժով։ Կազմակերպական բազմաթիւ կարգադրութիւններ եղած են վերջին ժամանակներս, որոնք նպատակ ունին այս հոգեւոր պայքարին ծառայեցնել այն բոլոր միջոցները, զորս համայնավարները ի գործ կը դնեն իրենց իսկ քարոզութեան համար։

Միեւնոյն ատեն առաջին կարգի խնդիր դարձած է Հայէկիստանը ընդարձակ դաշտ մը դարձնելու կաթոլիկ միսիոնարութիւններու առջեւ։ Այս միջոցիս յատկապէս հոն դտնուող պապական նուիրակը այս հարցը քննած է զանազան կողմերով, համապատասխան առաջարկներ ներկայացնելու համար Վատիկանի, այսպէս ... ... ճշդելու նպատակով։ Հայէկիստանի ընդհանուր միսիոնարութեան մեծ նպատակին համար բաւական գործունէութիւն մը հետեւանքը պիտի ըլլայ՝ աշխատիլ միացում առաջ բերելու Արեւելեան եւ Արեւմտեան եկեղեցիներու միջեւ։ Առաջին փորձը պիտի ըլլայ ... անպաշտպան ընել Ղպտի եկեղեցին բերել կաթոլիկութեան գոգը, եւ ասոր համար մեծատարած միսիոնարական գործունէութիւն մը անհրաժեշտ է, եւ այս կերպով ... յաղթել միայնակ ... բրիտանականներու կաթոլիկացումի խնդիրը (*)։ Ըստ քննութեան արդիւնքներուն՝ Հայէկիստանի մէջ հայ եկեղեցին մեծ բաժին ունի յաջողութիւնը, որ Հայէկիստանի ... պաշտպանութեան ապացուցուած է որ Հայէկեան եկեղեցին արտաքոյ ազդեցութիւններու տակ գտնուած է իր հոգեւոր կառուցուածքին մէջ, մինչեւ իսկ ափրիկեան փետիշապաշտութիւնը (Fetischismus) եւ օձի պաշտամունքը դեր կը կատարեն անոր մէջ, այնպէս որ այդ եկեղեցին հիմնովին վերանորոգութեան կարօտ է։ Բայց, միւս կողմէ, միսիոնարական գործունէութեան կատարեալ յաջողութիւնը այն ատեն միայն կ'երաշխաւորուի, եթէ կաթոլիկ եկեղեցին կարելի եղածին չափ նկատի առնէ տեղական կրօնական սովորութիւնները։ Ըստ այսմ Վատիկանի մէջ ճիշդ այս պահուս կ'աշխատին սեփական ծրագիր մը պատրաստել, ամէն կերպով նկատի ունենալով զպտական ծէսերը, նոյնիսկ պահելով քահանաներուն տեղական զգեստն ու գիրքը բառ ընել սովորութիւնները։ Միսիոնարները կը գրուին կէէզերէն (զպտերէն) ոչ թէ լատիներէն։ Ալ — այլեւս քահանաներուն կամ կղերին արագ դաստիարակութեան հարցն ալ ուսումնասիրուած է մանաւոր ուշադրութեամբ։

Արդէն տարիներէ ի վեր Վատիկան սեփական շրջափակներու մէջ Գոլէճ մը կը պահէ, որուն մէջ քանի մը հաբէշ արեւելեան ափրիկեցի ընկեր եկեղեցական ըլլալու պատրաստուած են։ Այս ընթացքին մեծ այժ կուտայ նաեւ երաժշտութեան եւ կերպական Գեղարուեստին (Art plastique)։ Անկէց զատ, այդ ընկերները կատարելապէս տեղեակ են արհեստներու եւ գործնական կեանքի բոլոր պէտքերուն։ Ասոնք կրնան սեփականութիւններ, գոյքեր ունենալ, եզաններ աւելցնել, զարգացնել, բաւական է որ կաթոլիկ վարդապետութեան չհակառակին։ Հետեւաբար այս հայէշ եկեղեցականութիւնը ոչ միայն իր ցեղակիցներուն օտար չէ, այլ իր սեփական գերազանցութեամբ պիտի աշխատի Հայէշներէն ընտրանի մը հասցնել, դաստիարակել։ Երիթրիոյ (իտալական նախորդ Հայէշ մասնաւոր գաղթավայրը) մէջ ալ արդէն ընթացքան մը կայ նոյն սկզբունքներով, այնպէս որ այսօր Վատիկան իր տրամադրութեան տակ ունի արեւելեան ափրիկեցի ընկեր քահանայութիւն մը։

Հետեւաբար, աննպաստ չեն դուշակութիւնները, թէ հայէշ եկեղեցին պիտի շուշանայ ամբողջովին կաթոլիկանալ։ Հայէկիստանէն դուրս այս պարագան մեծապէս պիտի ազդէ սուրիական, եգիպտական եւ հիւսիսափրիկեան զպտական դրոշմ կրող համայնքներուն վրայ։

Այս առումով թողլով, զանց բոլշեւիկութեան — Վատիկան միջոցներ կը մտածէ բոլշեւիկութեան դէմ գործելու համար։ Հռոմի մեծ այն համոզումը կը տիրէ, թէ արեւելեան եկեղեցիները շատ աւելի լաւ կազմակերպուած ըլլալով բոլշեւիկութեան դէմ հզօր արգելքներ գնելու կարող վիճակի մէջ են քան ինչ որ չկրցաւ ընել աւելի կամ նուազ անկազմակերպ Ռուսական եկեղեցին։

Կարճ կապելով ըսենք թէ, Վատիկան եւ ամբողջ Հռոմ այն գաղափարին կը ծառայեն թէ կաթոլիկութեան դէպի արեւելք թափանցումը շահուած ճակատամարտ մըն է նիւթապաշտութեան կամ բոլշեւիկութեան դէմ։

ԹԱՐԳՄ.

(*) Ի. ԹԱՐԳՄ.— Ցաւս Վատիկանի՝ Հայ Եկեղեցին տղ ենստուած է միաբնեայ, որով եւ հերետիկոս, որ չէ մասնակցած Քաղկեդոնի ժողովին։ Այս մասին սակայն Ցառաջի էջերը ռուղ ըլլալով, զուտ կրօնական եկեղեցական այս խարցը կ'արժէ որ կրկին ուսումնասիրուի եւ լուսաբանուի Երուսաղէմի «Սիոն»ին մէջ, ուղղակի Թորգոմ Պատրիարքի հսկողութեամբ։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ցնելով հայ աքսորները եւ ներկայացնելով Գ. Բուրճէնը։

Վրացի ունկնդիրներու ոգեւորութիւնը աննկարագրելի էր երբ Samschoblo կը նուագէր Գ. Բուրճէն, ինչպէս Իրանցիները չարգեան նուագած ատեն։

Գերման թերթերու թղթակիցները գովեստով խօսած են յաջորդ օրուան թերթերուն մէջ նկարագրելով քէմանչէն, զայն նուագելու ձեւը, նուագողի վարպետութիւնը եւն.։ Երեքշաբթի օրը Nachdausgabe (6 հոկտ.) կ'աւելցնէ թէ Գ. Բուրճէն այս ժողովրդական նուագարանին նախնական երեք լարերուն վրայ մէկ լար եւս աւելցուցած է իր կողմէ եւ կը վերջացնէ տեղեկութիւններ տալով «Պերլին բնակող 300ի չափ Հայերու մասին, որոնք մեծ մասով առեւտրականներ են եւ առեւտրական յարաբերութիւններ կը մշակեն Թուրքիոյ եւ Իրանի հետ»։ Նոյն թերթը լուր կուտայ թէ Գ.Բուրճէն պիտի այցելէ «Համպուրկ եւ Պըրեսլ, անկէ ալ Ամերիկա, ուր կը բնակին 150.000 Հայեր»։ Զետեղած է պատկերը մեր հայրենակցին իր «քէմանչէ»ով, բայց պատահմամբ երեւի ընտրած է այն պատկերը, որուն մէջ Իրաքի Թագաւորէն (ազգային քայլերգը հնարած ըլլալուն առթիւ) ստացած արաբական հագուստով եւ ատկալով լուսանկարուած է։ Բարեբախտաբար պատկերին տակը գրուած է Հայ Բուրճէնը իր քէմանչէով։

Der Angriff թերթը «Հայկական նախատի» վերնագրով կը գրէ նոյնպէս բացատրական տողեր եւ կը գովէ Բուրճէնն ու տիկինը եւ կը վերջացնէ թէ «արուեստագէտ Բուրճէնը կատարեալ արտայայտիչն է իր նուագարանին եւ բացաւ մեզի ազգային իրայատուկ աշխարհ մը»։

Գ. Բուրճէն այս շաբթու մէջ կը մեկնի Համպուրկ եւ կը յուսանք որ վերադարձին Պերլինի Հայերս անգամ մըն եւս առիթը պիտի ունենանք զինքը լսելու։ Բոլորովին

Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ Ի ՊԱՏԻՒ ՏԻԿԻՆ ՇԱՆԹԻ

— . —

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղը գեղեցիկ գաղափարը յղացած էր սարքելու թէյասեղան մը, անցեալ կիրակի, 4 հոկտ. ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, ի պատիւ Տիկ. Շանթի, անոր Սուրիա մեկնումին առթիւ։

Սրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր ոչ միայն Կ. Խաչի անդամուհիներով եւ շրջակայ բոլոր մասնաճիւղերէ եկած պատուիրակութիւններով, այլ եւ Կ. Խաչի եւ տիկնոջ համակիր բազմութեամբ մը, որուն մէջ աչքի կը զարնէին նաեւ երիտասարդներ, արիներ, Կ. Խաչի սանուհիներ եւայլն։ Օրուան նախագահուհին Տիկ. Շ. Միսաքեան ամփոփ բանախօսութեամբ մը բացաւ թէյասեղանը, ներկայացնելով տիկին Շանթը իբրեւ Կ. Խաչի գործօն անդամուհիներէն մէկը, երբեմն Շրջ. Վարչութեան մէջ, յետոյ մասնաճիւղի մէջ, երբեմն իբրեւ պարզ անդամ, վերջին տարին իբրեւ ատենապետ Շրջ. Վարչութեան։

Շրջ. Վարչութեան կողմէ Օր. Ֆլօրա Անահիտ նկարագրեց հանրային աշխատանքի նուիրուած հայ կնոջ արժէքը, Կ. Խաչի գործը, Տիկ. Շանթի մեծ բաժինը այդ գործին մէջ եւ արժէքը ու նպատակը այս խնճոյքին որ այնքան գուրգուրանքով կազմակերպուած էր իր ընկերուհիներուն կողմէ՝ իպատիւ իր յարատեւ եւ անխոնջ աշխատանքին։

Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ ուղերձ մը կարդաց Տիկ. Միսաքեան, ուր շեշտուած էր մասնաւորապէս տիկին Շանթի ութ տարուան յարատեւ աշխատանքը Իսսի Փրանսական դարմանատան եւ Փարիզի մասնաճիւղի դարմանատան մէջ։ «Ձեր բոլորին ներկայութիւնը հոս, ցոյց կուտայ թէ Ֆր. Կ. Խաչը նոր նուաճում մը եւս կատարած է մեր հանրային կեանքին մէջ. յարգանք, գնահատութիւն, գուրգուրանք ցոյց տալ ընկերուհիի մը որ տարիներ շարունակ նուիրուեր է հանրային աշխատանքի»։ Ողջերթի ջերմ խօսքեր, մաղթանքներ, ուղերձ կը վերջանար այսպէս.— «Գիտենք որ մեզմէ բաժնուելով, ան չի բաժնուիր գործէն. աշխատանքի ճակատն է որ կը փոխուի միայն։ Սուրիան նոյնքան լայն ասպարէզ մըն է իր սիրած աշխատանքին համար։ Այնտեղ մայրեր եւ երախաներ, հիւանդներ թէ դժբախտներ պիտի տեսնեն զինքը միշտ իրենց մէջ, իսկ մեր ընկերուհիները պիտի ունենան կենդանի եւ բարախուն օրինակ մը կամքի, յարատեւութեան եւ աշխոյժ աշխատանքի»։

Դեղեցիկ ճառեր խօսեցան պարձեալ Տիկիններ Ս. Տէր Դաւթեան, Ա. Շահրամեան, Գարակէօզեան, իսկ յարգանքի խօսքեր ունէին մասնաճիւղերու ներկայացուցիչները, ինչպէս Ալֆորվիլէն, Իսսիէն եւ Գ. Քոլոմպէն։ Գ. Ս. Սասունի որ նոյն օրը շատ մը բացակայ ընկերներու պակասը կը լրացնէր, ոգեւորուած բանախօսութիւն մը ըրաւ յանուն Հ.Յ.Դ.Շրջանային Ժողովին, որուն անդամները ակամայ չէին կրցած ներկայ ըլլալ թէյասեղանին, Դաշնակցութեան Թանգարանին բացման պատճառով։ «Սիրելի Տիկին Շանթ, մեր յարգանքը ձեզի ու ձեր մեծարժէք գործիչին՝ ընկ. Շանթի որ իր առաջացած տարիքին մէջ միշտ երիտասարդ ու խանդավառ սրտունդ կը կերտէ վաղուան համար»։

Թէյասեղանին գեղարուեստական բաժինը նոյնպէս խնամուած ու հաճելի էր. մասնաւորաբար երկու տաղանդաւոր երգիչներու մասնակցութիւնը առանձին փայլ մը տուաւ անոր։ Տիկին Արղութեան-Գէորգեան մեր այն սիրուած ու տաղանդաւոր երգչուհիներէն է որոնք քիչ կ'երեւան հայկական բեմերու վրայ, բայց ամէն անգամուն ալ իրենց հմայքով ու գեղեցիկ արուեստով խոր տպաւորութիւն կը թողուն։ Իր երեք երգերը, երկուքը հայերէն, մէկը ռուսերէն, հաւասար տաղանդով երգուած ջերմ ծափեր խլեցին ներկաներէն։

Մեր միւս երգիչ, Գ. Ս. Իսահակեան նոյնպէս տիրեց սրահին իր հարուստ ձայնով եւ գեղեցիկ արուեստով, երգելով երեք հայերէն երգեր։

Ներկայ ընկերուհիներ իրենց արտասանութեամբ ինքնաբերաբար մասնակցեցան խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ։ Անկիւնէն Տիկ. Հ. Բաբերդեան արտասանեց Գաղափարին (Սիամանթօյէն), իսկ Ալֆորվիլէն Տիկ. Լիւսի, Փարիզի մասնաճիւղէն Տիկին Վարդեւեան, Անկէն սանուհիներէն Օր Այտա Հայրենաշունչ եւ գեղեցիկ կտորներ արտասանեցին զանազան հեղինակներէ, յուզում եւ ջերմութիւն ստեղծելով. խմբերգներ եկան լրացնել եւ ամբողջ հանդիսականները ոգեւորուած սորի կանդնեցան շամփանիայի գաւաթներով, խմելու կենացը Տէր եւ Տիկին Լ. Շանթի։ Հանդէսը փակելէ առաջ, նախագահուհին հրաւիրեց օրուան հիւրը, Տիկ. Շանթը, երկու խօսք ըսելու գինքը շրջապատող բարեկամներու։ Տիկինը յայտնապէս յուզուած, շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած այդ ջերմ գնահատութեան համար եւ նկատեց այդ բոլոր արտայայտութիւնները ոչ թէ իրեն անձնապէս եղած պատիւ մը, այլ ուղղուած բոլոր անոնց որ լծուած Կ. Խաչի գործին, իրենց յաւադոյնը կ'ուզեն տրամադրել մեր որբերուն այս տնանկ կեանքին պահանջները դոհացնելու համար։ Նախագահին փակման քանի մը խօսքով հանդէսը ուշ ատեն վերջացաւ շատ ազնուոր ու հաճելի մթնոլորտի մը մէջ։ Տիկին Շանթ ստացաւ երեք գեղեցիկ ծաղկեփունջեր Ալֆորվիլէն, Իսսիէն եւ Շավիլէն։

Ներկայ Թղթակից

ՍԻՄԱՂ

———

Հիւրը.— Եկուր, նայիմ, պզտիկ բարեկամս, անունդ ի՞նչ է։

Տղան.— Ժը նը ֆօմբրան փա։

Մայրը.— Հայերէն չեն գիտեր, վարժութիւն չենք ըրած տղոց քով ի սեր...

Հիւրը.— Ի՞նչ զարմանալի բան, դուք երբեք հայերէն չէ՞ք խօսիր տունին մէջ։

Մայրը.— Այո՛, երբ առանձնանանք մեր սենեակը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՄԱՐՆԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՆ ՈՒ ՄԵՐ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— о —

Անգլիացի զօրավար Սըր Հ. Սմիթ-Տօրիէն, Լը Քաթօյի ծանօթ հերոսը, որուն մասին մեծ հիացումով արտայայտուած են Ժոֆր եւ Ֆօշ մարաջախտները, շատ տաղանդաւոր ու քաջ զինուորական մըն էր։ Մեր Բ. զօրաբաժնին հրամանատարութիւնը յանձնուած էր իրեն եւ ինքն էր որ շահեցաւ Լը Քաթօյի ճակատամարտը. թէեւ ընդհանուր Սպայակոյտը հրահանգած էր շարունակել նահանջը։ Սմիթ-Տօրիէն նահանջեց մինչեւ այն կէտը ուր Ֆոն Քլուքի բանակներուն կողմէ պաշարուելու վտանգը անհետացած կը նկատէր ու գիրք բռնեց Լը Քաթօյի առջեւ օգոստոս 25ին։ Առտուան ժամը 2ին մարաջախտ Ֆրէնչ ինչպէս նաեւ զօրավար Էլընպի հրամայեցին շարունակել նահանջը, այնպէս իր զօրագունդը ամբողջութեամբ ջարդուելէ պիտի ըլլար թշնամիին կողմէ։ Բայց յանդուգն ու ինքնավստահ զօրավարը ժամանակ չունէր հաւաքելու համար իր ցիրուցան հետեւակազօրքը եւ անխուսափելիօրէն ստիպուած էր անտեսել գերագոյն իշխանութեան հրամանները։ Մնաց հոն ուր որ էր, կռուեցաւ ու յաղթեց։

Ես ալ մաս կը կազմէի Բ. զօրաբաժնին եւ կրնամ ըսել, որ ընաջնջուելու ահաւոր վտանգի մը ենթարկուած էինք, թէեւ կռուի առաջ շրջանին այդ տեսակ բան մեր մտքէն անգամ չէր անցներ։

Լրտեսական գործունէութիւնը կարծուածէն աւելի մեծ դեր մը կատարեց այդ կռիւներու ընթացքին։ Լը Քաթօյի ճակատամարտը պատուաբեր դիրք մը տուաւ պատմութեան մէջ ֆրանսացի հարիւրապետի մը որ տեղեկարկրի պաշտօն ունէր մեր զօրաբաժնին մէջ։

Պէտք չէ մոռնալ թէ երբեմն, միայն Գաղտնի Սպասարկութիւնները չէին որ օգտակար տեղեկութիւններ կը հաղորդէին բանակներու հրամանատարներուն։ Թէ մեր եւ թէ գերմանական բանակին մէջ կը գտնուէին սրկածախնդիր ու մանաւանդ հայրենասէր զինուորներ որոնք ամէն օր ինքնագլուխ գործեր կը կատարէին՝ վտանգելով իրենց կեանքը։ Այս տեսակ զինուոր մըն էր ահաւասիկ մեր ֆրանսացի հարիւրապետը որուն անունն էր Բաուլ Տիւվալ։

Օր մը պահակ կը սպասէր ան Մօրնալի անտառին մէջ, երբ յանկարծ իր ուշադրութիւնը կը գրաւէ գերմանացի բարձրաստիճան զինուորականի մը ինքնաշարժը որ, երեւի, ճամբան կորսնցուցած էր։ Տիւվալ երկար-բարակ չէ մտածեր, ատրճանակը կը քաշէ եւ կը հրամայէ սպային ու իր շարժավարին որ իրեն յանձնեն իրենց զէնքերը ու կը խուզարկէ անոնց գրպանները։ Բախտը կը ժպտի իրեն, որովհետեւ զինուորականը հասարակ մահկանացու մը չէր այլ Ֆոն Քլուքի սպայակոյտին անդամներէն մէկը։

Անոր ձեռքէն կը խլէ շատ կարեւոր թղթածրար մը։

Ցետոյ ատրճանակի քանի մը հարուածներով կը ծակծկէ կառքին անիւները եւ արագօրէն բայց խոհեմութեամբ մացառներուն կռնակը կ'անցնի՝ ճամբուն մէջտեղը սպասող իր ինքնաշարժ-հեծելանիւին վրայ նստելու համար։ Եւ սակայն, ո՛վ սարսափ, մեքենան կը մերժէ բանիլ. ինչպէ՞ս բանէր երբ պարապ էր իր «բենզինամանը» եւ քարիւղ չկար մի՛ լրումն դժբախտութեան, հարիւրապետը կը տեսնէ որ գերմանացի զինուորներու ջոկատ մը կը մօտենայ իրեն։ Եւ առհա հրաշանաձգութիւն մը։ Տիւվալ մացառուտքին ետեւն է հիմա. կը սպասէ քանի մը վայրկեան, չորս դին կը նայի ու կը սկսի վազել՝ կրցածին չափ արագ։ Կէս ճամբան կը ցատկէ փոսի մը մէջ. ապահով է այդ ապաստանը. զինուորները միշտ կը հալածեն ինքը, իր մօտէն կ'անցնին, բայց չեն տեսներ. Տիւվալ կը լսէ անոնց խօսակցութիւնը։ Օգոստոսի տաք արեւը հեռացնելէ կը մարի. թեթեւ աղջամուղջ մը աստիճանաբար կը թանձրանայ անտառին մէջ. Լը Քաթօ պիտի վազէ երբ խաւար իջնէ ճամբաներուն վրայ։

Ահաւասիկ Տիւվալ կը բարձրանայ իր թաքստոցէն. շատ խիտ են անտառին ծառերը. կը քալէ... Յանկարծ կը նշմարէ գերմանացի զինուորներէն մէկը որ կռնակը իրեն դարձուցած՝ դարանակալ կը սպասէ. անձայն, անշշուկ կը մօտենայ թշնամիին. անոր ճիշդ ետեւը կեցած է հիմա. զինուորը կը սթափի, ետին կը դառնայ ընդոստ... Եւ այդ րոպէին իսկ Տիւվալի ատրճանակին դաստակը սարսափելի հարուած մը կ'իջեցնէ գերմանացիին գլխուն։ Կ'առնէ անոր սաղաւարտը, կռնակը կ'անցընէ գերմանական տարազը ու կը սուրայ շնչասպառ։

Ճամբան կը հանդիպի խումբ մը գերմանացի զինուորներու, որոնք կրակ վառեր են բաց դաշտին մէջ ու բոլորուեր են անոր շուրջը, յիսուն հոգի են անոնք. զէնքը պիտի ձեռքակալեն։

Բայց Բաուլ Տիւվալ սառնարիւն տղայ է. յանկարծ կը մօտենայ անոնց ու կը պոռայ իր սահուն գերմաներէնով

— Եկէ՛ք, դրա՛յ զինքը. այստեղ է...

Զինուորները իրար կ'անցնին. ամէն մէկը կը վազէ իր ձիուն մօտ։ Այս թոհուբոհին մէջ Տիւվալ կը նետուի գեղեցիկ նժոյգի մը քամակը եւ կը սուրայ...

1914 օգոստոս 25ի կէս գիշերին մեր պահակներէն մէկը Լը Քաթօյի ճամբուն վրայ կը կեցնէր առանց գլխարկի ու կեղտոտ հագուստներու մէջ փաթթուած ձիաւոր մը։

— Ո՞վ ես, ո՞ւր այսպէս...

— Բարեկամ եմ, Անգլիացի հրամանատարին մօտ առաջնորդէ զիս, կը պատասխանէր ձիաւորը։

Հարիւրապետ Բաուլ Տիւվալն էր ան։

Արդեօ՞ք մեր զօրավարը՝ Սմիթ-Տօրիէն լը Քաթօյի ճակատամարտը շահեցաւ շնորհիւ այն փաստաթուղթերուն զոր անվեհեր Ֆրանսացին գրաւած էր գերման զինուորականէն. ո՛վ գիտէ։ Շատ անգամ պատերազմներ շահուած ու կորսուած են չնչին պատճառներով։

(Շար.)

երթալով, Գ. Շօթան բացէ ի բաց ըսաւ թէ ինք համաձայն է որ երեսփ. ժողովը լուծուի եւ նոր ընտրութիւններ կատարուին, եթէ տագնապ մը ծագի։ «Ներկայ երեսփ. ժողովը կազմուեցաւ ժողովրդական համախմբումի մը միջոցաւ եւ անոր համար. եւ երբ լուծուի, միակ պատուաւոր եւ դրամատեքնիկան ելքը պիտի ըլլայ մեր վէճերը ենթարկել ընդհանուր քուէարկութեան վեհապետական իրաւարարութեան, ընտրական բարենորոգումով մը իրրաքանչիւր կուսակցութեան վերադարձնելով անհրաժեշտ ազատութիւնը»։

Նոյն օրը, երեսփ. ժողովի արմատական խմբակցութեան նախագահը, Գ. Քամփինչի եւս ճառ մը խօսելով, խստօրէն դատապարտեց կեցած տեղը գործադուլ հռչակելու եւ գործարանները գրաւելու մեթոդը, եւ ազդարարեց թէ իրենք չպիտի կրնան թոյլատրել ընկերվարական կուսակցութեան ներգործումը՝ այս հարցին մէջ։

*** Վարչապետը հաղորդեց թէ օրինագիծ մը պատրաստուած է, ժամուլի օրէնքը բարեփոխելու համար։

ՄԱՏՐԻՏ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱ՞Յ ԴԻՄԱՆԱԼ

Կ'ըսեն թէ միայն 40.000 զինուոր ունի

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները լրացուցած են իրենց բոլոր պատրաստութիւնները եւ Զօր. Ֆրանքոյի հրամանին կը սպասեն, Մատրիտի վրայ քալելու համար բոլոր ճակատներէն։

Տենդագին պատրաստութիւններ կը կատարուին, Մատրիտի պաշտպանութեան համար։ Ժամը 10էն բոլոր սրճարանները, ճաշարանները եւ թատրոնները կը փակուին։ Ապստամբներու հրամանատարներէն մէկը յայտարարեց.

— «Կացութիւնը շատ ծանր է Մատրիտի մէջ։ Կ'ըսեն թէ 40.000 քաղաքապահներ պիտի պաշտպանեն քաղաքը ֆաշականներուն դէմ։ Ես կը կարծէի թէ անոնց թիւը աւելի մեծ է։ Մեր զինուորները որ եւ է նեղութիւն չպիտի կրեն փախուստ մատնելու համար 40.000 այր եւ կին քաղաքապահները»։

*** Օվիէտոյի պահակազօրք, որ 25.000 էր նախապէս եւ այժմ կը բաղկանայ 800 ծիւրած, կիսաքաղց զինուորներէ, դեռ կը դիմադրէ յուսահատօրէն, նախընտրելով մեռնիլ քան թէ անձնատուր ըլլալ։ Փողոցները լեցուած են դիակներով։

125 կին պատանդներ սպաննուեցան Գիլպաոյի մէջ։

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԶԻՆԱՐՇԱՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Շաբաթը 60 ժամ աշխատանք փոխանակ 40ի

Իտալիոյ նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր ժողով գումարեց նախագահութեամբ Գ. Մուսոլինիի եւ զբաղեցաւ միայն ազգային պաշտպանութեան խնդիրներով։ Գ. Մուսոլինի մասնագիտական զեկոյց մը կարդաց, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդելով.— Զինուորական նախարարութեան խորհրդականը փոխուած է։ Այս միջոցին 1200 զինագործարաններ կը բանին շոգեպինդ։ Այս գործարաններուն մէջ շաբաթական աշխատանքը 40 ժամէն բարձրացած է 60 ժամի։ Գլխաւոր ճիգը կեդրոնացած է օդատորմիղի եւ նաւատորմիղի զօրացման վրայ։ Օդաչուներուն եւ նաւաստիներուն թիւը բարձրացած է 60 հազարի։ Այս միջոցին կը շինուին քանի մը տասնեակ մարտանաւեր։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս որոշումներէն կը հետեւցնեն թէ Իտալիա կ'ուզէ ամէն կերպով՝ պատրաստ գտնուիլ, պաշտպանելու համար իր շահերը մանաւանդ Միջերկրականի մէջ։

Այս առթիւ, Հռոմի մէջ չեն ծածկեր միջազգային կացութեան ծանրութիւնը եւ սպանիական հարցին վտանգը՝ բոլոր ազգերուն համար, մանաւանդ նկատի առնելով Մոսկուայի գրգռիչ դիրքը։ Իտալական թերթ մը գրելով կուսակայ այս առթիւ.— «Ռուսաստան որ եւ է ուղղակի շահ չունի Միջերկրականի մէջ եւ խառնուելով Սպանիոյ գործերուն, պարզապէս իր գաղափարները տարածել կը փորձէ»։

Մուսոլինիի փեսան դէպի Պերլին

Գրած էինք թէ Գ. Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ Մուսոլինիի փեսան է, Պերլին պիտի երթայ մօտերս։ Վերջին լուրերու համաձայն, նախարարը Փէշթայի ճամբով չպիտի երթայ, այլ ուղղակի Պերլին պիտի իջնէ օդանաւով, հոկտեմբեր 18ին։

Համաձայնութիւնը որոշուած է երկու կառավարութեանց միջեւ, եւ մեծ կարեւորութիւն ունի, ներկայ պայմաններուն մէջ։ Գերմանիա կ'ուզէ որ այցելութիւնը կատարուի կարելի եղածին չափ շուտ, որովհետեւ իր քաղաքականութիւնը ձախողեցաւ արեւմտեան պետութեանց դրամներու արժեզրկման հետեւանքով։ Գերմանական ծրագիրը կը ձգտէր Դանուբեան եւ Պալքանեան ընդարձակ շրջան մը հաստատել, Գերմանիոյ տնտեսական ազդեցութեան տակ, բայց այդ ծրագիրը ջուրը ինկած կը համարուի։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա հարկադրուած է ծանրակշիռ որոշումներ տալ, թէ քաղաքական թէ տնտեսական տեսակէտով, իսկ ատոր համար կը կարօտի Իտալիոյ աջակցութեան։ Այս վերջինն ալ իր կարգին անհրաժեշտ կը գտնէ Գերմանիոյ գործակցութիւնը, նկատելով որ Անգլիա յարաճուն գործունէութիւն կը ցուցնէ Միջերկրականի մէջ։ Իտալիա կը կտակէ Միջերկրականի հաւասարակշռութեան խախտումէն եւ կ'ուզէ ապահով ըլլալ թէ երբ օր մը իրապէս վտանգի ենթարկուի, մինակ չպիտի մնայ։

Իրականին մէջ, թէ Գերմանիա եւ թէ Իտալիա կ'ուզեն համաձայնիլ Անգլիոյ հետ, բայց վստահ չեն անոր բռնելիք դիրքէն (Լոքառնօ, Եթովպիոյ խնդիր եւն.)։ Ուստի անհրաժեշտ կը գտնեն համաձայնիլ կամ գոնէ համախորհուրդ գործել։

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ

Շաբաթ գիշեր Աւստրիոյ նախարարական խորհուրդը կարեւոր նիստ մը գումարեց, որ տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամը 6։ Ետնոյ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ որ կ'ըսէ թէ փոխ վարչապետը, ելմտական եւ երթական նախարարները հրաժարած են։ Անոնք մաս կը կազմեն մարտական կազմակերպութեանց եւ հանրապետութեան նախագահը ընդունելով հրաժարականները, նորէն հաստատեց իրենց պաշտօններուն մէջ, իբրեւ անհատներ, եւ ոչ թէ իբրեւ ներկայացուցիչները այդ կազմակերպութեանց։ Ժողովը յետոյ որոշեց անմիջապէս լուծել բոլոր մարտական եւ պաշտպանական կազմակերպութիւնները։ Նախարարական յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, այս որոշման գործադրութեան հսկելու համար։

Լուծուելիք կազմակերպութեանց գլխաւորն է Հայրենասէրներու Միութիւնը (Հայմվէրքն), որուն նախագահը, իշխան Շթարէնպէրկ, անակնկալ մը կը սարքէր այս օրերս։ Լուծուած կազմակերպութեանց անդամները քաղաքապահ զօրքին մէջ պիտի առնուին։

Կացութիւնը լուրջ ըլլալով, կառավարութիւնը կազմ եւ պատրաստ կը պահէ ոստիկանութիւնը։ Վարչապետարանը եւ բոլոր պետական հաստատութիւնները հսկողութեան տակ առնուած են։

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԻՆ ՓԱԿՈՒՄԸ

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը եւ Խորհուրդը փակեցին իրենց նստաշրջանը, 20 տեղեկագիրներ ընդունելով։ Քաղաքական անհարթութեան վերաբերմամբ, տեղեկագիրը կ'եզրակացնէ թէ իւրաքանչիւր պետութեան պարտականութիւնն է չմիջամտել օտար պետութեան մը ներքին գործերուն եւ կը

թելադրէ խորհրդաժողով մը հրաւիրել 1937ին, միջազգային պայմանագիր մը կնքելու համար։ Ինչ կը վերաբերի սպառազինութեանց սահմանափակման, ժողովի պիտի հրաւիրուի զինաթափութեան խորհրդաժողովի դիւանը.

Վերջին օրը վաւերացուեցաւ ուխտին բարեփոխման մասին կազմուած յանձնախումբի մը անուանումը։ Յանձնախումբը կը բաղկանայ 28 անդամներէ եւ իր աշխատանքները պիտի սկսի դեկտեմբեր 7ին։

Պաղեստինի գործադուլը վերջացաւ

Պաղեստինի Արաբներուն գործադուլը, որ կը շարունակուէր անցեալ ապրիլ 9էն իվեր, դադրեցաւ երէկ, երկուշաբթի, 12 հոկտեմբեր։ Դադարման վճիռը արձակեց Արաբական Գերագոյն Կոմիտէն, ընդ առաջ երթալով Իրաքի եւ Արաբիոյ թագաւորներուն, ինչպէս եւ Անդրյորդանանի եւ Եէմէնի էմիրներուն հրաւէրին։

Ապստամբական այս շարժումը, որ մեծ համեմատութիւններ առացած էր, համատարած գործադուլներով եւ արիւնալի ընդհարումներով, կը ձգտէր դադրեցնել Հրէական ներգաղթը եւ բարեփոխել հողատարութեան պայմանները։ Շարժումը այլեւս չէր կրնար շարունակուիլ, քանի որ Անգլիա ստուարթիւ զինուորներ ղրկեց վերջերս, ահարկու սպառազինութիւններով եւ օդանաւերով։

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, վեցամսեայ գործադուլի եւ ընդհարումներու ընթացքին սպաննուած են իբր 200 Արաբներ, վիրաւորուած՝ 800 հոգի։ Հրեաներէն սպաննուած են 80 հոգի, վիրաւորուած՝ 200 հոգի։ Անգլիացիները ունեցած են 29 սպաննեալ եւ 142 վիրաւոր (ոստիկանութիւն եւ բանակ)։

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆ - ՓԱՐԻԶ կառաբարձ շոգենաւով ճամբորդութիւնը սկսաւ երէկ, երկուշաբթի։ Շնորհիւ այս նորութեան, առտուն մէկ մայրաքաղաքէն մեկնող ճամբորդը իրիկունը միւս քաղաքը պիտի հասնի իր մահճաբարձ վակոնին մէջ, առանց խուցէն դուրս ելլելու եւ բեռները փոխադրելու։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Լեւոն Հ. ԲԱԼԱՍԵԱՆի մահուան առթիւ իր պարագաներուն եւ փոխան ծաղկեպսակի 50 ֆր. կը նուիրէ աղքատ ընտանիքի մը

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ.— 1. Փարիզեան շրջանի մարտիկները անդամակցական ժողովի կը հրաւիրուին 14 հոկտ. չորեքշաբթի ժամը 8.30ին, Rue de Bellevilleի եւ Rue Piatի անկիւնի Թապայի վերնայարկը։ Ներկայութիւնը պարտադիր է։

2.—Յեպտ. 6ի ուխտագնացութեան լուսանկարները ունենալու համար մեկ դիմում կատարողներուն կը յանձնարարենք ուղղակի դիմել օճոճ մասիսին. 15 *Bld. de Strasbourg*։

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 15 հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին իր սրահին մէջ, 7 rue Bernardin փարիզ (5). Օրակարգ՝ տարեկան ցուցահանդէսին մասին։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Տ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոկտ. 1էն վերաբացուած է մասնաճիւղին հայերէնի դասընթացքը Հայ Ակումբի մէջ, ղեկավարութեամբ երկու դիւրա ուսուցչուհիներու՝ օրդ. Աբ. Խաչիկեան եւ օրդ. Ա. Թիմոնեան կը խնդրուի ծնողներէ շուտով արձանագրել իրենց զաւակները.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (112)

ՎԱՐԴՕՆԻ

(ՎԻՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Շատերը, անցեալի մէջ եկեղեցիի երէցփոխ եղած էին, բայց հիմա, բոլորովին անտարբեր, ձանձրացած դէմքերով նստած՝ բերան իսկ չէին բանար։ Հա, երբեմն միայն բերաննին պատռելու ատենճան կը բանային, մեծաձայն յորանջելու համար։

Բայց Սարգիս Աղբար աւելի կը բարկանար գիւղի քահանային՝ զառամած ծերուկի մը վրայ, որ կիսախուփ աչքերով, զանգաղ կանոնաւորութեամբ համրիչի հատիկները կը քաշէր գոհունակ դէմքի արտայայտութեամբ։ Կարծես թէ այդ ժողովը իրեն հետ ոչ մէկ առնչութիւն ունենար։

Սարգիս Աղբար դառնութեամբ գլուխը շարժեց։ Էյ աշխարհ, ո՞ւր հողը թէ՝ ինք վաղը, մէկէլ օրը պիտի դիմաւորէր գաւառապետը, Երեւանէն եկած պաշտօնական յանձնախումբը, ու անոնց պատասխան պիտի տար։ Ո՞ւր հողը, ամէն մարդ անհամբեր, տուն երթալու մասին կը մտածէր, նոյնիսկ քովը նստող Գեւորգ Պետրոսը, այս հասակով էրիկ մարդը, որ մօտ ազգական ալ կուգար իրեն, գլուխը կախած կրծքին, կանոնաւոր ընդմիջումներով, մէկ կուրծքը կ'ուռեցնէր, մէկ ալ ձայնաւոր խռմփոց մը կ'արձակէր։ Չէ, ոչ մէկէն նպաստաւոր խօսք մը, յոյսի ճամբայ մը։ Սարգիս Աղբար կարծես ամէնքէն լքուած, բոլորովին մինակ ըլլալ կ'զգար ինքզինքը։ Բայց, Տէր Աստուած, այդպէս չէր կարելի ձգել, պէտք էր բան մը ըսել, բան մը ընել վերջապէս.

— Հըմ, լաւ կ'ըսէք, — սկսաւ Սարգիս Աղբար՝ աչքերը գետին յառած, ընդհանուրին ուղղելով խօսքը. — լաւ կ'ըսէք՝ երէցփոխը եկեղեցիի բանալին չայ, թուղթը չստորագրէ, բայց մէկ հարցնող լինի, թէ էն որո՞ւն կուտ Մոսկովի դէմ պիտի ելլենք։ Հը՞, զուք ըսէք տեսնեմ, թո՞փ ունինք, թֆա՞նգ ունինք, զօշո՞ւն (զօրք) ունինք։ Դեռ երէկ Երեւանի Սուրբ Պետրոս եկեղեցիի երէցփոխը կուսակցականը (նահանգապետ) հրամանով Սիպիր քշեցին։ Կը հասկնա՞ք ... Սիպիր ...

Թոնրատան մէջ մեղմ շշուկ մը փրթաւ՝ Սարգիս Աղբար խօսքերէն յետոյ։ Սիպիր... Սիպիր... բառերը արտաշնչի կը լսուէին այս ու այն կողմէն։ Այդ միակ անունը անբացատրելի սարսափ մը ունէր իր մէջ։ Սիպիր, տաժանակիր աշխատանք, էհ, աւելի լաւ էր որ մարդ իր ձեռքով փորէր իր գերեզմանը, եւ ողջ ողջ մէջը թաղուէր։

— Հապա՞, Սիպիր, դուք ի՞նչ կարծեցիք, — ծանր ծանր շարունակեց Սարգիս Աղբար, — հեշտ է ըսել, թէ մի յանձնէք, մի ստորագրէք... հապա վերջը՞ ...

Թէեւ ոչ՞ոք կը համարձակէր խօսիլ, բայց յայտնի էր, որ Սարգիս Աղբար խօսքերը խոր տպաւորութիւն ձգած էին։ Եւ ինչպէ՞ս չձգէին։ Հանգ մասնաւորութիւն չէր Սիպիր երթալը։ Գիւղացւոց կոշտ ու աւազ դէմքերը կը փափկէին, նոյնիսկ խղճալի արտայայտութիւն մը կը ստանային։ Փինաքի Մարտոյի նման թունդ ազգասէր մը, գլուխը կախած՝ սրտանց կը ցաւէր Սարգիս Աղբար վիճակին վրայ, հազար երանի տալով, որ գիւղականը զինք երէցփոխ չէր ընտրած։

— Է, բան մը ըսէք, — գարձաւ շուրջիններուն Սարգիս Աղբար՝ սաստիկ յուզուած, — գեղջկական պատուիրեցիք գիս, երէցփոխ ընտրեցիք, ես ալ ձեր հաճոյքին համար ալ աշխատեցայ, եկեղեցիի պարտքէն մաս մը իջեցուցի, հիմա կ'ըսէք, որ թուղթը չստորագրեմ ու Սիպիր երթամ։ Հա՞, է՞ս է ձեր խօսքը ...։

Սարգիս Աղբար ձայնին մէջ ե. դառնութիւն կար եւ յուսահատ կատաղութիւն մը։ Գիւղացիք, գլխիկոր, նին կախ, յանցաւորներու նման մտիկ կ'ընէին անոր խօսքերը։ Նոյնիսկ Վարժապետը, որ այնքան ոգեւորուած կերպով խօսած էր մահը նախընտրելու մասին, խօսք չէր գտնէր պատասխանելու համար։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՕՐԹԵՒԵԿԻ՝ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 Ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 14 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3243

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԴՊՐԱՑ ԵՒ ՓԱՐԻՍԵՑՒՈՑ...

Երէկ հրատարակեր էինք էջմիածնի նուիրակին՝ Գարեգին արք. Յովսէփեանի պաշտօնական կոչը՝ ուղղուած Ամերիկահայ ժողովուրդին, «մտքերի պայծառութեան եւ խաղաղութեան համար»։

Կոչը լոյս տեսած էր «Հայրենիք»ի սեպտեմբեր 23ի թիւին, իսկ «Պայքար»ի 24ի թիւին մէջ։ Միեւնոյն ատեն ստացանք «Հայրենիք»ի սեպտեմբեր 23 - 26 թիւերը, որոնց մէջ որ եւ է խմբագրական կամ յօդուած չերեւար այս հարցի մասին։ Իսկ ռամկավար պաշտօնաթերթը յաջորդ օրն իսկ, սեպտեմբեր 25ի թիւին մէջ, տեղաւորած է թեամբոյ խմբագրական մը, ճիշդ չորս սիւնակ (երկու գոյգ)։

Ի՞նչ ըսելու համար։ Ստորեւ կը կատարենք լայն քաղուած մը, որ մեկնութեան չի կարօտիր։

Նուաստօրէն շոյելով կաթող նուիրակը, փառաբանելով անոր բարձր արժանիքները, հմտութիւնը, իմաստութիւնը, հեռատեսութիւնը, ռամկավար պաշտօնաթերթը իր կատարեալ յուսախաբութիւնը կը յայտնէ ծրագրուած կարգադրութեան համար։

— Եկեղեցասէր եւ հայրենասէր ժողովուրդն սկիզբէն ակնկալեց որ՝ Գարեգին Սրբազան իր Ամերիկա ժամանած վայրկեանէն իր հանգամանքի եւ կարգապահութեան իրաւիրէր ապօրինի դաշնակցական կեդր. վարչութիւնը եւ անոր հետ հայրապետական հեղինակութիւնն ընդունող անարժան կղերականները, որոնք իրենց Առաջնորդը խողխողել տուող ոճրագործ խմբակին կամակատար գործիքները դառնալով Հայց. Եկեղեցւոյ և համայնքին պառակտման մէջ ամէնէն տխուր դերը կատարեցին »։

... «Պարզ խօսքով, Գարեգին Սրբազան կը համոզուէր որ խաղաղութիւնը եւ եկեղեցւոյ միասնականութիւնը մեր ժողովուրդը հաստատած էր՝ հայ եկեղեցիէն եւ՝ ազգային կեանքէն դուրս, կդպաուած պահելով Դուրեանը խողխողող եւ հայ կեանքը թունաւորող խմբակը — ՆԵՐՔԻՆ ՉԱՐԻՔԸ։ Այս համոզումին հասնելէ վերջ, Նուիրակ Սրբազանին պարտաւորութիւն էր գնահատել Ազգային կեդրոնին եւ պատրաւհի պիտի չզոհէր ժողովուրդին կամքը և արդարութեան պահանջը կատարած էր, պաշտպանելով նահատակ Դուրեանի դատը, բարձր պահելով հոգեւոր Նուիրապետութեան հեղինակութիւնը եւ գործելով եկեղեցական սահմանադրութեան օրէնքներուն համաձայն »։

... Ամերիկայի մէկ ծայրէն միւսը, եկեղեցասէր, հայրենասէր եւ անկողմնակալ Հայեր հաւատացին թէ՝ Նուիրակ Սրբազանը կեղծ ու բռնազբօսիկ հաշտութեան մը կամ անհարելի համագործակցութեան մը պատրանքին պիտի չզոհէր ժողովուրդին եւ եկեղեցւոյ իրագործած իրական անդորրութիւնը, վերարծարծելով ժողովուրդին միահամուռ վճիռով կարգադրուած խնդիր մը, որ կրնար աւելի բուռն և նոր խռովութեանց դուռ բանալ, կործանումի տակնուվրայ ընել հայ կեանքը, եւ այսպէս արգելք հանդիսանալ այն բարեբար գործունէութեան, զոր Ամերիկահայութիւնը կ'սպասէ Կաթ. Նուիրակէն՝ եկեղեցւոյ ներքին վերանորոգման համար։ Մենք զոհ ենք որ Գարեգին Սրբազան իր յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ թէ նպատակը չէ հաշտութիւն կամ համագործակցութիւն «երկպառակուած մասերի» հետ։ Սակայն, դժբախտաբար, մտքերու «պայծառացման» նպատակով գրուած այս յայտարարութիւնը մթին մասեր եւ առարկելի արտայայտութիւններ կը պարունակէ։ Գարեգին Սրբ., որ ուրիշ քաղաքավարութեան եկեղեցականներու նման զերծ չմնաց Ներքին չարիքին անիրաւ հալածանքէն եւ լաւ գիտէ դաշնակ խմբակին կուսակցական մեղքերը, իր յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ՝ թէ չի բաղձար քննել պառակտման պատճառները եւ տեսնել թէ բաժնուողներուն «ո՞րը արդար է եւ ո՞րը մեղաւոր»։ Գարեգին Սրբազան այս չորս ամսուան մէջ կրնար մանրամասնօրէն քննել օրինաւոր Երեսփ. Ժողովին եւ անկէ բխած Կեդր. Վարչութեան կազմութեան պայմանները եւ մանրամասնութիւնները։ Եթէ կատարած է այս քննութիւնը, եթէ կրցած է ծանօթանալ այն դէպքերուն ու պատճառներուն, որոնք «ատեւլութեան զգացումով լեցուցին շատերու սրտերը», անտարակոյս պիտի որոշել թէ մեղաւորը Դաշնակցութի՞ւնն է թէ անոր հակառակող ժողովուրդը։ Հոս է բուն խնդիրը »։

Մեր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ Նուիրակը խօսքէն գործի անցած է արդէն, երկար եւ համբերատար բանակցութիւններ կատարելով երկու կողմերուն հետ։ Մշակած կամ քննած է խաղաղութեան առաջարկներ, լսած է բոլոր առարկութիւնները, վերամշակած է 10 անգամ կարգադրուած բանաձեւեր, եւ վերջապէս յանգելով որոշ եզրակացութեան մը, հրատարակութեան տուած է կոչը։

Եւ ահա թէ ի՛նչ կը տեսնենք,— «սապոթաժ», ամէնէն սմսեղուկ եւ քինախնդիր արտայայտութիւններով։ Արծարծում սպիացած վէրքերու՝ խուժանային ախորժակներով։ Ցաւակնութիւն խօսելու յանուն գաղութի մը որ ամէն բանէ առաջ խաղաղութիւն կը սպասէ։ Նոյնիսկ սպառնալիք՝ նոր խռովութիւններ յարուցանելու...

Ամէն պարագայի մէջ, այս մէկ հատիկ արտայայտութիւնը բաւական է, հաստատելու համար թէ Ռամկավարները եւ անոնց նորին ապաստանած խաւնիճաղանճը երբեք տրամադիր չեն օգնելու խաղաղութեան վերահաստատման։ Ընդհակառակն, շարունակելով նոյն սեւհոգի «առաքելութիւնը», կը ձգտին վառ պահել կիրքերը եւ նորէն արիւն պղտորել, խնդիրը փոխադրելով կուսակցական գետնի վրայ։

Կը խօսինք, տակաւին, ուրիշ հատընտիր եւ «ազգասիրական» հատուածներ ալ ներկայացնելով «Պայքար»ի գլուխ - գործոց խմբագրականէն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Երեք սպաննուած, որոնց երկուքը Հայ

Պէյրութէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 12 թուականով (Հավաս).—

Խռովութիւն մը ծագեցաւ Հալէպի մէջ, «Սպիտակ շապիկաւորներ» կոչուած քրիստոնէական խմբակցութեան եւ իսլամ երիտասարդներու միջեւ։ Երբ «Սպիտակ շապիկաւորները» հանդիսականութիւն մը կը կատարէին շուկային մէջ, հակառակորդները յարձակում գործեցին։ Հակառակորդներու թիւը քանի մը հազարի կը հասնէր, այնպէս որ ոստիկանութիւնը պաշարուելով հարկադրուեցաւ օգնութեան կանչել զօրքը։ Բայց այս վերջինը միջամտելու պէտք չունեցաւ։ Միայն իր ներկայութիւնը բաւական եղաւ ցրուելու ցուցարարները։

Խռովութեանց ընթացքին դաշունահար մեռան երեք հոգի, որոնց երկուքը Հայեր։ Մօտ երեսուն հոգի վիրաւորուեցան։ Վէրքեր ստացան նաեւ քանի մը ոստիկաններ։ Քրիստոնեաներու խանութները փակուեցան, ինչպէս եւ մասամբ խանութները որոնք Հայերու կը պատկանին։

Պէյրութի մէջ գրաւչարներու գործադուլը կը շարունակուի։

Պաղեստինի գործադուլին դադարումը

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Պաղեստինի արաբական գործադուլին դադարումը մեծ գոհունակութեամբ ընդունուեցաւ ժողովուրդին կողմէ եւ բազմաթիւ առեւտրականներ իրենց խանութները բացին կիրակի օրէն իսկ, թէեւ հաշտութիւնը կը սկսէր երկուշաբթի օր։ Արաբ ահաբեկիչ Ֆավզի Քաւուքճի փախած է եւ կը կարծուի թէ սահմանը անցնելով, դէպի անապատ մեկնած է։ Արաբական կոմիտէին քարտուղարը նամակ մը ուղղելով բրիտանական մարզպանին, կ'ըսէ թէ գործադուլին դադարման որոշումը տրուեցաւ «խորտակուած սրտով»։ Ցետոյ գիտել կուտայ թէ անկարելի է հաշտարութիւնը արդար եղանակով մը գործադրել թէ Արաբներուն եւ թէ Հրեաներուն համար, եւ թէ Անգլիա պարտաւոր է ընտրել երկու ցեղերէն մէկը։

«Տէյլի Հէրըլտ» կը գրէ թէ Հրեաները գոհ չեն չորս արաբ վեհապետներու միջամտութենէն, որ կրնայ քաջալերել համարաբական տենչերը։ Բրիտանական կառավարութիւնը խոստացած է քննութիւն կատարել Պաղեստինի կացութեան եւ դարմաններու մասին։ Այս նպատակով կազմուած քննիչ յանձնաժողովին անդամները ճամբայ պիտի ելլեն Լոնտոնէն, երբ մարզպանը տեղեկացնէ թէ խաղաղութիւնը իրապէս հաստատուած է։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները դեռ չեն սկսած վճռական յարձակումը, գրաւելու համար մայրաքաղաքը՝ Կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, քաղաքին պաշտպանութեան համար։ Բոլոր կասկածելիները ձգտում կը քաշուին։ Արտաքին նախարար Ալվարէզ տէլ Վայօ ճառ մը խօսելով Մատրիտի մէջ, իր յուսախաբութիւնը յայտնեց անբողջ հեղգութեան մասին։ «Վերադարձիս կը յուսայի Մատրիտը գտնել բոլոր ջիղերը լարած, վճռապէս պատրաստ՝ յաղթանակին համար. մինչդեռ տարտամ արտայայտութիւններ միայն կը տեսնեմ։ Մանր հարուած է տեսնել քաղաք մը որ սակաւին չըմբռներ թէ պատերազմական վիճակի մէջ կը գտնուի»։

*** Միշտ հակասական լուրեր կը հասնին Օվիէտոյի մասին։ Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ քաղաքը ինկած է եւ ապստամբները փակուած են մայր եկեղեցիին մէջ, իսկ ապստամբները կը պնդեն թէ պաշարեալները դեռ կը դիմադրեն եւ շուտով պիտի փրկուին։ Ազատարար զօրագունդը մօտեցած է քաղաքին։

Ապստամբները շարունակ օդնական զինուոր կը ստանան Մարոքէն։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԵՐԱԶԻՆՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Ռուտոլֆ Հէս, Հիթլէրի փոխանորդը, ճառ մը խօսելով, ըսաւ.— Ես համոզուած եմ թէ ամէն Գերմանացի պատրաստ է քիչ մը պակաս իւղ ուտել, քիչ մը պակաս կարագ եւ քանի մը հաւկիթ պակաս ունել, որովհետեւ գիտէ որ այսպէս խնայուած դրամը պիտի ծառայէ սպառազինութեանց զօրացման։ Առաջնորդը այն մարդը չէ որ կիսատ գործեր կատարէ։ Քանի որ ապառազէն աշխարհ մը հարկադրեց մեզ վերազինուիլ, մենք կը վերազինուինք կատարելապէս։ Իւրաքանչիւր հրասայլ, իւրաքանչիւր յանկուածական օդանաւ գերման մայրերուն համար աւելի երաշխիք մըն է որպէսզի իրենց զաւակները չխողխողուին դժբախտ պատերազմի մը մէջ եւ չնահատակուին բոլշեւիկեան հրոսախումբերու կողմէ։ Մենք պատրաստ կը հսկենք որպէսզի ոչ ոք մտքէն անցնէ մեր վրայ յարձակիլ։

*** Փերլինի թերթերը կը գրեն թէ Փարիզի գերմանական գեսպանը հրահանգ ստացած է բողոքագիր մը ներկայացնելու Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան, Ալզաս-Լօռէնի կիրակի օրուան միթինկներու առթիւ, ուր համայնավարները բուռն ճառեր խօսեցան Գերմանիոյ դէմ։ Թերթերը եղած արտայայտութիւնները կը նկատեն «աննախընթաց նախատինք մը Առաջնորդին դէմ» եւ կ'ըսեն թէ «Մոսկուայի կուզ, վարձկան գործակալը, Թորէզ, կը փորձէ կոխ սարքել մեզի դէմ։ Ան արժանի պատասխանը պիտի ստանայ իր գարշելի սուտերուն համար։ Առաջնորդը այնքան բարձր է որ այդպիսի ապարանքներ չեն կրնար զինք վիրաւորել։ Մենք թոյլ չպիտի տանք որ այդ տեսակ արարածները ցեխ արձակեն մեր վրայ։ Կը հարցնենք Պլումի կառավարութեան թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ հակազդեցութիւնը »։

« Անկրիֆ », կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, կը հարցնէ առաջին էջին վրայ փոռուած սեւ տառերով.

— « Ֆրանսական կառավարութիւնը պատիժ մը պիտի իջեցնէ՞ այս կարմիր դրդիչներուն քթին բերնին »։

Իսկ արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը պարմանք կը յայտնէ որ Ֆրանս-կառավարութիւնը չկրցաւ արգիլել երկու ճառեր։ « Հասած է ժամանակը որ Ֆրանսա ըմբռնէ թէ Մոսկուայի բանբերներուն միջոցն է միջազգային բարգութիւններ ստեղծել։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

« Հայաստանասէր »ները ուխտեցին թէ Հօկը մեծ համագումար մը սարքած է այս ամառ (կամ նոյեմբերին), Փարիզի մէջ։ Այս առթիւ պիտի գան — բնիկ — Արսէն Եսայեան եւ ուրիշ երեւելիներ՝ Երեւանէն։

Բոցավառ ողջո՛յն եւ յաջողութիւն։ Մանաւանդ որ, համագումարը կոչուած է սատարելու կրակը՝ Դաշնակցութեան դէմ։

Առ այժմ թողունք արտաքին կլակը եւ տեսնենք թէ ի՛նչ կրակներ կը վառին ներսէն, բուն իսկ Հօկի ծոցին մէջ, որ խանձի հոտ կ'արձակէ ամէն տեղ։

«Մշակ», Ֆրէզնոյի անկուսակցական թերթը, սեպտեմբեր 15ի թիւին մէջ հրատարակած է շարք մը «վաւերական գրութիւններ եւ նամակներ», որոնք լոյս կը սփռեն հայրենիքը իրենց դրամագլուխ դարձնող կարգ մը անարժան Հօկեան լիտըրներու գործունէութեան վրայ »։

Առ այժմ հրատարակուած են չորս նամակներ, մօտ երեք սիւնակ տարածութեան վրայ։ Գրողն է՝ փրոֆ. Լեւոն Արծրունի, որ, ինչպէս կ'երեւայ, ջերմօրէն կապուած է բուն Հօկի գաղափարին — օգնել հայրենիքին, իր եւ անդամ գործադիր ժողովին։

Պիտի ջանամ ամփոփել խնդրանք չիր նամակի գլխաւոր մասերը.—

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 1.— Սիրելի ընկեր...

Իմ մեր կեդրոնի քարտուղար Գասպարեանին հետ ծանօթանալէս ետքն ալ աւելի համոզուած եմ թէ կեդրոնը մէկ կողմէն տղայական մարդոց ձեռքն է եւ միւս կողմէն Բէօզէքեան - Զօրապեաններու նման խարդախ հացկատակներու գործիքն է։

Սան Ֆրանսիսկոյի Հօկը բոլորովին քայքայուած է Գալուստի տուած լուրին համաձայն որ անցեալ շաբթու հոն էր։ Մինչեւ անգամ Մուրատեանը որ միշտ կեդրոնին պաշտպան էր եղած եւ կուսակցութեան ալ անդամ է, բոլորովին զզուած է եւ քաշուած է։ Ասոր վերջը շատ դիւրին պիտի ըլլար գտնել եթէ մեր Երեւանի գլխաւոր վարչութեան մէջ գոնէ մէկ ազամարդ մը գտնուէր փոխանակ Վարդանեանի պէս ողնայարի ոսկոր չունեցող փոյլիթիշըն մը»։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 2.— « Գալով Մելիքի նամակին եւ Հօկի ընդհանուր վիճակին, ես ալ գիտեմ որ շատ մը խայտառակութիւններ եւ ապօրինի գործեր տեղի ունեցած են եւ կ'ունենան, բայց համաձայն չեմ այն տեսակէտին թէ կեդրոնէն բաժնուելով այս խնդիրներ կը դարմանուին։ Ընդհակառակն պէտք է մեր ուժերը կեդրոնացնենք եւ եղած սայթաքումներուն առաջքը առնենք »։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 3.— « Ձեր երէկուան նամակով շօշափած հարցերու մասին պէտք է ըսել որ Հօկի համար բաւական մեծ շարիք մը եղաւ այս մեր ընկ. Բէօզէքեանի խայտառակութիւնները։ Ձեզ գիտեր թէ ինչպէս պիտի կրնանք եղած վնասը քաւել։

Քալիֆորնիոյ շրջանային մարմինը անցեալ շաբաթ բողոքագիր մը պատրաստեց որ պիտի ներկայացուի տեղի ունենալիք համագումարին Տիթրոյթի մէջ Յուլիս 2 — 4, պատուիրած եմ որ այս բողոքագրէն մէկ օրինակ մըն ալ ձեզ ղրկեն։

Նման բողոքագիր մը տեղւոյս մասնաճիւղը պատրաստած է ղրկելու թէ կեդրոնին եւ թէ համագումարին։ Այս բողոքագիրը կըպահանջէ որ Բէօզէքեանը այլեւս ո եւ է գործօն դեր մը չունենայ Հօկի կազմակերպութեան մէջ, հակառակ պարագային Քալիֆորնիոյ շրջանի մասնաճիւղերը իրենց կապը պիտի խզեն կեդրոնէն եւ միմիայն Երեւանի հետ պիտի կապուին »։

Չափս պահելու համար, վաղուան կը ձգեմ չորրորդ նամակը, որ այլապէս շահեկան բաներ կը պատմէ։

ՎԱՀԷ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ԱՐԳԵԼՔԻ ՏԱԿ

Գրած էինք թէ Պոլսոյ Եկմտական յանձնաժողովը շահատուրքի հաշւոյն Ղալաթիոյ Թաղականութենէն կը պահանջէ 4200 ոսկի, զոր Յովհ. Պէշիշեան երկու տարուան ընթացքին վար գրած էր Կեդրոնականի ուսուցիչներու թոշակներէն, բայց չէր յանձնած մասնաճիւղին։ Վերջին լուրերու համաձայն, արգելքի տակ (հանգ) առնուած են եկեղեցական կալուածներու վարձքերը։

Միւս կողմէ եկմտական մասնաճիւղին հետ կարգադրուած է ամսական 200 ոսկի վճարել հին պարտքի հաշւոյն, մինչեւ որ Ճրճիսի բնորէնքներու պահանջը գանձուի։ Միայն թէ այս վճարումները անմիջական են, իսկ թաղային մնացածը առայժմ ի վիճակի չէ ընելու զանոնք։

ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

Ֆրանսացի ծրատանտատարը կը խաչէ ատրճանակը...

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ ԽՕՍՔԵՐ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թուրքերէն Թանի թղթակիցը կը հաղորդէ Փայասէն, հոկտեմբեր 8 թուականով.— Երկու օր առաջ, Ալէվիները եւ Հայերն ալ 300,000 Թուրքերու հետ փակեցին իրենց խանութները, իբրեւ բողոք այն լուրերուն դէմ թէ Իսքէնտէրուն Սուրիոյ պիտի կցուի։ Շատ ջղային ցոյցեր եղան։ Այն միջոցին երբ ցուցարարները հանդարտօրէն կ'անցնէին Քէօփրիւ Պաշըէն, ոստիկան զինուորներու հրամանատարը ուղեց ցրուել թափօրը եւ նոյնիսկ պահ մը իր ատրճանակը քաշեց եւ քովի զինուորներուն ալ հրամայեց լեցնել իրենց հրացանները։ Գայմագամը, սակայն, միջամտեց եւ արիւնոտ դէպքի մը առաջքը առաւ։

Իսմայիլ անուն արաբ ոստիկան մը յանդգնեցաւ ձերբակալել կարգ մը Թուրք երիտասարդներ եւ տեղեկագիր պատրաստել անոնց մասին՝ իբրեւ ցուցարար։

Դժգոհութիւնը կ'աւելնայ Վաթանիներուն դէմ։ Ալէվիները եւ Հայերը Թուրքերուն հետ միասին են, մինչ Չէրքէզները սեփական անկախութեան ծրագիր կը հետապնդեն։

«ՀՈՂԵՐԸ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱՐԱԲՆԵՐՈՒՆ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻՆ»

« Ճիւմհուրիյէթ » կը գրէ.— Հակաթուրք տարրերու ազդեցութեամբ, Սուրիոյ Ֆրանսացի պաշտօնեաները շատ խիստ կը շարժին Իսքէնտէրունի Թուրքերուն դէմ։ Այսպէս, երբ անդին աչք կը գոցեն Սուրիոյ եւ Իսքէնտէրունի արաբերէն թերթերու այնքան լրբենի հրատարակութեանց առջեւ, ասդին չեն թոյլատրեր որ Թուրքերը հեռագիր ղրկեն մայր հայրենիքի մամուլին՝ փափկանկատ լեզուով մը իրենց փափաքները հաղորդելու համար։

Անկէ զատ, Թունուզ դրամատունը շատ դէչ ատեն մը զաղրեցուց վարկը եւ ծախու հանեց Թուրք երկրագործներուն կալուածները, որոնք մասնավճա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՔԱՅՄՆԵԼԻ ՄԵՐԿՈՒԹԻՒՆ»...

Բացատրութիւնը Ն. Զարեանինն է, Խորհ. Հայաստանի գրական անդաստանի բարակին, որ աջ ու ձախ ին կած կանաչներու տակ աճարել, որս կը փնտռէ, ոչ թէ փարատելու համար դայն, – չունի՛ այդ քաջութիւնը — այլ փարատել տալու համար Զենային չունիր ՝ն.

Զարեան տող առ տող հետապնդե– լով իր դոհը՝ Բակունցը, կը մերկացնէ զայն եւ «քայմնելի» կը գտնէ, առանց անդրադառնալու որ իր սեփական այլանդակ մերկութիւնը կը ցուցադրէ.

«Գրական» վարագոյրի տակ առնըւած իր ասոփկանական անդեկագրին վերջին մասը տուինք երէկ.

Յօնեցանք արդէն այս գարշագրութեան առաջին մասին շուրջ, ուր Զարեան իր երէկի ընկերն ու գրական «եղբայրակիցը» կը քրքրէ, անոր մէջ բռնելով եւ յօշոտելով «նացիոնալիստական» ջիղը, որ «սահմանային» հարց է յուզեր, անոր համար որ հայ խեղճ գիւղացի մը բսեր է. «Մըր սահմանը նեղ է, շնորհիւ սահմանի նեղութեան, ժողովուրդը կը նեղուի. Մըր հողերի սահման դրու քար է: Ժողովուրդի նեղութիւն քարից է... »:

Ի՞նչ ընէր.

Բայց կայ դեռ աւելին.

Բակունց ոչ միայն «նացիոնալիստ-տրոցկիստ» է, այլեւ «շովինիստ», թերատեաց, որովհետեւ իր գրութեան մէջ ակնարկեր է «կին ու երեխայի առեւանգումներու, քշուած «նախիրներու», «հրդեհածխրներու» մասին, որոնք «մինչեւ լեռների գագաթները, մինչեւ նրանց խեղճ խրճիթները» բարձրացեր են...

Ու Զարեան, կը խորհրդածէ չնա– կանօրէն.

Ինչո՞ւ այս «միակողմանիութիւնը», ինչո՞ւ միայն հայկական ջարդերու, թուրք «հրդեհածխրներու» խօսք-երբ նայծր, մե՞րկ ճշմարտութիւնը այն է՝ որ «ազգամիջեան» եղած է կոիւը. այսինքն՝ Թուրքը հայ ջարդած է եւ Հայն ալ Թուրք. (ականջը խօսի Վահան էֆ. Թէքէեանին...)

«Մի՞թէ պարզ չէ, որ Ա. Բակունցի լեզուով խօսում է դաշնակ խմբապետը, փորձում է հայ աշխատաւորութեանը գրգռել իր հարեւանների դէմ՝ բացարձակ կոչ անելով դէպի Մուրութայ սարը»:

Ու յետոյ չունի կը գրէ այս առթիւ.

«Անկամայից յիշեցնում է դաշնակ ցական հին երգը.

«Առանց ահի, առանց վախի,
Քաջերի բուն Սասունայ սար»:

Այս պարագան չէ՞ յիշեցներ Համիտեան գա՛րշ շրջանը, ուր արգիլուած էին կարգ մը բառեր, ինչպէս Ելտըզ (Աստղ) բառը (Համիտի պալատը) որուն գործածութիւնը կրնար աքսորի դառնալ:

Բանաստե՛ղծ կամ նկարի՛չ, գրեցի՞ր կամ գծեցի՞ր աստղը, լմնցաւ, չար, դժոխային գլուխներ ունիս, խայտառակ, դաւադիր, կեավո՛ւր:

Ելտը՞զ մի...

Գործածեցի՞ր «հայրենիք», «անկախութիւն», «սահմանադրութիւն» բառերը, վերջացաւ, «պէյլիկ» (անկախութիւն) կ՚ուզես ուրեմն: Ու գլուխդ կը թռչէր ,ա՛ռ քեզի «պէյլիկ»:

Այսօր, նոյնն է պարագան. Բակունց ոճիր գործած է «սահման» ու «առանց ահի» բառերը գործածելով. անզիտան, ծանծաղի՛տ դաշնակ...

Դեռ խնդիր է թէ ի՛նչ բառեր չեն գործածած խորհրդային գրողները: Կը պատմուի թէ Համիտի շրջանին ջուրի քիմիական տարազը (H 2 O) գտնելով գիտական՝ գրքի մը մէջ, գիրքը գրաւած եւ հեղինակը դատապարտած են, այն բացատրութեամբ թէ այդ անպիտան տարազը կը նշանակէր «Համիտ Բ.՝ զէրօյ»: Զկա՞ն նման փոանգաւոր բացատրութիւններ «ընկ.» Սթալինի եւ Բերիայի համար... ո՞վ գիտէ

Այս նացիոնալիստական «թաքուն» դիծն էր որ հաստատած է արդէն ժամանակին Խանջեան:

«Թալիծով եւ կաբոտով են վերարտադրւում անցեալի էջերը եւ օրեկ– տիւօրէն նոյնիսկ ոտնակցնում մեր այսօրը»:

Ա՛յ քեզ, Թաքնամիտ Խանջեան, փարփսեցի՛, գլուխդ վրայ առիր, բայց դեռ իրաւունք չունիս հանգիստ, որովհետեւ Թոյլ տուած ես որ Բակունցներ եւ Զարենցներ «նացիոնալիստական սխալներ եւ սայթաքումներ հանդէս» բերեն...

«Կարօ՛տ», կարօ՞տը որն է, որով յեցուած է Բակունցի ամբողջ գործը:

«Դաշնակիզմը եւ տրոցկիզմն իրար ձուլուած սեւ բծերի նման անց են կենում Ա. Բակունցի ստեղծագործութեան միջոցով սկզբից մինչեւ վերջ: Նրա գրական աշխատանքը միանգամայն հասկանալի կը դառնայ, եթէ մենք յիշենք, թէ նա որտեղի՛ց է եկել մեր կուսակցութեան եւ գրականութեան մէջ եւ ինչպէ՛ս է եկել»:

Պարզ է արդէն եւ քաւանութիւնը բռնուած է. Բակունց նախկին դաշնակցական է. եւ ճառեր խօսած է Դաշնակցութեան լիկվիդացիայի օրերուն, անցեալը գնահատելու յանդգնութիւնն ալ ունենալով.— Նոյն այդ ժողովին մէջ չէ՞ որ ան Տրդատեան բացադանչած է «ռեֆիկ» կերպով.

«Իմ կարծիքներով ես միանում եմ ընկ. Բակունցին, — բացագանչում է Տրդատեանը: — Տաճկահայ դատի վերաբերեալ՝ ընկերները նոր են հասկանում, որ ուրիշ կերպ լինել չէր կարող: Ես չեմ մոռանում Զանգիբասարի մաքրումը, որը մի արդարացի գործ էր»:

Եւ մտածե՛լ, որ այս սղագրութիւններ դեռ «մերկացուած» են. Ա՛յ խօսք կը մնա՞յ. պարզ է Բակունցի դէմքը, դաշնակ եւ տրոցկիստ.

«Պատռուած է Ա. Բակունցի շապիկը եւ նա երեւում է իր օձային Իրատմեռի մերկութեամբ: Թող ամբողջ կարմրեն ու սարսռան այն մարդիկ, որոնք այս կամ այն չափով հովանաւորեցին նրան եւ խուլ գտնուեցին կուսակցական ակտիվի բացարձակ եւ յանախակի անազանգերի հանդէպ»:

Այո՛, Թող դդառաստան բոլո՛ր-բոլոր տրոցկիստները, բոլոր դաշնակները, որովհետեւ ա՛լ խուսափում չկայ. ժոմում են Զենայի շները եւ կը հակեն աչալուրջ ու անդորր:

Պատռուած են բոլոր դիմակները եւ բոլոր վարագոյրները ու բաղարուակ դրուած «օձային քաղմեխի մերկութիւնը»:

Որո՞ւնը սակայն, Բակունցի՞նը թէ Ն. Զարեաններունը:

ԵՐԲ ՀՆՉԷ ՃԱՓՈՆԻ ԺԱՄԸ...

Ծայր. Արեւելքի դէպքերու մասին վերջին տեղեկութիւնները չափազանց վրդովիչ են: Վրդովիչ՝ այն տեսակէտէն, որ հոն զանազան պետութեանց շահեր իրարու կը խառնուին, ու մասնաւորապէս Անգլիա եւ Ճափոն կրնան լուրջ վէճի մը բռնուիլ: Ճափոնական բանակը շատոնց գրաւած է Հիւս. Չինաստանի երկաթուղիի կեդրոնները: Աւելին, — կատարեալ վերահսկողութիւն մը հաստատած է Հիւսիսային եւ Միջին Չինաստաններու հաղորդակցութեան վրայ:

Վերջերս կարդացի յօդուած մը գերման դրագէտ Իօհաննէս Ուէէ: Ան իր այդ գրութեամբ լրիւ տեղեկութիւններ կուտայ այն նպատակներու մասին, զորս Ճափոն այնքան յամառօրէն եւ համբերատարութեամբ կը հետապնդէ: Յօդուածին մէջ կ՚ըսուի, ի մէջ այլոց.

«Ճափոն արդէն իսկ յաջողած է բռնանալ Փէրուի կառավարութեան համանութիւնը՝ գաղթականներու թէ գաղթավայրերու համար: Ան Գրազիլիոյ մէջ կը հետապնդէ աւելի մեծ նպատակներ: Մէկ կողմէ՝ ան կը ջանայ իր գաղթականութենէն մաս մը ղրկել դէպի հասարակածային վայրերը հիւս. Գրազիլիոյ, որուն կլիման աւելի յարմար է ճափոնացիներուն, իսկ միւս կողմէ 1933էն ի վեր կ՚աշխատի առեւտրական սերտ կապեր հաստատել այդ երկրին հետ, հետեւելով սա ծրագրին, — Գրազիլիա բամպակ պիտի ցանէ եւ հում բամպակ պիտի տայ Ճափոնի, որու փոխարէն պիտի ստանայ մարտանաւեր եւ ճարտարարուեստական արտադրութիւններ: Ճափոնի այս քաղաքականութիւնը զինքը կը դարձնէ վտանգաւոր հակառակորդ մը Անգլիոյ՝ ինչպէս լատինական Ամերիկայի, նոյնպէս եւ Մերձաւոր Արեւելքի, Հնդկաստանի եւ Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ: Ծայր. Արեւելքի մէջ Ճափոն այնքան ամրացուցած է ինքզինք, որ պէտք է վստահ ըլլալ այլեւս թէ ճերմակները մօտ ժամանակէն պիտի կորսնցնեն իրենց բոլոր գաղութները գորս ունին այդ շրջանին մէջ: Աւելի դժուար է ճշդել թէ մինչեւ ո՛ւր կ՚երկարին Աւստրալիոյ եւ Ովկէանիայի մէջ Ճափոնի տարածման ձգտումները: Լոնտոն խառվքով իմացաւ թէ քանի մը ամիս առաջ Թոքիոյի մէջ հիմնուած է «Մեծն Ասիոյ Անկախութեան ընկերութիւնը», ինչպէս կը գրէր հրաժարեալ դեսպան Օլահատուչէնը: Այս ընկերութիւնը, անկասկած, կը ձգտի աշխատիլ նաեւ Հնդկաստանի անկախութեան համար...

Բրիտանական Հնդկաստանի ճակատագիրը, որ ճերմակներու ամէնէն կարեւոր ռահվիրան կը նկատուի դեղին Ասիոյ արւոին վրայ, վճռական կարեւորութիւն պիտի ունենայ մեր ցեղի հմայքին տեսակէտէն: Հնդկաստանի մէջ, անգլիական ուժը կրնայ հարուածուիլ իր արեւելեան կողմէն ու, այդ կերպով, ճերմակ ցեղի հեղինակութիւնը կը վըտանգուի, մինչ ան տէրն էր աշխարհի »..

Ցոյց տալու համար թէ՝ այսօր այլեւս գոյութիւն չունի անգլիական անվիճելի գօտի, «Նորատոյչէր Լոյտոի» անօրէնը, Ռուտոլֆ Փիրլէ կը գրէ — «Անկէ առաջ, Հնդկաստանի ճամբան բրիտանական էր: Աֆրիկա կարեւոր գիծ մըն էր Բրիտանիոյ համաշխարհային տիրակալութեան համար: Այսօր, Անգլիոյ դիրքը «Միջերկրականի մէջ բոլորովին տկարացած է, Ընդծովեաններով, օդանաւերով եւ այն ինքնավարութեամբ զոր Անգլիա ունի՝ ծովերէն քարիւղ հայթայթելու համար, — Ճիպրալթարն ու Մալթան այլեւս նեցուկներ չեն Անգլիոյ համաշխարհային ուժին համար:

Աւելի հեռու երթալով ու երկարելով դէպի արեւելք, մենք պիտի հանդիպինք ճափոնական ազդեցութեան, որ երեւան կուգայ Եգիպտոսի մէջ, եւ Սեւ Ծովու երկու եզերքները: Ճափոն մեծ ճիգեր կը թափէ Եգիպտոսի մէջ՝ իր արտադրութիւնները փոխանակելու համար հում բամպակով: Եգիպտական դրամատուները կը ձգտին անգլիական դրամագլուխները փոխարինել ճափոնական դրամագլուխներով՝ բամպակի չուկան վարելու համար: Եթովպիոյ մէջ, Ճափոնցիները, ունենալով Ֆրանսացիներու հովանաւորութիւնը, որոնք ծիպութիէն գիւղութիւններ կ՚ընծայեն իրենց, կ՚ուսումնասիրեն երկրին տնտեսականկարելիութիւնները եւ առեւտրական կապեր կը հաստատեն: Իրաքի, Սուրիոյ եւ Արաբիոյ մէջ եւս կը նկատուի մեծ գործունէութիւն մը Ճափոնցիներու կողմէ: Բայց, Ճափոնի քաղաքական ազդեցութիւնը անհամեմատ աւելի ուժեղ է Ծայրագոյն Արեւելքի, Սիամի, Հնդկաչինի, Ներքին Հնդկաստանի, Խաղաղական Ովկիանոսի եւ Աւստրալիայի մէջ: Հնդկաստանի մէջ, Ծագող արեւի կայսրութեան ազդեցութիւնը բազմազան ձեւերով կը կիրարկուի: Հոն կը գործեն բազմաթիւ ճափոնցի երկրպագուներ, ճամբորդներ եւ ուսանողներ, որոնք բոլորն ալ տարածողներն են համասիական գաղափարին: Հնդկաստանի անկախութեան շարժման նուիրուած թերթերը կապ ունին Ճափոնի հետ: Ճափոնական դրամատուններ ծրագրեր կերպով կ՚աշխատին ձեռք ձգել վերահսկողութիւնը հնդկական առեւտուրին, վարկի աւելի ընդունելի պայմաններ առաջարկելով »:

Փիրլէ, որ ուղեւորութիւն մը կատարած է դէպի Արեւելեան Ասիա եւ Ճափոն, կուգայ այն եզրակացութեան թէ՝ ժամանակի ընթացքին Անգլիա պիտի չկարենայ պահել Հոնկքոնկը եւ Սինկափուրը՝ իբրեւ յենարաններ՝ Ճափոնի հետ պատերազմի մը պարագային, եւ թէ Հնդկաստանի եւ Աւստրալիոյ մէջ իր գաղթավայրերը իրեն պիտի չհետեւին, եթէ Լոնտոն պատերազմական քաղաքականութիւն մը ընդդրէ ընդդէմ Ճափոնի: Անկէ զատ ,Աւստրալիա պատրաստ է Ճափոնի առջեւ բանալու,որոշ չափով, իր հիւսիսարեւմտեան նահանգները, որոնք ազատ են բնակչութենէ: Ասոր փոխարէն բուրդ պէտք է արտածուի:

Փիրլէի այս եզրակացութիւնները նման են, ամբողջովին, այն համոզումներուն, զորս ունի Հանս Իսլիուս Շէփէրս: Այս վերջինը 1934ի վերջաւորութեան կը գրէր «Աւստրալիոյ ամայի հողը, որուն ճակատագիրն է լեցուիլ դեղին հեղեղով »:

Ու կը շարունակէ.

— «Համասիական գաղափարը միայն Ճափոնի ձգտումը չէ՝ իր աշխարհակալութեան նպատակները յաջողցնելու համար. ու Ճափոն առանձին պիտի չաշխատի՝ զայն իրականացնելու համար: Այդ գաղափարը գոյութիւն ունի Հնդկաստանի, Չինաստանի, — որ շարժման ամէնէն ուժեղ ազդակն է, — ու Թուրքիոյ մէջ, ինչքան ալ թշնամական թուին կամ ըլլան, իրարու հանդէպ՝ Ճափոնն ու Չինաստանը, քիչեր սակայն կ՚ըմբռնէին թէ՝ այդ երկու ազգերը ունին միեւնոյն ցանկութիւնները, եթէ խնդիրներն ու դէպքերը քննենք իրենց հիմքին մէջ: Անոնք միեւնոյն նպատակը կը հետապնդեն, — Համասիականութիւն »:

Շէփէրս կը խորհրդածէ թէ մեծ վըտանգներ կը սպառնան բրիտանական կայսրութեան:

«Անգլիա մէկն է այն օտար պետութիւններէն՝ Ասիոյ մէջ՝ որ ամենամեծ չափով վտանգի տակ է, — կը գրէ ան, Ճափոն այլեւս պիտի չկռուի Անգլիոյ համար, ինչպէս բրաւ 1904—1905ին »:

Ըստ իրեն, Ճափոն կ՚աշխատի բրիտանական կայսրութիւնը հարուածել Աֆղանիստանի, Սիամի, հոլանտական Հնդկաստանի եւ Բրիտ. Մալէզիոյ մէջ: Ան կ՚ընէ երկու այլ նկատողութիւններ եւս. 1) Այն որ՝ Անգլիա գլխաւոր հակառակորդն է Ճափոնի՝ Ասիոյ, ինչպէս նաեւ հրդեհի այն օձախին մէջ, ինչպէսին է Արեւելեան Թուրքեստանը, 2) Աֆղանիստան վերջնապէս քաշուած՝ հեռացուած է Անգլիայէն — ինչպէս եւ Ռուսիայէն, — եւ իր զինուորներու մարզումը վստահած է ճափոն սպաներու, ինչ որ մեծ նշանակութիւն ունի, եթէ նկատի ունենանք որ Հնդկաստանի վրայ բոլոր պատերազմիկները Աֆղանիստանէն են խուժած:

Ու Շէփէրս կը շարունակէ.— «Հարաւային Ամերիկան իր դռները կը բանայ ճափոն ազդեցութեան եւ գաղթականութեան առջեւ: Եթովպիոյ, Թուրքիոյ եւ Գրազիլիոյ մէջ դաշտերը ցանուած են ճափոնական բամպակով: Ճափոնական զինուորական յանձնախումբ մը վերակազմած է հաբէշական բանակը, իսկ Ճափոնի նաւաշինարաններուն մէջ կը շինուին մարտանաւեր՝ Թուրքիոյ համար:

«Ճափոնի առաջին նպատակն է ասիական երկրամասի՝ կացութիւնը կարգի դնել: Հազիւ այն ատեն է, որ ան պիտի մտնէ այն ճամբան, ուր զինքը կը մղէ իր բնութիւնը: Ան պիտի դառնայ դէպի արեւմուտք, իր ճիգերը պիտի ուղղէ դէպի Հարաւային Ծով, ու թերեւս մինչեւ Խաղաղական ովկիանոս: Քալիֆորնիա, Մեքսիկա եւ Հարաւ. Ամերիկա իրեն կ՚առաջարկեն գաղթայնացումի հողեր, որոնց կլիման շատ լաւ կը յարմարի ճափոն ցեղին »:

1922ին Աւստրալիոյ հակայ երկրամասը մեծ տպաւորութիւն թողած է լորտ Նորթքլայֆին: Անոր բնակչութիւնները անբաղդատելի են հոն ապրող բնակչութեան հետ: Ինակչութեան պակասը լորտ Նորթքլայֆին այն տպաւորութիւնն է ձգեր որ Աւստրալիան օտարներու է տրուած անպաշտպանօրէն: Լորտը շատ զարմացեր է այն անտարբերութեան համար զոր Աւստրալիացիք ցոյց կուտան օտար գաղթականութեանց նկատմամբ: Ու հետեւեալն է գրեր.— «Դուք պէտք է աւելցնէք ձեր բնակչութիւնը. Ու այն թիւր կրնայ փրկել ձեզ: Այլապէս ձեր պիտի չտառապի, եթէ Աւստրալիան ամայի մնայ: Ձեր երկրամասը պէտք է ունենայ իր բնակչութիւնը. Միլիոններով մարդիկ պիտի գան ձեր երկիրը, անկախ այն բանէն թէ կ՚ուզէ՞ք զիրենք թէ ոչ: Դուք պիտի չկրնաք կասեցնել մարդկային այդ հեղեղը՝ օրէնսդրական միջոցներով »:

Ճափոնի ժամը հնչած է: Թէ Աւստրալիա որոշում չտայ մօտ ատենէն, որ ճերմակները մտնեն իր դռներէն ներս, դեղինները պիտի կարենան զինքը ստիպել որ իրե՛նց առջեւ բանայ իր դռները:

ՇԱՐՄԱՆ

Զարեանը չէ որ կը հետապնդէ մէկ մէկ աւելի մէկ պակաս. բի՞չ կան ըստահակներ ու խաֆիէ դարձած երկուտաններ. Եղերականը այն է՝ որ Զարեանը ներկայացուցիչն է այն «մտաւորականութեան» որ այսօրուան հայ «խորհրդային գրականութիւնը» պիտի մշակէ, այն ոգիին՝ որ կը խամրեցնէ ամէն ծիլ, թողուլ ազգայինը այլ մարդկային արժանաւորութեան ու մաքրութեան:

Ահա պատկերը հոգեկան ու նկարագրին, ուր համայնավարութիւնը հերկ ու ցանք կ՚ընէ մեր դժբախտ հայրենիքին մէջ

Անշուշտ, Զարեաններ առաջ ճահիճներ են հայ ժողովուրդի դարերու փառքին առջեւ, բայց մեր իրաւունքը չէ՞ դնել մեր գարշանքը նման ճահիճներու այդ խումբին ու զայն անուանել կարգերուն գէմ.

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Այլապէս լաւ գրող մը թոյլ տուած էր իրեն՝ գործածել Ոախանձաբար պահպանող բացատրութիւնը, փոխանակ ըսելու՝ նախանձոտութեամբ, կարճ... Ռախանձաբար: Համարակ, պարզ գոյականներու մօտ գրեթէ միշտ ածական կը պահանջէ բար (պէս, մասնիկ): Նախ յայտնի է, թէ նոյն գրողը մտի ունեցած է ֆրանսերէն jalousement, առանց անդրադառնալու որ jaloux (se) ածականէն ածանցուած այն, ոչ թէ jalousie գոյականէն: Մեր գրողները, նոյն իսկ լաւագոյնները, անթերի ըլլալու համար, պէտք ունին քիչ շատ մարզուելու քերականական գիտելիքներու մէջ, քանի որ անոնցմէ շատերը գրեթէ դպրոցէ ելած չունին կանոնաւոր կրթութիւն:

Այսպէս, բար, նաեւ պէս, ընդհանրապէս ածականի լծակից կ՚ըլլայ. Սիրաբար չըսուիր, այլ կ՚ըսուի սիրողաբար, կ՚ըսուի՝ մարդասիրաբար (մարդասէր ածականէն), կ՚ըսուի՝ նարդաբար: Կարելի է շարունակել, բայց մեզի կը բաւէ սկզբունքը ցոյց տալ. օրինակները կը յիշուին ինքնին: Բայց, ամբողջացնելու համար, պէտք է ըսել, թէ անձուկ թիւով գոյականներ կան — անձնաւորութիւն, տիրականութիւն ցոյց տուող, որոնք համարձակ կ՚երթան կը յծուին բարին պէսին: Այսպէս, տիրաբար կամ պէս, անձնապէս (կամ . բար) իմխանաբար (կամ... պէս), ատոնք ծառաբար՝(պէս) են, բայց ատոնք՝ բացառաբար (ժողովրդային բարբառով նուիրագործուած) ածանցեալ Խնդիրը ա՛յն է թէ՝ բնաւ չըսուիր Նախանձաբար:

Սիրելի Արազ, գիտա՞ծ ես արդեօք դուն, թէ մեր պանդուխտ բառը տարօրինակ կերպով հայկական է: Զա

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

— Գուրաք, փսփսաց Կալիոպէ, ասկէց հեռանանք, կը հասկնա՞ք:

Ներողութի՛ւն, սիրելիս, պէտք է իօսիմ Նինէթին, խօսք տուած եմ:

Այս միջոցին, սպասուհին դերասանուհիին մօտեցած, կը փորձէր քովէն բան մը ըսել անոր

— Բարձր խօսէ՛, Կլէօպատրա, կ՚ոռնայ Թուրքը: Հոս ինծի համար գաղտնիք չկայ

— Ներողութիւն, էֆէնտիմ, պատասխանեց պառաւը: Ֆրանսացի բարոյ մը կը փափաքի պօռ մտնել մը ըսել Օր. Նինէթին.

Ահմէտ պէյ ետին դարձաւ: Դողդըղալով, թեթեւակի, գնաց դէպի բարձր կալիոպէն սխալ գունատել

— Ֆրանսացի սպա՛յ մը, ի՞նչպէս պիտի կրնամ գիտնալ Սմօքինկը ցոյց չի տար իր աստիճանը Ինդիր չէ: Բարով հազար բարով, քանի որ իրեն կ՚ընկերանայ հրաշալիքներու հրաշալին: Բերէ կը թողում Ֆրանսացի բարյան, Նինէ՛թ, բայց վայրկեան մը միայն: Եւ, Գուլաքին դառնալով, սեբեղի լնկեր, առանց փոխարինութեան բան չըլլար, ինչպէս կ՚ըսէք դուք Ֆրանսացիներդ, donnant donnant.

Եւ քիչ մը աւելի մօտենալով, այդ դռեհիկը բանեց Կալիոպէի մէջքէն, ջանալով համբուրել շրթունքները...

Դեռատի կնոջ սարսափահար աղաղակին հետ վայրկենաբար չառաչեց ամենափառաւոր ապտակ մը՝ զոր օսմանցի հարիւրապետը երբեք ընդունած ըլլայ Ֆրանսացի սպայէ մը: Թուրքը րոպէ մը ցնցուեցաւ եւ Գուրաք այդ պահէն օգտուեցաւ պաշտպանութեան դիրք բռնելու համար, կրուփները տնկած... Տարբեր խնդիր, եթէ միւսը նախընտրէ քարթ փոխանակել, մենամարտ սարքելու համար.

Բայց ոչ: Ոչ մենամարտի հրաւէր, ոչ կռփամարտ: Ահմէտ պէյ, Թուրքը քաշեց եւ վեր բարձրացուցած՝ խոյացաւ սպային վրայ...

Կայծ մը, չոր պայթի՛ւն մը... գիտապաստ մարմինի մը խուլ ժխորը, ապխտակամանին ընդհարող Թուրքին մետաղական հնչիւնը... Աղեկէզ ճիչը կնոջ մը... Եւ ոչ եւս ուրիշ բան... Տախտակներուն վրայ արիւն կը հոսէր:

Գուրաք սպան գրպանը կը դնէ վեցհարուածեանը:

×

Ահուսարսափ սրահին մէջ ուր ամէնքը իմացան հրացէնին հարուածը եւ աղաղակը: Մարդիկ լեզուապատառ եւ խուժեն դէպի ելքերը: Բայց դուռները արգելքի տակ են Փէտաւոր եւ սեւ սթամպուլին հագած մարդոց կողմէ. Հանդիսատեսներ՝ յանկարծ ոստիկանի փոխուա՞ծ: Անոնցմէ մին, յայտնապէս մեծերնին, յուշատետր մը կը հանէ գրպանէն եւ անհարեկ ամբոխը դուրս հանել կուտայ մէկ դուռնէ մը միայն: Ֆրանսերէն, յետոյ յունարէն, վերջապէս Թուրքերէն, կը հրամայէ.

— Մէկ մէկ դուրս ելէք, կամաց կամաց: Ըսէք անուննիդ, հասցէնիդ, եւ ցոյց տուէք Թուղթերնիդ:

Տրուած տեղեկութիւնները կը նօթագրէ իւրաքանչիւրի անցքին, եւ կը պատուիրէ

— Ուզղակի տուներնիդ գացէք:Ետքը պիտի հարցաքննուիք. Մինչեւ այն ատեն ո՛չ մէկ բառ, ո՛չ մէկու մը: Ասիկա Շիւքրի փաշային հրամանն է:

Շիւքրի փաշա սուլթանին գաղտնի ոստիկանութեան պետն է: Իր անունը կը բաւէ փակելու ամէն բերան...

Քսէնոֆոն Տրակամէսթիս դէպի նըրանցքներուն դուռը վազեց, բայց երեք ոստիկան եւ հրեցին զայն: Դողալով կը վազէ դէպի անոնց գլխաւորը.

— Սէլիմ էֆէնտի, կ՚ուզեմ երթալ տանել կինս. Հոն ներսն է, թերեւս վիրաւորուած...

— Հանեցէ՛ք սպասել հոս, միւսիւ Տրակամէսթիս, եւ պէտք եղածը կ՚ընեմ:

Բեմին վրայ ոչ մէկ ժխոր: Գուրաք, ոտքի կեցած, շատ հանդարտ, բռնած է Կալիոպէն՝ որ կը հեկեկայ անոյշ անոյշ: Պառաւ սպասեակը ծռած է մարած Նինէթին վրայ: Ասոր ալ մօտ կը պառկի Ահմէտ պէյի մարմինը, անդնիտեղը պապանուած: Զօրս ոստիկան կեցած են հոն, փայտի պէս անզգած: Վեցհարուածեանին պայթիւնին վրայ վազելով, նախ բռնալով գոցեցին իրենց օթեակներուն մէջ այն իրիկուան գերասաններէն լարախաղացը, պուլկար ըմբիշները, չուններուն մարզիչը, Փաքիրը, անձայն կամ ձայնաւոր երգչուհիները եւ նոյն իսկ հատատաւութեան վարիչը: Եւ հիմա, այս չորս բարակները իրենց մեծաւորին կը սպասեն:

Եւ ահա՛ ինքը եւ իրեն հետ Շիւքրի փաշա, որ բնաւ չուշանար... Տեսնելով դիակը, եւ պատեանէն քաշուած թուրը, կայսերական գաղտնի ոստիկանութեան պետը իսկոյն ամէն բան հասկցաւ, եւ Գուրաքին դառնալով.

— Հաճեցէք, պարոն, ինծի յանձնել ձեր վեցհարուածեանը:

Սպան հնազանդեցաւ: Շիւքրին այն ատեն պարապ սենեակ մը տարաւ Կալիոպէն: Կարճ հարցաքննութիւն մը, որուն եզրակացութիւնը անհաւասրկ.

— Ձեր գլխուն վրայ, տիկին, եւ ձեզի ընկերացող սպային պատիւին համար պատրաստ էք բոլոր եղածին վրայ բերան չբանալ: Միտքս կը հասկնաք, չէ՞: Ո՛չ մէկ բառ ոչ մէկուն...

Ցետոյ, քաղաքավարութեամբ, դետ տարի կինը սրահ առաջնորդեց մինչեւ իր ամուսինին մօտ:

— Միւսիւ Տրակամէսթիս, ձեր ամուսինը վերջին ծայր յուզուած է շատ սովորական եւ աննշան միջադէպի մը վրայ: Այս իրիկուան առաջին անգամ խաղացող սկսնակ լարախաղացը անճարակութեամբ թաւալած յատուկ ատրճանակ մը պայթեցուցեր է: Այսուհետեւ պիտի արգիլեմ այդ տեսակներուն գործածութիւնը, բայց չեմ կրնար հասկնալ հանդիսատեսներուն այսքան յուզումի պատճառը... Ինչ որ է, կը փափաքիմ որ այդ պզտիկ գործը վերջին ծայր գաղտնի պահուի: Ն. Կայսերական Վեհափառութիւնը չախորժիր որ այս տեսակ ահուսարսափի խօսք ըլլայ, նոյն իսկ պարապ տեղը: Կրնանք կարծեմ վստահիլ ձեզի:

— Այս եւ ուրիշ ամէն բաներու մէջ, բոլորովին Ն. Վեհափառութեան հրամաններուն ծառայ եմ, պատասխանեց սեղանաւորը:

Եւ Կալիոպէ ոյժ գտաւ մրմնջելու.

— Ձեզ գիտեր, Շիւքրի փաշա, ինչպէս շնորհակալութիւն յայտնել ձեզի...

— Բայց ի՞նչ բանի համար, սիրելի տիկին: Միշտ պատրաստ եմ ձեզի օգտակար ըլլալու:

(Շար.)

(8)

խօսելու համար բանաստեղծութեան. ո՛չ կը յաւակնիմ անկէց, ոչ ալ կը մերժեմ որ ուրիշներ փնտռեն անով, օտար երգի մը անգամ անհնարին ըլլալով: Ռոմար, դարիպ (ղուրպէթ) չեն տար պանդխտութ։ Վերջերը հանեցին, գրեթէ մեզի համար, խայմաթլըտ մը՝ որ կը նշանակէ անհայրենիք, անհայրենի. Ո՛չ, ոչ ալ բնաւ մեր պանդուխտ չէ. Մեր պանդուխտը ունի իրեն մէջ պարփակած բովանդակած՝ ո՛չ միայն իր հայրենի երդիքէն, անոր բեռ արտասուագին աչքերով հեռացած, հեռացուցուած յուսախաբի մը խառնը, այլ — ինչ որ յատկանշական է — կենդանի, յաւէտ անշէջ իղձ մը ուխտ մը կ'արտայայտէ դէպի հայրենիք դառնալու։ Կարծես միշտ անոր Ծամբուն վրայ է, Աւետաց երկիր չուողի մը ցուպը ձեռքը, չի տատանելիք ուրիշ տեղ, չի կայկար ուր, աշխարհ քալքալուի ինք, անոր կոլությունը կողմնացոյցին մագնիսին պէս անխոտոր ու յամառ կը նայի պայծառ, մայրենի խշտեակին որ — Համանցնեմ — իր... Մեզզէն է։ Ահա ա՛յս է պանդուխտը, որ ո՛չ միայն կ'արտայէ մեր այսօրուան անկայ կեանքը, այլ եւ անապառ տենչը հայրենիքին։ Մենք այս միջոցին հոս Ֆրանսայի մէջ, ուրիշներ զանազան երկիրներու մէջ étranger ենք, բայց պանդուխտ ենք մեր հայրենիքին տեսակէտով: Ու երբ այս բառը օտար լեզուի թարգմանել հարկ ըլլայ, կ'անճրկիմ, կանճարակիմ կը մնամ. Ո՞վ կրնայ փրոզաւք մեկնել այս պանդուխտ բառը, ապա անոր առուգաբանութիւնը ․․․ Սամուէլը կը հաճի՞ արդեօք Աշտանակի Մորջառաւի մէջ նաեւ ինձ ալ տեսածը հաղորդել ինձի, հրապարակաւ։ Ուրեմն, մենք օտարական ենք Ֆրանսա, իսկ պանդուխտ ենք Հայաստանին:

∴ Պէտք է ըսել՝ մեծամայնելուշ, այլ չըսել՝ մեծամայնելչութիւն։ Հինդ փանկով է միայն այս վերջինը—մեծամայնչութիւն, կից գրուած, ինչպէս նաեւ՝ ընկերհաշտութիւն, բայց անակտնը՝ ընկերահաշտ. նաեւ՝ եղբայրսիրութիւն, բայց եղբայրասէր. — ողջմտութիւն, ողջամիտ։ Այս ամբէն Թոյլ կուտա՞ք որ յիշեմ թէ մեր նախնիք démocratie բառած կառավարական ձեւին ընկերհաշտութիւն (ընկերահաշտութիւն) անունը տուած են։

∴ Ի՞նչ կ'ըլլան բանալ, թանալ, ինուլ, լինուլ, լնուլ բայերուն արմատականները, որոնցմով կարենանք յոբինել բարդ կամ անանց —բաց, թաց, ինց, լից, լից։ Նաեւ՝ գնամ, մնամ բայերուն արմատները — գնաց, մընաց։ Աղամ-աղաց. Խնդամ-խնդաց Աւեմ — առեաց։ Այրեմ—այրեաց։ Աժայեմ—ամօթ։ Առնեմ (ընեմ)—առար։ Կը բաւէ։ Դիւրութեան համար ալ օրինակներ — (վարէն վեր) ժամարար, անամօթ. կիսայրեաց. ազգատեաց. չարախինդ. ջրաղաց. երագագնաց. վերջամնաց:

∴ Սիրելի Արազ, կը խորհիմ թէ մեր սա՛ միախաղաղ բառին մէջ երեք հատ կայ. մի, հաղ (հեղ) եւ այն ծասնիկը։ Հեղ (անգամ) բառը դասական լեզուին մէջ առանձին չէ գործածուած, բայց կը թուի ժողովուրդին չափ հին է, եւ անոր հաղ ձեւով գործածութիւնը կը տանի մեզ խորհելու թէ հաղորդել բային հաղն ալ միահաղորնին հաղն է, ժողովուրդին ալ հեղն է(երկու հեղ, այս հեղ, եւն)։ Ու եթէ բանասիրութեան փուտ լատին վստահէինք, մէկ քայլ է միայն հեռաւորութիւնը՝ եզրակացնելու համար թէ այս հաղը կամ հեղը մեր ինգուլին, յեղուլին անծանօթ չէ։ —հիմա եթէ քաղաքական - ազգային ակնարկութիւն մը ընէի, մեր սիրելի Արազը ուժգին կը քաշէր քղանցքս, Բանասիրութիւնը անտարբեր կը թողու զինքը, կամ հեգնօտ չրթունք կը չինէ դէմքին վրայ...

∴ Ունինք ապաժաման, ապագայ, ապէնիազ, ապիկար։ Մասնիկը, ապ, նոյն է, ժխտական իմաստով. ապաժաման՝ չհասնող կամ ուշ հասնող. ապէնիազ՝ որ նուազութիւն, կարօտութիւն չունի (Աստուած), ապիկար՝ անկարող։ Իսկ ապագային մէջ ապա կը նշանակէ ետքը, բայց կը թուի թէ դարձեալ նոյն ապ ժխտականն է, իմաստի եղանակաւորումով, «այնինչ» չի գար, պիտի գայ։ Ապագայ չի բաւեր ցուցնելը միայն։ Պէտք է ըսենք թէ ապիկարին, ապէնիազին ի եւ է գիրերով կազմութիւնը լեզուին քմայքն է, թերեւս ներդաշնակութեան պահանջք։

Բայց տեսէ՛ք թէ այս իսկ պատճառով, պէտք է խնամքով, հոգածութեամբ մօտենանք այս դիցուհիին՝ որ լեզուն է։

ՅԱՐԱՋ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՕՏԱՆԱՒՈՆ ԵՒ ԱՐՕՐԻՆ ՄԻՋԵՒ

Թուրքերէն «Թան» խմբագրականի մը մէջ հետեւեալը դիտել կուտայ.

Աւելի քան 138 տարի առաջ, անգլիացի տնտեսագէտ Մալթուս, բնակչութեան մասին իր նշանաւոր գիրքին առաջին տպագրութիւնն է հրատարակած։ Այդ գիրքին մէջ կան քանի մը էջեր, որոնք լի են Թուրք գիւղացիին կեանքին դէմ մղած պայքարի մասին անհատ ճշմարտութիւններով։ Մալթուս կ'ըսէ թէ. «Թուրքիոյ մէջ գոյութիւն ունի աւերակ դարձած ճնշուած գիւղացի դասակարգ մը։ Դժբախտութեան գլխաւոր պատճառն է կառավարութեան բռնապետականութիւնն ու տկարութիւնը։ Օրէնքները գէշ են, բայց շատ աւելի գէշ են գործադրութեան օրէնքները։ Ապրանքի մասին անապահովութիւնը, անհոգութիւնն ու հիւանդութիւնը ամէն ժամանակի յատուկ փորձանքներ են։ Իբրեւ արդիւնք այս բոլորին, Թուրքիոյ բնակչութիւնը հետզհետէ կը նուազի ու կենցաղի մակարդակը կ'իջնէ։ Բնութեան դէմ պայքարելու յատուկ միջոցները անհնանախնականներն են։ Իսկ այդ միջոցները կիրարկելու համար կը գործածուին կենդանիներ որոնք բոլորովին անգործածելի են։ Պայքարի պայմանները օր ըստ օրէ կը վատթարանան։ Ու կը նուազի այն բերքը՝ զոր յնուիթիւնը կուտայ։ Անոնք որոնք գիւղին մէջ անզօր կ'ըլլան պայքարի ծանր բեռը կրելու, կ'երթան քաղաքները։ Ու անոնց մեծ բաժինները եւս կը վիճակին մնացորդներուն»։

138 տարիէ ի վեր շատ դէպքեր տեղի ունեցան այս երկրին մէջ։ Բայց գրեթէ ոչինչ եղաւ՝ գիւղացիին վիճակը փոփոխելու համար։ Երկիրը, օրին մէկը, հասկցաւ թէ ետ է մնացած՝ համեմատած ուրիշ երկիրներու։ Ու զգաց պէտքը յառաջ նետուելու, բայց, նետուած քայլերը, արդիւնքի տեսակէտէն, նմանեցան պարզապէս հեծելազօրքի թեւի մը ինքնագլուխ յառաջացումին։ Բուն բանակը չկրցաւ երթալ այդ թեւին ետեւէն (ընդգծումները մերն են. Յառաջ)։ Հետեւանքը սա եղաւ,— երկրին մէջ բուռ մը մարդիկ արեւմտականացան։ Անոնք գտան նոր հնարաւորութիւններ եւ նոր կերպեր՝ ապրելու, առողջութիւնին պահպանելու, սորվելու, իրենց ապարէզն ու արհեստը կիրարկելու համար։ Բայց, ազգին մեծ մասը չկրցաւ անոնց հետեւիլ։ Ու երկրին մէջ յառաջ եկան երկու աշխարհներ որոնք իրարմէ տարբեր են ու իրարմէ հեռու։

Այս աշխարհներէն մին օդանաւը գործածէ։ Կ'ապրի ելեկտրականութեան ու մեքենականութեան շրջանին միջեւ։ Իսկ միւսը՝ բնութեան դէմ պայքարի տեսակէտէն՝ արօրի շրջանը կ'ապրի։ Այլ երկիրներու երկրագործական ապարէզը վերածուած է հսկայ գործատունի մը՝ բնութենէն բերք առանելու համար. մինչդեռ Թուրք գիւղացին, բաղդատմամբ օդանաւին, արօրի շրջանին մէջ է մնացած։ Ան այդ պայքարը կը տանի արօրով, եւ թէ կոտրտած արօրով մը։ Ան հարիւրին մէկն իսկ չի գտներ բնականոն կեանքով մարդուն բաժնի կեանքին, առողջութեանը, ծանօթութեանն ու հաճոյքներուն։ Իր կոկորդը շատ մեծ զրկանքով ու պակասներով կլլացնելէ վերջ, ան երբեք չի կրնար տալ հարստութիւններ, որոնք դիմաւորեն յեղափոխական Թուրքիոյ բարդաւաճման պէտքերը։

Յեղափոխական Թուրքիան չէր կրնար, անշուշտ, անտարբեր մնալ նման վիճակի մը առջեւ։ Ան չհաւանեցաւ նաեւ, իբրեւ դարման, ժանր մուները միջոցներու, եւ ոչ ալ «հրաշակայլեր» կռիւի ձեւին՝ բնութեան դէմ տարուելիք պայքարին համար։ Ու հիմնեց երկրագործական Հնարիթիւն։ Առիկա Թուրքիոյ մայր բերդն էր՝ բնութենէն շատ բերք առնելու պայքարին։ Պայքարի նոր բանակին սպառը եւ ապանները այդ հաստատութենէն սկսան ելլել։ Բացառական հոգինեկ, որոնք կ'ենթադրէին թէ անպատճառ հարկ է թերութիւններ գտնել՝ ցոյց տալու համար իրենց խելացիութիւնը, սկսան աննպաստ կարծիքներ յայտնել։ Բայց, գործը չկասեցաւ։ Այսօր, Թուրք դիտական բանակը գիւղերը տարածուած է (կ'ակնարկէ այդ հաստատութեան շրջանաւարտներուն, որոնք գիւղերը ղրկուած են. Յառաջ)։ Այս պայքարին յաջողութիւնը եւս, բոլոր պատերազմներուն նման, կախում ունի այն շահագրգռութենէն, զոր ցոյց պիտի տայ ժողովուրդը։

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Էնկիւրիի մէջ կազմակերպուած է ցուցահանդէս մը, ուր երեք տեսակ «Թուրք գիւղացի» կը ներկայացուի։ Առաջին,— կայսրութեան շրջանինը, սպառութեան շրջանինը եւ հանրապետութեան շրջանինը։ Փոխատուներու գերին եղած գիւղացին է առաջինը. երկրորդը այն որ անհող է. իսկ երրորդը, այժմունը, հողատէր գիւղացին։ Պիտի ցուցադրուին նաեւ այն երկրագործական գործիքները, զորս այս երեք տեսակ գիւղացիները գործածած են. յետոյ՝ փոխադրութեան միջոցները անոնց ծախելու կերպերը։ Ցուցահանդէսը ցոյց պիտի տայ նաեւ այն շրջանակը եւ տարրերը որոնք պիտի կազմեն հանրապետական ու քեմալական գիւղը։ Այդ շրջանակը բարձըր երկրագործական հաստատութիւնն է (Էնկիւրի)։ Այս ցուցահանդէսին կազմակերպիչն է «Թուրքիոյ Ընդհ. Երկր. Միութիւնը»։ Բոլոր երկր. արդիւնաբերութիւնները հոն պիտի ցուցադրուին։ Առիկա, կը խորհուի, միջոց մը պիտի ըլլայ ընդհանրացնելու համար այն յատկութիւնները զորս պիտի ունենայ հանրապետութեան կողմէ ստիմուլեալ Թուրք գիւղը»։

ԸՍՄԷԹԻ ԼՈՆՏՈՆԻ ԱՅՑԸ

ՑԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Ստոյգ կը նկատուի թէ Ըսմէթ Ինէօնիւի Լոնտոն կատարելիք այցելութիւնը յետաձգուած է յառաջիկայ գարնան։

Պատճառը կը մնայ անծանօթ։

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴԱՍԸ

Հինգշաբթի իրիկուն, կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցաւ Հ. Ս. Միութեան առաջին ցուցադասը (démonstration)։

Ժամը 8.30ին, իր չքեղ սրահներուն դռները արդէն բացուած, արհեստակիցներու չարքին, ուրիշ հայրենակիցներ խումբ խումբ կուգային իրենց տեղերը գրաւելու։

Հանդէսին բացումէն առաջ, Միութեան փոխ-նախագահ Գ. Զալըմէն սիրայօժար իր անթէլը տրամադրած էր, ինչ որ հաճելի անակնկալ մը եղաւ բոլորի համար։ Երգուեցան անոյշ եղանակներ, երբ պահ մը, այս խանդավառ բայց տխուր երգեհոնութիւնը մոռցաւ իր ներկայ հոգերը։

Կարգադիր յանձնախումբը բոլոր ներկաները հիւրասիրեց օշարակներով եւ անուշեղէններով։

Վերջապէս օրուան նախագահ Գ.Ա. Սարաֆեան քանի մը խօսքերով բացաւ հանդէսը։ Հրաւէր կարդաց բոլոր մօտաւոր եւ հեռաւոր ոչ-անդամ սափրիչներու, որպէսզի գան եւ միանան։

Ու սկսաւ ցուցահանդէսը։

Միութեան եռանդուն անդամներէն Գ. Օհան Թէպոյեան, հիմա, կը բացատրէ իր գործը։ Օրինակը, որուն համար թերեւս մէկ ժամ աշխատանք տարած է, իրականութեան մէջ գեղեցիկ գործ մըն էր։ Աշխատած է խարտեաչ մազի վրայ։ Mise-en-plis։ Ճակատին վրայէն դէպի ետ, եւ երկու կողմերէն մատնաչափ խոպոպիկներ կը հասնէին մինչեւ ծոծրակը։ Իր տեսակին մէջ եզակի արդիական գործ մըն էր։

Երկրորդ օրինակը կը պատկանէր Գ. Ա. Ծաղրագեանի, որ աշխատած էր indéfrisable վրայ։ Գործը պատկերացուցած mise-en-plisով կէմինոտրագոյն մազի վրայ։ Ճակատին վրայէն դէպի ետեւ չարած էր մանր խոպոպներ։ Քիչ մը աշխատանք աւելի լաւ արդիւնք պիտի տար։

Ահա երրորդ մը, Գ. Սանփանեան. կեցած է իր օրինակին հետ։ Ամէնուն աչքերը սեւեռած են այդ գոյգին վըրայ։ Վարդի փունջ մըն է դրած կարծես կնոջ ուսերուն վրայ։ Գործը պատկերացուցած էր mise-en-plisով։ Աշխատած էր կէս դեղին վարդագոյն մազի վրայ։ Մաս մը մազեր առնուած ճակատին վրայ, մանր ոլորաններով իրարու ագուցուած։ Գլուխին վրայ դեղին վարդերու նման խոպոպներ։ Երկու կողմերէն ականջներուն վրայ երկարող ալիքներ ու խոպոպներ ծոծրակին վրայ։ Իր տեսակին մէջ եզակի արդիական գործ մը որ ծափերու արժանացաւ։ Մէջ ընդ մէջ «Թօթօ Մաքեսի» կողմէ նկարուեցան օրինակները։

Երկրորդ ցուցադասը որ պիտի սկսի մօտերս, կը խորհինք թէ մեծ յաջողութիւն պիտի գտնէ, այս անգամ աւելի առատ բազմութեան մը ներկայութեան։

Ու ցուցադասը պիտի շարունակուի այսպէս։

Իսկ Միութեան տարեկան ցուցահանդէս - պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 23ին։ Հիմակուընէ մեծ աշխատանքներ կը տարուին յաջող եւ փայլուն դարձնելու համար։ Դեռ պիտի խօսինք այս մասին։

Քաջալերենք Հայ Սափրիչներու Միութեան այս ձեռնարկը, որ պիտի ծառայէ արհեստին զարգացման եւ անդործ եղբայրներուն աշխատանք ճարելու։

ՍԱՏՈՒՐ ԳԻՐԳԻՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽԱՆՋԵԱՆԻՆ ՅԱՋՈՐԴԸ ԱՄԱՏՈՒՆԻ

Գրած էինք թէ Խանջեանի յաջորդած է Ամատունի, իբրեւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար։

Սեպտ. 18—21 տեղի ունեցաւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի նիստը, որ վաւերացուց Ամատունիի պաշտօնը, իբրեւ առաջին քարտուղար։

Ա. Ս. Ամատունի ծնած է 1900ին Կիրովաբադի մէջ (Ազրբէջան)։ Միջնակարգ կրթութիւնը ստացած է գիմնազիոնի մէջ։ Կոմունիստ կուսակցութեան անդամակցած է 1919ին (Գանձակի մէջ)։ Մինչեւ 1925, աշխատած կոմունիստ երիտասարդներու կազմակերպութեան մէջ։ Ղեկավարած է Կիրովաբադի, Շամխորի կոմունիստ երիտասարդներու կազմակերպութիւնները (1919—1921), յետոյ վարիչ, ապա քարտուղար նշանակուած է Հայաստանի կոմունիստ երիտասարդներու միութեան փրոփականտայի բաժնին (1921—1923)։ Ժամանակ մըն ալ Անդրկովկասեան կոմունիստ երիտասարդներու միութեան կազմակերպական բաժնի վարիչ (1923—1925)։

Այնուհետեւ, 1926—1928 կը գտնուի Մոսկուա, ուր կը մտնէ Կոմունիստ Ակադեմիան եւ Կարմիր Փրոֆէսորայի ուսումնարանը։Յետոյ կուգայ Հայաստան եւ մինչեւ 1930 կ'աշխատի կոմունիստ կուսակցութեան ղեկավար գիրքերուն մէջ, իբրեւ վարիչ մշակութային փրոփականտի բաժնին, քարտուղար Երեւանի Գաւառային Կոմիտէի, յետոյ կը նշանակուի Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի երկրորդ քարտուղար։ 1934ին աշխատած է Անդրկովկասեան Երկրային Կոմիտէի, յետոյ Ազրբէջանի Հողային գործավարութեան, 1935ին Բագուի Կոմիտէին մէջ։

∴ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի երկրորդ քարտուղար նշանակուեցաւ Սա- Ակոպով։

Կեդր. Կոմիտէի մէջ առնուեցաւ Մ. Ն. Դանիէլեան։ Կեդր. Կոմիտէէն վըտարուած հռչակուեցան Ա. Գուլոյեան, Ն. Ստեփանեան, Դ. Սիմոնեան, Ընձակ Տէր Վահանեան, Ա. Աղոյեան։

Կեդր. Կոմիտէէն դուրս հանուեցան Լ. Ուլրբէկեան, Ա. Գողունց, Կ. Մատինեան, Ե. Յովհաննիսեան, Թ. Վինդբերգ, Ե. Սիլանեան։

ՇՈՒՆ ՄԸ ԿԸ ՀԱՉԷՐ...

Փարիզի ազնուականներու թաղամասին մէջ փարթամ բնակարան մը։

Այնտեղ կը բնակին ականաւոր բանաստեղծ Փոլ Վալերի, քանդակագործուհի Թիթա, ջութակ գեղուհի մը, լաքարախառնուր նկարիչ մը։

Թատերախաղ չէ որ կը գրենք։ Մըտիկ ըրէք,— պատմութիւնը հասած է մինչեւ դատարան։

Քանդակագործ տիկին Թիթա ունի շնիկ մը, որ քանի կը հաչէ, դրացի յարկաբաժիններու բնակիչներէն՝ լաքարախառնուրը չաքար կը չինէ, ջութակարը ջիղերը կը գալարէ,— տեսարա՜ն

Անհանդուրժելի է շնիկին ձայնը, կ'ըսեն դրացիները։ Երբ վերելակը սնդիկի գունդին նման կը բարձրանայ սովորական եւ երկար վո՜ւով մը, շնիկը կը սկսի հաչել, եւ ահա կը տառապի չաքարախառնուրը. Բժիշկները յանձնարարած են ապրիլ խաղաղութեան մէջ, լուռ եւ հանգիստ երկնալ։ Բայց խեղճը ի՞նչպէս լուռ եւ հանգիստ մնայ, շնիկը կը հաչէ եւ կը ջղայնացնէ զինք,— հետեւաբար չաքարն ալ կը չատնայ հիւանդին կազմին մէջ։

Իսկ միւս յարկաբաժինին մէջ կը բնակի դեղանի ջութակարը, որուն եւս բժիշկները յանձնարարած են լռութիւն, մենութիւն, ծուլութիւն։ Սակայն եկուր տես որ երբ հեռախօսը կը հնչէ, շնիկն ալ կը հաչէ,— կարծես ինք պատասխանէր հեռախօսով խօսողին։ Եւ ահա ջութակարին ջիղերը կը բռնեն, մազերը խռիւ խռիւ կը կենան, ոտքերը եւ ձեռքերը կը գալարին,— կատաղի-Թաիկէ, պոռալ-կանչել։

Քանի մը անգամ նկարիչը կ'երթայ կը զարնէ տիկին Թիթայի դրան.

— Տիկին, չանդ խօսք հասկցուր, թող չհաչէ, որովհետեւ քանի հաչէ, չաքար կը չինեմ...

— Է՛, ի՞նչ կ'ըլլայ, չաքար չինէ, թերեւս կ'ամաննայ չաքարը...

Եւ չաքարախառնուրը վնասուց-հատուցումի սպառնալիքով կը մեկնի։

Ահա կուգայ դեղանի ջութակարը.

— Տիկի՛ն, չանդ բերանը գոցէ,թող չհաչէ, որովհետեւ քանի կը հաչէ, ջիղերս կը բռնեն...

— Լաւ կ'ըլլայ որ դուն քու ջիղերուդ խօսք հասկցնես...

— Լեցո՛ւր չունդ,թէ ոչ ջիղերս...

— Բռնէ ջիղերդ

Եւ դրացուհին ալ վնասուց-հատուցումի սպառնալիքով կը մեկնի։

Դատական պաշտօնեայ մը քննութեան համար կը ներկայանայ այս երջանիկ բնակարանը։ Կը կանչեն շունը։ Դատական պաշտօնեան տեղեկագիր մը կուտայ, ըսելով թէ շնիկը կը հաչէ ամէն անգամ որ հեռախօսը կը հնչէ, եւ հաչիւնները կաղկանձիւնի պէս տխուր են, երկարաձիգ եւ անհաճոյ։ Այսուհանդերձ կ'աւելցնէ որ այդ հաչիւնները իր մէջ ոչ մէկ չաքար չինած են, ոչ ալ ջիղերը արձրկած։

Վերջապէս կուգայ դատին օրը։Տիկին Թիթա երկու փաստաբան կ'առնէ ու կ'երթայ դատարան։ Փաստաբաններէն մէկը իրեն համար, միւսն ալ շնիկին համար։ Տիկին Թիթա վկայութեան կը կանչէ նաեւ ականաւոր բանաստեղծը, Փոլ Վալերի, որ գրութեամբ մը կը յայտարարէ թէ երբեք նեղուած չէ Տիկ. Թիթայի շնիկին հաչիւններէն։

Հակառակորդ կողմը կը պնդէ թէ ականաւոր բանաստեղծին ձեռագիրը չունի ուրիշ արժէք՝ Թանգարանէ դուրս։Ականաւորին յարկաբաժինը քիչ մը հեռու գտնուելով, իր փղոսկրեայ աշտարակէն չէ լսած շնիկին հաչիւնը, հետեւաբար չէ տեսած նկարիչին պատրաստած չաքարը,ջութակարին խաղցած խենթութիւնը։

Ձմոռնանք ըսելու, որ շնիկն ալ դատարան բերուած էր։ Սակայն դատարանին մէջ ոչ վերելակ կար եւ ոչ ալ հեռախօս,ուստի շնիկն ալ չէր հաչած երբեք

Դատարանը որոշեց փորձնական քննութիւն մը կատարել,հասկնալու համար թէ ինչու՛ Փոլ Վալերի չաքար չի չիներ, թէ ինչո՛ւ նկարիչը շատ չաքար կը չինէ,— նկարիչը բանաստեղծէն աւելի զգայո՞ւն է արդեօք, թէ աւելի... տնտեսագէտ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (3 հոկտ.)։

— «Յունահայ վարժարաններու վերաբացումը, որուն հրահանգը անձամբ տուաւ կրթական նախարար Գ. Եորղաքօփուլօս, ուրախութեան ըղձացումներով յորդեցուց բոլորին հոգիները։

Յակաւին անծանօթ է մեզի վարժարաններուն համար պատրաստուելիք մէջ եղող կրթական ծրագիրը, որուն պիտի յաջորդէ, հաւանաբար, որևաթիւ մը։

Բայց ինչ որ տրուեցաւ մեզի, կրթական նախարարին քաղաքացիական հոգեբաշխ ձեռնարկը, կարծեր քայլ մըն է մեր իրաւունքներու ճանաչման ճամբուն վրայ, որ մեզ պարտաւորութեան տակ կը դնէ երախտագէտ ըլլալու կառավարութեան եւ անոր կրթական նախարարին հանդէպ։

Կառավարութեան լաւագոյն տրամադրութիւնները հայութեան հանդէպ երբեք կասկածի տակ դրած չէինք եւ միշտ կը յուսայինք նպաստաւոր կարգադրութեան, որ թէեւ ուշացաւ քիչ մը, սակայն յուսախաբ չըրաւ։

Կառավարութիւնը Հայասիրական զգացումներուն նորագոյն ապացոյցը տուաւ անգամ մը եւս։

Մեզի կը մնայ հիմա չարաչար չզործածել զանոնք եւ մեր կացութիւնը պատշաճեցնել պետութեան օրէնքներուն։

Պէտք կա՞յ ըսելու, թէ այս երկրին մէջ, զոր կը դաւանինք մեր հայրենիքը, օրէնքէ դուրս տարր մը դարձած ենք, օգտուելով երկրին անխտական կացութենէն եւ քաղաքական անձատուցութենէն։

Աշխատանք տարած չենք՝ վերջնական ձեւի մէջ դնելու համար մեր անորոշ կացութիւնը։ Փորձեր եղած են սթաթիւ մը ձեռք ձգելու համար, առանց յամառ հետապնդումի եւ ենթահողը պատրաստելու։

Այնքան կլանուած ենք մեր ներքին վէճերով ու պայքարներով, որ հիմնական աշխատանքը երկրորդական գծի վրայ թողած, տասներներու խաղէ ինկած եւ հիասթափութեան՝ հիասթափութիւն դիզած ենք։

Այսքանը բաւական չըլլար կարծես գործ բան ձգած, իշխանութիւններու դուռը ափ առած ենք, զիրար վարկաբեկելու, զիրար մատնելու եւ ամբաստանելու համար։

Դիմեցէք կառավարական պաշտօնատուն մը, որ եւ է գործի համար։ Ձեզի ուղղուելիք առաջին հարցումը պիտի ըլլայ մեր ներքին պայքարներու մասին։ Կուսակցական վէճերու կամ յարանուանական ըսի բասեներու մասին։

—Կաթոլի՞կ փարթիին, թէ ոչ մեծըոյորմի փարթիին կը պատկանիք։

Ձմեռնանք անօգուտ է։ Հաւատացած են, թէ Հայը, Յունաստանի մէջ, կամ կաթոլիկ եւ կամ համայնավար փրոփականտով կը զբաղի։

Այսուհետեւ ազգային իշխանութիւններուն առաջին գործը պէտք է ըլլայ մեր մասին կազմուած դէշ կարծիքը ջնջել եւ ներկայանալ իբր մէկ ամբողջութիւն։ Եթէ կարելի եղաւ ասիկա, առանց դժուարութեան պիտի յաջողինք ունենալ այն՝ ինչ որ կ'ուզենք, մեր ազգային կազմակերպութիւնը օրինաւոր եւ ամուր հիմերու վրայ դնելու համար»։

ՈՐ. ՍԻՐԱՐՓԻ ՅԻԼՐՄԱՆԵԱՆ
Եւ
ՊԱՐՈՆ ԿԻՒԼՊԱՍՏԵԱՆ
Նշանուած
Փարիզ 11 հոկտ. 1936

ՄՈՒՇԵՂ ԵՍԱՅԵԱՆ

Չորս տարի վերջ միայն Մարսիլիայէն կը հասնի մահուան լուրը Մուշեղ Եսայեանի, որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Փարիզի կազմին յաւագոյն ընկերներէն մէկն եղած էր։ Մուշեղը մեռած է Մարսիլիոյ մէկ հիւանդանոցին մէջ 1932 հոկտեմբերին եւ ոչ ոք իմացած է։ Իր հօրեղբօրորդին Գ. Վ. Եսայեանն է, որ վերջերս Մարսիլիա այցելութեան առթիւ հետաքրքրուելով ստուգած է դժբախտ լուրը։

Մուշեղ Եսայեան ծնած էր Բաբերդի մէջ 1890ի առտինները։ Հայրը՝ Կարապետ նահատակուած էր 96ի ջարդին՝ ուրիշ 10 ընկերներով։ Հօրեղբայրը Ցաճատ քէչ. ծանօթ դէմք մըն էր Բաբերդէն մինչեւ Պոլիս։

Օսմ. սահմանադրութեան շրջանին, Մուշեղ Պոլիս երթալով կը մտնէ Ղալաթիոյ Կեդր. Վարժարանը։ Յետոյ զինադադարին՝ 1919ին՝ Փարիզ գալով հետեւեցաւ ելեկտրականութեան ճիւղին, ստանալով ելեկտրագէտ-ճարտարագէտի վկայական։ Գործի աշխարհին մէջ յաջողութիւն չունենալով պարզ գործաւորի պէս աշխատեցաւ Թիւնոյի մէջ ժամանակ մը։ Յետոյ հետզհետէ մտքի անհաւասարակշռութեան նշաններ սկսաւ ցոյց տալ։ Հաւաք յետոյ, 1929ին՝ դարմանուելու համար Մարսիլիա գնաց եւ որոշ ատեն «Թոնէփարոն» հիւանդանոցը մնաց, ուրկէ վերջ, Մուշեղին հետքը կորսուած էր։

Կանուխէն մտած Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ, Մուշեղ Եսայեան անդամակցած է Պոլսոյ Դաշնակցական Ուսանողական Միութեան։ Փարիզի մէջ քանիցս կոմիտէի անդամ եւ քարտուղար եղած է։ Իրեն վստահուած կուսակցական գործերը տարած է մեծ անձնուիրութեամբ եւ խղճամիտ կերպով։ Սիրուած էր բոլոր ուսանող ընկերներէն՝ իր զուարթ եւ ընկերասէր բնաւորութեան համար։ Սահմանուած էր աւելի լաւ վիճակի, սակայն անողոք հիւանդութիւնը բըռնեց զինքը իր ամէնէն լաւ տարիքին։

Փարիզի հին ընկերները մեծ ցաւով պիտի տեղեկանան հէգ Մուշեղին մահուան։ Յարգանք իր յիշատակին։

Հ. Ս.

րով գնուեցան Հայերու եւ Արաբներու կողմէ. մինչեւ պարտական Թուրքերն ալ պատրաստ էին նոյն մասնաւճարները տալու :

Գետական պաշտօնեաներու դէմ կարենալ բողոքելու համար, Թուրքերը ստիպուած են դիմացինի դիրքին համաձայն ապահովութեան գումար մը յանձնել դրամատան եւ ստացագիրը կցել խնդրագրին. հակառակ պարագային, դիմումը անլսելի կը մնայ :

Անգարայի 1921ի դաշնագրին հակառակ ըլլալով, ամէնէն բերրի հողերը ծախուած են Հայերուն եւ այսօր 15,000 Հայեր տեղաւորուած են նահանգին մէջ : Միւս կողմէ, հայկական նոր գիւղեր կը հիմնուին :

Հալէպէն եւ շրջականներէն եկած արաբ աւազակներ կ'ասպատակեն չորս կողմը եւ թերթերուն արգիլուած է բան մը գրել :

„Թուրքիոյ թերթերուն մուտքը արգիլուած չէ պաշտօնապէս„, բայց Իսքէնտէրունի իրաւունքները պաշտպանող թերթերը կարդալ չեն տար : Թղթատարը գալուն պէս, մասնաւոր պաշտօնեաներ կը քննեն եւ անյարմար նկատուած թերթերը կ'առնեն :

ԱԼԷՎԻՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ԵՆ..

« Գուրուն » այս վերնագրին տակ կը հրատարակէ Տէօրթ Եօլէն իր ստացած հետեւեալ թղթակցութիւնը — Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը յուզումով կը սպասեն այն բանակցութեանց արդիւնքին, որոնց ձեռնարկած է մեր կառավարութիւնը. Բոլոր Թուրքերը համաձայն են թէ սպասելու է : Այսպէս, որոշած են չմասնակցիլ Սուրիոյ երեսփոխանական ընտրութեանց, որոնք պիտի սկսին այս օրերս : Այս տեսակէտով Թուրքերու հետ միացած են նաեւ Ալէվիները եւ Հայերը.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂԵՐ ԿԸ ՀԻՄՆՈՒԻՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Անտիոքցի վաճառական մը, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդած է Թուրքերէն «Թան»ի.— Նահանգին լիւէին մէջ, Թուրք լեզուէն զատ, միւս դասերը Ֆրանսերէնով եւ Արաբերէնով կ'աւանդուին : Ցետոյ դասագիրքերը արաբական տառերով են. միայն նախակրթարաններու մէջ սկսած են Թուրքերէն նոր տառերը գործածել : Ֆրանսացիները շատ կարեւորութիւն կուտան Հայերու տեղաւորման՝ Անթաքիոյ եւ մանաւանդ սահմանամերձ շրջաններու մէջ : Երբ թրքական գիւղերը հետզհետէ կը քանդուին, մեծ եռանդով աշխատանք կը թափուի հայկական նոր գիւղեր շինելու :

Փարիզ "պիտի ռմբակոծուի,, ուրբաթ օր

— • —

Առաջին անգամ ըլլալով, ուրբաթ օր օդանաւային յարձակման եւ կրաւորական պաշտպանութեան փորձեր պիտի կատարուին Փարիզի մէջ : Փորձերը պիտի սկսին ուրբաթ գիշեր ժամը 9.15ին, եւ պիտի ծանուցուին մասնաւոր սուլիչներով : «Թշնամի» օդանաւեր պիտի թռչին քաղաքին վրայ եւ «ռումբեր» պիտի ձգեն : Բոլոր լոյսերը պիտի մարին եւ քաղաքին բնակիչները ստորերկրեայ պատսպարաններու մէջ պիտի փոխադրուին : Մասնաւոր կանոններ մշակուած են այս գործողութեանց համար :

ՑԱՆՑՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱ, ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱ յաւելուածական պայմանագիր մը կնքեցին, որուն համաձայն կը կանոնաւորուին դրամական փոխանակութեանց պայմանները, երեք հրապարակներուն վրայ : Այսուհետեւ օտար դրամները (տովիզ) պիտի փոխանակուին ոսկիի դիմաց :

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԲԱՆՏՈՒՈՂՆԵՐ գրաւած էին շոգուլայի գործարան մը : Երկուշաբթի օր 50 բանուորներ յարձակելով գործարանին վրայ, դուրս հանեցին բանտուողները, իրենց կարգին գրաւեցին հաստատութիւնը եւ սկսան բանեցնել Այսպէս կը բացուի պայքարի նոր մեթոտ մը :

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻ նոյեմբեր 25 — 26ին. Մինչ այդ Լէօն Պլում շարք մը քաղաքական ճառեր պիտի խօսի, կիրակի օր՝ Օրլէանի մէջ, հոկտեմբեր 25ին Նարպոնի մէջ եւն..

ՕՓԵՐԱՅԻ հռչակաւոր աստղերէն Ֆէլիա Լիթվին (ռուս), որ միջազգային համբաւ կը վայելէր մանաւանդ պատերազմէն առաջ, մեռաւ 70 տարեկան հասակին մէջ : Ծնած էր Փեթերպուրկ : Վերջին անգամ բեմի վրայ երեւցած էր 1910 դեկտեմբեր 1ին : Պատերազմի ընթացքին ալ երգեց եւ յետոյ քաշուեցաւ ասպարէզէն : Նիւթական միջոցներէ զրկուած ըլլալով, կ'ապրէր հանգանակութեամբ :

ԲՆԻՆՁԱԽՈՅԶ ՇԱՐՔՈՅԻ եւ 22 ընկերներուն դիակները Փարիզ փոխադրուած ըլլալով, փառաւոր յուղարկաւորութիւն մը կատարուեցաւ Նոթր Տամի մէջ : Ներկայ էր նաեւ հանրապետութեան նախագահը :

ՇՈՒԷՏԱՅԻ ԲԱՐՁՐ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐ ՄԸ յիշողութիւնը կորսնցուցած ըլլալով, ամէն օր կը գտնէ յարկաբաժինի մը դուռը : Սպասաւորը կը բանայ, բայց բոլորը կը մնան ապշահար : Դռնապանը իրար կ'անցնի, կարծելով թէ գող մտեր է : Ի վերջոյ ոստիկանութեան կը դիմեն եւ կը ստուգեն ինքնութիւնը, իսկ հիւանդը ազատ կ'արձակուի Շուէտի դեսպանին երաշխաւորութեամբ .

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՒՈ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers, զանազան կարեւոր օրակարգ :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մատենադարանի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր ղրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գիրքերէն, վստահ ըլլալով որ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը :

Նուիրատուներէն կը խնդրուի հետեւեալ հասցէին ղրկել իւրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻԶՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 16 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին իր սրահին մէջ, 7 rue Bernardins Փարիզ (5) : Օրակարգ՝ տարեկան պարահանդէսին մասին, զարտուղի ներկայութիւն :

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (113)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ցանկարծ բոլոր գլուխները դարձան դէպի Թոնրատան վերի անկիւնը : Գէորգն էր խօսողը որ սովորական ցած եւ յեցուն ձայնով՝ խօսքը կարծես բողհանուրին կ'ուղղէր :

— Ժողովուրդի մը առաջնորդ մարդը, միայն չէն եւ լաւ օրերու համար չինպրուիր, այլ նեղ օրերուն է որ ան բոլորէն բարձր պէտք է կանգնի : Խնդիրը մեր գիւղի եկեղեցիի մասին չէ, այլ ամբողջ ժողովուրդի մը գոյութեան հարցն է մէջտեղ դրուած : Հարուածը վերէն կուգայ, ոչ թէ աւրտէ-ըի մը կամ երէցփոխի մը, այլ ամբողջ հայ ժողովուրդի գլխուն : Իսկ եթէ կան գլուխներ որ աւելի բարձր կանգնած են ժողովրդէն, անշուշտ անոնք կը ստանան հարուածի առաջին թափը : Խնդիրը Փարաքարի եկեղեցիի շուրջը չէ. պիտի հասկնաք, որ պայքարը ազգային պայքար մըն է եւ ամէն մէկս մեր բաժինը պիտի ունենանք անոր մէջ : Ու եւ է խուսափում, զասալքում համազօր է ազգի դէմ դաւաճանութեան :

Գէորգը վերջացուց իր խօսքը : Անոր կարճ, կտրուկ նախադասութիւնները, յանկարծ ուժը մը պայթելու տպաւորութիւնը առաջ բերին ներկաներու վրայ : Թոնրատան պատերուն տակ շարուած գիւղացիները իրար կը մխթէին եւ Գէորգի յաղթանակ մտքերուն համախորհուրդ լինելու ձեւով գլուխնին կը շարժէին :

Սարգիս Աբերը, անակնկալի եկած մարդու մը նման զարմացած, մտիկ ըրաւ Գէորգի խօսքերուն : Անշուշտ եթէ դասակը պիտի խօսէր, ուրիշ կարծիք չէր կրնար տպաւել Գէորգէն, բայց ան կրնար լռել, ի՞նչ կարիք կար խօսելու : Սարգիս Աբերը գիտեր շուրջիններր, որոնք միայն ժամ առաջ մեկնելու մասին կը մտածէին, նայեցաւ Գէորգին, որ հարցական հայեացքով իրեն կը նայէր, ուսերը թօթուեց ու վարժապետին ուղղելով խօսքը՝ ըսաւ.

— Քանի որ դուք բոլորդ այդպէս կ'որոշէք, ձեր կամքը թող լինի :

Ժողովը վերջացաւ :

Գէորգն ու Վարդանը գիւղի ուսուցչին հետ խօսքի բռնուելով քիչ ուշացան. Երբ դուրս ելան Թոնրատնէն, բակի մէջ մարդ չէր մնացած, բոլորը ցրուած էին իրենց տները :

Սքանչելի խաղաղ ու պայծառ գիշեր մըն էր : Միասին սկսան քալել եկմիածնի ճամբայով դէպի "այգին, որ գիւղէն քաւական մը հեռու կը գտնուէր. Երբ վերջացաւ ճամբու այն մասը, որ երկու կողմերէն կ'եզերուէր այգիներու պատերով, եւ պարզուեցաւ ձախ կողմի վրայ լուսնի լոյսով ողողուած դաշտը, Գէորգը տեսնեակ մը քայլ առաջ մէկը տեսաւ, որ համաչափ քայլերով կը քալէր : Սարգիս Աբերն էր : Երկու երիտասարդները շուտով հասան անոր քով :

— Հա, էդ դո՞ւ ես, Գէորգ :

— Այո, Հայրիկ :

— Ձեզզ ուր, աչքերս լաւ չեն զատեր... անոէր մնայ ծերութիւնը — եւ Սարգիս Աբերը պինդ մը սեղմեց աղուն ձեռքը եւ զայն բաց չձգեց, մինչեւ որ հասան տուն :

Գէորգը կը զգար, թէ ինչպէ՞ս հօր ձեռքը կը դողար ու մատները պինդ հուպ կուտային իր ձեռքը. Ֆիզիքական հպումէ աւելի կարծես հոգեկան պահանջ մը կը զգար ծերունի հայրը իր ձեռքը սեղմելու : Դժուար չէր Գէորգի համար հասկնալ հօր այդ պահուն ապրած ողբերգութիւնը : Այն գիտակցութիւնը, որ ինք ուղղով կրնար օգնել, իր հարազատ հօրը, կը դառնացնէր Գէորգի սիրտը :

— Կարծեմ, յանձնախումբը էգուց պիտոյ գիւղ գայ, աւելի ինքնիրեն խօսեցաւ Սարգիս Աբերը,— ճի՞շդ է, որ էգուց պիտի գայ ... հը՞, Գէորգ դու կ'իմանաս ...

— Էգուց կամ միւս օրը,— պատասխանեց Գէորգը,— առաջին անգամ մեր գիւղէն պիտի սկսին : Փարաքարը օրինակ պիտի դառնայ Արարատեան Դաշտի ամբողջ գիւղերուն ...

Սարգիս Աբերը շատ լաւ հասկցաւ զաւկի արտասանած խօսքերուն խպական իմաստը, բայց ոչինչ չպատասխանեց : Երբ հասան տուն, իր սենեակին աղջիւ դառնալով երկու երիտասարդներուն, թեթեւ հեգնութեամբ մը ծիծաղեցաւ անոնց երեսին, ու որպէս թէ զարմացած՝ ըսաւ.

— Հա՞ : Փարաքարը օրինա՞կ պիտի դառնայ : Տէ, գիշեր բարի :

ԻԳՏԻՐԻ ԳԱՒԱՌԱՊԵՏԸ

Ոչ թէ յաջորդ օրը, ինչպէս կը ըսպասուէր, այլ օր մը վերջը Փարաքար եկաւ պաշտօնական յանձնախումբը

Նահանգի բոլոր գաւառապետները խորհրդակցութեան համար Երեւան կանչուած էին, նահանգապետի մօտ : Խնդիրը պետական օրէնք մը օրինականացնելէ աւելի վարկի հարց մըն էր դարձած կառավարութեան համար : Ինչպէ՞ս կրնար կառավարութիւնը հանդուրժել ողորմելի Հայերու ցոյց տուած կատաղի դիմադրութեանը եւ ըմբոստութեանը նոր օրէնքին դէմ . Կովկասի փոխարքան, որ այնքան մեծ կապեր եւ պաշտպաններ ունէր Ցարի պալատին մէջ, ապահովցուցած էր կայսեր ամենազօր նախարար Պլէվէն, որ տասնեւհինգ օրուան ընթացքին, նոր օրէնքը տառացի կերպով գործադրուած կը լինէր, եւ Հայոց ներկայացուցիչները ստորագրած պիտի լինէին յանձնումի պաշտօնական թուղթերը : Փոխարքան այդպէս խոստացեր էր Պլէվէին, կը մնար որ նահանգապետները իրենց ստորադասեալ պաշտօնէութեամբ իրականացնէին նոր տուած խոստումը :

Այդ յանձնախումբերու անդամակցութեան հրաւիրուած էին Երեւանի քաղաքային վարչութեան ներկայացուցիչները, որոնց մեծամասնութիւնը հայ անդամներէ կը բաղկանար Բայց նահանգապետի մօտ գումարուող մասնաւոր խորհրդակցութեան անոնք չհրաւիրուեցան :

Մօտ հարիւր տարի անցած էր այն օրէն, երբ մեծազօր Մոսկովը գրաւած էր Արարատեան Դաշտը : Այդ քան տարիներու ընթացքին հեռաւոր ծայրագաւառն եկած ռուս աստիճանաւորները դեռ ընտելացած չէին տեղական ժողովուրդներուն, ոչ ալ կ'ուզէին մտնալ տերրողի եւ հպատակի փոխյարաբերութիւնը :

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-» R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՈՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 15 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3244

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՇԱՆԱԿԱԼԻՑ ՎԷՃ ՄԸ՝ ԵՐԿՈՒ ԹԵՐԹԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Այս միջոցին դարձեալ անուղղ - լեզի նամակներու փոխանա - կութիւն մը տեղի կ'ունենայ Ֆրանսայի ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց միջեւ, օրուան հոգերուն առթիւ:

Փորձենք ամփոփել անոնց իմաստը, քանի որ խնդիրը կապ ունի ոչ միայն այս երկրի ներքին կեանքին հետ, այլեւ կրնայ լրջօրէն անդրադառնալ ընկերվարութեան երկու թեւերուն վրայ:

Երեքշաբթի օր, անպաշտօն նախարար Պ. Փոլ Ֆոռ, ընկեր - վարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, նամակ մը հրատարակեց «Փոփիւլէռ»ի մէջ, իբրեւ պատասխան համայնավար կուսակցութեան երկու նամակներուն:

Այս առթիւ, Պ. Փոլ Ֆոռ անգամ մը եւս գիտել կուտար թէ համայնավար կուսակցութիւնը կը շարունակէ «Իւմանիթէ»ի մէջ հրատարակել իր նամակները, զանոնք թղթատարին յանձնելէ վերջ:

— « Արդէն յայտարարած ենք թէ այս մեթոտը չի կրնար ապահովել վստահալից գործակցութիւն մը՝ երկու եղբայր կուսակցութեանց միջեւ: Մեր կուսակցութիւնը չի վախնար հրապարակային վիճաբանութենէ. ընդհակառակն: Բայց նկատելի է որ, այս մեթոտով, հազիւ ձեւակերպուած տրտունջներ կը հաստատուին եւ այն թիւրիմացութիւնները զորս կարելի պիտի ըլլար փարատել կարծիքներու եղբայրական փոխանակութեամբ, կը ծանրանան: Ատով դուք մեզ կը ստիպէք նոյնպէս հրապարակային պատասխանի մը մէջ շեշտել նոյն տրտունջները եւ թիւրիմացութիւնները»:

Իրազեկներ գիտել կուտան թէ ժողովրդական ճակատի կառավարութեան հաստատումէն ի վեր, առաջին անգամ է որ ընկերվարական կուսակցութիւնը հրապարակաւ այսպիսի դիտողութիւն մը կ'ուղղէ համայնավարներուն:

Դեռ աւելի նշանակալից դիտողութիւն մը:

Համայնավարները պնդած էին թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը չմասնակցեցաւ հոկտեմբեր 4ի համայնավարական ցոյցին, Փարք տէ Փրէնսի մէջ:

Փոլ Ֆոռ կը պատասխանէ.

— « Զարմանալի է այս տրտունջը. որ եւ է վտանգ չէր սպառնար, որպէսզի հարկ ըլլար գործադրել միութեան դաշինքին փոխադարձ օգնութեան տրամադրութիւնը, քանի որ 20,000 շրջուն պահակներ շարժման մէջ դրուած էին, հսկելու համար ձեր ապահովութեան վրայ »:

Համայնավարները գանգատած էին նաեւ թէ՝ քանի որ իրենք ալ կուտան կառավարութեան, փոխադարձաբար պէտք է վայելին կառավարութեան մասնակցող բոլոր կուսակցութեանց աջակցութիւնը:

Ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը արդար չի գտներ նաեւ այս տրտունջը, դիտել տալով թէ համայնավարներու քուէն՝ Երեսփ. ժողովին մէջ՝ արժէք չունի, քանի որ իրենց գործիչները ծրագրեալ յարձակումներ կը կատարեն կառավարութեան դէմ, ամբողջ երկրին մէջ:

— « Ի՞նչ իմաստ ունին խորհրդարանին մէջ եղած զոհողութիւնները, ժողովրդական ճակատին պահպանման համար, երբ անդադար կը կրկնուի թէ կառավարութիւնը ժողովրդական ճակատի կառավարութիւն մը չէ կամ չէ այլեւս: ... Համայնավարները այնպիսի լեզու մը կը գործածեն որ իբրեւ թէ ժողովներու իրաւունքը վտանգուած է կառավարութեան կողմէ. մինչդեռ բուն խնդիրը այն է թէ ոստիկանութիւնը միշտ պիտի յօգնի՞ արտակարգ պարտականութիւններով եւ թէ միջին դասերու եւ բանուորներու գործակցութիւնը պիտի վտանգուի՞ վար պահելով արհեստականօրէն խմորուած արծարծում մը (աժիթասիօն):

Ինչպէս կը տեսնէք, բաւական լայն է անջրպետը, երկու կազմակերպութեանց տեսակէտներուն միջեւ:

Պատկերը աւելի հասկնալի կը դառնայ, երբ նկատի առնենք միւս ճակատին առարկութիւնները:

« Իւմանիթէ » երէկ հրատարակած էր համայնավար կուսակցութեան պատասխանը՝ այս նամակին, չեշտելով թէ զայն ստացած են « Փոփիւլէռ »ի մէջ կարդալէ յետոյ ...

Իր պատասխանին մէջ, համայնավար կուսակցութիւնը ան - պատեհ չի գտներ նամակներու հրատարակման մեթոտը, այլ օգտակար՝ հասարակաց շահուն համար:

Յետոյ յարձակողական առգամավարութիւն մը փորձելով, դիտել կուտայ թէ «Փոփիւլէռ»ը ունի «Ազատ Բեմ»ի բաժին մը, ուր « հակահամայնավարական բուռն պայքար մը կը մղուի եւ ամէնէն գէշ զրպարտութիւնները արձագանգ կը գտնեն; Այդ ստորագրութեանց երկար ցանկը կ'ապացուցանէ թէ անհատական առարկներու խնդիր մը չէ այս»: (Կը յիշէ յօդուածագիրներու անուններ, բոլորն ալ կարեւոր դէմքեր ընկերվարական կուսակցութեան մէջ):

Ուրիշ տրտունջներ ալ յայտնելէ վերջը, համայնավար կուսակցութիւնը կ'անցնի բուն հարցին, իր օրական եւ հիմնական ծրագրին,— միացնել, ձուլել երկու կուսակցութիւնները.

— « Աշխատաւորները այսօր կը գնահատեն արհեստակցական միութեան բարիքները: Անոնք իրաւամբ կը պարծենան իրենց Աշխատանքի Դաշնակցութեամբ, որ ունի հինգ միլիոն անդամ: Բայց, ի՞նչ մեծ ուրախութիւն պիտի ըլլար անոնց համար, եթէ վաղը համայնավար կուսակցութեան 274,535 անդամները, ընկերվարական կուսակցութեան 173,00 անդամները, 96,492 համայնավար եւ 30,000 ընկերվարական երիտասարդները միանային ... »:

Այստեղ կ'ընդհատենք, պարզելու համար տագնապին ուրիշ մէկ երեսը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲՈՂՈՔԸ ԱԼԶԱՍ-ԼՈՌԷՆԻ ՅՈՅՑԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Միջադէպը հարթուեցաւ անմիջապէս

Գերմանական դեսպանատան գործակատարը երեքշաբթի օր արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ քաղաքական գործերու վարիչին՝ Պ. Պարժըթօնի հետ եւ բերանացի բողոքեց համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Պ. Մորիս Թորէզի կիրակի օրուան ճառին դէմ: Պ. Պարժըթօն փափկութեամբ դիտել տուաւ թէ Պ. Թորէզ ֆրանսական կառավարութիւնը չի ներկայացներ եւ թէ խօսքի ազատութիւնը օրէնք է այս երկրին մէջ:

Միջադէպը հարթուած կը թուի այս բացատրութեամբ, մանաւանդ որ գերմանական գործակատարը հարկ չէր զգացած դիմել ուղղակի արտաքին նախարարին կամ նախարարութեան մնայուն քարտուղարին՝ Պ. Լէժէի:

Իրականին մէջ, ճշգրիտ լուրեր կը պակսին Պ. Թորէզի արտայայտութեանց մասին: Համայնավար կուսակցութիւնը որոշեց հրատարակել ճառին ամբողջական պատճէնը:- Կ'ըսուի թէ Գերմանացիները մասնաւորապէս գրգռուած են անոր համար որ Հիթլէրի մէկ ծաղրանկարը կախուած էր Սթրազպուրկի ժողովասրահին մէջ: Ըսողներ ալ կան թէ Պ. Թորէզ հետեւեալ խօսքերը վերագրած է Հիթլէրի,— Առողջութեան օգտակար է անօթի մնալ, պատերազմը անխուսափելի է, եթէ Գերմանիա իր արժանի դիրքը չստանայ աշխարհի մէջ եւն.: Այս տեղեկութեանց վրայ էր որ գերմանական մամուլը կրակ տեղաց, «ստախօս եւ զրպարտիչ» կոչելով Թորէզը եւ մեղադրելով Ֆրանսան թէ միջազգային օրէնքի հակառակ է անարգել օտար երկրի մը վարչապետը:

Ուշագրաւ պարագայ մը, այս առթիւ: Ֆրանսայի աջակողմեան մամուլը, որ բուռն պայքար կը մղէ համայնավարներուն դէմ, չհանդուրժեց գերմանական մամուլին յարձակումներուն եւ յայտարարեց թէ Գերմանիա իրաւունք չունի խառնուելու Ֆրանսայի ներքին գործերուն: «Համայնավարական այս միթինկները Ֆրանսայի վերաբերեալ գործեր են: Վարչապետ Հիթլէր ուրիշ ո եւ է մէկէն պակաս իրաւունք ունի գանգատելու նոյնիսկ ամէնէն սուր քննադատութիւններէն, որովհետեւ ինք երբեք չէ վարանած իր անհամար ճառերուն մէջ իր ուզածն ըսել ուրիշ երկիրներու մասին: Եւ այս պարագան աւելի ծանր է, քանի որ ինք ամենազօր գլուխն է Գերմանիոյ » (Ցէպա):

*** Կարգ մը թերթեր գրած էին թէ Փարիզի անգլիական դեսպանը պիտի բարեխօսէ, որպէսզի միջադէպը բարեկամաբար կարգադրուի: Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը անմիջապէս հերքեց այս լուրը:

*** Հռոմի պաշտօնական շրջանակները Մոսկուայի համար պարտութիւն մը կը նկատեն Գերմանիոյ բողոքը եւ ցաւ կը յայտնեն որ Ֆրանսա նոր դժուարութեանց կը հանդիպի :

*** Արտաքին նախարար Պ. Իվօն Տէլպօս ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, ձաղկեց գերմանական մամուլին պայքարը՝ իբրեւ միջամտութիւն Ֆրանսայի ներքին գործերուն: «Իւմանիթէ» բուռն խմբագրականով մը «Փաշական չանթաժ» կը նկատէ այս նոր պայքարը:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Օվիէտօ փրկուա՞ծ է

Միշտ հակասական են լուրերը՝ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներու մասին: Երէկ հեռագիր մը կը ծանուցանէր թէ ապստամբները կարեւոր յաղթանակ մը տարած են, իրենց օգնական ուժը հասցնելով Օվիէտոյի առջեւ, որ պաշարուած է 80 օրէ ի վեր: Հեռագիրը կ'աւելցնէր թէ պաշարեալները յաջողած են կապ հաստատել աղատարար բանակին հետ եւ թէ երկու հազար կառավարական զինուորներ սպաննուած են այս քաղաքին շուրջը մղուած կռիւներու ընթացքին: Իսկ Մատրիտէն հասած լուրեր կ'ըսեն թէ Օվիէտօ յուսահատական կացութեան մը մատնուած է:

Գալով Մատրիտի ճակատին, գործողութիւնները առ այժմ ընդհատուած են երկու կողմէն ալ, իբրեւ հետեւանք սաստիկ ձմրան եւ տեղատարափ անձրեւներու: Կառավարութիւնը տենդագին պատրաստութիւններ կը տեսնէ, մայրաքաղաքին պաշտպանութեան համար, որոշած ըլլալով երկար ատեն դիմադրել պաշարման: Այս առաջադրութեամբ կը դրուէ ուտելիքները եւ հանդերձեղէնները: Լուրի մը համաձայն, կառավարութեան կարգ մը ներկայացուցիչները կը բանակցին ապստամբներուն հետ, անձնատուր ըլլալու համար: Ապստամբ օդանաւերը թռուցիկներ ձգեցին քաղաքին մէջ, պահանջելով անձնատուր ըլլալ առանց որ եւ է պայմանի, որպէսզի արիւն չթափի:

Վերջին լուրերու համաձայն, Օվիէտոն պաշարող կարմիր հանքագործները ժամէ ժամ կը սպառնան օդը հանել պատմական մայր եկեղեցին, ուժանակ պայթեցնելով: Զօր. Արանտա, պաշարեալներուն հրամանատարը նորէն մերժեց անձնատուր ըլլալ կամ հեռացնել կիներն ու մանուկները:

*** Մարսէյլի նաւահանգստին առջեւ անծանօթներ փորձեցին օդը հանել սպանիական առագաստանաւ մը, ուժանակ եւ «Հէլիթօ» կոչուած պայթուցիկը դնելով կամրջակին վրայ: Բարեբախտաբար մաքսային պաշտօնեաները արթուն գտնուելով, յաջողեցան ի դերեւ հանել դաւադրութիւնը: Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ դաւադիրները ֆաշականներ են եւ թէ առագաստանաւը, որ 13 նաւաստիներ ունի, ռազմ. հանդերձեղէն եւ ուտեստ կը տանէր Սպանիոյ հանրապետական զօրքին համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ կարեւոր նիստ մը գումարեց երէկ, չորեքշաբթի, քննելու համար միջազգային կացութիւնը:

ՊԵԼԺԻՈՅ ֆաշականներուն (Ռէքս) առաջնորդը, Պ. Լէօն Տէկրէլ, ճամբայ ելած էր Փարիզ գալու համար, սակայն սահմանագլուխի ոստիկանութիւնը արգիլեց: Պ. Տէկրէլ յայտարարեց թէ Փարիզ կ'երթայ հացկերոյթի մը մասնակցելու համար, բայց ոստիկանութիւնը անոր ներկայացուց կառավարութեան արգելքը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ նախարարական խորհուրդը նիստ գումարեց երէկ, արտաքին խնդիրներու քննութեան համար: Թէ Լոնտոնի եւ թէ Փարիզի մէջ լուրջ մտահոգութիւն կը տիրէ միջազգային կացութեան մասին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՍ ԱԼ ԻՄԱՑԷՔ

Երէկ ամփոփեր էի «Մշակ»ի մէջ հրատարակուած երեք նամակներ՝ Գալիֆորնիոյ Հօկի Ֆրէզնօյի «խայտառակութեանց » մասին: Հեղինակը՝ Փրոֆ. Լեւոն Արծրունի, անդամ Հօկի գործադիր կոմիտէին:

Հատուած մըն ալ՝ չորրորդ նամակէն (Ֆրէզնօ, 23 յունուար 1936).

— « Գալով ձեր յունուար 19ի նամակին մէջ շօշափած հարցերուն, ի բաւ է որ Ֆրէզնոյի մասնաճիւղին վիճակը շատ քաջալերական չէ, բայց շատ սխալ պիտի ըլլայ խորհիլ թէ Ֆրէզնօ կը տարբերի այս կէտին մէջ միւս բոլոր մասնաճիւղերէն — Սալինասէն սկսեալ մինչեւ Նաշվիլի սահմանը: Տակաւին անցեալներն էր որ Լօս Անճէլըսի մասնաճիւղը (իսկ) որ երեք մասի բաժնուած էր, նորէն հաշտուեցան, անշուշտ ժամանակի մը համար: Դեռ երէկ էր որ Սարեանի եւ իմ ներկայութեան Սէլ - մայի ընկերները իրարու կռուէն կախուեցան, այն ալ ճաշի սեղանի մը շուրջ եւ յայտնի եղաւ թէ ինչպէս ատելութեամբ իրարու հետ կը վարուին:

Այս վիճակին պատասխանատուն Ձեր Հօկի կեդրոնն է:

Ամէն մասնաճիւղի մէջ կեդրոնը ունի իր յատուկ «վստահելի» մէկ կամ երկու ընկերներ որոնք կուսակցութեան անդամ են եւ անոնցմէ իր տեղեկութիւններ կ'առնէ եւ անոնց հրահանգներ կը ղրկէ: Ուրիշ խօսքով, լրտեսներ կը պահէ մասնաճիւղերու մէջ: Դժբախտաբար այս լրտեսները միշտ կ'ընտրուին ամենաինկած եւ անխղճահարիր եւ պատեհապաշտ անձերէ: Արդիւնք այն է որ միշտ կասկածանքով ու ատելութեամբ ընկերներ իրարու հանդէպ կը վարուին: Ֆրէզնոյի մասնաճիւղը ճիշդ հիմայ այդպիսի լրտեսներու հակակշռին տակն է եւ ինծի համար գրեթէ անհնար է անոնց հետ գործել: Որովհետեւ անոնք կուսակցականներ են, մեր «գործիչներ» կամ «խմբագիրներ» ուղեն չուղեն անոնց կողմը կը բռնեն եւ Հօկը քայքայումի կը մատնուի»:

Եւ ահա վերջաբանը.

— « Շատ մը ուրիշ կէտեր ալ կան նշելու, բայց հարկ չկայ. մէկ խօսքով բարին բովանդակ առումով խականել զգուած եմ կարգ մը այսպէս կոչուած ընկերներու վարմունքէն որոնք նախանձով ու ատելութեամբ լեցուն են, որոնք ծոյլ ու պատեհապաշտ են, որոնք իրենց պարապ ժամեր խաղատուներու մէջ կ'անցընեն եւ սակայն որոնք կեդրոնին (որ ըսել է Ճաշիկ Բէօռէկեանին) հաւատարիմ լրտեսներ եւ գործակիցներն են»:

Առաջի՞նն է այս, իր տեսակին մէջ:

Ո՛չ: Տարիներէ ի վեր նոյն պատմութիւնն է որ կը լսենք Փարիզէն մինչեւ Պուէնոս Այրէս, Պալքաններէն մինչեւ Նիւ Եորք: Եւ բոլորն ալ նոյն աղբիւրէն — Երեւան:

Ամիսներ առաջ, այս թերթին մէջ շանդալից մերկացումներ երեւցան, Ֆրանսայի Հօկին մէջ կատարուած գեղծումներու եւ մախումներու մասին: Աղբիւրը՝ իրենց իսկ շրջաբերականներն էին:

Յետոյ ընդդիմադիրները սկսան թերթ մը հրատարակել, «Ակօս», որմէ կարգ մը արտատպումներ կատարուեցան:

Ի՞նչ կ'ուզէք որ պատասխանէ Հօկի Կեդր. Վարչութիւնը, ամիսներով քար լռութիւն պահելէ վերջ:

— « ... Այո՛, ընկերներ, ի վիճակի ենք վճռականապէս յայտարարելու որ «Ակօս»ը զինակիցն է այսօր « Յառաջ »ին եւ « Հօկ »ը քանդելու իր ջանքերուն մէջ մրցման ելած է իր գրչեղբայր «Յառաջ»ին հետ»: (Շրջաբերական թիւ 3, Փարիզ, 17 յունիս 1936):

Գրծա՞ւ: Իսկ Երեւանի մէջ չինուելիք «Արմէնիա» հիւրանոցին փօ՞նտը. 45.000 փրանք,— ա՞յն ալ զինակից դարձաւ «Յառաջ»ին ...

ՎԱՀԷ

ԿԱԹՈՂ. ՆՈՒԻՐԱԿԻՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ամերիկահայ գաղութի վէճերու մասին

ԽՄԲ.— Առջի օր հրատարակեր էինք կաթող. նուիրակ Գարեգին արք.ի կոչը՝ ուղղուած ամերիկահայ գաղութին. իսկ երէկ՝ Ամերիկայի ռամկավար օրկանին՝ «Պայքար»ի ննգամիտ եւ գրգռիչ խմբագրականը՝ այդ առթիւ :

Երէկ ստացանք Եգիպտոսի «Արեւ»ը (ռամկավար), որուն հոկտեմբեր 7ի թիւին մէջ կը կարդանք թղթակցութիւն մը՝ այս հարցի մասին, գրուած՝ Նիւ Եորքէն, սեպտեմբեր 21 թուականով: Բարեհաճեցէք այս ալ կարդալ եւ բաղդատել «Պայքար»ի գարշապատումին հետ.—

«Նախորդ թղթակցութեամբ գրած էի թէ կաթող. պատուիրակ Գարեգին Սրբազան ձեռք առած է ազգային - եկեղեցական գործերու կարգադրութեան հարցը եւ ունեցած կարգ մը տեսակցութիւններ և խորհրդակցութիւններ, զանազան ազգային - հասարակական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներու հետ: Այս առթիւ խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրուած էին նաեւ փիլոնաշուրկ քահանաները:

Այս վերջին ժողովը տեղի ունեցաւ Առդ. Առաջնորդարանին մէջ: Ինչպէս կը լսենք, Պատուիրակ Սրբազանը լսած է անոնց գանգատները եւ ինքնարդարացումները ու երկար խորհրդակցութենէ մը վերջ ժողովը եկած է այն համոզումին թէ այն ըմբոստ քահանաները մեղայագիր պիտի տան, զղջացած ըլլալով Հայրապետական իշխանութեան դէմ իրենց ըմբոստ վարմունքին համար :

Ստոյգ աղբիւրէ կ'իմանամ որ Գարեգին Սրբազան երկու հոսանքներու (Ազգային եւ Դաշնակցական) միջեւ հաշտեցողութեան մը լաւագոյն կերպը գտած է եւ Հայրապետական հաւանութիւնը ստանալու համար հեռագրած էջմիածին: Ամենայն Հայոց Հայրապետը պատասխանած է հեռագրով եւ շնորհաւորած Կաթող. Պատուիրակը, իր ճիգերուն համար:

Թէեւ հանրութիւնը չի գիտեր թէ ի՞նչ են այդ հաշտեցողութեան մանրամասնութիւնները, բայց մօտ օրէն յայտնի կ'ըլլայ: Որովհետեւ Գարեգին Սրբազան իր վերջնական ծրագիրը պատրաստած է եւ Երեսփոխանական ժողովի հրաւէր ղրկած է բոլոր երեսփոխաններուն.

Երեսփ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ հոկտեմբեր 11ին կիրակի օր, Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցւոյն մէջ, ուր նախատեսուած էր Դուրեան արքեպիսկ.ի:

Գարեգին Սրբազան իր երկար խորհրդակցութիւններէն եւ բանակցութիւններէն վերջ պատրաստած ծրագիրը պիտի ներկայացնէ այս ժողովին:

Կը մաղթենք որ բաղձացեալ միացման այս նուիրական գործը յաջողէր եւ Ամերիկահայ գաղութը խաղաղէր վերջնականապէս »:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ԴԱԴԱՐՈՒՄԸ

Հին կեանքի վերսկսաւ Երուսաղէմի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 12 թուականով.—

Քաղաքը, որ մեռեալ վիճակ մը ունէր անցեալ ապրիլէն ի վեր, յանկարծ վերագտաւ իր սովորական, գործօն եւ աղմկալի կեանքը: Փողոցները կը թն -

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԲՌՆՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ասում են — մամուլն ու գրականութիւնը կեանքի հայելին են. բայց այս ճշմարտութիւնն արժէք ունի այնտեղ, ուր գրչի մարդիկ աշխատում են անկաշկանդ, ժողովրդավար իրաւակարգին յատուկ ազատ պայմանների մէջ. իսկ Գեստապօի կամ Գէպէուի սարսափի տակ երկչոտ հնչող տպագրական խօսքը մէկ նպատակ ունի միայն՝ աղաւաղել ու այլանդակել կեանքի պատկերը: Փարիզի Կրէվէն թանգարանում կայ մի խցիկ, որի պատերը ծածկուած են ուռուցիկ կամ փոս ընկած հայելիներով. խցիկ մտնողը չուզելով դիտելիս իրեն տեսնում է անճոռնի կազմուածքով — գլուխը գոմէշի գլխի չափ, իրանի երկայնքը լայնքի փոխուած, ոտքերն արագիլի ոտքերի հաստութեամբ: Խորհրդային մամուլն ու գրականութիւնն արտացոլում են երկրի իրականութիւնն այդ հայելիների նման:

Խորհրդային գրողը, լինի լրագրութեան, գեղեցիկ գրականութեան, թէ նոյն իսկ գիտութեան ասպարէզներում, չի ստեղծագործում առաջնորդուած իր խղճով եւ հայրենիքին ու մարդկութեան ծառայելու ազնիւ դիտումով: Նրա միակ ձգտումն է յարմարուել իշխանութեան պահանջներին եւ փայփայել նրա վստահութիւնը: Այլապէս հանճարեղ մէկը լինելով անգամ գրողը կը մնայ զէրօ եւ ոչնչութիւն. տպագրական մեքենայի միակ տէրը՝ կուսակցա-կառավարութիւնը նրան ծառայեցնում է միայն իր նախկան շահերի, իր ինքնապաշտպանութեան համար: Կարելի է ասել դա նրա ամենազօրաւոր զէնքն է: Նա մամուլն ու գրականութիւնը դարձրել է իր գոյութեան պայքարի «ճակատներից» մէկը, ուր վարձկան գրագէտները շարժում են իրենց գրիչները համաձայն «կենտկոմների» հրահանգների. եւ որովհետեւ խորհրդային «կենտկոմները» առաջնակարգ խարդախներ ու կեղծարարներ են, նրանց ենթակայ մամուլն ու գրականութիւնն էլ նուիրուած են իրաւակարգի բռնութեան ու անարդարութիւնների պաշտպանութեան: Որեւէ չեղում անկարելի է. երբ հրամայւում է գրել թէ մածունը ճերմակ չէ, խորհրդային բոլոր գրողները մարդկային ամէն արժանապատուութիւն մի կողմ շպրտած, հակառակ իրենց համոզմունքին, պիտի գրեն թէ մածունը սեւ է, ածուխից ու մուրից շինուած. պիտի հարուածեն անմեղ հարազատին, ցաւածանեն իրենց նուիրական իղձերին, հիմնովին այսօր ջրեն այն, ինչ պաշտպանում էին երէկ, եթէ դա իշխանութեան ձեռնտու է: Առաջ են քաշւում, հռչակւում ու վարձատրւում միայն այն հեղինակները, որոնք ունեն ճարպիկ ատրճութիւն ենթայականերում ղեկավարների ստերը հիմնաւորելու մէջ: Զարմանալի չէ, որ այդպիսի միջավայրից դուրս ապրող մէկին խորհրդային անգամ «առաջնադասուոր» գրողներից մի քանիսը թւում են յիմարանոցի լուսամուտը կոտրած ու դուրս ցատկած հիւանդներ.

Մօտ երկու տասնեակ տարի է, ինչ Լենին-Ստալինեան աշխարհում ճգնում են Կամկուսի թոյլ տուած սահմաններում նոր, «պրոլետարական» գրականութիւն ստեղծել եւ ոչինչ չի դուրս գալիս, որովհետեւ գրական ստեղծագործութեան համար սահմաններ գծել՝ նշանակում է նրան թուղթ մրոտելու արհեստի վերածել: Կոկորդը սեղմուած ներշնչումից չի կարելի սպասել գրաւիչ խօսք, այլ միայն անորոշ խռխռոց: Ո՞ւր են կարդալու արժանի խորհրդային գրողները, կարելի՞ է հոգեկան հաճոյք զգալ մի կոտրտուող էրենբուրգից, ժողովն ու ցրուած Բաբէլից, չինծու կացութիւնների սիրահար Շոլոխովից կամ ոստիկանական վիպագիր Ա. Տոլստոյի (չխառնել մեծ Լեւ Տոլստոյի հետ) Նեւզարակներից (Հերոսը «Իբիկուս» վէպի): Մարդկային հոգու հզօր ապրումները — սէր, անձնուիրութիւն, թախիծ, գաղափարի հաւատարմութիւն, ազգային հայրենիքի պաշտամունք արտաքսուած են գրականութիւնից եւ յայտարարուած փափկամարմին քաղքենիների յատուկ զգացումներ: Թոյլատրւում է փառաբանել միայն «սէրը» դէպի Ստալին, «հաւատարմութիւնը» Կոմկուսին, պաշտամունքը «խորհրդային հայրենիքի»:

Ոչ մի երկրում բանտերն այնքան բազմաթիւ չեն ու լեցուած որքան այդ «հայրենիքում»: Իսկ թէ ինչ արտասոց «յանցանքների» համար են մարդիկ Գէպէուի գնդաններ մտնում, այդ էլ ամէնքը գիտեն: Կը բաւէ յիշել Դ. Սիմոնեան, Ա. Բակունց, Ալազան եւ այլ հայ գրողների գլուխը: Քանի՞ քանի՞ հազարներ կան դրանց նման: Եւ ահա տառապանքի այդ աշխարհում արգիլուած է ողբալ, վիշտ ու ընդվզում երգել, եթէ դա չի վերաբերում ցարական ժամանակաշրջանին: Խորհրդային գրականութիւնից դատելով կարելի է գալ այն եզրակացութեան, որ ամբողջ Միութիւնը լեցուած է միայն ժպտադէմ, կայտառ ու երջանիկ հերոսներով ու դժբախտ մարդ այնտեղ գոյութիւն չունի: Հերոսի կոչում բնական է, մեծ դժուարութիւնների հետ չի կապուած. պէտք չկայ, որ մէկը իր կեանքը նուիրէ որեւէ բարձր իդէալի իրականացման, որպէսզի Կենտգործկոմը նրան հերոսի վկայական տայ. բաւական է մէկ անգամ ածխահանքում քրտինք մտած աշխատելով քո թոյլ բանուոր ընկերներից աւելի արտադրել կամ քաղցած կայանատէրներին իբրեւ վերահսկիչ աշխատեցնելիս նրանց կաշին յաւ քերթել եւ ահա խորհրդային գրողի հերոսն ես, նրա վէպի կեդրոնական անձնաւորութիւնը: Զանգուածների հոգեկան արթնացումը յաւիտենապէս ուշացնելու ոլոստմամբ Լենին-Ստալինեան կուսակցութիւնը նրանց զբաղեցնում է միայն առօրեայ նիւթական բարելաւումների խնդիրներով: Բանաստեղծներն ու վիպասանները պատուէր են ստանում զանազան քաղաքացիներին շէնքերի, ջրանցքների, գործարանների, խճուղիների կամ կոլխոզային հաւանոցների գրաւիչ շինարարութեամբ: Եթէ նկարագրես սիրելիիդ կորուստի կսկիծը, գրածդ չեն տպագրեր. բայց եթէ պանծացնես օրինակելի խոզանոցը՝ իսկական խորհրդային գրող ես: «Լոյսով առատօրէն ողողուած մաքուր ու ճերմակ խոզանոցում պառկած է լուացարանից նոր ելած գիրուկ խոզը. իսկ աջէւը ծաղկամանի մէջ դրուած է դաշտային ծաղիկների մի փունջ. քիչ հեռուն նրա ճուտիկները խաղում ու գլորւում են կանաչ մարգագետնի վրայ»: Այս որակի գրական արտադրութիւնների բառ Կոմկուսի նպատակն է մեծագէս խորհրդային հպատակների շինարարական երեւակայութեան բանկումին եւ ի հարկէ հեռու պահում օրինակ ազատ մտածելու եւ անկախ կուսակցական հանգամանքից հաւատար ապրելու ցնորքներից: Խորհրդային Մուսան չի սաւառնում երկնքում քնար նուագելով, այլ մինչեւ ծնկները թաղուած հողի մէջ, կաշիէ գոգնոց հագին միմեանց է զարնում ձեռքերին բռնած մուրճն ու մանգաղը.

Ռուս ազգի գրականութեան եւ գեղարուեստի պատմութիւնը վերջին 20 տարուան ժամանակաշրջանի համար չի կարող արձանագրել որեւէ յիշատակելի արժէք: Չկայ մի հեղինակ, որ հաւասարէր, չենք ասում՝ Պուշկինին, Լեւ Տոլստոյին, Դոստոյեւսկիին, Գոգոլին, այլ նոյն իսկ Լ. Անդրէեւին, Գարշինին ու Բլոկին: Մի՞թէ իսպառ խաւարեց մեծ ժողովրդի ստեղծագործող միտքը: Ոչ՛ որ հակառակ ցարական դաժան գրաքննութեան, նա անցեալում տուեց մարդկութեան մեծ հանճարներ: Մնում է ենթադրել, որ մարդկանց հոգու եւ մտածողութեան վրայ դրուած խորհրդային շղթաները անհամեմատ աւելի ծանր են, քան նոյնիսկ նախկին բռնակալներինը

Այս ճշմարտութիւնը գիտեն խորհրդային բարձր ղեկավարները: Նրանք հասկանում են անկարելիութիւնը շարունակելու դուրկ պահել այժմ քիչ շատ բարեկեցիկ բազմութիւնը իսկական գրականութիւնից կամ գեղարուեստից, որի մէջ մարդիկ փնտռում են գեղեցիկը, հոգեկանը, առօրեայ նիւթական կեանքից դուրս բարձր ապրումները: Գտնուած է կիսամիջոցը. Համեցէք կարդացէք անցեալի հանճարները, — Պուշկին, Լ. Տոլստոյ, Չեխով, Գոգոլ. դիտեցէք Րէպինի, Սէրովի, Վրուբելի նկարները. եթէ նրանք ապրելիս լինէին այժմ, հաւանական է որ ոչինչ չէին գրել եւ կ'ընկնէին Չեկայի նկուղները կամ կը տարագրուէին: Բայց խորհրդային իշխանութիւնը օգտւում է նրանց հեռու անցեալին պատկանելու առիթից ու անվտանգութիւնից եւ նոյն իսկ իրեն համախոհ ներկայացնում: Բանից դուրս է գալիս որ Դերժաւինով, Լ. Տոլստոյ, Պուշկին եւ ուրիշներ կոմունիստներ են եղել: Փայլուն կերպով տօնուեց Տոլստոյի ծննդեան հարիւրամեակը: Այժմ էլ աւելի շուքով պատրաստւում են տօնել Պուշկինի մահուան հարիւրամեակը: Պուշկինը, որ ռուս ազնուականութեան բանաստեղծն է, Պետրոս Մեծի*) փառաբանողը, ճորտերի ըմբոստութեան ղեկավար Պուգաչովին (յայտարարուած կոմունիստ) իբրեւ գող աւազակ ներկայացնողը: Ուկրանիայի ազատութեան համար Պետրոս Մեծի դէմ մարտնչող Մազեպային անւանողը այժմ վկայւում է իբրեւ խորհրդային գրող: Մոռացւում է, որ լինելով հանճարեղ բանաստեղծ, նա ինքն էլ ճորտատէր էր: Եթէ Լենին-Ստալինեան կուսակցութիւնն այդքան գնահատում է Տոլստոյին ու Պուշկինին, թող քակէ իր այսօրուան գրականութեան կապանքները, որպէսզի նրանց նման նոր հանճարներ կարենայ տալ ռուս մեծ ժողովուրդը.

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

*) Մի անօրինակ բռնակալ. իր սեփական ձեռքով գլխատել է ապստամբ զինուորներից 80 հոգի: Միակ իր արու ժառանգին սպաննել է տուել դաժան կտտանքով:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱԽՈԽԵԱՆ

ՆԻՍ.— Ուխտաւորի երկիւղածութեամբ կը մօտենամ մեծահամբաւ ծովանկարիչին ժպտուն վիլլային, ուր պիտի տեսնեմ գլուխ-գործոցներ, որոնց գովեստը կը կարդամ պարբերաբար Ֆրանսական թերթերու մէջ, գրուած հեղինակաւոր քննադատներու կողմէ. եւ ի՛նչ գովեստ...

Այցետոմսս ներս կը ղրկեմ եւ վարպետը, անգլիացի ճէնթլմէնի մը յատուկ կենցաղագիտութեամբ, զիս կ'ընդունի տեսակ մը թանգարանի վերածուած իր սիրուն հիւրասենեակին մէջ:

Մեծ եւ լայն պատուհանէ մը ներս խուժող աշնանային արեգակի զուարթ ալիք մը կը յամառի համբուրել հոս հոն զետեղուած իր հոյակապ գործերէն մէկ քանին: Անկիւն մը դաշնակ մը, որուն վրայ երբեմն ճարտարօրէն կը խաղան տաղանդաւոր ծովանկարչին երկար ու նուրբ մատները, հեղինակելու համար տպուած թէ անտիպ քանի մը քնքուշ ռոմանսներ: Գրադարան մը ճաշակաւոր կերպով կազմուած մասնագիտական գիրքերով լիքը. քանի մը հանգստաւէտ թիկնաթոռ եւ ահա կը լրանայ հիւրասենեակին զարդարանքը:

Գ. Մախոխեան կը հաճի հետաքրքրուիլ այցելութեանս շարժառիթով եւ գլխու համեստ շարժումով մը թոյլ կուտայ ինծ զմայլիլ իր թանկագին գլուխ-գործոցներուն վրայ, զորս դեռ չտեսած կը ճանչնայի՝ կարդացած ըլլալով անոնց մասին Գամիյ Մօքլէրի, Թէպօ Սիսոնի, Ֆօնտանի նման թէեւ ազգայնամոլ բայց անաչառ քննադատներու փաղաքուշ քննադատականները: Անոնք բոլորն ալ համաձայն էին թէ «Մախոխեան, հայ ծովանկարիչը, աշխարհի ներկայ գոյող մեծ ծովանկարիչներուն դասին կը պատկանի»: Սիրտս յայտնապէս կը բաբախէր, քանի կը մօտենայի այդ հրաշալիքներուն, քովս ի վեր տեսնելով անոնց անզուգական հեղինակը, որ հանճար մըն է, բուն Ֆրանսացի՛ պելժ եւ հոլանտացի քննադատներ, չմոռնալով միշտ յիշել անոր Հայ ըլլալը: Եւ իսկապէս Գ. Մախոխեան մինչեւ ծուծը Հայ մնացած է այսօր ալ, ինչպէս քառասուն տարի առաջ, երբ դեռ ոտքը Ֆրանսա չէր կոխած, երբ դեռ Պատուոյ Լեգէոնի կարմիր ժապաւէնը լամբակին չէր կպցուցած: Վայրկեանները կը սահէին եւ ես աչքս չէի կրնար յառել կամ այդ դժուարինին կտաւներէն, որոնց վրայ գծուած էին երբեմն փափուկ, երբեմն վայրագ՝ երկինքի ու ծովի պատառներ, մէկը միւսէն արտայայտիչ, մէկը միւսէն պատկառելի, ամէնքն ալ մոգական վրձինով ձեւաւորուած: Կը խորհէի թէ անոնց իւրաքանչիւրը մէկ մէկ անխօս բայց անայլայլ դասատուներ էին Հայուն տաղանդը եւ քաղաքակրթութեան չափանիշը փառաւորէն եւ պերճախօսօրէն պատմող՝ միջազգային ամէնէն հասկնալի լեզուով, ուր որ ալ երթան, որ թանգարանին մէջ ալ պահուին, որ երջանիկ ունեցողին պատերն ալ զարդարեն: Նիսի տեղական հարուստ թանգարանէն վերջ, ուր պահուած կը մնայ հայ վարպետին «Le Cattégat»ը, վեհափառ ծովանկար մը զոր թանգարանի տեսչութիւնը «un des joyaux de notre musée» (մեր թանգարանի գոհարներէն մին) կ'անուանէ, Նիսի քաղաքապետութիւնը գնեց Գ. Մախոխեանի մէկ ուրիշ նշանաւոր գործը, զետեղելու համար անիկա Քաղաքապետարանի մեծ դահլիճին մէջ ուր թագաւոր եւ հանրապետութեան աւագանին միայն մուտք ունին եւ ուր Վաթոյի, Գոռոյի եւ Կիւռէնի պէս նկարիչներու գործեր միայն կ'ընդունուէին: Եւ թերթերը շնորհաւորեցին տեղական իշխանութեան արթնամտութիւնը ձեռք բերելուն համար այդ թանկագին գործը: Եւ խորհիլ թէ մեր փարիզաբնակ հայ մտաւորականութիւնը եւ հայ նկարիչներու հոյլը դեռ կը տնտնան տօնելու համար յոբելեանը այս հսկայ տաղանդին որ իր յիսնամեայ աշխատութեամբը փառապսակ կը յօրինէ ամէն օր ոչ միայն իր՝ այլ առ հասարակ բոլոր հայ մտաւորականութեան ճակտին: Ինչո՞ւ անոր բանալ տանք Սկիպիոնի նշանաւոր խօսքը՝ «Ապերախտ հայրենիք, ոսկորներս պիտի զլանամ քեզի»:

Երախտագիտութիւնս յայտնելով մեր անզուգական Վարպետին, դուրս կ'ելլեմ հիւրասենեակ-թանգարանէն ուր, խօսքը մեր մէջ, նախկին կայսր մը փափկօրէն մերժուեցաւ. թերեւս այն լեզուն որով կայսրը կը խօսէր եւ որուն Վարպետը կը յամառէր միայն ֆրանսերէնով պատասխանել, իրեն յիշեցուցին իր երկու կորիճ եղբայրներուն խուժդուժ նահատակութիւնը նոյն այդ լեզուն խօսող խուժանին ձեռքով

ԳԱՐ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ՀԱՃԸՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

16ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Վերջին տարիներս, արտասահմանեան հայութեան անստոյգ վիճակը կամաց կամաց մոռցնել կուտայ մեր նահատակներուն խնկելի յիշատակները: Մանաւանդ ներկայ սերունդը, որ հասակ կ'առնէ օտար երկնքի տակ, լուր չունի անցեալէն ու իր մարմնի վրայ չէ զգացած Մեծ Եղեռնի արհաւիրքը ու այն բոլոր դառնութիւնները որ պատճառեց Թուրքը, ոչնչացնելով մէկ միլիոն հայութիւն:

Միւս սերունդը որ հրաշքով ազատեցաւ Թուրքի եաթաղանէն, կը ճգնի թարմ պահել յիշատակները որոնք բոսպրացած են իր մորթին վրայ:

Տէր Զօրի եւ Միջագետքի անապատներու տառապանքի բոլոր փուլերէն անցած, բուռ մը ժողովուրդ զինադադարի օրերը, Կիլիկեան դաշտագետինէն դէպի Տաւրոսեան բարձրաւանդակը կը մագլցէր: Մեր թէ երիտասարդները, նաեւ մանուկներ որոնք գաղթականութեան մէջ կեանք առած էին, կ'աճապարէին երթալ գտնել իրենց նախահայրերուն հիմնած Հաճընը, վերստին կենդանացնելու: Այն միջնաբերդը ուր 900 տարի առաջ Ռուբէնի ձեռքով հիմը դրուած էր նոր հարստութեան մը:

Հաճընը աւերակոյտ մը երեւոյթը ստացած էր: Թուրքը իր աւերիչ թաթը լայն բացած, քաղաքը ամբողջութեամբ կրակի տուած էր ու քար քարի վրայ մնացած չէր: Ողբացեալ Գալաճեան եպիս. այսպէս կը նկարագրէ Հաճընը՝ իր «Գողգոթայ»ին մէջ.

— «Եթէ վերին Հայաստանի պատերազմէն առաջ Ալեքսանդրապոլը (Ներկայիս Լենինական) զուտ հայութեամբ կազմուած էր, Թուրքիոյ յատանի մէջ միակ Հաճընն էր որ 30.000 զուտ հայ ազգաբնակչութիւն ունէր, ու Չէյթունի կողքին փուշ եղած էր Թրքական կառավարութեան քով»:

Այն խիզախ երիտասարդութիւնը որ իր մարմնին վրայ զգաց [illegible] դառնութիւնները, որոնցմէ հայրենիքին մէջ մեռնիլ զէն ի ձեռին քան [illegible] Արաբիոյ կիզիչ աւազներուն [illegible] թաղուիլ: Այդ խոստումը կատարեցին 10000 Հաճընցիներ, նախընտրելով պատուաւոր մահը. Թուրքը [illegible] տեսաւ որ աւերուած բոյներէն [illegible] դիզներէն ծուխը վերստին կը բարձրանայ, չանթի մը ինկնելը զգաց [illegible] գլխուն վերեւ: Հազիւ թէ տարի մը է որ խաղաղ աշխատանքը սկսած ու քանդուած բոյները կը վերաշինուէին, երբ ուրիշ փոթորիկ մը պայթեցաւ:

1920ի դաշնադրութեան քէմալական [illegible] գործակալներ կը շրջին [illegible] Թուրք գիւղերը, կազմակերպելով [illegible] աշխատանք տանելու ու կը [illegible] կրցածութիւններ յարուցանել Հաճըն հայութեան դէմ, [illegible] թէ Ֆրանսական իշխանութիւնն է [illegible] կայն կառավարական եւ զինուորական ուժը հայութեան ձեռքն է [illegible] երկրորդ Հայաստան մը ստեղծած [illegible] են:

Կամաց կամաց Թուրք գիւղացիներ սկսան զլուխ բարձրացնել Հաճըն կառավարութեան դէմ եւ ահա օր մը ալ Հաճընցիները պաշարուած գտան իրենք զիրենք՝ քեմալական բանակին եւ Թուրք խուժաններէ:

Հաճընցիները տեսնելով իրենց [illegible] խուն գալիք մեծ վտանգը, բոլորած միահամուռ, առանց կուսակցական եւ յարանուանական խտրութեան, ժողով գումարեցին եւ որոշեցին ինքնապաշտպանութեան դիմել. Հրամանատար կարգուեցաւ [illegible] Ճէյլճեան, որ Զօր. Անդրանիկի [illegible] գունդը եղած էր Կովկասի մէջ:

Հաճընը 9 ամիս դիմադրեց գիշեր [illegible] ցերեկ եւ յաջողութեամբ պիտի [illegible] պաշտպանէր իր պայքարը, եթէ [illegible] խոստացուած օգնական ուժը [illegible] անգամներ թշնամին անակնկալի [illegible] բերելով, հայերը էին մինչեւ քանի մը օրուան ճամբայ, եւ [illegible] ռազմանիւթ ձեռք ձգեր էին: Սակայն պայքարումը երկար տեւեց, եղած [illegible] պաշար հատաւ, անօթութեան մէջ [illegible] ու ռազմամթերք պակաս [illegible] ժամանք ըրած էր ռազմիկները

1920 Հոկտեմբեր 15ին գոյժ մը [illegible] վար մեր սիրտերը [illegible] Հաճըն ոչ եւս էր: Քաղաքը քանդուեցաւ [illegible] Վահկայ բերդէն ոչ [illegible] Հաճընի անկումով [illegible] միջնաբերդը խորտակուած էր:

Հաճընցին ինչպէս հերոսաբար [illegible] հազիւ քանի մը հարիւր հոգի ազատեցան: Այսպէս հայ պատմութեան մէջ բացուեցաւ փառաւոր էջ մը [illegible] անմահացուց Հաճընի անունը

Ինչպէս Ապրիլ 11)24ը Մեծ Եղեռնի նահատակներու յաւերժացման [illegible] է, նոյնպէս 1920 Հոկտեմբեր 15ը [illegible] պատերազմեան վերապրողներու [illegible] ւառքի ու ապրելու կամքի մէկ [illegible] հրդանիշն է:

Մ. ԳՐԱՃԵԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Միւս վկաներն ալ հարցաքննելէ վերջ, Շիւքրի փաշա հրաման տուաւ ոստիկաններուն.

— Ֆրանսացի երգչուհին փակուած պահել, մինչեւ նոր տնօրինութիւն: Ան ալ պիտի բերել զայն Փարիզ: Պառուն ալ ատոնց պահեցէք մինչեւ Իզմիր մեկնող առաջին շոգենաւին օրը: Դիակը Թաքսիմի Գարաքօլը ղրկէք մինչեւ որ որոշում մը տրուի, անշուշտ գաղտնի փոխադրութիւն: Արիւնի բծերը լուացէք ջուրով. գիտէք թէ ուր կը գտնուի...: Երբ ամէն ինչ կարգադրուի, կը բանաք դեսպանատուներուն օթեակները: Վաղը իրիկուն ալ պէտք է խաղան սովորականին պէս: Անոնց օթեակները գեղանայարկին են եւ ապահովաբար բան մը չեն լսած:

Ամբողջ գործը այսպէս կարգի կանոնի դրուելով, առանց թատրոնի վարիչին ներկայութեան, քանի որ անիկա արդէն ոստիկանութեան կը վերաբերի... Շիւքրի փաշա դարձաւ եկաւ Գարիպի մօտ, որ ոստիկաններէն չշրջապատուած, դէպքերուն կը նայէր:

— Կը բարեհաճի՞ք, սիրելի պարոն, գալ տեղ մը բռնել իմ մօտ կառքին մէջ

— Վսեմափառ Տէր, պատրաստ եմ հրամաններուդ, պատասխանեց սոյն

Անձրեւը կը տեղար առատօրէն: Բերայի մեծ պողոտան ամայի է: Արդէն կէս գիշերէն վերջ ժամը մէկն է:

Շիւքրի փաշային կառքը կը սուրայ Կալաթայի աշտարակին ուղղութեամբ: Գօաթի (?) գուշակածին պէս, արդեօք Գոխաքը Վենետիկ փողոցի բնակարա՞նը պիտի տանին: Բայց ոչ, կառքը ձախ կը դառնայ եւ կը մտնէ Ֆրանսական դեսպանատան յանդող ցից վարէջին մէջ:

X

Ն. Վսեմութիւն Էրնէսթ Ֆիտէլ (Phidel) իր վաթսուներորդ տարիներու գալարութիւնը կը վերագրէր այն խորհրդութեան, թէ. կրնար ուզածին չափ հրամայել քունին: «Բոլոր հոգերը անհետացող կ'ըլլան կ'ըսէր, երբ որոշեմ քնանալ»: Հնդկաչինու այս նախկին ընդհ. կառավարիչին, այս նախարարին՝ որուն կոչ կ'ընէր Ֆրանսա բոլոր ծանր պարագաներուն մէջ, ա՛յդ թուականին՝ որ կրնար տակաւին պետական վարիչ մարդիկ գտնել քաղաքականութեամբ զբաղողներուն (politiciens) մէջ, հոգերը չէ որ կը պակսէին

Դեսպանը, որքան որ տէր իր քունին, անակնկալ զարթումներէ կը սոսկար սակայն: Նախ շատ գէշ ընդունեց գաղափարը՝ որ կուգար խանգարել զինքը խոր գիշերուան մէջ: Բայց մարդը պնդեց.

— Գ. դեսպա՛ն, Ն. Վսեմութիւն Շիւքրի փաշա Մուէզի պալատ Գ. Գրիպաքի հետ եկած է:

— Հարցուր, ի՞նչ կ'ուզեն:

— Գ. դեսպա՛ն, Ն. Վսեմութիւնը կ'ըսէ թէ կ'ուզէ խօսիլ ձեր Վսեմութեան հետ: Ն. Վսեմութիւնը կ'ըսէ թէ գործը ծանրակշիռ է, եւ չի կրնար մեկնիլ Գ. դեսպանը չտեսած: Գործը շատ տխրալորական է:

— Զար աստուածոյ, կը մըլթայ Ֆիտէլ, Շիւքրի՛ն, քովն ալ ծովային բաշա՛յ մը: Արդեօք ռուսական նաւատորմը բանի ներս մտաւ Վոսփորէն:

Բուրդէ գիշերնոցը կոճակը խոթեց, կրկնապատկելով այսպէս իր պատկառելի գիրութիւնը: Անգամ մը որ ոտքի վրայ էր՝ Ֆիտէլ այլեւս կազմ ու պատրաստ կ'ըլլար խորհելու եւ գործելու հարաւային գիւղացիի մը քիչ մը կոշտ ձեւովը, ծնօտը խիստ ու բիրտ, աչքերը գորշ՝ որոնց վերի կողմի թարթիչները կիսովի միայն կը ծածկէին անոր տեսակ մը հեգնոտ կամ վախ ազդող նայուածքը: Գավաթը եռացէն, գնաց իր գրասենեակը:

— Ներս հրամցուր այդ պարոնները:

Կայսերական ոստիկանութեան պետը խիստ յարգալից, ու յաջ Թուրքիա բարեւեց. ալ ձեռքով շարժուածք մը ըրաւ Ֆիտէլի ոտքերուն փոշին համբուրելու, յետոյ շրթունքին եւ ճակատին տարաւ զայն:

— Պարոն դեսպան, համարձակեցայ խանգարել Ձեր Վսեմութիւնը, որովհետեւ, այս իրիկուն, Գոնդորտեա թատրոնին մէջ կայսերական բանակին մէկ սպան սպաննուեցաւ:

Թուղթերու վրայ ծռած, աչքերը կիսախուփ, բռունցքը զետեղած իր աշխատութեան սեղանին վրայ, Ֆիտէլ մտիկ կ'ընէր. Մէկէն ի մէկ գլուխը վեր առնելով աչքերը սեւեռեց պայլին.

— Դո՞ւն ըրիր ատիկա:

— Պարոն դեսպան, ահա թէ ինչպէս...

— Լաւ':

Վայրկեան մը դեսպանը, գլխիկոր, խորհեցաւ, յետոյ իր նօթատետրէն թերթ մը փրցնելով գրեց. «Սիրելի տ'Օնֆալ, տոնական զգեստներդ հագէք առանց բոպէ մը կորսնցնելու: Մուշտակ մը առէք եւ եկէք: Անմիջապէս կառքով տեղ մը պիտի երթանք. Այս թուղթն ալ հետերնիդ բերէք»: Ցետոյ զանգակը զարկաւ գավաթ կանչեց.

— Սա՛ն, ասիկա առաջին թարգմանին տար եւ կառքն ալ լծել տուր:

Եւ խօսքը ուղղելով ոստիկանութեան ականաւոր պետին.

— Սիրելի Շիւքրի, ականջս ձերն է:

Ցամքօրէն, մանրակրկիտ կերպով, Թուրք բարձրաստիճան պաշտօնատարը այն առեն ամբողջ պատմութիւնը ըրաւ եւ ցոյց տուաւ ձեռք առած միջոցները: Գաղտնապահութիւն բրաւ, Գաիպաքին ընկերացող կնոջ անունը չտուաւ, որ անարգուած էր թուրք հարիւրապետին կողմէ: Բայց Ֆիտէլի ոստիկանութիւնն ալ վար չէր մնար յաւ կազմակերպութեան կողմէ...

— Ցոյն կնոջ մը խօսքը ըրէք. [illegible] ըսաւ: Կալիօպէ Տրակամէջեթեան [illegible] բնակարանը.

— Պարոն դեսպան, գուշեց Գարիպ [illegible] դիպուածով...

— Լաւ', կ'ըսեմ քեզի: Անպիտան [illegible] մէկն ես դուն... Պարագայ մըն [illegible] եթէ կը հաճիք, Շիւքրի փաշա [illegible] տեսնուիլ թէ ներկաները բան մը [illegible] տեսած: Բոլոր անունները [illegible] արդեօք:

Շիւքրի փաշա ծայր աստիճան [illegible] լացի է: Մտիկ ըրէք իր պատասխանը

— Այո, բոլոր անունները, [illegible] մափայլ տէր, եւ կրցայ [illegible] որ այս իրիկուն Գոնդորտեայի [illegible] չկար ո՛չ մէկ Գերման, ո՛չ մէկ Ռուս, ո՛չ մէկ Անգլիացի:

— Կը կարծէ՞ք ուրեմն, ըսաւ Ֆիտէլ, որ այս գիշեր իսկ կրնամ [illegible] դռնեւել պալատ:

— Վսեմափայլ տէր, Ն. Կ. Վեհափառութեան խմաց տրուած է [illegible] Հարկաւ ձեր երթալուն կը [illegible] Եթէ արտօնէք, իմ կառքս [illegible] պիտի հետեւի:

(9)

(Շար.)

Մեր կորուստները

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»էն ցաւով կ'իմանանք մահը ընկեր Պօղոս Փափազեանի, որ ծանօթ էր մասնաւորապէս Թաթար-Փազարճըքի մէջ։ Իրմէ կ'ունենանք մեր կը պատմէ.—

Պօղոս Փափազեանի մահը ցնցեց Փազարճըքի հայութիւնը։ Մահը տեղի ունեցաւ 29 սեպտեմբեր 1936ին, Սոֆիայի կաթոլիկներու հիւանդանոցին մէջ։

Հանգուցեալը, 40 տարեկան ամուրի էր։ 1922ին զինք առաջին անգամ ըլլալով Փազարճըքի Հայոց եկեղեցիի բակին մէջ։ Աջ ու ձախ կը վազէր, նոր եկած գաղթականները տեղաւորելու համար։

Ոչ մը զինքը ներկայացուցին իբրեւ յայտնի դաշնակցական, եռանդուն եւ բծախնդիր, ազգային բոլոր Միութիւններուն մէջ անդամ։ Պօղոսը շատ փոքր տարիքէն անդամագրուած է Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ։ Փազարճըքի մէջ ունեցած է կարեւոր գործունէութիւն.

Հիմնադիրը եղած է «Լոյս» պատանեկան միութեան։ Ցեառոյ «Րաֆֆի» ընթերցարանին։ Վարչական անդամ եղած է երկար ատեն։ Անդամակցած է թաղական եւ հոգաբարձական մարմիններուն։ Միշտ եղած է ջատագով եւ օրինապահ ազգային բոլոր գործերուն մէջ։ Բնաւորութեամբ շատ համեստ էր։

1923ին խումբ մը պատանիներ իրեն ներկայացան կազմելու Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղ։ Սիրով ընդունեց մեր առաջարկը։ Թէեւ մարզական եւ սկաուտական գործերէն տեղեակ չէր, բայց, տղաքը քաջալերելու համար, սկաուտական բոլոր արշաւներուն կը մասնակցէր։ Միշտ ներկայ կ'ըլլար մարզական փորձերուն։ Ան եղաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Պուլկ. շրջանի սկաուտական Ա. Բ. Գ. սկաուտական րաժնականներուն Մասնաճիւղին սկաուտներին գրօշակը նուիրած է եւ օրհնութեան օրը կնքահայր եղած էր։ Միութեան հանդէպ շատ առատաձեռն եղած է Պօղոսը, եւ այդ պատճառով Հ.Մ.Ը.Մ.ի բոլոր անդամները յարգանքով կը վարուէին իրեն հանդէպ։ Անկէ քանի մը տարի առաջ սկաուտները նուիրած էին իրեն սկաուտական բարձրաստիճան նշանակը։

1929ին, դարձեալ իր նախաձեռնութեամբ, հիմը դրուեցաւ «Արամ» Մշակութային Միութեան։ Պօղոս նախապէս որոշած էր որ պաշտէր Արամին անունը կրէ նոր հիմնուելիք միութիւնը։ Առաջին ժողովին ներկաներուն առջեւ բացատրեց իր ծրագիրը, որ հաճոյքով ընդունուեցաւ ներկաներուն կողմէ։ Այդ թուականին հիմը դրուեցաւ «Արամ» մշակութային միութեան Փազարճըքի մէջ եւ մինչեւ այսօր կը շարունակէ իր գոյութիւնը։

Պօղոսը նախաձեռնող եղած է եւ հիմը դրած Գթութեան Խաչի Փազարճըքի մասնաճիւղին եւ իր ուժերուն ներածին չափ օժանդակած է անոր յաջողութեանը։ Պօղոս չէր զլանար իր նիւթական աջակցութիւնը ոչ մէկ անհատի, ոչ մէկ կազմակերպութեան։

ՆԵՐԴԱՇԻՔ ԽԻ ՑԱՒԱԿՑԻՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

Գիսակ Սարաճեան

Երբ վերջով էր որ «Յառաջ»ի մէջ կարդացի գոյժը Գիսակ Սարաճեանի մահուան, որ ամսով առաջ տեղի ունեցած է Իրանի հեռաւոր մէկ քաղաքին՝ Մէշէթի մէջ։

Ճանչցած էի զինքը՝ երբ պատանի էր, եւ կը խոստանար փայլուն ապագայ։ Իր հայրը՝ Խաչիկ խան Սարաճեան, որ մեր գրականութեան ժիր վաստակաւորներէն եղած է, եւ որուն հանդէպ մասնաւոր յարգանք մը ունեցած եմ, հպարտ կը զգար ինքզինքը իր Գիսակով. Խնամուած դաստիարակութիւն մը առած էր անոր եւ Գատըգիւղի վարժարանին մէջ՝ արդարեւ ամենայառաջադէմ աշակերտ մը եղած էր ան։

Երբ Խաչիկ Սարաճեան ստիպուեցաւ փոխադրուիլ Թաւրիզ, այն տեղ Կիւլպէնկեանց զորգի վաճառատունին գլուխը կանգնելու, իր հետ տարաւ իր զաւակները, եւ Գիսակը՝ հոն եղաւ իր աջ բազուկը։

Եռանդուն, ազգասէր, ընտանեսէր երիտասարդ մը եղաւ Գիսակ, եւ երբ հայրը մեռաւ ծեր հասակի մէջ, ինքը յաջորդեց անոր կատարեալ անձնուիրութեամբ։

Տարիներ բոլորեցան հետ ընդ հետ, եւ օրին մէկը՝ Բերայի մեծ պողոտային վրայ երիտասարդ մը՝ յանկարծ կանգ առաւ դէմս, մինչ ես անձայարանքով կը քալէի հիւանդի մը քով երթալու։ «Բարեւ, Տոքթէօր», ըսաւ, «տրդեօք զիս ճանչցա՞ք» հարցուց, «ես Գիսակ Սարաճեանն եմ» կրկնեց։ Աշխոյժ երիտասարդ մը եղած էր, դեղեցկադէմ ու ժպտադէմ, եւ հայր իսկ էր եղած, ու գործով կարճ ժամանակի մը համար եկած էր Պոլիս։

Հօրը լուրերը հարցուցի. «Ծերացած է՝ բայց մտքի արթնութիւնը կը պահէ, կը կարդայ ու կը գրէ» ըսաւ։ Եւ քիչ յետոյ բաժնուեցանք... վերջին տեսութիւնս եղաւ, եւ ահա այսօր իր մահը կը լսեմ։

Գիսակ լուռ գործող մըն էր, անկեղծ սիրող մը իր ազգին եւ նուիրուած մը՝ ոչ միայն իր ընտանիքին, այլեւ՝ իր գերդաստանի բոլոր անդամներուն, մանաւանդ իր քոյրերուն։

Գրասէր մըն էր, թէեւ ոչ-գրագէտ իր հօրը պէս, բայց ունէր եռանդ ու մեծ իղձ գրագէտներու օգտակար հանդիսանալու։

Աչքիս առջեւ ունիմ իր մէկ նամակը Պոլսէն գրած, որուն ամէն մէկ տողը լի էառողջ գաղափարներով, եւ գիրերը այնչափ մաքուր ու գեղեցիկ են եւ խնամուած, որ մարգարտաշար մանեակի մը տպաւորութիւնը կ'ընեն տեսնողին վրայ։

Հազիւ 56 տարեկան, ահա անդարձ կը մեկնի, մեծ ցաւ պատճառելով զինքը մօտէն ճանչցողներու։

Իմ այս սփոփիչ գրած տողերովս ալ իմ ցաւակցութիւնս կը յայտնեմ իր այրիին, ու հայրակորոյս զաւակներուն, իր եղբօրը։ Ներսէս Սարաճեանի (Նիւ Եորք), նաեւ քոյրերուն՝ Տիկին Սոֆի Թիւրապեանի եւ Տիկին Անիկ Սարաճեանի։

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԽԻՍՏ ՁՄԵՌ ՄԸ ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԻ

Շուէտացի օդերեւութաբան Սանդսթրէօմ շատ խիստ ձմեռ մը կը նախատեսէ Աւստրալիային ու Եւրոպայի արեւելեան երկիրներուն համար։ «Իմ գննութիւններս ամէնէն աւելի Եւրոպայի համար են, կ'ըսէ, եւ կը վախնամ որ մինչեւ Ռուսիա, որ արդէն սաստիկ ձմեռներու վարժուած է, յառաջիկայ ձմեռը այնքան անսովոր կերպով ցած բարեխառնութիւններ պիտի տեսնայ, որ մինչեւ իսկ յայտնապէս պիտի ազդուի։ Դաշնակութեանս հիմ կը կազմեն այնպիսի գննութիւններ, զոր կատարեցի կենդանիներու եւ տունկերու վրայ։ Այս կենդանի էակներուն օժանդակութիւնը գիտնականին համար շատ արժէքաւոր է, քանի որ անոնք անսովոր կերպով աւելի զգայուն են բոլոր կլիմայական փոփոխութիւններուն՝ քան քաղաքակրթութենէն բթացած մարդիկ։ Այս դիւրազգածութեան պատճառները եւ ներքին գործարանները, որոնցմով տունկերուն եւ կենդանիներուն կրած փոփոխութիւնները տեղի կ'ունենան եւ անոնք գիտակից կ'ըլլան այդ փոփոխութիւններուն, անծանօթ են մեզի։ Մեր տեսածը միայն ա՛յն է որ այս փոփոխութիւնները կան։ Բայց այս ձմրան շատ խիստ ըլլալուն գլխաւոր իրողութիւնը ա՛յն է թէ այս տարի հատապտուղներու հունձքը շատ առատ եղած է։ (Հատապտուղ ըսածը սա մեր գիտցած անտառային պտուղներն են, ինչպէս, հլակ, մորմ, խմորուկ, ալոճ, հաղարջ)։ Գիտնականը կ'ըսէ նաեւ, թէ սովորաբար Հոկտեմբերին մէջ ըլլալիք կարգ մը բաներ, Սեպտեմբերին կիսուն եղան արդէն, — ինչպէս օձաձուկերուն թափառումը ծովուն մէջ, եւ ձիւնահաւուն (սպիտակ կաքաւ) արդէն իսկ ճերմկոտիլը Հոկտեմբերէն առաջ»։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Թուրքերէն «Թան»ի մէջ, խմբագրապետ Ահմէտ Էմին Եալման կը գրէ.

— ... Ինչ կը տեսնենք՝ երբ մեր ընդհանուր կեանքին ակնարկ մը կը նետենք։ Մէկ կողմը կը տեսնենք չափի յարմար, իրական բերքով աշխատանքներ, ու կը հպարտանանք։ Բայց, նոյն այս երկրին մէջ կան մեքենայի կտորներ, որոնք ծնած են ներքնուան մտայնութենէն եւ երէկուան կերպերէն. Անոնք շատ մը աւելորդ շարժումներ կ'ընեն եւ կը ճռճռան ու շատ ուժ կը վատնեն, բայց քիչ արդիւնք կուտան։

Ինչո՞ւ այսպէս ըլլայ։ Ինչո՞ւ ներդաշնակ վիճակ մը չառանայ երկրի կեանքին շարժման եղանակը։ Ասոր կարելի է հետեւեալ պատասխանը տալ, — յեղափոխական լուսարձակը ժամանակ չի գտներ, որուն արագ աշխատանքներուն մէջ, այս միութեանց վրայ եւս ուղղելու իր լոյսը։

Երէկուան մէտրէօէն հետեւեալ մըտայնութիւնը յառաջ կը բերէ. — «այսինչ բանը պէտք է ըլլայ, որովհետեւ երէկ բրած են»։

Այն ըմբռնումը որուն կը յենու յեղափոխութիւն մը՝ բոլորովին դէմ է այդ մտայնութեան։

Իբրեւ մէտրէօէի մտայնութիւն՝ ե-

բէկուընէ այսօրուան փոխանցուած՝ ըմբռնումներէն մէկն ալ հետեւեալն է.—Նախարարութիւնները լրացուցիչ թեւերը չեն մեքենայի մեքենային եւ անոնք անպատճառ միասին դառնալու ստիպուած չեն։ Այդ պատճառաւ ալ գործավարութեանց յարաբերութիւններուն մէջ կարգ մը ձեւակերպութիւններ եւ պաշտօնականութիւններ պէտք է ըլլան։ Այսպէս, մէկ գործավարութենէն ուրիշ գործավարութեան մը գրուած գրութիւն մը անպայման պէտք է գործավարին ստորագրութիւնը կրէ։ Այս մէկ հատիկ օրինակը իսկ մեզ դէմ առ դէմ կը դնէ վիճակի մը որ պատ կը քաշէ ընդհանուր կեանքի արդիւնաբերութեան առջեւ եւ մեռեալ շարժումներու ծնունդ կուտայ։

Օրինակ, կարելի է հարիւրաւոր պաշտօնաթուղթեր գտնել մէկ գործավարութենէն միւսին ուղղուած, ուր ըսուած է՝ «Ձեր այսինչ գրութեան կցուած այսինչ գրութեան վրայ գրուած թուղթերը պակաս էին»։ Այս թուղթերը գործավարին ստորագրել տալու համար, բարձրաստիճան պաշտօնեաներ ժամերով մասնաւոր քարտուղարին սենեակը կը սպասեն կարգի։ Ու աւելա կորուստը կ'ըլլայ այն ժամանակին, զոր հարկ է երկրին յատկացնել։ Կարգ մը գործավարութեանց մօտ ալ ստորագրուելիք թուղթեր լեռներու նման կը կուտակուին։ Այս գործելակերպը հին մտայնութեան արդիւնքն է։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՆՈՐ ԽՈՒՄԲ ՄԸ

ԿՐԸՆՈՊԼ.— Տարիներ առաջ մեր գաղութին մէջ երկու խումբեր կազմուած, բայց կէս ճամբան մնացած էին։ Արդ, երեք շաբաթէ ի վեր կազմուած է ֆութպոլի խումբ մը։ Խումբը կը ղեկավարուի միայն խաղացող ընկերներու միջոցաւ, մեծ մասը չէզոք.

Մտադրած ենք կազմել նաեւ քանի մը սկաուտական շարքեր, մարզելու համար մեր պատանիները, թէ բարոյական եւ թէ ֆիզիքական տեսակէտով։

Գիտի կազմենք ֆանֆառի խումբ մը, եւ ձրի ձայնագրութեան դասեր պիտի աւանդուին տասը տարեկանէ վեր պատանիներու։ Մանրամասնութիւններ չուտով։ Կը սպասենք բոլորին աջակցութեան, գլուխ հանելու համար մեր ծրագիրը։

Գէորգ Պօյաճեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հայ Արիներ

Հայ Արիներու Միութենէն ստացած ենք նամակ մը, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

1.— Հայ Արիներու Միութիւնը սկզբունքով որոշած է իր մասնակցութիւնը բերել բոլոր ազգային հանդէսներու։ Պարտականութիւն կը սեպէ մասնակցիլ Մայիս 28ին եւ Ապրիլ 24ի տօնակատարութեանց։

2.— Հայ Արիներու Միութիւնը որոշած է, իր մասնակցութիւնը կատարել, ազգային, Միութեան եւ սկաուտական խմբային դրօշներով։

3.— Երբ զանազան միութեանց կողմէ հրաւէր կ'ըլլայ մասնակցելու, Հայ Արիները սիրով կ'ընդունին, պայմանաւ որ ա.— 15 օր առաջ գրաւոր հրաւէր եղած ըլլայ Գ. Խորհուրդին, կամ ընդհ. պետին եւ կամ տեղական խումբի խմբապետին։ բ.— Այդ հանդէսին յայտագրութեան մէջ (յայտագիր եւ ծանուց) յիշուի Հայ Արիներու Միութեան մասնակցութիւնը։ գ.— Պարտականութիւն մը յանձնելու պարագային (կարգապահութիւն կամ կազմակերպական որեւէ աշխատանք) պէտք առաջուընէ ճշդել պատասխանատուութիւնը։ դ.— Ամէն պարագայի մէջ, Հայ Արիներու Միութիւնը երբեք յանձն չառներ պարտականութիւն մը որուն պատասխանատուութիւնը կը բաժնուի քանի մը մասնակցող կազմակերպութեանց մէջ։

Հասցէ.— Ներքին քարտուղար Թեոդոր Ֆարչեան, 72, Bd Rodin, Issy-les-Moulineaux (Seine).

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԱՐՄԻՐ ՑԱՐԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Զօպանեան-Բաշալեան ձեռնարկին առթիւ, որ ծախողեցաւ զանազան դաւադրութիւններով (26 սեպտ.).

— «Խնդիրը շատ պարզ է.— Համայնավարները, Հնչակեանները եւ Ռամկավարներու մէկ մասը դարձած են Մոսկուայի կարմիր ցարի կատարած ատրուկները, ուստի չեն ուզեր ու չպիտի ուզեն ու եւ է թերեւակայական թելադրութիւն իսկ ընել Մոսկուայի իրենց օտար տիրոջ, որպէսզի չըլլայ թէ տհաճութիւն մը պատճառած ըլլան անոր.

Ահա ձեզի Հայու անուն կրող մարդիկ եւ նոյնիսկ հայ ազգի ճակատագիրը վարելու յաւակնութիւն ունեցող քաղաքական խմբակցութիւններ, որոնք օտար բռնակալի մը քէֆին չդպչելու համար պատրաստ են ստրկօրէն լուռ մնալու հակառակ անոր, որ այդ բռնակալը կ'ուզէ յաւերժացնել Անդրկովկասի երեք հայկական գաւառներու յափշտակումը Հայաստանէն։ Կ'ուզեն լուռ մնալ այնպիսի ատեն մը՝ երբ ինքը՝ այդ բռնակալը պաշտօնապէս հրապարակային քննութեան է դրած Հայաստանի բախտը տնօրինող Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը՝ առաջարկելով կարծիքներ, սրբագրութիւններ առաջարկել այդ սահմանադրութեան մասին։

Ճշմարիտ հայրենասէր Հայը չի կրնար լռել այսպիսի ժամանակ մը։ Հայաստանի համայնավարներու տարիներու պետը՝ Ա. Խանջեան, հակառակ որ մոլորեալ մէկն էր եւ տարիներ շարունակ ծառայէն մեղանչեց հայ ժողովուրդի դէմ, հետեւեալ յանկարծ իր արթնցած խղճի ձայնին, բողոքեց Մոսկուայի մէջ ծրագրուած անարդարութեան դէմ, թէեւ առոր համար սպանուած եղաւ վրայ տալ իր կեանքը։ Ռամկավարներու ծանօթ առաջնորդը՝ Ա. Զօպանեան, հակառակ անցեալի մէջ ունեցած իր սայթաքումներուն, նոյնպէս չկրցաւ լռել եւ ճշմարիտ հայրենասէրի մը նախանձախնդրութեամբ հրապարակ նետուեցաւ իր ձայնը յանելի դարձնելու Հայաստանի դէմ նիւթուած նոր անարդարութեան դէմ, ուզելով անոր առաջքն առնել։ Լ. Բաշալեան, հայ անկուսակցական զանգուածի ականաւոր ներկայացուցիչը, նոյնպէս չուզեց լուռ մնալ, երբ համոզուեցաւ, որ «բարեկամ» մը քօղին տակ Մոսկուա նոր շարիք մը, նոր անիրաւութիւն մը կը պատրաստուի գործել Հայաստանի գլխուն.

Սակայն դժբախտաբար, Ա. Խանջեանի, Ա. Զօպանեանի եւ Լ. Բաշալեանի հայրենասիրական օրինակին հետեւեցաւ եւ կ'ուզէ հետեւիլ ոչ համայնավարներու եւ ռամկավարներու մէկ փոքրիկ մասը միայն։ Մեծամասնութիւնը աւելորդ անգամ մը ցոյց կուտայ, որ զուրկ է ճշմարիտ հայրենասիրութենէ ու խղճէ, եւ հլու հնազանդ ծառան է Մոսկուայի կարմիր ցարին, ի վնաս Հայաստանի բացայայտ շահերուն։

Եթէ Ա. Խանջեանի պէս խանդավառ ու անձնուէր համայնավար մը կը բողոքէր «ինքնասպանութիւն» գործել Հայաստանի ի նպաստ բարի խօսք մը ըսած ըլլալուն համար. եթէ Ա. Զօպանեանի եւ Լ. Բաշալեանի նման Խորհրդային կառավարութեան տարիներու անկեղծ ու նուիրուած բարեկամներ չեն կրնար Հայաստանի ի նպաստ պարզ խնդրագիր մը իսկ ուղղել Մոսկուայի կարմիր ցարին, այդ պէտք է որ ամէնէն միամիտներն անգամ համոզէ, թէ Խորհրդային կառավարութիւնը կ'ուզէ իր առջեւ ունենալ միայն բացարձակ ստրուկներ, որոնք իրաւունք չունին երբեք իրենց սեփական կարծիքն ու կամքը յայտնելու։

Ինչ որ մասնաւորապէս ցաւալի է ներկայ պարագային, այդ այն է, որ Խորհրդային կառավարութիւնը յաջողած է արտասահմանի մէջ անգամ գտնել հայանուն համայնավարներու, համայնավարացած Հնչակեաններու եւ Ռամկավարներու մէկ մասի նման ստրուկներ, որոնք ոչ միայն անընդունակ դարձած են ձայն բարձրացնելու հայ ժողովուրդի դէմ ծրագրուած նոր անիրաւութեան մը դէմ, այլ եւ ամէն գնով կ'ուզեն խեղդել արդարամիտ հայ ժողովուրդի ձայնը, որով անգամ մը եւս ցոյց կուտան, թէ Մոսկուայի կարմիր ցարին քմահաճոյքը իրենց համար վեր է հայ ազգային ամէնէն կենսական շահերէն»։

Կոչ

Միջի հաղորդուած կոչէ մը կ'իմանանք թէ Պէյրութի մէջ խումբ մը աշխատաւորներ նկատի առնելով «Աթթունի» խմբագիր եւ «Եւրոպական քաղաքակրթութեան մշակներական Ջոհը» գրքին եւ ուրիշ հատորներու հեղինակին՝ Արամ Թիւրապեանի նիւթական վիճակը, խմբաստար մարմին մը կազմած են, ամսական հինգ ֆրանքի գրութեամբ։

«Ներկայիս կոչ կ'ընենք հայ ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս հայ աշխատաւորներու, որ հաճին իրենց մասնակցութեամբ քաջալերել մեր ձեռնարկը»։

Թղթակցութիւնները ուղղել տանել նախկին հասցէին. Թագւոր Խաբբօլեան, 20 rue Denoyez, Paris (60): Դրամական առաքումները զանձապետի հասցէին՝ Քէօլէեան, 77, ավընիւ Սիմօն Պոլիվար։ Պարոն Թիւրապեանի հասցէն է՝ 5, փասաժ Քիւզինէր, Փարիզ (19)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8-9)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Գերմանացիները իրենց գիծերուն ետեւը գտնուող բոլոր դաշնակից զինուորները լրտես կը նկատէին եւ բնականաբար մահուան կը դատապարտէին զանոնք, դրեթէ առանց բացառութեան.

Երբ 1914 օգոստոս 25ին Ֆրանսական Ե. զօրաբանակը ստիպուեցաւ նահանջել Աւտէնի անտառներէն, բաւական մեծ թիւով զինուորներ իրենց ճամբան կորսնցուցին անտառին հոկայ տարածութեան վրայ։ Ոմանք նոյնիսկ այնտեղ մոռցուեցան. իսկ հեռաւոր կէտերու վրայ պահակ սպասող զինուորներ կամ ձիաւորներ, որոնք շատ հեռուները գացած էին, վերադառնալու ժամանակ չունեցան։ Զափազանց վտանգաւոր կացութեան մատնուած էին անոնք, որովհետեւ ձերբակալուելու պարագային, թշնամին պիտի գնդակահարէր զիրենք։

Այդ օրերուն Ֆրանսացի հարիւրապետ մը, Քօլպէն, իր նախաձեռնութեամբ հաւաքած էր ուղեկորոյս զինուորներէն մօտ երեք-չորս հարիւր հոգի եւ կառաջի կոփւ կը մղէր գերմանական ճակատին կռնակը, կարելով շատ անգամ թշնամիին հաղորդակցութեան միջոցները Աւտէնի շրջանին մէջ։

Հարիւրապետին սպառնալիքը այնպիսի համեմատութիւն առացած էր, որ Գերմանացիները ստիպուեցան բոլոր Գերմանացիները ստիպուեցան հազար հոգինոց ուժ մը ղրկել, թէ հազար հոգինոց ուժ մը ղրկել, փնտռտուք կատարելու համար յայտնապատ ու անթափանցելի անտառին մէջ։ Անօգուտ էր այդ փորձը, որովհետեւ Քօլպէնի տղաքը այլեւս ցրուած էին բոլոր գաղթի ճամբաներն ու թաքստոցները։

Ընդհանուր հրամանատարութիւնը Նոյեմբերի ամսուն լուր առաւ թէ Ֆրանսացի զինուորներու վաշտ մը թշնամի գիծերուն կռնակը։ Եկայ թշնամի գիծերուն Գաղտնի Սպասարկութեան զօրաբանակին Գաղտնի Սպասարկութիւնը պատրաստ էր անոնց հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու եւ բոլոր այնմ հրահանգներ ուղեց գերագոյն իշխանութենէն։

Սպայակոյտը տեղեկութիւն կ'ուզէր Փօնթաւէս-Պէրի-օ-Պաք ճակատին վրայ գտնուող գերմանական զօրաբաժնին համբաւներ ու յատակագծին մասին։ Ցանկալի փորձ մը պէտք էր այդ կարեւոր տեղեկութիւնը ձեռք բերելու համար — օդանաւորդ մը գերմանական գիծերուն ետեւն պիտի տանէր Գաղտնի Սպասարկութեան գործակալներէն մէկը, որ անկարգելով վար պիտի իջնէր, անհրաժեշտ տեղեկութիւնները պիտի հաւաքէր եւ գէշեր ատեն Գինչերունի սակէն են գետը նետուելով պիտի անցնէր հաւաքային երկրորդ, ուր դիրք բռնած էր Ֆրանսական զօրաբաժինը։

Ու գտնուեցան երկու անձնուէր Ֆրանսացիներ՝ Պէյնաու եւ լիտնապետ Պարթօ սառօջինը օդանաւորդ, երկրորդը Ինթէլիճընսի անդամ — որ յանձն առին կատարել այդ դժուարին գործը։ Առտու մը կանուխ, արեւածագէն առաջ ճամբայ ինկան անոնք։ Քանի մը ժամ ետքը օդանաւորդը կը վերադառնայ առանձին. լիտնապետը պահուով տեղ մը վար իջած էր։

Պարթօ հիմա պիտի գտնէր հարիւրապետ Քօլպէն ու իր զինուորները եւ անոր պիտի հաղորդէր Ընդհանուր Սպայակոյտին հետեւեալ հրահանգը, յանձնարարելով որ գործադրէր զայն յանուն Դաշնակիցներու ընդհանուր դատին.

— «Փնտռէ՛ եւ գտիր Աւտէնի անտառին եզերքը, Տարվէրի մօտ գտնուող գերման ընդհանուր հրամանատարութեան բանակատեղին. յարձակեցէք անոր վրայ եւ հաշիւը մաքրէ իրենց հետ։ Երբ յաջողիս, վաղուդ ցրուէ եւ աշխատէ Հոլանտա անցնիլ»։

Դժբախտաբար այս յանդուգն ծրագիրը չիրականացաւ, որովհետեւ Քօլպէն գերի ինկած էր։ Սակայն եւ այնպէս Պարթօ եւ հարիւրապետին զինուորներէն շատերը յաջողեցան, բարեկամներու աջակցութեամբ, Հոլանտա փախչիլ։ Գաղտնի Սպասարկութեան անդամը յետագային պատուանշան ստացաւ իր քաջագործութեան համար։

Պատմեցի հետաքրքրական դրուագ մը լը Քաթօյի կռիւներէն։ Հիմա տեսնենք թէ ինչ գործեր տեսաւ Գաղտնի Սպասարկութիւնը Մառնի ճակատամարտին մէջ։

Մեր Ինթէլիճընսը շատ մեծ դեր կատարեց այդ արիւնալի կռիւներուն ընթացքին. Անձնուէր ու հայրենասէր սպաներ հազարումէկ տեսակ թակարդ լարեցին գաղտնի տեղեկութիւններ առնելու եւ թշնամիին ձեռնարկները չէզոքացնելու համար. աղուէսի խորամանկութեամբ շարժեցան անոնք, ծպտուեցան, սուտ տարաձայնութիւններ հրապարակ հանեցին, ըսպանեցին, դաւադրական գործեր կատարեցին, լրտեսեցին, մահը արհամարհեցին. եւ այս ամէնը յանուն հայրենիքին։

Զարհուրելի էր Ֆրանսական ու պելժիական բանակներուն կացութիւնը ճակատամարտի առաջին օրերուն. վայրկեան մը նոյն իսկ վհատեցանք։ Գերմանիոյ հզօր յարձակողականը ջարդուփշուր պիտի ընէր դաշնակից ուժերը, հակառակ այս վերջիններուն հերոսական դիմադրութեան։ Այդ պարագային ի հարկէ բրիտանական արշաւազօրքն ալ բնաջինջ պիտի ըլլար, իսկ Ֆրանսական բանակը ամբողջութեամբ անձնատուր պիտի ըլլար։

Գերմանացիները երկու անգամ առիթ ունեցան այդ նպատակը իրագործելու, բայց եւ այնպէս երկու անգամն ալ ձախողեցան, որովհետեւ իրենց Ինթէլիճընսի կազմակերպութիւնը շատ թերի էր։ Ապացոյց լը Քաթօյի ճակատամարտը։ Անգլիացի զօրավարը քաջարար կռուեցաւ այնտեղ եւ հրաշքով ազատեց ստուարաթիւ զօրաբանակի մը բնաջնջումը։ Ֆօն Քլուք, որ շատ տաղանդաւոր զինուորական մըն էր, բոլորովին ապշեցաւ։ Աւելին. անիկա հասկցաւ որ յուսահատօրէն խաբուած էր։ Ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս պատահեցաւ այս ձախողութիւնը, երբ Գերմանացիները կ'ուզէին հաւատացնել թէ իրենց գաղտնի Սպասարկութիւնը անդուգական էր։

Պատճառը շատ պարզ է եւ պիտի պատմեմ առաջին անգամ ըլլալով։

Եթէ Ֆօն Քլուք յարատեւօրէն շարունակէր իր յաղթակոչական Բ. զօրաբանակին վրայ՝ լը Քաթօյի մէջ, մենք չպիտի կարենայինք երկար ատեն դիմադրել, քանի որ իր բանակը շատ աւելի զօրաւոր էր քան մեր արամադրութեան տակ գտնուած ուժը. բայց յանկարծ կանգ առաւ ան ու կորսնցուց պատերազմը շահելու առաջին առիթը։

դան մանրավաճառներու կանչերով եւ ինքնաշարժներու աղմուկով։ Վեց ամիսէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով հրէական հանրակառքերը կ'երթեւեկէին առանց ոստիկաններու պաշտպանութեան, վերահաստատելով կանոնաւոր յարաբերութիւնները քաղաքին բոլոր մասերուն հետ։ Խանութները կը մաքրուէին, կը շոկուէին, ամիսներէ իվեր անխնամ ձգուած ըլլալով։ Հին քաղաքին մէջ կերպարանափոխութիւնը աւելի աչքի կը զարնէր։ Սրճարանները խճողուած էին, ոսկերչնի եւ արծաթեղէնի շուկաները բացուած, պղնձագործները կը բանէին, մինչեւ անգամ թրքական հանրածանօթ բաղնիքը գործի վրայ էր։ Ամէն մարդ ուրախ կ'երեւար եւ փոխադարձ շնորհաւորութիւններ կ'ուղղուէին, «էյլ համտուլլահ»ներով։

Գաւառի մէջ ալ նոյն պատկերը։ Եաֆայի ճամբուն վրայ, ուր վերջին վեց ամսուան ընթացքին երթեւեկը տեղի կ'ունենար ընդ հսկողութեամբ, ինքնաշարժներու եւ զանազան կառքերու անվերջ գիծ մըն էր որ կը հոսէր ազատ համարձակ։ Բոլոր խանութները բացուած էին Եաֆայի գլխաւոր փողոցին վրայ, եւ քաղաքը լեցուած էր Արաբներով, որոնք խումբ խումբ կեցած կը շաղակրատէին,— բան մը որ տեսնուած չէր վեց ամիսէ ի վեր։ Նոյնիսկ Թէլ-Ավիվի մօտակայ հրեայ խանութպանները վար առած էին իրենց փեղկերը։ Ցաղթական կամարներ շինուած էին կարգ մը քաղաքներու մէջ։ Բայց եւ այնպէս Արաբները այնքան լաւատես չեն, ապագայի մասին։

Եթէ կացութեան բարւոքումը շարունակուի, աքսորականներն ալ պիտի արձակուին։

*** Զօր. Տիլ, բրիտանական բանակին հրամանատարը, պաշտօնապէս հաղորդելով գործադուլին դադարումը, կը շնորհաւորէ զինուորական եւ ոստիկանական ուժերը եւ կը յայտարարէ թէ անհրաժեշտ է առեն մը եւս մնալ կազմ եւ պատրաստ։

*** Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ ոստիկանութիւնը Հոկտեմբեր 13ին ձերբակալեց խումբ մը համայնավարներ, հինգը Թուրք, որոնք կարեւոր դեր մը կատարած են Պաղեստինի վերջին խռովութեանց մէջ։ Պաշտօնական շրջանակները կարեւոր յայտնութիւններ կը սպասեն կալանաւորներու հարցաքննութենէն։

ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Սպաննուած՝ 8 հոգի, վիրաւոր՝ 60

Երէկ հրատարակած էինք Հավասի մէկ հեռագիրը, որ կը հաղորդէր թէ արիւնալի ընդհարում մը տեղի ունեցած է Հալէպի մէջ, «Սպիտակ շապիկաւորներ»ու (քրիստոնեայ) եւ իսլամ երիտասարդներու միջեւ եւ 3 հոգի սպաննուած են, երկուքը Հայ։

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ սպաննուած են 8 հոգի, իսկ վիրաւորուած 60 հոգի։ Ուրիշ մանրամասնութիւններ կը պակսին։ (Փարիզի թերթերը այսպիսի մանրամասնութիւններով չեն գրաղիր ...)։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ 10 սանթիմ պիտի աւելնայ վաղուընէ սկսեալ (ուրբաթ, 16 Հոկտեմբեր)։

ՓԱՐԻԶԻ ՌԱԴԻՕԻՆ «ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԵԱՆ» ժամը փոխուեցաւ։ Պիտի կատարուի վաղը, ուրբաթ, ժամը 21·30էն 22·20։ Երթեւեկը պիտի դադրի ժամը 21.35էն 21.50։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ նոր ծանուցագիր մը ուղղեց Լոնտոնի չէզոքութեան յանձնախումբին, ազդարարելով թէ պիտի խզէ իր յանձնառութիւնները, եթէ կարգ մը պետութիւններ շարունակեն զէնք եւ ռազմանիւթ ղրկել Սպանիոյ ապստամբներուն։

ԼԻԹՎԻՆՈՎ Փարիզ եկած է անպաշտօն հանգամանքով եւ կը պատրաստուի Թարլավարիի (Թարլապատ) ջերմուկները երթալ։ «Մաթէն» կը գրէ թէ Խ. Միութեան արտաքին գործավարը երեւէ ինկած է իր երկրին մէջ եւ կ'աշխատի վարկ պահել երկրէն դուրս, ձգձգելով իր վերադարձը։ Վերջին ձերբակալութիւններէն վերջը, կ'ըսուի թէ եա պիտի կանչուի նաեւ Գ. Ժան Արէնս, այլ անուամբ Ալթէր, Մ. Նահանգներու խորհրդային հիւպատոսը։ Այս նոր կասկածելիները բոլորն ալ Լիթվինովի մտերիմներն եւ պաշտպանեալներն են։ Արէնս, որ 1927էն 1930 Կոմինթէրնի ներկայացուցիչն էր Փարիզի մէջ եւ դեսպանատան երկրորդ խորհրդականը, միշտ համարուած է Լիթվինովի անձնական գործակալը։ Կը կարծուի թէ Լիթվինով խախտած համարելով իր դիրքը, առողջական վիճակը պատճառ պիտի բռնէ աեւական արձակուրդ խնդրելու համար, ինչպէս ըրաւ Չիչէրին, 1928ին։

ՆԱՒԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ կը շարունակուի եւ երթեւեկը դադրած է Սէն, Մառն եւ Սօն գետերուն վրայ։ Ցիսուն չափ մակոյկներ, որոնց ութը քարիւղատար նաւեր, քով քովի շարուած են Սէնի վրայ, Սէն Ժէռմէնի կամուրջէն 500 մեթր անդին, խափանելու համար երթեւեկը։

ՔՂԵՅՐ ՀԱՃԻ ՊԷԿ սպաննուեցաւ Հալէպի մէջ, Հոկտեմբեր 3ին։ Գաղտնի ոստիկան Գ. Պայապանեան երբ կ'ուզէր խուզարկութեան ենթարկել Հաճի Պէկը, զանակի երեք հարուածներ ստացաւ կուրծքին եւ դէմքին։ Ոստիկանը իր կարգին կրակ բանալով, անկենդան գետին կը փռէ Հաճի Պէկը, ինքն ալ կ'իյնայ արիւնլուայ։

22 ՀՈԳԻ ԽԵՂԴՈՒԵՑԱՆ Ստորին Եգիպտոսի մէջ, ինքնաշարժ մը ջրանցքին մէջ գլորած ըլլալով, Պէնհայի եւ Միթղամրի միջեւ։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Հոկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, **Sociétés Savantes**ի սրահին մէջ, 8 **Rue Danton** (Մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշել)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Գ. ԲԱԼԵՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ԹԱՌԻՍՏ ԺՈՐԺ եւ ՏԻԿԻՆԸ (Ամերիկայէն նոր վերադարձած), ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (արտասանութիւն), ԸՆԿ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Գ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ)։

Ծախքերու մասնակցութիւն համար մուտք՝ 3 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵՔՕ-ՔԱՇԵԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers. Զանազան կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԼԻՕՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 16 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։ Պատգամաւորի զեկոյց եւ կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆԹԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ընկ. Թուրատ Թուրատեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԳՈՒԼՎԱՐ ՕՏՕՅԻ (Մարսէյլ) Վ. Ռամեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Մուրատ եւ Գայլ-Վահան խումբերու ընկերները 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց Երզ. ժողովի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Հոկտ. կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Միութեան գրադարանին մէջ, 5 rue de l'Eclipse։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Անհրաժեշտ ներկայութիւն։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԼԻՕՆԻ ՄԷՋ

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին,

Երբորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Զ. Ո. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին կողմէ, տեղի պիտի ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2 ...

Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ։

Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

Մուտքը ազատ է։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (114)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Այդ տիրողի հոգեբանութիւնը անայլայլ կը մնար այլատեաց զեկավարներու (պաշտօնէութեան) պատճառով, որոնք բուն Թուրքաստանի մէջ չէին պահուեր, այլ կը քշուէին ծայրամասերը, անոնց կաշառակերութեան, զեղծարարութեան, անպէտքութեան, հարբեցողութեան համար։ Ինչ որ վատ էր Թուրքաստանի համար, ինչ որ տականք կը համարուէր իրենց համար, կը ճամբէին Կովկաս, այդ կիսավայրենի երկիրը, ուր ամէն մարդ կամ աւազակ մըն էր եւ կամ անկիրթ գիւղացի մը։ Այսպէս էր պաշտօնէութեան մեծամասնութեան մտքնողութիւնը Կովկասի եւ զայն բաղկացնող ժողովուրդին մասին։

Նահանգապետի մօտ տեղի ունեցած խորհրդակցութեան ընթացքին Սուրմալուի գաւառապետը, վայրագ ու հարբեցող մարդ մը, որուն տեղացի հայ եւ թուրք ժողովուրդը ծգազանծ կը կանչէր, բացատրեց, թէ յաջողելու համար հարկաւոր է մէկ երկու գիւղերու ընդդիմութիւնը կոտրել, ինչ գնով կ'ուզէ ըլլայ։

«Խնդիրը, — ըսած էր ան,— առաջին յաջողութիւնը ձեռք բերելու մէջ է։ Երբ մէկ երկու գիւղերու քիթն ու մռութը ջարդուի, այլեւս մէկը միւսին ետեւէն հայ գիւղերը ոչխարի նման, կ'ենթարկուին օրէնքին։ Այդ հաստագլուխ Հայերու հետ նազանքով պէտք չէ խօսիլ, այլ մտրակով»։

Այդ մարդը բացառութիւն մը չէր, եւ ոչ ալ անոր առաջարկութիւնը զարտուղութիւն մըն էր միւսներէն։

Հաւաքուածները բոլորն ալ միեւնոյն կարծիքէն էին, իսկ եթէ գործադրութեան մէջ անոնք կը տարբերէին իրարմէ, այդ ալ՝ անձնական նկարագրի հետեւանք էր։

Էջմիածնի գաւառապետը գերմանական ծագում ունէր եւ համեմատաբար մեղմ մարդ մը կը համարուէր։ Ատոր համար ալ երբ Էջմիածնի յանձնախումբը ամբողջ կազմով ճամբայ ելաւ դէպի Փարաքար, Սուրմալուի գաւառապետը Զոնթեկ-վաքին եւս նահանգապետի կարգադրութեամբ միացաւ անոնց, մէկ երկու գիւղերու մէջ «զօրծը յաջողցնելու», իր շնորհքը ցուցնելու համար։

Վահէն անակնկալ կերպով առաւ կանուխ Գէորգէնց եկաւ։ Երեւան կ'երթար, բայց հոն հանդիպելով Վարդանին, որ կ'ուզէր կարեւոր խնդրի մը համար իրեն հետ խօսիլ, որոշեց այդ օր Փարաքար անցընել։

Ամբողջ ընտանիքով ճաշի նստած էին, երբ գիւղէն երիտասարդ մը վազէ վազ այգին եկաւ՝ իմացնելու Սարգիս Արօրը, թէ Երեւանէն պետական յանձնախումբը եկած եւ իջած է եկեղեցւոյ բակը, եւ թէ կը սպասեն քահանային եւ երէցփոխին։ Որքան ալ որ այդ լուրը կը սպասուէր, երիտասարդին զալը պատճառ դարձաւ, որ անեցիք, մանաւանդ կիներն ու երեխաները իրար անցնին։

Սարգիս Արէրը պատրաստուեցաւ գիւղամէջ մեկնելու։ Վահէն ու երկու հարսերը զինք շրջապատած սկսան լալ, երեխաներն ալ բանէ անտեղեակ, երբ անոնց լալը տեսան, իրենք ալ լալով պլլուեցան իրենց պապուն։

— Տնաքանդներ, կարծես թէ կախելու կը տանին, ձէնէրդ,— ու Սարգիս Արէրը գաւազանը վերցուց եւ գլխարկը գլուխը դրաւ։ Գէորգ ալ գլխարկը վերցուց հօրը ընկերանալու համար։

— Դո՞ւն ուր,— հարցուց Սարգիս Արէրը աղուն առաջքը կարելով։

— Ես ալ պիտի գամ,— յայտնեց Գէորգը։

Ծերունին աղու թեւը ածգեց, ու աչքերուն մէջը նայեցաւ։ Ինչո՞ւ Գէորգը կ'ուզէր գալ։ Կասկած մը վրդովեց Սարգիս Արէրը։ Մի՞թէ տղան չէր վստահեր ...

— Չէ, պապամ,— վճռական հակառակեցաւ հայրը.— Փարաքարի երէցփոխը ես եմ, ես առանձին կ'երթամ. էգ շնորը լաւ է քեզ չտեսնեն։ Քանի առաք է բացակայ էիր գիւղէն, բան մը լսած կը լինին. հարց ու փորձ, քննութիւն ու նոր փորձանք մը կը բերես մեր գլխուն։ Չէ, դուն էստեղ ընկերներուդ քով մնացիր։

— Ծիշդ կ'ըսէ,— ըսաւ Վահէն, — աչքի մի զարնուիր, մանաւանդ որ վերջի շարաթները գիւղէ գիւղ շատ պտըտեցար, անունդ ամէնուն բերանն է ...

Սարգիս Արէրը սկսաւ քալել զինք կանչելու եկող երիտասարդին հետ՝ գաւազանը պինդ պինդ թխկացնելով։ Այգիի դռնէն ելած ժամանակ, վայրկեան մը կանգ առաւ եւ չորս կողմը նայեցաւ։ Զարմանալի կերպով այդ տարի խաղողի առատութիւն կար. որթատունկերու երկար ճիւղերը ողկոյզներով ծանրաբեռնուած ինկած էին թումբերու կամ անոնց կողերուն վրայ։

— Փառք քեզ, Աստուած,— մրմնջեց Սարգիս Արէրը հոգեկան գոհունակութեամբ, ու մէկ ալ եա դառնալով տան ուղղութեամբ նայեցաւ։

Տնեցիք, դրան առջեւ հաւաքուած, իր ետեւէն կը նայէին։ Սարգիս Արէր ձեռքը օդին մէջ շարժեց, այգիի դռնէն դուրս ելաւ ու խճուղիով ընկըռաւ առաջնալ դէպի Փարաքար։

Էջմիածնի խճուղին երկու յատկութիւն ունէր, որ մարդ չէր կրնար անտեսել։ Առաջինը, քսան տարուան մէջ նորոգութեան չէր ենթարկուած, թէեւ ճամբու երկայնքին կոտրտուած քարերու բրգաձեւ կոյտերը, այդպիսի նպատակի մը գոյութիւնը ենթադրել կուտային. իսկ երկրորդը այ թղաշափ մը փոշին էր, որ կառք մը արագշաւ անցընելու պարագային կը կար պոչի մը նման կը բարձրանայ, հեռուէն դիտողին տալով ամպի վրայէն վազող կառքի մը խաբկանքը։

Սարգիս Արէրը, փոշիէն խուսափելով, կը քալէր ճամբու եզերքովը անհանդարտ ձիու մը նման գլուխը աջ ու ձախ դարձնելով։ Մեծամասնութեամբ դաշտը կ'երեւէր կանուխ աշնան ուրախ գեղեցիկ զգեստաւորումով։ Սարգիս Արօր կուրծքը կ'ուռէր, հոգին բերկրանքով կը լեցուէր, երբ կը դիտէր շրջակայքը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 16 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3245

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ԼԱԹԷ ԱՄԱՆՑ ԿՈՂՄԻՑ...»

Ա.

Պիտի ուզէինք քանի մը բառով ճշդել մեր դիրքը այն պայքարին մէջ, զոր հակադաշնակցական բանակը Հիւս. Ամերիկայի մէջ բացած է կաթողիկոսական Նուիրակին դէմ, իր վերջին կարգադրութեանց առթիւ։

Անհրաժեշտ յիշեցում մը.— Ամերիկահայ պայքարներու բովանդակ ընթացքին— թէ՛ մինչեւ Դուրեանի սպանութիւնը, թէ սպանութեան օրերուն եւ թէ անկէ յետոյ — դաշնակցական մամուլը միայն մէկ պահանջ ունէր էջմիածինէն, — ղրկել լիազօր մը, որ գար, քննէր կացութիւնը եւ ճշդէր արդարն ու մեղաւորը։

Դնելով այս պահանջը, բոլորս ալ խորապէս ծանօթ էինք էջմիածնի մէջ տիրող կացութեան։ Գիտէինք, որ Մայր Աթոռը չի կրնար անխարդախ արդարութեան արտայայտիչն ըլլալ իր քննութեանց մէջ։ Աստծունը Աստծուն տալէ առաջ, ան նախ կեսարինը պիտի տար Կեսարին, պիտի հարկադրուէր զոհել արդարութիւնը, բայց փրկել խորհրդային իշխանութեան եւ անոր բացայայտ ու քողարկուած գործակալներու վա՛րկն ու պատի՛ւը։ Գիտնալով այս ճշմարտութիւնը, մենք, այնուամենայնիւ, լիազօրի մը ներկայութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէինք, որովհետեւ, առաջին՝ կը բաղձայինք վերահաստատուած տեսնել խաղաղութիւնը գաղթաշխարհի մէջ, երկրորդ՝ կը հաւատայինք արդարութեանը այն դատին, որ մենք կը վարէինք։

Մեր յորդորներն ու կոչերը, տարաբախտաբար, անլսելի մնացին։ Էջմիածինը մեզ կոնդակներով ամբաստանեց, սակայն լիազօր չղրկեց։ Նուիրակը արտասահման հասաւ այն ատեն միայն, երբ առերեւոյթ բախումներու աւերիչ փոթորիկ մը արդէն եկած եւ անցած էր մեր բոլոր գաղութներու վրայէն։

Թէեւ ուշը միշտ աւելի լաւ չէ երբեք, այնուամենայնիւ, ուրախացանք մենք, երբ Նուիրակը մեծապատուերորդ ժամուն մեզ հասաւ, եւ տարի մը ամբողջ եւրոպական եւ մերձ.-արեւելեան գաղութներու մէջ պտտելէ յետոյ՝ անցաւ Հիւս. Ամերիկա։

Ուշագրաւ «մանրամասնութիւն» մը. Հակադաշնակցական մամուլը յայտնապէս դէմ եղաւ Նուիրակի մուտքին Ամերիկա։

— Եթէ պիտի գայ իբրեւ հոգեւոր մխիթարիչ՝ տեղի՛ն է ու գայ, իսկ եթէ պիտի գայ իբրեւ քննիչ եւ խաղաղարար՝ զուր է որ կուգայ, — մօտաւորապէս այսպէս արտայայտուեցան «Կոչնակ» եւ «Պայքար», հակադաշնակցական բանակի մէկ թեւի այս զոյգ առաջնորդները։ Եւ պարզ է թէ ինչո՛ւ։ Նուիրակը տակաւին արտասահման չեկած, մասնաւոր նամակի մը մէջ, էջմիածինէն ուղղուած չարանուն Դուրեանին, մատնանշելով Օթէլ Մարթինիքի մէջ կատարուած ժողովի «մի-քանի ջնջագրումները», կը հրահանգէր.

— «Պատեհ վայրկեանին նոյն օրակարգով Երեսփոխանական նոր ժողով գումարել եւ ըստ ամենայնի ջանալ Երեսփոխանական ժողովի միութիւնը պահպանել՝ պառակտուած համայնքներն ի մի ձուլելով, թեմի միաձոյլ ամբողջութիւնը պահպանել»։ (տե՛ս «Պայքար», 1934 յունուար 7)։

Հրճիգներուն հաճելի չէր այս տեսակէտը, ուստի հաճելի չէր նաեւ անոր հեղինակը։

Ճիշդ նոյն օրերուն, դեկտեմբերեան արիւնոտ արարի հոգեւոր բաղուկներէն «Բանուոր»ի խմբագիրը Նիւ Եորքի հրապարակային ժողովներէն մէկուն մէջ կը յայտարարէր.

— «Հայրենակիցնե՛ր, դուք պէտք է հրճուիք, որ Դուրեան արքեպիսկոպոս սպաննուեցաւ։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ Դաշնակցութեան մահուան դատավճիռը տրուեցաւ եւ հիմա մնաց հոն Դաշնակցութեան դագաղի գամերն է որ կը գամենք»։ (Ա. Գարտիգեան, «Հայ Եկեղեցւոյ տագնապը», էջ 366)։

Իսկ այս յայտնութենէն շատ աւելի առաջ, տակաւին «ուրախալի» սպանութիւնը տեղի չունեցած, հրճիգներէն այն միւսը, «Պայքար», ցնծութեամբ տեղ կուտար Դուրեանի հետեւեալ յայտարարութեան, անոր մէջ «Բանուոր»ի նախատեսութեանց կարեւորութիւնները երաշխելով.

— «Գիտեմ, զիս պիտի սպաննեն, թո՛ղ սպաննեն, իմ դագաղը Դաշնակցութեան գերեզմանը պիտի ըլլայ»։ (Մատենաշար «Դուրեան Ցանձնախումբ»ի, թիւ 5, էջ 492)։

Այս մարդոց հաճելի չէր Նուիրակին ժամանումը Ամերիկա։ Առաւել հաճելի չէր մանաւանդ անոր կատարելիք քննութիւնը։ Առաւել եւս այն ճիգը, զոր ան պիտի ստանէր, թեմի միանականութիւնը վերահաստատելով։

«Պայքար»ներու խուլ ընդդիմութիւնը անցաւ ապարդիւն. Նուիրակը մեկնեցաւ Նոր Աշխարհ, մնաց հոն շուրջ չորս ամիս, այս շրջանին չփուեցաւ ժողովրդական բոլոր խաւերու հետ, քննեց, պրպտեց եւ եկաւ որոշ եզրակացութեանց։

Գարեգին արքեպիսկ.ը մեր վէպի հերոսը չէ. իրմէ դժգոհելու մենք բազմաթիւ պատճառներ ունինք. իր Սեպտ. 25ի խմբագրականով «Պայքար» մեր հասցէին կը գրէ. «Գարեգին Սրբազան, որ ուրիշ բարձրաստիճան եկեղեցականներու նման զերծ չմնաց Ներքին Զարիքին անիրաւ հալածանքէն...»։ Հոս ճիշդ չէ հալածանքին բառը, սակայն ճիշդ է քննադատութիւնը, արդար եւ տեղին է այն խոր դժգոհանքը, որ ունեցած ենք մենք Նուիրակի բռնած ընթացքին հանդէպ, մասնաւորաբար Հիւս. Ամերիկայի մէջ, ուր ան յամառաբար շարունակեց հեռու մնալ մինչեւ իսկ այն եկեղեցիներէն, որոնց դէմ հակադաշնակցական բանակը «սրբազան պատերազմ» հռչակած էր։ Մեր դժգոհանքը արժէք չեղաւ սակայն, որ մենք աջակցութեան մեր բաժինը բերենք այն բարի գործին, զոր ան կ'ուզէր կատարել։

Այս մասին յաջորդով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԵԼԺԻԱ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

Ոչ մէկ զինակցութիւն, այլ միայն չէզոքութիւն

Լէոփոլտ Գ., Պելժիոյ երիտասարդ թագաւորը, չորեքշաբթի օր շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ նախարարական խորհուրդին մէջ, յայտարարելով թէ կառավարութիւնը պիտի վերադառնայ 1914ի բացարձակ չէզոքութեան քաղաքականութեան, ազատ՝ որ եւ է զինակցութենէ եւ ապահովութեան դաշինքներէ։ Միեւնոյն ատեն Պելժիա համապատասխան միջոցները ձեռք պիտի առնէ իր երկրին պաշտպանութեան համար, ձեռնարկելով զինուորական կարգ ու սարքի ձեւափոխման։ Նոր քաղաքականութեան գլխաւոր հիմերը պիտի ըլլան.—

1. Վերջացած նկատել 1921ին Ֆրանսայի հետ կնքուած զինակցութիւնը։

2. Մէկդի դնել հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը, որ հիմնուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին վրայ։

3. Զմտադրել որ եւ է համաձայնութեան զոր միւս արեւմտեան պետութիւնները կրնան կնքել իբրեւ նոր Լոքառնօ։

Կարելին ի գործ դնելով իր երկրին պաշտպանութեան համար, Պելժիա կը յուսայ թէ միւս արեւմտեան պետութիւնները իրեն օգնութեան պիտի հասնին, եթէ յարձակում կրէ, ինչպէս 1914ին։

Թագաւորը իր ճառը խօսեցաւ, երբ կը քննուէր զինուորական կարգ ու սարքի ձեւափոխման օրինագիծը, որ խորհրդարանին պիտի ներկայացուի այս ամսու վերջը։ Իր գահակալութենէն ի վեր առաջին անգամ էր որ թագաւորը կը նախագահէր նախարարական խորհուրդի մը։ Վերջին անգամ այսպիսի դէպք մը պատահած էր 1934 փետրուարին, երբ Ալպէր Ա. կը նախագահէր բացառիկ ժողովի մը, որուն օրակարգը նոյնպէս զինուորական օրինագիծ մըն էր։

Լէօփոլտ Գ. հետեւեալ պատճառները յիշեց, արդարացնելու համար Պելժիոյ քաղաքականութեան փոփոխումը —

1. Գերմանիոյ վերազինումը, որ յաջորդեց Իտալիոյ եւ Ռուսաստանի ամբողջական ռազմականացման, ստիպեց միւս պետութիւններէն շատերը, նոյնիսկ Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի նման մասնաւորապէս խաղաղասէր երկիրները արտակարգ միջոցներ ձեռք առնել։

2. Պատերազմի մեթոտներու ձեւափոխումը, իբրեւ հետեւանք արհեստագիտական յառաջդիմութեան, մանաւանդ օդանաւային եւ մեքենայացած զինուորութեան ասպարէզին մէջ, ուժի եւ արագութեան այնպիսի հանգամանք մը կուտայ զինուորական գործողութեանց որ, մասնաւորապէս վտանգաւոր է Պելժիոյ պէս փոքր երկրի մը համար։

3. Հռենոսի շրջանին գրաւումը կայծակի արագութեամբ եւ գերմանական հաւանական արշաւանքի մը խարիսխներուն փոխադրութիւնը մեր սահմանին վրայ՝ աւելցուցին մեր մտահոգութիւնը։

4. Միեւնոյն ատեն, մենք ականատես եղանք միջազգային ապահովութեան փլուզման, ազատօրէն կնքուած դաշնագիրներու եւ պայմանագիրներու դրժումով, մանաւանդ որ, ներկայ պարագաներուն մէջ, գրեթէ անկարելի է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին տրամադրութիւնները յարմարցնել այսպիսի դրժումներու խափանման հետ։

5. Վերջապէս, կարգ մը պետութեանց ներքին վէճերը կրնան վերածուիլ քաղաքական եւ ընկերային մրցակից դրութեանց պայքարի մը եւ յառաջ բերել աւելի կատաղի եւ աւելի աւերիչ վերիվայրում մը քան այն որուն հետեւանքները կը կրենք տակաւին։

Թէեւ թագաւորը ուղղակի չյիշեց Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, բայց բրականութիւն է որ Պելժիոյ հանրային կարծիքը միշտ մտահոգ է այդ զինակցութեան կնքումէն ի վեր, այն մտավախութեամբ թէ կրնայ պատերազմի մը մէջ իյնել, եթէ Ֆրանսա Ռուսաստանի օգնութեան հասնի ընդդէմ Գերմանիոյ։ Թագաւորը նոր քաղաքականութիւնը կոչեց «ատրամերժօրէն եւ ամբողջովին պելժիական», որուն շնորհիւ Պելժիա վճռապէս դուրս կը մնայ իր դրացիներու վէճերէն»։

*** Նոր օրինագծին համաձայն, նորագիր զինուորներու երեք հինգերորդը 12 ամիս պիտի ծառայեն, իսկ մնացեալ երկու հինգերորդը 18 ամիս։ Մինչեւ հիմա զինուորութեան շրջանը 8 - 13 ամիս էր, համաձայն իւրաքանչիւր ճիւղի, բայց քաղաքացիական զօրքին ծառայութիւնը երեք շաբաթէն բարձրացած էր վեց ամսուան, Հռենոսի շրջանին վերազրաւման եւ միջազգային կացութեան բերումով։

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՊԱՇԱՐԵԼ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԸ...

Խորհրդային իշխանութիւնը նոր ռումբ մը պայթեցուց հոկտեմբեր 14ին, Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին առթիւ, պահանջելով անմիջապէս նիստի հրաւիրել չէզոքութեան յանձնախումբը եւ անգլիական կամ անգլեւ-ֆրանսական տորմիղով պաշարել Փորթուկալը։

Խորհրդային ծանուցագիրը բացէ ի բաց կ'ըսէ թէ Սպանիոյ ապստամբներուն եղած զինական գլխաւոր աջակցութիւնը տեղի կ'ունենայ Փորթուկալի մէջէն եւ Փորթուկալի նաւահանգիստներէն։ Հետեւաբար, հրացարձակօրէն ստիպողական է անմիջապէս հսկողութեան տակ առնել Փորթուկալի նաւահանգիստները։ Կ'առաջարկենք որ այդ հսկողութիւնը կատարուի անգլիական կամ ֆրանսական տորմիղներու, կամ երկու միացեալ տորմիղներուն միջոցաւ։ Առանց այս նուազագոյն եւ ստիպողական միջոցները ձեռք առնելու, չէզոքութեան համաձայնութիւնը ոչ միայն իր նպատակին չի ծառայեր, այլ եւ զիմակի դեր կը կատարէ ապստամբներուն համար՝ ընդդէմ Սպանիոյ օրինաւոր կառավարութեան։

Այս ծանուցագիրը ծանր տպաւորութիւն գործեց Լոնտոնի մէջ, որովհետեւ եթէ պաշարում կատարուի, հետեւանքը պիտի ըլլայ պատերազմ։ Խորհրդային դեսպանը, որ նոր վերադարձած էր Մոսկուայէն, ստակցութեան մը ընթացքին բացատրեց չէզոքութեան յանձնախումբի Լորտ նախագահին թէ իր կառավարութիւնը անմէջ սպառնալիք մը չէ որ կ'ընէ եւ պիտի խզէ իր յանձնառութիւնները, եթէ անմիջապէս կարգադրութիւն մը չըլլայ։ Անգլիացի նախագահը անմիջապէս ծանուցագիր մը յանձնեց դեսպանին, յայտնելով թէ անհրաժեշտ չի նկատեր նիստի հրաւիրել յանձնախումբը, քանի որ տակաւին պատասխան չէ առնուած Փորթուկալի կառավարութենէն։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԻՐՈՒՑԱՆ

Եօթը տարիէ ի վեր, Հ. Ց. Դ. Մարսէյլի Պատ. Միութիւնը անխափան կանոնաւորութեամբ կը հրատարակէ պատի օրացոյց մը, «Գոյամարտ»։

Ահաւասիկ Զրդ տարին, 1937.— նիբուն հրատարակութիւն մը, ընտիր թուղթով, մաքուր տպագրութեամբ եւ պատկերազարդ։

Միշտ հետամուտ՝ նորութիւն մը աւելցնելու, «Գոյամարտ»ի խմբագրութիւնը ոչ միայն կ'արձանագրէ ազգային եւ միջազգային կարեւոր դէպքերը, իրենց թուականներով եւ ամփոփ տեղեկութիւններով, այլեւ կը ներկայացնէ դրուագներ՝ Հայոց պատմութենէն։

— «Անցեալ տարուան օրացոյցով վերջացաւ Հայոց Քննական պատմութիւնը։ Իսկ այս տարի ամփոփած ենք 1800 թուականէն սկսեալ Հայոց ազատագրական պատմութեան զանազան գէպքերն ու անցքերը, հակիրճ նկարագրութիւններով»։

Ուրեմն, ոչ միայն օրացոյց, այլեւ «շտեմարան գիտելեաց», ամփոփ եւ հանրամատչելի։

×

Այսպիսի ձեռնարկ մըն ալ Թուրքիոյ մէջ կը շարունակուի տարիներէ ի վեր, «Մասիս», նախաձեռնութեամբ Հայկ Անէմեանի։

Անխոնջ պրպտող մը, մեր աշխատակիցը իր օրացոյցները վերածեր է պատմական - ազգագրական շարժանկարի մը, ուր երգիծական գոհարներ, ժողովրդական ասացուածքներ եւ բանաստեղծութիւններ իրար կը հիւսուին։

կը թուի թէ երկուքն ալ, եւ թերեւս ուրիշներ արդէն լայն ժողովրդականութիւն գտած, ոչ միայն ծախքի տակ չեն մնար, այլեւ կրնան համեստ գումար մը մէկդի դնել... յաջորդ հրատարակութեան համար։

×

Կարելի՞ է նոյն ապահովութեամբ խօսիլ մանկական հրատարակութեանց սպառման մասին։

Ահաւասիկ Պոլսեցի «Մասիս»ը,— մանկական գրադարան մը որ կը շարունակուի երկու տարիէ ի վեր, եւ արդէն հրապարակ հանած է 23րդ հատորը։

Չեմ գիտեր ո՛րքան կը սպառի Ռումանիոյ եւ հայեւան երկիրներու մէջ։ Բայց, հաշուելով Փարիզի վրայ, բառ չեմ գտներ որակելու համար պատկերը։

«Սպառման», ծանուցում, կոչեր հայրերու եւ մայրերու,— ի՛նչ կ'ուզես գրէ. հարցնող փնտռող չկայ։

Իսկ անգլիական յետին թշուառը ամէն շաբթու կը գնէ — հայ մանուկները իրենք օր օրին կը գնեն — «Dimanche Illustré», «Junior», «Bébé» եւ դեռ ինչ ու գիտէք։

Ոսկորն ալ սիրով կը ցնծան առանց շարաթուական 50 սանթիմը կամ մէկ փրանքը, բայց շատ կը տեսնեն «Մասիս»ի ընտիր եւ պատկերազարդ հատորներուն 1 փրանք 25 սանթիմը, կամ «Արփի»ին երկու փրանքը։ Այն ալ ամիսը մէկ անգամ։

Քար ըլլար կը նաթէր, այս պատկերին առջեւ։

Եւ սակայն հոգիներ կան որ կը տառապին, կը մրկին, եւ կը շարունակեն տպել...

ՎԱՀԷ

ՆՈՐԷՆ ԱՆՏԻՈՔԻ ՀԱՅԵՐԸ

«Ճիւմհուրիյէթ» կը հրատարակէ թղթակցութիւն մը ուր կ'ըսուի թէ սուրիական կառավարութիւնը եւ Ֆրանսական իշխանութիւնը ամէն միջոցի կը դիմեն, Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի թրքական տանդամանքը ջնջելու համար։ Այսպէս, նահանգին միակ լիսէին մէջ ամէն դասաւանդութիւն Ֆրանսերէն է եւ Նէտիմի ու Ֆիւզուլիի փոխարէն՝ տղաքը Վիքթոր Հիւկօ, Լամարթին, Ալեքսանտր Տիւմա եւ այլ Ֆրանսացի հեղինակներ կը սորվին։

Թղթակիցը այս առթիւ կը յիշէ նաեւ Հայերը, գրելով.

— «Ժողովուրդը կը ճզմուի աշխարհի տուրքին տակ եւ առանց սեանոցի մնացած է։ Այս աղքատութեան, անօթութեան հետեւանքով, առանց դիմանալու ափ բացինք Հալէպի յոյն վաճառականներուն եւ Գրըգխանի դաշնակ ոգիով Հայերուն եւ շատ պարտք ըրինք։ Ասիկա ալ առանձին ցաւ մը եղաւ։ Հակառակ անոր որ պարտքը եւ տոկոսը հարիւրին հարիւր վճարած ենք, նորէն հազարաւոր ոսկի պարտական ենք»։

***Անատօլուի գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ թրքական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղած է Ֆրանսական կառավարութեան, Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի Թուրքերու կացութեան մասին։

Վանի ծագումը

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Վանի լճին շրջակայ մաղութի հորերը մօտ ատենէն պիտի սկսին արտադրել։ Տնտեսական գործավար Ճէլալ Պայար քննեց այդ հորերը զոր ժամանակին կը շահագործէին Ռուսերը։ Հորերը ամբողջովին քանդուած են եւ նոր դետեղում պիտի ըլլայ։ Այս ձեւով պիտի ապահովուի Վանի լճին վրայ բանող նաւերուն վառելիքը։

Տնտեսական եւ Ելմտական գործավարները Գիթլիսէն Մուշ գացին։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱԽԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Կը քննէ միջազգային կացութիւնը

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը հոկտեմբեր 14ի նիստին մէջ քննեց միջազգային կացութիւնը, լսելով Պ. Իտընի զեկուցումը։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ այս առթիւ պահպանողական նախարարները իրենց դժգոհութիւնը յայտնեցին խորհրդային իշխանութեան նոր խաղերուն եւ դիւանագիտական մեթոտներուն առթիւ, որոնք կը սպառնան խանգարել միջազգային յարաբերութիւնները. Կարգ մը նախարարներու կարծիքով, Մոսկուա վճռած է խափանել Լոքառնոյցիներու նոր ժողովը, պառակտելէ յետոյ չէզոքութեան յանձնախումբը։ Ժողովէն վերջը վարչապետը պալատ գնաց, զեկուցում տալու համար թագաւորին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԱԼ...

Նոյն օրը Էլիզէի պալատին մէջ ժողով գումարեց Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը, եւ լսեց նախարարներու զեկուցումները՝ ներքին եւ արտաքին կացութեան մասին։ Ելմտական նախարարը յայտնեց թէ ընդարձակ ծրագիր մը կը մշակէ, հարկային բարեփոխման համար, զայն աւելի պարզ ձեւի մը վերածելու եւ մանր առեւտրականներուն դիւրութիւն տալու համար։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԾՐԱԳՐՈՒԱԾ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՇԱՀԸ

Խորհրդային նոր սահմանադրութեան մասին այնքան շատ ու հանգամանօրէն գրուեցաւ մեր թերթերու մէջ, որ կը թուէր թէ արդէն միանգամայն պարզ էին անոր վնասակար հետեւանքները դէթ հայ ժողովուրդին համար։

Սակայն, ոչ միայն արտասահմանի հայ համայնավարները, այլեւ մասամբ ռամկավարները, փոխանակ հայ ազգային շահերու տեսակէտով ջանալու սրբագրել տալ հրապարակային քննութեան դրուած եւ տակաւին չվաւերացուած խորհրդային նոր սահմանադրութեան նախագիծը, ոչ մէկ թերութիւն կ'ուզեն տեսնել անոր մէջ եւ խանդավառօրէն թմբուկ կը զարնեն անոր համար, կարծես թէ անիկա ըլլար մեծագոյն շնորհը, զոր Մոսկուա կրնար ընել Հայաստանի։ Անգամ հայկական երեք գաւառներու ծանօթ խնդիրը որեւէ մտահոգութիւն չի պատճառեր արտասահմանի հայ բոլշեւիկներուն, հակառակ անոր որ այդ խնդրին առթիւ ծագած վէճին հետեւանքով «ինքնասպանութիւն» գործեց Հայաստանի հայ համայնավարներու պետը եւ հալածանքի ենթարկուեցան բազմաթիւ հայ համայնավարներ Հայաստանի մէջ։ Այդ խնդիրը ոչ մէկ անհանգստութիւն կը պատճառէ նաեւ ռամկավարներու մէկ մասին, հակառակ անոր որ անոնց առաջնորդները՝ Ա. Զօպանեան եւ Բաշալեան, Նիւ Եորքի համայնավար թերթի ընթացքով, հեռագիր կը ղրկեն Մոսկուա՝ բողոքելով հայկական երեք գաւառներու յափշտակումին դէմ եւ պահանջելով անոնց կցումը Հայաստանին։

Ահա թէ ինչ կը գրէ Պոսթընի ռամկավար թերթը.

«Նախագիծը (խօսքը խորհրդային նոր սահմանադրութեան նախագծի մասին է՝ «Հ.») չէ որ նոր կը ստեղծէ հայկական հողամասերու (այսինքն՝ Ախալքալաքի, Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի՝ «Հ.») հարցը. անիկա գոյութիւն ունէր դաշնակցային դրութեան մէջ ալ (այսինքն՝ Խորհրդային միութեան սահմանադրութեան մէջ ալ՝ «Հ.»), կը նշանակէ խօսք չըլլար նոր գործուած անիրաւութեան մը մասին, որ նախագծին դէմ վրդովում կ'առաջացնէր այդ գետնին վրայ» (Տես «Պարսպի» խմբագրականը այս տարուան սեպտ. 19ի թիւին մէջ)։

[illegible]

Կարգ է, որ այդ պարոնները ոչ միայն չեն հասկնար, այլ եւ չեն ալ ուզեր հասկնալ թէ՝

ա) Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը կը իրագործէ, տեւական կը դարձնէ Ախալքալաքի, Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի անջատումը Հայաստանէն.

բ) Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը Վրաստանի եւ Ազրբէջանի կամքէն կախեալ կը դարձնէ անոնց կազմէն յափշտակուած հայկական այդ երեք գաւառներու վերադարձը Հայաստանին, — բան մը, որ մինչեւ այժմ անորոշ ձգուած էր եւ որ այսուհետեւ անկարելի կը դարձնէ սահմաններու ոեւէ փոփոխութիւն խաղաղ կերպով։

գ) Մինչեւ այժմ Խորհրդային Հայաստան Անդրկովկասի խորհրդային հանրապետութեան մէկ մասը կը կազմէր, կը մասնակցէր ամբողջ Անդրկովկասի վարչական գործերու ղեկավարութեան եւ, ուրեմն, կրնար որոշ չափով հսկողութիւն ընել նաեւ Վրաստանի եւ Ազրբէջանի կցուած հայկական Ախալքալաքի, Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի վիճակին ու գործերուն վրայ։ Մինչդեռ այսուհետեւ Խորհրդային Հայաստան բոլորովին պիտի զրկուի այդ գաւառներու վարչութեան վրայ հսկելու մինչայժմեան մասնակի իսկ իրաւունքէն։

Երկուքին մէկը.— կամ Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը քաղաքական լուրջ արժէք մը ունի, եւ այդ պարագային վերոյիշեալ փոփոխութիւնները չափազանց աննպաստ հետեւանքներ պիտի առաջացնեն հայ ժողովուրդի համար, եւ կամ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը նոր թուղթի անարժէք կտոր մըն է ու Մոսկուա առաջուան նման պիտի մնայ միահեծան տէրը թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Վրաստանի եւ թէ՛ Ազրբէջանի, ու այդ պարագային աւելորդ անգամ մը երեւան կուգայ կեղծիքը այն ստոր բռնակալութեան, որ խորհրդային «անկախ հանրապետութեանց» անուան տակ քաղաքական, տնտեսական եւ հոգեւոր ստրկութեան մէջ կը պահէ ու պիտի պահէ Անդրկովկասի ժողովուրդները։

×

Հարկաւ, համախորհրդային կամ համառուսական տեսակէտով խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը փաստօրէն ոչինչ կը փոխէ ու պիտի փոխէ խորհրդային բռնակալութեան մէջ։ Ինչպէս առաջ, այնպէս ալ ասկէ յետոյ, Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդներն ալ պիտի մնան անբան արարածներու վիճակի մէջ եւ հլու հնազանդութեամբ պիտի ենթարկուին կարմիր ցարի՝ Ստալինի հրամաններուն։ Նոր սահմանադրութիւնը ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթէ աւելի եւս զօրացնել ու ամրացնել կարմիր ցարի բռնակալութիւնը։ Ապացոյց՝ վերջերս կատարուած բազմաթիւ ականաւոր ընդդիմադիր բոլշեւիկներու գնդակահարութիւնները, «ինքնասպանութիւնները», աքսորումները, բանտարկութիւններն ու այլն։

Սակայն, կասկած չկայ, որ Անդրկովկասի երեք ազգերու դիրքերուն եւ փոխյարաբերութիւններուն մէջ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը կը մտցնէ զգալի փոփոխութիւններ, որոնք թէեւ նպաստաւոր են Վրաստանի ու Ազրբէջանի համար, բայց միանգամայն վնասակար են Հայաստանի համար։

Այսպէս, նոր սահմանադրութիւնը վերջնականապէս կը բաժնէ Անդրկովկասի հողային մեծ ժառանգութիւնը եւ հայ ժողովուրդին կը հանէ ողորմելի բաժին մը միայն՝ առիւծի բաժինները ամբողջ ձգելով Վրաստանի եւ Ազրբէջանի ձեռքը։

Որքան ատեն որ Անդրկովկասը ամբողջական քաղաքական միաւոր մըն էր եւ հողային բաժանումները Անդրկովկասի երեք ազգերու միջեւ ժամանակաւոր ու փոփոխելի վիճակի մէջ էին դրուած, հայ ժողովուրդը, անարդար ու իրեն համար չափազանց աննպաստ համարելով հանդերձ այդ բաժանումները, կերպով մը կրնար համակերպիլ անոնց հետ՝ ունենալով այն յոյսը, թէ Մոսկուա օր մը ինքը պիտի միջամտէ եւ օգնէ իրեն աւելի արդար հողային բաժանումներ կատարելու, որով Հայաստանի պիտի վերադարձուին խորհրդային լուծի տակ իսկ իրմէ յափշտակուած հայկական երեք գաւառները։

Սակայն, այժմ երբ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը կուգայ Անդրկովկասը վերջնականապէս բաժնելու երեք անջատ ու իրարմէ անկախ քաղաքական ու վարչական միաւորներու եւ յաւերժացնելու հայկական հողերու յափշտակումը, հայ ժողովուրդը չի կրնար այլեւս համակերպիլ այս նոր անիրաւութեան եւ ստիպողական պէտքը կը զգայ ու պիտի զգայ իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր նպատակայարմար միջոցները գործադրելու, որպէսզի առաջիկայ նոյեմբերին, երբ համախորհրդային համաժողովին կողմէ քննութեան ու վաւերացման առարկայ դառնայ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը, սրբագրութեան ենթարկուին Հայաստանի վերաբերմամբ եղած անարդարութիւններն ու աննպաստ տրամադրութիւնները։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

«ՍԽԱԼ ՃԱՄԲԱՆ»

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը կը թարգմանենք կովկասեան տարագիրներու օրգանէն, «Կովկաս», (9 սեպտ. 1936). Մեր պատասխանը՝ առանձին(?)։

Շնորհիւ քանի մը պոլիտիկոսներու, որոնք կը յաւակնին զբաղիլ Կովկասի ազատագրութեան գործով, երբեմն ուղղակի կը ստեղծուին խոչընդոտներ եւ դժուարութիւններ՝ իրականացնելու համար կովկասեան միութիւնը։ Այդ ձեւի երանելի յիմարութեան բնորոշ օրինակ մը կը հանդիսանայ Փարիզի մէջ ապրուած եւ ցրուած «Հայ-Վրացական Միութեան» թռուցիկը։ Պէտք է ընդունիլ, որ շատ տարօրինակ է բովանդակութիւնը վերոյիշեալ թռուցիկին եւ նոյնքան ալ վտանգաւոր։ Եթէ գործը սահմանափակուէր հայ-վրացական բարեկամութեամբ, ինքնին հասկնալի է, մենք շատ գոհ պիտի ըլլայինք տեսնելով առոր մէջ առաջին դրական քայլը մեր դրացի Հայերուն՝ մօտենալու Կովկասեան Միութեան։ Ցաւ ի սիրտ, կոչը դէմ կ'երթայ մեր սպասած յոյսերուն, որովհետեւ, մեր դրացի Հայերը, երկար տարիներ ձեռնպահ մնալով ամէն համագործակցութեան մէջ Կովկասցիներու հետ, այս անգամ կովկասեան գործերուն խառնուելու համար ընտրած են ճամբայ մը որ կը սպառնայ մեր ընդհանուր շահերուն։ Նոր սխալը Դաշնակցականներու, որոնք տասնեակ տարիներու ընթացքին հայ ժողովուրդը քաշած են տուած դժբախտութենէ դժբախտութիւն, թերեւս կարելի է համարել սովորական եւ առօրեայ երեւոյթ, սակայն կարելի չէ չզարմանալ վրաց փոքրամասնականներուն (մենշեւիկ), որոնք մտած են նոր կապակցութեան մը մէջ այն ժամանակ, երբ դեռ չեն չորցած մելանները իրենց ստորագրութեանը, դրուած «Կովկասեան համագործակցութեան Պրիւքսէլեան դաշինքին» տակ։

«Հայ-Վրացական Միութիւնը» կեցած է հիմերու վրայ, որոնք բացարձակապէս հակառակ են «Պրիւքսէլեան դաշինքին»։ Մեզ այդ բնականօրէն պիտի մտահոգէր եւ սակայն հարկադրուած ենք զայն ընդունիլ իբրեւ իրականը, ժամանակագրութեան եւ իրերու ընթացքին պատճառաւ։ Այդ պարագային ի՞նչ պիտի ըլլայ վիճակը Մէհմէտ Էմին (Ռասուլ-Զատէ) որ ստորագրած է Պրիւքսէլի դաշինքը Ազրբէջանի անունով եւ դեկինեան(?) եւ բէչերախովեան(?) տականքներուն, որոնք անիմաստ յաւակնութիւնը եւ յանդգնութիւնն էին ունեցած իրենք զիրենք կոչել Հիւսիսային Կովկասի ներկայացուցիչներ եւ իբրեւ այդպիսիք ստորագրած էին «դաշինքը»։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ վիճակը այդ քչուոր(?) մարդոց։ Եւ ի՞նչն է պատճառը, որ մենշեւիկները լքեցին Պրիւքսէլի յղացումը, ինկան «Հայ-Վրացական Միութեան» վտանգաւոր խնդիրներուն մէջ։

Մեզ կը մխիթարէ այն միտքը, թէ բոլոր Վրացիները եւ Հայերը չեն մտածեր այնպէս ինչպէս կոչին հեղինակները։ Վրաց ազգայնականներու օժանդակութիւնը, ղեկավարութեամբ Վրաստանի բանակին երբեմնի հրամանատար զօր. Կվինիտաձէի, ի նպաստ կովկասեան համադաշնակցութեան իրական եւ ամուր գաղափարին (որ եռանդագին կը քարոզուի «Կավկազ»ի մէջ), մեր կողմէ(?) Պոլսոյ Հայոց նախկին տեղապահ Այանեան եպ.ի աղօթքները Ղալաթիոյ եկեղեցիին մէջ եւ անոնց ամբողջովին հակասող «Միութեան» հեղինակներուն արտայայտութիւնները Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ՝ բաւական են հաստատելու մեր յայտնած միտքերը։

Ընթերցողը կրնայ տեսնել երեք հիմնական դիտումներ «Միութեան» կոչին մէջ.—

1. Ստեղծել Միութիւն Հայերու եւ Վրացիներու միջեւ, անջատ Ազրբէջանէն եւ Հիւսիսային Կովկասէն։

2. Ցոյց տալ Թուրքիան աւելի վտանգաւոր Հայերու եւ Վրացիներու համար քան Ռուսիան։

3. Վերջապէս նորէն խնդիր հանել ցնորական լայն սահմաններու մասին Հայաստանի եւ Վրաստանի։

Մենք կը ջանանք կարճ պատասխանել հարցերուն։ Իրապէս, եկած է ժամանակը հանելու եզրակացութիւններ փորձերէն եւ դասերէն հին եւ նոր պատմութեան։ Կովկասի աշխարհագրութիւնը եւ դարաւոր հարեւանութիւնը այդտեղ բնակող ժողովուրդներուն՝ ստեղծած են ընդհանուր կենցաղ, սովորութիւններ եւ տնտեսական շահեր եւ կապեր ընդհանուր պաշտպանութեան եւ ազատագրութեան։ Կարելի չէ անտեսել նաեւ, որ երբեմն եղբայրական յարաբերութիւնները Կովկասցիներու միջեւ մթագնուած են անհամաձայնութիւններով, մինչեւ իսկ արիւնալի բախումներով, բայց ո՞վ չի գիտեր, որ այդ տխուր էջերը Ռուսիոյ գործերն էին։ Կովկասեան հանրապետութիւններու պաշտպանութեան թուլութեան եւ անուշադրութեան գաղտնիքը հիւսիսէն, պէտք չէ փնտռել ժողովրդական զանգուածներու եւ ոչ ալ ժողովուրդներու մէջ եղած պայքարին մէջ։ Վրաց մենշեւիկները եւ հայ Դաշնակները երբեք յստակօրէն չեն յայտնաբերած իրենց վերաբերմունքը Ազրբէջանի եւ Հիւսիսային Կովկասի հանդէպ, նոյնպէս չեն ունեցած ճիշդ դիրք Հիւսիսի հանդէպ։ Առոր վրայ եթէ աւելցնենք անհամաձայնութիւնները, հայկական եւ վրացական հանրապետութիւններու միջեւ,— որ հասած էր իրարու հետ հաշիւ մաքրել զէնքի ուժով — հասկնալի կ'ըլլայ փակուղին, որու մէջ մտած են կովկասեան պետութիւնները կամ վարիչ կուսակցութիւնները։ Այդ վիճակը հասաւ մինչեւ այնտեղ որ նախ(?) Հիւսիսային Կովկասը, յետոյ Ազրբէջանը ճակատ-ճակատի եկան ուժեղ թշնամիին հետ, որ թուական(?) գերակշռութեամբ խորտակեց դիմադրութիւնը այդ երկու երկիրներուն։ Անոնց յաջորդեցին իրենց կարգին Վրացիները եւ Հայերը։ Հոս անպատեհ չպիտի ըլլար յիշել դառն դրուագ մը տխուր օրերու այդ պատմութենէն։ Այն ժամանակ երբ գոյութիւն ունէր զինուորական-պաշտպանողական համաձայնութիւն Ազրբէջանի եւ Վրաստանի միջեւ, մենշեւիկեան իշխանութիւնը ճակատագրական վայրկեանին տատանեցաւ օգնելու իր դաշնակցին։ Երբ թշնամին անցաւ Ազրբէջանի սահմանը եւ վրաց բանակը ժամանակը եկած պիտի համարէր զէնքը ձեռքին օգնութեան փութալու, Ժորդանիայի կառավարութիւնը ձգձգելով անիմաստ բանակցութիւններու մէջ մտաւ Ազէրիներու հետ, ինչպէս օրինակ՝ «ցանկութիւն ունի՞ն պատերազմելու», «արդեօ՞ք պէտք ունին օգնութեան»։ Այդ ձեւի հարցեր յարուցանել, երբ ժողովուրդը արիւն կը քամէր Սամուրի եզերքը, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ծաղր մեռնող մարդուն հանդէպ։ Վերջ ի վերջոյ վրաց կառավարութեան այդ տարօրինակ անվճռականութեան շնորհիւ պատժուեցաւ նաեւ խեղճ վրաց ժողովուրդը, նորէն իյնալով գերութեան մէջ։

Կովկասի փրկութիւնը անոր ժողովուրդներուն միութեան մէջ է։ Անկէ դուրս, բոլոր միջոցները կը տանին ոչ թէ դէպի ազատութիւն, այլ կը հաստատեն այսօր տեսանելի անթափանցութիւնը նաեւ դարերու համար։

Անցնելով հարմար հարցին, կամ «Թրքական վտանգին», որու մասին կը խօսի «Միութեան» կոչը, այսինքն իբրեւ թէ գոյութիւն ունեցող գաղտնի համաձայնութեան Թուրքիոյ եւ Ս. Միութեան միջեւ՝ Կովկասը գրաւելու Թուրքիոյ կողմէ միջազգային բարդութեանց պարագային եւ այդ կապակցութեամբ անհապաղապէս(?) Կարսի եւ Արդահանի շրջաններուն մէջ զինուորական կայաններ, երկաթուղիներ եւն. շինելու հարցին, այս բոլորը հատուածներ են որոնք աւելի պիտի յարմարէին երգիծական թերթի մը, քան քաղաքական կոչի մը։

Այդ մտածումներու անիմաստութիւնը ժամանակին ապացուցած են «Կավկազ»ի էջերուն մէջ Հ. Բամմատ եւ Տ. Միլ եւ մեզի ոչինչ կը մնայ աւելցնել յարգելի հեղինակներու փաստերուն վրայ։ Եթէ վայրկեան մը ընդունինք իրականութիւնը այդպիսի լուրի մը, հարց կը ծագի,— քանի որ Ռուսիան չարգիլեր Թուրքիոյ գրաւել Կովկասը, այն ատեն որո՞ւ եւ ինչո՞ւ համար այդ «շտապ պատրաստութիւնները» Կարսի եւ Արդահանի շրջաններուն մէջ։ Արդեօ՞ք կոչին հեղինակներուն դէմ, որոնք կը ցուցնեն կատարեալ համաձայնութիւն Նոր Թուրքիոյ հանդէպ։

Բոլորին յայտնի է, որ Թրքական հանրապետութեան կառավարութ[իւնը] կատարելով երկրի մէջ մեծ շինար[արական] աշխատանքներ, ի միջի այլոց կուտայ մեծ նշանակութիւն նաեւ եր[]կաթուղիներու շինարարութեան []. Անատոլուի մէջ վերջին տասնամ[եա]կին կրցած է գլուխ հանել քանի անգամ աւելին քան օսմանեան նախ[]կին իշխանութիւնը։ Առաջնորդուե[լով] որոշ ծրագրով՝ երկաթուղիներ[] նախարարութեան մէջ երկրաչափ[] րապետութեան կառավարութիւն[] հասկնալի է որ որոշած է երկաթ[] երկաթուղին արեւելեան նահանգ[] րուն մէջ, որոնց միացումը կեդրոն[ին] հետ՝ ունի տնտեսական մեծ նշանա[]կութիւն երկրին համար։

Բոլորը գիտեն, թէ իր ժամանակ[ին] ցարական կառավարութիւնը ամ[] կերպով կը հակառակէր օսմանեան[] սահմաններու դրացի արեւելեան [] հանգներուն մէջ երկաթուղիներ շի[]նելու։ Անկէ առաջ եկած է յապաղու[մ] մը այդ շինութեանց, բայց ներկայ[իս] ամրացած երիտասարդ հանրապե[]տական Թուրքիան, հեռացնելով բո[]լոր արտաքին ազդեցութիւնները իր[] կրին ներսը, բնական է որ ինքն[ա]գետնի վրայ կ'ընէ այն ինչ որ տն[տես]ական է եւ անհրաժեշտ [] պէտքերուն եւ շահերուն համար։

Այդ տեսակէտէն շինարարութիւ[նը] Թուրքիոյ ներսը՝ կրնայ դուր [] միայն անոնց, որոնք հոգով կը [] նեն երբեմնի հզօր ցարական Ռու[սիոյ] սատանի եւ անոր անարդար քաղ[աքա]կանութեան վերածնունդին [] մար։ Կովկասեան ժողովուրդներ[ու] շահերուն համար ժամանակն է վե[րջ] տալու անիմաստ քարոզչութեան ս[]քական վտանգի մասին, որ պարզ[] բարար կ'արծարծուի, անհասկնա[լի] պատճառներով, ձգտումներով եւ ն[] պատակներով։ Ամբողջովին պարզ [] հասկնալի է թէ Թրքական հանրապե[]տութիւնը, որ միջազգային քաղաքա[]կանութեան մէջ կը վայելէ համբա[ւ] խաղաղութեան պաշտպանի, ոչ մէկ կերպով խոչընդոտ չի հանդիսանար Կովկասի ժողովուրդներու ազատա[գրու]թեան։

Ճիշտ բանով, ոչ մին, ոչ Թուրքիան, համաշխարհային պատերազմէն յետոյ, այսինքն այն ժամանակ երբ Դաշնակները եւ Մենշեւիկները իշխանութեան եկան քաղաքական բեմի վրայ, ոչ մէկ պատրաստակամ պատճառով խոչընդոտ չէ հանդիսացած Վրաստանի եւ Հայաստանի անկախութեանց։ Ի պատասխան այդ ծ[]րանքի եւ ցանկալի վերաբերմունքի Հայերը եւ Վրացիները, դեռ իրենց անկախութիւնը չհռչակած, ամէն կերպով կը ձգտէին խորտակել Թուրքիան — գրաւել այն հողամասերը, որոնք տրուած էր Պրեսթ-Լիթովսկի դաշնագրի հիմունքներով։ Կարելի՞ է արդեօք միջազգային իրաւունքի տարրական կանոններու տեսակէտէն իրաւացի համարել անոնց յաւակնութիւնները։ Իրենց այդ յաւակնութիւնը իր զաւեշտական գագաթին հասցուցին Հայերը Սեւրի յիշատակելի օրերուն, յաղթականօրէն Հայաստանի սահմանները տարածելով մինչեւ Կիլիկիա եւ Ալեքսանտրէթ. Հայկական պատուիրակութեան այդ պահանջներուն կրնային մինչեւ իսկ նախանձիլ հինաւուրց աշխարհակալներ՝ Դարեհ եւ Աղեքսանդր Մակեդոնացին

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

... Բայց անշուշտ այդպէս է, պատասխանեց Ֆիւաէլ։ Կը տեսնէ՞ք, Շիւքրի փաշա, օրեր կան որ օսմանեան նախարար ըլլալուս կը ցաւիմ։ Հաճոյքը պիտի ունենայի ձեզի պէս մարդոց հետ աշխատելու։

— Պարոն դեսպան, չեմ մոռնար թէ ինչ կը պարտիմ Ֆրանսայի։ Ինչ որ գիտեմ անկէց սորված եմ, եւ կը փափաքիմ որ կարենամ օր մը այս իրիկուընէ աւելի լաւ կերպով պարտքս կատարել անոր հանդէպ։

Եւ ահա եկաւ Պ. տ'Օնֆալ, դեսպանատան առաջին թարգմանը, բարձր անձնաւորութիւն մը՝ ընդհանուր հիւպատոսի աստիճանով, եւ որուն տեղը արդարեւ շատ կարեւոր է, որովհետեւ ձեւակերպութիւնը կը պահանջէ որ սուլթանը, մեր լեզուն հիանալի խօսելով հանդերձ Օսմանցիներու լեզուն միայն գործածէ։ Երեսուն տարի Թուրքիա գտնուելով տ'Օնֆալ սորված է Արեւելքի բոլոր լեզուները, ինչպէս նաեւ օրէնքներն ու բարքերը։

— Ուրեմն ճամբայ ելլենք, Օնֆալ, կը հրամայէ դեսպանը, որ ինք ալ, իր կարգին, հագաւ սեւ զգեստը, ծերակուտականի օղաչափով, մեծ շղթաներով եւ թիթեղներով զարդարուած։ Դուն, Գոխաք, յարեց, դու սպասումի օդահը եւ վերադարձիս սպասէ։

×

Բերայի մեծ պողոտային երկայնքը, անձրեւային փոթորիկներով գոտեցող գիշերուան մէջ, կառքերը կը թաւալին քառասմբակ։ Ահա Թաքսիմը ու իր երկայնաձիգ զօրանոցները, մեծ վայրէջքը՝ որ կը դառնայ գերմանական դեսպանատան երկայնքը, ուր ամէն ոք կը թուի ննջել, յետոյ Նիշանթաշ եւ, վերջապէս, պատ մը։ Արտասովոր բարձրութեամբ պատ մը, սեւակ, անդունդ, որուն ետեւէն կը վազէ ուրիշ պատ մը նման զուգահեռական։ Անոնց միջեւ ցայգ ու ցերեկ կը շրջագային ալպանացի զուավներն եւ անձնապահ զանգէն պահակներ։ Ուղղորդ մեծադարած դարպասներ կայա՝ ուր կան կայսերական քէօշկերը։ Քիչերը գիտեն անոնց թիւը, իսկ ոչ ոք գիտէ զայն՝ զոր սուլթանը կ'ընտրէ գիշերը հոն անցընելու համար։ Ահա մէն մինակ դուռը, արար հետեւակազօր ջոկատի մը կողմէ պահակուած։ Կը թողու որ անցնին կառքերը, որոնց ետեւէն կրկին գոցուեցաւ։ Լաւ լուսաւորուած ծառուղի մը կը ներկայանայ, ուր հսկողութիւն կը կատարեն, տասնեակ մեթր ատրճանուած, պահակներ, հրացանները լեցուն։

Դեսպանատան մէջ Գոխաք կը սպասէ, ջղայնացած, նեղութենէն գրեթէ հեղձամահ։ Ի՞նչ պիտի պատահի։ Ֆրանսա՞ պիտի ճամբեն արդեօք, իսպառ բաժնուելով իր սիրուհիէն։ Հիմա կը հասկնայ թէ ո՞ր աստիճան իր սիրտը բռնուած է Կալիօպէին։

Ժամը երեք առաւօտեան։ Գոխաք կ'երազէ՞ ... Ի՞նչ խօսքեր կրնան փոխանակել երկու մարդիկը՝ որոնցմէ կախուած է իր ճակատագիրը։ Կը փորձէ տեսարանը երեւակայել ... սատափ ու ոսկի քանդակուած ի՞նչ երեւելի թիկնաթոռի վրայ Աբտիւլ Համիտ բազմած է, հեծելազօրքի յատուկ զարդ կապոյտ խոշոր կապան վրան ձգած։ Գունատ դէմքը, արծուաքիթը, սեւ խորունկ ահագին աչքերով, ալպալպեղ երկայն մօրուքով անտարբեր կը մնայ։ Ձեռքերէն մին կը հատկէ սաթէ հատիկներով թրքական վարդարանը ... Անոր աջին, պատշաճ հեռաւորութեան վրայ նստած, Ֆրանսայի դեսպանը, լուրջ, փոքր անկած, խոշորակազմ, ճարպոտ ձեռքերը ազդրերու վրայ, իրենց սովորական դիրքով։ Երբեմն փառահեղ չանկին վրայ բարձրացնելով իր աչքերը, որոնց այդ պահուն կուտայ միամտութիւն մը, Ֆիւաէլ կը խօսի քօղարկուած շեշտով, ուր չեն ճայթեր ֆրանսական Թուլուզի յատուկ դասաւորութեան հնչեղ վանկերը։ Առաջին թարգմանը, յոտնկայս կը թարգմանէ։ Աբտիւլ Համիտ կը պատասխանէ անշշուկ ու խուլ ձայնով մը։ Ի՞նչ գին կը պահանջէ արիւնին համար այդ հարիւրապետին, որ ապագայ կը խոստանայ բանակին համար եւ գերման զօրավար եւ թուրք մուշիր Ֆօն Տէր Կոլցի սիրական աշակերտներէն մին էր։ Ի՞նչ առաջարկութիւններ կ'ըլլան արդեօք ճափոնական(?) ոսկի սկահակներու չուրջ՝ ուր զետեղուած են սուրճն ու կապոյտ սիկարէթները։ Ներկայ է մեծ-եպարքոսը, անշուշտ, այն Եպրահիմ փաշան, որ ջուրի պէս կը խօսի մինչեւ իսկ Մօնմարթրի ռամկօրէնը...

Գոխաք կը փորձէ տարտամ յոյսերու կառչիլ։ Արդարեւ, այս սուլթանին համար, որ քսանըհինգ տարիներէ իվեր իր օրերը կ'անցընէ կարդալով ոստիկանական տեղեկագիրներ, այս վեհապետին համար՝ որ այնքան ջարդեր արտօնեց, հրամայեց այնքան գլխատումներ, Ահմէտ Պէյի մահը կրնայ միայն անկարեւոր արկած մը ըլլալ, նկատի չառնուելիք գործ մը։

Առաւօտեան ժամը չորս։ Անձրեւը կը կրկնապատկէ իր թափը եւ կը շարժէ դեսպանատան փեղկերը։ Թամին(?) կ'ռռնայ։

Գոխաքին միտքը կ'իյնայ արեւելեան Միջերկրականի Նաւային Հրահանգներուն մէկ հատուածը. «Բերայի մէջ է որ Ֆրէնքները կը վայելեն բոլոր իրենց իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները»։ Այս իրաւունքներուն մէջ կայ նաեւ օրինաւոր պաշտպանութեան իրաւունքը, եւ չէ՞ որ միւսը, Ահմէտ, իր թուրը քաշեց։ Ոչ մէկ դատարան չի կրնար դատապարտել... Դատարա՞ն։ Երբեք, ոչ մէկ Ֆրանսական դեսպան պիտի չընդունի որ իր ազգայիններէն մին դատի ենթարկուի։ Որովհետեւ այդ տեսակ պարագայի մը մէջ, որքա՜ն պիտի խնդար գերման դեսպանը՝ խորամանկ Մարշալ ֆոն Պիպէրշթայն եւ իր զգուշի գործիք դրամատան Վայց, որ միեւնոյն ատեն Քէօլնիշէ Ցայթունկի ամենակարող թղթակիցն էր ... Ուրե՞մն։

Ուրեմն, Գոխաք ինքզինքը կորսուած կը զգայ։ Քանի որ դատարանի պիտի չյանձնուի, գոնէ պիտի մեկնի Պոլիսէն։ Բայց քիչ մը՝ համբերութիւն։ Ֆրանսացի սպայի մը չի վայլեր այսքան լալ։

Ժամը չորսուկէս։ Կառք մը կը կենայ դեսպանատան առջեւ։ Գոխաք պիտի գիտնայ, վերջապէս ...

Բայց բան մըն ալ պիտի չգիտնայ։ Եւ ոչ ոք բնաւ պիտի գիտնայ ճշդիւ, թէ փոքր սպայի մը դատը ինչպէս տեղի ունեցաւ Վեհ. Աբտիւլ Համիտ Խանին, խալիֆային եւ փադիշահին, առջեւ Հօթ-Կառոնի ծերակուտական երեք անգամ նախարար եւ բարձրամիտ ու յամառ դեսպան Ն. Վ. Ֆիւաէլի կողմէ։

Ոչ ոք պիտի գիտնայ երբեք, ինչպէս «Չարաճճի Մարդը» յաջողեցաւ համոզել «Հիւանդ Մարդը» ...

(10)

(Շար.)

կոչը, որ կը խօսի հայ-վրացական լայն սահմաններու մասին, « բաւական իրենց բնական պետական գոյութեան համար », ցաւ ի սիրտ կը վկայէ որ տակաւին հին հոգեբանութիւնը չէ վերցած:

Ծիծաղելի եւ վտանգաւոր են նուաճողական ըմբռնումները քաղաքական գործիչներու, դեռ չազատագրուած իրենց փոքրիկ երկիրները օտար տիրակալութիւններէ

Հոս տեղն է ըսել «Հայ-Վրացական Միութեան» հեղինակներուն,— Բարի պարոններ, «ձեր վերմակի համաձայն երկարեցէք ձեր ոտքերը»: Ձգեցէք երեւակայութիւնը, քալեցէք իրական քաղաքականութեան ճամբով:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆՆԵՐԸ ՈՒՆԻՆ ՄԷԿ ՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՇՆԱՄԻ՝ ՌՈՒՍԻԱՆ:

Նուիրեցէք ձեր դիրքերը ատոր համեմատ, սեղմելով եւ ամրացնելով բարեկամութիւնը ձեր դրացիներուն հետ: Այդ է միակ ճամբան, որ կրնայ ապահովել Կովկասի ազատութիւնը, անկախութիւնը եւ բարգաւաճումը:

Յ. ՏԱՐԻԱԼ

ԽՄԲ — Այս յօդուածը փոքր կրճատումներով, առանց հիմնական փոփոխութիւններու լոյս է տեսած թուրքերէն լեզուով, Պոլիս, «Կովկաս Ալմանախի» հանդէսին մէջ:

«ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ»

— . —

Զօր. Փօլ Ազան, «Ժուրնալ»ի մէջ այս խորագրով կը սկսի յօդուածաշարք մը, որ կը ներկայացնէ Ֆրանսական զինուորական շրջանակներու մտահոգութիւնները Գերմանիոյ բանակային պատրաստութեանց մասին.—

Գերմանիա, ընդունելով երկամեայ զինուորական ծառայութիւնը, մեծ յուզում պատճառեց Ֆրանսայի մէջ: Ասով կը ծագի ծանրակշիռ հարց մը: Մեր նպատակը չէ գիտնալ թէ Գերմանիա պատերա՞զմ կ'ուզէ, եւ որո՞ւ դէմ. Ատիկա կ'իյնայ դիւանագէտներուն. Մեր գործն է միայն ճշդել թէ Գերմանիա կրնայ, այն պատրաստութիւններով որոնց ձեռնարկած է, յարձակիլ ո՛ր պետութեան վրայ որ ուզէ:

Մեր հարեւանը լռիկ մնջիկ կ'աշխատի, մինչեւ որ լրացնէ իր զինուորական պատրաստութիւնները: Որպէսզի օր մըն ալ, առանց վիճաբանութեան կամ բանակցութեան մտիկ ընելու, ընդունիլ տայ իր ուզածը: Ահա այս է գերմանական վտանգը:

Եթէ Ֆրանսա կ'ուզէ պահպանել իր հեղինակութիւնը, պարտաւոր է այժմէն միջոցներ ձեռք առնել՝ կանխարգիլելու համար վտանգը:

Բանակի մը արժէքը կախում ունի իր զինուորներուն թիւէն, ռազմական ճարտարարուեստէն, բարոյական ուժէն.

Անհրաժեշտ է ուսումնասիրել այս երեք տարրերը թէ ֆրանսական եւ գերմանական բանակին մէջ, յետոյ բաղդատութիւն մը կատարել՝ ճշգրիտ գաղափար մը ունենալու համար մեզ շահագրգռող հարցին մասին, կամ լուծման ելք մը գտնելու նպատակով:

Ճիշդ է որ հսկայական դեր մը պիտի խաղան օդային եւ ծովային բանակները վաղուան պատերազմին մէջ, բայց եւ այնպէս ցամաքային բանակն է որ պիտի խաղայ վճռական եւ բախտորոշ դերը:

Ահա թէ ինչո՛ւ կ'արժէ ներկայացնել նախ ցամաքային ուժը: Հիթլէրի հրովարտակէն առաջ, երբ դեռ ընդունուած չէր երկամեայ զինուորական պարտադիր ծառայութիւնը, գերմանական ցամաքային բանակը կը ներկայացնէր հետեւեալ ուժը.—

Գործօն բանակ	530,000
1919—1935 դասու երիտասարդները, մշտական դրօշի տակ	40,000
Հարուածային վաշտ	10,000
Աշխատաւորական բանակ (ծառայութիւնը կը տեւէ 6 ամիս, գործօն բանակ մտնելէ առաջ)	200,000
Ընդամէնը	780.000

Երկամեայ զինուորական պարտադիր ծառայութեան հրովարտակով դաս մը եւս զօրակոչի կ'ենթարկուի եւ գործօն բանակին թիւը կը հասնի 800,000ի: Եւ այսպէս գերման մնայուն բանակը կ'ունենայ մօտաւորապէս մէկ միլիոն հարիւր հազար զինուոր, որուն կէսը՝ ասպարէզով զինուորականներ:

Հիմա տեսնենք դէմ դնենք Ֆրանսական բանակին ուժը: Ներկայ հոկտեմբեր ամսուան նորակոչ զինուորներուն թիւն ալ հաշուելով, Ֆրանսա ունի՝

Ասպարէզով զինուորական	120,000
Երկու դաս դրօշի տակ	292,000
Բնիկ եւ օտար	211,000
Ընդամէնը	623.000

Այս բանակը կը գտնուի մասամբ Ֆրանսայի, եւ մասամբ Ֆրանսական գաղութներու մէջ:

Մայր երկրին մէջ ունինք

Ասպարէզով զինուորական	80.000
Դրօշի տակ	269.000
Բնիկ եւ օտար	58,000
Ընդամէնը	407.000

Այս թիւերը դէմ դիմաց դնելով, կը տեսնենք որ Գերմանիա կրնայ 1,100,000 զինուոր ճակատեցնել, յանկարծակի սկսած պատերազմի մը պահուն, ընդդէմ Ֆրանսական 407000նոց բանակին:

Այս համեմատութիւնը չի շտկիր, ի նպաստ Ֆրանսայի, եթէ զօրակոչի ենթարկուին պատերազմի ծնունդներըն ալ, որովհետեւ Գերմանիոյ պատերազմի ծնունդներուն թիւը կրկնապատիկն է Ֆրանսայի պատերազմի ծնունդներուն:

Գերման բարձր պաշտօնատար մը, ներքին նախարարութեան առողջապահական գրասենեակի տնօրէն Կուբ. վիրջիւս, տնտեսագիտական ամսաթերթի մը մէջ կը հրատարակէր Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի պատերազմի ծնունդներուն թիւերը, որ ահաւասիկ.—

Տարի	Գերմանիա	Ֆրանսա
1934	596,000	279,000
1935	464,000	184,000
1936	351,000	165,000
1937	314,000	171,000
1938	326,000	197,000
1939	485,000	218,000
1940	636 000	360,000

Պէտք է արձանագրել այստեղ, որ Կուբ իրականէն քիչ մը աւելի բարձր կը ներկայացնէ Ֆրանսայի պատերազմի ծնունդները, որոնք զօրակոչի պիտի ենթարկուին այս եւ գալիք տարիներուն, մինչեւ 1940: Արդարեւ Ֆրանսայի պատերազմի ծնունդներուն իրական թիւերն են

1934ին	170,000
1935ին	136,000
1936ին	146,000
1937ին	162,000
1938ին	175,000

Այսուհանդերձ, դարձեալ Գերմանիոյ պատերազմի ծնունդները մօտաւորապէս կրկին անգամ աւելի են Ֆրանսայի պատերազմի ծնունդներէն:

Եւ մարդ կը տարուի հարցնելու թէ Գերմանիա, Ֆրանսական բանակէն աւելի մեծ բանակ մը ունենալով հանդերձ, ի՞նչ կ'ուզէ ընել՝ երբ երկու տարուան կը բարձրացնէ զինուորական պարտադիր ծառայութիւնը: Նոր զօրաբաժիննե՞ր կազմել, իրենց 36 զօրաբաժիններուն վրայ աւելցնելով՝ ամբողջ սահմանագլուխները պաշարելու համար մարդկային օղակով մը: Կամ թէ 36 զօրաբաժինե՞րը պիտի լրացնեն, որ եւ է ճակատի վրայ անոնց անակնկալ գործունէութեան պարագային՝ խուսափելու համար գործողութեանց յապաղումէն: Վերջապէս նոր ռազմական միութիւննե՞ր պիտի կազմեն, զրահապատ կամ այլ ձեւով:

Ինչ որ ալ ըլլայ, Գերմանիա ներկայիս թուական ջախջախիչ գերակշռութիւն մը ունի Ֆրանսայի զինուորական ուժերուն վրայ:

Այժմ խօսինք ռազմարուեստին մասին, դարձեալ բաղդատական եղանակով: Յետոյ կ'անցնինք բարոյական ուժերու գնահատութեան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԱՐԱՐԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս, Մարսէյլի հայ լեգէոնական Միութեան վարչութիւնը սարքած էր յիշատակի հանդէս մը, Արարայի դիւցազնական հերոսամարտի 18րդ տարեդարձին առթիւ:

Առաւօտ կանուխ, Փրատոյի մայր եկեղեցին լեցուած էր բազմութեամբ:

Լռութիւն մը խոր համատարած.

Հոգեհանգստեան պահն է: Քահանան կը յիշատակէ մէկիկ մէկիկ անունները 23 քաջորդիներուն: Եւ մեղեդի ու խորհուրդ, խունկ ու մոմ.

Խուռներամ բազմութեան մէջ, աչքի կը զարնէին օտար հիւրերը, որոնք եւս եկած էին իրենց յարգանքի տուրքը տալու: Այսպէս, ներկայ էին Մարսէյլի ծովակալը՝ Ռիւֆի տը Փոնթէվ, քաղաքապետական խորհուրդէն՝ Պ. Մուր, նահանգային ժողովէն Մարսէլ Կրան, պատերազմի ընթացքին կամաւորներու ընդհ. նախագահ փրոֆ. Տումիէօ, պահեստի եւ օտար լեգէոնի սպաները եւ նաեւ Տարտանէլի նախկին զինուորներու միութեան ներկայացուցիչները եւ հայկական պատուիրակութեան:

Արարողութենէն անմիջապէս յետոյ, բարձրաստիճան հիւրերը, ընջապատուած Հայ Լեգէոնականներու Միութեան պատուոյ նախագահ ծովային սպայ Պ. Տիրան Թէքէեանէ եւ Միութեան նախագահ Պ. Ց. Նշանեանէ եւ ուրիշներէ եկեղեցիի գլխաւոր դրան առջեւ լուսանկարուեցան: (Նկարները երեւցան յաջորդ օրուան Ֆրանսերէն թերթերուն մէջ):

Ժամը 12.30 է:

Օտար հիւրերը եւ նաեւ բազմութիւն մը ամէն սեռէ ու դասակարգէ, անցք մը կը կատարէ Փրատոյի պողոտային վրայ, Ֆրանսական դրօշներով, դէպի Շաթօ տէ Ֆլէօրի:

Մառերու հովանիին տակ, սեղաններու առջեւ կը սպասեն ներկաները:

Ֆրանսական քայլերգն է ահա, որ կ'որոտայ: Ոտքի են բոլորը: Եւ վերջաւորութեան Պ. Տիրան Թէքէեան ֆրանսերէն ճառով մը պատմականը կ'ընէ Արարայի ճակատի կռիւներուն, կը պանծացնէ հայ քաջերուն հերոսութիւնները, եւ հայ ժողովուրդին բերած դրական նպաստը համաձայնական եւ առաւելապէս ֆրանսական դատին: Այս ճառէն վերջ, Պ. Ցակոբ Նշանեան, Միութեան անձնուէր նախագահը, ատենի մը վրայ բարձրանալով կը գոչէ ֆրանսերէն եւ որուն կը ձայնակցին ժողովուրդը.

— Հի՛փ, հի՛փ, հի՛փ հու՛ռռա՜. Վիվ լա Ֆրանս ... Հի՛փ, հի՛փ, հի՛փ հու՛ռռա՜ ... Վիվ լ'Արմէնի.

Ժամը 2.30:

Ցարակից մեծ սրահի մը մէջ ենք: Հաւաքուած են ծերեր, երիտասարդներ եւ ամբողջ լեգէոնական ընտանիքը:

Լեգէոնական Միութիւնը ճաշասեղան սարքած է, որպէսզի մէկ սեղանին շուրջ, համախմբուելով անդամ եւ ոչ անդամներ, ամրապնդեն կապը իրարու մէջ, եւ ոգեկոչեն յիշատակը Արարայի հերոսներուն:

Բարձրախօս գործիքը հայկական երգեր կ'երգէ: «Լուսին չկար», «Լօ, լօ, Սիփանայ սարեր» եւ այլ երգեր, իրարու կը յաջորդեն:

Ճաշի վերջաւորութեան Պ. Տիրան Թէքէեան, հայերէն գրաւոր ճառ մը կարդաց: Զմոռնամ յիշել որ Պ. Թէքէեան ծնած ըլլալով Մարսէյլ 1887ին, ինքնաշխատութեամբ տիրացած է իր մայրենի լեզուին.

Պ. Թէքէեան միաբանութեան յորդոր կարդաց ներկաներուն եւ բաւե.

— «Մոռցէք ձեր փոքր կիրքերը, մոռցէք այն տարակարծութիւնները, որոնք ձեզ կը բաժնեն հակառակ բանակներու:

Եւ Արարայի հերոսներու յիշատակին իր տուրքը տալէն վերջ, վերջացուց այսպէս.

— «Իբրեւ զինուորական մը կատարեցի այն՝ ինչ որ կրնայի ընել ազգիս համար: Պիտի ընեմ նոյն բանը վաղը, եթէ ազգը պէտք ունենայ, կեանքս ու հոգիս անոր համար են»:

Ապա, Պ. Նշանեան եւս խանդավառութեամբ խօսելով, յայտարարեց թէ սիրով եւ անձնուիրաբար պիտի ծառայէ միութեան:

Ցիշատակի այս տօնակատարութեան առթիւ ստացուած էին զանազան հեռագիրներ հեռաւոր վայրերէ, որոնք կարդացուեցան: Ապա խօսքը տրուեցաւ թիւ մէկ եւ թիւ երկու կամաւորներու ներկայացուցիչներուն. Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Հացագործեան. «Միութիւն, միութիւն եւ դարձեալ միութիւն» աղաղակելով: Իսկ միւս Միութեան նախագահը բացատրեց հայ զինուորին քաջութիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը միութեան:

Հայ մամուլին ալ պարտականութիւն դրուած էր իր խօսքը բերելու այս տօնակատարութեան առթիւ.

«Ցառաջ»ի անունով խօսեցաւ այս տողերը ստորագրողը, որ ի մէջ այլոց ըսաւ.

— «Ցառաջ»ը հպարտ է ձեզմով, ռազմիկ հայորդիներ, որ զինքը ներկայացնելու պատիւը ունիմ հոս: Հպարտ նաեւ մենք, «Ցառաջ»ի շուրջ հաւաքուած երիտասարդներս: Ձեր մաքառումներու արձագանգը, մեր հրամանի կուրծքերուն տակ, Հոմերեան հերոսներ կը ծնին այսօր: Եւ հաւատացէք, մենք կը զգանք, կը լսենք քառասմբակ արշաւը չըթայազերծ Արտաւազդի Նժոյգին:

Փառք մեռելներուն որոնք ինկան լեռներու վրայ, եւ անդնդախոր ձորերու մէջ, զէն ի ձեռին, փառք ձեզի ռազմիկ եղբայրներ, փառք ձեր սրբազան խենթութեան, փառք ձեր հրացաններու փողէն արձակուած գնդակներու հեղձուցիչ վառօդին, պատմութիւնը երախտապարտ է ձեզի»:

Հանդէսին գեղարուեստական մասն է որ պիտի սկսի: Դուրսը դրան առջեւ ժողովուրդը խռնուած է: Ցանճռղելու համար զանց կ'առնեմ անունները: Լուսարձակով ներկայացուեցան Զէյթուն-Մուսայէն եւ այլ վայրերէ տեսարաններ, յարակից բացատրութիւններով: Եղան նաեւ երգ ու նուագ եւ քրքջալից զաւեշտ մը: Իսկ ամէնէն գեղեցիկը այս բոլորին մէջ, հայկական պարերն էր դիմակաւորութեամբ Օր. Մ. Մարտիրոսեանի

Ցիշատակելի օր մը եղաւ իրապէս, այս սարքուած հաւաքոյթը, Արարայի հերոսամարտի 18րդ տարեդարձին առթիւ, որուն յաջողութիւնը կը պարտինք վարչութեան եւ կարգադիր յանձնախումբին ջանքերուն:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՄԱՄՈՒԼ

ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸ

— . —

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 հոկտ.).

«Մեր պանդխտութեան տասնեւվեցերորդ տարին լրանալու մօտ է եւ դեռ չենք ըմբռնած դժբախտաբար տնտեսական ու ինքնամփոփ աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը:

Տարիներէ ի վեր գրած եւ չեցած ենք գիւղերու մէջ եւ անմիջական տարածութիւններու վրայ հաստատուելու, տուն տեղ ըլլալու ու հողին կապուելու օգտակարութիւնները: Սակայն, մեր հայրենակիցները քաղաքներու ապականած մթնոլորտէն ու խճողումներէն հեռացնել կարելի չէ եղած: Այդ ուղղութեամբ սկսած ձեռնարկները չքաջալերուեցան դժբախտաբար ոչ ալ փափաքեցան հողային աշխատանքներու նուիրուիլ, գիւղական կեանքի յարմարիլ:

Ընդունինք պահ մը որ Սուրիոյ հիւսիսային շրջաններուն մէջ տեղաւորման ձեռնարկներուն ձախողութիւնը կազմակերպական թերիներու հետեւանքն է: Այդ հեռաւոր ծայրամասերու մէջ բոլորովին լքուած զգացին իրենք զիրենք մեր հայրենակիցները եւ միջավայրը գտան անհաճոյ մեր կարիքներուն եւ պայմաններուն: Նախընտրեցին քաղաքներու ժխորը կամ անոնց մօտ հաստատուող թաղամասերը, հաւաքական կեանք մը ունենալու համար:

Միեւնոյն հոգեբանութիւնը գոյց տրուեցաւ նաեւ Լիբանանի մէջ: Հոս, ճիշդ է, որ դուրսէն, օտարներու կողմէ նախաձեռնութիւններ չեղան գիւղեր հիմնելու Լիբանանի շրջաններուն մէջ: Սակայն այդ ուղղութեամբ մեր կողմէ ալ ձեռնարկներ չեղան: Բազմաթիւ հայրենակցական միութիւններ իրենց միջոցներով գումարներ հայթայթեցին առանձին թաղեր հիմնելու համար Անգր-Նահրի շրջանին մէջ եւ վայելեցին նիւթական ու բարոյական օժանդակութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան Տեղաւորման Ցանձնախումբի Ներկայացուցչութեան:

Այդ միեւնոյն օժանդակութիւնները, աւելի լայն չափերով կրնային վայելել մեր հայրենակիցները եթէ ընտրէին Պէքաայի կամ Աքքարի շրջանները, ուր անսահման անմշակ տարածութիւններ կան: Զուբճ-Համուտի մէջ թաղամաս մը հիմնելու համար ծախսուած գումարով կարելի էր քանի մը գիւղեր հաստատել Պէքաայի մէջ, ընդարձակ դաշտավայրերով, արօտատեղիներով եւ բանջարանոցներով:

Վերջերս նկատելի է մասնաւոր շարժում մը մեր հայրենակիցներուն մէջ՝ գլխաւորաբար տեղաւորուելու Լիբանանի մայրաքաղաքին մէջ: Դրացի երկիրներէ շատ մը հայրենակիցներ կ'ուզեն հող կամ տուն գնել այս քաղաքի մէջ: Միւս կողմէ Ամանոս թաղի շրջաններուն մէջ բնակող ազգակիցներ Զուբճ-Համուտի շրջանէն հողի որոնման աշխատանքին նուիրուած են, որպէսզի ունենան իրենց սեփական թաղը, դպրոցն ու եկեղեցին:

Կը խորհինք, լաւագոյն առիթն է դարձեալ հողային աշխատանքներու մասին մտածելու, կամ, աւելի պարզ խօսինք, Լիբանանի անմշակ սակայն բերրի շրջաններուն մէջ գիւղեր հիմնելու:

Ընդարձակ տարածութիւններ կան Պէքաայի, Բաալպէքի եւ Աքքարի շրջաններուն մէջ, ջրառատ եւ բերրի գետիններ, որոնք կը մնան անմշակ եւ պէտք ունին աշխատաւոր ձեռքերու, որպէսզի պիտանի դառնան երկրի տնտեսութեան: Այդ շրջաններու մէջ տեղաւորուելու, գիւղեր հիմնելու ձեռնարկը, այս օրեր, վստահ ենք նիւթական քաջալերութեան իսկ կրնայ արժանանալ կառավարութեան, եթէ հանգոյցի նման ձեռնարկի մը պատճառելիք օգուտը այս հայրենիքին: Բամպակի մշակութիւնը, որ դժբախտաբար անտես առնուած է այս երկրին մէջ, Սուրիոյ մէջ սկսած է յաջողագոյն արդիւնքներ տալ: Մեր հայրենակիցները մասնագէտ են բամպակի մշակութեան: Ուրեմն, եթէ պատեհութիւն տրուի իրենց, շատ կարճ ատենէն, կրնան կրկնապատկել պետութեան ու երկրին արտադրողական կարողութիւնը»:

ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Խարազանը կամ, մեր գիտցած ձեւով, Փալախը, դեռ ի գործ է Անգլիոյ մէջ, կ'ըսէ Ֆրանսերէն թերթ մը: Վերջերս, ութ ատահաններ, որոնք զարդէչ մը ատարկաներ գողցած էին, խարազանի կամ մտրակահարութեան դատապարտուեր են Լոնտոնի մէջ:

Բայց մենք իմացած ենք որ այս մարմնական պատիժները Անգլիայէն դուրս ուրիշ տեղեր ալ կը գործադրուին, եւ դեռ տեսակէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այդ օրերուն բրիտանական բանակին Գաղտնի Սպասարկութեան ճիւղին անդամ էր Գէրթրուդ Սթիւըրթ անուն հարիւրապետ մը, Շատ քաջ ու անձնուէր երիտասարդ մըն էր ան. պատերազմէն առաջ իբրեւ լրտես ձերբակալուած ու բանտարկութեան դատապարտուած էր Գերմանիոյ մէջ, յետոյ Քայզէրը ներում շնորհած էր իրեն:

Սթիւըրթ շատ լաւ կը ճանչնար Գերմանացիներն ու լաւ ուսումնասիրած էր անոնց նկարագրին յատկանիշները: Իր պաշտօնն էր «մօտենալ» ու ծանօթանալ թշնամի լրտեսներուն: Այդ խորամանկ ու դաւադրական մտերմութիւններուն շնորհիւ էր որ ան «գաղտնի» տեղեկութիւններ կը հաղորդէր ֆօն Քլուքի Ինթէլիճընսին, հաւատացնելով թէ ստոյգ աղբիւրէ ստացած էր զանոնք: Եւ օրին մէկը Սթիւըրթ Գերմանացի զօրականի մը կուտար «շատ կարեւոր լուր մը» — անգլիական բանակը Քալէյի ճամբով պիտի գար եւ ռազմագլուխ պիտի հասնէր Լիլ-Քանպրէ գծով:

Պէտք կա՞յ յիշելու որ այս «գաղտնի տեղեկութիւնը» բոլորովին չինծու էր եւ հարիւրապետը շատ լաւ գիտէր որ Անգլիացիները ցամաք պիտի ելլէին Հավրի նաւահանգիստէն: Այսպէս կամ այնպէս տեղեկութիւնը անմիջապէս կը հաղորդուի ֆօն Քլուքի, որ իր ամբողջ ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնէ ցոյց տրուած յառաջագծին վրայ — Քալէ-Լիլ-Քանպրէ: Մէկ կողմէ կռիւը կը շարունակէ Լը Քաթոյի մէջ, իսկ միւս կողմէ իր ճակատը կ'երկարէ դէպի հիւսիս, որպէսզի բրիտանական բանակը անակնկալի բերէ կէս ճամբան եւ թոյլ չտայ որ Ֆրանսացիները օժանդակութիւն ընդունեն իրենց դաշնակիցներէն: Երկու օրուան ճակատամարտէ մը ետքն էր որ ֆօն Քլուք պիտի տեսնէր թէ «բանը ինչումն էր»:

Գաղտնի Սպասարկութիւնը իր դերը կատարած էր եւ փրկած էր Ֆրանսական Բ. զօրաբանակը՝ ահաւոր աղէտէ մը:

Գերմանացի զօրավարը շարունակեց յարձակողականը, այս անգամ բրիտանական բանակին դէմ. բայց յայտնի էր որ գաղափար չունէր մեր ուժի մասին: Մեր բանակը օգնութեան հասաւ Ֆրանսացիներուն, որոնք այդ պահուն սկսած էին նահանջել, իսկ մեր Ինթէլիճընսը աչալուրջ կը հետեւէր թշնամիին բոլոր շարժումներուն

Օգոստ. 27ին ֆօն Քլուք փոխեց իր յառաջագիծը եւ սկսաւ յառաջանալ դէպի հարաւ արեւելք:

Այս շատ կարեւոր տեղեկութիւնը մարաջախտ Ժոֆրին հաղորդեց մեր սպասարկութիւնը: Դատելով ապագայ դէպքերէն, կրնամ ըսել թէ ֆրանսացի զօրավարը այդ տեղեկութեան վրայ հիմնուելով էր որ ծրագրեց իր հակայարձակումը որովհետեւ ան անմիջապէս կռահեց թէ ֆօն Քլուք եւ ֆօն Պիւլով ինչ ռազմավարութիւն կը հետապնդէին: Մինչեւ այդ թուականը Գերմանացիները ճակատ ճակատ կռիւ պիտի մղէին Փարիզի ճամբան հարթելու համար. յանկարծ փոխեցին այդ յառաջագիծը: Մայրաքաղաքն ու բրիտանական բանակը զանց պիտի առնէին առժամաբար եւ պիտի յառաջանային դէպի հարաւ, ստիպելով որ Ֆրանսացիները իյնան մինչեւ զուիցերիական սահմանագլուխը, յետոյ Փարիզ պիտի երթային Վէրտէօնի ճամբով:

Սովորական դէպք մը անվիճելիօրէն պիտի հաստատէր մեր սպասարկութեան միջոցաւ ստացուած վերոյիշեալ տեղեկութեան վաւերականութիւնը: Գերմանացի սպայ մը — գաղտնի գործակալ — որ ընթացք կ'արշաւէր փառաւոր ինքնաշարժի մը մէջ, երբ Ֆրանսացի պահակ մը ազդարարեց որ կենայ. սպան ականջ չկախեց եւ փորձեց փախչիլ, պահակին հրացանը գետին գլորեց զայն: Դաշնակիցներու Ինթէլիճընսին պետը անմիջապէս յարաբերութեան մէջ մտաւ Ե. զօրաբանակի հրամանատարին հետ եւ անոր ուղարկեց սպաննուած Գերմանացիին թղթածրարը, որուն մէջ կը գտնուէին շատ կարեւոր վաւերաթուղթեր: Զօրավար Լանրըզաք այնտեղ գտաւ արիւնի հետքերով ծածկուած քարտէս մը, որուն վրայ մատիտով ցոյց տրուած էր այն ուղղութիւնը որուն պիտի հետեւէր ֆօն Քլուքի բանակը, այսինքն դէպի հարաւ-արեւելք.

Աւելի հետաքրքրական է այն իրողութիւնը որ Ֆրանսական Ինթէլիճընսը ծանօթ էր Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան անթելի ծածկագիր բառարանին: Գիշեր-ցերեկ Գերմանացիներուն «գաղտնի» հեռագիրները Էյֆէլի աշտարակէն կ'անցնէին.. թարգմանուելու եւ սպայակոյտին հաղորդուելու համար: Ու Գերմանիոյ ընդհանուր հրամանատարութեան մտքէն անգամ չէր անցներ թէ իր կողմէ արձակուած այդ հեռագիրներուն պարունակութիւնը ծանօթ էր մարաջախտ Ժոֆրին.

Այս վերջինը գիտէր որ ֆօն Քլուք Փարիզի վրայ պիտի քալէր, գիտէր նաեւ որ գերման երկու զօրաբանակները իրարմէ բաւական բացուած էին: Հոգեբանական վայրկեանին ֆրանսական Ե. զօրաբանակը պիտի յառաջանար այդ «բացուածքէն» ներս, իսկ Անգլիացիները պիտի յարձակէին կուշտէն:

Այս վիթխարի ծրագիրը իրականացնելու նպատակով, մարաջախտ Ժոֆրուն յարձակողականը մը սկսաւ սեպտ. 4ին: Անիկա շարժման մէջ դրած էր 57 զօրաբաժին — ութ հեծելազօրք —, իսկ Գերմանացիները այդ ճակատին վրայ ունէին 53 զօրաբաժին — եօթը հեծելազօրք:

Մառնի ճակատամարտն էր, պատերազմին ամէնէն արիւնալի կռիւներէն մէկը որ տեւեց տասը օր — սեպտեմբեր 5էն մինչեւ 14 եւ վերջացաւ դաշնակիցներու յաղթանակով: Պէտք է ընդունիլ որ կռիւը տեղի կ'ունենար անհաւասար ուժերու միջեւ, բայց մարաջախտ Ժոֆռ մեծ վստահութիւն ունէր մեր Գաղտնի Սպասարկութեան գործունէութեան վրայ:

— Ամենայետին տեղեկութիւնը տուէք ինծի թշնամիին մասին, ըսած է ան անգամ մը Ինթէլիճընսի վարիչներուն, եւ մնացածը ձգեցէք ինծի եւ իմ զինուորներուս ...

ՎՐԻՊԱԿ.— Կ. Պ.ի անցեալ վերջին յօդուածին մէջ (7 հոկտ. թիւ 3237) Բ. սիւնակին մէջ «անըմբռնելի անբարտաւանութիւն» կարդալ անբացատրելի ամբարտաւանութիւն»:

Այս առթիւ քննուեցան 1937ի եկամուտները, ընթացիկ նիւթացոյցի հիման վրայ։

Գործադուլներու եւ առ հասարակ ներքին կացութեան մասին տեղեկութիւններ հաղորդեց Գ. Սալանկրօ, պարզելով այն միջոցները որոնց շնորհիւ կը յուսան վերջ տալ աշխատաւորական խլրտումներուն։

Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին, մանաւորապէս ծանրանալով այն հետեւանքներուն վրայ որ կրնան ծագիլ Պելժիոյ չէզոքութեան յայտարարութենէն, նոր Լոքառնօ մը կնքելու տեսակէտով։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Վերջին լուրերու համաձայն, շատ ծանր է Մատրիտի կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք պաշարման։ Ժողովուրդը շատ կը նեղուի ուտելիքի պակասէն եւ ցուրտէն։ Ապստամբները նորէն թռուցիկներ ձգած են օդանաւերու միջոցաւ, պահանջելով անձնատուր ըլլալ։ Կառավարութիւնն ալ չի ծածկեր կացութեան ծանրութիւնը։ Արտաքին նախարար Տէլ Վայօ նոր ճառ մը խօսելով համայնավար երիտասարդներու ժողովի մը մէջ, ազդարարեց.

— «Կը յանձնարարեմ չափազանց լաւատեսութիւն չցուցնել։ Պէտք է անաստանդիմագրաւել իրականութիւնը»։

Միւս կողմէ կառավարութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ նախագահ Ազեանա իր կնոջ հետ շոգենաւ նստած է, Պուէնոս Այրէս երթալու համար։

Մալակայի մէջ ալ ուտելիքի նեղութիւն կը տիրէ։ Թերթերը կը յանձնարարեն որ քաղաքապահ զինուորները կարելի եղածին չափ քիչ պաշար ստանան։ Կ՚ըսուի թէ Մատրիտի պաշտպանութիւնը պիտի վարեն օտար մասնագէտներ։ Ապստամբները 4000 նոր զինուոր ստացած են Մարոքէն։ Առջի օր կը յոյց կը հրէր թէ կառավարական սուզանաւեր ընկղմած են երկու փոխադրանաւեր, բայց չհաստատուեցաւ այս լուրը։

Այսօրուան օդանաւային «ռմբակոծութիւնը»

Ինչպէս գրած ենք, այսօր, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 21.30 — 22.20 օդանաւային «ռմբակոծութեան» մը պիտի ենթարկուի Փարիզ, եւ այս առթիւ պաշտպանողական միջոցներ պիտի փորձուին։ «Վտանգը» պիտի ազդարարուի մասնաւոր սուլիչներով, լոյսերը պիտի մարին կամ անտեսանելի պիտի դառնան, երթեւեկը պիտի դադրի եւն.։ Կը յանձնարարուի խուճապի չմատնուիլ։

Քաղաքացիներու պաշտպանութեան այս փորձերը տարածուած են բոլոր երկիրներու, նոյնիսկ Թուրքիոյ մէջ։ Խ. Միութեան, Լեհաստանի, Գերմանիոյ մէջ միլիոնաւոր քաղաքացիներ կը վարժուին այս փորձերուն, մասնաւոր ընկերակցութեանց միջոցաւ։ Փարիզի մէջ առաջին անգամ է որ կը կատարուի այս փորձը, քաղաքացիները մարզելու համար։

ՑԱՆՑԱՅԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՆԿԻԼԻՐԸ գնաց Եուկոսլաւ անտեսական պատուիրակութիւն մը, առեւտրական նոր դաշնագիր մը կնքելու համար։ Եուկոսլավիոյ վարչապետը մօտերս Էնկիւրի պիտի երթայ եւ կը յուսացուի Հոկտեմբեր 27ին ստորագրել նոր դաշնագիրը։

ՓԱՐԻԶԻ ՆԱՒԱՀԱՆԳԻՍՏԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ կը ծաւալի, խափանելով գետային հաղորդակցութիւնները։ Բանուորներ վճռած են ամէն միջոց փորձել, իրենց պահանջները արժեցնելու համար։ Երրորդ պատուար մը կազմուեցաւ Մէնի վրայ, որպէսզի գետանաւերն եւ մակոյկները չկարենան երթեւեկել։

Շաքարայի գործարաններու գործադուլը վերջացաւ փոխադարձ համաձայնութեամբ։

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ եւ ծերակուտական Ժիւսթէն Կոտար կառավարական պատուիրակ նշանակուեցաւ, գաղթավայրերու աշխատանքի, առողջապահական եւ ընկերային պայմանները ուսումնասիրելու եւ ծրագիր մը ներկայացնելու համար։ Գաղթային նախարար Գ. Մութէ, որ Աֆրիկեան գաղթավայրերը գացած էր, Փարիզ դարձաւ։

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme PARIS (13)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Հոկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, **Sociétés Savantes**ի սրահին մէջ, 8 **Rue Danton** մէթրօ՝ Օտէոն կամ Սէն Միշէլ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Գ. ՓԱԼԱՅԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԷՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ. ՎԱՀԷՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ԹԱՌԻՍՏ ԺՈՐԺ եւ ՏԻԿԻՆԸ (Ամերիկայէն նոր վերադարձած) ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (արտասանութիւն)։ ԸՆԿ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Գ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ)։

Ծախքերու մասնակցութիւն համար մուտք՝ 3 ֆրանք։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Երբորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ։ Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆՆԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers. Գաննէօ-կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 16 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարգարեան» գրադարանին մէջ։ Պատգամաւորի զեկոյց եւ կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ընկ. Թուրամ Թուրամեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԳՈՒԼՎԱՐ ՕՏԶՕՒ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Գայծակ, Թուրամ եւ Գայլ-Վահան խումբերու ընկերները 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց Շրջ. ժողովի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Հոկտ. կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Միութեան գրադարանին մէջ, 5 rue de l'Eclipse։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Անհրաժեշտ ներկայութիւն։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Ողբացեալ Գիսակ Սարաֆեանի մահուան առթիւ (Մէշէտ, Իրան), Կըրնոպլէն տիկին Մ. Միսքճեան 50 ֆրանք կը նուիրէ ողբացեալ ընկեր Միհրան Գրիգորեանի ընտանիքին։

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մասնաճիւղի տարեկան գթութեան պազարը տեղի կ՚ունենայ 22 Նոյեմբեր, կիրակի օր, ժամը 15էն սկսեալ, Salle Jean-Goujonի մէջ, 8 rue Jean Goujon, Paris (8)։

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն՝ նկատի ունենալ սոյն Թուականը՝ չխաչաձեւելու համար։

ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԹՐՕԹՕՆԸ (115)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Սեպտեմբեր ամիսը Արարատեան դաշտի լիութեան շրջանն է։ Ամբողջ լուսնկայ գիշերով մայր երկրի արգասաբեր արգանդը կը պատռի, գեղձի ծառերու ճիւղերը, պտուղով ծանրաբեռնուած, նոր հարսի նման շնորհալի կերպով կը կորանան՝ գլուխնին գետին հակած. ողկոյզներու հատիկները լեցուած՝ կը սկսին դեղնիլ եւ թափթփանալ. բամպակի կոճերը կ՚ուռին եւ հոս հոն արդէն ճաթած շեղբի մը մէջէն ձիւնի նման սպիտակ բամպակը դուրս կը պոռթկայ, ճամբաներու երկայնքը գտնուող պարտէզները կը կենդանանան, անխուսափելի խրտուիլակը փետրահան հաւի նման ողորմելի տեսքով, մէկ թեւը վար ինկած, կը սպասէ յաջորդ գարնան, որ նորէն ցուցնէ զարդարեն զինքը։

Ճամբորդները կանգ կ՚առնեն պարտէզի հիւղակին առջեւ, որ չորս ցիցերու վրայ նստուած ջանի մը խուրձ եղէգէ կը բաղկանայ, ատուերի տակ կը նստին եւ սեխ, ձմերուկ, ձմերուկ ու վարունգ կը գնեն, մինչ պարտիզպանին շունը գետին տարած, Թաթը ականջին վրայ, մէկ աչքը խուփ, միւսը բաց, կը հսկէ, երբեմն առանց պատճառի մռլտալով։

Հեռուէն հեռու կ՚երեւին կերոնիներու նման դաշտի հարթութենէն բարձրացող քարտեղներու երկար շարքեր, հրաբխական ժայռերուն մը։ Դաշտի զանազան կողմերէն կը բարձրանան ծուխի բարակ սիւներ, այնքան ուղղաձիգ, որ կարծես երկինքէն կախուած պարաններ լինին։ Որքան մարդու հայեացքը կ՚երկարի դաշտի լայնքով, այնքան գոյները կ՚աղօտին, անսոր կապոյտ մը կը խառնուի ատուերային գծագրութեան, երբ յանկարծ դաշտի պռունկէն կը բարձրանան Բարթողեան սարերը, ու անոնց քով՝ սքանչելի Մասիսը ալեւոր գլուխը երկնքի կապոյտին մէջ մխրճած։

Վաթսունէն աւելի տարիներ ապրած էր Սարգիս Արքեր, եւ սակայն երբեք չէր տեսած չէր զգացած այն ինչ որ կը զգար այդ պահուն։

— Օրհնեալ է Աստուած, գովեալ է Աստուած,— հազիւ լսելի կերպով շշնջեց Սարգիս Արքեր ու սիրտը լեցուած անբացատրելի զգացումով մը, ճամբան շարունակեց դէպի գիւղ։

Եկեղեցիի բակին դրան առջեւ հաւաքուած գիւղացիները ճամբայ բացին։ Սարգիս Արքեր, իր գիրքին վայել ծանրութեամբ, ծանօթները բարեւելով, ներս մտաւ բակը, գլխարկը վար առաւ ու խոր գլուխ տալով մօտեցաւ Երեւանէն եկած հիւրերուն։ Բակի գերեզմանաքարերէն մէկուն վրայ նստած էին Սուրմալուի եւ էջմիածնի գաւառապետները, իսկ քանի մը քայլ հեռու՝ յանձնախումբի անդամները ու չորս ոստիկաններ (ոստիկան զինուորներ)։

Հազիւ թէ Սարգիս Արքեր մօտեցած ու բարեւած էր պաշտօնական անձերը երբ Սուրմալուի գաւառապետ Գոնտոյովսկին բարկութեամբ ոտքի ցատկելով վրայ վազեց, ու տարօրինակ հայհոյանքներ թափելով ըսաւ։

— Ես քու մէջը... շան զաւակ, դու որո՞ւ չունէն ես, որ մեզ ժամ մը ըսպասցնել կուտաս։

— Հիմա լսեցի ձեր գալու մասին ու անմիջապէս եկայ,— իր արժանապատուութեան գիտակցութիւնը ունեցողի պաղարիւնութեամբ պատասխանեց Սարգիս Արքեր ու թեթեւ մը յոնքերը կիտեց։

— Լռէ,— աւելի զայրացած գոռաց Գոնտոյովսկին,— բացատրութիւններ լսելու չենք եկած հոս, ես քու մէջը... անմիջապէս եկեղեցին բաց։

Սարգիս Արքեր, որպէս թէ չլսեց հրամանը, գլուխը բարձրացուց ու հանդարտ ու երկաթի ծանրութեամբ հայեացքը ուղղեց գաւառապետի աչքերուն։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները այս շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Nil Bleu ճաշարանին վերնայարկը։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	36 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 17 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

SAMEDI 17 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3246

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԻՐԵՑՄԻ ԽՕՍՔ

«ԵԹԷ ԱՅՆՑ ԿՈՂՄԻՑ...»

Բ.

«Բանուոր»ի խմբագիրը կը յորդորէր իր ունկնդիրները հեր Շաւիլ Դուրեանի սպանութեան առթիւ, գտնելով, որ այդ սպանութեամբ «Դաշնակցութեան մահուան դատավճիռը տրուեցաւ» եւ իրենք այժմ «Դաշնակցութեան դագաղի գամերն է որ կը գամեն»։ Իսկ Դուրեան ոչ նուազ յախուռնաբար կ'ազդարարէր, թէ ինք գիտակցաբար մահուան կ'երթայ, վստահ, որ իր «դագաղը Դաշնակցութեան վերելքին պիտի ըլլայ»։

Սխալ հասցէի ուղղուած էն այս պոռոտ խօսքերը։ Մենք ոչ «դագաղ» ունինք եւ ոչ ալ «դագաղ»ներու գամելիք գամեր. մենք երբեք երազած չենք ո եւ է կղերականի գերեզմանին մէջ գամելու քաղաքական որ եւ է հոսանք։ Այս տեսակէտով մենք «քիչ մը» աւելի իմաստուն ենք, քան մեր հակառակորդները։

Այսպէս ուրեմն. ամբողջ չորս ամիս լռութեան մէջ տքնելէ եւ պրպտելէ վերջ՝ Նուիրակը Սեպտ. 15ին հրապարակ եկած է իր անդրանիկ կոչով, ուղղուած «Ամերիկահայ ժողովուրդին»։ Կոչին ներքին իմաստէն դատելով, Նուիրակը որոշած է լուծել զոյգ Երեսփոխանական Ժողովները, Ազգ. Վարչութիւնները, վերահաստատել Թեմին միացնականութիւնը, անոր գլուխ դնել «չէզոք, եկեղեցասէր եւ ազգասէր» անձերէ բաղկացած նոր Վարչութիւն մը, միաժամանակ ներում շնորհելով այն կղերականներուն, որոնք տխուր անցքերու բերումով արժանացած են կաթողիկոսական սաստի։ Նուիրակի այս ձեռնարկին դէմ «Պայքար» լեղի կը թափէ իր Սեպտ. 25ի խմբագրականով.— «Մենք գոհ ենք,— կը գրէ ռամկավար պաշտօնաթերթը,— որ Գարեգին Սրբազան իր յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ թէ իր նպատակը չէ հաշտութիւն կամ համագործակցութիւն «երկպառակուած մասերի հետ»։ Եւ անկէ յետոյ, պառակտումի յարատեւումին առիթով այսպէս իր գոհունակութիւնը ձեւացնելէ վերջ, «Պայքար» ընդարձակ խմբագրականի մը բովանդակ լայնքին ու տարածքին թոյն եւ ատելութիւն կը թափէ անվթար պահելու համար այն մեծ բարի՞քը, այն քայքայիչ պառակտումը, որ ինք եւ իր գործակիցները ստեղծեցին երեք տարի առաջ։ Եւ զարմանալի չէ. տեւաբար ապօրինութիւններ գործելով եւ միշտ «օրինաւորութեան» քող կրելով, «Պայքար»ներուն հաճելի եկաւ այն վիճակը, որ ստեղծուած է այսօր մեր ամէնէն ստուարահոծ գաղութին մէջ։

Ռամկավար պաշտօնաթերթը կը գրէ.— «Գարեգին Սրբազան իր յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ՝ թէ չի բաղձար քննել պառակտման պատճառները եւ տեսնել թէ բաժնուողներուն «ո՛րը արդար է եւ ո՛րը մեղաւոր»։ Գարեգին Սրբազան այս չորս ամսուան մէջ կրնար մանրամասնօրէն քննել օրինաւոր (??? «Յառաջ».) Երեսփոխանական ժողովին եւ անկէ բխած Կեդրոնական Վարչութեան կազմութեան պայմանները եւ մանրամասնութիւնները։ Եթէ կատարած է այս քննութիւնը, եթէ կրցած է ծանօթանալ այն դէպքերուն ու պատճառներուն, որոնք «ատելութեան զգացումով լեցուցին շատերու սրտերը», անտարակոյս կրցաւ որոշել թէ մեղաւորը Դաշնակցութի՞ւնն է թէ անոր հակառակող ժողովուրդը։ Հոս է բուն խնդիրը»։

Այո՛, ճիշդ հոս է բուն խնդիրը։ Թող ներուի մեզ քիչ մը հետաքրքրական չեղել տեսնել Նուիրակի յորդորին մէջ։ Մենք այն համոզումին ենք, որ Նուիրակը ե՛ւ մտած է այդ «մանրամասնութեանց» մէջ ե՛ւ իրեն համար ճշդած է մեղմէ «արդար»ն ու «մեղաւոր»ը։ Եւ ճիշդ այդ պատճառով ալ ան կը յորդորէ, որ մենք այդ «մանրամասնութեանց» մէջ չխորանանք, յանուն մեր ժողովուրդի խաղաղութեան.

— «Աւելի քան չորս ամիս է ձեր մէջն եմ եւ խորով ստառապում եմ այս խնդիրների համար, ուսումնասիրելով կացութիւնը, լսելով համբերութեամբ թէր ու դէմ կարծիքներն ու մտքերը, երբեմն նոյնիսկ ծայրայեղութեան հասած մտքերը...»,— կը մխայէ Նուիրակը։ Մեր համոզումով՝ այս մանրազնին պրպտումէն ծնած է իր խաղաղարար յորդորը — «մանրամասնութիւնների մէջ չմտնենք, ո՛րը ո՞րքան արդար է կամ մեղաւոր»։ Վրդովիչ անպարկեշտութեամբ մը միշտ եւ տեւաբար «օրինաւոր» բառը գործածելով՝ «Պայքար» մոռցած կը թուի մինչեւ իսկ այն դատավճիռը, որ Օթէլ Մաթինիքի «Երեսփոխանական ժողով»ի առիթով արձակած է Գեր. Հոգեւոր Տէրհուրդը 1933 Հոկտ. 25ի իր նիստին մէջ.— «Այլ եւ նկատի առնելով, որ Առաջնորդի որոշումը ԺՈՂՈՎԱՏԵՂՈՒ եւ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ մասին տարաբախտաբար չի յայտարարուել փոխրամասնութեան (հոյակա՛պ է այս «փոքրամասնութիւն»ը... «Յառաջ»), ինչպէս նաեւ ԱՌԱՆՑ ԱՌՆԵԼՈՒ Տ. ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՑ ՆԱԽԱԳԱՀԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ, Երեսփոխանական Ժողովի նոր նախագահ է նշանակուել (բայց — նշանակուել — իր չէզոք ձեւին մէջ գործածուած է՝ յառուն նշանակողի՝ Դուրեանի անձը չմատնելու համար ... «Յառաջ»), ԱՌԱՋԱՐԿԵԼ ԹԵՄԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ Տ. ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ՊԱՏԵՀ ԺԱՄԱՆԱԿՈՒՄ ՆՈՐ ԺՈՂՈՎ ՀՐԱՒԻՐԵԼ ԻՐ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ, ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԵՒՍ ԱՌԹԵԼՈՎ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԻՆ Ի ՄԻ ԺՈՂՈՎԵԼ ԵՒ Ի ՄԻ ՑԱՑՏԱՐԱՐԻ ԲԵՐԵԼ»։

Էջմիածնի մէջ աւելին թերեւս անկարելի էր ըսել։ Այս դատավճիռը լսելէ ետքն է ահա, որ «Պայքար» շարունակ օրինաւո՞ր պնդելու կը գործածէ այս ապօրէն հաւաքոյթի հասցէին... (Հոս բառը կը գործածէ այս ապօրէն հաւաքոյթի հասցէին... ։ (Հոս տեղն է յիշատակել, որ ամէն ապօրինութեանց ընտելացած այս մարդիկ, «Դուրեան Ցանձնախումբ»ի Մատենաշարի թիւ 3ի մէջ հրատարակութեան տալով Գեր. Տէրհուրդի Կե. նիստի որոշումները, գիտակցօրէն յապաւած էին վերի հատուածը)։

Ձենք ուզեր տխուր անցեալը քրքրել եւ մէկիկ-մէկիկ հոս շարել այն անլուր անիրաւութիւնները, որ ամէն գոյնի «Պայքար»ներ-

րը վերջին տարիներուն գործեցին ամերիկահայ գաղութին մէջ։ Ու ճիշդ այս նկատումով ալ չենք ուզեր լրջօրէն քննութեան առնել ռամկավար պաշտօնաթերթին թունալից խմբագրականը։

Նուիրակը իր կոչին մէջ կ'ըսէ.

— «Եւ եկել ենք այն եզրակացութեան եւ համոզման, թէ անկարելի չէ պատուաւոր ելք գտնել ստեղծուած դժուարութեան հանդէպ, եթէ ԽՈՀԵՄՈՒԹԵԱՆ եւ ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ճանապարհն ընտրենք եւ, մանաւանդ, եթէ ոմանց կողմից ՋՀՐԱՀՐՈՒԵՆ կրքերը եւ ԶՊՂՏՈՐՈՒԵՆ հոգիները»։

Վերջին զոյգ բառերը — հրահրել եւ պղտորել — ընդգծեցինք մենք։ Կարդալով «Պայքար»ի խմբագրականը, թող Նուիրակը փորձով եւ գործքով տեսնէ եւ համոզուի, թէ որո՛նք եւ ի՛նչպէս տարիներ շարունակ — մի՛շտ, ամէ՛ն տեղ եւ ամէ՛ն առիթով — թունաւորեցին այս ժողովուրդի հոգին, պառակտելով եւ քայքայելով անոր վերջին ոյժերը։

×

Աւարտած էինք մեր խմբագրականը, երբ մեզի հասաւ Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթի, «Արեւ»ի Հոկտ. 7ի թիւը։ Այդ թիւին մէջ թերթին Նիւ Եորքի թղթակիցը կը գրէ.

— «Ստոյգ աղբիւրէ կ'իմանամ, որ Գարեգին Սրբազան երկու հոսանքներու (Ազգային եւ Դաշնակցական) միջեւ հասկացողութեան մը լաւագոյն կերպը գտած է եւ Հայրապետական հաւանութիւնը ստանալու համար հեռագրած Էջմիածին։ Ամենայն Հայոց Հայրապետը պատասխանած է հեռագրով եւ շնորհաւորած Կաթող. Պատուիրակը, իր ճիգերուն համար»։

Թղթակիցը իր գրութիւնը կ'աւարտէր հետեւեալ բաղձանքով.

— «Մաղթենք որ բաղձացեալ այս նուիրական գործը յաջողէր եւ Ամերիկահայ գաղութը խաղաղէր վերջնականապէս»։

Ինչպէս կը նկատէք, Ռամկավար «Արեւ»ին շունչը հիմնապէս տարբեր է Ռամկավար «Պայքար»ի շունչէն։ Իսկ եւ իսկ ռամկավար գո՞րծ...

Գիտի ուզէինք, որ ամերիկահայ գաղութի ազգային կեանքի կարգաւորման հարցին մէջ յաղթանակէր այս զոյգ պաշտօնաթերթերէն առաջինին շունչը, բայց ոչ երկրորդին։

Յ.

Հ. Յ. Դ. ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆԸ

Շէնքը գնուած է մէկ տարի առաջ, եւ կը գտնուի մօտակայ արուարձանի մը մէջ։

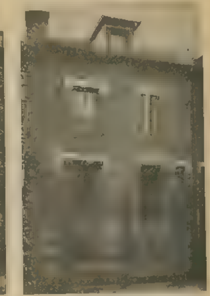

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

որուն բացման նկարագրութիւնը հրատարակած ենք այսօր, Բ. էջ։ Շէնքը գնուած է ողբացեալ ընկեր Արտաշէս Վանարեանի կտակած գումարով։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ (ՇԱԲԱԹ), ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ, ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ։ Մանրամասնութիւնները՝ չորրորդ էջ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

Զինակցութեան դաշնագիրը պիտի խզուի՞

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Պելժիոյ Թագաւորը նախագահելով վերջին նախարարական խորհուրդին, յայտարարեց թէ իր երկիրը այսուհետեւ չէզոք դիրք մը պիտի բռնէ, թօթափելով որ եւ է զինակցութիւն կամ յանձնառութիւն՝ հաւաքական ապահովութեան համար։

Այս որոշումը մեծ տպաւորութիւն գործեց մանաւանդ Փարիզի մէջ։ Արտաքին Նախարարութիւնը անմիջապէս խորհրդակցութիւն մը կատարելով, որոշեց ծանուցագիր մը ուղղել Պելժիոյ եւ լուսաբանութիւն պահանջել կարգ մը կէտերու մասին։ Ֆրանսա մանաւանդ կ'ուզէ ստոյգ տեղեկանալ հետեւեալներու.— 1. Պելժիա ի՞նչ արժէք կ'ընծայէ Լոքառնոյի դաշինքին.— 2. Ի՞նչ տեսակէտներ ունի Լոքառնոյի նոր խօսակցութեանց մասին.— 3. Ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին հանդէպ.— 4. Ի՞նչ պիտի ըլլան Ֆրանքօ-պելժ զինուորական համաձայնութիւնները։

Պելժիոյ որոշումը մեծ հետաքրքրութիւն շարժեց Գերմանիոյ մէջ, հաճոյական գոհունակութիւն մը պատճառելով։ Անգլիոյ մէջ, կառավարութիւնը կարծես նախապատրաստուած էր, իսկ մամուլը զարմանք կը յայտնէ Պելժիոյ բռնած դիրքին առթիւ։ Լուրի մը համաձայն, Բրիւքսէլի անգլիական դեսպանը հրահանգ ստացած է գիտնալ տալու պելժիական կառավարութեան թէ միշտ կապուած կը մնայ իր յանձնառութիւններուն, տարադրած ըլլալով Լոքառնոյի դաշինքը։ Հռոմի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կ'ըսեն թէ Պելժիոյ նոր դիրքը համաձայն է այն քաղաքականութեան զոր 15 տարիէ ի վեր կը վարէ Փաշական Իտալիան։

Փարիզի մամուլը խորին դառնութեամբ կ'արձանագրէ Պելժիոյ քաղաքականութեան փոփոխումը։ «Թան» գիտել կուտայ թէ Պելժիոյ որոշումը հաւաքական ապահովութեան եւ գլխաւորաբար արեւմուտքի ապահովութեան համար «պիտի յարուցանէ այնպիսի խնդիրներ որոնք հաւանաբար դիւրաւ չպիտի լուծուին»։ Բոլոր աջակողմեան թերթերը եւ մանաւանդ «Էքօ տը Փառի» կը շեշտեն թէ «Մարտ 7ի մեր սարսափելի սխալին մեղքն է որ կը քաւենք»։ (Ակնարկէ Հռենոսի վերագրաւման, հաւկցնելով թէ Ֆրանսա կրնար վճռական դիրք բռնել, սակայն ձախողեցաւ)։ «Ժուռնալ» կ'ազդարարէ թէ «Պելժերը չեն կրնար մոռցած ըլլալ 1914»ը։ Ընկերվարական պաշտօնաթերթը, «Փօփիւլէռ», Լավալի սխալներուն կը վերագրէ նոր անակնկալը։

*** Իտալեկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա այլեւս ձախողած համարելով նոր Լոքառնոյի մը դաշնագիրը, կը նախընտրեն կնքել քառանդամ դաշինք մը,— Իտալիա, Գերմանիա, Անգլիա եւ Ֆրանսա։ Գերմանիա պիտի մերժէ որ եւ է մասնակցութիւն, եթէ Խ. Միութիւնն ալ հրաւիրուի։

ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ ՆՈՐ ԹԱՓՈՎ

Մատրիտէն կը հեռագրեն թէ կառավարական զօրքը ուժգնօրէն յարձակում գործելով մայրաքաղաքի հարաւային շրջանին մէջ, յաջողեցաւ կասեցնել ապստամբներու յառաջխաղացութիւնը, մէկ օրուան ճակատամարտէ մը վերջը։

Ուրիշ լուրերու համաձայն, ճակատամարտը սաստկօրէն կը շարունակուի Մատրիտի հարաւային-արեւմտեան շրջանին մէջ։ Ապստամբները մօտալուտ կը նկատեն Կուատալարայի անկումը (հիւսիս-արեւելք)։ Այդ պարագային Մատրիտ ամբողջովին պիտի զրկուի հաղորդակցութենէ։ Ապստամբները գրաւած են Նավալքարնէրօն, որ՝ 30 քիլոմեթր հեռու է Մատրիտէն։

Միւս կողմէ, ապստամբները կը պնդեն թէ իրենց օգնական զօրքը յաջողած է Օվիէտօ մտնել, փրկելով պաշարեալները։

Մատրիտի յարձակման կ'օգնեն 36 օդանաւեր հարաւային ճակատէն։ Ապստամբները կիսաբոլորակ մը կազմած են 40 մղոն շրջագծով, բռնելով գլխաւոր ճամբաները։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԵՐԵՒԱՆԻ ԹՂԹԱԲԵՐԸ ՀԱՍԱՒ

(Սեպտ. 4—28)

—o—

Մեծ աւետիս մը ձեզ եւ մեզ... Երէկ, ուրբաթ, 16 Հոկտեմբեր, ստացանք հինգ թիւր «Խ. Հայաստան»ի, սեպտեմբեր 4էն 28։ Արձանագրեցէք արագութեան եւ կանոնաւորութեան այս մրցանիշն ալ։

Արագ ակնարկ մը նետելով թերթերուն վրայ, մեր աչքին զարկին հետեւեալ պարագաները.—

1. Կը հաստատուի թէ Ամատունի նշանակուած է քարտուղար Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէին, թէ խումբ մը անդամներ վտարուած, ուրիշներ ներս առնուած են, ինչպէս հաղորդած էինք արդէն։ (Տե՛ս «Խ. Հայաստան» 22 սեպտ.)։

2. «Հայաստանի բոլշեւիկները պատրաստ են իրենց կեանքը, իրենց արիւնը կաթիլ առ կաթիլ տալու Լէնինի-Ստալինի գործի յաղթանակի համար»։

Խորագիրն է այս՝ յայտարարութեան մը որ փռուած է սեպտեմբեր 26ի առաջին էջին վրայ, երկու նամակներով, մէկը՝ ուղղուած «Թանկագին ընկեր Ստալինին», միւսը՝ «Թանկագին ընկեր Լավրենտիյի» (Բերիա)։ Երկու նամակներն ալ նոյն մոլեգնութեամբ կը դատապարտեն Աղասի Խանջեանի «ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտը», անէծքներ կը կարդան եւ յուսալքման հաւաստիքներ կուտան։ (Պիտի հրատարակենք ամբողջութեամբ)։

3. Երկարապատում խմբագրական մը, «Նացիոնալ-ուկլոնիստների անարգ յետնորդները», կը փչէ ու կը փչէ «նացիոնալիստներու դէմ», իրար խառնելով Դաշնակցութիւնը, Խանջեանը, սահմանային խնդիրները, Զօրյանը, ռամկավարները, Տէր Վահանեան եղբայրները, Դր. Սիմոնեանը, Ալազանը, Ստեփանեանը, Վանանդեցին, Բակունցը եւն. (12 սեպտ.)։ (Պիտի արտատպենք ամբողջութեամբ)։

4. Հայաստանի բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ հանգանակութիւն կը կատարուի Սպանիոյ ապստամբներուն համար։

5. Իբրեւ շինարարութիւն, «Խ. Հ.»ի սեպտեմբեր 28ի թիւէն կ'իմանանք թէ Երեւանի «քաղաքամերձ նոր աւաններուն մէջ ներգաղթած աշխատաւորները իրենց սեփական միջոցներով եւ Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէի օժանդակութեամբ կը կառուցանեն նոր բնակարաններ,— Նոր Բիւթանիայի մէջ 72 տնտեսութիւն, Նոր Արաբկիրի մէջ՝ 64, Նոր Սեբաստիոյ մէջ՝ 20, Նոր Քղիի մէջ՝ 14 եւայլն։ (Մանրամասնութիւնները յաջորդով)։

Համերաշխութեան յոյսեր Ամերիկայի Հայոց մէջ

Խմբ.— Գահիրէի Ազատ Միտք շաբաթաթերթը, որ կը հրատարակուի ծանօթ բանասէր Արշակ Ալպօյաճեանի խմբագրութեամբ, կը գրէ իր վերջին թիւին մէջ (10 հոկտեմբեր)։—

Կաթ. Նուիրակ Գարեգին Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան, որուն առաքելութեան գլխաւոր նպատակն էր Ամերիկայի Հայոց մէջ տիրող պառակտումին եւ եկեղեցւոյ բաժանման վերջ տալ, կը թուի թէ կրցած է բանաւոր լուծում մը գտնել եւ Ամերիկայի հայութեան երկու առաջնորդարաններով երկու համայնքներու վերամիացման անբաղձալի երեւոյթին վերջ տալ։ Կաթ. Նուիրակը կը կարծուի թէ յաջողած է երկու կողմին համար ալ ընդունելի ծրագիր մը շուրջը համաձայնեցնել։ Հաւանօրէն երկու Երեսփոխանական Ժողովները միանգամայն պիտի լուծուին, պիտի կազմուի հինգ տարուան համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն եւ կամ իր Նուիրակէն նշանակուած ընտրուած վարչութիւն մը, եւ Առաջնորդ կամ Առաջնորդի պաշտօնակատար պիտի նշանակուի եկեղեցական մը՝ Մամբրէ Եպ. Գալֆայեանի այլուր փոխադրութեամբ։

Իսկ այն քահանաները որոնք փիլոնազուրկ կամ կարգազուրկ եղած էին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն իբր հոգեւոր բարձրագոյն իշխանութեան անսաստողներ, անոնք ալ Նուիրակ Սրբազանը կը թուի թէ յաջողած է համոզել որ առօրեայէն մեղայագիր մը։

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ՊԵԼԺԻԱ

Պելժերը մեծ մասով կաթոլիկ են ։ Ու կը բաղկանան երկու գլխաւոր տարրերէ — Ֆլամաններ եւ Վալոններ։ Վալոնները ֆրանսերէն լեզուն կը գործածեն. Այս երկու տարրերուն լեզուական խնդիրը յուծուած կը թուի հինգ տարիէ ի վեր։ Իւրաքանչիւր շրջանի դպրոց տեղական լեզուով պիտի ուսուցանէ։ Կռահեցէք ուրեմն թէ՝ մանկավարժական կարեւորութեան համար է որ ձեր յիշողութեան մէջ թարմացնել պէտք է գաւ երկլեզուեան այդ պայքարը ։

Պիտի հարցնէք թէ ինչո՞ւ անհարկուեցաւ կաթոլիկութեան. Դարձեալ մանկավարժական ասպարէզին մէջ, իր ունեցած կարեւորութեան համար։

Պելժիայ մէջ, կաթոլիկները աւելի շատ թիւով դպրոցներ ունին, բլլան անոնք նախակրթարան, միջնակարգ թէ երկրորդական, եւ աւելի մեծ թիւով աշակերտ, քան պետութիւնը։

Կան կարգ մը անհատական դպրոցներ, հիմնուած ձախերու կողմէ. Մասնաւորաբար պէտք է յիշել Տրքրոլիի դպրոցները

«Թանձի աշխատակիցը, որ գիտէ յամենայ թուաբանական եւ ուրիշ մանրամասնութիւններու վրայ, հարկ չի տեսներ կանգ առնել այդ անունին առջեւ։

Պելժիայ արդի մանկավարժութեան մասին խօսելու առթիւ, տարրական պարտականութիւն մըն է Տրքրոլին ուշադրութեան յանձնել։

Տրքրոլիի մեթոտ մը գոյութիւն ունի արդի մանկավարժութեան մէջ։ Տրքրոլի Պելժ մըն է եւ արդէն իր անուն է գրուած մանկավարժութեան ընդհանուր պատմագրքին մէջ։ Վաւերական դասախօսակ մը, մանկավարժ մը եւ հոգեբան մըն է ան։ Իր գլխաւոր այս արժանիքը՝ գործնականութեան բլլալն է։ Արժանագրեցէք ու ըմբռնեցէք

Զբաղած է տարականոն եւ յետամնաց աշակերտներով, որոնց համար հիմնած է մասնաւոր դպրոց։ Այսպիսով անցած է կանոնաւորելու դասախօսական բարեփոխութեան եւ եղած է հիմնադիրը նոր դպրոցին — դպրոցը կեանքին համար։ Զհեռանանք յաւակայն։

Ուսուցումը ազատ է Պելժիայ մէջ ։ Պետութիւնը իր ձեռքին մէջ չէ առած նոր սերունդը, ինչպէս իտալականը՝ Իտալիայ մէջ, գերմանականը՝ Գերմանիայ մէջ եւ ռուսականը՝ Ռուսիոյ մէջ։ Պելժերու ազատականութիւնը դէմ է այդպիսի միջամտութեան մը ։

Գոյութիւն չունի մանկավարժութեան պետական, պաշտօնական մարդասիրութիւն մը։ Ձէզոք եւ աշխարհական ուսուցում, հանրային դպրոցներու մէջ. Ցոյց բարոյական կրթութեան հայտիր ձեռքերը կը ղրկին՝ նորագոյն ձգտումներու համաձայն, սակայն, հանրային դպրոցները, այսուհետեւ, նկատի պիտի ունենան նոր սերունդին քաղաքացիական եւ բարոյական պատրաստութիւնը։

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է եւ ձրի։ Կը սկսի 6 տարեկանին եւ կ'աւարտէ 14ին։ Ծնողքները ազատ են ընտրութեան մէջ։ Այսինքն, կրնան իրենց զաւակները դրկել ազատ դպրոցներ, փոխանակ պաշտօնականները։

Հանրային դպրոցներուն մէջ, կրօնի ուսուցումը պարտաւորիչ է։ Պաշտօնական կրօնն է կաթոլիկութիւնը։ Բողոքականները եւ Հրեաները կրնան կրօնի մասնաւոր դասեր պահանջել, եթէ նախատեսուած թիւը ներկայացնեն դպրոցին մէջ

Պետութիւնը սկսած է իր ուշադրութիւնը ուղղել դէպի արհեստագիտական դպրոցները։ Պատրաստուած արհեստաւորներու եւ վարպետ գործաւորներու պահանջ կայ երկրին մէջ ։ Ու պէտք է բարձրացնել արտադրութեան որակը։

Հանրային միջնակարգ եւ երկրորդական վարժարանները վճարովի են։ Բայց, նկատի կ'առնուին բացառիկ պարագաներ։ Ու այդ իսկ մտահոգութեամբ, երկրին մէջ հիմնուած են զանազան կազմակերպութիւններ, նպաստաւորելու համար թշուառ ընտանիքներու զաւակներ եւ յաւաղոյնս օժտուածներ, արժանի եւ հետամուտ բարձրագոյն կրթութեան

Դպրոցին մէջ, պէտք եղած ուշադրութիւնը չէ ընծայուած մարմնակրթութեան. Վերջերս, կ'աշխատին այդ պակասը լեցնել.

Ընդհանուր գանգատ կայ երկրորդական վարժարաններու կրթական ծրագրին դէմ։ Դիտուած է որ, ընթացաւարտները շատ բան կը գիտնան բայց անկարող են լաւ դրամադրելու, տեղեկագիր մը լաւ շարադրելու։

Այս վիճակը դարմանելու համար, ինչպէս նաեւ համալսարաններու իրողութեան առաջքը առնելու համար, կ'առաջարկուի որ, այսուհետեւ մուտքի քննութեան մը ենթարկուին բոլոր անոնք որ կ'ուզեն համալսարան մտնել։ Իսկ այդ քննութիւնը պիտի չըլլայ հարցումներով ամբարուած այլազան գիտելիքներու։ Այլ հաստատումը թէ թեկնածուն հասուն է եւ կարող՝ ներկայացնելու աշխատութիւն մը, պրպտում մը իր անհատական դրոշմովը յատկանշուած։

Ուսուցիչները կը հանեն, առ հասարակ աշխատաւորական դասակարգէն եւ փոքր քաղքենիներէն։ Պելժ ուսուցիչը բարգաւաճութիւն չունի դպրոցէն ներս։

ԱՆԳԼԻԱ

Գործնական է Անգլիացին։ Գործնական պիտի բլլայ նաեւ, ուրեմն, անոր մանկավարժութիւնը։

Անգլիական դպրոցներուն մէջ, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի ձեռական եւ գործնական աշխատանքներու։

Քաղաքին մէջ, դպրոցականը աշխատութիւններ կը կատարէ փայտի կամ մետաղի վրայ։ Գիւղին մէջ, պարտիզագործութիւնը կը սորվի։ Աղջիկները կը կարեն եւ տուն - տեղ կը շտկեն

Ազգատ ուսանողներու թիւը մեծ է արհեստագիտական եւ առեւտրական վարժարաններու մէջ։ Մինչդեռ, անշուշտ՝ համալսարաններէն ներս։

Աոկա յուծում կը նկատուի անգործութեան տաղտապին եւ կը կարծուի թէ չաւելնար եղօղոհ մտաւորականներու թիւը։

Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի նաեւ մարմնակրթութեան, որով պէտք է իմանալ ոչ միայն զանազան խաղեր, այլեւ պար, կիրթ կեցուածք, առողջարանութիւն եւայլն։

Մասնաւոր ուշադրութեամբ կ'առանձնուի նաեւ, պետական դպրոցներուն մէջ, Ազգերու Դաշնակցութեան ուսումը։ Իսկ զինուորական կրթութիւնը ակնրախ կարեւորութիւն մը չի ներկայացներ ։

Անգլիոյ մէջ, ամէն մարդ գրել կարդալ գիտէ։ Անգլիա նիւթական եւ ճիգի խնայողութիւն չըներ ազգային դաստիարակութեան գործին համար ։

Անգլիացի բարեկեցիկ տղան կը կրթուի, ընդհանրապէս, կամ տանը եւ կամ անհատական մասնաւոր դպրոցներու մէջ.

Իսկ, ժողովուրդի զաւակը պետական դպրոց կը յաճախէ։ Կրթութիւնը կ'երկարի 5 — 14 տարեկան։ Օրինագիծ մը կ'ուզէ տանիլ մինչեւ 15։

Անգլիացի մանչերն ու աղջիկները խառն կը դաստիարակուին մինչեւ 11 տարեկան։ Այս տարիքին կը բաժնուին, երթալու համար արհեստից վարժարաններ, երկրորդականներ կամ կեդրոնականներ։

Ծարատարարունաւոր մեծ կեդրոններուն մէջ; տասնէ մը ի վեր, գոյութիւն ունին մանկանոցներ, ուր կը կրթուին 5 տարեկանէն փոքր Անգլիացիներ, սորվելու համար մաքրութիւն, բարեկրթութիւն եւ զուարթ տրամադրութիւն։

Ստոյգ է որ Անգլիացի ուսուցիչը խղճամիտ է ընդհանրապէս։ Բարեկամն է աշակերտին, ներս յարաբերութեան մէջ անոր հետ եւ կը մասնակցի անոր խաղերուն, պտոյտներուն, արշաւանքներուն ։

Զգոյշ է իր անհատական կարծիքներուն արտայայտութեանը մէջ։ Ու աշակերտը զերծ՝ ուսուցչին քաղաքական կամ դաւանական ազդեցութենէն։

Անգլիական մանկավարժութիւնը կը ձգտի, ինչպէս անցեալին, նոյնպէս ներկային, պատրաստել ազատ, անկախ եւ զօրաւոր նկարագրով անհատներ, մարզով մշակուած, իրենց եւ կեանքին համար, ու ոչ թէ պետութեան, բայց միշտ հնազանդ օրէնքներու, եւ տոգորուն՝ կրօնական զգացումով, բառ կարելոյն։

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ԽՄԲ.— Ուշացած՝ կամէլ՝ անկախ պատճառներով ։

Փարիզի ամէնէն գեղեցիկ եւ պատմական արուարձաններէն մէկուն մէջ, տարի մը առաջ իր տեխական տունը փոխադրուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդրոնական Դիւանը։ Անոր կից, նոր գնուած շէնքին մէջ պիտի հաստատուէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Թանգարանը, որուն բացումը կատարուեցաւ կիրակի, հոկտեմբեր 4ին։ Թանգարանի շէնքը գնուած է ողբացեալ ընկ. Արտաշէս Վանարեանի կտակած գումարով, 5000 տոլար։ Բացման հանդէսին ներկայ էին Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի 14րդ Շրջ. Ժողովը ամբողջութեամբ, «Յուսաբերի» խմբագիր ընկ. Վ. Նաւասարդեան եւ Փարիզէն ու շրջաններէն եկած բազմաթիւ ընկերներ։ Այդ պատմական օրուան առթիւ Կեդրոնական Դիւանի եւ Թանգարանի վարիչ ընկ. Գ. Բալայեան մեծ պատրաստութիւն տեսած էր։

Բացման պաշտօնական արարողութենէն առաջ, ընկերները այցելեցին Կեդր. Դիւանը, ուր ծանօթացան մեր կուսակցութեան 46ամեայ պատմութեան վերաբերող վաւերաթուղթերուն, նկարներուն եւ գիրքերուն։ Մօտ 20 պահարաններու մէջ զետեղուած են կէս միլիոնի հասնող թուղթեր, որոնք կարգի են բերուած ու համաձայն շրջաններու եւ թուականներու առանձին ծրարներով դասաւորուած են ընկեր Ա. Գիւլխանդանեանի կողմէ։ Դիւանի շէնքին մէջ կը գտնուի նաեւ կուսակցական գրադարանը, որ կը պարունակէ կուսակցութեան բոլոր հրատարակութիւնները, թերթերու հաւաքածոներ եւ ուրիշ հազուագիւտ գիրքեր, թերթեր ու պարբերականներ, զանազան լեզուներով։ Հայ ժողովուրդի վերջին կէս դարու պատմութիւնն ուսումնասիրելու համար մեր Կեդր. Դիւանը անսպառ նիւթ կրնայ մատակարարել։

Կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, ընկերները հաւաքուեցան Թանգարանի մեծ սրահին մէջ։ Սենեակները զետ պատ են. միայն սրահին պատերը զարդարուած էին մեր նահատակ գործիչներու եւ մարտիկներու նկարներով ։ Անոնք բոլորն ալ իրենց կեանքը զոհաբերած են հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարին եւ Թանգարանը կոչուած է համախմբելու այն բոլոր նշխարները, որոնք այս կամ այն ձեւով կապուած են մեր յեղափոխական պայքարին եւ այդ պայքարի ճամբուն վրայ ինկած հերոսներու յիշատակին հետ։ Բուն իսկ այն պարագան, որ Թանգարանին մէջ պիտի ամփոփուին մեր հերոսական պայքարի կենդանի ապացոյցները, մասնաւոր խորհրդաւորութիւն մը տուած էր բացման հանդէսին եւ ներկաները համակած խոր յուզումով։ Զեմ կարծեր թէ տարագրութեան շրջանին մեզմէ ո եւ է մէկը աւելի յուզիչ ու խորհրդաւոր տեսարանի մը ներկայ գտնուած բլլար։

Բոլորին դէմքը կ'արտայայտէր այնպիսի երկիւղածութիւն եւ ջերմեռանդութիւն մը, որ կարելի է հանդիպիլ միայն եկեղեցիներու մէջ՝ հաւատացեալներու մօտ։ Շատերը չէին կրնար զսպել իրենց յուզումը։ Մանր էին այդ պահերը մասնաւորապէս անոնց համար որ տեսած, ապրած ու գործակցած են այն քաջերուն հետ, որոնց բարոյական պատկերը կը ներկայացնէ այսօրուան դիւան-թանգարանը։ Մեծ էր յուզումը, որովհետեւ անհատներու կեանքին պատմութիւնը չէ, որ կուտան մեզի այդ զոյգ հաստատութիւնները.— Անոնք խորհրդանիշն են ու մարմնացումը հայ ժողովրդի յիսուն տարուան ազատագրական պայքարի, յեղափոխական ընդվզումներու, անլուր ողբականի եւ վեհ թռիչքներու պատմութեան, անխորտակելի կորովի ու բարոյական նկարագրի արտայայտութեան ։

Մեր տարաբախտ ընկ. Վանարեանը գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր իր կեանքի ապահովագրական գումարով Թանգարանի շէնք մը նուիրելու կուսակցութեան։

Մենք խորապէս հաւատացած ենք եւ այն համոզումն ունինք, որ Թանգարանը կը դառնայ բոլոր ընկերներու զուգղութեան առարկան եւ կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին հոն կը կեդրոնանայ այն ամէնը, ինչ որ յեղափոխական Թանգարանային արժէք կը ներկայացնէ ։

Բացման օրն իսկ շարք մը ընկերներ թանկարժէք նուէրներ ըրին, որոնց վրայ անշուշտ պիտի աւելնան ուրիշներ։ Թանգարանի բացումէն ետքը այլ եւս ոչ մէկ ընկեր բարոյական իրաւունք ունի իր քով պահելու իր մը կամ թուղթ մը, որ կրնայ Թանգարանային արժէք ունենալ։ Ոչ միայն Թանգարանային իրեր պիտի հաւաքուին, այլ եւ կը կարծենք թէ ընկերները պիտի մտածեն նաեւ այդ իրերու դասաւորման համար պահարաններ ապահովելու, եւ նկարները շրջանակներու մէջ առնելու ։

Նկատի առնելով որ Թանգարանի բացումը պատմական օր մը կը ներկայացնէ մեր կուսակցութեան համար, ամբողջովին կուտանք այն ճառերը, որ այդ առթիւ արտասանուեցան ընկերներու կողմէ.

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւր. 14րդ Շրջ. Ժողովի դիւանի կողմէն ընկ. Գ. Հիւսեան հանդէսը բացուած յայտարարեց։ Ինքնաբերաբար բոլոր ընկերները ոտքի ելան ու միահամուռ երգեցին «Մեր հայրենիք»ը։ Ապա նախագահը առաջարկեց յոտնկայս յարգել յիշատակը բոլոր անոնց, որոնց գործը յաւերժացնելու համար կը հաստատուի Թանգարանը։ Այնուհետեւ կարգով խօսք առին կուսակցական մարմիններու, հաստատութեանց եւ մամուլի ներկայացուցիչները։

Ա. Ա.

ՃԱՌԸ Հ. Յ. Դ. 14ՐԴ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԻ հետեւեալ գրաւոր ուղերձը կարդաց ընկեր Պօղոս Հիւսեան.—

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի 14րդ Շրջ. Ժողովին կողմէ ինծ վրայ ծագեր ու միաժամանակ անմոռաց պարտականութիւն է դրուած յայտարարել բովանդակ Դաշնակցութեան սեփականութիւն համարուող անգրանիկ այս Թանգարանի բացումը։

Դաշնակցութեան սեփական մայր Դիւանատան կալքին հաստատել նաեւ մայր Թանգարանը՝ որքան անհրաժեշտ, նոյնքան եւ աւելի հրճուանքի ու արգար հպարտանքի արժանի երեւոյթ մըն է, կուսակցական բոլոր մեր մարմիններու եւ ընկերներու համար ընդհանրապէս, իսկ Արեւմտեան Եւրոպայի մեր մարմիններու եւ ընկերներու համար մասնաւորապէս, քանի որ այս զոյգ հաստատութիւնները մենք մեր շրջանակի մէջ ունենալու պատուաւորութիւն եւ երջանկութիւնը կը վայելենք այսօր։

Մենք կը հաւատանք եւ այն համոզումը ունինք թէ Դաշնակցութեան այս Թանգարանին մէջ գուրգուրանքով ու խնամքով զետեղուելիք մեր մինչեւ այժմ եւ այսուհետեւ անհետացող մօքի եւ գրչի, խօսքի ու գործի եւ յեղափոխական - ազատագրական պայքարի մարտական անմոռան ու անձնուէր հերոսներու, մեր տիտաններու ու մեր փառքերու թողած իւրաքանչիւր մասունք, իր, գործ կամ առարկայ, որոնք օգտագործուած են մեր ժողովուրդի, մեր տառապած ու հալածական հայութեան պաշտպանութեան եւ փրկութեան վեհ գործին, մաքուր եւ սուրբ նպատակին, պիտի դառնայ աշխարհի բոլոր ծայրերէն եկած ուխտաւորներուն ոչ միայն իբր սոսկ հետաքրքրութեան կամ ուսումնասիրութեան առարկայ, այլ եւ ներշնչարանը, աղբիւրը այն կորովին, հաւատքին, կամքին ու եռանդին, որոնցմով մեր նախորդները առաջնորդուած՝ ազգային գիտակցութեան ու պարտականութեան ճամբու վրայ իրենց շունչն ու կեանքը տուին։

Ողջունելով Դաշնակցութեան մայր Թանգարանի բացումը, Արեւմտ. Եւրոպայի 14րդ Շրջանային Ժողովը չի մոռնար իր յարգանքի տուրքը կրկին անգամ բերելու հեռաւոր Ամերիկայի մէջ մեռած կտակարար մեր անմոռան ընկերոջ՝ ընկ. Արտաշէս Վանարեանին, որ իր երկարամեայ կեանքով տարիներ անընդհատ ծառայելով Դաշնակցութեան գաղափարականութեան տարածման գործին, անոր ընծայեց նաեւ իր տառապալից կեանքին ապահովագինը։

Կեցցէ՛ կտակարար ընկեր Արտաշէս Վանարեանի յիշատակը, կեցցեն դեռ եւս ողջ Դաշնակցական ընկեր Արտաշէս Վանարեանները.

ՃԱՌԸ Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ խօսեցաւ ընկ. Ս. Տէր Թովմասեան.—

Ընկերներ, երեք օրէ ի վեր քով քովի հաւաքուած զանազան շրջաններէն Դաշնակցութեան բարոյական ջերմ մթնոլորտի մէջ կը քննենք գործը, որ կատարուեցաւ վերջին մէկ տարուան ընթացքին, եւ կը ծրագրենք գործը, որ պիտի կատարենք յառաջիկայ տարեշրջանին։

Կուսակցական այս կարեւոր աշխատանքին զուգընթաց, այսօր հաւաքուած ենք հոս այս անգամ սեփական բոյնին մէջ, մեր անզուգական ռահվիրաներու եւ Դաշնակցութեան եւ հայութեան այնքան սիրելի հայ մարտիրոսներու բարոյական վանիին տակ, բացումը կատարելու ուրիշ գործի մը, կուսակցական Թանգարանի

Մեր յեղափոխական պատմութեան ընթացքին առաջին անգամն է, Դաշնակցութիւնը կ'իրականացնէ այսպիսի ձեռնարկ մը. Շատերու մար հաւանաբար անըմբռնելի այս իրողութիւնը։ Անըմբռնելի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, կենդանի գործի այս կուսակցութիւնը յարդ նմանօրինակ գործերը նկատած է միայն օղակներ իր յեղափոխական եւ քաղաքական աշխատանքներու, այսօր առանձին կարեւորութեամբ հիմնէ իր Թանգարանը, — իր Կեդր. Դիւանին կից։ Այս ակամայ հարցադրութիւնը իր ծնած վայրկեանէն կը պարզուի յստակօրէն, եթէ նանք բովանդակութեանը այս հաստատութեան։

Ընկերներ, այս Թանգարանը կոչուած է իր մէջ հաւաքելու մեր խիզախութեան ու պատմութենէն մեր կուսակցութեան 46 երկար տարիներու յեղափոխական գործը իր բոլոր զանազան պայքարներով ու զոհողութիւններով։ Հոս այս պատերու մէջ պիտի ամփոփուին պատմութեան այն էջերը, մարդկային պայքարն ու զոհաբերութիւնը որ միրն է եղեր, մեր յեղափոխական կուսակցութեան, եւ ինչ չունենք աղօտանշան հայութեան նպատակի համար այս ձեռնարկը տեսնենք արդ հոս որ նոյնպէս բնական շարունակութիւնն է այն աշխատանքին, որ սկսած է այս կուսակցութեան հիմնադիրներու կողմէն Գահէյ ու պահպանել մեր յեղափոխական ժառանգութիւնը, մանաւանդ ներկայ օրերուն, երբ իրական յեղափոխութիւնն իսկ կը սրբապղծուի զանազան, նոյնպէս յեղափոխական գործ է։

Գործունէութեան ու սէրը, պաշտամունքն ու նուիրումը մեր յեղափոխական պատմութեան հանդէպ, ապացոյց իսկ է, որ մեր կազմակերպութիւնը այսօր եւս կը մնայ հաւատարիմ յեղափոխութեան ոտնձգութիւնին, յեղափոխութեան հրաշագործ գիրին։

Սիրելի ընկերներ, Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւր. Շրջանը այս առթիւ ունի անսահման հրճուանք ու եւ կուսակցական պարտականութիւն։ Ես ձեր թարգմանը կը բլլամ յայտարարելով որ հանդիսաւոր օրուան առթիւ որ շրջանը կը ստանձնէ պատասխանատուութիւնը իրեն եղած վստահութեան, խոստանալով պահպանել մեծութեամբ այս հաստատութիւնը, խոստանանք միայն հաւատարիմ հարգին այս նիւթեղէն ձեռնարկի

Վերջացնելու համար, թոյլ տուէք մեր շրջանի եղբայրական ողջոյնները հաղորդել Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին, որ գործնապէս բականացուց այս ձեռնարկը, եւ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյին, որ արտօնեց այս ձեռնարկի գործադրութիւնը մեր շրջանին մէջ։

ՃԱՌԸ Հ. Յ. Դ. ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆ խօսեցաւ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան

Հին ճշմարտութիւն է թէ մարդ ժամանակաւոր է, իսկ նրա գործը յաւիտենական։

Ի՞նչ կը լինէր մարդկութեան վիճակը, եթէ նրա առաջաւոր մարդը այս ճշմարտութիւնը չըմբռնէին եւ չգիտակցէին։

Իսպառ պէտք է կանգ առնէր մարդկային յառաջդիմութիւնը, պէտք է թէ քարանար մարդկային միտքը, պէտ այս գիտակցութիւնը չլինէր մարդկային յաւագոյն տարրերին սակայն առանց այս քիչերի անդրվանդակ կը լինէր մեր կեանքը եւ աւելորդ կը լինէր ապրելը։ ժողովուրդների մեծութիւնը չափւում է այն ոչ թէ նրանց թւով, այլ անհատներով, որոնց գործը դառնում է յաւիտենական։ Եւ վա՜յ այն ժողովուրդներին, որոնց մէջ պակասում են այսպիսի անհատները։

Մենք Հայերս թէեւ թւով փոքր եւ յաճախ ենթակայ ծանր պայմաններին, եթէ չենք կարել եւ անյայտացել միմիայն շնորհիւ այսպիսի անհատների, որոնց դուրս գալով սովորական կեանքի նեղ սահմաններից, կերտել են այնպիսի կոթողներ, որոնք անսասան կերպով ապրում են յաւէրժ

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Բակին մէջ ծանր քայլ մը կը հնչէ Գոխաք ոտքի կ'ելլէ, ծունկերը բռնուած, եւ Ֆիռէլին ետեւէն գրասենեակ կ'երթայ։ Հիմա մօտիկ ընենք գեսպանին.

— Կառքս քեզ Թօփհանէ պիտի տանի։ Քու նաւդ պիտի մտնեմ եւ տեղէդ պիտի չշարժիս մինչեւ ցնոր տնօրինութիւն։ Նայէ որ անգամ մըն ալ տատնի խենթութիւն չընես.

— Ո՛հ, պարոն դեսպան, կրնաք վստահ բլլալ ..

— Լաւ՛ զուն։ Եւ ջանա որ հասկնաս։ Պատուոյ խօսք պիտի տաս ինծի որ անգամ մըն ալ չտեսնես քու Կալիօպէդ։ Երբ չտեսնել կ'ըսեմ, կ'ենթադրեմ թէ դուն գիտես որ ասիկա ինչ կը նշանակէ։

Բայց, պարոն դեսպան, երբեք եւ ..

— Անգամ մըն ալ, լաւ՛ դուն։ Ես ամէն բան գիտեմ, եւ կրնամ բսել քեզի, թէ ո՞ր օրերը, աւելի՝ ո՞ր գիշերները դուն անոր քով անցուցիր Բերա, անցեալ ամառ կը բաւէ. Ֆրանսայի մէջ ուզածդ ըրէ Բայց հոս իմ տունիս մաս կը կազմես դուն։ Ուրեմն ոչ եւս ժամադրութիւններ, ոչ եւս նամակներ։ Ո՛ն ուրեմն, պատասխանից կը սպասեմ ։

— Կուտամ զայն ձեզի, պարոն դեսպան։ Բայց մնացա՞ծը ... Գօնգօրտիայի արկա՞ծը։

— Ի՞նչ մնացածը։ Ի՞նչ արկած ։ Զեմ գիտեր ինչ բսել կ'ուզես ... Ի՞րա՞ղ տեսար, տղաս . Կ'երեւի սէրը քեզ կը յոգնեցնէ, եւ պարապ խօսքեր կ'ըսես։ Հիմա գնա այլ եւս։

— Պարոն դեսպան, չեմ գիտեր ինչպէս շնորհակալ բլլամ ձեզի .

Բայց լաւ՛ զուն, անիծեալ թշուառական Եւ ձգէ որ քնանամ . .

×

Գոխաք Մուէքի մէջ իր փակումի վիճակին հետեւանքով կրած նեղութեան տակն յիշեց որ ժամանակին երեսի ջղային շարժումներ, ցաւեր կ'ունենար։ Հիմակ ալ նոյնը։ Օրերը իրարու կը յաջորդեն Կալիօպէն չտեսնելուն վէրքը կ'արիւնի սիրտին մէջ։

Ամիս մը վերջ, դեսպանատան մէկ գավառ Գոխաքին բերաւ տա երկտող. «Տիկին Ֆիռէլ այս իրիկուն ձեզի կը սպասէ ընտանեկան ճաշի մը» Ցանկարծ ջղագրութիւնները աներեւոյթ եղան . .

Ընտանեկան շրջանակի մէջ փաթրոնը, փաթրոնուհին, դեսպանատան երկու քարտուղարները, Մուէքի հրամանատարը ... եւ Գոխաք ։ Տիկին էրնէսթ Ֆիռէլ կը պատմէ իր նոյն օրուան այցելութիւնները եւ կը մերկացնէ այսպէս.

Եւ վերջին այցելութիւնս տուի տիկին Տրակամէսթիւի ... Հրաշալի է այս աղջիկը ... Քիչ մը ճնշուած է այս օրերուս։

Դեսպանուհիին շարաճճի նայուածքին տակ, Գոխաք դէմքի ո եւ է շարժում չըրաւ։

Դեսպանուհին ալ թող որ գեղանի էր, բարձրահասակ եւ ճերմակ մազերով պսակազարդուած։ Իր ամուսինէն աւելի նրբամիտ է կ'ըսէին. Սուրճի եւ սիկարէթներու ժամուն, Գոխաքի հետ առանձին խօսեցաւ.

— Ըսէ ինծի, տղաս, ի՞նչ ունիս, շատ լաւ վիճակի մէջ չես երեւնար ։ Միշտ ջղայնութիւններուդ վրայ կը խօսին իմ մօտ։ Օդափոխութեան պէտք ունիս։ Մտիկ ըրէ ինծի։ Քանի մը շաբաթէն մեծ արուեստահանդէսը պիտի բացուի Փարիզ։ Եթէ երկու ամսուան արձակուրդ մը առնէիր, ի՞նչ կ'ըսես։

— Բայց, տիկին, հրամանատարս բնաւ պիտի չհաւանի շնորհել զայն ինծի

— Թողուր մեզի։ Ամուսինս վրան կ'առնէ կարգադրել ատիկա Պէտք է տեղդ, կլիմադ փոխել, տղաս։ Եւ, յետոյ ցուցահանդէսը ահագին թիւով տատրականներ պիտի բերէ Փարիզ ։ Ինծի այնպէս կուգայ որ սիրածներդ ալ պիտի գտնես հոն .

Այս անգամ սպան անդրադարձաւ .. Եթէ համարձակէր, պիտի ցատկէր փաթրոնուհիին վիզը։ Ինքզինքը զսպեց ։

...Բայց երբեք ո եւ է վարդի փունջ այնքան գեղեցիկ չեղաւ որքան այն որ յաջորդ օրը զետեղուեցաւ Ֆրանսական Դեսպանատան մէջ

ՎԵՐՋ

ՓՕԼ ՇԱՔ

Թարգմ. ⁂

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով ։

ժերանքի տառապում եւ հոգում
Թողլով մեր հին պատմութիւնը եւ կանգ առնելով միմիայն այս վերջին յիսնամեակի վրայ, հարիւրաւոր, հազարաւոր անձեր են անցնում մեր աչքերի առաջից, որոնք թէեւ կորել են անհետ, սակայն ապրում են մեզ համար, յաճախ զրուցում են մեզ հետ, թելադրանքներ են անում մեզ, առաջնորդում են մեզ մեր բոլոր գործերի ընթացքում: Որպէսզի սրանց յիշատակը աւելի տեւական լինի, հեռու Ամերիկայի մեր ընկերներից մէկը, Արտաշէս Վանարեանը իր կեանքի լաւագոյն նպատակներից մէկը համարել է անմահացնել այդ անմահ ընկերների յիշատակը, հիմնել Հ. Յ. Դ. Թանգարան, որով անմահացրել է եւ իրեն:

Զուրկ լինելով նիւթական միջոցներից, նա իր աշխատաւորական դումարն է յատկացրել այդպիսի մի վեհ գործի, որով հնարաւորութիւն է ստեղծել գնելու Փարիզի մէջ մի շէնք: Այս թանգարանը չի լինելու ժանկագին նկարների կամ գործերի մի թանգարան, ինչպիսին գոյութիւն ունի շատ երկիրների մէջ, սա լինելու է յեղափոխական թանգարան, ուր պիտի համախմբուեն մեր ընկերներից մնացած զանազան յիշատակներ, որոնք չափազանց թանկարժէք են մեզ համար, մի նամակ Քրիստափոր Միքայէլեանից, մի իր Անդրանիկից, Դումանից, Արամից եւն. մեզ համար անհամեմատ աւելի թանկ են, քան եւս հազար ու մի թանկարժէք իրեր: Հիմնելով այդպիսի մի թանգարան, մենք դրանով հիմք ենք դնում մի կարեւոր կեդրոնի, որ ժամանակի ընթացքում թէ պիտի ճոխանայ մեր ընկերներից մնացած յիշատակներով եւ թէ պիտի դառնայ իբրեւ ժողովատեղի բոլոր նրանց համար, որոնք գալիս են Փարիզ: Այսուհետեւ ամէն մի Փարիզ հանդիպող ոչ միայն յեղափոխական ընկեր, այլ եւ հայութեան կեանքով ապրող անձնաւորութիւն պիտի յեցուի մեր ընկերների յիշատակով եւ երկիւղածութեամբ պէտք է հեռանայ այստեղից. այդ կողմից, ընկ. Վանարեանը լաւագոյն գործն է կատարել մեր ժողովուրդի եւ Հ. Յ. Դ. պատմութեան համար:

Բարգեւենք այդ ընկերոջ յիշատակը յոտնկայս (ընկերները կանգնում են մի վայրկեան), յայտնենք մեր յարգանքները եւ Ամերիկայի Կ. Կոմիտէի մեր սիրելի ընկերներին, որոնք կարողացան անփոփոխ կերպով կատարել ընկ. Վանարեանի կտակը:

(Մնացեալ յաջորդով)

«ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ»

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳԵՐԱԿՇՌՈՒԹԻՒՆ

Նախորդ յօդուածով ցոյց տուինք գերմանական բանակին թուական գերակշռութիւնը Ֆրանսական բանակին վրայ:

Այս երկրորդ յօդուածին նպատակն է ցոյց տալ գերմանական ռազմարուեստին գերակշռութիւնը Ֆրանսականին վրայ:

Գերմանիա այդ գերակշռութեան է որ կը ձգտի արդէն տարիներէ ի վեր, եւ ամէն օր կը սաստկացնէ իր աշխատանքի թափը այդ ուղղութեամբ: Եւ մեծ նուաճումներ է կատարած գլխաւորաբար ռազմական ճարտարարուեստի երեք ճիւղերու մէջ. Ա.— Պաշտպանութիւն ընդդէմ գրահապատ ռազմամեքենաներու, Բ.— Ծանր հրետանիի կատարելագործում, Գ.— Մեքենաչարժ բանակ կամ ռազմամեքենայ:

Զրահապատ ռազմամեքենաներու դէմ պաշտպանութիւնը ապահովուած է հետեւակ իւրաքանչիւր զօրամասի մէջ, ինը հակահրասայլային թնդանօթներով, իսկ իւրաքանչիւր այրուձի զօրամասի մէջ՝ երեք հակահրասայլային թնդանօթներով: Անկէ զատ զօրամասերը ունին 27ական հակահրասայլային թնդանօթներ:

Ծանր հրետանին եւս մեծ նուաճումներ արձանագրած է: Հետեւակազօրաց ամէն զօրաբաժին օժտուած է ոչ միայն իրեն յատուկ թեթեւ հրետանիով զօրամասով, այլ եւ 10.5 սանթիմեթրնոց ռմբաձիգներու երեք զօրախումբեր, 10 սանթիմեթրնոց թնդանօթաձիգներու եւ 15 սանթիմեթրնոց ռմբաձիգներու երկու զօրախումբեր: Անկէ զատ կարգ մը զօրաբաժիններու տրուած են նորատիպ թնդանօթներ:

Մեքենաչարժ զրութիւնը ոչ միայն մտցուած է բանակին մէջ, այլ եւ ստեղծուած են երեք զրահապատ մեքենաչարժ զօրաբաժիններ: Իւրաքանչիւր Փանցէր տիվիզիոն ունի, իբրեւ գլխաւոր տարր, հրասայլի զօրախումբ մը, որոնց տրամադրութեան տակ դրուած են 500 հրասայլեր:

Սպառազինութեան այս ճիւղին համընթաց, հետզհետէ կը սաստկանայ ռազմական արդիւնաբերութիւնը, մանաւորաբար յունուարէն ասդին:

Այդ մասին կարելի է գաղափար մը կազմել՝ աչքի առջեւ բերելով նախանիւթերու ներածման վիճակագրութիւնը: Արդարեւ գերման վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան որ ներածումներու թիւը բարձրացած է աննախընթաց յաւելումով մը: Այսպէս, պօքսիթը, (արդնիկի հանք, որ Պօքսի մէջ գտնուելով առաջին անգամ՝ այս անունը կը կրէ եւ կը գործածուի օդանաւային արդիւնաբերութեան մէջ), որ 1935ի առաջին եռամսեակին ներածուած է 149.000 թոն, այս տարուան առաջին եռամսեակին ներածուած է 318.000 թոն: Երկաթի ներածումները եւս աճած են նոյն համեմատութեամբ: Նոյն թուականներուն՝ երկաթի ներածումը 7 միլիոն 014.000 թոնէն բարձրացած է 9 միլիոն 611.900 թոնի: Այս քանակը կը դէէ կ՚անցնի գերմանական ճարտարարուեստին բնական պահանջները:

Ռազմական ճարտարարուեստի յատկացուած գործարաններուն արդիւնաբերութիւնը, այսպէս, կը բարձրանայ աստղագուշակ ... Անցեալ տարի, Գ. Մեննաք իրական մտահոգութեամբ մը դիտել կուտար Բանակի Յանձնախումբին թէ Թայսմէնթալ գործարանին ամսական արտադրութիւնը բարձրացած է մինչեւ աւելի քան երկու հարիւր թնդանօթի, իսկ Քրուփի գործարանին ամսական արտադրութիւնը՝ իննսուն ծանր հրետանիի: Այս երկու գործարանները, ինչպէս նաեւ Գուսթլոֆը, անկէ աւելի ծայրագոյն աստիճանի մը հասցուցած են իրենց արտադրութիւնները,— դեռ չենք խօսիր ուրիշ գործարաններու մասին, որոնք վերջերս նուիրուած են ռազմական ճարտարարուեստին:

Հիմա տեսնենք թէ ինչքան յառաջացած է Ֆրանսա ռազմական ճարտարարուեստին մէջ:

Չենք ուզեր նուաղեցնել Ֆրանսայի ճիգերը զրահապատ ռազմամեքենաներու շինութեան եւ մեքենաչարժ բանակի պատրաստութեան ասպարէզին մէջ, այսուհանդերձ կարելի չէ բաղդատել Ֆրանսական նուաճումները գերմանականին հետ:

Նախ կարգ մը Ֆրանսական ռազմական արտադրութիւններ գոհացուցիչ չեն, ռազմական ճարտարարուեստի դեկավարութիւնը գործի մարզումէ բաղկացած չէ — անհրաժեշտ է ուժ տալ, նորոգել, լրացնել: Բայց որպէսզի շինուին նոր ռազմամեքենաներ, պատրաստուին նորատիպ արտադրութիւններ, անհրաժեշտ է վարկ, հսկայական վարկ:

Այստեղ պէտք է խոստովանիլ, որ ռազմական ճարտարարուեստին նուիրուած մեր գործարանները անշարժութեան մատնուեցան վերջերս բանուորական ցոյցերու հետեւանքով, եւ բանուորներու այդ ցոյցերը միշտ մտահոգութիւն կը պատճառեն մեր զինարուեստին:

Այսպէս, մինչ Գերմանիա կը սպառազինուի ոտքէն մինչեւ գլուխը, Ֆրանսա զբաղած է ներքին վէճերով: Ահա թէ ինչու ռազմական ճարտարարուեստին մէջ եւս Գերմանիա կը պահէ իր գերակշռութիւնը: Գերմանիա զօրաշարժի ենթարկած է իր ամբողջ ճարտարարուեստը, կառավարութիւնը ուզած վայրկեանին կրնայ իր տրամադրութեան տակ գտնել երկրին արտադրութիւնը, անհրաժեշտ վարկը, նախանիւթերու եւ անունդի արդիւնաբերութիւնը:

Ուշադիր դիտող մը Գերմանիան պիտի նմանցնէր ընդարձակ դաշտի մը, ուր ամէն աշխատանք կը կատարուի պատերազմի համար:

ԶՕՐ. ՓՕԼ ԱԶԱՆ

ՆՈՒԱՂ

Օկիւսթ.— Ինչո՞ւ փոխեցիր յանկարծ քու ճամբադ:

Մարիուս.— Փողոցին ծայրը կը գտնուի բժիշկիս նստած արձաքանը: Երբ բժիշկս տեսնէ որ տարիէ մը ի վեր հիւանդ չեմ եղած եւ իրեն չեմ այցելած, ամօթէս պիտի կարմրիմ,— լաւ է ճամբաս փոխեմ:

×

— Տղաս, քեզի միշտ կ՚ըսեմ որ պզտիկները սեղանի վրայ չեն խօսիր:

— Բայց մայրիկ, քանի որ ուզած ուտելիքներս չկան, բերանս ի՞նչ բանի գործածեմ:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՎԳԱՖԸ ՏԷՐ՝ ՏԻՐԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐՈՒ ԱԶԳ. ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ

—.—

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք.—

Էվգաֆի կեդրոնէն Անգարա ընդհանուր քննիչ Պայ Նէճաթի եկած ու ձեռնարկած է քննելու հայ կաթոլիկներուն կազմակերպութիւնը, ժողովներուն հանգամանքը, հոգեւոր եւ աշխարհական տարրերուն իրաւասութիւնները, իրարու յաջորդած միւթէվէլլիներուն ինչ եղանակով ընտրուած ըլլալը, Ս. Յակոբ հիւանդանոցի մատակարարութեան փուլերը, Գ. Մարիկեանի հրաժարումը իր բոցած պաշտօնէն, անոր կողմէ պատարան ներկայացուած եւ 25 ամբաստանութիւններէ բաղկացած հարցարանը, հաստատութեան հին ու վերջին հաշիւներ եւն.:

Հրաւիրուած են բացատրութիւն տալու Գ. Գ. Փօլ Ալյան եւ Յովհ. Գասապեան: Այս վերջինը ներկայացած չըլլալով, օրինական միջոցով պիտի առնուին իր բացատրութիւնները եւ հետեւեալ պիտի հրաւիրուին Գ. Մարիկեան եւ ամէն անոնք որոնց անունը յիշուած է այս գործառնութեանց մէջ.

•• Հայ կաթոլիկներու հոգեւոր պետ Թիրէճեան արք. ատէն մը առաջ մերժած էր Էվգաֆի պաշտօնեաներուն ցուցնել կալուածական պայմանագրութիւնները, առարկելով թէ եկեղեցական ռամկօրութիւն կը համարի եւ հետեւաբար դիմած է կեդրոն: Հակառակ ասոր, Էվգաֆի ազդարարութեան վրայ, վարձակալները սկսած են էվգաֆի ընել իրենց վճարումները:

Միեւնոյն գործողութիւնը կատարուած է զանազան թաղերու մէջ գտնուող այն աթոռապատկան եկեղեցիներու կալուածներուն համար՝ որոնք ժողովրդապետներու կողմէ կը մատակարարուին:

•• Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցին ալ իր բոլոր հասոյթները, ինչպէս յուղարկաւորութեան, իւղի, մոմի, պնակի դրամները սկսած է յանձնել Էվգաֆին, եղած ծախքերուն հաշիւին հետ միասին: Էվգաֆի տեսչութիւնը բաած է եկեղեցական պաշտօնէութեան թէ իրենց թոշակները ուղղակի իրմէ պիտի ստանան:

•• Ցիւմհուրիէթ կ՚ըսէ թէ քննիչը պիտի զբաղի նաեւ հայ կաթոլիկ Պատրիարքարանի կալուածներով, որոնց մատակարարութիւնը Էվգաֆի անցած է:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ 20,000 ՍԹԵՐԼԻՆԸ ՊԷՅՐՈՒԹ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է

—.—

Թուրք թերթերը կը պատմեն.—

Հանգուցեալ Տավուստ փաշա, որ օսմանեան կայսրութեան օրով եղած է հանրօգուտ շինութեանց նախարար եւ Լիբանանի կառավարիչ, ժամանակին 20.000 սթերլին կտակած է հայ կաթոլիկներու Ս. Յակոբ հիւանդանոցին, կտակարար կարգելով օրուան պատրիարքը եւ վարչութեան ու հիւանդանոցի հոգաբարձութեան ատենապետները: Դրամն ալ կը փոխադրուի Լոնտոն, անգլիական դրամատուն մը:

Տավուստ փաշայի մահէն յետոյ, դրամը կը փոխանցուի Նազլեան զերապայծառի, վարչութեան ատենապետ Յովհաննէս Գարագաշեանի եւ Ս. Յակոբի հոգաբարձութեան ատենապետ Ծերակուլական Երամի:

Հոգեւոր հովիւը յետոյ կը մեկնի Պոլսէն, իսկ երկու ատենապետները կը մեռնին: Ասոր վրայ, Գ. Գ. Փօլ Ալյան, Ծօբթ. Գասապեան եւ Ռուբէն Լուսարար իրենց անուան կը փոխանցեն կտակագրամը եւ մտադիր են ալ կը զանձեն, յայտնելով որ պիտի յատկացնեն Ռէօնթկէնի մեքենայի մը եւ ատողջապահական անօրէնութեան կողմէ անհրաժեշտ դատուած կարգ մը գործիքներու գնման:

Գանձումի լուրը առնելուն պէս, Նազլեան արք. արգելք կը դնէ կտակագրամին վրայ, միւս կողմէ Զմմառի վանքին Թուղթերուն մէջէն կը գտնէ կտակագիրը եւ անգլիական իշխանութեանց դիմելով դրամը կը փոխադրէ Պէյրութ, հայ կաթոլիկ պատրիարքարանի կեդրոնը: Եւ որպէսզի բոլոր պայմանները լրանան, Պէյրութի մէջ կը հիմնեն նաեւ «Ս. Յակոբ» անունով հիւանդանոց մը ու կտակարար արձանագրել կուտան պատրիարք Արփիարեան գերապայծառը եւ վարչութեան ու նորաշէն Ս. Յակոբի ատենապետը.

Հօկը Հօկին դէմ

—.—

Չենք բաժներ

(ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱԶԴ)

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը ճոյնու-թեամբ կ'արտատպենք Ֆրէզնոյի Մշակէն (25 սեպտ.)—

Սաքրամէնթօյի Հօկի մասնաճիւղը կուզայ հրապարակաւ ըսելու թէ՝ մենք չենք ԲԱԺՆԵՐ այն սարսին եւ Հայաստանի ընդհանուր շահերուն դաւաճանող «հեռագիրը», որ երեւցաւ «Նոր Ուղի» թերթի սեպտ. 18, 1936 ուրբաթ օրուան թիւով, զոր Քալիֆ. Հօկերու շրջանային պատգ. ժողովին կողմէ հեռագրուած է Խ.Ս.Հ.Մ.-ժողովրդական կոմիսարներու խորհուրդի նախագահ Վ. Մ. Մոլոտովի, որ, ինչպէս կը խօսուի, արդէն չնորհազուրկներու կարգն է անցած...

Նոյն հեռագրին մէջ երեւցած կարգ մը մտքերը չեն համապատասխաներ Խ.Հայաստանի մէջ անող Հայութեան շահերուն ընդհանրապէս եւ սփիւռքի հայութեան զգացումներուն եւ պահանջներուն մանաւորապէս. որով հետեւ նոր սահմանադրութեամբ— որուն վրայ կը հիմնուի(*) այժմու հեռագրողները,— սովետական սիստեմի տակ քաղաքականութեամբ կը խլուին Ախալքալաքը, Լեռնային Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը, Հայաստանի պատմականօրէն մաս կազմող այս հողերը եւ ամէն կողմէ չահաբեր հողամասերը, որոնք կը տրուին այսօր Վրաստանի եւ Ազրբէջանի:

Այս անարդարօրէն եղած բաշխումով մեր արդէն փոքրիկ եւ աղքատիկ Հայաստանը կը զրկուի ամէն իրաւունքէ՝ թէ ներքին եւ թէ արտաքին շահերու տեսակէտով եւ կը դառնայ անզօր, աղքատ եւ խղճալի.

Մենք զգալով մեր հայրենիքի համար եղած այս անարդար որոշումը, չենք բաժներ բաշխուած հեռագրին մէջ արտայայտուած գինով մտքերը, որոնց տէրն ստորագիրներն են, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Ամերիկայի Հօկի Կեդր. Վարչութիւնը, միջազգային բոլշեւիկ Քէօսէեաններ, Սէլեաններ, Զօլաքեաններ եւ ասոնց նման շատ մը աննկարագիր մարդիկ, որոնք ոչ ազգ եւ ոչ ալ հայրենիք կը ճանչնան, բայց միշտ ալ շահագործներ են Հայաստանի աշխատաւորութիւնը ի նպաստ իրենց քմահաճոյքներուն, իսկ Ամերիկայի աշխատաւորութիւնը, որ այս տարուընները կը կերակրէ եւ Հօկի Կեդր. Վարչութեան չարաթափճարները կը հայթայթէ: Ցիչեալները պատուհասներ են դարձած Հօկեան շարքերուն եւ մասնաճիւղերուն մէջ՝ իրենց մասնաւոր «կլառներով», որոնց միջոցաւ կը պարտադրեն Հօկի մասնաճիւղերը առնելու այսպիսի բաորոշացուցիչ քայլեր, որ այսպիսով Ամերիկայի համայնավար փարթիի մեծերուն աչքին լոյսը դառնան, այլապէս փողոց պիտի նետուէին որպէս «փտած տարրեր»:

Ահա թէ ինչու մենք չենք բաժներ այսպիսի չինծու հեռագիրներու միտքերը, ուր անպատկառօրէն կը խօսուի «ամերիկահայութեան ջախջախիչ մեծամասնութեան» անունով, որմէ իրականութեան մէջ ոչ ոք լուր ունի, բացի Նիւ Եորքի մէջ նստած հայանուն բոլշեւիկ քլիքէն:

Աշխարհականի եզերքէն մինչեւ Ատլանտեանի եզերքը բնակութիւն հաստատող հայ աշխատաւորութիւնը, ինչպէս նաեւ Խ. Հայաստանի վերաշինութեան գործին նուիրուած սփիւռքի հայութեան հոգւոյն, խղճին, սրտին եւ զգացումներուն դէմ է Հօկերու վրայ պարտադրուած այս տեսակ հեռագիրներու եւ այլ բաժնելը:

Դժբախտաբար թէ բարեխառն աշխարհահողն այս հեռագիրները պատրաստողները եւ զավաթանողները ոչ ազգի եւ ոչ ալ հայրենիքի գոյութեան կը հաւատան, եւ հետեւաբար Հօկի մասնաճիւղերը եւ հայ հասարակութիւնը, որ սոսկ հակառակը կը դաւանի, չի կրնար բաժնել այս տեսակ հեռագիրներու միտքերը:

Մենք, ուրեմն, դէմ ըլլալով դրկուած այսպիսի ասորնացուցիչ հեռագիրներուն, խստիւ կը դատապարտենք Քալիֆորնիոյ Հօկերու Շրջ. Պատգ. Ժողովի այս ելոյթը, վստահ ըլլալով որ Հօկի շարքերուն մէջ կան տակաւին հարիւրաւոր ազնիւ, կորովի եւ հայրենասէր ընկերներ, որոնց ամէն կերպով բարձր պիտի սեպեն Խ. Հայաստանի շահերը, ամէն բանէ վեր ու ամէն բանէ առաջ: Հօկի անդամներու, ինչպէս նաեւ Խ. Հայաստանի սրտցաւ բարեկամներու մշտական փափաքն ու ցանկութիւնն է եղած այս:

Թող կորչին կուսակցական չահերով տարուած եւ Հօկի մէջ բոյն դրած բոլոր լրտեսները:

Կեցցե՛ն Հօկի եւ Խ. Հայաստանի շահերուն նուիրուած գործունեայ, անկեղծ վեհոգի եւ հայրենասէր անդամները:

Հօկի Սաքրամէնթօյի մասնաճիւղի Վարչութիւն
Քարտուղար՝
Արտաշէս Պէրպէրաշեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

—•—

Աբէճի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (9 հոկտեմբեր).

— «Խ. Միութեան ներքին տագնապը եւ համայնավար կուսակցութեան պառակտումը ծանր անդրադարձում ունեցած են Հայաստանի կացութեան վրայ: Շարժանկարի արագութեամբ, դէպքեր իրարու յաջորդեցին մեր հայրենիքին մէջ:

Աղասի Խանջեան վերջ տուաւ կեանքին, բազմաթիւ կուսակցական — պետական գործիչներ՝ շնորհազուրկ եղան, գրագէտներ եւ բանաստեղծներ ձերբակալուեցան ու աքսորուեցան ու առաջին գիծերու վրայ բարձրացան Ստալինի եւ Բերիայի հաւատարիմ սպասաւորներ, որոնք օրն ի բուն ասոնց փառաբանութիւնն ու գովքը կ'ընեն թերթերու սիւնակներէն եւ ամպիոններէն:

Փոփոխութիւններ եւ "մաքրագործումը կատարուեցան շշմեցուցիչ արագութեամբ, կարծես թէ քաղաքացիական պատերազմի մը նախօրեակը կ'ապրէր Հայաստան:

Հիմա լռութիւն կը տիրէ Խորհրդային լռութիւն մը, որ չարագուշակ նախանշան է գալիք դժբախտութիւններուն եւ ցնցումներուն: Ոչինչ չենք գիտեր Հայաստանի այժմու կացութեան մասին: Ասոր, գոնէ անհատական նամակներով, կարելի կը պահուէր երկիրին հետ եւ կարելի կ'ըլլար աղէկ գէշ լուրեր ստանալ: Այդ միջոց ալ չատ տեսնուեցաւ երեւի, քանի որ վերջին երեք ամիսներուն, Հայաստանէն ոչ մէկ նամակ ղրկուած չէ արտասահման: Հասկնալի է որ նամակները վար կը դրուին գրաքննութեան կողմէ, որ խստութեամբ կը գործադրուի այս օրերուն:

Հայաստան խորհրդային լուծին տակ կը գտնուի 1920էն ի վեր: Միատարար կը յուսայինք թէ տարուէ տարի կացութիւնը աւելի պիտի պայծառանար, խստութիւնները պիտի վերնային, կեանքը աւելի տանելի պիտի ըլլար մեր երկրին մէջ: Մակայն դէպքերը ցոյց տուին որ մենք խաբուած ենք.

Երեւութային խաղաղութեան տակ, երեւի բուռն վէճեր ու տարակարծութիւններ կային երկրի վարիչներուն միջեւ, որոնք առիթէն օգտուելով, իրենց թունաւոր ժանիքները ցոյց տուին, աջ ու ձախ մաղձ թափելով:

Քանի մը տարի առաջ, Դաշնակցութեան մղձաւանջն էր զիրենք սարսափեցնող, հակառակ այն իրողութեան, որ երկրին մէջ, Դաշնակցութիւնը, իբր կազմակերպութիւն, գոյութիւն չունէր: Հիմակ հրետանին ուղղուած է տրոցկիստներու դէմ, խորհրդային ընկերվարական պետութեան «դաւադիրներուն» դէմ, որոնք իբր թէ ծրագրած էին հակայեղափոխութեամբ եւ ահաբեկումներով իշխանութիւնը գրաւել.

«Դաւադիրներուն» դեկավարները դնդակահարուեցան եւ անոնց հետեւորդները աքսորուեցան հեռաւոր Սիպերիոյ սառնամանիքները, ուր պիտի քաւեն հաւանաբար իրենց չգործած մեղքերը:

Շատ հաւանական է որ ժամանակ մը յետոյ նոր խնդիր մը յուզուի, նոր պայքարի ազդանշան տրուի, այսօրուան կուռքերը տապալելու եւ նոր կուռքեր պաշտամունքի առարկայ դարձնելու համար»:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Դաշնակցութեան օրը

—•—

ՎԱԼԱՆՍ, 13 Հոկտ. (Ցատագ).— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս խանդավառութեամբ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը, Հոկտ. 10ին, շաբաթ երեկոյ թատրոնի սրահին մէջ: Ընտիր բազմութիւն մը եկած էր լսելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը, եւ 46 տարիներու կատարած գործը յանուն հայ ժողովրդի շահերուն: Օրուան նախագահ ընկ. Ծ. Ջոթեան կարճ բանախօսութեամբ մը «Մշակ բանուորաց» հանդէսը բացուած յայտարարեց: Արտասանութիւններ ըրին Մ. Պըլքեան, Մ. Դարիթեան, Ա. Մարգարեան եւ Ն. Գասաեան, ջերմապէս գնահատուելով:

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Վ. Համբարձումեան, որ բացատրեց թէ Դաշնակցութեան Օրը ոչ թէ անսփառութեան ու փառամոլութեան համար է, ինչպէս կ'ուզեն ցուցնել կարգ մը բթամիտ մարդիկ, այլ «Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ այս տօնի միջոցով քննել անցեալը եւ ապագային համար դասեր առնել: Դժբախտաբար կան մարդիկ որոնք կը փորձեն խեղաթիւրել հայ ժողովուրդի անցեալ պատմութիւնը հարուածելու համար Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Որովհետեւ գիտեն որ հայ ժողովուրդ եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն միաձուլուած են իրարու»:

Ընկերը հետեւեալ գեղեցիկ խօսքերով վերջացուց իր բանախօսութիւնը, իբրեւ պատասխան անոնց, որոնք կ'ուզեն քաղաքականութիւն խաղալ ի գին ամէն զոհողութեան: «Հայկական նուիրական աւանդութիւն մը կը պատմէ թէ գիւղական հիւղակներու մէջ ամէն տուն իր պահապան օձն ունէր: Օձի ներկայութիւնը բախտաւորութեան, իսկ բացակայութիւնը՝ դժբախտութեան նշան կը համարուէր: Օր մը հայ գիւղացիի մը փոքրիկ անմեղմանուկը իրենց տան օձինոյշը անօթի մը կը սեղմէ եւ օձը չկարենալով դուրս ազատել անոր ձեռքէն, կը խայթէ զայն: Երեխան կը մեռնի ու փոքրիկին հայրը զայրոյթէն կացինը կ'առնէ եւ կը յարձակի օձին վրայ եւ պոչը կը կտրէ: Օձը կ'ապաստանի գիւղի չրաղացի քարերուն մէջ: Տան լախտը կը խորտակուի, դժբախտութիւնը բոյն կը դնէ: Հայ գեղջուկը կրկին կ'երթայ օձը փնտռելու եւ տուն վերադարձնելու: Օձը քարերուն մէջէն կը պատասխանէ.— Ո՛չ, բարեկամ, չեմ կրնար գալ: Որքան ատեն որ դուն յիշես փոքրիկիդ մահը եւ ես ալ իմ պոչս, մենք իրար հետ հաշտ չենք կրնար ապրիլ»: Այսօր պարագան նոյնն է: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը որքան ատեն որ կը զգայ իր մէկնման զոհերու անդառնալի կորուստը, չի կրնար հաշտուիլ Թուրքին հետ: Սահմաններու խնդիր ունինք ներկայ կարմիր Հայաստանին մէջ եւ անկէ դուրս,— Թըքանտայեանը, որ անխուսափելի կերպով պիտի սրէ մեր յարաբերութիւնները»:

Ընկերոջ այս յուզիչ օրինակը ընդունուեցաւ տեւուր, բայց երկար ծափերով:

Ն. Թէսլեան

Թէլ Ավիվ

— —

Թէլ-Ավիվ աշխարհի առաջին եւ միակ քաղաքն է հրէական: 100.000 բնակիչ ունի: Բազաքը բոլորովին նորաշէն: Շոգեկառքերը չարունակ հրէական բազմութիւն մը կը բերեն, չոգենաւերը նոյնպէս:

Ու քաղաքին մէջ խանութներու նշանատախտակները եբրայերէն տառերով, հանրային շէնքերու ճակատները եբրայերէն բառերով:

Ահա հրէաստանը վերջապէս:

Շինուած են թանգարաններ, դպրոցներ, գրասարաններ, մարզարաններ, ծառուղիներ, ուր կը խայտայ հրեայ երիտասարդութիւնը՝ եբրայերէն հնօրեայ բարբառը իրենց շրթներուն

Քաղաքապետն է Մէյր Տիզինկով, 75նոց մարդ մը, որ ճերմակ ձիու մը վրայ նստած՝ ամէն օր կը տեսնուի նուաճանդիստէն քաղաքապետարան երկարող ճամբուն վրայ:

Թէլ-Ավիվ պարծանքն է Հրեաներուն, որոնք իրենց տարիներու տառապանքին տակ թաղուած հայրենասիրութեան զարթօնքը կը տեսնեն յառնող այս քաղաքին մէջ: Եւ. եթէ այս քաղաքը ուրիշ ժողովուրդներու համար ալ իմաստ մը ունի, առիկա այն է թէ կորստեան դատապարտուած, անիծուած կամ հալածուած ժողովուրդ մը յանկարծ, պատմութեան մէկ խաղով, կը վերադառնայ իր հողերուն, կը շինէ իր երդիքը եւ քաղաքակրթութիւնը:

Գերմանիոյ գաղթային պահանջները

Գերմանիոյ Գաղթային Դաշնակցութիւնը տենդագին պայքար մը բացաւ վերջերս: Ցոյցարարութիւններ փակցուցին բոլոր քաղաքներուն մէջ եւ գրքոյկներ բաշխեցին փողոցներուն մէջ, անդամակցութեան հրաւիրելով ժողովուրդը: Սինէմաներուն մէջ շարժանկարներ կը նկարագրէին Քամէրունի եւ ուրիշ նախկին գաղթավայրերու գեղեցկութիւնները եւ Գերմանիոյ կատարած շինարար աշխատանքները: Ուրիշ քարոզչական շարժանկարներ ալ կը պատրաստուին եւ ամէն օր բազմաթիւ հրատարակութիւններ կ'ըլլան, բացատրելու համար Գերմանիոյ գաղթային պահանջները:

Արդ, ճիշդ այս օրերս լուր տարածուեցաւ թէ Գաղթային Դաշնակցութիւնը լուծուած է: Իրականութիւնը սա է — Յետաձգուած է գաղթային համագումարը, որ տեղի պիտի ունենար մօտերս, Պրէսլաուի մէջ: Այս յետաձգման պատճառներն ալ դիւանագիտական են: Գերմանիա այս շաբթու պիտի ղրկէ իր պատասխանը անգլիական ծանուցագրին՝ նոր Լոքառնոյի մասին: Արդ, այս կարեւոր բանակցութեանց ընթացքին չեն ուզեր վրդովել Անգլիոյ հանրային կարծիքը, գաղթային պահանջներ արծարծելով: Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, որ մօտերս Լոնտոն պիտի երթայ իբրեւ դեսպան, յաջողած է համոզել Հիթլէրը թէ ժամանակը չէ գաղթային համագումար հրաւիրելու:

Այս յետաձգումը չի նշանակեր թէ Գերմանիա հրաժարած է իր գաղթային պահանջներէն: Ընդհակառակն, այս հարցը Գերմանիոյ համար կը կազմէ իրաւունք մը որ պիտի պահանջուի կա՛մ ուղղակի, կամ բանակցութեամբ՝ Ռիպպէնթրոփի միջոցաւ եւ կամ իբրեւ սակարկութիւն՝ Անգլիոյ հետ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԱՔԵՏՆԵՐԸ պիտի զրկուին ուսուցչական պաշտօնէ, Պավարիոյ կաթոլիկ դպրոցներու մէջ, 1937 յունուար 1էն սկսեալ: Արդէն իսկ արձակման հրաման ստացած են 600 մարաքետներ: Կը կարծուի թէ 2000 Քոյրեր պիտի կորսնցնեն իրենց պաշտօնները:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԷՆ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐՈՒ համար 20,000 տրախմի (40 անգլ. ոսկի) տուրք սահմանուած էր վերջերս: Ցիմտական յանձնաժողովը որոշեց ջնջել այս տուրքը:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ թերթերը կը շարունակեն քննադատել Ֆրանսական կառավարութիւնը, Համայնավար Թորէզի ճառին առթիւ: «Քէօլնիշէ Ցայթունկ» կը հարցնէ — «Ֆրանսական կառավարութիւնը պէտք է յայտարարէ թէ ո՞րն աւելի կարեւորութիւն կու տայ, Համայնավարներու նեցուկին գործակցութեա՞ն թէ Գերմանիոյ բարեկամութեան: Եթէ միջադէպը չկարգադրուի պատշաճ ձեւով, Գերմանիա գիտէ իր ընելիքը»:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ վարչապետը վիթխարի ցոյց մը սարքած է, մարտական կազմակերպութեանց լուծման առթիւ: Իր Հայրենասիրական Ճակատին 350 հազար անդամները ցոյցեր պիտի կատարեն շաբաթ գիշերէն մինչեւ երկուշաբթի: Կիրակի առտու տեղի պիտի ունենայ թափօր մը, որուն միայն Վիէննայէն պիտի մասնակցին 200,000 հոգի: Կառավարութիւնը 50 հազար ձրի տոմսակ տրամադրած է ֆութպոլի մրցումներու, 50 հազար սինէմայի եւ 10 հազար ալ թատրոնի համար: Աւելի quam 400 հազար ձրի ճաշ եւ նոյնքան ալ չոքոլաթ տոմսակ պիտի բաժնուի: Ամբողջ Վիէննա պիտի զբօսագարդուի շաբաթէն մինչեւ երկուշաբթի:

ՋԷՂՁԻ ՍԱԿԸ որ երկուքուկէս սա հարիւր նշանակուած էր անցեալ շաբթու, իջաւ երկուքի:

ՓԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ բաժնետէրերու ժողովը տեղի ունեցաւ հինգշաբթի օր, մասնակցութեամբ 900 ներկայացուցիչներու (ի դիմաց 42,000 բաժնետէրերու): Այս առթիւ բուռն յարձակումներ կատարուեցան Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին՝ Պ. Լէօն Ժուհոյի դէմ, որ կը մասնակցի համաձայն նոր օրէնքին (24 յուլիս 1936): Ատորէն քննադատուեցաւ եւ բողոքիցուեցաւ նաեւ նոր վերատեսուչը, Պ. Լապէռի, «200 ընտանիքներու» ներկայացուցիչներուն կողմէ: Ի վերջոյ ընտրուեցան երկու խորհրդականներ եւ վերընտրուեցան երեք հաշուեքննիչներ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏի կառավարութեան դէմ բուռն յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ ի դիմաց 300 թերթերու եւ հանդէսներու: Ցայտարարութիւնը խստօրէն կը ձաղկէ անոր քառամեայ պաշտօնավարութիւնը եւ անխնայ պայքար կը յանձնարարէ մասնաւորապէս «քաղաքակրթութեան ամէնէն վտանգաւոր, ամէնէն նենգամիտ թշնամիին՝ համայնավարութեան դէմ»:

«ՁԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԳՕՏԻՆ», որ մօտ հարիւր տարիէ ի վեր ցուցադրուած կը մնար Քլիւնիի թանգարանին մէջ, վերցուեցաւ, որովհետեւ մասնագէտ մը հաստատած է թէ կեղծ է բոլորովին, խաչագողի մը կողմէ ծախուած՝ Փարիզի հարուստներէն Ալէքսանտր տիւ Սոմէռառի:

ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՁԵՐՈՒ յարաճուն սպառազինութեանց մասին շահեկան տեղեկութիւններ կը հրատարակէ «Փօփիւլէռ», երեք օրէ ի վեր: Ալժերիոյ մէջ ալ խուզարկուեցան գնդ. տը լա Ռոքի կազմակերպութեան գրասենեակները:

ՆԱՒԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ վերջացաւ երէկ, բանակցութիւններ կատարուած ըլլալով երկու կողմերուն միջեւ, կառավարութեան յանձնարարութեամբ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ մայր մը ածելիով եւ կացինով սպաննեց իր աղջիկը, որ վերջերս արձակուած էր յիմարանոցէն: Ետքը ջրանցքը նետուեցաւ, անձնասպան ըլլալու համար, բայց փրկուեցաւ:

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ" ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Հոկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, **Sociétés Savantes**ի սրահին մէջ, 8 **Rue Danton** մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ,

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ** ԵՒ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆԻՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ԹԱՌԻՍՏ ԺՈՐԺ եւ ՏԻԿԻՆԸ (Ամերիկայէն նոր վերադարձած) ԸՆԿ. ՌՈՒԶԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ):

Ծախքերու մասնակցութիւն համար մուտք՝ 3 ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 24 Հոկտ. կիրակի երեկոյ, ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers, Պանթէօ. Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) Ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՅՍՕի (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Մուրատ եւ Գայլ-Վահան խումբերու ընկերները 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց Երջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Հոկտ. կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Միութեան գրադարանին մէջ, 5 rue de l'Eclipse: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ 18 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ: Կը ներկայացուի ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ (զաւեշտ 3 արար) Գեղարուեստական բաժին Կ. Խաչի Սանուց Միութեան կողմէ: Նուագ՝ Պ.Պ. Ընմաճեանի եւ Օսկեանի կողմէ: Երգ, պար եւլն. Մուտք (թէյ եւ խմորեղէն միասին) 3 Ֆր., փոքրիկներու՝ 1 Ֆր.:

Անկէնի **CASINO MUNICIPAL**ի շքեղ սրահներուն մէջ,

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ

Տեղի կ'ունենայ 17 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, մինչեւ լոյս,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՏԻԿՆՈՋԸ

Mme & Mr PATENOTRE DESNOYERSի

Կը մասնակցին ծանօթ արուեստագէտներ ՏԻԿԻՆ ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆ (de l'Opéra de Marseille),

Mlle Renée France, Պ. ՖԻԼԻՊ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ,

եւ **Fantaisiste Sud-Américaine ROSITA ALTÉA** որ կ'երգէ եւ կը պարէ մասնակցութեամբ **Compositeur José Maria**ի

եւ յայտնի պարող **PEPITO VASQUEZ**ի

Ինչպէս նաեւ

Casinoի 15 հոգինոց նուագախումբը եւ 6 հոգինոց ճազը:

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ — ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.

ՀԱՂՈՐ. ՄԻՋՈՑ.— Եօգեկառք՝ կառ. տիւ Նօռէն, օթօպիւս՝ թիւ 54 Փորթ Մայօէն:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները այսօր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Nil Bleu Ճաշարանին վերի սրահը:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Կ. Մ.— Տետրակները ղրկուած են ընկ. Ճանիկեանի հետ:

ԼԻՈՆ, Մ. Տ. Գ.— Ստացած ենք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Զ. Ռ. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին կողմէ, տեղի պիտի ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ.

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. Աշճեանի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ

18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 69 rue Louis Blanc, Լիոն, Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի ունենալիք ժողովին կը հրաւիրուին հայ ծնողքները եւ հայեցի կրթութեան նախանձախնդիր երկսեռ ազգայինները: Տեղեկութիւններ պիտի տրուին մանկապարտէզի եւ հոգաբարձութեան մասին: Ժողովին վրայ պիտի կատարուի երեկոյեան դասընթացքներուն հետեւիլ փափաքող երկսեռ պատանիներու արձանագրութիւնը. Փափաքողները կրնան դիմել ամէն օր Պ. Միհրան Հաճի Պօղոսեանի, 6 rue François Garcin, կամ հինգշաբթի օրերը Հայոց եկեղեցին, մանկապարտիզպանուհի Տիկ. Շահինեանի:

Լիոն — Հոգաբարձութիւն

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԴԱՍԵՐ

Անգլիերէն լեզուի ուսուցման եւ գրականութեան դասընթացներ: Դիւրութեամբ եղանակ եւ չափաւոր գին: Դիմել՝ ՎԱՀԱՆ ՔԵՐԷՍՃԵԱՆԻ, վկայեալ Թէհրանի Ամերիկեան գոլէճէն, Bachelor of Arts, Հասցէ՝ V. Kerestedjian, 17 Rue Maître-Albert, Paris (5):

ՀԱՅ

ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց ճշգրիտ հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, հետեւեալ հասցէով — Albert L. Achdjian F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (116)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Այդ պահուն եկաւ եւ գիւղի զառամած քահանան: Անոր սովորաբար զոհունակ կլոր դէմքը սարսափի անհասկնալի դրոշմ մը ունէր: Անհարթ քարերէն գաւազանները եւ ձեռքերը դուրս ինկած փորին վրայ դնելով՝ յանցաւորի նման կախեց գլուխը:

Էջմիածնի գաւառապետը ինչպէս բոլոր, աւելի մեղմ բնաւորութեան տէր, աւելի խելօք մարդ մըն էր: Անդրադառնալով որ եթէ այդ ձեւով շարունակուի, հակառակ արդիւնք մը պիտի ստացուի, Սուրմալուի գաւառապետին աչք ըրաւ, ինքը մօտեցաւ Սարգիս Արօր ու ձեռքը անոր ուսին դնելով՝ շատ անուշ լեզուով սկսաւ խօսիլ:

— Ինչ գործով զբաղերնիս գիտէք: Ի՞նչ գէր է Կառավարութեան տեսչութեան գէր է:

Կառավարութեան տեսչութեան տակ կալուածներուն աւելի հոգ պիտի տարուի, եկեղեցին աւելի պայծառ ու չէն պիտի լինի: Կարգ մը չարամիտ սադրիչներու հետեւելով, հայ օրինապահ ժողովուրդը գտնուեցաւ անվայել արարքներու մէջ, ըմբոստացաւ: Ի հարկէ, կառավարութիւնն ալ իր կողմէն զսպողական անհրաժեշտ միջոցներու դիմեց:

Արիւն հոսեցաւ, բայց այդ ձեր մեղքն է, ըսել կ'ուզեմ՝ ձեր առաջնորդներուն մեղքը, որովհետեւ անոնք նոր օրէնքին իմաստը չարափոխուած կերպով կը բացատրեն ագէտ ժողովուրդին: Ձեզ լաւ կը ճանչնամ: Օրինապահ, լաւ հպատակ մըն էք, գիտէք, որ կառավարութեան օրէնքը անբեկանելի է: Միայն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կրնայ նորէն եւ կոչել օրէնք մը, որ, ինչպէս ըսի, հայ ժողովուրդի լաւութեան համար հրատարակուած է: Ի զուր է բոլոր ընդդիմութիւնը: Գիտեմ, որ դուք խելօք մարդ մըն էք, դիւրէ, հարստութեան տէր, եւ պիտի չտրիպէք մեզ դիմելու խիստ միջոցներու, որ մեզ համար ալ ցանկալի չեն, իսկ ձեզ համար կրնան շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ... Ես անկեղծօրէն չէի ուզեր, որ դուք ալ նեղութիւններու ենթարկուիք, ո՞վ գիտէ... թերեւս մինչեւ Սիպիր...

Սարգիս Արօրը, գաւառապետին առջեւ յարգանքով կանգնած, արձանի նման անշարժ մնաց, առանց խօսք մը իսկ արտասանելու:

Որքան ալ որ անոր խօսքերը հաստատ թոնով ըսուած, բայց Սարգիս Արօրը անձնական պատասխան մը չունէր անոնց տալիք: Ան՝ ինչ որ պիտի ըլլար, հայ ժողովուրդի հաւաքական որոշումն էր, անոր կամքի արտայայտութիւնը: Սիպիրի հեռանկարն ալ այլեւս թայլ միջոց մըն էր հոգւոյն մէջ տատամսում յառաջացնելու համար: Ինչ որ պատահէր, պիտի պատահէր. խուսափելու մասին չմտածեց իսկ: Թերեւս շատ բան կարողանար մոռնալ, թերեւս գեղականի որոշումը պարտադիր չսեպէր. բայց բան մը կար որ չէր կրնար մոռնալ, որ միշտ աչքին առջեւն էր. այդ՝ թեմական ժողովի ժամանակ Գէորգի հարցական խուզարկու հայեացքն էր, որ մինչեւ հոգիին խորքը իջած, ծանրապէս վիրաւորած էր իր ինքնասիրութիւնը:

— Տէ, բերէք բանալիները,— մեղմօրէն բսաւ Էջմիածնի գաւառապետը ու ծիծաղելով անմիջապէս վրայ բերաւ.— գիտենք, որ ձեր եկեղեցին հարստութիւն չունի, քանի մը արծաթ խաչ, քիչ մը մոմ եւ սեւ կոպէկներ: ... Արդէն մեր կատարելիքը պարզ ձեւականութիւն մըն է: Թուղթը կը ստորագրէք՝ կը պրծնի կ'երթայ, ու մենք ալ այլեւս ձեզ չենք անհանգստացներ...

— Դուք գիտէք, որ առանց Կաթողիկոսի հրամանին...

— Ի՞նչ, — ու առանց ձգելու, որ Սարգիս Արօրը խօսքը վերջացնէ, Սուրմալուի գաւառապետ Գոնստրովսկին անոր օձիքը թափահարելով վրան գոռաց.— Ի՞նչ ըսիր, շան զաւակ, Կաթողիկոսի հրամա՞ն: Ալ ես քեզի կը ցուցնեմ Կաթողիկոսի հրամանը. Բանալիները ուր՞ է քովն են... Հը՞, տէրտէր, քու քովդ չէ՞ն:

(Շար.) — ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ DIMANCHE OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3247

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տարիներ առաջ, երբ նոր սկսեր էինք Թուղթ մրոտել, կը կարծէինք թէ [illegible] շքեղ եւ սաստանաթեւ բառեր ու բացատրութիւններ չարենք, այնքան [illegible] պատկերացուցած կ՚ըլլանք Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Այսօր ալ, մանաւանդ այսօր, [illegible] երիտասարդութիւնը իր զգացում-[illegible] նախանձախնդրութեամբ

[illegible] մէջ, ամէնէն գունագեղ բառերն ու յղացումները անզօր [illegible] պատկերացնելու այն ինչ որ կը ներկայացնէ Դաշնակցութիւնը։

Մէկ բառ միայն, իր իսկ անունը — ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ, շատ աւելի [illegible] է եւ բովանդակալից, քան ամբողջ բառարան մը։

Եւ յաճախ անարուեստ երգ մը, կրակի մէջ եփած ռազմիկի մը սրտային [illegible] կամ խոնարհ աշխատաւորի մը գրոյցը շատ աւելի հարազատօրէն կը [illegible] Դաշնակցութեան էութիւնը անոր կեանքն ու գործը, քան [illegible] երեւակայութիւնը, անոնց խօսքն ու գիրը։

[illegible], ճակատամարտի, զարնելու եւ զարնուելու [illegible] — հին է երգը, բայց յիշէք.

> Սեգ Սիփանայ կանանչ գլխին,
> Հայ քաջերն են տնում խնդում,
> Եւ ամպերի բարձրութեան միջին
> Հսկայ Սիփանն է ամբողջ թնդում :
> — « Էլ չի գայ մեզ մօտ թշնամին,
> Սուր տեսաւ մեր պողովատին

Հայրենիքի դաղափա՞ր, — մեր ո՞ր վսեմ ոգը պիտի ունենար աս բառերուն [illegible]

« ... Ի՞նչ կայ, լեցուեր էք Քաղքրներ գրոց մարդիկը. Քաղքրներէն [illegible] նուգա՞ն ինտո տանիմ մեր երկիրը. տես ի՞մա՞լ անուշ երկիր [illegible] ժողովուրդ ունինք... Արծ! « մեռնինք անոր համար» (Գէորգ Չաւ [illegible])

Եւ կամ գիւղացին որ կը հառաչէ.

— « Երթամ տեսութեան մեր քարերին, մեր ձորերին, մեր թարմ [illegible] րին . . . »

Ազատութեան տե՞նչը, խօսքին գործի վերածուած.

> Մենք չենք ուզեր ազատ կամքի զոհութիւն
> Ուխտել ենք կռուել, այդ սիրով մեռնել...

Եթէ Դաշնակցութիւնը կրցաւ դիմանալ այնքան փորձերու եւ փորձու-[illegible], եթէ կրցաւ մնալ միշտ ոտքի վրայ, կորովարիր եւ [illegible], [illegible] եւ այսօր ալ նոյն ուժգնութեամբ կը [illegible] եւ բազմութիւններ կ՚ոգեկոչէ, հակառակ [illegible], գաղտնիքը իր այդ գծին մէջ է — Դաշնակցութիւն։

Դաշնակցութիւն՝ մտքի, սրտի եւ կամքի։ Եւ մանաւանդ բազուկի։ Մէկը [illegible] միւսին։

Դաշնակցութիւն՝ [illegible], [illegible] թեան, վճռականութեան, [illegible], յարատեւութեան, կարգապահութեան եւ հաւատքի։

Դաշնակցութիւն՝ արծարծելու, խմորելու, զօրաշարժի ենթարկելու [illegible] մար բոլոր արժէքներն ու ընդունակութիւնները, կազմակերպական եւ մար-[illegible] առաքինութիւնները, յանուն հալածական ժողովուրդի մը փրկու-թեան։

Մեր հակառակորդները չեն գտած այս գաղտնիքը։

Եւ ահա թէ ինչու արեւը երբեք չի խաւարիր Հ. Յ. Դաշնակցութեան վրայ, ոչ երկրի, ոչ ալ օտարութեան մէջ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐ ՀԵՐՈՍԱԳԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

—•—

Հ. Յ. Դաշնակցութեան էութիւնը կարելի է բացատրել հերոսապաշտու-թեամբ։

Արդարեւ, այս կազմակերպութեան պատմութիւնը դիւցազներգութիւն (epopée) մըն է, որ աւանդական կա-պերով՝ կը հասնի մինչեւ մեր հինաւուրց քաջերը, մինչեւ Սասմայ Ծռե-րը։

Ի՞նչ է հերոսը, սակայն։

Չի բաւեր ըսել թէ հերոսը այն ռազ-միկն է, որ կը մարմնացնէ քաջութիւ-նը, անձնուիրութիւնը, այլասիրու-թիւնը։

Չի բաւեր ըսել թէ հերոսը այն մարդն է, որ գիտէ աղջունել մահը՝ ժպիտը շրթներուն։

Չի բաւեր ըսել թէ հերոսը այն ըմ-բոստն է, որ կը կռուի յանուն ազա-տութեան։

Հերոսը, անպայման, շինուած է տարբեր կերպասով, իր դարոյական ըկարագրին մէջ հմայք մը ունի ան-տվար, եւ բարձր կը մնայ մարդկա-յին բազմութենէն։

Հերոսը տիտանն է։

Հերոսը հսկան է, դիւցազն ինչպէս Վահագնը, առասպելային՝ ինչպէս Տորք Անգեղը, երկրապագան՝ ինչպէս Սասմայ Ծռերը։

Հաւաքականութեան մը ամբար-ուած կրակին ժայթքումով միայն կը կազմուին հերոսները, որ կը խոյա-նան ժամանակի աշխարհահայեցողու-թենէն եւ աշխարհազգացողութենէն

վեր։

Վա՜յ այն ժողովուրդներուն, որ չեն ծնիր հերոսներ։ Համակերպու-թեան ոգին այդ ժողովուրդներուն կուտայ ձեւը տանն մը, որուն տանի-քը կը կքի հեւոցիներէ։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այն կազ-մակերպութիւնն է, որ կը կենդանա-ցնէ դիւցազնամարտերու աւանդու-թիւնը նոր հերոսապաշտումով մը։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան գոյութիւ-նը նիզ մըն է սանձելու, նեղշնչուած ապի արանց պատմութենէն, ազատ հայրենիք եւ հերոսական ժողովուրդ մը, — ազատ՝ արտաքին շղթաներէ իր իմքնուրոյն քաղաքակրթութիւնը, հերոսական՝ որովհետեւ անձնազո-հութեան յօժարութի՛ւնը միայն կըր-նայ սահման մը գծել մեր նախահայ-րերու ոսկերոտիքին շուրջ, հայ բնաշ-խարհին ժողովուրդի բնակութեան շուրջ։

Քաջերու եւ հերոսներու այդ ա-ւանդութեամբ դաստիարակուած՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այն կազմակեր-պութիւնն է որ կը սիրէ ըսել ինչպէս երգ մը կ՚ըսէ. —

> Քաջ մարդուն երգը բարձր կը հնչէ,
> Ինչպէս երգեհոնին եւ զանգակներուն ձայները։
>
> Փա՜ռք Տէրոջ, որ ես կրնամ երգել եւ զարկել,
> Գովասանք հիւսել քաջ մարդուն որ անմահ է։

ԱՐԱՁ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ առ-թիւ ընկեր Ս. 200 ֆրանք կը նուիրէ վերերանններու ֆոնտին։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԹՇՆԱՄԻ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ՌՄԲԱԿՈԾԵՑԻՆ» ՓԱՐԻԶԸ

Պաշտպանութեան ռազմափորձին յաջողութիւնը

—•—

Լոյսերը կը մարին, երթեւեկները կը դադրին...

—o—

Մեծ պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, ուրբաթ գիշեր Փարիզի միլիոնաւոր լոյսերը մարեցան, երթեւեկը դադրեցաւ, եւ ռազմափորձ մը կատարուեցաւ, քաղաքին պաշտպանութեան համար՝ ընդդէմ օդանաւային ռմբակոծութեան։ «Թշնամի» օդանաւեր սաւառնեցան խաւարակուռ մայրաքա-ղաքին վրայ, հրթիռներ արձակելով, իբրեւ թունաւոր եւ քանդիչ պայթուցիկ։ Պաշտպանութեան յատկացուած թնդանօթներն ալ իրենց կարգին կրակի բռնեցին օդանաւերը, մինչ հրշէջ կազմակերպութիւնները եւ հիւանդանոց-կառ-[illegible] կը գործէին մութին մէջ, «հրդեհները» մարելու եւ «վիրաւորները» [illegible] համար։ Ահագին բազմութիւն խռնուած էր մանաւանդ Շան [illegible] պողոտային եւ Մեծ Պուլվառներուն վրայ։ Առեղ ձգելու տեղ չկար [illegible] մէջ։ Բոլոր տեսակի կառքերը կանգ առած էին իրենց հասած [illegible] վրայ։ Բացառութիւն ըլլալով վառ կը մնար մի-այն Անծանօթ Զինուորի շամբարանին մշտնջենական բոցը։

« Ցարձակման » ազդանշանը տրուեցաւ գիշերուան ժամը 9.20ին. 70 [illegible] սուլիչներու միջոցաւ եւ տասը վայրկեան վերջը քաղաքին կեանքը կանգ առաւ։ Ռազմափորձին կեդրոնն էր ուսանողական եւ համալսարանական թաղը, — Քարթիէ Լաթէն։ Ժամը 9.40ին «ռումբերը» սկսան տեղալ Պանթէոնին վրայ, նշան առնելով երեք ուղղութեամբ։ Կ. Ծաչի հիւանդապահներ եւ [illegible], որոնք պաշտպանուած էին կազարգել դիմակներով, սկսան [illegible] «վիրաւորները» եւ փոխադրեցին հիւանդանոց, մինչ [illegible] կը մաքրէին օդը, թունաւոր կազերու ազդեցութիւնը խափանելու համար։

Նոյն փորձերը կատարուեցան նաեւ Օտէոնի հրապարակին վրայ, ուր [illegible] մը [illegible] ծխուած էին մինչ [illegible] լոյսերով [illegible] հրշէջ խումբեր կը փորձէին պաշտպանել Օտէոնի Թատրոնը, որ «կրակի տր-ուած էր» հրձիգ ռումբերով։

Գործողութեանց կը հսկէր Ոստիկանութեան վերատեսուչը, Պ. Լանժե-ռօն, չէզոքելով անմիջական օգնութեան կայանները եւ թաքստոցները։ Ֆրան-[illegible] պաշտպանողական [illegible] անդամներ գործողութեանց կը հետե-ւէին դէմէն տակէն, մինչ հետախուզիչ օդանաւեր կը սաւառնէին [illegible] ուղղութեամբ, հաստատելու համար թէ որքան անտեսանելի դարձած է [illegible]։ Մասնագէտներ կը հաւաստեն թէ բուն փորձերը կատարուեցան վայր-կենական ճշդութեամբ եւ թէ հրշէջները, ինչպէս եւ օգնութեան խումբերը գործեցին արդիւնաւորապէս, ամբողջ քաղաքին մէջ։ Փարիզցիները առ հա-սարակ համակերպեցան լոյսերը մարելու ազդանշանին։ Տեղ-տեղ անհոգու-թիւններ ալ պատահեցան։ Խանութպան մը մերժած ըլլալով լոյսերը մարել, բազմութիւնը ներս խուժեց եւ բռնի մարեց։ Փարիզցիները վարժուած չըլլա-լով համատարած մութի, բաւական զուարճացան այս նորութեան առթիւ։

Ներքին նախարար Պ. Սալանկրօ այցելեց Քարթիէ Լաթէնի թաքստոցնե-րը, ինչպէս եւ Բժշկական եւ Իրաւագիտական համալսարաններուն մէջ սար-քուած անմիջական օգնութեան կայանները։ Այս առթիւ գոհունակութիւն յայտնեց եղած կարգադրութեանց համար։ Ժամը 10-20ին սուլիչները նորէն հնչեցին, ծանուցանելու համար թէ ռազմափորձը վերջացած է, եւ Փարիզ վե-րստացաւ իր սովորական կեանքը։

Մութէն օգտուելով, խումբ մը անիշխանականներ եւ [illegible] փորձեցին թռուցիկներ բաժնել Միւթիւալիթէի առջեւ։

Այս առթիւ վէճ ծագած ըլլալով, ոստիկանութիւնը 11 հոգի ձերբակալեց։ Ասոնց 7 հոգին ետ ձերբակալուեցան, խռովայոյզ կանչեր արձակած եւ պէն-[illegible] լոյսեր վառելու փորձ կատարած ըլլալով։ Իսկ 458 հոգի արձանագր-ուեցան իբրեւ օրինազանց, մերժած ըլլալով մարել իրենց լոյսերը։

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՀԱՄԱՐ

—o—

Ցարձակողականը կը սաստկանայ օրէ օր

Բազմաթիւ ապստամբ օդանաւեր անընդհատ կրակ կը տեղան երեք օրէ ի վեր, Մատրիտի ուղղութեամբ։ Միեւնոյն ատեն կը գոռան թնդանօթները, եւ եթէ հաւատանք օրուան լուրերուն, արդէն ձայնը կը լսուի մայրաքաղաքին մէջ։ Հազարաւոր այրեր եւ կիներ տենդագին պատրաստութիւններ կը տես-նեն, Մատրիտի պաշտպանութեան համար։ Պատերուն վրայ փակցուած մե-ծատառ յայտարարութիւններ կը հրաւիրեն ռազմարդիկը՝ կիները պաշտպա-նել Մաւրիտանացիներուն դէմ (Մարոքէն հասած զինուորներ)։ Վարչապետ եւ զինուորական նախարար Լարկօ Քապալլէրօ (ընկերվարական), թէեւ զին-ուորական չէ, բայց գերագոյն հրամանատար նշանակուեցաւ Մատրիտի բա-[illegible]։ [illegible] հրամանով կը յարձակին։ Սակայն եւ [illegible] 90.000 կռուողներ եւ խնջոյքներ հագած կիներ եւ ժամեցներ [illegible] ի բուն կը թափուին փողոցներուն մէջ, մինչեւ ժամը 10, երբ լոյսերը կը մա-րին եւ [illegible] կը մնայ [illegible]։

[illegible] Նաւալքարնէրօյի չուրչը, որ կառավարու-թեան վերջին միջնաբերդն է Թալավէրա-Մատրիտ ճամբուն վրայ եւ որուն [illegible] յառաջխաղացութեան [illegible] Պաթալալիոն [illegible] պատերազմը։ Վերջին երկու օրուան ընթացքին [illegible] մինչեւ 10 մղոն յառաջ խաղացած են եւ ամէնէն մօտաւոր կէ-տին վրայ միայն 20 մղոն հեռու են Մատրիտէն։ Մայրաքաղաքին ճակատագի-րը վճռուած կը համարուի։

*** Հեռագիր մը կը հաղորդէ, [illegible] պատմական [illegible] 500 [illegible] ընթացքին, հաւաքուելու համար [illegible] կը զանուին երկու փուլեր՝ Քրիստոսի փշապսակին, համաձայն [illegible]։ Թնդանօթաձգութիւնը կը շարունակուի [illegible]։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ. — ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (1859-1905), ԶԱՒԱՐԵԱՆ (1866-1913) եւ ՌՈՍՏՈՄ (1867-1919)

ՀՐԱՅՐ

(Հայկ Թիրաքեան, 1871-1915)

ԱՐՄԷՆ ԳԱՐՕ

(Գ. Փաստրմաճեան, 1873-1923)

ԲԱԲԳԷՆ ՍԻՒՆԻ

(Պետրոս Փարեան, 1879-1896)

ԽԱՉԻԿ ԴՆՈՒՆԻ ՇԱՀԷՆ

1865-1896

ՎԻՆԱՆՑԻ

(Արտաշէս Մինասեան, 1868-1897)

ԾԱՆՕԹ. — Այս նկարները, ինչպէս եւ անոնք որ կ՚երեւան Գ. էջին մէջ, քաղուած են առա[illegible] նկարի ունենալով «Պատմ Օրուանի» Քառասնամ-եակը, որ լոյս տեսաւ անցեալ օգոստոսին։ Այս առթիւ կարդալ ընկեր Լ. Գ[illegible] յուշերը ։

Հնչակեան Հայերը Թուրքերուն հետ Իսկէնտէրունի ինքնավարութեան պայքարին մէջ

« Պոլսոյ » թերթը այս վերնագրին տակ կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը. —

ԻՍԿԷՆՏԷՐՈՒՆ. — [illegible] կը սպասուի Ֆրանսայի տրուած Թրքական ծանուցագրի պատասխանին։ Ժողովուրդը հիմակուընէ տօ-նական օրեր կ՚ապրի, կարդալով այս առթիւ Իսթանպուլի թերթերուն բուռն հրատարակութիւնները որոնք կ՚աւետեն թէ անկախութեան պիտի արժանա-նանք

Այսօր գոհացուցիչ լուր մը պիտի տամ բոլոր Թուրք ընթերցողներուն հա-մար. — Այստեղի Հնչակեան Հայերը հակամէտ կը թուին մեզի հետ գործակցե-լու՝ Անթաքիոյ եւ Իսկէնտէրունի անկախութեան համար բացուած մաքուր եւ համեստ պայքարին մէջ։ Վերջին օրերս, անոնք ասիկա երեւան հանեցին եւ սկսան գործակցիլ մեզի հետ։

Հնչակ Հայերու այս ընթացքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է այս-տեղի Թուրք ժողովուրդին։

Ընդհանուր մաքրագործում եւ ձերբակալութիւն

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնա-թերթը, քաղաքական համատարած մաքրագործում մը կը ծանուցանէ հետեւ-եալ կերպով. — Այս մաքրագործումը անհրաժեշտ դարձած է, նկատի առնելով վարչութեան մէջ սպրդած թրոցքիականներու թիւը։ ՄՕՏԱԼՈՒՏ ՁԵՐԲԱԿԱ-ԼՈՒԹԻՒՆԵՐ ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԻՆ ԲՈԼՈՐ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԾԱՂԻ 9րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատար-ուի նոյեմբեր 7ին, Տիրանի մէջ ։

ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ

(Դաշնակցութեան Օրուան առիթով)

Դաշնակցութեան ուխտը շաղախուած է գաղափարական մի շարք տարրերից, որոնց մէջ հիմնականը սակայն — հողի գաղափարն է։

Դաշնակցութիւնը բազմաթիւ առաջադրանքներ ունի, որոնք ընդգրկում են բովանդակ հայութեան բովանդակ կեանքը. այս բոլորի մէջ էականը սակայն — հայրենիքի ազատագրումն է։

Դաշնակցութիւնը իր հետեւորդին պարտադրում է զոհողութեան այլազան ձեւեր. այս բոլորի մէջ սակայն անմերժելին եւ հանրապարտադիրը — տիւնն է, նախասակութիւնը յանուն հայրենիքի։

Այսպէս է հնուց, առաջին մէկ օրից։ Տակաւին 90ական թուականներին, երբ նոր կը սաղմաւորուէր մեր կուսակցութիւնը, նրան անդամագրուող իւրաքանչիւր հայ յստակ աչքերով իր առջեւ կը տեսնէր իր գերեզմանը։

— «Դաշնակցակա՞ն...», — այս անել էր՝ թէ ոգի նահատակ, կամովին մահապարտեալ։

— «Երկի՞ր անցաւ...», — այս կը նշանակէր՝ թէ մահուան գնաց։

Այսպէս անցաւ կուսակցութեան կեանքը տասնամեակներ շարունակ։ Ով մնաց — զանգուածի աչքին ընկաւ «խմացական մահով», ով ողջ մնաց — կարծես դաւաճանեց իր որդեգրած ուխտին։ Մտածումների վրայ իշխողը այն հիմնական գաղափարն էր, թէ Դաշնակցութիւնը ծնած է Հայրենիքի ազատագրութեան դատին ծառայելու համար, իսկ ծառայել կարելի է՝ պարտադրաբար երակ բանալով։

Իր տուած զոհերի քանակով Դաշնակցութիւնը մրցորդ չունի քաղաքական աշխարհի մէջ։ Ոչ ոք գիտէ այնքան դիւրութեամբ մեռնել, որքան Դաշնակցականը։ Փառաբանենք չէ այս մեր կուսակցութեան հասցէին, այլ լոկ վաւերագրումն անհամար փաստերով ապացուցուած մէկ դաժան իրողութեան։

Մեռնելու այս անտրտունջ պատրաստակամութիւնը, իբրեւ մէկ հզօր ու սերնդէսերունդ զգացում, կենդանի է մնում Դաշնակցութեան մէջ նաեւ այսօր։

Հազարաւոր զինուորագրեալներ անկնդիր պկանջներով սպասում են Դաշնակցութեան մահուան հրահանգին։ Բառ չէ այս, այլ խորին խորհրդածութեան արժանի մէկ հմայիչ իրողութիւն։ Մի քանի վայրկեանի մէջ դաշնակցական ուխտեալին կարելի է նետել նահատակութեան գիրկը։

Շատ բան փոխուեցաւ հայ կեանքի մէջ, սակայն այս մէկը մնաց անփոփոխ։ Այս կը նշանակէ, որ նաեւ այսօր Դաշնակցութեան առաջացոյն գործը մնում է — իր բոլորանուէր ծառայութիւնը բերել հայրենիքի ազատագրական դատին։ Ոչ թէ խօսքով կամ գրչով, այլ ամէնից առաջ — արիւնով։ Հայ զանգուածի մէջ ապրող այս կենդանի եւ խորհրդաւոր զգացումը ինքնին ձշգում է մեր քաղաքականութեան ոգին։ Շեղել այս ճանապարհից — կը նշանակէ դաւաճանել Դաշնակցութեան։ Դաւաճանել Հայրենիքի ազատութեան դատին։

Վ. Ն.

ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Այս տարի «Դաշնակցութեան Օրը» կը տօնենք մեծ յաջողութիւն մը արձանագրելով մեր կուսակցութեան տարեգրութեանց մէջ։ Անցնող տարեշրջանը եղաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարի նուաճման տարի։ Յաջողութիւնը ակներեւ է, որովհետեւ մեր գաղափարին առջեւ գլուխ ծռեցին ամէնէն մոլի եւ յամառ հակառակորդներն անգամ։

Եթէ չէզոք դիտողի մը աչքով դիտենք հայ քաղաքական կեանքը, կը տեսնենք, որ վերջին 15 տարիներու ընթացքին հայ ժողովուրդի մէջ երկու հակադիր գաղափարներ կը տիրապետեն, — Դաշնակցական եւ համայնավարական։ Գրչի եւ ժարտի ահեղ բախումներ ունեցան այդ երկու գաղափարները։ Եւ եթէ ռուս-թրքական հզօր բանակներու ճնշման տակ Ֆիզիքապէս պարտուեցաւ Դաշնակցութիւնը, սակայն, վերջին հաշուով, յաղթանակեցին դաշնակցական ոգին ու գաղափարները։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան էութիւնը — հայ հողն է։ Մօտ յիսնամեայ իր պայքարը եղած է յանուն այդ հողի ազատագրման եւ հոն բնակող ժողովուրդի քաղաքական ու մշակութային վերելքի։ Մեր կուսակցութեան բոլոր ճիգերը մէկ նպատակի են ծառայած, — փշրել ու խորտակել այն կապանքները ու կաշկանդումները, որոնք արգելք կը հանդիսանան հայ Հայրենիքի եւ հայ ժողովուրդի ազատ վերելքին։ Կէս դար տեւող պայքարի ընթացքին ահաւոր կորուստներ ունեցանք. սակայն չահեցանք եւ մեծ յաղթանակ՝ այսօրուան Հայաստանը, որ իր կէսպետական կարգուսարքով կանգուն է Արարատեան դաշտին մէջ։ Եւ այդ Հայրենիքին շուրջն է, որ կը բախին երկու իրերամերժ ու հակոտնեայ տեսակէտներ։

Որո՞նք են եղած Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջադրութիւնները այսօրուան Հայաստանի հանդէպ։

Առաջին՝ այդ երկիրը վարող կուսակցութիւնը Հայաստանը ճանչնայ իբրեւ հայրենիք եւ ինքզինքը կապուած զգայ հայ հողին։

Երկրորդ՝ օրուան վարիչները առաջնորդուին երկրի շահերով եւ պաշտպանեն զայն օտար ոտնձգութիւններէ։

Երրորդ՝ ջանան սրբագրել այն անիրաւութիւնները, որ գործադրուած են Հայաստանի հանդէպ (Ներքին սահմաններու հարց)։

Չորրորդ՝ չխաթարել ազգային մշակոյթը եւ զարկ տալ անոր բարգաւաճման։

Դիտմամբ չենք խօսիր վարչական եւ տնտեսական քաղաքականութեանց մասին, որովհետեւ անոնք կախում ունին խորհրդային ընդհանուր դրութիւնէն (սիսթէմ) եւ հայ համայնավարներն անզօր են հակառակն ընելու։ Թէեւ այս ասպարէզին մէջ ալ գործադրութեան եղանակները շատ բան կրնային շտկել։

Հայ համայնավարութիւնն իր էութեան մէջ օտարածին է եւ իր գաղափարներն ալ ոչ — հայկական։ Անոնք չեն բնդունած որ եւ է սահման եւ ամբողջ աշխարհը նկատած են իրենց հայրենիքը։ Իրենց գործունէութեան մէջ չեն առաջնորդուած զուտ հայկական շահերով եւ նոյնիսկ պատրաստակամութիւն են յայտնած զոհաբերել ամբողջ ժողովուրդ մը յանուն ոչ-հայկական՝ միջազգային գաղափարներու յաղթանակի։ Գործնական աշխատանքի մէջ ղեկավարուած են դաւանամոլութեամբ եւ օտարներու հլու կամակատարներ են հանդիսացած։ Հայ մշակոյթը նկատած են իբրեւ միջոց հայկական բնաշխարհին մէջ տարածելու եւ արմատացնելու Լէնին-Ստալինեան գաղափարաբանութիւնը։

Ինչպէս որ անհնար է մօտեցնել երկու բեւեռները, նոյնքան դժուար էր հաշտեցնել Դաշնակցական եւ համայնավար տեսակէտները։ Հայկական երկնակամարէն տակ երկուքէն մէկը միայն կրնար գոյութեան իրաւունք չահիլ։ Կամ այն է, որ երկու գաղափարներէն մէկը պէտք է ընդունէր միւսին ճշմարիտ ըլլալը ու ծունկի գար անոր առջեւ, եւ կամ երկուքէն մէկը պիտի չքանար պայքարի դաշտէն։ «Համայնավարները դիմեցին երկրորդ միջոցին, — «ոչնչացնել» իրենց հակառակորդը։

15 տարիներ անընդհատ գործադրեցին ամէն միջոց երկրի մէջ, ֆիզիքապէս արմատախիլ ընելու Դաշնակցութիւնը եւ բարոյապէս մեռցնելու զայն։ Կազմակերպեցին Դաշնակցութեան թազման արարողութիւնը (1921ին՝ «Դաշնակցութեան դատը»), ձեռնարկեցին Դաշնակցականներու ինքնալուծման գործին (1923ին՝ «Լիկվիտատորին համագումար», Դաշնակցութեան դէմ քրէական դատ բացին՝ (1926ին՝ «Թուլղայեանի ահաբեկիչներու դատավարութիւն»), դիմեցին բանտի, աքսորի ու վայրագ հալածանքի, գրաւոր եւ բանաւոր բանսարկութիւնը իրենց գաղափարական պայքարի միակ կռուանը դարձուցին։

Արդի՞ւնքը։

«Դաշնակցութեան դատը» եւ «Լիկվիտատորին համագումար» կազմակերպող համայնավար Կեդր. Կոմիտէն ամբաստանուեցաւ իբրեւ ազգայնական եւ Հայաստանէն փոտրուեցաւ Աշոտ Յովհաննիսեանի գլխաւորութեամբ։ «Ահաբեկիչներու դատավարութիւնը» յղացող Չեկայի նախագահներ Շ. Ամիրխանեան եւ Ս. Մելիք Յովսէփեան նոյն ամբաստանութեամբ պաշտօնանկ եղան։ Բոլոր հին համայնավարները եւ Խ. Հայաստանի վարիչ դէմքերը «ազգային հիւանդութեամբ» վարակուած՝ ցիրուեցան կը թափառին Կովկաս եւ Թուրքեստան՝ յայտարարուած, գանձ ըստ «Ազգայնական փառախոռն էր, որ տապալեց Խ. Հայաստանի բոլոր վարչապետներուն (Լուկաշին, Կասեան, Սաքօ Համբարձումեան եւ Սահակ Տէր Գաբրիէլեան)։ Դեռ աւելին, — «դաշնակցական մտայնութիւնը» մուտք գործեց համայնավար կուսակցութենէն ներս, աջ ու ձախ գետին տապալելով կուսակցութեան շարքային եւ ղեկավար անդամները։ Իսկ այս տարի դաշնակցական-գաղափարական ուրականը ուղղակի աւերներ գործեց համայնավար կուսակցութեան մէջ։

Համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար Աղասի Խանջեան զոհուեցաւ Հայաստանի ներքին սահմաններու ընդարձակման խնդրոյն առթիւ, կուսակցութեան Վերստուգիչ Յանձնաժողովի քարտուղար Գալոյեանը, կրթական գործավար եւ Մարքս Լէնին կաճառի տեսուչ Ն. Ստեփանեանը, Կեդր. Կոմիտէի նախկին քարտուղար եւ կառավարութեան անդամ Դրաստամատ Սիմոնեանը ձերբակալուեցան «դաշնակցական արտայայտութիւններ յայտնաբերելու» ամբաստանութեամբ, կուսակցութեան շարքերէն կը վտարուին հարիւրաւոր մարդիկ նոյն մեղադրանքով, Դաշնակցութեան անհերքելի եւ անխորտակելի ուժին առջեւ համայնավար ամբողջ կուսակցութիւնը խուճապի է մատնուած։ Այն աստիճան, որ այլ եւս ապաւինած Ստալինի եւ Բերիայի բաղուկին, դուրսէն օգնական ուժեր կը տանեն (Կուտրէպովցեւ, Ամատունի, Ե. Զուբար, Գումեցին եւայլն)։

Նոյն կացութիւնը նաեւ մշակութային մարզին մէջ։ «Ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ միջազգային» նշանաբանը մերժուեցաւ իրենց իսկ կողմէ եւ փորձեր եղան մշակոյթի բովանդակութեան եւս ազգային հանգամանք տալ։ Խորհրդահայ գրականութեան ղեկավար միջուկը (Դրաստամատ, Բակունց, Ալազան, Մահարի եւ Վանանդեցի) ազգային մշակութային պայքարի դրօշակիրը հանդիսացաւ։

«Հայրենիք» բառը խորհրդային աշխարհին մէջ այլ եւս արհամարհանքի ու արգահատանքի արժանի իմաստ չունի։ Հայրենիքի գաղափարը նոյնքան սրբազան է հոն, որքան որ եւ է ուրիշ երկրի մէջ։ Եւ ի՞նչ է Խանջեաններու, Ստեփանեաններու եւ Ալազաններու պայքարին բուն իմաստը եթէ ոչ պաշտպանել իրենց հայրենիքը օտար ոտնձգումներէ եւ ապահովել առաջնորդուիլ իրենց երկրի գերագոյն շահերով։

Նոյնը չէ՞ պահանջած նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

15 տարիներ շարունակ մոլեռանդօրէն մեզի դէմ պայքարելէ ետք, այսօր մեր հակառակորդները կ'որդեգրեն մեր դաւանանքը։

Առոր մէջ կը կայանայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ուժը եւ յաղթանակի գրաւականը։

ԱՇՈՏ ԱՐՄԻՐԱՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԽՄԲ.— Նրէկ հրատարակած էինք Հ. Յ. Դ. Թանգարանի բացման նկարագրութիւնը եւ երեք ճառեր։ Այսօր կուտանք մնացեալ մասը.—

«ՎԷՄ» ԱՄՍԱԳՐԻ խմբագրութեան կողմէ խօսեցաւ ընկ. Վահան Փափազեան.

— «Երկար տարիներու մեր երազն է, որ կ'իրականանայ այսօր — Հ. Յ. Դ. Թանգարան ունենալ։ Բոլոր քաղաքակիրթ ազգերը իրենց նիւթական պատմութիւնն ունին յաչս՝ իրենց թանգարաններու, մտքի եւ մարտական հերոսներու յիշատակարաններով եւ վերջապէս վիթխարի Պանթէոնով ուր ամփոփուած են նշխարները այդ երկիրներու անկախութիւնը հիմնող եւ ազգային քաղաքական երախտիք ունեցող անձերու։

Դժբախտ ենք եղած մենք այս տեսակէտէն։ Մենք ունեցեր ենք տիտաններ ազգային ազատագրական, յեղափոխական, քաղաքական պայքարներու մարզերուն մէջ, մենք հազարհազարներ ունինք, որոնց նշխարները ցրուած են մեր նուիրական հայրենիքի լեռներն ու ձորերը։

Այսօր մենք կը յաջողինք, եթէ ոչ նիւթապէս իրենց նշխարները բերել հայ պանթէոնին մէջ ամփոփելու, գոնէ այդ փաղանգը նիւթապէս յիշեցնող մեր թանգարանը, որ սրբազան տաճար մը պիտի՞ դառնայ, ուր պիտի գայ ուխտի հայ երիտասարդութիւնը ապրելու հայ ազգային ազատագրական մեր սքանչելի անցեալը։

Այս թանգարանը մեր խնամքի եւ հոգածութեան առարկայ պիտի դարձնենք, իւրաքանչիւրս պէտք է ջանանք անհետացած երախտաւորներէ մէկ մէկ յիշատակ ժողվելու այդ տաճարին մէջ, մինչեւ որ գայ այն օրը որ մենք հնարաւորութիւն ունենանք փոխադրելու զանոնք մայր հայրենիք։ Հոն իրական պանթէոնը կանգնելու համար»։

ՅԱՆՈՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի խօսեցաւ ընկ. Լ. Գեւոնեան.

— «Հ. Յ. Դ. Թանգարանին բացումը մեր մտածումներն ու զգացումները կր մղեն դէպի այն ընկերները, որոնք հերոսաբար ինկան պարտականութեան ճամբուն վրայ եւ որոնց յիշատակը յաւերժացնելու կոչուած է այս հաստատութիւնը Սակայն ոչ թէ միայն յարգենք անոնց յիշատակը, այլ եւ ներշնչուինք անոնցմով այն գործով, որ իրենց կեանքի գինով սկսեցին ու մեզ ժառանգութիւն ձգեցին անոնք ...

...ուեցէք այս պատերու նկարները, բոլորն էլ իւրաքանչիւրը յեղափոխական տիտան մըն է եղած եւ իրենց բիւրի շաղախով կերտած են այն կուսակցութիւնը, որուն պատկանելու պատիւը ունինք մենք բոլորս։ Թող որ մեր գործով, անձնուիրութեամբ, գիտակցական կարգապահութեամբ ու պարտականութեան վսեմ գիտակցութեամբ ջանանք նմանիլ մեր նախորդներուն եւ այս պատմական Թանգարանէն զատ, իւրաքանչիւրս մեր սրտեր եւ հոգին թանգարան մը դարձնելով վառ ու արթուն պահենք մեր ... յեղափոխական հուրը եւ ... Հաւատանք վերջնական յաղթանակին, ինչպէս որ հաւատացին անոնք, մղիտ երեսին՝ գրկելով մահը ... հաւատքով տոգորուն, «Յառաջ»ն ... յուզումով կ'ողջունէ կտակարար ... կեր Վանարեանի յիշատակը եւ ... ջունէ Թանգարանին բացումը»։

ՅԱՆՈՒՆ Հ. Հ. ԳԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ՝ ընկ. Գ. Բալայեան.

— «Ընկերներ, թոյլ տուէք ... Գատուիրակութեան կողմէ ողջունելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան անդրանիկ Թանգարանի բացումը։ Այս Թանգարանը, ինչպէս եւ կուսակցութեան Մայր Դիւանը կը պատկանին ոչ միայն մէկ կուսակցութեան, այլ եւ ամբողջ հայ ժողովուրդին։ Որովհետեւ յեղափոխական կուսակցութեան ... ցից եկած գրչի, խօսքի եւ զէնքի ... լոր մարտիկները իրենց ... կարողութիւններն ու կեանքը ծառայեցնել ... զոհաբերել են յանուն այդ ժողովրդի ազատագրման ու անկախ պետականութեան։ Հայ ժողովուրդն է, ... ծնունդ է տուել Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու մեր կուսակցութիւնը իր ... լոր հրաշագործութիւններով եւ երկնասլաց թռիչքներով պարտական ... նախ եւ առաջ հայ ժողովրդի բնա...

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑԵԱԼԸ

Ի՞նչ խոր յուզում են արթնացնում այս բառերն իմ հոգում. փակւում եմ ուշքերս մենութեան մէջ, անէանում են ժամանակն ու տարածութիւնը, որ ինձ բաժանում են անցեալից ու հայրենիքից՝ եւ ինձ գտնում եմ վերակենդանացած դէմքերի առջեւ։ Որի՞ն գրկեմ, որի՞ն չոյեմ, որի՞ն անապատ յարգանքս յայտնեմ։ Շատ են, շատ նրանք, որոնք անօրինակ խանդավառութեամբ, հայրենասիրական վճիտ զգացմունքից միայն գրգռուած՝ մահուան գիրկը նետուեցան յանուն Հայաստանի ու նրա ժողովրդի։

Նիւթի պաշտամունքի այս օրերում կան Հայեր, որոնք կասկածի տակ են դնում այդ զոհողութեան օգտակարութիւնը. բայց հերոսական այն սերունդի ներկայացուցիչների համար ազգն ու հայրենիքը հաշուապահութեան առարկայ չէին։ Երբ նրանք լըսում էին բարբարոսների լծի տակ հեծող իրենց ցեղակիցների ճիչը, չէին նստում ատուգելու շահն ու վնասը, այլ մղուած հարազատութեան ու սիրոյ զգացմունքից վազում էին փրկութեան ու պայքարի։

Եթէ Դաշնակցութիւնը մնում է կենսունակ ու յարատեւ, հակառակ ժամանակի ու թշնամիների հարուածներին, պատճառն անխախտ լինելն է նրա հիմնաքարերի, որոնց շաղախը թրջուած է առաջին սերունդի արիւնով։ Դաշնակցականներից շատերը կարող են լինել տարակարծիք, նոյն իսկ միմեանց չսիրել, բայց մթին բանտերի խորքում, կախաղանների վրայ ու գնդակների տակ զոհուած կեանքերի մի շղթայ նրանց ամրօրէն կապում է միմեանց։ Անցեալը նստած է մեզնից ամէն մէկի սրտում, նրա արժէքը կուսակցական իւրաքանչիւր գրաւչութեան եւ յաւիտենականութեան համար համար աւելի է, քան այն գրաւոր ձեւակերպումների եւ բանաձեւերի, որոնք դիմագծում են նրա արտաքինը. Իսկ Հայրենասէրի նուիրական արիւնը սրբագործել է քաղաքական կուսակցութիւնը եւ նրան դարձրել ուխտեալների մի եղբայրակցութիւն։ Նրա առջեւ դրուած է միշտ նոյն նպատակը — ազատագրել ու համախմբել հայրենիքն ու ազգը եւ նրանց դնել այնպիսի պայմանների մէջ, որ մեր ցեղային հանճարը կարենայ անկաշկանդ ստեղծել հոգեկան եւ նիւթական արժէքներ հայ ամբողջութեան եւ անհատի երջանկութեան համար։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

«ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆ»Ի ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

1895 — 1896ին, Պոլսոյ մէջ Դաշնակցութեան անդրանիկ գործիչն էր Յ. Եուսուֆեան, որ կրցաւ քանի մը տարուան ընթացքին հիմը դնել ուժեղ կազմակերպութեան։ Ան իր շուրջը հաւաքեց խումբ մը երիտասարդ եւ անձնազոհ մտաւորականներ որոնք կարեւոր դեր կատարեցին Դաշնակցութեան մէջ եւ տարիներու ընթացքին գրեթէ բոլորը ինկան հերոսաբար ազատագրութեան պայքարի ճամբուն վրայ։

1895ին կը յաճախէի Կեդրոնական վարժարան։

Սասունի ջարդը, հայաբնակ գաւառներու մէջ տեղի ունեցած խժդժութիւնները եւ սպանութիւնները արձագանգ գտած էին Պոլսոյ մէջ։ Խրիմեանի պատրիարքի կատարած դիմումները, Պոլսոյ դեսպաններուն, հայ ժողովուրդի ֆիզիքական պաշտպանութեան համար, պտուղներ չէին ու ...։

Դժգոհութեան եւ բողոքի ալիքը օրէ օր կը բարձրանար եւ կը ծաւալէր հայ ժողովուրդին մէջ։

Կեդրոնականի ուսանողներէն շատեր մտած էին Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ։ Կային նաեւ սակաւաթիւ Հնչակեան ուսանողներ՝ Երուանդ Արբահամեանը, որ մեռաւ Պոլսոյ բանտին մէջ, դասընկերս՝ Յովհաննէս Դուրեանը (Ջօլախ Օննիկ), որ աքսորուեցաւ Պոլսէն եւ մնաց բանտը մինչեւ Օսմանեան սահմանադրութեան հռչակումը, Տիվրիկցի Մկրտիչ, որ աքսորուեցաւ իր հայրենիքը, Հրանդ Ջալըքեանը եւն.։ Կեդրոնականէն էին Բարկէն Սիւնին, Սարգիս Մինասեան, Վահան Տօղրամաճեան (Մանուէլեան), Միհրան եւ Խաչիկ Իտարէճեան եղբայրները, Հայկ Սանասարը եւն.։ Այդ օրերէն էին՝ Վարդգէսը, Վռամեանը, Եզնիկեանը, Գնունին, Անդրէասեանը, Միսաքեան եղբայրները, Աչոտը, Թորգոմը (Թրասս Եուսֆովիչ), Գրիգոր Սանոսեանը, Վ. Քէնտիրեանը եւն.։

Այդ ժամանակաշրջանին, Պոլսոյ մէջ կային տասնեակ հազարաւոր հայ պանդուխտ գաւառացիներ՝ մեծ մասամբ բեռնակիր, դռնապան, ջրկիր եւն.։ Անոնք ծանր նեղութեան տակ ձգած իրենց հայրենի օջախը, եկած էին Պոլիս նիւթական օժանդակութիւն հասցնելու իրենց սիրելիներուն։ Տարիները կ'անցնէին եւ հայ պանդուխտները, հայրենի կարօտով կը հալէին ու կը մաշէին Պոլսոյ մութ խաներու ցուրտ անկիւնները։

Այն ատեն թէթեւամիտ Պոլսահայեր խորթ աչքով կը նայէին իրենց գաւառացի եղբայրներուն վրայ։ Դրանցի կը կոչէին զիրենք եւ կը խուսափէին մտերմական կապ հաստատելէ անոնց հետ։

Ղալաթիոյ հայ պանդուխտները կը բնակէին Մումհանէի փողոցներուն մէջ ուր ունէին իրենց սեփական արձարանները։ Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին իրենց ժամադրավայրն էր։ Այդ ազնիւ եւ բարի գաւառացիներու տասնոցներով կանգուն կը մնար Կեդրոնական վարժարանը։

Դաշնակցութիւնը Պոլսոյ մէջ մուտք գործելու առաջին օրէն մօտիկցաւ այդ պանդուխտներու բազմութեան։ Կեդրոնականի դաշնակցական ուսանողները կ'աշխատէին իրենց հայրենակիցներու շրջանակին մէջ։ Եղբայրը՝ Յարութիւն Մարտիրոսեան (Գէւոնեան) վաղուց կազմած էր Բարահացիներու, Զառացիներու, Ալաքսացիներու եւ Թէքէլիցիներու դաշնակցական առաջին խումբերը։

Արտաւազդ Հանըմեան, Մատթէոս Երէցեան (յետոյ դարձաւ Հնչակեան, ռամկավար), եւ ես ունէինք մեր առանձին խումբերը։ Ա. Հանըմեան լաւ կը պահէր մեր վերին մարմնի ներկայացուցիչ Վահան Տօղրամաճեանի հետ։ Մեր երեքին ժողովները տեղի կ'ունենային մեր տան մէջ եւ ընդհանրապէս կը դառնային գործնական աշխատանքներու կամ ստացուած հրահանգներու գործադրութեանց շուրջ։

Կազմակերպութիւնը խիստ գաղտնի էր։ Չէինք ճանչնար մեր ընկերներէն շատերը եւ իրաւունք ալ չունէինք հետաքրքրուելու այդ ուղղութեամբ։

«Դրօշակ»ը որ կը ստանայինք կանոնաւորաբար, անպատ չամփարանն էր մեր ոնուհղին եւ հաւատքին։ «Դրօշակ»ի իւրաքանչիւր թիւը տասնեակ անգամներ կը կարդայինք մեր խումբերուն մէջ։ 3—4—5 հոգի կը հաւաքուէինք խանի մը անկիւնը, հատիկ հատիկ կը կարդայինք կը բացատրէինք ամէն մէկ բառ։ Եւ անոնք սրբազան երկիւղածութեամբ կը լսէին։ Հայդուկային կռիւները, անձնազոհութեան դրուագները, զանազան վայրերու մէջ Դաշնակցութեան կատարած ահաբեկչական գործողութիւնները կ'ոգեւորէին բոլորս։

Մտրկութեամբ եւ համակրութեամբ մեծցած եւ ապրած հայ գաւառացիներու երակներուն մէջ օրէ օր կը ներարկուէր յեղափոխութեան աւիւը։ Հակած գլուխները կը բարձրանային, կուրծքերը կը դրահուէին եւ հլու աչքերու մէջ կը բոցավառէր վրէժխնդրութեան հուրը եւ յեղափոխականի վճռականութիւնը.

Եւ այսպէս կազմուեցան Պոլսոյ մէջ փաղանգները Դաշնակցութեան առաջին զինուորներուն։ Հայկական գաւառներու մէջ տեղի ունեցած սպանութեանց եւ թալաններու առթիւ եւրոպական մեծ պետութիւններու եղած դիմումները ապարդիւն չանցան։ Տեղի տուաւ Համիտը։ 1895ին մայիսեան բարենորոգումներու ծրագրին հրատարակութիւնը Պոլսոյ թերթերուն մէջ, աննախընթաց խանդավառութիւն ստեղծեց համայն հայութեան մէջ։ Նոր արշալոյսի լուսատու կայծերն էին որ կը ցանկէին հայ ժողովուրդի հինգ հարիւրամեայ տառապանքի երկնակամարին վրայ։ Ազգութեան ուշացած յաղթանակի օրն էր։ Յուսատու էր ապագան։

Այսպէս ազատագրուեր էին Բրիտանական լուծէն՝ Յոյները, Ռումանացիները, Սերպերը, Գարատաղցիները. 1878ի Պուլկարիոյ ազատագրութիւնը թարմ էր շատերու յիշողութեան մէջ Անգլիական նաւատորմը Սան Սթէֆանոյի մէջ կասեցուցեր էր ռուսական յաղթական բանակի մուտքը Պոլիս։ Ալպիոնը ... մը եւս փրկած էր Թուրքիան։ ... Գերլինի համաժողովին մէջ Նենգօրէն խաչեցին արդարութիւնը 61րդ յօդուածով։

Նոր յոյսերով գօտեպնդուած, ան նկարագրելի խանդավառութեամբ տօնուեցաւ 1895ին Համբարձման տօնը Նէտի Գուլէի Ազգ. հիւանդանոցի պարտէզին մէջ։

(1)

ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ծին կորովին, զոհաբերող ու ազատատենչ ոգուն եւ յաղթանակի մեծ հաւատքին։ Այդ հաւատքը յաղթանահեց եւ ունեցանք Մայիս 28ը

Այս Թանգարանի մէջ ամփոփուիլու են յիշատակները բոլոր նրանց, որ ինչ աղատութեան վսեմ ճանապարհին։ Դրանցից շատերը աչքերը յառ ... փակեցին, առանց իրենց մայր հայրենիքի ազատագրումը տեսնելու։ ... նրանք գերեզման մտան այն հաւատքով, թէ մի օր ազատագրուած հայրենիքի պետական դրօշը ծածանելու է ալեւոր ու անսասան Մասիսի վերեւ։ Այդ իսկ պատճառով, այս հաստատութիւնը պիտի ... ոչ միայն մեր ազգային յեղափոխական քաղաքական ... այլ եւ անկախ հանրապետական Հայաստանը։ Այս Թանգարանի մէջ պէտք է յատկացնել յատուկ մէկ բաժին Հայաստանի հանրապետութեան պատմութեան, որպէսզի ... մի այցելու ծանօթանալով մեր ... յեղափոխական հերոսական ... եւ այն շօշափելի ... որ խնկեցաւ Մայիս 28ի։

Անզամ ... եւ պետականութեան Թանգարանի պէտք է վերածել ... հաստատութիւնը։ Ընկերներ, ... յեղափոխական Թանգարանի մէջ այ... տեղ յատկացնելով Հայաստանի հանրապետութեան, մենք այն յոյսը եւ հաւատքը պիտի ունենանք, որ մօտ ... ապագայում, փոխադարձաբար, Հայաստանի հանրապետութիւնը իր ... ծոցին մէջ պիտի առնէ այս Թանգարանը՝ նրան առանձին մէկ բաժին յատկացնելով իր հոյակապ Թանգարանին մէջ»։

ՅԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՎ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ խօսեցաւ ընկ. Վ. Համբարձումեան

— «Այսօր կը բանանք Հ. Յ. Դ. Թանգարանը։ Այն իրերը եւ մասունքները, որ հաւաքուած են ու պիտի հաւաքուին, ոչ միայն կը խօսին իրենց ... անունով, այլ եւ Հ. Յ. Դ. գաղափարներու նուիրականութեան անունով։ Նիւթական, երեւութական Թանգարանը, ի հարկէ, այսօր տարաշխարհիկ պայմաններու մէջ կը բանանք, սակայն հոգեւոր Թանգարանը շատոնց բացուած էր մեր կուրծքերուն տակ։

Դաշնակցութեան կիսադարեան գոյութիւնը ինծի կը յիշեցնէ այն աւանդական Թռչունը, որ իր կտուցով կը ծակէր կուրծքը եւ արեան Թարմ շիթերով կը կերակրէր իր փոքրիկ ձագուկները, որպէսզի մեռնին, կենսունակ դառնան եւ Թռչել սորվին։ Հ. Յ. Դ. բազմաթիւ յայտնի ու անյայտ զինուորները իրենց կուրծքը պատռեցին եւ իրենց արիւնով ներկեցին մեր դատը, մեր գաղափարները, մեր տենչերը, որպէսզի զաւակ սերունդներ ազատ պայմաններու մէջ արժանաւայել կեանք մը ունենան։ Մենք հայրենիքի գաղափար չունէինք, հայրենիք տուն մեզ, խուժան էինք, կըրօնական համայնք, ազգ դարձուցին, ազատութեան եւ անկախութեան ծարաւ էինք՝ պետութիւն տուին մեզ։

Ճիշդ է, դաժան օրեր կ'ապրինք այժմ, ճիշդ է, որ Արեւելքի ու Արեւմուտքի դարաւոր բախումները ահաւոր հետեւանքներ են ունեցեր մեր հայրենիքին համար, սակայն մեր պատմութիւնը կը դառնայ պատմական մէկ նոր հանգրուանի մէջ եւ մեր գործը տակաւին չէ վերջացած։ Պատմական դէպքերն ու պահանջները իրենց աշխարհագրական դիրքն են փոխած միայն, բայց վէրքը կը մըխայ։ Եւ այսօր մեր հինաւուրց գործիչներու ոգին մեր չուրջը կը դեգերի, մեզ կը պարտադրէ ու կը մղէ որ մեր ազգային խոէալները անվարան հետապնդենք եւ տեսնենք մեր հայրենիքն ու ժողովուրդը ամբողջացած։

Հոս ակամայ կ'ուզեմ յիշել աշակերտական յիշողութիւն մը էջմիածինէն՝ ճեմարանէն, երբ ամէն տարի այս ամսուն Օշական կ'երթայինք Մեսրոպ Մաշտոցի գերեզմանի փոշիները Թօթափելու եւ հաղորդուելու դարերու խորհուրդին հետ։ Մենք Մեսրոպի տուած զէնքերով ճանչցանք մեր պատմութիւնը, մեր յեղափոխական եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան անհնարին ոգորումները։ Գրքէն պարագան նոյնն է։ Հոս եւս ուխտի պիտի գանք Թանգարանի նիւթական խորհուրդին մէջ վերանորոգելու մեր ուխտը»։

ՅԱՆՈՒՆ ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏԻ Յանձնախումբին խօսեցաւ ընկ. Հ. Սամուէլ.

— «Վեթերաններու Յանձնախումբին կողմէ խօսք առնելով այս հանդիսաւոր առթիւ, պարտականութիւն կը զգամ ոգեկոչելու յիշատակը բոլոր այն վեթերաններուն, որոնք անզարծ հեռացած են մեզմէ, մտնելու համար Դաշնակցութեան ապագայ պանթէոնին մէջ։ Տունը որուն բացումը կը կատարենք այսօր, տեսակ մը պանթէոն կը ներկայացնէ նիւթականացած ձեւով։ Մեր վեթերանները՝ մտքի ու գրչի եւ բազուկի ու զէնքի հերոսները՝ կը զարդարեն այս շէնքին պատերը, եւ անոնց անշունչ կենդանագիրները ուժգնօրէն կը տպաւորեն մեզ, ներշնչման անսպառ նիւթեր մատակարարելով մեզ։ Այս պանթէոնին մէջ իրենց արժանի տեղը կը գրաւեն Դաշնակցութեան երբեակ հիմնադիրները, որոնք շատոնց դասուած են արդէն անմահներու չարքին մէջ։ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի հոգիները անտարակոյս կը հրճուին այսօր, երբ իրենց անհիւթական աչքերով կը տեսնեն չարունակութիւնը այն նուիրական գործին, որուն հիմը դրին 46 տարիներ առաջ եւ որուն նուիրեցին իրենց ամբողջ կեանքը։ Մտքի ու գրչի մեր տիտաններուն յիշատակը գուրգուրանքով պիտի պահենք այս տան մէջ։ Դաշնակցութեան գաղափարախօսութիւնը, հայրենիքի ու ազգութեան գաղափարները, յեղափոխական մտքերն ու մեր քաղաքական ուղեգիծը հասարակներու մէջ պատկերացնող վեթերան մատակարարներէն սկսեալ մինչեւ իրենց խօսքին հմայքով ու գրչին ուժով հայ ժողովուրդին մէջ ազատութեան եւ անկախութեան անմեռ նշաւակները տարածող գործիչներն ու հրապարակախօսները այս Թանգարան - պանթէոնին մէջ պիտի ունենան իրենց սեփական տեղը, Թանձրացեալ եւ նիւթականացած ձեւով։ Անոնց կողքին եւ նոյնքան պատուաւոր դիրքի վրայ մենք հոս պիտի պահենք յիշատակը բազուկի ու զէնքի վեթերաններուն, մեր աննման ու անհամար հայդուկներուն եւ հերոսներուն, որոնք Հայաստանի լեռներուն վրայ, եւ օրհասական կռիւներու մէջ հաւաքաբար կամ անհատապէս իրենց արիւնը թափեցին՝ որպէսզի այս ժողովուրդը ապրի ազատ ու անկախ։ Անոնց սպառազէն նկարներուն եւ բոցավառ աչքերուն մէջէն մենք հաւատքի եւ յոյսի անմահական աւիշները կը ծծենք։ Անոնցմէ աւանդ մընացած ամենայետին նշխարը, զէնքի, հագուստի, դրօշակի կտորը խանդաղատանքով պիտի պահուի այս տան մէջ։ Ջի բաւեր մեր հոգիներուն մէջ միայն պահել մտքի ու բազուկի մեր անմահներուն յիշատակը։ Ջի բաւեր մեր սրտերուն խորէն խանդաղատանքով ու երախտագիտութեամբ ոգեկոչել անոնց անմոռանալի անունները։ Անհրաժեշտ էր հիմնել դաշնակցական ընտանիքին յայտնի ու անյայտ, անուանի եւ անանուն բոլոր մտաւորականներուն եւ հերոսներուն նուիրուած Տուն մը։ Ընտանիք մը՝ առանց տունի, անհասկնալի է, ինչպէս անըմբռնելի է ազգ մը՝ առանց հայրենիքի։ Մեր տունը այսօր կը հիմնենք օտար աստղերու տակ, այն անխախտ հաւատքով որ պիտի գայ օրը, երբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան իսկական Տունը, մեր պերճաշուք պանթէոնը պիտի կանգնենք մեր ազատ ու անկախ հայրենիքի մայրաքաղաքին մէջ։

ՅԱՆՈՒՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի ընկ. Վ. Նաւասարդեան վերջին խօսքն առնելով հետեւեալ գրաւոր ուղերձը կարդաց.

— «Սիրելի ընկերներ, պիտի ուզէի կենսագրական մի քանի տեղեկութիւններ տալ այն ընկերոջ մասին, որի կտակած գումարով գնուեցաւ այս շէնքը եւ բացուեցաւ այս հաստատութիւնը։ Արտաշէս Վանարեան — իր բուն մականունով՝ Հացագործեան — ծնած է Վան, 1890ին, այսինքն ճիշդ այն թուականին, երբ հայ կեանքի մէջ ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Իր մանկութիւնը բոլորելով իր ծննդավայր քաղաքին մէջ, Արտաշէսը աւարտում է նախ Նորաշէնի նախնական վարժարանը, իսկ յետագայում՝ Հայկական Կեդրոնական Դպրոցը։

Պատանեկան հասակից Արտաշէսը մասնակցում է Վանի նոր սերնդական շարժումին, որի հիմնադիրները Դաշնակցականներ էին։ 1909ին անցնելով Պոլիս, մէկ տարի աշակերտում է Կեդրոնական վարժարանին մէջ, իսկ յետագային մտնում է համալսարան եւ 1914ին աւարտում նրա իրաւաբանական բաժինը։ Պոլսում Արտաշէսը հինգ տարի շարունակ անդամակցում է Պոլսոյ Ուսանող. Միութեան եւ աշխատակցում նրա «Երկունք» պարբերականին։ Պահեստի սպայ լինելով, Արտաշէսը պատերազմի տարիներին փախստական կեանք է վարում, իսկ հետագային, զինադադարի շրջանին, անցնում է Պոլիս եւ երկու տարի շարունակ իր աշխատակցութիւնը բերում «Ճակատամարտ»ին, ինչպէս նաեւ «Ժամանակ» թերթին, վարելով նրա թրքական բաժինը։ Քէմալական շարժումը յաղթանակելով Թուրքիոյ մէջ, Արտաշէսը պարտադրւում է տարագրի ցուպն առնել իր ձեռքը եւ ուղեւորուել դէպի Ամերիկա, ուր նա ապրում է կուսակցական մի բեղուն կեանք, գրչով ու կենդանի խօսքով Դաշնակցութեան գաղափարները տարածելով ամերիկահայութեան մէջ։ Աշխատակցում է Հայրենիքին եւ Ասպարէզին, առանձին հրատարակութեամբ լոյս ընծայելով իր հրապարակագրական երախայրիքը՝ Ընկերվարական ենք, բայց պոլշեւիկ չենք։ Իբրեւ դաշնակցական գործիչ Արտաշէս ամերիկահայ գաղութի մէջ արժանանում է ջերմ գնահատանքի եւ իր կեանքով միաձուլւում կուսակցական կազմութեանը։ Իր մահը, որ տեղի ունեցաւ 1930 յուլիս 9ին, Նիագարա-Ֆոլսի մէջ, խոր ցաւ է պատճառում Ամերիկայի մեր բովանդակ կազմակերպութեան։ Արտաշէսը մեր անդրամ մտաւորականներից էր. այն 5000 տոլարը, որ նա կտակեց մեզ՝ կուսակցական այս Թանգարանը հիմնադրելու համար, առեւտրական փաստակ չէր, այլ պաշտօնավարական գումար։ Մինչեւ իր վերջին շունչը հոգիով կապուած մնալով Դաշնակցութեան, մահից առաջ ապահովագրական այդ գումարը կտակեց կուսակցութեան, այս հաստատութիւնը հիմնադրելու համար։ Ի՞նչ աւելի դեղեցիկ ծաղկեպսակ իր սրբ եւ տարագիր շիրիմին։ Մեր կուսակցութեան լաւագոյն եւ աւանդապահ մարմիններից մէկը՝ Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի կազմակերպութիւնը՝ հաւատարիմ կատարող ընկերոջ կամքին, իր վերջին՝ 43րդ Պատգ. ժողովի մէջ որոշեց կտակած գումարը տրամադրել կուսակցութեան, Փարիզի մէջ, կուսակցական Կեդր. Դիւանին կից, յատուկ շէնք գնելու եւ այն ամբողջութեամբ տրամադրելու միայն եւ բացառաբար Թանգարանին։ Այդ որոշման գործադրութեամբն է ահա, որ գնուեցաւ այս շէնքը.

Սիրելի ընկերներ, կէս դար ունինք մեր ուսերի տակ, անցանք այդ ճամբան, հերոսական խոյանքների մէջ բոլորելով մեր կեանքի իւրաքանչիւր օրը։ Եթէ Մերձաւոր Արեւելքը վաւերագրութեան արժանի գործեր ունի կատարած, դրանցից մէկը Դաշնակցութեան ծնունդն է։ Այս զարմանահրաշ կուսակցութեան արիւնոտ գրօշի տակ գաղափարական մի հզօր ուլտալիք անցաւ մեր աշխարհամասի վըրայից, փոթորկելով այնտեղ ապրող բոլոր ժողովուրդների կեանքը։ Փոքր՝ քանակով, մենք եղանք սակայն ազնուագոյնը մեր որակով, եղանք գաղափարական ամէնէն ընտիր թըթխմորը մերձ-արեւելեան ժողովուրդների կեանքում։ Բազմաթիւ ազգ եւ ազինք հոգեկան սնունդ քաղեցին մեր գաղափարական աւազանից։ Ու նաեւ այսօր, հակառակ մեր յիսնամեայ պատկառելի տարիքին, մենք վերստին շարունակում ենք ապրել առոյգ, Թարմ ու բեղուն կեանքով։ Թող անհամեստութիւն չլինի վկայակոչել այստեղ, որ տասնամեակներ շարունակ մոլեռանդաբար մեր դէմ ճակատելուց յետոյ, շատեր մեր հակառակորդներից ի վերջոյ որդեգրեցին այն դաւանանքը, որ մերը եղաւ կէս դար առաջ եւ կէս դար անընդհատ։ Մեր իմաստուն պատմահօր՝ Խորենացի Մովսէսի գունեղ դրչով մեր ժողովրդին հասցէագրուած խօսքը, արդար իրաւունքով մենք կարող ենք կրկնել մեր նկատմամբ.—

«Զի թէպէտ եւ եմք ածու փոքր, եւ թւով յոյժ ընդ փոքու ամփոփեալ, եւ զօրութեամբ տկար, եւ ընդ այլով յոլով անգամ նուաճեալ թագաւորութեամբ, սակայն, բազում գործք ա-

ՆԱՏՕ

Մկրտիչ Քիւթիւնեանի առաջնորդ

ՍՈՒՐԷՆ (Արտ. Անդրէասեան). Սամաթիոյ կռուի ղեկավարներէն. սպաննուած Թ. Գնունիի եւ Ա. Միսաքեանի հետ (1896 օգոստոս).

րութեան գտանին գործեալ ի մե - րում աշխարհիս»։

Եւ արուեստի գործեր կատարուած են ոչ միայն անցեալի մէջ, այլ եւ պիտի կատարուեն ապագային։ Մեր «վաղը» նման պիտի լինի մեր «երէկին», որովհետեւ մենք շարունակում ենք հաւատարիմ մնալ այն իմաստութեան թէ՝ «լաւ է մեռնել ոտքի, քան ապրել ծնկաչոք»։

Սիրելի ընկերներ, մենք նիւթապաշտ կուսակցութիւն չենք, սակայն նիւթը անհրաժեշտ է նաեւ մեզ։ Իր կուսակցական խիղճը արթուն մեր մտաւոր ընկերոջ, սիրելի Վանարեանի գեղեցիկ եւ իմաստուն ժեստը թող վարակիչ օրինակ դառնայ մեր բոլոր ընկերների համար. Նիւթական մեր բոլորանուէր զոհողութիւններով թող ջանանք ամրացնել Կուսակցութեան նիւթական պատուանդանը՝ նրա պատուհասող բազուկը նաեւ ապագային անսասան պահելու համար։ Հ. Յ. Դաշնակցութեան էութիւնը,— հայ հողն է։ Մենք հայրենածին կուսակցութիւն ենք, հայրենակերտ բազուկ եւ հայրենատենչ բանակ։ Այնտեղ, հայրենիքի մէջ է մեր անցեալը, այնտեղ է մեր ներկան եւ այնտեղ պիտի լինի մեր ապագան։ Իսկ հայ հողը չունի աւելի մոլեռանդ, աւելի անձնուէր եւ աւելի արի եւ հաւատաւոր պահակ, քան Դաշնակցութիւնն է։ Հզօրացնել Դաշնակցութիւնը, կը նըշանակէ լաւագոյն նպաստը բերել հայրենիքի ազատագրութեան նուիրական դատին։ Ճիշդ այս նկատումով,— մի՛շտ Դաշնակցութեան, միայն եւ բացառապէս նրան, ամէն բան Դաշնակցութեան,— թող սա լինի բոլոր Դաշնակցականներիս միակ նշանաբանը մեր հանրային կեանքի մէջ»։

Ընկ. Նաւասարդեանի ուղերձէն վերջ, ներկաները հիւրասիրուեցան առատօրէն. երգուեցան յեղափոխական խմբական երգեր ու մեներգներ։ Անապատնելի կերպով հնչեց նաեւ սըրինգի ձայնը՝ մեծ հաճոյք պատճառելով բոլորին։ Նախագահի հրաւէրին վրայ խօսեցան ընկերներ Բէնօ, Աչոտ Խաչատեան, Հրանդ Ակոնայեան, Հրաչ Հանդալեան եւ Աչոտ Արծրունի։ Մութը վրայ էր հասած եւ խորհրդաւոր լոյսին տակ, Թանգարանի բացման ներկայ եղող բոլոր ընկերները, յատուկ տոմարին մէջ գրին իրենց տպաւորութիւնները։ Հանդէսը փակուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով։

ՆՈՒԷՐՆԵՐ ՆՈՐԱԲԱՑ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Թանգարանին բացման առթիւ եղան շարք մը նուէրներ։ Տեղի անձկութեան պատճառով, այդ մասը պիտի հրատարակենք յաջորդ թիւով։

Ողջոյն "Օր„ուան

—•—

Յեղափոխութիւն մը որ կը սնեցնէ ժողովուրդին համար եւ անոր արտին կը խօսի, չի մեռնիր

Այն համակրանքն ու սէրը որ հայ ժողովուրդի մեծագոյն մասը ունեցած է հանդէպ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, ապացոյց է թէ ան կատարած է ու կը կատարէ իր պարտքը հայ ազգին համար։

Փաստ եւ այն վերաբերմունքը որ ցոյց կը տրուի իրեն հանդէպ, ոչ թէ հոսանքէն մղուած, կամ զանազան չահերէ տարուած, այլ սա գիտակցութենէն եւ յոյսէն թէ Դաշնակցութիւնը տակաւին շատ գործեր ունի կատարելիք այս ազգին ճակատագրին բարելաւման համար։

Ահա տարեդարձ մը եւս ասպետիկ ցեղին այդ քաջ պաշտպանին, որ անվերջ պայքարեցաւ, տառապեցաւ, մաքառեցաւ ու խոյացաւ կրակ ու բոց իր սրտով խոց։

Դաշնակցութիւնը ուրացաւ իր հաւատքը, իր կոչումը, իր մեծ դերը, ինչպէս շատեր որ ծգեցին ու հեռացան կէսճամբէն։

ԱԼ. ... Է ...

Կոչկարյալ, 18 ին անարգելի մասնիկ Օննիկը։ Հետ ... մը եւ վերջին ... անձ ... եղաւ։

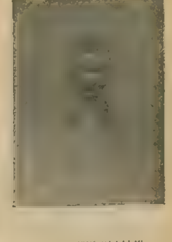

ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ

(Տօղրամաճեան)

Պոլսոյ կազմակերպիչներէն (1895-96), որ 1904ին սպաննուեցաւ Սասունի մէջ։

Խումբ մը եղաւ ան ամբակուռ, ... որ կը ... իր ... գոյութեան։ Եւ ներշնչարան եղաւ սերունդի մը ... անկոտրում ... ։

Եւ անյողդողդ ու անսայթաք քալեց եւ փարեցաւ այն սուրբ եւ մեծ գործին, ... ազատագրութեան։

«Մեր հայ եղբայրներ մեզի կը սպասեն»...

Այս եղաւ իր բնաբանը իր գոյութեան մինչեւ այսօր եւ անոր ձգտեցաւ ամէն գնով, անած Ռոստոմի եւ Զաւարեանի տեսլականով։

Ու ինկան հետզհետէ իր այնքան թանկագին մարտիկները եւ հերոսները անմահ, գոչելով մինչեւ վերջին շունչ,— «Կ՛ե՛ց Հայաստան»...

Այդպէս եղաւ Դաշնակցութիւնը իբրեւ հսկայ կաղնի ...

Ու կը սպասէ ան տակաւին ու կը հսկէ արթուն, ինչպէս մայր մը իր զաւկին անկողնին վրայ, երբ ան վտանգի տակ ըլլայ ... Մինչեւ գիշերը վերանայ եւ նոր լոյս ծագի եւ Հայրենիքն ... ։

Ողջո՛յն այդ լոյսին, ողջո՛յն այս «Օր»ուան։

ՄԷՆ - ԱԷ

Խորհուրդը ... Դաշնակցութեան

— —

Հայրենատիրութեան եւ հայրենասիրութեան ... վերածուած ... ազատութեան ... կեանքի հրավառութեան ... այս օրերուն, խանդավառութեամբ եւ ազգային գիտակցութեամբ կը տօնեն ցեղի գոյութեան արթուն պահակին՝ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Օրը։

Տասնըմէկ տարիներէ ի վեր, օտար եւ անհրապոյր երկինքներու տակ ծըւարած եւ ծաղկող, նուիրական գաղափարներով տոգորուած երիտասարդութիւնը կը տօնէ ազատատենչ հայութեան միասնականութեան տօնը, յիշելու համար բազմահազար ուխտաւոր նահատակներու ուխտին ձայնը։ Դաշնակցութեան «օրհնուած այս քաղցր անուշ տօնին, հայրենազուրկ բեկորներ՝ ընդհանուր խանդաղատանքով կը մօտենան անոր աշխատանքներուն եւ նուիրական - գործերուն, այսպիսով կը Թարմացնեն սրբագոյն յիշատակներ հերոսներու սրբազան զրուագներէն։

Այո, ընկեր, այսօր Դաշնակցութեան մեծ ընտանիքի տօնն է, Դաշնակցականի եւ ազատատենչ հայութեան տօնը։ Այսօր վերյիշումի, համբաւաւորութեան տօնն է, գաղափարական նոր աւիւնով եւ նոր հաւատքով օծուելու երջանիկ պատեհութիւնը. Ամէն Դաշնակցական կը հաղորդուի այս տօնին գաղափարական հաղորդութեամբ։

Մեծ է մեր ընտանիքը, մեծ է նաեւ անոր Օրը, ազատագրութեան ճամբուն վրայ ինկած հերոսներու յիշատակներուն պանծացման օրը։

Տօն է այսօր, տօն խնդութեան, յոյսի, հաւատքի։

Յղփացեալ խորին Դաշնակցութեան օրն է այսօր, տօնը այն մարտական կուսակցութեան որ սրբեց ստրկութեան արատը, նուիրագործեց ազատութիւնը եւ անկախութիւնը, ներարկելով նոր ոյժ եւ նոր հաւատամք յանուն ցեղին գոյութեան։

Ու եւ երիտասարդ Դաշնակցական, որհաւիրքի եւ մահուան չուքերէն փրկուած բեկոր մը, լուռ եւ երկիւղած հաւատքով՝ մեր պաշտելի գաղափարին խորախորհուրդ եւ լուսափողփող տաճարին առջեւ ծնրադիր կ'ոգեկոչեմ մեր հերոսներու վրէժածին յիշատակները. Ես կը լսեմ անոնց գիւցազնական, հրաշունչ երգերուն անհուն ... ։

Այսօր կը տեսնեմ ու կը լսեմ հերոս հոգիներու պաշտպանող ձայնը եւ Դաշնակցութեան արշաւասոյր խոյանքները կ'անցնին մտքիս առջեւէն։ Հպարտ եմ որ այդ մեծ ընտանիքի համեստ զաւակն եմ, եւ հպարտ եմ, որ Հայ եմ։

Հազար համբոյր մեզմէ այդ սուրբ մարդոց, որոնք վառեցին գաղափարին եռեւէն յօգնաբեկ եւ չվերադարձան։

Այո, ընկեր, դուն ու ես մոլեռանդ դաւակները այդ մեծ ընտանիքին, տօնենք միասին այս «Օր»ը, եւ պաշտամունքի ներշնչող սեղանին առջեւ յանուն գաղափարին եւ սուրբ հաւատքին փառենք ջահը ոգեւորութեան, ու բազմաթիւ հերոս նահատակներու անմահ յիշատակին համար պարպենք կարմիր գինին։ Թող մեր սիրտերը գրոհաւորուին վահագնեան ուժգնութեամբ, որպէսզի կարենանք աւելի բարձր հնչեցնել վրէժի երգը, ցասումի երգը։

Եւ դուն, հեռաւոր ընկեր, աչքիս լոյսը, անշուշտ դուն ալ այսօր Դաշնակցականի խրոխտ ... յանուն ... Դաշնակցութեան Օրը տօնելու համար։ Կը ցանկայի քովդ ըլլալ, երգէինք միասին ու Թող ձայն տային անկախութեան եւ ազատագրութեան ... ։ Լսէինք այդ դիւթական ձայնը հերոս Դաշնակցութեան, քու սեղանիդ չուրջ բոլորուած։

Կեցցէ՛ խորհուրդ խորին Դաշնակցութիւնը

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

Ա՜խ, վ՚սրան

—•—

(ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՀԱՅՏԵՐ)

Էն ի՞նչ շուճ կ'ըլի, որ էս նոր հոգին
փչի, վերկացնի քնից մեր ազգին.
Էն ի՞նչ ձեռք կ'ըլի, որ մեր աշխարքին
Լյ եդ սիրտ տայ ու կանգնացնի կըլին.

Ա՜խ, ես էն ձեռին կեանքս՝ ղուրբան կ՛անեմ,
Էն կոխած հողին երեսս կը քսեմ,
Սպրիմ իմ արինս նրա ճամբին կ՛ածեմ,
Մեռնիմ՝ հոգիցս էլ միշտ նրան կ՛օրհնեմ։

Կանգնիլ ես՝ էդպէս գլուխդ ամպին խփած՝
Ա՜յ խեղճ հայերդ, երեսդ փակած.
Ի՞նչ կ'ըլէր՝ Մասիս,՝ ա՜խ դեռ աչքդ բաց՝
Սեւ չայերու քո որդիքն էրված։

Խ. ԱԲՈՎԵԱՆ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿՆՃԻՌԸ

Գաղթականական հարցին Ցրուած մասնախումբը (որ կը գործէ Ազգաժողովին կից) այս տարի նուիրած է չորս մը նիստեր ։ Երդ Ցանձնաժողովը զուէր նուիրած է ամբողջ նիստ մը, իսկ Գրդ Ելեւմտական Ցանձնաժողովը իր հոկտեմբեր 9ի առաւօտեան նիստը։ Ազգաժողովին մէջ տիրող ընդհանուր տրամադրութիւնն է, ճիշդ ժամանակին, այսինքն 1938 դեկտեմբեր 31էն, գործել Նանսէնեան գրասենեակը եւ այլեւս չհոգալ նկատել գաղթականական կնճիռը։ Այս նոյն տեսակէտը պաշտպանած է նաեւ Խորհրդային Միութեան ներկայացուցիչը, Պ. Շթայն, որ միշտ լուռ կը մնար։ « Եթէ ճիշդ ժամանակին վերջ չտանք գաղթականական հարցին,— յայտարարած է Աւստրալիոյ ազդեցիկ ներկայացուցիչը, Պ. Պրուս,— այդ հարցը իր հաւանական բարդութիւններով կրնայ սպառնալ Ազգաժողովին գոյութեանց։

Անուրանալի է, որ գաղթականութեան համար աղետալի վճռակ մը պիտի առեղծուի, եթէ ի վերջոյ Ազգաժողովի մէջ յաղթանակէ այս տեսակէտը ։

Թուրքիա կը բանակցի Իտալիոյ եւ Իրանի հետ

Այս ամսու վերջը Թրքական պատուիրակութիւն մը պիտի երթայ Հռոմ, առեւտրական նոր դաշնագիր մը կնքելու համար, քանի որ նախկին դաշնատուեւտրական նոր դաշնագրին պայմանաժամը կը լրանայ դեկտեմբեր 1ին։ Թուրքիան ալ մասնակցած բլլալով պատժական տնօրինութեանց, Իտալիա նախապէս մերժած էր բանակցիլ հաշուակցութեան մասին, բայց այժմ հաւանութիւն յայտնած է։

Թրքական ուրիշ պատուիրակութիւն մըն ալ ճամբայ ելած է դէպի Թէհրան, նախագահութեամբ Գէրնի նախորդ դեսպան Ճէմալ Հիւսնիի։ Պատուիրակութեան նպատակն է պայմանագիր մը կնքել Թաւրիզ — Տրապզոն ճամբու մասին (թրանսիթ)։ Միեւնոյն առեն պիտի բանակցի զատական փոխադարձ օգնութեան եւ յանցաւորները յանձնելու մասին։

Եթէ կ'ուզէք հայացակ ու զինուոր բլլալ...

Վերջերս ազդ մը հրատարակած էինք, «La « Féderation des Français d'adoption» ընկերակցութեան կողմէ, օտարներու հպատակութեան մասին։

Ընկերակցութիւնը նոր ազդով մը կը ծանուցանէ .— 18էն 30 տարեկան այն օտարականները որ կ'ուզեն քաղաքացի դառնալ եւ կատարել իրենց զաւին զինուորական պարտաւորութիւնները, ինչպէս եւ անոնք որ միեւնոյն բաղձանքն ունին (հպատակութիւն), բայց 30 տարեկանէն վեր են եւ ընդունակ՝ նպաստելու ազգային պաշտպանութեան, կը հրաւիրուին իր կեդրոնը, 152, Bld. Haussmann, ուր ամէն տեղեկութիւն պիտի տրուի առանց ծախքի եւ յանձնառութեան։ Ընդունելութեան ժամեր՝ ամէն օր 9էն 19, կիրակի օրերը՝ 9էն 13։ Զրի տեղեկութիւններ կը տրուին նաեւ թղթակցութեամբ ։

ՊԵԼԺԻՈՅ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Միջազգային մամուլը կը շարունակէ զբաղիլ Պելժիոյ չէզոքութեան յայտարարութեամբ, որ վերի վայր շրջեց Մեծերու ծրագիրները։ Ֆրանսայի չափ մտահոգ է նաեւ Անգլիա, ուր կը կարծեն թէ երեք երկիրներու պաշտպանողական միջեւ գոյացած զինուորական համաձայնութիւնը կը պահէ իր ուժը ։ Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ, առաջարկուեցաւ Մաժինոյի գիծը երկարել մինչեւ պելժիական սահմանը, բայց առ այժմ յետաձգուեցաւ այս ծրագիրը։ Փարիզի պելժիական դեսպանը արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, կարգ մը լուսաբանութիւններ հաղորդեց։ Աջակողմեան թերթերը Պելժիոյ դիրքին փոփոխութիւնն ալ կը վերագրեն Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան, բսելով թէ երկու տասնամեայ հաշմանդամներուն եւ քաջերուն Մոսկուան՝ խառնուելու արեւմտեան Եւրոպայի գործերուն.

ԾԱՆՐ ԿՌՈՒՆԵՐ
Հողագործներու եւ բանուորներու միջեւ

Աւելի քան 50 հոգի վիրաւորուեցան Շարթրի մէջ (Էօռ է Լուառ), ուրբաթ օր, կռիւ մը ծագած բլլալով հողագործներու եւ բանուորներու միջեւ։ Կռիւը տեւեց աւելի քան մէկ ժամ, բիրերով, թիերով, բահերով, դանակներով եւ ուրիշ գործիքներով։ Վիրաւորներէն 30ը հիւանդանոց փոխադրուեցան, մէկը արդէն հոգեվարք (գլուխը ջախջախուած)։ Հողագործի մը լեարդը ծակեցաւ, ուրիշ մը մէկ աչքը կորսնցուց եւն.։ Խռովութեան պատճառն էր գործադուլ մը՝ չորարի գործարանին մէջ, ուր 900 բանուորներ, կէս առ կէս Արաբ, Լեհ եւ Ձեխ, գրաւեցին գործարանը, վար դնելով գործառէքերը։ Հողագործները յանկլով, բողոքի միթինկ մը սարքեցին եւ պահանջեցին որ նուաճուի գործարանը։ Այդպէս ալ եղաւ եւ հողագործները, որոնք ճակնդեղ կը մշակեն եւ ուղղակի կապ ունին գործարանին հետ, ցրուելու վրայ էին, երբ 50 բանուորներ զէնք բռնելով սկսան քարկոծել։ Հողագործները նահանջել վերջը հակայարձակումի սկսան, բայց իրենց դէմ ելան ուրիշ 300 բանուորներ, դանակներով եւ բիրերով։ Աւելէ վերջն էր որ կատաղի կռիւ մը սկսաւ եւ հողագործները, որոնք անզէն էին, վիրաւորուեցան Արաբներու կողմէ։ Ոստիկանները եւ ոստիկան զինուորները ի զուր փորձեցին բաժնել կռուողները, բայց երբ օգնական ոյժը հասաւ, բոլորն ալ փախան։

« Մաթէն » արձանագրելով այս դէպքը, դիտել կուտայ ազգային էջին ճակատին

— « Արիւնը հոսեցաւ Շարթրի մէջ, խումբ մը օտարականներու եւ ծայրայեղներու գրգռութեանց հետեւանքով ։ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ ՉՊԻՏԻ ՄՈՌՆԱՆ ԱՅՍ ԲԱՆԸ »։

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ խորհրդարանին բացման առթիւ, վարչապետը կարդաց Ջօրջ Թագաւորին ճառը, որ կ'ըսէ թէ՝ Ծրարուող յարաբերութիւնները պիտի զօրացնէ բոլոր պետութեանց, բայց մանաւանդ Իտալիոյ հետ։ Թագաւորը մեծապէս բարւոքած կը սեպէ ներքին կացութիւնը ։

Այս առթիւ կը ծանուցուի թէ անգլիական կառավարութիւնը 3.735,000 ոսկի Ֆրանքի փոխառութիւն մը կնքած է Նափոլիի մեծ դրամատան հետ, համաձայն վերջին պայմանագրութեանց։

ՓԼԷՎՆԱՅԻ ճակատամարտի (1873) վարիչներէն Թեազիմ փաշա մեռաւ 97 տարեկան հասակին մէջ։ Մարաջախտ էր 40 տարիէ ի վեր եւ մեծ համբաւ կը վայելէր

32 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ, 340 հոգի վիրաւորուեցան Պոմպէյի մէջ, խռովութիւններ ծագած բլլալով Հնդիկներու եւ Իսլամներու միջեւ։ Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ, ամբոխը ցրուելու համար։

ՀՐԴԵՀ ԾԱԳԵՑԱՒ Սելանիկի քաղաքապետական հիւանդանոցին մէջ, ուրբաթ գիշեր։ Պէս ժամէն հաստատութեան ամբողջ աջ թեւը բռնկեցաւ ։ Շատ մը հիւանդներ պատուհանէն վար նետուեցան։ Երկու հոգի մեռան եւ շատեր վիրաւորուեցան։ Նիւթական վնասը քանի մը միլիոն Ֆրանքի կը հասնի։

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԲՈԼՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ազգայնացնելու ձեռնարկեց կառավարութիւնը։ Զորս ընկերութեանց դրամագլուխին 2/3ը պիտի ստանձնէ կառավարութիւնը ինք։ Ասոնց հաստատութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց, ուրիշ վէճի մը առթիւ ։

ՌԱՍ ՆԱՍԻԲՈՒ, Հարրարի նահանգապետը (Եթովպիա), մեռաւ հիւծախտէ, Զուիցերիոյ մէջ։ 42 տարեկան էր։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ կոչ մը ուղղելով բանուորներուն, յորդորեց «չպառասխանել» գրգռութեանց եւ բանտարկութեանց։ Գործատէրերուն կը յանձնարարուի տեղի չտալ գործադուլներու ։

ԱՊԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ սարքուած հանգանակութեան գումարը երէկ հասած էր 5,565,630 ֆրանքի, որուն 3,711,766 ֆրանքը ճարած է Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը ։

Հ. Յ. Դ.

Փառավզ

ՊԱՆԵԼԹ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers. Կանխէս կարեւոր օրակարգ.

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԷՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ։ Գեղարուեստական բաժին։

" ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ „

ԱԶԳԱՅԻՆ ՑԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
Իր մահուան տարելիցին առթիւ

Մեծ Համերգ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ
հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ
8 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, Salle Erard-ի մէջ,
Ղեկավարութեամբ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի։

Ֆրանսահայ Հայր. Միութիւններուն

Եթէ նպատակ ունիք յառաջիկայ տարուան համար պատի օրացոյցներ պատրաստել տալու, փութացէք այժմէն յանձնարարել ձեր պատուէրներ-օրացոյցները, որոնք արուեստագէտ ձեռքով կը պատրաստուին մեր տպարանին մէջ, եւ որոնց ընգօրինակութեան իրաւունքը վերապահուած է մինչեւ հետեւաբար ամէն նախաձեռնող միութիւն կրնայ ունենալ տեսակ մը իւրայատուկ ձեւով օրացոյցներ, որոնք շահեկան բլլալէ զատ կը ծառայեն նաեւ գեղեցիկ զարդ մը բոլորին տան մէջ։

ԳՈՐԾԸ ԿԸ ՅԱՆՁՆԵՆՔ ԿԱՐՃ ԺԱՄԱՆԱԿՈՒԱՆ ՄԷՋ։

դիմել կամ գրել՝ Տպարան «Եփրատ», Հ. Թադէոսեան, 97bis rue de la Part-Dieu, Lyon

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՌԱՋ ԱՐՈՒԵՍՏ

ամսագրին Տրդ. թիւը (Հոկտեմբեր) շահեկան բովանդակութեամբ եւ Հայաստանի կարգ մը գրողներուն կենսագրականներովն ու նկարներովը։ Ամսագրին յաջորդ թիւը (Նոյեմբեր) պիտի նուիրուի մեծանուն վիպասան ՐԱՖՖԻի ծննդեան հարիւրամեակին։

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 Ֆրանք, արտասահման՝ 40 Ֆրանք։

ԴԻՄԵԼ՝ M. & M. BARSAMIAN. 30 Rue Drouot, Pais (9e)։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հանգուցեալ բազմավաստակ նահատակներուն 16րդ տարեդարձին առթիւ, այսօր կիրակի առաւօտ, ժամ կուռոնի Հայոց եկեղեցիին մէջ Ս. պատարագ եւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի։

ՀԱՅ
ԲՈԼՈՐ ԿԱՅՍ ԱԿՆԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

«Հայ Արծիւ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ փարիզի եւ շրջակայից ... կազմակերպութիւններ, ... /հայրենակցական/ ... ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն, որ հաճին իրենց ծրագրած հաւաքները տեղեկացնել Ակումբին, հետեւեալ հասցէով — Albert L. Achdjian F.P. 14 rue M-yerbeer. Blanc Mesnil (S et O.

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 Նոյ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30-7, Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe։ Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է։ Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ։ Հիւրասիրութիւն առանց դրամի.

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ

18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 69 rue Louis Blanc, Լիոն, Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի ունենալիք ժողովին կը հրաւիրուին հայ ծնողները եւ հայեցի կրթութեան նախանձախնդիր երեսուն ազգայինները։ Ցեղեկութիւններ պիտի տրուին մանկապարտէզի եւ հոգաբարձութեան մասին։ Ցեղուոյն վրայ պիտի կատարուի երեկոյեան դասընթացքներուն հետեւիլ փափաքող երեսուն պատանիներու արձանագրութիւնը։ Փափաքողները կրնան դիմել ամէն օր Պ. Միհրան Հաճի Գօզուեանի, 6 rue François Garcin, կամ հինգշաբթի օրերը Հայոց եկեղեցին, մանկապարտիզպանուհի Տիկ. Շահինեանի։

Լիոն — Հոգաբարձութիւն

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած Ց. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ 18 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ, կը ներկայացուի ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ (զաւեշտ 3 արար) գեղարուեստական բաժին կ. խաչի Սանուց Միութեան կողմէ, նուագ՝ Պ.Պ. Ընտաճեանի եւ Թսկեանի կողմէ։ երգ, պար եւլն.։ Մուտք (թէյ եւ խմորեղէն միասին) 3 Ֆր., փոքրիկներու՝ 1 Ֆր.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)   17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ MARDI 20 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No 3248

ԵՐԿԱՐ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՋՐԱՂԱՑԸ ԿԸ ԲԱՆԻ...

Սուրիոյ վերջին Թղթաբերէն կը տեղեկանանք թէ արդար վրդովումի մը մատնուած է հայկական գաղութը, իբրեւ հետեւանք Թրքական ասոր դաւերուն, որ կը շարունակուին աւելի քան մէկ ամիսէ իվեր, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի հարցին առթիւ։

«Յառաջ» օրը օրին արձանագրած է ինչ որ տեղի կ'ունենայ այդ ճակատին վրայ։ Այսօր ալ պիտի կարդաք շարք մը նորութիւններ, որ կը ձգտին միեւնոյն հիմնական նպատակին.— Հայերն ալ կապել Թրքական դաւադրութեան, եւ պահանջել որ Իսքէնտէրունը եւ Անտիոքը, իբրեւ Թրքական շրջաններ։

Ընկերի քայլ մը եւս նետելով այս ճամբուն վրայ, ծանուցագիր մը ուղղած է Ֆրանսական կառավարութեան, պահանջելով անկախ հռչակել «վիճելի» շրջանները...

Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ ժխտել կացութեան փափկութիւնը, որ ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ արթնութիւն եւ լրջութիւն, ինչպէս ազդարարեցինք առաջին օրէն։

Պէյրութի «Ազդակ»ը իր Հոկտեմբեր 11ի խմբագրականը նուիրելով այս հարցին, գիտել կու տայ «Թրքական ոճրային դաւադրութիւն մը» խորագրին տակ

— «Թուրք կառավարութիւնն ու ժողովուրդը, Կիլիկիոյ պարպումէն ի վեր ամէն միջոցի դիմած են վնասելու համար սուրիահայութեան եւ կասկածելի ցոյց տալու զայն յաչս տեղական ժողովուրդին ու իշխանութեանց։

Գործածած են միջոցներուն ամէնէն տմարդին ու վատթարագոյնը, վտանգի ենթարկելու համար մեր ժողովուրդի ֆիզիքական գոյութիւնը։ Բացի լրագրական տմարդի պայքարներէ եւ աղտոտ փրոփականտէ, Թուրքերը մասնաւոր գործակալներու միջոցաւ ջանք չխնայեցին վարկաբեկելու համար Սուրիոյ ու Լիբանանի հայութիւնը։ Ոչ մէկ առիթ փախցուցին առանց իրենց զզուելի դիտաւորութիւնները յագեցնելու համար։ Սուտն ու զրպարտութիւնը իրենց համար դարձան ամէնէն սովորական գործերը՝ թունաւորելու համար միտքերը։

Անկարելի է մի առ մի թուել Թուրքիոյ սարքած սադրանքները վերջին տասնամեակի ընթացքին, Սուրիոյ հայութեան դէմ։ Տեղական թերթերու մէջ մերթ ընդ մերթ երեւցող հակահայ գրութիւնները գրդուած են թրքական գործակալներու կողմէ, որոնց դժբախտաբար յաճախ անմեղօրէն զոհ գացին մեր միամիտ պաշտօնակիցները։ Սահմանամերձ շրջաններու մէջ պատահած մահուան եւ գողութեան բոլոր արարքները անմոռօրէն վերագրուեցան Հայերու, երբ այդ դէպքերուն թուրք հեղինակները իրենց դիակները կը ձգէին սահմանագլուխի մերձակայ տարածութիւններու վրայ, երկուստեք ընդհարումներէ վերջ»։

Եւ կ'եզրակացնէ, պարզելով Սուրիոյ հայ գաղութին տրամադրութիւնները.

— «Հայութիւնը մանաւանդ կը հիանայ ու կը գնահատէ Սուրիոյ հայրենանուէր, անշահախնդիր եւ լայնամիտ ղեկավարութիւնը, որուն խոհեմութեան ու իմաստութեան արդիւնքն է ձեռք բերուած անկախութիւնը եւ փրանսական բարեացակամ ու հզօր պետութեան բարեկամութիւնը։

Թող իմանան բոլոր դաւադիրներն ու բռնակալները որ սուրիացի Հայը, իբրեւ անձնուէր եւ պարտաճանաչ քաղաքացին այս նուիրական հայրենիքի ՈՉ ՄԷԿ ԲՈՊԸ ԶՊԻՏԻ ԹԵՐԱՆԱՅ ԵՒ ՈՉ ՄԷԿ ԶՈՀՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ ԿԱՆԳ ՊԻՏԻ ՉԱՌՆԷ այդ հայրենիքին բարգաւաճման եւ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՀԱՄԱՐ»։

Ի՞նչ խօսք որ Սուրիոյ հայկական գաղութը պէտք չունի նոր հաւաստիքներ տալու, իր հաւատարմութեան եւ անձնուիրութեան մասին։ Եւ կը կարծենք թէ ճիշդ այս գիտակցութեամբ է որ Թուրքերն ալ նոր ռազմախաղ մը կը փորձեն,— կ'ուզեն համոզել թէ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի Հայերն ալ Թրքական տեսակէտին յարած են...

Դեռ անցեալ օր չէ՞ր որ Թուրքերէն թերթ մը, «Գուրուն» (Նախկին «Վագըթ»), հետեւեալ աւետիսը կը հաղորդէր, անկախ դաշնակցական պատմութիւններու կարգին.

— «Այսօր զուարճացուցիչ լուր մը պիտի տամ բոլոր թուրք ընթերցողներուն,— այստեղի Հնչակեան Հայերը հակառակ կը թուին մեզի հետ գործակցելու՝ Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի անկախութեան համար բացուած ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ՀԱՄԵՍՏ պայքարին մէջ։ Վերջին օրերս առանք ասիկա երեւան հանեցին եւ սկսան գործակցիլ մեզի հետ։ Հնչակ Հայերու այս ընթացքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է այստեղի թուրք ժողովուրդին»։

Մենք տեղեկութիւն չունինք թէ Հնչակեաններ կա՞ն Իսքէնտէրուն - Անտիոքի շրջանին մէջ եւ եթէ կան, ի՞նչ դիրք բռնած են այս հարցին մէջ։

Բայց, նշանակալից է այս երեւոյթը, իբրեւ արտայայտիչ Թրքական դաւին խորութեան եւ խարդախութեան։

Մինչեւ հիմա տրուած լուրերուն մէջ, Թուրք թերթերը յատկապէս կը շեշտեն թէ «Դաշնակ Հայերը» Թուրքերուն դէմ կը գործեն, թէ կ'աշխատին յաջողցնել Սուրիոյ երեսփ. ընտրութիւնները եւն.։ Նոյնիսկ Իսքէնտէրուն — Անտիոքի Թուրք ժողովուրդին «աղքատութիւնը եւ անօթութիւնը» կը վերագրեն Դաշնակցութեան։

« Առանց գիտնալու ձեռքբացինքՀալէպի յոյն վաճառականներուն եւ Գրբգիսանի դաշնակ հոգիով Հայերուն եւ շատ պարտք ըրինք. Այս ալ ուրիշ ցաւ մը եղաւ։ Հակառակ անոր որ պարտքը եւ տոկոսը հարիւրին հարիւր վճարած ենք, նորէն նազարաւոր ունկի պարտական ենք »։

Ուրեմն Դաշնակները ամէն տեսակէտով թշնամի, իսկ Հնչակեանները բարեկամ եւ կուսակից՝ Թրքական դատին...

Կը խօսինք տակաւին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ» ԳԼԽԻՒՆ ՍԿՍԱՒ

60,000 ? հաւատյանավարներ վտարուա՞ծ

«Մաթէն» կը գրէ թէ Խ. Միութեան Վերատեսուչ յանձնաժողովը վերջացուցած է իր քննութիւնները կուսակցութեան բարձրագոյն ատեաններու մասին, նախագահութեամբ Չեկայի նոր պետին՝ Եժովի։ Տեղեկագիրներու մասին, նախագահութեամբ Չեկայի նոր պետին՝ Եժովի։ Տեղեկագիրը անհրաժեշտ կը գտնէ անողոք մաքրագործում մը որ տեսնուած չէ մինչեւ հիմա։ Նոյն իսկ ժողովրդական գործավարներ (նախարար) ամբաստանուած են։ Սեւ ցանկը անցած են առեւտուրի գործավարը՝ Փոլով, գեթեան տակ են։ Սեւ ցանկը անցած են առեւտուրի գործավարը՝ Քէրժէնցեւ (նախկին դեսպան Հռոմի), եւ թղթատարական փոխ - գործավարը՝ Ժուքով։ Նոյն բախտին արժանացած են կեդրոնական վարչութեանց եւ յանձնաժողովներու անօրէնները։ Անոնց տեղ պաշտօնի կոչուած են անծանօթ համայնավարներ, որոնք Եժովի անձնական բարեկամներն են։

Ուրիշ յանձնաժողով մը, որ պաշտօն ունէր մաքրելու խորհրդային վարչութեան շարքերը, երկար աշխատանքէ մը վերջ վտարած է 60,000 համայնավարներ։ Չեկայի վարիչներէն Աւկրանով պաշտօն ստացած է գործադրելու վճիռը եւ այս ցանկէն 12,000 հոգի արդէն Սիպերիա աքսորուած կամ բանտարկուած են։ Քաղաքական բանտերը անբաւական ըլլալով ընդունելու բոլոր յանցաւորները, ներքին գործավարը հրամայած է հինգ նոր աքսորավայրեր շինել եւ ընդարձակել Թոպոլսքի կեդրոնական բանտը, որպէսզի կարելի ըլլայ 10,000 բանտարկեալներ տեղաւորել։

Շրջանային յանձնաժողովներ ղրկուած են Քիեւ եւ Թիֆլիս։ Առաջինին պիտի նախագահէ Փոսթիշեւ, որ քանի մը օր անցուցած էր Սթալինի մօտ, ԽՍՀ ԵՐԿՐՈՐԴԻՆ՝ ԲԵՐԻԱ (Կովկասի հռչակաւոր փոխարքան, որ կերաւ Խանջեանի գլուխը)։

Սթալին եւ Կեդր. Կոմիտէն կարեւոր գործողութիւններ կը կատարեն բոլոր ճակատներուն վրայ, առաջին առթիւ անողորմաբար զոհելով իրենց բարեկամները եւ երէկուան նեցուկները։

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ԳՐՈՀԸ ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ

Կը հաստատուի Օվիէտոյի ազատումը

5000 հոգի սպաննուած կռիւներու մէջ

Վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ ապստամբները արդէն իսկ ձեռնարկած են վճռական յարձակման, գրաւելու համար Մատրիտ։ Իրազեկ թղթակիցներ հաւանական կը գտնեն որ մայրաքաղաքը իյնայ այս շաբթու, կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբերի վերջը։ Մատրիտը արտաքին աշխարհին կապող միակ երկաթուղին կորսուեցաւ։ Ապստամբները գրաւեցին Իլլէսքասը, որ կարեւոր քաղաք մըն է Թոլէտօ - Մատրիտ ճամբուն վրայ։ Կառավարութիւնը զօրքը եւս քաշուեցաւ Մատրիտէն մինչեւ 16 մղոն հեռու։ Կառավարութիւնը ցնցող մը հրատարակեց, պաշտպանողական պատերազմական գօտի հռչակելով կարգ մը քաղաքներ, եւ պիտի ջանայ ամէն գնով պաշտպանել զանոնք։ Նշանակուած գօտին 35 մղոն հեռու է Մատրիտի հիւսիսային - արեւելքէն, իսկ 20 մղոն՝ հարաւային արեւելքէն։ Կառավարութիւնը կը ճգնի ամէն գնով փրկել Մատրիտ - Վալէնսիա երկաթուղին։

Ապստամբներու ցեկոյցին համաձայն, Զօր. Վարէլա յաջողած է ճեղքել կառավարական բանակին ճակատը, գրաւելով կարգ մը դիրքեր որոնք կ'իշխեն Մատրիտի եւ Վալէնսիայի գծին վրայ։ Ծակատամարտը յառաջ կը տարուի հետեւակազօրքով, հեծելազօրքով եւ հրասայլերով։

*** *Օվիէտօ, որ պաշարուած էր 90 օրէ իվեր, ազատուեցաւ Հոկտեմբեր 18ին, տասը ժամուան ճակատամարտէ մը վերջ։ Հրատարակուած լուրերու համաձայն, երկու կողմէն 5000 հոգի սպաննուած են այս կռիւներուն մէջ։ Կ'ըսուի թէ զոհերուն մէջ կը գտնուի նաեւ երեսփոխան Կոնզալէս Փէնա (ընկերվարական)։*

Առաւօտեան ժամը 8ին Օվիէտոյի պաշարեալները, որոնք աւելի երկար դիմադրեցին քան Ալքազարի պահակները, ջահեր վառելով աշտարակներուն մէջէն յառաջացան եւ իրենց ազատարարներուն վիզը փաթթուեցան։ Քաղաքին բնակիչներն ալ իրենց թաքստոցներէն դուրս ելլելով ողջունեցին ազատարար բանակը։ Ապստամբները քաղաք մտած էին կատաղօրէն կռուելով, ուժանակի յարձակման դէմ սուին եւ ձեռնառումբ գործածելով։ Կարմիր հանքագործները յաջողեցան վերջին պահուն օդը հանել երկու ռազմագիտական դիրքեր, սպաննելով բազմաթիւ ապստամբներ։ Ցորձակման կը մասնակցէին Կալիցիոյ օժանդակ զօրքը, օտար լեգէոնականները, Մարոքցիներ եւ կամաւորներ։

Պաշարման ընթացքին պահակազօրքը կորսնցուցած է իր ուժին 70 առ հարիւրը։ Օվիէտօ ճարտարարուեստական կեդրոն մըն է եւ ունի 80,000 բնակիչ։

*** *Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Վարէլա յաջողած է կտրել Մատրիտի վերջին երկաթուղին։ Կառավարութիւնը իբրեւ փոխադրութեան միջոց ունի ինքնաշարժի երթեւեկը եւ օդանաւային հաղորդակցութիւնը։*

ԿԱՐԵՒՈՐ ՃԱՌԵՐ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ եւ ներքին բարեկարգութեան մասին

Այս կիրակի եւս շարք մը ճառեր խօսուեցան զանազան քաղաքներու մէջ, օրուան կացութեան մասին։

Սթրազպուրկի մէջ խօսեցաւ Հանրապետութեան նախագահը, մասնաւորապէս շեշտելով.

— «Այո՛, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է բարեկարգութիւն պետութեան մէջ, յարգելով օրէնքը, կարգապահօրէն գործածելով անհատական ազատութիւնները, կանոնաւորելով եւ հաւասարակշռելով ելեւմուտքը. բարեկարգութիւն արհեստակցական կեանքի մէջ, գործատէրերու եւ բանուորներու համերաշխութեամբ եւ կնքուած պայմանագրութեանց ուղղամիտ գործադրութեամբ. բարեկարգութիւն ընտանիքին մէջ, նախահայրերու առաքինութեանց պահպանումով եւ բազմանդամ ընտանիքներու քաջալերումով»։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

“ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ„ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Շաբաթ օր տեղի ունեցաւ «Դաշնակցութեան Օրուան» տօնակատարութիւնը, Սօսիէթէ Սավանթի մեծ սրահին մէջ, որ լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։ Կը նախագահէր ընկեր Գ. Բալայեան։ Ընկեր Վ. Համբարձումեանի ճառէն վերջ, մօտ մէկ ժամ բանախօսեց ընկեր Վ. Նաւասարդեան, «Յուսաբեր»ի խմբագիրը, մասնաւորապէս ծանրանալով քաղաքական կացութեան վրայ եւ խոր տպաւորութիւն գործելով։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

Թռուցիկ մը «Յառաջ»ի խմբագրատան դրան վրայ

Երէկ առաւօտ ժամը 9ին «Յառաջ»ի խմբագրատան պատին վրայ փակցուած տեսանք թռուցիկ մը, թերիւս հայերէնով։

Թռուցիկին խորագիրն է՝ «Աշխատաւորներ», ստորագրութիւնը՝ «Գիտակից աշխատաւոր»։

Տեղի անձկութեան պատճառով, այսօր կու տանք թռուցիկին բովանդակութեան մէկ մասը միայն.

— «Եղէք զգաստ, ալ աւելի ուժգին ամրապնդելու համար մեր սիրելի Խ. Հայաստանի վերելքը, ուր բարեբախտաբար չեն պակսիր մէկէ աւելի խանջեանններ։

« Անկցի՜ Հայ - վրացական դաշնակ միութիւնը։

«Անկցի՜, մոխիրի վերածուի միջազգային դրամատիրութեան գործիք, կեղծ քայլշեւիկ՝ ի սկզբանէ թ՛ու նացիոնալիստ վրացական եւն հոգեբանութիւնը [illegible] , երբ [illegible], յաւանչ[illegible] կիրառի տօրին քոյ - [illegible] – [illegible] խանջեանի կնոջ.

ԹՈՒՐՔԻԱ ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒՂՂԵՑ

Իսքէնտէրունի անկախութիւնը կը պահանջէ

Վերջին Թղթաբերով հասած Թուրքերէն թերթերը հետեւեալ կերպով կ'ամփոփեն Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի մասին Ֆրանսայի ուղղուած ծանուցագիրը —

Երրորդ պետութեան մը հանդէպ որ եւ է յանձնառութիւն չունենալով հանդերձ, Ֆրանսա ինքնաբերաբար անկախութիւն տուաւ Սուրիոյ եւ Լիբանանի, զոր Օսմանեան նախկին կառավարութենէն անջատած եւ հոգատարութեան ենթարկած էր։ Այս ընթացքը գնահատելի է անկասկած. միայն թէ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թրքական շրջաններն ալ կը գտնուին այդ հոգատարութեան սահմանին մէջ։ Աւելի ըլլալով, Անգարայի 1921ի եւ 1926ի դաշնագրերով խոստացուած է ինքնավարութիւն տալ այդ շրջանին։ Այնպէս որ, Սուրիոյ անկախութեան հետ միասին, Անթաքիա եւ Իսքէնտէրուն ալ մեքենաբար անկախ պիտի ըլլան։

Ծանուցագիրը յետոյ կը շեշտէ թէ կը սպասուի որ միայն խաղաղասիրական, եղբայրական եւ իրաւախոհական զգացումներով ներշնչուած Ֆրանսան, Սուրիոյ եւ Լիբանանի նման, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ ալ անկախութիւն տայ եւ այս ձեւով համաձայնութեան եւ համակրանքի ազդակ մը հաստատէ Թուրքիոյ, Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ։

*** *Անտիոքէն կը գրեն Թուրք թերթերուն.— Թուրք ժողովուրդը անհամբեր կը սպասէ այն պատասխանին զոր Ֆրանսա պիտի տայ Թրքական ծանուցագրին։ Ժողովուրդը ամէն տեսակէտով կ'իւրացնէ մայր հայրենիքին սկզբունքները։ Ֆէսերը կը նետուին եւ ամէն մարդ գլխարկ կը դնէ։ Երեք օրուան ընթացքին 2500 գլխարկ ծախուեցաւ Անթաքիոյ մէջ։ Ամէնէն առաջ չարժավարները սկսան գլխարկ գործածել։ Հալէպէն 4000 գլխարկ ալ բերուեցաւ եւ անմիջապէս ծախուեցաւ։*

Նկատելով որ արաբերէն կարգ մը թերթեր ծայրայեղ եւ անտեղի հրատարակութիւններ կ'ընեն, սուրիական կառավարութիւնը թերթերուն յանձնարարեց չյուզել ժողովուրդը եւ զգուշանալ Թուրքեւսուրիական յարաբերութիւնները խանգարող հրատարակութիւններէ։ Միւս կողմէ արգիլուեցան հաւաքոյթները եւ չորս հոգիէ աւելի կարելի չէ տեղ մը խմբուիլ։ Այս մասին յայտարարութիւններ կախուեցան ամէն կողմ։

Ֆրանսական մարզպանութիւնը կը շարունակէ ընտրական պատրաստութիւնները, բայց նահանգին բնակիչներէն մէկ հոգի իսկ չպիտի մասնակցի ընտրութեան։ Գալով Հայերուն, նահանգին հայ-փոքրամասնութեան խոշոր մեծամասնութիւնը կ'ուզէ որ Իսքէնտէրուն անկախ դառնայ։

*** *Կը սպասուի որ Ֆրանսա այս օրերս պատասխանէ այն ծանուցագրին զոր Թուրքիա տուաւ Իսքէնտէրունի մասին։ Կը կարծուի թէ Անգարայի մէջ տեղի պիտի ունենան բանակցութիւնները։ Ֆրանսական դեսպան Փօնսօ Անգարա պիտի գտնուի Հոկտեմբեր 20ին։*

*** *Ճումհուրիէթ ալ կը հաստատէ թէ Իսքէնտէրունի մէջ սկսած են գլխարկ կրել Թուրքերը. Թրքական հոգատարութիւնը ուղղող Հայերը եւ նոյն իսկ Ալեւիներու մէկ մասը. Գլխարկաւորներուն թիւը խօսուն փաստ մըն է այն մասին թէ նահանգին մեծամասնութիւնը Թուրք է։*

*** *Անթաքիոյ «Ենի Կիւն» թերթը կը գրէ թէ Լազքիէի (Լաթաքիա) ժողովուրդը հեռագրով դիմած է Ազգերու Դաշնակցութեան եւ յայտնած որ կ'ուզէ միանալ Իսքէնտէրունի*

“Հայ խմիթեճի մը Խարբերդի մէջ„

«Ճումհուրիէթ» այս վերնագրով կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը

ԷԼԱԶԻԶ (Խարբերդ) 13 Հոկտ.— Հայ քօմիթէճի մը որ մեր հարաւային սահմաններէն գաղտնաբար մտած եւ Տերսիմ գացած էր, ձերբակալուելով հոս բերուեցաւ։ Այս աւազակը, որ Ներսէս կը կոչուի, առջի օր կը յաջողի փախչիլ բանտէն, բայց հետապնդուելով կը ձերբակալուի 3 ժամ անդին գտնուող Քինէտէրիչ գիւղի լեռներուն մէջ։

Ներսէս կը փորձէ փախչիլ այն քարայրէն ուր պահուըտած էր, եւ չանսար «կեցիր» հրամանին։ Ասոր համար մեռած վիճակով ձեռք կ'անցնի։

Կատարուած քննութեանց համաձայն, այս քօմիթէճին երկու անգամ Տէրսիմ եկած եւ վերադարձած է։ Երկու տարի իբրեւ ոստիկան զինուոր ծառայած է Սուրիոյ Ֆրանսական իշխանութեանց մօտ, յետոյ ալ գրգռութեան պաշտօնը ստացած է կարգ մը անիծեալներու հետ։ Շրջակայ Ճօրնաք գիւղին մէջ ծնած ըլլալով, Ներսէս արդէն լաւ կը ճանչնար այդ շրջանը։ Գ. ընդհանուր քննչութեան ուժերը ձերբակալեցին կարգ մը տղէտներ, զոր քօմիթէճին խաբած եւ կառավարութեան դէմ հանած էր, ըսելով թէ Սուրիայէն մեծ օգնութիւն պիտի գայ։ Այդ տղէտները ներում ստացան։

Երբ աւազակ Ներսէս կրկին կուգայ այդ կողմերը, բուն իսկ գիւղացիները կ'իմացնեն կառավարութեան եւ ձերբակալել կու տան։ Աւազակը այժմ բնաջնջուած է։

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԼԻԱԶՕՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԻ ԿՈՉԻՆ ԱՌԹԻՒ

Անկէ մօտ չորս ամիս առաջ էր որ Նիւ Եորք ժամանեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր Ներկայացուցիչ Գարեգին արք. Յովսէփեանը։

Ինչպէս յայտնի է, իր առաքելութեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն էր Ամերիկայի Հայոց եկեղեցիի միասնականութեան վերականգնումը։ Չորս ամիսներու անդուլ աշխատանք մը յետոյ, վերջապէս, ան յաջողած է, ըստ երեւոյթին, ստեղծել իր նպատակին համար այնքան նպաստաւոր գետին մը, որ կարող էր հրապարակ գալ ամերիկահայ հասարակութեան ուղղուած ընդհանուր կոչով մը, ուր կը խօսի ամերիկահայ եկեղեցին վերականգնելու իր ծրագրի մասին։

Քանի մը օր առաջ մենք հրատարակեցինք այդ կոչը, որմէ կը հասկցուէր, թէ Գարեգին սրբազանը, օգտուելով իրեն տրուած լիազօրութիւններէն, կը պատրաստուի կազմել Ամերիկահայ Կեդր. Ազգային նոր Վարչութիւն մը, որ բաղկացած պիտի ըլլայ հանկողմնակալ, եկեղեցասէր եւ ազգասէր անձերէ եւ որուն պէտք է ենթարկուին ամերիկահայ եկեղեցիի պառակտուած երկու հատուածներն ալ։

Պէտք է ենթադրել, թէ կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչը պիտի հրաւիրէ երկու կողմի ալ Երեսփոխանական Ժողովները, անոնց հաւանութիւնը առնելով պիտի լուծէ զանոնք իրենց վարչութիւններով եւ յետոյ միայն պիտի նշանակէ ընդհանուր նոր վարչութիւն մը՝ ամերիկահայ թեմի գործերը ժամանակ մը կառավարելու համար, մինչեւ որ երկրը մտնէ իրենց բնականոն ընթացքին մէջ եւ կարելի ըլլայ կանոնաւոր ընտրութեամբ ընդհ. Երեսփ. Ժողով գումարել եւ անկէ բխած Կեդր. Ազգային Վարչութիւն մը ունենալ։

Միութեան իր այս ձեռնարկը յաջող վախճանի մը հասցնելու համար է որ Գարեգին սրբազան պէտք է տեսած հրատարակել իր յիշեալ կոչը, որով կը դիմէ «բոլոր եկեղեցասէր եւ ազգասէր հայութեան, բոլոր նրանց, որոնց համար թանկ է մեր հայրերի թողած այս մեծ ժառանգութիւնը, Հայոց առաքելական եւ ազգային եկեղեցին, նրա կարգաւորութիւնն ու կարգապահութիւնը, նրա միասնականութիւնը»՝ խնդրելով «հեռու մնալ ծայրայեղութիւններից, կրքերից եւ անհարկի խորհուրդներից» եւ չդարձնել հայ եկեղեցին «քաղաքական ծրագիրների ու ձգտումների դաշտ»։

×

Ամերիկահայ եկեղեցիի միասնականութիւնը վերականգնելու երեք կարելիութիւններ կամ ճանապարհներ կային Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցչի առջեւ, այն է՝

Ա.— Մանրակրկիտ, առարկայական եւ անկողմնակալ քննութիւն ամերիկահայ եկեղեցիի պառակտման վերաբերեալ բոլոր իրադարձութիւններուն, ճշդում պառակտման պատասխանատուութիւններուն եւ վերջնական արդար կարգադրութիւն համաձայն այդ քննութեան տուած արդիւնքներուն։

Բ.— Ժողովրդական ընդհանուր քուէարկութիւն եւ ժողովուրդի կամքի համաձայն կարգադրութիւն եւ

Գ.— Առանց մանրակրկիտ քննութեան եւ ժողովրդական քուէարկութեան՝ նպատակայարմար կարգադրութիւն մը իրեն՝ կաթողիկոսի ներկայացուցչի հայեցողութեամբ։

Ինչպէս կ՚երեւի, այդ երեք կարելիութիւններէն կամ ճամբաներէն երրորդն է որ ընտրած է Գարեգին սրբազանը։ Եւ հարկաւ այդ ըրած է չորս մը պատճառներով, որոնց վրայ կանգ առնելու պէտք չկայ հոս։

Սակայն, մենք աւելորդ չենք նկատեր անգամ մը եւս կրկնելու, թէ այդ երեք ճամբաներէն մենք պիտի գերադասէինք առաջին երկուքը, իբրեւ աւելի արդար եւ տեւական կարգադրութիւններ։ Ինչպէս անկէ առաջ ալ ըսած ենք, մենք պիտի ուզէինք, որ կաթողիկոսի ներկայացուցիչը, Ամերիկա ոտք կոխելու առաջին օրէն իսկ սկսած, ձեռնարկէր մանրակրկիտ անկողմնակալ քննութեան մը այն բոլոր իրադարձութիւններուն, որոնք առաջ բերին ամերիկահայ եկեղեցիի ներկայ պառակտումը, փնտռէր ու գտնէր այդ պառակտումին բուն պատասխանատուները եւ պատժէր զանոնք,— գործ մը, որով մեծապէս դիւրացուցած եւ տեւական դարձուցած պիտի ըլլար ամերիկահայ եկեղեցիի միասնականութեան վերականգնումը։ Այն ժամանակ ամէն մարդ, կաթողիկոսն ալ մէջն ըլլալով, պիտի տեսնէր թէ ո՞ւր է իրապէս ներքին չարիքը, պիտի հասկնար, թէ ո՞ւր են պառակտումին իրական պատասխանատուները եւ պիտի գիտնար, թէ ի՞նչպէս պէտք է չէզոքացնել զանոնք տեւականօրէն։

Այդպիսի քննութենէ մը ապահովաբար մենք ոչ միայն ոչինչ պիտի կորսնցնէինք, այլ եւ շատ բան պիտի շահէինք։ Դժբախտաբար, հակառակ կողմը, իրեն համար միանգամայն անձեռնտու եւ վտանգաւոր նկատելով անկողմնակալ քննութեան ճամբան, չուզեց մեզ նման պահանջել, որ Գարեգին սրբազան ձեռնարկէ այդպիսի քննութեան մը։

Մենք նոյնպէս պիտի ուզէինք, ինչպէս որ հրապարակով ալ առաջարկեցինք, որ կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչը այս թեմի գործերը կարգադրէ եւ եկեղեցին միացնէ ընդհանուր ժողովրդական քուէարկութեան մը միջոցով։ Սակայն, մեր այս առաջարկին եւս հակառակորդ կողմը ունկ չտուաւ՝ վախնալով հարկաւ, որ ժողովրդական քուէարկութիւնը պիտի պարզէր իրական կացութիւնը եւ ուժերու իրական փոխյարաբերութիւնը պիտի ցոյց տար, թէ ժողովուրդի մեծամասնութիւնը իրենց հետ չէ, թէ իրենք փոքրամասնութիւն մըն են միայն եւ թէ իրենք ոչ մէկ իրաւունք ունին խօսելու եւ յախորտալու ամբողջ ժողովուրդի անունով։

Հասկնալի է, թէ ինչու Գարեգին սրբազանին ուրիշ ճամբայ չէր մնար, բայց եթէ իր սեփական հայեցողութեամբ փորձ ընել վերականգնելու ամերիկահայ եկեղեցիի միասնականութիւնը,— փորձ մը, որ, ինչպէս ինքն ալ կը խոստովանի իր կոչին մէջ, համագործակցութիւն եւ հաշտութիւն չէ այս բառերու իսկական իմաստով, այլ «բանաւոր ու պատուաւոր ելք մը» այն ալ, եթէ ամէնքը «խոհեմութեան ու զգաստութեան» թելադրութեան հետեւին եւ «մանաւանդ եթէ ոմանց կողմից չհրահրուեն կրքերն ու չպղտորուեն հոգիները»։

×

Մենք միշտ եղած ենք եւ այժմ ալ պատրաստ չենք ըլլալէ ջերմ պաշտպանները հայ եկեղեցիի միանականութեան, զոր առիպողական անհրաժեշտութիւն կը նկատենք հայ ազգային կենսական շահերու տեսակէտով։ Եւ այսօր, երբ Կաթողիկոսի լիազօր Ներկայացուցիչը անկեղծ փորձ մը կ՚ընէ վերականգնելու եկեղեցիի միասնականութիւնը թէեւ մեր գերադասածէն տարբեր ճանապարհով մը, մենք մեր ազգային պարտականութիւնը կը սեպենք անվերապահ կերպով ուժ տալ այդ փորձին եւ մեր կողմէն եւս յորդորել հայ հասարակութիւնը, որ ամէն տեղ պահանջուած խոհեմութիւնն ու զգաստութիւնը ցոյց տայ, որպէսզի կատարեալ յաջողութեամբ պսակուի Գարեգին սրբազանի ձեռնարկած եկեղեցական միութեան գործը։

Մենք վստահ ենք, որ ամէն անկեղծ ու պարկեշտ հայրենասէր հայ իր լաւագոյնը պիտի ընէ այդ գործին յաջողութեան համար։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ

Հայ ժողովուրդը չի կրնար ապրիլ առանց Դաշնակցութեան, մինչեւ որ իր վերջնական եւ լրիւ ազատութիւնը չգտնէ։ Նախ քան Դաշնակցութեան երեւումը, հայ ժողովուրդը կորսնցուցած էր իր քաղաքական արժէքը։ Բուն Հայաստանի մէջ Թուրքը եւ Քիւրտը չարաչափ կը կողոպտէին եւ կը ջարդէին։ Հայը տէրը չէր իր ինչքին, չէր կրնար պաշտպանել իր պատիւը։ Հայ հարսները եւ աղջիկները զարդը կը կազմէին Թուրք եւ քիւրտ հարեմներուն։ Երբ Թուրք կամ քիւրտ պէկը աչք դնէր հայ գեղանի աղջկան մը, անմիջապէս լուր կը ղրկէր իր ծնողքին որ շուտով մաքուր մը հագուեցնեն եւ պատրաստեն իրեն համար, որպէսզի յաջորդ օրը գայ տանի ... Շատ մը վայրերու մէջ երբ հայ տղամարդը կ՚ամուսնանար, մեղրալուսնի առաջին գիշերուան իրաւունքը Թուրք կամ քիւրտ պէկինն էր։ Այս բոլոր ոճիրները տեղի կ՚ունենային օր ցերեկով, ոչ ոք իրաւունք ունէր խօսելու։ Հայը ստեղծուած էր չարչարուելու ուրիշին համար։ Ան պարտաւոր էր աշխատիլ տիւ ու գիշեր, բայց իր այդ չարաչար աշխատանքի արդիւնքը ուրիշը պիտի վայելէր։ Կը բաւէ կարդալ միայն Րաֆֆիի «Խենթը»։

Շնորհիւ յեղափոխական շարժման, փոխուեցաւ հայ ժողովուրդի դիմագիծը։ Հայ տղամարդը սկսաւ զինուիլ եւ շրջիլ գիւղէ գիւղ։ Երէկուան ստրուկ եւ վախկոտ Հայը դարձաւ անկախ ֆէտայի։

Հայաստան աշխարհի մէջ ֆէտայի անունը սարսափ ձգեց։ Այդ սարսափի ազդեցութեան տակ էր, որ դարերով հայահալած Քիւրտը սկսաւ ֆէտայիին կատարած քաջագործութիւնները երգել։ Որքան խօսուն է քիւրտերէն երգի մը սա մէկ տունը որ բազմաթիւ Քիւրտեր կ՚երգէին։

Հաքըն, խաքըն ֆէտայի խաքըն,
Քառիի նզամա, ալ Քիժօն վալաքըն··
ալ ասճ խօրնա Քառիի Ճահէլըն ···

(Եկան, եկան ֆէտայիները, եկան ու ոչ ոք չի գիտեր անոնք ո՞ր երկրէն են, անոնք ուխտած են մարդ չձգել)։

Քիւրտը որ հայ ֆէտայիի սարսափէն կ՚երգէր այս եւ նման բազմաթիւ երգեր, երբեք սխալած չէր։ Հայ ժողովուրդի մէջ դարերով անթեղուած կրակը բռնկած էր, այլ եւս համբերութեան չափ եւ սահման չէր մնացած։ Հայ ժողովուրդի ամէնէն ընտիր զաւակները, արհամարհելով ամէն ինչ, իրենց թանկագին կեանքը ի սպառ դրին ու ասպարէզ նետուեցան «մահ կամ ազատութիւն» խորհրդանշանով։ Ինչպէս կ՚երգէ Քիւրտը, ոչ ոք չէր գիտեր անոնք որ երկրէն կուգային, բայց անոնց բոլորին նպատակը մէկ էր. անոնք ուխտած էին կամ մեռնիլ եւ կամ ազատել ստրկացած հայ ժողովուրդը։ Եւ այդ նուիրական նպատակին շուրջ քանի մը տասնեակ տարիներ բազմաթիւ եւ անհաւասար կռիւներ մղեցին մեր դարաւոր թշնամիներուն դէմ։ Անոնք զարկին եւ զարնուեցան, մինչեւ որ օր մըն ալ հասան իրենց նպատակին եւ հիմը դրին հայ պետականութեան եւ ստեղծեցին դարերով երազուած անկախ Հայաստանը։ Ճիշդ է, շատ կարճ տեւեց անկախութեան շրջանը, չորս կողմէն շղթայեցին եւ դերակշիռ ուժերով խլեցին զայն, բայց փաստօրէն այսօր կայ այդ Հայաստանը եւ անոր հողին վրայ կ՚ապրի մէկ միլիոն ժողովուրդ.

Մարդիկ որքան որ կ՚ուզեն՝ թող ուրանան եւ սեւցնեն Դաշնակցութեան անցեալը եւ ներկան, պատմութիւնը շատ յստակ է։ Դաշնակցութիւնը ոգի ներշնչեց հայ ժողովուրդին, զայն վարժեցուց զարնելու եւ զարնուելու։ Դաշնակցութեան գաղափարին տարածումով էր որ վախկոտ ու անպէտ համարուած Հայուն ծոցէն դուրս թռան անմահ հերոսներ, որոնց կատարած քաջագործութիւնները այսօր առասպելներու կարգն են անցած.

Հայ ժողովուրդը առանց այդ գաղափարին չի կրնար ապրիլ։ Եթէ նոյն իսկ օր մը պատահի որ Դաշնակցութեան անունը վերնայ մեր մէջէն, անոր ցանած սերմերը եւ ճգնումը երբեք չպիտի վերնան, մինչեւ որ հայ ժողովուրդը, իր լրիւ ազատութիւնը գտնէ։ Իսկ այդ ազատութիւնը գտնելու ճամբան գտած է Դաշնակցութիւնը, մօտ կէս դարէ ի վեր

Գ. ՎՐԷԺ

ԾԻԾԱՂ

Զախուեր պատկերահան մը շան մը պատկերը կը գծէր։ Կինը իր մօտ կանչելով ըսաւ.— Տե՛ս, կարծես թէ իրապէս ողջ շուն մըն է։

— Այո, սիրելի ամուսինս, ես ալ «այդպէս» կարծելով շաքարները մէջտեղէն վերցուցի։

ԱՌԱՋԻՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐԸ Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Ինչպէս գրած էինք, Հ. Յ. Դ. Թանգարանին բացման առթիւ, չորս մը նուէրներ եղած են, առաջին օրն իսկ։ Ընկ. Գիւլխանդանեանը նուիրեց Թանգարանին երեսուն տարի առաջ Գանձակ աշխատած ատեն, Գանձակի Հ. Յ. Դ. կանանց խումբի կողմէ իրեն նուիրուած գեղեցիկ արծաթեայ ծխատուփ մը՝ յատուկ մակագրութիւններով, ինչպէս եւ Գանձակի հասարակութեան կողմէ մատուցուած ալպոմ մը՝ լեցուն ստորագրութիւններով։

Տիկ. Հայկանոյշ Գիւլխանդանեան նուիրեց իր հարազատ եղբօր՝ Գրիգոր Աղաջանեանէ մնացած միակ յիշատակը, անոր արծաթէ բաժակակալը։ Ընկ. Աղաջանեան եղած է Նաւթաշխարհի (Բագու-Բալախանի) կուսակցական ամէնէն հմայիչ դէմքերէն մէկը, խոր յարգանք եւ սէր վայելելով կուսակցութեան մէջ։

Ընկ. Վ. Փափազեան (Կոմս) նուիրեց կապարէ ձուլուած, ոսկի շրջանակով մատանի մը։ Այս մատանիի կապարը Դաշնակցական Թէքէյին մահացու վէրք պատճառող գնդակի մէկ երրորդ մասն է (միւս երկու մասը բաժնուած էր՝ մէկ մասը Արամին, նոյնպէս մատանիի ձեւով, իսկ միւս մասը Վանեցի մարտիկ Վազարշակի մօտ էր)։ 1915ին, Դաշնակցական Թէքէյի սպանութենէն մէկ շաբաթ յետոյ, Վանի ընկերները նահատակ ընկերոջ ծոծրակէն հանուած գնդակը մատանիի ձեւով մատանի շինել կուտան։ Այդ օրերուն թրքահպատակ Հեղինէ Եղիազարեան (յետագային Տիկ. Փափազեան) հոն է եղած եւ ընկերները մատանին նուիրելով անոր, խնդրած են, որ եթէ Կոմսը ազատի Սասունէն, յանձնէ իրեն իբր «հմայեակ» ... Ընկ. Փափազեանի միւս նուէրն էր մետաքսէ նուրբ թելերէ հիւսուած եւ ծաղկանկար քսակ մը (դրամապանակ)։ Քսակին վրայ հիւսուած են հետեւեալ խօսքերը.— «Նուէր Մահիկին Վ.-էն, 1907»։ Այդ քսակը քանոտէն ընկեր Կոմսին նուէր է ուղարկած Վարդգէսը.

Ընկ. Վ. Նաւասարդեան Թանգարանին յանձնեց Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի կողմէ տրամադրուած հետեւեալ իրերը.—

1. 1932ին Պրուքլինի մէջ մեռած մեր երիտասարդ ընկերոջ՝ Աստուր Զնտանի հայկական նամականիշներու թանկարժէք հաւաքածոն։

2. Ստրզիկովսկիի աշխարհահանօթ գործը (Հայկական ճարտարապետութեան մասին), փառակազմ, Հ. Հ. Կառավարութեան նախագահ Ա. Ահարոնեանի կողմէ նուիրուած Ռեփլ-սընի։

3. Զեխիոյ նախկին նախագահ Մասարիկի գլխաւորութեամբ խմբանկար մը, լուսանկարուած Ռուզինեթրի մէջ, ուր կայ նաեւ ընկ. Արմէն Գարոյի նկարը։

4. Եւրոպայի Հայ Ուսանող. Միութեան (հին, նախապատերազմեան շրջանի) երկու իւղաներկ նկարները (պաստառի վրայ), ուր կայ հայկական եռագոյն դրօշ, սակայն տարբեր գոյներով։

5 Ողջ եւ կարեւոր դէմքի մը (յարգելի պատճառներով անունը չենք յիշեր) մէկ լուսանկարը, նուիրուած Արմէն Գարոյի։

— «Այս երեքից բացի — գրում ընկ. Նաւասարդեան — ես Թանգարանին պիտի տրամադրեմ մասունքի արժէք ունեցող մի նամակ եւս։ Վերջին եւ երկրորդ անգամ լինելով, երբ Սինկ Սինկի երկու ճշմարիտ սուրբերին՝ Նշանին եւ Մատթէոսին մահուան կը դատապարտէին, մահուանից գործադրութիւնից 48 ժամ առաջ, համաձայն սովորութեան, մեր երկու յաւէտ սիրելիներին կ՚առաջարկեն իրենց վերջին խօսքը ասել, արտաքին աշխարհից յաւիտենապէս կտրուելուց առաջ։ Առիթից օգտուելով, Նշան Սարգիսեանը իր վերջին նամակը կը գրէ։ Այդ նամակն է ահա, որ բերել եմ այս Թանգարանի մէջ պահելու համար։ Աւելորդ չեմ համարում յայտնել այստեղ որ երբ նման առաջարկ կը լինի նաեւ մեր միւս մահապարտին՝ մեծատաղանդ Մատթէոսին, նա կը պատասխանէ.—«Ինչո՞ւ պիտի գրեմ, ո՞վ ըսաւ թէ ես ելեկտրական աթոռ պիտի նստիմ, քանի կայ ու կ՚ապրի Դաշնակցութիւնը, մենք աթոռ չենք նստիր»։ Ինչպէս գիտէք, արդարացաւ Մատթէոսի այս նախագուշակութիւնը»։

Ընկ. Աշոտ Իսահակեան Թանգարանին նուիրեց Արամի մէկ զինուորական պլուզը, որ ձեռքէ ձեռք անցնելէ ետք, 14 տարի առաջ իր ձեռքն անցած եւ սրբութեամբ պահած է օր մը կուսակցական Թանգարանին յանձնելու համար։

Ընկ. Աշոտ-Արծրունի նուիրեց Արմէն Գարոյի ինքնահոս մէկ գրիչը (ոսկեայ օղակով), որ 1924ին Ժընեւի մէջ իրեն նուիրած էր Արմէն Գարոյի կինը՝ Տիկ. Մաչուկ։

Վիէնի պատգամաւոր երիտասարդ ընկեր Մուշեղ Մուրատեան հարիւր ֆր. նուիրեց՝ նկարներու համար շրջանակ գնելու։ Ուրիշներ ալ կը փափաքէին դրամական նուէրներ ընել, սակայն այդ օրը արգիլուեցաւ։

Անշուշտ շատերը իրենց քով ունին պահած ընկերներէ մնացած թանկագին յիշատակներ, որոնց միակ նուիրական տեղը նորահաստատ կուսակցական Թանգարանն է։

Ա. Ա.

ՄԺԵՂԱՍՊԱՆ

Ամերիկայի մէջ դժուար է, կ՚երեւի կէնկսթըրներէն ազատուիլը, մինչդեռ մժեղներու ձեռքէն կամ խայթէն ազատուելու ճարը գտեր են հոն, շատ գործնական միջոց մը։ Նոր լապտեր մը փոքրին քաշող խողովակի մը ծայրը հաստատուած ելեկտրական հզօր լոյսով։ Արդ, երեկոները լապտերը պիտի ճառագայթէ, փոքր քաշող խողովակն ալ պիտի գործէ, եւ ահա քանի մը քիլոմեթր շրջակայքը գտնուող ճանճեր ու մժեղներ պիտի մօտենան կամայ ակամայ, եւ անմիջապէս պիտի ծծուին եւ փճանան։ Այս գիւտը հոս Ֆրանսա ալ իսկոյն բերել անհրաժեշտ է, քանի որ տարուէ տարի սկսած է աւելնալ խայթող ճանճերու եւ մժեղներուն քանակը։ Մանաւանդ այս տարի կարծեմ ամէն մարդ փորձը առաւ։ Շուէյցի կողմերը ճանճերը մաքրեր են եւ ճանճերն ու մժեղները անկէց գաղթական եկեր են Ֆրանսա, ինչպէս գրեց անցեալները Լիոնի «Փրոկրէ»ն։ Անոնք ալ étrangers են, Ֆրանսայի բախտն է։

«ՊԱՆՔ ՕԹՈՄԱՆ»Ի ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Պոլսոյ ամէն թաղերէն տասնեակ հազարաւոր Հայեր եկած էին «Սահմանադրութեան նոր բարեւ տալու»։ Եւ այդ պատմական օրը, դաշնակցական երիտասարդ գործիչները անվախօրէն հրապարակաւ յայտնի ըրին Դաշնակցութեան խօսքը, Թուրք լրտեսներու ներկայութեան։

Դժբախտաբար կարճ տեւեց հայ ժողովուրդի ուրախութիւնը։ Համիտ կրցաւ օգտուիլ եւրոպական պետութեանց ներքին դաւերէն եւ մոռացութեան տուաւ բարենորոգումներու ծրագիրը։ Հալածանքը եւ ձերբակալութիւնները կը շարունակուէին։ Լրտեսները լծուած էին աշխատանքի։

Հ. Յ. Դ. Պոլսոյ Կեդր. Կոմիտէի որոշումով իրարու ետեւէ կ՚իյնային մատնիչներն ու դաւաճանները։

1895 ապրիլ 3ին Ղալաթիոյ մէջ դաշնակցական ահաբեկիչի ատրճանակի հարուածներուն ներքեւ կ՚իյնար լրտես Արտաշէսը։

Յունիս 9ին քոմիսէր Հաճի Տիգրանը, յունիս 23ին մատնիչ վիրաւոր Թիւթիւնճիեան, իր տան առջեւ։ Ահաբեկչական գործողութիւնները մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծէին դաշնակցական շարքերուն մէջ. Անձնազոհութեան գաղափարը կը վարակէր բոլորը։

Դաւաճանները կ՚ապրէին Դաշնակցութեան վրիժառու գնդակի սարսափին տակ։

1895 սեպտ.ին տեղի ունեցաւ Հնչակեաններու կազմակերպած խաղաղ ցոյցը, Պապը Ալիի առջեւ։ Հայերու խնդրանքին սուլթանը պատասխանեց զէնքով։ Կառավարութեան թելադրութեամբ Թուրք ու քիւրտ խուժանը յարձակեցաւ անզէն Հայերու վրայ։ Պոլսոյ փողոցները ներկուեցան անմեղ արիւնով։ Շատեր ապաստանեցան եկեղեցիները եւ քանի մը օր փակուեցան հայ խանութները։

Կարմիր բռնակալը չգոհացաւ թափուած արիւնէն։ Միւշիր Շաքիր փաշայի ղեկավարութեամբ կազմակերպեց Անատոլուի հայկական ընդհանուր ջարդը։ Տասնեակ հազարաւոր Հայեր սրախողխող եղան։ Թալանը եւ ջարդը շարունակուեցան քաղաքէ քաղաք եւ գիւղէ գիւղ։ Ամայացան հայ տուները եւ սեւ հագան հայ մայրերն ու հարսները։ Նորէն չշարժեցան Պոլսոյ մեծ պետութեանց դեսպանները եւ լռութեամբ մոռցան ամէն ինչ։

Պապը Ալիի ցոյցէն վերջ, կազմալուծուեցաւ Հնչակեան կուսակցութիւնը։ Պոլսոյ հայութիւնը սահմռկած էր։ Յուսահատութիւնը ընդհանուր էր։ Բայց Դաշնակցութիւնը կը մնար պատնէշին վրայ։

1896ը թեւակոխեցինք սուգով եւ վրէժխնդրութեամբ։ Դաշնակցութիւնը լծուած էր տենդագին աշխատանքի։ Հալածանքը եւ ձերբակալութիւնները կը շարունակուէին սանձարձակ։ Հայ լրտեսներու գործերը չէին վրիպեր Դաշնակցութեան աչքէն։

1896 մայիս 15ին իրիկուան ժամը 7ին անծանօթ ահաբեկիչներու գնդակներով սպաննուեցաւ Գում Գափուի քոմիսէր Մարգարը։ Մայիս 27ին դաշնակցական ահաբեկիչի դանակի անողորմ հարուածներուն ներքեւ կ՚իյնար մատնիչ մը, Մայր Եկեղեցիի լուսարար Վանեցի Յովհաննէսը։ Ահաբեկիչը հետապնդուեցաւ ոստիկաններու կողմէ եւ անհաւասար կռիւի մէջ ինկաւ հերոսաբար։

Իսկ օգոստ. 3ին գիշերուան ժամը 2ին Սկիւտար, Պէյլէրպէյի պարտէզի թատրոնէն դուրս ելած միջոցին, դաշնակցական ահաբեկիչներու վրիժառու գնդակներով սպաննուեցաւ նախկին Հնչակեան մատնիչ մը եւս, Սամբրէ վարդապետ Պէնլեանը։ Ահաբեկիչները ազատած էին (Ծղօ եւ ընկերը)։

Ահաբեկչական գործողութիւնները նոր ուժ եւ հաւատք կը ներշնչէին հայ ժողովուրդին, իսկ սարսափ Թուրք պաշտօնէութեան։

Կախաղանները կը բարձրանային Պոլսոյ մէջ։ Դաշնակցական անձնուրացներ՝ Ռոստոմեան Գէորգ, Զմկածաղցի Յովսէփ, Չնկիլէրցի Գարեգին Թօփուզեան, Գալուստ Ասատուրեան, առանց ընկրկելու, բարձրացան կախաղան։ Ընկերներով գացի տեսնելու իրենց անշնչացած դիակները։ Անոնց մահը սարսափ չազդեց մեր վրայ։ Փառք եւ պատիւ էր մեռնիլ Դաշնակցութեան դրօշին տակ. Անոնք կատարած էին իրենց պարտականութիւնը եւ իրենց կախաղանի բարձունքէն կը ճառագայթէր ազատագրութեան պայքարի փառքը։

Աստղեր կը մարէին Դաշնակցութեան երկնակամարին վրայ, բայց հարիւրաւորներ ծնունդ կ՚առնէին։

Հեռաւոր վայրերու մէջ կատարուած բանտարկութիւնները, սպանութիւնները, հալածանքը արձագանգ չէին գտներ Պոլսոյ դեսպանատուներու սեմերէն ներս։ Սուլթանի կառավարութիւնը հաւասարաչափ հեռագիրներով կ՚օրօրէր եւրոպացի դիւանագէտները եւ կը յայտարարէր՝ «անդորրութիւնը կատարեալ (Ասայիշ պէրքէմալ տըր)»։

Հայ ժողովուրդի կացութիւնը կը ծանրանար օրէ օր։ Մեր ղեկավարները համոզուած էին որ յեղափոխական շարժումները ծովեզերեայ քաղաքներու, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ, ուր Եւրոպացիները տնտեսական մեծ շահեր ունէին, կրնային հրաւիրել եւրոպական պետութիւններու միջամտութիւնը ի նպաստ հայ ժողովուրդի պահանջներուն։ Բաբկէն Սիւնին յղացած էր ծրագիր մը,— գրաւել Պանք Օթոմանը եւ միեւնոյն ատեն Պոլսոյ կարեւոր կեդրոններու մէջ ռումբեր նետելով անդամալուծել տնտեսական կեանքը մինչեւ որ մեծ պետութիւններ իրաւունք տային հայ ժողովուրդի արդար պահանջներու գործադրութիւնը։

Այսօր, երկար տարիներ անցեր է եւ դեռ գուրգուրանքով կը յիշեմ Բաբկէն Սիւնին որ Վահան Տօղրամաճեանին հետ վար կ՚իջնէր Կեդրոնական վարժարանի սանդուղներէն։ Ո՜վ կը նար երեւակայել որ այդ թեկնող, մեղմ նայուածքով երիտասարդը կը ծրագրէր մեծագոյն դաւը սուլթաններու կայսրութեան ստեղծուածէն ի վեր։ Բաբկէն Սիւնին՝ Թրքական նաւային վարժարանի ուսանողը, գլուխը կախ, անշուք արտաքինով, թաղէ թաղ կը շրջէր, ոչ մէկ կասկած արթնցնելով Թուրք լրտեսներու մէջ։

Օգոստոսի մէջ էինք, շշուկներ տարածուած էին։ Բան մը պիտի պատահէր։ Ի՞նչ, ոչ ոք գիտէր։ Ցուրտ էին օրերը։ Ոստիկանութիւնն ալ կասկածներ ունէր։ Հսկողութիւնը խստացած էր։

(2)

ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ԲԱՆԻ ՀԵՏՆԱԿԱՆԸ

ԱԽՈՐԺԱԿԸ ՈՒԺԵՂԱՒ...

Կ'ըսեն՝ երբ մանուկը չփացնես, օր մըն ալ կ'ելլէ երկինքի լուսինը պահանջելու:

Թուրքը կը նմանի այս չփացած մանուկին:

Կ'ուզէ ու կ'ուզէ, ոտքերը գետինը զարնելով կը պահանջէ:

Գոհ չէ իր ունեցած ընդարձակ հողերով, ուր հարիւր միլիոն» խնլացի ժողովուրդ, լայնքին ու երկայնքին կրնայ տարածուիլ, զարգանալ եւ ծաղկիլ, ինչպէս եղած էր ժամանակին Ասորեստանի, Բաբելոնի, Հայաստանի օրով, այսօր այդ հողերուն վրայ ցեղերը իրենց անկախութիւնը կը սգեն, բուերու նուագին տակ: Եւ ինք աչք տնկած է ուրիշներու չհնցուցած հողերուն:

Բայց Թուրքը կ'ախորժի աւերակներէ եւ շէնութիւնը իր ջիղերուն կը դպչի: Իրեն պէտք եղածը լայնատարած եւ աւերակ հողն է: Ան՝ հետեւելով Կեօթէի «Լոյս աւելի լոյս» նշանաւոր խօսքին, կը պոռայ անընդհատ — «հող, աւելի հող»:

Իր բարեկամները վարժեցուցին զինք ուզանութեան:

Կիլիկիան տուին, Իզմիրը գրաւելու եւ աւերակի վերածելու օգնեցին, Ֆրանկեան բռնի Պոլսոյ կոնակը փակցուցին եւ տուին Թուրքին, Ատալիան քիթին հեռացուցին: Կարսը նուիրեցին իրեն եւ զինք կնքահայր կարգեցին Ազրբէջանի վրայ, Վերջերս ալ Նեղուցները զինեցին իր անունով:

Բայց մեր ազանները այս բոլորը վերագրելով իրենց քաջութեան ու խելքին՝ չփացան ու փքացան:

Եւ հիմա ելեր կ'ուզեն Անտիոքը եւ Իսքէնտէրունը: Վաղը Հալէպ, Պէյրութ ու Դամասկոսին ալ ճանկ պիտի նետեն: Ամբողջ Սուրիան պահանջելէ վերջ, պիտի անցնին Պաղեստինին ու Եգիպտոսը, Սուտանն ու Թունուզը, Ալճէրին ուզելու:

Աւելի առաջ երթալով Պուլկարիան, Ռումանիան, Սերպիան, Ցունաստանը, Պոսնա Հերսէկը մինչեւ Վիէննա կը կշտանա՞ն այսչափով

Ոչ: Աչք ունին Կովկասի, Թաթարիստանի, Իրանի, Քըրկըզիստանի, Պելուճիստանի, Աֆղանիստանի, Մոնկոլիոյ, Չինաստանի եւ Եթովպիոյ ու Հնդկաստանի իսլամական մասին...

Կը յիշէք անշուշտ, որ մեծ պատերազմին համիսլամական պատուիրակութիւն մը ղրկեցին հոն փաթթոցաւոր գերման հօճաներէ կազմուած, իսկ վերջերս ալ զօրավարներ տուին հապէշական բանակին՝ Իտալիոյ դէմ կռուելու համար:

Իրաւունք չունի՞ Թուրքը: Անիրաւ չէ անշուշտ, քանի որ ուզածը կու տան իրեն: Եթէ ինք ալ չուզէ «ուզէ՛, պահանջէ» կը փսփսան ականջին, ձեռն ալ տրվեցնելով իրեն:

Բայց ան գիտականօրէն եւ պատմականօրէն իրաւունք ունի պահանջելու ամբողջ երկրագունդը: Չէ՞ որ բոլոր քաղաքակրթութիւններու, ազգերու՝ եւ լեզուներու մայրը Թուրքն է (Մանաւանդ այս կէտը հաստատեցին պայ Արթաքի Ճէպէլի եւ Մարթաճան Ակոբի պէս նշանաւոր գիտնականներ:

Ուրեմն վէճի եւ կասկածի տեղի չի մնար:

Ինծի մնայ, երկրագունդին ճիշդ կեդրոնը գտնելով հոն պէտք է հաստատել Թուրքիոյ մայրաքաղաքը, իսկ երկրագունդին անունն ալ փոխելով կոչելու է Թրքագունտ կամ Քամալիստան.

Հապա լուսի՞նը, պիտի ըսէք: Ան սկիզբէն կը պատկանի իսլամներուն, իրենց Ռամազանի օրացոյցն է ան, միեւնոյն ատեն Թուրքերուն դրօշանիշն է, եւ մանաւանդ կը նմանի Թրքական պէօրէկի (կարկանդակ): Թերեւս լատիներէն լին կամ լունա բառն ալ Թուրքերէն կէլին կամ մէլուն բառէն ծնած է: Լուսինին դէմքն ալ երբեմն արիւնի գոյն կ'առնէ իր տիրոջ նմանելու համար անշուշտ

Ներկայիս, Թուրքը կրկին փոքր պահանջ մըն է դրած: Կ'ուզէ որ Իսկէնտէրունը եւ Անտիոքը «անկախ» ըլլան՝ իր հսկողութեանը տակ, եւ սաքիկա զուտ մարդասիրական նպատակով:

Այդ երկրամասի Թուրք ժողովուրդը, «Ջարդի» վտանգին տակ կը գտնէ եղեր, ինք երբ ժամանակին՝ այդ վտանգէն կ'ուզէ պաշտպանել իր պապենական արհեստով ...

Եթէ այսպէս շարունակուի, օր մը, հետեւելով Ի. վարպետներու օրինակին կամ թելադրանքին, Թուրքը գաղթավայր ուզելու նորոյթին ալ ձեռք պիտի զարնէ՝ ապագային բազմանալիք իր Մէհմէտճիքներուն համար:

Ես կ'առաջարկեմ, եթէ ոչ գաղթավայր, գոնէ Թրքական հովանաւորութիւն պալքանեան պետութիւններու, օրինակ Ցունաստանի, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ Սերպիոյ վրայ, որոնք երկար տարիներ զրկուած մնացին Թրքական գուրգուրանքէն եւ քաղաքակրթութենէն.

Իրաւունքն ու արդարութիւնն ալ, այս կը պահանջեն Ազգերու Դաշնակցութենէն

Կ. ՓԵՏՈՒՇ

«ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԱՐԻՒՆԸ ԿԱԹԻԼ ԱՌ ԿԱԹԻԼ ՏԱԼՈՒ»

ԽՄԲ.— «Խորհ. Հայաստան»ի սեպտեմբեր 26ի թիւէն Ցոյնութեամբ կ'արտատպենք այս նամակը, որուն ամբողջական խորագիրն է.— «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԿԵԱՆՔԸ, ԻՐԵՆՑ ԱՐԻՒՆԸ ԿԱԹԻԼ ԱՌ ԿԱԹԻԼ ՏԱԼՈՒ ԼԵՆԻՆԻ, ՍՏԱԼԻՆԻ ԳՈՐԾԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ».—

(Ցաջորդով Ցոյնքան «թանկագին» Բերիայի ուղղուած նամակը)...

«Ձեզ, Հարազատ Հայր, ուսուցիչ, կոմունիզմի մեծ եւ իմաստուն առաջնորդ, Հայաստանի բոլոր բոլշեւիկների եւ աշխատաւորների անունից բոցավառ, սրտագին ողջոյն է յղում Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն

Կուսակցութեան, խորհրդային իշխանութեան հանդէպ, մեծ խորհրդային ժողովրդի հանդէպ գազանային ատելութեամբ լցուած սրիկաների, ստխտակ բանդիտների, Գեստապոյի գործակալ տրոցկիստական-զինովիեւական մարդասպանների բանդան, որ սպաննեց ձեր ամենամերձաւոր ու սիրելի զինակցին, մեր կուսակցութեան լաւագոյն զաւակներից մէկին՝ Սերգէյ Միրոնովիչ Կիրովին, փորձում էր անկիւնից իր թունաւոր գնդակն ուղղել մեր կուսակցութեան սրտին եւ ուղեղին, խորհրդային մեծ ժողովրդի սրտին:

Ողորմելի, անարգ մարդասպանների հաշիւը սխալ դուրս եկաւ:

Նրանք մոռացել էին, որ բոլորը, ովքեր կը փորձեն ձեռք բարձրացնել պրոլետարական դիկտատուրայի վրայ, մեր մեծ հայրենիքի վրայ, անողորմաբար կը ճզմուեն ու կ'ոչնչացուեն:

Հայաստանի բոլշեւիկները, որոնց, ինչպէս եւ Վրաստանի բոլշեւիկներին, դաստիարակել եւ կոփել էք դուք հերոսական մարտերում, որդիական անհուն սիրով նուիրուած ձեզ՝ ստալինեան երդում են տալիս վերջնականապէս ոչնչացնելու, հողմացրիւ անելու սոցիալիզմի թշնամիներին:

Իրականացնելով լենինեան-ստալինեան ազգային քաղաքականութիւնը, ձեր իմաստուն ցուցումները, բազմանիւր քայլափոխում զգալով ձեր ուշադրութիւնն ու հոգատարութիւնը, Հայաստանի բոլշեւիկները եւ աշխատաւորները ձեր հաւատարիմ աշակերտ, Անդրկովկասի բոլշեւիկների մարտական ղեկավար ընկ. Լավրենտի Բերիայի անմիջական ղեկավարութեամբ, մեծագոյն յաջողութիւններ են ձեռք բերել սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր ճակատներում:

Ձեռք ձեռքի տուած Վրաստանի եւ Ազրբէջանի ժողովուրդների հետ, նրանց եղբայրական օգնութեամբ, Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները մեր մեծ Միութեան ծաղկուն հանրապետութիւն դարձրին ցարական Ռուսաստանի նախկին յետամնաց ծայրերկիրը, որը վերջնականապէս քարուքանդ էին արել հայ Ֆաշիստ-Դաշնակները:

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորներն այդ յաջողութիւններն ձեռք են բերել՝ ջախջախելով հայ ժողովրդի թշնամի Դաշնակներին, նրանց գործակալ հայ «ձախերի»-նացիոնալ ուկլոնիստների զազրելի թափթփուքներին, որոնք միախառնուել էին մեծապետական շովինիստներին, տրոցկիստական զինովիեւեան տականքներին.

Հայաստանի Կոմունիստական կուսակցութեան Կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանը, քօղարկուելով ազգային, կենցաղային առանձնայատկութիւններով ու տրադիցիաներով, վերջնականապէս խճճուելով իր նացիոնալիստական կապերի մէջ, հովանաւորում էր նացիոնալիստական, հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին: Երկերեսանի Խանջեանը, խաբելով կուսակցութեան, միախառնուել էր հակայեղափոխական տրոցկիստական, Դաշնակցական, նացիոնալիստական տարրերի հետ եւ նպաստում էր նրանց հակախորհրդային աշխատանքին:

Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան Կենտկոմը, Հայաստանի կոմունիստական կազմակերպութիւնները, ընկեր Բերիայի ղեկավարութեամբ, էլ աւելի բարձրացնելով ստալինեան զգաստութիւնը, կարողացան երեւան բերել, մերկացնել ու ջախջախել հակայեղափոխական տրոցկիստներին, նացիոնալիստներին եւ նրանց թափթփուքներին:

Հայաստանի բոլշեւիկները եւ բոլոր աշխատաւորները ցասումով դատապարտեցին Խանջեանի ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտը:

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները աւելի ամուր համախմբուեցին Լենինի-Ստալինի կուսակցութեան մեծ դրօշի շուրջը, ստալինեան Կենտրոնական Կոմիտէի շուրջը, համաշխարհային կոմունիզմի առաջնորդ մեծ Ստալինի շուրջը:

Ամրակուռ եւ անխախտելի է Անդրկովկասի ժողովուրդների բարեկամութիւնը, Խորհրդային մեծ Միութեան ժողովուրդների բարեկամութիւնը:

Անսահման է նրանց սէրն ու նուիրուածութիւնն իրենց սոցիալիստական հայրենիքի հանդէպ:

Հայաստանի բոլշեւիկները եղել են եւ կը լինեն մեր մեծ կուսակցութեան գործի հաւատարիմ մարտիկները: Նրանք պատրաստ են իրենց կեանքը, իրենց արիւնը կաթիլ առ կաթիլ տալու Լէնինի-Ստալինի գործի յաղթանակի համար:

Կեցցէ՛ ժողովուրդների ստալինեան բարեկամութիւնը

Կեցցէ՛ Լէնինի-Ստալինի մեծ կուսակցութիւնը:

Կեցցէ՛ մեր հարազատ, մեծ Ստալինը:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՔԱՆԻ ՆԱՒ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ

Տէյլի Թելէկրաֆի նաւային աշխատակիցը շահեկան տեղեկութիւններ կու տայ իր թերթին մէջ՝ ընդհանուր պատերազմին ատեն Թրքական նաւատորմին կրած կորուստներուն մասին:

Մինչեւ հիմա որոշապէս յայտնի չէր թէ անգլիական սուզանաւերը — որոնք բազմաթիւ ականներու եւ պաշտպանողական ցանցերու մէջէն Մարմարա մտած էին եւ կը վտանգէին Տարտանէլ Վոսփոր գծին ապահովութիւնը — քանի՞ նաւ ընկղմած էին այդ ծովուն վրայ: Առաջին անգամ ըլլալով գերմանական ամսագիր մը պաշտօնական վիճակագրութիւն մը հրատարակեց անցեալ շաբթու, մանրամասնելով այդ կորուստները: Ահաւասիկ ցանկը ընկղմած նաւերուն. —

Անուն	Տարողութիւն թօննօ	Թուական
Մէսուտիէ	9250	13.12.914
Խայրէտտին Պարպարոս	10.060	8.8.915
Եար Հիսար	305	3.12.915
Նուր էլ Պահր	200	1.5.915
Սագըզ	510	20.8.915
Փէյլէնկը Տէրիա	900	23.5.915
Փէյքը Շէվքէթ(*)	775	6.8.915

«Եար Հիսար» թորփիլարձակը երկու անգամ ընկղմած է: Նախ 1915 օգոստ. 23ին, ծանծաղ ջուրի մէջ, դուրս հանուած եւ նորոգուած է, յետոյ երեք ամիս վերջը երբ E.11 սուզանաւը ծովուն յատակը ղրկած է զայն՝ նաւաստիներով միասին:

Միայն իր սուզանաւերուն միջոցով չէ որ Անգլիա ջարդուփշուր ըրած է Թուրքիոյ նաւային ուժը: Վերոյիշեալ պաշտօնական վիճակագրութիւնը կը խոստովանի որ երբ անգլիական օդանաւերը յարձակում գործեցին Պոլսոյ վրայ 1917ի յուլիս 9ին եւ 10ին, Թրքական 620 թօննոց արդիական Նատիկիարը Միլլէր թորփիլարձակն ալ ընկղմեցաւ եւ իր նաւաստիներէն 29 հոգի մեռան իսկ 17 հոգի վիրաւորուեցան: Նոյն օդային յարձակումին օրը Նիւմունէի Համիէ(?) թորփիլարձակն ալ կիսով ընկղմած էր, բայց Գերմանացիները կրցան ծովեզերք քաշել զայն:

Բացի Անգլիացիներէն, Ռուսերն ալ բաւական խոշոր վնասներ պատճառեցին Թուրքերուն՝ Սեւ ծովուն մէջ

Թուրքիա ընդամէնը կորսնցուց երկու զրահաւոր, մէկ յածանաւ, տասներեք թնդանօթակիր, ութ թորփիլարձակ, երկու ականածիր, վեց ականահաւաք եւ հինգ պահականաւ:

Ուրեմն համեմատելով իր ուժին հետ, Թրքական նաւատորմը շատ աւելի մեծ կորուստ ունեցաւ քան պատերազմող կողմերէն որ եւ է մէկը:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴՈՒՐՍԻ ԱՆՀԱՏԱՆՔԸ

«Յուսաբեր» կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 հոկտ.).

— «Եւ եթէ առաջ Մոսկուան, ինք միամիտ ձեւանալով, այնքան միամիտ կը կարծէր ուրիշները, որ կը խօսէր, թէ պիտի կլլեն եւ իրապէ՞ս գտնուեցան ալ կլլողներ — իր հաւաստիացումները Կոմինտերնի անկախութեան մասին, այսօր այդ փափկանկատութիւնը եւս մէկդի դրուած է եւ արտասահմանի մէջ արդէն շատոնց ջնջուած են սահմանները խորհրդային պետութեան դիւանագիտական կամ առեւտրական ներկայացուցչութեանց եւ Կոմինտերնի գործակալութեանց միջեւ: Եւ պէտք չկայ առանձնապէս խորաթափանց ըլլալ համոզուելու համար, որ ոչ միայն երկուքին ալ ծախսերու դրամը նոյն աղբիւրէն կը բխի, այլ եւ բոլշեւիկ գործունէութեան բոլոր ծրագիրներն ալ անոնք միասնաբար կը կազմեն: Կը բաւէ յիշել փաստ մը միայն, որուն դէմ անզօր պիտի ըլլար անգամ բոլշեւիկեան սոփեստութիւնը: Մոսկուայի վերջին դատավարութեան միջոցին երեւան եկաւ, որ բոլոր երկիրներու մէջ ալ խորհրդային դեսպանատուները, իրենց բոլոր կարելիութիւններով, կը գտնուին Կոմինտերնի տրամադրութեան տակ. միեւնոյն ատեն դիւանագիտական ներկայացուցչութեանց անդամներու եւ համայնավար քարոզիչներու պաշտօնները այն աստիճան խառնուած էին իրարու, որ դատավարութենէն ետք պէտք եղաւ քննութիւն կատարել դեսպանատուներու մէջ այնպիսի խնդիրներու շուրջ, որոնք ոչ մէկ առնչութիւն ունէին դիւանագիտութեան հետ

Այս սխալներուն մէջ մէկէ աւելի անգամներ անդրադարձած ենք բոլշեւիկներու արտասահմանեան գործունէութեան, մատնանշելով, որ իրենց ծրագիրը միշտ ալ նոյնը չէ եւ կը ձեւափոխուի՝ համաձայն «առարկայական պայմաններուն» պահանջին. Բոլշեւիկները յաճախ կը փոխեն նաեւ իրենց գործունէութեան վայրը, աւելի ճիշդ՝ մասնաւոր ոյժ կու տան իրենց աշխատանքին մերթ այս, մերթ այն երկրին մէջ, նայելով թէ ուր աւելի յաջող յարմարութիւններ կ'ունենան տարածելու համար իրենց գործունէութիւնը նաեւ ուրիշ երկիրներուն վրայ:

Այսպէս, մէջին Եւրոպայի համար իրենց կեդրոնը ատեն մը Աւստրիան էր, ապա՝ Չեխոսլովաքիան: Իսկ Սկանտինաւեան երկիրներու համար անոնք հիմա կեդրոնավայր ընտրած են Տանիմարքան, գոնէ այդ կը ցուցնէ վերջին ամիսներուն հոն մասնաւոր թափ առած համայնավար գործունէութիւնը:

Արդարեւ, Տանիմարքայի համայնավար կուսակցութիւնը այնքան փոքրաթիւ է, որ մինչեւ օրս ալ ոչ մէկ ազդեցութիւն ունէր ներքին պետական կեանքին վրայ. կը բաւէ յիշել, որ ան կրցած էր — այն ալ միայն վերջին ընտրութիւններուն — ընդամէնը երկու աթոռ շահիլ խորհրդարանին մէջ: Հակառակ ատոր, սակայն, անոնք իրենց տրամադրութեան տակ ունին բաւական ճոխ մամուլ եւ յաջողած են կեանքի կոչել եւ իրենց ազդեցութեան ենթարկել կարգ մը կարեւոր կազմակերպութիւններ, ինչպէս օրինակ՝ «Խորհրդային Միութեան Բարեկամներու Ընկերութիւնը», «Ազատական-մշակութային պայքարի միութիւնը» եւն.:

Այս ամէնը կը ցուցնէ, որ բոլշեւիկները արդէն բաւական հաստատ դիրքեր ստեղծած են Տանիմարքայի մէջ, եւ այն ոգին, որ կը կրեն համայնավար թերթերու մէջ լոյս տեսնող յօդուածները, կրնայ ներշնչուած ըլլալ միայն Մոսկուայէն: «Խորհրդային Ռուսիան,— կ'ըսէ, օրինակ, համայնավար պաշտօնաթերթը,— մեր հայրենիքն է. եւ անոնք, որ անոր դէմ կը յարձակին, կը յարձակին մեր դէմ»:

Տանիմարքայի ընկերվարական կուսակցութիւնը, անտարակոյս, կ'ըմբռնէ այն վտանգը, որ կը սպառնայ համայնավարներուն կողմէ ոչ միայն իրեն, այլ եւ երկրի անդորրութեանը. ու թէեւ ամէն կերպ կը ջանայ հակազդել անոնց արարքներուն, որոնք Տանիմարքայի մէջ տարբեր չեն, քան այլուր, բայց հազիւ թէ յաջողի իրական թումբ մը կանգնել սպառնացող վտանգին դէմ. Համայնավարներու մոսկովեան ուսուցիչները չափազանց փորձուած ու անխիղճ են, որպէսզի Տանիմարքայի ընկերվարականները, իրենց եւրոպական մտայնութեամբ, ի վիճակի ըլլային մրցիլ անոնց հետ. ամէն պարագայի Տանիմարքայի ընկերվարութիւնը աւելի հզօր ու աւելի կազմակերպ չէ, քան գերմանականը, որ իր գոյութեան վերջին տարիներուն հարկադրուած էր իր դիրքերը մէկը միւսի ետեւէն համայնավարներուն — իմա՝ Մոսկուային — զիջելու»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (11)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ 4

ԹՇՆԱՄԻ ԼՐՏԵՍՆԵՐ ՄԵՐ ԳԻԾԵՐՈՒՆ ԵՏԻՆ
ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐ ՄԸ ԿԸ ԴԱՒԱՃԱՆԷ

Պատերազմի առաջին օրերը ռազմաճակատին վրայ գտնուող դաշնակից Ինթելիճընսի գործակալներուն աշխատանքը բաւական մեծ դժուարութիւններու բախեցաւ: Երբ թշնամին սկսաւ դանդաղօրէն նահանջել մեր ուժեղ յարձակողականին առջեւ, արդէն յաջողած էր լրտեսներու ցանց մը կամ տեսակ մը «տեղեկատու մարմին» ձգել մեր գիծերուն կռնակը:

Օրինակ, Մառնի նահանջին ժամանակ, գերման Գաղտնի Սպասարկութիւնը կը ջանար «մօտենալու» քանդուած քաղաքներու եւ գիւղերու բնակիչներէն անոնց որ քիչ-շատ տրամադիր կ'երեւային վաճառելու իրենց պատիւն ու հայրենիքը՝ ողորմելի կաշառքի մը փոխարէն:

Բարեբախտաբար Գերմանացիները շատ անչափ յաջողութիւններ ունեցան այդ տեսակէտէն, որովհետեւ պէտք է ընդունիլ որ Ֆրանսացի գիւղացիկը շատ հաւատարիմ է ու չափէն աւելի հայրենասէր: Գիտեմ որ շատ մը գիւղացիներ լրտեսելու «խոստում» տուած էին թշնամի միջնորդներուն՝ դրամական շրջանին, բայց անմիջապէս որ վտանգը կը հեռանար ու արշաւող բանակը կը նահանջէր, անոնք ֆրանսական կամ անգլիական իշխանութիւններուն կը հաղորդէին իրենց ներկայացուած առաջարկը:

Այդ ձեւով մեր Ինթելիճընսը թանկագին տեղեկութիւններ կը ստանար սարսափահար գիւղացիներէն, եւ ըստ այնմ միջոցներ ձեռք կ'առնէր Գերմանացիներուն դէմ:

Եւ սակայն դաւաճաններ ալ կային: Օրինակի համար, շատ լաւ կը յիշեմ Փոլոտոր Տըլպաքէր անուն Ֆրանսացի մը, որ թշնամիին հաշւոյն կը գործէր Ռուա տը Պաքի շրջանին մէջ ուր կը գտնուէր նաեւ ես՝ հետեւակազօրքի 19րդ գունդին հետ: Գերմանացի գործակալ մը յաջողած էր իր ափին մէջ առնել այս թշուառականը, նահանջէն քանի մը օր առաջ, եւ հրահանգներ տուած էր անոր — Տըլպաքէր համաձայն թշնամի օդանաւէ մը արձակուած ազդանշանին պիտի կտրէր ռազմագիտական կէտերու վրայ զետեղուած հեռաձայնի եւ հեռագրի բոլոր թելերը: Օրերն ու ժամերը նախապէս նշանակուած պիտի ըլլային, իսկ ազդանշանն էր ծխարձակ ռումբ մը զոր թշնամի օդանաւը պիտի նետէր Տըլպաքէրի տան մօտերը: Այդ ռումբը կը նշանակէր մօտալուտ յարձակում մը Գերմանացիներուն կողմէ: Հայրենադաւ Ֆրանսացին մկրատը պիտի առնէր եւ դուրս պիտի գար: Կասկած չկայ որ պատերազմի ատեն հեռաձայնի եւ հեռագրական գիծերու խանգարում մը կրնայ ահաւոր հետեւանքներ ունենալ: Տըլպաքէր այս անփառունակ գործը գլուխ հանելու համար ընդհանրապէս դուրս կ'ելլէր արեւամուտէն յետոյ: Ցերեկը, դաշտերուն մէջ անմեղօրէն ու ամենայն համարձակութեամբ պտտած կամ աշխատած պահուն, անկէ արդէն գաղտագողի կատարած կ'ըլլար անհրաժեշտ քննութիւնները

Եւ ահա մեր հեռագրաթելերը ըսկսան մկրատուիլ իրարու ետեւ: Ամբողջ երեք շաբաթ տեւեց այդ «խաղը»: Ցայտնի էր որ շատ յանդուգն ու աներես լրտես մը կար մեր շուրջը: Մեր զօրագունդը փռուած էր եօթնէն աւելի մղոն տարածութեան մը վրայ եւ հասկնալի է որ շատ դժուար էր հսկողութիւն կատարել ողջ պատերազմիկ բնակչութեան վրայ:

Անգամ մը թելերը կտրուեցան Շաթօ տ'Արմանթիէրի մէջ, յետոյ երեք մղոն անդին, Պուա Պըրնիէի մէջ, եւ տարօրինակ է ըսել, այդ երկու կէտերն ալ ռազմագիտական նշանակութիւն ունէին մեզի համար: Այս վերանորոգուող կացութիւնը տեւեց հինգ, տասը, քսան օր եւ հանելուկը չէր ցանք լուծել:

Հետեւակազօրքը 19րդ գունդին սպաներէն հարիւրապետ Քինկն էր որ երեւան պիտի հանէր խորհրդաւոր դաւաճանը, որ պատճառ կը դառնար մեր զինուորներէն շատերուն նահատակութեան:

Իրիկուն մը հարիւրապետը քննական պտոյտ կը կատարէր մեր գիծերուն կռնակը գտնուող գիւղերուն մէջ, երբ Ռուա տը Պաքէն անցած միջոցին, ճամբուն վրայ, իրմէ քանի մը քայլ անդին, կապոյտ շապիկով, գլխարկաւոր ու փայտէ կօշիկներ հագած գիւղացի մը իր ուշադրութիւնը կը գրաւէ: Մութը շատոնց կոխած էր եւ զինուորական իշխանութեանց հրամանով, մարդիկ իրաւունք չունէին փողոցներուն մէջ շրջագայելու օրուան այդ ժամուն:

Թերեւս բարեկամի այցելութեան գացած էր եւ հիմա տուն կը վերադառնայ, կը խորհի հարիւրապետը եւ շատ ալ կարեւորութիւն չի տար այդ պատահական հանդիպումին: Եւ սակայն Գաղտնի Սպասարկութեան անդամ ըլլալով, բնազդաբար կը հետաքրքրուի եւ կը սկսի հետեւիլ անոր շարժումներուն: Աւերակի վերածուած շէնքի մը ետին կը պահուըտի ու կը դիտէ: Ի՞նչ տեսնէ. գիւղացին հազիւ յիսուն քայլ կը յառաջանայ եւ յետոյ յանկարծ ետեւ կը դառնայ, ստուգելու համար թերեւս թէ իր քայլերուն հետեւող կա՞յ թէ ոչ: Քինկ սկսած է կասկածիլ եւ կ'որոշէ չբաժնուիլ անոր շուքէն:

Մարդը հապճեպով գիւղէն դուրս կ'ելլէ. գլխաւոր ճամբուն վրայ է հիմա: Սեւ խաւար մը իջած է դաշտերուն ամայութեան վրայ եւ տեղատարափ կ'անձրեւէ: Գիւղացին ճամբան կը շարունակէ, բայց չի գիտեր որ Ինթէլիճընսին «աչքը» կը հետեւի իրեն: Սակայն դժբախտաբար մութը այնքան թանձր է որ, հարիւրապետը չի կրնար տեսնել նոյն իսկ անոր՝ առջեւ տարածուող ստուերը: Ո՞ւր էր ան. հողը կո՞ւլ տուած էր: Քինկ կը շուարի, չորս կողմը կը նայի, տուն ալ չկայ բաց դաշտին մէջ կամ շրջակաները:

Միայն յառաջապահ խրամներուն լոյսերը մերթ ընդ մերթ շող մը կ'արձակեն երկնակամարին վրայ: Հարիւրապետ ուշադրութիւնը կը լարէ յանկարծ, թեթեւ աղմուկ մը կը հասնի ականջին, տեսողութիւնը հետզհետէ ընտելացած էր խաւարին հետ. եւ ահա իրմէ քանի մը քայլ անդին կը նշմարէ հեռաձայնի ձողի մը շուքը. Հանելուկը լուծուած էր — գիւղացին հողին մէջ մտած չէր, այլ ընդհակառակն ձողին գագաթը բարձրացած էր.

(Շար.)

Օրլէանի մէջ, իրրեւ հիւր արմատական - ընկերվարականներու, 3000 ունկնդիրներու առջեւ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Լէօն Պլում, ծանրանալով Ժողովրդական Ճակատի պաշտպանման վրայ: Այս առթիւ բացատրեց թէ կը նախընտրէ լուծել երեսփ. ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել, եթէ խախտի ներկայ մեծամասնութիւնը:

— «Ես կոչուած բլլալով կանխորոշ քաղաքականութիւն մը վարելու, չպիտի փորձեմ ուրիշ քաղաքականութիւն մը: Քաղաքական փոփոխութիւն մը ոչ միայն չի կրնար կատարուիլ ներկայ կառավարութեան կողմէ, այլեւ չի կրնար կատարուիլ ներկայ Երեսփ. Ժողովին կողմէ, այն պարզ պատճառով որ ներկայ երեսփ. ժողովին մէջ չիկրնար բլլալ ուրիշ մեծամասնութիւն քան Ժողովրդական Ճակատին մեծամասնութիւնը: Հետեւաբար, միակ ելքը պիտի բլլայ այն ինչ որ բարեկամս Քամիյ Շօթան մատնանշեց իր վերջին ճառին մէջ, — լուծում եւ նոր ընտրութիւն: Ֆրանսայի մէջ ոչ ոք պէտք ունի դիկտատուրայի, երբ բարեկարգութիւն կ'ուզէ »:

Այս առթիւ վարչապետն ալ ազդարարեց որ համայնավարները չափաւորին ծայրայեղութիւնը եւ բացատրեց թէ գործարաններու շարունակական գրաւումը կը տկարացնէ իրենց դիրքը եւ կը զօրացնէ աջակողմեան հակառակորդները:

— «Աշխատաւորական խռովութիւնները եւ գործարաններու գրաւումը կը կազմեն օրինական բարեկարգութեան խնդիր մը որ ծանրապէս կը մտատանջէ կազմէ շատերը: Հանրապետութեան փրկութիւնը կը պահանջէ յարատեւում բարեկարգութեան: Այն պարբերական ցնցումները որոնք իրենց դրոշմը կը դնեն հանրային կեանքին վրայ եւ յաճախ կը ճոխացնեն մեր հակառակորդներուն կողմէ, ի վերջոյ կը դայրացնեն հանրային կարծիքը: Քաղքենի դասը եւ գիւղացիները կը գրգռուին եւ երկիւղի կը մատնուին: Միւս կողմէ, մեր երկրի ընկերային եւ տնտեսական կեանքին մէջ կատարուած ահագին փոփոխութիւններէն վերջը, երկրին բարգաւաճումը եւ առողջութիւնը ստիպողաբար կը պահանջեն հաստատուն եւ բնականոն շրջան մը: Հետեւաբար, ամէն տեսակէտով Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը անկարողութեան եւ ձախողման պիտի մատնուի, եթէ չյաջողի իրական բարեկարգութիւն վերահաստատել մարդոց միտքերուն եւ օրուան կեանքին մէջ, բարեկարգութիւն՝ որ միանգամայն կը նշանակէ յարգել օրէնքը, յարգել կնքուած պայմանագրութիւնները, գործել համերաշխաբար: Մեր անկարողութենէն եւ ձախողանքէն պիտի օգտուին միայն հանրապետութեան ամէնէն վտանգաւոր թշնամիները: Մեր խմբակցութիւնը բոլոր բաղկացուցիչ կուսակցութիւններէն կը պահանջէ հաւասար հաւատարմութիւն, եւ, որոշ պարագաներու մէջ, հաւասար անձնուրացութիւն »:

Լէօն Պլում ապա հրաւիրեց շարունակել գործակցութիւնը, չկրնալով որ եթէ համայնավարները դուրս ձգուին Ժողովրդական Ճակատէն, յետոյ ճնշում պիտի գործադրուի ընկերվարականները նետելու, եւ վերջապէս կարգը պիտի գայ «անդրիտանց արմատականներուն: «Եւ շատ չանցած պիտի կազմուի ազգային միութեան կառավարութիւնը»: Վարչապետին կարծիքով, Ժողովրդական Ճակատը արդէն դարձած է տեւական:

*** Այս հացկերոյթին առթիւ ճառեր խօսեցան արմատական վարիչներէն ալ: Պ. Քանփէնքի, երեսփ. ժողովի արմատական խմբակցութեան ատենապետը, հարցուց ներկաներուն թէ վստահութիւն ունի՞ն ներկայ կառավարութեան վրայ: «Այո՛»ներ թնդացուցին սրահը: «Այն ատեն մի՛ բարդացնէք կառավարութեան գործը: Անհամբերութիւնը ամէնէն յոռի թշնամին է բանուոր դասակարգին»: Նախկին վարչապետ Շօթան եւս խօսք առնելով, յորդորեց որ համայնավարները եւ ընկերվարականները չխանգարեն կառավարութեան գործը: Եւ այս յայտարարեց.— «Իր զաւակներուն միութեամբ, Ֆրանսա նորէն պիտի հանդիսանայ ոչ թէ իր զէնքերուն չքեղութեամբ, այլ իր խաղաղ աշխատանքով եւ իր խորհուրդին տարածումով »:

** Արմատականներու ընդհ. ժողովը կը գումարուի այս շաբթու, տեւելով Հոկտեմբեր 22էն 25: Ուրիշ երկու կարեւոր կուսակցութիւններ ալ ժողով ունին այս շաբթու

Նոր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Դադրած ըլլալու համար դադրած, երկու նոր դէպքեր պատահեցան Պաղեստինի մէջ: Նախ՝ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ անգլ. պահակախումբի մը եւ խումբ մը աւազակներու միջեւ: Արաբ մը եւ զինուոր մը վիրաւորուեցան եւ օդանաւ մը վնասուեցաւ: Երկրորդ՝ երկու Արաբներ վիրաւորուեցան, մէկը ծանրապէս, Թէլ Ավիվի մօտերը: Քաղաքապետութիւնը դիմում մը հրատարակեց, հանգիստ սրտով դատապարտելով այս գործին դէպքը եւ յոյս յայտնելով թէ կառավարութիւնը պիտի յաջողի երեւան հանել ոճրագործները:

ՅԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՔ - ՇԱՐՔ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ կը սարքուին Ա. Միութեան մէջ, ի նպաստ Սպանիոյ կառավարութեան: Խորհրդային թերթերը սիւնակներով մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն այս մասին, պահանջելով վերջ տալ Փաշական օգնութեան եւ գործնապէս պաշտպանել հանրապետական Սպանիան:

ԱԼԳԱՆԻՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ յանձնարարեց վարչապետին՝ ընկերային նոր օրէնքներ մշակել երկրին համար: Այդ օրէնքներուն համաձայն, պիտի հաստատուին շաբաթական 48 ժամ աշխատանք, աշխատանքի պայմանագիրներ, շաբաթական հանգիստ, տարին 12օր արձակուրդ, ընկերային ապահովութիւն, իրաւարար ատեաններ՝ բաղկացած գործատէրերու եւ բանուորներու ներկայացուցիչներէն: Այս լուրը մեծ ուրախութիւն պատճառեց երկրին մէջ:

13 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ եւ հինգ հոգի ծանրապէս վիրաւորուեցան, երբ Գահիրէ - Աղեքսանդրիա կառախումբը Թուխի կայարանը կը հասնէր: Ժողովուրդը խռնուած էր գծին վրայ, նահա փոշան դիմաւորելու համար, եւ մեքենավարը չկրցաւ ժամանակին կեցնել կառախումբը:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ խորհրդակցութիւն մը ունենալով զինուորական նախարար Պ. Տալատիէի հետ, առաջարկեց աւելցնել շրջուն պահակներու թիւը, որ 20,000 է այժմ:

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ԴԷՄ ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Անգլիոյ գաղթային նախկին նախարարը, չեշտելով թէ այդ զինակցութիւնն է Եւրոպայի զործերուն կարգադրութեան խոչընդոտը: «Ես համաձայն եմ Եւրոպայի զործերուն կարգադրութեան խոչընդոտը: Ռուսաստան չի կրնար եւրոպական դրութեան մը գերմանական տեսակէտին: Ռուսաստան չի կրնար եւրոպական դրութեան մը միջամտել. Եւրոպայի խաղաղութիւնը կ'ապահովուի երբ Ֆրանսա բաժնուի Ռուսաստանէն »:

ԱՀԱՒՈՐ ՇԱՐԺ ՄԸ տեղի ունեցաւ Վենետիկի եւ Փիէմոնթի շրջանին մէջ, կիրակի օր: Երէկ, երկուշաբթի, ցնցումները կրկնուեցան Ուտինէի եւ Պէլլունոյի մէջ: Երեք գիւղեր ամբողջովին կործանեցան, 150 տուներ փլան: Ժողովուրդը խուճապահար դաշտերը փախաւ գիշերանց: Վենետիկի շարժէն մեռան վեց հոգի:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ թագադրութիւնը պիտի յետաձգուի, կ'ըսեն, ամուսնանալու խնդիր մը ծագած ըլլալով:

300,000 ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐ ցոյց մը կատարեցին Վիէննայի մէջ, նախագահութեամբ վարչապետ Շուշնիկի: Այս առթիւ լսուեցաւ սպանեալ վարչապետ Տոլֆուսի մէկ ճառը, որ ժամանակին արձանագրուած էր ձայնագրի վրայ:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Պերլին կը հասնի այսօր, օդանաւով, խորհրդակցելու համար Հիթլէրի հետ:

(117)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱՅԻՑ ԿԵԱՆՔԻ)

— • —

Տէրտէրին արդէն ցուցամատ զինքը բոլորովին ճերմկեցաւ: Ինչպէ՞ս թէ բանայինները իր մօտ չէին: Չէ, Աստուած չընէ, ինքը երէցփոխ չէ: Առանց խօսել կարենալու՝ ան իր աչերը գլուխը բացատրար շարժեց, ձեռքով Սարգիս Արերը ցուցնելով...

Էջմիածնի գաւառապետը հայսոսաբար միջոցները պատած համարելով՝ մէկդի քաշուած՝ հեռուէն դիտելով կը բաւականանար: Հիմա արդէն Սուրմալուի գաւառապետ Գոնտոլովսկին պէտք էր ցուցնէր իր ամբողջ քաղաքականութեան յաջողութիւնը եւ իր այնքան ջատագոված բռնի միջոցներու առաւելութիւնը:

Սարգիս Արերը, ներս մտած պահուն, երբ այդ գազանն ալ տեսաւ ծրեւանէն եկողներու մէջ, եղունգներ պինդ մը խրեց ափին մէջ: Սիրտը անորոշ երկիւղով մը լեցուեցաւ, բայց գիտցաւ ինչ-ինչ պահել: Գիտէր, որ ամբողջ Փարաքարի աչքը իր վրայ էր այդ պահուն:

— Բանալիները,— Գոնտոլովսկին երկու ձեռքով Սարգիս Արօր օձիքը բռնած վայրագ կատաղութեամբ ցնցեց ծերունին, որու գլուխը տերեւի մը նման կը շարժէր,— շուտ, բանալիները, թէ չէ շատ սատակ կ'ընեմ, եա քու մէքը...

— Ըսի, որ առանց Կաթողիկոսի հրամանին...

Գոնտոլովսկին աջ թեւը փարեց ու այնպիսի ուժեղ ապտակ մը իջեցուց Սարգիս Արօր երեսին, որ խեղճ ծերունին քանի մը քայլ ընկրկեցաւ, գաւազանը ձեռքէն թռաւ ու ամբողջ հասակով ինկաւ գետին:

Նոյնիսկ յանձնախումբի անդամները չկրցան ինքզինքնին պահել այդ վայրենի վարմունքը տեսնելով: Անոնցմէ մէկը, սիրուն, համակրելի դիմագծով երիտասարդ մը, որ նոր եկած էր Կովկաս եւ Երեւանի դատարանի մէջ կը ծառայէր որպէս դատախազի օգնական, բնազդօրէն սոսկ նետուեցաւ օգնելու ծերունիին, որ փոշիի մէջ կը տապլտկէր ոտքի բարձրանալու համար:

— Խնդրեմ, չմիջամտել,— երիտասարդի առաջքը կտրեց խոժոռած Գոնտոլովսկին:

— Բայց, պարոն գաւառապետ, ուղեց բողոքել դատախազի օգնականը...

— Խնդրեմ, ձեր գործին նայեցէք,— կտրուկ ընդմիջեց գազանացած Գոնտոլովսկին,— այստեղ չէք եկած ցուցմունքներ ընելու մեզ...

Սարգիս Արերը դժուարութեամբ ոտքի ելաւ, գաւազանը գետնէն վերցուց ու կքնեցաւ անոր: Դէմքը բոլորովին սպիտակած էր, գլուխը բարձր բռնած, բայց ամբողջ մարմնովը կը դողար անզօր կատաղութեամբ: Վախսուն տարիներու ընթացքին երբեք նման դէպքի մը չէր պատահած, երբեք իր մարդկային արժանապատուութիւնը այդպէս չէր առնակոխուած:

Բակի գանէն նայող սարսափած գիւղացիները դարձան ժխոր նման հալեցան: Միայն մէկ երկու ծերեր մնացին, աւելի քարացած քան կեն-դանի վիճակի մէջ: Տեսնուած բան չէր տեղի ունեցածը: Գալերէն լսած էին, հին ժամանակները, պարսիկ սարդարներու օրով... Հա, էն ժամանակները շատ բաներ կը պատահէին, բայց Ռուսի օրով, չէ, էսպէս բան տեսած չունէին: Սարգիս Արերը, Փարաքարցի Սարգիս Արերը, որուն հետ նոյնիսկ Երեւանցի վաճառականները ծունկ ծունկի թէյ կը խմէին, ապտակ ուտէր, գետնի փոշիի եւ աղտեղութեան մէջ տապլտկէր...

Փինաջի Մարտոն ալ, որ քիչ առաջ խանութ գացեր էր պղինձ գինիի մաղցորդով կոկորդը թրջելու, այն պահուն վերադարձաւ, երբ Սարգիս Արերը ամբողջ մարմինով գետին փռուած էր: Փինաջի Մարտոն եկեղեցիի դրան առջեւ քանի մը րոպէ մնաց մնացած տառամանքէ վերջ, կամացուկ մը ոտքը դրան ներս նետեց ու բակը մտաւ:

Գոնտոլովսկին տարաժամիկներէն մէկուն ձեռքէն մտրակը յափշտակեց ու տատմները կճրտացնելով՝ մօտեցաւ Սարգիս Արօր, որ խմբակէն քանի մը քայլ հեռու կանգնած թափ կուտար փոշոտած զգեստը: Երիտասարդ, կոռեկտ հագուստով, ինչպէս մը՝ Գոնտոլովսկին բուրգի նման կը բարձրանար վաթսունը անցած ծերունիին մօտ, որ կ'աշխատէր անխռով, նոյնիսկ անտարբեր երեւնալ: Երկուքի մէջ եղած համեմատութիւնը այնպիսի տխուր պատկեր մը կը ներկայացնէր, որ յանձնախումբի անդամները ներքնապէս ամչցան, բայց միջամտելու քաջութենէ զուրկ կոնակնին դարձուցին՝ դէթ չտեսնելու համար զարշելի պատկերը:

— Ես քու... երկու րոպէ ժամանակ կուտամ քեզ: Հասկցա՞ր, շան գաւակ:

Սարգիս Արերը բարձրացուց պղտոր, արնակալած աչքերը եւ ուղիղ նայեցաւ Գոնտոլովսկիի աչքերուն: Այդպէս կրնայ նայիլ միայն մարդ մը, որ կեանքի հետ ամէն հաշիւ կը գոցէ, որու մէջ կամքը կրանիթի կարծրութիւն կը ստանայ, ահագին ժայռի մը նման ծանր ու անդրէն անշարժ: Հոգեկան այդ վիճակը միայն կրնայ տեղեկանալ մոլեռանդ նահատակը, որ ժպտելով կը դիմաւորէ սարսափելի տանջանքը, խարոյկը, խաչի վրայ մահանալը:

Սարգիս Արերը ուղիղ նայեցաւ Գոնտոլովսկիին ու թեթեւ հեգնական ժպիտ մը խաղաց դէմքին վրայ: «Մեռնելու պատրաստ «գազանը» ինչ բանի կը պատէ:

— Ըսի, որ,— հատիկ հատիկ շեշտելով խօսեցաւ Սարգիս Արերը բոլորովին հանդարտ ձայնով,— բայց ամբողջ մարմնով կը դողար,— որ մինչեւ Կաթողիկոսէն հրաման չառնեմ...

— Ի՞նչ,— կատաղած գազանի մը նման ոռնաց Գոնտոլովսկին,— դեռ խելքի չեկա՞ր, տէ առ, տէ առ,— մտրակը օդի մէջ վզզալով կը բարձրանար ու շառաչելով կ'իջնէր Սարգիս Արօր գլխուն, վզին, ուսերուն վրայ:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 21 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3249

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԳԻՆ ԽՕՍՔ

ԱՐԻՒՆԱԾԱՐԱՒ ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄԱՑ

Աւելորդ պիտի ըլլար բացատրել, թէ արիւն կը հոտին Թրքական մամուլին խուժանավարական խաղերը, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի հարցին առթիւ:

Արիւն կը հոտին մանաւանդ անոր համար որ, Թուրք թերթերը առիթ չեն փախցներ Հայերու անունն ալ խառնելու իրենց «Հոր մէստ եւ մաքուր» պայքարին:

Անոնք օր մը Իսքէնտէրուն - Անտիոքի բոլոր Հայերը կուսակից կը հռչակեն իրենց դատին, ուրիշ օր մը կը շոյեն Հնչակեանները եւ ամբոխային կիրքերը կը գրգռեն «Դաշնակ»ներուն դէմ, գրելով թէ «հակաքարոզութիւն կը կատարեն Հայերու մէջ»: Ցեռոյ ուրախութիւն կը յայտնեն որ Սուրիոյ Հայերը «վերջին 10-15 տարիներու ընթացքին աշխատած են Թուրքերէն լեզուն տարածել այս կողմերը եւ այս ձեւով առնել իրենց հայրենադարձութեան կարօտը»:

Թուրքերը շատ լաւ սերտած են ժողովրդական առած մը.— «Անուշ լեզուն օձը ծակէն կը հանէ»:

Այս պարագային, իրենք են որ խակական օձի դեր կը կատարեն, մթնոլորտը թունաւորելու եւ Արաբները Հայերուն դէմ հանելու համար:

Ի՞նչպէս կարելի է խափանել այս վրան-բաց խաղերը:

Բացատրեցինք, առաջին օրէն, բայց աւելորդ չէ միշտ յիշեցնել: Խնդիրը կապ ունի ոչ միայն Իսքէնտէրուն - Անտիոքի շրջանին, այլ եւ բովանդակ Սուրիոյ հայ գաղթականութեան ճակատագրին հետ, ամբողջ սահմանին երկայնքը:

Սուրիոյ գաղութին առաջին պարտականութիւնը պիտի ըլլայ մնալ միշտ արթուն եւ պաղարիւն, աւելի քան երբեք լուրջ:

Այս տարրական պարտականութիւնը կը նշանակէ կարճ կապել ներքին վէճերն ու ճամարտակութիւնները, կազմելով կուռ ճակատ՝ արտաքին դաւերու դէմ: Միշտ կողք կողքի՝ տեղացի ժողովուրդին հետ:

Անհրաժեշտ չէ վտանգի մը կամ հոգատարութեան բարձման սպասել, այս ուղղութեամբ գործելու համար:

Աշխատանքի ճակատը ինքնին կը ներկայանայ այսօր իսկ, երբ թշնամին լրջօրէն գործի ձեռնարկած է եւ «կը մշակէ» միտքերը, ի հաշիւ ապագայ գործունէութեան: Ճամբան շատ երկար չէ քարոզչական շարժումէն մինչեւ գործնական աշխատանքը: Մանաւանդ երբ մեր գործը Թուրքերու հետ է:

Տարիներ առաջ, սուլթանական շրջանին, իրրական իշխանութիւնը ջարդ կամ յարձակում կը սարքէր մզկիթներու մէջ հաւաքելով հաւատացեալները, սոֆթաներու եւ մոլլաներու ներշնչման յանձնելով ամբոխը:

Իթթիհատը կարգ մը նորութիւններ հաստատեց, խմբելով ուսանողական եւ ուսումնական շրջանակները, եւ անոնց միջոցաւ՝ խուժանը: Հրապարակային ժողովներու եւ «հարպ իսթէրուք»ի շրջանն էր այդ, որ աստիճանաբար զարգանալով, յանգեցաւ 1915ի սարսափներուն

Քամալականութիւնը աւելի կատարելագործեց խուժանավարութեան գիտելիքը, մշակելով արդիական կամ եւրոպական բոլոր հնարքները,— ճառ եւ մամուլ:

Վկայ՝ վերջին տասնամեակի դէպքերը:

Ամէն անգամ որ պէտք ունեցաւ զանգուածները շարժման մէջ դնելու, ի խնդիր յայտնի կամ գաղտնի ծրագրի մը, քամալականութիւնը յաջողութեամբ օգտագործեց արեւմտեան երկիրներու բոլոր մեթոտները, պատրաստեց գետինը, եւ ի հարկին իջեցուց հարուածը:

Այդ ռազմախաղն է որ կը փորձուի այսօր ալ, Իսքէնտէրուն-Անտիոքի «Թրքական իրաւունքներու» պատրուակով:

Չպիտի յանձնարարէինք նոյն մեթոտներուն դիմել: Բայց, թեթեւամտութիւն պիտի ըլլար կարծել թէ հզօր պետութեան մը հովանին պիտի վայելենք դեռ երեք տարի, հետեւաբար աւելորդ է մտատանջուիլ:

Ընդհակառակն, աւելի քան երբեք ժամանակն է հակազդելու այս արիւնածարաւ խաղերուն, լուսաբանելով արաբական մամուլը եւ մտաւորականութիւնը, այլ մանաւանդ աշխատաւոր բազմութիւնները, որոնք այնքան դիւրազգած են, այսպիսի պարագաներու մէջ:

Երկրորդ պարտականութիւն մը,— միանգամ ընդմիշտ փակել այն զզուելի խաղերը, որոնց գլուխն անցած են ափ մը շուշորթներ, ապացուցանելու համար թէ իրենք բարեկամ են Արաբին, իսկ միւսները՝ Դաշնակցականները թշնամի, ինչպէս ըսին, տպեցին ու ցրուեցին: Ոչ միայն Սուրիոյ, այլեւ Փարիզի եւ Ամերիկայի մէջ:

Թող թոյլ տան ըսելու որ՝ այս հարցին առթիւ, կրկնապատիկ աւելի պատասխանատու են այդ ցնդաբանութիւններն արտատպող թերթերու խմբագրութիւնները, քան զանոնք յղացող փախուկները:

Որ եւ է վրիպում՝ այս ճամբուն վրայ, պարզապէս պիտի ծառայէ ջուր— իրականին մէջ՝ արիւն — հոսեցնելու Թրքական ջրաղացին մէջ:

Նոյն իսկ իբրեւ կուսակցական պայքար՝ ոճիր են այս կարգի մարդանքներն ու բանդխտութիւնները, ներկայ ճակատագրական պարագաներուն մէջ:

«Զափուելու» պատեհութիւններ չեն պակսիր, ուրիշ գետնի վրայ, եթէ այդ է իրենց նպատակը:

Թշնամին անդադար կը ծեծէ չէն գաղութի մը դուռները, եւ վա՜յ անոնց որ կը նախընտրեն յիմար կոյսերու անհոգութիւնը կամ բիւզանդարանութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՏԱՆԻՔՆԵՐԸ Կ'ԵՐԵՒԱՆ...

175,000 զոհեր պատերազմի սկիզբէն ի վեր

Սպանիոյ ապստամբները սարսափելի ռմբակոծութեան մը ենթարկեցին Էլ Էսքօրիալը, ճամբայ բանալու համար դէպի Մատրիտ: Հռչակաւոր պալատին շրջակայ բլուրներէն Զօր. Ֆրանքոյի գնդերը կը տեսնէին Մատրիտի տանիքները, 22 մղոն հեռաւորութեամբ, մինչ թնդանօթի ռումբերը ամպի ծուխեր եւ աւերակներու բեկորներ կ'արձակէին կառավարական դիրքերէն:

Թնդանօթաձգութեան պատրաստութենէն վերջ, հետեւակազօրքը եւ հեծելազօրքը յարձակումի սկսան արտակարգ ուժգնութեամբ: Զօրս ապստամբ զօրամասեր վճռապէս քալեցին Էլ Էսքօրիալի վրայ, բուռն ձիւնամրրիկի մը մէջ: Երբ այս դիրքը իյնայ, Զօր. Ֆրանքօ տիրացած պիտի ըլլայ Մատրիտ — Կուատարամա հաղորդակցութեանց գծին: Տեղական թերթերու թղթակիցները կը հեռագրեն թէ կառավարական զօրքը ծանր հարուած մը կրեց, երբ ապստամբները յարձակեցան կրահապահ կառախումբի մը վրայ, Նավալ Փէրալի եւ Լաս տէլ Մարքուէսի միջեւ, գնդացիրի կրակ մը տեղացնելով: Հարաւային ճակատին վրայ, ապստամբները յառաջ խաղացին Թոլէտօ - Մատրիտ ճամբուն վրայ, 13 մղոն հեռու մայրաքաղաքէն: Իրենց գլխաւոր նպատակակէտն է Նավալքարնէրոյի մարտկոցը:

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ հանքագործները նորէն պաշարած են Օվիէտօն, որ նոր ազատեցաւ:

*** Չորրորդ ամիսն է որ կը տեւեն Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները: Իրազեկներու տեղեկութեանց համաձայն, մարդկային կորուստը կը հասնի 175.000ի, սպաննուած կամ վիրաւոր:

*** Օտար թղթակիցներ կը գրեն թէ թշնամին Մատրիտի դուռները հասած է, եւ սակայն սրճարաններն ու սինէմաները լեցուն են զարմնալ, մինչեւ գիշերուան ժամը 10: Միւս կողմէ, հազարաւոր երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ խռնուած են ճակատին վրայ: Երիտասարդները խրամներ կը շինեն փութով ոգեւորութեամբ, իսկ երիտասարդուհիները ուտելիքներ կը պատրաստեն եւ սուրճ կ'եփեն գիշերն ի բուն: Ամէնէն ժողովրդական շարժանկարն է «Լա Հիսթորիա դէ Լօս Ջիութաթէս», Ջարլզ Տիքընսի «Երկու քաղաքներու պատմութիւն»ը, որ կը համապատասխանէ օրուան հոգեբանութեան: Ֆրանսացի ժողովուրդին ըմբոստութիւնը՝ միապետութեան դէմ կ'ոգեւորէ բազմութիւնները, որոնք խնդութեան կանչեր կ'արձակեն, երբ շարժանկարին վրայ կը տեսնեն կիներ՝ միացած յեղափոխականներուն: Նոյնպէս բազմութիւնը կը խանդավառուի, երբ Պաստիլը պաշտպանելու համար վարձուած օտար վարձկանները կը գնդակահարուին, իսկ Պաստիլի գրաւումը մոլեգնութեան կը հասցնէ ցնծութիւնը:

Մատրիտէն դուրս, կամաւորները արթուն կը հսկեն, չգիտնալով թէ թշնամին ո՛ր կողմէն պիտի գայ եւ պատրաստ կը սպասեն, թիզ առ թիզ կռուելու համար: Բոլորն ալ սպառազինուած են ամէն տեսակ ռազմանիւթերով եւ մանաւանդ ձեռնառումբերով:

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐԸ» ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Եօթը Խորհրդային Հանրապետութեանց նախագահները կը գլատուին

« Մաթէն » կը գրէ թէ խորհրդային նոր եռապետութիւնը — Սթալին, Վորոշիլով եւ Եժով — յամառօրէն կը շարունակեն ամբողջովին իրենց ափին մէջ կեդրոնացնել իշխանութիւնը: Այս առաջադրութեամբ, եւ ճիշդ այն պահուն երբ պիտի գործադրուի նոր սահմանադրութիւնը, նոր եւ արմատական փոփոխութիւն մը եւս կը կատարուի:

Խորհրդային Միութեան եօթը դաշնակցային հանրապետութեանց նախագահները մինչեւ հիմա, իւրաքանչիւրը առանձին, կը վայելէր Միութեան նախագահին բոլոր իրաւունքները, անկախօրէն ստորագրելով Մոսկուայի հրամանագիրները եւ պաշտօնագիրները: Կը թուի թէ վերջ պիտի տրուի դաշնակցային դրութեան վերջին մնացորդներուն: Արդէն, վերջին երկու տարիներու ընթացքին, զանազան գործավարութեանց (նախարարութիւն) վարչութիւնը միացուեցաւ եւ՝ յանձնուեցաւ Մոսկուայի կեդրոնական գործավարութեանց: Այս անգամ Քաղաքական Բիւրոյին նոր անդամները որոշած են սահմանափակել եօթը տեղական հանրապետութեանց նախագահներուն իրաւասութիւնները: Այսուհետեւ միայն մէկ նախագահ պիտի բազմի Մոսկուայի մէջ:

Այս առթիւ, Քրէմլինի վարիչները փոփոխութիւններ պիտի կատարեն այդ բարձրաստիճան պաշտօնատարներուն մէջ եւ անոնց տեղ պիտի նշանակեն մանաւորապէս վստահելի եւ անձնուէր մարդիկ: Այսպէս, իբրեւ առաջին գործ, պիտի արձակուի այդ նախագահներուն երիցագոյնը, Քալինին, իր տեղը տալով աւելի վստահելի պաշտօնատարի մը: Ամէնէն հաւանական յաջորդները կը համարուին վարչապետ Մոլոթով եւ Ակուլով, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին առաջին քարտուղարը, որ Սթալինի պաշտպանեալն է:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պ. Տորժէր, Ֆրանսայի Կանանչ Ճակատին (Հողագործներ) նախագահը, միթինկ մը սարքած էր առջի օր, բողոքելու համար բանջարեղէններու վաճառման տագնապին դէմ: Ժողովին հրաւիրուած էին Փարիզի շրջանին բանջարավաճառներն ու պարտիզպանները: Ոստիկանութիւնը արգիլեց ժողովը: Այս առթիւ խռովութիւններ ծագեցան եւ մօտ 300 հոգի ձերբակալուեցան, մերժած ըլլալով հպատակիլ արգելքի հրամանին: Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի նաեւ Պ. Տորժէր:

Քիչ վերջը, խումբ մը ցուցարարներ Քոնքորտի հրապարակէն ճամբայ ելան, Հալլերը երթալու համար: Ոստիկանութիւնը ցրուեց բազմութիւնը, սակայն շատեր յաջողեցան Հալլերը երթալ: Այս առթիւ ալ ձերբակալութիւններ կատարուեցան. Պ. Տորժէր ոստիկանութեան դիմելով պահանջեց արձակել կալանաւորները: Յետոյ բողոքագիր մը ուղղեց միթինկին դէմ գրուած արգելքին առթիւ:

*** Նախկին համայնավար Տորիօ միթինկ մը սարքած էր Նանթի մէջ: Ոստիկանութիւնը արգիլեց: Այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան համայնավարներու հետ, եւ երեք հոգի վիրաւորուեցան, որոնց մէկը ոստիկան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳՈՐԾԸ ՀԱՍԱՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՆԻԿՆԵՐՈՒՆ

Լենինականի մէջ, որ Հայաստանի երկրորդ քաղաքն է, գոյութիւն ունի գործարան մը, որ կերպաս կը շինէ:

Խորհ. Հայաստան կը գրէ (26 սեպտեմբեր) թէ գործարանին արտադրութիւնը նուազած է այս տարի, աշխատաւորները ծուլացած կ'երեւին, այնպէս որ գործարանը երկրին պարտական կը մնայ աւելի քան կէս միլիոն մեթր կերպաս:

Վրդովւե՞ր են, գիտէ՞ք ո՞վ, մասնագէտներուն կիները: Եւ 40 կիներ կը հաւաքուին, խիստ նամակ մը կը խմբագրեն եւ կ'ուղղեն իրենց ամուսիններուն: *Խորհ. Հայաստան* կը հրատարակէ այդ հետաքրքրական նամակին պատճէնը, որ ահաւասիկ.—

« Ամուսիննե՛ր, դուք վատ էք վերացնում արտադրութեան թերութիւնները: Դուք չէք ստեղծել այն բոլոր պայմանները, որոնք անհրաժեշտ են նոր նորմաները կատարելու համար, ստախանովեան շարժումը բարձրացնելու համար: Մենք ձեզ մեղադրում ենք այն բանի համար, որ կոմբինատը երկրին պարտք մնաց 1,517,000 մեթր բեյազ:

Ամուսիննե՛ր, միթէ՞ ձեզ համար խայտառակութիւն չէ այդքան յետ մնալը: Չէ՞ որ կոմբինատում ամէն ինչ կայ յաջող աշխատանքի համար»:

Յետոյ նոյն թերթը կ'աւելցնէ, որ այս այրադատ (այսինքն իրենց էրիկը քննադատող) կիները յանձնախումբ մը կազմեցին՝ հսկելու համար իրենց ամուսիններուն աշխատանքին վրայ: Իսկ ամուսինները խօսք տուին, որ պատիւով պիտի կատարեն իրենց աշխատանքը:

Իրապէս հրաշալի երկիր է խորհրդային դրախտը, հապա Ստալի՞նը,— Հրաշք-մարդ է ան, չգտնուած առաջնորդ մը, հանճարափայլ առաջնորդ մը: Ո՞ր երկրին խելացիին մտքէն կ'անցնէր թելադրել կիներուն, որ յանդիմանեն իրենց էրիկները:

Ժամանակին, կիները կը սպասէին որ գիտնան լաւ գուլպայ հիւսել կամ համով փիլաւ մը եփել: Էրիկը, որուն «գլխաւորս» կ'ըսէին անոնք՝ ամչնալով «էրիկս» ըսել, պատիւն էր տունին: Անոր արժանաւորութեան, ըսենք՝ ընտանեկան վեհապետութեան դէմ պզտիկ ակնարկ մը անգամ կը վիրաւորէր ոչ միայն այրը, այլեւ անոր կինը, զաւակները:

Ֆլօպէր հրաշալի վէպ մը գրեց սայով իր *Մատամ Պովարին*, որուն հերոսն ու հերոսուհին, այր մը եւ կին մը, կը ներկայացնեն մտաւոր փիլիսոփայութիւն մը: Բայց Ֆլօպէր ողջ ըլլալու էր, որ նկարագրէր նոր կինը, — օրինակ Լենինականի հայ *Մատամ Պովար*ները՝ իրենց խեղճացած ամուսիններուն գլխուն վերեւ:

Անմա՞ն Ստալին,— տաղալու, սուք զգելու, խեղճանալու ընտանիքէն անւիր սորվեցուցիր 160 միլիոն ժողովուրդի, տուրեր եւ իրիկուան ինքզինքդ գովելու եւ չունեցած հանճարդ փառաբանելու վարժեցուցիր Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան, Ուկրանիայէն մինչեւ Քրկըզիստան, տեղի անտեղի անունդ կանչել տուիր Ռուսին ու Հային, Թաթարին ու Եագուտին, բայց այս մէ՞կը,— հրաշալի է խնդալէս:

Այսպէս ուրեմն չերկիւղ Արմանուշը, տասնդպետ Վարդանուշը այսուհետեւ իրաւունք պիտի ունենան բոլոր իրենց էրկան.

— Խայտառա՛կ, այսօր քիչ աշխատեցար, պետութեան տրուելիք արտադրութեան նուազեցուցած պատճառ դարձար, դուն սապոտաժ կ'ընես ընկերվարական շինարարութեան դէմ, ընկի դատարա՛ն...

Դրաւ կը դնեմ, որ վաղը իրաւունք պիտի տրուի 3 տարեկան երեխաներուն, որ պոռան իրենց հօրը երեսին.

— Պապա՛, այսօր ընկեր Ստալինի հանդէպ պարտքդ չկատարեցիր, դուն խայտառակ հայրիկ մըն ես, սապոտաժ կ'ընես ընկերվարական շինարարութեան դէմ:

Երջանի՜կ Ստալին, այնքան հաճարեղ է, որ հիմա կը զգամ թէ ճիշդ է երբ կ'ըսեն որ հանճարը անտարանակաւ երեւոյթ է, այլապէս կարելի՞ էր ներադրել այնքան հիւանդագին, զարշելի եւ ապարդիւն վիճակ, որ Ռուսիոյ մէջ կը նշմարուի մանաւանդ այս վերջին տարիներուն:

ԱՐԱԶ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԹՌՈՒՑԻԿԸ

Երէկ հաղորդած էինք թէ երկուշաբթի առտու ժամը 9ին հայերէն թռուցիկ մը փակցուած էր «Ցայտօն»ի խմբագրատան դուռին դրան վրայ, խմբագրութեան շարադրութեամբ: Այս առթիւ արտատպած էինք առաջին մասը: Անոր մնացեալը (ստորագրութիւնը՝ «Գիտակից Աշխատաւոր») — :

— « Կովկասեան փէտէրասիոնի մէջ բոյն դրած՝ անմահ Միասնիկեաններու եւ խանջեաններու դահիճ՝ երկերեսանի ու ապազգ Ցիցիանով - Բերիաներու երեսին կը պոռանք, «համաշխարհային աշխատաւոր մասսան ձեզ շատոնց անարգանքի սիւնին է գամեր, թքնելով ձեզ պէս թափթփուք բոլշեւիկների գաղափարաբանութեան »:

Ցարիզմի հին ստրուկներ, բռնաբարեցէք բոյր ժողովուրդին փառաւոր հին ու նոր յիշատակները, որու լոյսովն իսկ սնանեցաք դարեր շարունակ:

Խ. Հայաստանի շնորհազրկուած եօթը տաղանդաւոր անմեղ գրագէտներու մեր ցաւումի արտայայտութիւնն է՝ որ կը բերենք ձեզ: Թորգոմեանցի գրականութեամբ պանծացող ազգակցած փրանսական Հօկը, դաւաճանական դիրքի մէջ կը գտնուի այսօր:

Կեցցէ Խ. Միութեան աշխարող ժողովուրդին ազատատենչ նոր ուղին.

Կեցցէ՛ Միասնիկեան, կեցցէ՛ Խանջեան,

Անկցի Բերիա, որ կը յուսայ յափշտակութեան ներարկել հայկական երեք գաւառները:

Կեցցէ Վորոշիլոֆ:

ՄՈՍԿՈՒԱ ՊԻՏԻ ԽԶԷ՞ ՉԵԶՈՔՈՒԹԻՒՆԸ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մոսկուա հետզհետէ կը պատրաստուի խզելու չէզոքութիւնը՝ Սպանիոյ գործերուն մէջ: Ուրեմն պիտի փորձէ գործնապէս օգնել Մատրիտի կառավարութեան, ռազմանիւթ, օդանաւեր, օդաչուներ եւ գինուորական մարզիչներ ղրկելով ոչ թէ Մատրիտ, որ դրեթէ կորսուած կը համարուի, այլ Պարսելոնա (Քաթալոնիա): Մոսկուա մանաւորապէս կը հետաքրքրուի այդ նահանգով, որ առանձին իշխանութիւն ունի եւ որուն բանուոր բնակչութիւնը մօտ է Ֆրանսայի ծայրայեղական շրջաններուն:

— . —

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՔԱՌԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳՐԻՆ գերկատար նշանակուեցաւ Զօր. Կէօրինկ: Հիթլէր ամէն լիազօրութիւն տուած է անոր, գլուխ հանելու համար երկրորդ քառամեակի ծրագիրը:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ

ԽՄԲ. — Այս պահուն երբ նորէն կ'արծարծուի երիտասարդական շարժման խնդիրը (հայ թէ օտար), մասնաւորապէս այս թերթին մէջ, կ'ուզենք յայտնօրէն արձանագրել նաեւ ուրիշներու կարծիքը: Ահաւասիկ խմբագրական մը' «Յուսաբեր»էն. —

Այսինքն' երիտասարդութիւնը, հասարակութեան այն խաւը, որ նոր կ'իջնէ կեանքի կրկէսը եւ կը պատրաստուի, երբեմն' կը լծուի գործի, աշխատանքի ու արշաւի:

Տարիքով դեռահաս, բայց ուժերով ու կարողութիւններով հասած. լեցուած, հզօր, կազմակերպուած, ու պատրաստ' հրաւէր գործելու. պատրաստ' պայքարի, յաղթանակի ու յաջողութեան.

Զսպուած այլ յորձանուտ գետ մը, որ յորդելու վրայ է. ուժանակ մը' որ պայթելու մօտ է, ստեղծագործ մեքենականութիւն մը' որ շարժումի կը մղուի:

Ժողովուրդի մը ներկայ պատկերն, վաղուան պատկերն է երիտասարդութիւնը. ներկայ պատուանդանը ազգին, ապագայ ազգը, անոր արժէքը' պատմութեան առջեւ:

Պէտք չկայ տասնամեակներ սպասելու, ազգի մը պատկերը, երկրի մը ճակատագիրը որոշելու համար. առէք երիտասարդութիւն մը, դիտեցէք մօտէն անոր կեանքն ու գործը եւ կրնաք ճշդել' թէ ինչ կերպարանք ու բախտ պիտի ունենայ ժողովուրդ մը վաղը: Ինչ պատկեր պիտի ունենայ այդ երիտասարդութեան հայրենիքը. քաղաքական, զինուորական, տնտեսական ու մշակութային տեսակէտով.

Երիտասարդը մարզիկն է նախ, մըկանային ոյժը, ճարտարութիւնն ու ձկունութիւնը, ցեղային առողջութիւնը, աշխուժութիւնը եւ զգօնութիւնը: Հետեւաբար, նախ, զինուորն է, որ կոչուած է ծառայելու իր ազգին ու հայրենիքին. անոնց պաշտպանութեան, անոնց իղձերուն իրականացման եւ փառքին համար:

Միայն ֆիզիքակա՞ն սակայն. աւելին քան մարմինը, անիկա իր ժողովուրդին ու հայրենիքին բարոյականութիւնն է, անոնց աշխարհահայեացքն ու հոգեկան կորովը' կերտելու իրենց սեփական ճակատագիրը.-իրենց դերն ու գործը ազգերու համերգին մէջ:

Երիտասարդը, այսինքն' ժառանգորդը ժողովուրդի մը ֆիզիքական, հոգեկան ու իմացական հարստութեան. ժառանգորդն ու տէրը' անցեալ բովանդակ ստեղծագործութեանց, ցեղային բոլոր անլռելիի եւ չլռելիի արժէքներուն:

Ուրեմն. անիկա տէրն է ոչ միայն անցեալին, այլ եւ ապագային, յոյսն ու հաւատքը ազգին ու հայրենիքին ու անոնց դեկավարն ու ռահվիրան միանգամայն

Ի՞նչ ունինք մենք, իբրեւ երիտասարդութիւն, այսինքն' իբրեւ ցեղային կերպարանք, ոյժ, պատրաստութիւն, զինուոր եւ ստեղծագործ ճարտարապետ մեր ապագային համար:

Որ եւ է ժողովուրդէ աւելի բարդ է, այլազան ու անհաւասար հայ ժողովուրդի երիտասարդութեան կերպարանքը:

Ցրուած աշխարհէ աշխարհ, կեանքի ստար, բիրտ ու երկաթէ օրէնքներուն ենթակայ, հայ երիտասարդութիւնը, ցեղային անհուն հարստութենէն բեկորներ ունի միայն. փշրանքներ' անոնցմով պահելու համար իր գոյութիւնը, պայքարելու' թողուն ապագան, այսօրուան համար: Ուրիշ ժողովուրդներու երիտասարդութիւնը, սեփական հայրենիքի ու պետական կազմակերպութեան մէջ, հզօր' իր հայրենիքին ու կառավարութեան պաշտպանութեամբ, իր երէց սերունդին գործն է որ կը շարունակէ. անոր բացած ու հարթած ճամբաներէն է որ կը քալէ: Հա՛յը. հեռու հայրենիքէն ու զուրկ նուազագոյն պաշտպանութենէն ու քաջալերանքէն, ամէն տեղ նոր պիտի սկսի. ամէն ճամբայ ինք պիտի բանայ եւ ամէն խոչընդոտ ինք պիտի հարթէ:

Առանց զօրավիգի, առանց դիւրին կեանքի ու պայմաններու, հայ երիտասարդը իր հետ ունի միայն այն' զոր իր ցեղը տուած է իրեն. կորովն ու խառնուածքը, գաղափարապաշտ այն ոյժը' որ զինք ընդունակ կը դարձնէ մեծ զոհաբերութիւններու. պաշտպան կը կենայ ճակատագրի արհաւիրքներուն դէմ եւ կ'արծարծէ իր մէջ հայրենիքին սէրը ու վաղուան մասին մշտավառ հաւատքը:

Իբրեւ միակ հարստութիւն' այս ոյժն է հայ երիտասարդինը. իբրեւ միակ ժառանգութիւն' իր մշակոյթն է, բեկորներով միայն հասած իրեն. իբրեւ լեզու, իբրեւ գրականութիւն ու իբրեւ երգ:

Հայ երիտասարդութիւնը, ուրեմն, կը մնայ որ զուրգուրանքով հսկէ իր ունեցածին վրայ: Հսկէ իր մարմինին ու հոգիին վրայ, հսկէ իր մտաւոր արժէքներուն վրայ: Ոչ միայն տէր կենայ անոնց, այլ եւ զարգացնէ ու մշակէ զանոնք, այն գիտակցութեամբ, որ ինքն է միակ պատասխանատուն վաղուան հայութեան ճակատագրին: Պանդխտութեան այս մռայլ օրերուն' միակ կապը երկիրէ երկիր, հոգեկան ու ցեղային խառնուածքի այս նոյնութիւնն է, որուն պահպանման համար ոչինչ պէտք է խնայուի: Հայ երիտասարդը, որ երկինքին տակ ալ ըլլայ, ինչ ասպարէզի մէջ ալ գործէ, պիտի զգայ միշտ այն պատասխանատուութիւնը զոր դարերը կը դնեն իր վրայ: Իբրեւ մարզիկ, իբրեւ ուսանող, իբրեւ մտաւորական, կուսակցական թէ պարզ քաղաքացի, հայ երիտասարդութիւնը հարկ է որ զգայ ամէն օր, թէ ինք պարզ շարունակող մը չէ հին կեանքին, այլ ստեղծող մը. նոր կերտող մը' ոչ միայն ճամբորդ մը, այլ ճամբայ բացող մը, իր ժողովուրդին առջեւ, որուն յոյսն ու հաւատքն է' ապագայի հանդէպ:

Կը գիտակցի՞ հայ երիտասարդութիւնը այս առաքելութեան, երբ մարզանքով կ'ոգեւորուի, երբ գրականութեամբ կը զբաղի, երբ տնտեսական ձեռնարկներու մէջ կը նետուի, երբ կը կարդայ, կ'ուսանի, կ'երգէ կամ կը վազէ կրկէսներու մէջ.

Այն օրը' որ կ'ունենանք այս հաւատքը, այն օրը' որ կը համոզուինք, թէ հայ երիտասարդութիւնը իր բոլոր ժամերուն կ'ապրի իր ժողովուրդին տագնապը եւ կը յափշտակուի իր ցեղային երազէն, այն օրը հայութիւնը կրնայ, իր բոլոր տարիքի խաւերովը, ապահով ըլլալ վաղուան համար. այն օրը հայ հայրենիքը, այնքան աւեր ու սգաւոր այսօր, կրնայ խայտալ ու հզօր զգալ ինքզինք:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«LE ROMAN d'UN TRICHEUR»

(MARIGNON)

Սաշա Կիթրի նորեկ մըն է շարժանկարի արուեստին մէջ, բայց իր բազմակողմանի տաղանդը — հեղինակ, դերասան, բեմադիր, դիմայարդար — իրեն թոյլատրեց անմիջապէս գրաւել բացառիկ տեղ մը, ժամանակ փայլ մը տալով Ֆրանսական շարժանկարին.

Իր վերջին հեղինակութիւնը, ձեւի եւ արտայայտութեան տեսակէտներէն բոլորովին նոր եւ անընդօրինակելի, անվերապահ գնահատանքով մը ընդունուեցաւ թէ արուեստին մասնագէտներէն եւ թէ խստապահանջ հասարակութենէն:

«Խաղամոլ»ը անխօս ժապաւէն մը պիտի կրնար կոչուիլ, եթէ իր դերակատարներուն լռութիւնը հոյակապօրէն չփոխարինուէր Ս. Կիթրիի պատմելու եւ տեսարանները ներկայացնելու սրամիտ ու գրաւիչ ընկերակցութեամբը

Ձայնը եւ դերակատարներուն հոգեկան վիճակը շատ աւելի ըմբռնելի եւ հաճոյանալի կը դառնան, քան պիտի ըլլային իւրաքանչիւրին խօսուն արտայայտութեամբը:

Եւ նորութիւնը այնտեղ է, տիպական եւ հաճելի:

Անշուշտ մեծ արուեստագէտին պատմելու կարողութիւնը, ձայնը, սրամիտ դարձուածքները, ծիծաղաշարժ նկատողութիւնները, աններեւակայելի դիւտերը միմիայն իր կարողութեան սահմաններուն մէջ կը դնէին այդ տեսակ փորձի մը ձեռնարկը:

Եւ փորձը յաղթանակ մըն է այսօր, որուն երկրորդումը — ուրիշի մը միջոցաւ — չեմ կարծեր որ յաջողի:

Կիթրիի գրած «[illegible]» իր մէջ իսկ կը պարունակէ յանկուցիչ հոգեբանութիւն մը:

Բեմադրել կեանք անձնաւորութեան մը, որուն ճակատագիրը անխնայ կը հետապնդէ 12 տարեկանէն սկսած, որ կ'ապրի խաղամոլութեամբ տասնեակ տարիներ, ճոխաբար, տխրաբար, եւ որ կը ձախողի թշուառօրէն, երբ կ'որոշէ պատուաւորաբար շարունակել իր մնացեալ օրերը, — ահա ինչ որ Կիթրիի ստեղծագործ միտքը յաջողած է ապրեցնել պատկերներու շարքի մը մէջ:

Իր կեանքը կը պատմէ 12 տարեկանէն սկսած, երբ զինքը կը տեսնենք դաւառի մը անկիւնը, իր հօր կրպակին դրամադարակներէն ութ սու գողնալու բոլէին, գնդակ գնելու համար:

Ճակատագրին տարօրինակ խաղերը կը սկսին այդ օրէն:

Ճաշին' ընտանիքը սունկէ կերակուր ունի: Փոքրիկ գողը զրկուած է կերակուրէն

Սունկը թունաւոր էր:

Տանեցիներու հոգիէ բաղկացած ընտանիքէն 11ը կը մեռնին:

Փոքրիկի գլխուն մէջ կը դառնայ հետեւեալ մտածումը. —

«Ես կենդանի եմ զի, որովհետեւ գողցայ» ...:

Եւ մութ կերպով կը հետեւցնէ թէ միւսները մեռան ... որովհետեւ պարկեշտ էին

Մանկական ուղեղի եզրակացութիւն, որուն առկայն իր յետագայ կեանքը իրաւունք կու տայ, կործանելով զինքը, երբ կը փորձէ պատուաւորապէս ապրիլ:

Երկար պիտի ըլլար մի առ մի պատմել քառասուն տարուան իր խաղամոլական կեանքին զուարճալի, անձկութեամբ եւ յաղթանակներով լեցուն դրուագները:

Տարօրինակ համոզումներ ունի հարուստներու մասին, եւ այդ համոզումները կը գործադրէ, զանոնք թեթեւցնելով իրենց դրամատոմսերէն:

«Հարուստները կը սիրեմ, բայց իրար հաւնինք: Իմ հարուստ կոչածներս անոնք են, որոնք իրենց դրամը կը ծախսեն, փոխանակ պահելու:

Դրամը այն պահուն արժէք կը ստանայ, երբ մեր գրպանէն դուրս կ'ելլէ: Մեր գրպանին խորը եղած ժամանակ ինչի՞ կը ծառայէ: Եւ եթէ ես կառավարութիւն ըլլայի, իրենց եկամուտները չծախսողները անխնայ տուրքի պիտի ենթարկէի:

Մարդիկ կը ճանչնամ, որոնք 7–8 հարիւր հազար սթերլին եկամուտ ունին, բայց քառորդն իսկ չեն ծախսեր:

Այդպիսիները քիչ մը ապուշ, եւ քիչ մըն ալ անպարկեշտ կը համարիմ:

Առանց պահեստի չէք մը ընդունելը աւազակական գործողութիւն մըն է, որ կը պատժուի եւ — արդարօրէն — դատարաններուն կողմէ.

Ես յօժարակամ կողմնակից պիտի ըլլայի համանման խառութեան մը, առանց չէքի պահեստներուն համար»:

Կիթրիի նուրբ երգիծանքին մէկ երեսն է աս: Գործը մինչեւ ծայրը կը կրէ այս նկարագիրը' խորունկ, յատկանշական եւ նոր բարոյագիտութեամբ մը:

Ու Կիթրի մեզի կը պտտցնէ [illegible] խաղասենեակները, կանանց սեղաններուն շուրջը, ծանօթացնելով տարօրինակ տիպարներու, աններեւակայելի հանդիպումներու:

Այդպէս, մեր խաղամոլը օր մը կը հանդիպի պատերազմական խրամատներու ընկերոջ մը ..

Խաղասեղանի մը մօտեցած է: Քսան հազար ֆրանք կայ խաղին վրայ, մեր հերոսը ապահով է միշտ իր թուղթին վրայ: Լամբարը իր նայուածքէն կը ծածկէ «պանքօ» գրաւող անձին դէմքը, առանց հետաքրքրուելու, կը յայտարարէ

— Պանքօ!

Եւ թուղթ կ'ուզէ:

Խաղը վարող անձը թուղթերը տըւած միջոցին կը հակի, իր հակառակորդին դէմքը տեսնելու:

Երկու նայուածքները իրար կը գտնեն

Խաղանենգը կը կարմրի:

Իր դիմացն է զինքը պատերազմի դաշտէն կիսամեռ ազատող զինակիցը

Բարոյական հարուածը ուժեղ է: Կը վերագտնեն իրար:

Բայց իր ընկերը խաղամոլ մըն է, մինչդեռ ինք խաղանենգ մը, առանց կրքի, սառնարիւն:

Ընկերոջը խաղի կիրքը կը փոխանցուի իրեն: Կը խաղայ այժմ պարկեշտօրէն, առանց նենգելու:

Եւ կը կորսնցնէ ինչ որ շահած էր տարիներէ ի վեր, խաբելով, գողնալով:

Ան իր ասպարէզը պիտի վերջացնէ հազար հինգ հարիւր ֆրանք ամսականով պաշտօնեայի մը ձեռքին տակ, խաղաթղթերու գործարանի մը մէջ:

Կիթրիի շուրջը կան իր կինը, Ժագլին Տըլիւպաք, Մարկրիթ Մոռէնօ, Էլմիռ Վօթիէ, Ռոզին Տրուէան, երգչուհի Ֆռէհէլ, Փօլին Քառթօն, եւ Գ. Գ. Փ. Ասսի, Կ. Տեփոէ, Ս. Կրոավ, Փ. Լապրի, Հ. Ֆէյֆէր եւն.:

Բարեպատեհ զուգադիպութեամբ մը, անցեալ օր ժաներմական հաւաքոյթի մը մէջ Ս. Կիթրիի վիզէն կախուեցաւ Պատուոյ Լեգէոնի հրամանատարութեան խաչը, կրթական նախարարին որոշումով, վարձատրելով արուեստին եւ գրականութեան նուիրուած երկար կեանքի մը գնահատելի աշխատանքները, որոնք միշտ բացառիկ նկարագիր մը ունեցած են, մասնաւորելով իր դերը իբրեւ դերասան եւ հեղինակ, եւ իբրեւ արժանաւոր զաւակ մեծահռչակ հօր մը:

ՀՐ. ԱԼԾԱՆԱՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ' ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

1.

Թուրքիոյ «Թան» (Նախկին Միլլիէթ) սկսած է «ուսումնասիրութիւն» մը հրատարակել հայկական շարժման մասին: Ստորեւ' առաջին գլուխը. —

Թրքական մեծ յեղափոխութեան սկզբնաւորութեան, այն գոյնզգոյն եւ բազմատեսակ թշնամիներու կարգին, որոնք կը ցցուէին Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան դէմ, դիրք բռնած էին նաեւ Հայերը, որոնք կը գտնուէին Անատոլուի արեւելեան սահմանները: Նման «Հայկական հարցին» որ, 1303 (Թրք.)էն վեր, տանն տանն ծագող արիւնոտ ու ցնցուոր դէպքեր, բայց մանաւանդ իր ամենազան ճշմարտութիւններ կը բովանդակէր:

«Հայկ. Հարցը» ը ամբողջական պատմութիւն մըն է: Այնպիսի պատմութիւն մը, որ, ոչ միայն Թուրքերն ու Հայերը, այլեւ հին ու նոր աշխարհներուն քաղաքական շրջանակներէն մինչեւ ծերակոյտներու անկիւնները միլիոնաւոր ժողովուրդներ շահագրգռած ըլլալով, իրապէս մեծ կարեւորութիւն ստացած է... : Այս արիւնոտ պատմութիւնը փակեց Ազգ. Մեծ Ժողովի հնարամիտ ձեռքը' Կարսի մէջ.

Այդ կառավարութիւնը անօրինակ փառք մը շահեցաւ մարդկային պատմութեան մէջ' մէջտեղէն վերցուած ըլլալուն համար այս դժբախտութիւնը, որ, առանց որ եւ է իրական պատճառի, երեսուն տարի առաջ շարունակ միլիոնաւոր Թուրքերու եւ Հայերու, կեանքն ու դժբախտութիւնը արժած է:

Այդ պատմութիւնը, որ չափազանց կը շահագրգռէ մեր այս գրութիւնը, այս սիւնակներուն մէջ տալ երկար կ'ըլլար: Այդ պատճառաւ, մենք պիտի բաւականանանք միայն մայր գիծերը տալով այդ հարցին: Կարենալ ցոյց տալու համար «Ազգային պայքարին եւ արեւելեան ճակատի պատերազմներուն» պատճառները, շատ արագօրէն աչք մը պիտի նետենք մօտաւոր անցեալի պատմական դէպքերուն վրայ:

X

Զինադադարի առաջադրութենէն անմիջապէս յետոյ, Պոլսոյ մէջ աղաղակ մըն էր բարձրացած.

— Թուրքերը աքսորեցին Հայերը ... ջարդեցին զանոնք: Անոնց կիները, աղջիկներն ու տղաքը բանտարկեցին իրենց հարէմներուն մէջ.

Այս աղաղակը արագօրէն արձագանգ էր գտած Եւրոպայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ: Ու արդէն տուած էր Թուրքերը ծանր ամբաստանութեանց տակ ճզմող մեկնութեանց: Եւ, իբրեւ ատոր հետեւանք, կարգ մը քինոտ ու շահախնդիր հաւաքականութիւններու, քոմիթէճիներու կողմէ ստեղծուած էր հայ-թուրք թշնամանք մը

Մինչդեռ ... Թուրքերն ու Հայերը ունէին ճիշդ ութը հարիւր տարուան կենակցութիւն մը: Այս երկու ազգերը, այդ դարերու ընթացքին, միասին սիրով ու բարեկամութեամբ, ինչպէս եւ մաքուր ու առանց հակառակութեան ապրեր էին, ոչ մէկ տարակարծութիւն ունենալով Անատոլուի գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ, անոնք դրացնութիւն կ'ընէին իրարու կից փողոցներու մէջ, Հանգարտ ու երջանիկ, ամէն տեսակ մտահոգութենէ եւ անապահովութենէ զերծ կեանք մը կը վարէին նաեւ բնակիչները հայ գիւղերուն, որոնք կը գտնուէին Թուրք գիւղերուն մէջ տեղ:

Մինչ Եւրոպայի մէջ հաւատաքննական չարչարանքները իրենց բովանդակ սաստկութեամբ կը շարունակուէին, կաթոլիկ երկիրներուն մէջ ողջ' ողջ կ'այրէին բողոքականները Ս. Բարթողիմէոսի գիշերները հազարաւոր բողոքական կիներ, արիւնաթաթախ վիճակի մէջ, տառապանքին կ'աւանդէին իրենց հոգիները, Թուրքերուն կողքին ապրող Հայերը — նման միւս քրիստոնեայ ազգերուն — ազատ էին իրենց ազգային եւ կրօնական բոլոր իրաւունքներուն: Կատարեալ ազատութեան ու անկախութեան մը մէջ' անոնք կը կիրարկէին իրենց ազգային բարքերն ու սովորութիւնները, կրօնական ծէսերն ու արարողութիւնները, կատարեալ ազատութեամբ

Այն պահուն երբ մզկիթի մը մինարէէն էզան կը կարդացուէր, կը լսուէր նաեւ անոր դիմաց գտնուող եկեղեցւոյ զանգին ղօղանջը: Այդ շրջանին, երբ մեր սակաւապետութիւնը որ եւ է կասկածի չէր հանդուրժեր ոչ մէկ Թուրք իսլամ կրօնքին հանդէպ անարգանք մը չէր նկատեր ատիկա:

Թուրքերը ազգութեան մէջ կը ... ազգային կայսրութեան անխուսափութեան ու չուայտութեան պատճառաւ Հայերը, որոնք ընկերային կատարեալ կազմակերպութիւն մը ունէին, իրենց ամենափոքր գիւղերուն մէջ անգամ դպրոց հիմնելով, մտաւոր ու տնտեսական կեանքին մէջ կը բարձրանային: Կայսրութեան կողմնակից մտաւորականները ուսման ու գիտութեան սահմանները պղպղաշեայ շրջանակով մը կը սեղմէին: Եւ հաշնօյանքով ու ամբարշտութեամբ կը մեղադրէին այն Թուրքերն ու իսլամները, որոնք «կրօնական գիտութեանց» սահմանէն դուրս կ'ելլէին: Մինչդեռ այդ մենոլորտին մէջ, «քաղաքական» ուսումներն իրենց սահմանները օր օրի կ'ընդլայնէին Հայոց վարժարաններէն ներս:

Թուրքերը իրենց կեանքը կ'ապավինէին հողով ու զինուորութեամբ, ... քանի մը անձեր, որոնք գիտական ... մեծ պայքարի ու բացառիկ կարողու-

«ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆ»Ի ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Եւ ազատագրական պայքարի փոթորիկը պայթեցաւ օգոստ 14ի (Հ. Տ.) առաւօտեան ժամը 6.30ին:

26 անձնուրաց Դաշնակցականներ զինուած ատրճանակներով եւ ռումբերով եւ ղեկավարութեամբ Բաբկէն Սիւնիի, Արմէն Գարոյի (Գ. Փաստրմաճեան) եւ Հրաչի (Հայկ Թիրաքեան), գրաւեցին Պանք Օթոմանը: Արմէն Գարօ եւ Հրաչ Դաշնակցութեան հրահանգով, ձգած Նանսիի համալսարանը եկած էին Պոլիս մասնակցելու մեծ գործին. Վեց հոգինոց նախայարձակ խումբը ղեկավարութեամբ Բաբկէն Սիւնիի կռիւը կը սկսի Պանք Օթոմանի մուտքի մեծ դրան առջեւ: Առաջին գնդակներէն կ'իյնան Զէյլէկ դռնապան մը եւ պահակ ոստիկանները: Ատրճանակի եւ հրացանի ձայներէն ամէն մարդ խուճապի մատնուած կը սկսի փախչիլ: Քովնտի փողոցի խանին մէջ (ուր նախօրօք փոխադրուած էին ռումբերը) սպասող տղաքը տոպրակներով ռումբերը բռնած վազելով պանքայէն ներս կը մտնեն: Դրան առջեւ Բաբկէնը, գործին ընդհանուր հրամանատարը կը զարնուի գնդակով: Մահուան առջեւ չէ կորսնցներ ինքզինքը, վերջին ճիգ մը կ'ընէ ձեռքի ռումբերը վեր բարձրացնելու: Իր ընկերները կը փախչին քովէն, եւ կ'իյնայ գետին: Դաշնակցութեան ազատագրական ռումբերը կը պայթին, իրենց որոտը կը դղրդացնէ սուլթանի մայրաքաղաքը, բայց կը չիջի անզուգական Բաբկէնը, իր ծրագրին յաղթութեան ժամուն: Ռումբի պայթիւնին հետ ներս մանող տղաքները կը գոցեն Պանքի դուռը:

Նոյն օրը Սամաթիոյ մէջ Թուրք ոստիկանութիւնը ուզած էր ձերբակալել Գնունին որ կը գտնուէր Անդրէասեաններու մօտ, Գարիկ աղային տունը: Գնունին կը մերժէ անձնատուր ըլլալ նախ քան ժամը 6 ու կէս: Ոստիկանութիւնը բանակցութեան կը մտնէ: Ժամերը կը սահին: Կուգայ որոշեալ ժամը եւ իբրեւ պատասխան տան մէջ գտնուող հայ կին մը կը նետէ առաջին ռումբը: Ոստիկաններու դիակները կը փռուին փողոցին մէջ: Նոր ուժեր կը հասնին: Ռումբերը կը պայթին մէկը միւսէն աւելի որոտալից: Սամաթիոյ ջարդ-ցին մէջ տեղաւորուած երեք տղաքներ կը մասնակցէին կռիւին: Ռումբերը կը պայթին ամէն կողմէ: Սարսափի կը մատնուին Թուրք խուժանն ու ոստիկանութիւնը. Կռիւը կը տեւէ երկար, կը սպառին ռումբերն ու գնդակները, կուգայ ճակատագրական վայրկեանը եւ իրենց վերջին գնդակներով անձնասպան կ'ըլլան Դաշնակցութեան հերոս զաւակները' Գնունին, Անդրէասեանը եւ Միսաքեան եղբայրները: Տանտիրոջ տղան եօթնամեայ փոքրիկ Աշոտը սպաննուած էր ոստիկաններու գնդակէն:

Պանք Օթոմանի առջեւ կռիւը շարունակուեցաւ կատաղութեամբ: Ոստիկաններու, Թուրք եւ քիւրտ խուժանի յարձակումները ետ մղուեցան, բազմաթիւ դիակներ ինկած էին փողոցին մէջ: Դրամատան պաշտօնէութիւնը' արգելափակուած դրամատան սենեակներու մէջ, շատ ծանր վայրկեաններ ապրեցաւ: Իրենց կեանքը կախուած էր հայ յեղափոխականներու որոշումէն.

Դրամատան դիմացը գտնուող Ա... շէնքին մէջ ապաստան ընկերները, համաձայն Կ. [illegible] որոշման, գրաւումէն անմիջապէս վերջ, Պոլսոյ վեց մեծ' պետութեանց դեսպաններուն յանձնեցին Նօթը. Կոմիտէի պահանջները: Մերժման պարագային կը սպառնային օդը հանել օսմանեան դրամատունը, պաշտօնէութեան հետ միասին

Իրար անցան Պոլսոյ դեսպանները: Իրենց կողմէ ռուսական դեսպանատան առաջին թարգմանը, Մաքսիմով վարեց բանակցութիւնները: Ան կը խոստանար դեսպաններու միջամտութիւնը սուլթանին մօտ ապահովելու համար ներկայացուած պահանջներու գործադրութիւնը: Մաքսիմով կ'ըսէ թէ կռիւին շարունակութիւնը կրնայ պատճառ դառնալ հայկական կոտորածներու: Ասոր վրայ' Պանք Օթոմանը գրաւողները ծանր պատասխանատուութեան առջեւ կը համակերպին ձգել դրամատունը, մեկնիլ «Ժիռոնտ» շոգենաւով Մարսէյլ:

Պանք Օթոմանի կռիւին մէջ սպաննուած էին Բաբկէն Սիւնին եւ երկու տղաքներ: Կային քանի մը վիրաւորներ, որոնք փոխադրուեցան Նշանթաշի ռուսական հիւանդանոցը ուր ապաքինուելէ վերջ մեկնեցան Պոլսէն:

Երեք օր տեւեց Հայերու կոտորածը Պոլսոյ թաղերուն մէջ, հազարաւոր Հայեր խժդժօրէն սպաննուեցան Թուրք եւ քիւրտ խուժանի կողմէն:

Պանք Օթոմանի գրաւման յաջողութիւնը եւ մինչեւ այդ տարուան ստորերկրեայ աշխատանքի մեծութիւնը գնահատելու համար, պէտք է ապրած ըլլալ 1895 եւ 1896ի սարսափի տարիները: Պանք Օթոմանի գործը պիտի մնայ Դաշնակցութեան պատմութեան հերոսական խիզախ գործերէն մէկը: Ամիսներու տեւական աշխատանք տարուած էր Թուրք լրտեսներու քթին տակ եւ ոչ մէկ հոգի ձերբակալուած էր: Ռումբերու կաղապարները շինուած էին արուարձանի մը մէջ: Անոնց փոխադրութիւնը Բերա, ամէնէն դժուարին գործն էր:

Փոքրիկ պայուսակներով փոխադրութիւնը կը կարօտէր երկար ժամանակի եւ կրնար ուշադրութիւն գրաւել Թուրք լրտեսներուն: Կեդր. Կոմիտէն կ'որոշէ կաղապարներու փոխադրութիւնը կատարել մէկ անգամէն: Կաղապարները խնամքով կը տեղաւորուին ածուխի պարկերու մէջ եւ կը բեռցնեն խոշոր սայլի մը վրայ: Ու. Աշոտ բեռնաբարձ շոգենաւով սայլը կը փոխադրէ Գալաթա: Եզները Տօփա Պաղչէի պալատի առջեւէն յամրօրէն կը բարձրանան եւ անվտանգ կը հասցնեն իրենց թանկարժէք բեռը Փառազ Քէօփրիւ, հայ կնոջ մը տունը, ուր տեղի ունեցան Պանք Օթոմանի գրաւման ժողովները եւ ռումբերու պատրաստութիւնը

Շատ է թիւը անծանօթ հերոսներու եւ հերոսուհիներու որոնք իրենց աշխատանքի բաժինը բերած են այդ ... օրերուն

Կը յիշեմ մոռցուած քոյրեր, որոնք ծառայեցին ռումբերու փոխադրութեան մէջ: Ինչպէս եւ Աննիկը որ աւստրիական դեսպանատունը նամակ ձգած ատեն, զաւակը ձերբակալուած տուած է ոստիկաններուն ... Անիկը դատապարտուեցաւ երկար տարիներու բանտարկութեան, բայց աւստրիական դեսպանին միջամտութեամբ, ազատ արձակուեցաւ:

Պանք Օթոմանի դէպքէն վերջը եւրոպական դիւանագիտութիւնը դրժեց իր տուած խոստումը:

Բայց, Պոլսոյ մէջ պայթած Դաշնակցութեան ռումբերը սարսափի տակ պահեցին սուլթանն ու Թուրք ժողովուրդը, մինչեւ օսմանեան սահմանադրութեան հռչակումը:

Ցարգա՞նք, Պանք Օթոմանի հերոսներուն:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

(Վերջ)

թեանց տէր էին ․․ Անոնք կ'ընկ-ճուէին կարճ ու տաժանելի կեանքի մը ծանր բեռներուն տակ․․․ Իսկ Հայերը,— զինուորական հոգին բոլորին գերծ ըլլալուն,— առեւտրական ու արհեստի կեանքի շնորհներուն մէջ կ'ապրէին։ Մէկ կողմէ իրենց հարստութիւնները կ'աւելցնէին, ու միւս կողմէ իրենց սերունդները կը բազմացնէին։

Եւրոպայի քաղաքակիրթ ու իշխող պետութիւնները «փոքրամասնութիւններէն» ոչ մէկուն իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները կ'ուզէին անյնալ։ Նոյն իսկ փոքրամասնութեանց պատկանող կարգ մը ազգերու չէին Թոյլատրեր երկրի մը մէջ երկար ատեն բնակիլ։ Եւ, անկարեւոր պատրուակներով, ջարդեր կը կատարէին ․ Մինչդեռ, Հայերը, որոնք կ'ապրէին իշխող տարրերուն՝ Թուրքերուն միջեւ, արժանի կ'ըլլային սիրոյ եւ յարգի մը որ ամէն օր կ'աւելնար Հսկայ կայսրութեան արհեստն ու տնտեսական կեանքը ամբողջովին կ'իւրացնէին։

Թուրքերը չէին նախանձեր Հայերուն։ Ընդհակառակն, իրենց անկեղծութիւնն ու սէրը կ'աւելցնէին։

Հայերը Թուրքերուն վստահելիները, գործերուն վերակացուները, դրամներուն պահապանները, խելքխրատ տուողները, գործակատարները, ահղանաւորները, նոյն իսկ անոնց ընտանեկան գաղտնիքներուն խորհրդականներն էին եղած։

Պոլսոյ մէջ, հայ մատուռականները պետութեան կարեւոր գաղտնիքներուն իսկ մասնակից էին։

Վերջին դարերուն, Հայերը հակառակ իսկ սակաւաթիւ ըլլալնուն, պաշտօնական ու պետական ամենաբարձր դիրքերն էին գրաւած ․․․ Սկսելով սուլթանական Ճնճայութենէն՝ պետական գանձի, նիւթական, շինարարական, արտաքին, առեւտրական եւ երկրագործական նախարարութեանց նման բարձր ու նպաստաւոր դիրքերու բարձրացուած էին ․․․ Նոյն իսկ — հակառակ դարձեալ նոյն սակաւաթիւ ըլլալնուն — անոնք խառնուած էին նաեւ այդ շրջանին արդարադատութեան, որ սերտ շփում մը ունէր շրջանին հետ։ Պոլսոյ դատական մարմիններուն մէջ շատ մը նախադահներ ու անդամներ կային անոնցմէ։ Դատարաններուն կէսէն աւելին ալ Հայ բազկաթոռ հայ նախագահներ էին անդամներէ։

Նահանգներու մէջ, օրինակ՝ հազար տուներէ գաւառական կեդրոնի մը մէջ եթէ նոյն իսկ Հայերուն ու միւս քրիստոնեաներուն թիւը հինգ տունէն աւելի չըլլար, անոնք իրաւունք ունէին անդամ մը ունենալ վարչական ժողովին մէջ։ Հազար տունի փոխարէն՝ 15 տունէն Հայ մը — կամ քրիստոնեայ մը — անդամ կ'ընտրուէր։

Ահա եօթը դարեր այսպէս ճշմարիտ ապահովութեամբ, վստահութեամբ, բարեկամութեամբ, սիրով եւ անկեղծութեամբ անցած էին ․․․ Ու այս եօթը դարը այսպէս անցնելէ վերջ, արդեօք ինչո՞ւ յանկարծ մէջտեղ էր մտած հակառակութիւն մը եւ թշնամութիւն մը։

Այս հարցման պատասխանը ոչ թէ մեր, այլ հայ քոմիթաճիներուն պատասխանատուութիւնն է։ Որովհետեւ, անոնք երես առած էին յօդուածէ մը որ մտած էր «Պերլինի դաշնագրին» մէջ։ Ուզած էին նետուիլ պատահարներու մէջ, որոնք մեծ ազգի մը հանդիսաւորները, անդորրութիւնն ու ջանքը վտանգի կը մատնէին։ Իսկ այդ պատահարը միայն մէկ բառէ կը բաղկանար․ — Հայաստան (հայերէն գրուած է բառը՝ թուրքերէն գիրքով։ Վ․ Ի․)։

«Հայաստան» կը նշանակէ «Հայ՝ երկիր»․․․ Մինչդեռ հայ քոմիթէճիները այս բառը վերածեր էին տարօրինակ բացատրութեան մը։

— Մենք «Հայաստան» բառը «Հայրենիք» իմաստով կը գործածենք։ Բնականաբար, մենք ալ հայրենիք մը ունինք։ Անհայրենիք մարդ կ'ըլլա՞յ, — ըսելով, մէկ կողմէ Թուրքերուն աչքերուն մոխիր կը փչէին, ու միւս կողմէ նոր գաղափար մը մթին հեղինակ կը դնէին, որ մէջ կը քշէին հայ երիտասարդները, որոնց երակներուն մէջ երիտասարդական արիւնը նոր էր բակած եռալ։

— Մեզի՝ ազատ ու անկախ հայրենիք մը պէտք է։

Արդեօք Հայերը «ազատ ու անկախ» չէի՞ն

Մենք, առոր պատասխանը տալէ առաջ, օգտակար կը նկատենք բաղդատութիւն մը ընել «Թուրք Հայերուն» եւ «Ռուս Հայերուն» միջեւ։

«ՁԱՆԿԱԳԻՆ ԸՆԿԵՐ ԲԵՐԻԱՅԻՆ»

ԽՄԲ․— Երէկ հրատարակեր էինք յանուն Խ․ Հայաստանի կուսակցութեան «թանկագին Ստալինին» գրկուած նամակը, որ կը յայտարարէ թէ «Հայաստանի բոլշեւիկները պատրաստ են իրենց կեանքը, իրենց արիւնը կաթիլ առ կաթիլ տալու Լենին-Ստալինի գործի յաղթանակին համար»։ Միեւնոյն ծեսով նամակ մըն ալ ուղղուած է Անդրկովկասի կարմիր փոխարքային, Բերիայի։ Ահաւասիկ այդ նամակն ալ․—

Հայաստանի Կ(բ)Կ Կեդրոնական Կոմիտէի պլենումը Հայաստանի բոլշեւիկների եւ աշխատաւորների անունից բոլշեւիկեան ջերմագին ողջոյն է յղում ձեզ։

Հաւաքուելով ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի պլենումին, մենք քննարկեցինք անասնապահական կոլտնտեսութիւններն ամրացնելու ձեռնարկումները, Սեւ-Թիութիկ Կաուչուկի կոմբինատի շինարարութեան ընթացքը, ինչպէս եւ կուսփաստաթղթերի ստուգման ու փոխանակման արդիւնքները Հայաստանում։

Պլենումը, կատարելով ձեր ցուցումները, գործնականօրէն, մանրամասն քննարկեց այն կոնկրետ հարցերը, որոնք կապուած են գիւղի մեր յետագայ աշխատանքի, կոլտնտեսութիւնների յետագայ ամրապնդման խնդիրների հետ։

Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի պլենումը պարտաւորուեց Հայաստանի բոլշեւիկներին՝ իրենց յետագայ աշխատանքի հիմքը դարձնել անասնաբուծութեան զարգացման եւ կոլտնտեսային շինարարութեան վերաբերեալ ձեր ցուցումները։

Թանձեանի ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտից յետոյ բոլորած 2 ամիսներն անցան ստալինեան յարձակողական զգաստութեան նշանաբանով։ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւնը վերջին երկու ամսում յաջող աշխատանք կատարեց հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին մերկացնելու, իր շարքերը մաքրելու եւ ամրացնելու ուղղութեամբ։

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները գիտեն եւ գնահատում են այն անխոնջ, հսկայական աշխատանքը, որ կատարել էք դուք Հայաստանի, Վրաստանի ու Ադրբէջանի, կուսակցական կազմակերպութիւններն ամրացնելու, բոլշեւիկեան կադրեր աճեցնելու, լենինեան-ստալինեան ազգային քաղաքականութիւնն իրականացնելու, Անդրկովկասի ժողովուրդների ստալինեան անխախտ բարեկամութիւնն ամրացնելու եւ նրանց տնտեսութիւնն ու կուլտուրան բազմակողմանի կերպով զարգացնելու ուղղութեամբ

Ձեր մարտական ղեկավարութեամբ, միասնական եղբայրական ընտանիքում, անդուլ, համերաշխ աշխատանքում աճեցին, ամրացան եւ անճանաչելի կերպով փոխեցին իրենց կերպարանքը Վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հայաստանի խորհրդային հանրապետութիւնները

Ձեզ, ձեր անդուլ հոգատարութեան եւ մշտական ուշադրութեանն են պարտական բոլշեւիկներն ու աշխատաւորներն այն ժեծագոյն յաջողութիւնների եւ յաղթանակների համար, որոնք ձեռք է բերել խորհրդային Հայաստանը վերջին 4—5 տարում։

Կենտկոմի պլենումը ցասումով դատապարտեց երկերեսանի, հակայեղափոխական տրոցկիստներին եւ նացիոնալիստներին հովանաւորող ու նրանց գործակից Խանջեանի պրովակացիոն արարքը, մի մարդու, որ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան եւ Անդրկովկասեան բոլոր բոլշեւիկների թիկունքին ուղղուած դաւաճանական հարուածով պատասխանեց այն հսկայական օգնութեան, որ ցոյց էր տրւում նրան Համ․ Կ (բ) Կ Անդրկովկասեան Երկրային Կոմիտէի եւ անձամբ ձեր կողմից, ընկեր Բերիա։

Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւնը եղել է, է եւ կը լինի Համամիութենական կոմունիստական (բոլշեւիկների) կուսակցութեան հաւատարիմ ջոկատը։

Կեցցէ՛ հայ ժողովրդի եղբայրական բարեկամութիւնը վրացի ժողովրդի հետ, որ աշխարհին տուել է մեծ Ստալին։

Կեցցէ՛ Անդրկովկասի եւ ամբողջ Ս․ Միութեան բոլոր ժողովուրդների անխախտելի բարեկամութիւնը։

Կեցցէ՛ Անդրերկոմի մարտական ղեկավար, Հայաստանի աշխատաւորութեան լաւագոյն բարեկամ, մեր թանկագին Լավրենտի Բերիան։

Կեցցէ՛ Լենինի-Ստալինի մեծ հզօր, անյաղթ կուսակցութիւնը։

Կեցցէ՛ ժողովուրդների առաջնորդը, մեր ուսուցիչը, հայրն ու բարեկամը՝ մեր սիրելի, մեծ ՍՏԱԼԻՆԸ։

ՆՈՒՇ

Տիկինը իր բարեկամին
— Եթէ աղջիկս քեզի կնութեան տամ, խօսք կուտա՞ս քու աէրդ չարունակել ինծի հանդէպ։
— Անիկա խնդիր մըն է որ սակարկութեան կը կարօտի։
—Ուրեմն ես որոշեմ, հարիւրին յիսունը ինծի, մնացածը կնոջդ։
— Խեղճ աղջկանդ հանդէպ շատ մեղաւ կ'երեւիս, դունէ հարիւրին եօթանասունը հինգը անոր տանք, մնացածը քեզի, եթէ այն ալ մնալու ըլլայ։
— Ի՞նչ անզգայ մարդ ես, ըսել է 100ին քսանըհինգն ալ շատ կը գտնես։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի ՊԱՏԻՒ ԻՐԱԺԻՇՏ Ա. ՄԱՅԻԼԵԱՆԻ

Սեպտեմբերի սկիզբը Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ երաժշտական երեկոյ մը, նուիրուած երաժիշտ Անուշ Մայիլեանի ստեղծագործութիւններուն։

Ա․ Մայիլեան կը պատկանէր մեր երաժշտական աւագ սերունդին։ Ան իր ասպարէզն սկսաւ մանկական խմբերգներ եւ մեներգներ տալով։ Աւելի վերջն էր, որ նուիրուեցաւ երաժշտական մեծ գործերու։ Այդ ուղղութեամբ՝ իր առաջին գործն է Նոր գիւղ սէնֆօնին եւ Սաֆօ օփերան, զոր դժբ վերջերս աւարտեց։

Երեւանի մէջ ի պատիւ իրեն սարքուած համերգը ուշագրաւ էր անոր համար, որ կը ներկայացնէր երաժիշտին վերջին շրջանի աշխատութիւնները,— Նոր գիւղ սէնֆօնիին հովուականը, Սաֆօ օփերայէն հատուածներ՝ Աղջիկներու պարը, Սաֆօյի արեան, Տոյլէն, եւն․, որոնց մէջ Ա․ Մայիլեան, օգտագործելով հայկական եւ մասնաւորաբար արեւելեան ժողովրդական երաժշտութեան մոթիւները՝ տուած է այնպիսի գործեր, որոնք բնորոշ կերպով կ'արտայայտեն անոր ստեղծագործական ուժը նաեւ յայնասինչ աշխատութիւններու մէջ։ Համերգը անցաւ յաջող, եւ այսպէս ցոյց տրուեցաւ նաեւ երաժիշտ Մայիլեանի խմբավարի արժէքը։

Համերգին մէջ ուշագրութիւն գրաւեց նաեւ Էլզա Մայիլեան, 11 տարեկան, որ ունի խմբավարի եւ երգահանի շնորհ։ Էլզա Մայիլեան ծանօթ է արդէն ժողովրդականօրէն տուած իր համերգներով։ Այս համերգին մէջ ղեկավարեց Կոմիտասական քայլերգը։

ԵՐԵՒԱՆ ԹԻՖԼԻԶ

Ստալինեան Արշաւ Թերթը, որ կը հրատարակուի Երեւանի մէջ, արշաւ մը կազմակերպած էր օգոստոսի վերջերը, Երեւանէն Թիֆլիզ։ Արշաւին կը մասնակցէին Ֆրանսայէն Հայաստան գաղթած խումբ մը աշխատաւորներ, 41 հոգի։

Խումբին պաշտօնն էր Թիֆլիզ տանիլ երկու նամակներ, մէկը Ստալինին, միւսը Բերիային, շնորհակալութիւն յայտնելու համար, որ իրենց՝ Թոյլ տուին մտնել Հայաստան։

Օգոստ․ 18ին, խումբը կանգնեցաւ խճուղիին վրայ, որ անցնելով գեղատեսիլ գիւղերէ, բարձր լեռներէ, խոր ձորերէ, Երեւանը կը միացնէ Թիֆլիզի։ Բոլորն ալ հագած էին կապոյտ շապիկ եւ վարտիք, իրենց գլխին՝ փափախ գլխարկ, գլխարկներու ժապաւէններուն վրայ գրուած՝ Նոր Մալաթիա, Նոր Արաբկիր, Նոր Սեբաստիա, Նուպարաշէն, Նոր Խարբերդ, ցոյց տալու համար թէ արշաւի մասնակցողները Թրքահայ արտագաղթներու բնակիչներ են։ Մեծ մասամբ՝ 40 տարեկան։

Արշաւախումբը անցաւ Աշտարակ, Քուչակ, Կիրովական, Զորագիւղ, Ալլահվերդի, Խոժոռնի, Սիոն, Շահումեան, Սարվան, Կողբ գիւղերէն։ Անցան Մայմեխի (3093 մեթր) բարձունքէն, անձրեւը, Շուլավերի տաքն ու ջուրի պակասը չկրցան կասեցնել անոնց քայլերը։ Երգելով անցան մօտ 40 գիւղերէ։

Ամէն գիւղի մէջ ջերմ ընդունելութիւն ցոյց կը տրուէր, եւ ամէն գիւղէ նամակներ կը յանձնուէին անոնց Բերիայի տրուելու համար (ի՞նչ սարկութիւն)։

Սեպտ․ 1ին, արշաւախումբը կը մտնէ Թիֆլիզ, 310 քիլոմեթր ճամբան կտրելով 12 օրէն (օրական 30 քիլոմեթր)։

4 օր պտըտելէ վերջ Թիֆլիզի մէջ, այցելելով Թանգարանները եւ հանրային հաստատութիւնները, վերադար-ձան Երեւան, մէկ մասը ինքնաշար-ժով, մէկ մասն ալ շոգեկառքով։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Երաժիշտ Ն․ Տիգրանեանի ծնընդեան 80ամեակին առթիւ, Երեւանի մէջ պատրաստութիւններ կը տեսնեն, այս աշնուան ընթացքին, վաստակաւոր երաժիշտին ի պատիւ երաժշտական երեկոներ կազմակերպելու համար։ Այդ երեկոյթները տեղի պիտի ունենան Երեւանի եւ Լէնինականի մէջ։

** Գրեցինք թէ վերջերս մեռաւ երաժիշտ Արշակ Բրուտեան։ Իր ձեռագիրները յանձնուեցան Թանգարանին։ Ձեռագիրներուն մէջ կան բազմաթիւ ժողովրդական երգեր եւ պարերգներ, որոնք գրուած են հայկական ձայնանիշերով։ Այդ նիւթերը ցոյց կուտան, որ երաժիշտը ժողովրդական երգերու հաւաքումով սկսած է զբաղիլ 1878էն սկսեալ։ Բրուտեանի գիւտին մէջ կան նաեւ Ռոմանոս Մելիքեանի 8 արժէքաւոր նամակները երաժշտութեան մասին։ Շուտով լոյս կը տեսնէ Բրուտեանի գործերուն ժողովածուն՝ Ռ․ Թերլէմէզեանի խմբագրութեամբ։

** Տպագրութեան համար կը պատրաստուի Ռոմանոս Մելիքեանի երաժշտական գործերուն հաւաքածոյին II․ հատորը։ Այդ հատորին մէջ լոյս պիտի տեսնեն Զմրուխտեան երգերը, Սեւ կոռնակը, Շահախ կուտաս, Մանուկն ու ջուրը, Մի լար, Օրօր եւ այլ ժողովրդական երգեր։

ՄԱՄՈՒԼ

ՇՈՇՈՐԹԱՊԱՏՈՒՄ

Յանուար, Ամերիկայի կայմբուկեթուն օրկանը, ազդո՞ւ խմբագրական մը հրատարակած է, իմանալով թէ «Դաշնակցութիւն եւ ռամկավար առաջնական կուսակցութեան ղեկավարները միասնաբար բաղձէ նամակ մը յղած են ընկ․ Ստալինին եւ պետական ու Հայաստանի «սահմանները ընդարձակելու» (11 սեպտ․)։ Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը, իբրեւ զուարճալիք, յանձնարարելով կարդալ զայն՝ Հօկի Սանֆրանցիսքոյի մասնաճիւղի պաշտօնական ազդին հետ միասին (տես «Յառաջ»ի շաբաթ օրուան թիւը)․—

— Ա՛յ հարկէ, սա առաջին անգամը չէ, որ Արշակ Ջօպանեան սերտ գործակցութեան կը մտնէ Վրացեաններու, Ջամալեաններու եւ Շ․ Միսաքեաններու հետ։

Խանջեանի ինքնասպանութեան առթիւ իր գրած յօդուածով, ընկ․ Բերիա հրապարակեց այն նամակները, որոնք գրուած են Ջօպանեանի կողմէ Խանջեանին եւ որոնք կ'ապացուցանեն, թէ ի՛նչպէս ռամկավար այս ղեկավարը վաղուց մտած է Դաշնակցութեան ծառայելու անպատուաբեր դերին մէջ, յարուցանելով միեւնոյն խնդիրները, որոնք Դաշնակցութեան հակախորհրդային, հակահայաստանեան քաղաքականութեան գլխաւոր առանցքը կը կազմեն

Բառ երեւոյթին «անմեղ» նպատակները չուրչ Դաշնակ եւ ռամկավար ղեկավարներու այս մերձեցումը արդեօք նախաքա՞յլ մըն է դէպի կատարեալ եւ վերջնական միասնականութիւն։ Դեռ յոյս ունինք, որ այդպէս չէ։

Սակայն ի՞նչ կ'ուզեն Խորհ․ Հայաստանի «բարեկամ» Ջօպանեաններն ու ուրիշներ եւ բացայայտ թշնամի դաշնակ ղեկավարները։

«Հայաստանի սահմաններու ընդարձակումն» կը պահանջեն անոնք։

Հայաստանի ժողովուրդն ու անոր արժանաւոր ղեկավար բոլշեւիկ կուսակցութիւնը վաղուց պատասխաներ են այդ հարցին․ Անոնք սահմանային վէճ չունին հարեւան երկիրներու հետ, այլ ունին եղբայրական սերտ գործակցութիւն եւ փոխադարձ օժանդակութեան անխզելի կապ։

Գոնէ Ջօպանեանները մինչեւ հիմա չէ՞ն հասկցեր, որ Լէնինեան ազգային քաղաքականութիւնը ազատ ձըգած է Խորհ․ Միութեան որ եւ է մէկ մասին մէջ ապրող ազգային փոքրամասնութիւն՝ որոշելու համար, թէ Միութեան բաղկացուցիչ անկախ հանրապետութիւններէն ո՞ր մէկին հետ կ'ուզէ կապուիլ։

Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը ինքնավար շրջաններ են եւ քաղաքականօրէն կապուած խորհ․ Ադրբէջանի հետ։ Այդ կապը պարտադրուած չէ անոնց, այլ հաստատուած է այդ երկրամասերու մէջ ապրող ժողովուրդին մեծամասնութեան Բուէով, անոնց անկաշկանդ կամքով։

Անդրկովկասեան Ֆէտերացիան եւ Միութեան կեդրոնական կառավարութիւնը իրաւունք չունին Նախիջեւանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդներուն պարտադրելու, որ կտրեն այդ կապը եւ միանան արտասահմանի հայ ազգայնականներու բաղձացած խորհրդային անկախ հանրապետութեան հետ։

Դաշնակցութիւնը շատ լաւ գիտէ եւ պէտք է իմանան նաեւ Ջօպանեանները, թէ խորհրդային մեծ ընտանիքին համար սահմանային վէճեր չկան եւ չեն կարող ըլլալ, որովհետեւ Միութեան մաս կազմող որ եւ է հանրապետութեան ունեցած բնական եւ արտադրական հարստութիւնները կը վայելեն խորհրդային բոլոր քաղաքացիները եւ սոցիալիստական հանրապետութիւններու Միութեան ազգային բոլոր միաւորները։

Եթէ այսպէս չըլլար, մենք չէինք ունենար այսօրուան աճող, բարգաւաճող Հայաստանը, որուն հսկայական վերելքին առջեւ գլուխնին կը խոնարհեն նոյն իսկ Ջօպանեանները անգամ, որ այսօր անամօթաբար գինակցութիւն են կամեր հայ ժողովուրդի եւ անոր Խորհ․ Հայաստանի կատաղած թշնամիներուն — Դաշնակցութեան ղեկավարներուն հետ»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ Թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել Թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Հարիւրապետը ատրճանակով կը դիմաւորէ հայրենադաւ Ֆրանսացին, երբ այս վերջինը անփութօրէն վար կը սահէր մկրատը ձեռքը եւ գիւղ տանելով կը յանձնէ զայն պատկանեալ իշխանութեան։ Յաջորդ օրը, դատավարութեան ընթացքին գիւղացին ամէն ինչ կը խոստովանի եւ կը պատմէ իր քաղագործութիւնները։ Իր մորթը ազատելու համար նոյն իսկ մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ զինքը կաշառողներուն մասին։ Անօգուտ էր սակայն այդ փորձը։ Մահուան կը դատապարտուի եւ 1914 դեկտեմբեր 11ին այս վատոգի դաւաճանը, որ իր հայրենիքը թշնամիին կը ծախէր քանըհինգ ոսկինոց կաշառքի մը փոխարէն, կը գնդակահարուի Բոռւա տը Պաքի մէջ։

×

1915 Մայիսին երբ ընդհանուր պատերազմի սարսափին առաջին աղդեցութեան հետղհետէ վարժուած էինք, գործավար սըր Ցիլիփ Բօլըրթ-սըն անգամ՝ նշանակեց զիս ռազմադաշտի Գաղտնի Սպասարկութեան Մասնաւոր գիւանին․ Քիչ մը խելք եւ քիչ մըն ալ երեւակայութիւն ունեցող ո եւ է մէկը իսկապէս պիտի ուզէր այդ տեսակ պաշտօնի մը կոչուիլ։ Վտանգաւոր եւ պատասխանատու գործ մըն էր զոր ինծի կը վստահէին, բայց ես շատ ուրախ էի, սովորական զինուոր մըն էի բանակին մէջ եւ ահա յանկարծ զինտորական Ինթէլիճընս-ի Անգլիոյ ներկայացուցիչը կ'ընտրէին զիս։ Բնականօրէն միշտ սիրած եմ գաղտնի ոստիկանութեան ասպարէզը եւ ատոր համար ալ մեծ եռանդով ու գոհունակութեամբ ձեռնարկեցի Նոր պաշտօնիս, որուն առաջին պայմանն էր բացարձակ գաղտնապահութիւն։

Վիպականութիւն չկար այդ գործին մէջ։ Գաղտնի սպասարկութեան ինչպէս նաեւ գաղտնի ոստիկանութեան ասպարէզներուն մէջ ենթական յաճախ տափակ ու անհամ աշխատանքներ ալ պիտի կատարէ։ Այդ անհամութիւնը անհրաժեշտ է, չափազանց անհրաժեշտ, երբ մարդ միտքը դրած է յաջողիլ։

Օրինակ, իմ պաշտօնիս մաս կը կազմէր ուշադրութեամբ հետեւիլ խորհրդաւոր լոյսերու, քանի որ հաւանականութիւն կար որ անոնք ազդանշաններ ըլլային։ Հսկողութիւն պիտի կատարէի կարգ մը կասկածելիներու վրայ որոնք կրնային թղթատար աղաւնիներ թռցնել եւ պիտի հետեւէի բոլոր ծպտուած թշնամի լրտեսներուն։ Աղէկ զատ տեղեկութիւն պիտի տայի զինուորական իշխանութեանց՝ փախստականներու մասին եւ պիտի քննէի ոչ-պատերազմիկ քաղաքացիներու «անցագիրները»։ Բազմատեսակ էին աշխատանքներս։ Մեր գիծերուն ետին աշխատող Ֆրանսացի կամ պելժիքացի բանուորները տեւական հսկողութեան տակ կը պահէի։ Ամբողջ օրը վայրկեան մը հանգիստ չկար ինծի համար, բայց վստահ եղէք որ ձանձրանալու ալ եւ է պատճառ չունէի։

Հիմա պատմեմ թէ ինչպէս եւ անձամբ ձերբակալեցի թշնամի լրտես մը՝ մեր գիծերուն ետին։

Ֆլէօրպէ գիւղին քառուղիին վրայ պահակ կը սպասէի քանի մը օր շարունակ ձերբակալելու համար փախստական զինուոր մը որ այդ կողմերը ապաստանած էր։

Երկու իրկուն յաջորդաբար ուշադրութիւնս գրաւեց ծերուկ կին մը, որ անապարանօք իմ առջեւէն կ'անցնէր։ Երրորդ իրիկունը, միեւնոյն ժամուն, պառաւը դարձեալ քառուղիէն անցաւ։ Կարեւոր գործ մը ունենալու էր անշուշտ, թէեւ իր շարժումները կասկածելի Թուեցան ինծի։ Չորրորդ իրիկունը ծառի մը ետեւը պահուըտեցայ, կինը ճիշդ որոշեալ ժամուն երեւցաւ եւ միեւնոյն ուղղութեամբ ճամբան շարունակեց։ Կասկ՝ ծերս աստիճանաբար զօրացան եւ միտքս դրի հետապնդել զինքը։ Տասնապետ մը եւ երկու զինուոր առի հետս միասին ու գործի սկսայ։

Պառաւին ժամադրավայրը գիւղէն քանի մը քայլ անդին կիսաքանդ եկեղեցի մըն էր․ անիկա միշտ հետը կ'ունենար կողով մը։

Գաղտագողի իր շուքին հետեւեցայ. կինը շալը գլխուն քաշեց եւ եկեղեցիէն ներս մտաւ։ Ժամը ճիշդ եօթն էր։

Զգոյշ քայլերով բացաւ զանգակատան դռնակը եւ արագ, արագ սկսաւ սանդուղներէն վեր բարձրանալ։ Վերթին տակէն Փլամանդերէն բաներ մը կը մրմռար։ Կամացուկ մը իր ետեւէն գացի․ սանդղամատերուն վրայ անգամ ոտնաձայնս չլսեց, որովհետեւ խուլ էր։

Երբ սանդուղին գլուխը հասանք պառաւն ու ես, զարմանքով տեսայ որ խարխուլ տախտակամածին վրայ նստած էր բրիտանացի սպայի հագուստով երիտասարդ մը։

Գիւղացի կինը կողովէն ուտելիքներ դուրս հանելու վրայ էր, երբ ամբողջ հասակովս իրենց առջեւ ցցուեցայ եւ ատրճանակս քաշեցի։ Անշուշտ շատ խելացի բան մը չէր ըրածս, որովհետեւ երիտասարդը կրնար խակայէս անգլիացի սպայ մը ըլլալ եւ թերեւս զանգակատան մէջ բարձրացած էր դէտ կենալու համար․ բայց այդպէս մը վըտանգ կամ անխոհեմութիւն աչք առած էի։

Երիտասարդը արհամարհանքով ինծի նայեցաւ եւ հարցուց թէ խելքս թռցուցա՞ծ էի արդեօք։

Բնականաբար գգացի որ մարդը կ'աշխատէր «պլէֆ»ով մը զիս խաբել։ Պատերազմը պատերազմ է, մտածեցի ինքնիրենս․ աւելի լաւ էր անկեղծօրէն սխալիլ քան թոյլ տալ որ լրտես մը փախչէր։

Հասկցուցի իրեն թէ ի պաշտօնէ իրաւասութիւն ունէի աչքէ անցընելու իր թուղթերը Անփոյթ կերպով բաճկոնին կոճակները քակեց եւ դուրս բերաւ իր թղթապանակը։

— Լա՛ւ, ի՛նչ կ'ուզես, հարցուց եւ կարգ մը թուղթեր տուաւ ինծի։

Իր արտասանութիւնը կրկնապատկեց կասկածներս։ Պատասխան չտուի եւ սկսայ քննել իր թուղթերը։ Կեղծուած եւ երեւութապէս վաւերական թուղթեր էին անոնք։Անունը յայտնեց ինծի եւ ըսաւ Ա․ գունդին սպաներէն էր եւ իր հրամանատարը կը կոչուէր Բ․․․

Տասնապետին ըսի որ զինուորներէն մէկը ղրկէ Ա․ գունդին մօտ եւ այնտեղ կանչել տայ հրամանատարը։

Ճիշդ այդ վայրկեանին էր որ լրտեսը ուսը թօթուեց եւ հեգնոտ ժպիտով մը ըսաւ․

— Թախտաւոր մարդ ես եղեր ․․․ Եթէ վեց ժամ եւս ուշանայիր, գիծերէն անդին անցած պիտի ըլլայի ․․․

(Շար․)

Մուսոլինիի փեսան Պերլինի մէջ

Կ. Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ Մուսոլինիի փեսան է, Պերլին հասաւ, երէկ, օդանաւով ։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ բացառիկ նշանակութիւն կու տան այս այցելութեան իրադէպներու կարծիքով, Կ. Չիանօ Հիթլէրի հետ պիտի խորհրդակցի ոչ միայն երկու երկիրներու յարաբերութեանց եւ քաղաքական հարցերու մասին, այլեւ պիտի քննէ համայնավարութեան դէմ մղուելիք պայքարի միջոցները. Նախարարը Պերլին պիտի մնայ մինչեւ շաբաթ, տեսակցելով Գերմանիոյ նախարարներուն հետ ։ Փայլուն ընդունելութիւններ սարքուած են այս առթիւ ։

Խորհրդակցութեանց գլխաւոր նիւթ մը պիտի կազմէ նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան բարեփոխման խնդիրը ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

25 ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՇԻՆՔ մը Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ, դուրս ձգելով Լեհաստանը եւ Ռուսաստանը — այս է, կ'ըսեն, գերմանական վերջին ծրագիրը, ի պատասխան Լոքառնոյի նոր ժողովին առթիւ եղած հարցումներու ։ Եթէ այս ծրագիրը ընդունուի, ինքնին կ'ոչնչանան Ֆրանքօ-խորհրդային եւ չեխօ-խորհրդային դինակցութիւնները ։

« ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ »ԻՆ նախագահը, Նախկին վարչապետ Վայտա Վոյվօտ, ճառ մը խօսելով, դատապարտեց Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ փառաբանեց հիթլէրական Գերմանիան։ Յետոյ յայտնեց թէ հզօր քաղաքականութիւնը կը ծաւալի ամբողջ Եւրոպայի մէջ եւ իբրեւ օրինակ յիշեց փոքրիկ Պելճիան ։

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 500,000 ԵԳԻՊՏԱՑԻՆԵՐ դիմաւորեցին վարչապետ Նահաս փաշան, որ կը վերադառնար Եւրոպայէն, այնքան յաջող դաշնագիր մը կնքելէ վերջ ։ Միայն 1200 ոստիկաններ կը հսկէին բարեկարգութեան, քանի որ Նահաս փաշա հակառակ է զսպողական միջոցներու ։ Բոլոր ընդունելութեանց մէջ տիրական դեր կը կատարէին կապոյտ շապիկաւորները ։

ԳՈՄՊԵՍԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ վերջացան ։ Սպաննուած են 65 հոգի, վիրաւորուած 500 հոգի ։ Կառավարիչը ամբողջ հինգ ժամ խորհրդակցեցաւ հնդիկ եւ իսլամ վարիչներուն հետ, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար ։

ԼԵՀԱԿԱՆ պատուիրակութիւն մը պիտի գայ Փարիզ, արհեստագիտական եւ ելմտական բանակցութեանց համար. Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ֆրանսա 25.000.000 անգլ. ոսկիի վարկ մը պիտի բանայ, Լեհաստանի բանակին եւ օդատորմիղին արդիացման եւ զօրացման համար ։

ՎԻԹԽԱՐԻ ՍԱՒԱՌՆԱԿ ՄԸ կը շինուի Մ. Նահանգներուն մէջ, Ռ. Միութեան համար ։ Պիտի արժէ 200.000 անգլ. ոսկի եւ պիտի կրնայ առնել 44 ճամբորդ ։ Զօրս մեքենաներու շնորհիւ արագութիւնը պիտի ըլլայ ժամական 160 մղոն եւ մէկ անգամէն ամբարած վառելանիւթը պիտի կրնայ բաւել 4000 մղոն ճամբու համար ։

ՃԻԳՈՒԹԻ - ԱՏՏԻՍ ԱՊԷՊԱ երկաթուղին քանդուեցաւ տեղ տեղ, Հապէշներու կողմէ ։ Իտալացիները անմիջապէս ձեռնարկեցին նորոգութեանց ։ Իտալական բանակը նոր արշաւանքի մը կը պատրաստուի, գրաւելու համար այն երկրամասերը որոնք դեռ Եթովպիացիներու ձեռքը մնացած են ։

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 40 ԺԱՄԸ պիտի գործադրուի մետաղագործութեան մէջ, գործարարութեան մանրամասնութիւնները ճշդուած ըլլալով ։

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ կը տիրէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծովեզերքներուն վրայ, ժամը 130 քիլոմեթր արագութեամբ ։ Բազմաթիւ նաւաբեկութիւններ պատահած են ։

ՎԻՆՉԵՍԹԸՐԻ ՇԱՐԺԻՆ հետեւանքով մեռած են 26 հոգի ։ Ցնցումները կը շարունակուին, բայց թեթեւ ։ Միլիոնաւոր լիրի վնաս կրած են Ուտինէի եւ Պէլլունոյի նահանգները ։ Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան դիւանատները աղէտեալ վայրերը գնաց Մուսոլինիի հրամանով օգնութեան գործը կազմակերպելու համար ։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ բուռն ճառ մը խօսեցաւ Տոքթ. Թօյէնպէրկ, Հիթլէրի աջ բազուկը, յանձնարարելով որ Ֆրանսա եւս հետեւի Գերմանիոյ օրինակին ։ «Միայն մէկ տեղ կայ համայնավար խռովարարներուն համար, կեդրոնացման բանակատեղին ։ Ֆրանսայի փրկութեան համար պիտի մաղթենք որ Մորիս Թորէզ, Ֆրանսայի պոլշեւիկ առաջնորդը եւ իր ոճրապարտ ընկերները հիմա նստած ըլլային կեդրոնացման բանակատեղիներու մէջ» ։

Ռ. Ց. Դ.

Դիւանատուն

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վարդգէս խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Դրօշակ ընկերութեան սրահին մէջ ։ Ներկայանալ անդամատետրով ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

ՍԷՐՔԸԼ ԿԱԹՕԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Մ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյս կարող ուժերը ։

Ցանկերու ժամանցութեան համար մուտք 1 ֆրանք ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ" ի Թե. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Աբհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Յովհ. Թորգոմեան, Ծուշատարքս.— Տ. Ֆուգալեան, Մեծ յորելեանի առթիւ.— Բ. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը Փաւստի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեւորը Հայաստանի միջով.— Բ. Ստեփանեան, Ձեռաւորիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Երեւանցուոց նամակները.— Անցեալը.— Ա. Խանճեան, Բաբգէն կաթողիկոս, գերապատ Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական ։

Տարեկան բաժնեգին 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի ։

Հասցէ.— S. Vratzian. 13 Rue des Platanes. Cité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի յուշարձանին կեդրոնական յանձնախումբը, յուշարձանի շինութեան մրցման մասնակցող հայ արուեստագէտներէն կը խնդրէ իրենց պատրաստած նախագիծերն ու նախաձեւերը (maquette) դրկել ոչ թէ յանձնախումբին կեդրոնը, ինչպէս յայտարարուած էր մեր կոչին մէջ, այլ Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան ակումբը. 8 rue Bossuet, Paris (10). Place Lafayetteի քով.

ՀԱՅ ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ» ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց ճշգրիտ հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, ճշտեալ հասցէով.— Albert L. Achdjian F.P. 14 rue Meyerbeer. Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Բ. ցուցադաշտ (démonstration) տեղի պիտի ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Միութեան ցերեկ սրահներուն մէջ. 7 rue Bernardin. Paris (5). Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսացի եւ իտալացի ծանօթ մասնագէտներ. կը խնդրուի օգտուիլ այս առիթէն ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը կը փութայ յայտարարել, որ ինչպէս նախորդ տարիներուն, այս տարի ալ, իր նախաձեռնութեամբ եւ միութենային բոլոր մարմիններու մասնակցութեամբ, Նոյեմբեր ամսուան մէջ պիտի տօնէ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ. նուիրուած ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ.

Մանրամասնութիւնները յետոյ պիտի հաղորդուին թերթերու միջոցով.

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան մասնաճիւղի տարեկան գթութեան պազարը տեղի կ'ունենայ 22 Նոյեմբեր, կիրակի օր, ժամը 15էն սկսեալ, Salle Jean-Goujonի մէջ. 8 rue Jean Goujon, Paris (8).

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը՝ չխաչաձեւելու համար.

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ այս երեկոյ ժամը 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Շաւճրիկեան» սրահին մէջ ։

Կը զանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 60 սանթիմ ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (118)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ամէն մէկ հարուածի հետ կը բազմապատկուէր եզակայնեցի կատաղութիւնը, որ անասանելի հայհոյանքներ թափելով կ'իջեցնէր մտրակը, կարծես թէ ստորական վերմակ մը ըլլար ծեծածը ։ Անգամ մը միայն Սարգիս Արեւը բարձր ճչաց, երբ մտրակի ծայրը աչքի վրա քունքին հանդիպելով՝ մորթը պատռեց ու արիւնը երեսն ի վար սկսաւ վազել ։ Որքան ալ որ յանդի ունեցածը անմարդկային, սոսկ պաղարութիւն մըն էր, ոչ ոք յանդգնեցաւ միջամտել՝ գազրեցնելու համար այդ անուն չունեցող հրէշութիւնը ։

Պօնսոլովսկին, շնորհիւ իր կնոջ, նահանգապետի պաշտպանեալն էր ։ Այդքանը կը բաւէր, որ ան ինքզինքը անպատասխանատու փոքրիկ ցար մը զգար հեռաւոր Կովկասի յետ ինկած այդ ծայրագաւառին մէջ ։ Դեռ քաշիս Սուրմալուի մէջ ան տասը տարիներ անսանձ ազատութեամբ իշխած էր փոխանակ կառավարելու ։ Բազմաթիւ թուրք ու հայ գիւղացիներ ծեծամահ ըրած էր, առանց նոյնիսկ նկատողութիւն մը ստանալու բարձր իշխանութենէն ։ Ժողովրդի բազմաթիւ բողոքները անլսելի մնացեր էին. Անոր մէկ խօսքը օրէնք էր, յօնքի մէկ շարժումը անառարկելի հրաման մը ։ Որ թէեւ ուստ մահկանացուն կրնար մտքէն իսկ անցընել անոր մէկ խօսքը երկուք ընել տալու ։

Ու ահա, թշուառ ողորմելի ծերուկ մը կը յանդգնէր, առաջին անգամը ըլլալով, դէմ կենալ իր հրամանին, ցեխոտել իր պատիւը, իր հմայքը ։ Չէ՞ որ ինք վստահեցուցեր էր նահանգապետը, որ շատ չէ, մէկ շաբաթուան ընթացքին, օրէնքը տասացի կերպով պիտի գործադրուէր ։

Քահանան՝ ինքն իր վրայ կծկուած ամքեցաւ դերեզմանաքարի մը մօտ ։ Ներճ ծերունիին սարսափէն ճմրթկուած դէմքին վրայ միայն դողացող շրթունքները կը շարժէին, «Տէր, դու ողորմեա, դու հասնես օգնութեան» ։ Տէր Աստուած.. բայց ինչ յաւ էր, որ իր կողմն իսկ չէր նայեր. Խեղճ Սարգիս Արեւ.

— Հը՞, հը՞, հը՞,— Մտրակը կը բարձրանար ու կ'իջնէր Սարգիս Արօր կորացած ուսերուն, դէպի վար հակած գլխուն՝ հետզհետէ աճող թափով մը ։

Սարգիս Արեւը բառ մը իսկ չարտասանեց, եւ ոչ ալ դիմադրելու փորձ մը ըրաւ ։ Արիւնը քունքէն ու բերնէն տատօրէն կը վազէր, ու ամբողջ մարմինը կարծես հրաշէկ շամփուրով տաղուած ըլլար ։ Զգաց որ հետզհետէ կը թմրի եւ գիտակցութիւնը պիտի կորսնցնէ, յանկարծ գլուխը բարձրացուց ու միակ բառ մը կրցաւ արտասանել.

— Շուն

Այլեւս ինքնիրմէ ելած՝ Պօնսոլովսկին անհնարին թափով մտրակի կոթի հաստ կողմը իջեցուց Սարգիս Արօր գլխուն ։ Վայրկեան մը երկուք ծերունին կեցած տեղը երերաց ու խուլ հառաչանք մը հանելով փռուեցաւ գետին, բոլորովին գիտակցութիւնը կորսնցուցած ։ Անկենդան թիւ մը մէջ Պօնսոլովսկին ինկնողի գլխուն վրայ էր. խեղճ մտրակը բարձրացուց ու ամբողջ թափով իջեցուց Սարգիս Արօր բերնին, աչքին, քիթին, կուրծքին, այն աստիճան կատաղած, որ վերջապէս էջմիածնի գաւառապետը թեւէն բռնեց ու մէկ կողմ քաշեց, աշխատելով զայն հանդարտեցնել.

— Զարժէ եսանդ սպառել, մեռած է արդէն..

Ծանր ծանր հեւալով՝ Պօնսոլովսկին թաշկինակը հանեց՝ քրտինքը սրբելու ու նորէն վրայ վազեց դիակի մը պէս երկնցած ծերունիին վրայ եւ ոտքով կոխկրտեց դէմքն ու կողերը.

— Դու, դու, շան զաւակ, Արմեաշկա, ես քու մէրը... ես քու մէրը... ես քու..

Եւ, սակայն, արհամարհուած արմեաշկան յաղթած էր եզակացի եզակալենին, հեղնած էր պետական նոր օրէնքը, ոտնակոխ ըրած էր մեծազօր ցարի հրամանը ։ Թերեւս ամէնէն աւելի Սուրմալուի գաւառապետը կը գիտակցէր այդ ։ Յանձնախումբի միւս անդամները ներքնապէս ուրախացած կ'երեւային Պօնսոլովսկիի կատարեալ անյաջողութիւնը տեսնելով ։ Անոնք ներքուստ կ'ատէին այդ գոռոզ մարդը եւ քիչ մըն ալ կը նախանձէին անոր դիրքին ։

Բակի դրան առջեւ կանգնած ծերունիները՝ Սարգիս Արօր վիճակը տեսնելով՝ անյայտացան, ամէն մէկը իր տունը ։ Բերնէ բերան լուրը տարածուեցաւ ամբողջ գիւղին մէջ, ու սակայն՝ ոչ ոք սեւ խապարը ուզեց հասցնել այրինները ։

Փողոցները ամայի էին, նոյնիսկ գիւղի շուները չէին երեւար ։ Կարծես կախարդանքով մը մէկ վայրկեանէն միւսը, չէն գիւղը ամայի աւերակ մը դարձաւ ։ Փէնաջի Մարտօն եկեղեցիի բակին մէջ, եղած տեղը գամուած մնացեր էր ։ Սարսափէն աչքերը դուրս ինկած, լեզուն չորցած էր բերնին մէջ ։ Այ, եթէ միայն կարողանար փախչիլ, մէկ շունչով մինչեւ խանութը պիտի վազէր ։ Եւ սակայն ոտքերը կարծես քարացած ըլլային ու կպած գետին ։

Երկու գաւառապետները իրարու ետեւէ դուրս ելան, նոյնիսկ չնկատեցին դրան կպած այդ ողորմելի հարբած մարդը, որու դէմքը այդ պահուն սարսափի մարմնացումն էր ։ Ինչ լաւ որ չնկատեցին, մտածեց Փէնաջի Մարտօն եւ հրճուանքի նման բան մը զգաց ։ Ինքն ի՞նչ էր որ նկատէին, փողոցի քսոտած շուն մը. Եթէ միայն կարողանար, Մարտօն անշուշտ բարձրաձայն պիտի ծիծաղէր ալ ։ Ինչ լաւ եղաւ, որ այդ գազանը դուրս ելաւ, առանց իր աչքը հանելու ։ Մէկ ալ Մարտօն կեցած տեղը ամքեցաւ եւ ուրախութիւնը փոքր մը նաց ։

Դատախազի երիտասարդ օգնականը, դուրս ելնելու ժամանակ, յանկարծ կանգ առաւ Մարտօյի առջեւ ու հանդստացնող ժպիտ մը դէմքին բարեկամական շեշտով հարցուց.

— Հը՞, բարեկամ, եթէ եկեղեցին բանալին քովդ ըլլար, դու ի՞նչ պիտի ընէիր.

(Շար.) ՍԱՂԽՈՒՄ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 22 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3250

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԹՈՅՆ ԿԸ ՍՐՍԿԵՆ ՑՈՒՇԻԿ-ՅՈՒՇԻԿ

Հարկադրուած ենք նորէն շօշափել հրատապ հարց մը,— Ամերիկահայ գաղութին խաղաղութեան խնդիրը:

Ընթերցողները լայնօրէն ծանօթ են կացութեան վերջին փուլերուն, կարդացած ըլլալով թէ կաթող. նուիրակին կոչը եւ թէ շարք մը խմբագրականներ՝ այս էջին վրայ:

Կը յիշեն, նաեւ, գոնէ Ամերիկայի ռամկավարներուն տեսակէտը՝ նուիրակին ծրագրած կարգադրութեանց մասին, որուն մանրամասնութիւններն ալ իրենք հաղորդած էին:

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, չորս երկար սիւնակներու վրայ փռուած խմբագրականով մը, յուշիկ-յուշիկ թոյն կը սրսկէր, խծբծելով նուիրակին եզրակացութիւններն ու կարգադրութիւնները (25 սեպտեմբեր):

Կը կարծէինք թէ ատով ալ պիտի գոհանար, իբրեւ յուսախաբութեան ռամկավար արտայայտութիւն մը:

Սխալած ենք, վճռապէս:

Ձեռքի տակ են «Պայքար»ի վերջին թիւերը, ուր երկու յօդուածներ եւ նոր խմբագրական մը նորէն կը քրքրեն նոյն խնդիրը, իրար կը խառնեն հինն ու նորը, օրինականութիւնն ու ապօրինութիւնը, եւ… արդարութիւն կը պահանջեն:

Հատուած մը՝ խմբագրականէն (3 հոկտեմբեր).

— «Հարկաւ այս կարգադրութիւնը բաղձալի է Դաշնակցութեան: Անինկա կուսակցութիւնը պիտի փրկէ անել կացութեան մը: Քանի մը անուանական եկեղեցի, մէկ երկու ողորմելի տէրտէրներ, առանց ժողովուրդի եկեղեցի չեն կազմեր: Գարեգին Սրբազանի կարգադրութիւնը Հայրենիք թերթը կ'ընդունի: Սրբազանը փրկիչ մըն է իրենց համար: Եկեղեցի ու եկեղեցական պահելու անկարող խմբակը յուսահատած է իր ներկայ վիճակէն: Այս իրողութիւնն աւելի ողբերգական գոյն մը կուտայ Հայրենիք թերթի այն յայտարարութեան որ՝ եթէ Գարեգին Սրբազան ժողովրդական քուէարկութիւն կատարէ, ժողովուրդը Դաշնակցութեան հետ պիտի գտնէ: Թող Սրբազանը կատարէ այս ընտրութիւնը ժողովուրդին մէջ, որպէսզի միամիտներն ու կոյրերն անգամ տեսնեն թէ հայ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութեան կամքը եւ որոշումն է գնէ իր եկեղեցիէն դուրս պահել ազգային կեանքը թունաւորող ներքին չարիքը»:

Նոյն խմբագրականին գլուխէն կ'իմանանք հրաշապատում հէքեաթ մը եւս.

— «… Ամերիկահայ եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ երբեք ունեցած չէինք շրջան մը, որուն մէջ խաղաղութիւնը, անդորրութիւնն ու համերաշխութիւնը հայ եկեղեցիէն ներս, այնքան տիրած ըլլային որքան հիմա, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ նուիրապետութեան հաւատարիմ ժողովուրդին ստեղծած եռգիւոր միասնականութեան շնորհիւ: Դաշնակ հատուածին կղզիացումէն առաջ գոյութիւն ունեցող վարչական միասնականութիւնը, լիովին երեւութական եւ իրական արժէքէ զուրկ, երբեք խաղաղութիւն չբերաւ հայ եկեղեցիին»:

Ուրեմն, առաջ գէշ էր, երբ միասնականութիւն կը տիրէր, իսկ այսօր սքանչելի է կացութիւնը եւ նախանձելի, երբ իրենց իսկ փառաբանած նուիրակը կ'ողբայ իր կոչին մէջ.

— «Ցայտնի է, թէ որպիսի անհանդուրժելի կացութիւն է բուսնգծուած Ամերիկահայ եկեղեցական կեանքի մէջ: Իրողութիւն է որ երկու տարբեր երեսփ. ժողովներ կան, երկու տարբեր վիճակային կեդր. վարչութիւններ, երկուսի են բաժանուել եւ քահանայութիւնն ու ժողովուրդը: Մանրամասնութիւնների մէջ չմտնենք, ո՛րը ո՞րքան արդար է կամ մեղաւոր: Երկպառակութեան ոգին թափանցել է մինչեւ իսկ ընտանեկան կեանքի խորքերը, փոխադարձ արհամարհանքի եւ ատելութեան զգացմունքով լցրել միմեանց դէմ շատերի սրտերը»: (15 սեպտեմբեր):

Ծրագրուած — եւ թերեւս գործադրուած — կարգադրութեանց առթիւ նոյն սմսեղուկ հոգեբանութիւնը կը մատնեն, նաեւ, «Պայքար»ի միւս երկու յօդուածները: (Մէկը ծածկանուն):

Մէկը, «Շիտակ ուղին», (26 Սեպտ.) կը փորձէ ապացուցանել թէ «այս գաղութին միասնականութիւնը խախտած չէ»: Իսկ իբրեւ «շիտակ ուղի», կ'առաջարկէ որ «անջատողական գիծը խորտակելու համար», կարգադրութիւն մը ըլլայ համաձայն իրենց «Ազգ. Երեսփ. Ժողովին եւ անկէ բխած Կեդր. վարչութեան առաջարկած պայմաններուն»…

Միւսը (4 հոկտեմբեր), «ուշի ուշով» կարդալէ յետոյ նուիրակին կոչը, կ'եզրակացնէ թէ «փոխան մօքերի խաղաղութեան, մօքեր վրդովելու պիտի ծառայէ Ս. Նուիրակին այդ պատգամը»: Ապա կ'աղաղակէ, արտառո՛ւչ միամտութեամբ.— «Պահենք թէմին ներկայ միասնականութիւնը»:

Այսինքն՝ շարունակենք եւ աւելի խորացնենք պառակտումը, որպէսզի հանգիստ քուն քաշեն «Հայաստանասէր» եւ «եկեղեցասէր» ռամկավարները:

Ձայն մըն ալ Եգիպտոսէն, նոյնպէս ռամկավար:

Միջա ծածկամիտ եւ դաւադիր, «Արեւ», որ յաջողութիւն մաղթած էր իր Նիւ Եորքի թղթակցին բերնով, հոկտեմբեր 8ի խմբագրականին մէջ կը սահեցնէ հետեւեալ տողերը.

— «Կիրքը որ հրահրուեցաւ, արուեստական միջոցներով, Ամերիկայի «հեռաստանեայ ափերուն վրայ», պէտք է լռէ, այո՛, եւ բոլո՛ր կողմերուն վրայ իշխէ զիջողութեան ոգին»:

Բայց,— «Թող նախ «ոճրագործ»ները սկսին»:

Ձեզի ներկայացուցած եղանք հնչուն չարժանկար մը, արժանի՛ ցուցադրուելու ամերիկեան բեմերու վրայ:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄԱԴՐԻԴ ԿԸ ԼԱՐԷ ԲՈԼՈՐ ՈՒԺԵՐԸ

Ապստամբները յառաջ կը խաղան պաշարման թնդանօթներով, հրասայլերով եւ օդանաւերով

ՄԱԴՐԻԴԷՆ ՎԵՐՋԸ ՊԱՐՍԵԼՈՆԱ

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները կը շարունակեն յառաջ խաղալ հարաւէն, հիւսիսէն եւ արեւմուտքէն, պաշարելու համար Մադրիդը: Կառավարութիւնը ըմբռնելով կացութեան ծանրութիւնը, որուն յուսահատական փորձ մը կատարել, գոնէ պատուով անձնատուր ըլլալու համար: Հրամանագրով մը զէնքի տակ առնուեցան բոլոր ընդունակ տղամարդիկը: Միեւնոյն ատեն խիստ պատուէր տրուեցաւ թոյլ չտալ որ ո եւ է քաղաքացի հեռանայ քաղաքէն, առանց մասնաւոր անցագրի: Այս անօրինութեան նպատակն է ոչ միայն արգիլել զասալիքներու փախուստը, այլեւ թոյլ չտալ որ ապստամբներուն համակիր տարրեր երթան միանան զօր. Ֆրանքոյի բանակին կամ տեղեկութիւններ հաղորդեն:

Մինչ այս մինչ այն, կառավարութիւնը պատրաստուած է Մադրիդի անկման համար: Այդ պարագային, հաւանական է որ մայրաքաղաքը փոխադրուի Պարսելոնա կամ Հարաւային-արեւելեան քաղաքներէն մէկը: Նախագահը Պարսելոնա գնաց հոկտեմբեր 20ին, ինչ որ նշանակալից կը համարուի: Իրեն կ'ընկերանային երեք նախարարներ, որոնք հաւաքարար խորհրդակցութիւններ կատարեցին Քաթալոնիոյ նախագահին եւ կառավարութեան հետ: Զրոյցի մը համաձայն, վարչապետ Լարկօ Քապալլերօ այժմ հակած է շափաւոր ընկերվարականներու տեսակէտին եւ անօգուտ կը գտնէ Մադրիդի դիմադրութիւնը, երբ ամբողջովին պաշարուած ըլլայ: Կը վախցուի որ անհոյլի ջարդեր կատարուին, դիմադրութեան պարագային:

Ապստամբները երէկ միայն եօթը մղոն հեռու էին Էլ Էսքօրիալէն, որ կարեւոր միջնաբերդ մը կը կազմէ, Մադրիդի գլխաւոր ճամբուն վրայ: Իսկ աւելի հեռու են արեւմուտքէն: Մայրաքաղաքին հարաւային ճակատին վրայ, Նավալքարնէրօ եւ Արանխուէզ տակաւին կը դիմադրեն:

Կառավարական վերջին զեկոյցները կ'ըսեն թէ մեծ յարձակողական մը ձեռնարկուած է մայրաքաղաքին շուրջը: Կառավարական հինգ օդանաւերմասնակցած են գործողութեանց, բայց ապստամբներն ալ նոյն ուժգնութեամբ պատասխանած են, օդանաւերով եւ թնդանօթներով: Նոյն աղբիւրին համաձայն, հաւատարիմ նաւատորմը յաջողած է վերադառնալ Ճիպրալթարի նեղուցը, որով պիտի կրնայ խանգարել ապստամբ զինուորներու փոխադրութիւնը Մարոքէն: Նաւատորմը մինչեւ հիմա կը գործէր հիւսիսային ջուրերուն մէջ:

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Զօր. Վարէլա, որուն բանակատեղին է Թոլէտօ, ծանր թնդանօթներ կը տեղաւորէ այդ ճակատին վրայ, ապահովելու համար իր յառաջխաղացութիւնը դէպի Մադրիդ: Շրջակայ գիւղերն ու դաշտերը լեցուած են Մարոքցի զինուորներով: Այս կամաւորներուն ըսուած էր թէ երբ Իլլէսքաս հասնին, պիտի տեսնեն Մադրիդի լոյսերը: Բայց անոնք յուսախաբ եղան, որովհետեւ ապստամբները կտրած էին Մադրիդի ելեկտրական լոյսին 60 առ հարիւրը, գրաւելով գլխաւոր կայանները: Կ'ըսուի թէ երկու ռուս սպաներ ձերբակալուած են Իլլէսքասի մէջ:

Մադրիդի թերթերը ապստամբներուն մերձեցումը կը հաղորդեն առանց վերապահութեան: Բացորոշապէս կը գրեն թէ Զօր. Ֆրանքոյի բանակները մայրաքաղաքը պաշտպանող խրամաշղթաներէն իջնելով, այժմ կը զարնեն Մադրիդի դուռները: Համայնավարական օրկանը կը գրէր առջի օր.— «Թշնամին մեր դուռը հասած է»: Ընկերվարական օրկանն ալ հաստատելով այս լուրը, յոյս կը յայտնէր թէ գործաւորներու քաղաքապաշտ զօրքը կրնայ նահանջի մատնել թշնամին»: Աղատական գլխաւոր օրկանը կը գրէ.— «Հասած է վճռական ժամը Մադրիդի համար: Օրուան նշանաբառը պէտք է ըլլայ համառ, հանդարտութիւն, վճռականութիւն եւ կորով»: Մէկ խօսքով, բոլոր թերթերն ալ կը մատնանշեն մօտալուտ վտանգը, հետեւեալ ազդանշանը արձակելով.

— «Կարելի է վերադառնալ ռազմաճակատէն, բայց երբեք՝ Փաշական կառափնատներէն»:

Զինուորական նախարարը նոր կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, որպէսզի պաշտպանէ մայրաքաղաքը: Հազարաւոր այրեր եւ կիներ կամաւոր կ'արձանագրուին: Կարելի չէ համազգեստ ճարել բոլորին ալ, ուստի վերմակներ կ'առնեն, ցուրտէն պատսպարուելու համար: Շատերը հրացան ալ չունին եւ կը յուսան առնել ճակատ հասնելէ վերջը.

Ամէն տրամադրելի աշխատաւոր կը գործածուի խրամներ փորելու համար քաղաքին շրջակաները: Մադրիդը այլափոխուած է: Ամէն տեղ կ'երեւան կոնաձեւ շէնքեր, որոնց գործածութեան նպատակը գաղտնի կը պահուի.

Ապստամբները կը յայտարարեն թէ Մադրիդի պաշարումը գրեթէ վերջացած է, բոլոր հիմնական դիրքերը իրենց ձեռքը անցած ըլլալով: Պաշարող բանակը 20 մղոն ճամբայ կտրած է երկու օրուան մէջ:

*** Լիզպոնայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, Սպանիոյ վարչապետը, Լարկօ Քապալլերօ, տարճանակով սպաննած է ծովային եւ օդանաւային նախարարը, Ինտալէցիօ Փրիէթօ, որ աւելի չափաւոր կ'երեւար:

Պատանդներու փոխանակման համար

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն սկզբնաւորութենէն ի վեր, հազարաւոր պատանդներ վար դրուած են երկու կողմէն ալ, եւ շատեր անխնայ կը գնդակահարուին, փոխադարձ վրէժխնդրութեամբ: Հիմա որ Մադրիդի անկումն ալ անխուսափելի կը համարուի, կացութիւնը շատ աւելի ծանրացած է: Կ'ըսուի թէ միայն Մադրիդի մէջ կը գտնուին 8000 պատանդներ եւ ամէն օր ուրիշներ ալ կը ձերբակալուին, մանաւանդ ունեւոր եւ ազնուական դասէն:

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը նկատի առնելով այս խնդիրը, հեռագիր մը ուղղեց իր գործակատարին, որպէսզի համոզէ որ երկու հակառակորդները փոխանակեն իրենց պատանդները: Այս առթիւ անգլիական կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն կը յայտնէ միջնորդելու, ինչպէս եւ իր նաւատորմը տրամադրելու, պատանդներու փոխադրութեան համար:

Այս առաջարկը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Մադրիդի եւ Պուրկոսի (ապստամ) կառավարութեանց:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԵ՞ՂՃ ՌԱՄԿԱՎԱՐՆԵՐ…

Երկարապատում խմբագրականի մը մէջ, որ պիտի արտատպուի ամբողջութեամբ, «Խորհրդային Հայաստան» հետեւեալ վճիռը կ'արձակէ (12 սեպտեմբեր).

— «Նացիոնալիստ-ռեակցիոնական չէզին խմբին պատկանողները, մանաւանդ նրա այն ներկայացուցիչները որոնք իրենց մատնագէտ են համարում «գաղութահայ» գործերին, փորձում են մշուշ ստեղծել ռամկավարների շուրջը, որ իբր թէ դրանց քաղաքականութիւնը հիմնական տարբերութիւն ունի Դաշնակցական քաղաքականութիւնից: Այդ տարբերութիւնն այնքան է, որքան տարբերութիւն կայ դաշոյնը սրողի եւ դաշոյնը խփողի միջեւ. մէկը ծառայում է միւսին, իսկ նպատակը մէկ է՝ նացիոնալիզմի ռեստաւրացիան (վերահաստատում), բառ որում ռամկավարների դիրքաւորումը խորհրդային Հայաստանի նացիոնալիստական վերաբերման նկատմամբ՝ հանդիսանում է ինտերվենցիայի (միջամտութիւն) նախապատրաստման յաւագոյն ձեւերից մէկը, դա միեւնոյն շղթայի տարբեր օղակն է»:

Չեմ գիտեր կրցա՞ք ըմբռնել այս մանուածապատ նախադասութեան իմաստը:

Չարժեր միտք յոգնեցնել: Միայն առաջին խօսքը թարգմանենք, բաւական է,— Ռամկավարները դաշոյն սրողներ են, Դաշնակցականները՝ դաշոյնը գործածողներ:

Կը յիշեմ որ ռամկավարները կատղեցան եւ ամէն գարշահոտութիւն թափեցին թուղթի վրայ, երբ «Յառաջ» գրեց, նիւ Եորքի սպանութեան առթիւ,— Դուք սրեցիք դանակը…

Ի՞նչ պիտի՝ ըսեն հիմա, երբ Երեւանի պաշտօնաթերթերը այնքան կտրուկ կերպով կը վիրաւորեն իրենց «Հայաստանասիրական» զգացումները:

Մանաւանդ որ, Արշակ Չօպանեան յանդգնութի՛ւնն ունեցաւ ողբասագիր մը խմբագրելու Լեւոն Բաշալեանի հետ, ներքին սահմաններու ընդարձակման մասին: (Եր. Հայաստանի խմբագրականը այդ հարցն ալ կը յուզէ):

Ամէն պարագայի մէջ, ես շատ կը մեղքնամ ռամկավարներուն:

Ահա 15 տարիէ ի վեր հազար կտոր կ'ըլլան, ոտքեր եւ ձեռքեր կը շոյեն, կը լզեն Երեւանէն մինչեւ Մոսկուա,— եւ սակայն, այնքան թուք ու մուր ընդունելէ յետոյ, այսօր ալ պաշտօնապէս կը կոչակուին «դաշոյն սրող»:

Կարելի՞ է դիմանալ այսքան ապերախտութեան…

Այս ամբաստանութենէն վերջը, կասկածելի չի՞ դառնար Բարեգործականն ալ, իր ռամկավար վարիչպատուիրակով եւ հարուստ գործիչներով:

Նոյն կասկածը չի՞ յնար, նաեւ, Հօկին վրայ, որ մինչեւ հիմա սիրայօժար կը գործակցի ռամկավարներուն, իբրեւ «Հայաստանասէր» ճանչնալով զանոնք:

Խե՛ղճ ռամկավարներ, ի՞նչ օրերու հասաք…

ՎԱՀԷ

«ԱՓ ՄԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՍԻՐՈՅՆ ՋԵՆՔ ԿՐՆԱՐ ՓՈԽԵԼ ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՆԱՀԱՆԳԻ ՄԸ ՎԱՐՉԱՁԵՒԸ»

Թուրքերէն ժիւմհուրիյէթ թերթը կը գրէ.

Բարեկամ Սուրիոյ թերթերուն մէկ մասը մինչեւ հիմա համեմատաբար չափաւոր լեզու մը կը գործածէր Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ խնդրին շուրջ. մինչդեռ անցեալ շաբթու, կարծես մէկ աղբիւրէ հրահանգ առած ըլլային, այդ թերթերը յանկարծ շարժման անցան եւ սկսան դէմ գրել Իսքէնտէրունի Թուրքերուն: Այսպէս, «Ֆէթէլ Արապ» (5 հոկտեմբեր) կը գրէ.—

«Ժիւմհուրիյէթ»ի թղթակից Նաճի Սադվէրտի Անթաքիա գացած եւ գործի անցած է այն անձերուն հետ որ թրքացած են եւ կ'ուզեն անջատուիլ Սուրիայէն: Շահագործելով քրիստոնեաներու զաղարի օրը (կիրակի), անոնք ուզած են գործադուլ մը սարքել, բայց ոչ ոք մտիկ բրած է իրենց: Խանութներու մեծ մասը բաց մնացած է եւ առուտուր շարունակած է իր բնականոն ընթացքը, որ ցոյց կուտայ թէ այս նահանգը որքան կապուած է Սուրիոյ:

Այս առթիւ հեռագրեր ղրկուած են թէ Հաշիմ պէյ էլ Աթասիի եւ թէ մարզպանին, եւ բողոք եղած է թուրք մամուլի հրատարակութեանց դէմ Անթաքիոյ ժողովուրդին անունով մարզպանին ղրկուած հեռագիրը կ'ըսէ —

«Թուրքիոյ արտաքին գործավարին յայտարարութիւնը, թուրք մամուլին խեղաթիւրումները եւ կարգ մը թրքացած անձերու պնդումը թէ Իսքէնտէրունի նահանգը կը ներկայացնեն, որ եւ է օրինաւոր եւ հիմնական իրաւունքի մը չեն կաթնիր: Ջենք կրնար ընդունիլ որ սուրիական նահանգի մը վարչութիւնը փոխուի ափ մը Թուրքերու սիրոյն, որոնք նահանգին բնակչութեան քառորդը եւ Կիլիկիոյ Արաբներու կէսն անգամ չեն կազմեր: Պատմական թէ աշխարհագրական տեսակէտով, այս նահանգը Սուրիոյ մէկ մասը կը կազմէ: Այս նահանգին մէջ Արաբներուն թիւը 150.000 է, իսկ Թրքացածներունը՝ 60.000: Կը բողոքենք այն ձեռնարկին դէմ որով կ'ուզուի մասնաւոր վիճակ մը տալ այս նահանգին. Այդ ձեռնարկը յարձակում մըն է թէ իրաւունքի եւ թէ խաղաղութեան դէմ: Կը խնդրենք որ մեր այս բողոքը հաղորդէք արտաքին նախարարութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան»:

Նոյն թերթը կ'աւելցնէ թէ ռասիկանութիւնը խիստ միջոցներու դիմած է թուրք աշխատաւորներուն դէմ: Այսպէս, թուրք շարժավարները ստիպուած են նոր արտօնագիր առնել ոստիկանութենէն, իսկ չառնողները անմիջապէս դուրս պիտի հանուին երկրէն:

*** «Էլ Քապէս» թերթն ալ կը գրէ հոկտեմբեր 8 թուականով.— «Բաջալերուած թուրք մամուլին հրատարակութիւններէն, Անթաքիոյ Թուրքերը յայն քարոզութիւն մը կը կատարեն սուրիական դաշնագրին դէմ: Թուրք մամուլը կը պնդէ թէ նահանգին մէջ կան 280 հազար Թուրքեր որոնք կ'ուզեն միանալ Թուրքիոյ: Երէկ Թուրքերը ցոյց ըրին Անթաքիոյ փողոցներուն մէջ, բայց ցոյց ըրին նաեւ 145.000 Արաբներ (Արաբներու ընդհ. թիւը 210.000 է) եւ ջերմօրէն ծափահարեցին Սուրիոյ միութիւնը: Այլեւս սպասած է Արաբներուն համբերութիւնը: Ոչ եւ է միջադէպ տեղի չունեցաւ. միայն թէ ցուցարար Արաբներուն թիւը Թուրքերու թիւին տասնապատիկն էր, ինչ որ հիանալի պատասխան մըն է թուրք մամուլի այն պնդումին թէ Թուրքերը մեծամասնութիւն կը կազմեն նահանգին մէջ»:

ՏԻԿԻՆ ՄՈԼԻՍԸՆ, օդաչու Անգլուհին որ այնքան յանդուգն թռիչքներ կատարած է թէ առանձին եւ թէ իր ամուսնին հետ, առջի օր Փարիզէն Լոնտոն թռած եւ վար իջած ատեն, վիրաւորուեցաւ քիթէն: Հիւանդանոց փոխադրուելով, հաստատուեցաւ թէ ձախ ուսէն ալ վիրաւորուած է: Այս առթիւ յայտարարեց թէ այսուհետեւ թռիչքներ պիտի կատարէ իր սեփական անունով, իբրեւ Օր. Էմի Ճօնսըն: «Ես իմ ճամբով, ամուսինս իր ճամբով»:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

ԽՄԲ.— Քիչ տողին պիտի կարդաք «Դաշնակցութեան Օրուան առթիւն Ոլարագրութիւնը՝ Փարիզի մէջ։ Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր ընկեր Վ. Նաւասարդեան, որ մանաւանդ պէտ ծանրացաւ քաղաքական կացութեան վրայ։ Ստորեւ՝ իր ճառին ամփոփումը ...

«Մարդկութիւնը, բնաւ, ցարդ ապրած չէ այնքան ծանր օրեր, որքան այսօր։ Ես համեստ քաղաքական գործիչ եմ եւ ոչ մարգարէ, բայց ես ույժ կը զգամ իմ մէջ մարգարէանալու որ տեսնատես պիտի ըլլանք պատմական ահեղ դէպքերու, որոնք ստուերի մէջ պիտի ձգեն 1914-18ի պատերազմը։ Անհամար ոճիրներ կուտակուած են այս աշխարհի վրայ եւ անհնար է որ անիկա կարենայ չնչել։ Այսօրուան մարդկութիւնը մարսեց ոճիրներուն ամէնէն զարհուրելին՝ 1915 Ապրիլ 24ը. Ոչ միայն մարսեց, այլ ժամանակակից մեծագոյն դահիճը բերաւ եւ յիսուն ազգերու ժողովին մէջ պատուոյ աթոռին վրայ նստեցուց։ Հակառակ բոլորիս յոռետեսութեան, աշխարհ կ'ապրի՝ երբ ան ունի բարոյական եւ արդարութեան զգացում։ Անհնար է պատմական հաստատութիւնները պահել անբարոյութեան հիմերու վրայ՝ ինչպէս պետութիւն, ազգ, հայրենիք ու ընտանիք։ Դուք չե՞ք զգար թէ ինչպիսի զալարանքներու մէջ աշխարհ կ'որոնէ հաւատամք մը։ Չկայ մէկ դէմք, որու հանդէպ հաւատք ունենայ մարդկութիւնը։ Մեծագոյն վարպետութիւնը խաբելն է, անհնար է որ այս ձեւով ապրի աշխարհ։ Կը տեսնէք թէ ինչպէս ազգերը վառօդ կը կուտակեն։ Վառօդի ստեղծումէն ի վեր այսքան վառօդ եւ հրանօթ կուտակուած չէ աշխարհի վրայ. Տիթրոյիթի մէջ տեսայ Ֆորտի գործարանը եւ զարմացայ թէ ինչպէս մարդկային միտքը կրցած է յղանալ զայն։ Ներկայիս համատարած Ֆորտ է Գերմանիան. հարաւէն հիւսիս, արեւելքէն արեւմուտք վառօդ կը կուտակէ հաշիւներ մաքրելու համար։ Այն երկիրը ուր կ'ապրինք՝ նստած է հրաբուխի վրայ, սահմանամերձ վայրերու մէջ նշանատախտակներ կը զգուշացնեն անցորդը կրակ նետելէ, որովհետեւ վառօդ ու երկաթ է ամէն կողմ։ Կ'ապրինք ծանր օրեր։ Միլտոնի «Դրախտ Կորուսեալ»ին մէջ նկարագրուած քաոսն է իսկ եւ իսկ որ կը տիրէ այսօր։ Կնճիռները մէկ չեն, տասը չեն, հարիւր չեն, բոլորը եկած իրար շաղկապուած են. Մարդկային միտքը կարող չէ լուծելու այդ կնճիռները, մէկ լուծում միայն կայ՝ արիւնը. որքա՞ն հեղուկը, որ պիտի դայլէ մարդկութիւնը մաքրէ այս բոլոր ոճիրներէն։ Առաջ միայն պետութիւն պետութեան դէմ բանակ հանելով կը կռուէին. հիմա կռիւ է ներսէն եւ դուրսէն։ Եւ ներսի կռիւը ոչ նուազ դաժան։ Օրինակ՝ Սպանիան, Գերմանիան, Ռուսիան են. Այսքան տարրացած է կացութիւնը։ Ո՞վ է այն մարգարէն որ պիտի ըսէ թէ երբ պիտի սկսի պատերազմը եւ պիտի վերջանայ կամ ինչով պիտի վերջանայ։ Պիտի ստեղծուի զարհուրելի քաոս մ' ուր ոչ ոք պիտի ճանչնայ դիմացինը։ Սպանիան մանրանկարն է այն ահեղ պատերազմին զոր մենք պիտի տեսնենք ամէն կողմ։ Եթէ ներքին յեղափոխութեանց սարսափը չըլլար, այսօր կը սկսէր պատերազմը։ Հրաբուխը կը գործէ ոչ միայն տարբեր ճակատներու վրայ, այլ եւ ներսը։ Ի՞նչ կը ներկայացնեն այսօրուան զօրանոցները։ Սուիններու տակ պատրաստ կը սպասէ սերունդ մը, որ պատերազմ չէ տեսած, բայց կը ձգտի պատերազմի։

Ուր ալ ծագի պատերազմը, ուրկէ ալ սկսի, ճակատագրականօրէն անիկա պիտի անցնի երկու երկիրներու վրայէն։ Թուրքիա եւ Ռուսիա պարտադիր կերպով պիտի ճաշակեն պատերազմի դառնութիւնները։ Որովհետեւ առաւելապէս այս զոյգ երկիրներն են, որ դուրսէն կը զայթակղեն ոտարը՝ «զա՛րկ», տկար են, իսկ ներսէն՝ հպատակը՝ «առգի՛», թոյլ են։ Երբ լսուի որոտման առաջին ձայնը, այդ ազգի կուրծքը պիտի կանգնի։ Վաղուան ուրականը պարտադրաբար պիտի անցնի նաեւ հայկական աշխարհի վրայէն։ Հայ մարդը կը սիրէ՝ երբ քաղաքական գործիչը քնարերգ խօսքեր կ'ըսէ իրեն. «Հայրենիքդ կ'ապրի աշխարհի մէկ վեցերորդ մասի հովանիին տակ, ապահով եղիր»։ Եւ կամ Թուրքը կ'ըսէ. «Ես հող ունիմ, աչք չունիմ քու երկրիդ վրայ, քանի որ եւ աշխարհակալ չե՛մ»։ Ու հայ մարդը կը տրտնջայ երբ քունէն կ'արթնցնես զինքը. «արթո՛ւն եղիր, ոսոխները դանակ կը սրեն՝ քու կուրծքդ մխելու համար»։ Սակայն ոչ պատերազմը մեզմէ կախուած է եւ ոչ ալ խաղաղութիւնը։ Մենք հրձիգ չենք, այլ հրշէջ։ Մենք պարտադրուած ենք միշտ պատրաստ գտնուելու նուազագոյն կորուստով մարելու համար այն կրակը, որ ուրիշները կը վառեն մեր տան մէջ։

Հայը կը կարծէ թէ կռուեցաւ ապարդիւն եւ բան չստացաւ։ Արդա՞ր է այս յոռետեսութիւնը. ճի՞շդ է թէ հայկական պատմամարտը տարուեցաւ այնպէս որ մենք ամէն ինչ տուինք եւ բան չստացանք։ Հայկական ազատագրութեան ելքի եւ մուտքի մատեանին մէջ ի՞նչ ունինք։ Ելք. Ա. Տուինք հայրենիքին կէսը, Բ. Տուինք մեր ժողովուրդին կէսը. Գ. Ստացանք անկախութիւն՝ որ թեւատուած է այսօր։ Մուտք. Ա. 50 տարի մաքառելով եւ տեսնելով 1915 Ապրիլ 24ը —— թուական մը որ արդարօրէն պիտի դառնար գերեզմանաքարը այս ժողովուրդին — ունինք հայրենիք մը, մէկուկէս միլիոն ժողովուրդով, մէկ միլիոնը Հայաստանի, կէս միլիոնը՝ վիճելի հողամասերուն մէջ։ Այս վաստակը ձեռք բերաւ հայ ժողովուրդը, որ վերջին 700 տարիներու ընթացքին չէր տեսած մէկուկէս միլիոն ժողովուրդի զանգուածաբար բնակիլը մէկ հողի վրայ։ Ահեղ փոթորիկներէ առեղծուեցաւ այսօրուան Հայաստանը, որուն բնակչութեան 90 առ հարիւրը Հայ է։ Խորհ. Միութեան մէջ չկայ ուրիշ հանրապետութիւն մը որ ըսէ թէ իր բնակչութեան 100էն 90ը իր ցեղէն է։ Այսօրուան Հայաստանը ստեղծելու համար մենք հպարտութիւնը չունինք համայնավարներուն պէս ըսելու թէ մէկ Թուրքի քիթը չարիւնեցինք. ո՛չ. մենք արիւնեցինք։ Երկրորդ՝ այսօրուան Թուրքիան շատ տարբեր է նախապատերազմեան Թուրքիայէն։ Անիկա կորսնցուց հողեր եւրոպական մասի մէջ, Իրաքը, Սուրիան, Պաղեստինը, ամբողջ Արաբիան, այլ խօսքով՝ նախապատերազմեան մէկ միլիոն 800 հազար քառ. քիլոմեթրէն շուրջ մէկ միլիոնը. անոր մարմինը կրճատուած է, այն չէ ինչ որ էր պատերազմէն առաջ. Գ. Եւրոպական երեք պետութիւններ եկան եւ օղակած են Թուրքիան, Անգլիա՝ Միջերկրականի կողմէն, Ֆրանսա՝ Սուրիայէն եւ Իտալիա՝ Տոդեկանեան կղզիներէն, ուրկէց կը նայի Փոքր Ասիոյ վրայ։ Այս օղակումով տարբեր վիճակ մը ստեղծուած է այն երկրին մէջ՝ ուր պահանջներ ունինք մենք։ Անհնարին է հաւատալ որ երեք եւրոպական պետութիւններ եկան Թուրքիոյ կռնակը ամրապնդելու եւ զայն Հայերուն դէմ նետելու համար։ Ոչ։ Դ. Մեր վաստակը եղաւ նաեւ այն կուսակցութիւնը, այն ույժը որ կը կոչուի Հ. Յ. Դաշնակցութիւն։

«Ազգերը երկու կարգի կը բաժնուին, առողջ եւ հիւանդ։ Հիւանդ են անոնք որ ոչ առաջնորդող խղճմտանք ունին եւ ոչ առաջնորդող բազուկ։ Առողջ են անոնք՝ որ այդ երկուքն ալ ունին։ Եթէ խղճմտանքին տակ փռուած չեն անհամար դանկեր, այդ խղճմտանքը չի սրբանար, չապրիր։ Ազգերու մէջ չկայ սուրբ մը, հերոս մը որ արիւնով սրբագրուած չէ։ Դաշնակցութիւնը 50 տարիներու ընթացքին այնքան արիւն թափեց։ Բնաւ հէքեաթ չէ որ այսօր հայ աշխարհին մէջ կը տիրէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Վերջերս մարդիկ գնդակահարեցին Ռուսիոյ մէջ եւ մտաւորականներ բանտարկեցին Հայաստանի մէջ։ Ինչո՞ւ։

Ընկ. Նաւասարդեան մէջբերումներ բրաւ սեպտ. 12ի «Խորհ. Հայաստան»էն, որուն մէջ յայտնի գրողներ Բակունց, Ալազան Վանանդեցի, Դր. Տէր Սիմոնեան եւն. մասնակից կը նկատուին «դաշնակիզմ»ին. ու ընկերը եզրակացուց. «Հայրենիք պաշտպանել՝ կը նշանակէ Դաշնակ ըլլալ»։ Մէջբերում բրաւ նաեւ «Արագած»էն, ուր Գ. Զօպանեան կը գրէ թէ հայրենիքի սահմանները պաշտպանելը Դաշնակցութեան մենաշնորհ չէ։ Ու եզրակացուց՝ «Սահմաններ պաշտպանել, կը նշանակէ ուրեմն Դաշնակցական ըլլալ»։

Դաշնակցութեան խղճմտանքը այնքան տիրականօրէն իշխած չէր Խ. Հայաստանի մէջ, որքան կ'իշխէ այսօր։ Արտօրուան մէկուկէս միլիոնը իր շնչէ Դաշնակցութիւնով, որ իր կամքն ու միտքը պարտադրած է. այդ պատճառով ալ, Բակունցները կը դառնան Դաշնակցական եւ սարսափի կը մղեն հակադաշնակները։

Ե. Մենք ունինք նաեւ աստուածային շահ մը, ամէն տարի 40.000 հայ մանուկներ կը ծնին Հայաստանի մէջ։ Մեր թշնամին մտահոգութեան մատնողը ամէնէն աւելի հայ մայրերու ծննդաբերող արգանդն է։

Քաղաքական պայքարի մէջ կայ ճշմարտութիւն մը՝ թէ այս մոլորակին վրայ միշտ մեծերը չէ որ կը յաղթեն. քարտէսին վրայ ակնարկ մը ցոյց կուտայ թէ ինչպէս փոքրերը կրծելով մեծերը՝ կանգուն կը մնան ու կ'ապրին։ Ապրած ենք նաեւ մենք։ Հնագոյն ցեղ ենք՝ զարմանալի անցեալով։ Չկայ ազգ մը՝ որ աւելի առաքինութիւններ ունենայ քան մենք։ Ամերիկա՝ կուսչ, բարգաւաճ, ապահով, ազատ ու խաղաղ երկիր է. բայց հոն ինծմէ լաւ հագուած երիտասարդներ ինծի մօտենալով դրամ կը մուրային։ Մինչ Սուրիա եւ Պաղեստին ապաստանած հայ գաղթական բեկորները բազուկ երկարելով դրամ չմուրացին երբեք, ոչ ալ կապիկ կամ զարակլօզ խաղցուցին։ Մեծագոյն արժանապատուութեամբ եւ առաքինութիւններով օժտուած ժողովուրդ ենք մենք։ Մեր ծագումը գտնելու համար 7000 տարի ետ պէտք է երթանք, այս ճանապարհին ամէնէն հմայիչ դրուագներու ականատես ըլլալով։ Ոչինչ ազգ չենք մենք այսօր, ոչ որակով եւ ոչ ալ քանակով. երեք միլիոնի հասնող ընտրելագոյն ժողովուրդ մը ունինք, որո՛ւն կէսը համախումբ կ'ապրի իր նախնիներուն հողերուն վրայ։

Ազգերու կեանքին մէջ կայ զէնք մը, որ կարելի չէ ձեռք բերել գիտութեամբ։ Այդ զէնքը զարմանալի ձեւով կը սրուի եւ կը տրուի ազգերու ձեռքը։ Այդ զէնքը հաւատքն է։ «Հաւատքը կեցուցին զքեզ»։ Հայ ցեղը ապրեցաւ շնորհիւ նախայղղէնքին։ Հաւատք պէտք է ունենանք դէպի մեր ապագան։ Թերեւս ոչ մէկ ազգ այնքան կապուած է հայրենիքին, որքան այս ժողովուրդը։ Այս սիրով եւ հաւատքով ան պէտք է յաղթանակէ»։

Ընկ. Նաւասարդեան պատմեց թէ ինչպէս Հայերը Երուսաղէմի Ս. Յարութեան տաճարին եւ այլ սրբավայրերուն մէջ Լատիններու եւ Օրթոտոքսներու հաւասար իրաւունք ունին եւ թէ ինչպէս նախանձախնդրութեամբ կը պահպանեն այդ իրաւունքները։ Հայը երկու պատճառով կրցաւ պահել զանոնք. Ա. Միշտ իր գիրքին վրայ մնաց. Բ. Ամէն անգամ որ ոտար անցաւ իր «հողին» վրայէն, (սրբավայրերու մէջ) հայ բռունցքը գետին տապալեց զայն։

«Եղէք արթուն այս ահեղ օրերուն, եզրակացուց ընկերը։ Ըլլանք պատրաստ ենք եւ հայրենիքին համար արիւն պիտի թափենք, այն ատեն պիտի տեսնենք միացեալ եւ անկախ Հայաստանը»։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ

ԺՈՂՈՎԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

Օրուան թոհուբոհին մէջ, գրեթէ անտեսուեցաւ, մեր մամուլին կողմէ, Ժընեւի երիտասարդական համաշխարհային ժողովը, որուն մասին ահագին բաներ գրեցին ֆրանսական թերթերը, եւ տակաւին այսօր ալ կը գրեն եւ զեկուցում կ'ընեն բեմերէն։

Գաղտնիք չէ որ համաշխարհային պատերազմի յաջորդող տարիներուն մէջ ծնած ու սնած երիտասարդութիւնը, տարօրինակ հոգեկան վիճակ մը ստացած է։ Ցնցուած է վերջապէս, խախտած է տարիներու ընթացքին օրէնքի կարգ անցած ընկալեալ սովորութիւնները իր մէջ, եւ կասկածոտ յաճախ իր շրջապատէն, ճամբաներ կ'որոնէ յանդուգն նախաձեռնութեամբ մը

Եւրոպական ցամաքամասէն մինչեւ Պալքանները եւ մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաները, նոյն պատկերին ականատես, նոյն լիրբոտ տղաքներուն ականջալուր կ'ըլլանք։ Եւ տարօրինակ զառանցումովը աշխարհի անցքերուն հրապարակ կը նետուին, կ'աշխատին, կ'եռան ու կ'եփին, որպէսզի նոր դրոշմ դնեն դէպքերուն վրան, եթէ ոչ անհետացնել, գէթ չէզոքացնել աշխարհի տատանող վտանգները։

Ահա այսպիսի հոգեկան, նոր եւ տարօրինակ վիճակի մը մէջ էր, որ Ժընեւի մէջ բացուեցաւ երիտասարդական համաշխարհային ժողովը։

Երեսունըվեց ազգեր մասնակցած էին համագումարի աշխատանքներուն բազմանդամ պատուիրակութիւններով։ Հաւաքուած էին հոն բոլորն ալ, եղբայրական նոյն մտահոգութիւններով եւ նոյն յանդգնութեամբ,— ամէն բանէ առաջ փրկելու համար աշխարհի քաղաքակրթութիւնն ու խաղաղութիւնը.

Համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող երեւոյթ մը կը կազմէին երիտասարդ զանազան պատուիրակներու բերած առաջարկները եւ ցանկութիւնները։

Բոլոր պետութիւնները, առանց բացառութեան ըլլալով, լայն հնարաւորութիւններ տուած էին երիտասարդներուն, որ համախմբուին, ճանչնան իրար, եղբայրանան։ Եւ վերջապէս, «աշխատիլ սրբագրելու այն սխալները, որոնք կատարուեցան իրենց պապերուն կողմէ», ինչպէս նկատել կուտար ժողովին մասնակցող պատուիրակներէն ֆրանսացի երիտասարդ մը անցեալ օր, ֆրանսական թերթի մը մէջ։

Ազգութեանց եւ ցեղերու տարբերութիւնը, եւ նաեւ գոյները, մշակոյթը, քաղաքական ներհակ համոզումները, կրօնական եւ այլ մասնայատուկ վիճակները արգելք չէին, որ պէտքի չկարենային հիմնական եւ էական հարցերու շուրջ համաձայնիլ (ականջը խօսի մեր երիտասարդներուն)։

Աշխարհի խաղաղութիւնը յուզող ամէն երեւոյթ յանձնուած էր առանձին յանձնախումբերու, որոնց զեկուցումէն վերջ, ընդհ. ժողովը միաձայնութեամբ կամ փոքրիկ սրբագրումներով կը վաւերացնէր։

Այսպէս միջազգային քաղաքականութեան յանձնաժողովը բերած է հետեւեալ առաջարկը.— «Անհրաժեշտ է վերակազմել Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ հետապնդել յամառօրէն ընդհանուր եւ հաւաքական ապահովութեան կարելիութիւնները,՝ եւ սահմանափակել սպառազինումները, որ կը սպառնան աւերակի տակ թաղել մեր հայրերուն ժառանգ թողուցած քաղաքակրթութիւնը»։

Երկրորդ յանձնաժողովը խօսելով զինագործարաններու արտադրութեանց վրայ, կը շեշտէ թէ պէտք չէ թողուլ որ, այդ գործնական արտադրութիւնները մէկին համար ըլլան մահ եւ աւեր, տառապանք ու թշուառութիւն, իսկ ուրիշին համար,— սահմանափակ թիւով անհատներ — կեանքի, վայելքի եւ հարստանալու միջոցներ։

Ամէնէն կարեւոր որոշումը ապահովաբար կրթական յանձնաժողովին զեկուցումն էր որ ընդունուեցաւ միաձայնութեամբ։ Ժընեւի մէջ համաժողովի նստած երիտասարդները կ'ուզեն որ սերունդներու դաստիարակութիւնը միջազգայնանայ։ Սակայն, կարելի՞ բան է այս բաղձանքը, երբ կիրքերը այնքան վառ են եւ վառօդարանները լեցուն։ Իրրեւ նախնական աշխատանք, պիտի հրատարակուին գիրքեր աշխարհագրութեան, պատմութեան, տնտեսագիտական քաղաքականութեան, միջազգային լեզուներով եւ միեւնոյն բովանդակութեամբ։ Եւ տակաւին, շեշտելէ վերջ արձակուրդներու առթիւ աշակերտութեան համբորդութիւնները երկրէ երկիր եւ քաղաքէ քաղաք, որ կը նպաստեն փոխադարձ ճանաչման եւ մտքերու փոխանակման, ժողովը փափաք կը յայտնէ որ հիմնուին շարժանկարի անթելի արահներ եւ կայաններ, հսկողութեամբ օրինակ Ազգերու Դաշնակցութեան։ Եւ նաեւ մասնաւոր հսկողութեան տակ առնուած միջազգային տեղեկատու հրատարակութիւն մը

Անցնելով աշխարհը ցնցող ուրիշ հարցի մը որ տնտեսականն է, երիտասարդական համաժողովը կը դատապարտէ «տնտեսական ազգայնականութիւնը», որ իր կարգին մեծ վտանգ մըն է խաղաղութեան համար

Երիտասարդները ոչ միայն կը դատապարտեն «տնտեսական ազգայնականութիւնը» այլ եւ այդ քաղաքականութեան մէկ շղթան եղող գաղթային արարժականներուն հանդէպ կ'ըսեն պարզ եւ մեկին. «Ոչ մէկ զօրաւոր իրաւունք ունի ուրիշներու սահմաններուն տիրանալ գաղթավայր կոչելով զայն։ Եւ կոչ ընելով աշխարհի խիղճին, անյապաղ կը պահանջէ «համաշխարհային ընդհ. ժողով մը ուր պէտք է յուզուին եւ ծեծուին աշխարհի խաղաղութեան հետ կապ ունեցող բոլոր հարցերը»։

Յանձնախումբին ընդհ. զեկուցումը կը վերջանայ կոչով մը, որ կ'ըսէ «Ցնդուել որ անճարակ քաղաքականութեամբ հարստութիւններ փճանան եւ անգին հազարաւորներ անօթի մեռնին։ Պէտք է որ հնարաւորութիւններ տրուին բոլորին ապրելու խաղաղութեան մէջ»։

Ընդհանուր գիծերով տուած եղանք պատկերը ժողովին, որուն արժէքը չի կարօտիր մեկնութիւններու։ Շաբաթներ տեւող այս նիստերը պիտի արձագանգեն սահմանէ սահման եւ երկրէ երկիր։

Երիտասարդութիւնը հիասթափուած իրերու խառնակ երեւոյթներէն, հիմնուած առանձնայատուկ հոգեբանութեան մը վրայ որ նուէրն է ընդհ. պատերազմի, լեցուն հաւատքով եւ խանդով, կը ձգտի սրբագրել իրենց պապերուն սխալները, ամէն բանէ առաջ եւ ամէն բանէ վեր ապաւինելով.

— Խաղաղութիւն եւ աշխատանք։

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՆԻՒԱՆ

Մարսիլիացի մը առաջին անգամ Փարիզ կ'այցելէ իր բարեկամին։

— Ա՞յս է ձեր գոված Փարիզը, Մարսիլիոյ քով ոչինչ է։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն, ամէն մարդ կը հիանայ։

— Քաղաք մը որ ոչ ծով ունի, ոչ ալ պէտք եղածին չափ արեւ։ Ժամանակին սխալած են մայրաքաղաքը հոս հաստատելով, փոխանակ Մարսէյլի։

— Մէթրօ մը ունինք որ աշխարհի մէջ միակն է։

— Այդ կառքերէն մենք ալ ունինք որ ամէն տեղ կ'երթան, փոխանակ խոնաւ գետնին տակ ճամբորդելու սքանչելի արեւի մէջ կը քալեն։

— Շատ կը սխալիք, պարոն։

— Ես վաղը առաւօտ կանուխ իմ սիրելի Մարսէյլս պիտի դառնամ։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԱՊՐՈՂ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԿԸ.—

1. Անոնք կը տագնապին՝ ցարական վարչաձեւի ամէնէն անգութ բռնապետութեան տակ։

2. Ռուսական ցարականութիւնը գրաւած է Հայերու յատուկ դպրոցներուն եւ եկեղեցիներուն վաքըֆները։

3. Նոյն իսկ նախակրթարաններուն մէջ հայերէն լեզուով դասաւանդութիւնները արգիլուած են.

4. Հայերը ցարական Ռուսիոյ սահմաններուն մէջ ազատօրէն չեն կրնար ժողովել.

5. Ցարական վարչութիւնը իր ուժով առեր պաշտօնանկ կ'ընէ ամենաբարձր հոգեւորական պաշտօնեաներն իսկ ... Կ'աքսորէ զանոնք։

6. Երբ ցարական վարչաձեւին անհամապատասխան շարժում մը ծագում կ'առնէ, այդ գործին հետ կապ ունեցող Հայերը իրենց բնատեղիներէն կ'արտաքսուին Ռուսիայէն։

7. Ամէն տարի, քաղաքական գործերու միջամուխ եղած ըլլալու պատրուակով, Կովկասի բանտերուն կամ Սիպերիոյ տաժանատներուն մէջ իրր երեք հազար Հայեր կը մեռնին։ Եւայլն ...

ԹՈՒՐՔ ՀԱՅԵՐՈՒՆ (Թուրք էրմէնիլէրի) վիճակը.

1 Թուրքիա արտօնած է որ պատրիարքութիւն մը հաստատուի՝ որպէսզի Թուրքիոյ սահմաններէն ներս բնակող Հայերու կրօնական գործերը ղեկավարէ։ Իսկ պատրիարքին, բարոյական իշխանաւորի հանգամանքով, արտակարգ իրաւունք ու առանձնաշնորհումներ տրուած են։

2. Բարեկարգութեան ֆէրմաններուն մէջ, որոնք գրի են առնուած 1800 տարուան կէսին, Հայերը Թուրքերուն հաւասար իրաւունքներ են ստացած՝ անոնց շատ մեծ վստահութիւն եւ ապահովութիւն ցոյց տալով

3. 1860ին, անոնց արտօնուած է հիմնել հայ ազգային Ընդհ. Ժողով մը, (կ'ակնարկէ Սահմանադրութեան եւ Ազգ. Ժողովին), որպէսզի իրենց կրօնական, ազգային եւ ընկերային խնդիրները քննէ ու վարէ։

4. Հայերը, իրենց այս ժողովներուն մէջ, բոլորովին ազատ ու անկախ, իրենց ազգային եւ կրօնական խնդիրները քննած, անոնց մասին վճռած եւ ... իրենց ծրագիրները գործադրելու ձեռնարկած են։

5. Թէ պատրիարքին եւ թէ ուրիշ կրօնական պետերուն եւ ժողովի անդամներուն ընտրութեան մէջ Թուրքերու կողմէ ամենափոքր միջամտութիւն մը իսկ եղած չէ։

6. Անոնց եկեղեցիներուն, դպրոցներուն եւ հիւանդանոցներուն վաքըֆներուն ամենափոքր յարձակում մը անգամ տեղի ունեցած չէ։

7. Որ եւ է առարկութիւն եղած չէր թէ Հայերու միջեւ ծագում առնող «առանձնական իրաւունքի» խնդիրները կը լուծուին եկեղեցիներու եւ վարչական ժողովներու մէջ, հակառակ անոր որ կառավարական դատարաններ գոյութիւն ունէին

8. Հայերը, զինուորութենէն ազատ ըլլալով, թէեւ երկրին բոլոր անկիւնները, մեծ ազատութեամբ ու ապահովութեամբ, ամբողջովին ձեռք էին առած բարեկեցութեան եւ հարստութեան աղբիւրները եղող առեւտուրը, երկրագործութիւնն ու արհեստները, բայց ամենափոքր դժուարութիւն չէր տրուեր իրենց.

9. Մոռցուած չէ ո եւ է մէկը անոնցմէ, որոնք խոյս տալով ռուս ցարականութեան ճնշումներէն, Թուրքերուն գութին ու շնորհին ապաստանած են ... Շատ մը տարիներու — Հակառակ ցարականութեան պահանջին ու պնդումներուն — մէկ հատիկ հայ քաղաքական յանցաւոր յանձնուած չէ։

10. Հայերը, Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ,— առանց որ եւ է արժանապատուութեան ու պայմանի ենթակայ ըլլալու, — ճամբորդած ու բնակութիւն հաստատած են, կալուածներու եւ ինչքերու տէր եղած են ...

Անատոլուի ամէնագեղեցիկ վայրերուն մէջ գտնուող հայկական ագարակները, Վասպուրի ափին ամէնէն հոյակապ դղեակները, արտատեղերն ու անտառները, Բերայի պողոտային ու փողոցներուն պալատանման շէնքերը, հայ ժողովուրդին Թուրքիոյ մէջ արժանացած հոգիի ու ինչքի ապահովութեան, բայց մանաւանդ ազատութեան ու անկախութեան ի նպաստ ամենացայտուն յիշատակարաններ եւ ապացոյցներ են։

11. Հակառակ անոր որ՝ աշխարհի ոչ մէկ մասին մէջ հայ «առողջ-դատէնները» (ազնուական) որ եւ է կարեւորութիւն ընծայուած չէ, Թուրքերը անոր ալ աչք գոցած են. Պաղար ամիրա, Արթին ամիրա եւ ուրիշներու նման հայ «առողջ» զաւէններուն այնքան յարգանք ընծայած են՝ որքան կ'ընծայէին իրենք՝ Հայերը։

Եւ այլն ...

Մէջտեղ դնելէ վերջ այս բաղդատութիւնները, մենք մեր կողմէ այլ եւս որ եւ է խորհրդածութիւն չենք ըներ, եւ այս առթիւ դատավճիռը այսօր կը թողունք մեր յարգելի ընթերցողներուն, իսկ վաղը՝ պատմութեան, ու մեր խօսքը կարճ կը կապենք ...

Գանք հարցին շարունակութեան ..

Նախ, մեծ գոհունակութեամբ սա ճշմարտութիւնը յայտնեմ թէ Հայերը անկեղծօրէն գնահատած են այն երջանկութիւնն ու երախտիքը, որոնց արժանացած են Թուրք հողերու վրայ։ Մինչեւ .1861, թէ օսմանեան կայսրութեան եւ թէ Թուրք ժողովուրդին հանդէպ կատարեալ հաւատարմութիւն մը ցոյց տուած են։ Եւ ... այդ հաւատարմութիւնն ալ շատ գեղեցիկ կերպով վարած են նոյն ինքն Հայոց պատրիարքները, հայ կրօնաւորներն ու մտաւորականները։ Այն ատենէն որ, անոնք իրենց յարաբերութիւնները խզած են այն ռուսահայ քահանաներուն ու քոմիթէճիներուն հետ, որոնք քաղաքական գործերու միջամուխ են եղած ...

Օրինակ մը ...1844ին, Մատթէոս պատրիարք, ինչպէս կ'ըլլայ, հակում մը կը զգայ դէպի ցարականութիւնը։ Ղալաթիոյ Կեդրոնական վարժարանին մէջ, կրօնական հանդէսի մը պահուն, կը յիշէ Ներսէս կաթողիկոսի անունը ... Ասիկա հաճելի չի թըւիր ծանրագլուխ եւ լաւ մտածող շատ մը Հայերու ։

— Կաթողիկոսը ի՞նչ առնչութիւն ունի հայկականութեան (էրմէնիլիք) հետ... Կաթողիկոսները քաղաքական դոմիւք մըն են ցարերուն ձեռքը. Բացի իրենց անունէն՝ որ եւ է կապ չունին մեզի հետ։ Մենք՝ Թուրք Հայեր ենք. անոնց հետ յարաբերութիւն հաստատել կը նշանակէ այսպէսի մեր հանգիստն ու խաղաղութիւնը վրդովել, — ըսեր էին։

(2)

(Թան - Միլլէթ)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, շաբաթ օր տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օրը», ...ֆէթէ Սավանթի մեծ սրահին մէջ: Նախագահ ընկ. Գ. Բալայեան, իր ...ացման խօսքին մէջ շեշտեց.

— «Այսօր պարտք ունինք յիշելու ...ր բոլոր մարտիկներն ու հերոսները, ...ր գործիչներն ու զինուորները, որ իրենց կեանքը անցուցին հերոսական պայքարներու մէջ, բարձրացան Հայաստանի լեռները եւ ...ն ազատագրութեան ճամբուն վը... Ամբողջ 50 տարի չարան չարան ...ելով հերոսամարտներու մէջ, ա...նք զարդարեցին հայ պատմութեան ...երը, հասնելով մինչեւ Սարդարապատ ու Ղարաքիլիսէ, որ փառքն ու ...ակը դարձան մեր ազատագրական ...պայքարներուն: Բայց ո՞ւր են մեր ազգային դրօշն ու զինուորները, ո...ր պատուի կանգնէին Հայաստանի ...պաշտպանութեան մէջ: Դրօշը տարա...ծ է, ինչպէս գաղափարական մարտիկը «Մայր իմ, եթէ չպիտի մեռնիմ ազգիս ու ժողովուրդիս համար, ...ւ ծնար զիս»: Այսպէս բռնելով ...մարտիկները բարձրացան լեռները ...երբեք չվերադարձան: Յարգանք ...ր նահատակներու յիշատակին (մէկ վայրկեանի յոտնկայս լռութիւն):

Հ. Յ. Դ. օրը հայ քաղաքական կեանքի ու գաղափարի յաղթանակի օրն է, հայ ժողովուրդի դարաւոր ձգտումներու տօնը: 60ական թուականներու ռահվիրաները կ'երգէին՝ «Ձը...ր բացուելն դռներն յուսոյ», 1890ին Դաշնակցութիւնը եկաւ եւ ըսաւ «Ոչ թէ երբոր բացուին, այլ պէտք է բացուին յոյսի դուռները»: Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդին միտքն ու կամքը կը ներկայացնէ, քրքրեցէք վերջին 50 տարուան պատմութիւնը, ...ն պիտի գտնէք Դաշնակցութեան մարտական շունչը, բարոյական ոյժը, գաղափարական միտքը, եթէ այդպէս չըլլար Դաշնակցութիւնը մեռած պիտի ըլլար, ինչպէս մեռան ուրիշ հայ քաղաքական կուսակցութիւններ: Տարօնէն, Վասպուրականէն մինչեւ Սիւնիքի ու Արցախի լեռները հայ ժողովուրդը մարտնչեցաւ որպէսզի Հայաստան ազատ ըլլայ, այդ էր մեր իտէալը երէկ, այդ է նաեւ մեր իտէալը այսօր եւ պիտի կառչինք անոր մինչեւ որ իրականանայ մեր դարաւոր երազը, ազատ եւ անկախ Հայաստան»:

Յետոյ խօսք հրաւիրուեցաւ ընկ. Վ. Համբարձումեան.

— «Տասնըմէկ տարիէ ի վեր կը տօնենք «Դաշնակցութեան Օրը»: Կը տօնենք, որովհետեւ հոն խորհուրդ մը կայ,— խորհուրդը Հայկական Յեղափոխութեան:

Ի՞նչ է հայկական յեղափոխութիւնը, ի՞նչ հետքեր թողուցած է ան մեր հոգիներուն մէջ եւ ի՞նչ ակօսներ բացած հայկական կեանքին մէջ: Յեղափոխութեան ծագման պատմութիւնը չէ որ պիտի ընեմ եւ ոչ ալ կանգ պիտի առնեմ բազմաթիւ հերոսական դրուագներու վրայ: Ամէնքիդ ծանօթ են ատոնք: Հոս կ'ուզեմ փորձել տալ հայկական յեղափոխութեան դիմագիծը:

Ամէնէն առաջ հայկական յեղափոխութեան իրական եւ տեւական արժէքն այն է որ օտարամուտ եւ ներմուծուած մտածողութիւն չէր, այլ հայկական ցաւերէն բխած բնաշխարհի տուրք: Հայկական յեղափոխութեան երկրորդ նկարագիրն այն է որ անիկա միայն ու միայն ստեղծուեցաւ հայ ժողովուրդի ինքնապաշտպանութեան համար: Երրորդ հիմնական գիծն այն էր որ հայկական յեղափոխութեան միջոցաւ ճշդուեցան հայութեան յարաբերութիւնները. մէկին գոյութիւնը պայմանաւորուած էր միւսին մահով: Չորրորդ գիծը հայ յեղափոխականի նկարագիրն էր, յեղափոխական մը որ կուգար հայկ. բոլոր դասերէն, գիւղացիէն, մտաւորականէն, մինչեւ հոգեւորականը: Որով դարձաւ ազգային սեփականութիւն եւ հայ յեղափոխութիւնը կոթնեցաւ որակի ազնուութեան վրայ:

Հայկական յեղափոխութիւնն ու յեղափոխականը որդեգրուեցան Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ եւ այնուհետեւ մեր պատմութեան բեմին վրայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն եւ հայկական յեղափոխութիւն միաձուլուեցան իրարու: Հայ ռազմիկը մասնաւորապէս, որ այնքան փառայեղ դրուագներ ստեղծեց, բացառիկ նկարագրով էր օժտուած: Անիկա չէր տեսած ո՛չ բանակ, ո՛չ զօրանոց եւ ո՛չ ալ ժամանակաւոր ծառայութիւն: Հայկական անհատապաշտ նկարագրի ցայտուն արտայայտիչն էր ռազմիկը, ոչ թէ շահի, այլ ինքնամերժ անձնուիրութեան ոգիէն մղուած: Անիկա աւանդաբար կարգապահ էր, բնազդաբար ողջամիտ եւ անսահման վեհանձն ու հաւատաւոր: Կուսակցական դաւանանքը անոնց համար աւելի լայն ըմբռնում էր, քան սովորական մահկանացուներու մէջ: Անոնց երկու նուիրական սրբութիւններն էին ազգութիւն եւ հայրենիք: Երզնկացի Քեռին, Հրայր Դժոխքը եւ ուրիշներ մեռած են Դաշնակցութեան դրօշին տակ՝ առաջնորդուած ազգի եւ հայրենիքի գաղափարով:

Այնուհետեւ Դաշնակցութիւնն է որ իր պատմութիւնը խառնած է ազգային պատմութեան հետ: Մեր դատի պաշտպանութեան թէ՛ ներքին եւ թէ՛ արտաքին ճակատին վրայ հսկայական աշխատանքներ է կատարած: Ան էր որ Եւրոպայի հանրային կարծիքին ճանչցուց Թուրքը: Իսկ Մերձաւոր Արեւելքի ժողովուրդներուն համար յեղափոխական դաստիարակի դեր կատարեց: Պարսկական, նոյն իսկ օսմանեան յեղափոխութիւնները չափուած ձեւուած էին հայ. յեղափոխութեան վրայ: Մեր քաղաքական աս...ներէն են նաեւ Թիւրքերը:

Ներքին ճակատին վրայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է դարձեալ որ կանգնած է իբրեւ միակ պաշտպանը հայկ. դատի: Հայկական յեղափոխութեան [illegible] իբրեւ առաջին արար մեզի տուաւ ներկայ Հայաստանը: Այսօրուան կորիզ Հայաստանը պէտք է ըլլայ պատուանդան ապագայի: Այսօր հարկադրուած ենք մասէն դիմելու դէպի ամբողջը, կորիզէն դէպի ամբողջական Հայաստանը: Մենք պիտի մտածենք ոչ միայն Նախիջեւանի, Ախալքալաքի, Լեռնային Ղարաբաղի մասին, այլ եւ սահմանէն անդին՝ Թրքահայաստանի մասին: Հայկական յեղափոխութեան վերջին արարուածը պիտի ըլլայ անկախ եւ միացեալ Հայաստանի իրականացումը»:

Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր ընկեր Վ. Նաւասարդեան, որուն ճառին ամփոփումը հրատարակած ենք յառաջին: (Տես Բ. էջ, Ա. սիւն):

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Տէր եւ Տիկ. Ժօրժ Շահպարոնեան, թառի վրայ նուագելով «Անուշ» օփերան, Պայաթի (Ղորղանեանի) եւ Մայր Արաքսի, որոնք խանդավառ ծափերու արժանացան: Տիկինը կ'ընկերանար դաշնակով: Արտասանեց Տիկ. Վ. Վարդանեան «Աստնոյ հերոսներուն», իսկ Գ. Ս. Խաչիկեան երգեց «Մինակ ճամբորդ եմ», «Գիշեր ատման» եւ «Քոյր իմ նազելի»: Բոլորն ալ ջերմ ծափեր խլեցին:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՄՈՒՍԱՏԱՂԻ ՄԷՋ 40 ՕՐ»
ԴԷՊՔԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԾԱԼՔԸ

Անթաքիոյ եւ շրջակայքի Հայերը կ'ըսեն. «Մեր լեզուին խօսքերուն կէսը հարազատ թուրքերէն է, մեր աւանդութիւնները եւ երաժշտութիւնը Թուրքերէն տարբեր չէ»:

Ժոմհիւրիէթի Անտիոքի թղթակիցը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Սուէտիայէն յետոյ, ընկերներս զիս տարին նշանաւոր «Մուսա տաղի» մօտ գտնուող Պիթիաս հայկական գիւղը: Օդին, ջուրին եւ տեսարանին գեղեցկութեան պատճառով, այս գիւղը Անթաքիոյ ամառանոցը եղած է: Նախապէս անգլիական հիւպատոսութիւն բրած անձի մը կողմէ շինուած մեծ ու գեղեցիկ զբօսարանը կը նայի հանդիպակաց անտառոտ լերան եւ Անթաքիա - Սուէտիա ճամբուն վրայ:

Մեզի առաջնորդող տեղացի Հայերը, Անատոլուի Թուրքերէնով կը խօսին եւ իրենց վարուելակերպով եւ խօսակցութիւնով՝ տարբերութիւն չունին Անատոլուի Թուրք գիւղացիներէն:

Երբեմն ալ իրենք իրենց մէջ Հայերէն կը խօսին, բայց ուշադրութիւն կ'ընեմ որ այս հայերէնը մինչեւ հիմա ականջիս վարժուած հայերէնը չէ: Այնպէս որ եթէ տասը բառին երեքը հայերէն է, հինգը թուրքերէն եւ երկուքը գէշ արաբերէն է:

Այս այցելութենէս օգտուելով, տեղացի զարգացած Հայու մը հետ խօսակցութեան բռնուեցայ: Այս օրերուն, երբ խնդրոյ առարկայ է սանճաքին ճակատագիրը, իր եւ իր արենակիցներուն քաղաքական տեսակէտը հարցուցի, եւ հետեւեալ պատասխանը ստացայ.

— «Մենք դարերէ ի վեր Թուրքերուն հետ ձուլուած ենք: Մեր լեզուն կէսը հարազատ Թուրքերէն է: Մեր սովորութիւնները, աւանդութիւնները, երաժշտութիւնը, խօսքը Թուրքերէնէն տարբերութիւն չունին: Այսօր իսկ Թուրքերէնի շնորհիւ կը շահինք եւ կ'ապրինք: Հետեւաբար, մենք որ Թուրքերուն հետ միակոյթ եւ շահու այսքան ամուր կապերով միացած ենք, անկարելի է որ կարենանք բաժնուիլ Թուրքերէն: Սանճաքի ճակատագրին Արաբ մը եւ կամ ո եւ է օտարական մը իշխելու տեղ՝ Թուրքերուն տիրապետութիւնը կ'ուզենք եւ այս ուղղութեամբ անոնց հետ միասին քալելէ չպիտի՛ քաշուինք»:

Եթէ այս խօսքերը իմ տեսածներս հաստատելու բնոյթը չունենային, զանոնք խորամանկ Քոմփլիմաններ պիտի նկատէի:

Պիթիաս գիւղը մօտաւոր անցեալի պատմութիւն մը ունի: Երբեմն Թուրք մամուլին մէջ խնդրոյ առարկայ եղող «Քառասուն օր Մուսա տաղի մէջ» պատմութեան նիւթը այս գիւղացիները կազմած են: Պատմենք.

Ընդհ. պատերազմի առաջին տարիներուն, ամէն կողմ եղած Հայերու տարագրութիւնը, հանգուցեալ Ճէմալ փաշայի 4րդ բանակի շրջանակին մէջ տեղի ունեցած չէր: Ուրիշ կարգ մը գիւղերու պէս, Պիթիաս գիւղի Հայերը հանգիստ կ'ապրէին: Օր մը, Իւզէն տեսանելի բարձր կէտէ մը թշնամի նաւերուն նշաններ կը տրուին եւ նշանի գործիքը ձեռք կ'անցուի:

Կատարուած քննութեամբ կը հասկցուի թէ այս դաւաճանութեան հետ կապ ունին նաեւ Պիթիասցիները: Այն ատեն կառավարութիւնը Հայերը տարագրելու կը ձեռնարկէ, բայց չըսպասուած ընդդիմութեան մը կը բախի: Ասոր վրայ գունդ մը զինուոր կը ղրկէ եւ կ'աշխատի զանոնք զսպել. բայց գունդին արաբ հրամանատարը, դրամի փոխարէն, տեղացի Հայերուն հետ համակրողութեան կուգայ եւ անոնց «Մուսատաղ» փախուստը կը դիւրացնէ: Թէեւ նոյն գունդը լեռը պաշարուած կը պահէ, բայց թշնամի նաւերուն հետ անոնց նշանացի յարաբերութիւններուն աչք կը գոցէ:

Վերջապէս քառասուներորդ օրը, Ֆրանսական նաւ մը գիշերը ծովեզերքին կը մօտենայ եւ այդ Հայերը կը յաջողին նաւ ապաստանիլ: Պատերազմէն յետոյ, Պիթիասցիները կը վերադառնան իրենց գիւղը:

ՌՈՒԶՎԷԼԹ ՎԵՐԸՆՏՐԵԼԻ

Ամերիկեան նախագահութեան ընտրական պայքարը իր վախճանին կը մօտենայ: Քանի մը շաբաթէն Մ. Նահանգներու քաղաքացիները քուէատուփերուն առջեւ պիտի հրաւիրուին, եւ պիտի վճռեն թէ յառաջիկայ չորս տարիներու համար վիճակը Ռուզվէլթի՞ն պիտի ելլէ թէ Լանտընին: Այս անգամ լուծուելիք հակապատկերը ճակատագրական կարեւորութիւն ունի, քանի որ քաղաքական, մանաւանդ տնտեսական տեսակէտով ամենալուրջ խնդիրներ կան կարգադրուելիք: Խնդրական է Ռուզվէլթի «Նիւ Տիլը» (Նոր կարգադրութիւնը), խնդրական է պետութեան իրաւունքը անհատական եւ հանրային գործունէութեան տնտեսապէս խառնուելու եւ ուղղութիւն տալու նպատակով: Երկու դրութիւն կայ հիմա դէմ առ դէմ, կեդրոնացում կամ դաշնակցութիւն (centralisme կամ fédéralisme): Ռուզվէլթ Ամերիկայի քիչ մը խախտած տնտեսականը հաստատուն վիճակի վերածելու համար կը միտի ալ աւելի սաստկացնել կեդրոնացումի կամ պետութեան իրաւասութեան դրութիւնը, մինչ Լանտըն կը յարի դաշնակից Նահանգներուն գործելու ազատութեան ըստ դիպաց եւ ըստ պարագայից:

Բայց որքան որ լուրջ բաներու վըրայ կը դառնայ խնդիրը, Եւրոպացիներուն համար յաճախ անըմբռնելի եղող ամերիկեան «կառակտեր» կամ զուարթախոհութիւնը արդէն կարծես կացութեան ... տէրը եղած է, եւ հիմա դրութիւն, հին ու նոր կարգադրութիւն թողլով դէմ առ դէմ կը կատակաբանեն: Առաջնակարգ սինեմաներու աստղեր, օդանաւորդներ, մանաւանդ զբօսախաղորդներ իրենք զիրենք երկու թեկնածուներուն եւ անոնց քաղաքագէտներուն տրամադրութեան տակ դրած են, իրենց անուններուն հմայքով մէկ կամ միւս կուսակցութեան դիրքը զօրացնելու համար: Նախագահ Ռուզվէլթ կրնայ իրեն համար իբրեւ մեծ յաջողութիւն արձանագրել, որ Ճէք Տէմփսի, ծանրութեան բոլոր ախոյեաններուն կռփամարտի ժողովրդային աշխարհահռչակ վարպետը, իրեն համար իբրեւ քարոզիչ առաջարկեց իրեն է, մինչ, միւս կողմէ, Լանտըն, Ռուզվէլթի ախոյեանը, իր պաշտպաններուն մէջ կը հաշուէ Ողիմպիականի յաղթական սեւամորթ Ճէս Օուընս:

Բացառապէս բնատիպ են Տէմփսիի ընտրական ճառերը: Լակոնական, շատ կարճ տեւող խօսքերու դրութիւնը ընդգրկած է կռփամարտիկը, հազիւ մէկ վայրկեան: Որոտընդոստ ծափերէ ընդմիջուած, Լայլնից գեման իմաստասէրին ոճով յայտարարեց սա լակոնիկ պատգամը. — «Նախագահ Ռուզվէլթ բոլոր հնարաւոր նախագահներուն լաւագոյնն է: Ընտրեցէք զայն, այ մարդիկ, He is a swell guy»: Այս համոզիչ, տպաւորական փաստարկութիւնը կը կրկնէ ամէն նոր տեղ, քաղաք, գիւղ, ուր երթայ քարոզութեան: Ահագին ընտրական շրջաններ կը կտրէ, եւ բնական է որ իր այս գործունէութեան համապատասխան վարձք մը ստանայ:

Երբ այսպիսի տեղեկութիւններ կ'իմանանք, ակամայ ժպտելով կը յիշենք այն ամերիկեան ֆիլմը, որուն մէջ ճագանուն համակրելի երգիչ մը նահանգի մը կառավարիչ կ'ընտրուի, որովհետեւ անկեղծ մարդ է, սիրարուն մէկն է— կ'ըսուի ֆիլմին մէջ— ճառ խօսող չէ, այլ ... կ'երգէ միայն:

Բայց այս վերջին շաբաթներուն երեւան պիտի գայ ամերիկեան նկարագրին ներքին ցայտուն մէկ կողմը— այն թէ Ամերիկացին գիտէ սահմանը ճշդել, ճիշդ ժամանակին, լրջութեան եւ կատակին միջեւ, դադրեցնել դիմակաւորներու պարը, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, քանի որ վերջապէս քուէն պիտի նետուի երկրին ճակատագրին համար:

Իր Տէմփսին կասիփ, խափշիկ Ճէս Օուընսի վազքը, ասոնք ոչինչ կ'արժեն, այդ բաղէին, երբ կարգը կուգայ լուրջին ու չափին պահանջին: X

«ԵՐԿՁԱՅՆ ԿԻՐԳԻՍՄ» ... Հետաքրքրաշարժ գործիք մը հնարած է Գէմպրիճի հեռաձայնական աշխատանոցին տնօրէն Տոքթ. Ֆրանք Ճուէթ. Ոչ միայն կ'արտադրէ մարդկային ձայնը կրկնապատկելով զայն, այլեւ կնոջ ձայն մը առնականի կը փոխէ, պասը կը փոխարկէ սոփրանոյի, եւ սօլօն կ'ընէ տուօ. Այսպէս միեւնոյն անհատը կրնայ, եթէ կամենայ, երգել.. երկձայն: Բնականաբար կատակերգական յայտնութիւններու հանդէպ պիտի գտնուինք: Բայց դժբախտաբար Գ. Ճուէթ կ'ուզէ որ իր գործիքը ծառայէ միայն մարդկային ձայնին վրայ բացառիկ ուսումնասիրութիւններու:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ

եւ

Պ. ԲԱԲԳԷՆ ՍԱՐԸ - ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Ամուսնացած

Հոկտ. 1936, Քէմպրիճ Ամերիկա)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Արուեստի գործերու վարչութեան կազմած քննիչ յանձնախումբը, Ա. Եղիազարեանի նախագահութեան տակ, վերջապէս ճշդեց այն նկարները, որոնք պիտի ղրկուին Փարիզ՝ ցուցադրուելու համար միջազգային ցուցահանդէսին մէջ: Պատանի նկարիչներու գործերէն Փարիզ պիտի ղրկուին 12 տարեկան Նորիկ Ղազարեանի Դուին գիւղը, Մովր, Ճանապարհի եզերքին [illegible]. 13 տարեկան Մ. Զօրեանի (Լէնինականէն) Ալիճները եւ Մոլ նկարները, 12 տարեկան Մ. Գէորգեանի (Վաղարշապատէն) Գիշերը ծովու վրայ նկարը եւ ուրիշ [illegible] բնանկարներ:

ԽԱՆՁԱՄ ՏԱՓԱՍՏԱՆՆԵՐԸ

«Խորհ. Հայաստան» կը՝ գրէ (15 սեպտ.).—

Ամէն անգամ, որ Ղաչաղանի մշակները կը կանգնին գիւղին առաջւը ինկած լերան կատարին ու կը նային յորձանուտ Դեբետին, մէկ խօսք միայն կուգայ իրենց շրթներուն. «Ջուրը կը հոսի անօգուտ, իսկ մեր անասունները եւ հողերը ծարաւէն կը պապակին»:

Ղաչաղան եւ Ծաթեր գիւղերուն ձորերուն մէջ ինկած լայն բացատաններուն վրայ կարելի է տնկել այգիներ եւ մշակել բանջարանոցներ, սակայն ջուրի պակաս արգելք կը հանդիսանայ: Դեբետէն մինչեւ այդ գիւղերը ընդամէնը 3.5 քիլոմեթր է: Գիւղացիները որոշած են իրենց սեփական միջոցներով ջրմուղ մը զետեղել, որպէսզի Ղաչաղանի եւ Ծաթերի արանքը ինկած բլուրը վերածեն հանգստեան պարտէզի: Ջուրի պակաս մեծապէս կ'ազդէ նաեւ անասնաբուծութեան զարգացման վրայ:

ԾԻԾԱՂ

— Սիրելի ամուսինս, քեզի խնդրանք մը ունիմ, եթէ զիս կը սիրես պիտի համակերպիս: Այսինքն մայրս նորէն մեզի այցելութեան գայ երբեմն.

— Քեզ կը սիրեմ այնչափ, որչափ կ'ատեմ քու մայրդ, թող գայ երբ ես բացակայ ըլլամ տունէն:

X

— Նշանածիդ ի՞նչ նուէր կը տանիս:

— Ոչինչ, պարոն:

— Բայց քաղաքավարական սովորութեան հակառակ չէ՞ս գտներ:

— Ես իբրեւ գործնական մարդ կը սպասեմ առնելիք դրամօժիտիս քանակութեան, անոր համեմատ նուէր մը տանելու համար.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Քիչ նորը պիտի իմանայի ամբողջ [illegible]: Երիտասարդը տասը օրէ ի վեր բանտարկուած էր այդ Թաղաւորին մէջ եւ շարունակ հաղորդակցութեան մէջ էր թշնամիին հետ՝ շնորհիւ հեռաձայնի մը զոր Գերմանացիները դեռեղած էին զանգակատան կատարը՝ դրաւման շրջանին եւ զինամ... մօտ այնտեղ «մոռցած» էին զայն՝ նահանջի ժամանակ: Իսկ պատուոյ կինը — յետոյ պիտի լսէինք ճշմարտութիւնը — բարեմտօրէն կ'այցելէր անոր, որովհետեւ անկեղծօրէն համոզուած էր թէ անգլիացի սպայ մըն էր. կերակուր կը տանէր անոր եւ կը հաւատար որ այդ ձեւով ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլար իր հայրենիքին:

Լրտեսը Լոնտոնի ամէնէն ազնուապետական պանդոկներէն մէկուն նախկին տնօրէնն էր եւ Գերմանիա վերադարձած էր պատերազմի յայտարարութենէն երկու շաբաթ առաջ: Կայսերական Սպասարկութեան մէջ մտած էր շնորհիւ իր անգլիերէնին եւ զինուորական կրթութեան:

Ձերբակալութեան յաջորդ օրը զինուորական իշխանութեանց յանձնեցինք զայն: Չեմ գիտեր թէ ինչ պատիժ ստացաւ, որ եւ է տեղեկութիւն չունիմ այդ մասին: Վերջին անգամ զինքը տեսայ երբ երկու սպաներու առաջնորդութեամբ կը մեկնէր դէպի անծանօթ ուղղութիւն մը: Ինքնաշարժին մէջ նստած էր, մեր նայուածքները իրար խաչաձեւեցին. բարեւ տուի իրեն, որովհետեւ քաջ մարդ մըն էր:

ԳԼՈՒԽ 5

«ՀԱԶԱՐԱՊԵՏ» ԼՐՏԵՍԸ
ԻՆՉՊԷՍ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵՑԻՆՔ ԱՆՏՐԷ ՓՕԹԻՆ ԵՒ ՄԱՐԿՐԻԹ ՖՐԱՆՍԻՑԵԱՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Բրիտանական Ինթէլիճընսին մէջ պաշտօնավարութեանս ընթացքին շատ տարօրինակ դէպքերու ականատես եղայ, լսեցի մեծ քաջագործութեանց մասին, ծառայեցի տաղանդաւոր մարդոց հրամանին տակ, զանազան դերեր ստանձնեցի եւ հնարամիտ ու խորամանկ աշխատանքներ կատարեցի թշնամիին լրտեսական կազմակերպութեանց դէմ մաքառելու համար: Այդ բոլորէն իմ վրաս բացառիկ տպաւորութիւն գործած է գերմանացի լրտես մը որուն յանդգնութիւնն ու քաջութիւնը իսկապէս հիացում կը պատճառէին:

1916ի գարնան Սօմի ռազմաճակատն էր ան եւ քաշուած էր Ամիէնի շրջակաները գտնուող Վիլէր Պրըթօննօ գիւղը. այնտեղէն կանոնաւորաբար տեղեկութիւններ կը հաղորդէր գերման սպայակոյտին՝ մեր դիրքերուն կամ աշխատանքներուն մասին:

Ես ալ այդ միջոցին նոյն ճակատն էի Գ. զօրաբաժնին հետ, որ Ֆլանտրէն Սօմ փոխադրուած էր օգնելու համար Դ. զօրաբանակին:

Գերագոյն իշխանութիւնները մեզի պատուիրած էին բացարձակ գաղտնապահութիւն բանակին շարժումներուն մասին, որովհետեւ այդ օրերուն Սօմի ահաւոր յարձակողականը պատրաստութեան մէջ էր տակաւին: Բնականաբար ամէն միջոց ձեռք առնըւած էր այդ տեսակէտէն եւ մեծ զգուշութեամբ կը կատարէինք մեր աշխատանքները: Սակայն եւ այնպէս, հակառակ մեր բոլոր ջանքերուն, դաշնակից պետութեանց Ինթէլիճընսը հասկցաւ անմիջապէս թէ թշնամին ձեւ մը գտած էր եւ կարգ մը տեղեկութիւններ կը ստանար մեր զինուորական գործողութեանց մասին: Ամիէն քաղաքը հազիւ քանի մը մղոն հեռու էր մեր բանակատեղիէն եւ ճամբաներուն վրայ կատարած մեր հսկողութիւնը չափէն աւելի խիստ էր: Բրիտանական բանակներուն աջ կողմը կը գտնուէին ֆրանսական Զ. եւ Ժ. զօրաբաժինները, որոնց գաղտնի սպասարկութիւնը լուր տուաւ մեզի թէ շատ յանդուգն լրտես մը գործի վրայ էր՝ մեր գիծերուն ետին:

Եւ օրին մէկը ռումբ մը ինկաւ մեր ռազմամթերքի մթերանոցներէն մէկուն վրայ: Բազմաթիւ զինուորներ սպաննուեցան: Այդ «քաջագործութիւնը» վերագրեցինք նախ Ֆրանսացի սպայի մը, որուն մասին արդէն կասկածներ ունեցած էինք: Վեց ոտք բարձրութեամբ երիտասարդ մըն էր ան եւ ձախ աչքին պոչէն մինչեւ քթանին անկիւնը երկարող վէրքի նշան մը կար դէմքին վրայ:

Այդ դէպքէն շաբաթ մը վերջը, երկրորդ ռումբ մը քարուքանդ ըրաւ Մէնթքուրի երկաթուղին: Բարեբախտաբար անգլիացի զինուորներով լեցուն շոգեկառք մը, որ այդ գծին վրայէն պիտի անցնէր, մէկ ժամ ուշացած էր, այլապէս մեծ թիւով զոհեր տուած պիտի ըլլայինք: Քննութիւն կատարեցինք եւ նկատեցինք որ պայթումը տեղի ունեցած էր ժամացոյց - ռումբով մը: Քանի մը օր ետքը գերմանական հեռարձակ հրետանին կրակ բացաւ մեր թնդանօթներուն վրայ, որոնք գաղտնաբար պահած էինք մեր գիծերուն կռնակը եւ դուրսէն երբեք կարելի չէր տեսնել զանոնք: Թշնամին ի՞նչպէս կ'իմանար կամ կը տեսնէր որ մենք թնդանօթ ունէինք այսինչ կամ այնինչ կէտին վրայ: Անտարակոյս լրտես մը կար մեր գիծերուն մէջ, շատ վարպետ լրտես մը որ մանրամասն ու ճշգրիտ տեղեկութիւններ կուտար Գերմանացիներուն: Պէտք է գտնէինք զինքը. երեսուն զինուորի մահուան պատճառ եղած էր ու եթէ չձերբակալէինք՝ կրնար ահաւոր վնասներ տալ մեր բանակին.

Վերոյիշեալ դէպքերէն մօտ մէկ շաբաթ ետքը, լուր ստացանք որ անգլիացի հազարապետի տարազով բարձրահասակ եւ դէմքին ձախ կողմը վէրքի սպի մը ունեցող երիտասարդ մէկը կը յաճախէր Ամիէնի սրճարաններն ու պանդոկները. Յետագայ քննութիւններով հաստատուած էր որ անիկա խօսած էր բազմաթիւ զինուորներու հետ, որոնք միամտօրէն տեղեկութիւններ տուած էին իրեն: Թէ ֆրանսական եւ թէ անգլիական Ինթէլիճընսներու փնտռտուքները որ եւ է արդիւնք չէին ունեցած:

Այդ անյաջող փորձերէն յետոյ, հրահանգ ստացայ որ քաղաքացիի տարազ հագնիմ եւ Ամիէնի մէջ փնտռեմ այդ վտանգաւոր լրտեսը: Չորս օր շարունակ ման եկայ քաղաքին սրճարանները, պանդոկները, կայարանները ու այն բոլոր տեսակի ժամադրավայրերը ուր մեր՝ զինուորները կը յաճախէին: Չկրցայ որ եւ է հետք գտնել:

Արդէն սկսեր էի յուսահատիլ, երբ բախտը ժպտեցաւ ինծի եւ Ամիէնի քաղաքապետարանին մէջ հանդիպեցայ Ֆրանսացիի մը որուն պատմեցի ցաւս:

(Շար.)

ԻՆՉԵ՞Ր Կ'ԸՐՈՇԱՆ ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Միջազգային մամուլը եւ հանրային կարծիքը անհամբերութեամբ կը հետեւին Պերլինի մէջ կատարուած է խորհրդակցութեանց, Իտալիոյ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ։ Բոլորին կարծիքով, Հիթլէր եւ Մուսոլինի կարեւոր ծրագիրներ ունին աչքի առջեւ, աւելի սերտ գործակցութիւն հաստատելու համար։ Նախարար Չիանօ, որ Մուսոլինիի փեսան է, իր կինը Պերլին ղրկած էր քանի մը մը ամիս։ Ամբողջ երեք օր պիտի խորհրդակցի Գերմանիոյ արտաքին նախարարին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու հետ, քաղաքական հարցերու մասին, իսկ շաբաթ օր պիտի ընդունուի Հիթլէրի կողմէ։ Խորհրդակցութեանց գլխաւոր նիւթերն են. — Գործակցութիւն Եւրոպայի մէջ.— Երկու պետութեանց դիրքը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ.— փոխադարձ օգնութիւն.— Կեդր. Եւրոպայի եւ Միջերկրականի խնդիր.— Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումը՝ Գերմանիոյ կողմէ.— Երկու պետութեանց քաղաքականութիւնը՝ Սպանիոյ ազգ. կառավարութեան հանդէպ եւն.։

Տարակոյս չկայ թէ պիտի քննուի նաեւ հակաբոլշեւիկ պայքարի խնդիրը, որուն մէջ շատ վճռական դիրք բռնած է Գերմանիան։ Մինչ գերմանական եւ իտալական թերթերը ցնծութեամբ կ'արձանագրեն երկու երկիրներուն գործակցութիւնը, Մոսկուայի թերթերը չափազանց գժկամակ դիրք մը բռնած են։ Այս առթիւ կ'ըսեն թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա անձնատուր եղած են Գերմանիոյ, սպանիական հարցին մէջ։

**** Մուսոլինի Միլան պիտի այցելէ հոկտեմբեր 30ին, Ֆաշականութեան 14րդ տարեդարձի տօնակատարութենէն վերջը։ Միլան Ֆաշականութեան օրօրոցն ըլլալով, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս այցելութեան.*

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԹՐԷՏԻ ՖՕՆՍԻԷԻ հոկտեմբեր 15ի վիճակահանութեան մէջ 100,000 ֆրանք շահած է 626,251 թիւը (1903), 50,000 ֆրանք ալ՝ 239,652 թիւը (1911)։

ԱԾՈՒԽԻ ՆՈՒԱԶՈՒԹԻՒՆԸ զգալի կը դառնայ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։ Հանքատէրերու Դաշնակցութիւնը այս տագնապը կը վերագրէ աշխատանքի ժամերու կրճատման եւ մնարովի արձակուրդի ու վերջին գործադուլներուն։ Ցունիսէն Սեպտեմբեր հիւսիսային նահանգներու արտադրութիւնը 589,000 թոն պակաս եղած է 1935ի նոյն ժամանակաշրջանի արտադրութենէն (տնական ածուխ)։

33 ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ 500 զինուոր փոխադրեցին Ատտիս Ապէպայի մօտերը, պատժելու համար ըմբոստ ցեղերը։ Անցեալ յուլիսին այդ ցեղերու մարդիկը երեք իտալական օդանաւեր վար առնելով, բոլոր օդաչուները սպաննած էին.

ԱՆԳԼԻՈՑ աշխատաւորական կուսակցութիւնը նամակ մը ուղղելով Պ. Պոլտուինի, առաջարկեց անմիջապէս նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, քանի որ միջազգային կացութիւնը ծանրացած է անցեալ յունիսէն ի վեր։ Ըստ սովորութեան խորհրդարանին արձակուրդը կը վերջանայ հոկտեմբեր 29ին եւ հանդիսաւոր վերաբացումը տեղի կ'ունենայ նոյեմբեր 3ին, թագաւորին կողմէ։ Նախարարական խորհուրդը որոշեց քննել այս առաջարկը, թէեւ հաւանական չէ որ ընդունի։

ՇՈԳԵՆԱՒ ՄԸ ԸՆԿՂՄԵՑԱՒ հոլանտական Հնդկաստանի բացերը։ 250 ճամբորդներէն 72ը խեղդուեցան։

ՀԱԶԱՐ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԿԻՆԵՐ ձերբակալուեցան Մատրիտի մէջ, իբրեւ պատանդ։ Բոլորն ալ արգելափակուած են երկու խոշոր շէնքերու մէջ։ Իրենց ամուսինները եւ զաւակները կրցան դուրսէն տեսնել կալանաւորները եւ խօսիլ, բայց չկրցան՝ մօտենալ։ Հաւանական է որ ուրիշներ ալ ձերբակալուին։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ շոգենաւ մը 1000 թոն ցորեն, 124 թոն խողաճարպ, 75 թոն պահածոյ միս, 125 թոն խտացած կաթ, 323 թոն կարագ եւն. ցամաք հանեց Ալիքանթէ, Սպանիոյ հանրապետականներուն համար։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ մասին վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հրատարակեն Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը։ Սակարանն ալ աղդուած է։ Կառավարութիւնը յաջորդ շաբթուան յետաձգեց նիւտացոյցին քննութիւնը։ Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, տուրքերու հասոյթը աւելի քան մէկ միլիոն անգլ. ոսկի պակաս եղած է սեպտեմբերի ընթացքին։ Կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը կը քննէ դրամագլուխը տուրքի ենթարկելու խնդիրը։

75,000 ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ համախմբուած են Հոփէյի մէջ (Չինաստան), զօրամարզերէր կատարելու համար։ Չինական թերթերը սրբազան պատերազմ կը քարոզեն Ճափոնի դէմ։

15 ԿԻՆԵՐ ԹՈՒՆԱՒՈՐԱԾ ըլլալու ամբաստանութեամբ կը դատուի այրի մը, Լիէժի մէջ (Պելժիա). Նոր քննութեանց համաձայն, այս հրէշին առաջին զոհը եղած է իր ամուսինը, որ մեռաւ չորս տարի առաջ։ Հրէշը, տիկին Պէքէր, 65 տարեկան է, օժտուած՝ մասնաւոր հրապոյրով մը։ Թունաւորուած 15 զոհերը իր մտերիմներն էին, իբրեւ թէ ստամոքսի հիւանդութենէ մեռած.

ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՒ Անրի Տորժէր, Ֆրանսայի Գիւղացիական ճակատին վարիչը, 24 ժամ բանտարկուելէ վերջը 100 հետեւորդներու հետ։ Անցեալ օր պայթած էր իր ընկերները արձակելու, բայց զինքն ալ վար դրին, ցոյցի մը հետեւանքով։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ 15 թերթեր արգիլուեցան Պուլկարիոյ մէջ

ԱԾՈՒԽԻ ՆՈՒԱԶՈՒԹԵԱՆ հետեւանքով շատ մը գործարաններ փակուեցան Ռուպէ-Թուրքուանի մէջ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու,

Միացեալ մասնակցութեամբ տեղւոյն **S. F. I. O.**ի *Բ. Մասնաճիւղի*

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Գրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ,

146 Chemin des Chartreux

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՎՐԹԱՆԷՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Կը բանախօսեն՝ LASSALARIÉ *(Conseiller Général)*, F. MAILLE *(Conseiller Général)*, J. FOSSE *(Adjoint au Maire)*, F. MULTEDO *(Avocat)*

ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Ներկայութեամբ ընկերվարական յայտնի ներկայացուցիչներու

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

Կազմակերպուած Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի կողմէն

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Յրդ. Թաղապետարանի սրահին մէջ.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Վ. ՁՈՒԼԼԸՐԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՕՐՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն՝ ՕՐ. Ծ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ. ԱՐԱՄ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Պ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (ալթօ)
Կ'արտասանեն՝ Ընկերներ Մ. ՄԻՐՁԷ եւ ԼԵՒՈՆ ԱԼԷՄԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ
ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն կարող ուժերը։
Ծախքերու ծածկման համար մուտք 1 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Դ. Ա. ԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վ. աճագն խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ի, Դրօշակ ընկերութեան սրահին մէջ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ։ Կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ
Ներկայանալ անդամատոմսով

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն սնդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ երեք խումբերու ընկերները, այս կիրակի (25 Հոկտ.), կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ցուցադրութիւնը *(démonstration)* տեղի պիտի ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Միութեան շքեղ սրահներուն մէջ, 7 rue Bernardin, Paris (5)։ Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսացի եւ իտալացի ծանօթ մասնագէտներ։ Կը խնդրուի ուշադրութիւն այս առիթէն։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (119)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Կարծես ամբողջ երկինքը փուլ եկաւ Մարտօյի գլխուն։ Ի՞նչպէս թէ բանալինները իր քովը չէին, ինք՞ ողորմելի փինաջի մը... Էնդուն կայ ինկաւ, թէեւ երիտասարդ պաշտօնեան բարեմտօրէն կը ժպտէր իրեն ։ ...

Ե...ն... թէ կա-կա-թողիկոսի հրամանով ...

Առանց սպասելու որ Մարտօն խօսքը վերջացնէ, դատախազի օգնականը խորհրդաւոր կերպով գլուխը օրօրեց եւ դուրս եկաւ դռնէն՝ ինքնիրեն մըռմռալով «Էթէ այս ողորմելին ալ կաթողիկոսի հրամանէն կը խօսի, ուրեմն զուր աշխատանք է մեր կատարածը»։

Փինաջի Մարտօն ուժան պրծելուն համար հազիւ թէ ուրախացած երկար շունչ մը քաշեց, երբ յանձնախումբի հետ եկած չորս ոստիկաններէն մէկը, վզակոթէն բռնեց դուրս բերաւ փողոց ու յանկարծ այնքան ուժեղ աքացի հասցուց խեղճի կռնակին, որ Մարտօն թաւալգլոր ինկաւ ջաղացքի առուին մէջ։

— Ան քեզի կաթողիկոսի հրաման, — մրթմրթաց ոստիկանը ու անապարեց միանալ ընկերներուն։

Պաղ ջրի ակամայ լոգանքը սթափեցուց Մարտօն. Թերեւս տարիներէ ի վեր ուղեղը երբեք այնքան պայծառ չէր գործած, որքան այդ պահուն։ Առուի մէջ երկնցած՝ Մարտօն վերյիշեց քիչ առաջ տեղի ունեցած սարսափելի ողբերգութիւնը, Սարգիս Արօր տրորուած մարմինը, գազանացած Պոնտոլովսկի արիւնարբու դէմքը. Թրջուած կատուի մը արագութեամբ Մարտօն տեղէն վեր ցատկեց ու վազեց դէպի եկեղեցիի բակը։

Մարտօն մօտեցաւ ու բռնեց Սարգիս Արօր ձեռքը։ Մարմինը դեռ տաք էր. Հազիւ նկատելի կերպով վիրաւորի կուրծքը կը բարձրանար ու կ'իջնէր.

— Վայ, տունդ չքանդուի, տէրտէր, — ծերունիին մեխելով փափսաց Մարտօն, — դեռ կենդանի է. ի՞նչ մեռելի նման առեր նստեր ես. գեղականին լուր տալու է, այգին տանինք, — ու առանց պատասխանի սպասելու՝ Մարտօն փողոց վազեց ու հանդիպած դուռը սկսաւ զարնել պոռալով.

— Հէյ, ժամ եկէք, ժամ եկէք ...

Ինչպէս փեթակի մը մեղուները, երբ օտար ձեռք մը կը խանգարէ փեթակը, տզզալով-բզզալով դուրս կը թափին, այնպէս ալ ամայացած գիւղի տան դռները իրարու ետեւէ սկսան բացուիլ եւ կին, երեխայ՝ վարար գետի հոսանքի նման խուժեցին եկեղեցիի բակը։

Ժողովուրդը՝ սարսափէն շլմած՝ շրջապատեց մեռելի նման ինկած Սարգիս Արօրը։ Պառաւ կիները առաջ անցան, շրջապատեցին վիրաւորը եւ ձայն ձայնի տուած՝ սկսան լալ, երբ դռնէն ներս վազեց Սարգիս Արօր որբեւայրի քոյրը՝ Մալօն։

— Վայ, իմ աղեղ ախպէրս, վայ իմ ալան ախպէր, վախ, քոռնամ ես, — հեծկլտալով Մալօն բազմութիւնը ճեղքեց ու մօտեցաւ։

Եթէ կիները ժամանակին չբռնէին զայն, վիրաւորի վրան պիտի իյնար։ Մալոյի գալով մեղմ ողբը փոխուեցաւ մեռելատան մը վայնասունին։ Երեխաներն իսկ, կիներու լացն ու կոծը տեսնելով՝ ձայներնին ձգած իրենք ալ սկսան լալ։

Ոչ ոք սակայն վիրաւորին օգնելու, զայն տեղափոխելու մասին կը մտածէր, մինչեւ որ Ալեքսան Ամին, խելքի գալով պոռաց կիներուն վրայ, որ մէկդի քաշուին։

— Տօ, թաղիք մը բերէք, այգին տանինք, դեռ ողջ է, շուտ թաղիք մը հասցուցէք...

Քիչ յետոյ Սարգիս Արօրը, թաղիքի մը մէջ երկնցուցած, դուրս բերին եկեղեցիի բակէն։ Գիւղի նեղ ու ոլորուն փողոցէն անցած ժամանակ, լուր չունեցող հարեւաններն ալ տներէն դուրս թափեցան ու միացան թափորին, այնպէս որ երբ խճուղին եկան, գիւղի մէջ գտնուող գրեթէ ամբողջ ժողովուրդը ծանր ծանր կը յառաջանար դէպի Սարգիս Արօր այգին

Բազմութիւնը այգին հասնելով, հանդարտօրէն լեցուեցաւ դռնէն ներս։ Տնեցիք այդքան մեծ բազմութեան գալը տեսնելով, եւ մանաւանդ երկու կիներու թեւէն կախուած Մալոյի աղեխարշ լացի ձայնը առնելով, դուրս թափեցան տնէն եւ վայնասուն մը փրցուցին։ Դեռ եղելութիւնը իմացած չէին, բայց կը զգային, որ ծանր դժբախտութիւն մը պատահած էր։ Բազմութիւնը հանդարտօրէն մօտեցաւ այգիի տանը։

Գէորգը, Վահէն ու Վարդանը այդ պահուն, այգիի վերի ծայրը, ծառի մը շուքին տակ նստած, կը լսէին Վահէի դէպի Տաճկաստան կատարած ճամբորդութեան պատմութիւնը, երբ տան կողմէն բարձրացող լացն ու ճիչերը լսեցին։ Կանխազգալով ծանր պատահար մը, ոտքի ցատկեցին եւ վազէ վազ երկու րոպէէն հասան տան մօտ։ Դրան առջեւ հաւաքուած բազմութիւնը կարծես կը խուսափէր Գէորգին նայելէ։ Տան ներսէն կը լսուէր կիներու եւ երեխաներու լացը։

Վայրկեան մը սենեակի շէմքի վրայ քարացած մնաց Գէորգը։ Կարծելով թէ հայրը արդէն մեռած է՝ յուսահատ աղաղակ մը արձակեց ու ինկաւ թախտի առջեւ, որուն վրայ կը հանգչէր վիրաւորը։

Վահէն ուշադրութեամբ վիրաւորը քննելով, նկատեց, որ դեռ կենդանութեան նշաններ կային Սարգիս Արօր վրայ։ Վարդանի օգնութեամբ գրեթէ բռնի սենեակէն դուրս հանեց Գէորգը ու տնեցիները եւ անմիջապէս վիրաւորի շորերը հանելով՝ սկսաւ պաղ ջրով լուալ վէրքերը։

Հայածելով մէկը Երեւան ճամբեցաւ բժիշկ Տէր Յակոբեանը կանչելու համար։ Վահէի մօտ ընկերն էր բժիշկը, Երեւանի յեղափոխական մարմնի անդամներէն մէկը։

Հետզհետէ ժողովուրդը սկսաւ ցրուիլ։ Տղամարդիկ, կիներ կը հեռանային այդ տնէն, ուր մահը շուտով ներս պիտի մտնէր, կը հեռանային հոգիներուն մէջ ահաւոր սարսափ մը տանելով։ Ի՞նչ պիտի ըլլէր այս բոլորի վախճանը. Ո՞ր ձեռքը պիտի բարձրանար պատժելու Սուրմալուի Գազանը.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՈՒՐԲԱԹ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 23 OCTOBRE 1936

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3251 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՍՐՏԻ ԽՕՍՔ

ՌՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ «ՄԱՐԱՊԱ»ՆԵՐԸ

Անոնք որ ապրած են Թրքական գաւառներու, մանաւանդ «արեւելեան նահանգներ»ուն մէջ, գիտեն թէ ինչ կը նշանակէ «մարապա»։ (կամ «միրիպա»)։

Ջունեւոր (պրոլետար) հողագործներ էին «մարապա»ները։ Չունենալով ոչ հող, ոչ լուծք, ոչ ալ արօր կամ խոփ, անոնք իբրեւ հասարակ ճորտեր կը բանէին Թուրք եւ քիւրտ աղաներու կամ պէկերու արտերուն մէջ, յանուն պատառ մը հացի։

Այս տաժանակիր աշխատանքին լծուած էին ոչ միայն տղամարդիկը, այլեւ կիներն ու մանուկները։ Այս վերջինները, մանաւանդ կիները եթէ արտերը չերթային, կը ծառայէին աղաներու եւ պէկերու տուներուն մէջ, կերակուր եփելով, լուացք ընելով, կով կթելով, եւ ի հարկին կովու դեր կատարելով։

Արտն ըլլային թէ տունը, անոնք այլեւս տէր չէին ոչ իրենց աշխատանքին, ոչ ալ պատիւին։ Աղան կը տնօրինէր իրենց ճակատագիրը, աղան ալ կը վայելէր ամէն բան։

Վա՜յ, եթէ մէկն ու մէկը համարձակէր գլուխ վերցնել, տրտունջել, այս տաժանքը ընդունիլ եւ միւսը մերժել։ Աղան ու իր «ղօլամ»ները պատրաստ էին օրինակելի դաս մը տալու «կեավուր»ին, իհարկէ օգնութեան կանչելով հռչակաւոր «զապթիէ»ն ալ։ Ջէ՞ որ իրար կը լրացնէին աղային «ղօնախ»ն ու կառավարութեան «ղօնախ»ը։

1912ին, երկու Դաշնակցական ընկերներ Կարնոյ դաշտին գիւղերը պտտած ատեն, կը հանդիպին Հինձք, և ժողովի հրաւիրելով գիւղացիները, կը խօսին անոնց տառապանքներու եւ տարրական իրաւունքներու մասին։

Սահմանադրութիւնը վերահաստատուած էր, բայց շատ քիչ բան փոխուած էր ինչպէս քաղաքական, նոյնպէս ընկերային-տնտեսական կարգ ու սարքին մէջ։ Աղան աղա էր նորէն, իսկ «մարապան»՝ նոյնքան սարուկ եւ թշուառ։

Անշուշտ երկու ընկերները կը ջանան միտքերը բանալ նաեւ այս ուղղութեամբ, կարելի եղածին չափ մատչելի բացատրութիւններ տալով։

Երկու օր չանցած, կուսակալը գանգատագիր մը կը ստանայ եւ բացատրութիւն կը պահանջէ։ Եւ երբ երկու ընկերները դարձեալ նոյն գիւղէն կ'անցնին, այս անգամ կը դիմաւորուին բուն իսկ մարապաներուն կողմէ.

— Ինչո՞ւ կը խառնուիք մեր գործերուն։ Մենք մեր աղաներէն գոհ ենք, ցերեկն ալ կ'աշխատինք, գիշերն ալ, մեր կիներն ու տղաքն ալ ծառայութեան կուտանք, դուք ի՞նչ կը խառնուիք... Աղան ինչ կ'ուզէ ան կ'ընէ, մենք դուլպան ենք աղային...

×

Այս պատմութիւնը կ'իյնայ մեր միտքը, ամէն անգամ որ կը կարդանք մեր կարմիր-տոտիկ, ամէն պարագայի մէջ խառնուտիկ հակառակորդներուն «տեսութիւններ»ը՝ Հայաստանի ներքին սահմաններու ընդարձակման կամ ուրիշ որ եւ է տարրական եւ տրամաբանական պահանջի առթիւ։

— Մենք սահմաններու խնդիր չունինք, կ'աղաղակեն անոնք ամենայն լրջութեամբ։ Սահմաններու խնդիրը շատոնց լուծուած է... Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի ժողովուրդները իրենց ազատ կամքով կապուած ըլլալով խորհրդային Ազրբէջանէն, ոչ ոք իրաւունք ունի անոնց պարտադրել բան մը, հակառակ իրենց կամքին... Խ. Հայաստանի սահմանները կը տարածուին աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին վրայ...

Անհրաժեշտ չէ անուններ տալ։ Նոյն խօսքերը, աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ, կրնաք ամէն օր կարդալ ինչպէս «Խ. Հայաստան»ի, «Պրոլետար»ի, «Կոմունիստ»ի կամ «Գրական Թերթ»ի, նոյնպէս արտասահմանի բոլոր հայատառ կարմրադրոշ օրկաններուն մէջ, Փարիզէն մինչեւ Ամերիկա։ Կրնաք լսել, նաեւ, բեմերու վրայ, ինչպէս պատահեցաւ քանի մը ամիս առաջ, երբ երկու աւետաբեր խմբագիրներ վերադարձան Երեւանէն, եւ պատմեցին Աղասի Խանջեանի անձնապաշտութեան պարագաները։

Նոյնիսկ ուղեկից թերթեր ու «Հայաստանասէր»ներ նոյն կանչը կ'արձակեն, աչքերը գոց եւ բերանները բաց.

— Մենք շատ գոհ ենք մեր աղայէն (համեմատաբա՛ր Սթալինէն). կ'ուզէ կուտայ, կ'ուզէ կ'առնէ, ինչո՞ւ կը խառնուիք...

Մեր օրերու «մարապա»ներն են ասոնք, ուսումնակա՛ն, հայրենասէ՞ր եւ յեղափոխակա՛ն, որոնք յանկարծ կը փրփրին, եթէ մէկն ու մէկը համարձակի արդար դատ մը պաշտպանել, գոնէ քանի մը տարրական հարցումներ ուղղել։

— Ո՛չ. դուք իրաւունք չունիք աղային «քէյֆ»ը աւրելու... Աղան տեղ ունի մեր գլխուն վրայ, դուք ինչացո՞ւ էք...

Երկու քաղաքացիներ կը համարձակին մրմնջել, հազար զգուշութեամբ.

— Մենք ալ աղան կը սիրենք, ան մեր աչքին լոյսն է... բայց ... գոնէ աղերսագիր մը, ամենայն երկիւղածութեամբ։

— Ո՛չ, դուք թշնամիներ էք եւ գործիք ուրիշ թշնամիներու, գացէք ձեր գործին...

Երէկ՝ անճար եւ ողբալի մարապան արտ կը վարէր, այսօր՝ ազատ եւ գիտուն մարապան կը վարէ հանրային կարծիք եւ քաղաքականութիւն։

Ո՞վ պիտի համարձակէր պնդել թէ բան չէ փոխուած մեր աշխարհին մէջ։ Մանաւանդ ցամաքէ ցամաք նետուելէ վերջը։

Երէկուան թշուառ մարապան գոնէ չքմեղանք մը ունէր — բռնութեան եւ անօթութեան սարսափը։

Իսկ այսօրուա՞նը,— ազատ քաղաքացի՞ն, ուսումնական, յաճախ համալսարանական մարապա՞ն, որ կը յածի ազատ ափերու վրայ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ԵՒ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ...

Իտալիան ալ պիտի միանայ

Գերմանական կառավարութիւնը պատասխանելով չէզոքութեան յանձնախումբին հարցումներուն, խիստ ծանուցագիր մը ուղղեց, որով ոչ միայն կը բողոքէ Խ. Միութեան կողմէ եղած ամբաստանութեանց դէմ, այլեւ իր կարգին կը մեղադրէ Մոսկուան, իբրեւ աջակից սպանիական կառավարութեան։ Համաձայն պաշտօնական զեկոյցին, գերմանական ծանուցագիրը երկար ցանկ մը — եւ մանրամասն — կը ներկայացնէ, ապացուցանելու համար թէ Խորհրդ. Իշխանութիւնը խախտած է չէզոքութիւնը, զէնք եւ ռազմանիւթ ճարելով Մատրիտի կառավարութեան։ Գերմանական ծանուցագրին առաջումէն անմիջապէս վերջը, Պերլինի մամուլը խառն յարձակողականի մը ձեռնարկեց Մոսկուայի դէմ, շեշտելով թէ անոր ամբաստանագիրը «զարհուրելի լրբութիւն մը կը ներկայացնէ, քանի որ ստուերէ կազմուած է»։ «Լօքալ Անցայկեր» կը գրէ — «Խորհրդային բռնաբարումներու մասին Գերմանիոյ ներկայացուցած փաստերը պիտի համոզեն յանձնախումբին բոլոր անդամները թէ Խորհրդային Ռուսաստան քաղաքական ռազմախաղ մը կը փորձէ եւ թէ երկար ատենէ ի վեր բացէ ի բաց բռնաբարած է չէզոքութեան համաձայնութիւնը։ Յաջորդ նիստին մէջ յանձնախումբը պիտի հարկադրուի քննել այս խնդիրը թէ Մոսկուա կը փորձէ պատերազմի վտանգ առեղծել, զէնք ճարելով եւ խաղեր խաղալով յանձնախումբի գլխուն։ Ցետոյ պիտի հարկադրուի միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի խորհրդային իշխանութիւնը նորէն անհիմն ամբաստանութիւններ չներկայացնէ ուրիշ պետութեանց դէմ»։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Իտալիան ալ պիտի միանայ Գերմանիոյ, նոյնիմաստ ծանուցագիր մը ուղղելով, թէեւ իր ներկայացուցիչը հոկտեմբեր 9ի փոթորկալի նիստին մէջ արդէն պատասխանեց Մոսկուայի ամբաստանութեանց։ Գերմանեւիտալական այս գործակցութիւնը աւելի պիտի զօրանայ, քանի որ Իտալիոյ արտաքին նախարարը Պերլին կը գտնուի այս միջոցին, քննելու համար բազմաթիւ խնդիրներ։ Գերմանիա պատրաստուած է ճանչնալու իտալական կայսրութիւնը, Եթովպիոյ գրաւումով։ Իսկ երկու երկիրները կը պատրաստուին ճանչնալ Սպանիոյ առժամեայ (ապստամբ) կառավարութիւնը, Մատրիտի անկումէն անմիջապէս վերջը։

ԿԱՏՂԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կառավարական զօրքին ձախողութիւնը

Մատրիտի կառավարական զօրքը հակայարձակումի ձեռնարկեց Հոկտ. 21ին, եւ քանի մը մղոն յառաջ խաղաց, կատաղի կռիւներէ վերջը։ Շարժելով Թոլէտոյի ճամբուն վրայ, մայրաքաղաքէն 15 մղոն հեռու, հաւատարիմ զօրագունդերը յառաջ խաղացին դէպի Իլլէսքաս, վեց մղոն դէպի հարաւ, աջակցութեամբ թնդանօթներու եւ օդանաւերու։ Գիշերը անոնք յաջողած էին Իլլէսքասի շրջակայ գիւղերուն մէջ, մօտ մէկ մղոն հեռու՝ քաղաքէն արուարձանները մտնել, բայց չկրցան խորտակել ապստամբներուն դիմադրութիւնը։ Կառավարական զօրքը ուժգնօրէն ռմբակոծեց քաղաքը, հրդեհներ յառաջ բերելով։ Իլլէսքասը ինքնին մեծ նշանակութիւն չունի, զինուորական տեսակէտով, թէեւ կ'իշխէ երկու փոքր ճամբաներու վրայ։ Բայց անոր վերագրաւումը պիտի բարձրացնէ Մատրիտի զօրքին եւ ժողովուրդին բարոյական կորովը։ Նոյնիսկ հակայարձակումի ձեռնարկելու իրողութիւնը կարեւոր դէպք մըն է։

Օտար թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ բուն Մատրիտի մէջ ժողովուրդը թօթափած է իր թմրութիւնը, զգալով թէ թշնամին քաղաքին դուռները հասած է։ Կիներու ազգ. կոմիտէն յայտարարութիւն մը հրատարակեց, յորդորելով որ Սպանուհիները կատարեն իրենց պարտքը։ «Քաջալերենք մեր տղամարդիկը որ կռուին։ Ամէն կին պէտք է պատրաստ ըլլայ տղամարդու մը տեղը բռնելու»։

Անհամաձայնութիւննե՞ր ծագած են

Երէկ արձանագրած էինք զրոյց մը, որ կ'ըսէր թէ Սպանիոյ վարչապետը սպաննած է ծովային նախարարը, Ինտալէչիօ Փրիէթօ։ Սպանիական դեսպանատունը անմիջապէս հերքեց այս լուրը։

Տեղական թերթերը կը պնդեն թէ իսկապէս ծանր վէճ մը տեղի ունեցած է երկու նախարարներուն միջեւ, որոնք տաք-տաք են, բայց զէնք չէ պարպուած։ Բանավէճի նիւթն էր Մատրիտի պաշտպանութիւնը.— պաշտպանե՞լ թէ անձնատուր ըլլալ։ Թղթակիցի մը պատմութեան համաձայն, վարչապետը բանախօսութիւն մը կը կատարէր, յանձնարարելով զօրացնել մայրաքաղաքին պաշտպանութիւնը, եւ սուլուեցաւ։ Քիչ յետոյ խօսեցաւ ծովային նախարարը եւ ջերմապէս ծափահարուեցաւ, ըսած ըլլալով թէ ինք անհաշտապէս կուսակից է անձնատուութեան։

*** Պ. Ազիանա, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահը, Պարսելոնայի մէջ հաստատեց իր պաշտօնատունը։ Կինը Ֆրանսա եկաւ։ Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, ըսաւ թէ անկարելի է որ Մատրիտը իյնայ։ «Մենք պիտի աշխատինք մինչեւ վերջնական յաղթանակ։ Քաթալոնիան ֆաշականութեան գերեզմանը պիտի դառնայ»։

*** Հեռագրի մը համաձայն, ապստամբները գրաւած են Նավալքարնէրօն, որ ռազմագիտական շատ կարեւոր դիրք մըն է Մատրիտի ճամբուն վրայ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահութեան կարմիր թեկնածուն առեւանգուեցաւ, երբ կը փորձէր ճառ մը խօսիլ։ Առեւանգիչները ինքնաշարժի մը մէջ դնելով թեկնածուն, Պրաուտերը, քաղաքէն դուրս հանեցին։ Առեւանգումէն առաջ հաւկիթի եւ լոլիկի տեղատարափի մը ենթարկուեցաւ։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Պելկրատ գնաց, խորհրդակցելու համար Խ. Միութեան հետ եղած յարաբերութեանց մասին։ Կարծողներ կան թէ Փոքր Համաձայնութիւնը պիտի բաժնուի Մոսկուայէն։

ՓԱՅՏԱՀԱՏ ՄԸ ԽԵՆԴԵՆԱԼՈՎ իրարու ետեւէ սպաննեց կինը, երկու աղջիկները, տղան, երկու հօրաքոյրներ, եւ յետոյ լեռը ապաստանեցաւ (Ծովային Ալպեաններ)։ Բազմաթիւ ոստիկան զինուորներ կը հետապնդեն փախչող հրէշը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅԱՆՈՒՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ... ԿԵՂԾԻՔԻ

Բազմաթիւ գրողներ, փիլիսոփաներ, գիտնականներ, փաստաբաններ եւ երեւելի մտաւորականներ, վերջերս Լիթվինովի ուղղեցին նամակ մը, ուր կը կարդանք.—

«Երկու կարեւոր տարիներու մէջ, երբ ժողովուրդներու իրաւունքին եւ արդարութեան ճակատագիրը կը տնօրինուէր, ծրնեւ թէ Լոնտոն, Եթովպիոյ եւ Սպանիոյ խնդրով, Խորհ. Միութիւնն եղաւ որ լսելի դարձուց տիեզերական խղճմտանքի խեղդուած ձայնը.

Մենք, մտաւորականներս, Աշխատանքի Տան շուրջ հաւաքուած, պարտք կը համարինք արտայայտել մեր երախտագիտութիւնը Խորհ. Միութեան, որ, ներկայ քաոսին եւ խաւարամտութեան մէջ, կանգնեցաւ պաշտպանելու համար խաղաղութեան, պատւոյ եւ արդարութեան անխորտակելի սկզբունքները»։

Եւ հիմա ստորագրութիւնները, — շա՛տ են, շա՛տ, այս քաւորները։ Յիշենք մէկ քանին.—

Անտրէ Ժիտ, Լիւք Տիւրթէն, Փիէր Ապրահամ, Լուի Լալուա, Փոլ Էլիւար, Փոլ Նիզան, Անտրէ Լոթ, Մարսէլ Քոհէն, Ժորժ Ֆուրնիէ, Ժորժ Ֆրիտման, Անրի Մինէօր, Փոլ Լապէրէն, Ռէժի Պլանշէր, Անտրէ Իւլման, Ժորժ Փիլման, Տիկին Հոլպէք, եւայլն, եւայլն։

Ինչպէս կը տեսնէք, խառնուտիկ մարդիկ, որ գոյնզգոյն ցեղերու փունջի մը տպաւորութիւնը կը թողուն։

Ի՞նչ կ'ըսեն այս մարդիկը.—

Թէ իրենց, այս չնաշխարհիկ եւ անզուգական մտաւորականներուն սիրտը վրդովուա՛ծ է՝ տեսնելով որ Եթովպիան եւ Սպանիան չեն պաշտպանուիր։

Թէ կը հրճուին ու ծափ կը զարնեն՝ տեսնելով որ Մոսկովեան կարմիր աշխարհակալութեան ներկայացուցիչը կը խօսի յանուն ընկերային արդարութեան եւ ժողովուրդներու իրաւունքին.

Մենք սիրտ չունինք յիշեցնելու այս մարդոց թէ Մոսկովեան կարմիր աշխարհակալութիւնը, ինքն ալ իր կարգին, նստած է զաւթուած ժողովուրդի մը վզին, բռնաբարելով անոր պատմական իրաւունքները եւ մարդկայնօրէն ապրելու եւ ստեղծագործելու պայմանները։

Սակայն կ'ուզենք յիշեցնել որ ուրիշ գազան մը խողխողեց, յօշոտեց, փղոտեց նոյն ժողովուրդին կէսը։

Եւ դուք, մտաւորականնե՛ր, ուր էիք, ձեր խիղճը ձեր գլխուն մէջ էր, կը տեսնէիք ու կը զգայիք, դատելու կարողութիւն ալ ունէիք, վէպ եւ եղերերգութիւն գրելու վարժութիւն ալ ունէիք։ Գոց գիտէիք նաեւ արդարութեան անխորտակելի՛ սկզբունքները, բայց լռեցի՛ք վատաբար։

Ինչո՞ւ, ա՛յ պաշտպանները ժողովուրդներու իրաւանց, վասնզի յօշոտուած ժողովուրդը արգասաբեր դաշտ մը չէր, հէ՞։

Այո՛, ձեր ճարտարարուեստը չհետաքրքրուեցաւ մեր ճակատագրով, որովհետեւ քարիւղ չունէր մեր երկիրը, իսկ ձեր արուեստը չհետաքրքրուեցաւ մեր ժողովուրդով, որովհետեւ ձեր վէպն ու բանաստեղծութիւնները սպառելու չափ բազմութիւն մը չէր ներկայացներ Հայկազանց ժողովուրդը։

Ձեր արդարութեան սկզբունքնե՞րը, — անունը գրական աշխարհակալութիւն է։ Անտրէ Ժիտերը կրնան շոյել ու շողոքորթել Խորհ. Միութիւնը, որ աւելի քան 160 միլիոն բնակիչ ունի եւ վէպ կամ քերթուած ծախելու համար ընդարձակ դաշտ մըն է,— գրական աշխարհակալութեան համար անհո՜ւն ասպարէզ։

Ըրէք ինչ որ կ'ուզէք, քարիւղ ծծելու կամ վէպ ծախելու համար՝ գրաւեցէք երկիրները եւ շողոքորթեցէք ժողովուրդները, բայց մի՛ խօսիք յանուն արդարութեան, մենք կը ճանչնանք ձեզ, եւ թողէք որ անուանեմ ձեզ. allez! դո՛ւք, վէպ ծախող չերչինե՛ր, իսկ իմ անո՞ւնս, — անունն է այն գետին որ կը քանդէր ձեր կամուրջները եւ յաւիտենապէս պիտի փրփրի contre vos gueules.

ԱՐԱՋ

«ՃԵՐՄԱԿ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐ»ՈՒ ԵՒ ԻՍԼԱՄՆԵՐՈՒ ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Երեք ժամ կռիւ եւ բազմաթիւ վիրաւորներ

Գրած էինք թէ հոկտեմբեր 11ին (կիրակի) արիւնալի ընդհարում մը տեղի ունեցած է Հալէպի մէջ, «Ճերմակ շապիկաւորներ» կոչուած կազմակերպութեան եւ Իսլամներուն միջեւ, եւ այս առթիւ սպաննուած են նաեւ երկու Հայեր։

Սուրիոյ վերջին թղթարերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները այս դէպքի մասին.—

Շատ ցաւալի եւ արիւնոտ դէպք մը պատահեցաւ երէկ՝ կիրակի օր, քաղաքիս մէջ, որուն զոհ գացին քանի մը Հայեր եւ տեղացիներ ու վիրաւորուեցան շատեր։ Այս կսկծալի դէպքին ծնունդ տուաւ շատ աննշան վէճ մը։ Քանի մը Ճերմակ շապիկաւորներ նպատակի մը համար հանգանակութեան կը ձեռնարկեն եւ կը դիմեն տեղացի մահմէտականի մը։ Այս վերջինը ոչ միայն կը մերժէ, այլեւ ծանր խօսքեր կ'ուղղէ, պատճառ դառնալով վէճի մը, որ դժբախտաբար կը փոխուի կռուի։ Ճերմակ շապիկաւորները կը փախչին եւ կ'ապաստանին Կիւրինցիներու հայկական թաղը։

«Երկաթ շապիկաւորներ» եւ բազմահարիւր խուժանը այս անգամ կը յարձակին տուներու վրայ դէնքերով եւ ատրճանակներով զինուած։ Երկարատեւ բախումէ վերջ կը հասնին Ֆրանսական ուժեր եւ ոստիկաններ եւ կը յաջողին ապահովել հանդարտութիւնը։ Բախումներու միջոցին սպաննուեցան հայ կին մը եւ տղեկ մը, ու երկու կողմէն եղան բազմաթիւ վիրաւորներ։

Ազգայնական կուսակցութեան տեղական գրասենեակը իսկոյն թռուցիկներ հրատարակեց ու ցրուեց ժողովուրդին՝ բոլորը հրաւիրելով հանդարտութեան ու պաղարիւնութեան, աւելցնելով որ դատարանը երեւան պիտի հանէ պատասխանատուները եւ պիտի պատժէ յանցաւորները։ Գրգռութիւնը կը շարունակուի։ Այսօր՝ երկուշաբթի առաւօտ, Ազ-Եօլի մէջ Հայ մը յարձակման ենթարկուած եւ վիրաւորուած է։ Ֆրանսական ուժեր կը հսկեն շարունակ, տեղի չտալու համար նոր դէպքերու.

Հայերը այս բոլոր ցաւալի դէպքերու ընթացքին պահեցին կատարեալ չէզոք դիրք մը։ Հայերու վրայ գործուած յարձակումներն ու սպանութիւնները կը նկատուին թիւրիմացութեան արդիւնք։

**** Կռուի վայրին մօտ գտնուող քանի մը տուներու վրայ յարձակում գործուած է եւ բազմաթիւ մարդիկ, որոնց մէջ կը գտնուէին նաեւ երախաներ, դաշունահարուած են։ Տեղւոյն վրայ հասնող բազմաթիւ ոստիկաններ ոչինչ*

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԻՏԱԼԻԱ

Բանաստեղծ ըլլալս, ներշնչումի նստիլս եւ հիացական ու ներբողական քերթուած մը ստեղծագործելս կու-գայ, երբ Իտալիոյ մասին է որ պիտի խօսինք:

Իտալիա՜: Քսաներորդ դարու Իտալիա: Հիմնովին փոխուած եւ այլակերպուած Իտալիա, ուր այլ եւս անհետացած է «քա՜ղցր ծուլութիւն»ը: Ուր կը փառաբանուի ուժը, ուր կը դարբնեն հզօր կամքեր: Կը կերտեն ուժեղ եւ տոկուն նկարագիրներ:

Ուր նոր սերունդը կ'օժտեն քաջութեան, անձնուիրութեան եւ չարքաշութեան երրեակ առաքինութիւններով:

Ուր «Առաջնորդ»ին նապարեան պատուիրանքը կը հրամայէ — հաւատալ, հնազանդիլ եւ պայքարիլ:

Հաւատալ թէ՝ մեծ է իտալական հայրենիքը, շարունակութիւնն է անցեալի հզօր կայսրութեան, ու մա-մը պիտի ըլլայ դարձեալ հռոմէական տէրը ու անսասան պետութիւնը:

Հնազանդիլ երկրին բոլոր օրէնքներուն, աստուածային երկիւղածութեամբ եւ առանց ամենադոյզն քննադատութեան:

Ու պայքարի՜լ: Պայքարիլ վասն մեծութեան իտալական հայրենիքի: Իտալիա՜: Ուր պետը կը հրամայէ թէ ամէն մարդ, իւրաքանչիւր քաղաքացի «վտանգալից» պէտք է ապրի: Ապարէ կարքայ հակառակորդին: Մրցի եւ յաղթէ:

Պիտի հարցնէք թէ՝ ինչո՞ւ նման քերթողական գեղոնի մը ըղձանքը երկրի մը համար ուր կիրարկուած ընկերային, քաղաքական եւ տնտեսական վարդապետութեանց ոգին թերեւս անհաշտ է ձեր կամ իմ ըմբռնումներուն հետ: Կրնայ ըլլալ:

Եւ սակայն անհերքելի իրողութիւն է որ, երկաթեայ եւ պաշտամունքի տարրկայ անչափելի կամքի մը ուժը հրաշքներ կը գործէ, մարդկային գործունէութեանց բոլոր մարզերուն մէջ, 1922էն իվեր, Ֆաշական Իտալիոյ ծոցը:

Ուր նոր սերունդին ականջները կ'ունկնդրեն համապատասխանաբար այս կանչին. «Ոչ մէկ բան պետութենէն դուրս: Եւ ոչ մէկ բան պետութեան դէմ»:

Ուր նոր սերունդը պէտք է չյաւակնի իմանալ թէ՝ ուրիշ է իր ընդհանուրին առջեւ, թէ ազգային շահը գերադաս է իր անձնական շահէն, թէ բոլոր ճիգերը եւ բոլոր նպատակները ազգին համար են, հայրենիքին համար են:

Ուր վերջապէս, արդի մանկավարժութիւնը միակ նպատակ մը կը հետապնդէ — պատրաստել լաւ քաղաքացիներ:

Քաղաքական եւ բարոյական դաստիարակութիւն՝ ամէն բանէ առաջ, ամէն բանէ վեր: Միտք զարգացնելու, խելք մշակելու խնդիր չկայ Ֆաշական ուսուցչին սեղանին վրայ: Բարոյական ուսուցիչ է ան, նախ եւ առաջ: Պարտականութիւնն է կերտել վաղուան քաղաքացիները:

Ֆաշական Իտալիոյ մէջ, տղան պետութեան կը պատկանի: Նոր սերունդը ազգայնացած, պետականացուցած է: Ան պիտի ծառայէ պետութեան: Պիտի պայքարի պետութեան համար:

Ու Մուսոլինի նոր սերունդին կը կռթնի: Որովհետեւ պատանիները ազգին ամենակարեւոր տարրը կը կազմեն. Որովհետեւ, միայն նորոգուն, խանդավառ պատանութիւնն է որ կը վերականգնէ ազգը: Որովհետեւ միայն պատանիին հաւատքի հուրն է որ «լեռներ կը տեղափոխէ»:

Ահա թէ ինչու, պետութեան թաթին մէջ կը գտնուի դաստիարակութեան բովանդակ գործը: Նոր սերունդը ձեւ ու մարմին կը ստանայ պետութեան հայեցողութեանց չափին վրայ:

Ու վա՜յ անոր որ կը ձգտի խորթ եւ Ֆաշականութեան հետ անհաշտ գաղափարներու ազդեցութիւնը փորձել տղուն վրայ:

Միջազգայնականութիւնը չի կրնար թափանցել եւ պէտք չէ որ թափանցէ Ֆաշական դպրոցներէն ներս: Կրթական ծրագիրները, մեթոտները, տեսութիւնները ազգայնական պէտք է ըլլան:

Ամէն բան Իտալիոյ համար եւ Իտալիոյ շուրջ պէտք է ըլլայ: Որովհետեւ, Իտալիա մարդկային համայն քաղաքակրթութեան «ակունքն» է: «Իտալիա՜, նախ Իտալիա ժամանակ. եւ Իտալիա ամէն բանէ վեր»: Որովհետեւ, Իտալիա «մեծ մարդերուն հայրենիքն» է:

Պէտք է ջախջախել միջազգայնականութեան վնասակար, աղետաւոր տեսութիւնը, որովհետեւ ան կ'ուրէ հայրենիքը, կ'ըսէ Ֆաշականութիւնը:

Եւ որպէսզի պատանին չթուլնայ, չխաթարուի, պոռնկութիւնը վտարուած է Ֆաշական Իտալիոյ փողոցներէն: Արգիլուած են պոռնկագրութիւնը եւ վրան բաց հանդիսութիւնները: Փողոցը բարոյական մաքրութենէ անցած է Ֆաշական Իտալիոյ մէջ:

Մէկ նպատակի պէտք է ծառայեն բոլոր միջոցները — զարգացնել, մշակել ազգին կենսունակ ուժերը:

Անչափ պէտք է ըլլայ ազդեցութիւնը զոր ծնողքները կրնան ունենալ իրենց զաւակներուն վրայ: Իսկ այդ չնչին ազդեցութիւնն ալ համերաշխ այն խոշոր ազդեցութեան հետ, զոր Ֆաշական դպրոցը ունի տղուն վրայ:

Գերակշիռ է Ֆաշականութեան ազդեցութիւնը իտալական սերունդին մտաւոր կազմաւորութեան վրայ: Կրթական ծրագիրները, մեթոտները, դրութիւնները եւ ուսուցիչները պետութեան խիստ հսկողութեան եւ հակակշռին ենթակայ են:

Ուսուցիչը Մուսոլինիի աշխատակիցը կը նկատուի: Ան է որ կ'առաջնորդէ նոր սերունդը՝ փոքր տարիքէն սկսեալ դէպի իտէալը Ֆաշականութեան:

Գիտակից իր պարտականութեանց՝ ան նուիրուած է պետութեան եւ նոր սերունդին: Շատ մեծ է անոր հմայքն ու ազդեցութիւնը տղուն վրայ: Եւ աւելի մեծ՝ նախակրթարաններուն մէջ, քան երկրորդական կամ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ: Ու աւելի մեծ՝ գիւղերը քան քաղաքները:

Կ'ընդունուի թէ՝ Ֆաշական Իտալիա պարտական է ուսուցիչներուն, իր նուաճումներուն, յառաջդիմութիւններուն եւ յաջողութիւններուն համար:

Կ'ընդունուի թէ՝ ուսուցիչն ու կղերականը մեծ դեր կատարեցին իտալ-աւստրիական պատերազմին մէջ: Անոնք է որ վառ պահեցին հաւատքը դէպի «ամենակարող Մուսոլինին», դէպի վճռական յաղթանակը: Կարելի է ըսել, հետեւաբար որ այդ երկու տարրերը պատերազմի ժամանակներն եւ իտալական յաղթանակը ապահովեցին: Ու այդ յաղթանակը դիպուածի մը արդիւնքը չէ: Ան ձեռք բերուեցաւ շնորհիւ այն նոր սերունդին, զոր կը կերտէր Ֆաշական ուսուցիչը, 1922էն ի վեր:

Նախակրթարաններու ուսուցիչները եւ ուսուցչուհիները, մեծ մասով, ժողովուրդին ծոցէն կը հասնին: Զաւակներն են՝ խոնարհ արհեստաւորներու, գործաւորներու եւ փոքր պաշտօնեաներու: Անոնց մէջ դեռ կը նշմարուին, տեղ տեղ, հին սերունդէն մնացորդներ, որոնք, տարակոյս չկայ որ տակաւին չվարժուեցան դասաւանդական նոր, բայց կ'ուզեմ Ֆաշական մեթոտներուն:

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է 6—14 տարեկաններուն: Անոնք որ կը փափաքին իրենց անձամբ դաստիարակել իրենց զաւակները, պէտք է վկայեն թէ ձեռնհաս են այդ գործին: Առնուազն քննիչին կ'անցընէ ցանկը բոլոր անոնց, որոնք պարտաւորիչ կրթութեան սահմանին մէջ կ'իյնան: Քննիչին քննութենէն վերջ, եթէ հաստատուի թէ կան որ չեն յաճախած դպրոց, բացականներուն անունները կը ծանուցուին թաղապետարանին մէջ, ամբողջ ամիս մը: Պատասխանատուները եթէ չկարենան արդարացնել բացակայութիւնները, դրամական տուգանքի կ'ենթարկուին:

Ֆաշական Իտալիոյ մէջ, խառն նախակրթարաններու յաճախ չէք հանդիպիր: Զատութիւնը զանոնք արմատախիլ ընելու կը ձգտի: Ուրեմն, մանչ եւ աղջիկ իրարու հետ պէտք չէ ըլլան իտալական նախակրթարաններու մէջ:

Պետութեան ուրիշ մեծ հոգերէն այ մին է կառուցանել արդիական դպրոցներ՝ ընդարձակ, լուսաւոր եւ օդաւոր:

Մարզանքի վարժութիւնը խոր արմատներ նետած է նոր սերունդին հոգիէն ներս: Ան կ'ապրի բացօթեայ: Իւրաքանչիւրը բառ իր հակումներուն՝ կը սորվի սուր ճօճել, զէնք պարպել, լողալ, նաւավարել, ձի վարել. օդանաւ թռցնել, ինքնաշարժ քշել:

Նոր սերունդը աւելի առողջ է, աւելի կայտառ, աւելի ճկուն, աւելի գեղեցիկ քան նախորդները:

Ֆաշականութիւնը ամենամեծ կարեւորութիւնը կ'ընծայէ զինուորական կրթութեան: Ու հակազինուորական քարոզչութեան կ'ընդդիմանայ բոլոր ուժով:

Նոր սերունդը պէտք է փառաբանէ մեծ բանակը՝ ուժեղ եւ կարգապահ:

Ան փոքր տարիքէն զինուորութեան կը պատրաստուի: 11 տարեկանին՝ զինուորական տեսք մը ունի: 18ին արդէն զինուորութեան ուղղակի նախապատրաստութիւնն է: Պարտաւորիչ անխտիր: Դպրոցներուն մէջ, զինուորական ուսուցում հիմնուած է: Դաստիարակութեան հական մասը կը կազմէ ան: Երեք շրջաններու բաժնուած է, համապատասխան՝ կրթութեան երեք աստիճաններուն — նախակրթարան, երկրորդական եւ բարձրագոյն:

Առաջին շրջանին, աշակերտը կը սորվէ զինուորական կազմակերպութեան նախնական գիտելիքները:

Երկրորդ շրջանին, անոր կը տրուին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ բանակի մասին: Ու անոր մէջ կը մշակուին պատերազմիկի ոգին եւ կարգապահութեան, անձնազոհութեան զգացումները:

Երրորդ շրջանին, համալսարանականը, այն որ հայրենիքը վարելու կոչուած է, կը խորանայ այդ ուսումին մէջ: Ու ան կը դրկուի համալսարանի վկայականէն, եթէ յաջող չանցնէ զինուորական ուսումին շրջանը:

Ու ի՞նչ է արդէն պալիլաներու գործը: Միայն դպրոցական հիմնարկութիւն մը չէ ան: Նոր սերունդը զինուորական կարգապահութեամբ տոգորելու վսեմ առաքելութիւնը ստանձնած է ան:

Պալիլաներու հսկայական գործը հիմնուած է 1926ին: Նոր սերունդին բանակն է ան՝ հինգ միլիոն պատանիներով: Ու բոլոր կազմակերպութիւնները, բոլոր ընկերակցութիւնները նոր սերունդին՝ անոր թեւին տակ մտած են: Մուսոլինի պետ: Ու կրթական նախարարութիւնը հսկիչ՝ անոր, պալիլաներու գործին:

Այս գործը գիւղերուն մէջ հաստատած է տեսական եւ գործնական դասընթացքներ, շինականի զաւակներուն արհեստագիտական պահանջները գոհացնելու համար: Քաղաքներուն մէջ, կը վարէ զանազան դպրոցներ, ինչպէս մեքենական ելեկտրական շարժանկարի եւն.: Այսպէս նաւազներու տրամադրուած են դպրոց - նաւեր:

Ան ունի բազմաթիւ տուներ, տնակներ, օթեւաններ մշակութային, մարզանարաններով, թերթերով, դիմախօսութեամբ եւն.:

Ան է ստանձնած ֆիզիքական դաստիարակութեան պարտաւորիչ գործը՝ բոլոր նախակրթարաններուն եւ երկրորդականներուն մէջ:

Բայց, պէտք է ճշդել որ պալիլաներու գործը միայն ֆիզիքական դաստիարակութեան չէ լծուած, այլ նաեւ ինչպէս տեսանք արդէն քիչ առաջ, այն աշխատանքին, որ նոր սերունդը կը զինէ զանազան արհեստներով, կեանքի պայքարին համար:

Քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցումը մէկ ուրիշ հիմ կը կազմէ Ֆաշական Իտալիոյ հանրային կրթութեան: Կրօնին մեծ տեղ կը տրուի Ֆաշական նախակրթարաններուն մէջ: Ու անոր ուսուցումը պէտք է շարունակել երկրորդականներու ալ մէջ, պապին եւ պետին պատրաստած ծրագրին հիման վրայ: Ու կաթոլիկութիւնն է երկրին կրօնը: Կաթոլիկութիւնն է պետին կրօնը: Մուսոլինի մեծ յարգանք ունի կաթոլիկութեան հանդէպ:

Ինչո՞ւ: Որովհետեւ, կաթոլիկութիւնը Իտալացիին աւանդական կրօնն է: Որովհետեւ, կաթոլիկութիւնը իտալացի ժողովուրդի պատմութեան կապուած է: Որովհետեւ կաթոլիկութիւնը իտալական հոգին դարբնած է ու կերտած:

Որովհետեւ, կաթոլիկութիւնը միայն իտալացի դպրոցականին միտքի կազմութեան կ'օգնէ: Ու ոչ մէկ բառ կրնայ զայն փոխարինել Իտալացիի աչքին:

Որովհետեւ, կը պնդէ իտալացի ուսուցչապետ մը եւ իմաստասէր մը, Իտալիոյ անկեալ վիճակին՝ գլխաւոր պատճառը եղած է կաթոլիկութեան թուլացումը ժողովուրդին մէջ:

Ուրեմն, նոր սերունդին Ֆաշական դպրոցը կաթոլիկ պէտք է ըլլայ:

Ուրեմն երկու հաւատքները, հաւատքը Պապին եւ Առաջնորդին հաւատքը, պէտք է իրար ամբողջացնեն նոր սերունդին հոգւոյն խորը:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Ա. ՄԽԻԹՈՐԻՆ

«ՀԻՆ ՊԱՀԱԿԱԽՈՒՄԲԸ»

Լէնին ազդու եւ անողոք պայքար մը կը քարոզէր եւ կը գործադրէր իր հիմնած վարչաձեւին թշնամիներուն դէմ: Իր սեփական կուսակցութեան ծոցին մէջ վիճաբանութիւններուն առթիւ եւս մեղմաբարոյ չէր ըլլար: Բայց իր յեղափոխութիւնը կանխող հին յեղափոխութիւններուն դասերը վերյիշելով, Լէնին կը պահանջէր որ իր կուսակցութեան եւ մանաւանդ կուսակցութեան վարիչներուն շրջանակին մէջ. բուռն ճնշումներ ու դիմում չըլլայ: Իր խորհուրդը այն էր որ անհամաձայնութիւնները, որքան ալ կարեւոր ըլլային, պէտք էր կարգադրել աւելի կամ նուազ բարեկամօրէն եւ, միեւնոյն ժամանակ, իր նոյն իսկ անմիջական աշխատակիցներէն չէր պահանջեր մտածումի բացարձակ նոյնութիւն: Ընդհակառակն, ոչ սակաւ առիթներու մէջ, կարծես կը փափաքէր որ առարկէին իր բառերուն, քննադատէին, վիճաբանէին:

Ողջութեանը իսկ, կուսակցութեան վարչականին մէջ շատ մը պայքարներէն զատ, ուրիշ ինչ բանի մէջ ալ որ ըլլայ, այդ կուսակցութեան պայքարողներէն ո եւ է մէկը իրեն վրայ պատիժ չէր հրաւիրեր, թէկուզ ոչ ծանր:

Երբ մեռաւ Լէնին, կը խորհուէր որ իր տուած օրինակին պիտի հետեւէին սիրով իր աշխատակիցները, այսինքն անոնք՝ որ Լէնինեան կամ Բոլշեւիկ «Հին պահակախումբ» պիտի յորջորջուէին շատ չանցած: Մանաւանդ որ սովետներու կուսակիցները կանխաւ վստահութիւն գոյացուցած էին, թէ պետերը իրարու հանդէպ ներողամիտ են եւ պէտք է ըլլան, իրարմէ անբաժան ըլլալով հանդերձ, փոխադարձ անձնուիրութեամբ, որպէսզի շարունակէին եւ վերջնականապէս յաղթող հանդիսացնէին Լէնինի գործը, մինչդեռ, ընդհակառակն, նոր վարչաձեւին թշնամիները կը կարծէին թէ պետերը տարակարծիք պիտի ըլլային, եղբայրասպան կռիւներ ծայր պիտի տային, վարչաձեւին անկումը առաջ բերելով:

Հիմա կը հարցնենք.— Ի՞նչ եղաւ այն «հին պահակախումբը», Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան մեծանուն առաջնորդին անհետացումէն ի վեր:

Գրեթէ պարտաւորիչ կերպով այս հարցումը ամէնուն բերանը կուգայ Մոսկուայի վերջին դէպքերուն հետեւանքով, տասնվեցներուն դատավարութենէն վերջ՝ որ յանգեցաւ տասնվեց գլխատումներու, եւ որոնց յաջորդեցին բազմաթիւ ձերբակալութիւններ, այնքան անակնկալ եւ անբացատրելի եղաւ նոյն ինքն դատավարութիւնը:

Ուրեմն աչքէ անցընենք Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան ամէնէն աչքառու անձնաւորութիւնները, անոնք որ Լէնինի ամէնէն անմիջական գործակիցները եղան, զանոնք՝ որոնց կտակեց իր գործը, կրնանք ըսել.

Ոմանք մեռած են եւ իրենց աճիւնները կը պահուին կնքուած Կարմիր Հրապարակին Պատին մէջ, Լէնինի Մաւզոլէին շիրիմին մօտիկը: Ասոնք են.— Ձերժինսքի, Չեկայի ահաւոր պետը, Քրասին՝ Սովետներու առաջին դեսպանը Լոնտոն, Փարիզ, Ա. Միութեան արտաքին առեւտրականութեան կազմակերպիչը, Լունաչարսքի՝ որ առաջին ժողովրդավար քոմիսարը եղաւ հանրային կրթութեան համար. Քույպիշեւ որ գերակշիռ դեր մը խաղաց տնտեսական կեանքին կազմակերպութեան մէջ. Ֆրունզէ՝ որ Կարմիր բանակի գլուխը Թրոցքիին յաջորդեց:

Ֆրունզէի անունը մեր միտքը կը ձգէ Մոսկուայի մէջ ականջէ ականջ հծծուած պատմուածք մը: Հարիւրհարիւր մոլեռանդ համայնավար մը թեկնածու համայնավարի մը քննութիւնը կը կատարէր.

— Մեր արդի պարագաներ՝ մարշալ Վորոշիլով որո՞ւ յաջորդեց. Ֆրունզէին: — Որո՞ւ յաջորդեց Ֆրունզէ — Թրոցքիին: — Իսկ Թրոցքի՞ - ա՞ն որու յաջորդեց:

Թեկնածուն, երբ խնդիրը Թրոցքիի վրայ եկաւ, սկսաւ նեղուիլ: Սակայն կը փորձէ պատասխանել.— Ո՛չ ոքի որովհետեւ ինք Թրոցքի առաջին պետը եղած էր ... —Սո՜ւս, մրմռաց քննիչը սարսափահար, քանի որ այսպէս թէ այնպէս, պատճառ եղաւ որ թեկնածուն հաստատէ թէ Թրոցքին եղաւ Կարմիր բանակին առաջին պետն ու կազմակերպողը, ինչ որ հիմա բացարձակապէս արգիլուած է յիշել:

Յիշենք նաեւ, մեռեալներուն մէջ Չիչերինը որ յաջորդեց նոյն Թրոցքիին արտաքին գործավարութեան պետի պաշտօնին եւ սովետներու փառքի պատուիրակը եղաւ Ճենովայի մէջ: Բայց Չիչերին, թէեւ տարիներով վարեց սովետներու արտաքին քաղաքականութիւնը, մեռաւ լքուած, մեկուսի, գրեթէ մոռցուած իր տխուր հանգստեան վիճակին մէջ իր ... գաղափարներովը կասկածելի նկատուեցաւ եւ, երբ մեռաւ, Կարմիր Հրապարակին «պատ»ին պատիւը չունեցաւ ...

Անոր գործակիցը, Իոֆէ, որ տաժանակիր աշխատութեան մէջ էր երբ 1917ի յեղափոխութիւնը եկաւ, դատապարտուած ըլլալով իր ընկերվարական քարոզութեան համար, եւ որ յետոյ սովետական դեսպան եղաւ Պերլին, Վիէննա եւ Թոքիօ, որ ... դեր կատարած էր նաեւ Պրեստ-Լիթովսքի բանակցութիւններուն մէջ, շնորհազուրկ եղաւ, պաշտօնանկ, մեկուսացուած, եւ որ վերջ ի վերջոյ ինքզինքը սպաննեց ...

Ինքզինքը սպաննեց նաեւ Միքայէլ Թոմսքի, Լէնինի օրով քաղաքական գրասենեակին անդամ, եւ որուն այս վերջինը յանձնած էր գործաւորական սենդիկաներու վարչութիւնը. Վերջին տասնվեցներուն դատավարութեան առթիւ անոր անունն ալ խառնուելով, անձնասպան եղաւ, երբ որոշուած էր իր ձերբակալութիւնը:

Միշտ Լէնինի ժամանակէն մնացած, Սերեբրիաքով եւս, քաղաք-

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Մինչ հարկ էր որ Կովկասի Հայերուն մտաւորականները մեծ գոհունակութիւն մը զգային իրենց ազգակիցներուն այս մտածումներէն ու այդ կերպով երջանիկ կեանք մը ապրելէն ընդհակառակն ձեռնարկած էին այդ երջանկութիւնը խանգարող գործերու:

Ասոր պատճառն ալ՝ Պալքաններու մէջ՝ օսմանեան հողամասին վրայ հիմնուող փոքրիկ կառավարութիւններն էին: Հայ մտաւորականները հիացած էին անոնց եւ արեւելքի այն վայրերուն մէջ ուր Հայերը խմբուած կ'ապրէին՝ «Հայկական պետութիւն» մը հիմնելու, ու այդ կերպով, հազարաւոր տարիներ առաջ թաղուած հայկական պատմութիւնը վերակենդանացնելու փափաքին անձնատուր էին եղած:

Շատ բնական է որ ազգ մը իր անցեալին կապուած մնայ եւ իր պատմական իրաւունքները փնտռէ: Բայց, հայ մտաւորականները այդ պատմական իրաւունքներու փնտռտուքին մէջ շատ սխալած են: Ու բոլորովին սխալ դուռ մըն են զարկած: Այն ատենէն որ, իրենց պատմութեան մասին եւս անփոյթ կը գտնուէին: Նոյն իսկ կ'անգիտանային թէ տարիներ առաջ որո՞ւ դէմ սուր էր շարժած ազգային անունի հերոս «Վարդան Զօրավար»ը (գրուած է թուրքերէն տառերով հայերէն: Վ. Ի.):

Ռուս Հայերու մտաւորականներուն դառնութիւն պատճառած էր այն ցուրտ վերաբերումը, զոր «Կովկասի Հայերու քաղաքական կեդրոնին» եւ մանաւորապէս Ներսէս կաթողիկոսի (Քաթալիքոս Ներսէս) հանդէպ ցոյց էին տուած Պոլսոյ մեծերը ու իրենց նկարագիրը քաղաքականութեամբ չափող Հայերը ... Ու անմիջապէս ռուս եկեղեցիներուն մէջ սա տեսակ աղօթք մը բարձրացած էր. «— Ո՛վ Տէր ... դուն դիտէ հայ ազգին.. ու անիծէ Թուրքերը, որոնք Հայոց թշնամի են »...

Ահիկա ահաւասիկ, առաջին կրակն էր որ կը վիժուէր Թուրքերուն ու Հայերուն միջեւ: Իսկ այդ կրակը կը տարածէին ռուս Հայերը, որոնք կը նախանձէին Թուրք Հայերուն հանգստութեանն ու երջանկութեանը:

Այդ կրակը մէկէն իմէկ բոցավառած էր ... Եւ,— ինչպէս արտայայտեցինք,— կախարդական բառ մը վիճակին էր հասած,—«Հայաստան»:

Ու այդ կրակը ցոյց տուած էր դաւաճանութեան դէպի Թուրքիա յառաջանալու ցանկութիւնը:

Պերլինի դաշնագրին 61րդ յօդուածը Հայաստանի ի նպաստ մեծ յոյս էր տուած ռուս Հայերուն: Ու շարժումը սկսած էր այլ եւս:

Այս շարժումը յղացած էր Մկրտիչ Խրիմեան, որ յետոյ պատրիարք ու կաթողիկոս էր եղած: Այս մարդը, որ գլուխն էր անցած հայ մտաւորականներուն, օգտուելով այն իրողութենէն որ Թուրքերը չեն միջամտեր Հայոց գործերուն, Վանի Վարագայ վանքին մէջ տպարան մըն էր բացած ...Ու հրատարակած էր «Արծիւ Վասպուրականի» (բնագրին մէջ բնուած է՝ «Վասփորական —Վան քարթալը») անուն թերթ մը, որ «հայկական անկախութեան» գաղափարը առաջին անգամ մէջտեղ նետողն էր եղած:

«Արծիւ Վասպուրականի»ն յեղափոխական գանկերու մէջ անմիջապէս շարժում մը արթնցուցած էր: Ալ անկէ յետոյ՝ Թուրքերուն դէմ մտաւոր ու գործնական «Ճիհատ» մըն էր բացուած: Հետեւեալ գործերը կարգով իրարու էին յաջորդած:

— Կ'աշխատէին Հայկական ամէնէն մեկուսացեալ անկիւններն անգամ տարածել Խրիմեանի հրատարակութիւնները, որոնք անկախութեան գաղափարը կը բովանդակէին:

— Հայ բանաստեղծները, «Հայաստան»ի համար բանաստեղծութիւններ կը գրէին:

—1865 Թուականներէն սկսած՝ Թուրքիոյ սահմաններէն ներս— բայց մանաւորաբար Արեւել. Նահանգներուն մէջ— զինեալ հայ չէթէներ կը տեսնուէին:

— 1869ին, Խրիմեան պատրիարք, առաջին անգամ ըլլալով, անհամաձայնութիւն մը կը հանէր օսմանեան կառավարութեան հետ ... Պատրիարքարանի եկեղեցիին մէջ խօսած իր քարոզներով դառն խօսքեր կ'ըսէր Թուրքերու հասցէին, ու կը խօսէր «զուլումին դէմ ըմբոստութենէ» .

Թուրք Հայերը շփոթած էին. Չէին հասկնար թէ Խրիմեան պատրիարք ո՞ր «զուլում»ներէն կը խօսի.. Ու վերջապէս, կռահած էին այդ մարդուն նպատակը:

Որպէսզի չենթարկուէին այն պատուհասին զոր պիտի բանային ռուս Հայերը, անոնք ստիպած էին Խրիմեան պատրիարքը որ հրաժարի :

— Բայց,, Խրիմեան պատրիարք միայն այդ քարոզներով բաւականացած չէր: Իրեն գաղափարակից մէկ քանի հայ գրագէտներու գրել տուած էր գրքեր, Հայոց պատմութեան երկեր եւ մանաւանդ դպրոցական դասագիրքեր, որոնք Հայաստանի ցնորքը կը զօրացնէին ... Եւ այս կերպով կրակոտ հովեր մը նետուած էր անմեղ հայ երիտասարդութեան միջեւ:

— 1874ին, երբ ռուսական բանակները մօտեցեր էին Պոլսոյ պարիսպներուն, նախկին պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանն ու կարգ մը հայ մեծամեծներ, մարմին մըն է կազմեր ու այցելեր է ցար Նիքոլային: Շնորհաւորելէ յետոյ Թուրքերուն դէմ տարած յաղթանակը, յիշատակագիր մը է յանձներ ... Ու խնդրեր է որ «Հայաստան» անունով «անկախութեան հուշակուած» մը ըլլայ արեւելեան նահանգներուն, ուր Հայերը խմբուած կ'ապրին. իսկ եթէ ատիկա անկարելի ըլլայ, արտօնուի որ այդ նահանգները ռուսին ցարական կառավարութեան վերահսկողութեան ներքեւ:

— Ու դարձեալ Խրիմեանէն ու իր երեք ընկերներէն կազմուած մարմին մը, նոյն նպատակով, Եւրոպայի քաղաքական կեդրոններն էր պտտած

— Այդ շրջանին, յեղափոխական գաղափարները այլ եւս զօրացած էին ... «Արարատ - Արեւելք — Կիլիկիա» անուն գաղտնի ընկերութիւններ կազմուած էին: Բայց, այդ ընկերութիւնները միացած էին «կրթասէր» անուան տակ, որպէսզի առանց Թուրքերը զգաստութեան մղելու տարածուին ամէն կողմ:

(3)

(Թան - Միլլիէթ)

կան դրասենեակի (Փոլիթպիւրօ) այս միւս անդամը իբրեւ յանցապարտ բանտ նետուեցաւ: Կառավարութեան եւ կուսակցութեան մէջ կարեւոր դիրքեր գրաւած էր:

Աւսր նման իբրեւ յանցապարտ նէ-փէուի բանտը նետուեցաւ Լենինի նախորդ դեսպան Սօքօլնիքով, որ 5 տարի ռուսեաններուն ելմտական նա-խարարի պաշտօնը վարած է:

Փոլիթպիւրօյի ուրիշ անդամ մը եւ գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահ Ալէքսիս Րիքով, Թէեւ օ-րէնքը պաշտոնց տասնըվեցերուն դա-տին հետ մեղսակցութեամբ ամբաս-տանութենէն, հեռագրական գործա-վարի պաշտօնը ձեռքէն առնուեցաւ, հիմա անյայտ վայրերուն կարգը դաս-ուած է:

Իբրեւ ընդդիմադիր չնորհազուրկ եղած է նաեւ նոյն դրասենեակին ու-րիշ մէկ անդամը՝ Պրեոբրաժենսքի, որ իբրեւ բոլշեւիկութեան տեսաբան աչքառու դիրք մը ունէր, ինչպէս նա-եւ փրոֆ. Րիազանով՝ որ Մոսկուայի մէջ հիմնեց Մարքս-Էնգէլս Կաճառը, եւ որ հանրածանօթ է իր երկերովը ի մասին մարքսիզմի:

Երբ խորհինք թէ Զինովիէւ եւ Քա-մենեւ ալ հրացանի բռնուեցան, ի-րաւ մարդ հետաքրքրութեամբ կը հարցնէ թէ, ուրեմն ո՞վ կամ ի՞նչ մը-նաց «Հին Պահակախումբէն», հին յե-ղափոխութենէն: Թրոցքի ալ յաւիտե-նական աքսորեալ մը, որուն Եւրոպա-յի մէջ գտնուիլը անգամ աչքի փուշ եղած է Մոսկուայի:

Ամբողջ աշխարհի մամուլին մէջ հանրածանօթ եւ սովետներու պաշտօ-նական օրագրողը Քարլ Րատէք եւ լենինի Թորհրդային դեսպանատան ռիւնուորական կցորդը զօրավար Փութնա, որ Կարմիր Բանակին լոյսե-րէն մին կը նկատուէր, չնորհազուրկ եղած են, եւ անոնց համար յոռեգոյ-նին ալ կը վախցուի:

Ծանկը աստիճան մը ամբողջացնե-լու համար յիշենք Փարիզի նախկին համբաւաւոր Թագավաքին, կուսակ-ցութեան կեդր. Կոմիտէին հին ան-դամներէն Սմիլկա եւ Լօմով:

Յիշեցնենք նաեւ, թէ անցեալ տարի լուծուեցան «Հին Բոլշեւիկներու Ըն-կերութիւնը», «Հին քաղաքական աք-սորեալներու Ընկերութիւնը»:

Այդ հին պահակներէն միմիայն Յո-սէֆ Ստալինը կայ որ ինքզինքը չատ բարձրերը հանեց, մինչեւ վերը, եւ իրեն մօտ կը պահէ միայն իր հին ընկերներէն մէկ քանին, Վորոշիլով, Գալինով եւ Օրժոնիկիձէ: Ինքը Ստա-լին հռչակուած է ամէնէն հանճարեղ մարդը ոչ միայն իր ժամանակի, այլ բոլոր ժամանակներու, եւ յաճախ կոչ-ուած է պաշտօնապէս մամուլի մէջ ոչ միայն «մեր պետը», այլ նաեւ «մեր արեւը»...

Անկէց ի՞նչ պէտք է հետեւցնել: Թերեւս պարզապէս սա՝ թէ պէտք չէ երդում ընել ոչ մէկ բանի վրայ:

Թարգմ. ***

ՊԱՏԻՒ ՓԷԹՀՈՎԷՆԻ.— Հիթլէրի հրամանով Համալսարանի քաղաքին Պոնի մէջ եւ մեծ մասով իր կողմէ հայթայթուած դրամով յիշատակա-րանմը կանգնուի ի մոռնալ«Անմահութեան», ի յիշատակ Մեծին Լուտվիկ Ֆոն Պէթհովէնի: Արձանը գործ Պրայըր անդրիագործին, պիտի ունենայ երեք մէթր բարձրութիւն: Ցիշատակարանին պատուանդանը պի-տի ըլլայ կրանիթեայ:

ՎԻՔԹՈՐ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ «ԹԱԳՒՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

Լոնտոնի Իվնինկ Սթէնտըրտին մէջ կը կարդանք.—

Ֆրանսական ներկայ կառավարու-թիւնը մեծ համակրանք չունէր Հռո-մի դեսպան կոմս տը Շամպրէօնի հանդէպ, որովհետեւ այս վերջինը մտերիմ յարաբերութիւններ կը մը-շակէր Լավալի հետ: Դեսպանին յա-ռաջացած տարիքը պատրուակ մը ե-ղաւ զայն հրաժարեցնելու համար:

Հիմա կառավարութիւնը խոշոր հարցականի մը առջեւ է: Շամպրէօնի յաջորդը, կոմս տը Սէնքանթէն չի կը-նար Հռոմ երթալ, որովհետեւ Մուսօ-լինի կը պահանջէ որ Ֆրանսայի հան-րապետութեան նախագահը դես-պանին յանձնարարականները ուղ-ղէ իր «սիրելի զարմիկին», ինչպէս նաեւ «Իտալիոյ Թագաւորին եւ Ե-թովպիոյ կայսեր»: (ԽՄԲ.— «Սիրե-լի զարմիկ» կոչականը յատուկ է վե-հապետներուն): Պետական շրջանակ-ները կը վարանին գոհացնել այդ պայ-մանը, քանի որ այդ ձեւով ինքնաբե-րաբար ընդունած պիտի ըլլան Եթով-պիոյ կցումը: Մուսօլինի պատասխա-նած է թէ դեսպանը անձապարելու պէտք չունի եւ կրնայ առ այժմ Փա-րիզ մնալ..

Բաւական զուարճալի է այս միջա-դէպը, մանաւանդ եթէ նկատի ունե-նենանք որ Իտալիոյ Թագաւորին լրիւ տիտղոսը կը պարունակէ նաեւ հետեւ-եալ որակումները — Թագաւոր Ե-րուսաղէմի, Թագաւոր Կիպրոսի եւ Թագաւոր Հայաստանի. Մեծն Բրիտա-նիա կարեւորութիւն անգամ չի տար երբ Իտալիա վեհապետական իրա-ւունքներ կը վերագրէ ինքնիրեն՝ այն հողերուն վրայ որոնք ենթարկուած են անգլիական տիրապետութեան կամ հողատարութեան.

Թուրքական կառավարութիւնն ալ որ եւ է դժուարութիւն չի յարուցա-ներ, երբ «Թագաւոր Հայաստանի» հին տիտղոսն ալ կ'ենթադրէ իրաւունք մը Խորհ. Միութեան մէկ հողամասին վրայ

ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

La Tribune des Nationsի թղթակիցը, ժէրար Թոնկաս, կը գրէ Էնկիւրիէն, 6 հոկտ. թուականով.—

Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերու-թիւնները կը կրեն խոր անկեղծու-թեան մը կնիքը: Չկայ վէճ մը, որ մեզ բաժնէ ընդհանուր քաղաքականու-թեան, Միջերկրականի հաւասարակշ-ռութեան, պալքանեան դաշնակցու-թեան եւ Ասիոյ ներկայ գոյավի-ճակին մասին: Սակայն տնտեսակա-նէ-րու այս համաձայնութիւնը չօշափե-լի արդիւնք չտուաւ տնտեսական աս-պարէզին մէջ:

Երկու երկիրներու միջեւ տնտեսա-կան փոխանակութիւնները կը կա-տարուին համաձայն 1929ի առեւտրա-կան դաշնագրին, որ երկարաձգուե-ցաւ 1933ին կնքուած կենցաղաձեւով: Արդ, առեւտրական զուգակշիռը, որ 1933էն առաջ Թուրքիոյ նպաստաւոր էր, յանկարծ բաց ունեցաւ կենցաղա-ձեւին կնքումէն վերջ: Ֆրանսայի գործադրած բաժնեցուցակի դրուԹե-նը եւ տարապայման արտօնութիւննե-րու քրւանքը, որմէ տուժեցին մաս-նաւորաբար պտուղի եւ չոր բանջարե-ղէնի ներածումները, պատճառ դար-ձան չարունակաբար նուազեցնելու թրքական արտածումները, որոնք այսօրէս ինկան ամիսը 10 միլիոնէն մինչեւ 1 միլիոն: Այսուհանդերձ, Ֆրանսա, որ կը ներկայանայ իբրեւ պահանջատէր Թուրքիոյ, չահադր-գռուած է որ այս վերջինը, իր ար-տածումներով, կարենայ ապահովել իր պարտաւորումը: Երիտասարդ հանրապետութիւնը այդ ուղղու-թեամբ գովելի ճիգեր կը կատարէ,— այսօրէս Իշ Պանքասըն եւ Հողագոր-ծական Դրամատունը ներկայիս կ'ու-սումնասիրեն ծրագիր մը՝ կազմելու համար ընկերութիւն մը, որ պիտի գրաղի թուզ եւ չամիչ արտածել Ֆը-րանսա, վճարելու համար Ֆրանսայի ստանալիքը, որ պահ դրուած է Հան-րապետութեան Կեդր. Դրամատան մէջ: Այս անդամալուծուած դրամա-գլուխը, որ վերը յիշուած ձեւով՝ կը դառնայ գործածական, կը հասնի կ'ը-սեն 2 միլիոն թրքական ոսկիի:

Մաղթելի է, ուրեմն, որ Ֆրանսա-կան պատասխանատու իշխանութիւ-նը,— Թրքական հանրապետութեան պատասխանատու իշխանութիւնը ցոյց կուտայ արդէն իր բարեացակա-մութիւնը,— աշխատի ընդարձակել մեր գործառնութեանց շրջանակը, ամէն դիւրութիւն տալով որ զարգա-նան կատարելապէս: Շատ պիտի ցա-ւէինք, եթէ Ֆրանսա սխալ մը գործե-լով, փճացնէր Թուրքիոյ հետ մեր առեւտրական յարաբերութեանց դա-րաւոր աւանդութիւններն ու ճիգերը: Մենք չենք կրնար մոռնալ, արդարեւ, որ եթէ Ֆրանսա ԺԶ.— ԺԹ. դարե-րու ընթացքին, Արեւելքի հետ առեւ-տրական յարաբերութեան մենաշնոր-հը ունեցաւ, ատիկա կը պարտի Թուրքիոյ: Մինչ հիմա ժամանակն է, որ Ֆրանսա, մոռնալով սաստիկ հար-ուածը՝ իբրեւ հետեւանք իր առանձ-նաշնորհներուն կորստեան, աշխատի վերահաստատել իր դիրքը, ոչ ան-շուշտ փորձելով վերաշինել ինչ որ քանդուած է, այլ պատշաճելով բա-ւեղծուած նոր պայմաններուն: Քա-մալական Թուրքիան չի ճանչնար այլ եւս ոչ մէկ առանձնաշնորհ, խնամա-կալութիւն, միջամտութիւն, օտար ազդեցութիւն, սակայն կ'ընդունի, օրինական սահմաններու մէջ, ամէն գործակցութիւն, որ կրնայ նպաստել իր ազգային վերանորոգութեան:

Երկար ատենէ ի վեր, Խորհ. Մի-ութիւնը եւ Գերմանիան պատւոյ տեղ մը կը գրաւեն Թուրքիոյ մէջ՝ այն օ-ժանդակութեան տեսակէտով, որ Եւ-րոպա ցոյց տուաւ երիտասարդ հան-րապետութեան: Մեծն Բրիտանիան, իր կարգին, իր արեւելեան քաղաքա-կանութեան մէջ յանկարծական փո-փոխութիւն մը կատարելով, հասկցաւ թէ իր չահն իսկ կը պահանջէ հակիլ դէպի Թուրքիա: Նեղուցներու համա-ձայնութիւնը, որ իրաւունք կուտայ Թուրքիոյ հաստատելու Տարտանէլի ապահովութիւնը, կը վերահաստա-տէ անգլեւթրքական բարեկամութիւ-նը եւ ճամբայ կը բանայ գործակցու-թեան երկու երկիրներու միջեւ: Անգլիոյ Թագաւորին այցելութիւնը Պոլիս, հանդիսաւորապէս կը նուիրա-գործէ բարեկամական յարաբերու-թեանց վերահաստատումը: Վերջա-պէս անգլեւթրքական առեւտրական նոր դաշնագիրը փայլուն արդիւնք-ներ տուաւ: Մեծն Բրիտանիա աշխու-ժիւ կը պատրաստուի մեծ դեր մը խա-ղալու թրքական տնտեսութեան մէջ: Ու թերեւս, մօտիկ ապագային, հան-դիսատես ըլլանք անգլիական, գեր-մանական եւ ռուսական մրցակցու-թեան մը: Անգլիական ելմտական եւ ճարտարարուեստական բարձր շրջա-նակներու ներկայացուցիչներէն կազ-մուած առաքելութիւն մը հասաւ վեր-ջերս Թուրքիա, ուսումնասիրելու համար անգլեւթրքական գործակցու-թեան մը կարելիութիւնները մասնա-ւորաբար թրք. ճարտարարուեստա-կան ծրագրին գործադրութեան մէջ: Միւս կողմէ, կը հաղորդուի որ Էն-կիւրի հասած է Պ. Սըմըրվէլ, բրիտա-նական պատուիրակութեան նախագա-հը միջազգային խորհրդարանական համագումարին մօտ: Պ. Սըմըրվէլ կ'ուսումնասիրէ թէ ինչպէս կարելի է չինել, անգլիացի ելմտագէտներու խմբակի մը կողմէ, Թուրքիոյ մեծ քաղաքներուն մէջ, պարսէզով շրջա-պատուած վիլլաներու թաղամասեր: Կարեւոր է նոյնպէս արձանագրել, որ Թուրքիոյ վարչապետը պիտի այցելէ Անգլիա.

Մինչ այս մինչ այդ Ֆրանսա պիտի չարունակէ՞ մնալ յամառօրէն մեկու-սի:

ՔՐԱՑ ՄԸ ԵՒՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հինգշաբթի գիշեր 15 հոկտ. ժամը 11.30ին քաղաքիս Cours Belzunce պողոտային վրայ յանկար-ծամահ եղաւ Հայկ Արզումանեան, 32 տարեկան, Պոլսեցի: Դժբախտ երի-տասարդը վարչութեան անդամ էր Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ին, եւ սա-րիներէ ի վեր անոր եռանդուն աշխա-տաւորներէն մէկը: Հօր մը պէս կը գուրգուրար Հ. Մ. Ը. Մ.ի փոքրիկ անդամներուն վրայ: Բնանուրուած բնտանիքի վեց անդամներով, օրուան չարաչար աշխատանքէն յետոյ չաբա-թը երեք չորս օր իրիկունները մին-չեւ ուշ ատեն Միութեան ժողովա-տեղին էր, յաճախ մինակ: Կ'աշխա-տէր միշտ չուքի մէջ: Հինգշաբթի ի-րիկուն ալ երբ Միութեան ժողովէն տուն կը վերադառնար, գետին ինկաւ անշունչ:

Բնաւորութեամբ միշտ համեստ, երբ քննադատութիւններ կ'երեւային այս թերթին մէջ եւ մենք դժգոհու-թիւն կը յայտնէինք, ան միշտ իրա-ւունք կուտար «Յառաջ»ին, մեր ճակ-տին զարնելով մեր եւ Միութեան թե-րութիւնները, եւ կ'աշխատէր ամէն բանէ առաջ Միութեան բարոյականը բարձրացնել, զոհելով իր նիւթական եւ ֆիզիքական միջոցները:

Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին տեղի ունեցաւ թաղումը: Ցուղարկաւորու-թեան թափօրին կը մասնակցէր խուռն բազմութիւն մը, Ֆրանսացիներու եւ Հայերու, որոնց խոր համակրանքը կը վայելէր դժբախտ երիտասարդը: Իր կորուստը խոր կսկիծ պատճառեց մարզական շրջանակներուն մէջ, եւ մեծ կորուստ մը եղաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի համար:

Վարդան Քիւփէլեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնելի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խոր-հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա-գրով խմբագրականի մը մէջ (15 ...):

«Օրինակ վերցնենք մեր գաղու-թը: Մինչեւ 1924 կուսակցական վէ-ճեր կային, բայց համերաշխութեան եւ գործակցութեան տրամադրու-թիւնը յաճախ կը սահմանափակէր վէճերը եւ կարելի կ'ըլլար աւելի յե-նարաններ ունենալ ազգային իշխա-նութիւն կազմել: Այդ օրերուն, դաշ-նակցական եւ հակադաշնակցական պայքարը սուր կերպարանք չունէր, մարդիկ խորութիւն չէին գներ Հայե-րու միջեւ: Դաշնակցականները հա-յութենէն դուրս հռչակուած չէին եւ երբ հեթանոս չէին հալածուեր:

Տրամադրութիւնները քանի մը չար-թուան մէջ փոխուեցան եւ կիրքերու փոթորիկ մը փրթաւ, երբ ներդաշ-թի յետոյ Պ.Դ.Շահվերտեան Աթէնք եկաւ, ներդաշթի առաջին կարաւանը կազմելու համար:

Պ. Շահվերտեան Երեւանէն «նոր բերաւ հակադաշնակցական պայքա-րի թոյնը, որ արտեց ամէն հիւղակէ ներս, թունաւորելով ամէնէն բարի եւ ազնիւ հոգիներն անգամ: Այս թոյնը հետզհետէ տարածուեցաւ բոլոր գա-ղութներուն մէջ. Մթնոլորտը ծանրա-ցաւ: Նախ պատահեցան մանր մունր դէպքեր, հանդէսներու եւ հրապարա-կային հաւաքոյթներու մէջ խռովու-թիւններ, ծեծ, քաշքշուք, խուճապ, որոնք պատրաստեցին մեծ դէպքերու գետինը: Ու մենք ունեցանք մէկէ ա-ւելի դոհեր, Սուրիոյ, Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի մէջ:

Գաղթահայութիւնը մեղք չունի այս անցուդարձերուն մէջ: Ան զոհ մըն է. զոհն է համայնավար կուսակցութեան նենգամիտ դիւանագիտութեան, որ կը ձգտէր գաղութներու մէջ «համաշ-խարհային յեղափոխութեան» սերմեր սերմանել, ազգը լարելով ազգին դէմ:

Համայնավարութիւնը վարձկան եւ օտար ուժ մըն էր, որ մտաւ մեր մէջ խառնակելու եւ ոտնակոխ ընելու համար գաղութները: Ան չահագրգռ-ուած չէր մեր վարժարաններով, մեր եկեղեցիներով, մեր ազգային կազ-մակերպութիւններով: Անոր միակ մտահոգութիւնն էր տեւական դրգ-ռութեան մէջ պահել գաղթահայու-թիւնը, չոգիի վրայ պահել զայն, միշտ դէպքեր ստեղծելով եւ պայքա-րի տրամադրութիւնները սրելով, որ-պէսզի դիւրին ճամբով հասնի իր ա-ւերիչ նպատակներուն:

Որքան միամիտ էին անոնք՝ որ հայ համայնավարներուն հայրենասիրու-թեան եւ Հայաստանասիրութեան ան-կեղծութեան հաւատալով, անգիտակ-ցաբար գործակցած էին եւ դիւրա-ցուցած անոնց աշխատանքը գաղութ-ներու մէջ:

Հայ համայնավարը ի՞նչպէս կրնար հայրենասէր եւ Հայաստանասէր ըլ-լալ, երբ կը գործէր հայ ժողովուրդի կցութեան տնտեղակ եւ անոր չա-հերուն դէմ զաւող Գ. Միջազգայինի հրահանգներով:

Այս ճշմարտութիւնը քիչ մը ուշ հասկցուեցաւ, երբ փոթորիկը պայ-թած եւ արիւնը հոսիլ սկսած էր, երբ միամիտներու աչքերը իրականու-թեան բացուեցան եւ սկսան տեսնել դէպքերը տարբեր գոյնով:

Այս ճշմարտութիւնը ուշ հասկցան մանաւանդ ուսմկավարները, որոնք այսօր անողոք պայքար կը մղեն հա-մայնավարներուն դէմ, որոնց հետ քանի մը տարի առաջ գործակցելու եւ մէկ ճակատ կազմելու աններելի մեղ-քը գործած էին»:

ՋԱՅՆԻՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՆՋՈՅՔԸ

ՎԱԼԱՆՍ.— Զ. Ո. Միութեան մաս-նաճիւղին խնջոյքը. տեղի ունեցաւ հոկտ. 18ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ:

Օրուան նախագահ ընկ. Ա. Տէր Սարգիսեան հանդէսը բանալով, բա-ցատրեց անոր իմաստը: Այս առթիւ խօսեցաւ երիտասարդական համա-դաշնակցութեան մասին, յայտ յայտ-նելով թէ շարժումը պիտի տարած-ուի ամէն կողմ:

Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Յ. Տէր Սարգիսեան, յաջողութեամբ կա-տարելով իր վրայ ինկած պարտակա-նութիւնը. Ամէն սեղանի պարագ են-կած էր իր կարգին մեներգ, խմբերգ եւ անեկդոտներ կատարել: Գրեթէ մրցումի եղած էին բոլորն ալ, որ-պէսզի հանդէսը փայլուն անցնի. Խո-րոված նապաստակ մը ամերիկեան ա-ճուրդի դրուելով, կնքահայրու-թեամբ ընկ. Յ. Տէր Սարգիսեանի, կարճ ժամանակի մէջ գոյացաւ կոկիկ գումար մը: Խնջոյքը վերջացաւ չատ տաք մթնոլորտի մը մէջ իրիկուան ժամը ութին «Բամ Փորոտանով»:

Կ'արժէ գնահատել Զօմի գործունէ-ութիւնը, իբրեւ երիտասարդական շարժում

Պետրոս Խաչերեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ, 20 հոկտ.— Ինչպէս գր-ուած էր «Յառաջ»ին, Զ. Ո. Միու-թեան մարզական երկրորդ խումբի ֆութպոլի մրցումները վերսկսած են: Հոկտ. 11ին Պոմոնի մէջ Ֆրանսական երկրորդ խումբին դէմ խաղացինք, խաղը չահեցանք 3—0ով: Իսկ հոկտ. 18ին կրկին այդ խումբին դէմ խա-ղացինք Վալանսի մարզադաշտին վը-րայ եւ չահեցանք 5—1ով:

Հայրենակիցներ, եկէք տեսէք, բա-ջալերեցէք մեզ պատանիներս, թէ ինչպէս եռանդով կը նետուինք խա-ղին մէջ, որպէսզի ցոյց տանք օտար-ներուն թէ մենք ինչ ուժ կը ներկա-յացնենք մարզադաշտին վրայ: Իսկ 16րդ մրցումն է որ կը խաղանք, միշտ ալ յաղթական եղած ենք: Կեցցէ՛ Զո-մի մարզական խումբը:

Կ. Թէպպյեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

LE CADAVRE MAQUILLE, La S. D.N. (Mars - Septembre). Par Victor Mar-guerite. Librairie Ernest Flammarion. 26, Rue Racine, Paris. Prix 15 francs.

Հռչակաւոր գրագէտին երկրորդ գիրքն է այս, նուիրուած Ազգաժողո-վին վիժման: Վ. Մարկրիթ մանրա-կրկիտ վերլուծումով մը պարզելով բոլոր պետութեանց ներքին եւ արտա-քին կացութիւնը, ներկայ քաոսին մի-ակ լուծումը կը գտնէ ժողովուրդնե-րու համերաշխութեան եւ եղբայրակ-ցութեան մէջ:

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— Ի՞նչ, վէրքի նշա՞ն, զարմացաւ Թօսակեցս. քենիս ագարակ մը ունի Վիլիէ Պրըթոնէօյի մէջ. վերջերս անգլիացի հազարապետ մը տուաւ տանը՝ իբրեւ վարձակալ. անցեալ կիրակի տխուր էի: Պահ մը տեսայ զինքը եւ հիմա կը յիշեմ որ վէրքի երկար ոպի մը ունէր դէմքին ձախ կողմը..

Անմիջապէս ագարակին հասցէն ա-ռի, մարդուն պատուիրեցի որ չատա-խօսութիւն չընէ եւ չնչասպառ պան-դոկ գացի: Զինուորական տարազ հագայ, ատրճանակս ու գրպանի լու-սարձակս աչքէ անցուցի եւ նետուե-ցայ ինքնաշարժ հեծելանիւիս վրայ:

Քանի մը վայրկեանէն ագարակ հա-սայ. լռութիւն եւ ամայութիւն կը տիրէ չորս դին: Չակերտաւոր հազա-րապետը իսկապէս լաւ տեղ ընտրած էր: Մեքենաս մէկ կողմ քաշեցի եւ դաղտագողի հիւղակին եռեւը անցայ, հարեւանցի քննութիւն մը կատարելու համար: Ու զարմանքով տեսայ որ ա-գարակին պատէն անդին կը սկսէր ընդարձակ դաշտ մը, իսկ կէս մղոն հեռուն ալ կ'երեւար օդանաւի կայան մը:

Հիւղակին դուռը զարկի եւ դիմացս, սեմին վրայ դրսայ գիւղացի կին մը: Բարի դէմքով ու բարի սրտով Ֆրան-սուհի մըն էր: Եթէ նոյն իսկ իր եր-դիքին տակ ապաստանող անձը վտան-գաւոր լրտես մը եղած ըլլար, վստա-հօրէն կրնայի պնդել որ այս պառ-ուական կինը մեղսակից չէր անոր: Այս համոզումը զօրացաւ մէջս, երբ սկսայ հարցաքննել զինքը:

— Այո ,«հազարապետ»ը երեք չորս շաբաթէ ի վեր իմ տունս է. անունը ինծի անծանօթ է, բայց ըսաւ որ ան-դամ է անգլիական Ինթէլիճընսին, ինչպէս նաեւ տեղեկարեր սպայ՝ Ֆը-րանսական ու բրիտանական բանակ-ներուն միջեւ... Շատ քիչ անգամ կը տեսնեմ զինքը, որովհետեւ կէս գի-չերէն ետքը տուն կը մտնէ եւ երբեմն ալ առտուն կանուխ կը մեկնի.. բարձրահասակ է եւ դէմքին ձախ կող-մը վէրքի նշան մը ունի ..Մարնի ճակատամարտին վիրաւորուած է ե-ղեր ... չեմ գիտեր հիմա ուր է ... երկու օր առաջ ըսաւ թէ օդանաւով պիտի մեկնէր ..

— Օդանաւը դիմացի կայանէ՞ն ե-կաւ, հարցուցի:

— Ո՛հ, ո՛չ, պարոն, երկու իրի-կուն առաջ մութը կոխած էր, երբ օդանաւ մը եկաւ իրեն համար ..

Ցետոյ բարեմիտ գեղջկուհին զիս առաջնորդեց «հազարապետ»ին ննջա-րանը, որ պարզօրէն կահաւորուած սենեակ մըն էր— երկու աթոռ, մէկ սեղան, մէկ հանդերձատուն եւ փոք-րիկ անկողին մը: Վարձակալը լը-տեսը իր անձնական գոյքերէն ոչ մէկ բան չէր ձգած այնտեղ, ոչ իսկ օճառի կտոր մը:

Այս տեղեկութիւնները առանձինն յետոյ, չունէս առի մեր Ինթէլիճընս-ին գրասենեակը, ուր զարմանքով լսեցին պատմութիւնս:

— Վերջապէ՜ս, հասկցանք թէ որու հետ գործ ունինք, ըսաւ մեր սպա-սարկութեան պետը: Իր ինքնութիւնը տակաւին անծանօթ է մեզի, բայց պէտք է ընդունինք որ քաջ մարդ է... Շատ պարզ է լուծումը, օդանաւ մը զինքը վար կ'իջեցնէ միշտ եւ կը փո-խադրէ Ֆրանսական կամ անգլիական գիծերուն ետին՝ համաձայն օրուան պահանջին ... այդ է պատճառը որ երբեմն Ֆրանսական, երբեմն ալ անգ-լիական տարազ կը հագնի ... Ուրեմն գործի սկսինք... Ուստահօլ, դուն մեր կողմէն, իսկ տեղակալ Քազէրն ալ Ֆրանսական Ինթէլիճընսին կողմէ ա-գարակը գացէք եւ սպասեցէք օդա-նաւին ... չո՛ւտ ...

Երկու պաշտօնակիցներս ճամբայ ինկանք եւ ժամ մը վերջը հասանք ա-գարակը. տեղաւորուեցանք այնտեղ եւ սպասեցինք՝ մէկ, երկու, երեք օր: Երրորդ օրուան առտուն հորիզո-նին վրայ նշմարեցինք թշնամի օդա-նաւ մը, որ հետզհետէ մօտեցաւ մե-զի եւ դաշտին վրայ քանի մը անգամ շրջան ընելէ յետոյ, զարձեալ վեր բարձրացաւ ու հեռացաւ: Ի՞նչ կը նշանակէր այդ պտոյտը դաշտերու ա-մայութեան վրայ: Արեւը ծագած չէր տակաւին եւ բաւական մութ էր. մեր ատրճանակները պատրաստեցինք եւ սպասեցինք՝ անձայն, անշշուկ: Կէս ժամ վերջը երբ արեգակին առաջին շողերը երեւցան, դարձեալ թայլերով յառաջացանք դէպի օդանաւի կայա-նը: Մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ դաշտին մէջտեղը մեր ուշադրութիւ-նը գրաւեց սպիտակ կտաւի կտոր մը. մօտեցանք: Հանելուկը լուծուած էր— անկարգել մըն էր որուն ծալքերուն տակ կը տեսնուէր մարդու մը արիւ-նաթաթախ դիակը:

Թշնամի լրտեսն էր, անգլիացի հա-զարապետի տարազով, իր կապոյտ աչքերը բաց էին դեռ, ծծծրակը կոտ-րեր էր ու դէմքին ձախ կողմը կ'երե-ւար դեռ վէրքին նշանը: Պատիժը գտած էր:

×

Պարբերաբար անգլիական Ինթէլի-ճընսին հրամանին վրայ «մասնաւոր գործեր» կատարելու համար աշխա-տակցած եմ Ֆրանսական, պելժիա-կան եւ ամերիկեան իշխանութեանց հետ՝ այս վերջիններուն խնդրանքով:

Այսպէս. 1915ի գարնան ի պաշտօնէ Սէնթ' Օմէր կը գտնուէի: Այդ օրերը Հավրի Ֆրանսական Գաղտնի Սպա-սարկութիւնը սկսած էր կասկածիլ պելժ չատ գեղեցիկ աղջկան մը վը-րայ որ կ'աշխատէր թէյարանի մը մէջ ուր ընդհանրապէս կը յաճախէին մեր զինուորները: Առաջին անգամ քաղա-քին ոստիկանութեան ուղղուած ան-ստորագիր նամակ մը կասկածելի դարձուց այդ աղջիկը: Նամակը մօ-տաւորապէս գաղափար մը կուտար ա-նոր ինքնութեան մասին — պատաւ-հի է թէյարանի մը մէջ, անգլիերէն կը խօսի, Պելժիացի է եւ միշտ կա-րեւոր հարցերու մասին տեղեկու-թիւններ կը հարցնէ իր անգլիացի յա-ճախորդներուն:

Անհրաժեշտ էր քննութիւն կատա-րել եւ ստուգել այդ ամբաստանու-թիւնը: Ինծի յանձնուեցաւ այդ պաշ-տօնը եւ զինուորական տարազ հագ-նելով սկսայ ամէն օր այդ թէյարանը երթալ.

Աղուոր աղջիկ մըն էր իսկապէս. տասնուին, մօտ քսաներեք տարեկան, խոշոր, սեւ աչքերով, որոնք հրա-պուրել գիտէին: Տեսայ որ չատ լաւ անգլիերէն կը խօսէր եւ մտերիմ էր եկող-գացող զինուորներուն հետ: Քանի մը օրուան մէջ ես ալ կանոնա-ւոր յաճախորդներու չարքը մտայ եւ կամաց կամաց սկսայ մտերմութիւն ցոյց տալ իրեն: Նկատեցի, սակայն, որ աղջիկը երբեք հետաքրքրող հար-ցումներ չէր ըներ ոչ ինծի, ոչ ալ միւս զինուորներուն.

(Շար.)

կրցան ընել․ կառավարութիւնը պէտք տեսաւ ոստիկան զինուորներու միջա֊մտութեան։ Ոստիկանապետ մը ատրճանակի գնդակով վիրաւորուեցաւ եւ հեւանդանոց փոխադրուեցաւ։

Միտեալներու թիւը հինգի կը հասնի, բայց քարէ, դաշոյնէ եւ գնդակներէ վիրաւորուողներու թիւը մօտաւորապէս 200 է, որոնց մէջ կը գտնուին տասնեակ մը Հայեր — պատահական անցորդներ։

*** Քրիստոնեայ կրօնապետներ ժողով մը գումարելով հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակեցին, ուղղուած Հալէպի բնակչութեան․

— « Շատ կը ցաւինք «կիրակի» չուկան» պատահած տխուր խռովութեանց եւ դէպքերուն համար։ Մանաւանդ աւելի կը ցաւինք որ այդ դէպքերը պատահեցան այն տեսակ ժամանակ մը երբ երկիրն ու ժողովուրդը ամէն ժամանակէ աւելի պէտք ունին եղբայրութեան ու միութեան։ Մենք բոլորս մէկ հայրենիք ունինք, մէկ լեզու եւ մէկ ճակատագիր։ «Կարգ մը միամիտներ կարծեցին թէ այս դէպքը արդիւնք է կրօնական վէճերու եւ տարակարծութեանց քրիստոնեաներու եւ իսլամներու միջեւ։ Սակայն քննութիւնները կը ցուցնեն որ բոլորովին սխալ են այդ ենթադրութիւնները եւ զուտ անձնական եւ մասնակի խնդիրներու հետեւանք է ծագած դէպքը։ Մեր բոլոր հայրենակիցները՝ իսլամ թէ քրիստոնեայ, կը հրաւիրենք հանդարտութեան եւ կը թելադրենք ըլլալ խոհեմ եւ զգոյշ․ Միեւնոյն ժամանակ կը պահանջենք կառավարութենէն որ աններող ըլլայ պատասխանատուներու հանդէպ, որպէսզի օրինակ ծառայէ ուրիշներու եւ չկրկնուին նման ցաւալի դէպքերը »։

*** Կառավարութիւնը ձեռնարկած է խիստ քննութեանց՝ երեւան հանելու համար պատասխանատուները։ «Ճերմակ շապիկաւորներու ղեկավարներէն 21 ամբաստանեալներ ձերբակալուեցան եւ յանձնուեցան արդարութեան։ Կան նաեւ ուրիշ ձերբակալեալներ։ Բոլոր հետապնդումները կը կատարուին տեղական դատարաններու միջոցաւ։

Ընդհ․ Ապահովութեան պետ Պ․ Տիւպէք, պատասխանելով ազգայնականներու յայտարարութեան, կը յայտնէ թէ ոստիկանութիւնը որ եւ է պատասխանատուութիւն չունի վերջին դէպքերու մէջ եւ ինք քանիցս շեշտած է «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու կազմակերպութեան լուծման պէտքը։

*** Հալէպի «Եփրատ»ը կը գրէ (9 հոկտեմբեր)․—

Քանի չափ․«Ճերմակ շապիկաւորներ», անցեալ շաբաթ ձեզիրէ կ'երթան փրօփականտի համար։ Անոնցմէ երեքը Տէր Զօր վերադարձին, յարձակման կ'ենթարկուին եւ փառաւոր ափոց մը կ'ուտեն մօտ 300 հոգիէ բաղկացող գրգռուած ամբոխի մը կողմէ։ Թոյտանգուած երեքը առջի իրիկուն Հալէպ հասան, սակայն իրենց ընկերներէն մինչեւ հիմա լուր չկայ։

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ Պ․ Փոթէմքին, Փարիզի խորհրդային դեսպանը, արտաքին գործավար պիտի նշանակուի, յաջորդելով Լիթվինովի։

*** Կարգ մը թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, Մոսկուայի մէջ ձերբակալուած է Փարիզի խորհրդային դեսպանատան նախկին խորհրդականը, Զլենով, որ մասնակցած է միջազգային բոլոր խորհրդաժողովներու, սկսելով Ճենովայէն։ Կը կարծուի թէ ձերբակալութիւնը տեղի ունեցած է սեպտեմբերի կիսուն կամ վերջերը։ Ամբաստանեալը համայնավար չէ, այլ ցանկուսակցական մասնագէտ եւ Լիթվինովի մտերիմը։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, պուլկար համայնավար Տիմիթրով, որ դատուեցաւ Գերմանիոյ խորհրդարանին հրկիզման առթիւ եւ յետոյ Մոսկուա երթալով Կոմինթէրնի ընդհ․ քարտուղար նշանակուեցաւ, ձերբակալուած եւ Սիպերիա աքսորուած է, իբրեւ հետեւանք սպանիական քաղաքականութեան ձախողման։

Սպանիոյ կիներուն թափօրը Մատրիտի մէջ

Զարեքշաբթի կէսօրին կիներու թափօր մը կազմուեցաւ, Մատրիտի գլխաւոր փողոցներուն մէջ․ Տարէց, երիտասարդ, լաւ հագուած կամ աղքատ, բոլոր կիները կը մասնակցէին։ Շատերը գրկած էին իրենց երախաները․ Թափորի ճամբուն վրայ, համազգեստ հագած երիտասարդուհիներ խանութները մտնելով դուրս կը հանէին ծառայող աղջիկները, որպէսզի միանան բազմութեան։ Երթեւեկը դադրեցաւ ամէն կողմ։ Ժամեր տեւեց թափորին անցքը։ Օտար թղթակիցները անցած ատեն կիները կը կեցնէին կառքերը, աղաղակելով․— «Այերը դէպի ճակատ»։ Դրօշի մը վրայ կը կարդացուէր հետեւեալ արձանագրութիւնը․

— « Աւելի լաւ է հերոսներու այրիները դառնալ, քան վախկոտներու կիները »

Կիներու այս ցոյցը եւ ուրիշ ցնցումներ կը վերագրուին արտաքին նախարար Ալվարէզ տէլ Վայոյի, որ զինուորական լիազօր նշանակուած է, վերահաստատելու համար ժողովուրդին մարտական խանդավառութիւնը

200,000 Թ․Կ․ ցոյցը Պրիւսէլի մէջ

« Ռէքսը», Պելճիոյ ֆաշական կազմակերպութիւնը, դղրդացին ցոյց մը կազմակերպած է այս կիրակի, մասնակցութեամբ 200,000 հետեւորդներու, «քշելու համար օրուան կառավարութիւնը»։

Թէեւ այս կազմակերպութեան երիտասարդ վարիչը, Լէօն Տէկրէլ, հակառակ է բռնութեան, բայց կը վախցուի որ ծանր խռովութիւններ ծագին, որովհետեւ ընկերվարականներն ալ մեծ միթինկ մը սարքած են նոյն օրը, մայրաքաղաքին մէջ։ Եթէ երկու ցոյցերն ալ շարժին, ընդհարումները անխուսափելի են։ Ընկերվարականները տարեկան համագումար ունին, եւ «Ռէքս»ի ցոյցը կը նկատեն գրգռիչ քայլ մը՝ իրենց դէմ։ Այս առթիւ կ'ազդարարեն թէ իրենք ալ հազարներ պիտի թափեն փողոցներուն մէջ եւ ամէն բան պիտի ընեն, ֆաշական թափորը խանգարելու համար

Կառավարութիւնը երկու մասի բաժնուած է, այս ցոյցերը արգիլելու կամ արտօնելու հարցին առթիւ Զինուորական նախարար Սփաք (ընկերվարական), որ առջի օր բուռն ճառ մը խօսած էր Ռէքսի դէմ, կը պահանջէ արգիլել անոր ցոյցը, բայց միւս նախարարները կ'առարկեն թէ արգելքը ընդհանուր պէտք է ըլլայ։ Ցոյցին մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին․

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Երէկ, հինգշաբթի, բացուեցաւ արմատական կուսակցութեան տարեկան համագումարը, Բիարիցի մէջ։ Ամբողջ Ֆրանսա եւ նոյնիսկ արտասահման լարուած հետաքրքրութեամբ կը սպասեն այս ժողովի եզքին, որմէ կախում ունի ժողովրդական ճակատի կառավարութեան ճակատագիրը։ Իրողութիւն է որ Փուանքարէի կառավարութիւնը (1928), Տումէրկի գահլիճը (1934) եւ Լավալի գահլիճը (1935) ինկան արմատականներու այս տարեկան համագումարներուն հետեւանքով։ Կացութիւնը փափուկ է նաեւ անոր համար որ, կուսակցութիւնը երկու մասի բաժնուած է, աջ եւ ձախ։ Առաջինները չեն հանդուրժեր համայնավարներու ճնշումին, իսկ ձախերը, որոնք ընդհանրապէս երիտասարդներ են, կը նախընտրեն ընկերվարական - յեղափոխական մեթոտները

Ժողովը պիտի տեւէ մինչեւ կիրակի եւ թերեւս աւելի։ Բացման ճառը խօսեցաւ ազգ․ պաշտպանութեան նախարարը, Պ․ Տալատիէ, որ կուսակցութեան նախագահն է։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու,

Սիրայօժար մասնակցութեամբ տեղւոյս S. F. I. O ի Բ. Մասնաճիւղի։

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, գրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ,

146 Chemin des Chartreux

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՎՐԹԱՆԷՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Կը բանախօսեն MM. LASSALARIÉ (Conseiller Général), F. MAILLE (Conseiller Général), J. FOSSE (Adjoint au Maire), F. MULTEDO (Avocat)

ԸՆԿ ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Ներկայացութեամբ ընկերվարական յայտնի ներկայացուցիչներու

Կ'երգեն ՏԻԿ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ եւ ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, կ'արտասանեն ընկերներ Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ եւ Կ. ԹԻՒԹԷԼԵԱՆ, կը նուագէ ՁԷՕՐԷՔՃԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ։

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ ՀԱՅ ԳԵՂՋԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Ղեկավարութեամբ ՕՐ. ՄԱՆՈՒՇ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ՄԷՋ։

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ԽՆՋՈՅՔ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Պարերուն կը մասնակցի ՓԻԹԹԻ եւ ՔԷԹԻ զոյգը։

Տախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք։

Սրահին մէջ որ եւ է բան ծախել արգիլուած է։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

Կազմակերպուած Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի կողմէն

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Յրգ. թաղապետարանի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Վ. ՉՈՒԼԼԷՐԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՕՐՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈՒ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն ՕՐ. Ս. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ. ԱՐԱՄ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Պ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (ուտ)

Կ'արտասանեն ընկերներ Մ. ՄԻՐՔԷ եւ ԼԵՒՈՆ ԱԼԷՄԵԱՆ։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Մ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն կարող ուժերը։

Տախսերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ՆԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները Երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ. ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը. 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet Կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շաֆրիկեան սրահին մէջ։ Կը խօսի ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ։

Ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՋԷՍԻՆԻ կոմիտէն անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ երեք խումբերու ընկերները, այս կիրակի (25 Հոկտ.), կէսօրէ վերջ ժամը 2 30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

Տիար Բենիամին Վարդավառեան, Այրի Տիկին Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Սիմոնեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յ. Մոսկոֆեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Վարդավառեան (Եգիպտոս) եւ բոլոր պարագաները սրտի խորունկ ցաւով կը ծանուցանեն մահը իրենց կնոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՋԱՊԷԼ Բ. ՎԱՐԴԱՎԱՌԵԱՆԻ

(ՆԻՔՍԱՐՑԻ)

որ կ'երթայ իր մահկանացուն երիտասարդ հասակի մէջ, Ջարեքշաբթի առաւօտ, անժխիթար թողելով իր ամուսինը եւ պարագաները։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Շաբաթ 24 հոկտեմբեր, ցերեկուան ժամը 1.45ին Գուսիքօ հիւանդանոցին մէջ, 71, Rue Cévennes, Paris (15) ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Թիէի գերեզմանատունը․

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԹՂԹԱՏԱՐ

ՈՒՄԱԶԳԱՑԻՆԻ Ալֆորվիլի Ժամ… Ճիւղին ընդհ. ժողովը՝ 24 Հոկտ… շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. Հայ… բին մէջ։ Օրակարգ — Ա — … տեղական մարմինի, Բ. — … Զատգ․մ ժողովի. Գ. — Ցեղային … ցեր եւ ընդ․ուր․թիւն։ Ներկայ … կեդր վարչութեան…

Յ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինօյի … Նաճիւղի վարչութիւնը ժողովի … հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները 24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ եւ շրջակայքի բոլոր … ֆիոնցիները կը հրաւիրուին … կարեւոր խորհրդակցութեան մը … մար, 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ … ժամը 2.30ին, 221 Րիւ Պէլվիլ … Բէտօնի սրճարանը։

Յ. Կ. Խաչի (ՄԱՐՍԷՅԼ) Գուլփ… Թոտոյի եւ Լա Քռօթի ենթամասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ … անդամուհիները 25 Հոկտ… կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, … վարժարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ Ցիգրանակերտի եւ … Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը … դի կ'ունենայ 25 Հոկտ. կիրակի … կոյ ժամը 8.30ին, 32 Ա Լինիե … սրճարանին վերնայարկը։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի.

25 Հոկտ. կիրակի իրիկուն ժամը 8ին, Շաֆրիկեան սրահին մէջ. գեղարուեստական բաժին.

Մուտք 3 ֆրանք։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս կիրակի, 25 Հոկտ., ողբացեալ կոմիտաս վ.ի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ։ Այս առթիւ եկեղեցւոյ երգչախումբը պիտի երգէ ողբացեալ վարդապետին յօրինած պատարագը։ Սկիզբ Ս. պատարագի ժամը 10ին, սկիզբ հոգեհանգստեան պաշտօնի՝ ժամը 11,45ին.

ԳԹՈՒԹՅԱՆ ՊԱԶԱՐ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութ… Որբերու Օգնութեան Մասնաճ… տարեկան գթութեան պազարը … կ'ունենայ 22 Նոյեմբեր, կիրակի … ժամը 15էն սկսեալ, Salle … Goujon ի մէջ, 8 rue Jean Goujon, Paris (8)։

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը՝ չխաչաձեւելու համար։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (140)

ՎԱՐԹՕՆԻՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Գէորգը, կարծես քարացած, զարմանալի յամառութեամբ լռութիւն կը պահէր հօրը գլխուն քով նստած, աչքը անոր այլանդակուած դէմքին։

Բժիշկը երեկոյեան կողմ միայն եկաւ։ Անմիջապէս կիները դուրս հանեց ու քննեց հիւանդը։ Սարգիս Աղօր մարմնի վերի մասը կառ կապոյտ կտրած էր երկար շերտաւոր գծերով։ Կողոսկրներէն երկուքը կոտրուած ու ներս խրուած էին։ Մէկ աչքը ամբողջ ուռած եւ կապտած էր եւ բոլորովին գոցուած, միւսը թէեւ կիսաբաց՝ բայց գիտակցութեան նշոյլ մը իսկ ցոյց չէր տար. Ճակտի մը աչքին պէս պաղ ու անշարժ։ Սարգիս Աղօր գլխուն վրայ երեք հատ ճեղքուածքներ բացուած էին, հաւանաբար Գոնտոլովսկիի խթանի հարուածներու հետեւանքով։ Այդ հարուածներէն մէկը գանկոսկրը կոտրած էր։ Բժիշկը քննութիւնը վերջացնելէ վերջ, գլուխը տրտմօրէն շարժեց։ «Վերջը ժամերու խնդիր է միայն», փսփսաց Վահէի ականջին։

— Ուրեմն, ոչ մէկ յոյս,— հարցուց Վահէն, ինքն ալ համոզուած, որ յուսալու ոչ մէկ հիմ կար։

— Ոչ մէկ յոյս,— ցաւակցաբար յայտնեց բժիշկը.— ուղեղը վնասուած է․ անոր հետեւանքն է այս ընդհանուր անդամալուծութիւնը։

— Ես աւելի կը մտածեմ,— ու Վահէն աչքով ըրաւ Գէորգը ցուցնելով,— աւելի կը մտածեմ անոր մասին …

Բժիշկ Տէր Ցոկորեանը մտահոգուած նայեցաւ Գէորգին։ Այն վայրկեանէն, երբ դրան սեմին վրայ կանգնած՝ Գէորգը տեսած էր հօր այլանդակուած, արիւնլուայ մարմինը, գրեթէ բառ մըն իսկ չէր արտասանած։ Դժգոյն, քարացած դէմքով նստած թախտի մօտ եւ հօր անկենդան ձեռքը ափին մէջ առած՝ աչքը չէր հեռացուցած հօրը դէմքէն։

Վահէն ամէն ժամանակէ աւելի հիմա էր որ պէտք ունէր Գէորգի առողջ դատողութեան, արժէքաւոր գործակցութեան, բայց այդ պայմաններու մէջ այդ մասին մտածելն իսկ աւելորդ էր։ Անոր ըրաւ Վարդանին եւ բժիշկին եւ երեքով միասին դուրս ելան սենեակէն։

Բակին մէջ հաւաքուած էին անհանգիստ եւ բարեկամ ազգականները։ Անոնք անմիջապէս շրջապատեցին համակրելի բժիշկը, որ չփոթած քանի մը յուսատու խօսքեր ըսաւ, եւ խնդրեց հիւանդի մօտ հանդարտ մնալ ու ձայն չհանել։ Սարգիս Աղօր սովորաբար ուրախ տան ուրախ մթնոլորտը արդէն ծանրացած էր ու մեռելատան մը ծանր սուգը հագած։

Երբ տնէն բաւական մը հեռացան, Վահէն հազոց հանելով նստաւ թումբի մը վրայ։ Բժիշկն ու Վարդանն ալ տեղաւորուեցան Վահէի քով։ Երեքն ալ խորապէս ազդուած ու խօսելու անտրամադիր վիճակի մէջ էին։ Կատարուած ոճիրը այնքան քստմնելի, այնքան հրէշային էր, որ մարդ աւելի շուտ կ'ուզէր մոռնալ զայն, քան մտածել արդարութեան մասին։ Ի՞նչ էր զարմանալին կատարուած զարմանութեան մէջ։ Չէ՞ որ այդ բոլորը … դի ունեցած էր յանուն օրէնքի, … նուն քաղաքական կառավարութեան … Գոնտոլովսկին, քանի քանի Գոնտոլովսկիներ կը վխտային կառավարական հաստատութիւններու մէջ … կային պարկեշտ մարդիկ, անոնք … այնքան սակաւաթիւ էին, որ չէին … մարմաւոր ձայն ծպտուն հանելու …

Վահէն յանկարծ ձեռքը թափ … ուաւ։ Պառաւ տատի նման, ողբալու … ծնկուրները ծեծելու ժամանակ չէ … այլ գործելու։ Գլուխը վերցուց ու … կերպներուն դառնալով՝ ըսաւ.

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՀԱՅ ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐՈՒԻ» Ակումբի վար… թիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջ… կայից բոլոր հայ կազմակերպութ… ներէն առանց խտրութեան, հայ… նակցականներ, միութիւններ, … րութիւններ, ակումբներ եւայլն … հաճին իրենց ծրագիրը … տեղեկացնել Ակումբին, … հասցէով - Albert L. Achdjian … F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc Mesnil (S. et O.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 24 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 24 OCTOBRE 1936

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3252

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎՐԴՈՎԻՉ ԱԽՏԱՆՇԱՆՆԵՐ

Սովորական ճշմարտութիւն մը կրկնած պիտի ըլլայինք, ըսելով թէ ծանր է քաղաքական կացութիւնը, եւ ամպեր կը կուտակուին հորիզոնին վրայ, հետզհետէ աւելի թանձրացնելով մթնոլորտը։

Կացութիւնը ծանր է երկար ատենէ ի վեր, եւ աւելի բարդ հանգամանք ստացաւ 1935 մարտ 16էն ասդին, երբ Գերմանիա դիմեց վերազինման, մէկդի դնելով Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ Վերսայլի դաշնագիրը։

Այնուհետեւ ինչ որ կատարեց Գերմանիա, տրամաբանական շարունակութիւնն էր կանխորոշ ծրագրի մը։

Հիթլէր նախ պատիւ եւ հաւասարութիւն կը պահանջէր։ Սկիզբները փորձեց երկուքն ալ ստանալ Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ, եւ դիւանագիտական մարզանքներով, որոնց երբեք չէր հաւատացած։ Այժմ կատարելապէս ապահոված ըլլալով երկուքն ալ, արդէն բռներ է ճամբայ մը որ ուղղակի ազդեցութեան պայքարի, մինչեւ անգամ գերակշռութեան կը տանի։

Այդ օրէն ի վեր, կ'աճի եւ կը խորանայ կացութեան բարդութիւնը, ճշմարիտ լաբիւրինթոսի մը վերածելով միջազգային կեանքը։

Կարելի էր ըսել թէ այսօրուան ահաւոր տագնապը կը բխի բուն իսկ հաշտութեան դաշնագիրներէն, գլուխն ըլլալով անոնց աղբիւրը, Վերսայլը։

Բայց, այդ շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ։ Աւելի լաւ է կանգ առնել օրուան դէպքերուն վրայ, որոնք այնքան պերճախօս են եւ վրդովիչ։

Գերմանիա ապահովեց «պատիւն ու հաւասարութիւնը», բայց չկրցաւ գոհացնել միւս տենչը,— այն որ դիւանագիտօրէն կը կոչուի «ապրելու պահանջ», իսկ իրականին մէջ կը նշանակէ աշխարհակալութիւն կամ ծաւալում։

Արդէն օրակարգի վրայ է գաղթավայրերու խնդիրը։

Այս առթիւ ալ նոյնքան վճռականութիւն կը ցուցնէ հիթլէրական իշխանութիւնը, սակայն ճամբուն վրայ գտնելով Մեծն Բրիտանիան, չափազանց զգուշութեամբ կը շարժի։

Միշտ վճռական՝ միւս պետութեանց հանդէպ, Հիթլէր չուզեր տհաճութիւն պատճառել Անգլիոյ, եւ կը ձգտի անոր բարեացակամութիւնը ապահովել նախապէս։ Այս առաջադրութեամբ ալ, դեսպանութեան պաշտօնը յանձնեց իր մտերիմ խորհրդականին, Ռիպպէնթրոփի, որ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ Լոնտոնի մէջ եւ այլուր։

Իսկ այս փափկանկատութիւնը չի կաշկանդեր իր ձեռքերը, մասնաւորապէս Փաշական Իտալիոյ հանդէպ։

Գաղափարակից եւ գրեթէ ուղեկից, Հիթլէր եւ Մուսոլինի ամէն միջոց կը փորձեն, ամրացնելու համար իրենց միջազգային դիրքը, որպէսզի կարենան աւելի համարձակ խօսիլ Մեծն Բրիտանիոյ հետ։

Եւ ահաւասիկ Պերլինի խորհրդակցութիւնները՝ նախաձեռնութեամբ Մուսոլինիի, որ փափուկ պաշտօն մը վստահած է իր փեսին՝ արտաքին նախարար Չիանոյի։

Որքան ալ հնարագէտ, միջազգային մամուլը ի վիճակի չէ անմիջապէս կամ ամբողջութեամբ իմանալու կանանչ սեղաններու բոլորտիքը կատարուած խօսակցութիւնները։ Ամէնէն ճարպիկ թղթակիցներն ալ կը լսեն, կ'արձանագրեն իրողութիւններ կամ գաղտնիքներ, բայց չեն կրնար բացարձակապէս երաշխաւորել անոնց վաւերականութիւնը։ Գոնէ երկար ատենի համար։

Այսպէս, Պերլինի խօսակցութիւնները չվերջացած, արդէն շրջան կ'ընեն շարք մը «զգայացունց» տեղեկութիւններ։

Լուրի մը համաձայն, Հիթլէր եւ Մուսոլինի մշակած են քառանդամ համաձայնութեան ծրագիր մը, մասնակցութեամբ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ։ Այս դաշնագրէն առաջ, առանձին համաձայնութիւն մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ, երաշխաւորութեամբ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Իտալիա եւ Գերմանիա որ եւ է զինուորական կամ քաղաքական դաշինք չպիտի կնքեն, բայց յանձն պիտի առնեն այսուհետեւ խորհրդակցաբար գործել, որ եւ է կարեւոր հարցի առթիւ որ կապ ունի Եւրոպայի ընդհանուր քաղաքականութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան հետ։

Այս առթիւ, քննուած են նաեւ Միջին Եւրոպայի վերաբերեալ խնդիրներ, փոխադարձ համաձայնութեամբ լուծելու համար վիճելի խնդիրները։ Իսկ ամէնէն կարեւորը,— կ'ըսեն թէ Իտալիա յանձն առած է Գերմանիոյ հետ համախորհուրդ պնդել որ արեւմտեան Եւրոպայի պետութիւնները չխառնուին արեւելեան պետութեանց գործերուն, եւ Խ. Միութիւնը դուրս ձգուի նոր Լոքառնոյէն։

Այս կէտը արդէն վրդովումի մատնած է Մոսկուան։ Կառավարական պաշտօնաթերթը, «Իզվեստիա», նորէն կը հնչեցնէ ահազանգը.

—«Իտալական դիւանագիտութիւնը կը ջանայ միւս մեծ պետութեանց հետ եղած վէճերը լուծել, բաժնելով փոքր պետութեանց հողերը։ Խ. Միութիւնը զօրաւոր է եւ շատ հեռու։ Այնքան դիւրին չէ հասնիլ անոր, իրենց թեւը շատ կարճ է։ Ինչ կը վերաբերի փոքր պետութեանց հողերուն բաժանման, որուն կը ձգտի գլխաւորապէս Իտալիոյ կողմէ ծրագրուած քառանդամ նոր տեսչապետութիւնը, թերեւս աւելի դիւրաւ իրագործելի բան մըն է»։

Վրդովիչ կացութեան մը մէկ ախտանշանն է այս։ Կան դեռ ուրիշներ, սպանիական հարցէն մինչեւ համայնավարներու դէմ ծրագրուած պայքարը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐՈՎ

«Մարսէյյէզ» կ'երգեն ձեռքերը բաց

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, հինգշաբթի օր բացուեցաւ արմատական կուսակցութեան տարեկան համագումարը, Պիարիցի մէջ։ Առաջին օրէն իսկ երեւան եկաւ սուր հակամարտութիւն մը կուսակցութեան աջ եւ ձախ թեւերուն միջեւ։ Երբ ազգ. պաշտպանութեան նախարար Պ. Տալատիէ բեմ եկաւ բացման ճառը խօսելու համար 1400 պատուիրակներու առջեւ, իբրեւ նախագահը կուսակցութեան, աջերը ոտքի ելան եւ «Մարսէյյէզը» թնդացուցին։ Այս ցոյցին ձախերը պատասխանեցին բարձրացնելով իրենց բռունցքները, ինչպէս կ'ընեն ժողովրդական ճակատին հետեւորդները։ Աջերը իբրեւ պատասխան բացին իրենց ափերը, բայց վախնալով որ այս շարժումը կրնայ Փաշական ողջոյն համարուիլ, որոշեցին բացուած պահել իրենց աջ ձեռքին մատները։ Եւ «Մարսէյյէզը» թնդաց աւելի ուժգնութեամբ, մինչ բողոքի կանչեր կը լսուէին բռունցքներու եւ բաց ափերու ցուցահանդէսի մը մէջ։ Ժխորը տեւեց քառորդ ժամ եւ կարճ ընդհատումէ մը վերջը Պ. Տալատիէ կրցաւ խօսիլ իր ճառը։

Կուսակցութեան վարիչը առաջին առթիւ իսկ շեշտեց թէ ինք համաձայն է պահելու ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը, ներկայ հիման վրայ, ինչպէս կ'առաջարկէ տեղական կազմակերպութեանց բանաձեւերուն մեծ մասը։ «Ես համաձայն եմ այդ բանաձեւերուն։ Նոյնիսկ կ'ուզեմ որ յաջողի ժողովրդական ճակատը։ ԵԹԷ ԱՆ ՁԱԽՈՂԻ, ԹՈՅԼ ՏՈՒԷՔ ԸՍԵԼՈՒ ԹԷ ՈՉ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ, ՈՉ ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ — ԻՆՉ ՈՐ ԱԼ ԸԼԼԱՅ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԵԹՈՏԸ — ՊԻՏԻ ԿՐՆԱՆ ՓԱՐԱՏԵԼ ԱՆՈՐ ՓԼՈՒԶՈՒՄԷՆ ԾԱԳԵԼԻՔ ՎՏԱՆԳԸ։ Իրականին մէջ, ներկայ ժամանակները այլեւս թոյլ չեն տար շարունակել աւանդական քաղաքականութեան խաղամանկ խաղերը։ Ժողովրդական ճակատին ապագան կը տնօրինուի ոչ թէ խորհրդարանին մէջ, այլ արհեստանոցներուն, գործարաններուն եւ առեւտուրի մէջ։ Հարկ է վերակենդանացնել երկրին տնտեսական կեանքը, աւելցնել փոխանակութիւնները, պատշաճ զարգացումով թեթեւցնել արտադրութեան ծախքերը։ Այսօր տնտեսական ծրագիրը՝ բացորոշապէս կ'իշխէ քաղաքական ծրագրին վրայ։ Եթէ Ֆրանսական գործունէութիւնը գտնէ իր թափը եւ ուժը, ներկայ բոլոր դժուարութիւնները դիւրաւ պիտի հարթուին։ Ահա՛ բուն խնդիրը»։

Պ. Տալատիէ իր ճառին մէջ բացատրեց թէ ամիսներէ ի վեր հետզհետէ աւելի սրընթաց զինարշաւ մը տեղի կ'ունենայ Ֆրանսայի սահմաններէն դուրս, զինարշաւ՝ ցամաքային, ծովային եւ օդային։ «Նորէն աշխարհի վրայ կը սաւառնի ազգային հակամարտութեանց մահացու ստուերը։ Մինչ մեծ ազգերը ճարտարագործական ճշմարիտ զօրաշարժ մը կը կատարեն ի պաստ իրենց մնայուն հզօր բանակներուն, ուրիշ ազգեր, նուազ ընդարձակ եւ նուազ բազմամարդ, մատնուած՝ լուրջ մտահոգութեանց, չէզոքութիւն կը յայտարարեն, եւ կը պատրաստուին աւելի ուժգնօրէն սպառազինուիլ։ Այս դէպքերուն առջեւ, ինչպէս կարելի չէ չտեսնել Ազգերու Դաշնակցութեան եւ անոր հետ՝ հաւաքական ապահովութեան մեծ եւ ազնիւ գաղափարին տագնապը»։

Մթնոլորտը այսպէս պատկերացնելէ վերջ, Պ. Տալատիէ յիշեց համայնավար կուսակցութեան կողմէ համագումարին ուղղուած նամակը։ Եւ ահա նոր միջադէպ մը,— «անկեցի՛ Մոսկուան»։

ՁԱՅՆ ՄԸ.—Աւելի լաւ կ'ընէք պոռալով «կեցցէ՛ տը լա Ռոք», պարոննե՛ր։

Ժողովը անմիջապէս սկսաւ քննել հողագործական եւ կրթական խնդիրները։ Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ միջին ճամբայ մը պիտի գտնուի պահպանողական եւ ձախակողմեան հոսանքներուն միջեւ, որպէսզի ոչ ժողովրդական ճակատը ճեղքուի, ոչ ալ կուսակցութիւնը։ Արդէն խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, այս ուղղութեամբ, պաշտօնական ժողովէն դուրս։ Առաջին ժողովը գումարեցին արմատական ծերակուտականները, որոնք մեծ մասով կուսակցութեան աջ թեւը կը կազմեն։ Անոնք իրենց խոր դժգոհութիւնը յայտնեցին գործադուլներուն եւ գործարաններու գրաւման դէմ։ Ի վերջոյ չորս հոգինոց պատուիրակութիւն մը ընտրուեցաւ, որպէսզի բանակցի քաղաքական յանձնախումբին մէջ։ Ժողովականները մեծ մասով բաղձանք յայտնեցին որ պահպանուի կուսակցութեան վարդապետութեան ուղղափառութիւնը, ինչպէս եւ խօսքի, աշխատանքի եւ գումարման ազատութիւնը։

*** Կարգ մը թերթեր գրած էին թէ Պ. Ժուհօ Պիարից պիտի երթայ, հանդարտեցնելու համար արմատականները։ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը չգնաց, բայց հեռագիր մը ուղղեց համագումարին, յանուն 5,000,000 արհեստակցականներու, շեշտելով թէ ընկերային բարենորոգումը եւ յառաջդիմութիւնը, որոնք հիմը կը կազմեն ճշմարիտ ժողովրդապետութեան, յառաջ պիտի տարուին օրէնքի եւ բարեկարգութեան սահմանին մէջ»։ Այս հանդիսաւոր հաւաստիքը հաճութեամբ ընդունուեցաւ անոնց կողմէ որոնք կը կասկածէին թէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը համայնավարներու ազդեցութեան տակ ինկած է։

ՄԱՏՐԻՏԻ ԱՆԿՈՒՄԸ ՄՕՏԱԼՈՒՏ

Մայրաքաղաքը Գարթաժենա փոխադրուած

Ռազմաճակատէն հասած վերջին լուրերը անխուսափելի կը համարեն Մատրիտի անկումը։ Շրջակայ գիւղերն ու ամրութիւնները հետզհետէ կ'իյնան ապստամբներու ձեռքը։ Երէկ Նովալքարնէրոյի գրաւումէն վերջը (26 քիլոմեթր Մատրիտէն), ժամէ ժամ կը սպասուէր ուրիշ կարեւոր դիրքի մը, Խաքօրիալի անկումին։ Քաղաքը ամբողջովին պաշարուած է եւ երբ Զօր. Ֆրանքօ գրաւէ զայն, ձեռք անցուցած պիտի ըլլայ Մատրիտի երեք հիմնական ճամբաները։ Ապստամբ օդանաւերը շարունակ թռուցիկներ կը ձգեն Մատրիտի վրայ, պահանջելով անձնատուր ըլլալ։ Վերջին լուրերու համաձայն, մայրաքաղաքը Գարթաժենա փոխադրուած է։ Հանրապետութեան նախագահէն վերջը, նախարարներն ալ կը պատրաստուին Գարթաժենա երթալ։

Ապստամբներու զեկոյցը կ'ըսէ թէ «Թշնամին բոլորովին վհատեցաւ եւ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ԳԱՒԱՌԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Այսօր, շաբաթ, գիշերուան ժամը 8.30ին, Պրէպան Մարսէյյէի սրահին մէջ։

ԼԻՈՆ — Այսօր, շաբաթ, գիշերուան ժամը 8.30ին, Գ. Թաղականարան։

ՎԻԷՆ — Վաղը, կիրակի, կէսօրէ վերջը ժամը 3ին, Սէբէլ Կաթոլիկի սրահին մէջ։

Մանրամասնութիւնները կարդալ Դ. էջ։

«ՍՈՒՐԻՈՅ ԲՆԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԸ ՏԱՒՐՈՍ ԼԵՌՆ Է»

«Ճիւմհուրիյէթ» իր վերջին թիւին մէջ յօդուած մը արտատպելով արաբական թերթէ մը, «ծիծաղելի» կը գտնէ անոր գաղափարները եւ կը յայտարարէ ամենայն ամբարտաւանութեամբ.— «Թրքական տեսակէտը իրաւական հակայ ժայռի մը պէս կեցած է»։

Ահաւասիկ արաբերէն թերթին գրութիւնը (Ֆէթթէ Արապ, 9 հոկտ.).

— «Միշտ քննեցինք այն կէտը թէ Իսքէնտէրունի հանդէպ Թուրքիոյ ցոյց տուած շահագրգռութիւնը նպատակ ունի միայն այդ նահանգի Թուրքերու իրաւունքներուն պաշտպանութի՞ւնը, թէ քաղաքական մասնաւոր նպատակներ կը հետապնդէ։ Մեզի համար անառարկելի՛ իրողութիւն է զոր վերջերս սկսաւ գործածել թուրք մամուլը։ Լեզու մը որ բարեացակամութենէ չի բխիր։

Այս կացութիւնը խոր կասկածներու մղեց մեզ։ Կը հասկցուի թէ Թուրքիա չի ձգտիր միայն ապահովելու Իսքէնտէրունի Թուրքերուն փոքրամասնութեան իրաւունքները, այլեւ քաղաքական ու զինուորական նպատակներ կը սնուցանէ այդ նահանգին հանդէպ եւ կը փափաքի կտրել Սուրիոյ ծոցը որ կը գտնուի Հնդկաստան - Իրան ամէնէն կարճ ճամբուն՝ Իսքէնտէրուն - Պասրա գիծին վրայ։

Ասիկա կրնանք հաստատել բազմաթիւ փաստերով։

1.— Արտասահմանի մէջ ամէն Թուրք կրնայ Թրքահպատակ դառնալ, բայց Իսքէնտէրունի Թուրքերը՝ ոչ։

2.— Թուրքիոյ վարժարաններու աշխարհագրութեան գիրքերուն մէջ իբրեւ Թրքական հող նշանակուած են մինչեւ Իսքէնտէրուն, Հալէպ, Էլճէզիրէ եւ նոյնիսկ Ռայաք երկարող հողերը։

3.— Թուրքիա ամէն տարի Անթաքիացի բազմաթիւ երիտասարդներ կ'ընդունի իր դպրոցներուն մէջ եւ մասնաւորապէս ուշադրութիւն կը դարձնէ որ անոնք ծառայեն իր բանակին մէջ։ Այս տեսակ 300 երիտասարդներ կան։

4.— Անթաքիոյ Թրքական կուսակցութիւնը Անգարայէն կ'առնէ իր հրահանգները, եւ խռովութիւններ կը յարուցանէ սուրիական դաշնագրին կնքումէն ի վեր»։

Ըսել յետոյ թէ Ֆրանքլէն Պույեօն իրաւունք չունէր ստորագրելու Անգարայի դաշնագիրը, անոր իրաւական հանգամանքէ զուրկ ըլլալուն գլխաւոր փաստը այն է որ, չէ վաւերացուած Ազգերու Դաշնակցութենէն։ Կրնանք ըսել թէ Լօզանի եւ Անգարայի դաշնագրերը դաւ մըն են արաբ ազգին դէմ։ Առաջինը մեզ զրկեց մեր բնական սահմանէն՝ Տաւրոսի լեռներէն։ Ֆրանսա պարպեց Կիլիկիան, որ արաբական հող մըն է»։

Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ Իսքէնտէրունի կորուստը նոր հարուած մը պիտի ըլլայ Սուրիոյ համար եւ այսպէս կը շարունակէ. «Հարեւանական իրաւունքները պահպանելու համար, Արաբները պէտք է առաջարկեն Կիլիկիոյ եւ Իսքէնտէրունի ժողովուրդներուն փոխանակումը։ Կիլիկիոյ Արաբները աւելի բազմաթիւ են քան Անթաքիոյ Թուրքերը։ Այս ձեւով Արաբները կ'ազատին Թուրքիոյ ճնշումէն»։

Ո՞վ էր «Քօմիթէճի Ներսէս»

Վիէն, 22 հոկտ. Յառաջ.— «Յառաջ»ի երեքշաբթի օրուան թիւին մէջ կարդացի «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէկ լուրը, որ կ'ըսէր թէ «Քօմիթէճի Ներսէս անուն Հայ մը մեր երկիրը մտած է հարաւային սահմաններէն, երկու անգամ Տէրսիմ գացած եւ վերջերս հետապնդուելով բնաջնջուած է» Եւայլն։

Իսկապէս որ Թուրքերը իրենց ոճիրները պարտակելու եւ պատմութիւն հիւսելու համար մրցակից չունին աշխարհի մէջ։

Ես որ անձնապէս կը ճանչնամ Ներսէսը, ահա քանի մը ճշգրիտ տեղեկութիւններ իր կեանքէն.— «Քօմիթէճի» կարծուած Ներսէսը Խարբերդի շրջանի մօտիկ գիւղերէն Զորդիւղցի էր, զոր Թուրքերը Զօրշիւք կը կոչէին, իսկ Թուրք Թղթակիցը Ծօրճաքցի գրած է։ Ներսէս, 1915 Թրքական համատարած ջարդին ատեն տակաւին պատանի, ինկաւ Թուրքերու ձեռքը. Անոնց արհեստը գողութիւն էր։ Քանի մը տարի յետոյ Ներսէսն ալ վարժեցուցին եւ այնուհետեւ քանի մը Թուրք նշանաւոր գողերու հետ սկսաւ գողութեամբ ապրիլ։ Իր ծնողքը Տէրսիմի շրջանէն գաղթած ըլլալով, բաւական քիւրտ ծանօթներ ունէր այդ կողմերը։ Ներսէս իր ընկերներուն հետ գողութիւնը պարտկելու եւ կառավարութեան ծուղակը չիյնալու համար, երբեմն Տէրսիմ կը փախչէր։ 1922ին երբ մենք տակաւին Խարբերդ էինք, քանի մը Թուրք զինուորական փախստականներու հետ Սուրիա անցաւ, բայց շուտով Խարբերդ վերադարձաւ, եւ կրկին միացաւ իր գող ընկերներուն։ 1926ի վերջերը նորէն Սուրիա եկած էր, ուր ծայրայեղ թշուառութեան մատնուեցաւ եւ ճարահատ զինուոր արձանագրուեցաւ։ Ինչպէս կ'երեւայ Թուրք թերթին պատմութենէն, վերջերս նորէն Խարբերդ գացած է, եւ իր գլուխը դրած է Թրքական կացինին տակ։ Ապահովաբար Թրքական թերթին յիշած «աղէտները» որ իբրեւ թէ Ներսէսէն խարուած են, իր նախկին գող ընկերներն են որոնց միջոցաւ իբրեւ «քօմիթէճի» մատնուած է։

«Քօմիթէճի» կոչուած Ներսէսը գրել-կարդալ անգամ չէր գիտեր.— Գ. Վրէժ։

ՑԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

20 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ Քալվատոսի քարահանքերուն մէջ, պայթումի մը հետեւանքով։ Զոհերուն մէջ է նաեւ ընկերութեան տնօրէնը։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ վարչապետը պատասխանելով անգլիական կառավարութեան հրաւէրին, Լոնտոն պիտի երթայ Նոյեմբեր 9ին։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ՊԵԼԺԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս «Յառաջ» ժամանակին մանրամասնօրէն հաղորդած էր, Պելժիոյ թագաւորը շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ վերջին նախարարական խորհուրդին մէջ, յայտարարելով թէ իր երկիրը պիտի վերադառնայ 1914ի բացարձակ չէզոքութեան քաղաքականութեան, ազատ որ եւ է զինակցութենէ եւ ապահովութեան դաշինքներէ։ Միեւնոյն ատեն Պելժիա համապատասխան միջոցներ ձեռք պիտի առնէ պաշտպանելու համար իր երկիրը, ուժեղացնելով եւ կատարելագործելով փոքրիկ մը վերածելով երկրին պաշտպանութեան բոլոր միջոցները։

Իր դահակալութենէն ի վեր, առաջին անգամն է որ Պելժիոյ երիտասարդ թագաւորը կը նախագահէր նախարարական խորհուրդի մը։ Միապետական երկիրներու մէջ, բացի դժուարանալէն, հազուադէպ է որ սահմանադրական թագաւոր մը հրապարակաւ իր խօսքը ուղղէ ազգին, թելադրելով որ այս կամ այն միջոցները ձեռք առնուին, պաշտպանելու համար երկրին կենսական շահերը։ Նախարարական խորհուրդին կողմէ զինուորական ծրագրին քննութիւնը յարմար առիթ մը ընծայեց թագաւորին, որ բանակին ու պետութեան պետն է, հասարակ ռճերու վրայ գրելու համար Պելժիոյ խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը։

Թագաւորին այս բացառիկ միջամտութիւնը, ինչպէս նաեւ խնդրին միջազգային կարեւորութիւնը մեծ ապաւորութիւն գործեցին անգլիական շրջանակներու, ինչպէս նաեւ ամբողջ Եւրոպայի, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, որ Պելժիոյ զինակիցն է ընդհ. պատերազմէն ի վեր եւ ուղղակի շահագրգռուած իր արեւելեան սահմաններու ապահովութեան հարցով։

Ինչ սկզբունքներու վրայ հիմնուած է Պելժիոյ նոր քաղաքականութիւնը։ Նախ պահէ իր բացարձակ չէզոքութիւնը յետոյ հրաժարիլ հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութենէն, եւ հեռու մնալ այն բոլոր վէճերէն ու կռիւներէն, որոնք կրնան ծագիլ Եւրոպայի մէջ։

Հանդարտ ապագային շրջանին գլուխ՝ Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները, Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ լարուած յարաբերութիւնները, եւ այն վախը որ գերմանական հաւանական արշաւանքի մը խարխափները կրնան իր սահմանին վրայ փոխադրուիլ, ստիպեցին որպէսզի Պելժիա փոխէ իր քաղաքականութիւնը, եւ հեռու մնայ մեծ պետութեանց հակամարտութիւններէն։

Այս նոր որոշումով Պելժիա կը վերադառնայ իր նախապատերազմեան քաղաքականութեան, այսինքն վարել բոլորովին չէզոք քաղաքականութիւն մը, քաշուիլ իր պատեանին մէջ, իր սեփական միջոցներով պաշտպանել իր երկրին ապահովութիւնը եւ արգիլել որ եւ է բանակի մը անցքը իր հողամասէն։ Այս ուղղութեամբ Պելժիա կը կարծէ յառաջն ներքով ծառայած ըլլալ ընդհանուր խաղաղութեան եւ [illegible] խաղաղասէր պետութեանց յարգանքին եւ օժանդակութեան։ Տեղական ըմբռնումով, Պելժիոյ նոր քաղաքականութիւնը բացարձակապէս եւ ամբողջովին պելժիական է, որուն շնորհիւ Պելժիա վստահ պէտք դուրս կը մնայ իր դրացիներուն վէճերէն։

Սակայն խնդիր է գիտնալ թէ իրականութեան մէջ Պելժիա ինչպէս պիտի կրնայ գործադրել իր չէզոքութեան քաղաքականութիւնը։ Աշխարհագրական տեսակէտով շրջապատուած ըլլալով զանազան երկիրներով, Պելժիա կը կազմէ քառուղի մը եւ ենթակայ է դրացի ազգերու արշաւանքներուն։ Իր պատմական անցեալը կը հաստատէ ճշդութիւնը այս անհերքելի իրողութեան։ Արդ, ինչպէս կարելի պիտի ըլլայ այդ իրողութիւնը հաշտեցնել իր նոր քաղաքականութեան հետ։

Միւս կողմէ թագաւորին ճառին մէջ կան կարգ մը կէտեր, որոնք յստակութեան կը կարօտին։ Արդարեւ, Պելժիա ստորագրած ըլլալով Լոքառնոյի դաշինքը, միշտ կապուած կը մնայ իր յանձնառութեանց։ Ասկէ զատ, կարգ մը յանձնառութիւններ ստանձնած է Ազգերու Դաշնակցութեան առթիւ, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի՝ որուն հետ կնքած է զինուորական համաձայնութիւններ։ Հիմակուհիմա մութ կը մնան այս կէտերը, որոնք յետագային քննութեան պիտի ենթարկուին։ Ինչ որ սոյն է առ այժմ, Պելժիա կ'ուզէ բոլորովին ազատ ըլլալ միջազգային քաղաքականութեան մարզին մէջ, նման Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի, իր հակառակորդը չկարենալ որ եւ է համախմբումի մը։ Սակայն առկայ մաս կազմել մեծ պետութեանց որ եւ է համախմբումի մը։ Սակայն ասիկա չի նշանակեր թէ ան պիտի չզգայ իր ռազմական պարտաւորութիւնը։ Այս ուղղութեամբ Պելժիա կը կարծէ նաեւ ենթակայ ըլլալ որ եւ է պատահական պատերազմի մը փաստերին։

Ֆրանքօ-պելժ. զինակցութեան խզումով, Թագաւորը կ'ուզէ մասամբ գոհացում տալ, աջակողմեան ծայրայեղ տարրերուն, մանաւանդ նոր խմբակցութեան մը, որ վերջերս կազմուեցաւ Ռեքսերու եւ ազգայնական Ֆլամաններու միացումով։ Ռեքսերու մասին ուրիշ առիթներով խօսած ենք։ Գալով ազգայնական Ֆլամաններուն, որոնց տասնեակ մը երեսփոխան կը հաշուեն խորհրդարանին մէջ, կը ձգտին Ֆլաման գաւառներու կատարեալ անկախութեան։

Անցողակի ըսենք թէ Պելժիոյ մէջ գոյութիւն ունին երկու որոշ ցեղախումբեր՝ Ֆլամաններ եւ Վալոններ։ Ֆլամանները կ'ապրին Պելժիոյ հիւսիսային եւ հիւսիս արեւելեան հողամասերուն մէջ եւ կը խօսին Ֆլամաներէն, որ մեծ նմանութիւն ունի գերմաներէնին հետ, իսկ Վալոնները կը բնակին Ֆրանսայի սահմանամերձ գաւառներու մէջ եւ կը խօսին վալոներէն, որ ֆրանսերէնի ապականեալ մէկ ձեւն է։ Ցեղական եւ լեզուական պատճառներով, դարերէ ի վեր խոր մրցակցութիւն մը եւ ատելութիւն մը գոյութիւն ունի Ֆլամաններու եւ Վալոններու միջեւ, որոնց առաջինները գերմանասէր են, իսկ վերջինները ֆրանսասէր։ Լեզուական հարցը հինէն ի վեր զբաղեցուցած է պելժ կառավարութիւնները, առանց գոհացուցիչ ու վերջնական լուծում մը տալու խնդրին։ Երբեմն վէճերն ու անհամաձայնութիւնները սուր հանգամանք մը առած են, խանգարելով ներքին միութիւնն ու համերաշխութիւնը։

Տէկրէլ, որ Վալոն է եւ առաջնորդը «Ռեքսի» շարժումին, ան ալ իր կարգին կ'ուզէ անջատել վալոն գաւառները եւ Պելժիան վերածել դաշնակցական պետութիւններու (états fedéraux).

Ազգայնական Ֆլամաններու եւ Ռեքսերու միջեւ գոյութիւն ունին տեսակէտներու հետեւեալ նմանութիւնները։

Երկու խմբակցութեանց ալ նպատակն է վերջ տալ քաղաքական կուսակցութեանց պայքարներու դրութեան, ընկերութիւնը կազմակերպել ընկերակցական կամ արհեստակցական դրութեան վրայ։ Ունենալ իշխանապետական վարչաձեւ մը, կրօնքը անջատել քաղաքականութենէն, բուռն պայքար մղել համայնավարութեան դէմ, եւ երկիրը ազատ պահել արտաքին կռիւներէ։ Առ այժմ խնդրոյ առարկայ չէ միապետական վարչաձեւը։ Երկուքն ալ համակիր են հիթլերական Գերմանիոյ եւ հակառակ ֆրանսական զինակցութեան։

Ցաւալի է տեսնել թէ Պելժիոյ պէս փոքրիկ երկիր մը, փոխանակ հոծ ու միացեալ զանգուած մը կազմելու, փառակուած է ներքին վէճերով ու անհամաձայնութիւններով, որոնք կը տկարացնեն երկիրը եւ կը սպառնան անոր միասնականութեան ու անկախութեան։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԵՐՈՒՍԻ

ՆՈՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Պատահական աշխատակից մը Պոլսէն՝ հետեւեալ թղթակցութիւնը կը հրատարակէ Լոնտոնի Օպզըրվըր շաբաթաթերթին մէջ —

Անգլիոյ Էտուըրտ թագաւորը իր վերջին Միջերկրականեան պտոյտին ատեն մեծ ժողովրդականութիւն շահեցաւ հոն ուր այցելեց, բայց անտարակոյս Թուրքիոյ մէջ էր որ խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ, նկատառելով անոր որ Թուրքը ճակատագրապաշտ է եւ անընդունակ դիւրութեամբ խանդավառուելու որ եւ է երեւոյթի առջեւ։ Եւ յետոյ պէտք չէ մոռնալ որ ան մեր դաշնակիցը չէր ընդհանուր պատերազմին մէջ։

Արդարեւ տակաւին քանի մը տարի առաջ Թուրքիա իր ամէնէն ոխերիմ թշնամին կը նկատէր Մեծն Բրիտանիան եւ յատկապէս տրամադիր էր օժանդակելու որ եւ է խռովութեան որ կը ձգտէր ցնցելու Անգլիոյ հեղինակութիւնը Ասիոյ մէջ։ Մերձաւոր Արեւելքի եւ կեդրոնական Ասիոյ «մեծ-բազարթնայ» ժողովուրդները տակաւին իրենց աչքերը յառած են դէպի Էնկիւրի, հոգեկէս առաջնորդուելու եւ ղեկավարութիւն ստանալու համար։ Բայց եւ այնպէս Թուրքիա հիմա կ'աշխատի բարեկամութիւն մը շահիլ Մեծն Բրիտանիոյ հետ։ Իր իմաստուն եւ փորձառու նախագահը՝ Քեմալ Աթաթիւրք հասած է այն եզրակացութեան թէ Մեծն Բրիտանիոյ հետապնդած նպատակները չեն հակառակ թրքական շահերուն։

1919ին եւ 1922ին Թուրքիան ըմբոստացաւ յաղթական պետութեանց, մանաւանդ Անգլիոյ նուաստացուցիչ քաղաքականութեան դէմ։ Հիմա արդէն Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը Նեղուցներու նկատմամբ նոր կարգադրութիւնով դարմանած է Լօզանի դաշնագրին պատճառած դառնութիւնները։ Մնացորդը Թուրքիա լիուլի գոհացում ստացած ըլլալով, կ'ընդունի որ Անգլիան խաղաղութեան գլխաւոր երաշխիքն է Միջերկրականի մէջ թէ այլուր։ Թուրքեւանգլիական բարեկամութիւնը դանդաղ բայց տեւականօրէն կը մշակուէր քանի մը ամիսներ եւ խտացաւ. թագաւորին այցելութիւնը Աթաթուրքին, որուն հետ չորս անգամ տեսակցեցաւ, աւելի եւս ամրապնդեց զայն։

Թուրքերը հիմա հպարտութիւն կը զգան որ իրենց նախագահը յաջողեցաւ վերստանալ Նեղուցներու ազատութիւնը։ Սուլթաններու օրով ազգային ինքնագիտակցութիւն գոյութիւն չունէր Թուրքիոյ մէջ. բայց տարբեր է կացութիւնը այժմ։ Տիրող վարչաձեւին ուժին մասին գաղափար մը կուտայ այն պարագան որ դաշնագրի մը անորոշ տրամադրութիւնները արգիլելու եւ այդ առթիւ ժողովուրդին զգացումները հրահրելու համար Թուրքիոյ վարիչները սուր շարժելու պէտք չեն ունեցած։ Կը կարծուէր թէ Թուրքիա անմիջապէս պիտի սկսէր ամրացնել Նեղուցները։ Տարտանէլէն անցայ եւ տեսայ որ անոնք տակաւին չեն ամրացուեր։

Գաւառնապէս երկրին մայրաքաղաքը Էնկիւրին է, թէեւ առեւտուրին ընթացքին Պոլսէն է որ կը կառավարէ այդ գերը։ Նախագահը ամառը կ'անցընէ Պոլսոյ իր սեփական ապարանքին մէջ։ Շատ անգամ օրուան աշխատանքէն յետոյ, ուշ ատեն քաղաք կուգայ եւ Փարք պանդոկը կ'այցելէ՝ նաւագնացումը դիտելու համար։ Շատ աշխատասէր է եւ իր ձեռքին մէջ առած է իշխանութիւնը։

Աթաթիւրք պիտի ուզէր արդիական երկիր մը դարձնել Թուրքիան։ Հարց մըն է որուն դժուար է պատասխանել եւ կարգ մը չէզոք դիտողներ տարակոյս ունին այդ մասին։ Ամէն պարագայի մէջ, կարեւոր աշխատանքներ կատարուած են այդ ուղղութեամբ։ Թուրքերը նպատակ չունին ինքնաբաւ երկիր մը վերածելու իրենց հայրենիքը, ինչպէս կը բացատրեն ինծի, բայց ճիգ կը թափեն ճարտարարուեստներ հիմնելու այն շրջաններուն մէջ ուր անոնց գոյութիւնը կրնայ անդրադառնալ հում նիւթերու առատութիւնով։

— Մեր նպատակը չէ ինքնաբաւութեամբ վարել երկիրը, ինչպէս կ'ընեն Գերմանները դիտել կուտար խօսակիցս. ոչ ալ կ'ուզենք ընդօրինակել Ռուսերուն «ազգայնացումը»։ Եթէ կարգ մը կարեւոր ճարտարարուեստական հիմնարկութիւններ եւ դրամատուներ պետութեան փոխանցուած են, պատճառը այն է որ մեր երկրին մէջ դրամագլուխի եւ աշխատանքի վէճ գոյութիւն ունեցած չէ մինչեւ հիմա եւ չենք ուզեր որ խոշոր հարստութիւններ դիզուին, որոնց հետեւանքը կ'ըլլայ դասակարգային պայքարը։

Թուրքիոյ առեւտուրը բարգաւաճ կացութեան մէջ է հիմա եւ անգործութիւն չկայ. գիներու բարձրացում մը կը շեշտուի հետզհետէ, որովհետեւ Գերմանիա մեծ քանակութեամբ երկրագործական արտադրութիւններ կը գնէ. արտածումներուն հարիւրին վաթսունը կ'ապահովեն Գերմանացիները, ինչպէս ծխախոտ, թուզ, հաչիչ եւն.։

Թուրքիա կ'աշխատի իր առեւտրական կապերը զօրացնել ուրիշ երկիրներու հետ ալ եւ մանաւանդ տրամադրութիւն մը կայ ընդարձակելու համար Թուրքեւանգլիական առեւտուրը.

[illegible] Ի ՄԵՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ — Հարկ կը տեսնեմ, ի պէտս [illegible] դիտաւորելոց (անոնց համար որոնց նպատակը ուղիղ է), կրկնել թէ ռիւ գրական լեզուին մէջ անգործածելի բայով, բառով, ածանց կամ բարդ անուններ չեն հնուիր եւ, հետեւաբար, անոնց չի պատշաճիր գրական լեզուին որ եւ է սահմանը, որ գոյական չինէ կամ մակբայ, կամ ածական։ Օրինակ Սխալ է ուշացում բառը. ուշանալ չկայ գրականին մէջ, այլ կայ յապաղիլ, յամենալ։ Ուստի պէտք է ըսել յապաղում, յամեցում։ Սխալ է ըսել յիշեցում, յիշեցնել ձեւը չկայ գրականին մէջ։ Պէտք է ըսել վերյիշում։ «Արդէն Ֆրանսերէնին մէջ ալ վերյիշումին համապատասխանն է [illegible]ocation, նոյնը գերմաներէնին մէջ։ Ինչպէս ըսաւ չեն ըսեր [illegible], այլ յապաղում, այս իսկ ձեւով ուշացումն ալ ոչ ուղիղ է ոչ ալ ճաշակաւոր։ Վազցնելէն չեն հաներ վազեցում, խմցնելէն՝ խմեցում, կերցնելէն կերուցում այլանդակ ձեւերը, այլ գրականին մէջ գործածական վարելու ձեւերը կուտան — ընթացք, արբումն կամ արբեցում, ուտեստ, կերակրում, կամ ընդհանրապէս այս կերպով կը խորհիմ թէ այս սկզբունքով փրկուած է այլ եւս մեր ընթերցողներուն համար իրենց ոչ ոճը, ոչ թերթը յանդուգն չկայ, քու եւ մի [illegible]։ Բայց յետոյ ուղղութիւնն ալ տարբեր բան է։ [illegible] բերել թէ արդի, չես կրնար կողմնացոյցին կամ ղեկին նկատմամբ երթալ։

Անցեալ օր տեղ մը տեսայ գրուած «Զանախնդրութիւն» ու մինչեւ այս բառին չեմ կրցած մեկնաբանել այդ բառը, որ գործածուած էր հրամշտութեան մասին խօսող յօդուածի մը մէջ։ Զանախնդրութիւն անիմաստ բառը ինչ գործ ունի ներքաշնակութեան մօտ։

Սիրելի Արազ, անցեալ անգամ այդ ժխտականին համար ըսինք թէ [illegible] մը գաղեր [illegible] նաեւ եղեր է, եւ [illegible] նաեւ ալ, խելքին փչելով, եղեր է ազնիւրոյ։ Նոյն ձեւին վրայ այսօր կը յիշեցնեմ ապրուստ. Այս շատ ձեւաւոր բառը ժողովուրդը շատ քիչ կը գործածէ մեր լաւագոյն գրողներուն կողմէ, թերեւս այն պատճառով որ քաջածանօթ չեն կազմութեան։ Ապրուստ կը նշանակէ ապրելու, շահ, անդրադառնալ գոր օրինակ՝ յաղթականներ ապրուստ գտնելու մէկի համար, անոնց բռնած պարզագոյն պէս, ապրուստութիւն էր։ Գալով կազմութեան — [illegible] ժխտական եւ բառ ... Մի՛ քննիր, կամ հեգնանքի անկիւն մը՛ չինես չըթուելքիդ ծայրը, որովհետեւ հոս սորվեցած եմ .. քանասիրութիւն ընել, այսպէս — հայեւրոպ այս բառը նոյն բանն է անգլիերէն [illegible], գերմաներէն recht (ուղիղ)ին հետ (իրաւունք, ուղիղ)։

Այս «հոգհոսութեան» պէտք անգամ չկար, կը բաւէր ըսել, ուրեմն, թէ ապրուստ լաւ կազմուած բառ մըն է, [illegible] կարելի է ընդհանրացնել արդի գրական լեզուին մէջ։ Այս գիրին մէջ ոգաշնչելի յարմարութեամբ գործածուած է հետեւեալ կերպով.

Երբ Քրիստոս երկու աւազակներուն մէջէն խաչեցին, աջակողմեան հրեաներու աչքը մտնելու համար նկատել նախատել, արհամարհել գտիրեցին իսկ ձախակողմինը դարձաւ բառ անոր. - Այս մարդ, մեր չարիքներուն արժանի պատիժ կը կրենք, իսկ [illegible] կը բաւէ, չէ

** Սիրելի Արազ, արձակուրդէ [illegible] գործողներուն վճռակէն կը հակառակ [illegible] այժմ ծանր պատասխանատու չեն [illegible] մը թեթեւ երթանք, [illegible] գոյն հիգերու անկեղծութեամբ։ Դիտա՞ծ էք արդեօք որ կարգ մը բառերու ը գիրը կ'իյնայ, նոյն իսկ [illegible] վօրական ձեւով։ Այսպէս՝ ունենք [illegible], որ կ'ըլլայ ամառ. ունենք [illegible] որ կ'ըլլայ խոհ — մտախորհ կամ [illegible] տախոհ։ Կա՛յ նաեւ յայտնապէս [illegible] որ եղած է [illegible] պէտք եղածէն, աւելի [illegible] գործածել յաջողի։ Կը յիշէք անշուշտ, թէ գիրը ժխտական մասնիկ է — տեսակ, տղէտ, ամօթ, ամարդի, [illegible] կար — Կարծեմ, գաղափարներս այս կարգին վրայ, բառած է ձեզի թէ գիրեր կան որ իրարու անց կը ծածուած են, ու տառերէն թերեւս իմաստի եղանակաւորում միայն [illegible] բերելով Այսպէս՝ ծ գործածուած իբրեւ գ արդէն այս երկու գիրերուն ձեւը, իրարու տարբերութեան հետեւաբար նմանութիւն մը ցոյց կուտայ . . բանասիրութիւն(ն) բանահիւսութեան պահանջով, նոյն իմաստով, [illegible], [illegible], ծածանել, բռնութիւն սասանելու կամ սասանելու ոտք, վով, ծով։ Հակիրճ, Կարճ, Կրճ Կրճիմ (անջրպետ) բառերուն մէջ արդէն որոշ նմանութիւն կը տեսնենք, սիրելի Արազ. Կրնաս, այս մասին խորհրդածել... բանասէրներուն հետ։ Համատոսին ու Կարճատոսին [illegible] հայերէնին մէկ ձեւն է - այսպէս՝ բոլորը հոծ ...այն, կարճը անտեղել։

Ապրուստին պէս շատ քիչ կամ բնաւ չգործածուած բառ մըն ալ կայ — անհատոչեայ, շատ գեղեցիկ, պէտք առնել, մանաւանդ, պիտանացու քանի որ անփոխարինելի է, եթէ ուշք դիտել ու ճշդել։ Արդէն բառին կազմութիւնն ալ նշանակալից է, ինչ նշանակ է — Նախ կայ ... (հատ) փառահասութիւն իմաստով, յետոյ [illegible] նախդիրը, իբրեւ, համար (վասն) նշանակութեամբ, ուրեմն փառահասութեան կամ ուրիշը փառահասցնելու համար տրուած խօսքը, դրամը (փէշ) առհասարակ է (Նիւթական մխանդամայն բարոյական իմաստով, ուրեմն)։ Ծոեր կայ հայ ժառանգը, այսինքն ան՝ որ կայ առ բառերուն մէջ — դուզնաքեայ, ոչնչաքեայ։ Կը մնայ Հ գիրը, այսինքն՝ ան՝ որ է եղած է դուզնաքեային եւ ոչնչաքեային մէջ։ Երեւոյթը գիտեցէք ու անցէք։ Մեր դասարանը գործնական մարդոց վարարան է, մեր աշակերտները անանկ շատ բարակ չեն փնտռեր, ինչ որ օգտակար չէ ոչ իրենց ոչ ալ ․․ ուսուցիչին համար։ Մենք գործը, փորձը կը նայինք, ամէն տեսն խակութեան չենք երթար, այդ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

«Գիտական Ընկերութեան» մը զարգին էր տրուած անոր ... Այդ ընկերութիւնը ամէն կողմ վարժարաններ պիտի հիմնէր, կիրակի օրերը՝ պատարագէն յետոյ՝ դասախօսութիւններ պիտի սարքէր։ Մէկ խօսքով՝ ժողովուրդը պիտի միացնէր։ Օսմանեան կառավարութիւնն ու Թուրքերը գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար, առոր հանդէպ ալ մեղկութիւն ցոյց տուած էին։

Արդարեւ նոյնն նկայ գաղափարական հոսանքները ալ այս զօրացած էին։ Թուրք Հայերու անմեղ ու թարմատ ուղեղները թունաւորուած էին։ Պիլիստարար երկու բանակաւ շուրջ կը դառնային այն երգերն ու բանաստեղծութիւնները, որոնք գաղտնի մէջ կը կարդացուէին։ Այդ երկու բառերն ալ հետեւեալներն էին.

Հայրենիք... Հայաստան..

Ո՞ր էր «Հայրենիք»ը։ Ո՞վ էր «Թշնամին».. Ո՛չ կառավարութիւնը եւ ոչ ալ Թուրքերը խելք էին բերեր այդ հարցումները ուղղել։ Որովհետեւ, այդ շրջանին, կառավարութիւնն ու Թուրքերը մեծ մասով իրենց ուղեղներուն մէջ այդ երկու բառերուն տեղ չէին տուած։ Այդ էր պատճառը որ, Հայոց վարժարաններուն մէջ, «վկայականի եւ մրցանակի բաշխման» կամ այլ հանդէսներու ատեն, դպրոց հրաւիրուած պաշտօնական անձեր նոյն Թուրքեր անուշ անուշ կ'ունկնդրէին այն բոլոր երգերը, քերթուածները, ճառերը եւ մաղթանքները, որոնք, բոլորն ալ, այդ երկու բառերուն շուրջ կը դառնային․․ Անոնք, բոլորովին անտեղեակ ըլլալով որ այդ բոլոր թերութեան հասցէին մէկ մէկ ծանր անարգանքներ են.

Պատիւ հայ տղոց մաշալլահ, մերիններէն շատ աւելի ընդունակ են ... Շատ կրակոտ բաներ են ...

Ըսելով կը գնահատէին այն հայ-գային խառվքը, որ այդ տղոց հեղքներուն մէջ կը ներարկուէր իրենց ուսուցիչներուն կողմէ. Սերո՞նք, խեղճ անգէտներ, Անգիրներ, ..

1880ին, առաջին անգամ ըլլալով, Կարնոյ մէջ զինեալ խմբեր կազմակերպութիւնը սկսաւ։ Այս կազմակերպութիւնը, որ բաղկացած էր հայ երիտասարդներէ, «Զինակիցներ» (silahlı) կոչուեցաւ։ Ու շատ ընդունելութիւն գտաւ։

1882ին՝ ցարական կառավարութիւնը Թիֆլիսի մէջ երեւան հանեց յեղափոխական կարեւոր շարժում մը։ Այս շարժումը պիտի թափանցէր եւ Թուրքիա։ Ցարական կառավարութիւնը ամէնէն ուժեղ միջոցներով կոտրեց ճնշեց։ Փակեց «Մշակ» թերթը Մուշաէ, որ կը հրատարակուէր Թիֆլիսի մէջ։ Շատ ծանր միջոցներ ձեռք առաւ Հայերուն դէմ Մարգարր կաթողիկոս բռաւ։ Այս մարդը թունդ ցարական մըն էր։ Պարտականութիւնն էր՝ աչք բանալ չտալ հայ յեղափոխականներուն եւ ամբողջ ազգը խիստ հսկողութեան մը ներքեւ առնել։

Հայ յեղափոխականները չէին կրցած հանդուրժել այս ճնշումին։ Անցած էին Թուրքիա . . Այդ միջին, Պոլսոյ մէջ, պատրիարքական աթոռն էր գրաւած «Ցարութիւն Վեհապետեան» (Ցարութիւն Վեհապետեան)։ Այս անձը շատ մաքուր սրտի տէր եւ Թուրքերու անկեղծ բարեկամ մըն էր։ Անմիջապէս յառաջ նետուեցաւ։ Խորհուրդներ տուաւ, աշխատեցաւ կասեցնել ըմբոստութեան հոսանքները, որոնք «Արարատ» լեռնէրէն կուգային։ Բայց, հանդիպեցաւ ոչ միայն ըմբոստներուն, այլ եւ կարգ մը քահանաներու անարգանքներուն, որոնք այլ եւս ամբողջովին թունաւորուած էին։ Հազիւ երեք տարի կրցաւ մնալ պատրիարքական աթոռին վրայ ու քաշուելու ստիպուեցաւ։

— «Հայաստանցիները» ուղեցին պատրիարք ընել Նարպէյ անուն քահանայ մը (Նարպէյ [illegible] պիր փափազ)։ Նարպէյը յեղափոխական կը կարծէին։ Մինչդեռ, այդ խորամանկ մարդը, փառքի ու շահու չափազանց սիրահար ըլլալով, գիտէր Հայաստանցիները ճարտարութեամբ գործածել ու այդպէս կը ձեւացնէր ինքզինքը։ Թէեւ պաշտօնական հանգամանք մը չունէր, բայց Անատոլուի կաթողիկոսական կեդրոններուն հետ կը թղթակցէր եւ անոնց ուղղութիւն կուտար։

Այս ուղղութիւնները կարեւոր հիմքերու կը յենուին։ Այլ եւս, Թուրքերուն եւ Հայերուն միջեւ ծնող հասարակ վէճ մը, պահանջատիրոջ մը եւ պարտատիրոջ մը միջեւ ծագում առած ամենակարեւոր բանավէճ մը անմիջապէս արձագանգ կը գտնէր հիւպատոսութեանց մօտ։ Իսկ այս վէճերը վերջիններուն միջոցաւ ալ՝ որպէս «կարեւոր դէպքեր» Եւրոպայի քաղաքական կեդրոններուն մէջ հասանքներ յառաջ կուգային Թուրքերուն դէմ։

— 1885ին՝ Վանի վարժարանի ուսուցիչներէն «Մկրտիչ Փորթուգալեան» (Portukalyan) անուն մէկը, իբրեւ թէ Թուրքերու հալածանքէն փախէր — Եւրոպա գնացեր։ Այս մարդը հոն Մինաս Չերազ (Çeraz) անուն յեղափոխականի մը միացաւ։ Մէկը Մարսիլիոյ մէջ, միւսը Փարիզ՝ անոնք սկսան երկու թերթ հրատարակել։ Ու այդ երկու թերթերուն ալ «Հայաստան» անունը դրին։

Մինաս Չերազ լաւ խօսող մըն էր։ Մինչ մէկ կողմէ իր թերթը կը հրատարակէր, միւս կողմէ ալ կրակոտ ճառեր խօսելու սկսած էր։ Քիչ ատենուան մէջ, Եւրոպայի,— բայց մանաւանդ Ամերիկայի — մէջ ուշադրութիւն հրաւիրեց ...

Այլ եւս՝ Թուրքերը՝ Քիւրտ, իսկ Հայերը՝ այդ գաւառի Քիւրտին թաթին տակ ինկած։ Կաթնկեր գառնուկի հանգամանքն էին ստացած (Իբրեւ կապէս) ուշադրութեան արժանի բան մը եթէ կայ, այդ ալ այն է, որ Անատոլուի մէջ մէկ հատիկ Հայու քիթը դեռ արիւնած չէր։ Մինչդեռ, թէ Եւրոպացիները եւ թէ Ամերիկացիները այս պարագան ուշադրօրէն ճշդելու եւ քննելու անհրաժեշտութիւնն իսկ չէին զգար։

Դարձեալ 1885ին, հայ յեղափոխականները ուղեցին փորձ մը ձեռնարկել «Միրհասան»ի մը (առաջնորդ) ընտրութեան խնդիրը պատրուակ ծառայեցնելով, Վանի մէջ յեղափոխական շարժում մը սկսան։ Կառավարութիւնը անմիջապէս առաջքը առաւ այդ շարժումին։ Բայց ինչ օգուտ, յեղափոխութեան ոգին այլ եւս ամէն կողմ տարածուած էր։ Վանի յեղափոխութեան յաջորդեցին փոքրիկ ըմբոստութիւններ՝ Մուշի եւ Ալաշկերտի մէջ։ Իսկ ասոնց պատճառն էր տուրք չտալու ցանկութիւնը։

(4)

(Թան - Միլլիէթ)

Մեր դարմանատունները

— • —

Ամէն անգամ որ ականատես կ'ըլլամ մեր ժողովուրդին գերագոյն ճիգին՝ բան մը ընելու, անպատճառ գործ մը ընելու, չեղածէն գործ մը բան մը յղելու եւ բնո չըլլալու համար մտահոգ քերելու, կը մոռնամ իր բոլոր թերութիւնները

Դարմանատուներ, — ի՞նչ անօգուտ բառ մեր ունկերուն, պիտի մտածէինք առաջին առթիւ, երբ ամէն մէկ քայլափոխին հիւանդանոց, դարմանատուն, ամէն օրինակի կայաններ կը վխտան այս մեծ ոստանին իւրաքանչիւր թաղին մէջ։ Եւ սակայն դացէք եւ ձեր աչքերով տեսէք թէ այդ կառավարութենական թժշկական կայաններու ինչ նախախնամական դեր կը կատարեն յաճախ, կիս կատար ու չատ տարբեր բաներով թերի մեր դարմանատուները։ Զհաշուելով Ռուսերը, հայերն միայն մտաբերել ուրիշ գաղթականական խումբեր Ֆրանսայի մէջ, որ մեզի պէս նման ինքնուրոյն ապրելու ճիգը հասցուցած ըլլան մինչեւ փոքրամասնութեանց իրաւունքներէն, կարծես բանի խլուած։

Միութիւններ, դպրոցներ, մարզական եւ սկաուտական կազմակերպութիւններ, մամուլ, մշակութային զանազան ձեռնարկներ, մատենադարան, երգեցիկ խումբեր, թատերական փորձեր ու վերջապէս դարմանատուներ, — ահա գլխաւորները այն ջանքերուն, որոնց շնորհիւ կը թեթեւնան մեր հոգերը։

Կ'ուզէի այսօր ձեր ուշադրութեան յանձնել միայն դարմանատուները։ Առաջինը Փարիզի եկեղեցիին բակը հաստատուած Տիկ. Միութեան րուժարանն է, որ տասնըմէկ տարիէ ի վեր կը գործէ անխափան։ Միութեան եւ մանաւանդ անոր նախագահին՝ բժիշկ Քօլօլեանի ջանքերով։

Շաբաթը երկու օր, երկուշաբթի եւ ուրբաթ կէս օրէ առաջ բաց է ան ամէնուր ամէն դասակարգի առջեւ։ Հոն է ծերուկ մամիկը, որ չի կրնար բառ մը ֆրանսերէն խօսիլ օտար բժիշկին հետ, հոն է իր երախային թոթովախօս մայրը, որ չուզեր է թէ ինչպէս բացատրէ իր զաւկին հիւանդութեան յատկանիշները ֆրանսացի բժիշկին։ Հոն է եւ սա երէկուան կտրիճը որ իր լեռներու առողջ կլիմայէն ինկած աս խոնաւ մշուշին մէջ, հազիւ թէ հասկնայ իր ունեցած ցաւը եւ չուզէ իսկ հաւատալ անոր։

Կը կմկմայ, բայց չի յուսահատիր, գիտէ թէ դէմը նստող իր հայրենակից բժիշկը համբերութեամբ մտիկ կ'ընէ զինքը, կը հասկնայ ոչ միայն իր ֆիզիքական, այլ եւ բարոյական ցաւը, զինքը յոյսին վերադարձնող խօսք մը ունի շրթունքին վրայ, ծանօթ իր կենցաղին, երկրէն բերած սովորութիւն, անդրադարձութիւն ու մանաւանդ այն ախտերուն, որ նոյնպէս հետը բերած է անապատներէն եւ զաղթի յաճախ ամենօրեայ պայմաններէն, ինչպէս նիւթական պակասութեամբ եւ մաքրասիրութեան պակասութեամբ գրազողները չեն վերանար մինչեւ իսկը իրենց մահուան։ — Ըրովհետեւ ի՞նչ պիտի պատասխանէք հիմա, երբ լուսաւոր հրճանատուրը մը, գիւղէ Գ. Հրաչեայ Ցէրունի, փորձուի համեմել, թէ ի՞նչպէս բարակ (նուրբ) բառը կը նշանակէ նաեւ որսական կենդանին եւ ճամբայ բանայ դէպի անել մը.

ՏԱՐԱԶ

ներէն։

Այսպէս սպասման սրահին մէջ հաւաքուած հիւանդներէն կ'անցնիմ ներս, բժիշկին սենեակը։ Երիտասարդ բժիշկ մը, Տոքթ. Կէօվճեան նստած է հիւանդին դէմ, որ անցած է նախ Միութեան հերթապահ անդամուհիին արձանագրութեան տետրակէն։ Օր. Գոլֆայեան է որ ընդհանրապէս կը կատարէ այդ աշխատանքը, իսկ ոտքի կեցող Տէր և Տիկ. Թամամշեաններ դեղերու պատրաստութեամբ եւ մատակարարութեամբ կը զբաղին արդէն։ Քննութեան յատուկ առանձին խուց մը եւս բաժին կը կազմէ դարմանատան։ Այս բոլորին վրայ հսկող աչքն է Տոքթ. Քօլօլեան, որ հոն է ամէն ուրբաթ եւ ինքն ալ կը զբաղի հիւանդներու քննութեամբ։

Պատերու դարակները լեցուն են դեղերով, ընդհանրապէս բժիշկներու կողմէ զրկուած նմոյշներ։ Դեղագործներ ալ կը պատրաստուին հոն երբեմն, երբ թոյլ տայ իրենց պաշարը, բայց դժգոհ են իրենք ալ այդ մատակարարութենէն, չէ՞ որ ստիպուած կ'ըլլան երբեմն հիւանդը յարմարցնել դեղերու, քանի որ շատ են ծախքերը դարմանատան եւ հասոյթները անբաւարար։

— Քանի՞ հիւանդ կ'ունենաք ընդհանրապէս։

— Օրական 40—50։

Շաբաթը մօտ 100 հոգի կ'անցնին ուրեմն այդ կայանէն իրենց ոչ միայն ֆիզիքական ցաւը այլ բոլոր տէրտերը պատմելով բժիշկին թէ հերթապահ օրիորդին, բժշկապետին թէ Տիկ. Միութեան ներկայացուցչին։

— Անկէ առաջ երբ աւելի լայն էին մեր պայմանները, դեղարան ալ կը դրկէինք ձրի չինել տալու համար մեր չունեցած դեղերը, բայց հիմա բռնուած ենք զոհանալ մեր ձեռքին տակ եղածներով, չենք հասնիր։

Ու այս բոլորը ձրի։ Ինչո՞ւ համար սակայն. յաճախ սխալ ըմբռնուած բարեգործութեամբ մը կը վարժեցնենք մեր ժողովուրդը ձրիակերութեան եւ նպաստընկալի վիճակը կը տեւէ դեռ ամէն տեղ, Մեծ Պատերազմէն ի վեր։

— Կրնաք ամէն հիւանդէ գոնէ 2 Ֆր. գանձել. չէ՞ որ մեր յանձնախումբի հիւանդանոցներն անգամ 6—10 Ֆր. կը գանձեն իւրաքանչիւր հիւանդէ, առանց կարելի մը դեղ տալու։ Թող անգործները բացառութիւն կազմեն, բայց միւսնե՞րը. ինչո՞ւ հիւանդը ինքն ալ չունենայ վճարած ըլլալու գոհունակութիւնը։ Մինչեւ ե՞րբ այսպէս նպաստընկալ ու նկուն։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, չեն ուզեր տալ. երբեմն նուիրատուս մը կամ վճռականութեան տոմսակ մը կ'առաջարկենք, տեսնէք թէ ի՞նչ դժուարութեամբ կ'առնեն եւ կը սկսին լալ ու ողբալ որ չունին, չունին ․․

Ձեզ համոզուիր, չեմ ուզեր համոզուիլ որ արհեստով նպաստընկալ փոքրամասնութեան քով մեր ժողովուրդին, մեր չարքաշ ժողովուրդին ծոցին մէջ չէ մնացած այն հպարտ ինքնապիտակցութենէն հետք մը գոնէ որ հրաշքներ կը գործէր իր երկրին մէջ, իր տասնոցներով պահելով ոչ թէ դարմանատուներ, այլ հիւանդանոցներ։

Գիտե՞ք, բայց հրատարակուած էր թերթերուն մէջ քանի մը ամիս առաջ, բաւական կոկիկ գումար մը, տարեկան 30 հազար Ֆր. միայն մատակարարութեան հոգը կը ծանրանայ ինչպէս Տիկ. Միութեան ուսերուն, նոյնպէս Տոքթ. Քօլօլեանի վրայ, որուն նպատակն է պահել զայն ամէն գնով, համոզուած որ ֆրանսական եւ առողջապահական հաստատութեանց կուշտերն ներ դարմանատուները եւս ունին իրենց որոշ տեղը զաղութին համար, նոյն իսկ երբեւ միջնորդ եւ ուղեցոյց այդ հաստատութիւններէն օգտուելու դոյն չափով օգտուելու։

** Ուրիշ առիթով մը.Ֆ. Կ. Խաչի դարմանատուներու մասին։

ՇՐՋՈՒՆ ԲԺԻՇԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՏԱՆՏԵՐՆԵՐՈՒՆ

— • —

Ալֆորվիլի հայկական ազգային խորհուրդի վարիչը կը խնդրէ մեզմէ հրատարակել հետեւեալ զեկոյցը, ի շահ հայ տանտէրներուն.—

Անոնք որ ամբողջովին կամ կիսովին վարձու տուած տուներ ունին, պարտաւոր են իրենց շրջանի հարկահաւաք գրասենեակին հաղորդել ամէն տարի, մինչեւ հոկտեմբեր 16, ցանկը իրենց վարձակալներուն եւ անոնց բնակած յարկաբաժիններուն, տարեկան վարձքը, ինչպէս նաեւ տանտիրոջ բնակած յարկաբաժինը եւ չվարձուած յարկաբաժինները։

Այս նպատակով, հոկտ. 1էն տպագրուած թուղթեր ղրկեցին բոլոր տանտէրներուն։ Պահանջուած տեղեկութիւններուն մէջ եթէ մոռացումներ եւ անճշդութիւններ ըլլան, 100 ֆրանք տուգանք պիտի գանձուի իւրաքանչիւր մոռացումի կամ անճշդութեան համար։

Տուգանքի չենթարկուելու համար, ամէն տանտէր որ տակաւին հաղորդած չէ պահանջուած տեղեկութիւնները, թող աճապարէ կատարելու։

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԴԷՊՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

— . —

Ճիշդ՝ քառասուն տարի առաջ 1896 օգոստ. 15ի օրը, Բ. Դուռը հրատարակութեան կուտար ժամուլին միջոցաւ հետեւեալը Օսմ. Պանքայի դէպքին առթիւ.—

«Շնորհիւ Վեհ. Սուլթանին՝ կայսերական ամէն կարգի հպատակ դասակարգները ամէն կերպով արդարութեան շնորհին կ'արժանանային եւ այդպէս ամէն ոք ամէն տեղ իր գործերով կը զբաղէր։ Հայ հասարակութենէն մէկ քանի կարճամիտներ անձնական շահու եւ մանաւանդ իրենց ազգակիցներուն ալ վնասելու նպատակաւ ժամանակէ մը ի վեր խախտանարար ընթացքներու կը յանդգնին։ Այդ պարագաները հայ հասարակութեան պատուաւոր մասն ալ ձանձրացուցած ըլլալով՝ խնդրած են որ խռովարարութեան ձեռնարկող այդ կարգի չարագործները սաստիկ պատիժներու ենթարկուին։

Այդ դատապարտելիները որոնք խռովարարութիւնն իրենց բան գործ ըրած են, քանիցս պատժուելով հանդերձ չեն խրատուած։ Չորեքշաբթի օրը (օգոստ. 14) հայ չարագործներէ մէկ քանի անձեր՝ գործի պատրուակով մէկ մէկ եւ երկու երկու ի Ղալաթիա Օսմ. Պանքան մտնելով՝ յանկարծ աղմուկ մը յարուցին, բայց կառավարութեան կողմէ աւելի առաջ տեղեկութիւն առնուած, եւ զինուորներ, ոստիկաններ ու ոստիկան զինուորներ պատրաստուած ըլլալով, անմիջապէս դէպքին վայրը փութացին եւ միւս կողմէ ալ շրջան պահակներ հասան։ Պանքան մտնող խռովարարները դուրս հանուեցան եւ տեղի չտրուեցաւ որ ուրիշ տեղերու մէջ անկարգութիւններ տարածուին. այդ կերպով անդորրութիւնը վերահաստատուեցաւ եւ խռովութիւն յարուցանող կարճամիտները ձերբակալուելով յանձնուեցան արդարութեան»։

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

— . —

Փարիզի մէջ, քաղաքական նորագոյն տարագրութեան պատմութեան ուսումնարան (Institut) մը հաստատելու համար, խորհրդակցութիւններ կատարուեցան վերջերս, ռուսահայ կեդրոնատեղիին մէջ, 4, Rue Léonce Reynaud.

Այս ուսումնարանը պիտի ջանայ հաւաքել եւ պահել պատմական արժէքով յիշատակներ, յուշագրութիւններ, հրատարակութիւններ, որոնք կը վերաբերին ներկայ քաղաքական տարագրութեան, անոր ծագման եւ պատճառներուն, կացութեան եւ զործունէութեան պայմաններուն՝ առանձին կամ երկրին մէջ։ Ան պիտի տայ խմբագրելու եւ հրատարակելու մասնաւոր ուսումնասիրութիւններ այդ հարցերուն վրայ, պիտի ուսումնասիրէ օրինական տնօրինութիւնները զանազան երկիրներու մէջ տարագիրներու իրաւական դրութեան մասին, ինչպէս նաեւ տարագիրներու ժողովրդագրական չարժումները (անուն եւն.)։

Պիտի հաւաքէ ամէն նիւթ որ կը վերաբերի արտասահմանի մէջ քաղաքական տարագիրներու հիմնած կամ ստեղծած աշխատանքին,— արուեստ, գրականութիւն, գատափարակութիւն, կրօն, վաճառականութիւն, հողագործութիւն, բարեգործութիւն եւն.։ Պիտի ջանայ պահպանել պատմական հաւաքածոները որ կը վերաբերին իր նիւթին եւ պիտի աշխատի հիմնել մասնագարան մը կամ թանգարան մը։

Ուսումնարանը կը ղեկավարուի վարիչ մարմինի մը կողմէ, որ կը բաղկանայ ֆրանսացի ծանօթ անձնաւորութիւններէ։ Ցաւակցական պիտի ընտրուին անդամներն ու թղթակիցները, օտար կամ ֆրանսացի, որոնք իրենց գործունէութեամբ կամ գրական ուսումնասիրութիւններով ընդունակ են մասնակցելու ուսումնարանին պատմական պրպտումներուն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ ԹԻՖԼԻԶ Կ'ԵՐԹԱՆ

— . —

Կը շարունակուի տակաւին զանազանը — Հայաստանի գրական թերթերը, գեղարուեստական ամսաթերթերը կը խնկարկեն Բերիայի առջեւ։ Գրողներու խմբակ մը կը ղրկուի Թիֆլիզ, ներկայանալու Բերիային։ Ֆրանսայէն գաղթած հայ աշխատաւորները կը ղրկուին Թիֆլիզ, նամակ առնելու Բերիային։ Վերջապէս Թերթերը կը հրատարակեն հին յուշեր, օրինակ Թումանեանի մէկ նամակը, ուր գովքը կը հիւսուի Վրացիներուն։ Կարելի է ըսել, բովանդակ Հայաստանը ներկայիս մէկ հոգ ունի, — ուրախ տանել Վրաստանի ամենակարող առաջնորդին։ Եւ հիմա հայ ճարտարապետներն են, որ կը ղրկուին Վրաստան։ Մի զարմանաք, եթէ վաղը կարդաք որ Հայաստանի երեխաները ղրկուած են Թիֆլիզ։

․․․ Վրաստան մեկնած ճարտարապետներն են Գ. Քոչար, Մ. Մազմանեան, Ս. Սաֆարեան, Հ. Մարգարեան, Մ. Գրիգորեան, Երկանեան, Արազեան, Վ. Բաբաջանեան, Սամարցեան, Բախչինեան։

Ճարտարապետներու այս խումբը պիտի այցելէ Թիֆլիզ, Քութայիս, Գորի, Պաթում եւ Վրաստանի գլխաւոր քաղաքները, ուսումնասիրելու համար ժամանակակից ճարտարապետութիւնը եւ վրացական հին ոճը։ Անոնք լուսանկարներ պիտի առնեն վրացական նոր շինութիւններէն, Ե'րեւանի մէջ բաւելու համար ցուցահանդէս մը, որ պիտի ներկայացնէ Վրաստանի ճարտարապետութիւնը

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ ՀԱՅԵՐՍ

— • —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 հոկտ.).

— «Բացարձակապէս սխալ է խորհիլ, թէ Վրաստան եւ Ազրբէջան աւելի սերտօրէն կը գործակցին խորհ. կառավարութեան, քան Հայաստան։ Կարելի է պնդել ատոր ճիշդ հակառակը։ 1921էն ասդին Վրացիներն ու Ազրբէջանցի Թաթարները մէկէ աւելի անգամներ ընդհ. եւ մասնակի կերպով ապստամբեցան Մոսկուայի բռնակալութեան դէմ։ Բաւական է հոս յիշել միայն 1924ի Վրաստանի ընդհ. ապստամբութիւնը, որ արեան մէջ խեղդուեցաւ, եւ Ազրբէջանի ապստամբութիւնները 1929—30ի ձմեռը եւ 1931—33ին։ Մինչդեռ Հայաստանի մէջ, թէեւ վերջին 15 տարիներու ընթացքին եղան պարբեր ընդվզումներ, բայց անոնք երբեք չհասան ոչ Վրաստանի եւ ոչ ալ Ազրբէջանի ընդհ. կամ նոյն իսկ մասնակի ապստամբութեանց համեմատութիւններ

Եւ ասիկա անկասկած պատահական երեւոյթ մը չէր։ Թէեւ Հայաստան Ազրբէջանէն եւ Վրաստանէն ոչ նուազ չափով կը տառապէր ու կը տառապի Մոսկուայի երկաթէ կրունկներուն տակ, բայց ամբողջ 15 տարի անընդհատ խաղաղ մնաց, որովհետեւ հայ ժողովուրդի միակ ազգային մարտական կազմակերպութիւնը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ոչ միայն հակառակ էր եւ է որ եւ է ապստամբական շարժման Հայաստանի մէջ ներկայ պայմաններու տակ, այլ եւ իրեն տրամադրելի բոլոր միջոցներով կ'աշխատէր ու կ'աշխատի առաջքն առնել հայ ժողովուրդի որ եւ է լուրջ եւ ընդհանուր ըմբոստութեան Մոսկուայի դէմ։ Գաղտնիք չէ, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տարիներ շարունակ յամառօրէն մերժեց միանալ Ազրբէջանցիներուն եւ Վրացիներուն՝ Մոսկուայի իշխանութիւնը զինեալ ապստամբութեամբ տապալելու համար։

Սակայն, ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ արտասահմանի մէջ Հայերը Ազրբէջանցիներէն եւ Վրացիներէն շատ աւելի լոյալ եղան եւ են խորհ. կառավարութեան հանդէպ։ Արդարեւ, մինչ Ազրբէջանի Մուսավաթականները եւ հակաբոլշեւիկ Վրացիները արտասահմանի մէջ տարիներ շարունակ որոշ օտար կառավարութեանց (օրինակ, Լեհաստանի) նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը վայելեցին՝ խորհ. իշխանութեան դէմ զաւելու համար, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը չուզեց երբեք անոնց հետ հակախորհրդային միացեալ ճակատ կազմել՝ օտարներու զինեալ միջամտութեամբ խորհ. իշխանութիւնը Անդրկովկասի մէջ տապալելու համար։ Այնպէս որ մինչ Վրացիներու եւ Ազրբէջանցիներու մէջ, թէ Անդրկովկաս եւ թէ արտասահման, վերջին 15 տարիներու ընթացքին չպակսեցան կազմակերպութիւններ, որոնք եւ սեփական միջոցներով եւ օտարներու օգնութեամբ աշխատեցան տապալել խորհրդային իշխանութիւնը Վրաստանի եւ Ազրբէջանի մէջ, հայ ժողովուրդի մէջ, թէ Հայաստան եւ թէ արտասահման, չգտնուեցաւ ոչ մէկ կազմակերպութիւն, ոչ իսկ ամէնէն հակախորհրդային Դաշնակցութիւնը, որ 1921էն մինչեւ այսօր որ եւ է փորձ ընէր կամ ձգտէր ընել՝ իր կամ օտարներու միջոցներով տապալելու այդ իշխանութիւնը

Ինչպէս կը տեսնուի, Վրաստան և Ազրբէջան Հայաստանէն աւելի վարձատրուած են Մոսկուայի կողմէ ոչ թէ անոր համար, որ աւելի նուազ նեղութիւն պատճառած են խորհ. կառավարութեան կամ աւելի սերտօրէն գործակցած անոր, այլ ատոր ճիշդ հակառակ պատճառով։ Վրաստան եւ Ազրբէջան Հայաստանէն աւելի վարձատրուած են, որովհետեւ Հայաստանէն աւելի զօրաւոր պայքար կը մղէին ու կը մղեն Մոսկուայի բռնակալութեան դէմ։

Կարելի է համարձակօրէն ըսել, թէ եթէ հայ ժողովուրդն ալ Թաթարներու եւ Վրացիներու նման չունենար Թուրքերու ներխուժման երկիւղը եւ անոնց նման զինեալ պայքարի դիմէր Մոսկուայի դէմ, վերջինս շատ աւելի կարեւորութիւն պիտի տար Հայաստանի եւ շատ աւելի պիտի աշխատէր գոհացում տալ անոր։ Բայց որովհետեւ Մոսկուա համոզուած է թէ հայ ժողովուրդը մահու չափ կը վախնայ Թուրքերէն եւ այդ պատճառով ալ պիտի վարանի զէնք բարձրացնել իրեն դէմ, ուստի կ'արհամարհէ Հայաստանի ուժը եւ դիջումներ կ'ընէ միմիայն յօգուտ Վրաստանի եւ Ազրբէջանի, որոնք ոչ միայն Թուրքերէն չեն վախնար, այլ եւ պատրաստ են միշտ զէնք բարձրացնելու խորհ. կառավարութեան դէմ, եթէ վերջինս իրենց հակառակ քայլ մը ընէ»։

ՍԻՄԱՂ

Պարոն Պետրոս Թուարանութեան մէջ առաջին եղած էր։

Ուսուցիչը.— Ըսէ տեսնեմ, եօթն անգամ ութ քանի՞ կ'ընէ։

Պետրոս.— (Քիչ մը մտածելէ յետոյ) Ձեր տարիքը մէկը այդչափը գիտնալու էր։

(Շար.)

ՍԻՄԱՂ

Բարեկամ, այդ սքանչելի հնդկահաւը որո՞ւ կը տանիս։

— Մեր քաղաքին դատաւորին նուէր կը տանիմ, վաղը կասկածելի դատ մը ունիմ։

— Ի՞նչ կ'ընես բարեկամ, այս նոր դատաւորը անկողմնակալ եւ ուղղամիտ մարդ մըն է, եթէ տանիս, անպատճառ դատդ կորսուած է։

— Շատ շնորհակալ եմ, պարոն։

(Քանի օր վերջը) — Ի՞նչ լուր, բարեկամ։ Դատդ ի՞նչ եղաւ։

— Շատ լաւ, դատս շահեցայ, հնդկահաւը հակառակորդիս անունով դատաւորին ղրկելով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ընդհակառակն այդ ժամադրավայրին մէջ իմ ուշադրութիւնս գրաւեց քաղաքացիի տարազով ուրիշ մէկը, որ մարդու չէր մօտենար, միս մինակը անկիւն մը կը քաշուէր եւ մամուլոր ճիգ մը կը թափէր կարծես մտիկ ընելու համար զինուորներուն խօսակցութիւնը։ Երեք չարաթուան ընթացքին կարծեմ վեց անգամ հանդիպեցայ անոր. միշտ միեւնոյն անհաղորդ մարդն էր եւ ամէն վայրկեան չորս աչքով կ'անցնէր։

Իրիկուն մը որոշեցի հետապնդել զինքը. Թէյարանէն դուրս ելաւ. իր ետեւէն գացի եւ տեսնեցի որ կը բռնէր Սէն Ռօշի հրապարակը։

Այդ հասցէն իմանալէս յետոյ, զարմանալ սկսայ թէյարան յաճախել։ Մարդը այնտեղ էր գրեթէ ամէն օր։ Ու րիշ յատկանշական երեւոյթ մը կար այդ արթնցուց մէջս — յայտնի էր թէ սպաուհին միշտ կը խուսափէր անոր մօտենալէ. անպայման պատճառ մը ունէր վախնալու այդ մարդէն։ Ինչո՞ւ։

Միաժամանակ ֆրանսական իշխանութիւնները սառուցած էին անոր ինքնութիւնը. Զուիցերիացի էր, ծննդեան քաղաք եւ կայուն ունէր գոհանելի վաճառատան մը հետ։

Լա՛ւ, Զուիցերիացի մը ի՞նչ պէտք ունէր կանոնաւորապէս յաճախելու թէյարան մը ուր մարդիկ գրեթէ միայն անգլիերէն կը խօսէին. քաղաքին այն անգլիերէն կը պակսէր։ Անկէ մէջ սրճարա՞ն կը պակսէր։ Անկէ զատ, մարդը անգլիերէն լեզուին ծանօթ չէր, իսկ թէյ խմելու սովորութիւնը Զուիցերիացիներուն արուեստ չէր։ Հետեւաբար ֆրանսական ոստիկանութիւնը որոշեց հարցաքննել թէյարանին սպասուհին եւ իրիկուն մը յարանին սպասուհին եւ իրիկուն մը, երբ անիկա խանութէն դուրս կ'ելլէր, երկու գաղտնի ոստիկաններ մօտեցան իրեն եւ ոստիկանատուն հրաւիրեցին։ Այնտեղ էր որ ճշմարտութիւնը երեւան ելաւ։ Անստորագիր նամակը ոստիկանութեան ուղարկած էր ինքը՝ սպասուհին, իր վրայ ուշադրութիւն հրաւիրելու համար։ Ոչ ոքի չէր վստահեր եւ չափէն աւելի կը վախնար։ Այդ անծանօթ յաճախորդը Զուիցերիացի չէր, այլ Գերմանացի։ Զուիցերիոյ ճամբով Փրանսա մտած էր։ Երկու ամիս առաջ աղջկան հետ բարեկամացած էր եւ անոր ըրած էր հետեւեալ առաջարկը.

—Եղբայրդ փախած եւ պահուըտած է Պելժիքայի մէջ. ձերբակալուելուն պէս մահուան պիտի դատապարտեն թէ զինքը եւ թէ իրեն տրամադրողները, որոնց մէկը անհրաժեշտ է, միւսը կնոջդ ․․․ ամուսինդ բանտին մէջն է ․․․ Անգլիացի զինուորներէն «լուրեր» բեր ինծի, ատոր թէ ու եղբայրդ կը մտնէ Գերմանական Գաղտնի Սպասարկութեան ․․․ Կը մեռցնեմ զիս, եթէ ինծի դաւաճանես։

Անմիջապէս գործի սկսանք, բայց դժբախտաբար ուշ մնացեր էինք արդէն։

«Զուիցերիացին» կերկը դրած էր եւ չունէր տուած էր Փարիզ։

Այս միջադէպին շարունակութիւնը պիտի վերսկսէր Փարիզի մէջ՝ երեք ամիս յետոյ։

Բոլորովին տարբեր հարցի մը առիթով կ'աշխատակցէի ֆրանսական Ընդհ. Ապահովութեան, երբ օր մը ֆրանսացի պաշտօնակիցս հետ՝ գացած էի լուցուցիչ մը առնելու համար Պուլվար Մալէնի վրայ գտնուող Քաֆէ Վէպլէրէն ներս մտանք։ Ու յանկարծ ծառուղիին խառնիճաղանճ բազմութեան մէջ աչքիս զարկաւ զոյգ մը որ ինքնաշարժէն դեռ նոր վար իջած էր — երիտասարդ մը եւ գեղեցիկ կին մը։ Այս վերջինը երբեք չհասկցայ ով էր։ Ընդհակառակն, աչքերս չորս բացած մարդուն նայեցայ։ Անհաւատալի էր, բայց ո՞վ կ'ուզէք որ ըլլայ— Հավրի մէջ փնտռուած եւ Գաղտնի Սպասարկութեան քթին խնդացող «Զուիցերիացի» լրտեսը։ Երկուքը միասին սրճարանէն ներս մտան։

Երեւի յուզումէս գունատած էի, որովհետեւ պաշտօնակիցս առարկած «ի՞նչ պատահեցաւ, ի՞նչ ունիս, հիւա՞նդ ես» հարցուց։

— Ոչինչ, զով ելայ, ըսի եւ ամէն բան պատմեցի։

— Օհ, այս ի՞նչ սքանչելի բախտ. ես երթամ ծալքը կանչեմ, դուն հետեւէ իրենց ․․ այս անգամ կը բռնենք, հոգ մի ըներ ․․․

Տասը վայրկեան վերջը բարեկամս վերադարձաւ միասին բերելով երեք պաշտօնակիցներ՝ Գաղտնի Սպասարկութենէն։ Զատ զատ սեղաններու առջեւ տեղաւորուեցանք եւ ամբողջ երկու ժամ սպասեցինք։ Ցնոյ լրտեսն ու իրեն ընկերացող կինը ոտքի ելան մեկնելու համար։ Նշան ըրինք իրարու։ Երբ սրճարանին դռնէն դուրս ելլելով Մալէնի կողմը կ'երթային, բարեկամս ու ես իրենց մօտեցանք։ Մեր օրինակին հետեւեցան նաեւ երեք գաղտնի ոստիկանները։

Դրբադէպին ձերբակալութիւն մը չէր որ տեղի կ'ունենար. պարզապէս բարեկամներ էինք բոլորս ալ եւ ․․ առանձնակալ կերպով իրարու կը հանդիպէինք բազմամարդ պողոտային վրայ ․․․

Սակայն եւ այնպէս, յետոյ պիտի իմանայինք որ այդ պատահական հանդիպումին շնորհիւ ձերբակալած էինք երկու չափէն աւելի վտանգաւոր լրտեսներ։ Այրը Գերմանացի մըն էր, անունը՝ Անտրէ Փօթէն, բայց յաճախ կը գործէր Օթօ Վէտէրլուրն կամ Կիւսթավ Բիխօֆէն կեղծանուններուն տակ, իսկ իր բարեկամուհին էր համբաւաւոր Մարկրիթ Ֆրանսիլեառը, որուն սխրագործութիւններուն մասին պիտի խօսիմ հետզհետէ։ Երկուքն ալ մահապատիժ ստացան եւ գնդակահարուեցան Վէնսէնի անտառին մէջ։

(Շար.)

կազմալուծուեցաւ Նավալքարնէրոյի յաղթանակէն վերջ։ Այս քաղաքը կառավարութեան վերջին յոյսը կը կազմէր Մատրիտի պաշտպանութեան համար եւ ամրացուած էր փշաթելերով, ծանր թնդանօթներով եւ ամէնէն ընտիր զինուորներով ։Զօր Մոլա այս քաղաքին գրաւումէն վերջը յառաջ խաղալով 25 քիլոմեթր հեռու կը գտնուէր Մատրիտէն, բայց 10.000 կառավարական զինուորներ հակայարձակումի դիմեցին.

*** Զօր. Ֆրանքօ արդէն խօսելով իր ապագայ քաղաքականութեան մասին, ըսաւ թէ «Մեր կառավարութիւնը պիտի ըլլայ ժողովուրդին կառավարութիւնը։ Մենք եկած ենք միջին եւ խոնարհ դասերու համար»։

*** Չէզոքութեան յանձնաժողովը նիստ գումարեց երէկ, Լոնտոնի մէջ, քննելու համար փոխադարձ ամբաստանութիւնները։ Ընդհ. կարծիքը այն է թէ Մոսկուա պիտի քաշուի յանձնախումբէն, իր ուզածին պէս շարժելու համար։ Այդ պարագային պիտի կրնայ բացէ ի բաց օգնել Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան։ Կը հաստատուի թէ Պարսելոնայի խորհրդային հիւպատոս նշանակուած է փորձ ռազմագէտ մը եւ դիւանագէտ մը, Անտոն Օվսէյէնքօ, որ նախապէս Վարշաւայի դեսպանն էր, իսկ 1917ին՝ պոլշեւիկեան յեղափոխութեան զինուորական վարիչը ։

*** 60 մետրէ ռազմանաւ (20,000 գնդացիրի փամփուշտ) անհետացած է Էքս-ան-Փրովանսի զօրանոցներէն։ Կը կարծուի թէ Սպանիա ղրկուած են։

250,000 "ՌԷՔՍ,,ԵՐԸ ՊԻՏԻ ՔԱԼԵՆ

Կառավարութիւնը արգիլեց, բայց կը պնդեն

Պելճիոյ կառավարութիւնը արգիլեց 250.000 «Ռէքսական»երու (ֆաշական) ցոյցը, որ ծրագրուած է կիրակի օրուան համար, Պրիւքսէլի վրայ քալելու առաջնորդութեամբ։ Վարչապետը անթելով բացատրեց այս արգելքին պատճառները, թէ Ֆրանսերէն եւ թէ Ֆլամանտերէն։ Շեշտեց թէ այլապէս դժուար պիտի ըլլար խափանել բռնութիւնը եւ նոյնիսկ արիւնահեղութիւնը։

Հակառակ այս արգելքին, Լէօն Տէկրէլ, «Ռէքսի» առաջնորդը, յայտարարեց թէ ժողովը տեղի պիտի ունենայ «համդարտութեամբ եւ արժանաւորութեամբ», Պրիւքսէլի մէկ մասնաւոր դարաստանին մէջ, եւ թէ 250.000 անհատական հրաւէրներ ուղղուած են։ Մասնաւոր կառախումբեր վարձուած էին գաւառէն Պրիւքսէլ փոխադրելու համար հետեւորդները, բայց երկաթուղիներու նախարարը արգիլեց։ Ասոր վրայ Առաջնորդը որոշեց տարբեր միջոցներով փոխադրել իր հետեւորդները։

Կառավարութիւնը թէ ոստիկանական եւ թէ զինուորական միջոցներ ձեռք առած է, արգիլելու համար «դէպի Պրիւքսէլ արշաւը»։ Հաւանական է որ վերջին պահուն նոր անօրինութիւններ ըլլան, ցուցարարները յանկարծակիի բերելու եւ կազմալուծելու համար։ Այսպէս կամ այնպէս, շարժումը վարակած է ամբողջ երկիրը։ Լէօն Տէկրէլ կը հետեւի Հիթլէրի մեթոտներուն, զանգուածները շարժման մէջ դնելու համար։

Կացութիւնը ծանր է մանաւանդ անոր համար որ ընկերվարականներն ալ վճռած են հակացոյց մը սարքել եւ խափանել արշաւը։

Փոքր Համաձայնութեան մտահոգութիւնները

—o—

Դրած էինք թէ Ռումանիոյ վարչապետը Պելկրատ գացած է, խորհրդակցելու համար օրուան հարցերու մասին։ Բոլորովին անակնկալ մը եղաւ այս այցելութիւնը։ Պ. Թաթարէսքու Պելկրատ գնաց Դանուբեան շոգենաւով մը։ Ամէն միջոց ձեռք առնուած էր, ծածկելու համար իր այցելութիւնը եւ նոյնիսկ հերքումներ հրատարակուեցան, երբ արդէն Պելկրատ կը գտնուէր երկու ժամէ ի վեր ։

Թուրքէշէն կը գրեն թէ իր մեկնումն ալ նոյնքան խորհրդաւոր եղաւ։ Թէ Պուքրէշի եւ թէ Պելկրատի մէջ կը հերքեն այն լուրերը թէ այցելութիւնը քաղաքական հանգամանք ունի։ Պելկրատի թերթերուն արգիլուեցաւ գրել իր այցելութեան մասին։ Պ. Թաթարէսքու երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետ Պ. Սթոյատինովիչի հետ եւ յետոյ ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Խնամակալ իշխանին կողմէ։ Կ'ըսուի թէ իր այցելութիւնը կապ ունի Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին Էնկէրի այցելութեան հետ (յառաջիկայ շաբթու)։ Ետքը պիտի անցնի Սոֆիա։ Այս տեսակցութիւնները ռազմարանական շարունակութիւնը կը համարուին Չեխոսլովաքիոյ եւ Պուլկարիոյ վարչապետներուն և Թուրքիոյ արտաքին գործոց վարչին վերջին տեսակցութեանց եւ կապ ունին հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի փոքր երկիրներու կացութեան հետ։ Այս բոլոր երկիրները կը վախնան որ իրենք ալ ոտքի տակ երթան, եթէ բնդհարում պատահի մեծ պետութեան մը հետ, Գերմանիոյ յարձակողական գիրքին պատճառով, եւ կամ բռնի ենթարկուին խումբ մը պետութեանց հսկողութեան։

Պելճիոյ չէզոքութեան յայտարարութիւնը աւելցուց Եուկոսլավիոյ, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ մտահոգութիւնները։ Այժմ որոշ տրամադրութիւն մը կ'երեւայ շրջելու Թիթուլէսքուի Ֆրանսասէր եւ ռուսասէր քաղաքականութիւնը։ Եթէ այդպիսի փորձ մը կատարուի, բոլորովին նոր ուղղութիւն մը պիտի առնէ միջին Եւրոպայի եւ Պալքանեան երկիրներուն մէջ, վտանգելով Փոքր Համաձայնութիւնը, քանի որ Չեխոսլովաքիա տրամադիր չէ խզելու իր դաշինքը Մոսկուայի հետ։ Այդ պարագային միւս երկու երկիրները նոր դաշնակիցներ պիտի փնտռեն ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու,

Սիրայօժար մասնակցութեամբ տեղւոյս S. F. I. O.ի Բ. Մասնաճիւղի։

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պրէպան Մարսէյլէի ընդարձակ սրահին մէջ.

146 Chemin des Chartreux

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՎՐԹԱՆԷՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Կը բանախօսեն՝ MM. LASSALARIÉ (Conseiller Général), F. MAILLE (Conseiller Général), J. FOSSE (Adjoint au Maire), F. MULTEDO (Avocat)

ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Ներկայութեամբ ընկերվարական յայտնի ներկայացուցիչներու։

Կ'երգեն Տիկ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ եւ ՕՐ. Գ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, կ'արտասանեն ընկերներ Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ եւ Ն. ԹԻՒԹԷԼԵԱՆ, կը նուագէ ՋԷՕՐԷՔՃԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ,

ԿԸ ՑԵՍԱԴՐՈՒԻ ՀԱՅ ԳԵՂՋԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Ղեկավարութեամբ ՕՐ. ՄԱՆՈՒՇ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ

ՋԱՆԱԶԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՄԷՋ.

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ԽՆՋՈՅՔ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Պարերուն կը մասնակցի ՓԻԹՈՒ եւ ՔԷԹԻ զոյգը։

Տախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք։

Սրահին մէջ որ եւ է բան ծախել արգիլուած է։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

Կազմակերպուած Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի կողմէն

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Յրգ. Թաղապետարանի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Վ. ԶՈՒԼԱԼԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՕՐՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն՝ ՕՐ. Ս. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ. ԱՐԱՄ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Պ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (ալթօ)

Կ'արտասանեն՝ ընկերներ Մ. ՄԻՐՋԷ եւ ԼԵՒՈՆ ԱԼԷՄԵԱՆ։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

ՍԷՆ-ՊԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն կարող ուժերը։

Տախսերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet կարեւոր օրակարգ։

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ ՅԱՒՐՈՍ խումբի դասախօսական ժողովը այս իրիկուն ժամը 8.30ին, ընկ. Վարդան Վարդանեանի բնակարանին մէջ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ։ Կը խօսի ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ներկայանալ անդամատետրով.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ երեք խումբերու ընկերները, այս կիրակի (25 Հոկտ.) կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ալֆորվիլի մաս... ճիւղին ընդհ. ժողովը՝ 24 Հոկտ... բաթ երեկոյ ժամը 9ին, Հայ... քին մէջ։ Օրակարգ — Ա — ... տեղական մարմինի. Բ— ... Պատգամ ժողովի. Գ — Ցեղական... ցեր եւ ընտրութիւն. Ներկայ... կեդրոնական վարչութեան ներկայացու...

Տ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի ... նաճիւղի վարչութիւնը ժողովի ... հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամու... ները 24 Հոկտ. շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ եւ շրջակայքի ... ֆիոնցիները կը հրաւիրուին ... կարեւոր խորհրդակցութեան ... մար, 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ ... ժամը 2.30ին, 221 րիւ Պէլվիլ ... ըէտօնի սրճարանը։

Տ. Կ. Խաչի (ՄԱՐՍԷՅԼ) ... Յուտոյի եւ Լա Վալօթի ենթամա... ճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ ... անդամուհիները 25 Հոկտ... կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, ... վարժարանին մէջ։ Կարեւոր ... կարգ։

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ ... Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը ... ղի կ'ունենայ 25 Հոկտ. կիրակի ... կոյ ժամը 8.30ին, 32 Ալֆրէտ ... սրճարանին վերնայարկը։

ՑԱՐՈՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Նահ. Հայ... Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղ... անդամական ընդհ. ժողովը, 25 Հոկտ... կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, ... Ալեքսանտրի (Պուլվար Օտտօ) ... ժողովասրահը։ Կը խնդրուի ... անդամներէն ներկայ գտնուիլ։ ... րեւոր օրակարգ։

ՋԱՏՆԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Փարիզի Հայ կաթողիկէից ժողովրդապետ Գեր. Պետրոս Ծ. Վրդ. Քէթիճեան Վեհափառ Պետրոսի եռեակ անուանուած ըլլալով, իր հրաժեշտի պատարագը պիտի մատուցանէ այս կիրակի 25 Հոկտ. ժամը 10.30ին, Հայ զաթողիկէից Ս Խաչ եկեղեցին. 10bis rue Thouin, Paris (5). Métro Cardinal Lemoine կամ Monge։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկ. Յ. Գէպէրեանի ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի վաղը, կիրակի, Փուլոյ ի Հայոց մատրան մէջ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Առաքել Թաթուլեան եւ զաւակները՝ Հրայր եւ Կորիւն՝ իրենց խնդակցութիւնը կը յայտնեն իրենց անդորրգլոյն, եղբօր եւ քեռին՝ Պ. ԳԵՂԱՄ ԳԵՂԱԿԻ ուրախառիթ ամուսնութեան առթիւ ընդ Օր. ՏԱՐԱ ՏԱՄՈՒՇԼԵԱՆԻ (Նիւ-Եորք)։

Փարիզ, 23 Հոկտ. 936

ՅԱՌԱՋԻ ԹՐՐԹՈՆԸ (121)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

— Այս դաշնային դէպքը, վաղը Արարատեան Դաշտի մէկ ծայրէն միւսը բերնէ բերան պիտի տարածուի։ Անկասկած, այնպիսի հոգեբանական ծանր բեկում մը պիտի առաջացնէ հայ ժողովուրդի մէջ, որ ան սարսափած կրնայ գլուխը կորսնցնել եւ տեղի տալ՝ ամէն դիմադրութիւն անյոյս համարելով։ Այս պահուն ամենամեծ վտանգը այս շատ-հաւանական տեղատուութիւնն է։ Այս մասին պէտք է մտածել։ Դժբախտաբար ամէն երեսփոխ Սարգիս Աբեր մը չէ։ Պէտք է այս շշմեցնող հարուածին պատասխանել անմիջապէս նոյնքան ուժեղ հակահարուածով մը։ Այդ պիտի ընել առանց ժամանակ կորսնցնելու, որպէսզի երկու լուրերն մէկը միւսի ետեւէ շրջան ընեն։ Հայ ժողովուրդը պէտք է զգայ, որ կայ գաղտնի ուժ մը, արթուն հսկող աչք մը, որ կը հսկէ իր իրաւունքներու պաշտպանութեան վրայ։ Միեւնոյն ժամանակ այդ պատժող ձեռքը սահմանադրական կրնայ պահել անանձ պաշտօնեաները։ Ցանձնախումբերու անդամները պէտք է զգան, որ չեն կրնար անպատասխանատու կերպով ամէն տեսակ լրբութիւններ կատարել։ Պէտք է զգաստացնող ձեռք մը, հարուածող ձեռք մը, որ կայծակի նման անսպասելի կերպով զարնէ։ Այդ աներեւոյթ ձեռքը մենք ենք ։

— « Ակն ընդական, ատամն ընդ ատաման », հին մովսիսական առողջ օրէնքի գործադրութիւնը,— մեղմօրէն նկատեց բժիշկը,— հին, բայց միշտ նոր ու կենդանի.

— Ու բնական է որ,— շարունակեց Վահէն,— այս պայմաններուն մէջ մեր առաջին գործը պիտի լինի...

— Գոնտոլովսկիի գործը վերջացընել,— այլեւս համբերելու անկարող Վահէի միտքը լրացուց Վարդանը ու անմիջապէս լռեց ։

Վարդանն ինքն ալ զարմացաւ, որ այնքան հեշտ կերպով արտասանեց այնքան ծանր մահավճիռ մը, երբ կողքին Վահէի նման փորձառու գէ-նքավար մը նստած էր։

Վահէն թեւը Վարդանի վզովը անցուց մտերմաբար։ Ուրախ էր, որ իր առջի գնահատանքին մէջ չէր սխալած։ Դեռ առաջին հանդիպումին, երբ կառապան Վազօն ներկայացուցեր էր Վարդանը, տղու արտաքին ետեւոյթը, զուսպ ձեւերը, համեստութիւնը, մանաւանդ ժամադրի դէպքի ժամանակ վճռական կեցուածքը, համոզեր էին զինքը, որ այդ պատանին սքանչելի յատկութիւններու տէր է եւ չինուած է այն խմորէն, որմէ կը ծնին ժողովրդական հերոսները։

Վահէն՝ Վարդանի ուսը ծեծելով պատասխանեց.

— Այո, սիրելիս, պէտք է պատժուի Գոնտոլովսկին։ Դժբախտաբար բազմաթիւ Գոնտոլովսկիներ ունինք մեր չորս կողմը։ Անոնցմէ ամէնէն գլխաւորը Թիֆլիսի խալազարն է...

— Տեսնենք՝ անոր կարգը ե՞րբ պիտի գայ,— ինքնիրեն մրմռաց բժիշկը։

— Այդ մասին թող Թիֆլիսի ընկերները մտածեն։ Հիմա մենք անցնինք գործի։ Դուք, բժիշկ, պէտք է հոս մնաք դէթ մինչեւ վաղը։ Այս վիճակին մէջ Գէորգը առանձին ձգել վտանգաւոր է։ Կրնայ գլխուն փորձանք մը բանալ։ Ես զինքը լաւ կը ճանչնամ. խաբուելու չէ անորերեւութականհանգարտութենէն։ Անակնկալ հարուածի ազդեցութեան տակ շշմած է։ Կհասկնցած հօր վիճակը կը առնէ զինքը, բայց երբ անգամ մը ամէն յոյս վերջացած լինի, դժուար պիտի լինի զայն սանձել ։

— Ես ուրախութեամբ կը մնամ,— համաձայնեցաւ բժիշկը,— թէեւ չիտակը իմ օգտակարութեան մասին շատ ալ վստահ չեմ։

— Պէտք է աշխատիլ հոս պահել զայն, մանաւանդ արգիլել չմտածուած քայլ մը առնելէ։ Վարդանն ալ կը մնայ ձեզ հետ, կրնայ օգտակար լինիլ ձեզ ...

— Ես աւելի օգտակար կը լինիմ ձեզ մօտ,— դժժան չորութեամբ ընդմիջեց Վարդանը,— կը խնդրեմ, որ թոյլ տաք ձեզ հետ գալու ։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 25 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3253

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՀՈՒՆԻ ՄԷՋ...

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՑՕՇՈՏՈՒՄԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Խորհրդային նոր սահմանադրութեամբ ծանրագոյն դաւը կը գործուի մեր հայրենիքի հանդէպ: Ամէնէն վատ երեւակայութեամբ օժտուած մեր յետին թշնամին իսկ չէր կրնար յուսալ, թէ բազմիցս յօշոտուած Հայաստանը այսքան տմարդաբար կրկին կարելի է յօշոտել՝ անկէ խլելով Նախիջեւանի շրջանը, Լեռնային Ղարաբաղն ու Ախալքալաքը:

Իր գործած ոճիրին ներքին բոլոր ծալքերուն յաւատղնակ խորհրդային իշխանութիւնը դաժան պայքար բացած է բոլոր անոնց դէմ — ըլլայ ներսը՝ հայրենիքի մէջ, ըլլայ դուրսը՝ գաղթաշխարհի դէմ — որոնք կը յանդգնին ի պաշտպանութիւն եօթնիցս անիրաւուած Հայաստանի ծպտուն հանել նոր սահմանադրութեան դէմ:

— «Դաշնա՛կ»,— ահա այն բառը, որ Մոսկուայի թաքուն հրահանգով կը նետուի ամէն մէկ բողոքողի հասցէին:

Հայաստանի մէջ դաժան հալածանքներու ենթարկուած համայնավար Բակունցներու, Ալազաններու, Վանանդեցիներու, Յակոբեաններու, Տէր - Սիմոնեաններու, Գալոյեաններու եւ Աղասի Խանջեաններու հասցէին «Խ. Հայաստան» իր սեպտեմբեր 12ի խմբագրական յօդուածին մէջ կը գրէ.

— «Տրոցկիստ եւ նացիոնալիստ հակայեղափոխական թափթփուկները երբեք չեն ունեցել եւ չունեն յենարան մեր երկրի մասսաների մէջ, որովհետեւ այդ սրիկաների ամբողջ քաղաքական քաղաքը յանգում է մասսաների կողմից երիցս անիծուած դաշնակիզմին ...»:

Այսպէս ուրեմն, հայրենիք եւ Հայութիւն պաշտպանել, կը նշանակէ Դաշնակ ըլլալ...

Ու նոյն հոգեբանութիւնը նաեւ արտասահմանի մէջ, «ամկավար ճակատ»ին վրայ:

Հանրութեան հոտին «դաշնակ» ցուցագրուած Ա. Ջօպանեան յուսահատօրէն կ'աւաղէ «Արագած»ի հոկտեմբեր 8ի թիւին մէջ.

— «Կարծել թէ Լեռնային Ղարաբաղի կամ Նախիջեւանի վրայ հայ ժողովուրդին իրաւունքները յիշեցնելը եւ այդ հարցին արդար լուծում մը խնդրելը զուտ Դաշնակցական բէզ մըն է, մեծ պատիւ ընել է Դաշնակցական կուսակցութեան եւ անարգել է այդ կուսակցութենէն դուրս գտնուող Հայութիւնը, այսինքն հայ ժողովուրդի ստուար մեծամասնութիւնը: Դաշնակցութեան սխալներուն դէմ պայքարը պէտք չէ վերջապէս մենամոլութեան մը ատտիճանին հասցնել»:

Զուր է այս ուշացած բացագանչութիւնը: Հայութեան թշնամիներու աչքին ոչ թէ «կարծեօք», այլ իրաւ՛մը Դաշնակցական առաքինութիւն մըն է հայրենասիրութիւնը. տարակոյս մթաղնած անոնց ուղեղները անկարող են ըմբռնել, թէ ի՛նչպէս կարելի է «Դաշնակ» չըլլալ եւ հայրենիք պաշտպանել ...

Այս ռազմախաղով — բացառիկ պատիւ մը Հ. Յ. Դաշնակցութեան — անկարելի է քողարկել սակայն մեծութիւնը այն դաւին, որ կը գործուի մեր հայրենիքին դէմ: Հարցը կը դառնայ ոչ թէ կուսակցական, այլ բացառապէս ազգային եւ համահայկական ծանրագոյն անակնկալներով յղի անօրինակ աղէտքի մը շուրջ:

Դաւին բովանդակ ահաւորութեանը տեղեակ պահելու համար մեր ընթերցողը, աւելորդ չենք նկատեր ընդարձակ քաղուածք մը ընել յօդուածէ մը, որ Վ. Ն. ստորագրութեանը տակ լոյս տեսաւ «Հայրենիք»ի մէջ: Անդրադառնալով նոր սահմանադրութեամբ ծրագրուած Հայաստանի դաժան յօշոտումին, յօդուածագիրը կը նկատէ.

— «Գա՛լիքը շատ աւելի ծանր փորձութիւն պիտի լինի մեզ համար, քան ինչ որ եղաւ: Այսօրուան «անկախութիւն»ները ոչ թէ արդիւնք են մի ինչ որ թերութեան՝ որ նշմար ունեցաւ անցեալի մէջ, այլ նախապատրաստութիւններ են մի ինչ որ գործի՝ որ նախատեսնուած է ապագային:

«Անդրկովկասը Ռուսաստանի ցամաքային նեղուցներն են, նրանք ռազմական նոյն կարեւորութիւնը ունին Թուրքիոյ համար, ինչ որ բուն նեղուցները՝ Ռուսաստանի համար: Երէկ, 1936 յուլիս 20ին, Մոնթրէօյի մէջ, Ռուսաստանը եւ Թուրքիան (ու նաեւ ուրիշներ) յատուկ համաձայնութեան եկան Նեղուցների շուրջ (ի նպաստ Ռուսաստանի): Հին, յետ-պատերազմեան համաձայնագիրը, որ ուղղուած էր նաեւ Ռուսաստանի դէմ, ինքնիրեն յօժարեցաւ փոխել ի նպաստ Ռուսաստանի:

«Այսօր, Ռուսիոյ ցամաքային նեղուցների նորագոյն կարգադրութեամբ, Թուրքիան եւ Ռուսաստանը լռելեայն նոր համաձայնութեան են գալիս (այս անգամ արդէն ի շահ Տաճկաստանի):

«Կապ չկա՞յ արդեօք այս երկսի միջեւ: Ցանդգնութի՞ւն պիտի լինէր մեր կողմից պնդել, թէ ճիշդ այն վայրկեանին, երբ Մոսկուան եւ Էնկիւրին վաւերացնում էին վերջին պայմանագիրը Նեղուցների մասին (յայտնապէս ռուսանպաստ ոգիով, փոխանակ հին համաձայնագրի հակառուս ոգիի), ճիշդ նոյն վայրկեանին նրանց միջեւ կնքուած էր արդէն մի այլ դաշնագիր Ռուսիոյ ցամաքային նեղուցների՝ Անդրկովկասի մասին: Նախաճշդուած էր, որ անդրկովկասեան դաշնակցային հանրապետութիւնը պիտի վերածուի երեք անջատ մասերի եւ վերածուի առաւելապէս ի հաշիւ Հայաստանի: Պիտի իրագործուէր թրքական հին ծրագիրը, այն է՝ լուծել Սէյմը եւ ստեղծել երեք «անկախ» երկիրներ, յայտնապէս Հայաստանի յօշոտման գնով:

«Համոզուած ենք թէ այսպէս էր:

«Անդրկովկասի դռների առջեւ այսօր կանգնած չէ Վեհիբ փաշայի յաղթական բանակը, սակայն խորհրդաւորապէս այնտեղ իշխում է նոյն բնակի յաղթական ոգին: Թուրքիա՛ն է բուն հեղինակը վերջին ամիսների եղերական իրադարձութեանց: Նա տեղի տուաւ բուն Նեղուցների հարցում, Անդրկովկասի մէջ փոխարէնը առնելու համար: Եւ կամ Ռուսաստանը շահեց Նեղուցների հարցում, Անդրկովկասի մէջ, ի հաշիւ առաւելապէս Հայաստանի, փոխարժէքը վճարելու պայմանով: Այստեղ որոնեցէք բուն թանալին վերջին ամիսների անօրինակ իրադարձութեանց»:

Այս ընդարձակ քաղուածքը կատարեցինք, անգամ մըն ալ ցոյց տալու համար մեծութիւնը այն դաւին, որ կը նիւթուի մեր հայրենիքին դէմ:

Այս նոր դաւով հայութեան ազգային պայքարը կը մտնէ նոր ու փոթորկալի շրջանի մը մէջ ..

Թերեւս երբեք հայութիւնը այնքան հրամայաբար պէտք ունեցած չէ ազգային ներքին համերաշխ կամքի մը, որքան այսօր:

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆԻՆ

ԳՈՐԾԵԼՈՒ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ, ԱՓՐԻԿԷԻ ԵՒ ԱՍԻՈՅ ՄԷՋ

ԳԵՐՄԱՆԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԳԻԾ ԴԷՊԻ ՄԵՐՁ. ԱՐԵՒԵԼՔ

Համաձայնութիւնը, զոր կը կնքեն Գերմանիա եւ Իտալիա, ենթադրուածէն աւելի կարեւորութիւն կը ստանայ հիմա՝ երբ քիչ թէ շատ ճշդուած են անոր գլխաւոր գիծերը: Նախ լայն սարողութիւն մը,— Համաձայնութիւնը կը շօշափէ ոչ միայն եւրոպական, այլեւ արեւելեան հարցեր: Յետոյ կնքուած վաւերաթուղթը չունի դաշնագիրներու կամ համաձայնագիրներու նկարագիրը, որ պայմանագիր կողմերու շահերը կ'աշխատի ապահովել փոխադարձ զիջումներու հիման վրայ, այլ ընդհակառակն կը ներկայացնէ քաղաքական համատեղ մը առարկայական արտայայտութիւնը:

Գերմանեւիտալական այս համաձայնութիւնը, արդէն, ամիսներ առաջ կը մշակուէր Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի կողմէ՝ իրենց տառանձնութեան մէջ: Կոմս Չիանօ եւ Ֆոն Նէօրաթ պարզապէս վերջին ձեւն է որ կուտան անոր:

Նախ, Գերմանիա եւ Իտալիա ծրագրած են կազմել նոր Լոքարնօ մը, ուրկէ դուրս կը ձգեն Ռուսիան: Ասիկա առաջին քայլն է արդէն, որ երկու երկիրները մերժեն նաեւ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը, որուն խորհրդանշանը դարձած է Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ժխտելէ վերջ այդ կախարդական սկզբունքը, Գերմանիա եւ Իտալիա կ'ընդունին որ հասարակաց շահեր ունին Կեդր. Եւրոպայի մէջ ընդհանրապէս, Դանուբեան աւազանին մէջ մասնաւորապէս: Ուրեմն, Ազգերու Դաշնակցութեան տալով հանդերձ առաջին հարուածը, այսինքն ժխտելով հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը, անմիջապէս կը համաձայնին որ Կեդր. Եւրոպայի կամ Դանուբեան աւազանին մէջ խաղաղութիւնը պահպանուի՝ չխանգարելու համար իրենց ծրագիրները: Ուստի Գերմանիա եւ Իտալիա յանձն կ'առնեն քանդել ամէն փորձ, որ Աւստրիոյ հարցով դէմ դիմաց պիտի հանէր զիրենք: Աւստրիոյ հարցը, սակայն, շատ փշոտ կը համարուի եւ կը թուի թէ Ֆոն Փափէնի պիտի տրուի առաքելութիւն մը՝ հարթելու այդ դժուարութիւնները:

ԴԷՊԻ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ, ԴԷՊԻ ԱՍԻԱ ...

Իտալիա կարգ մը մենաշնորհներ կուտայ Գերմանիոյ եւ փոխարէն կը ստանայ գործելու լայն ազատութիւն դէպի Միջերկրական, դէպի Ասիա, դէպի Ափրիկէ:

Կեդր. Եւրոպայի եւ Մերձ. Արեւելքի մասին համաձայնութիւնը անշուշտ բան մը պիտի փոխէր նաեւ Արեւել. Եւրոպայի մէջ: Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ, այդ իմաստով, բարեկար շրջադարձ մը կը նշմարուի Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ մէջ, բան մը որ կը սարսէ Փրակայի համաձայնութիւնը, որ թումբի դեր կը կատարէր ի նպաստ Ռուսիոյ:

Սակայն Հռոմ եւ Պերլին չեն ծածկեր իրենց մտածումները Ռուսիոյ մասին: Մաղթելէ վերջ, որ Ռուսիա հրաժարի չէզոքութեան համաձայնութենէն, կը հասկցնեն թէ պիտի ճանչնան Պուրկոսի կառավարութիւնը անմիջապէս որ Ֆրանքոյի բանակը մտնէ Մատրիտ: Միաժամանակ պիտի յայտարարեն թէ կ'ընդդիմանան խորհրդային անկախ հանրապետութեան մը կազմութեան՝ Քաթալոնիոյ մէջ:

Եւ այստեղ, գերմանեւիտալական համաձայնութեան պատմաթուղթը կը պարունակէ արթնութեան կոչ մը ընդդէմ պոլշեւիկեան խաղերուն, ցոյց տալու համար թէ համայնավարութիւնը ի՛նչ վտանգ կրնայ բերել Եւրոպայի գլխուն: Մասնաւորաբար կը հրաւիրեն Ֆրանսան, որ դրժէ իր ուխտը Մոսկուայի հետ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԳԻԾ ԴԷՊԻ ՄԵՐՁ. ԱՐԵՒԵԼՔ

Տնտեսական հարցերու մասին եւս խօսելով, նախանիւթերու հայթայթումին համար համաձայնելէ վերջ, օդանաւային հասարակաց գիծ մը կը հաստատեն դէպի Մերձ. Արեւելք, ուրիշ գիծ մըն ալ, ցեփլիններու համար, կը նետեն Ֆրանքֆորթէն Հռոմ եւ մինչեւ Ատտիս - Ապէպա:

*** Ուրբաթ օր, Պերլինի մէջ, Կոմս Չիանօ եւ Ֆոն Նէօրաթ վերջնական ձեւ մը տուին այս պատմաթուղթին: Իրիկունը իտալական դեսպանատունը փառաւոր երեկոյթ մը տուաւ ի պատիւ կոմսին: Շաբաթ կէսօրին Կոմս Չիանօ եւ Ֆոն Նէօրաթ ստորագրեցին իրենց մշակած համաձայնութիւնը, յետոյ Պերլինի Փաշական ակումբը պատուահանդէս մը տուաւ: Անկէ վերջ, Իտալիոյ երիտասարդ նախարարը, մասնաւոր շոգեկառքով, գնաց գտնելու Հիթլէրը՝ անոր վերջնական վաւերացումին ենթարկելու իրենց պատրաստած ծրագիրը: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա, ստորագրելով այս համաձայնութիւնը, կը ճանչնայ նաեւ իտալական կայսրութեան հաստատումը Ափրիկէի մէջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՋԱՐԴԷԻՆ .

Պատահաբար ձեռքս անցաւ հին թերթ մը, «Լը Փըթի Ժուռնալ»ի պատկերազարդ յաւելուածին 1895 նոյեմբեր 24ի թիւը (N o 262):

Առաջին էջին վրայ փառատրապէս կանգնած են երեք թուրք սպաներ, երեքն ալ Համիտի թիկնապահները:

Վերջին էջն ալ ամբողջովին գրաւած է նոյնպէս գունաւոր պատկեր մը, հետեւեալ բացատրութեամբ.— «ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ.— ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԶԿԻԹԻ ՄԸ ՎՐԱՅ ՀԱՅԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ»:

Նոյնը, 7րդ էջին վրայ, խմբագրութիւնը կը նկարագրէ պատկերները եւ.. «Արեւելքի դէպքերը»:

Առաջին տողէն իսկ, խմբագրութիւնը առանց վերապահութեան կը պարզէ իր տեսակէտը: Այն սատիճան որ, կը կարծես թէ փրանսատառ թուրքերէն թերթ մըն է:

Բայց ոչ: Մեր ամէն օր տեսած «Լը Փըթի Ժուռնալ»ն է որ կը գրէ.

— «Մարդիկ որ շահ ունին ջուր պղտորելու մէջ որպէսզի կարենան իրենց ուզածին պէս որսալ, տարօրինապէս չափազանցած են Արեւելքի անցուդարձը: Դաշնագիրները թոյլ կուտան որ կարգ մը եւրոպական ազգեր միջամտեն Թուրքիոյ գործերուն, երբ անհրաժեշտութիւն ներկայանայ: Անոնք որ բարեմիտ են, ամենամեծ վերապահութեամբ կը գործածեն այդ իրաւունքը, իսկ միւսները ամենափոքր միջադէպէն կ'օգտուին, կը չափազանցեն զայն, ի հարկին միջադէպ կը ստեղծեն, շահ մը ապահովելու համար:

Այսպէս է որ ներկայիս Հայաստանի խռովութեանց կուտան կարեւորութիւն մը զոր երբեք ունեցած չեն անոնք:

Փարիզի օսմանեան դեսպանատունը բանսարկութեանց պատասխանեց հետեւեալ խիստ վճռական գեկոյցով»:

Կ'ուզէ՞ք այդ գեկոյցն ալ կարդալ:

Զարմեր: Գիտէք թէ ինչ բառ են եւ կ'ըսեն այդ կարգի գեկոյցները, սուլթանական իշխանութենէն մինչեւ իթթիհատականը եւ քեմալականը:

Թեզ կը ջարդեն, արիւն կը յակեն, տունդ ալ կրակի կուտան, յետոյ,— «առաջին պէրքէմալ տըրը»:

Համութեամբ եւ նոյնութեամբ արտապելով գեկոյցը, խմբագրութիւնը կ'աւելցնէ.

— «Թրքական կառավարութիւնը բաւական ուժ ունի, զսպելու համար Հայերու ըմբոստութիւնը: Մեր անօրէնը, Փ. Մարինոնի, վերջերս առիթ ունեցաւ ինք անձամբ ապահովուելու այս մասին»:

Ու կը պատմէ թէ պատուարժան տրօնէոր «երկար եւ շատ սիրալիր ունկնդրութիւն մը արժանացած է Սուլթանին կողմէ, որուն միտքը լայնօրէն բաց է յառաջդիմութեան առջեւ», թէ նորկայ եղած է թուրք «սքանչելի» զինուորներու ռազմափորձերուն, այցելած է Թոփհանէի զինարանը, երկարօրէն խօսած՝ թուրք սպաներու հետ եւն.:

Ապա եզրակացութիւնը.

— «Կը կրկնենք. Հայերու կացութիւնը որ եւ է վտանգաւոր հանգամանք չունի: Բայց եթէ ծանրանայ, ինչ որ անկարելի կը թուի, Սուլթանը, որուն բարձր իմաստութիւնը եւ բանիմաց հաստատակամութիւնը ծանօթ են ի սփիւռս աշխարհի, դիւրաւ պիտի տանի յաղթանակը:

Հետեւաբար Եւրոպան պատճառ չունի միջամտելու այն հոյակապ կայծէն որուն վրայ շատ կը խօսին վերջերս. թող անվթար ձգեն Սուլթանին հեղինակութիւնը եւ ան կրնայ առանց ո եւ է մէկուն օժանդակութեան խեղդել բերել քանի մը ըմբոստացած հպատակները»:

Մեկնութիւնները աւելորդ են: Միայն, երբ աւելցնեմ թէ՝ այս թերթն ալ կը գտնուէր այն ցանկին մէջ որ հրատարակուեցաւ 1921ին, ցուցնելու համար թէ Սուլթան Համիտ որքան դրամ բաշխած է եւրոպական մամուլին:

Այս բոլորին մէջ, ամէնէն աւելի ուշադրութիւնը գրաւեց «մզկիթի վրայ յարձակումը»:

Երեւակայեցէք շալվարով, խատ կարմիր գօտիներով մարդիկ, գլուխները՝ փաթթոց, ձեռքերուն մէջ՝ դաշոյն կամ ատրճանակ, բոլորն ալ «թիւրք օղլու թիւրք» հրէշներ, որոնք մարդ կը խողխողեն մզկիթի մը դրան առջեւ:

Այս մէկ հատիկ պատկերը բաւական է, որպէսզի Թուրքերը բողոքեն եւ հոն պահանջեն ... «փուտպուատ»:

ՎԱՀԷ

ՌՈՒՍԻԱ Կ'ՈՒԶԷ ԽԶԵԼ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

Ուրբաթ կէսօրէ վերջ, չէզոքութեան միջազգային կոմիտէն նիստ մը գումարեց Լոնտոնի մէջ,— կը մասնակցէին 27 պետութեանց ներկայացուցիչներ, անոնք որ ստորագրած էին համաձայնութիւն մը չէզոք մնալու Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ:

Ժողովը վերջացաւ ուշ ատեն: Շաբաթ առաւօտ եւս տեղի ունեցաւ նիստ մը: Իսկ յաջորդ նիստերը՝ չորեքշաբթի: Ուրբաթի նիստին մէջ կարդացուեցաւ խորհրդային պատուիրակութեան յուշագիրը: Ռուսիա բացէ ի բաց կ'ամբաստանէ Փորթուկալը, Իտալիան եւ Գերմանիան, որ կը սպառազինեն Սպանիոյ ապստամբները: Փորթուկալի նաւահանգիստները հսկողութեան տակ պահելու մասին ռուսական առաջարկը եւս ընդունուած չըլլալով, խորհրդային պատուիրակութիւնը կը յայտարարէ թէ չէզոքութեան համար կնքուած դաշինքը «քուրջի կտոր » մը դարձած է այլեւս: Ուստի կ'առաջարկէ ազատ ձգել ամէն պետութիւն, Սպանիոյ զէնք ծախելու գործին մէջ: Դաշինքը շատոնց բռնաբարած են այն պետութիւնները, որոնք, ռազմանիւթ եւ անձնամթերք ապահովելով Սպանիոյ ապստամբներուն, այս վերջինները դրած են նպաստաւոր եւ առանձնաշնորհեալ դիրքի մը մէջ: Այնպէս որ տակաւին կապուած մնալ դաշինքին, կը ծառայէ ուժ տալ ապստամբներուն: Խորհ. պատուիրակութիւնը առով կը յայտարարէ թէ ինքզինք կապուած չի զգար չէզոքութեան դաշնագրին:

Բայց եւ այնպէս պատուիրակութիւնը չհեռացաւ ոչ միայն Լոնտոնէն, այլեւ շարունակեց մասնակցիլ յաջորդ նիստերուն: Երէկ օրակարգի նիւթն էր Գերմանիոյ յուշագիրը, — Իտալիոյ եւ Փորթուկալի յուշագիրները քննութեան պիտի առնուին յառաջիկայ շաբաթ:

Ֆրանսական եւ բրիտանական պատուիրակութիւնները այն տեսակէտը կը յայտնեն թէ պէտք է ընդհակառակն զօրացնել չէզոքութիւնը:

Տիմիթրովի դիրքն ալ խախտած

Լիթվինովի յաջորդական անկումով, որ կը հաստատուի այլեւս, կը խախտի նաեւ Տիմիթրովի դիրքը, ինչպէս կը տեղեկանայ «Մաթէն». Արդարեւ Խորհ. Միութեան արտաքին գործավարութիւնն ու Կոմինտէրնի քարտուղարութիւնը սերտօրէն կապուած են իրարու, այնպէս որ արտաքին գործավարութեան մէջ կատարուած «զտում» մը կ'ենթադրէ հաւանական զտում մըն ալ Կոմինտէրնի քարտուղարութեան մէջ: Տիմիթրով, որ քարտուղարն է Կոմինտէրնի, այս ընթացքով կը կորսնցնէ իր վայելած վստահութիւնը: Կարգ մը պոլշեւիկներ եւս, օգտուելով այս առիթէն եւ նախանձելով պուլկար համայնավարին յանկարծա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԹԱՓԱՌՈՒՄՆԵՐ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Այս երկար, այս ողբերգական արսապաղթի անհամեմատ տարիներուն՝ ինկայ այլազան քաղաքներու մէջ ու երկիրներու։ Դիպուածն ու ապրուստն էին որ զիս նետեցին այդ վայրերը։ Նախընտրութիւնը եւ որոշումը իմս չէին։

Գացի այն քաղաքները ուր որ նետեց զիս կեանքի խռովրգած ալիքը, վարնելով այնքան խութերու։ Գացի ակամայ։ Ու շատ անգամ բան չխօսեցան ինծի — կամ զէշ բաներ խօսեցան — այն լուսաւոր քաղաքները որոնց համար միլիոնաւորներ կը հիւծին հոգեպէս.

Գացած վայրերէս միհակ Վենետիկն է որ ճամբորդած եմ խորապէս ջերմութեամբ, անհուն փափաքի մը ալիքին ուժականութիւնով, երեկոյ բարկանօրէն մղուած հոգիիս կեդրոնէն, առհաւական տենդով, դիմադրական երջանկութեամբ եւ արձակուած ջիղերուս աղեղներէն։

Ամէն տարագիր Հայ ունեցաւ երկրորդ հայրենիք մը։ — Երկրորդ հայրենիքը յաճախ գերեզմանատունն է տարագիրին։ — Իրական երկրորդ հայրենիքը ան է ուր մարդ կ'երթայ ազգովին. կամ առնուազն կ'երթայ իր բնորոշութեամբ, յանուն իր խառնուածքին ներդաշնակութեան։ Շատ քիչերը մինչ ունեցան գեղեցկօրէն ըմբռնուած երկրորդ հայրենիք։ Եթէ իւրաքանչիւր տարագիր մարդու ըսէին թէ ընտրէ ազատ ու անշահախնդիր ձեւով քու երկրորդ հայրենիքդ՝ պիտի ստեղծուէր մեծ տեղափոխական շարժումներ անհայրենիք բազմութիւններու մէջ։

Այն ժամանակ ես պիտի ճամբորդէի դէպի Իտալիա։

X

Գիշեր է ու առաջին մեծ թափառումս կը սկսի Վենետիկի մէջ։ Մէջս կը բաբախեն բազմաթիւ սիրտեր։ Ուսերուս վրայ ծլած են թեւներ։

«Մոռցեր» եմ Վենետիկի ջուրերուն, կամուրջներուն եւ փողոցներուն գիտութիւնը։ Ի՞նչ լաւ որ մոռցեր եմ։ Գիտցուածին հմայքը մաշած կ'ըլլայ։ Աւելի քան յամրաբար միայն կը վերյիշեմ մոռցած գիտութիւնս։ Փողոցներ, երբեմն իրենց տեսքով, երբեմն ալ անունով դիմացս կ'ելլեն հին բարեկամներու նման։ Չեմ կրնար յիշել սակայն թէ ո՞վ է սա բարեկամը, անուն ի՞նչն է։ Ու ճիգ չեմ ըներ՝ քանզի կորսուիլ կ'ուզեմ, կորսուիլ ու երազել, կորսուիլ ու ներքնապէս մեներգել, կորսուիլ ու ճոխանալ անակնկալներով, կորսուիլ ու գտնել վենետիկեան ոգին։

Տատրակները նիրհած են բոլոր եւ մարդիկ կարծես բռնուած են անքնութենէ։ Լաբիւրինթոսին կարեւոր ճամբաներէն Վենետիկցիները եւ զբօսաշրջիկները հոսանք են կազմեր դէպի Ս. Մարկոս։ Ես բռներ եմ հակառակ ուղղութիւնը, կեդրոնախոյս տենդով մը փարակուած։

Գիշերին մէջ կը հնչեն երբեմն թեւաւոր զանգակներ ու՛ երբեմն ալ լռութիւնը իր թաթը դրած է ջրափոսերին վրայ։ Կեցած եմ փոքրիկ կամուրջի մը եզերքը։ Ջուրը կը չփչփայ. կը նայիմ վար կոնտոլա՞ մը կ'անցնի, խորհուրդի մը պէս սեւ։ Կոնտոլավարը շրջիկներ կ'առաջնորդէ դէպի քաղաքին հանելուկները։ Կոնտոլին լապտերը կուլայ ջուրերուն վրայ, լուսաշիթ արցունքներով։ Մարդկային հոսանք մը կ'անցնի քովէս։ Ես կանգներ եմ ու կը նայիմ ջրանցքներուն, անոնց եզերքներէն բարձրացող տուներուն եւ զիս շրջապատող տարբերաներուն ձեւին, բոյրին, գոյներուն։ Կը շնչեմ Վենետիկի հոտը՝ որուն մէջ խառն են նեխումը, բորբոսը, լոյսը, գինին ու միջնադարեան քաղցրութիւնները։ Դարերը կը շնչեմ ու ներկային մէջ կը ծաղկի քերթուած մը։ Ինկեր եմ բանաստեղծութիւններու, նկարչութիւններու, ճարտարապետութիւններու եւ պարզարուեստի ոստանի մը մէջ։ Այս քաղաքը մեր աշխարհի՞ն կը պատկանի թէ ոչ։ Այս քաղաքը դուրս է բոլոր քաղաքներուն ձանձրալի միօրինակութենէն, տաղտկալի նմանութենէն։ Ինծի կը թուի թէ մեծ խումբ մը հանճարեղ ու արտակարգ արուեստագէտներու՝ հիմներ են այս քաղաքամայր։ Միայն գեղարուեստագէտներու գեղեցիկ խենթութիւններով կրնայ ծնիլ նորօրինակ քաղաք մը։

Թող միջոցներ տան քանի մը տաղանդաւոր բանաստեղծներու, նկարիչներու եւ արձանագործներու ստեղծել նոր քաղաք մը։ Վստահ եմ որ պիտի հնարուին նոր ձեւեր, նոր ոճեր, նոր ոգիներ, ու մեծ գեղեցկութիւն։

Անոնք պիտի ստեղծեն համաչափ-փակ չէնութիւնը, պիտի աշխարհ մը չինեն այս զարշելի աշխարհին վրայ։ Դժոխքը պիտի սրբեն ու պարտէզներով եւ չէներով պիտի գոցեն բոլոր վէրքերը։

Վենետիկը ոսկեզրջանի մը մէկ դիւթահրաշ դիպուածն է։ Հոն խառնուած են Արեւելքի ու Արեւմուտքի ուղիղները։ Երկու կողմերուն, երկու կիսաշխարհներուն զուգաւորութեան զաւակն է այս գեղարուեստական ոստանը որ ջուրերուն, կղզիներուն, կամուրջներուն մէջէն իբրեւ բանաստեղծական լաբիւրինթոս քարածաղկեր է։

Կը քալեմ ու բջիջներս կը լեցուին յուզումներով եւ [illegible] տաղերով։

Ես հոն եմ ուր մարդ ունի արբեցման ակեր։ Կը քալեմ նեղ փողոցներէ, զուիճներէ, շուկաներէ. Նկարելով երազանքներ։ Հոս լեցուն է գիշերը, լեցուն է լռութիւնը, լեցուն են պարապութիւնները, հրապարակները, ջրհորները եւ հոգիները։ Ամէն կողմէ կը յորդի բանաստեղծութիւնը, երազին փիփուրներով։

Չեմ գիտեր թէ ուր եմ. գիտեմ սակայն թէ երկար ատեն է որ այսքան մօտ չեմ եղած ինքս ինծի, այսքան մօտ չեմ եղած հոգեշահութեան։ Այո՛, երկար ժամանակ է որ ներքին աշխարհս այսքան չէ ներդաշնակուած արտաքինին հետ

Կը քալեմ անդադար։ Լաբիւրինթոսէ լաբիւրինթոս։ Հեռուն՝ պատուհան մը լուսամուտ եւ ազաբթազարդ։ Լոյսը տերեւներուն տակէ կ'երկրորդուի դոյն մը։ Երգ մը կ'անձրեւէ վրաս։ Գլխուս, դէմքիս, կուրծքիս վրայ կը փայլ երգը։ Երաժշտութիւններ կան որոնք առաջին ունկնդրութեան կը ցատին մեր մորթին ու վար կը թափին։ Պէտք է բազմաթիւ անգամներ լսել այդ երաժշտութիւնը, որպէսզի ան մեր մորթէն ներս մտնէ ու հանգչի եւ տեղայ մեր հոգիին մէջ։ Երաժշտութիւններ ալ կան որոնք առաջին անգամէն ճամբայ ունին — ծակոտ, ..., ծառաստ ճամբայ, արեւոտ ճամբայ — մտնելու մեր հոգիին մէջ եւ պեղելու մեր դղայական հարստութիւնը։ Երգը այս երկրորդ տեսակէն է։ Իտալական ամբողջ երաժշտութիւնը կը պատկանի այս երկրորդ տեսակին։ Երգին մէջ կտոր մը արեւ կը շողայ, ափ մը հուր, բաժակ մը արիւն կը վառի։ Ալիր տառապանքին հետ հիւսուած կը պարէ այդ քաղցր ու տրտում մեղեդիին մէջ։ Երգը ուղիղ կը վազէ մէջս, փոխուած արտասուքի կայլակներու, փոխուած հեղուկ կրակի։

Ցամբարար կը քալեմ։ Երգին յորդորակը կը հետեւի ինծի տրփող ալիքի մը պէս։ Գլխուս մօտ, ականջիս տակն է այդ ալիքը։ Փողոցին ծայրը գլուխս կը դնեմ շարժող ալիքին վրայ ու կ'օրօրուիմ։ Ի՞նչ անոյշ է այս տատանումը։ Հոգիս նաւարկութեան մէջ է։

Կը հեռանամ մութին մէջ, վառած հոգիիս լոյսերը։

Կը բարձրանամ կամուրջի մը վրայ։ Ջուրերը կը փափսան անկիւններու եւ խորշերու մէջ։ Ստուերներ կը խաղան, խորհուրդի թուխ ծաղիկներ կ'երեւան ու նաւակներ կը հանգչին օրօրուելով։ Հեռուն լապտեր մը դեղին ներկ է թափեր ջուրերուն վրայ։ Խաւարին մէջ եւ ջուրին վրայ բան մը կը շարժի. ջուրերը կ'արթննան ու ճամբայ կուտան կոնտոլայի մը։

Միջոցին մէջ լռութեան երաժշտութիւնը կայ։ Եկեղեցիները կը քնանան մեռելներու վրայ։

Ջրամբար մը մարմարեղէն՝ դէմքը փակեր է չտեսնելու համար մեր ժամանակը։ Հրեշտակ մըն է նստեր իր կափարիչին վրայ, թեւերը բացած։ Կը փախչիմ ստուերս գտնելու համար։ Նորանոր փողոցներու եւ ռահերու մէջ կը մտնեմ։ Կը հանեմ ջրեզերքներ, անելներ, կը վերադառնամ, կը փոխեմ ճամբաս։ Նոր կորուստներու մէջ կը կորսուիմ։ Հրապարակի մը անկիւնը երփներանգ լոյսեր, փակ պարտէզ մը, նուագի ձայներ։ Կը պարեն։ Հեթանոսութիւնը եւ քրիստոնէութիւնը բարի դրացիներ են։ Մատաղներու գեղեցիկ խումբ մը կը պարէ։ Քանի մը Վենետիկցիներ մարմար սանդուղներու վրայ բարձրացեր են։ Կ'ըմպեմ պարերգը։

Կէս գիշեր է։

Դիպուածը կը նետէ զիս շուկայի մը մէջ։ Խանութներ տապկուած ձուկի, գինետուներ, ճաշարաններ, օշարակ ու պաղպաղակ վաճառող կրպակներ։ Ճաշարանի մը բաժնակին մէջ մեծ է խանդավառութիւնը, բազմութիւնը, լոյսը։ Մէկը կ'երգէ, երիտասարդ մըն է, յանկայս կ'երգէ։ Փունջ մը ունկնդիրներ պատուհանին առջեւ կ'ունկնդրեն ու կը ծափահարեն։ Իտալացիի մը կը հարցնեմ.

— Փիացա տի Սան Մարկօ։

Մօտ եմ Ս. Մարկոսի հրապարակին։ Կը մտնեմ գիշերային դրախտին մէջ։

Ահա Ս. Մարկոսի տաճարը, աշտարակը, պալատները, մոյթերը, կամարները, արձանները, սիւները, լոյսեր։ Գիշերին քարեղէն պարտէզն է հրապարակը։ Լռած են նուագարանները։

Կ'անցնիմ Տօժերու պալատին առջեւէն, կը նստիմ ծովեզերքը մարմար աստիճանի մը վրայ, — կը ծխեմ։

Ինծի կը նայի լուսինը բարեկամաբար։ Լուսինն ու ես կը ճամբորդենք։ Մեզի հետ կը ճամբորդեն կղզիները, ջուրերը, նաւերը։

Հոգիս կախօրդանի մէջ է ու անհուն օրօրի։

Բանաստեղծութիւնն ու երաժշտութիւնը կ'օրօրեն կախօրդանը։

Հեռուն լոյսերը կը լողան ջուրերուն մէջ եւ կղզիներ որոնք հաստատուեր են լուսաթիներու վրայ։ Խաւարի գիծ մը կը խտանայ եւ կը մօտենայ, պատճառելով գլխապտոյտ։

Կարծես ուրուականներով պաշարուած է Վենետիկը։

Ջուրին մոգական հայելին ունի խաւարի փերթեր, աստղեր, բուռ մը գոհարներ։

Հոգիս օրօրուելով կ'ուղեւորի։

Ուշացած կոնտոլ մը կ'անցնի։ Մութին մէջ շառաչներ ու ծփանքներ։ Կ'արթննան քնացած հայելիներ ու կրկին կ'ընկղմին ջուրերուն մէջ

Սան Ճորճիօ կղզին նաւու նման կը սահի յամրօրէն։

Ամբողջ քաղաքով կը նաւենք ջուրերուն մէջ։

Երազանքի պարիկը ճակատս կը շոյէ ու կ'անհետանայ։

Մեծ Ջրանցքին կողմէն կը լսուի պարքարօլ մը։ Ամէն ինչ կը նաւէ, հոգիները, երազները, սէրերը, ջրաճօղերը, պալատները։

Կոնտոլի մը մէջ երիտասարդ մը կ'երգէ ցայգային մեղեդին։

Ջրանցքին վրայ պատուհան մը կը բացուի եւ կոյս մը կ'ելլէ պատշգամ։

Լուսինը կը ծածկուի, երգը կը լռէ։ Միայն սիրտերը ու ջուրերը կը փըսփսան։

Դուռ մը կը բացուի, կոնտոլը կը մօտենայ ու կոյսը կ'առնէ իր մէջ։

Տատրակները կ'արթննան, ամպհովանի մը կը կազմեն կոնտոլին վրայ որ մարդ չտեսնէ փախուստը։

Կոնտոլը կը մտնէ գիշերին հոգիին մէջ։

Ամէն ինչ կորսուած է գիշերին մէջ, միայն իմ երազս կ'ուրուանկարուի՝ իբրեւ իրականութիւն։

Պարքարօլը կրկին կը լսուի, այս անգամ ուղեղիս մէջ։

Հոգիս կը նաւէ յակունային վրայ ու կղզիներուն շուրջը՝ գտնելու այն երանութիւնները որոնց չհասաւ։ Երազական գիշերին մէջ ոչինչ կայ անհնարին։ Աշխարհի ամբողջ համբոյրներ են այս տարածութեան վրայ ուր խաւարը խառնուեր է ջուրերուն, ուր լոյսի ծաղիկներ բացուեր են լճամասին մէջ, ուր կղզիները կը նիրհեն մթնշաղներու մէջ եւ առագաստանաւեր Ադրիականի կապոյտը կ'որոճան։

Կը նաւէ հոգիս թեւաւոր իղձերով, նորանոր երազներով ու խորշ մը կը փնտռէ խարսխելու համար։

Երազին մէջէն կ'ելլեմ։

Կը ծխեմ։ Լուսինն կը բարձրանայ արծաթէ ծուխերս։

Կ'ամփոփուիմ ու կ'ելլեմ ոտքի։

Կ'անցնիմ ամայի հրապարակէն Ս. Մարկոսի։ Քարեղէն արքայութիւն։

Դուրս կ'ելլեմ կամարներէն ու կ'իյնամ փողոցներու մէջ։

Ջրանցքի մը մէջ կարգով կը քնանան կոնտոլները։

Ոտնաձայներ կը մարին։ Գինով մը կ'անցնի երգի կտոր մը բերնին մէջ։ Բաժակս կը լեցնեմ այդ երգով ու ըմպելով կը խմեմ։ Գինովը կը կանգնի, կը մենախօսէ ու կը կրկնէ մեղեդին.

— Փաղոմա

Կը գոցեմ աչքերս։

Վենետիկի բոլոր գերեզմանները կը բացուին։

Իրենց դամբարաններուն մէջ ոտքի կը կանգնին ասպետներ, հերոսուհիներ, վաճառականներ, արուեստագէտներ, կրօնաւորներ, բախտախնդիրներ, գեղուհիներ, կոնտոլավարներ։

Ամէն մեռել իր տունը կը վազէ։ Անոնցմէ խումբ մը կը խոնարհի Ս. Մարկոսին առջեւ։

Քանի մը հոգի վազելով կը մօտենան ինծի։

Կը փախչիմ ու կամուրջի մը վրայ կը բարձրանամ։ Ես ալ արդէն մեռել մը չե՞մ. թափառական ուրուական մը։

Ջրափողոցը խաղաղութեան մէջ է։ Եզերքներէն վեր բարձրացող տուները լռութեան մէջ են. Գլխիվայր ստուերներ տուներէն կախուած են դէպի ջուրերը։

Սեւ թեւ մը կ'անցնի մթնոլորտին մէջէն.

Ցանկարծ տունի մը պատուհանը կը լուսաւորուի։

Արագ արագ պանդոկ կը վերադառնամ։

Կը բարձրանամ վեցերորդ յարկը, կը հանուիմ ու կը նետուիմ անկողնիս վրայ։ Ո՜րքան յոգնած եմ։

Զոյգ մը տատրակներ կը թառին կոպերուս վրայ ու կը ճչեն.

Կ'իջնեմ, կ'իջնեմ մեղմով լեցուն վենետիկեան ջրամբարի մը մէջ։

Կափարիչը կը փակուի վրայէս։

Հորին մէջ աստղեր կը խաղան։

Տատրակները վրաս վերմակ մը կը ձեւացնեն

X

Երազիս մէջ Փարիզ էի։

Փողոտայի մը վրայ կը տեսնեմ կիսախելագար աղջիկ մը, աչքերը տարօրէն լոյսով։ Բազմութիւն մը շրջապատած է զինքը, հակառակ մաղուող անձրեւին

Աղջիկը ափը կարկառած կ'ըսէ.

— Քիչ մը Վենետիկ տուէք ինծի, պատառ մը Վենետիկ, իր արեւէն, իր լոյսէն, իր երգերէն, իր քարերէն, իր ջուրերէն, իր երազներէն, իր քերթուածներէն.

Մուրացկան աղջիկը ափը երկարած «Վենետիկ, պատառ մը Վենետիկ» կը մուրար իւրաքանչիւր անցորդէն։

Կը դիտէի աղջիկը հոգեկան մակընթացութեան մէջ։

X

Ու հիմակ, ես այստեղ, ամէն օր, քիչ մը նման չե՞մ արդեօք այդ կիսախելագար աղջկան։

— Ո՜ Վենետի՛կ, Վենետի՛կ ..

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԱՅՏԸՆ ԵՒ ՄՈՑԱՐԴ

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

Երաժշտական կեանքին համար նոր շրջան մը կը սկսի ԺԸ. դարու երկրորդ կէսին՝ ինչպէս Ֆրանսայի մէջ Լիւլլիի ու Ռամոյի յաջորդող Կլուքով, նոյնպէս Գերմանիոյ մէջ՝ Պախէ ու Հէնտէլէ ետք եկող Հայտընով ու Մոցարթով։ Ամէն բան կը ձեւափոխուի քանի մը տարուան ընթացքին։ Նոյն արուեստը չէ այլ եւս. աւելի լուսաւոր ու յստակ, աւելի պարզ ու անթերի՝ դասական արուեստ կոչուելու արժանի է ան։

Շիտակն ըսելով՝ գերմանական չէ դասական երաժշտութիւնը, այլ աւստրիական։ Գերմանիոյ ու Իտալիոյ միջեւ գտնուող ու անոնց ազդեցութիւնները հաւասարապէս կրող Վիէննայի կը վիճակուէր այդ խոշոր դերին կատարումը։ «Հիւսիսային Գերմանիոյ աւելի լուրջ ու խորազգած, բայց աւելի խստամբեր ու ագոյստ-թիք, եւ Իտալիոյ աւելի նանիր ու մակերեսային, բայց աւելի դիւրաթեք ու ինքնեկ արուեստներուն միաձուլումէն է արդարեւ որ սերելու էին նոր ձեւերն ու ներշնչումները»։

Ատոնց երկու վարպետները՝ Հայտըն եւ Մոցարթ՝ ժամանակակից են։ Թէեւ Հայտըն ծնած է Մոցարթէն 24 տարի առաջ, սակայն մեռած է անկէ 18 տարի ետք։ Սոյն վսեմ երաժիշտները իրար ճանչցան ու իրար սիրեցին։ Հայտըն կ'ըսէր Մոցարթի հօրը. — «Աստուծոյ առջեւ կը յայտարարեմ ու պատիւս վրայ կ'երդնում ձեզի որ ձեր որդին կը նկատեմ ամենամեծ նուագաստեղծը որ գոյութիւն ունեցած ըլլայ երբեք»։ Մոցարթ կ'ըսէր՝ քառեակներ ձօնելով Հայտընի. — «Պարտք մըն է հատուցածս, որովհետեւ միայն ինքն է որ զանոնք յօրինելու արուեստը ճանչցուց ինծի»։ Ան ոչ միայն կը յարգէր իր վարպետը՝ այլ ջերմ գորով մը ունէր անոր համար եւ իր սիրելի «հայրիկ»ը կը կոչէր։ Կ'արտասուէր ան երբ տարեց Հայտըն հրաժեշտ կ'առնէր իրմէ իր Անգլիա մեկնումին առթիւ, վախնալով որ ալ չպիտի տեսնէ զայն։ Արդարեւ՝ հուսկ բաժանումը եղաւ այդ, բայց անոնցմէ ոչ մէկը կը խորհէր թէ Հայտընը պիտի ըլլար որ՝ Վիէննա վերադարձին՝ ալ չպիտի վերագտնէր իր թանկագին բարեկամը։

Ֆրանց Եօզէֆ Հայտըն ծնաւ 1 ապրիլ 1732ին Ռօհրաուի մէջ, Հունգարիոյ սահմանակից աւստրիական գիւղակ մը։ Հայրը՝ որ սայլագործ եւ լուսարար էր՝ թէնորի ձայնով մը օժտուած էր, ու կը սիրէր երգել իր տաւիղի ընկերակցութեամբ։ Մայրը՝ որ խոհարարուհի եղած էր՝ մերթ իր ձայնը կը խառնէր ամուսինին ձայնին։ Փոքրիկ Ֆրանց Եօզէֆը իր առաջին վարպետ ունեցաւ Ռօհրաուի կաթոլիկ վարժարանին ուսուցիչ ու դպրապետ Եօհան Մաթիաս Ֆրանքը, որ երգել ու քիչ մը ջութակ ու յարաշնակ նուագել սորվեցուց իրեն։ Ութ տարեկանին մտաւ Վիէննայի Ս. Ստեփանոս դպրանոցը, ուր կատարեց իր ամբողջ երաժշտական կրթութիւնը, մանաւանդ գործադրութեամբը արուեստի մը որուն սկզբունքը ոչ ոք կանոնաւորապէս սորվեցուց իրեն։ Տասնըհօթը տարեկանէն պարտաւոր եղաւ իր դպիրի պաշտօնը ձգելու։

Վիէննայի մէջ առանց դրամի մնացած ըլլալով ատեն մը զուարթօրէն վարեց շրջուն երաժիշտի կեանքը, ջութակ նուագելով փողոցներուն, բակերուն եւ գինետուներուն մէջ։ Իր ազատ ժամերուն՝ կ'արտագրէր կամ երաժշտութեան դասագիրքեր կը սերտէր, եւ կամ կը կարդար Քարլ Ֆիլիփ Էմմանուէլ Պախի նոր սոնաթները։ Նշանաւոր թատերագիր Մէթասթազիի շնորհիւ՝ ան ծանօթութիւն հաստատեց իտալացի յայտնի նուագաստեղծ Փորփորայի հետ, որուն քով իբր սպասաւոր մնաց ատեն մը, քանի մը խորհուրդներ առնելու համար անորմէ։

Երիտասարդ Հայտըն բախտ ունեցաւ վերջապէս հանդիպելու Քարլ Եօզէֆ Ֆոն Ֆիւրնպէրկ անունով ազնուականին, որ հանեց իրեն, ու իր Վայնցիրլի բնակարանը տարաւ զինքը՝ ջութակահար-նուագաստեղծի պաշտօնով։ 1759ին մտերը՝ ան անցաւ կայսրուհիին սենեկապան Մաքսիմիլիէն Ֆոն Մորցինի ծառայութեան տակ, պետը դառնալով երկոտասնեակ մը երաժիշտներէ բաղկացած նուագախումբի մը, որուն համար զբօսերգութիւններ ու համերգութիւններ յօրինեց։ Երկու տարի ետք մտաւ Անտոն Էսթէրհազիի իշխանատունը, որուն կապուած մնաց ցմահ։ Նոյն ատեն ամուսնացաւ սափրիչ Եօհան Փէթէր Քէլլէրի երկրորդ աղջկան հետ։ Անդրանիկն էր սիրածը, եւ անոր ձեռքն էր որ խնդրած էր հօրմէն, սակայն իմանալով անոր նշանուած ըլլալը, բարի Հայտըն համակերպեցաւ ամուսնանալու կրտսերին հետ, որ չէր սիրեր։ Կ'ուզէր հաճոյք պատճառել այն ազնիւ վարսավիրային որ թշուառութեան ճիրաններէն բազմիցս փրկած էր զինքը։ Իրմէ երեք տարուան մեծ, կամչոտ ու դառաղ Աննա Մարիա Քէլլէր կառչեցաւ զինքը իր ամբողջ կեանքին ընթացքին, սակայն չկրցաւ կորսնցնել զուարթաբարոյութիւնը։

Հայտըն խաղաղ ու միօրինակ կեանք մը վարեց Էսթէրհազիներուն դղեակը։ Երաժշտական ահագին սպառում մը կար հոն, ու հազիւ թէ նոր դպրապետին անբաղդատելի բեղնաւորութիւնը բաւէր անոր։ Ամէն տարու կը նուագաստեղծէր ան, կէս օրէն վերջ սերտել կուտար իր երաժիշտներուն, իրիկունը՝ ըստ իշխանին պատուէրներուն՝ կը ղեկավարէր մէկ կամ բազմաթիւ նուագահանդէսներ. ճաշէն առաջ, նոյն միջոցին կամ անկէ ետք։ Անտոն իշխանին մահէն ետք անոր Նիքոլա եղբայրը ժառանգեց ախոռներն ու երիցութիւնը։ Այս իշխանը՝ որ երաժշտութեամբ կը շահագրգռուէր ոչ միայն իբրեւ սիրող, այլ եւ իբր նուագածու, Հայտընէն պահանջեց շատ աւելի խոշոր աշխատանք մը, որուն փոխարէն անոր տրամադրութեան տակ կը դնէր շատ աւելի կարեւոր հնարաւորութիւններ։

Իր կեանքին վերջերը Հայտըն Էսթէրհազիներուն քով վարած իր երկարամեայ պաշտօնէն շատ գոհ մնացած ըլլալը կը յայտնէր. «Իշխանն ի՛նք երբեմն կը լսէր ան՝ միշտ գոհ էր հեղինակութիւններէս։ Ոչ միայն անյողդ հաւանութեան մը քաջալերութիւնն ունէի, այլ եւ հրամաններուս բոլորովին տրամադրեալ նուագախումբի մը գլուխը գտնուելով՝ կրնայի զանազան փորձեր կատարել։ Աշխարհէս մնացորդէն զատուած ապրելով՝ զերծ էի ամէն մտահոգութենէ, ու ստիպուած էի ինքնատիպ ըլլալու»։

Իր երջանիկ նկարագրին շնորհիւ ան պիտի գոհանար որ եւ է դիրքէ։ Իրենը տաժանելի պիտի թուէր ուրիշներու։ Ոչ մէկ անկախութիւն ունէր արդարեւ։ Իշխանին ամենազօր կամքին հլու հպատակ՝ պարտաւոր էր անոր ուզածին չափ ու անոր հաճելի թուած ոճով նուագաստեղծել։ Նուագածութիւններու պահուն՝ բոլոր նուագախումբը՝ պետով միասին՝ սպասաւորի [illegible] կը կրէր, ու ծառաներուն հետ միատեղ կը բնակէին երաժիշտները։ Սոյն ստրկական վիճակէն շրջիլ փոխելէն զատ՝ Հայտըն հպարտ էր իր բնաւոր ճաշակով ու պերճանկեցութեամբ այսքան հռչակաւոր դարձած մեծ ազնուականի մը պալատականն ըլլալուն։

Զարմանալի չէ այս. այս եղաւ գրեթէ բոլոր երաժիշտներու վիճակը մինչեւ ԺԸ. դարուն վերջերը։ Կլուք ու Պէթհովէն սկսան լուծը թօթափել։

Բաւական շուտով տարածուեցաւ Հայտընի համբաւը՝ հակառակ Էսթէրհազիներուն Այզէնշթատի դղեակին մէջ իր մեկուսացած կեանքին։ Մանաւանդ 1780էն ի վեր՝ իր երաժշտութիւնը կը փնտռուի ամէն կողմէ նուագապետներէն ու տպագրիչներէն։ 1784ին՝ ան վեց մեծ համերգութիւններ յօրինեց Փարիզի Ողիմպիական օթեակի նուագահանդէսին համար։ 1790ին Նիքոլա Էսթէրհազիի մահուան շնորհիւ, կրնայ աւելի դիւրաւ [illegible] իր փառքով ու նիւթական կացութեամբ

Երիցութեան ժառանգորդ իշխան Փաուլ Անտոն երաժիշտ չըլլալով [illegible] արձակեց Հայտընը ընելով իշխանին անոր թողած 1000 ֆլորին կենսաթոշակին վրայ 400 ֆլորինի յաւելում մը ընելով։ Հայտըն կը շարունակէր իշխանատան անուանապէս կապուած մնալ իբր դպրապետ, սակայն՝ իրապէս կատարելիք ոչ եւ է պարտականութիւն չունենալով, կը նար իր ազատութենէն օգտուիլ ըստ հաճոյս։ Լոնտոնէն իմփրէզարիօ [illegible] փայլուն առաջարկներ ըրաւ իրեն որպէսզի Անգլիա երթալով անձամբ ղեկավարէ իր հեղինակութիւնները։ Այն ժամանակուան Անգլիան [illegible] կղզին մըն էր, որ՝ [illegible] ցակայութեան ազգային երաժիշտներու՝ հրաւիրուած ու պատուըւած էին արտասահմանի բոլոր մեծ արուեստագէտները։ Հայտըն [illegible] վայել ընդունելութիւն մը գտաւ [illegible] ուրկէ Աւստրիա վերադարձաւ 1792[illegible]

ԹԱՒ ՁՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՅ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Ափի՜ն, ափի՜ն ,
Տերեւները կը թափի՜ն ...
Կուրծքին վրայ քաղաքին ,
Եւ արտերուն, ե՛ւ ծովափին ..
Ա՛յ, ծառերուն, այգիներուն '
Տերեւները կը թափի՜ն...

Աշո՜ւն, աշո՜ւն սիրահար ,
Այս գիշեր դուն դողահար՝
Փաթթուեցա՜ր բարտիներուն ...
Վա՜խ, տարերքը մէկ սրտի պէս կը հեւայ ..
Ի՞նչ բթիր դուն, աշո՜ւն խեղճ ,
Հուրէ համբո՜յր, եղե՜գ վարար .
Մանեակը փո՛ւլ եկաւ հիմա '
Ծառերու սէ՜գ պարանոցին ի վերայ ...
Ու կը թափի՜ն, ափի՜ն, ափի՜ն ,
Ոսկեհատերն անտառներու մանեակին .

Ափի՜ն, ափի՜ն ,
Աշնա՜ն ափին ,
Ի՞նչ անուրջներ կը թարշամին ,
Ե՛ւ կը թափի՜ն, ու կը թափի՜ն ,
Սրտիս ծառէն աշնանահար՝
Սէրերս ամբո՜ղջ, տերեւի պէս, արցունքի՜ պէս՝
Կը թափի՜ն .

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

[illegible]

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՃԱՐԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ Դաշնակցութեան Օրն էր

— • —

Կենտրոն՝ Յ. Ամատունիին

— Գացի՞ր երէկ «Դաշնակցութեան Օրուան տօնին։

— Գացի, սովորական մարդու մը պէս բայց վերադարձայ վերջերս զգայարանքներով։

[illegible]

... Փոքրիկ կլոր պատուհանէ մը կապոյտ լոյսը մինչեւ մեր մարագի հեկայ ժայռին վրայ է փռուեր ու անոր մէջէն գլգլացող երակ մը ջուրի ձողանքը ինչքան քաղցր կը թուի։

[illegible]

Ա. Կ. Ն. — ՎՃՏՈՒՆԻ

ՄԻՋՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Լենինականի թատրոն

— • —

Այս տարի Լէնինականի պետական թատրոնը սովորական ժամանակէն մէկ ամիս կանուխ սկսաւ թատերաշրջանը։ Բացումը կատարուեցաւ սեպտ. 16ին, «Պլատոն Կրեչետ» բեմադրութեամբ։

[illegible]

ԱՌ ԿՈՄԻՏԱՍ...

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ)

— • —

Sit tibi levis in æternum! ...

Կը խոնարհիմ շիրմիդ վրայ, կարօտն հոգւոյս «Ողորմեա»յի՛դ,
Լո՛ւռ է երգդ լուռ է՝ վիշտդ, լուռ է՝ հոգիդ. դուն ալ չկաս —
Կ'այրի՛ հանճարդ, ձայնդ է՝ երգող դարերու անդին գերեզմանէդ,
Զի դու խորհուրդն ես հաւատքին՝ Նարեկացւոյն սո՛ւրբ Կոմիտաս.
Դո՛ւն ազնիւն ես լոյսին՝ ծրնած մեր խաւարէն, բռնութենէն՝
Որ կոյս միտքդ խաւարեցուց Դո՛ւ, վեհ երկունքն հայ դպրութ
Եղերաբախտ տառապանքին։ Արդ կ'աղօթէ էջմիածի՛նն
Քեզի համար, փառքի՛ն համար, յաղթանակին՝ Արմէնններու։

Ըսէ՛ ինծի — կ'ուզեմ գիտնալ — ո՞վ Մեծ Մուսէր տիեզերքին
Մահէդ առաջ դուն խնկացի՞ր՝ թէ քու հոգին կ'ընդելուզուի
Խոնարհ ցեղի մը վսեմ սրտին. Անուղ՝ անոր ընդվզումին
Անմահութիւնն կ'արշալուսէ։ Հիմա լսէ՛..ըսէ՛ ինծի
Այսուհետեւ դարեր յաւէրժ ճանապարհի վառ հաւատքով
Պիտ սաղմոսե՞ս կամքը՝ ցեղիս խրատներին, ճարտարմտաբանն
— Դո՛ւն որ պոռթկումն եղար Աստծոյ բիրտ զայրոյթին - բոցը անխռով
«Լո՛յս կրրօնքի, գեղարուեստի հին օրօրանն է Հայաստան...»

Ըսէ ինծի — կ'ուզեմ գիտնալ — ի՞նչ սիրտ էր այդ՝ որ բաբախեց
Ի տես վրջտին ողջ մարդկութեան. տուայտեցաւ անոր համար
Հա՛յ հոգիով, հա՛յ հանճարով, հա՛յ արցունքով բլլայ զոգցես
Տիեզերքի՞ մարգարէն։ Ըսէ ինչո՞ւ, ի՞նչպէս գիտցար
Ցեղին հիւսք, Ներշնչեա՛լ հին պապերուդ ոգին զողբան(*)
Կտակել փոխան՝ ուժի, ողբի եւ անէծքի, սէր ու ժպիտ,
Խանդ ու աղօթք, շունչով մոգի պիրկ շղթայել սրբ, պանդուխտ Հայն
Իր օճախին, իր մանկաչին, հայրենիքին՝ հիմա յաւէտ։

Ամէն առտու արեւծագին Արարատի բարձրը լանջին
Ըստուերը թո՛ղ ուրուագծուի. դաշտերուն մէջ, ծագէ ի ծագ
Թո՛ղ մրրմրնջէ ան «Ոլսաննա՛»․ օրհնէ՛ խաղա՛ղ ցեղին Ոգին,
Քալէ՛ մեր հետ, ապրի՛ մեր հետ, ըլլայ մեր հետ ուր որ՝ ըլլանք..
Քալէ՛ դուն ալ հոգիդ մեր մէջ, անիւններրդ չորս հովերուն
— Զի Պանթէոն չունի ցեղդ — Հանգչէ՛, բայց տո՛ւր դուն՝ դարէ դար
Կայծը՝ խրդնիդ ... — մրտա՛յլ աստուած — այս աշխարհի հոգիներուն.
Հա՛յ ծընելուդ, հա՛յ մեռնելուդ ճակատագրին գաղտնիքը կար...

Փարիզ, 27 Հոկտ. 935 ՅԻՐԱՔ

(*) Կոմիտաս վարդապետ իր կենսագրութեան մէջ կ'ըսէ.
«Աւանդականներն ու Կուտինացի հայ բնտանիքներն հայկական Զոկ ցեղին են եւ դաւթէլ են մէջ. դարու վերջումգողթն գաւառիներն փիւրիցք»։

Իբրեւ նկարիչ, պիտի գործակցին Մ. Արուտչեան, Շիրինեան։ Հրաւիրուած է նաեւ Լէնինկրատի ակադեմիան աւարտած երիտասարդ նկարիչ Կարօ Մինասեանը։

Գլխաւոր բեմադիրն է Վ. Աճէմեանը, որուն հետ կան նաեւ Յ. Քաչանթար, Այասեան, Ռոզա Մինասեան։ Ադրբէջանցի թատերագրին գործը բեմադրելու համար մասնաւոր բեմավար մը պիտի հրաւիրուի Բագուէն։

Ամբողջ թատերաշրջանին պիտի տրուի 160 ներկայացում։

ՀԻՆ ԱՇՈՒՂՆԵՐԸ

— . —

Երեւանի ժողնտափիլոփ կայանը կազմակերպեց հայ աշուղական երգչախումբ մը, որ տարւոյն մէջ կայանէն պիտի երգէ քանի մը անգամ։ Ձայնասփիւռի կայանի այդ երգահանդէսէն զատ, աշուղական երգչախումբը իրիկուններ պիտի կազմակերպէ նաեւ Լէնինականի, Կիրովականի եւ այլ քաղաքներու մէջ. Երգչախումբը պիտի երգէ հայ ժողովրդական աշուղներու գործերը, Սայաթ Նովա, Ջիւանի, Պաղտասար Դպիր, Շիրին, եւն.։ Համերգներուն մէջ յատուկ պիտի տրուի նաեւ հարեւան երկիրներու վերջին տարիներու աշուղներու գործերուն։ Աշուղական երգչախումբին խորհրդական նշանակուած են Շարայ Տալեան եւ Մ. Աղայեան։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՏՆ ԻՍԿ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԶԻՑՆ..

Երկու կիներ գետափը լուացք կ'ընէին ու կը խօսակցէին.
— Աստուած՝ հետերնիդ ըլլայ ...
— Պէտք է աշխատիլ ...
Ցղեկ մը, որ հաւազգի մը կը հալածէր, գոչեց.
— Կ'անցնին ահաւասիկ։

[illegible]

Ֆաթմա եւ Հիւսէյին իրարու նայեցան ամօթխածօրէն, առանց երբեք նշմարելու իրենց շուրջիններէն։ Հիւսէյին համար Ֆաթման նուբր պը...

[illegible]

— Եթէ կինս տունն է, կանչէ. եթէ գոյսն է ...

[illegible]

Հակառակ այդ զրոյցին, Ֆաթմայի անյաղթահարելի կիրքը չէր խափանեցաւ։ Անոնց նայուածքները իրարու կը հանդիպէին գետին ափը կամ ճամբան։

[illegible]

ՄԱՏԻՐ ԷՖԷՄ

Թարգմ. Վ. Ի.

կան բարձրացումին վրայ, պայքար մը սկսած են արդէն Տիմիթրովի դէմ:

Այդ դժգոհներուն գլուխը կը գտնուի Մանուիլսկի, Կոմինտէրնի նախկին քարտուղարը: Իրեն կը յարին Կուսինէն, Փիաթնիցկի, Նորինէ, Անտրէ Մարթի, Լուիճի Լոնկօ, Վիլհէլմ Փիք:

Այս դժգոհներուն անունով Սթալինի յանձնուեցաւ նամակ մը, ուր խստիւ կը քննադատուի Տիմիթրովի քաղաքականութիւնը. Անոնք մանաւորաբար դիտել կու տան թէ պուլկար համայնավարը անհատական քաղաքականութիւն մը կը վարէ, չի հետեւիր Մոսկուայի. Միութեան կոմունիստ կուսակցութեան Քաղաքական Պիւրոյին, որմէ պէտք է հրահանգ ստանան բոլոր կոմունիստ կուսակցութիւնները, թէ համաշխարհային յեղափոխութիւնը ունի միայն մէկ առաջնորդ,— «մեծ եւ հանճարեղ Սթալինը»:

Այս դժգոհութեան ալիքին արձագանգով, պահ մը զրոյց լրջնցաւ թէ Տիմիթրով պիտի աքսորուի: Սակայն ստոյգ է որ պուլկար համայնավարին դիրքը շատ խախտած է: Ծիծով սկսած է արդէն մեկուսացնել Տիմիթրովը, մաքրելով անոր շրջապատը: Այսպէս ձերբակալուած են Տիմիթրովի շրջապատէն եւ անոր հայրենակիցներէն երկու հոգի, Իվան Դէչեւ, Վասիլի Գաքալով:

*** Վարշաւայէն կը հաղորդեն թէ Մոսկուայի իշխանութիւնը վերջերս գնդակահարած է քանի մը ուկրէն համայնավարներ, որոնք արեւելեան Լեհաստանէն փախած՝ ապաստանած էին Ռուսիա: Ասոնց մէջ կը գտնուի արեւմտեան Ուկրանիոյ համայնավարական ապստամբութեան ղեկավարները, Կոզակ եղբայրները

Ռեքսիստները կը պատասխանեն. «Ցա՛ռա՛չ»

—•—

Հակառակ պելճ կառավարութեան խիստ արգելքին, ռէքսիստները վճռած են քալել Պրիւքսէլի վրայ այսօր: Առաջնորդը, Լէօն Տրկրէլ, յայտարարեց մամուլին.

— Հակառակ ամէն արգելքի եւ հակառակ բոլոր զրգռիչ փորձերուն, 250 հազար ռէքսիստներ պիտի հաւաքուին Պրիւքսէլի մէջ եւ ես պիտի խօսիմ իմ ժողովուրդիս առջեւ:

Նկատելով որ շոգեկառքով փոխադրութիւնը պիտի չթոյլատրուի իրենց, ռէքսիստները որոշեցին կանուխէն ճամբայ ելլել քալելով, անհատական միջոցներով եւ Շաբաթ հիւր մնալ Պրիւքսէլ բնակող ռէքսիստներու տունը, որպէսզի այս առաւօտ 250.000նոց իրենց հսկայ դանգուածը մէկէն ցցուի մայրաքաղաքին մէջ:

Մինչ զրոյց կը շրջի թէ կառավարութիւնը վերջին պահուն մտադիր է ձերբակալել Տրկրէլը՝ իբրեւ մէկը որ չի հնազանդիր օրէնքին, միւս կողմէ կրպակ կը ժայթքեն ռէքսիստ թերթերը:

Տրկրէլ մամուլին յայտարարեց թէ կը ճանչնայ թագաւորութիւնը, բայց կ՚ուզէ վերակազմել պետութիւնը նոր հիմերու վրայ՝ որոշ ինքնավարութիւն տալով վալոն եւ ֆլամա նահանգներուն: Միւս կողմէ Իրական երկիրը անունով ռէքսիստ թերթը կը գրէ — Կիրակի, 250.000 ռէքսիստներ Պրիւքսէլ պիտի մտնեն եւ պիտի ուզեն Վան Զէէլանտի կառավարութիւնը: Ռէքս կ՚ուզէ որ տապալի կառավարութիւնը: Ռէքս կ՚ուզէ անցնիլ երկրին իշխանութեան գլուխը:

Երէկ բախումներ տեղի ունեցան ռէքսիստներու եւ համայնավարներու միջեւ: Հաղորդակցութիւնը մասամբ դժուարացած է, բազմաթիւ շոգեկառքերու եւ հանրակառքերու երթեւեկը ջնջուած է: Ոստիկանութիւնը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ իր դիրքերուն վրայ, մինչ ռէքսիստները կը պատրաստուին իրենց արշաւին:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԱՄՊ ՈՒ ԱՐԵՒՈՎ

—•—

Ուրբաթ, Արմատականներու համագումարին օրակարգի նիւթն էր արտաքին քաղաքականութիւնը: Կը նախագահէր Ալպէր Սարօ:

Արտաքին քաղաքականութեան մասին կուսակցութեան ընկոյզը կարդաց ժան Միսթլէր:

— Ֆրանսայի-քաղաքականութիւնը կարելի է համառօտագրել երեք կէտերու մէջ. Ցանկութիւն՝ խաղաղութեան մէջ ապրելու համար, կամք՝ խաղաղութիւն պարտադրելու համար, պիտութիւն՝ խաղաղութիւն տալու համար:

Այժմ պատերազմի սպառնալիք մը կայ մթնոլորտին մէջ, այդ սպառնալիքը կը ծագի երկու պատճառներէ,— խորունկ եւ պատահական: Խորունկ պատճառները հետքերն են ընդհ. պատերազմին: Միւս կողմէ, Եւրոպայի տնտեսական անհաւասարակշռութեան կողքին՝ ցցուեցան երկու գաղափարական ճակատներ,— գերմանական ազգ. ընկերվարութիւնը եւ ռուսական համայնավարութիւնը: Կը վախցուի որ այս երկու ճակատներուն խօսքի պատերազմին յաջորդէ իրական պատերազմը.

Ժան Միսթլէր յետոյ ցաւ յայտնեց Պելճիոյ չէզոքութեան յայտարարութեան համար. գնահատեց ռուսեւֆրանսական դաշինքը, փափաք յայտնեց որ Գերմանիա վերադառնայ Ժընեւ, մաղթեց որ Սպանիոյ ներքին հրդեհը չտարածուի:

Այնուհետեւ խօսեցաւ Էտուար Էռիօ, որ իր ճառը բաժնեց երեք մասի — Անգլիւֆրանսական գործակցութիւն, ռուսեւֆրանսական դաշինք, գերմանեւֆրանսական յարաբերութիւնները:

Էռիօ ջերմօրէն պաշտպանեց անգլիւֆրանսական գործակցութիւնը, առանց որուն՝ «ուրկէ՞ գտնել վարկ, ուրկէ՞ գտնել զանազան ձեւի օժանդակութիւններ»: Գալով ռուսեւֆրանսական դաշինքին, ըսաւ թէ կը վախնայ որ կը յաջողին Ֆրանսան մեկուսացնելու աշխատողները: Պարտք համարեց իրեն յայտնել թէ ռուսեւֆրանսական դաշինքը իր գործը չէ, ինք հեղինակն է 1932ի չէզոքութեան դաշինքին, որովհետեւ չուզեր որ օտար մը միջամտէ իր երկրին գործերուն:

Իսկ Գերմանիոյ մասին արտայայտուելով, Էռիօ ըսաւ թէ կը փափաքի որ Գերմանիա վերադառնայ Ժընեւ.— Ես չէի որ պարպեցի Ռուրը, ես չէի որ 1924ին Գերմանիան հրաւիրեցի ազատօրէն խմբագրելու խաղաղութեան դաշինքը: Բայց մենք ոչ մէկ նախապաշարում ունինք հանդէպ Գերմանիոյ:

Ցետոյ հրաւէր մը կարդաց ներքին խաղաղութեան եւ արտաքին աշխարհի:

Արմատականներու համագումարը ուրբաթ գիշեր եւ շաբաթ առտու շարունակուեցաւ երբեմն լարուած մթնոլորտի մը մէջ, երբեմն խաղաղած: Դարձեալ լսուեցաւ Մարսէյեէզը ձեռնատարած, ֆրանսական ողջոյնի մը ձեւով: Ծնրաձրացան նաեւ բռունցքներ. Համագումարին աջ եւ ձախ թեւերը ճակատ ցցնեցին յաճախ, Էռիօ ողեկոչեց Վալմիի ճակատամարտին օրերը, առանց զէնքի եւ առանց կօշիկի պատերազմող Ֆրանսացիները, որոնք իրենց արիւնը թափեցին, որպէսզի այս «հրաշալի Ֆրանսան ապրի երջանիկ եւ օտար սպառնալիքներու դէմ ապահով»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանաւարտներուն երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet). մեթրօ Châtelet կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի եւ Քոլոմպի շրջանի Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքին հետեւող երկսեռ աշակերտներու ծնողներէն կը խնդրուի արձանագրել տալ իրենց զաւակները մինչեւ Նոյ. 1. 345 Ave. d'Argenteuil Նախկին դպրոցը կամ Պ. Գարբիէլ Արամեանի բնակարանը. 14 rue Loradoux, Bois Colombes. Իսկ Կոլոմպի հայրենակիցներն նոյն գործին համար դիմել Պ. Ծոնիկ Էքիզեանի, 207 rue St. Denis, Colombes. Ինչպէս նաեւ Անիէռցիներու համար՝ Պ. Պետրոս Երամեանի. 12 rue des Mourinoux, Asnières.

Անիէռ-Պուա Քոլոմպի եւ շրջանի Ազգ. Հոգաբարձութիւն

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30-7. Salle Tublerի մէջ. 19 rue de la Pompe. Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. Իգական սեռին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է: Առանց հրաւիրագրի մուտք քաղաքավարութիւն չէ: Հիւրասիրութիւն ձրի:

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer. Blanc-Mesnil (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 Ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 27 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3254

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՉԸ՝ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ

Նոր ստացանք Ամերիկայի Հ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան տեղեկագիրը (1935 - 1936), որ կը ներկայացնէ մէկ տարուան գործունէութիւնը եւ ԺԷ. Պատգ. Ժողովին որոշումները:

Որ եւ է հանրօգուտ ձեռնարկ դատելու համար, բառերը եւ առականներ չեն որ դեր պիտի կատարեն, այլ գործերն ու թուանշանները:

Այսպէս եւ ներկայ պարագային: Մեր ձեռքին տակ եղած տեղեկագրին նիւթերն ու թիւերը շատ աւելի բան կը խօսին, քան բոլոր ճառերն ու յօդուածները:

Թո՛յլ տուէք ձեզի ներկայացնել քանի մը թուանշաններ. —

1. ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ.— Հիւս. Ամերիկա՝ 2500, Հարաւ. Ամերիկա՝ 407, Ֆրանսա՝ 1000, Ռումանիա՝ 200, Պուլկարիա՝ 1000, Մակեդոնիա - Թրակիա՝ 462, Հին Յունաստան՝ 477, Եգիպտոս՝ 260, Սուրիա՝ 2078, Ատրպատական՝ 200: Ընդհ. գումար՝ 8584:

2. ՄՈՒՏՔ.— Հիւս. Ամերիկա՝ 17,774 տոլար, Հարաւ. Ամերիկա՝ 1940, Ֆրանսա՝ 7868, Ռումանիա (հաշիւ չէ ղրկած), Պուլկարիա՝ 412, Մակեդոնիա – Թրակիա՝ 793, Հին Յունաստան՝ 2801, Եգիպտոս՝ 1319, Սուրիա՝ 4013, Ատրպատական՝ 323: Ընդհանուր գումար՝ 37,247 տոլար: (Կոտորակները զանց կ'առնենք):

Ընդհ. ելքէն վերջը պատրաստ կը մնայ 7030 տոլար:

3. ՆԱԽԱՀԱՇԻՒ 1936 - 1937 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ.— Կը նախատեսուի 18,024 տոլար (ձեռնարկներէ՝ 8200, անդամատուրքէ՝ 4000, նուէրներէ՝ 750, ծոմապահութենէ՝ 1000, «Բարեկամներու օր»էն՝ 500 եւայլն):

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս թուանշանները:

— Ցարատեւ աշխատանք եւ աճում: Հաւատաւոր, վճռական կամք եւ արդիւնաւէտ գործունէութիւն:

Տակաւին քանի մը տարի առաջ, Հ. Խաչի տարեկան նախահաշիւը կը տատանէր 10 — 13,000 տոլարի միջեւ: Այժմ հասած է 18,000ի (360,000 ֆրանք): Գումար մը, որուն մէջ տեղ չունին ոչ փարթամ նուէրներ, ոչ ալ կտակներ:

Ինչպէս բուն ձեռնարկը, նոյնպէս անոր նիւթական աղբիւրները ժողովրդական են,— առաւելապէս լումաներ, որ Հ. Խաչի գանձը կը հոսին իբրեւ անդամատուրք, նուէր կամ «ծոմապահութիւն»: Բացառիկ հասոյթները պատահական են, եւ մեծ գումար մը չեն կազմեր:

Ուրիշ խօսքով, ժողովուրդը ինքն է որ կը գուրգուրայ այս հաստատութեան վրայ, գիտակցաբար յենելով Ն'ւ բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւն, հաւատալով անոր կոչումին եւ ցանկալով յարաճուն յաջողութիւն, ծաւալում:

Հ. Խաչը այդ իրողութեան կը պարտի, նաեւ, իր անդամներուն աճումը,— մօտաւորապէս 10,000 նուիրեալներ, առանց հաշուելու համակիրներն ու բարեկամները:

Իր գործունէութեան դա՞շտը:

Բազմազան ճակատ մը, որ կ'ամփոփուի երեք հիմնական աշխատանքներու մէջ.—

Ա.— ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ (օգնութիւն հիւանդներու, մայրերու, երախաներու, դարմանատուն, սնունդ, կաթ եւն.):

Բ.— ՊԱՅՔԱՐ ԱՅԼԱՍԵՐՄԱՆ (սեփական դպրոցներ կամ օգնութիւն եղած հաստատութեանց, դասընթացքներ, ինքնազարգացում, սաներ եւ սանուհիներ եւն.:

Գ.— Ազատագրուած բեկորներու, ընկերային օգնութիւն եւն.):

Ինչ որ կատարուած է, մինչեւ այսօր, այս լայն ճակատին վրայ, յաճախ աչքի չի զարներ:

Հարկ է մօտէն հետեւած ըլլալ, գաղափար կազմելու համար թափուած ճիգերուն եւ ձեռք բերուած արդիւնքի մասին: Հարկ է ոչ միայն կարդալ պարբերական զեկուցումներ, այլ անձամբ տեսնել, հետաքրքրուիլ եւ դատել: Մանաւանդ նկատի առնելով այն միջավայրը ուր գործելու հարկադրուած է Կապոյտ Խաչը:

Եթէ արեւելեան գաղութներու մէջ կ'երեւայ գործը, դպրոցական շէնքերով, հիւանդներու եւ թշուառներու խնամումով կամ ազատագրուած բեկորներով, պարագան տարբեր է Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ, ուր ծովուն վրայ նետուած տաշեղներու կը նմանինք բոլորս:

Եւ սակայն, գործը երեւայ թէ ոչ, իրական պահանջներ են որ գոհացում կը գտնեն: Աչքեր կը ժպտին, արցունքներ կը ցամքին, հոգիներ կը բացուին եւ սպեղանի մը կը հեղու ամէն ուր որ կրնայ հասնիլ Հ. Խաչին ձեռքը:

Հ. Խաչը գո՞հ է իր կատարած աշխատանքէն եւ արձանագրած վաստակէն:

Կը կարծենք թէ ամէնէն աւելի անոնք են նորէն, այս ժողովրդական կազմակերպութեան անդամուհիները, որ կը տագնապին ըլլօրէն, բաղդատելով բազմակողմանի պահանջները եւ իրենց տրամադրելի միջոցները:

Որքան ալ նուիրուած գործին, անոնք չունին լրիւ գոհունակութեան մը գիտակցութիւնը, եւ կը տառապին ատոր համար:

Այդ լուռ տառապանքն իսկ բարի վկայութիւն մը կը կազմէ իրենց համար, ապացուցանելով հասուն գիտակցութիւն եւ պարտաճանաչութիւն:

Երբ այսպիսի առաքինութեամբ մը տոգորուած են մօտ տասը հազար նուիրեալներ, երբ մէջտեղն է անոնց վաստակն ալ, փաստերով եւ թուանշաններով, ժողովուրդին կը մնայ միայն մէկ խօսք.

— Քալէ՛, Հ. Խաչ, միշտ աւելի յառաջ, ես քեզի հետ եմ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Արմատական կուսակցութեան համագումարը փակուեցաւ միաձայնութեամբ ընդունելով հետեւեալ բանաձեւը, զոր ներկայացուց Տալատիէ, նախապէս խորհրդակցելէ վերջ Էռիոյի հետ.—

Հաւատարիմ իր յանձնառութիւններուն, արմատական հանրապետական եւ արմատական ընկերվարական կուսակցութիւնը կը յիշեցնէ թէ Մարդու Իրաւունքներու յայտարարութիւնը, որուն վրայ հիմնուած է ժողովրդապետութիւնը, կը նուիրագործէ սեփականութեան անբռնաբարելիութիւնը, թէ գործարաններու, արհեստանոցներու, ագարակներու եւ վաճառատուներու գրաւումը կը կազմէ ազատութեան անընդունելի բռնաբարում մը, թէ փողոցներու յարաճուն գրգռութիւնը, որ կողմէն ալ գայ, կը խանգարէ տնտեսական գործունէութիւնը.

Արմատական կուսակցութիւնը, օրուան ծանր հարցերուն առջեւ, հարկ կը համարի արձանագրել թէ անհրաժեշտ կը գտնէ գործադրել արմատական վարդապետութիւնը իր ամբողջութեանը մէջ, որ կը թելադրէ.

«1. Պահպանել միջազգային խաղաղութիւնը յարգելով բարեկամութիւնները, յանձնառութիւնները եւ Ազգերու Դաշնակցութեան դաշինքը:

2. Զօրացնել ազգային պաշտպանութիւնը:

3. Կարգի միջոցներով պաշտպանել ազգային գերիշխանութիւնը եւ հանրային բարեկարգութիւնը, յարգելով օրինական ձեւերը, գինաթափ ընելով եւ լուծելով բոլոր խռովարար կազմակերպութիւնները, գործադրելով ընկերային օրէնքները:

4. Լուծել ընկերային վէճերը հաշտարար ձեւերով եւ պարտադիր իրաւարարութեամբ:

5. Գործնական համերաշխութիւն մը ստեղծել ազգային միութեան բոլոր աշխատանքներուն միջեւ, եւ պաշտպանել հողագործական արդիւնաբերութիւնը:

6.— Ապահովել պետութեան հեղինակութիւնը ընդդէմ ամէն կարգի բռնաբարումներու եւ մասնաւորաբար շահադիտական մեծ խմբակցութիւններու:

7.— Փորձել ուժեղ ճիգ մը հաւասարակշռելու համար պիւտճէն, ապահովելու համար դրամին կայունութիւնը:

*** Որոշուեցաւ նոյնպէս գալ տարուան համագումարը հրաւիրել Լիլի մէջ եւ պատգամաւորները մեկնեցան «Մարսէյյէզ»ը երգելով:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Սպանիոյ երկու հակառակորդ բանակները կը թուի թէ սկսան այն բախտորոշ ճակատամարտը, որմէ կախում ունի Մատրիտի ճակատագիրը: Մայրաքաղաքին մէջ պաշարման վիճակ յայտարարուած է: 18էն 40 տարեկան բոլոր այրերը ճակատ կը ղրկուին կամ կը գործածուին թիկունքի աշխատանքներու մէջ: Կառավարական պաշտօնեաներն իսկ հրաւիրուած են խրամ փորելու:

Մայրաքաղաքի բնակչութեան վախն այն է որ Ֆրանքօ փոխանակ պատերազմելու, կը պաշարէ Մատրիտը՝ երկար հոգեվարքի մը մէջ հիւծելու համար պաշտպանողները:

Ապստամբներու օդանաւային տորմիղը երբեմն կ'երեւի մայրաքաղաքին երկինքին մէջ՝ ռումբ կամ անձնատուութեան կոչ նետելու համար վար: Կառավարական օդանաւերը չեն գործեր ներկայիս: Միայն թնդանօթն է որ կ'որոտայ շարունակ:

Մատրիտի թերթերը կ'ուզեն այն կարծիքն ստեղծել բնակչութեան մտքին մէջ թէ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը չի կրնար վերջանալ այնքան ալ շուտով, Ֆրանքոյի երազած յաղթանակը այնքան հեռու է, որքան մօտ՝ միջազգային պատերազմը, որ կրնայ պայթիլ մէկ օրէն միւսը իբրեւ բարդութիւն Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն: Միւս կողմէ նոյն թերթերը շարունակ սարսափի մէջ կ'ուզեն պահել անոնք, որ չէզոք կամ Ֆրանքոյի համակիր կը թուին.— Ոչ մէկ թշնամի ռազմաճակատին ետեւ, կը յայտարարեն մեռատառ, խրամներու մէջ կռուող մեր ընկերներուն կեանքը նուիրական է մեզի համար: Պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ հրովարտակներ, որոնք կը վերաբերին յեղափոխական դատարաններու կազմութեան:

Միւս կողմէ Ֆրանքոյի բանակը հետզհետէ կը ճնշէ Մատրիտի պաշտպանութեան գիծերը: Զօր. Վարէլայի աջ թեւը գրաւեց Իլլէսքասը, կատաղի կռուէ մը վերջ: Երեք զօրախումբեր յառաջացան դէպի Ազանա, Փանթոքա, Ալամէտա, կտրելու համար Մատրիտի հաղորդակցութիւնը երկաթուղիով: Կառավարական ուժերու հրամանատարութիւնը եւս չի ծածկեր որ կացութիւնը ճգնաժամային դարձած է այլեւս:

Կը վախնան որ բարդութիւն մը կը ծագի

«Լա Տէփէշ տը Թուլուզ» կը զգուշացնէ խորհ. կառավարութիւնը իր ռազմախաղին մէջ, որուն նպատակն է ընդհարումի մը առիթ տալ Սպանիոյ կամ Փորթուկալի նաւահանգիստներուն առջեւ: Խորհ. կառավարութիւնը, ինչպէս գրեցինք, յայտարարեց թէ ինքզինք կապուած չի զգար այլեւս չէզոքութեան դաշինքին եւ պարենաւորելու համար Սպանիոյ կառավարական ուժերը, քանի մը նաւեր ղրկեց: Թուլուզի թերթը կը գրէ թէ Սպանիոյ եզերքը պահակ կը սպասեն իտալական եւ գերմանական նաւերը: Խորհ. կառավարութեան ղրկած նաւերը, իրենց նաւակայաններէն հեռու ըլլալով, շուտով պիտի զգան իրենց անզօրութիւնը իտալական եւ գերմանական նաւերուն առջեւ:

Ի՞նչ կը կարծէ Ռուսիա, կը հարցնէ նոյն թերթը, կը յուսայ որ Ֆրանսա իրե՞ն պիտի օժանդակէ՝ եթէ ոչ ուրիշ ձեւով, գէթ իր նաւակայաններով: Կը խորհի թէ մենք այնքան յիմա՞ր ենք, որ քշուինք քաղաքական կուսակցութեան մը ստեղծած հոսանքին մէջ: Ռուսիա թող լաւ գիտնայ սա պարագան.— Մենք դաշինք մը կնքած ենք սոսկ ժողովուրդին հետ, սակայն այդ դաշինքը կնքեցինք ոչ թէ վերակենդանացնելու համար խաչակրութիւնը, այլ միայն ապահովելու նպատակով խաղաղութիւնը:

*** Փորթուկալի կառավարութիւնը դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզեց Մատրիտի հետ:

ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ԽՆԴԻՐԸ

Ֆրանսական դեսպանը պիտի բանակցի՞

Անգարայի Ֆրանսական դեսպան Պ. Հանրի Փոնսօ, որ քանի մը ամսուան բացակայութենէ յետոյ վերադարձաւ Կ. Պոլիս, հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է «Ժ. տ'Օրիան»ի մէկ խմբագրին: Պատասխանելով այն հարցումին թէ ճի՞շդ է որ իրեն հետ բերած է Ֆրանսայի պատասխանը Թրքական վերջին ծանուցագրին, դեսպանը ըսած է.

— Ոչ, նման որ եւ է փաստաթուղթ չեմ բերած:

— Ձերդ վսեմութի՞ւնն է որ Անգարայի մէջ պիտի բանակցի Իսքէնտէրունի խնդրին շուրջ, թէ ոչ Փարիզի Թուրք դեսպան Սուատն է որ բանակցութիւնները պիտի շարունակէ Ֆրանսայի արտաքին խորհրդական Վիէնոյի հետ:

— Նկատելով որ ո եւ է տեղեկութիւն չունիմ Թուրքիոյ տեսակէտի մասին, նախ պէտք է ուսումնասիրեմ հարցը, որպէսզի կարենամ պատասխանել ձեր հարցումին: Հետեւաբար ներեցէք որ ներկայիս չկարենամ որեւէ պատասխան տալ:

— Բայց կ'ըսեն թէ դուք ամէնէն աւելի ի վիճակի էք վարելու այդ բանակցութիւնները, քանի որ բազմաթիւ տարիներ Սուրիա գտնուեցաք իբրեւ մարդպան եւ հետեւաբար լաւատեղեակ էք սուրիական գործերուն:

— Արդարեւ, եօթը տարի մնացի Սուրիա եւ կը խոստովանիմ թէ շատ դժուար վայրկեաններ անցուցի, այնքան դժուար՝ որ չեմ կարծեր թէ այլեւս կարենամ հանդիպիլ նման պարագաներու: Այո, կատարելապէս գիտեմ Սուրիոյ անցեալ գործերը, բայց չեմ գիտեր վերջին անցուդարձերը: Տը Մարթէլ արդէն իսկ Սուրիա վերադարձած է: Գալով ինծի, այս օրերս Անգարա պիտի մեկնիմ: Դեսպանատան համար շէնք մը վարձած ենք, բայց սակայն վերջինը պիտի ըլլայ, որովհետեւ դեսպանատան համար մասնաւոր շէնք կը շինուի:

*** «Ճիւմհուրիյէթ» կ'ըսէ թէ Փոնսօ Անգարայի մէջ բանակցութիւններու պիտի սկսի, լուծելու համար Իսքէնտէրունի խնդիրը:

ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ՄԷՋ

Իսքէնտէրունի հրամանատար Հիւսնիւ Պէյրագի թերթերու մէջ հրատարակած է 9 հոկտեմբեր 1936 թուակիր զեկոյց մը, որով ամէն տեսակ հաւաքոյթ կ'արգիլուի Իսքէնտէրունի մէջ, նկատելով որ սահմանադրութեան շուրջ ծագած վիճաբանութիւնները կրնան գրգռութեան տեղի տալ զանազան տարրերու մէջ եւ խանգարել անդորրութիւնը:

*** Պէյրութի «Օրիանթ» թրքերէն թերթը փակուած է, Իսքէնտէրունի մասին իր ըրած հրատարակութեանց պատճառաւ:

*** Սուրիոյ նոր խորհրդարանին համար Հալէպէն 13 երեսփոխանական թեկնածու ներկայացուած է, 7ը Արաբներէ, 6ը՝ փոքրամասնութիւններէ, Թեկնածուներէն մէկն է 150նոցներէն Տոքթ. Սատուլլահ:

ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՒՍԱԿԱԼԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ.— ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՀԱՒԱՍՏԻՔՆԵՐ.— ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ.— ՀԱՅ ՏՂԵԿ ՄԸ ԿՈՐՍՈՒԱԾ.— ԱՅՆԹԱՊՑԻ ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ.—«ՀԱՅԵՐԸ ՊԷՏՔ Է ՏԱՐԱԶ ՀԱԳՆԻՆ՝ ՈՒԶԱԾ ԵՆ ԿՐԱԿԻ ՏԱԼ ՀԱՅԿ. ԹԱՂԸ».

«Ազդակ»ի թղթակիցը կը գրէ Հալէպէն 13 հոկտ. թուականով.—

Կիրակի օրուան դէպքը վերջացած կարելի է համարել: Այսօր բոլոր խանութներն ալ վերաբացուած են, սակայն յուզումը տակաւին կը շարունակէ տեղ գտնել ժողովուրդին մէջ.

Երէկ քրիստոնեայ կրօնապետները թուցիկ մը հանած էին, որով ժողովուրդը կը հրաւիրէին հանդարտութեան եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէին Ազգայնական կուսակցութեան ղեկավարներուն, որոնք ծանր միջադէպերու առաջքը առին: Այսօր նոյն կրօնապետները ներկայանալով Ազգ. կուսակցութեան գրասենեակը, նոյն միտքով խօսած են ազգայնական պետերու հետ:

Հալէպի կուսակալ Նաֆիհ պէյ էլ Մարթինի երէկ երեկոյին մօտ պաշտօնանկ եղաւ, տրուած ըլլալով որ դէպքը պատահելէ երկու ժամ յետոյ միայն տեղեակ եղած է անոր:

Թեմին Առաջնորդը տեսակցած է Տոքթ. Քէյալիի հետ եւ անհրաժեշտ հաւաստիքները առած Հայերու մասին: Այսօր կէսօրէ առաջ Տոքթ. Ապտիւլ-րահման Քէյալի, Հասան պէյ Իպրահիմ փաշա՝ առաջնորդին հետ գացած են Նոր Գիւղ, ուր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին առջեւ Տոքթ. Քէյալի ժողովուրդին առջեւ ճառ մը խօսած է եւ կացութեան անդրադառնալով՝ թելադրած ժողովուրդին խաղաղ մնալ, որովհետեւ պարզ է իրենց համար որ Հայերը այդ դէպքին մէջ ոչ մէկ մասնակցութիւն ունեցած են:

Այսօր «Թաքքատում» թերթի խմբագիրը ներկայացած ըլլալով ոստիկանական տնօրէն Պ. Տիւպէքի, կարգ մը լուսաբանութիւններ քաղած է ժողովուրդին մէջ եղած տարաձայնութեանց մասին, ըստ որոնց իբր թէ ոստիկանութիւնը երկու մասի բաժնուած է եղեր դէպքին վայրը եւ չէ ենթարկուած Պ. Տիւպէքի ու կրակ բացած է ժողովուրդին վրայ: Զրոյց կը շրջի նաեւ որ ոստիկաններուն մէջ ալ «Ճերմակ Շապիկաւորներ» գտնուած են եւ ոստիկանները մեղսակից են դէպքին: Այս տարաձայնութիւնները հերքելով հանդերձ Պ. Տիւպէք, յայտարարած է որ ինք քանիցս պաշտօնական դիմում կատարած է լուծելու համար յիշեալ կազմակերպութիւնը, սակայն դրական արդիւնքի մը չէ յանգած իր առաջարկը: Ինք միշտ նախատեսած է որ կրնան նման դէպքեր պատահիլ: Դէպքին պատասխանատուները տակաւին կարելի չէ եղած ճշդել, իսկ ոստիկանութեան հասցէին եղած վերագրումները բոլորովին անհիմն են:

Այսօր հայ երիտասարդ մեքենավար մը Պապ էլ Հատիտի մէջ հրացանի հինգ հարուածներով գետին կը տապալի ու փոխադրուելով հիւանդանոց՝ հոգին կ'աւանդէ: Հայ երիտասարդը կը կոչուի Գասպար Մանուշակեան, Հասանպէյլիցի եւ չորս զաւակներու հայր: Վերջին վայրկեանին ստուգուած է որ ոճիրը արդիւնք է անհատական հակառակութեան:

Երէկուընէ ի վեր 12 տարեկան հայ տղեկ մը անհետացած է ու մինչեւ այս վայրկեանիս տակաւին կարելի չէ եղած գտնել:

Այնթապցի հայ կին մը, դրան առջեւ կենալու ժամանակ, պատահական գնդակէ մը, գլխէն ծանրօրէն կը վիրաւորուի: Ըսին թէ մեռած է արդէն:

Պէյրութ հրատարակուող խալամական Պէյրութ թերթը իր 15 հոկտեմբերի թիւին մէջ հետեւեալ յերիւրածոյ լուրը կը հրատարակէ.—

Հալէպի մէջ, կարգ մը չարամիտ մարդիկ, ըսի բաւ մը տարածեցին, ո-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԸՆՏԻՐ ԳԻՐՔ ՄԸ

Մեծ պատերազմէն յետոյ ազգերու գրականութեան մէջ աչքառու տեղ կը գրաւեն պատերազմական յիշողութիւններ, օրագրութիւններ, վաւերագրութիւններ, պատմուածքներ, վէպեր, որոնք առաւել կամ նուազ յուզումով եւ ճշգրտութեամբ կը պատկերացնեն արիւնոտ այդ տարիներուն սարսափները, կը ներբողեն պատերազմին մասնակցողներու հերոսական թափերը, թիկունքի եւ ճակատի հակադրութիւնները, կը մղեն ապրող սերունդը վերադարձ[illegible]ներու, կամ կը ներշնչեն հայրենասիրական բարձր ոգի:

Այդ ուղղութեամբ, հայ եւ օտար երկիրներու մէջ, գրական-հոգեւոր ճշմարիտ վայելք մըն է ընթերցումը պուլկար գրագէտի մը՝ Գ. Կէորկի Սա. Կէորկիեւի խոշոր մէկ հատորը. — Մէկը Առաջին Զօրաբաժինէն.

Կարդալով այդ գիրքը, հայ ընթերցողը ակամայ պիտի վերյիշէ հայ ազատագրական շարժման [illegible] հերոսամարտերը, որ մղուեցան մեր հայրենիքի մէկ ծայրէն միւսը — Սասուն, Վան, Երեւան — ու անոր աչքին պիտի պատկերանան հերոսական խոյանքները հայ ֆէտայիին, մարտիկին, կամաւորին, որոնք ներշնչուեցան ազատութեան ու հայրենասիրութեան նոյն բարձր խոյանքէն, ինչպէս այս պուլկար հրամանատարները [illegible], շարքային զինուորները, որոնք Գ. Կէորկիեւի հուժկու գրիչին շնորհիւ, ամենամօտիկ հայ հայրենասէրին համար, կը դառնան հարազատներ, հոգեկիցներ, գաղափարակիցներ, — ճանաչուածներ՝ յատուկ ճակատանիշով:

Գիրքը իրօք գրուած է հեղինակի սեփական արիւնով: Ու առիթս ոչ միայն անոր համար որ Գ. Կէորկիեւ ծառայած է իբրեւ վիրաւոր զինուոր եղած է յանուն հայրենիքի մղուած պատերազմին ու, հակառակ զարմանալի, [illegible] նուիրուած [illegible], այլ մանաւանդ անոր համար որ իր գիրքի հերոսանշիր էջերն վրայ կը զգացուի հայրենասէրի մը մարդասէրի սիրտը:

[illegible] թիւն մը չէ Գ. Կէորկիեւի գիրքը, այլ գեղարուեստութիւն մը պարզապէս [illegible] թէ հերոսանշիր էջերն վրայ, հերոսական զրուցներու եւ [illegible] թեան [illegible] բարձր օրինակներու, որ ակամայ կը յիշեցնեն կատարեալ գեղարուեստ ամէն պիտի:

Ցեղ մեր հայրենիք, պարզ ոգեւորով, երբեմն փիլիսոփայական շունչով, բայց միշտ յաւէտ զգացումով պատմ [illegible] ոմանց առօրեան փառքը: Բայց այդ երգին մէջ չկան խոշոր բառեր, արուեստական շեշտեր, ոչ ալ ենթակայական զգացումներ: Տպաւորութիւններն իսկ, [illegible] բլլալ հետու, գերագոյն մարդկային են ու համոզիչ, շնորհիւ այն հարկիւրաւոր կենդանի տիպարներու եւ դէպքերու, զորս հեղինակը կը գծէ կամ կը պատմէ արուեստօրէն, սեղմ, հակիրճ ոճով:

Գիտեմ որ հեղինակը հէքիաթ չի պատմեր, այլ ռուսական իրականութիւն: Ու չունինք բանալ, հեռուէն կը հետեւիս տաղանդաւոր հեղինակի գրչին, որ կը տանի քեզ Թուրանիոյ եւ Տոպրուճայի ռազմադաշտերը, կը հնչեցնէ ականջիդ ռազմական ամբողջ համանուագ մը, կը պատմէ քեզի անօրինակ, անկարելի քաջութիւններ պուլկար 4-րդ երկաթեայ զօրագունդին — պուլկար մօտաւորականին, գործավարին, գեղջուկին, պուլկար մօրը, նշանածին, կնոջ, գթութեան քրոջ, պուլկար հայրենասիրական եւ ռազմական ոգին անեղ թռիչքին …

Միօրինակ չէ այս գիրքը, ինչպէս պատերազմական յուշագրութիւններու մեծ մասը: Իւրաքանչիւր հարուածին մէջ կը փոխուին դէպքերը, դէմքերը, պատկերները, ի վերջոյ կարդալու համար ամբողջական համանուագ մը:

Ու առարկայական է հեղինակը եւ անկեղծ՝ իր վերաբերմունքին մէջ, իր դատումները ճշմարիտ են ու համոզիչ, իր ապրումներն ու յուզումները գերազանցապէս մարդկային:

Իւրաքանչիւր էջին վրայ ներկայ է տաղանդաւոր գրագէտը: Պատմելու սեղմ ձեւը, հոգեբանական թափանցումները, հոգեկան վիճակներու կառուցումները, կորուկ նախադասութիւնները եւ դաժանօրէն իրական պատկերներու մէջէն հառող քնքշանքն ու վիպական շունչը իրաւունք պիտի տան հեղինակը դասելու պուլկար [illegible] գրողներու կողքին:

Հայս թէ կարելի բլլայ այս մէկ քանի տողերով գաղափար կազմել տալ հեղինակի եւ իր ընտիր գիրքի մասին: Լաւագոյնը այդ գիրքը կարդալն է: Ու եթէ հարկ եղած գիրքութիւններ կը պակսին դայն հայերէնի թարգմանելու, պէտք է գոնէ անոր մէկ քանի մասերը, ինչպէս օրինակ «Հրամանատարը» գլուխը, անպատ[illegible] թարգմանել հայ ընթերցողի սեփականութիւն:

Մասնաւորապէս հաճելի է հայ ընթերցողին համար նկատել, որ Գ. Կէորկիեւ իր գրքին մէջ կը յիշատակէ պուլկար բանակին մէջ կռուող հայ [illegible] Դ[illegible] Գ[illegible] Հայկ Հայրապետեանի և Արմէն Թախ[illegible] [illegible] մասին հեղինակը կը խօսի սիրով եւ յարգանքով:

«Երրորդ գունդի հրամանատար անզուգական Գաբրիէլ Փօյաճեան թէ ազայ էր, թէ հրամանատար, կը գրէ Կէորկիեւ: Երբոր հետը աչքերէն, այնքան ալ հեռու սրտէն, կ'ըսեն մարդիկ ու ժողովուրդները: Սակայն Փօյաճեանի քով ծառայող ազաները համար հայն չէին ոչ մարդոց, ոչ ալ ժողովուրդներուն: Որչափ հակառակէ՝ յաւէտ պահանք զայն, այնքան աւելի շատ խօսեցանք անոր մասին» … (էջ 220—221):

Ցաւիչ դրուագ մը կը պատմէ նաեւ հայ սպայ Հայկ Հայրապետեանի մասին:

Երբ, համաձայն հաշտութեան, հրաման կը ստացուի անձնատուր բլլալու, «Հայկ, այդ Հայու զաւակը, Հայու Թոռը, Հայու Թոռնորդին, պուլկար սպայ Հայկ Հայրապետեան, հանեց ատրճանակը, որպէսզի անձնատուր չբլլայ» … (էջ 336):

ՕՆ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ՀԱՅՏԸՆ ԵՒ ՄՈՑԱՐԹ
ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

Բ.

Հայտընի այնքան առատ գործին օգտուած առաջին տպաւորութիւնը սա է, որ անկէ շատ մասեր խիստ շտապով յղացուած բլլալու էին, հետեւաբար մոռացումի պիտի դատապարտուէին անվրէպ: Արդարեւ՝ իր երկերուն ցանկին մէջ կը գտնուի ամբողջ շարք մը օփերաներու եւ պատարագներու, որոնցմէ շատ քիչերը արժանի են յիշատակութեան:

Հայտըն մեծ ընդունակութիւն ցոյց տուած չէր թատերական ձիրքին մէջ: Ինքն ալ խոշոր կարծիք մը չունէր արդէն ասոր մէջ ունեցած իր արժանիքին մասին, ու սա պատասխանը կուտար Թղթակիցի մը, որ իրմէ կը խնդրէր օփերա մը յօրինել Փրակայի համար, ուր նոր ներկայացուեր էր Տոն Ժուանը. «Շատ վտանգներու յանձնառու պիտի բլլայի ձեր խնդրանքն ընդունելով, որովհետեւ մեծ Մոցարթի քով դասուիլը դժուար պիտի բլլար որ եւ է մէկուն»:

Հայտընի կրօնական երաժշտութեան համար յօրինած գործերէն՝ որոնք դատարկ են ու աշխարհական երաժշտութեան դրոշմը կը կրեն—հատ մը կայ, որ յիշատակութեան արժանի է. «Քրիստոսի եօթը խօսքերը» (1785) յոկ նուագախումբի համար յօրինուած նախապէս: Սոյն գործը զուտ համերգայրական բլլալուն՝ Հայտըն ազատ կը զգայ ինքզինքը մարդկային ձայներու համար յօրինելու մտահոգութենէն, որ զինքը «վայրկեանը մէկ մըն» պիտի նետէր խուլացի նուագաւորներուն անճարակ նմանողութեան մէջը:

Հայտընի մարդկային ձայներու համար յաջողապէս յօրինած գործերն են իր երկու օրաթորիօները: «Արարչագործութիւնը (1796), եւ «Տարուան եղանակները» (1802): «Արարչագործութեան» մէջ Հայտըն որ միշտ կ'արժէր նկարագրական երաժշտութեան [illegible] «Քաոսի յօժարափոյթ» պատկերներու շարքի մը մէջ ի հանդէս բերելու համար բնութեան բոլոր երեւոյթներն ու կախերը: «Երկը Հանճարեղ ու պարզամիտ, թարմ եւ հուժկու է: Զգացումը կը պակսի: Լոյսը, հովերը, ծովերը, գետերը, անասուններ՝ մէկը միւսին ետեւէն ներկայացուած են բառական նկարագրով: Բայց երբ կարգը նախամարդուն եւ իր կնոջ կուգայ վերջապէս, խեղճ Հայտըն բարոյական բնութեան արժանիքը մեզի զգացնելու համար նիւթական բընութեան նկարչութիւն յիշելու սովորութիւն՝ նեղը կը մնայ, կարծ կը կապէ բոլորը ու բանաստեղծութիւններու մէջ [illegible], «Տարուան եղանակները» «Արարչագործութեան» նկարագիրն ունին ամբողջովին: Անոնք ալ «կարծ պատկերներու բաժնուած սաղ մըն են բնութեան ու արարիչին ուղղուած»: Հայտըն կը սիրէր գաշտերը, անտառները, անասունները եւ գեղջկական կեանքը: Շատ պարզ, մանկական գաղափար մը կը սիրէր զանոնք: Այդ է պատճառը յիշելու երկու գործերուն [illegible]:

Բայց հոգ չի կայտար Հայտընի մեծութիւնը: Դասական սոնաթին ու համերգագրութեան կազմաւորումին մէջ անշուշտ դեր մը խաղացած բլլալուն համար է, որ երաժշտութեան պատմութեան մէջ այնքան կարեւոր բաժին մը կը գրաւէր ան:

Համերգագրութեան ու քառեակին մէջ է, որ Հայտըն տուած է իր համեստ թափին ամենափայլուն ապացոյցները: Իր չափահասութեան ժամանակ արտադրած համերգութիւններն ու քառեակները կը վկայեն «ընդլայնումի սրուեստին մէջ հրաշալի ընդունակութիւն մը, համեմատութեան ու հաւասարակշռութեան խիստ նուրբ զիտակցութիւն մը: Թերեւս ոչ մէկ նուագաստեղծ իրմէ աւելի զուտ ճարտարապետ եղած բլլայ: Իր մեղեդիներն իսկ հանճարեղ խնամքով մը կերտուած են»:

Դժբախտաբար Հայտըն զորովտ սրտի մը կամ ողբերգական հոգիի մը ի օգուտ չի գներ նոյն չինողական արուեստը: «Իր երաժշտութիւնը լոկ ականջին համար է, զոր կը թովէ, մաքին համար, զոր կը գոհացնէ: Մեզ յուզելու համար ոչ մէկ բանալիք ունի ան: Բրամը զուտ երաժշտութիւն է արդարեւ, որուն ամբողջ չահեկանութիւնը կը կայանայ ոչ թէ մտածումներուն եւ զգացումներուն մէջ, որոնց կրնար ծնունդ տալ, այլ իր հնչական զարգացումին մէջը»:

Հայտըն «հայրիկ»ին սոյն պարզամիտ արուեստին մէջ գոյութիւն ունի [illegible] բան մը, եւ շատ յաջողապէս իրեն պատշաճեցուցած են Մոնսինեի մասին Հայնէի բառած սա խօսքերը. «Անոր քով կը գտնենք ամենաջինջ շնորհը, անխարդախ քաղցրութիւն մը, անտառներու բոյրին նրբանոց զովութիւն մը, ճշմարիտ բնականութիւն մը» … եւ նոյն իսկ բանաստեղծութիւն: Այո, բացակայ չէ ան: Բայց բանաստեղծութիւն մըն է առանց խորհրդաւոր Թովչութեան, առանց զաղտնութեան, առանց հեզնութեան, առանց ախտաւորութեան. նոյն իսկ պիտի բսէի՝ քաղաքացիութիւն վայելող բանաստեղծութիւն մըն»:

Հայտըն համերգագրող մըն է նախ [illegible]: Մոցարթի ախեղերական [illegible] սրր աւելի առինքնուած էր օփերային: «իմ ամենաջերմ ցանկութիւն՝ [illegible] ան՝ թատրոնի համար նուագաստեղծել է: Սոյն մտածումը անդադար կը սանձէ զիս: Անմիջապէս որ մտնեմ թատերասրահի մը մէջ, անմիջապէս որ օփերայի մասին խօսուիլը լսեմ, չեմ կրնար զսպել ինքզինքս»:

×

Վոլֆկանկ Ամատէուս Մոցարթ ծընաւ Սալցպուրկի մէջ 27 յունուար 1756ին: Հայրը՝ Լէոփոլտ Մոցարթ՝ նախ արքունի նուագատեղծ, յետոյ Սալցպուրկի իշխան-եպիսկոպոսին դեր-դպրապետ՝ արժէքաւոր երաժիշտ մըն էր: Քոյրը՝ Մարիա Աննա (ծնած 1751ին, մեռած 1829ին)՝ խիստ կանխահաս դաշնակահարուհի մը եւ գաւ: Քոյր ու եղբայր ջերմ գորովով մը իրարու կապուած ապրեցան: Հանրածանօթ է որ Մոցարթ զարմանահրաշ տղեկ մը եղաւ: Երեք տարեկանին՝ թիլերները կը փնտռէր դաշնակին վրայ: 4 տարեկանին նօթերը ծանչնալէն իսկ առաջ՝ քանի մը յօրինեց կը փորձէր: Ծնողքը բոլորովին նուիրուեցան իր ու քրոջ երաժշտական կրթութեան: Հայրը նուագաստեղծութենէ հրաժարելու արժանիքն իսկ ունեցաւ՝ այն օրէն, որ որդին անոր նուիրուեցաւ իր կարգին: 1762ին իր երկու զաւակներուն հետ երաժշտապտոյտի մը ձեռնարկեց ան: Ցաջորդ տարին՝ մինչեւ Փարիզ բերաւ զանոնք: Փոքրիկ Վոլֆկանկը կը սքանչացնէր իր ունկնդիրները յարացուցանականի ու երգեհոնահարի իր ճարտարութեամբ: Փարիզի մէջ է որ եբեւցան իր առաջին տպագիր հեղինակութիւնները: Տասը տարեկանին՝ իր առաջին օրաթորիօն յօրինեց ան: 1768ին՝ Վիեննայի մերձաւոր շրջանակի մը մէջ կը խաղացուէր իր պզտիկ օփերա գօմիկը, «Պաստիէն ու Պաստիէննա»: Նոյն տարուան գեկտեմբերին՝ երկու մանմեայ մանկութեան մէջ կը ղեկավարէր իր հանդիսաւոր պատարագը. Անկէ քիչ յետոյ՝ Սալցպուրկի արքեպիսկոպոսին քով քոնցէրթմայսթերի պաշտօնին կը կոչուի ան. Ետոյ կուգան Իտալիոյ մէջ տարած իր յաղթանակները: Տղեկուտի վարպետը իր խանդավառութիւն կը սահեծէ ամէնուրեք: Հռոմի մէջ Պապը Ոսկեայ Ասպանդակի ասպետ կ'անուանէ զայն: Այս միջոցին է որ կը պատմուի թէ Մոցարթ ամէն տարի Աւագ Շաբթուն Սիքստին մատրան մէջ երգըւած «Ալլէկրիի Տէր ողորմեա»ն, որուն նօթագրութիւնն արգիլուած էր, մտքին կը նօթագրէ մէկ անգամ լսելէն ետք: Նափոլիի մէջ կը կարծեն թէ ան իր տաղանդը կը պարտի մատին անցուցած մոգական մատանիի մը ազդեցութեան: Կը սախպէն որ հանէ զայն ու պզտիկ վիրթուոզին նուագածութիւնը նոյնքան փայլուն բլլալուն կը ծափողջունեն զայն: Իր «Պոնտոսի Թագաւոր Միհրդատ» օփերան մեծ յաջողութեամբ քան իրերայաջորդ ներկայացումներու կ'արժանանայ Միլանոյի մէջ: 1773ին՝ Մոցարթ վերջնապէս կը հեռանայ Իտալիայէն: Տասնըութ տարեկանին՝ երկու հարիւրէ աւելի գործ արտադրած էր արդէն: Անոնցմէ ոչ մէկը խոստումէ մը աւելի էր սակայն: 1775ին՝ մօրը հետ կը ձեռնարկէ նոր ճամբորդութեան մը: Մանհայմի մէջ կը սիրահարուի առանձինմէն երգչուհի Ալոյզիա Վէպէրի, որուն հետ ամուսնանալ կը բաղձայ: Հայրը կ'ընդդիմանայ առոր սա գորովագեղ նամակին մէջ. «Ափսոս, զաւակս, ո՞ւր են այն գեղեցիկ օրերը երբ գիշերը՝ քնանալէդ առաջ՝ ծունկերուս վրայ կ'ելլէիր երգելու համար ինծի: Քիթիս ծայրը կը համբուրէիր այն ատեն, փափաք յայտնելով որ երբ ծերանամ՝ զիս պահես պահպանելու համար զիս … Թեզմէ կախուած է որոշել թէ կ'ուզե՞ս աշխարհիս վրայէն անցնիլ անունն երաժիշտի մը պէս, կամ թէ հասնիլ արուեստիդ սահմաններուն, եւ դառնալ մէկը այն մեծանուն մարդերէն, որոնց հեղինակութիւնները կ'ուսումնասիրէ եւ պատմութիւնը կը գրէ յետագայ սերունդը: Հաւանեցնել կատարուած ամուսնութիւն մը թշուառութեան գիրկը պիտի նետէր քեզ…»: Մոցարթ կը հնազանդի հօրը եւ կը շարունակէ իր ճամբորդութիւնը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՑՈՒԼԻԱ ԱՂԱՃԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ Թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել Թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Տպաւորութիւններ Հայաստանեն

Հ. Վահան Ցովհաննէսեան, Վենետիկեան Մխիթարեան միաբանութենէն, որ միաժամանակ տեսուչն է [illegible] լի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանին, վերջերս այցելեց Հայաստան: Աւելի ետ իր ծնողքը: Արդէն վերադարձած բլլալով, Պուքրէշի Արա[illegible] կը հաղորդէ իր տպաւորութիւնները:

Կրնամ հաւաստել թէ շինարարական աշխատանքները ամէնէն աչքի զարնող երեւոյթն են Հայաստանի մէջ: Հայաստան խակապէս կը վերաշինուի: Ամէն տեղ նոր նոր շէնքեր կը բարձրանան, պատկառանք մը հազցնելով: Հայաստանի մայրաքաղաքին [illegible] քայլափոխիդ բարձրացող նորաշէն պատերու կը հանդիպիս: Նոր շինութիւններն են: Իրենց այդ գոյնը [illegible] ժիմին յարմարելու համար չէ, այլ [illegible] բովհետեւ այդ գոյնը ունի Արթիկ տուֆը, որով կը շինուին նոր շէնքերը առհասարակ:

Գեղեցկութեան կոթող մը պիտի դառնայ Ժողովրդական Տունը, զոր ոյրացեալ Թամանեան ծրագրեց [illegible] հայ արուեստի տաճարը պիտի բլլայ, իր մեծութեամբն ալ պատկառելի կիսով չափ աւարտած է ան:

Պատկառելի պիտի բլլայ նաեւ կառավարական նոր շէնքը, ուր պիտի համախմբուին պետական բոլոր հիմնարկութիւնները: Մեծ մասամբ [illegible] ուած է արդէն: Հարիւր մեթր [illegible] քով եւ հարիւր մեթր երկայնքով [illegible] կայ շէնք մը պիտի բլլայ ան, զրաւելով ամբողջ թաղամաս մը:

Գեղեցիկ պիտի բլլայ նաեւ մ[illegible] յի նոր շէնքը, զոր կը կառուցանէ ճարտարապետ Քոչար:

Աչքիս զարկած շէնքերէն ձեզ յիշել Նամականատան գեղեցիկ շէնքը՝ Լէնինի հրապարակին վրայ, Համալսարանը Մանկավարժական՝ ուսումնարանը Հիւանդանոցը, Մարի-Նուպար [illegible] Նարուէժարանը՝ որ փոքր, բայց [illegible] րուն շէնք մըն է հայկական ճարտարապետութեամբ: Շինուած է նաեւ գեղեցիկ հիւրանոց մը:

Բոլոր այս շէնքերը պետական նախաձեռնութեամբ կը շինուին: Արդէն մը չկայ սակայն որ կառուցանէ [illegible] հասարակ շէնքեր ալ: Միայն թէ մարդիկ յանձն առնելու են որ պետութիւնը վարձու տայ իր որոշած վարձքով բնակարանի մը բնակութեան [illegible] յի նկատած մասերը:

Դժբախտաբար չփուռ չկրցայ անձնամբ ներգաղթողներու ցանդուածը [illegible] որպէսզի կարենայի ձեզ բսել թէ անոնք գո՞հ են Հայաստանի գաղթերուն թէ ոչ: Բայց այն մասնաւորականները որոնք ներգաղթի վերջին կարաւանին հետ Հայաստան գացին եւ որոնց հետ տեսակցելու առիթը ունեցայ, գոհ կ'երեւէին իրենց վիճակէն:

Անոնցմէ գրեթէ բոլորն ալ պաշտօն կամ աշխատանքի անցած են [illegible] բաժանորդ Գէորգ Նազարեան [illegible] նիզա ղեկավարեց օփերայի նուագախումբը, հրաւիրուելով նոյն [illegible] Թիֆլիս: Մոսկուա ալ պիտի [illegible] նուագախումբ վարելու: Արձանագործ-նկարիչ Երուանդ Քոչար [illegible] խատ Մաքսիմ Կորքիի մէկ արձանին վրայ, իրեն տեղ յատկացուած է [illegible] րեմնի մզկիթին մէջ՝ որ ներկայիս տեսակ մը աշխատանոց-Թանգարան [illegible]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

—1886ին, Ժընեւի մէջ, սոցիալ-[illegible] ուսանողներու [illegible] խումբ մը, պաշտօնապէս կը հիմնեն «Հնչակ» քոմիթէն:

Զայն կազմած էին Կովկասցի Նաւասարդ բէկը (Նազար պէյի) եւ իր կինը՝ Մարօն [illegible]: Այդ քոմիթէին ընդհանուր կեդրոնը պիտի մնար Ժընեւի մէջ, բայց երկրորդ կեդրոնը Պոլսոյ մէջ պիտի բլլայ … Ու մասնաւոր [illegible] պիտի բացուէին նոյն իսկ երկրի առանձին հայ գիւղերուն մէջ … «Հնչակ» թերթը, որ քոմիթէին օրկանն էր, կարդալ պիտի տրուէր կօթոմանեան տարրին բոլոր Հայերուն … Հնչակ քոմիթէին ծրագիրը, — խոստումէ խոստումէ բլլալով, — հետեւեալն էր.

«Հայերը պէտք ունին անկախ կառավարութեան մը: Բայց, զայն ձեռք ձգելու համար, անհրաժեշտ է Եւրոպայի գաղջ[illegible] ... գիտումներ ընելն ու անոր նման միջոցներով գիտակիլ: Ժամ առաջ այդ նպատակին արժանի բլլալու համար՝ միակ միջոցն է ամբողջ Կայսրութեան մէջ կազմակերպութիւններ յառաջ բերել: Ու ամենայարմար մէկ առնենին յեղափոխութիւն մը պայթեցնել … Թէ Թուրքերը եւ թէ [illegible] կոտորածի հնարաւորութիւն [illegible] մասին ուզել զոհել … Զինեալ կազմակերպութիւնը անմիջապէս պէտք է դրացուի: Այն վայրերուն մէջ ուր Հայերը ուժեղ են, պէտք է չէթէններ հանել, ու շրջանին մէջ «առաջանալ ու [illegible] Թուրքերը … Զ[illegible] նոյնպէս «եղբայրներով ու մահափորձներով» տեսլարացնել կառավարութիւնը ... Անկէ վերջ՝ անցնիլ մեծ յեղափոխական շարժման»:

— 1889ին, Հնչակ քոմիթէին Անատոլուի իր կազմակերպութիւնը զօրացուցած էր … Նոյն իսկ մանր մունր չեթէներ առաջին փորձի շարժումներ կը կատարէին … Հայ չեթէներու եւ բեւումը այլ եւս զրուած էր կառավարութեան ուշադրութեան: Զգաստ ուած էր որ ըմբոստութեան ամէնէն գործունեայ անդամ [illegible] էր Կոստանդին [illegible] կայն անդամները կառավ[illegible] թիւնը յ[illegible] ջօրէն չէր կրցած հետապնդել զայն:

— 1890ին, Հայ մը, — որ քոմիթէականներուն կողմէ դուլումի ու նախատինքի էր ենթարկուած, — Կարնոյ մէջ յուր էր տուած մէկ քանի զէնքի մթերանոցներուն տեղը … Կառավարութիւնը անմիջապէս սկսած էր զէնք խնտռել այդ մթերանոցներուն մէջ: Բայց, քոմիթէականները խռովն ժողով մըն կենդանարած «Սանասարեան» վարժարանին մէջ, դպրոցին վրայ սեւ գրօշ էին պարզած ու յառաջ էին բերած «Կարնոյ ըմբոստութիւնը»:

— «Կարնոյ ըմբոստութիւնը» անմիջապէս ճնշուած էր: Բայց, իբրեւ հետեւանք այդ շարժման, զանազան հայկական Ֆերքիններու մէջ գանազան գէնքեր ձերբ էին: Անոնցմէ [illegible] միէն կարեւորը Պոլսոյ մէջ ունեցածն էր …

Կովկասի հայ կոմիտէին ամէնէն խորոտ անձնաւորութիւններէն Ճան Լեւոնեան Դ[illegible], Փօյաճեան, Աճէմեան, Տամատեան եւ ուրիշներ Պոլսոյ մէջ էին հաւաքուած: Ու պատրաստած էին յեղափոխական ծրագիր մը որ օտար պետութեանց միջամտութիւնը հրաւիրէ: Օրը որոշուած էր: Այդ օրը, բոլոր զինեալ քոմիթէականները հաւաքուած էին պատրիարքարանը: Պատրիարք Աշոտ (Աշըքէն) Աշըգեան, որ Թուրքերու նշմար բուն բարեկամ մըն էր, մէջտեղ էր նետուած, ու խնդրուած էր քոմիթէականներէն հրաժարիլ իրենց այս շարժումէն: Բայց, լսող չէր եղած: Ճանկիւլեան, Թուրքերուն հակառակ եւ կրակ ու նախատինք ժայթքող ճառ մը խօսելէ վերջ, պատէն կախուած Սուլթան Համիտի «Թուղրան»ը վար առնելով ոտքերուն տակ կառ կոտր էր ըրած:

— Կեցցէ՛ Հայաստան (բնագրին մէջ՝ կէրզէ Հայաստան է) գոչելով փողոց էր նետուած: Հարիւրաւոր քոմիթէականներ ալ, որոնք այդ շրջանին պատրիարքարանին ձեւի հրաւիրաքով օժտուած էին, անոր հետեւած էին: Պապը Ալին յարձակումի պիտի ենթարկուէր: Գործին պիտի միջամտէին զեսպանները … Ու պիտի հասնէին իրենց նպատակին … Շարժումը վերջ էր գտած արիւնոտ ձեւով: Ու շատ մը խեղճ Թուրքերու եւ Հայերու որոնք որ եւ է աղերս չունէին այս շարժման հետ, — զուր տեղը սպանուիլն պատճառ էր եղած: Սխալմունքն աւան, որ եւ է օգուտ ապահոված չէ՝ հայ քոմիթէականներուն:

— Ահա … այդ ազդկ ու դէպքին ու այդ թուականէն սկսեալ, Թուրքերը համոզած էին թէ շատ զառն ճշմարտութեան մը առջեւ կը գտնուին: Շատ զառն աղէտ թիւն ու չար կերեր էին, որ այսպիսի քոմիթէականներ երեւան են եկած ազդի մը ծոցէն, որուն այնքան վստահութիւն էին ու նեցած եւ նոյն իսկ «Միլլէթի սատուն» սուկ՝ իրենց հարեւմներուն գաղտնիքներն էին յանձնած:

—Այնքան անկարելի բան չէր կործանել սէրն ու բարեկամութիւնը ազդի մը, որուն հետ, եօթը դարէ ի վեր, դիրկ դիրկի ե'ապրէին: Հայ մտաւորականները կրնան շատ կանգ առնելու ու շատ մտածել այս կէտին վրայ … Կրնային սրբելու ձեռնարկել այն անիրաւ արիւնը որ ցայտած էր երկու ժողովուրդներուն ճակատներուն … Բայց, քոմիթէականները, որոնք սրտերուն մէջ ոչ մէկ զգաստութիւն ու զղջում կրցած, աւելի չէին ընծայած առաջ, աւելի զօրաւոր շարժումներու ձեռնարկելու համար:

— Դարձեալ 1890ին կազմած էին «Դրօշակ» անուն քոմիթէն, որ աւելի գործունեայ եւ աւելի խիզախ էր:

— Այլ եւս իրարու կը յաջորդէին ա[illegible] րինոտ դէպքերը … Թրքական [illegible] րեկամութեան համակիր ու քոմիթէականներուն յոյսերուն յծառայող մեծ բաժին Հայերէն Մամբրէ քահանա, Սկիւտարի մէջ, փառատան Մանուէլ էֆէնտի՝ Թոփ Գաբուի մէջ, Տիգրան Գարակէօզեան՝ կամուրջին վրայ, [illegible] ուսուցական եւ «Առամթէօբ» [illegible] Ունճեան, — որ շատ մը բարիքներ [illegible] հասցուցած Թուրքերուն եւ Բ[illegible] աղքատներուն — Ղալաթիոյ փառատան Սեզուհ էֆէնտի՝ [illegible] եար խանի դրան առջեւ՝ քոմիթէական րէն սպաննուած էին:

— Իզմիրլեան որ պատրիարք էր [illegible] ղած, իրապէս մտացի, [illegible] տէր, զարգացած եւ [illegible] մըն էր. Եթէ ցանկար, [illegible] ւեցնել բոլոր այս արիւնոտ շարժու[illegible] ները եւ, միանգամայն, նոր բարեկամութեան գործերով լեցնել այս արիւնոտ վէհը, որ բացուած էր ազգերուն միջեւ: Բայց, ի [illegible] բած չէր այդ մեծութիւնը: [illegible] կառաւակն, ան իր աչքերը [illegible] այն փորձանքներուն առջեւ, [illegible] կը սպառնային Թուրք Հայերուն [illegible] պազային:

(5)

(Թա[illegible] - Միլլէթ)

է Անահիտ, Արման Կոթիկեան-ու Լ. Թարութ ընդունուած են պետական թատրոնախումբերու մէջ: Աշխատանք քաշուած են նաեւ ներգաղթող երկու բժիշկներ

Կեանքը անշուշտ որ դժուար է, մանաւանդ տնտեսութեան ընդունակ չեղողին համար:

Աւ. հասարակ սուղ են ապրանքները: 400 րուբլի (3 րուբլին 1 Ֆր.) պէտք է տալ ընտիր կօշիկի մը համար, թէեւ աւելի աժաններն ալ կան: Սեւ հացը հազիւ կրնաք 3 Ֆրանքով առնել, [illegible] աւելի սուղ է:

Եւ օրական [illegible] որ ունենար մարդոց վաստակին ու կեանքի պայմաններուն միջեւ, ըստ թէ գործաւոր դասը 90—400 րուբլի ամսական ունի, իսկ պետական պաշտօնէութիւնը 700էն մինչեւ 2500 ր.: Դպրոցի տեսուչները, օրինակի համար, ամսական մօտ 2000 րուբլի կը ստանան, եւ ուսուցիչները դաս գլուխ 4 րուբլի. Մտաւորական դասը համեմատաբար աւելի լաւ կը վարձատրուի.

Այլապէս կրնայ գտնել: Անշուշտ Թիֆլիսը այդ տեսակէտով աւելի բարեբախտ է: Հայաստանի մէջ աւելի առատ են քօնեաքն ու միւս ըմպելիները, ինչպէս նաեւ կարգ մը պտուղներ

Երկրին կլիմադիծը անշուշտ որ [illegible] է, թէեւ Թիֆլիզն է որ իբր Անդրկովկասի կեդրոն, թոն կուտայ՝ ընդհանուր կերպով Հայաստանի պետական կեանքին: Օրինակի համար, որպէսզի կարենամ բանի մը որ աւելի մօտ Հայաստանի, Թիֆլիզ դարձայ [illegible] համար վիզէի երկարաձգում մը

Ամէն տեղ հայերէնը կը խօսի Հայաստանի մէջ: Պաշտօնական բոլոր գործողութիւնները հայ լեզուով կ'ըլլան, թէեւ ռուսերէնն ալ նոյնքան յարգի է եւ անհրաժեշտ իբր համամիութենական լեզու: Ու միւս կողմէ սա օրինակ, ու ըստ որ նաեւ հաճելի կը թուի մարդուս երբ կը տեսնէ որ Թուրքերն ու Ցոյները եւս հայերէն կը խօսին Հայաստանի մէջ:

Նոր Երեւան չկայ. ընդամէնը 50 հոգի բուն: Օրինակի համար Ինթուրիսթի գլխաւոր պաշտօնեաները Երեւան են Հայաստանի մէջ: Արդէն դժուար է որ Խ. Միութեան մէջ Երեւան տարրին ազդեցութիւնը տակաւ կը գայ գերակշռող ըլլալէ: Նոյն իսկ կը տեսնուի հակազդեցութիւնը անոր երբեմնի գերակշռութեան դէմ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՍԿՍԱՆ

Սոն Փօսթա այս վերնագրին տակ կ'ըսէ թէ Գահիրէի ռամկավար կուսակցութեան օրկանը՝ «Արեւ» խմբագրականով մը կը յայտնէ որ Սուրիոյ հայերը կալուածներ ունին Թուրքիոյ մէջ եւ հետեւաբար առաջ փոխարէն հատուցում ըլլալու է անոնց, Սուրիոյ մէջ հողի բաշխումով:

Փարիզի Դաշնակ կուսակցութեան օրգանն ալ՝ «Յառաջ», կ'անդրադառնայ Թուրք մամուլի այն լուրին թէ Իսքէնտէրունի Հայերը սկսած են փախչիլ, եւ կ'ըսէ թէ այս ակնարկութիւնը բաւական է արդէն վախի մատնելու այդ շրջանի Հայերը:

ԹԱԼԻԱԹ ՓԱՇԱ ԵՒ ՎԱՐԴԳԷՍ
(ԼՈՅՍ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴՐԻՆ)

Ծանօթ գրող Հիւսէին Ճահիտ Եալչընի մէջ հետեւեալ յուշը կը պատմէ Թալէաթ փաշայի մասին —

Առտու մը, գիշերազգեստով սուրճը խմած ատեն, Թալէաթ փաշայի լուր կը տրուի թէ այցելու մը եկած է: Դաշնակներու նշանաւոր քոմիթէի երեսփոխան Վարդգէսն էր: Այս գլխաւոր քոմիթէճին որ ծանօթ էր իբրեւ շատ յանդուգն եւ որ նաեւ է բանէ հրաշալող, շատ մտահոգ կ'երեւէր այդ առաւօտ:

Բացատրեց իր այցելութեան պատճառը: Զրոյց ծագած էր թէ պիտի հաւաքուին հայ քոմիթէճիները եւ [illegible] մեծ յուզում կար հայկական շրջաններուն մէջ: Վարդգէս կը հարցնէ թէ հիմ ունի՞ այդ զրոյցը, եւ թէ [illegible] եւ է վտանգ կա՞յ իր անձին համար:

Ընդհանուր պատերազմի օրերուն էր. Ծակատի եւ Հայերուն դաւաճանական ընթացքը շատ դժուար վիճակի մը մատնած էր կառավարութիւնը եւ վտանգած զինուորական գործողութեանց ապահովութիւնը:

[illegible] յանձն չըլլալ Վարդգէսի վրդովուած խօսքերը, Թալէաթ հանգիստ տեսաւ որ հասած է իր սպասած վայրկեանը եւ մեղմօրէն պատասխանեց.

— Հիմա կարգը մերն է, Վարդգէս: Գիտե՞ս եա, ինչպէս արիւն փախել տուիք ինծի: Գիտե՞ս եա, ինչ տեսակ փորձանք մը բացած էիք այս [illegible]

Թալէաթ կ'ակնարկէր այն միջամտութեան, զոր ցարական Ռուսիա փորձեց Արեւելեան նահանգներու Հայերուն ի նպաստ, պալքանեան պատերազմէն յետոյ: Ռուսիա առաջարկած էր բարենորոգումներ կատարել «Հայաստանի» նահանգներուն մէջ, եւ ուզած էր ահագին թրքական հողերը [illegible] երեւակայական Հայաստանի վրայ եւ զինքը կլլելու [illegible] մը պատրաստել:

Վարդգէսի յիշեցնելէ յետոյ թէ կա[illegible] մեծ երջանկութեամբ դիմաւորին, Թալէաթ աւելցուց.

— Քաղաքականութիւն է այս, Վարդգէս: Կարգով է. Հիմա մենք ենք ուժեղը: Թրքական շահը ինչ որ պահանջէ, այն պիտի ընենք:

[illegible]

— Ամէն, Թալէաթ, խնայէ ինծի. [illegible] բարեկամութիւն ունինք իրարու հետ:

Ամբողջ ճակատագրի մենութեան առջեւ, եւ կարծես արմատախիլ բրած մարդկային զգացումները, Թալէաթ պատասխանեց.

— Աւելի հայրենիքի վերաբերեալ խնդիր մըն է, Վարդգէս, եւ անձնական կապն ու բարեկամութիւնը տեղ չունին հոն: Դուն կ'ըմբռնես ասիկա:

— Բայց, Թալէաթ, ես հիմա նախկին Վարդգէսը չեմ: Ամուսնացած եմ, կին եւ զաւակ ունիմ: Անոնց մեղքցէ. [illegible] մար, թող, հեռանամ այստեղէն.

Թալէաթ վարանումի պահ մը անցուց: Անկեղծ պայքար մը, փոթորիկ մը փրթած էր հոգիին մէջ: Վերջապէս յաղթանակեցին գթութեան եւ մարդկայնութեան զգացումները.

— Բնաւ մի կենար, մեկնէ, բաւ:

Եւ Վարդգէս բաժնուեցաւ, Թալէաթի ձեռքը համբուրելէ յետոյ:

Յայտնի չէ ի՛նչ ազդեցութիւններու հետեւանքով, Վարդգէս չհեռացաւ Իսթանպուլէն: Թերեւս կարծած էր որ եղածը պլեֆ մըն է: Եւ կեանքովը վճարեց իր սխալը, որով կարեւորութիւն չտուաւ Թալէաթի ազդարարութեան, չհաւատաց անոր վեհանձնութեան:

Ընդհանուր պատերազմի ընթացքին, Թալէաթ դահլիճ կը կազմէր: Իթթիհատը իր վերջին քարթը կը խաղար եւ կ'ուզէր ամբողջ ուժովը շարունակել պատերազմը: Մինչդեռ վերջնական յաղթանակը այլ եւս ընկած էր իբրեւ պատրանք երեւիլ եւ մեղմէ ոմանց միտքին մէջ տեղ գրաւած էր անջատ հաշտութեամբ կարելի եղածին չափ քիչ վնասուելու ծրագիրը

Գիտէին ասիկա եւ այս պատճառաւ մերժեցին ուզածս, երբ, տեղի տալով [illegible] իրենց սնոտիմին, առաջին նախարարութիւնը պահանջեցի:

— Գերմանները բոլորովին պիտի [illegible]

Ենթադրել թէ պիտի կրնամ ընդունիլ Ներքին Նախարարութիւնը: Թալէաթ գիտէր թէ իմ առաջին գործըս պիտի ըլլայ հայկական խնդիրը լուծել: Այս մասին երկարօրէն վիճաբանած էինք: Այս խնդրին պատճառաւ, Թուրքիա իր զինակից Գերմանիայէն անգամ կը քննադատուէր: Գերման գեսպանը անդադար կը կրկնէր.

— Հաշտութեան սեղանին առջեւ, Գերմանիա չպիտի կարենայ ձեզ պաշտպանել հայկական խնդրին մէջ:

Ներքին նախարարութիւնը ինծի չտալու համար, Թալէաթ անմիջապէս ուրիշ պատճառ մը գտաւ.

Ներկայիս, կառավարութեան ազդեցութիւնը եւ ուժը ամբողջովին զինուորականութեան ձեռքն է: Ներքին Նախարարութեան մէջ, ամէն քայլափոխի պիտի ճնճղկաս անոնց դէմ եւ պիտի յուսահատիս.

Իր հեռատես եւ պայծառ ըմբռնումով, Թալէաթ [illegible] թէ [illegible] պատրաստեց երկրի ապագայ փրկութեան համար:

Հիմա հոգիներու մէջ կը պատկի իբրեւ [illegible] իր այնքան սիրած հայրենիքի փրկութեան սիրոյն:

ՆԻՇԱՂ

Մայր ու աղջիկ դիտմամբ իրարու հետ կը կռուէին տնական գործերու [illegible]

Հայր.— Ի՞նչ պարապ տեղը իրարու սիրտ կը կոտրէք, մայրիկ, օր մը դուն աւլէ, օր մըն ալ աղջիկդ, որով խնդիր չի մնար ձեր մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՆՈՐ ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆ

Երեւանի պետական առաջին թատրոնին նոր շրջանի խաղացանկը.—

Օթելլօ (Շէյքսփիր), Հացի խնդիր (Ա. Շիրվանզադէ), Բարէ հիւր (Գուցկով), Նամուս (Շիրվանզադէ), Արշին (Շանշիաշվիլի), 1905 թուական (Զարարեի), Կապուտան (Դեմիրճեան), Ռեվիզոր (Գոգոլ), Քաջ Նազար (Դեմիրճեան), Օղակում (Վաղարշեան), Պատուաւոր աղքատ (Պարոնեան), Նորա (Իբսէն), Պէպօ (Սունդուկեան), Պլատոն Կրեչետ (Կորնէյչուկ), Շահնամէ (Մ. Ջանան), Եկոր Բուլըչեւ (Մ. Կորքի), Ամբրոս (Օստրովսկի), Ֆիգարոյի ամուսնութիւնը (Պոմարշէ), Հեռաւոր (Աֆինոգենով), Խաթաբալա (Սունդուկեան), Քաղքենի - ազնուական (Մոլիեր):

Տանք նաեւ թատերախումբին մասնակցող դերասաններուն անունները.

Գ. Աւետեան, Արուս Ոսկանեան, Օ. Գուլազեան, Ցամրիկ, Մ. Մանուէլեան, Տ. Այվազեան, Ա. Աւետիսեան, Սիրանոյշ Գարագաշ, Խաչանեան, Հ. Ներսէսեան, Մ. Ջանան, Գ. Ջանիբէկեան, Ռուզաննա Վարդանեան, Վ. Վաղարշեան, Ս. Արեզեան, Լ. Ալէքսանեան, Ս. Ալլահվերդեան, Գ. Ասլանեան, Հ. Ասլանեան, Ս. Ասլանեան, Ա. Արազեան, Հ. Աւագեան, Գ. Աֆրիկեան, Վ. Բագրատունի, Բէյլէրեան, Բունիաթեան, Գարագաշ, Գէորգեան, Գաբրիէլեան, Գուլազեան, Դանիէլեան, Անահիտ Դատաւորեան, Դեմուրեան, Դիլաքեան, Ա. Եղեան, Երուանդ Թոլայեան, Գ. Խաժակ, Արման Կոթիկեան, Մ. Կոստանեան, Լ. Յարութ, Դ. Մալեան, Վ. Մարտունի, Վ. Մելքումեան, Մկրտումեան, Մուշեղեան, Մօրեան, Մկրտիչեան, Նանաջանեան, Շահբազեան, Օհանեան, Պարոնիկեան, Առաքելեան, Ժ. Սերոբ, Վաչիկ Վարդանեան, Ս. Այվազեան, Տ. Բախչինեան, Վ. Եսայեան, Յ. Յովհաննիսեան, Վ. Միրիջանեան, Մարտիրոսեան, Զաքարեան, Զրադացեանեան, Տիրաեան:

Նուագախումբը.— Ե. Օքրուղեան (ղեկավար), Հախնազարեան, Ամիրեան, Օհանեան (ջութակ), Սահակեան (ալթօ), Մելքումեան (թաւ ջութակ), Աղամալեան (քոնթրպաս), Վարդանեան (քլարինէթ), [illegible] Եզիա (արփա), Յովհաննիսեան, Յակոբեան (փող), Պառուրեան, Մեհրաբեան (թրոմպոն), Կարապետեան (ծնծղայ), Թադխանեան (դաշնակ):

Բեմադրիչներ՝ Զախավա, Գուլակեան, Վաղարշեան, Բուրջալեան, Քալանթար, Շամիրխանեան, Թոփճեան Սարեան: Եւ վերջապէս նկարիչներ, երաժիշտներ, ելեկտրագէտներ, քանդակագործներ եւն.:

ԹՈՒՐՔԻԱ
ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Թուրքերէն Թան կը շարունակէ հրատարակութիւնը «Թուրք մեծ յեղափոխութիւնը» կամ «Դարու ճշմարտութիւնները» խորագրով թերթօնը, որմէ բանի մը մասը թարգմանաբար տուինք անկէ առաջ: Ստորեւ մաս մը եւս Սեւրի դաշնագրին յատուկ, ուր կը խօսուի Հայոց պատուիրակութեան:

Պ. Վենիզելոս արդար հրճուանք մը ունէր, իր շահած յաղթանակին համար: Ան, ուրախութենէն, ողողուած տարածեց հաշտութեան այն պայմանները, զորս իրեն ներկայացուց բարձրագոյն մարմինը.

Պ. Վենիզելոս երբ այդ պատմական սեղանին առջեւէն հեռացաւ, հայ պետութեան ներկայացուցիչը՝ Ահարոնեան ու ընկերներ նոյն հրճուանքով մօտեցան սեղանին: Անոնք ստորագրած էին այն դաշնագիրը, որ կը վաւերացնէր Հայկ. Հանրապետութիւնը: Իսկ [illegible] ներկայացուցիչները, [illegible] ուրախութեամբ մը՝ որ յատուկ էր իրենց ուսերուն ծանրացող ծանր պատասխանատուութեան մը անհաղորդ ըլլալուն, իրենց ստորագրութիւնները դրին հոն գտնուող թուղթին վրայ ու եւ քաշուեցան:

Միշդ նոյն պահուն, յոյն լրագրողներ, որոնք հոն ներկայ էին, Աթէնք, Կրետէ, Պոլիս ու Իզմիր կրկնակի հեռագիրներ ուղարկեցին: Յոյն վարչապետին յաղթանակը ամէն կողմ աւետուած էր: Դարձեալ նոյն րոպէին, Հայկ. պետութեան ներկայացուցիչին կողմէ եւս Պոլիս ղրկուած էր հետեւեալ հեռագիրը.

«Հայկ. Հանրապետութեան Ներկայացուցիչ Թահթաճեան.

Այսօր, 10 օգոստ. Սեվրի մէջ, մեր դաշնակիցներուն հետ ստորագրեցի Թուրքիոյ հաշտութեան դաշնագիրը, որ կը վաւերացնէ Հայկ. Հանրապետութեան գոյութիւնը:

Այս պաշտօնական դէպքին առթիւ, որ հայ ժողովուրդի անկախութիւն եւ ազատութիւն կ'ապահովէ, հրճուանքով [illegible] սրտագին երախտագիտութիւնս կը յայտնեմ բոլոր անոնց, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին՝ յանուն հայրենիքին:

Հայկ. Հանր. Ներկայացուցիչ
ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ»

ՄԱՄՈՒԼ
ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 հոկտեմբեր).

— «Այնպիսի պահու մը երբ կը կարծուէր որ դէպքերու ոչ ոք տեղի չպիտի տայ, փոխանցման այս շրջանին՝ երբ Սուրիան պիտի գա յահանջէ հասերաշխութեան բարձրագոյն բարենիչ մը, [illegible] ընդհանրական ականատես կ'ընէ մեզ արիւնոտ ու [illegible]

Կը սիրենք հաւատալ որ Սուրիոյ արար ղեկավարութիւնը բաժին չունի դէպքերուն մէջ, ու եղածը արդիւնք է պարզ ամբոխային զգացութեան մը: Դէպքի իրական պատճառները ի հարկէ շուտով կը պարզուին ու թիւրիմացութիւնները կը հարթուին կողմեր միջեւ.

Մեզ համար այս օրերուն կական [illegible] մեր ժողովուրդի վիճակն է, անոր բանելիք դերը ու հետեւելիք ուղին: Թող ներեն այնքան «հասարակութիւն» [illegible] մեզի՝ մեր շրջապատի բոլոր տարրերը:

Անհատ փորձանքներէ ու յուսախաբութիւններէ անցած այս ժողովուրդը իրաւունք ունի քիչ մը աւելի առարկայօրէն վերաբերուելու իր ճակատագրին [illegible]

Այս պարագան պիտի ըմբռնեն, շատ լաւ կարող են ըմբռնել բոլորը. ապահով ենք նաեւ այս ուղղութեամբ կատարուած ու կատարուելիք աշխատանքներու դրական արդիւնքին:

Խոհեմ, շրջահայեաց եւ զգուշաւոր այն քաղաքականութիւնը որուն կը հետեւինք գաղութի մեր ղեկավարներ եւ անոր ղեկավարութիւնը, անհրաժեշտ է աւելի եւս խորացնել:

Ճիշդ է, ոչ մէկ անակնկալ գոյութիւն չունի մեզ համար [illegible] յետոյ, սակայն այնուամենայնիւ ըլլայ նուազագոյն չափով, բացառիկ նոր դէպք մը կ'ունենայ տալիք մեզ համար:

Դէպքերը կուգան ցոյց տալու որ այս գաղութի բազմամարդ հոգերուն մէջ, գլխաւոր տեղ ունի բնականաբար մեր ժողովուրդի ֆիզիքական գոյութեան հարցը: Այս պարագան յայտարարել հրապարակաւ վիրաւորական չէ ոչ ոքի համար: Բոլորովին քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ այսօր ժողովուրդները մտահոգ են դէպքերէ, իսկ մենք կ'ապրինք արեւելքի մէջ, ցեղերու ու կրօններու խառնակոյտի մը պարտադրած անակնկալներուն ենթակայ: Ու մանաւանդ դրացի երկրի մը՝ արաւ դաւադիր ձեռքը կը ձգտի հետապնդել մեզ ամէն տեղ:

Նոր բան մը ըսած պիտի չըլլայինք եթէ կրկնենք որ պէտք է շարունակենք ըլլալ զգոյշ, ոչ միայն տեղի չպիտի տանք որ եւ է միջադէպի, այլ հեռու պիտի մնանք սադրուած դէպքերէ: Ցաճախ անխոհեմ հետաքրքրութիւն մը կեանքեր կ'արժէ եւ անարժէք միջամտութիւն մը կողմերէն աւելի ծանր կը նստի իրաւարարին վրայ:

Օրինաւոր ու կարգապահ քաղաքացիներն ենք այս երկրին. կը հաւատանք այս երկրի բուցահանած վերելքի ճիգերուն, ու վստահ ենք անոր ապագային վրայ: Մեր այս յայտարարութեան վրայ որ միշտ կրկնած ենք, ոչ ոք իրաւունք չունի կասկածելու: Որբեւ զրկուած ժողովուրդ մը շատ լաւ կ'ըմբռնենք ուրիշներու ճիգերը իրենց իրաւունքներուն տիրանալու համար: Միայն թէ ուրիշներու քայլերուն առջեւ չպիտի ուզենք առարկայ դառնալ թիւրիմացութիւններու:

Բոլոր այս ճշմարտութիւնները սակայն այնքան արժէք ունին՝ որքան որ կրնանք արժեցնել զանոնք մեր կեանքին մէջ.

Մեր մոլորակի վրայ ներկայիս, խօսքը, բարեկամեցողութիւնը եւ չէզոքութիւնը առանց անմիջական գործին ու ուժին՝ բոլորովին զուրկ են արժէքէ: Մեր ժողովուրդը որպէսզի զերծ մնայ փորձանքներէ, անհրաժեշտ է որ ըլլայ կազմակերպուած եւ ուժեղ:

Աւելի նախընտրելի է դէպքերու մէջ չըլլալ քան զանոնք յաջողապէս դիմագրաւել: Բայց կ'ուզենք նուազագոյն չափով իսկ մեր ժողովուրդը հեռու պէտք է մնայ վնասներէ: Այս կարելի է միմիայն շրջապատին յարգանք ու պատկառանք պարտադրելով»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ 6
ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ԾՈՎԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Գերմանացի լրտեսները կարեւոր յաջողութիւններ չունեցան անգլիական եւ ֆրանսական նաւահանգիստներուն մէջ: «Սապօթաժ»ի անոնց դէպքեր պատահեցան անշուշտ, սակայն անոնք ընդհանրապէս արկածի հետեւանքներ էին: Այդ տեսակէտէն թշնամին աւելի բախտաւոր եղաւ Միջերկրականի ծովեզերքներուն վրայ ուր բազմաթիւ նաւեր օդը հանուեցան:

Թշնամի գործակալները տենդոտ աշխատանքի լծուած էին չէզոք պետութեանց ծովեզերեայ քաղաքներուն մէջ ու մանաւանդ Միջերկրականի նաւահանգիստներուն վրայ. գերման սուզանաւերը յարատեւօրէն կը հետապնդէին մեր փոխադրանաւերը այդ ծովուն մէջ եւ անոնց շարժումներուն մասին անթելով տեղեկութիւն կը ստանային իրենց գործակալներէն:

Բարեկամներէս հարիւրապետ Հիլ հետեւեալ դէպքը կը պատմէ.—

«Մեր նաւը Աղեքսանդրիայէն մեկնեցաւ անծանօթ ուղղութեամբ. երեք հազար հինգ հարիւր զինուոր ունէինք միասին: Կէս գիշերին, երբ արդէն ցամաքէն բաւական հեռացած էինք, թշնամի սուզանաւ մը ռումբ մը արձակեց մեր նաւուն վրայ որ անմիջապէս ընկղմեցաւ. միայն 350 հոգի կրցանք ազատել »:

Այս դէպքէն քանի մը շաբաթ յետոյ մեր ինթէլիճընսը Աղեքսանդրիոյ մէջ ձերբակալեց Յոյն մը որուն տունը շատ մօտ էր նաւահանգիստին. իր սենեակին մէջ գտնուեցաւ անթելի գործիք մը. տարակոյս չկայ որ անկա լրտես մըն էր: Հարցաքննութեան ատեն խոստովանեցաւ իր քաջագործութիւնները. տասը ամիսէ ի վեր կը բնակէր այդ տանը մէջ եւ կանոնաւորապէս գաղտնի տեղեկութիւններ կը հաղորդէր թշնամի սուզանաւի մը որ հսկողութիւն կը կատարէր մեր փոխադրանաւերուն վրայ: Լրտեսին ձերբակալութենէն քանի մը օր առաջ բրիտանական ծովակալութիւնը «փոխանորդաբար» լուր տուաւ սուզանաւին թէ խոշոր նաւ մը պիտի մեկնէր Աղեքսանդրիայէն, այսինչ օրը, այսինչ ժամուն, եւ մեր իշխանութիւնները սովորական փոխադրանաւին տեղ ճամբայ հանեցին թնդանօթակիր ու «ծպտուած» նաւ մը:

Արշալոյսին ժամուն եւ երկայնութեան ու լայնութեան որոշեալ աստիճանին վրայ սուզանաւը վեր բարձրացաւ. թնդանօթի քանի մը հարուածներ բաւական եղան ծովուն յատակը իջեցնելու համար զայն:

Առանց վարանումի կրնամ ըսել որ Տարտանէլի արշաւանքին ձախողութեան պատճառ եղան Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութեան գործակալները: Մեր պատրաստութիւնները Եգիպտոսի մէջ կամ այլուր, ծանօթ էին թշնամիին՝ ամիսներ առաջ: Պոլսոյ գերման զինուորական իշխանութիւնները գիտէին որ անգլիական բանակը պիտի աշխատէր ցամաք հանել Տարտանէլի մէջ. այնպէս որ Թուրքերն ու Գերմանացիները լայն ժամանակ ունեցան թնդանօթներ ամրացնելու եւ նեղուցը ականներով փակելու համար:

Թշնամի լրտեսները գիտէր կը հրմըշակէին Սպանիոյ կամ Հոլանտայի մէջ: Հետեւեալ դէպքը ցոյց կուտայ թէ անոնք ինչ աշխատանքներ կը կատարէին հիւսիսային ծովուն մէջ:

Պատերազմին սկիզբը Չարլզ Ֆրայէթ նաւապետ էր «Պրիւսէլ» նաւուն մէջ որ Հարիչ - Ռոթէրտամ գծին վրայ ծառայութիւններ կը կատարէր ամէն օր: Գերմանիոյ ինթէլիճընսը կը հետապնդէր այս անվնաս Անգլիացին ու բազմաթիւ անգամներ [illegible] կարգադրած էր թշնամի սուզանաւերուն քաջարար կ'արհամարհէր անոնց ներկայութիւնը. դժբախտաբար այդ խիզախութիւնը ալ արձանագրուած էր [illegible] Ռոթէրտամի արձանագրութիւններուն մէջ:

Իր առաջին հանդիպումը թշնամիին հետ՝ տեղի ունեցաւ 1915ի մարտ 8ին երբ անգլիական ծովափէն հազիւ հեռացած՝ գերման Ս. 33 սուզանաւը պատրաստեց որ կանգ առնէ: Նաւապետը ականջ չկախեց այդ հրամաններն եւ արագացուց շոգենաւին ընթացքը: Սուզանաւը հետապնդեց զինքը, բայց չկրցաւ նոյնիսկ մօտենալ անոր, Ֆրայէթ Ռոթէրտամի նաւահանգիստը մտաւ ապահով: Մարտ 28ին միեւնոյն սուզանաւը յաջողեցաւ ընկղմել «Ֆալապա» անգլիական նաւը որուն 104 ճամբորդները խեղդուեցան: Այլ թուականէն յետոյ «Պրիւսէլ» կրցաւ իր ծառայութիւնը կատարել անվտանգ մինչեւ այն օրը երբ թշնամի սուզանաւը փորձ մը եւս բրաւ զայն «ձերբակալելու» համար: Այդ անգամ մը արձակեց հրամայելով որ չյառաջանայ: Բայց քանի մը վայրկեան ետքը «Պրիւսէլ» ուժգին բախում մը ունեցաւ սուզանաւին հետ եւ այս վերջինը ընկղմեցաւ իր նաւազներով միասին: Բոլորովին հանելուկ է թէ ինչ պարագաներու տակ տեղի ունեցաւ այդ բախումը, արկա՞ծ էր թէ դիտաւորեալ, յայտնի չէ:

Այդ աղէտէն յետոյ անգլիացի նաւապետին ճակատագիրը կնքուած էր արդէն: Գերման Գաղտնի Սպասարկութիւնը որոշեց վրէժ լուծել: Ան կասկած իր գործակալներէն մէկը «Պրիւսէլ» նաւով Ռոթէրտամէն Հարիչ կ'երթեւեկէր գրեթէ ամէն օր եւ կը հետեւէր նաւապետ Ֆրայէթի շարժումներուն: Արդհետեւ 1916ի յունիս 23ին գերմանական փոքրաթիւ նաւատորմին մը պաշարեց անգլիական նաւը եւ Զէպրակէ առաջնորդեց զայն:

Ֆրայէթի դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ յուլիս 16ին՝ Պրիւժի պատերազմական ատեանին առջեւ եւ հակառակ ճամբորդներու վկայութեան թէ «Պրիւսէլ»ի եւ սուզանաւին բախումը արկածի հետեւանք էր, մահուան դատապարտուեցաւ ան եւ գնդակահար եղաւ յուլիս 30ին.

ԳԼՈՒԽ 7
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԱՄԷՆԷՆ ՄԵԾ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Գերմանիա բացարձակապէս գաղտնի պահեց Թուրքիոյ հետ կնքուած զինակցութիւնը: Եթէ Դաշնակիցները տեղեկութիւն ունեցած ըլլային այդ մասին, պատերազմին ու մանաւանդ Տարտանէլի արշաւանքին պատմութիւնը բոլորովին տարբեր կերպով պիտի ներկայանար մեզի:

(Շար.)

րուն համաձայն էրբ թէ պէտէվիները՝ յարձակում պիտի գործեն եւ պիտի հրդեհեն հայկական թաղերը։ Հայերը երբ լսեցին այս լուրը, չափազանց գրգռուեցան։

Ազգայնական պարագլուխներ, եւ մասնաւորապէս Տոքթ. Քէնալի եւ Ֆուատ Խիւրահիմ փաշա մեծ գործունէութիւն ցոյց տուին անդորրութիւնը վերահաստատելու համար։ Անոնք այցելեցին հայկական թաղերը եւ հաւաստիքներ տուին։

Կառավարութիւնը մէկ կողմէն, ազգայնական կուսակցութիւնը միւս կողմէն, հակառակ վերջ թէ դիտումնաւոր աշխատանքներ տարածուած են խառնակելու համար խաղաղութիւնը, հարկ եղած միջոցները ձեռք առին եւ ամէն կողմ հսկիչներ ղրկեցին։ Հայկական թաղերու մէջ պտտող ժանտարմաները նշմարեցին երեք Հայեր, պէտէվիի տարազ հագուած։ Ձերբակալեցին իսկոյն զանոնք եւ պահականոց առաջնորդեցին։ Անոնց վրայէն գտնուած է երեք ատրճանակ եւ «Ճերմակ Շապիկաւորներու» նշաններ։ Քննութիւնները ցոյց տուին որ անոնք Հայեր են եւ խոստովանեցան որ հրդեհ պիտի յառաջացնէին հայ թաղերու մէջ եւ պիտի վերագրէին պէտէվիներու։ Կը փնտռուին զանոնք գրգռողները։

«Ֆրանսա Մոսկուայի վարձու զինուոր չէ»

Ֆրանսայի ընկերվարական - հանրապետական կուսակցութիւնն ալ, իր կարգին, համագումարի հրաւիրուած էր Նանսիի մէջ։

Փօլ - Պոնքուր իր համակրանքն արտայայտեց Ժողովրդական Ճակատին։ Էնտրի երեսփոխանը, Տէշիզօ, քննադատեց օրուան կառավարութիւնը, եւ մասնաւորապէս անդրադառնալով ռուսեւ-ֆրանսական դաշինքին, ըսաւ.— «Ֆրանսա պէտք չէ դառնայ Մոսկուայի վարձու զինուորը»։ Խօսեցաւ նաեւ Էօժէն Ֆրօ, նախկին ներքին նախարարը, որ խստիւ քննադատեց համայնավար կուսակցութիւնը։ Մասնաւորապէս ըսաւ թէ կարելի չէ վստահիլ համայնավար կուսակցութեան դիրքին վրայ, ամէն ամիս դիրք կը փոխէ, ներշնչուած ոչ թէ կուսակցութեան շահերէն, այլ Մոսկուայի թելադրանքներէն։

Մոնթանեոն քննադատեց կառավարութեան ելմտական - քաղաքականութիւնը եւ ֆրանքին արժեզրկումը։

Ի վերջոյ համագումարը ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը եւ փակուեցաւ.

— Համագումարը ցաւով կ'արձանագրէ այն ծանր դէպքերը, որ տեղի ունեցան անցնող տարեշրջանին՝ արտաքին ճակատի վրայ.— Ազգերու Դաշնակցութեան ձախողումը եթովպական հարցին մէջ, Հռենոսի ձախ եզերքին վերազինումը ի հեճուկս Վերսայլի դաշնագրին, դրժումը Լոքարնոյի դաշինքին, կատարուած իրողութիւն մը պարտադրելու քաղաքականութիւնը, Սպանիոյ քաղաքացիական դէպքերը։ Այս առթիւ, իր համակրանքն ու ողջոյնը կը ղրկէ Սպանիոյ հանրապետութեան՝ իր հերոսական պաշտպանութեան համար, բայց կ'ընդունի որ միայն չէզոքութիւնը կրնայ արգիլել միջազգային բռնկումը։ Միւս կողմէ վստահութիւն յայտնելով Ֆրանսայի ներկայ կառավարութեան, փափաք կը յայտնէ որ խաղաղասիրական աւելի կորովի ջանքեր գործադրուին եւ աւելի ուժեղ դառնայ միջազգային հակակշիռի կոմիտէն։

ԼԷՈՆ ՏԸԿՐԷԼ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ

Ռէքսիսթները չդրժեցին իրենց խօսքը, բայց խաղը վերջացաւ իրենց համար անյաջող։ Կիրակի առաւօտ Պրիւքսէլ արթնցաւ կծու ցուրտով մը։ Ամէն կողմ, փողոցներու անկիւնը ոստիկանական եւ հեծելազօրաց ջոկատներ։ Մայրաքաղաքը պաշտպանուած էր ամէն կարգի խռովութեանց դէմ։ Ժամը 11ին յորդ անձրեւ մը, որ աւելի եւս կը դժուարացնէր ռէքսիսթներու շարժումը։

Նախկին պատերազմիկները կը հաւաքուին իրենց ժամադրավայրը։ Ու կը սկսի տողանցք մը Թագաւորին առջեւէն։ Ոչ մէկ միջադէպ։ Քանի մը նախկին պատերազմիկներ կը բարեւեն, թափօրին մէջէն, ռէքսեան ողջոյնով։ Սակայն անձրեւին տակ՝ տողանցքը կը կատարուի քիչ մը աւելի արագաքայլ։ Կէս օրին վերջացած է տողանցքը։

Եւ ահա ռէքսիսթները։ Անծանօթ Զինուորին դամբարանին առջեւ են անոնք։ Բազուկ մը կը բարձրանայ, հրաման մը կ'արձակուի, եւ ռէքսեան բազմութիւնը կը սկսի աղմկել. «Ռէքս պիտի յաղթէ», «Կեցցէ՛ Լէոն», «Հրաժարեցէ՛ք»։ Քիչ յետոյ ռէքսեան ուրիշ բազմութիւն մը, Լա Պրապանսօն երգելով, կը խռնուի Սէնթ - Կիւտիւլ եկեղեցիին հրապարակը։ Բախում մը ռէքսիսթներու եւ բանուորներու.— «Ռէքս պիտի յաղթէ»։— «Ռէքս պիտի սատկի»։ Ոստիկանութիւնը կը միջամտէ, կը ձերբակալէ քանի մը ռէքսիսթներ, որոնք կ'երթան՝ իրենց թեւը տուած ոստիկաններուն եւ ժպտադէմ։ Յանկարծ տան մը տանիքէն կը բարձրանայ ռէքսեան դրօշը, եւ պատշգամէն կ'երեւի Լէոն Տըկրէլ։ Բարձրախօս մը հազիւ քանի մը խօսք կը նետէ բազմութեան, հրապարակին վրայ կը սկսի հրմշտուքը։ Այնքան կը սաստկանայ աղմուկը որ բարձրախօսն իսկ չի լսուիր։ Տըկրէլ կարճ կը կապէ։ Վարը ձերբակալութիւններ տեղի կ'ունենան, ռէքսիսթ ծերակուտական մը եւ երեսփոխան մը կ'առաջնորդուին պահականոց։ Երբ Տըկրէլ վար կ'իջնէ, ոստիկանները կը պաշարեն զինք եւ կը տանին մօտիկ պահականոցը։

Ժամը 4ին լուրը տարածուած է թէ ձերբակալուած է Տըկրէլ։ Հսկայ բազմութիւն մը կը գրաւէ հրապարակներն ու փողոցները։ Սակարանէն մինչեւ Տըպրուքէրի հրապարակը անանցանելի է. «Ռէքսը պիտի յաղթէ»։ Ոստիկանութիւնը, հեծելազօրքը շարժման մէջ են, սակայն կարելի չէ մաքրել ճամբան։ Այս անգամ իրական յարձակում մը, ոստիկանութիւնը կը զարնէ թուրերով, հեծելազօրքը՝ հրացաններու կոթով։ Ոմանք կը փախչին, ոմանք կը դիմադրեն, ոմանք գետին կ'իյնան վիրաւոր։ Ժամը 5ին հրապարակը մաքրուած է, բայց քիչ յետոյ ցուցարարները դարձեալ կ'երեւին,— ազգայնական երգեր, սուլոցներ օդը կը թնդացնեն։

*** Կիրակիէն երկուշաբթի լուսնալու գիշերը, առաւօտեան դէմ, ազատ արձակուեցան Տըկրէլ եւ իր ընկերները։

Թուրքիա կը կասկածի Իտալիայէն

Թուրքերէն «Թան» այս վերնագրով կը հրատարակէ «Թայմզ»ի Միլանոյի թղթակցին հետեւեալ հեռագիրը.—

ՄԻԼԱՆՕ.— Ազգային համաժողով մը, որուն կը նախագահէ Տոքթ. Ալպէրթօ Փիրէլլի, կը քննէ Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը։ Բացումը կատարեց արտաքին նախարար Կոմս Չիանօ։ Նստաշրջանը երեք օր պիտի տեւէ։

Համաժողովը քննեց նաեւ Միջերկրականի խնդիրը, Կոմս Վոլփիի նախագահած նիստին մէջ։ Զեկոյցը կարդաց Հռոմի համալսարանի դասախօսներէն Փրոֆ. Ճեկօ Փաչէ, որ երեք մասի բաժնեց իտալական շահերը արեւելեան Միջերկրականի մէջ.— Քաղաքական, տնտեսական եւ բարոյական։ Յիշեց թէ 1934ին ամէնէն աւելի իտալական դրօշը կրող նաւերն են որ հանդիպած են Թրքական նաւահանգիստները։ Տարողութեան տեսակէտով, համեմատութիւնը հարիւրին 30 է։ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ շահագրգռութիւնը համեմատաբար քիչ է Միջերկրականի մէջ, մինչդեռ այդ ծովը կենսական կարեւորութիւն ունի Իտալիոյ համար եւ ամբողջ ներածման հարիւրին 86ը անոր միջոցաւ կը կատարուի։

Քաղաքական մասին գալով, Իտալիա ամրապնդեց Երկոտասան կղզիներու սեփականատիրութիւնը, որոշեց Լիբիոյ անոր սահմանները, աշխատեցաւ հաստատել Թուրք եւ հելլէն գործակցութիւնը եւ անկեղծ յարաբերութիւններ հաստատել արաբական երկիրներու հետ։ Յունաստան եւ Իտալիա, որոնք երկու ծովով կապուած են իրարու, չէին կրնար չճանչնալ զիրար։ Թուրք եւ իտալական յարաբերութիւնները անբացատրելի վիճակի մը մէջ են։ Հակառակ անոր որ Իտալիան միակ պետութիւնն է որ մեծ պատերազմէն յետոյ չմասնակցեցաւ Օսմանեան հողերու մեծ աւարին, կասկածի եւ անապահովութեան առարկայ դարձած է Թուրքիոյ կողմէ։

Արեւելեան Միջերկրականի վերջին փուլը՝ անգլեւ-իտալական անհամաձայնութիւնն է։ Անցեալին մէջ, Իտալիա կռթնած էր Անգլիոյ հետ գործակցութեան սկզբունքին եւ ապահով կը զգար ինքզինք՝ նկատելով որ Անգլիոյ ձեռքը կը գտնուին Միջերկրականի երկու դուռները։ Բրիտանական թշնամական արարքներուն պատճառով, այս վստահութիւնը վերցած է։

Միջերկրականի մասին խօսուած ատեն, երկու տեսակէտ մէջտեղ դրուեցաւ։ Առաջին՝ Անգլիա եւ Իտալիա իրաւախոհութեան մը կուգան, իրարու շահերը յարգելով, բայց մեծամասնութիւնը չի հաւատար ասոր եւ կը պնդէ թէ Անգլիա իր մենատիրութիւնը պիտի շարունակէ Միջերկրականի մէջ։ Հետեւաբար կը մնայ երկրորդ տեսակէտը, որուն համաձայն Իտալիա միայն պատերազմով մը կրնայ ջնջել Միջերկրականի իր գերութիւնը։ Ասոր համար ալ երեք տեսակ պատերազմներ կրնան ծագիլ.— 1. Իտալիա կը կռուի Անգլիոյ կողքին, 2. Իտալիա կը պատերազմի Անգլիոյ դէմ, 3. Իտալիա պետութիւններու խմբակի մը հետ կռիւ կը մղէ Անգլիոյ դէմ։ Այս խառնակութիւնները նկատի առնելով, Իտալիա կ'ուզէ լաւ յարաբերութիւններ պահպանել արաբական երկիրներու, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի հետ։

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Լէոն Պլումի ճառին մէկ ակնարկէն յուզուած, Ֆրանսերէն Թերթերու Ազգ. Դաշնակցութիւնը նիստ մը գումարեց երեքշաբթի օր եւ միաձայնութեամբ ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը.—

Ֆրանսերէն թերթերու Ազգ. Դաշնակցութիւնը, վարչապետին վերջին ճառերէն տեղեկանալով կառավարութեան ծրագիրներուն, իր ուրախութիւնը կը յայտնէ կարծելով որ ծրագրուած փոփոխութիւնները պիտի կատարուին՝ ուժ տալու համար մամուլի անկախութեան, որ արդէն նուիրագործուած է հանրապետական օրէնքով։

Ու կը հաւատայ, որ այդ բարեփոխութիւնները պիտի կատարուին ամենայն անկողմնակալութեամբ, աշխատելով

1.— Հակակշռել նիւթական աղբիւրները բոլոր թերթերուն, առանց բացառութեան, եւ ուրկէ՛ ալ գան։

2.— Ջնջել գաղտնի վարկերը ամբողջապէս, անկեղծութեամբ։

3.— Վերաքննել 1881ի օրէնքը, որ կը վերաբերի անուանարկութեան հարցերու մէջ արագ դատաստանի եւ դատապարտութեան ծանրացման։

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄԻ ՃԱՌԸ ՆԱՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՕՐԷՆՔԸ ՊԻՏԻ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԻ

Լէոն Պլում, շաբաթ օր կարեւոր ճառ մը խօսելէ վերջ Թուլուզի մէջ, անցաւ Նարպոն, ուր եւս խօսեցաւ քաղաքական ճառ մը։

Լէոն Պլում նախ դասեր հանեց Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան գործունէութենէն, յետոյ աւելցուց որ, իբրեւ վարձատրութիւն այդ գործունէութեան, տնտեսական վերածնունդի մը նշաններ սկսան երեւիլ ամբողջ երկրին մէջ։ Յայտարարեց թէ նախարարական խորհուրդը, որ պիտի գումարուէր ուրբաթ, հրաւիրուած է այսօր։ Այսօրուան նիստին մէջ է, որ պիտի որոշուի խորհրդարանին բացման թուականը։ Կառավարութեան փափաքն է որ աւելի կանուխ բացուի, որովհետեւ բազմաթիւ հարցեր կան սեղանի վրայ, որոնք պիտի յանձնուին խորհրդարանին քննութեան։

Լէոն Պլում, այստեղ, յայտնեց թէ տեղական ելմտական գրութեանց մէջ բարեփոխութիւններ պիտի կատարուին, մամուլի օրէնքը եւս վերաքննութեան պիտի դրուի.

— Մամուլի օրէնքը շատ է ծերացած։ Անհրաժեշտ է բարեփոխութիւն մը կատարել նաեւ մամուլի օրէնքին մէջ, որպէսզի մէկ կողմէ մարդիկ միջոց ունենան իրենց պատիւը պաշտպանելու անուանարկիչ յօդուածներու դէմ, միւս կողմէ իշխանութիւնը կարենայ հակակշռել նիւթական աղբիւրները այն բոլոր թերթերուն, որոնք հանրային կարծիքը առաջնորդելու առաքելութիւնն ունին։

Խորհրդարանի ներկայացուելիք օրինագիծը պիտի թոյլ տայ, որ անուանարկութեան հեղինակները կարենան հայթայթել իրենց տրամադրութեան տակ գտնուած բոլոր ապացոյցները։ Արդի օրէնքները թոյլ չեն տար այդ բանը,— կարելի է հիմա դատապարտուիլ իբրեւ անուանարկիչ՝ երբ նոյնիսկ ճշմարտութիւնը կ'ըսես։ Ես կ'ուզեմ որ ապացոյցը մէջտեղ դրուի, ճշմարտութիւնը հաստատուի, բայց կ'ուզեմ որ ծանր պատիժներ տրուին՝ ջախջախելու համար զրպարտիչը։

Լէոն Պլում այնուհետեւ խօսեցաւ պիւտճէն հաւասարակշռելու մասին։ Կառավարութիւնը պիտի ջանայ պիւտճէն վաւերացնել տալ տարեգլուխէն առաջ։

*** Նարպոնի մէջ խօսուած այս ճառէն վերջ բախում մը տեղի ունեցաւ աջակողմեան եւ ձախակողմեան տարրերու միջեւ։ Հռոմէական բարեւին դէմ բռունցքներ բարձրացան, եւ «Էնթէրնասիոնալ»ն ու «Մարսէյեզ»ը խառնուեցան իրարու՝ աղմուկի եւ բացագանչութիւններու մէջ։

*** Սալանկրօ Լիլլի մէջ յայտարարեց թէ խորհրդարանը պիտի վերաբացուի նոյեմբեր 3ին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏՈՍ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանակի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ.) ժամը 8.30ին. Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը. 4 rue St. Denis (Place du Châtelet). մէթրօ Châtelet. կարեւոր օրակարգ։

ԱՍՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ.

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Թոնսէրվաթուարի սրահին մէջ։ Գեղարուեստական բաժին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը խոր կսկիծով իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Օրդ. Տիկ. Հայկանուշ Արզումանեանի, Արամ Արզումանեանի, Եղիա Արզումանեանի, Հայկուհի Արզումանեանի, Տէր եւ Տիկ. Գօլոս Արզումանեանի եւ իր պարագաներուն, իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, եղբօր որդւոյն եւ ազգականին՝ ՀԱՅԿ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի 5 Նոյ. հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին. Maison Mutualite. 24 rue St. Victor։ Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. Օր. Գրիգեան. 5 rue Mayran. Փարիզ. հեռաձայն՝ 46-52։ Այս տարի աշակերտներէն կը գանձուի 4 ֆր. ամիսը, ծախքերու համար. ընտանիքի մը մէկէ աւելի երախաներու համար մասնաւոր զեղչ։ Դասերը տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9—12։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Տքթ. Ալլահվէրտի Որդի փոխադրուած է՝ 27 Ave. de Versailles, Paris (16), Tél. Jasmin 45—19

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՎԱԼԱՆՍԻ Համախարբերդեան Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը 27 Հոկտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին. Քաֆէ Միտիի սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Ֆրանսայի շրջանի պատգամաւորական ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն. շրջաբերականի ընթերցում եւ խիստ կարեւոր հարցեր։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս հինգշաբթի ժամը 21ին, Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, 28 rue Serpente, մէթրօ Odéon.

Դասախօս՝ Փ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Տարեշրջանի բացման դասախօսութիւն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (172)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վահէն անգամ մը փորձած էր Վարդանը, Քաչալի փախուստի ժամանակ։ Վստահ էր անոր սառնարիւնութեան եւ վտանգը դիմագրաւելու վճռականութեան վրայ, բայց հաւանական ձախողանքի մը ծանր հետեւանքները մտածելով՝ կը տատամսէր։

Որքան ալ որ ընկերական եւ զգօն սրտի էր, Վահէն գործի մէջ դաժան լինելու աստիճան խստասիրտ եւ անողոք էր։ Անձնէլ քայլը տասնորէն կը հաշուէր։ Երբեք չէր խնայեր ինքզինքը, չէր խնայեր նաեւ ուրիշները։ Կեանք մը, որքան ալ որ թանկագին լինէր, եթէ անխուսափելի անհրաժեշտութիւն մըն էր զայն զոհաբերելը, պէտք էր զոհաբերել։ Վարդանի պարագան սակայն մտածել տուաւ։ Վահէի համար Վարդանը հարկաւ տարբեր չէր հարիւրաւոր ուրիշ երիտասարդներէ, որոնք յեղափոխական գործի մէջ մտած էին։ Բայց կար պարագայ մը, որ Վահէի համար ունէր շատ մեծ նշանակութիւն։ Վարդանը նոր երեւան եկած խոստմնալից ուժ մըն էր, որ ապագային կրնար ղեկավարող գործիչ մը դառնալ։ Որքա՞ն խելօքութիւն պիտի լինէր այդ պատանին գործի մը մէջ խառնել, որուն հետեւանքը ինք անկարող էր գուշակել։ Յեղափոխական գործունէութեան մէջ տեւողը կը համարուի ամենավտանգաւորը, անակնկալներով հարուստ գործերէն մէկը։ Երբեք առաջուց կարելի չէ անխախտ հաշիւ ընել. պատահական դէպք մը կրնայ տակն ու վրայ ընել նախօրօք կազմուած ամենալաւ ծրագիրն իսկ։

Գլուխը ձեռքերուն մէջ առած՝ Վահէն կը մտածէր տալիք պատասխանի մասին։ Վարդանը՝ անոր բերնէն կախուած՝ կը սպասէր։ Երբ Վահէի պատասխանը քիչ մը շատ ուշացաւ, տղան աղերսանքով նայեցաւ ընկերոջը ու դողդոջուն ձայնով կրկնեց.

— Կը խնդրեմ, չմերժէք։

Վահէն, առանց Վարդանին պատասխանելու, խօսքը ուղղեց բժիշկին.

— Հա, արդէօք կրնայի՞ք ըսել, թէ վերջը ե՞րբ կը սպասէք . .

Այս հարցումը այնքան սառն, անհոգի կերպով մը տրուեցաւ, որ Վարդանը ակամայ սարսափով նայեցաւ Վահէին։ Տէր Աստուած, մի՞թէ այդ մարդը բոլորովին զգացում չունի . . .

— Դժուար է ճշդել, կարող է որ եւ է վայրկեան պատահիլ, երբ արիւնը խռնուի . . .

— Իսկ ամենաշատը որքա՞ն կրնայ տեւել,— միեւնոյն չոր ձայնով հարցուց Վահէն։

— Մէկ օր, նոյնիսկ երկու օր։ Իսկապէս, դժուար է ճշգրտօրէն պատասխանել։

— Լաւ, սիրելի բժիշկ, ինչպէս կ'երեւի, դուք առանձին պիտի մնաք հոս, իսկ ես ու Վարդանը ձեր եկած կառքով կը վերադառնանք Երեւան։

Երեքը միասին վերադարձան վիրաւորի մօտ, որ նոյն վիճակի մէջ կը մնար։ Անկարող էր Գէորգի հետ խօսիլ փորձելը. քարացածի նման առաջուան պէս նստած էր հօր գլխուն վերեւը, աչքը անոր դէմքէն չբաժնելով։

Շտապով Վահէն երկտող մը գրեց ու յանձնելով բժիշկին՝ յանձնարարեց, որ Գէորգին տայ, երբ ան ուշքի գայ տնէն։

Վահէն ու Վարդանը ժամը տասնի ատեններ ճամբայ ելան։ Ժամ մը չանցած, անոնք կանգ առին Երեւանի կողմնակի փողոցներէն մէկուն վրայ գտնուող միայարկանի ընդարձակ շէնքի մը արտասովոր մեծութեամբ դարպասի դրան առջեւ։

Դրան հին ձեւի մրճակը ձեռք առնելով՝ Վահէն ուժով մը սկսաւ զարնել երկաթէ տախտակին, որ սուր եւ տհաճ ձայն մը հանեց։

— Ի՞նչ ո՞վ է,— քանի մը վայրկեան վերջը հարցուց մէկը ներսէն։

— Ես եմ, Վահէն, բաց։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 28 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3255

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԻՐԵՆՑ ԽՕՍՔ

ՈՂՋՄՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Արմատական - ընկերվարական կուսակցութեան տարեկան համագումարը վերջացաւ բանաձեւով մը, զոր պատգամաւորները քուէարկեցին միաձայնութեամբ

Այս արդիւնքը անակնկալ մը եղաւ անոր համար, որ Պիարիցի համագումարը բացուած էր փոթորկալից մթնոլորտի մը մէջ եւ երկու հակառնեայ հոսանքներ առաջին վայրկեանէն իսկ ուժգնօրէն բախեցան իրարու: Սակաւաթիւ ցցուած բռունցքներու դէմ — խորհրդանշան ձախակողմեան հոսանքի — ջախջախիչ մեծամասնութեան բազուկներ բարձրացան հռոմէական բարեւի ձեւով, խորհրդանշան ազգայնական ձգտումներու: Իսկ Ֆրանսական ազգային քայլերգը քանիցս թնդացուց համագումարի սրահը:

Երկու մտայնութիւններ օրերով պայքարեցան իրարու դէմ: Յարձակումը համայնավարութեան դէմ մասնաւորապէս ուժգին եղաւ կարգ մը վարիչներու կողմէ եւ ակներեւ էր պատգամաւորներու մեծամասնութեան հակառակութիւնը համայնավարական սկզբունքներուն եւ մանաւանդ գործելակերպին դէմ:

Ճիշդ է թէ արմատական - ընկերվարական կուսակցութիւնը մէկն է «Ժողովրդական Ճակատ»ը կազմող երեք գլխաւոր հոսանքներէն եւ թէ այդ «ճակատ»ը նոր չէ որ կազմուած է: Սակայն վերջին խորհրդարանական ընտրութեանց հետեւանքով Ժողովրդական ճակատը իշխանութեան գլուխ անցած ըլլալով, Պիարիցի համագումարը պարտականութիւն ունէր քննել նոր կառավարութեան չորս ամսուան գործունէութեան չարն ու բարին: Ու հրապարակաւ իր խօսքն ըսել այդ մասին:

Համագումարէն առաջ արդէն դժգոհութեան ալիքը ծաւալած էր արմատական շարքերուն մէջ: Շատեր կը նախատեսէին թէ «Ժողովրդական Ճակատ»ին մէջ առաջ պիտի գայ ճեղք մը, որ պատճառ պիտի դառնայ անոր քայքայումին: Այս մտավախութեան արտայայտիչը հանդիսացաւ պետական նախարար Քամիյ Շօթան, կուսակցութեան գլխաւոր վարիչներէն մէկը, որ նախ քան համագումարը ճառ մը խօսելով յայտնեց թէ՝ «Ժողովրդական ճակատ»ը քայքայուելու պարագային, խորհրդարանը պիտի լուծուի եւ նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին: Վարչապետ Պ. Լէոն Պլում ալ նոյն ձեւով արտայայտուեցաւ եւ յայտնեց քանիցս թէ «կա՛մ երեք ձախ կուսակցութեանց հետ միասին պիտի կառավարէ եւ կամ պիտի լքէ իշխանութիւնը»:

Շնորհիւ կուսակցութեան նախագահ եւ պատերազմական նախարար Պ. Էտուար Տալատիէի ջանքերուն, համագումարին մէջ այդ տագնապը առաջ չեկաւ, որով կանգուն կը մնայ «Ժողովրդական Ճակատ»ը իր ներկայ կազմով:

Քաղաքական այս ճգնաժամային օրերուն, խիստ ծանր պիտի ճնշէր Ֆրանսայի վրայ՝ ներքին տագնապի մը ստեղծումը: Օրերը յղի են. Ֆրանսայի հարեւան երկիրներուն մէջ պատահած դէպքերը կրնան մէկ օրէն միւսը անդարմանելի աղէտի մը վերածուիլ: Այս պայմաններուն տակ, Ֆրանսա պէտք ունի ներքին խաղաղութեան:

Պիարիցի մէջ ողջմտութիւնն է որ յաղթանակեց՝ այդ անհրաժեշտ խաղաղութիւնը պարգեւելով երկրին:

Այլապէս ներքին տագնապը անխուսափելի դարձնող մէկէ աւելի պատճառներ կային: Գլխաւորը այդ պատճառներուն — ինչպէս ըսինք — արմատականներու ստուար մեծամասնութեան ոտելութիւնն է համայնավար սկզբունքներու եւ գործելակերպին դէմ: Մասնաւորաբար գործարաններու գրաւումը եւ ընկերային կարգուսարքի յեղաշրջումը վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին, ծայր աստիճան վրդոված են արմատական - ընկերվարականները, որոնք կը ղեկավարուին 1789ի մեծ Յեղափոխութեան սկզբունքներով եւ «Մարդու ու Քաղաքացիի Իրաւունքներ»ու նշանախօսքերով: Սեփականութեան իրաւունքը նուիրական է անոնց համար, մինչ համայնավարները սեփականազրկում կը քարոզեն:

Ճիշդ այս պատճառով ալ ընդունուած բանաձեւին մէջ որոշապէս շեշտուած է թէ «սեփականութիւնը անձեռնմխելի է», իսկ «գործարաններու, արհեստանոցներու, ագարակներու եւ վաճառատուններու գրաւումը անընդունելի հարուած մըն է ազատութեան», գալով «փողոցային անդադրում գրգռութեանց, ուսկից ալ դրդուած ըլլան, տնտեսական վերազարթումին հետ կարելի չէ հաշտեցնել զանոնք»:

Համագումարը բացարձակապէս դէմ արտայայտուեցաւ գործարաններու գրաւման, դրութիւն մը՝ որ ամիսներէ ի վեր կը կիրարկուի Ֆրանսայի զանազան շրջաններուն մէջ, ջլատելով տնտեսական կեանքը եւ տեղ տեղ պատճառ դառնալով գործերու փակման: Արմատականները կը պահանջեն ընկերային վէճերը լուծել հաշտարար եղանակով եւ պարտադիր իրաւարարութեամբ: Այս ձեւով կը կարծեն թէ առանց բռնի միջոցներու դիմելու կարելի կ'ըլլայ օրավարձքի յաւելում եւ տնտեսական կեանքի այլ բարելաւումներ ձեռք բերել:

Տակաւին կանուխ է՝ վճռական դատումներ ընելու համար Պլումի կառավարութեան քուէարկել տուած ընկերային տնտեսական ու ելմտական օրէնքներուն մասին: Փորձի նոր շրջան մըն է որ կը բոլորէ Ֆրանսա: Տնտեսական տագնապը, որ աւելի քան հինգ տարիէ ի վեր կը ճնշէ այս երկրին վրայ, անհետացած չէ տակաւին եւ կացութեան բարելաւման նշաններ ալ չեն երեւար դեռ հորիզոնին վրայ:

Ամէն բանէ առաջ ներքին եւ արտաքին խաղաղութիւն պէտք է երկրի մը զարգացման համար: Խաղաղութենէն կը ծնի վստահութիւնը մարդէ մարդ, ազգէ ազգ ու երկրէ երկիր: Ու վստահութիւնը կ'առաջնորդէ բարօրութեան:

Պիարիցի համագումարը գիտցաւ գնահատել վայրկեանի լրջութիւնը եւ իր քուէարկած խոհեմ բանաձեւով, գոնէ ժամանակի մը համար, երկրին տուաւ այդ անհրաժեշտ խաղաղութիւնը:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՆՐԱՑԱԾ

«Մաթէն» կը պնդէ թէ, իր քաղած տեղեկութիւններուն համաձայն, հիւանդ է Սթալին. Պոլշեւիկեան աւանդութիւնը, սակայն, կը սիրէ ծածկել առաջնորդին հիւանդութիւնը, ճիշդ ինչպէս եղաւ Լէնինի հիւանդութեան պարագային: Լէնին խօսելու կարողութիւն իսկ չունէր, բայց իր մարդիկը կառքով զայն կը պտըտցնէին երբեմն Մոսկուայի մէջ, հերքելու համար հիւանդութեան մասին տարածուած զրոյցները: Համայնավար կուսակցութեան Քաղաքական Պիւրօն եւս, հիմա, չուզեր որ շարքերը գիտնան Սթալինի հիւանդութիւնը՝ երբ տակաւին վերջացած չեն դատումները կամ նշանակուած նոր ղեկավարները վարչական կամ կուսակցական ասպարէզի մէջ: Ահա թէ ինչու խնդրած էր վերջերս Սթալինէն, որ ցոյց տայ իր ներկայութիւնը Կրեմլի մէջ: Սթալին պատասխանելով այդ «անհրաժեշտութեան», պահ մը վերադարձաւ Կրեմլի պալատը, ստորագրեց Մադրիտ ու Պարսելոնա ղրկուած քանի մը հեռագիր, տեսակցեցաւ ներկայացուցիչ պատուիրակութեանց պետերուն հետ: Սակայն հիւանդութիւնը աւելի եւս ծանրացաւ:

Սթալին լեարդի եւ սիրտի հիւանդութիւն ունի: Նոր տագնապ մը անցուց Կրեմլի մէջ, այնպէս որ ստիպուեցաւ հեռանալ պալատէն: Երկու բժիշկներ, Վորոբբեւ ու Սոմով, երկուքն ալ մասնագէտներ սիրտի եւ լեարդի հիւանդութեանց, ընկերացան իրեն եւ տարին սանաթորիոմ մը, որուն տեղը գաղտնի կը պահուի: Այսուհանդերձ որոշ է թէ կը գտնուի Վորոնէժի շրջանին մէջ: Այս սանաթորիոմը վերապահուած է Քաղաքական Պիւրոյին անդամներուն, կը գտնուի անտառի մը մէջ: Հեռախօսի եւ հեռագրի մասնաւոր գիծ մը զայն կը կապէ ուղղակի Կրեմլի պալատին:

Եթէ վիճակը չծանրանայ, Սթալին Մոսկուա պիտի վերադառնայ միայն նոյեմբեր 25ին, ներկայ գտնուելու համար խորհուրդներու համագումարին, ուր պիտի քննուի նոր Սահմանադրութիւնը:

Իր բացակայութեան ժամանակ, Վորոշիլով եւ Եժով կը վարեն գործերը .. եւ մաքրագործումը:

ՍԵՐՊ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՆԳԱՐԱ ԳՆԱՑ

Եուկոսլավիոյ վարչապետը, Սթոյատինովիչ, որ ճամբայ ելաւ դէպի Թուրքիա, այսօր Անգարա կը հասնի: Սահմանագլուխին վրայ ընդունուեցաւ զինուորական մեծ պատիւներով: Րիւշտիւ Արաս, յանուն Թուրք կառավարութեան բարիգալուստ մաղթեց: Թէեւ Սթոյատինովիչի այս ճամբորդութիւնը պատրաստուած էր շատ կանուխ, այսուհանդերձ մասնաւոր կարեւորութիւն մը կը ստանայ այս պահուս՝ երբ միջազգային քաղաքական կացութիւնը որոշ մտահոգութիւն կը պատճառէ ամէն երկրի մէջ: Փոքր Համաձայնութեան .. Պալքանեան Դաշնակցութեան անդամները եւս մեծ շահագրգռութիւն ցոյց կուտան սերպ վարչապետին այս ճամբորդութեան, որ անշուշտ տեղի չունենար պարզապէս ներկայ ըլլալու համար Թուրքիոյ ազգային հանդիսութեանց. Կ'արժէ յիշեցնել որ Սթոյատինովիչ, այս ճամբորդութիւնը կատարելէ առաջ, կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ նախ Պուլկարիոյ վարչապետին՝ Քէօսէիվանովի, յետոյ Ռումանիոյ վարչապետին՝ Թաթարէսքոյի հետ: Պէտք է արձանագրել նաեւ որ պուլկար վարչապետը դիմաւորելու գացած էր Եուկոսլավիոյ վարչապետը երկու երկիրներուն սահմանին վրայ, յետոյ միասին ճամբորդած մինչեւ Սոֆիա: (Ռումանիոյ թագաւորն ալ այս պահուս կը գտնուի Փրակա)

*** Անգարայէն կը հեռագրեն Պոլսոյ թերթերուն թէ Պալքանեան համաձայնութեան ներկայացուցիչներու պետերը մօտերս ժողով մը պիտի գումարեն Պուքրէշի մէջ, ինչպէս կը հաստատեն նաեւ Աթէնքի թերթերը: Այդ ժողովին օրակարգի գլխաւոր նիւթը պիտի կազմեն, կ'ըսուի, Փոքր Համաձայնութեան պաշտպանութեան գործերը: Թուրքիոյ կողմէ Պուքրէշի ժողովին պիտի մասնակցի մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք: Թուրք կառավարութեան անդամները, այս օրերուս, գիշեր ցերեկ նիստ կը գումարեն: Մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք դեռ նոր վերադարձաւ արեւելեան նահանգներէն, ուր գացած էր քննական պտոյտի մը: Նոր վերադարձած է նոյնպէս վարչապետը Ջօր. Իսմէթ Ինէօնիւ իր քննական ճամբորդութենէն, զոր կատարեց Իզմիրի եւ արեւելեան նահանգներուն մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մադրիտի վերջին օրերը

Ապստամբները հետզհետէ կը սեղմեն պաշարման օղակը Մադրիտի շուրջ. Բաց է միայն արեւելեան ճամբան: Ապստամբները երկուշաբթի գրաւեցին նաեւ Կուատալահարան, աւելի եւս դժուարացնելով մայրաքաղաքին պարէնաւորումը: Ջօր. Վարէլա կը յայտարարէ թէ այս շաբթու պիտի մտնէ Մադրիտի դռներէն ներս: Կառավարութեան անդամները, Լարկօ Քապալլէրոյէն զատ, բոլորը Պարսելոնա մեկնած են: Ծովային նախարար Փրիէթօ օդանաւով Մադրիտէն Պարսելոնա մեկնեցաւ, այնտեղ տեսակցելէ վերջ Հանրապետութեան նախագահին հետ, վերադարձաւ Մադրիտ:

Ապստամբ բանակին վերջնական գրոհը դէպի Մադրիտ տեղի կ'ունենայ այսօր կամ վաղը, ինչպէս կը յայտարարէ Սէվիլլայի ձայնասփիւռը:

*** Պերլինէն կը հաղորդուի, որ Գերմանիա եւ Իտալիա կը խորհին խզել իրենց դիւանագիտական յարաբերութիւնները Մադրիտի հետ, ինչպէս ըրաւ Փորթուկալ:

Ֆոն Ռիպպենթրոփ Լոնտոն հասաւ

Լոնտոնի գերման դեսպանը, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, իր պաշտօնատեղին հասաւ եւ անգլիացի թերթերուն յայտարարեց.

— Առաջնորդը համոզուած էր որ Եւրոպայի, բնականաբար նաեւ բրիտանական կայսրութեան համար իրական միակ վտանգն է պոլշեւիզմին ծաւալումը, այս աճուող հիւանդութիւնը, որուն զոհերը այն ատեն միայն կը հասկնան վտանգին մեծութիւնը, երբ այլեւս շատ ուշ է:

Անհրաժեշտ է որ Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ սահմանուի ջերմ գործակցութիւն մը ոչ միայն պոլշեւիկեան վտանգին պատճառով, այլ եւ պաշտպանելու համար մեր քաղաքակրթութիւնը, մեր մշակոյթը: Ճիշդ է թէ կարելի չէ շուտով սահմանել այդ գործակցութիւնը, բայց կը սահմանուի անպայման, եւ ես պիտի աշխատիմ ատոր համար տաժանելապէս:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԵՉԵՓԱՌԻ ՄԱՍԻՆ

Մեր դպրոցականները լաւ կը ճանչնան այս խեղճուկ կենդանին,— երբ քալել սկսի, ոչ առաջ կ'երթայ, ոչ ալ ետեւ, այլ դէպի ձախ (առանց համայնավար ըլլալու), կամ դէպի աջ (առանց ֆաշիստ ըլլալու):

Ես այս անասունիկը կը ճանչնամ ի տղայ տիոց, (գրաբարս տեղը գնա՞ց, ո՞վ խստադատ Տարազ): Եգիպտացորենը հասունցած շրջանին՝ կ'իջնէինք մեր ձորերը, ոտքերը բոպիկ (ե՞րբ կօշիկ հագած կ'ըլլայինք՝ չեմ յիշեր), մեր վարտիքին աղը թրջելու ատենին՝ կը մտնէինք խորունկ ջուրերուն մէջ, չուչուլիկ - մամա դարձած՝ կը ծռէինք վար, մէկիկ - մէկիկ քարերը վեր կ'առնէինք,— քիչ մը կը պղտորէր ջուրը, ու փոքրիկ ամպին մէջէն կը տեսնէինք որ կը փախչէր մկրատիկը: Այս անունը կուտայինք մենք խեչեփառին՝ իր մկրատին համար, որով կը խածնէր երբեմն մեր մատները: Երբեմն ալ տաշտիկ (moule) կը ժողվէինք ժայռերուն տակէն: Քիչ յետոյ տաշտիկը կը խաշէինք, մկրատիկը կը խորովէինք՝ քովի արտէն գողցուած եգիպտացորենին հետ: Ու հաց ու միս ուտելու պէս՝ կը ճաշակէինք երջանկօրէն, մեր քիթը տնկած գիւղին դէմ:

Ի՜նչ լաւ կը կարմրի մկրատիկը, կրակին մէջ:

Եթէ մեր գիւղացին մկրատիկ կ'անուանէ խեչեփառը, ֆրանսացի ժողովուրդն ալ «գոց-բռունցք» (poingclos): Սակայն մեզի անծանօթ է խեչեփառի տեսակ մը, որ 6 քիլօ կշռելու չափ մեծ կ'ըլլայ,— կը կոչուի tourteau: Այս հրէշ խեչեփառը իրապէ՛ս սարսուռ ազդելու էր գիտուններու խիղճը (քանէր) կը պատկերացնեն խեչեփառի մը ոնկարով (արդէն քանէր կը նմանի խեչեփառ),— այլապէս տնվնու անասնիկ մըն է ան, եւ համով ալ կ'ուտուի:

Իմ նպատակս ձեզի կենդանաբանութիւն դաս տալ չէ, սակայն: Ոչ ալ սորվեցնել խեչեփառ որսալու մեր ճարպիկութիւնները:

Ժուռնալի մէջ յօդուած մը կարդացի խեչեփառ որսալու ձեւերու մասին: Այնտեղ կը յիշատակուէր նանօ գիտուն մը, (կ'երեւի խեչեփառի մասնագէտ), որուն ծննդավայրը ցոյց կը տրուէր Նիկօ - Թղլագեց, եւ գրողը կ'ըսէր թէ այս քաղաքը կը գտնուի… Հայաստանի մէջ:

Ես, ուրիշ առթիւ մը, իմ զարմանքս յայտնած եմ այստեղ, ֆրանսերէն թերթի մը մէջ կարդալով որ Իշխանաց կղզիները կը գտնուին… Սեւ ծովուն մէջ:

Եւ հիմա կը հարցնեմ ինքզինքիս.—

Մե՞նք ենք խեչեփառը, որ կ'աշխատինք ուղեղ հնչել օտար անունները, շիտակ տեղեկութիւն տալ օրուան դէպքերուն եւ աշխարհի բաներուն մասին.

Թէ սա Եւրոպացի լրագրողները, որոնք կը կարծեն թէ ինչ որ օտար բառ է կամ անուն, կարելի է գրել ձախէն աջ կամ աջէն ձախ, բայց երբեք շիտակ գրելու ճիգով մը:

Կը ցաւիմ որ մեր խմբագրապետը փոքրիկ կը հանէ, երբ Հայկազանց լեզուին մէկ բառին տառերը հեռուն է ինկեր, ձախ կամ աջ, կամ ծուռ է ինկեր, կռնակի վրայ կամ կուշտի:

Ի՞նչ կ'ըլլայ, այդքան մըն ալ խեչեփառութիւն մենք ընենք,— երբ աշխարհի, մանաւանդ մեծն Եւրոպայի մէջ, ճիշդ ու ճիշդ խեչեփառի պէս՝ ծուռ կը քալեն ոչ միայն լրագրողները, այլ եւ նոյնիսկ քաղաքագէտները, քաղաքակրթութեան ախոյեանե՜րը, սարօքն հաղորդ:

ԱՐԱԶ

«Ռէքս իշխանութեան գլուխ վեց ամիսէն»

Լէօն Տըկրէլ, որուն համախմբումի փորձը ձախողեցաւ Պրիւքսէլի մէջ, անգլիական թերթի մը թղթակցին կը յայտարարէ թէ շուտով պիտի կազմակերպէ նոր համախմբում մը, 250.000 բազմութիւն նետելով մայրաքաղաքին հրապարակներուն վրայ:

— Ոստիկանները, շարունակեց Ռէքսի առաջնորդը, որոնք ձերբակալեցին զիս, համակիր են մեր շարժումին: Երբ այդ համակրանքը կը վարակէ երկրապաշտպանութիւններէն սկսեալ մինչեւ ոստիկանութիւնը, զարմանալու չէ եթէ ըսեմ որ վեց ամիս վերջ Ռէքս պիտի անցնի իշխանութեան գլուխ եւ ես ինքս պիտի հրամայեմ պելճ ոստիկանական ու զինուորական ուժերուն:

Իմ կուսակցութիւնս կը հաշուէ 800,000 անդամ, որով կը դառնայ ամէնէն զօրաւոր կուսակցութիւնը Պելճիոյ մէջ: Մենք ֆաշական չենք, այլ պելճ ազգայնականներ: Գալ կիրակի հաւաքոյթ մը ունինք Անվէրսի մէջ, այնտեղ կը տեսնէք թէ ժողովրդական համակրանք կը վայելե՞նք թէ ոչ: Համայնավարները Պելճիոյ մէջ կը կազմեն խղճալի քանակ մը, որ կը ծառայէ միայն գրգռութիւն սերմանելու: Մենք ուրախ ենք որ կը քարոզենք նոյն այն սկզբունքները, ինչ որ Լէոփոլտ թագաւորը: Մեր իսկ մտածումները տեսանք իր վերջին ճառին մէջ, երբ կը խօսէր Պելճիոյ մեկուսի քաղաքականութեան եւ պաշտպանութեան անհրաժեշտութեան մասին, պատրաստ դիմադրելու արտաքին որ եւ է յարձակման, ո՛ր կողմէն ալ գայ:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Հալէպէն առաքուած նամակ մը (16 Հոկտեմբեր) կը տեղեկանանք թէ միտքերու գրգռութիւնը փարատած չէ տակաւին: Իսլամ թաղերու մէջ աշխատող քրիստոնեայ խանութպանները չեն համարձակիր բանալ իրենց խանութները: Հակառակական եւ մութ լուրեր շրջան կ'ընեն բերնէ բերան: Կիրակի օրուան դէպքին ընթացքին վիրաւորուածներէն Հայ մը, Դանիէլ Սարգսեան, ինչպէս նաեւ տեղացի երկու քրիստոնեաներ, մեռան: Հայկական թաղերու մէջ, դէպքէն աւելին, միս չի ծախուիր, որովհետեւ մսավաճառները կը վախնան երթալ մինչեւ Մասլախ:

Պատասխանատուները «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ն են, սակայն գրգռիչ լուրերը, զորս դիտմամբ կը տարածեն, վախի մէջ ձգած են Հայերը: Երեքշաբթի օր լուր տարածուեցաւ Նոր Գիւղի մէջ թէ մահմետական Արաբները պիտի յարձակին Հայոց վրայ: Նոր Գիւղի ոստիկանութիւնն իսկ խաբուեցաւ պահ մը եւ միջոցներ ձեռք առաւ: Միւս կողմէ լուր տարածեցին Աղ - Եմլի մահմետական բնակչութեան մէջ թէ Հայերը պիտի յարձակին իսլամներուն վրայ: Բոլոր այս լուրերը, դիտմամբ տարածուած, կը պատրաստուին թշնամի պետութեան մը գործակալներուն կողմէ (ԽՄԲ.— Ակնարկը Թուրքիոյ մասին է):

Կիւրինցիները, դէպքին ազդեցութեան տակ, ձգած են իրենց տունն ու տեղը եւ ապաստանած՝ քրիստոնեայ թաղերը: Կիրակիի դէպքէն զատ նոր պատահարներ ուժ կուտան մեր վախերուն: Գազազեան անունով Հայ մը, Հալէպէն քիչ հեռու Գարլըխի մէջ կը կողոպտուի ու կը խոշտանգուի: Ոստիկանութիւնը չորեքշաբթի խուզարկեց «Ճերմակ Շապիկաւորներու» կեդրոնատեղին, կարեւոր փաստաթուղթեր գտաւ, զէնքեր եւ նշաններ: Ձերբակալեց 20 հոգի: Յարդ ձերբակալուած են 30 «Ճերմակ Շապիկաւորներ», որոնց մէջ 2

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՅՈՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Երիտասարդութիւնը ապագայ ազգն է,— այնքան պարզ ու անվիճելի այս գրութիւնը պատրաստուածէն հոգն է միայն, որ գիտակցօրէն իւրացուած է պետութիւններու կողմէն: Ու եթէ ցարդ Թ. Ռուսիան, Իտալիան եւ Գերմանիան էին, որ հանած էին անկէ բոլոր գործնական եզրակացութիւնները եւ ըստ այնմ ալ ամենայն հետեւողականութեամբ կազմակերպած իրենց երիտասարդութիւնը, հիմա նոյն հոգով տարուած են նաեւ ուրիշ երկիրներ: Եւ հոդ նորէն ամէնէն անվերապահ եւ ներգործական տարրը՝ համայնավարութիւնն է տեսած գործի գլուխը եւ բոլոր միջոցներով կ'աշխատի իր ազդեցութեան ենթարկել նոր սերունդը:

Հակառակ անոր կամ, ըստ երեւոյթին, ճիշդ այն պատճառով, որ համայնավար շարժումը Անգլիոյ մէջ երբեք չէ կրցած մեծ յաջողութիւններ արձանագրել, համայնավար քարոզչութիւնը հոն այսօր մասնաւոր թափ առած է: Օրինապահութեան եւ թրէտ իւնիոնիզմի աւանդութիւններով դաստիարակուած ներկայ աշխատաւոր սերունդը միշտ ալ դժուար պիտի ըլլար գրաւել համայնավարութեան գեղապաշտական՝ յեղափոխական նպատակներուն համար. ուստի Կոմինտերնը կ'ուզէ «փրկել» գոնէ նոր սերունդը, հիմակուընէ հանելով անոր գլուխէն ամէն «պուրժուական նախապաշարում» եւ ընդունակ դարձնելով զայն իր տեսակէտներու ըմբռնումին:

Հոս ալ համայնավարութիւնը կը կիրարկէ այն միջոցները, որոնք կը յատկանշեն իր նոր գործելակերպը — «Ժողովրդական ճակատ»ի քաղաքականութիւնը:

Ինչպէս յայտնի է, Կոմինտերնի 7րդ համաշխարհային խորհրդաժողովին մէջ, որ տեղի ունեցաւ անցեալ տարուան յուլիսին Մոսկուա, այդ հաստատութեան այսօրուան վարիչը՝ Տիմիթրով խիստ քննադատութեան ենթարկեց տարբեր երկիրներու համայնավար երիտասարդական կազմակերպութիւնները: Անոնք, ըսաւ Տիմիթրով, պէտք չէ երբեք իրենց առաջադրութիւնը նկատեն՝ համայնավար կուսակցութիւններ ստեղծել երիտասարդութեան մէջ, այլ պէտք է ծաւալուն քարոզչութեամբ կազմակերպեն ամբողջ երիտասարդութիւնը, որ ուզէ հոս միայն կրնայ գտնել իր յարմար տեղը համայնավար կուսակցութեան մէջ: Ըսել է, երիտասարդական կազմակերպութիւնները պաշտօն ունենալու են համայնավարութեան համար նոր հետեւորդներ պատրաստել ժողովուրդի բոլոր խաւերէն:

Հազիւ երեք ամիս ետքը, Համայնավար Երիտասարդութեան Միջազգայնականի 6րդ համագումարը, որ տեղի ունեցաւ նոյն տարուան հոկտեմբերին Մոսկուա, գծեց նաեւ Տիմիթրովի թելադրած գործունէութեան ծրագիրը: Անգլիոյ երիտ. համայնավար միութեան քարտուղար Ճօն Կալլըն առաջարկեց ամբողջովին ձեւափոխել այդ միութիւնը, նպատակ ունենալով ընդհանուր ճակատ մը կազմել երիտասարդ ընկերվարներէ եւ համայնավարներէ: Անոր համար Կալլըն անհրաժեշտ կը գտնէր մէկդի դնել այդ ամէնը, ինչ որ յատուկ էր միայն համայնավարներուն, եւ միասնաբար գործունէութիւնը հաստատել այն կէտերուն վրայ, որոնք նոյնն էին երկուքի ալ ծրագիրներուն մէջ: Այդ կէտերը, ինչպէս որ ճշդուեցաւ համագումարին մէջ, հետեւեալներն էին,—երիտ. կազմակերպութեանց դիրքը արհեստակցական միութեանց հանդէպ, խաղաղասիրական շարժում, պայքար ընդդէմ ազգային կառավարութեան եւ յանուն աշխատաւորական կառավարութեան վերադարձի, աշխատաւորներու ընդհանուր մարմնակրթական կազմակերպութիւններ:

Համագումարէն անմիջապէս ետք Անգլիոյ մէջ ձեռնարկուեցաւ այդ առաջադրութեանց իրագործման. երիտասարդական կազմակերպութեանց գործելակերպը հիմնովին փոխուեցաւ եւ հակաֆաշական ու հակապատերազմական հիմերու վրայ նոր ծրագիր մը մշակուեցաւ, որ իւրացուեցաւ քանի մը ուրիշ երիտասարդական միութիւններու կողմէ ալ: Փոխուեցաւ նաեւ նշանաբաններու ձեւը, այն նկատառումով՝ որ ոչ ոք չխորհի, թէ անոնք համայնավար ծագում ունին: Այսպէս, փոխանակ դասակարգային պայքարի, երիտասարդները հիմա կը հրաւիրուին միանալ յանուն խաղաղութեան, յանուն իրենց իրաւունքներու պաշտպանութեան եւն.:

Գլխաւոր աշխատանքը կը կատարուի խաղաղութեան նշանաբանին տակ իբրեւ ամէնէն մատչելի եւ այսօր — ամէնէն գրաւիչն ու ժողովրդականը: Այդ նոյն նշանաբանին տակ հրաւիրուեցաւ նաեւ երիտասարդ համայնավարներու միութեանց 8րդ համագումարը, որ շնորհիւ ատոր՝ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ. կը բաւէ ըսել, որ համագումարին կը մասնակցէին նաեւ 24 ոչ-համայնավար երիտ. կազմակերպութիւններ:

Կոմինտերնի այս բոլոր «փափկանկատութիւններ»ը հարկաւ, առժամեայ բնոյթ կը կրեն. ուր որ իր ակռան չի բռներ կամ իր եռկական դէմքը կրնայ խրտչեցնել, ան վարպետ է ցուցնելու ինքզինքը խաղաղարար աղաւնիի անմեղ կերպարանքով: Տարակոյս չկայ, որ հոս ալ պիտի կրկնուի նոյնը, ինչ որ ցարդ դիտուած է «Ժողովրդական ճակատ»ի նկատմամբ: Ինչպէս որ՝ ըլլալով այդ ճակատը կազմող տարրերէն ամէնէն գործօնն ու վճռականը՝ համայնավարութիւնը անոր ներշնչողն ու իրական վարիչը դարձած է, հիմակ ալ՝ անգամ մը ոտք դնելով երիտասարդական կազմակերպութեանց մէջ՝ ան ամբողջապէս իր կամքին պիտի ենթարկէ զանոնք

Եւ այդ նոյնքան անվիճելի է, որքան այն, որ համայնավարութիւնը, իր ամբողջական ծրագրով, չի կրնար որ եւ է զիջում ընել, առանց ինքզինքը ժխտելու:

(Խմբագրական «ՃՈՒՍԱԲՈՐ»ի)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՅՏԸՆ ԵՒ ՄՈՑԱՐԹ

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

(Գ. Եւ վերջին մաս)

Մոցարթ Փարիզ կուգայ ունկնդրութիւն մը կուտայ իր փարիզեան համերգութեանց: Ֆրանսական երաժշտութիւնը՝ մասնաւորապէս Կլուքի ու Կրէթրիի երկերը կ'ուսումնասիրէ: 1778ին՝ ահաւոր վիշտի մը նշանակ կ'ըլլայ իրեն պէս դիւրազգած, իրեն սիրոյն այնքան սերտօրէն փարած մէկը՝ մայրը կորսնցնելով Փարիզի մէջ: Հալածուած Սալցպուրկ վերադառնալէ ետք՝ ան կը վերստանձնէ վերոյիշեալ քաղաքի արք-ին քով երեք տարի առաջ վարած քոնցերթմայսթէրի պաշտօնը: 1781ին՝ Գաւարիոյ իշխանը օփերա մը կ'ապսպրէ իրեն: Կը յօրինէ «Իտոմէնէօ»ն, որ իր պատանեկան փորձերէն իր յետագայ գլուխ-գործոցներուն փոխանցումը կը նշէ: Քիչ յետոյ հրաժարելու կը ստիպուի իր խստապահանջութեամբ անհանդուրժելի դարձած Սալցպուրկի արք-ին քով վարած պաշտօնէն, ու Վիէննա կը հաստատուի: Յօզէֆ Բ. կայսրը, որ լաւ երաժիշտ մը ըլլալու յաւակնութիւնն ունէր, անոր կ'ապսպրէ «Զինկշփիլ» մը, այսինքն գերմանական օփերա-քոմիք մը: Մոցարթ կը յօրինէ «Անկէ վրժման օ Սէրայէը» (1781), զոր կայսրը դատապարտեց սա հակիրճ վճիռն արձակելով. «Չափազանց գեղեցիկ է ան մեր ականջներուն համար, ու չափազանց նօթեր կը պարունակէ»: Եւ ապէ ի վեր ալ չյաջողեցաւ իր ճաշակին համար չափազանց «դիտուն» երիտասարդ երաժիշտով: Նոյն տարին՝ Մոցարթ կ'ամուսնանայ Ալոյսիփիայի քոյր՝ Քոնսթանցէ Վէպէրի հետ, որ թէեւ ընտիր երգչուհի ու երաժշտուհի՝ սակայն խղճալի տանտիկին մըն էր: Այդ ատենէն սկսելով՝ անվերջ դարձաւ թշուառութեան դէմ հէք Մոցարթի մղած պայքարը: Իր ժամանակակիցները, դարմանահրաշ տղեկի իր քաջագործութիւններուն վրայ այնքան հիացած ետք, ուրացան իր հանճարը՝ անմիջապէս որ չափահաս եղաւ ան: Իրմէ նախամեծար կը համարէին հոյլ մը անտաղանդ արուեստագէտներու՝ զայրացնելով բարեխիղճ Հայտընը, որ կը գրէր 1787-ին. «Շատ բարկացած եմ որ այդ եզական Մոցարթը դեռ կապուած չէ արքունիքի մը ծառայութեան»: Մոցարթի միակ մխիթարութիւնը եղաւ Քոնսթանցէի համար ունեցած իր այն կաթողին սէրը, որ տեւեց մինչեւ իր կեանքին վերջին շունչը: Ցարադաշնակի ու նուագահանութեան դասեր կ'աւանդէր ան՝ քիչ մը դրամ շահելու համար: Սենեկանուագի յատուկ գործեր կը յօրինէ, ու կը [illegible] Տիթթէրս ֆոն Տիթթէրսդորֆ առաջին ջութակի, Հայտըն երկրորդ ջութակի, ինքը բամբ ջութակի, ու Վանհալ թաւջութակի դերը կը ստանձնէին: 1785ին՝ նորէն թատերական աշխատանքի լծուելու պատեհութիւնն ունեցաւ: Վեց շաբթուան մէջ յօրինեց «Ֆիկարոյի հարսանիքը», որուն Վիէննայի մէջ գտնելիք յաջողութեան արգելք հանդիսացաւ դաւադիրներու խմբակ մը, բայց որ խանդավառեց Փրակայի երաժշտասէրները: Նոյն քաղաքին համար նոր օփերա մը ապսպրեցին իրեն: «Տօն Ժուան»ը (1787) եղաւ այդ, որ նախ յաջողութիւն գտաւ իր առաջին հասարակութեան քով, բայց յետոյ շատ սառնօրէն ընդունուեցաւ Վիէննայի մէջ: Վիէննացիներուն քով գտած սոյն նոր ձախողութեան պատճառած դառնութեան վրայ կ'աւելնար նոր մեծ վիշտ մը,— Մոցարթ իր հայրը կորսնցուցեր էր: 1789ին՝ իրեն կը վստահուի Կլուքի մահով կայսերական սենեակի նուագախումբի պարապ մնացած պաշտօնը, սակայն Յօզէֆ Բ. թագաւորը 2000 ֆլորինէն 800ի կ'իջեցնէ թոշակը: «Շատ է այդ՝ կ'ըսէ Մոցարթ՝ ըրածիս փոխարէն, բայց շատ քիչ է ընել կրնալիքիս փոխարէն»:

Գերմանիոյ մէջ շրջիկ բայց անշահաբեր երաժշտապտոյտի մը կը ձեռնարկէ: Ֆրիտրիխ Վիլհէլմ Բ. փափաք կը յայտնէ քովը պահել զինքը՝ 3000 թալէր թոշակով: Առաջին բախտն էր, որ կը ներկայանար իրեն: Կը մերժէ զայն իր հայրենիքին սիրոյն, եւ կը գոհանայ Փրուսիոյ թագաւորին համար յօրինելով «Քօզի ֆան Թութթէ»ն (1790): Նոյն տարին կը մեռնի Յօզէֆ Բ. կայսրը: Անոր յաջորդը՝ Լէոփոլտ Բ. չէր սիրահար երաժշտութեան: Օր ըստ օրէ կ'աճի Մոցարթի թշուառութիւնը: Կինը հիւանդ կը պառկի. Հայտըն Լոնտոն կը մեկնի: «Ո՛վ սիրելի Հայրիկս, կ'ըսէ Մոցարթ՝ համբուրելով զայն, վերջինը պիտի ըլլայ այս համբոյրը, ալ երբեք չպիտի վերատեսնենք իրար»: Բոլոր սրբութիւնները կը մթագնեն տարաբախտ արուեստագէտին վերջին տարիները: Լէոփոլտ Բ.ի պսակադրութեան առթիւ՝ Փրակայի համար կը յօրինէ «Տիտոսի բարեգթութիւնը», եւ տոնավաճառի թատրոնի մը տնօրէն Շիքանէտէրի պահանջին վրայ կը յօրինէ «Կախարդուած սրինգը» (1791) դիւթախաղը, որ 200էն աւելի ներկայացումներու կ'արժանանայ: Ժողովրդականութիւնը կը հասնի այս անգամ, բայց շատ ուշ, աւա՜ղ: Ուժասպառ կը մեռնի 5 դեկտ. 1791ին՝ առանց իր «Հոգեհանգստեան երգութիւնը» լրացնել կարենալու:

Սրտաճմլիկ է Մոցարթի յուղարկաւորութեան պատմութիւնը: Իր միշտ հիւանդ կինը անկողին մնալու պարտաւորուած էր: Քանի մը բարեկամներ ուզեցին հետեւիլ իր դագաղին, բայց չգացին մինչեւ գերեզմանատուն: Հասարակաց փոսը նետեցին զայն: Քանի մը օր ետք՝ Քոնսթանցէ Մոցարթ ի զուր կ'որոնէր շիրիմը չքնաշխարհիկ էակին, որ ո՛րքան սիրած էր զինքը:

«Այսպէս անյայտացաւ այս այնքան քնքոյշ ու խանդակաթ հոգին, այս մանկական զուարթ հոգին: Մոցարթը լաւ ճանչնալու համար կ'արժէ կարդալ իրեններու գրած նամակները, որոնք կը պատկերացնեն իր երե[illegible] իր երաժշտութեան շնորհը, սրամտութիւնը, [illegible] ու զգայնութիւնը».

Վեց հարիւրի մօտ գործ ձգած է Մոցարթ: Իր համերգութիւնները, «Սոնաթներ»ն ու «Քառեակներ»ը՝ Հայտընի հեղինակութիւններուն առկունութիւնն ու հանճարեղութիւնն ունենալէ զատ՝ կը ներկայացնեն այլապէս պէսպիսուն, սքանչօրէն հոգեբանական արտայայտութեան մը հրապոյրը, եւ յօրինելու դիւրութիւն մը, բարեյաջող ստեղծագործութիւն մը որ Մոցարթը կը դարձնեն «բոլոր ժամանակներու ամենամեծ յանկարծերգահանը»: Ներշնչումը իրեն չէր ներկայանար անձնազգին արտնումէ մը, բնութեան դէմ խելքի ու կամքի մաքառումէ մը ետք — ինչ որ Պէթհովէնի կը պատահէր սովոր: Ան չէր բացայայտուէր գերազգրգռուած ու բռնադատուած վիճակի մը մէջ: Ընդհակառակն իր սովորական զուարթութիւնն ըլլալ կը թուէր: «Անգորր աղբիւրն ալ մշտաբուխ էր խակալէն»: Անոր ցայտումը անհաւասար էր անսպառելոյս, բայց եւ այնպէս Մոցարթի կատարելութեան հասած գործերուն թիւը զարմանալի է բաղդատաբար նոյն ժամանակամիջոցին եւ նոյն խոկ շատ երկար կեանքի մը ընթացքին միւս նուագաստեղծներուն արտադրած գործերուն թիւէն»: Մոցարթ կը նկատուի երաժշտական պատմութեան «հրաշքը»: Ան եղաւ մեծ նորաձեւիչ մը: «Անկէ վրժման օ Սէրայէօ» դարմանք պատճառեց իր դաշնաւորման նորութեամբը: Դաշնակի «Սոնաթ ան ֆա»ն, Հայտընի ձօնուած վեց «քառեակներ»ը եւ Փրուսիոյ թագաւորին ձօնուած երեք «քառեակներ»ը առաջին նմոյշները կը բերէին նոր արուեստի մը՝ միանգամայն բազմերգական, գիտական ու քմածին, կենսունակ ու քաղաքերտ՝ որ զարգանալով պիտի դառնար Պէթհովէնի, Վակնէրի ու Սէզար Ֆրանքի արուեստը»: Սակայն Մոցարթի կարեւորութիւնը նկատելի է մանաւանդ իբր հիմնադիրը գերմանական օփերային: Գերմանիոյ երաժշտական թատրոնը՝ մինչեւ անոր ատենը իտալացի նուագաստեղծները ստրկաբար ընդօրինակել կրցած էր լոկ: Իր թատերգութեան մէջ անգամ Գերմանացի է Մոցարթ՝ համերգութեան տուած իր կարեւորութեամբը: Միայն մեղեդիին վրայ չի խորհիր ան՝ ինչպէս Իտալացիները, կամ արտասանութեան վրայ՝ ինչպէս Ֆրանսացիները: Նախ եւ առաջ երաժիշտի գործ կատարել կ'ուզէ՝ ցանկալով որ «բանաստեղծութիւնը երաժշտութեան հլու աղախինն ըլլայ»: Բայց միջոց կը գտնէ ոչ մեղեդին զոհելու, ոչ ալ արտասանութիւնը, հետեւաբար իր յղացումը կը դառնայ անթերի հաւասարակշռութեամբ համադրութիւն մը»:

Հայտընի ու Մոցարթի կողմէ կատարելապէս ձեւաւորուած դասական երաժշտութեան շրջանը վերջացած է գրեթէ: Պէթհովէն դասական է միայն իր առաջին հեղինակութիւններուն մէջ, եւ «որչափ զարգանայ ան, որչափ նուագաստեղծէ, այնչափ իր հանճարը նախ եւ առաջ համովին արտայայտուիլ ուզող իր խիզախ նկարագրին բուռն պահանջներէն կը ստորադասէ մաքրութեան, ժուժկալութեան ու հանդարտութեան խնկալը, որ իր վարպետներուն ու նախորդներուն եղած էր»:

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ

ՄԻՍԱՆ

— Ցակօբիկ, ապուր կեր, կը կրկնէր ամէն երկոյ, մայրը, բայց Ցակօբիկ չէր սիրեր ապուրէն, կեր որ հայրիկիդ պէս մեծնաս:

Ցակօբիկ պնակը բռնելով պատուհանէն վար նետեց.

Հայրը խիստ աչքով եւ կուսագան մարդ մըն էր:

Տպաւորութիւններ Հայաստանէն

ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵԱՆՔԸ

Հ. Վահան Յովհաննէսեան, շարունակելով իր տպաւորութիւնները, կը ներկայացնէ հոգեւոր կեանքը Հայաստանի մէջ.—

Անշուշտ չէք սպասեր որ ձեզ ըսեմ թէ ծաղկեալ վիճակ ունին եկեղեցիները ռեժիմի մը տակ՝ ուր կրօնք պատիւ չէ եւ եկեղեցական կեանքը հանդուրժուած միայն օրուան իշխանութենէն:

Ոչ ալ զարմանալի թող թուի ձեզի, երբ ըսեմ թէ ինչպէս ամէն տեղ Միութեան մէջ՝ նոյնպէս Հայաստանի եկեղեցիները երեսէ ձգուած են, Երեւանի մէջ երեք եկեղեցիներ միայն մնացած են,— Ս. Սարգիս, Ս. Զօրավար եւ Ս. Թագաւոր,— ու առնուազն առաջինին մէջ է միայն որ հոգեւոր պաշտամունք կը կատարուի: Մերանի քահանայի մը միայն հանդիպեցայ հոն: Ցանցառ են պաշտամունքի եկող հաւատացեալները:

Բաղձալի էր ինծ համար այցելել Էջմիածին, որ հոգեւոր կեդրոն մը չէ միայն հայ ժողովուրդին համար, այլ եւ պատմական ուխտավայր մը:

Երեւանէն Էջմիածին տանող ճամբան շատ խեղճ է: Նոր է որ ասֆալթ կ'ընեն խճուղին՝ ան ալ Էջմիածնէն սկսելով: Այնպէս որ բաւական յոգնեցուցիչ եղաւ տեղափոխութիւնը:

Ամէնէն առաջ հանդիպեցանք Զուարթնոց: Առաջնորդս, որ ինքզինքին կողմէ ուղեկից նշանակուած էր ինծի, կէս յոյն կէս թաթար օձիկոտ մըն էր՝ որ ֆրանսերէն բացատրութիւններ կուտար մեր այցելած վայրերուն մասին: Զուարթնոցի մասին ան ինծ բացատրեց.

— Զուարթ մարդոց եկեղեցին է եղած այս ատեննին ...

Մտանք նաեւ Հռիփսիմէ եւ Գայիանէ: Այժմ թանգարանի վերածուած են անոնք: Հոն տեսանք գերեզմանաքարեր, ուրարտական արձանագրութիւններ որոնք թանկագին նշխարներ են պատմութեան համար, եւ եկեղեցական նկարներ՝ որոնք մեծ արժէք մը չէին ներկայացներ: Այդ պահուն մեր հետն էր չեխ ուսանող մը, հեթիթ բարան Հրօզնիի աշակերտ, որ արձանագրութիւնները կը կարդար:

Մայր Տաճար հասանք, այցելութեանց ժամը լրացած էր, բայց երբ իմացան Մխիթարեան Միաբանութենէն ըլլալս՝ անմիջապէս եկեղեցւոյն բացին մեզ: Մեզ կ'ընկերանար Գէորգ արք. Չէօրէքճեան, որ հսկայ բանալիով մը բացաւ Մայր Տաճարին դուռը: Երբ Մայր Տաճար կ'ըսեմ՝ վիթխարի շէնք մը չհասկնաք: Էջմիածինը պատկառելի է հոգեւոր կեդրոն ըլլալու հանգամանքովը, իր հնութեամբ ու իր ճարտարապետական ոճով: Ներսէն ալ շատ համեստ էր Մայր Տաճարը: Հայրապետական զոյգ աթոռները, եւ քանի մը զարդ: Այս էր ամբողջ զարդարանքը: Որմերուն վրայ Նաղաշ Յովնաթանի քանի մը նկարները կ'երեւան միայն: Գմբէթի վրայ ճեղքուածք ընկատեցի: [illegible] ներխուժած էր ներսէն եւ ճեղք մը կ'երեւար:

Շատ դժուարութիւն քաշեցի մինչեւ որ ներկայացայ կաթողիկոսին: Բայց ան զիս ընդունեց շատ սիրալիր

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Աբտիւլ Համիտ, որ վտանգը ամբողջովին կը տեսնէր, կրկնակի անգամներ պալատ էր կանչած զայն: Ենդրած էր որ քոմիթէճիութեան առաջքը առնէ: Բայց, Իզմիրլեան բացարձակապէս չէր փոխեր իր քաղաքականութիւնը

— Հայ քոմիթէճիները, 1896ին, Պոլսոյ մէջ կրկին արիւնոտ շարժման մը ձեռնարկած էին ... Զինեալ քոմիթէճիներ յանկարծ յարձակած էին Ղալաթիոյ «Օսմանեան Դրամատան»ին վրայ: Սպաննելէ յետոյ դուռն սպասող հերթապահն ու դրամատան մէկ քանի պաշտօնեաները, դրամատունը գրաւած էին: Միեւնոյն ատեն Սամաթիոյ, Գում Գափուի, Սալմա Մանասթըրի կողմերը եւս քոմիթէճիները շարժման էին անցած: Բուն ցաւալի կէտը սա էր որ անոնք շատ մը պարզամիտներ միացուցեր էին այդ շարժման՝ «անգլիական եւ ռուսական նաւատորմները հիմա Պոլիս կուգան, չփախցնենք այս պատեհութիւնը» ըսելով: Այս ձեւով՝ անգամ մը եւս խորտակած էր այն արիւնոտ վէճը, որ բացուած էր երկու ժողովուրդներու միջեւ:

— Մինչ Պոլսոյ մէջ այս անմեղ արիւնը կը թափէին, կուսակցութեանց մէջ եւս մեծ փորձանքներ ծայր տուած էին: Հայկական մեծ չէթէները, որոնք Զէյթունի, Սասունի մէջ ըմբոստացած էին — ու նոյն իսկ «հայկական դրօշ» էին պարզած իրենց գտնուած վայրերը,— սկսած էին ջարդեր սարքել շրջակայ թուրք գիւղերուն մէջ: Այս արիւնոտ դէպքերը, որոնք հազարաւոր անմեղ Թուրքերու եւ Թուրք զինուորներու կեանքերը կը խլէին, ամբողջովին ձախողանքի պատմութիւնն մըն էին: (Որքան զարմանալի որ Համբարձում Պոյաճեան — «Համբարծում Պօյաճեան» որ բոլոր այս արիւնոտ շարժումներն էր կազմակերպած, ազատութենէն յետոյ Պոլիս է բերուած ու երեսփոխանութիւն է ըրած՝ օսմանեան Երեսփ. ժողովին մէջ ... Ի՜նչ կիտի անփութութիւն, հէ՞յ):

Այդ թուականէն սկսեալ՝ արիւնոտ դէպքերը այլեւս սահմանը անցած էին: Ամասիոյ, Թոքատի, Սվազի, Մուշի եւ Վանի մէջ յաջորդաբար բռնկած էին ըմբոստութիւնը եւ յեղափոխական շարժումները:

— 1899ին Լա Հէյի մէջ «Հաշտութեան Խորհրդաժողովն» էր սկսած: Մինաս Չերազ (Չերազ) եւ ընկերները անմիջապէս կրթնէր էին այդ խորհրդաժողովի դռներուն:

— Թուրքերը մեզ կը փճացնեն, մեր գոյութիւնը միայն մեր զէնքերով կը պահպանենք, օգնութիւն...

Ըսելով՝ սկսեր էին աղաղակել: Բայց հոգիէ չէին յաջողած բան մը փրցնել:

— 1905ին, Ուրբաթ սելամլըքին, Աբտիւլ Համիտին ռումբ էին նետած: Բայց այդ շարժումէն ալ՝ 72 Թուրքերու, Իսլամներու եւ Քրիստոնեաներու ջարդ ու փշուր ըլլալէն ծաղող ոճիրէ մը զատ ոչինչ շահած էին:

— 1906ը Կովկասի Հայերուն համար մեծ փորձանք մըն էր բացած...: Ցարական Ռուսիան, այլեւս հայ ժողովուրդի ամբողջական բնաջնջման կը դիմէր: Կառավարութիւնը ամբողջովին կը գրաւէր հայկական բոլոր վազըֆներն ու վանքերը... Նոյն իսկ, այդքանով չբաւականանալով, Բագուի Երեւանի, Նախիջեւանի, Շուշայի (Շուշի), Գաթաքի (Գանձակ) նման քաղաքներու մէջ, ուր Հայերը խմբուած կ'ապրէին, տեղացի բնակչութիւնը գաղտնօրէն կը գրգռէր: Հայոց թաղերուն վրայ յարձակումներ կը կազմակերպուէին: Ու սա ահաւոր ձայնը կը լսուէր ցարին պալատին մէջ.

— Պէտք է ջնջել Հայերուն բոլոր բոյները... պէտք է հիմնայատակ կործանել զանոնք:

Ու... կ'ընէին արդէն: Վերոյիշեալ վայրերուն մէջ, մէկ տարուան ընթացքին, ճիշդ 148 հայ գիւղեր քար ու քանդ եղած էին... 14,760 հայ ընտանիքներ թշուառութեան մէջ մահացած էին: Ու իրենց հողերը պատառած էին անոնց, որոնք սահմանը անցած եւ Թուրք հողերն էին ապաստանած:

— Մինչդեռ ... այդ միջոցին, Թուրքիոյ մէջ ազատութիւն հռչակուած էր: Ու, ազատութեան հռչակումէն ծնած հրճուանքը բաւարար էր եղած՝ Թուրքերուն՝ մոռցնել տալու համար անցեալի ամբողջ չարիքն ու մեղքը: Երկիրին ամէն կողմը կատարուած խրախճանութեանց միջոցին՝ Թուրքերը անմոռանալի անկեղծութիւն մը ցոյց տուած էին Հայոց նկատմամբ: Ու ոչինչ խնայած էին, այս կերպով, իրենց նախկին «բարեկամութեան», վստահութեան ու ազնուութեան»...: Իրբեւ մեծ ճշմարտութիւն՝ ըսենք նաեւ թէ՝ Թուրք Հայերէն շատերը ալ նոյն կերպով փոխադարձած էին Թուրքերուն: Ալ հրաժարած էին էնթրիկներէ, ու կը ցանկային վերադառնալ այն մաքուր ու ուղղամիտ կեանքին, որ ճիշդ հօթը դար շարունակուած էր երկու ազգերու միջեւ: (Այսօրուան նման մեր աչքերուն առջեւն է: Առաջին ընդարձակ խրախճանքներուն, Բերա, սպիտակ մօրուքով հայ քահանայ մը, քարոզած ատեն, յանկարծ երեսն ի վար պաւկեր ու,— անկեղծութեամբ մը՝ որմէ կեղծիքի ոչ մէկ հետք կը զգացուէր,— համբուրելով գետնի հողն ու քարերը, պօռացեր էր.

— Ո՜վ ազգ ... Մենք այս հողերուն վրայ մեռնինք: Ու այս հողերու տակ պէտք է թաղուինք:

Ու մեզ բոլորս հեկեկագին լացուցեր էր:

Հայերը սկսած էին լայնօրէն օգտուիլ այն ազատութիւններէն, զոր «Մէշրութիէթ»ը կը պարգեւէր: Շատ մը դպրոցներ աւելցուցեր էին՝ արդէն իրենց գոյութիւն ունեցողներուն վրայ: Նոր նոր թերթեր կը հրատարակէին Պոլսոյ մէջ, ինչպէս եւ Անատոլուի բոլոր անկիւններու մէջ, քաղաքական ակումբներ կը բանային ... Թուրք երիտասարդներ ու Թուրք սպաներ կ'երթային Հայոց գերեզմանատուներ ճառեր կը խօսէին, ու կը սրբացնէին նաեւ այն հայ նահատակները որոնք «աքքազան նպատակին» համար մեռեր էին ... Դարձեալ կարգ մը Թուրք երիտասարդներ, զոհելով իրենց հանգիստը, թատրոններ, հանդէսներ ներկայացումներ կը կազմակերպէին: Ու առանց հասոյթները կը յանձնէին հայ աղքատներուն:

Այն Հայերը որոնք ուղիղ կը մեծէին, խոր երախտագիտութիւն կը զգային Թուրքերու կողմէ արուած այս անկեղծ վերաբերումին համար:

(6)

(Թան - Միլլէթ)

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱ ԵՒ ՁՕՀՐԱՊԻՆ ՏԻԿԻՆԸ

«ՀԱՅԵՐՈՒ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՄԻՇՏ ԳԱՂՏՆԻՔ ԿԸ ՄՆԱՅ»

(ԷՋ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋՆՋՈՒՄԷՆ)

Իր յուշերու կարգին, Հիւսէյին Ճահիտ կը գրէ «Ենի Սապահ»ի մէջ.—

Անատոլուի մէջ կազմուած ազգային կառավարութիւնը իր ամէնէն նեղ ու կրիտիկական պահերուն անգամ, չմոռցաւ հայրենակիցները որ արտասահման աքսորուած եւ բանտարկուած էին, եւ ամեն միջոցներէ չխնայեց անոնց ազատութեան համար։ Մալթայէն մեզի հաղորդուեցաւ 15 Մարտ 1921ին։ Շատ չանցած, երկրորդ հեռագիր մը փճացուց մեր զգացած ուրախութիւնը.— Հայերը Պերլինի մէջ սպանած էին Թալէաթը։

Աչքիս առջեւ պատկերացաւ Թալէաթը, իր շատ ուժեղ եւ վճռական նկարագիրներովը, իր կենդանի աչքերովը, որոնցմէ կեանք կը ժայթքէր։ Ամբողջ անցեալը մէկ վայրկեանի մէջ անցաւ երեւակայութեանս առջեւէն։ Թալէաթ, որ բանակայութեան շրջանին սկսեալ այնքան պայքարած է այս հայրենիքի սիրոյն եւ ամբողջ կեանքը զոհած էր այս նպատակին համար, Թուրք հայրենակցի մը գնդակով, օտարի տակ գլորած էր օտար երկրի մը մէջ…

Ան կը սպասէր այս տեսակ վախճանի մը։ Եթէ զգացած ցաւիս մէջ փոքր սփոփանք մը կայ, այդ ալ այն է որ հայրենիքի մասին յուսահատ վիճակի մը մէջ անգամ, ուր անպատասխան էր իրբեւ տարագիր եւ ծածկելով իր ինքնութիւնը, Թալէաթ իր ամբողջ գործունէութիւնը նուիրած էր իր երկրին։ Ան տեսաւ Անատոլուի մէջ ծագած ազատութեան եւ անկախութեան արեւը եւ անտարակոյս իր մէջ զգացած ըլլալու էր յոյսի եւ երջանկութեան սարսուռ մը անգամ։

Հայ թոմիթէճիները առած էին իրենց վրէժը Միայն թէ, սպաննելով անոնք որ Հայկական տարագրութիւնը ծրագրելով եւ կատարելով փրկեցին Թուրքիան, Հայերը չկրցան վերակենդանացնել իրենց հին պատրանքները։ Անոնց բրածն էր հասարակ ոճիր մը, աւելորդ արիւնհեղութիւն մը։

Հայկական տարագրութիւնը կատարողները՝ վեր բարձրացան ամէն տեսակ անձնական քէնէ, զզուանքէ եւ վրէժի մարդկային զգացումներէն անգամ լռեցնելու չափ կամքի անսովոր ուժ մը ցոյց տուին եւ միայն՝ երկրին ապրելու խնդիրը պաշտեցին։ Ահա ասիկա է որ զանոնք կը մաքրէ, կը բարձրացնէ եւ մարդկային հասանքներու մէջէն վեր կը հանէ։

Հայկական տարագրութեան գաղափարը ո՞ր նախնական ուղեղին մէջ ծնաւ եւ Թալէաթ ի՞նչ դեր ունէր անոր մէջ։

Առտու մը, կանուխէն հիւր մը եկաւ տունս։ Տարիքոտ կին մըն էր.— Զօհրապին այրին։ Չէր ճանչնար զիս, բայց իր ենթարկուած յուզումին եւ վախին մէջ՝ ինծմէ օգնութիւն մը ուզելու փութացած էր։ Զօհրապը բռնուած է եւ կը ղրկեն Տիարպէքիր, պատերազմական ատեանին։ Անատոլուի մէջ Հայերու տարագրութեան մասին առաջին պատմութիւնները սկսած էին արձագանգել Պոլսոյ։ Տիկինը կը խնդրէր որ միջամտեմ Թալէաթի մօտ, որպէսզի Զօհրապ չղրկուի Անատոլու։

Միասին սատրազամին տունը գացինք։ Քունէն արթնցաւ եւ գիշերուան էնթարիովը եկաւ մեր քով։ Թալէաթ փաշա որ կը գնահատէր Զօհրապին ուժմութիւնը եւ շատ համակրելի (սէմփաթիք) կը գտնէր զայն, պարզապէս անտարբերութեամբ լսեց դէպքը. կարծես խնդիրը վերաբերէր ոստիկանական աննկարեւոր դէպքի մը։ Աշխատեցաւ պաղարիւնութեամբ հանդարտեցնել կինը եւ մխիթարել։ Ըսաւ թէ հոգ ընելու չէ, թէ անպայման խնդիրը կը վերաբերի աննկարեւոր եւ փոքր քննութեան մը, եւ մեզ հեռացուց (սամիմաք)։ Տիարպէքիր գացող Զօհրապը այլ եւս չվերադարձաւ։

Տարագրութեան էութիւնը եւ կազմակերպիչները միշտ գաղտնիք կը մնայ մեզի համար։ Այս մասին եղած հարցումները միշտ անորոշ պատասխաններ ստացան եւ կրկնուեցաւ այն հաւաստիքը թէ տարագրութիւնը կազմակերպուած բան մը չէր։ Ամէն պարագայի, այդ ահաւոր որոշումը կարենալ առնելու համար՝ պողպատէ կամք մը անգամ թերեւ կուգայ։

Տարակոյս չկայ թէ Թալէաթ կարեւոր դեր մը կատարեց պատերազմին մեր մասնակցելու խնդրին մէջ։ Արդէն, դէպքերը կամաց կամաց զայն դարձուցած էին երկրին ամէնէն ազդեցիկ եւ հեղինակաւոր մէկ անձնաւորութիւնը։ Ան համոզուած էր թէ կարելի էր ոտքի վրայ պահել օսմանեան տխմար (սարսախ) կայսրութիւնը, պայմանաւ որ յենակէտ մը ունենայ մեծ պետութեանց խմբակի մը մօտ։ Իթթիհատ նախ Համաձայնական պետութեանց մօտ փնտռեց այդ յենակէտը, եւ երկար ատեն պատեցաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի բարեկամութեան ետեւէն. բայց ամէն մարդ նեղացուցիչ ընկեր մը կը նկատէր քայքայման դատապարտուած օսմանեան կայսրութիւնը եւ փափկօրէն կը հեռանար անկէ։ Ֆրանսայի զինակիցը՝ ցարական Ռուսիան զօրաւոր արգելք մըն էր, Համաձայնական պետութեանց մօտ օգնութիւն մը գտնելու տեսակէտով։

Գերմանիան ալ Թուրքիան կը պաշտպանէր միայն անոր համար որ անտեսական շահագործման ասպարէզ մըն էր. եւ միայն այնքան կ'օգնէր, որքան պէտք էր այս նպատակին համար։

Երբ անխուսափելի դարձաւ ընդհանուր պատերազմին ծագումը, Գերմանիա ստիպուեցաւ «զինակից» տիտղոսը շնորհել օսմանեան կայսրութեան։ Միւթիններն ալ յորս ձեռքով փարեցան այս առիթին.

Գերմանիոյ հետ զինակցութեան կնքումէն յետոյ, Իթթիհատի մէջ փոքր խմբակ մը սկսաւ պայքարիլ ի նպաստ այն տեսակէտին թէ զոնէ պատերազմին չմասնակցինք։ Կատարուած իրողութիւնը վերջ տուաւ այս բոլոր ընդդիմութեանց

Գայրամէն օր մը առաջ էր։ Գարբ Ալիի մէջ տեսայ Թալէաթը։ Ըսաւ թէ նաւատորմը Սեւ ծով եկած է եւ կը վախնայ որ միջադէպ մը պատերազմի տեղի կուտայ։ Ասիկա բառն առեն, աչքերուն խորը հեղինակի այնպիսի փայլ մը կար որ, ներսէս ըսի թէ հաւանաբար արդէն ծագած է պատերազմը։

Ասիկա զուգադիպութի՞ւն մըն էր. Ծովակալ Սուշոն, միայն Վիլհէլմէն առած հրամանին վրա՞յ է որ պատերազմական վճռակ մը առաջ բերաւ Սեւ ծովի մէջ։ Ձեմ կարծեր, թէեւ որ եւ է նիւթական փաստ չունիմ, բայց համոզուած եմ որ Թալէաթ եւ Էնվէր կ'ուզէին այդ միջադէպը։ Իրենց այս քայլին մէջ, անոնք միայն հայրենիքին օգտակար ըլլալու մտամոլութենէն տարուեցան։ Երբեք չխորհեցան իրենց անձը, եւ այդ նպատակին սիրոյն մեռան ..

կերպով, վեղար ի գլուխ, որուն վրայ կը շողար ադամանդեայ խաչը։

— Ձգէ որ բոլոր Մխիթարեաններուն, եւ արտասահմանի գաւառներու կարօտը առնեմ, ըսաւ զիս ողջագուրելով։

Վանքը տուեր էր զաւկիքին բոլոր ջահերը։ Մտերմական երկար խօսակցութիւն մը ունեցանք։ Ցետոյ ինքն իսկ առաջնորդեց զիս հին շէնքի դահլիճը, ուր կաթողիկոսական գահը կայ եւ որ զարդարուած է պարսկական ոճով։ Գահին մօտ կախուած էին վերջին երեք կաթողիկոսներուն՝ Խրիմեանի, Իզմիրլեանի եւ Սուրէնեանի մեծադիր նկարները։

Խորէն Ա. երկարօրէն հետաքրքրուեցաւ արտասահմանի հայութեամբ, եւ իր հայրական օրհնութիւնները ղրկեց։ Ըսաւ թէ նպատակ ունի էջմիածինը նորոգելու եւ կը սպասէ Գարեգին արք.ի դարձին

Ամբողջ Միաբանութիւնը 20 հոգիէ կը բաղկանայ, դանազան գաւառներէ եկած ծերուկ քահանաներն ալ միասին հաշուելով։ Ամէնէն երիտասարդ միաբանը 48 տարեկան է ներկայիս։ Կ'ապրին շատ համեստ։ Վանապատկան երբեմնի ճագացքին հասոյթն է միաբանութիւնը ապրեցնողը Միաբանները անշուշտ իրենք ալ կ'աշխատին։ Արդէն Հայաստանի մէջ ամէնուրեք աչքիդ կը ցցուի սա վերտառութիւնը թէ «Ով որ չաշխատիր՝ պիտի չուտէ»։ Կաթողիկոսարանի նոր շէնքը՝ զոր Մանթաշեւ էր շինել տուած՝ այժմ վերածուած է ձիաւոր ասպաններու զորանոցի։

Ձեռագրատունը էջմիածին կը մնայ, թէեւ ծրագիր կայ զայն ալ Երեւան փոխադրելու։

Վերջացնելէ առաջ ձեզ ըսեմ որ հաւատք ունեցէք հայ ժողովրդի կորովին ու տոկունութեան վրայ։ Ան ընդունակ է ամէն դժուարութեան ու փորձութեան դիմագրաւելու։ Կեանքը հաստնցուցած է զինքը, ու եփած է ու կ'եփէ այն գործիչները որ իր ծոցին մէջ կը գործեն։

ԾԻԾԱՂ

Երիտասարդ մը այրի կնոջ մը հետ ամուսնացած էր. կինը ամէն ժամանակ իր հանգուցեալ ամուսնոյն բարեմասնութիւնները կը յիշէր.

— Քեզի բան մը ըսե՞մ, երանի թէ ողորմած հոգին քեզ միասին տանէր։

— Ըսել է մեռնիլս կ'ուզես։

— Դուն քու սիրածիդ քովը կ'ըլլայիր, ես ալ հանգիստ կ'ընէի։

ՃԱՄԱԶԳԵՍՏԻՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

— Եթէ կէօթէ ապրէր այսօր, Հիթլերական պիտի ըլլա՞ր։

Այս օրերուս այս հարցումը մէջտեղ դրուեցաւ աշխարհիկ սրահի մը մէջ։ Գրեթէ ամէնքը պատասխանեցին միաձայնով։ Մէկը սակայն դիտել տուաւ.

— Բայց ան տարօրինակ կերպով կը սիրէր համազգեստները, նոյն իսկ եւ մանաւանդ եթէ դպրոցականները կրէին զայն։ Կ'ըսէր թէ մարդիկ պէտք է տպաւորութենէ վարժուին, ու բովանդակ այդ կերպով, այսինքն՝ համազգեստաւոր վիճակով՝ ունակութիւն պիտի առնային ընկերութեան մէջ ապրելու, ամբոխին հետ չփոթուելու, միեւնոյն նպատակին համար աշխատելու։ Կ'ըսէր նաեւ որ իրենց կացութիւնը այդ կերպով աւելի անթերի, կոկիկ պիտի ըլլար եւ համազգեստի պիտի վարժեցնէր զիրենք զինուորական պատրաստութեան։

— Բայց ի՞նչ կ'ըսէք այդպէս, ըսաւ ներկաներէն մէկը։ Հիմակուընէ մատով ազգ մէջ զինուոր տեսնելո՞ւ վարժուինք։

— Անշուշտ, պատասխանեց մեծանուն Գերմանացին, այս մասին համոզում գոյացնելու համար՝ կը բաւէ նայիլ անոնց խաղերուն, եւ տեսնել, թէ որչափ կը սիրեն ծառ մը առնել յարձակումով։

Կարճ կապելով, ըսաւ մէկը ժպիտը շրթունքին, եթէ կէօթէ հիմա ապրէր, Հիթլէր պիտի ըլլար անոր Նափոլէոնի բառը.— «Դուք մարդ մըն էք, պարոն Կէօթէ ,vous êtes un homme,monsieur Goethe.

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Թէյասեղան

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Ամսոյս 18ին կիրակի իրիկուն տեղի ունեցաւ Ց. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի նորակազմ վարչութեան սարքած թէյասեղանը «Հայ ակումբ»ի մէջ։

Սրահը մինչեւ դուռը լեցուած էր։ Ա. մասը սկսաւ ներկայացումով մը «Երեք քաջեր», պատրաստուած սանսանուհիներուն Միութեան կողմէ, Տիկ. եւ. Բիւզանդի ղեկավարութեամբ։ Թէեւ բոլորն ալ անփորձ ու նոր բեմ բարձրացող պատանիներ էին, բայց խաղը անցաւ շատ յաջող։

Սանուհիներու կողմէ եղան արտասանութիւն եւ մեներգ, որոնք նոյնպէս յաջող էին։ Թաւիթա Արզար Երեւանէն մէկ քանի հայկ. գեղեցիկ կտորներ։

Բ. մասը սկսաւ Գ. Անմահեանի եւ Գ. Ոսկեանի նուագով։ Մէջ ընդ մէջ կը նուագէին ռազմաշունչ ու ազգային երգեր, որոնց կ'ընկերանար սրահին ժողովուրդը խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծելով։

Ներկաներու փափաքով օրուան ատենապետ ընտրուեցաւ Գ. Ծանկէօզեան, որ կառավարեց ամբողջ սրահին բազմութիւնը, ինչ որ բաւական դժուար էր։

Գ. Ծանկէօզեան խօսք տուաւ Տիկ. Էլլէն Բիւզանդի, որ բացատրեց Կ. Խաչի կարեւորութիւնը, անոր կատարած այն դժուարին գործը։ «Այս նեղ պայմաններուն մէջ, հերոսութիւն պէտք է համարել ինչ որ կ'ընէ Կ. Խաչը։ Ահաւասիկ ութ տարի է որ գոյութիւն ունի Ալֆորվիլի Կ. Խաչը եւ որուն պատկերը կը տեսնէք այսօր թէ ինչքան անգամ անդամուհիներ ու համակիր բազմութիւն մը ունի կողքին. Այլ եւս աննկարելի է այս կազմակերպութիւնը քայքայել, քանի որ ան օղակուած է շատ ամուր շղթանեբով»։ Երկրորդ խօսողն եղաւ տեղւոյն հայերէնի ուսուցչուհի Տիկ. Խաչիկեան։ Տիկինը պարզ ու հասկնալի ոճով շնորհաւորեց նորակազմ վարչութիւնը, որ այդ գեղեցիկ թէյասեղանը սարքելով առիթը տուած էր հայ ժողովուրդին, վայելելու ուրախ ժամեր, օրուան հոգերն ու մտատանջութիւնները մոռնալով։ Ու յորդորեց ներկաները որ իրենք ալ լծուին գործնական աշխատանքի եւ ոչ թէ ամսավճար մը տալով իրենց պարտականութիւնը կատարած համարին եւ ամբողջ գործը ձգենմարդութեան անդամուհիներուն վրայ, որոնք նոյնքան յոգնած ու ծանրաբեռնուած են իրենց անձնական գործերով։

Դպրոցի մասին տեղեկութիւններ տալով թելադրեց որ ծնողները քիչ մը աւելի հոգածու ըլլան իրենց զաւակներու հայեցի դաստիարակութեան համար, զանոնք օր առաջ արձանագրել տալով։ Երրորդ խօսողն էր Գ. Արքեան, որ բացատրեց վարչութեան կատարած գործը։ «Պատերազմի ժամանակ միայն հրամանատարը չէ որ կը շահի յաղթութիւնը, այլ եւ կռուող զինուորը։ Եթէ ան չըկարենայ քաջարար կռուիլ, ինչ կ'ընէ հրամանատարը առանձին։ Այնպէս ալ վարչութեան անդամները»։ Դպրոցի երկրորդ ուսուցչուհի տիկ. Միքոնեան արտասանեց գեղեցիկ կտոր մը Սիամանթոյէն, արժանանալով բուռն ծափերու։

Դերասան Գ. Ուզունեան իր երգախառն ֆանթէզիներով, ժողովուրդը կուշտ ու կուռ խնդացուց։ Նոյնպէս Գ. Ցակոբ Մինասեան։

Շատ երկար պիտի ըլլար թուել մէկ մէկ անունները բոլոր այն երգիչ երգչուհիներուն, որոնք իրենց ձայներով ու մեներգներով հոգեկան վայելք պատճառեցին։ Ժողովուրդը շատ ոգեւորուած էր եւ չէր ուզեր բաժնուիլ այդ խանդավառ մթնոլորտէն։

Գ. Ծանկէօզեան վերջին խօսքը արտասանեց վարչութեան առենապետուհի տիկ. Յանումիկ Գէորգեանի, որ շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն որոնք միշտ օգնած են վարչութեան իրենց նուէրներով։ Տիկ. Էլլէն շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերած էին թէյասեղանին,— Տէր եւ Տիկ. Թէնէքէճեաններու եւ Տէր եւ Տիկ. Ոսկանեաններուն, որոնք իրենց ճերմակ գոգնոցները կապած մինչեւ վերջ թէյ կը մատակարարէին հիւրերուն։

Ժողովուրդը հիւրասիրուեցաւ թէյով եւ խմորեղէններով։ Ժամը 1ն էր դեռ չէին ուզեր հեռանալ։

Ապրին Ալֆորվիլի Կ. Խաչի անդամուհիները։

Ներկայ մը

ԾԻԾԱՂ

Տիկինը.— Մեծապէս շապիկս, որ քանի օր է կը փնտռէի, ահա քու անտուկիդ մէջ կը գտնեմ։

Սպասուհին.— Բարեբախտութիւն է որ գողցուած չէ, տիկին, ինչպէս կը կարծէիք։

ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ՍԱՆՁԱՐՁԱԿ ԴԱՐՁԱՆ

Պոլսոյ Սօն Փօսթա թերթը կը գրէ այս խորագրին տակ.— Հայերէն թերթերը կը շարունակեն իրենց հրատարակութիւնները Իսքէնտէրունի մասին։

Ծանօթ Դաշնակ կուսակցութեան պատկանող կարգ մը անձեր իրենց գործունէութիւնը շատցուցած են Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մէջ։ Այդ Նահանգին անկախութեան դէմ քարոզութիւն ընող Դաշնակները, հիմա ալ սկսած են հրատարակութիւն ընել իրենց թերթերով։

Ի մէջ այլոց Փարիզի դաշնակ օրկան «Յառաջ»ը կարգ մը ցափոսութիւններ դուրս կուտայ.— «Անկարելի է, կ'ըսէ, կարեւորութեամբ նկատի չառնել Իսքէնտէրունի մասին Թուրք մամուլին բրած հրատարակութիւններ։ Թուրքիա իր մասնաւոր նպատակներուն գծով միշտ պատրաստուած է այսպէս յրագրական հրատարակութիւններով եւ անոնց տուած վճռաբանութեան ազատութեամբ։

Ամս խնդրին մէջ ալ աչքի կը զարնէ այդ կէտը։ Գայլքարը երեւութապէս ուղղուած է Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ դէմ, բայց Թուրքիա չի գոհանար Ֆրանքլէն Պույոնի դաշնագրին տրամադրութեանց գործադրութեամբ, այլ կ'ուզէ որ իր հովանաւորութեան(!) տակ անկախութիւն տրուի Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ։ Եւ այս անկախութիւնը չի բաղկանար միայն հողամասի մը յափշտակումէն (?), այլ միաժամանակ նոր զաւ (?) մըն է Սուրիոյ մէջ տեղաւորուած Հայերուն դէմ»։

«ՑԵՏԱԴԻՄԱԿԱՆԻ ՄԸ ԱՐԱՐՔԸ ՊՈՒՐՍԱՅԻ ՄԷՋ»

Ճումհուրիէթի Պուրսայի թղթակիցը կը հաղորդէ թէ տեղին Մուսթաֆա Քէմալ փաշա զբօսայգիին մէջ կարգ մը որոշ տուներու դուռներուն վրայ ձեռագիր թուղթեր փակցուած են հետեւեալ գրութեամբ. «Կրօնքին մի մոռնաք»։

Դէպքը Պուրսայի մէջ խմացուելուն պէս, կուսակալը Մուսթաֆա Քէմալ փաշա մեկնած է, անձամբ քննութիւն կատարելու համար։ Դէպքի մասին մանրամասնութիւններ չկան։ Կը կարծուի թէ յետադիմականի մը գործն է եղածը.

ԾԻԾԱՂ

— Աղէկ որ եկար, ի՞նչ որս բերիր տեսնեմ։

— Սիրելիս, շատ որս կար, բայց մեղքցայ զարնելու։

—Կենդանիները մեղքնալուդ զիս մը տածէիր, անօթի քնալ կը սպասեմ, գոնէ ծախու առնէիր, ինչպէս միշտ կ'ընես որսէն դարձիդ։

X

— Պարոն, եկած եմ ձեր աղջկան ձեռքը խնդրելու։

— Շատ լաւ, ի՞նչ պայմանով։

— Շատ պարզ է, բնականաբար կարեւոր դրամօժիտով մը։

— Այդ երկու պայմանները միասին ընդունելի չեն, կամ մէկը կամ միւսը։

— Ուրեմն, պարոն, միայն դրամօժիտը տուէք։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Պատերազմէն անմիջապէս առաջ Անգլիոյ նաւաշինարանները ապսպրանքներ ստացած էին օտար պետութեանց կողմէ. օրինակ կարգ մը յածանաւեր, մարտանաւեր, եւ պահականաւեր պատրաստութեան մէջ էին Թուրքիոյ, Ցունաստանի, Պրազիլիոյ եւ Չիլիի համար։ Ամէնէն կարեւոր ապսպրանքը տուած էր Թուրքիան որուն երկու յածանաւերէն մէկուն՝ «Րէշատիէ»ի շինութիւնը գրեթէ աւարտած էր երբ յանկարծ պատերազմը պայթեցաւ։ Ծովակալութիւնն ու նաւաշինարանին վարչութիւնը անմիջական դժուարութեան մը մատնուեցան օգոստոսի սկիզբը որովհետեւ հինգ հարիւր Թուրք նաւաստիներ արդէն Անգլիա եկած էին «Րէշատիէ»ն Թուրքիա տանելու համար։ Կառավարութիւնը անմիջապէս հրահանգ տուաւ նաւաշինարանին որպէսզի Թուրքերը նաւ չմտնեն. այսպէս անոնք կրնային «Գրաւել» զայն եւ Թրքական դրօշ պարզել անոր վրայ։

Ուինսթըն Չըրչիլ հետեւեալ տողերը կը գրէ իր յիշատակներուն մէջ, այս դէպքին մասին.—

«Ցանախ ամբաստանած են զիս թէ երկու յածանաւերուն գրաւումը մէկն էր այն պատճառներէն որոնց Թուրքիան պատերազմի մղեցին երեք ամիս ետքը։ Հիմա այլ եւս ծանօթ է մեզի որ Գերմանացիները յուլիս 24էն սկսեալ բանակցութիւններ կը վարէին Իթթիհատականներուն հետ՝ Թուրք-Գերմանական զինակցութիւն մը կնքելու նպատակով ու ծանօթ է նաեւ որ այդ զինակցութիւնը ստորագրուած էր օգոստոս 2ին»։

Ինկերը գլուխը Անգլիացի մը չէր կրնար ուրանալ որ Չըրչիլ այդ օրերու ծովային նախարարը շատ չխոսկ քայլ մը առած էր Անգլիոյ պատմութեան ամէնէն ճակատագրական մէկ րոպէին՝ հրամայելով Թրքական նաւերուն գրաւումը։ Գերմանացիները մտաւորապէս գիտէին թէ այդ յածանաւերը պատրաստ էին արդէն եւ հաւանաբար այնպէս մը կարգադրած էին որ անոնք կէս ճամբան պիտի միանային Կէօպէնին եւ Պրէսլաուին։ Եւ սակայն բախտը ծուռ նայեցաւ իրենց։

Ինչպէս ըսի, Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը բացարձակապէս գաղտնի պահեց Թուրքեւգերման զինակցութիւնը եւ Մեծն Բրիտանիա համաձայն միջազգային օրէնքին, չէզոք պետութեան մը իրաւունքները բռնաբարած չըլլալու մտահոգութեամբ Թոյլ տուաւ որ «Կէօպէն» ու «Պրէսլաու» յածանաւերը փախուստ տան Միջերկրականի մէջ։ Միեւնոյն ժամանակ, սակայն, գերման ծովակալ Զուշոն իր նաւարաժինով ապաստանած էր իտալական ու աւստրիական ջուրերուն մէջ՝ մօտէն հետեւելու համար բրիտանական ծովային ինքէլիճընսին գործունէութեան, հակառակ որ մենք այդ Թուրքերուն տակաւին պատերազմ յայտարարած չէինք.

1914 յուլիս 30ին Միջերկրականի անգլիական ծովակալը՝ Սըր Պարքլի Միլն հետեւեալ հեռագիրը կը ստանար ծովակալութենէն.—

«Հաւանական կը թուի որ եթէ պատերազմ ծագի եւ Անգլիա ու Ֆրանսա մասնակցին, Իտալիա չէզոքութիւն պիտի պահէ, իսկ Ցունաստանը կարելի է դաշնակից ընել մեզի։ Սպանիան ալ բարեկամաբար պիտի վարուի կամ թերեւս դաշնակից պիտի ըլլայ։ Աւստրօ-Հունգարիոյ ծովային զօրքը շատ ուժով չէ եւ սովորաբար կը Թելադրենք որ ձեր նաւարաժինը լուրջ կերպով չունենք աւստրիական նաւատորմին հետ մինչեւ որ ճշդենք Իտալիոյ դիրքը։ Ձեր առաջին գործը պիտի ըլլայ օգնել Ֆրանսացիներուն որպէսզի անոնք կարենան փոխադրել իրենց ափրիկեան բանակը, կրնաք ձեր պաշտպանութեան տակ առնել փոխադրանաւերը եւ ի հարկին յարձակիլ առանձին նաւերու մասնաւորաբար Կէօպէնի վրայ։ Հետագրով լուր պիտի տանք ձեզի թէ երբ պէտք է խօսակցիք Ֆրանսացի ծովակալին հետ։ Առ այժմ յարձակում մի գործէք զօրաւոր մարտանաւերուն վրայ մինչեւ օժանդակութիւն չստանաք Ֆրանսական նաւատորմէն։ Ձեր նաւերուն ապագայութիւնը բաւական է որպէսզի դուք որոշէք ընդհանուր ճակատամարտի մը վայրկեանը։ Զգուշութեամբ շարժեցէք եւ յոյս ունինք որ չուտով պիտի զօրացնենք Միջերկրականի բրիտանական նաւատորմը»։

Օգոստ. 4ի առտուն կանուխ Միջերկրականի ընդհանուր հրամանատարը հետեւեալ անթելը կ'ուղարկէր ծովակալութեան.

— «Ինտոմիթըպլ, Ինտիֆէթիկըպլ զրահաւորները հետապնդութիւն կը կատարեն Կէօպէն եւ Պրէսլաու յածանաւերուն վրայ ատրիճան 37.44 հիւսիս եւ 7.56 արեւելք»։

Պէտք է յիշել որ օրուան այդ ժամուն Գերմանիոյ յանձնուած ծանուցագրին պայմանաժամը լրացած չէր տակաւին։ Օգոստ. 4ն էր եւ մինչեւ կէս գիշեր Կէօպէնն ու Պրէսլաուն յարձակումի ենթակայ չէին եւ կրնային փախուստ տալ։ Իրականին մէջ այս երկու յածանաւերը նպատակ ունէին յարձակելու Ֆրանսական փոխադրանաւերուն վրայ եւ կը յառաջանային արեւելեան ուղղութեամբ, հաւանաբար դէպի Պոլիս։ Պէտք է խոստովանիլ որ անոնց յաջողեցան փախչիլ մեր ձեռքէն՝ շնորհիւ իրենց արդիական մեքենաներուն եւ արագութեան։ Այս դէպքին մէջ գլխաւոր յանցաւորն է արտաքին նախարարութեան գաղտնի սպասարկութիւնը որ չկրցաւ ժամանակին երեւան հանել Գերմանացիներուն գաղտնիքը՝ բրիտանական նաւատորմին լուր տալու համար։

Տարօրինակ համաձայնութիւնը որ կ'արգիլէր օտար մարտանաւերու անցքը Նեղուցներէն, պատճառի պատեհութիւն մըն էր միանգամ ընդմիշտ խզելու համար Թուրքեւգերման բարեկամութիւնը։ Քոլմերնակ Անգլիացիները մեծ յոյս ունէին որ բրիտանական զօրաւոր նաւարաժին մը Դարդանէլ պիտի հասնէր, պահանջելով որ երկու փախստական յածանաւերը անձնատուր ըլլային։ Երբ անգլիացի ծովակալը արտօնութիւն ստացած ըլլար արտաքին նախարարութենէն, մինչեւ Պոլիս պիտի հալածէր Կէօպէն ու Պրէսլաուն եւ պիտի ընկղմէր զանոնք Վոսփորի ջուրերուն մէջ.

ԳԱՂՏՆԻ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

1914ի նոյեմբերի սկիզբը «Թայմզ» հետեւեալ տեղեկութիւնը կը հրատարակէր.—

(Շար.)

Հայ ։

Տեղական թերթերը գովեստով խօսեցան Հայոց բռնած դիրքին մասին, միայն «Էլ Շէպապ» թերթն էր որ յարձակեցաւ Հայոց վրայ, գրելով թէ բազմաթիւ Իսլամներ գաղութացարուած են Հայոց կողմէ։

*** Կայէնի քրքէլով մը, Թուրքը կ'ուզէ խուճապ ստեղծել տակաւին։ Ահա թէ ինչ կը հեռագրեն Պոլսոյ թուրք թերթերուն, Թիֆլիզէն.—

ԱՐԱԲ ԵՒ ՀԱՅ ՆՈՐ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԻ ՎԱԽ

ԹԻՖԼԻՍ, 21 (Թ.) — Հալէպի մէջ մեծ ջղայնութիւն կը տիրէ եւ վախ կայ որ նոր ընդհարումներ կը ծագին Արաբներու եւ Հայերու միջեւ։ Հայ երեւելիները գրեթէ ամբողջովին մեկնած են Հալէպէն։ Անկարելի է մեղմացնել Արաբներու թշնամութիւնը Հայերուն հանդէպ։ Կը կարծուի թէ այս անգամ տեղի ունեցած ընդհարումը աւելի ահաւոր պիտի ըլլայ։ Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ սկսած են արաբական մամուլին մէջ։ Թերթերը կ'ըսեն թէ Ֆրանսացի Փաշականները գաղտնի դեր մը կատարած են տեղի ունեցած ընդհարման մէջ, դրամ ծախսելով։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ՝ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանը, 5 Rue de l'Eclipse. Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն քով.—

Ապսպրանքներու համար դիմել՝ G. Djarayan, 5 Rue de l'Eclipse, Marseille

Մարսէյլ, Ն. Յակոբեան, 49 Rue Nationale

Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)

Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère

Վալանս, Ղ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme

Սենթ'Էթիէն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne

Վիեն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère

Նիս, Գ. Շէհրէրեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.

Պիւիզօ, Լ. Գայաճանեան, Puits Bivert

Ալժերի, Գ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie

Պորտօ, Ա. Քէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde

Պէյրութ, Խ. Աճեմօղլեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth

Աբադան, Ա. Արզուման, P. O. Box 22, Abadan, Iran

Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hert. Djanver, 32 Bay Charky, Damas

Պաղտատ, Ա. Սիրունեան

Պաղտատ, Տքթ. Գ. Կարապետեան, Surgeon-Dentist, Bagdad

Պորտօ, Տիգրան Ալիքեան, 9 Ave Giers

Պասրա, Ռաֆ. Մնացականեան, Seef st. Basrah, Irak

Պէյրութ, Ա. Հօրիկեան, Photo Mourad, Rue Gouraud

Փոն տ'Օպեն, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberne

Շարվիէօ, Ստ. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu

Հալէպ, Խ. Գրքէնէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie

Ամերիկա, Գ. Գալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.

Լա Սիօթա, Մ. Սարգիսեան, 2 Rue Foces, La Ciotat

Թեհրան, Journal «Alik» Téhéran Ave. Postkhaneh

Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.

Աբթ, Թ. Պաղտասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse

Րօման, Մ. Պիլալեան, 5 Rue Puy, Romans

Բօնի, Մանուկեան, Usines Berles Carzelage

Ժնեւ, Խ. Թորոսեան, Բիւզանդ Սոս Արման, Մանուկեան, Արաս, Գրիգորեան

Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David.

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու դաշնակցական Ակումբները եւ բոլոր դաշնակցական Թերթերու խմբագրատունները։

Բացման հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 7 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին.

7, Salle Tubleri մէջ, 19 rue de la Pompe, Փարիզ

Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոյնզգոյն զգեստ կրել ընդունելի է։ Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ։ Հիւրասիրութիւն առանց դրամի։

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՅՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի պարգեւախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—

1060, 32, 129, 9643, 217, 329, 485, 811, 875, 104, 466, 813, 147, 269, 42, 830, 910, 511, 867, 528, 1050, 22, 1069, 660, 462, 520, 985, 486, 754, 242, 31, 844, 1053, 558, 490, 472, 352, 105, 610, 38, 973, 862, 152, 495, 26, 1052, 940, 943, 867, 601։

Շահողներէն կը խնդրուի վերջին անգամ ըլլալով, մինչեւ Նոյեմբեր 30, դիմել Օր. Գէորգեանի, 6, Rue de Trétaigne, Paris (18), առնելու համար իրերը։

Վերոյիշեալ թուականէն յետոյ, դիմումները նկատի չեն առնուիր։

Մասնաճիւղի վարչութիւն

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻՒՇԻ ԳԱՒԱ-ԹՈՒԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, վաղը հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Ճաճրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse։ Ներկայ ըլլալ անդամատետրով։ Կարեւոր օրակարգ։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. Կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր։

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ (կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ եւ ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ԳԻՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք։

ԲՈՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պցուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—12

Ռուսական եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականները չխառնելու համար։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի 5 Նոյ. Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, Maison Mutualité, 24 rue St Victor։ Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. Օր. Դոլըճեան, 5 rue Mayran, Փարիզ. Հեռաձայն՝ 46-52։ Այս տարի աշակերտներէն կը գանձուի 4 ֆրանք, ծախքերու համար ընտանիքի մը մէկէ աւելի երախաներու համար ձաւնաւոր զեղչ։ Դասերը տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9—12։

ՑՈՒՑԱՀԷՏՐ

Հ. Ց. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Ճաճրիկեան» սրահին մէջ։

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանթիմ։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Տքթ. Ալլահվէրտի Որդի փոխադրուած է՝ **27 Ave. de Versaill s, Paris** (16). **Tél. Jasmin 45—19**

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

O. M. Ohanessian, Patisserie Orientale, 4 Rue de la Pavillon, Paris (20)

Փոխադրուած է՝

44 Ave. de la Porte du Pré-St-Gervais. Paris (19).

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) — 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (123)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Դուռը անմիջապէս բացուեցաւ կիսովին ու մարդ մը գիշերանոցով մէկդի քաշուեցաւ, ճամբայ տալով երկու ընկերներուն։ Ինչպէս կ'երեւէր, Վահէն լաւ ծանօթ էր տան։ Առանց սպասելու առաջ անցաւ Վարդանի հետ, դէպի ձախ ծռեցաւ դրան առջեւ բացուող նեղ բակէ մը ու մտաւ սալայատակուած ընդարձակ երեսրաց բակ մը, որու մէկ կողմը կ'երեւէր պարտէզի մը կանանչութիւնը։

— Լաւ վախցուցիր զիս, - մանկական անհոգութեամբ սկսաւ ծիծաղիլ տանտէրը՝ տեղաւորուելով տան եւ բակացի մէջ դրուած թախթի վրայ, որու վրայ փռուած էր անկողինը։

— Ի՞նչ կայ որ,—նոյնպէս ծիծաղելով հարցուց Վահէն,—նոր բա՞ն մը։

— Այս քանի օրս մոծակները (ռուսիկանական լրտեսները) շատ են. չորս օր առաջ յանկարծ գիշերով թափեցան ներս, խուզարկութեան համար։ Բարեբախտաբար, մաքրած էի. բայց տեղը շատ լեցուած է, Վահէ, պէտք է ճար մը մտածել.... Միւս կողմէն ալ անընդհատ կը հասնի Ապարանով։

Առանց խօսքի խառնուելու, Վարդանը, թախթի ծայրը նստած, հետաքրքրութեամբ կը դիտէր տանտէրը, որուն առաջին անգամն էր որ կը հանդիպէր։ Բարձրահասակ, շատ տպաւորիչ դէմքով երիտասարդ մըն էր տանտէրը. թաւ յօնքերու տակ պարմանալի գրաւիչ ու խոհուն աչքեր, որոնք առաջին իսկ վայրկեանէն անպայման վստահութիւն կը ներշնչէին դիմացինին։ Լեցուն, թաւշային ձայն մը ունէր ու մտերմիկ հաղորդական շեշտ մը։

— Վահէ, պէտք է ճար մը մտածել, — շարունակեց տանտէրը,— ինչպէս կ'երեւի Արաքսի ափին գործերը դանդաղ կ'երթան։ Հոս ալ, շարժուելու տեղ չմնաց։ Բերնէ բերան լեցուած է տեղը ․․

— Այդ մասին յետոյ կը խօսինք, Գալուստ։ Գրած եմ Զօրուբին, որ մէկ երկու օրով հոս հանդիպի։ Այն ժամանակ կը կարգադրենք․․․ Դու մէկ հարցուր թէ ինչո՞ւ համար եկած եմ գիշերով․․․

Գալուստը, առանց պատասխանելու, երկմտօրէն նայեցաւ Վարդանին ու հարցական հայեացքը ուղղեց Վահէին։

— Ախ, ներէ որ չծանօթացուցի,— ընկերոջ միտքը հասկնալով՝ Վահէն անմիջապէս ներկայացնել Վարդանը, — այս այն երիտասարդն է, որ Բուշալի գործին մէջ․․․ Այո, ճիշդ այն երիտասարդը, որու մասին խօսած եմ քեզ․․․

Տանտէրը ջերմօրէն սեղմեց Վարդանի ձեռքը։ Ինչպէս չէ, շատ լաւ կը յիշէր Բուշալի փախուստի պատմութիւնը ու Վահէի ոգեւորութիւնը հակայ ժամանակը զգեստոց պատանիի մասին.

— Դէ, հիմա պատմէ՝ տեսնենք,— դարձաւ Գալուստը Վահէին, — հիմա պատմէ՝ տեսնենք, թէ ինչո՞ւ կէս գիշերով նորէն մէջտեղ բուսար․․․ Տնազանդ, բուշայի նման ես, ամէն գալուդ կամ աղէ պակաս կը լինի կամ մազ․․․

— Նախ՝ ան ըսէ, Գալուստ, Առիւծ Գեւօն ո՞ւր է ․․․

— Երկար պատմութիւն է․․․

- Երկու խօսքով

— Կ'երեւի, չես լսած։ Զարթօնքի հարբեցող Տէր Գաբրիէլ քահանան, ոչ միայն կառավարական յանձնախումբը սիրով ընդունած է իր տան մէջ, ոչ միայն բացած է եկեղեցին անոնց առջեւ ու ստորագրած հաշիւները եւ թղթերը՝ հակառակ գեղականի բուռն բողոքներուն, այլեւ բռնութեամբ ստորագրել տուած է երէցփոխին՝ սպառնալով Սիպիր քշել տալ զայն, եթէ ընդդիմանայ։ Երէցփոխը շատ ծեր ու խեղճ մարդ մը, խուճապի մատնուած, կալին ազատելու համար ստորագրած է յանձնումի թուղթը։ Ամբողջ շրջանի գիւղերը սաստիկ զայրացած են։

Հարիւրաւոր ստորագրութիւններով բողոքագիր մը ուղարկած էին Թեմական Առաջնորդին՝ պահանջելով որ կարգալոյծ ընէ անարժան քահանան։ Առաջնորդն ալ, կը տատամսի պատժել կառավարութենէն պաշտպանուած այդ քահանան։ Սպասուած Առիւծ Գեւօն ուղարկեցինք Զարթօնքլու։ Մեր խելօք Դաւիթը, փոխանակ առանց աղմուկի գործը վերջացնելու, օրը ցերեկով վերջ կուտայ թշուառական քահանայի կեանքին։ Դեռ մինչեւ հիմա լուր մը չունինք Գեւոյէն։

Գիտենք միայն, որ ապահով տեղ մըն է, թէեւ կառավարութիւնը շրջակայ գիւղերը տակն ու վրայ ըրաւ զայն ձերբակալելու համար։ Անպիտանը կ'երեւի տաքուկ անկիւն մը գտեր է։ Զարթօնքլուի գինին նշանաւոր է, գիւղացիներն ալ՝ հիւրասէր, իսկ մեր Գեւօն ալ քիչ մը շատ կը սիրէ կոնծել ․․․

— Ափսոս, հիմա մեզի օգտակար կը լինէր, անկախ ու փորձառու մարդ մըն է ․․․

— Թէեւ քիչ մը շատախօս եւ սարսափելի փչող,— ծիծաղելով աւելցուց Գալուստը։

— Անմիտ տեսակի ստախօս մը սակայն։ Նկատե՞ր ես, որ երբեք ընթերներու մասին բերանը չի բանար ․․․ կը սիրէ հաստարկութեանց շրջապատուիլ, չըրած եւ չտեսած բաները պատմել, շուրջիններու զարմացկոտ դէմքերով հրճուիլ․․․ Ափսոս որ հիմա հոս չէ․․․ պատմելու ալ ժամանակ չունինք։

Գալուստը, որ անկողնին մէջ նստած մտիկ կ'ընէր Վահէին, շարունակ նայեցաւ ու հարցական նայեցաւ անոր, անշուշտ Վահէն նորութիւն մը ունէր ըսելիք։

— Մեր տղայ, լեզուիդ տակը բան մը ունիս նորէն, ի զուր չէ որ բուն ես. տէ, շուտ դուրս տուր տեսնենք։

Վահէն շատ հակիրճ պատմեց այն օրը Փարաքարի մէջ պատահած դէպքը, ժողովուրդի յուսաբեկումը, Սարգիս Արօյի անյոյս վիճակը։

(Շար.) — ՄԱԼԽԱՍ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս հինգշաբթի ժամը 21ին, Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, 28 rue Serpente, Odéon.

Դասախօս՝ Գ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայ գրականութիւն՝ ցաքեշրջանի բացման դասախօսութիւն։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R C Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՈՐԹԵՒԷ ԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 29 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3256 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

Օրուան քաղաքական թոհուբոհին մէջ, խիստ կարեւոր դէպք մըն էր Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարարին Գերմանիա այցելութիւնը:

Այս ճամբորդութիւնը անակնկալ մը չէր: Երկար ամիսներէ ի վեր Պերլինի եւ Հռոմի միջեւ բուռն թափով մը առաջ տարուած դիւանագիտական բանակցութիւնները գետինը պատրաստած էին արդէն այս պաշտօնական հանդիպումին համար: Կոմս Ջիանօ իր այցելութիւնով նուիրագործած եղաւ քաղաքական գործակցութեան այն գլխաւոր կէտերը, որոնց շուրջ համաձայնած էին նախապէս:

Սովորութիւն է, որ նման հանդիպումներու առթիւ կատարուած պաշտօնական ընդունելութեանց կը հրաւիրուին օտար պետութեանց դիւանագիտական ներկայացուցիչները: Սակայն Պերլինի մէջ ի պատիւ կոմս Ջիանոյի տրուած հացկերոյթներուն ոչ մէկ օտար դեսպան հրաւիրուեցաւ: Այս պարագան խոր տպաւորութիւն թողած է մանաւանդ այն պետութեանց վրայ, որոնք բացարձակապէս դժգոհ են գերմանեւիտալական մերձեցումէն:

Իսկ դիտելի էր նաեւ որ գերման թերթերը խիստ վերապահ գտնուեցան եւ այս կարեւոր այցելութեան մասին շատ աննշան լուրեր միայն հրատարակեցին: Նոյնպէս Պէրխթէսկատէնի մէջ Հիթլէրի հետ իր 2 ժամուան տեսակցութեան միջոցին մամուլը խնամք տարուեցաւ որ ոչ մէկ լրագրող մօտենայ: Ամէն բան գաղտնի պահելու ակներեւ ճիգ մը կար:

Հակառակ այս գաղտնապահութեան, կոմս Ջիանոյի պաշտօնական գեկոյցը եւ իրազեկ աղբիւրներէ առնուած տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ, իտալեւգերման գործակցութիւնը ամրապնդուած է զանազան ճակատներու վրայ:

Նախ՝ գերման կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ կողմէ: Գերմանիա անդամ չըլլալով Ազգերու Դաշնակցութեան, չէր մասնակցած Իտալիոյ դէմ ժընեւի մէջ ձեռք առնուած պատժական միջոցներուն: Ուստի եւ այս ճանաչումը քաղաքական տեսակէտով ա եւ է անպատեհ դիրք մը չի ստեղծեր իրենց համար: Անցեալ յուլիսին, երբ Գերմանիա ետ կանչեց Ատտիս - Ապէպայի իր դիւանագիտական ներկայացուցիչը, նախապայլը առած էր իտալական կայսրութեան ճանաչումին:

Երկրորդ, Իտալիա եւ Գերմանիա կը համաձայնին քաղաքական նոյն ուղեգիծին հետեւիլ՝ Լոքառնոյի դաշինքին վերաքննութեան առթիւ: Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու համար նոր երաշխիքներ ու ապահովութիւններ պիտի տան: Բայց ամէն գնով պիտի հակառակին կնքուելիք նոր դաշինքին մասնակից ընել տալ Խորհրդային Միութիւնը: Այս կէտին վրայ գերմանեւիտալական թէզը ուժգնօրէն կը բախի Ֆրանսականին հետ: Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը որ մղձաւանջ մը դարձած է Գերմանիոյ համար, այժմ նոր հակառակորդ մը եւս պիտի ունենայ յանձին Իտալիոյ: Պէտք չէ մոռնալ այս առթիւ նաեւ Պելճիքան, որ գլխաւորաբար այդ դաշնագիրը պատճառաբանելով՝ երկու շաբաթ առաջ իր թագաւորին բերնով չէզոքութիւն յայտարարեց:

Երրորդ. Դանուբեան աւազանին մէջ Գերմանիա եւ Իտալիա համերաշխաբար պիտի գործեն: Երկու պետութիւններն ալ կենսական շահեր ունին Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ մէջ ու մինչեւ Պալքանները: Իտալիա երկու տարի առաջ յաջողեցաւ սերտ գործակցութիւն ապահովել Վիէննայի եւ Փեշթայի դահլիճներուն հետ՝ Հռոմի համաձայնագիրներով: Գերմանիա, որ տարիներով աշխատեցաւ Աւստրիան իրեն կցել նացիական շարժում ստեղծելով հարեւան երկրին մէջ, վերջոյ համաձայնեցաւ հրաժարիլ այդ ծրագրէն եւ յուլիս 11ին համաձայնագիր մը ստորագրեց Վիէննայի դահլիճին հետ:

Ուրեմն այս խիստ փափուկ խնդիրն ալ ժամանակաւոր կերպով կարգադրուած է: Գերմանիա այսուհետեւ պիտի աշխատի իր ազդեցութեան ենթարկել Եուկոսլաւիան եւ Ռումանիան, որոնք վաղեմի եւ բնական դաշնակիցներն են Ֆրանսայի:

Արդէն շշուկներ կան թէ Ռումանիա եւս հետեւելով Պելճիքայի օրինակին, չէզոքութիւն պիտի յայտարարէ. Վիքթօր Տիթիւլէսքոյի կողմէ դէպի Պալքանեան մայրաքաղաքները կատարուած ճամբորդութիւնը նախաքայլ մըն էր այդ երկիրները Ֆրանսական ազդեցութենէն ձերբազատելու: Ռումանիոյ արտաքին գործերու նախարար Փրանսաւէր Թիթիւլէսքուի չէզոքացումը նոյնպէս յատկանշական էր այս տեսակէտէն:

Չորրորդ. Սպանիոյ խնդիր: Գերմանիա յաջողեցաւ իր թունդ հակախորհրդային քաղաքականութեան կառքին լծել նաեւ Իտալիան: Այս վերջինը առեւտրական - տնտեսական շահերով կապուած Ռուսիոյ հետ, ցարդ բարւոք յարաբերութիւններ կը մշակէր Մոսկուայի հետ, Գ. Միջազգայինը բոլորովին անջատելով Կրեմլինէն: Սպանիական հարցին մէջ այժմ Պերլին եւ Հռոմ նոյն հակախորհրդային եւ հակահամայնավարական ուղեգիծին կը հետեւին: Լոնտոնի ժողովին մէջ բոլշեւիկ պատուիրակ Մայսքիի ամբաստանութիւնները Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ՝ աւելի եւս խորացուցին այդ հակառակութիւնը: Սպանիոյ ս եւ է մասին մէջ համայնավարական վարչաձեւի հաստատումը Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ուժգին ընդդիմութեան պիտի բախի: Մինչ ապստամբներուն կողմէ Մատրիտի գրաւումէն վերջ, երկու երկիրներն ալ պաշտօնապէս պիտի ճանչնան Ֆրանքոյի կառավարութիւնը:

Գերմանիա եւ Իտալիա պարտականութիւն կը սեպեն ի րենց ամբողջ ուժերով պաշտպանելու եւրոպական քաղաքակրթութիւնը՝ հիմնուած ընտանիքի եւ ազգի գաղափարին վրայ: Ասով պաշտօնապէս կը յայտարարեն թէ ամէն գնով պիտի պայքարին համայնավարութեան հաստատումին դէմ՝ Եւրոպայի մէջ:

Գերմանեւիտալական այս համաձայնութեան գլխաւոր յատկանիշն այն է, որ Իտալիա այլեւս շատ պիտի զբաղի կեդր. Եւրոպայի գործերով, այդ դաշտը առաւելապէս ձգելով Գերմանիոյ: Իր ուշադրութիւնը գլխաւորապէս պիտի դարձնէ Միջերկրականի եւ Արեւելքի վրայ:

Իտալիոյ քաղաքականութեան այս գիծը չէշտուած էր արդէն 1934ին՝ Ֆաշական վարչաձեւի հնգամեայ համաժողովին մէջ Մուսոլինիի կողմէ, որ յայտարարեց թէ Իտալիոյ պատմական նպատակակէտները երկուք են՝ Ասիա եւ Ափրիկէ:

Տեսանք արդէն թէ Ափրիկէի երազը իրականացաւ:

Կարգը եկած է հիմա Ասիոյ: Գերմանիոյ աջակցութիւնը ապահովելէ վերջ, Մուսոլինի պիտի ձգտի Ասիոյ երազին իրականացման: Այդ մասին տարակոյս չկայ:

ՀՐԱՆՏ — ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎՐԻՊԱԿ.— Մեր թիւ 3253 խմբագրականին մէջ սպրդած են հետեւեալ սխալները.—

— Հանրութեան առջեւ (29րդ տող, վերէն), պիտի ըլլայ՝ հանրութեան իրբեւ ...

— Նշմար անհետացաւ (28րդ տող, վարէն), պիտի ըլլայ՝ նշմարուեցաւ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Խորհրդարանը կը վերաբացուի Նոյեմբեր 5ին

Ինչպէս հաղորդած էինք, Ֆրանսական դահլիճը նիստ գումարելով երեքշաբթի առաւօտ, տուաւ կարեւոր որոշումներ, որոնք ենթարկուեցան, կէսօրէն վերջ, Հանրապետութեան նախագահին վաւերացման, նախարարաց խորհուրդին մէջ:

Տրուած որոշումները.—

1.— Խորհրդարանը պիտի վերաբացուի Նոյեմբեր 5ին.

2.— Մանր առեւտրականներու վրայ դրուած գործառնութեանց տուրքը (շիֆր տ'աֆֆէր) յայն չափով կը ջնջուի, միւս կողմէ՝ տուրք մը կը դրուի արդիւնաբերութեան վրայ (6 առ հարիւր չափով), ապրանքը տակաւին վաճառման չհանուած: Այս ձեւով պետական գանձը կը մանէ 6 միլիար:

3.— Կը ջնջուի հողային արտադրութեան եւ անունդի վերաբերեալ նիւթերու վրայ դրուած տուրքը: Առանց փոխադրութեան վրայ դրուած տուրքն ալ կը վերցուի միաժամանակ: Մանր առեւտուրը այս ձեւով կ'ունենայ 250 միլիոնի խնայողութիւն մը:

3.— Շահատուրքի համեմատութիւնը պիտի բարձրացուի, բայց շահատուրքի այդ բարձրացումին ենթակայ պիտի ըլլան տարեկան 70.000էն վեր հասոյթները միայն:

5.— Սակարանային գործառնութեանց վրայ դրուած տուրքերը պիտի ջնջուին: Ջեղչին համեմատութիւնը ճշդուած չէ տակաւին:

6.— Պիտի ջնջուի նոյնպէս ամուսնական ժառանգութեանց վրայ դրուած տուրքը: Փոքր ժառանգութիւնները տուրքէ զերծ պիտի ըլլան:

7.— Ինքնաշարժի տէրերը ենթակայ կը դառնան տուրքի:

8.— Որոշ բարեփոխութիւններ նաեւ նահանգներու կամ համայնքներու տեղական եկամտացոյցին պատրաստութեան մէջ: Այդ բարեփոխութիւններով պետութիւնը կը առանձնէ կարգ մը ծախքեր, թեթեւցնելով նահանգներու եւ համայնքներու բեռը:

9.— Բազմապաշտօն անձերու աշխատավարձին եւ եկամուտին մասին քննութիւն կատարուած ժամանակ, հանգստեան կոչուած գործիչներու եւ մասնաւորական, արուեստագէտ պաշտօնեաններու ցոյց պիտի տրուի նպաստաւոր ընթացք:

10.— Պետական գանձը որոշ չափով նպաստաւորուած է Ֆրանքին արժեզրկումով, դրամական միջազգային հաւասարակարգումով:

11.— Միտքերու փոխանակութիւն մը կատարուեցաւ նախարարական պիտակներու մասին.

12.— Արտաքին նախարարը զեկոյց մը կարդաց քաղաքական կացութեան մասին, մէկիկ մէկիկ ներկայացնելով հարցերը.— Լոքարնոյի խորհրդաժողովը. Պելճիքայի դիրքը. Սպանիոյ դէպքերը, իտալեւգերմանական համաձայնութիւնը:

13.— Պատերազմական նախարարը տեղեկութիւններ տուաւ ռազմական ճարտարարուեստը պետականացնելու ձեռնարկներուն մասին, յետոյ բսաւ թէ, ընկերակցութեամբ Զօր. Կամըլէնի եւ ռազմակոյտի անդամներուն, քննական պտոյտ մը պիտի կատարուի հիւսիսային սահմանագլուխին վրայ՝ ամբացնելու ծրագիր մը բերելու համար յառաջիկային:

14.— Օդային տորմիղի վերակազմութեան մասին մշակուած է հնգամեայ ծրագիր մը, որուն համար պիտի բացուի 5 միլիոնի վարկ մը: Համաձայն այդ ծրագրին, ուժ պիտի տրուի որ աւելի մեծ չափով օդանաւեր շինուին եւ աւելի կարճ ժամանակի մը մէջ: Պիտի պատրաստուին օդանաւային նոր կայաններ, ինչպէս նաեւ պիտի շինուին նորատիպ ռազմական օդանաւեր: Օդանաւային դպրոցներ պիտի հիմնուին Սալոն - տը - Փրովանսի մէջ.

15.— Շաբաթական 40 ժամու օրէնքը պիտի գործադրուի հանքագործութեան եւ հացագործութեան մէջ:

16.— Խիստ պայքար պիտի բացուի վեներական հիւանդութեանց տարածման եւ կաւատներու գործունէութեան դէմ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ճգնաժամային օրեր

Կատաղի կռիւներ կը մղուին, այս պահուս, Մատրիտի արեւմտեան կողմը: Ֆրանքոյի բանակը գրաւեց նաեւ երկու նոր գիւղեր, որոնք կը գտնուին Արանճուէզի հիւսիսը: Կառավարական բանակը, սակայն, անպատելի ընդդիմութիւն մը ցոյց կուտայ: Ապստամբները, իրենց նիւթական գերակշռութեամբ, կը ճնշեն, բայց դիմադրութիւնը տկարացած չէ երբեք:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԻՐՈՅ ՄԱՍԻՆ

Թող ներեն ինծ բանաստեղծները, — ներս մտայ իրենց կալուածէն: Քիչ յետոյ պիտի տեսնեն, սակայն, որ մեր նիւթը տարբեր է եւ չի նմանիր երբեմն բանաստեղծներու այն կառակերգութեան, ուր սէրը կրակ է, սփռուիին՝ սատուածուհի, թագուհի, իշխանուհի, բայց երբեմն... բանուորուհի,— ուր սիրուհին լուսնկայի կը նմանցուի, վարդի կամ շամամի,բայց երբեմն խռնարե քօյսերու կամ բաժակեղծներու: Ի՞նչ խօսք, որ պիտի մոռցուին յետոյ բոլոր այդ բաները, երազի մը պէս: Եւ պիտի ցնդին յանգերն ալ, ոտքերն ալ յօրինուած քառեակներու տառատւորներուն:

Ուրեմն այսպիսի սիրոյ մը մասին չէ մեր խօսքը,— ոչ բառարան պիտի բանանք՝ յանգ գտնելու, ոչ ալ մատ պիտի համրենք՝ ոտք շինելու համար: Պէտք չունինք նաեւ մուսային, տապլտկելու համար անոր առջեւ ջղագարի պէս:

Մենք պիտի խօսինք տարբեր սիրոյ մը մասին:

Բայց նախ պատմութիւնը.—

Պուտափէշթէն կը հեռագրեն թէ Եուգոսլաւ բոշայ մը, Պաղոկ - Մոկա, 62 տարեկան, ինքզինք կախեց եւ անձնասպան եղաւ: Պատճառը.— Մեծահարուստ արուեստասէր մը ջարդուփշուր ըրած էր իր ջութակը:

40 տարի առաջ, կ'ըսէ հեռագիրը, գերման կոմսուհի մը բոշային էր նուիրած այդ ջութակը,— կախարդական գործիք մը, որ նոյնքան կախարդական մատներուն տակ պլուխտաղէտին՝ լեզու կ'առնէր, աշխարհի վիշտն ու ծիծաղը կ'երգէր: Անզուգական արուեստագէտ մըն էր բոշան, կարծես աշխարհի սիրտն էր որ կը խօսեցնէր ջութակին լարերուն վրայ: Մեծահարուստ արուեստասէր մը, անցեալները, երբ դարձեալ բոշան լեզու տուեր էր ջութակին, այնքան խանդավառուեցաւ եւ ինքնիրմէ ելաւ որ աստուածային յափշտակութեան եւ սքանչացումի պահու մը մէջ խլեց ջութակը եւ զետնէ զետին զարկաւ: Ջարդուփշուր եղաւ ջութակը, մինչ մեծահարուստը գերագոյն երանութեան մը մէջ թաղուած՝ ջութակին ձայները կը փնտռէր, ականջ տուած անաւոր լռութեան, դէմքը բարձրացուցած դէպի երկինք:

Ով սէր, ո՞վ սէր, երաժշտութեա՜ն սէր:

Բոշային սէրը, սակայն, նոյնքան ինքնատիպ եւ խորունկ, բացալառեցաւ խեղճին:

— Ես ի՞նչպէս ապրիմ այլեւս առանց ջութակիս:

Մեծահարուստը ի զուր աղաչեց, ոսկի լեցուց առջեւ, մարդկային ամէն լարէ եւ վարդի փայտէ ջութակ խոստացաւ,— բոշան մերժեց, անիկա կ'ուզէր ի՛ր ջութակը:

Եւ կախեց ինքզինք:

×

Տարիներէ ի վեր, Երեւանի թէ աստանդական հայ բոլշեւիկները ջութակի մը վերածած են Հայաստանը, ձայն կը հանեն ոսկեձայն, փառաձայն, բազմաձայն: Ի՞նչ երաժշտութիւն,— էնտուզիաստները ձեռք կը զարնեն էպիլէպտիկներու պէս, հարուածայինները կը կաքաւեն հին սրբուհական վարձակներու պէս:

Ո՞վ կրնայ չսիրել Հայաստանասէրներու սէրը,— Արարատեան աշխարհի ջութակն մը աւելի բան մըն է: Ի՞նչ ձայն կը սիրեն ձայն,— լսենք կ'ըլլան ձայնն առնելով:

Սթալինեան ձեռքը փշրեց վերջերս այդ ջութակը, խորտակեց Հայաստանի բաղձանքն ու քնարական սիրտը, — թերեւս ուզելով հասկնալ թէ այս մարդիկը Հայաստա՞նը կը սիրեն թէ ձայն ջախջախող ձեռքը:

Դուք տեսա՞ք որ մէկը ելլէր կախէր ինքզինք:

Հայաստանասէրները բոշայի մը սիրտն ալ չունին, որ վշտակրին եւ ի մահ յուսահատին՝ տեսնելով ջախջախումը իրենց այնքան սիրած Հայաստանին.

ԱՐԱՋ

Երեքշաբթի կառավարական ղինուորները հակայարձակում մը փորձեցին Եսքորիալի եւ Իլլէսքասի շրջանին մէջ, բայց այդ հակայարձակումը ոչ եւ է կարեւոր արդիւնք չտուաւ: Ապստամբները կը յայտարարեն թէ կառավարական բանակը այդ հակայարձակումի փորձին մէջ կորսնցուց 1500 հոգի: Այդ հակայարձակումը ձախողման մատնելէ վերջ, ապստամբները գրաւ տուին եւ յառաջացան Նէթաֆէի ճամբուն վրայ, մօտենալով Մատրիտի բանուորական արուարձաններուն:

Ֆրանքոյի բանակին օդանաւերը չարունակ կը ռմբակոծեն հակառակորդ բանակին դիրքերը: Երեքշաբթի ռումբ նետեցին Մատրիտի ռազմագիտական կէտերուն վրայ: Մատրիտի օդանաւերը գործունէութիւն ցոյց չտուին: Ասկէ ապստամբները կը հետեւցնեն, որ մայրաքաղաքը օդանաւ չունի կռուելու համար:

Օվիէտոյի կացութեան մասին կը հասնին հակասական տեղեկութիւններ: Մատրիտ կը յայտարարէ թէ հանքագործները դարձեալ պաշարած են քաղաքը

Ընդհանուր Պուրկոսէն կը հաղորդեն թէ Օվիէտօն կը գտնուի ապստամբներուն ձեռքը, նոյնիսկ ապստամբները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Ծիժոն:

Միջերկրականի մէջ նաւամարտ մը տեղի ունեցաւ Խայմէ Ա. զրահաւորին եւ Ալմիրանթէ - Ջէրվէրա յածանաւին միջեւ: Զրահաւորը, հակառակորդին ռումբերէն վնասուած, խոյս տուաւ ռազմաթատրէն: Ապստամբ նաւատորմը գրաւեց, Չէութայի առջեւ, քանի մը առագաստանաւեր, որոնք ռազմանիւթ բարձած էին,— նաւաստիները Ռուս էին:

Ռուսական նաւեր օգնութիւ՞ն կը փոխադրեն

«Տէյլի էքսփրէսի թղթակիցը Պոլսէն կը հեռագրէ թէ 23 ռուսական շոգենաւեր անցան Տարտանէլի նեղուցը: Նոյն թղթակիցը կը ճշդէ նաեւ կարգ մը նաւերու անունները եւ անոնց տարողութիւնը.—

«Կարլ Լէփին», տարողութիւնը 3,974 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ անցեալ հինգշաբթի, բարձած էր 12 բեռնակառքեր, 2 օդանաւ, 500 թոնօ ռազմանիւթ:

«Թրանսպլաթ», տարողութիւնը 11,439 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ հինգշաբթի, կ'երթար դէպի Պարսելոնա, բարձած էր 50 բեռնատար կառքեր, 6 օդանաւեր, 1500 թոնօ ռազմանիւթ, երկու հարիւր թոնօ պարէն եւ դեղօրայք:

«Շախթէր», տարողութիւնը 3028 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ ուրբաթ, կ'երթար դէպի Ալիքանթէ, բարձած էր վեց բեռնատար կառքեր, չորս թնդանօթ, երկու օդանաւ եւ հազար թոնօ ռազմանիւթ.

«Վարլաամ Ավասինով», տարողութիւնը 6,557 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ կիրակի, բարձած էր 1,665 թոնօ ցորեն, կ'երթար դէպի Կարթագենէ:

*** Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը բացարձակապէս կը հերքէ վերի տրուած լուրը, բայց իր հերքումը կը վերաբերի ուրիշ նաւերու: Այսպէս կ'ըսէ որ սուտ է այն լուրը թէ «Սիպիր», «Վոլկա» եւ «Լէնինկրատ» շոգենաւերը անցած են Սուէզի ջրանցքէն եւ մեկնած՝ Պարսելոնա: Խորհրդային դեսպանը կը հաւաստէ թէ այդ նաւերը կը գտնուին ռուսական նաւահանգիստներուն մէջ:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆԱԳԻՐԸ

Կարմիր գիծէն ներս թէ դուրս, շատ խօսուեցաւ ու գրուեցաւ հայ համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար Աղասի Խանջեանի մահուան շուրջ։ Երբ մեզի համար, առաջին իսկ օրէն, միանգամայն յստակ ու որոշ էին Խանջեանի մահուան բուն շարժառիթները, խորհրդային կառավարութեան կարծիքն ու մամուլը պատէ պատ կը զարնուէր հակասութիւններու եւ անորոշութեան լաբիւրինթոսին մէջ։

Նախ, կարմիր գիծէն ներս, Խանջեանի անձնասպանութեան առարկը որակուեցաւ իբրեւ «իր սխալները չտեսնելու արիութիւնը չունեցող » մէկու մը «փոքրոգութիւն»։ Պաշտօնական առաջին այս հաղորդագրութիւնն այն տպաւորութիւնը կը ձգէր, որ եթէ Խանջեան ընդունէր իր սխալները եւ կուսակցական ընդհանուր ուղեգիծին վրայ կենար, ան փրկուած կը նկատուէր ու թերեւս պաշտօնի գլուխ մնար։

Անկէ վերջ Խանջեանի անձնասպանութիւնը համարեցին «անարգ եւ վաւաճանական քայլ », որ կուսակցութեան թշնամիներու ձեռքը «պայքարի զէնք» կուտայ։ Միաժամանակ յայտարարեցին թէ Խանջեանի սխալը այն է եղած, որ կուսակցական արթնութեան պակաս ցուցնելով՝ առիթ է տուած Հայաստանի մէջ «հակայեղափոխական - ազգայնական » տարրերու աշխուժացման։ Ըսել կ'ուզէին, թէ Խանջեան իր կուսակցական ղեկավարի դերին մէջ թոյլ է գտնուած։

Անդրերկրի քարտուղար Բերիայի յօդուածն էր, որ առաջին անգամ ըլլալով (Խանջեանի մահէն քառասուն օր ետքը), որոշակի մեղադրանքներ կ'ուղղէր Խանջեանի հասցէին մէկիկ-մէկիկ թուելով անոր սխալները։ Այն է՝ թէ Խանջեան հովանաւորեր է հայ ազգայնական տարրերը եւ թղթակցելով արտասահման գտնուող հակայեղափոխական մարդոց հետ անոնցմէ «հակախորհրդային խորհուրդներ» է առեր։ Այսպէսով Բերիա մեղսակից կը դարձնէր Խանջեանը Հայաստանի մէջ կազմուած ազգայնական շարժումներուն եւ փորձ կ'ընէր ապացուցանելու, որ այդ շարժումը ներկայացնող ազգայնական մտաւորականներն ու հայ համայնավարները իրենց ազգային ձգտումներով կը գործեն համաձայն արտասահմանէն կառավարուած թելադրանքներուն եւ այդ պահանջները (ներքին սահմաններու ընդարձակում եւայլն) չեն բխիր բուն երկիրէն։

Բերիայի կատարած «մերկացումներ» ուժ եւ համարձակութիւն տուին հակախանջեանական հայ համայնավարներուն, որոնք սկսան արտայայտուիլ աւելի բացէն։ Այլեւս ամէն ինչ պարզ ու որոշ է։

Հոկտ. 18 - 21 Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայկոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի Դրդ լիագումար նիստը. Իր տեղեկագրին մէջ այդ ժողովը Խանջեանի «ինքնասպանութեան ակտը» չէ, որ «դաւաճանական քայլ» կը համարի, այլ Խանջեանի վերջամեայ գործունէութիւնն է, որ կը նկատէ «երկերեսանիութիւն եւ դաւաճանութիւն» («Խ. Հ.» հոկտ. 3)։ Վերջապէս տրուեցաւ այդ որակումը։ Սակայն ինչո՞ւ համար Խանջեան կը նկատուի դաւաճան։ Միայն անո՞ր համար որ Զօպանեանի հետ նամակագրութիւն է ունեցած եւ անկէ հակախորհրդային խորհուրդներ է առած։ Ոչ, Խանջեանի «դաւաճանական» ընթացքը կը սկսի աւելի շատ առաջ։ Աւելի ճիշդ, Խանջեան կը հանդիսանայ այն «դաւաճանութեան» խորհրդանիշը, որ — հակառակ Բերիայի կարծիքին — կը բխի հայ հոգիէն եւ բուն ժողովուրդէն։ Ներկայացնենք այդ դաւաճանութեան իսկական դէմքը։ «Խորհ. Հայաստան» իր սեպտեմբեր 12ի խմբագրականին մէջ, անդրադառնալով Խանջեանի մահուան շուրջ ստեղծուած պայքարին, կը գրէ.—

— «Անդրկովկասեան խորհրդայնացման առաջին օրերին, մինչեւ փետրուարյան կազմակերպումը, հայ նացիոնալ — ուկլոնիստները մեր հարեւան եղբայրական խորհրդային հանրապետությունների նկատմամբ ունած իրենց տերիտորիալ - սահմանային պահանջներով փորձում էին կուսակցության մէջ անցկացնել մի գիծ, որով նրանք գլորւում էին դաշնակցական, նացիոնալիստական քաղաքականության դիրքերը։ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը ընկեր Ստալինի ցուցումներով, ընկերներ Կիրովի եւ Օրջոնիկիձէի անմիջական ղեկավարությամբ ջախջախեց հայկական նացիոնալիզմի այդ առաձգությունները եւ Վրաստանի ու Ադրբէջանի կոմունիստական կուսակցությունների հետ միասին մի ճակատով դուրս գալով վրացական ու Ադրբէջանեան նացիոնալ - ուկլոնիզմի դէմ՝ մեր աշխատաւորության տարու դէպի փետերացիայի կազմակերպումը։

«Տերիտորիալ սահմանային վէճերի» նացիոնալիստական դիրքերում ջախջախուած հայկական նացիոնալ - ուկլոնիստները շատ շուտով փորձեցին յարմարուել փոխուած իրադրությանը եւ անդրկովկասեան փեդերացիայի քղամիդ հագած՝ այլ միջոցներով պայքարել լենինեան - ստալինեան ազգային քաղաքականության դէմ։ Ասուելով միշտ նոյն սոցիալական արմատներից, կուսակցության մէջ անդրադարձնելով ջախջախուած հայկական բուրժուազիայի բաղձանքները, հայ նացիոնալ - ուկլոնիստները փորձում էին անդրկովկասեան փետերացիան, ինտերնացիոնալիստական եղբայրության ամրացման այդ լենինեան - ստալինեան գործիքն օգտագործել հայկական նացիոնալիզմի շահերի համար։ Դժուար չէ հասկնալ, որ հայկական նացիոնալ - ուկլոնիստներն արտայայտում էին հայ բուրժուազիայի երբեմնի ձգտումը՝ իրեն համար տիրապետող դրութիւն ստեղծելու վրացի եւ թուրք դասակարգից իր մրցակիցների նկատմամբ, մի ձգտում, որ նա ունէր յեղափոխութիւնից առաջ։ Դրանից էին բխում հայ նացիոնալ - ուկլոնիստների փորձերը՝ բաքուն, գոգունի կերպով անցկացնելու կորզողականության, տնտեսական սեպարատիզմի, տնտեսական հարցերում Հայաստանի ու փետերացիայի շահերի հակադրման եւ՝ որը գլխաւորն է՝ կուսակցական կենտրոնում հակառևոր- երկաձեան տրամադրութիւններ»։

Երեւանի պաշտօնաթերթը շատ կարեւոր մերկացում մըն է որ կ'ընէ։ Մէկ կողմէն կը ջրէ Բերիայի չօպանեանական հէքեաթները եւ միւս կողմէն մատը ճիշդ վէրքին վրայ կը դնէ։ «Ազգային թեքում»,— ահա այն հիւանդութիւնը, որով կը տառապի Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը 15 տարիներէ ի վեր։ Այդ համաճարակին զոհ գացին հայ ականաւոր համայնավար գործիչներ, կուսակցութեան երկարամեայ քարտուղարները եւ կառավարութեան բոլոր նախագահները։ Իսկ վերջին զոհն է Խանջեանը իր լրջագոյն միասին։ Ի՞նչ կը պարզուի Երեւանի պաշտօնաթերթին առաջնորդող յօդուածէն։

Առաջինը այն, որ համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ ազգային տրամադրութիւններ նշմարուեր են խորհրդային վարչաձեւը հաստատելու օրէն ի վեր։

Երկրորդ, որ անդրկովկասեան դաշնակցութեան կազմաւորման օրերուն հայ համայնավարները Հայաստանի ներքին սահմաններու ընդարձակման պահանջ դրած են։

Երրորդ, որ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան կազմութենէն վերջ, հայ համայնավարները ձգտած են օգտագործել զայն ի շահ Հայաստանի եւ հայարնակ հողամասերու։

Չորրորդ, Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ հայ համայնավարները պայքարած են յանուն Հայաստանի եւ ջանացած են վերացնել վրաց - ադրբէջանեան տնտեսական գերակայութիւնը։

Հինգերորդ, հայ համայնավարները ոչ միայն տնտեսական այլ եւ քաղաքական գետնի վրայ պայքարած են Թիֆլիսի եւ Բագուի ճնշումներուն դէմ՝ «հակակեդրոնական տրամադրութիւններ ցուցաբերելով»։

Եւ վեցերորդ, որ ազգային թեքում ունեցող հայ համայնավարները ազդուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարներէն։ Խմբագրականին մէջ այդպէս ալ ըսուած է։ — «Այդ սրիկաների ամբողջ քաղաքական բազաձը յանգում է մաուսների կողմից երկցանբուած դաշնակիզմին »...

Այս վեց կէտերէ կազմուած ամբաստանագիրն է, որ կարմիր դատախազները կը ներկայացնեն Խանջեանի խմբակին։

Խանջեանները պարզ շարունակողներ են հանդիսացած այն պայքարին, զոր սկսած էին 15 տարի առաջ ուրիշները։ Միայն թէ Խանջեան աւելի յախուռն ու վճռական եղաւ։ Անզօր գտնուելով ընդդէմ Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի, ան պատուաւոր մահը գերադասեց անարգ կեանքէն.

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՏԻՏԱՂ

— Պարոն Սալոմոն, խնդրեմ ինծի 500 ֆր. փոխ տուք առկոտովը, դառնո պիտի երթամ, հօրս յուղարկաւորութեան ներկայ ըլլալու։

Հրեան.— Կ'ուզեմ ձեզի օգտակար ըլլալ այս ժամուս եւ 500 ֆր. շահեցնել։

— Շնորհակալ եմ, շատ ազնիւ էք։

— Դուք իբրեւ քրիստոնեայ պէտք է որ Աւետարանին հաւատք որ կ'ըսէ — Թողէք որ մեռեալները իրենց մեռեալները թաղեն, որով ձեր երթալը աւելորդ է եւ այսօր 500 ֆր. շահած կ'ըլլաք։

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՈՒԺԵՂ ԱՄՐՈՑԸ

ԽՈՑԸ ՏՈՒՎԵՐԱՒ ՖՍԿԻՋԸ

Անգլիական մամուլը կը շարունակէ մեծ ուշադրութիւն ընծայել Սինկափուրի կառուցումներուն, որոնք վերջերս լրացան։ Ծոթը տարի առաջ դրուած էին աշխարհի այս մեծագոյն ամրոցին հիմքերը։ Իրապէս Սինկափուրը այլ եւս մէկ քանի տասնամեակներ կրնայ նկատուիլ ամենակարեւոր պաշտպանողական յենարանը անգլիական նաւատորմիղին՝ դէպի Ջինաստան եւ Ճափոն տանող ճամբուն վրայ։ Անգլիական կառավարութիւնը երբեւիցէ չէր կրցած որոշում մը տալ՝ ծախսելու համար 20 միլիոն սթերլին, որպէսզի ամրացնէ, ժամանակից զինուորական թէքնիքին համապատասխան ձեւով, այդ կարեւոր նաւահանգիստը, որ կը գտնուի Ծայր. Արեւելքի ճամբուն վրայ։ Ի վերջոյ ան տուաւ այդ որոշումը, որովհետեւ ապագայ պատերազմի մը պարագային անկարելի չէ որ Անգլիա իր դէմ իբրեւ թշնամի գտնէ երբեմնի զինակիցը՝ Ճափոն։

Այդ պարագային, ճափոնական նաւատորմը կրնայ կասեցնել բրիտանական զինուորական փոխադրութիւնները Աւստրալիայէն եւ Նոր Զելանտայէն, եւ այդ ձեւով, լուրջ վտանգ մը ստեղծել բրիտանական կայսրութեան համար։

Սինկափուրը, որ ներկայիս աշխարհի ամէնէն ուժեղ ծովային ամրոցն է, քանի մը տասնամեակի համար կը մեկուսացնէ այդ վտանգը։ Իր «երկաթեայ բռունցքը» սպառնացայտ կը բարձրանայ ամէն անոնց դէմ, որոնք պիտի փորձեն արգելք ըլլալ անգլիական ծովային ճամբաներուն,— Ճափոն, թէ այլ պետութիւններ ըլլան անոնք։

Վերջերս, Սինկափուրի եզերքները ղետեղուեցան նոր ձեւի անգլիական թնդանօթներ։ Այդ թնդանօթները արագ եւ հեռու կը նետեն, կը վերահսկեն նեղուցէն անցնող նաւերուն վրայ, անթիւ ու վտանգաւոր ընդծովեայ ժայռերու ընդմէջէն։ Ամրոցային այդ թնդանօթներուն գործունէութեան շառաւիղը աւելի է քան 20 ծովային մղոն, այսինքն, շատ աւելի հեռու՝ քան անհրաժեշտ է թշնամի նաւատորմին ճամբան ծեծելու համար։

Սինկափուրի մէջ կան հսկայ մթերանոցներ՝ վառելանիւթերու յատուկ, որոնք բաւականին մեծ պահեստ մըն են ամբողջ բրիտանական նաւատորմին համար։ Այդ մթերանոցները, ընդհանրապէս կը գտնուին գետնին տակ օդանաւային ռմբակոծումներու վտանգին դէմ պաշտպանուած, իրենց օդանաւերու դէմ գործող թնդանօթները բաւական են՝ անկարելի դարձնելու համար թշնամի օդանաւերու մերձեցումը։

Օդանաւային եւ ջրասուզանակային նաւահանգիստը կրնայ պարունակել մէկ քանի տորմիղներ։ Այդ նաւահանգիստը, որուն շինութեան համար ծախսուած է 1 միլիոն սթերլին, կը գտնուի տեղ մը, ուր վերջերս կ'անէին կոյս անտառներ։

Այս բոլորը եղած են, որպէսզի Անգլիա կարենայ իր ձեռքերուն մէջ պահել Ծայր. Արեւելքի գանձերուն տանող բանալին եւ պղպատեայ լծակով մը արգելք հանդիսացուի դէպի Արեւմուտք Ճափոնի աշխարհակալութեան ծաւալումին։

Անգլիական թերթերը կը յիշեցնեն թէ ինչպէս 130 տարի առաջ պահեստի սպայ մը գացած է Հնդկաստան՝ իր պետին հետ։ Մէկ քանի տարի կատարած է Անգլիոյ կողմէ գրաւած Ճավա կղզիին փոխարքայի պաշտօնը։ Եւ Լոնտոն ուղարկած է նամակներ՝ պնդելով թէ անգլիական դրօշը կրնայ ծածանիլ այդ կղզիին վրայ միայն այն ատեն, երբ նոյն կղզիին ափունքը ատենին ամրացուի։ Փոխանակ մտիկ ընելու անոր խորհուրդները, Անգլիոյ այն ատենի ղեկավարները Ճավայի կղզին ծախեցին Հոլանտացիներուն։ Սպան անմխիթար էր, իսկ Լոնտոնի մէջ կը ծիծաղէին իր վրայ, մինչեւ որ սակայն, Հոլանտացիները վտանգաւոր դարձան։ Հիմա եւս Լոնտոն որ եւ է բան յանձն առած չէ, այսուհանդերձ, այսօր անգլիական դրօշը կը ծածանի այն հրուանդանին վրայ, ուր կը բարձրանայ Սինկափուրի ամրոցը։

Պահեստի սպային յառաջադիծը, որ երեւակայական էր թուած իր ժամանակակիցներուն, հետզհետէ վճռական նշանակութիւն ստացաւ Բրիտանիոյ ճակատագրի տեսակէտէն։

Առանց Սինկափուրի, բրիտանական կայսրութիւնը չի կրնար ամուր հիմ ունենալ եւ բրիտանական ծովային առեւտուրը չի կրնար պաշտպանուիլ թշնամի յարձակումներէ։ Լոնտոնէն Ծայր. Արեւելք տանող ծովային ճամբան, ինչպէս եւ Աւստրալիա եւ Նոր Զելանտա երկարող ուղին կ'անցնին Սինկափուրի ջրանցքէն, Ատէնի եզերքէն եւ Հնդկաստանի եզերքներէն, երթալու համար դէպի Մալակայական արշիպեղագոս, ուր կը բաժնուի, հիւսիս՝ Ջինաստանի եւ Ճափոնի համար, իսկ հարաւ՝ Աւստրալիայի համար։

Սինկափուր կը գրաւէ տիրական դիրք մը այդ քառուղիին վրայ, ուրկէ ամէն օր կ'անցնին հարիւրաւոր նաւեր՝ թանկագին բեռներով։

Սինկափուրի ձայնասփիւռի կայանը անընդհատ կապ կը պահէ Լոնտոնի ծովակալութեան հետ։ Ճափոնական նաւատորմին կեդրոնացման ամենափոքր փոփոխումն իսկ անյապաղ Սինկափուրէն կը հաղորդուի Լոնտոն։ Սինկափուրի ամրոցը այնպէս է կառուցուած, որ Լոնտոնէն հրամանի մը ստացումէն հազիւ մէկ քանի ժամ վերջ կրնայ փակուիլ, եթէ նոյն իսկ Սինկափուրի մօտ չգտնուի մէկ հատիկ անգլիական մարտանաւ։

Սինկափուրի ռազմագիտական մեծ արժէքը կը ստեղծէ վախ մը լրանկաներու մասին, ու տեղական իշխանութիւնը չախորժիր օտարներ տեսնել ծովափունքը։ Ոստիկանութիւնը, որ կը քննէ ինքնաշարժով հասած ճամբորդներու անցագրերը, յատուկ է բոլոր կասկածելի օտարականներու մասին։ Լրտեսութեան դէմ պայքարը շատ զօրացուած է, այն օրէն սկսին մանաւանդ, երբ Սինկափուրի գաղթերի շրջակայքը սկսան շատ մը Գերմանացիներ երեւիլ։

Ճափոն սխալած չէ որ Սինկափուրի ծովային ամրոցը կը նկատէ մեծագոյն վտանգը իր տնտեսական ծաւալման։ Անգլիա աւելի քան կէսի իջեցուց ճափոնական արտածումը բրիտանական երկիրներէն ներս։ Արեւմուտք երթալիք ճափոնական բեռները ստիպուած են անցնիլ Սինկափուրի առջեւէն։ Ուրիշ ճամբայ գտնելու բոլոր փորձերը ապարդիւն են մնացած։ Ճափոն եւ Անգլիա կը շարունակեն պայքարը։ Այնքան ատեն որ բոլոր առաւելութիւնները Անգլիոյ կողմն են պատերազմի մը պարագային՝ ճափոնական նաւատորմին գործունէութիւնը պիտի սահմանափակուի Սինկափուրի երկաթեայ դռներով, որոնք ամէն բոպէ կրնան փակուիլ ամբողջ

ԲԱՂՀԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

«Պանդուխտ» խառն շուրջ

Վաղեմի եւ վաստակաւոր ուսուցիչս Տարագ, ամբողջ կեանքը սփիւռքի ապարէզին, առի չգոյէ դպրոցի ու դասարանի, «Յառաջ»ի էջերէն կը շարունակէ հայերէն դասաւանդել եւ պէտս զարգացելոց»։ Տարագի նպատակը բարի է ու օգտակար։ Նոր սերունդը չի գիտեր իր մայրենի լեզուն այնպէս ինչպէս՝ օրինակ գիտէ լեզուն այն երկրին, որուն մէջ հասակ կը նետէ։ Նոյն իսկ մեր գրիչ շարժող գրոց - բրոցներէն շատեր անտեղեակ են մեսրոպեան լեզուի ճոխութիւններուն եւ նրբութիւններուն։ Վարժապետ մը, գրական ոստիկան մը պէտք է միշտ՝ մեր մամուլի էջերէն մաքրելու համար լեզուական - քերականական աններելի սխալները, որոնց կարելի է միշտ հանդիպիլ։ Տարագ այդ պաշտօնը կը կատարէ անմրցելի ձեռնհասութեամբ մը, արժանի ինչ շնորհաւորութեան։

«Յառաջ»ի հոկտ. 14ի թիւին մէջ վերլուծելով պանդուխտ բառը, Տարագ կը հրաւիրէր զիս «Հ. Աճառեանի խմբագրութիւն մէջ նայիլ» եւ տեսնել հաղորդել իրեն, հրապարակաւ։

Թէեւ քիչ մը ուշ, բայց վերջապէս ահա այսօր կը կատարեմ ինծի տրուած պաշտօնը, աւելի լայն չափի վրայ։

Նախ ըսեմ թէ Հրաչեայ Աճառեանի «Հայերէնի Արմատական Բառարան»ը խմբագրական չէ, այլ վիմատիպ. Հեղինակը իր ձեռքով գրած է ամբողջ վեց հատորները այդ բառարանին, որ իր տեսակին մէջ միակն է, քանի որ նոյն իսկ Եւրոպացիներու մօտ նման բառարան գոյութիւն չունի, բացի յայտնի լեզուաբաններու։ Ամէն մէկ հատոր 1300է աւելի էջեր կը պարունակէ։ Բառարանին մէջ բազմաթիւ հին ու նոր լեզուներով մէջբերումներ կան։ Երեւանի տպարանին մէջ անկարելի էր բոլոր այդ տառերը գտնել, ահա թէ ինչու իր ձեռագիրը վիմատիպ հրատարակուած է, 500 օրինակ միայն եւ արդէն սպառելու վրայ է։ Վերջերս լոյս տեսաւ Դրդ հատորը (Յաւելուած)՝ տպագիր։

Բարեբախտաբար Երեւանի իշխանութիւնը արտօնած է այս բառարանը հրատարակել մեր ուղղագրութեամբ։ Միակ գիրքն է որ այս բացառիկ շնորհին արժանացած է։ Նոր ուղղագրութեամբ հրատարակուած բառարան մը (մանաւանդ արմատական բառարան մը) կրնայ երեւակայել թէ ինչ խառնաշփոթ բան պիտի ըլլար, արմատ բառերուն վրայ աւելցուած զանազան մակարոյծ տառերը բոլորովին անճանաչելի պիտի դարձնէին բազմաթիւ բառեր եւ բառարանը չպիտի ծառայէր իր նպատակին։

Հակառակ իր բոլոր առաւելութիւն

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Նոյն իսկ Կովկասցի յեղափոխական այն Հայերը որոնք Պոլիս կը գտնուէին, խոր ամօթ մը զգալով, մինչեւ այդ Թուրքերու հանդէպ իրենց ի գործ դրած չարիքներէն, իրենց գլուխները հակած էին ... Եւ ի՛նչպէս դիմահակ չըլլային։ Հայերը, Թուրք հողերուն վրայ Թուրքէ մը աւելի երջանիկ ու հանգիստ կեանք մը կ'ապրէին։ Եւ ամէնէն ազատ ազգերու կարգն անցած ըլլալով հանդերձ,— դարձեալ ըստ իրենց խոստովանութեանց,— անդին Կովկասի ու ցարական բանտերուն մէջ իրենց մահուան ժամուն կը սպասէին՝ 8 գրագէտներ, 32 բժիշկներ, 24 փրոֆէսէօրներ, 30 պաշտօնեաներ, 45 վաճառականներ, 70 արուեստագէտներ եւ կրօնականներ, ուսանողներ, բանուորներ եւն., — աւելի քան 5000 անձեր։

— Պոլսոյ ազատ Հայերը միացած էին Թուրք ազատականներուն հետ։ Եւ Թաքուն պայքարներու էին լծուած ցարականութեան անիրաւութիւններն ու չարիքը տապալելու համար։

— Թուրքերը ուժգնօրէն պաշտպանած էին այն հայ յեղափոխականները, որոնք փախած էին ցարականութեան անիրաւութիւններէն։ Իբրեւ այդպիսիներ՝ Փաստրմաճեանն ու ընկերները յանձնած չէին ցարականութեան՝ հակառակ այս վերջինին պնդումներուն։

— Բայց, ցարականութեան թաքուն քաղաքականութեան մեքենան Պոլսոյ մէջ կրկին գործունէութեան էր բռնած։ Նախկին կովկասեան քոմիթէճիները փայլուն խոստումներով կրկին ձեռք անցուած էին եւ վերստին Թուրքերուն հակառակ շարժման էին սկսած։

— Մինչ «Մարտ 31ի դէպքը» Պոլսոյ խաղաղ հորիզոնները թնդանօթի ու հրացէնի դղրդիւններով կը խռովէր, Ատանայի մէջ եւս փորձանք մը ծայր առած էր։ .. Քոմիթէճի փափաքի մը կողմէ յեղափոխական զրոյ բարձրացուած ըլլալով՝ հարիւրաւոր Թուրքեր - Հայեր անմեղ արիւններու մէջ գետին փռուած էին։ Եւ հսկայ հարստութիւն մը հալած էր այս փորձանքին բոցերուն մէջ։

— Հնչաքեանները (Հնչակեաններ) միացած էին այն դաւաճաններուն, որոնք Թուրքիայէն փախած էին մարտ 31ի դէպքին վրայ։

— Պալքանեան պատերազմին դարձեալ գլուխ ցցած էր Թուրքերու հանդէպ թշնամանքը։ Դաշնակցականները (Ա— ով) անխտիր բոլոր հայ զինուորները փախուստի էին մղած։ Անոնցմէ յատեր կամաւոր գացեր էին պուլկար բանակին։ Հայ շավուշ մը, որ Խարբերդէն փախած էր, Խարբերդի ամրացեալ վայրին անթել հեռագրի կայանը անգործութեան դատապարտելու առաւեան ճարտարութիւն ցոյց տուած էր։ Անդրանիկ անուն հայ քոմիթէճին պուլկար բանակին էր միացած՝ մարդասպաններու մեծ խումբով մը, զոր իր շուրջ էր հաւաքած։ Հարիւրաւոր կիներ ու մանուկներ էր կորած՝ Խարբերդի, Բէշաւի, Մալկարայի, Թէքիրտաղի գիւղերուն մէջ։ Եւ բազմաթիւ Թուրք տուներ, գիւղեր եւ մզկիթներ այրած էր։ Հայ քոմիթէճիները որոնք ընդհ. պատերազմի զօրաշարժի յայտարարութեան վայրկեանէն սկսած շարժման մէջ էին, այլ եւս անցեր էին մարդկայնութեան ու նոյն իսկ առնական թշնամութեան մը սահմանները, եւ արեւելեան նահանգներուն մէջ՝ թշնամի բանակներուն առաջնորդութիւն ընելով՝ ամբողջ այդ շրջանը արիւնով ու կրակով ծածկած էին։

Եւ անօրէնութեանն ու վայրենութեան գերագոյն չափը ցոյց տուեր էին՝ Վանի ջարդը կատարելով։

Բայց դարձեալ բան մըն էր, եթէ անօրէնութիւնն ու վայրենութիւնը միայն ասոնցմէ բաղկանար։ Փաստրմաճեան, որ հազիւ հինգ տարի առաջ Թուրքիայէն փախած, Թուրքերուն ծոցը նետուած եւ Թուրքերու կողմէ անգամ ընտրուած էր խորհրդարանին, կրկին Կովկաս փախչելով ուժեր էր կազմակերպած։ Այդ ուժերը անցեր էին Թուրք բանակին կռնակը, եւ, հիւանդանոցներուն վրայ յարձակելով, վիրաւոր Թուրք զինուորները անխնայ սուրէ էին անցուցած ու այրած մոխիրի էին վերածած։

Ցեղոյ՝ Պրուսայի եւ շրջակայքի հայ չէթէները, Զանուք դալէի պատերազմին ամէնէն վտանգաւոր մէկ շրջանին, Անատոլուի կողմի ամրոցները թիկունքէն հարուածելով՝ ուզած էին ճամբայ բանալ թշնամի մարտանաւերուն։

Մենք հոս պիտի չարտայայտուինք «տարագրութեան եւ ջարդի» մասին ու պիտի չերկարենք մեր խօսքը։ Սակայ միայն, որ հայ քոմիթէճիները, զինադադարէն վերջ, իրենց գործունէութեան վերջ պէտք էր տային, որովհետեւ իթթիհատականներէն մաս մը երկրէն հեռացած էին, իսկ միւսները իրենց կապը խզած էին կառավարութեան հետ։ Այսինքն՝ մէջտեղէն քաշուեր էին այն անձերը, որոնց հետ «ոխեան դատ» ունէին։ Եւ թրքութեան ճակատագիրը ձեռք էին առած այնպիսի անձնաւորութիւններ, որոնք ոչ մէկ քէն ու թշնամանք ունէին Հայերուն հանդէպ։

Բայց, պատրիարք Զաւէն էֆէնտի, որ ատենին իթթիհատականներուն զայրոյթին էր ենթարկուած, տասր վրէժը կ'ուզէր լուծել խեղճ Թուրք ազգէն եւ խալամ տարրերէն։ Պոլսոյ հայ քոմիթէճիներուն թերթերը կը ցայտէին այնպիսի կրակներ որոնք ամբողջ աշխարհը Թուրքերուն դէմ կը ծառացնէին։ Եւ վերջապէս, Արեւելեան Նահանգներուն մէջ զուլումի նոր քաղաքականութեան մը արիւնոտ նախանշանները երեւան կուգային։

Մինչ հայ պետերը, որոնք Եւրոպայի քաղաքական կեդրոններուն մէջ էին տեղաւորուած, մէկ կողմէ կ'աղաղակէին թէ՝

— Եթէ կովկասեան հայութիւնը անպաշտպան թողունք՝ կը փճանայ։

Միւս կողմէ՝ պատրաստութիւններ կը տեսնէին որ հայ չէթէները Թուրք սահմաններուն վրայ մեծ յարձակումներ գործեն ու.... Հայկական ուժերը այլ եւս չէթէներ ըլլալէ կը դադրէին, եւ, շնորհիւ ձեռք անցուած թնդանօթներուն, հրացաններուն, վերջին ձեւի զէնքերուն, միլիոնաւոր փամփուշտներուն եւ օգնող օտար ըմպաններուն, կատարեալ բանակի մը կը վերածուէին։

Այս բանակը շատ արագ լրացուցած էր իր պատրաստութիւնները՝ իսկ հայ պետերը միացած էին Պոլսոյ կառավարութեան հետ (Վահէտտին — Տամատ Ֆէրիտին կ'ակնարկէ) եւ իբրեւ հետեւանք այդ միացումին, նոր թշնամի մը եւս երեւան եկած էր ինկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան դէմ.

(7)

(Թան - Միլլէթ)

ները. սակայն, Աճառեանի բառա-րանը գործածուած չի տար Տարագի-րի արտայայտութեան՝ պանդուխտ բառի իմաստին, քանի որ չի յիշեր թէ ինչ ար-մատէ կուգայ եւ չի մտներ այդ բա-ռին ստուգաբանական իմաստին մէջ:

Բայց տեսածս Հրապարակելու հա-րցնելու պարտականութիւն դրուած գործքիս վրայ, հոս կ'արտագրեմ Աբ-րահամեան Բառարանի Բ. հատոր էջ 628ին մէջ գրուածները

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ, ի—ա եւ. «Նեղեր, կամ յանցիչ» Ագր. որից պանդխտիլ (Ագ). Ոսկ. եւ. պանդխտանալ Ագր. պանդխտեցուցանել Բ. Եզր. Ե. 12, նեեմ. Ը. Ե.Գծ. Է.4. պանդխտութիւն նաեւ պանդխտակից Ոսկ. Բ. կոր. պանդխտանոց «իջեւան» Փարպ.: — Պանդուխտ, նժդեհ եւ եկ նոմաելիշ-ների տարբերութեան վրայ տես՝ Տա-րեւ. ամ. 360):

Չէրվ Մասիս 1882 յունիս 24 հայե-րէն բառ չի կարծում, բայց օտար լի-նելն է. չի կարողանում հաստատել: Նոյն Հնդու 1887, 108 heb. Chandh «օտարել» արմատից՝ — ուխտ մասնի-կով՝ պանդխտութիւն իբր բառար-գելութիւն բմբռնելով: Հիւնք. պան-գով բառից:

Գտ. Խրրդ. բանդուխդ»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Աճառեան կը յիշատակէ պանդուխտ բառի գործա-ծութիւնը Ս. Գրքի եւ մեր մատենա-գիրներուն մօտ «նժդեհ» կամ «վտա-րանդի» իմաստով: Հ. Աճառեան վրդ. Տէրվիշեան «Մասիս»ի մէջ գրած յօդ-ուածով «պանդուխտ»ը հայերէն բառ չի նկատեր: Բառատարգելութեան ի-մաստ տուող ալ կայ: Իսկ Կարրերդի գաւառաբարբառին մէջ այդ բառը կը գրուի «բանդուխդ» ձեւով:

Պարոն սեպեցի նաեւ պրպտել Հայ-կազեան Բառարանը (Երից վարդապե-տաց), որուն Բ. հատորի մէջ 596 Ա. սիւնակին վրայ կը կարդամ հետեւ-եալը

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ, դնտի տաց, ա. գ. peregrinus, advena accola. (յունարէն ալ գրուած է, բայց «Յառաջ»ը յունարէն տառեր չունենալուն պատճառով կ'ընեմ): Ի՛ր եռանցեալ ի հայրենի երկրէն՝ յօտար աշխարհս դեգերի. վտարան-դի նժդեհ, եկ, դրսեցի, օտարական, զարիպ, եէյպանճի: Պանդուխտ եղիցի զաւակ քո յերկիր՝ որ ոչ իւր իցէ: Պանդուխտ եւ նժդեհ եմ ես ի միջի ձերում. Ծն. ժե. 13: Իգ. 4 եւն: Զպանդուխտն մի չարչարիցէք, եւ մի նեղէք զնա. զի եւ դուք պանդուխտք էիք յերկրին Եգիպտացւոց: Ճանաչէք դուք զանձինս պանդխտաց: Հանգիցէ որդի աղախնոյ քոյ եւ պանդխտին. Ել իբ. 21: իգ. 9, 12: Մահ սպառ-նայ առէ՝ Աստուած, թէ ոք անդր պանդուխտ երթիցէ: Նխ. Եփմ: Մի-խիթարեսցէ զնոսա ի վերայ պան-դուխտ որդւոյն իւրեանց ալէքսիանո-սի Վրք. Հց. ԺԴ.»:

Հոս տրուած բացատրութիւնները աւելի մօտ են մեզի ծանօթ իմաստին: Բայց գարճեալ չեն տար անոր ստու-գաբանութիւնը:

Հիւնքեարպէյէնտեանի նշանաւոր «Աստուածաշնչական Բառարան»ին մէջ (՝95, բ. սիւնակ) գրուած է.

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ, իբր իջեւանեալ ի պանդոկի, որ չէ բնակ, հեռացեալ ի հայրենի տանէ:

— Ես անցաւոր եւ պանդուխտ էի, պան-դուխտ եւ արգելական (Սս. խթ. 21):

Իսկ Մխիթար Աբբայի Հայկազեան լեզուի բառգիրքին (1769) Բ. հատոր Բ. մաս էջ 330ին մէջ՝

«Պանդխտեցուցանել դարիպ ը-ենլ, դարիպութիւն քաշել տալ: Պան-դխտութիւն = ղարիպութիւն».

Այս բոլորը կարդալէ վերջ, երա-նութիւն կուտամ Տարագին, որ կը դը-րէր իր նոյն յօդուածին մէջ. «Ձեմ մտածեր բանասիրաբար. ոչ կը հասկնամ անկէց, ոչ ալ կը սիրեմ որ ուրիշներ փորփորեն անով, օտար լեզուի մը անգամ անմտօրէն բլլալով»: Եթէ կան այս բառին ստուգաբանու-թիւնը գիտցող լեզուագէտ բանասէր-ներ, կը հրաւիրենք գիրենք արտայայ-տուելու եւ լուսաբանել մեզ:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը

ԼԻՈՆ, 25 Հոկտ. (Յատուկ) — Հոծ բազմութեամբ եւ խանդավառու-թեամբ տօնեցինք «Դաշնակցութեան Օրը» Լիոնի մէջ: Շաբաթ երեկոյ Լի-ոնի 3րդ թաղապետարանի սրահը լեց-ուած էր երիտասարդներով, որոնք ե-կած էին լսելու Դաշնակցութեան խօս-քը: Ու Դաշնակցութեան բանախօսը երիտասարդութեան մէջ վառեց հա-ւատքի եւ յոյսերու ջահերը:

Այդպէս կ'ապացուցանէին ներկա-ներու անվերջ ծափերը, կեցցէները, հուռաները, որ կ'աղմկէին սրահը անդադար:

Նախագահ ընկ. Վ. Զուլլըրեան, իր բացման խօսքին մէջ, յիշեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ինչ նպատակի հա-մար ծնիլը, ինչ դատ հետապնդելը եւ ինչ ցանկութիւններ ունենալը: Ցիշեց անոր գործունէութեան դաչտին բազ-մազան միջավայրերը, զոհողութիւն-ները, ոգեկոչեց հայազատագրութեան ճանապարհին ինկած յաւէտ պայծառ նահատակները եւ Թելադրեց առանց ընկրկումի եւ յուսալքումի չարունա-կել այդ ճանապարհը, ուրկէ անցան մեր ռազմիկները:

Օրուան տօնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին Լիոնի գեղարուեստասէր լաւագոյն ուժերը:

Գ. Գ. Արամ Աւետիսեան խոր յու-զումով երգեց «Հայրիկ Հայրիկ»ը, յետոյ Ֆրանսերէն լաւ կտոր մը: Գ. Յովհաննէսեան իր սրինգով քանի մը գեղեցիկ կտորներ նուագեց, խոլով բուռն ծափեր հանդիսականներէն:

Գեղեցիկ կտոր մըն էր Գ. Բաղս-թիւն Ուլուհօճեանի արտասանած«Եկե-ղեց ինծի տալիկ մը», Մխիթարեան միաբանութենէն Հ. Վահան Յովհան-նէսեանի կողմէ գրուած: Իսկ ընկ. Լ. Աչէմեան արտասանեց Ա. Ահարոն-եանի «Մայր Արաքսը» եւ Յ. Ծակոր-եանի «Հերոս ընկերները»: Մ. Գէ-տանեան Մ. Վարանդեանի «Հայ հե-րոսները», Միսաք Միրզէ՝ Ա. Գասո-նէի «Փառք եմ ասում»ը:

Ապա թեմ եկաւ օրուան բանախօսը, ընկ. Շ. Միսաքեան: Դժբախտաբար սղագրութեան վարժ չեմ, այլապէս կ'արժէր բառ առ բառ գրի առնել այս սքանչելի եւ ուժեղ ճառը, զոր արտա-սանեց բանախօս ընկերը՝ խոր տպա-ւորութիւն թողլով բոլորին վրայ:

Հանդէսէն վերջ ունեցանք ընկերա-համակրական խնջոյք մը Ցոյներու սրահին մէջ: Մեծ խանդավառու-թեամբ չարունակուեցաւ մինչեւ լոյս: Իւրաքանչիւր ընկեր իր բաժինը բե-րաւ երգելով, արտասանելով, «անէք-դոտներ պատմելով»: Օրուան թամա-տան էր Գ. Ալեք. Կիւլպէնկեան, որ չատ լաւ վարեց խնջոյքը:

Երկու չիչ չամփանեայ աճուրդի դրուեցաւ եւ ապահովուեցաւ կոկիկ գումար մը: Աճուրդը չահեցաւ ընկ. Գառնիկ Դաւիթեան: Ընկ. Շ. Մի-սաքեան այստեղ ալ խանդավառեց ներկաները: Եւ այսպէս երգով ու խանդավառութեամբ ողջունեցինք ա-ռաւօտը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան չունչը սանձելով մեզի հետ:

Մ. Մ.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՋՕՄԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

ՎԱԼԱՆՍ, 25 Հոկտ. (Յատուկ) — Այսօր Ջոմի մարզականի Ֆութպոլի Ա. խումբը յաղթական մրցում մը ու-նեցաւ տեղւոյս Ինիրօն Էքսէլտօր Ֆութպոլի Ա. խումբին դէմ Փոյեկո-նի մարզադաշտին վրայ, հայ եւ ֆը-րանսացի դիտողներու հիացումին ու գովասանքին արժանանալով: Այս առ-թիւ յիշենք նաեւ որ քանի մը խմբա-տակներ.չմարզելով մեր տղաներու ու-նեցած յաջողութիւնը, վառ ընթացք մը ցոյց տուին, ինչ որ կրնար դէչ հե-տեւանքներ ունենալ նախ իրենց, յե-տոյ մեզի: Լաւ կ'ըլլայ որ օրինակ առ-նեն իրենց պարկեշտ բարեկամներէն, մարդ կրնայ ինչպէս անհատ մը, խումբի մը, նոյնպէս միութեան մը հանդէպ համակրանք չունենալ, բայց երբեք իրաւունք չունի չլատելու ա-նոնց աշխատանքները: Մեր առօրեայ ղժգոհութիւնները կը բաւեն մեզի: Եւ բլլալով պատերազմի սերունդ՝ բա-ւական կորով ալ ունինք կանգ չառ-նելու որ եւ է մէկ խոչընդոտի առջեւ, մեր նպատակները իրագործելու հա-մար, մանաւանդ որ նմանօրինակ սաղրանքներու առջեւ համակրալի բառ ալ ըրած ենք մեր բառարանէն:

Արեւոտ օրով, մրցումը սկսաւ ժա-մը 2ին՝ վերջացաւ ժամը 4ին, առա-ջին կիսախաղին երկու խումբերուն աչխոյժ խաղարկութիւնը որ եւ է ար-դիւնք չունեցաւ: Խաղին վերջաւորու-թեան՝ մեր տղաքը իրենց հակառա-կորդները յողնեցնելէ վերջ զօրաւոր յարձակողականներով յաջողեցան նը-չանակել 3 կէտ եւ խաղը վերջացաւ 3 —0ով: Ամբողջ խաղի ընթացքին Ջո-մի տղոց կարգապահ եւ ազնիւ խա-ղարկութիւնը լաւ տպաւորութիւն ձը-գեց բոլորուած բազմութեան վրայ: Իսկ հակառակորդ խումբին խմբապե-տը գնահատելով այս իրողութիւնը, սիրով պայմանաւորուեցաւ փոխ մր-ցումի մը համար:

Ասպետ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑԸ

Անիէռ արուարձանին մէջ հայերէնի դասընթացքի համար Հոկտ. 18ին տե-ղի ունեցաւ ընդհանուր ժողով մը նա-խագահութեամբ Պ. Գառնիկ Յովհան-նէսեանի

Անիէռցի ծնողքները նախանձախն-դիր իրենց մայրենի լեզուի ուսուց-ման, բազմութեամբ փութացած էին Պ. Զ. Մանուկեանի սրճարանը, ընտ-րելու իրենց օրինաւոր վարչութիւնը: Այսպէս ընտրուեցան Գ.Գ. Գ. Պու-տուկեան, Յ. Հայթայեան, Ա. Ամիր-խանեան, Ա. Զագալեան, Հ. Կոթող-եան: Ընտրուած վարչութիւնը անմի-ջապէս գործի ձեռնարկած է: Բարե-գործականը իր նիւթական եւ բարո-յական լայն աջակցութիւնը խոստա-ցած է: Դպրոցի վարժուհին է Օր. Նաթանեան: Դպրոցին տեղը քանի մը օրէն կը տեղեկացնենք:

Անիէռցի

ԱՐԱԲ ԵՒ ՀԱՅ ՆՈՐ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— • —

Թուրքերէն «Թանի Թըզնակիլը կը հեռագրէ Քիլիսէն, Հոկտ. 19 Թուա-կանով.— Հոս եկած նոր տեղեկու-թեանց համաձայն, Սուրիոյ Արաբնե-րուն եւ Հայերուն միջեւ սկսած լար-ուածութիւնը գետ կը չարունակուի: Այսպէս, ուրբաթ օր ալ Հալէպի մէջ արիւնոտ ընդհարումներ տեղի ունե-ցած են Արաբներու եւ Հայերու մի-ջեւ: Արաբները ունեցած են 9 սպան-եալ, 35 վիրաւոր, Հայերը՝ 5 սպան-եալ եւ 16 վիրաւոր:

Արաբները պահ մը քալած են դէպի հայկական թաղերը եւ այս պատճա-ռաւ բոլոր խանութները գոցուած են: Ժողովուրդը տուները ապաստանած է: Ոստիկանութիւնը մեծ դժուարու-թեամբ կրցած է արգիլել կռիւը: Հա-լէպի հայ երեւելիները քաղմիծներով Գամըլը ապաստանած են: Հայկա-կան խանութները տակաւին փակ կը մնան: Հալէպի մէջ պաշարման վիճա-կի նման կացութիւն մը կը տիրէ: Կա-ռավարութիւնը Թղամօթիներ եւ գն-դացիրներ զետեղած է քաղաքին շրջա-կաները: Միւս կողմէ զրահապատ ինք-նաշարժներ կը շրջագային քաղաքին բոլորտիքը

Հալէպի արաբ եւ հայ առաջին ընդ-հարումը տեղի ունեցած է Հոկտ. 11-ին, կիրակի օր, ճերմակ չապիկաւոր-ներու յարուցած միջադէպի մը հե-տեւանքով Երկրորդ ընդհարումը տեղի ունեցած է Հոկտ. 16ին, ուր-բաթ օր, երբ բաց են քրիստոնեաներ-րու խանութները:

Ո՞րո՞նք են ճերմակ չապիկաւորնե-րը, որ պատճառ կը դառնան այդքան վտանգաւորկացութիւն մը ստեղծուե-լուն: Այդ անունով կազմակերպու-թիւնը հիմնուեցաւ ամիսներ առաջ եւ քրիստոնէական միութիւն մըն է, ո-րուն մէջ կան ամէն ազգէ քրիստոնեա-ներ: Դժբախտաբար, հակառակ աղ-գային մարմիններու ազդարարու-թեանց, կարգ մը Հայեր ալ մասնակ-ցեցան անոր եւ փորձեցին ուրիշներ ալ անդամագրել: Միութեան նպա-տակն է իբրեւ թէ քրիստոնեաներու իրաւունքները պաշտպանել եւ անոնց դիրքը բարձրացնել Սուրիոյ մէջ: Այլ խօսքով՝ տեսակ մը ընկերային ա-ղանդ, որ սակայն չունի քաղաքական որ եւ է հանգամանք: Գլխաւոր գոր-ծունէութիւնն ալ հանգանակու-թիւնն է: Հակառակ ատոր, առաջին օ-րէն իսկ, դժգոհութիւն յառաջ բերած էր իսլամ Արաբներուն մէջ եւ այս պատճառով ազգ. մարմինները միշտ Հայերը զգուշացուցած էին այդ միու-թեան մասնակցելէ:

ԱՐԳԻԼԵԱԼ ԳՕՏԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— • —

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Պոլսոյ թերթերուն թէ ներքին գործավարու-թեան պաշտօնագրին վրայ, գործա-վարներու խորհուրդը ընդունեց հրա-մանագիր մը որով արգիլեալ գօտի մը կը հաստատուի Սասունի (Մուշ) կող-մերը: Արգիլեալ գօտին կը սկսի Նախ-կին Մոտկիի սահմանը կազմող Բան-թիլին լերան հարաւային փէշերէն եւ կը հետեւի Սասունի լեռներուն: Գօ-տիին սահմանին մէջ կը գտնուին հե-տեւեալ վայրերը. — Կէօհաճեօ, Հար-տիկ, Նուրսին, Փարսի, Կարեկ, Բար-հօ, Շինակ եւն.: Դաշնակ գործա-վարներու խորհուրդին որոշումով, արգիլեալ գօտի մը հաստատուած է Աղրիի շրջանակին մէջ: Այդ գօտիին մէջ կ'իյնան Պաչքէնտ, Առէթլի, Թա-րաչ, Պերի եւ այլ գիւղերը:

ՄԱՐՈՒԼ

Կռուռած

— —

Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա»ն խմբա-գրականի մը մէջ հետեւեալ խորհրդա-ծութիւնները կ'ընէ (22 սեպտ.).

«Խորհրդային Միութեան ամ-բողջ տարածութեան վրայ, Սառուց-եալ ովկիանոսէն սկսած մինչեւ Արաք-սի ափերը տենդագին Թափով համա-տարած մաքրագործում տեղի կ'ունե-նայ:

«Մաքրագործում» բառը փաստի պաշտօնական որակումն է, իրապէս կատարած է որ կը կատարուի, ան-խնայ ջարդ, որուն ենթարկուած են երկրի ծաղիկ երիտասարդութիւնն ու մտաւորական տարրերը: «Տրոցկիստ» կամ «ազգայնական» ամբաստանու-թեամբ բաչմաչադար այրեր ու կիներ կը նետուին բանտերն ու Չեկայի նը-կուղները կամ անգամ ու բոլշեւի-կեան դատաստանական կառակերպու-թենէն անցնելէն ետքը՝ գնդակի կը բռնուին իբրեւ խորհրդային «իրաւա-կարգի» հիմքերը խախտող ոճրագործ-ներ:

Ջերբակալութիւններու եւ բան-տարկութիւններու մոլուցքը սաստիկ է մանաւանդ Հայաստանի մէջ: Արդէն չեկայական մանգաղի զոհերու հաչիւը կորսուած է. ոչ ոք գիտէ, թէ ինչքան մարդ պաշտօնազուրկ եղած է ինչքան բանտերն ու աքսորավայրերը նետուած, ինչքան ջլուած են արդէն դէպի Հիւսիսային ստուարանները կամ Թիֆլիս եւ Հրազդան բռնուած: Ինչ որ կը հասնի մեր ականջներուն, տակաւ արձագանգն է այն փոթորիկին որ ամիսներէ ի վեր մոլեգնօրէն կ'ա-ւերէ հայկական երկիրը:

Ինչ որ կը կատարուի այսօր Հա-յաստանի մէջ, չատ աւելի սարսափե-լի է, քան բովանդակ Ռուսիոյ մէջ կատարուածը: Հոն կուսակցական կիրքն ու մոլեգնութիւնն է սանձար-ձակ իչխողը, ամանի մը մէջ արգե-լափակուած սարդերու պէս զիրար կը յօշոտեն միեւնոյն կուսակցութեան անդամները ատոր եւ իշխանութեան մոլուցքն այսահար: Հայաստանի մէջ ներկուսակցական գզուըտուքէն աւելի տիրական է ազգային հակա-մարտութիւնն ու ազգային բնաման-քը. Բերիայի ձեռքի «Երկաթէ աւելը» «տրոցկիստ» կամ «ալ» ու ձախ թեքու-մին ենթակայ համայնավարները պատժելէ աւելի, իբրեւ վերջին աղ-գայնական, հալէւ կը մաքրէ Հայե-րու եւ Հայաստանի հետ: Կովկասի ժողովուրդներու հին, դարաւոր ախ-տերն է, փոխադարձ մրցակցութիւնն ու քէնը, որ հայակեր Զավչավաձէ-ներէն ու Մերեթելիներէն ժառանգա-բար փոխանցուած է Բերիաներուն: Այն ինչ որ ազգայնական պէնքերով չյաջողեցան ընել Հայերը, համայ-նավար դիմակի տակ կը ջանան իրա-կանացնել զաւակները, յանձին Բերի-աներու, որոնք յեղափոխութեան ու համայնավարութեան անունով կը յօ-չոտեն Հայաստանի բազմատանջ մար-մինը:

Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդնե-րու համար ալ անշուշտ անտանելական այս նոր նոպան մեծ աղէտ մըն է, որ թէ մէկ կողմէն կը խորհրդանչէ Մ. Միութեան պետական կառուցուածքի ակարութիւնը, միւս կողմէն ալ աւե-լի կը խախտէ խորհրդային պետու-թեան հիմքը: Բայց վերջ մը, որ Ռուսաստանի մեծ մարմնի վրայ կը-նայ ըլլալ համեմատաբար անվտանգ, Հայաստանի փոքր ու վտիտ մարմնի համար կ'ունենայ ճակատագրական հետեւանքներ: Այդ է պատճառը, որ որքան եւ կատարուող դէպքերը տա-ռացի ճշդութեամբ կը հաստատեն մեր տեսակէտներն ու նախատեսու-թիւնները, մենք չենք կրնար սառնա-սրտութեամբ կամ գոհունակութեամբ դիտել մեր հայրենիքի աւերը: Անգամ Դ. Սիմոնեաններու եւ Գիւլիքեօխ-վեաններու պէս ուղղամիտ համայ-նավարներու կամ Խանջեանի նման կառուցողական հակադաշնակցականներու կործանումը մեզ չի կրնար ուրախա-ցնել: Ընդհակառակն, մեր աչքին ա-նոնց ողբերգութիւնը կը ներկայանայ իբրեւ Հայաստանի ողբերգութիւն: Ուրվհետեւ պարզ է, որ Խանջեաննե-րու տեղ պիտի գան Աստալինի եւ Բե-րիայի ձեռքին կոյր գործիք ծառա-յող ոչնչութիւնները, քանդեն ու կոր-ծանեն Հայաստան աշխարհը, մինչեւ որ իրենց հերթին, իրենք ալ կեր դառ-նան բոլշեւիկեան Մողոքին:

Անհունօրէն դժբախտ է մեր հայ-րենիքը, որ աղէտի օրեր չատ է տե-սած, բայց երբեք այսքան արհամար-հուած ու կամազուրկ չէ եղած, որ-քան բոլշեւիկներու երեցս նզովեալ իշխանութեան տակ, որ կը հնձէ, կ'ա-ւերէ ու կը կոտորէ երկրի բոլոր կեն-սունակ ուժերը»:

ՀԱՅՈՒ ՄԸ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Պուքրէշի «Բաթրիթալա» օրաթերթը կը հրատարակէ տեղեկատուութիւն մը դատի մը մասին, որ 1925էն տեղի կ'ունենայ Մանուկ պէյի ժառանգորդ-ներուն միջեւ:

Ռումէն թերթը կ'ըսէ թէ ԺԸ. դա-րուն վերջը Ռումանիոյ մէջ կ'ապ-րէր Մանուկ պէյ Միրզայեանց, որ ռուսական քաղաքականութիւն մը վա-րելուն եւ բազմաթիւ գաւառներու-թիւններ ընելուն՝ անդրաձայի դէպ-ձաւ Բ. Դրան: Այս պատճառով «օս-մանցի իշխանը» կ'ապաստանի Պեսա-րապիա, որ ռուսական էր այն ատեն, եւ տէր կը դառնայ անհուն ստաց-ուածքներու: Իր թոռը՝ իշխան Գրի-գոր Մանուկ պէյ, 1902ին մեռնելով, իր ամբողջ հարստութիւնը, որ քանի մը տասնեակ միլիոնի ոսկի բուբլի կը հասնի, կը ձգէ իր քոյրերուն: Արդ, այս երեք քոյրերու ժառանգորդնե-րուն միջեւ է որ տեղի կ'ունենայ այս պահուս դատը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— «Համաձայն ծովակալութեան ստացած լուրերուն նաւամատ մը տե-ղի ունեցած է Չիլիի բացերը: Գեր-մանական Շարնհօրսթ, Կնայզնաու, Լայփցիկ, Տրէզտէն, եւ Նիւրնպէրկ մարտանաւերը որոնք խմբուած էին Վալփարէզոյի մէջ, Նոյեմբեր 1ին յարձակում գործած են ծովակալ Քրէ-տոքի փոքրաթիւ նաւատորմին վրայ: Գերմանացիք կ'ըսեն թէ մեր «Մօն-մըթ» յածանաւը ընկղմած է, իսկ «Կուտ - Հօփ» կլասկօ եւ Օթրանթօ՝ ճակատամարտը կէս ձգած ու փախած են: Ծովակալութիւնը խիստ միջոց-ներու դիմած է»:

Իսկ դեկտեմբեր 20ին ծովակալ Սթըրտի բրիտանական ծովակալու-թեան կը հաղորդէր հետեւեալը. —

«Դեկտեմբեր 8ին, առաւօտ ժամը 8ին գերմանական նաւատորմին մը կը-րակ բացաւ Ֆօքլէնտ կղզեխումբին՝ Սթէնլի նաւահանգիստին վրայ: Նաւա-տորմը կը բաղկանայ երկու յածանա-ւերէ, երկու թեթեւ յածանաւերէ եւ զոյգ մը անխարարձ նաւերէ: Մենք այդ պահուն անծուխ ներս կ'առնէ-ինք: Անմիջապէս ճամբայ ելանք եւ սկսանք հալածել թշնամի նաւատորմի-նը, ճակատամարտ մը տեղի ունեցաւ որուն ընթացքին ընկղմեցինք հետեւ-եալ նաւերը — Շարնհօրսթ, Կնայզ-նաու, Լայփցիկ, Նիւրնպէրկ, Պա-տէն, Սանթա Իզապէլ: Տրէզտըն կը-ցաւ փախչիլ:

Այս երկու հաղորդագրութիւննե-րուն մէջ խօսուած է Խաղաղական ով-կէանոսի ջուրերուն մէջ տեղի ունե-ցող եղերական ճակատամարտի մը պատմութիւնը.

Պատերազմին սկիզբը բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութիւնը չատ տա-ղանդաւոր գործակալ մը ունէր հա-րաւային Ամերիկայի մէջ. պատմեմ թէ ինչ աշխատանքներ կատարեց ան: Ձեմ ուզեր իր անունը տալ եւ զինքը պիտի կոչեմ «Հարիւրապետը»:

Ֆօքլէնտի ճակատամարտին մէջ ծո-վակալ Քրէտոք ինչպէս նաեւ իր 1200 նաւաստիները բնաջինջ եղան. իր նաւա-տորմին չատ տկար էր. զօրաւոր թն-դանօթներ չկային իր տրամադրու-թեան տակ. բայց հակառակ ատոր դարձեալ փորձած էր չափուիլ ծովա-կալ Ֆօն Շփէի արգիական ու արա-գընթաց նաւատորմին հետ: Գերմա-նացիք այդ յաղթանակին չնորհիւ կը տիրապետէին հարաւային Ամերիկա-յի ծովերուն՝ Փանամայէն մինչեւ Քէյփ Հօրն, բնականաբար ասիկա չատ մտահոգիչ պարագայ մըն էր Անգլիոյ համար որովհետեւ թշնամին վտանգած էր Մայր. Արեւելքի հաղոր-դակցութեան ճամբան:

«Հարիւրապետին» ծանօթ էր այդ վտանգը որուն ենթակայ էր ոչ միայն բրիտանական նաւատորմը այլ նաեւ ինքը՝ անձնապէս: Թշնամի լրտես-ներու լայնատարած ցանց մը կար այդ շրջանին՝ հարաւային Ամերիկայի մէջ եւ քանի մը ամիսներով մտահոգիչ կատարուած էր անգլիացի գործակա-լին դէմ:

Նոյեմբեր 3ին «Հարիւրապետը» որ Վալփարէզօ կը գտնուէր, ծածկագիր անթել մը կը ստանար հետեւեալ ի-մաստով.

— «Հետեւեցէք անխարարձներու չարժումներուն եւ տեղեկութիւն տը-ւէք չահագրգռուողներուն»:

Համաձայն իր ստացած հրահանգ-ներուն անիկա կը յաջողի ստուգել որ գերմանական «Աշանթի» եւ «Սի-էրա տէլ Քորտովա» անխարարձները հարաւային Ամերիկայի Խաղաղակա-նի եզերքը անցած են եւ կը յառաջա-նան դէպի անծանօթ ժամադրավայր մը: Նոյնպէս տեղեկութիւն կը ստա-նայ որ թշնամի գործակալներ անթե-լով լուր տուած են ծովակալ Ֆօն Շփէին թէ Ֆօքլէնտ կղզեխումբը պարպուած է: Կրնաք երեւակայել իր մտահոգութիւնը ինչպէս նաեւ այդ մտահոգութեան յաջորդող սոսկումը երբ դեկտեմբերի 9ին անիկա կը լսէ որ գերմանացի ծովակալին նաւատո-րմին ջարդուփշուր եղած է եւ մազա-պուրծ ազատած է միայն Տրէզտընը:

Ֆօն Շփէ որ չատ քաջ զինուորական մը էր, որոշած էր անգամ մը եւս կռ-ուիլ անգլիական նաւատորմին հետ եւ յաղթանակը ապահովելէ ետք Գերմա-նիա վերադառնալ՝ Ֆօքլէնտ կղզե-խումբի ճամբով:

Այդ չրջանին անիկա դիրք բռնած էր Պիկըլ նեղուցին մէջ, Փիքթըն կղզի-ին մօտերը, այնտեղ էր որ իր յածա-նաւերէն մէկը կրցաւ ձերբակալել բը-րիտանական անխարարձ չոգենաւ մը եւ ընկղմեց զայն դեկտ. 6ի իրիկունը՝ անոր Թանկագին բեռը Տրէզտընի կո-ղերուն մէջ փոխադրելէ յետոյ:

Այս յաջողութիւնը քաջալերեց գեր-մանացի ծովակալը որուն գլխաւոր նպատակն էր հիմա քարուքանդ ընել Ֆօքլէնտի նաւահանգիստն ու անթելի կայանը եւ ձերբակալել կղզիին կառա-վարիչը: Բայց անիկա չէր գիտեր որ բրիտանական զօրաւոր եւ արագըն-թաց նաւատորմին մը ճամբայ ելած էր ծովակալ Սթըրտիի հրամանատարու-թեան տակ՝ հալէւ տեսնելու համար իրեն հետ:

Եթէ Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասար-կութիւնը տեղեկութիւն ստացած ըլ-լար որ մեր «Ինվինսիպըլ» եւ «Ինֆլէք-սիպըլ» յածանաւերը — որոնք ութա-կան հատ 12 ինչէնոց թնդանօթ ու-նէին — հարաւային Ատլանտեան ու-ղարկուած էին, կասկած չկայ որ ծո-վակալ Շփէ յարմար պիտի դատէր ցրուել իր նաւատորմը. այդ պարա-գային Ֆօքլէնտի ճակատամարտը տե-ղի չպիտի ունենար եւ իր նաւերը հա-կողութիւն պիտի կատարէին մեր ա-ռեւտրական ճամբաներու վրայ՝ ձեռ-նարկ մը որ աւելի՝ վտանգաւոր էր մեզի համար:

Վերոյիշեալ երկու յածանաւերուն առաքումը որ բացարձակօրէն գաղտ-նի պայմաններու տակ տեղի ունե-ցաւ՝ բրիտանական ծովային գաղտ-նի սպասարկութեան ամէնէն վիպա-կան դրուագներէն մէկն էր, թէեւ թշ-նամին պահ մը առիթ ունեցաւ հանե-լուկը լուծելու: Պատճառ անուխի պակասն էր մեր յածանաւերուն հա-մար որոնք ստիպուած էին կանգ առ-նել Փորթուկալի ջուրերուն մէջ՝ Ատ-լանտեանը կտրելէ առաջ: Անգլիա բը-նականաբար հակողութիւն չէր կրնար կատարել ովկիանոսին ամբողջ տա-րածութեան վրայ, իսկ Չիլիի մօտերը տեղի ունեցող առաջին բախումը տա-կաւին թարմ էր ամէնուն մտքին մէջ: Հետեւաբար երբ երկու անգլիական մարտանաւեր անուխ կ'առնէին չէզոք պետութեան մը նաւահանգիստէն Ու-ւոպայի մէջ, կը նշանակէր թէ անոնք կը պատրաստուէին հալածել թշնամի նաւատորմին մը՝ հեռաւոր կէտի մը վրայ.

(Շար.)

«Ժուրնալ», խօսելով այս յուրին մասին, կ՚ըսէ թէ կ՚երեւի Ֆրանքոյի համակիր պետութիւնները կ՚ընդունին չէզոքութեան քանաքարումի այս իրողութիւնը, անշուշտ որոշ նկատումներով։

ՅԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԻՆ կը հեռագրեն թէ Տաւրոսեան ճեպընթացը զարնուեցաւ, Էսքիշէհիրի առջեւ, շոգեկառքի մը որ Էսքիշէհիրէն կը մեկնէր Պրուսա։ 16 հոգի մեռան եւ 19 հոգի վիրաւորուեցան ծանրապէս.

*** Ներքին նախարար Սալանկրօ թերթի մը մէջ յամառօրէն ամբաստանուած ըլլալով որ յառաջապէս փախած եւ գերի ինկած է Գերմանացիներուն ձեռքը եւ այդ պատճառով դատապարտուած, մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմուեցաւ քննելու համար զինուորական հին արձանագրութիւնները.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԹՈՒՌԱ.ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, այսօր հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին՝ կարեւոր օրակարգ։

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ Ռոստոմ-կոմիտէի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

Լիոն

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 30 Հոկտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է,

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Թաշճեանի սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse։ Ներկայ ըլլալ անդամատոմսով. կարեւոր օրակարգ

ԴԱՇ. ԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կազմակերպուած Ալֆորվիլ-Մեզոն Ալֆորի Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Salle Gallemantի մէջ, Ալֆորվիլի կայարանին դիմացը.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

[illegible]

Իր վարձած սեփական բնակարանին մէջ [illegible] 31 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. 31 Rue Beaurepaire. Սեղանի [illegible] պիտի ունենայ փինճանախաղ։

ԳՈՒՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՕՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

[illegible]

Նոյ. կիրակի [illegible] ժամը 14էն [illegible] մինչեւ 24

Salle Jean Goujonի մէջ, 8 Rue Jean Goujon, Փարիզ (8)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

[illegible]

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ" ի Ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ

[illegible]

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք. Համաձայն [illegible]

Հասցէ. S. Vratzian 13 Rue des Platanes Cité Jardin de Plessis-Robinson

---

"ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ"

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

8 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Salle Erardի մէջ

11 Rue de Mail, Métro Bourse կամ **Sentier**

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

Կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ

Հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

Ղեկավար՝ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ։

Կը մասնակցին՝ Տիկ. ՄԱՌԻ ԹԷՐԶԻ (մեներգ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱՂՔԱՆ (մեներգ), **Mme EDWIGE BERGERON** (թաւջութակ), ՕՐ. Տ. ՋԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ)։

Գիներ՝ Reservé 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալերի 10 եւ 5 ֆրանք։

Տոմսերը կարելի է ճայթայթել Փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Գ. Հրանտ Սամուէլէն 61 Rue Mr. le Prince

ՀԱՄԵՐԳԻ ԶՈՒՏ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ։

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս.

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ.

19 Rue Blanche, Métro Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ Ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ.

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ.

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները

ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ.

ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ,

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BINի եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.։

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Ռոստոմ ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Արիստակէս Պետրոսեանի. իր զաւակին՝ փոքրիկն ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 23 Հոկտ ուրբաթ օր

[illegible]

Ֆրանսահայ [illegible] [illegible] հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի 5 Նոյ. հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին. Maison Mutualité, 24 rue St Victor։ Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. Օր. Դէլրէ[illegible] 5 rue Mayran, Փարիզ. Հ[illegible] Trudaine 46 52 Այս տարի աշակերտներէն իր-[illegible] 4 ֆր. [illegible] [illegible] [illegible] նոյն ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9-12։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Տքթ. Ալեքսանդրեան Սրբի փոխադրած է **27 Ave. de Versailles, Paris** (16). **Tél. Jasmin 45 19**

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

O. M. Ohanessian. Patisserie Orientale, 4 Rue de la Pavillon, Paris (20) փոխադրուած է՝

44 Ave de la Porte du Pré-St-Gervais, Paris (19)

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Անիէռ Պուա Քոլոնպի եւ Քուրպըվուայի շրջանի Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքին հետեւող երկսեռ աշակերտներու ծնողքներէն կը խնդրուի արձանագրել տալ իրենց զաւակները մինչեւ Նոյ. 1. 345 Ave. d'Argenteuil նախկին դպրոցը կամ Գ. Գաբրիէլ Երամեանի բնակարանը. 14 rue Loradoux, Bois Colombes իսկ Քուրպըվուայի հայրենակիցները Երւանդ Վ[illegible]եանի համար, դիմել Գ. [illegible] Լեփլեճեանի, 207 rue St. Denis. Colombes. Նոյնպէս նաեւ Անիէռցիներու համար՝ Գ. Գնտրոս Երամեանի, 12 rue des Mourinoux, Asnières.

Անիէռ-Պուա Քոլոնպի եւ շրջանի Ազգ. Հոգաբարձութիւն

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի

Մասնաճիւղի պարգեւախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—

1060, 32, 129, 9643, 217, 329, 485, 811, 875, 104, 466, 813, 147, 269, 42, 830, 910, 511, 867, 528, 1050, 22, 1069, 660, 462, 520, 985, 486, 754, 242, 31, 844, 1053, 558, 490, 472, 352, 105, 610, 38, 973, 862, 152, 495, 26, 1052, 940, 943, 867, 601։

Շահողներէն կը խնդրուի վերջին անգամ ըլլալով, մինչեւ Նոյեմբեր 30, դիմել Օր. Պետրոսեանի, 6, Rue de Trétaigne, Paris (18), առանձնելու համար իրերը։

Վերոյիշեալ թուականէն յետոյ, Նուէրները նկատի չեն առնուիր։

Մասնաճիւղի վարչութիւն

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Ցառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ այսօր հինգշաբթի ժամը 21ին. Սոսիէթէ Սավանի մէջ, 28 rue Serpente, մէթրօ Odéon.

Դասախօս Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայ գրականութիւն ցարեշրջանի բացման դասախօսութիւն։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

Բացման հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին,

7. Salle Tublerի մէջ, 10 rue de la Pompe, մէթրօ՝ Muette

Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. Իրիկուան գոյն զգեստ կրել ընդունելի է։ Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ։ Հիւրասիրութիւն առանց դրամի։

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Dantor : 52 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ԵՂԻՇԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին։ Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը։

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ.

Etude de Mᵉ BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ գանգատ, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու. Արքային գանձը, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Նաթիւրալիզասիոն պետական ձեռնարկութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ճամբու եւ գաստիարակութիւններու խմբագրութիւն։ Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.։ Կ՚ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ՚ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) . 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1/4)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երբ վերջացուց խօսքը, Գալուստը, որ յարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ՚ընէր, բառերը ուժեղ թափով զարկաւ թախթին։ Համակրելի դէմքը մըռայլեցաւ, հաստ յօնքերը վեր քաշուեցան։ Երբ սկսաւ խօսիլ, ձայնը կը դողար բարկութենէն։

— Այ բանական է այդ սրիկայ Պոնսուրժակիի բրածը… Պէտք է վերջ տալ։ Ափսոս եղաւ Սարգիս Արարփեանին ալ, աղա մարդ էր… Բայց վստա՞հ ես, որ յանձնախումբը վերադարձեր է քաղաք

— Առօր ոչ մէկ կասկած… Բայց էդ անիրաւ Գեւոյի բացակայութիւնը

— Այդ մասին մի մտահոգուիր, հանդարտացուց Գալուստը,— ես մտահոգ երիտասարդ մը ունիմ, որ…

— Ո՞վ։

— Նորքեցի Մաթոսը։

— Հըմ.— Վահէն մօտուքին հետ խաղալով սկսաւ մտածել։ Պիտի նորէն [illegible] եթէ հնարաւոր ըլլայ գտնել։

— Փորձուած, կարիճ մըն է, յանդուգն եւ միաժամանակ զարմանալի կերպով զգուշաւոր,— վստահեցուց [illegible]

— Թող թող ըլլայ… Հիմա պէտք է

Հիմա պէտք է, որ անմիջապէս անկողին մտնես հանգստանալու համար,— ծիծաղելով կտրեց խօսքը [illegible] Գալուստը,— երկուքդ ալ պառկեցէք եւ աշխատեցէք քնանալ, պէտք եղածը կը կարգադրեմ։

Գալուստը ցատկեց անկողնէն ու հագնելով սկսաւ չորերը հագնիլ։ Քիչ անցած, երբ Վարդանն ու Վահէն, օրուան յոգնութենէ վերջ, իրարու կողքի երկնցած քնացան, Գալուստը արթնցուց տան սպասաւորը՝ Աշխարհացի երիտասարդ մը եւ երկու տամակ յանձնելով անոր՝ պատուիրեց անմիջապէս հասցնել տէրերուն։

Գալուստը Երեւանցի յայտնի ընտանիքի մը մէկ հատիկ զաւակն էր։

Գալուստ Թիֆլիսի Արհեստաւորաց վարժարանը աւարտելէ ետքը, հայրը զինք նորաբոյս պեխերով երիտասարդ մը, ծննդավայրը վերադարձաւ եւ անդուլ եռանդով նետուեցաւ ազգային շարժման մէջ, որ այն ժամանակ գեռ նոր էր սկսեր եռալ։ Իր անձին ու ապագայի մասին բոլորովին անտարբեր՝ ան երբեք անձնական կեանք մը չապրեցաւ, շղթայող գերիմի մը անտարբերութեամբ ետեւիւ երկեր Մէկ Պարսկաստան կ՚անցնէր, մէկ Տաճկաստան, մէկ Կովկասի հեռաւոր շրջանները, ուր հայկական գաղութներ կային եւ ամէն տեղ ալ անսպառ եռանդով կը քարոզէր ու կը կազմակերպէր հայ ժողովուրդը։

Բնականաբար այդքան գործունեայ անձնաւորութիւն մը չէր կրնար խուսափիլ ոստիկանութեան հետապնդումներէն։ Երկու անգամ, արդէն ձերբակալուած էր, իսկ ամէն անգամ որ քաղաքին մէջ խուզարկութիւններ սկսէին, Գալուստենց տունը առաջին կարգի վրայ կը գտնուէր։ Հակառակ Գալուստի աքթիւ մասնակցութեան, յեղափոխական բոլոր ձեռնարկներուն, ոստիկանութեան բոլոր ջանքերը զայն գործի վրայ ձերբակալելու՝ անյաջող անցած էին։

Անգամ մը, ուշ գիշերով, անտուկ մը չոլկած երիտասարդ մը Գալուստի տունը կը մտնէ։ Երեք զաղտնի ոստիկաններ որոնք կը հետեւին եղեր այդ մարդուն, անմիջապէս դուռը կը զարնեն, բայց երբ ներս կը մտնեն, միայն Գալուստը, քոյրն ու տան ծառան կը գտնեն հոն։

Անմիջապէս տունը կը շրջապատուի բազմաթիւ ոստիկաններով, հետզհետէ այն գաղտնի ոստիկանները, որոնք արդէն տան մէջ կը գտնուէին.

Լոյսը բացուելուն, թիզ առ թիզ ամբողջ տունը կը խուզարկեն, պատերը կը ծեծեն, երկու տեղ կը քանդեն սալայատակները, ծեծ անհնարին մը մէջ գտնուած հին ձեւի բուխերիկը կը փլցնեն, նոյն իսկ պարտէզի ջրհորը կ՚իջնեն, բայց ոչ մարդու եւ ոչ ալ անտուկի հետք կը գտնեն։ Ոստիկանապետը կատղած՝ բակի քարերը տեղահան կ՚ընէ, պարտէզը փորել կու տայ, եւ դարձեալ ոչ մէկ հետք։

Ամբողջ քաղաքը կը ծիծաղի ոստիկաններու ձախողութեան վրայ։ Փըլըրներու մէջ ծիծաղելի անէքտօտներ կը պատմեն։ Գրեթէ շաբաթ մը, այդ չլսուած հրաշքի մասին կը խօսին ամէնուրեք մէջ։ Անշուշտ, թէեւ բան մը չեն գտներ, բայց Գալուստը կը ձերբակալուի եւ բանտը կը տարուի, ուր կը մնայ երեք ամիս, մինչեւ որ դատավարութեան ժամանակ անպարտ կ՚արձակուի։

Այս պատմութեան մէջ զուարճալին այն էր, որ ոչ ոք հաւատաց գաղտնի ոստիկաններու ցուցմունքներուն։ Նոյնիսկ դատարանի նախագահը դատավարութեան ժամանակ բարձրաձայն ծիծաղեցաւ, երբ լրտեսները կ՚աշխատէին հաւատացնել թէ իրենք հետեւած էին երիտասարդին քաղաքային պարտէզի անկիւնէն, եւ եթէ չէին ձերբակալած անմիջապէս, պատճառը այն էր, որ կ՚ուզէին երեւան հանել մեղսակիցները։

— Տէր դատաւոր,— ըսած էր գաղտնի ոստիկան մը, որ քաղաքին մէջ մեծ համբաւ ունէր իբրեւ շատ ճարպիկ լրտես մը,— հազիւ երկու բոպէ անցած երիտասարդի ներս մտնելէն՝ ներս խուժեցինք։

Տանը մէկ պատը փողոցի վրայ էր, իսկ պարտէզի պատերը այնքան բարձր՝ որ առանց շատ երկար սանդուխի անկարելի էր վեր մագլցիլ։ Սակայն, ոչ անտուկը գտանք եւ ոչ ալ երիտասարդը պարզապէս աներեւութացեր էին։

Այս ոստիկանական յերիւրանքն ալ աւելի վրան բաց առաւ մը կը թուէր դատարանի նախագահին, երբ կը նայէր Գալուստի աղնուական դէմքին յայն ճակատին եւ այնքան ազատորէն եւ վստահութիւն ներշնչող աչքերուն, որոնց մէջ մանկունակ անմեղութիւն մը կը ցոլար։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԴԱՍԵՐ

Անգլիերէն լեզուի ուսուցման եւ գրականութեան՝ դասընթացքներ Դիւրաւոյց եղանակ եւ չափաւոր գին։ Դիմել՝ ՎԱՀԱՆ ՔԷՐԷՍՃԵԱՆի, վկայեալ Թէհրանի Ամերիկեան գոլէճէն, **Bachelor of Arts** Հասցէ՝ V. Kerestedjian, 17 Rue Maître-Albert, Paris (5)։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 30 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3257 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ «ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ»

Անցեալ ամիս Փարիզի մէջ ստորագրուած Ֆրանքօ-սուրիա-կան դաշնագրին մեկնակէտ Հալէպ չորցած, վրդովիչ լուրեր սկսան հասնիլ Սուրիայէն։

Թուրքերը, որոնք իրենց քունը փախցուցած են այդ օրէն ի վեր, ամէն միջոցի կը դիմեն՝ Սուրիոյ արաբ եւ հայ տարրերը իրարու դէմ լարելու, Որոնդէսի ջուրերը պղտորելու եւ ստեղ-ծուած շփոթ կացութեան մէջ՝ ձուկ որսալու համար։

Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի թերթերը՝ վերէն գրգռուած՝ մէջտեղ դրած են Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի անկախութեան խնդիր մը, առաջ բերելով Էնկիւրիի ծանօթ համաձայնագիրը։

Արդ, Էնկիւրիի դաշնագիրը՝ կնքուած 1921 Հոկտեմբեր 20ին՝ Ֆրանս. կառավարութեան լիազօր Ֆրանքլէն — Պույեոնի եւ Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան արտաքին գործերու նախարար Եուսուֆ Քէմալ պէյի միջեւ, հետեւեալ յօդուածը կը պարունակէ այս մասին.

ՅՕԴ. 7.— Մասնաւոր վարչաձեւ մը պիտի առնուի Իսքէնտէրունի շրջանին համար։ Այս շրջանի թրքացեղ բնակիչները ամէն դիւրութիւն պիտի վայելեն զարգացնելու համար իրենց մշակոյթը։ Թուրք լեզուն այնտեղ պաշտօնական հանգամանք պիտի ունենայ։

Այս յօդուածը լաւագոյնս բացատրելու եւ թիւրիմացութեանց տեղի չտալու համար, տարբեր կուտանք նաեւ Լոնտոնի Համաձայնագրին (1921 մարտ 9ին կնքուած Պրիանի եւ Պէքիր Սամի պէյի միջեւ) համապատասխան յօդուածը.

ՅՕԴ. Ժ.— Ֆրանս. կառավարութիւնը մասնաւոր վարչաձեւ մը պիտի առնէ Իսքէնտէրունի շրջանին համար, ուր բնակչութիւնները խառն հան-գամանք մը կը ներկայացնեն, ու յանձն կ'առնէ թրքացեղ բնակիչներուն տալ ամէն դիւրութիւն՝ անոնց մշակոյթի զարգացման. գործածութեան հա-մար թուրքերէն լեզուին, որ հոն պաշտօնական հանգամանք պիտի ունենայ, ճիշդ ինչպէս արաբերէն եւ ֆրանսերէն լեզուները։

Էնկիւրիի համաձայնագրին 7րդ յօդուածին ոգին շատ յստակ օրէն լուսաբանուած է ուրեմն Լոնտոնի համաձայնագրին Ժ. յօդուածին մէջ։ Ո՛չ մէկ խօսք անկախութեան մասին։

Հոս աւելորդ չենք նկատեր յիշեցնելու թէ Էնկիւրիի համաձայ-նագրին կից նամակով մը Պէքիր Սամի կը խոստանար '19 տարուան համար Ֆրանսական խմբակի մը տալ Արղնի — Մատէնի երկաթի, քրոմի եւ արծաթի հանքերուն մենաշնորհը, ուրիշ հանքերու, եր-կաթուղիներու, նաւահանգիստներու եւ կամուրջներու շինու-թեանց մենաշնորհներուն հետ, աւելէ դատ Ֆրանսացի մասնագէտ-ներ պիտի կանչուէին՝ դասախօսելու համար Թուրք արհեստա-գիտական վարժարաններու մէջ...։

Էնկիւրիի համաձայնագիրը բուռն քննադատութեանց ենթար-կուեցաւ այն ատեն եւ Անգլիոյ արտաքին գործերու նախարարը բողոքագիր մը ներկայացուց Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպան Սէնթ Օլէրի, յիշեցնելով որ ըստ 1915 նոյեմբեր ամսուն Լոնտոնի մէջ կնքուած դաշինքին, Ֆրանսա իրաւունք չունէր անջատ հաշտու-թիւն կնքելու թշնամի պետութեան մը հետ։

Այդ բոլորը սակայն մնաց ձայն բարբառոյ յանապատի, Կիլիկիան պարպուեցաւ առանց այլեւայլի եւ Հայերը մեծ մասով ապաստանեցան Սուրիա, ենթակայ Ֆրանս. հոգատարութեան։

Այժմ այդ հոգատարութիւնն է, որ կը ջնջուի, որոշ պայման-ներով եւ Սուրիան վերջնական անկախութիւն կը ստանայ քանի մը տարիէն։ Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին մէջ ապահովուած են փոքրամասնութեանց իրաւունքները։ Անոնց շարքին՝ նաեւ ի-րաւունքները Իսքէնտէրունի շրջանի բնակչութեանց՝ ըլլան ա-նոնք հայ, թուրք կամ արաբ։

Տասնեւհինգ տարի անցած է Էնկիւրիի համաձայնագրէն ի վեր։ Ֆրանսացիները լիուլի գործադրեցին անոր տրամադրութիւն-ները։ Ամբողջովին պարպեցին Կիլիկիան եւ Թուրքերուն յանձնե-ցին։ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի շրջանին մէջ մասնաւոր վարչա-ձեւ մը ստեղծեցին, Թուրքերէնը իբրեւ պաշտօնական լեզու ընդու-նեցին այդ շրջանի դատարաններուն եւ թուրք դպրոցներուն մէջ։ Ամէն դիւրութիւն ընծայեցին Թուրքերուն՝ զարգացնելու համար իրենց մշակոյթը։ Թուրքերէն լեզուով թերթեր կը հրատարակ-ուին՝ գերծ ամէն կաշկանդումէ ։

Իսկ Թուրքերը իրենց խոստումներէն ոչ մէկը գործադրե-ցին։ Մասնաւորաբար մենաշնորհներու խայծը՝ որով շլացուցին Ֆրանքլէն - Պույեոնի աչքը՝ Կիլիկիան կորզելու համար Ֆրանսա-յէն՝ պարզ խաբեբայութիւն մը եղաւ։ Ֆրանսացիք ո՛չ մէկ հան-քային կամ երկաթուղային մենաշնորհ ստացան ։ Ֆրանսացի մասնագէտներ չկանչուեցան Թուրքիա։ Ընդհակառակն Ֆրանսա-կան դպրոցները փակուեցան Թուրքիոյ մէջ. Պոլսոյ համալսարա-նի Ֆրանսացի փրոֆէսէօրները ճամբուեցան եւ անոնց տեղ գեր-ման - Հրեաներ առնուեցան։ Ֆրանսացիներուն արգիլուեցաւ նոյն իսկ աշխատանքի իրաւունքը Թուրքիոյ մէջ եւ երկու տարի առաջ այս երկրի զաւակներէն հարիւրաւորներ ստիպուեցան Ֆրանսա վերադառնալ ։

Այս բոլորէն ետք, Թուրքերը դեռ կը յաւակնին լեզու երկարել եւ յոխորտալ։ Կիլիկիան դիւրաւ կլլելէ վերջ, ախորժակները սըր-ուած են եւ կ'ուզեն իրենց թաթը երկարել նաեւ անոր սահմանա-կից հողամասին վրայ։

Տակաւին չեն մոռցուած Իզմիրի երեսփոխանին խօսքերը, ար-տասանուած Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովի բեմէն՝ թէ Անտիոքն ու Իսքէնտէրունը Թուրքիոյ «Ալզաս — Լօրէն»ն են եւ թէ ուշ կամ կա-նուխ մայր — հայրենիքին պիտի միանան անոնք։

Կ'երեւի թէ Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրով այդ ժամը հըն-չած կը նկատեն Թուրքերը ։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻԱՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

— o —

Մատրիտ ապստամբներու կրակին տակ

Տակաւին սկսած չէ մեծ ճակատամարտը, սակայն ապստամբները օրէ օր կը սաստկացնեն ճնշումը Մատրիտի արեւմտեան եւ հարաւային կողմերէն։ Զօր. Վարելայի բանակը նոր ոստում մը եւս կատարեց՝ գրաւելով քանի մը գիւղեր, որոնք կը գտնուին Նավալքարնէրոյէն դէպի Թորրէճոն տանող ճամ-բուն վրայ,— այդ գիւղերն են Կրինոն, Սեղրանիլոս, Պաթրէս, Էլ Ալամօ։ Այս կացութեան մէջ, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահն իսկ յայտարարեց թէ անխուսափելի է Մատրիտի անկումը ի մօտոյ։

Զօր. Ֆրանքօ անգամ մը եւս վերջնագիր տուաւ Մատրիտը պաշտպանող-ներուն.— «Եթէ մայրաքաղաքը անձնատուր չըլլայ 48 ժամէն, պիտի կրէ ա-հաւոր պատիժ մը»։ Ապստամբ օդանաւերը Մատրիտի վրայ տեղացին յայտա-րարութիւններ, որոնց մէջ կ'ըսուի. «Երբ դուք մէկ պատանդ սպանէք, մենք պիտի սպաննենք 5 հոգի ձերիններէն»։

Մատրիտի հարաւէն՝ Ֆրանքոյի բանակին յառաջապահները կը գտնուին Ճեթաֆէի օդանաւային կայանէն հազիւ 12 քիլոմեթր հեռու։ Ապստամբներու հրետանին կրնայ մէկ ռմբակոծութեամբ կործանել Փուէրթա տէլ Սոլը։

Միւս կողմէ, Մատրիտի պաշտպանները երդում ըրած են կարծես թափել յետին կաթիլը իրենց արիւնը։ Ընդհ. զօրաշարժ յայտարարուած է մայրաքաղա-քին մէջ, 20 — 45 տարեկան ամէն այր հրաւիրուած է կռուելու։ Հանրապե-տութեան պատերազմական նախարարը իր մէկ յայտարարութեան մէջ, որ փակցուած է մայրաքաղաքին պատերուն, կը հրահրէ կռուի եռանդը.— Ցա-ռա՜ջ վերջնապէս ազատագրելու համար Մատրիտը, որ կը կազմէ համաշ-խարհային կռուին գերագոյն ամրոցը ընդդէմ Ֆաշիզմին։

Ապստամբները, գրոհի մը ընթացքին, յաջողեցան գերի վարել կառա-վարական ուժերու ընդհ. հրամանատարին՝ գնդ. Փէկէնտոլայի սպայակոյտի պետը, հազարապետ Կոնզոլէզ տէլ Ալլա, որ կը յայտարարէ թէ Մատրիտի ուժերը սպառած են գրեթէ։

Էսքուրիալի ճակատին վրայ, Զօր. Մոլա կը շարունակէ իր շրջանիկ շար-ժումը պաշարելու եւ առանց կռուի գրաւելու համար այս քաղաքը, որ նշա-նաւոր է իր պատմական յիշատակարաններով եւ արուեստի թանկագին գոր-ծերով։

Էսքուրիալի մէջ կը գտնուի հսկայ պալատ - վանք մը, որուն շինութիւնը տեւած է 22 տարի (1562 - 1584) եւ արժած է 60 միլիոն Ֆրանք։

Շէնքը ունի 15 արտաքին դուռ եւ 1110 պատուհան։ Եկեղեցին ունի 7422 մասունք եւ երկու գմբէթ, որոնց փոքրը զարդարուած է ութ մեթր բարձրու-թեամբ բուրգով մը։ Դուրսէն՝ բուրգը կը կրէ մետաղէ սնամէջ գունդ մը, եր-կու մեթր տրամագծով եւ 1500 քիլօ ծանրութեամբ։ Գունդին վրայ տնկուած է չորս մեթր բարձրութեամբ մետաղէ խաչ մը, որուն գագաթը 95 մեթր բար-ձր է գետնէն։

Էսքուրիալ շինուած է վանքի մը ձեւով, ի յիշատակ Ս. Լօրանի։ Կառու-ցանողն է Ֆիլիփ Բ. թագաւորը։

Չորեքշաբթի օրը, պատերազմական գործողութիւններուն մէջ գերակշ-ռեց օդանաւային ռմբակոծութիւնը։ Ապստամբ օդանաւերը ռումբ տեղացին Մատրիտի շուրջ փորուած խրամներուն վրայ։ Միւս կողմէ կառավարական օդանաւերը ռմբակոծեցին ապստամբներու Թալավէրայի օդանաւային կայան-նը, փճացնելով 15 օդանաւ. Ապստամբ օդանաւերն ալ, իրենց կարգին, յար-ձակեցան Կարթագինէի վրայ։ Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ քաղաքին պաշտպանները վար զարկած են երեք օդանաւ ։

ԱՐԵՒՈՒՆ ՏԱԿ ՏԵՂ Կ'ՈՒԶԷ... ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Կէօրինկ կը անդամ մէչլի գօտին

Պերլինի մէջ հսկայ միթինկի մը ընթացքին, առջի օր, կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Կէօրինկ.

— Մարդիկ կան, որ չեն ուզեր տեղ տալ մեզի արեւուն տակ, ուստի կ'ա-պաւինինք մեր սեփական ուժերուն։ Օտար մամուլը շատ կը մեղադրէ մեզ՝ երբ նախանիւթ կը պահանջենք։ Կը պատասխանենք — Այո՛, նախանիւթ կը պահանջենք եւ պիտի ունենանք մեր պահանջածը ։

Աշխարհ հրախտապարտ պէտք է ըլլայ մեզի, որ կ'ուզենք մեր պահան-ջածը ձեռք ձգել խաղաղասիրական միջոցներով։ Դժբախտ պատերազմի մը հետեւանքով, մեր ձեռքէն խլեցին գաղութները։ Կը համակերպինք կատար-ուած իրողութեան, սակայն պիտի ջանանք ուրիշ միջոցներով ազատագրել մեզ եւ ձեռք ձգել ինչ որ անհրաժեշտ է մեր անտեսութեան։ Անոնք որ կը շա-հագործեն այն դժուարութիւնները, որոնց մատնուած է ներկայիս Գերմա-նիա, թող լաւ լսեն թէ մինչեւ հիմա ոչ մէկ Գերմանացի մեռած է անօթու-թենէ ։

Կէօրինկ, յետոյ խօսելով քառամեայ ծրագրին մասին, յայտարարեց թէ երկրին բնակչութիւնը պարտաւոր է կարգ մը խնայողութիւններ կատարել սնունդի հարցին մէջ եւ ռազմական վարժուիլ, պարզ այն պատճառով որ գերման կառավարութիւնը չուզեր ներածում կատարել եւ ոսկիով վճարել ինչ որ չի կրնար արտադրել երկրին մէջ։

— Մեզի վերադարձուցէք մեր ոսկին, զոր մեզմէ առիք Վերսայլի մէջ, այն ատեն մենք ձեզմէ կը գնենք նախանիւթերը որ անհրաժեշտ են մեզի։ Ահա մեր պատասխանը ամէն անոնց, որոնք կը հրաւիրեն մեզ՝ իրենցմէ գնել նա-խանիւթերը որոնց պէտք ունինք։ Հիթլէրի պատրաստած քառամեայ ծրագի-րը մեզի պիտի տայ աժան ճարպ՝ բանուոր դասակարգին համար, սակայն բա-րեկեցիկ դասակարգն ալ պիտի ստիպուի ապրիլ տնտեսապետութեամբ եւ ա-տել միայն Գերմանիոյ արտադրած սնունդը։ Թէլ մը բարեկամեցողութիւն, եւ մենք կը լուծենք ներկայ դժուարութիւններն ալ։ Մի՛ մոռնաք որ ինչ որ կ'ընենք՝ նպատակ ունի նուազեցնել գործազուրկներու թիւը։

Ցետոյ դարձեալ վերադառնալով նախանիւթերու հարցին, ակնարկ մը նե-տեց բրիտանական անծայրածիր գաղութներուն վրայ եւ շարունակել.— Նա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԼԷՆԻՆ – ՓԱՇԱ »

Հայաստանի պատմութեան եւ գրա-կանութեան ուսումնարանը վերջերս հրատարակեց ժողովածու մը, որուն խորագիրն է Լէնինը հայ ժողովրդա-կան բանահիւսութեան մէջ։

Այս հատորին, զոր կազմած է Կ. Մելիք - Օհանջանեան, կը պարու-նակէ երգեր, հէքեաթներ եւ աւան-դութիւններ, բոլորն ալ հիւսուած՝ Լէնինի կեանքին վրայ։

Այդ հատորին մէջ կը գտնուի Բանի չափածոյ հէքեաթ մը, որուն խորագիրն է «Լէնին փաշա»։

Առաջին անգամ զայն գրի առած է Թալվէրդեան, լսելով հովիւի մը բերնէն,— Գաքօ Բարձումեան, 65 տարեկան, գաղթած Թուրքիայէն, այժմ ի Լէնինական։ Գաքօ Բարձում-եան կ'ըսէ թէ երգին բուն հեղինակն է Ուստան Սեփօն, որ նոյնպէս Սուր-մալուէն գաղթած է Վաղարշապատ, ուր կը մեռնի 1926ին։

Թերեւս ալ աւելորդ էին այս տեղե-կութիւնները, մեզ կը հետաքրքրէ ներկայիս միայն երգը,— Լէնին փա-շա։

Մեր ժողովրդական երգիչները շատ են հիւսեր գեղեցիկ երգեր, որոնց մէջ կան հայրենասիրական տաք բեկեր եւ ազգային ոգին գունեղ պիէներ։ Ուս-տա Սեփոնի այդ երգը կը տարբերի մեր ժողովրդական երգերէն անով որ, փաշայութեան հասցնելէ վերջ համայ-նավար կուսակցութեան առաջնորդը, անոր մէջ կը փառաբանէ կարմիր սատրապութեան հիմնադիրը։

Արդարեւ ունեցանք, Հայաստանի գլխուն վերեւ, նոր փաշաներ։ Ոչ Ալի կը կոչուին այդ փաշաները, ոչ ալ Թալի, ոչ Ահմէտ, ոչ ալ Մէհմէտ։ Սակայն Արարատեան աշխարհի ժո-ղովուրդը միայն գիտէ, հիմա, թէ ու-նեցանք Լէնին փաշաներ, որոնք ըն-ուազ համբաւի չտիրացան բաղդատ-մամբ Ալի կամ Վէլի փաշաներուն շա-հած համբաւին։

Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Սթալին փա-շային մասին,— թերեւս այն զոր ունիք Պօղ Ալի Սատած փաշաներուն մասին։ Տարբերութիւնը այն է որ Սթալին փաշան կը նստի Կրեմլին։ Հապա Կովկասի փաշա՞ն,— ուխուվ-վէթլու միւրուվվէթլու մէհիամէթ-լու շէհամէթլու Լավրենտի Բերիա փաշա հազրէթլէրի ։ (Մի՛ զարմանաք այսքան ածականներու վրայ, հիմա խորհրդային թերթերը աւելի աւելի շատ ածականներ կուտան իրենց «հան-ճարեղ», «հայրագորով» եւ չքնաղատե-սայ» Սթալինին)։ Եւ դեռ ի՞նչ փա-շաներ, որոնց հետեւէն ածականներ կը տարուին կառաշարով։

Ուծաղերին (ու ցաւալին) այն չէ թէ խեղճ Ուստա Սեփոնները փաշա կամ փատիշահ կը կոչեն իրենց հայ-րենի օջախին վրայ նստած այս բռնա-պետները, այլ այն է որ ընկերվարու-թեան, ընկերային հաւասարութեան, ազատելու համար մարդկային զայ-մաններ պարզեւողի ախոյեան նկատ-ուած այս սատրապները կը հրճուին՝ երբ գիրենք կը կոչեն փաշա կամ փա-տիշահ։

ԱՐԱԶ

«ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԹՐՔՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊՈՒԱԾ...»

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ՄԵԶ ՓԱՅՓԱՅԵԼ,— ՄԵՐՍԻ

Պոլսոյ «Ճումհուրիյէթ» թերթը կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցու-թիւնը Իսքէնտէրունէն.—

Ամբողջովին յերիւրածոյ է «Իսքէնտէրունի Հայերը խուճապի մէջ» վեր-նագրով գրութիւնը, զոր գրկած էր «Թան» ի (Թուրքերէն) Իսքէնտէրունի թղթակիցը։ Այդ մարդիկը (Հայերը) որոնք կարգ մը փոփոխութիւններու գոհ երթալով՝ հեռացան մայր հայրենիքէն, չեն բաժնուիր Թուրքերէն։ Մասնա-ւորապէս լեզուի, կրթութեան եւ աւանդութեան տեսակէտով ամբողջովին կապուած են Թուրքերուն։ Ճիշդ է, Հայերը ունին իրենց յատուկ լեզու մը եւ գիր մը, բայց շատ քիչ կը գործածեն զանոնք։ Այսօր Ամանի, Իրանի, Իրաքի, Սուրիոյ եւ դեռ շատ մը երկիրներու մէջ կ'օգնեն մեր գեղեցիկ Թուրքերէնի տարածումին։

Նահանգին Հայերը, որոնք նմանութեան եւ աւանդութեան այդքան զօրա-ւոր կապեր ունին, եւ գնահատանքով կը խօսին հանրապետական օրէնքներու մասին որ բոլորին հանդէպ նոյն ձեւով կը կիրարկուին առանց կրօնքի եւ ազ-գութեան խտրութեան, մեզի Թուրքերուս դէմ խորթ ընթացք մը չունին, այլ ընդհակառակն մեզի շատ հանդարտօրէն կը սպասեն արդիւնքին։

Չէրքէզները կը բնակին շրջակաները, չորս գիւղի մէջ։ 7 — 8000 հոգի են։ Բացի Թուրքիայէն փախչելով այդ գիւղերը ապաստանածներէն, բոլորը ի-րենց գործերով կը զբաղին եւ ընդդիմադիր ընթացք մը չունին Թուրքերուն հանդէպ, ընդհակառակն կը համակրին անոնց։ Սխալ պիտի ըլլար հակառակը պնդել ։

Ձերբակալութիւններ Ռուսիոյ մէջ

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ ձերբակալութիւնները կը շարունակուին կարմիր հանրապետութեան մէջ։ Միայն Մոսկուայի մէջ, ձերբակալեալնե-րուն թիւը կը հասնի 12,000ի,— ասոնք բոլորը աքսորուած են Սիպերիա։ Լէ-նինկրատի մէջ ձերբակալուած են քսան հազար հոգի, Խարկովի մէջ՝ 11,000, Քիեւի մէջ՝ 22,000։ Ձերբակալեալներուն ընդհ. թիւն է 65,000։

Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցան նաեւ քառասուն ուսարականներ, քսանը կին

*** Ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով, գործավարներու խորհուրդը ո-րոշեց բուլլին գինը բարձրացնել 4 Ֆրանք 25ի, (առաջ կ'արժէր 3 Ֆրանք)։

Լոնտոնի չէզոքութեան ժողովը

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն առթիւ, եւրոպական պետութեանց միջամտութիւնը հակակշռելու համար, չէզոքութեան միջազգային յանձնա-խումբը կը շարունակէ իր նիստերը։ Յանձնախումբին անդամները իրար կ'ամբաստանեն միայն եւ աժուլ վիճաբանութիւններ կը կատարեն։ Հար-ցուած ըլլալով խորհրդային պատուիրակութեան թէ ինչ կը հասկնայ ըսելով որ «խորհրդային կառավարութիւնը ինքզինք կապուած չի զգար չէզոքութեան համաձայնագրին՝ աւելի քան ա եւ է անդամ չէզոքութեան յանձնախումբին», Մայսքի պատասխանեց թէ «երբ մէկը կը դրժէ համաձայնագիրը, միւս ան-դամներն ալ կրնան հրաժարիլ իրենց յանձնառութենէն»։

Այսպէս բիւզանդական վէճեր, մինչ Ռուսիա կը շարունակէ պարենաւո-րել Սպանիոյ կառավարական ուժերը եւ ռազմանիւթ հայթայթել անոնց, ինչ-պէս կը պնդեն իտալական եւ գերմանական թերթերը.

«Փըթի Փարիզիէն» կը գրէ թէ բազմաթիւ նաւեր, առանց միջադէպի կը-ցած են հասնիլ սպանիական նաւահանգիստները։ Սակայն նոյն թերթը կը վախնայ որ Միջերկրականի մէջ յածող գերմանական սուզանաւերը եւ Մի-ջերկրականի վրայ հսկող իտալական օդանաւերը կրնան յանկարծ միջադէպ մը ստեղծել, ինչ որ կրնայ ծանր բարդութեանց տեղի տալ.

ՆՈՐ ՍԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի՝ խնդիրը օրէ օր նոր կերպարանք կ'առնէ, վերածուելով ճշմարիտ տագնապի մը.

Ծանօթ է թէ սեպտ. 9ին, Փարիզի մէջ կնքուած Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը երաշխաւորութիւններ կը պարունակէ փոքրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանութեան համար. Բոլորը, անշուշտ, կը մնան Սուրիացի, անկախ ու ազատ Սուրիոյ հաւասար քաղաքացիներ, բայց կրօնական, ցեղային ու մշակութային մասնաւոր իրաւունքներով: Այսպէս, Ալեւիները, Տրուզները եւ այլ համայնքներ, շրջանային եւ համայնքային ներքին իրաւասութիւններով օժտուած, այսուհետեւ հնարաւորութիւն պիտի ունենան անկախ Սուրիոյ սահմանադրական պաշտպանութեան տակ, զարգանալու իբրեւ առանձին տարր եւ իրենց իսկ զարգացումով, նպաստելու սուրիական ընդհանուր ոյժերու բարգաւաճման.

Ուրիշ տարրեր կ'օգտուին նման երաշխիքներէ, մշակութային իրենց սեփական զարգացումը ապահովելով.

Անտիոքն ու Ալէքսանտրէթը այն շրջաններէն են, որ ոչ միայն մշակութային ու համայնքային իրաւասութիւններ ունին, այլ եւ տնտեսական, մաքսային առաւելութիւններ: Բայց, այս բոլորը անբաւական կը նկատուին, այդ շրջանին մէջ բնակող Թրքական հոծ բնակչութեան համար:

Գիտենք թէ շուրջ 200.000 բնակչութեան մը վրայ՝ Թուրք տարրը 65—70 հազարի կը հասնի, իր դէմ ունենալով Ալեւիներ՝ 60.000, Հայեր՝ 27.000, Արաբներ՝ 22.000, Յոյներ՝ 15.000 եւայլն:

Հիմնուած Ֆրանքլէն Պուլեոնի հետ կնքուած (1921 հոկտ. 20) համաձայնութեան մը վրայ, Էնկիւրին կը պահանջէ ա՛յնքան, անշուշտ Թրքութեան թիւը հասցնելով ցնորական քանակի մը, եւ բոլոր Իսլամները Թրքացնելով ըստ սովորութեան:

Էնկիւրիի պաշտօնական բերանները դեռ չեն արտասանած վերջնական բառը, թէ ի՛նչ կ'ուզեն. Րիւշտի Արաս, Էնկիւրիի արտաքին նախարարը, Ազգ. Ժողովին մէջ (հոկտ. 6) յայտարարեց ի մէջ այլոց, ակնարկելով սանճագի վարչակարգին.

«Այս կէտին մէջ չեմ կրնար ընդունիլ իրենց անկախութեան տիրանալիք ազգերու քաղաքական հասունութեան մասին յայտնուած կարգ մը կարծիքները: Իմ կարծիքով, այդ ազգերու քաղաքական դաստիարակութեան համար ամենալաւ միջոցը՝ անոնց վարչութիւնը իրենց ձեռքը յանձնելն է: Կատարեալ վստահութիւն ունինք որ Սուրիա արժանի է անկախութեան. մասնաւորապէս Սուրիոյ մէջ ապրող Թուրք հոծ զանգուածին քաղաքական հասունութիւնը իրողութիւն մըն է որ մազաչափ չի կրնար կասկածի ենթարկուիլ»:

Թուրք նախարարը քօղարկուած կերպով բայց բաւականաչափ յստակօրէն կը խօսի Թուրք զանգուածի «քաղաքական հասունութեան» մասին թելադրելով «վարչութիւնը իրենց ձեռքը յանձնելու» առաւելութեանց մասին: Էնկիւրիի ներկայացուցիչը նկատի ունի միայն «Թուրք զանգուածը», իսկ Ալեւի՞ն, Հա՞յը, Յո՞յնը, անոնք իր ի՛նչ հոգը սակայն, ի՛նչ հոգ ծակայն, որ դեռ երէկ, «վարչութիւնը իրենց ձեռքը յանձնելու» այս մեծասանե-բորդ ժամու եւ սանճագի մը մէջ ծնած իմաստութեան համար հարիւր հազարաւորներ ջարդուեցան Թուրքիոյ մէջ ... Հի՛ն բաներ, այո, բայց պատմական իրողութիւն:

Ֆրանս. պատուիրակը՝ Վիէնօ՝ անպատասխանի չթողուց Թուրք նախարարը, հասկցնելով թէ շատ բան մը պիտի չփոխուի ներկայ վարչաձեւէն.

«Եթէ Թուրք կառավարութիւնը Սուրիոյ անկախութեան առթիւ անհրաժեշտութիւն կը զգայ կրկին ճշդելու Իսքէնտէրունի մէջ ներկայիս ի զօրու եղող ինքնավարութեան վարչաձեւը, Ֆրանսա պիտի չքաշուի բանակցութիւն կատարելէ, պայմանաւ որ բանակցութիւնը մնայ 1921ի դաշնագրի շրջանակին մէջ, այսինքն՝ վերաբերի նոյն նիւթին, որ է այդ ժողովուրդին Թրքութեան իրաւունքները պահպանել»:

Անշուշտ, շուտով բանակցութիւնները կը սկսին ճշդելու այս բոլորը, Սուրիոյ անկախ կառավարութեան գործօն մասնակցութեամբ:

Բայց, առիթս պաշտօնական կերպարանքն է հարցին, որուն ետին Թուրքը հազար սադրանքներ կը սարքէ, խաղեր կը խաղայ, ուռկաններ ու թակարդներ կը լարէ, միամիտներ որսալու համար:

Ու կը թուի թէ այս «որսորդին» ամէնէն դիւրինը՝ հայութիւնը կը նկատէ, երբեմն «կեավուրը» կամ «վաթանտաշը», ըստ պէտքին կամ պարագաներուն.

Թուրք մամուլը յառաջապահն է այն Թուրք քաղաքականութեան, որ տարիներէ ի վեր կը հետապնդուի մասնաւորապէս Սուրիա ապաստանած հայութեան դէմ:

Սուտն ու զրպարտութիւնը՝ զէնքը կը կազմեն, հայութիւնը վտանգելու, անոր դէմ հալածանքը արդարացնելու եւ կասկածելի դարձնելու համար զայն բնիկ ժողովուրդին եւ իշխանութեանց

Տարիներով ամբաստանուեցաւ Հայը՝ իբրեւ մաքսանենգ, յարաչար, ամէնէն վրայ նստած խռովարար եւ սպառնալի՜ք Թուրքիոյ անդորրութեան համար:

Այսօր, օր մը սեւ է Հայը եւ օր մը ճերմակ, օր մը Թրքատեաց, օր մը Թրքասէր:

Քանի մը օր առաջ, Պոլսոյ Թուրք թերթերը կը գրէին թէ Հայերը փախուստ կուտան արդէն սանճաքէն, իրենքիրենք վտանգուած զգալով. «Սօն Փօսթա» խուճապով կը գրէր թէ սեպտ. 28ին, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մէջ Հայերը՝ Ֆէլլահներուն եւ Յոյներուն հետ, Թուրք տուներուն վրայ կը յարձակին, ապակիները կը ջարդեն, Թուրք չարշաֆաւորներու վրայ կը յարձակին, զանոնք անարգելու համար: Բայց Թուրքերը, «իրենց յատուկ ազնուականութեամբ» պաղարիւն կը մնան եղեր ... Ջէ՞ք յուզուիր այս Թուրք «ազնուականութեան» վրայ . .

Ու դեռ բազմաթիւ սուտեր.

Բայց, երեւի անօգուտ նկատուած է այս գործելակերպը, ու ահա նոր երգ կ'երգուի.

Դժգոհ Ֆրանս. պատուիրակին խօսքերէն, եւ 1921ի դաշնագրին շուրջ բանակցութեանց ակնարկէն, Թուրք մամուլը անկախութենէ կը ճառէ արդէն:

«Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը, կ'ըսէ «Գուրուն», չեն ուզեր Սուրիոյ հոգատարութիւնը եւ Ֆրանսա իրաւունք չունի Սուրիոյ փոխանցելու իր իշխանութիւնը, առանց բուն տիրոջ հաւանութիւնը առնելու»:

Իսկ ուրիշ թղթակցութեան մը մէջ, նոյն թերթը կ'ըսէ դեռ.

«Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը յուզումով կը սպասեն այն բանակցութեանց արդիւնքին, որոնց ձեռնարկած է մեր կառավարութիւնը: Բոլոր Թուրքերը համաձայն են թէ սպառնալու է: Այսպէս, որոշած են չմասնակցիլ Սուրիոյ երեսփոխանական ընտրութեանց, որոնք պիտի ըլլան այս օրերս: Այս տեսակէտով Թուրքերուն հետ միասին են նաեւ Ալեւիները եւ Հայերը»:

Ափսոս, որ մոռցուած է վաթանտաշը:

Մի զարմանաք, եթէ վաղը Հայերու անունով դիմումներ ալ կատարուին Էնկիւրի, խնդրելու համար Էնկիւրիի բարձր հովանաւորութիւնը ...

Ու արդէն Անթաքիոյ «Սօն Փօսթա»յի թղթակիցը չի՞ գրեր այնքան գուրգուրանքով նախկին վաթանտաշներու մասին.

«Ձեզի հաղորդած էի թէ նահանգին մէջ բնակող մեր նախկին հայրենակից Հայերն ալ մեզի նման կը խորհին ինքնավարութեան, աւելի ճիշդ պարզապէս մայր հայրենիքին միացնելու խնդրին մէջ»:

Այս «իրողութիւնը» կը հաղորդէ» թղթակիցը, բայց աւա՜ղ, կ'աւելցնէ թէ՝

«Քանի մը օրէ ի վեր հոս երեւան եկան սա ծանօթ դաշնակ քոմիթէին գործակալները: Արդեօք հոս եկած են այն հաւանականութեամբ թէ օր մը հանրաքուէ՞ կը կատարուի: Չենք գիտեր. ամէն պարագայի սկսած են հակաքարոզութիւն կատարել Հայերու մէջ: Ու սակայն զիրենք լսող ականջ չեն գտներ»:

Ի՛նչ գեղեցիկ երազ եւ ի՛նչ անպիտան խանդաղիչնե՛ր ...

Բարեբախտաբար սակայն «զիրենք լսող ականջ չեն գտներ» եղեր ... Ի՛նչ լաւ:

Այսպէս ուրեմն. Թուրքերը կ'ուզեն սանճագը կցել պարզապէս «Մայր հայրենիքին», Թուրքիոյ, այսինքն, իրենց հետ քաշելով Հայերն ալ.

Արդ, Հայը հաճուանքով ողջունեց Սուրիոյ անկախութիւնը. նախ՝ իբրեւ ժողովուրդ մը որ Թրքական բարբարոսութիւններէ ետք, ապաւէն ու ապահովութիւն գտաւ Սուրիոյ ափերուն եւ հիւրընկալ ժողովուրդին կողմէ, եւ յետոյ, իբրեւ ժողովուրդ մը որ կը հրճուի ամէն անգամ որ բռնութեան շղթաներու տակ հեծող ժողովուրդներ կ'ազատագրուին.

Հայը գոհ է, ուրախ եւ երջանիկ Սուրիոյ նորագտ հանրապետութեան մէջ, ուր ապահով կեանք ունի եւ քաղաքացիական ազատ իրաւունքներ:

Ու կասկած չկայ, որ սուրիահայութեան քաղաքացիական գիտակցութեան եւ իր անայլայլ բարեկամութեան առջեւ Թրքական սադրանքները դատապարտուած են ձախողանքի՝.

Հայ ժողովուրդը կը ճանչնայ իր բարեկամները:

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Դրամի եւ վարկի պակասը այս երկրին գլխաւոր ցաւն է: Ամենամեծ դժբախտութիւններէն մին է, ու այդ դժուարութեան կը բախի ան, անխուսափելիօրէն որ եւ է նպատակի իրագործման առթիւ:

Դաստիարակչական գործը պիտի չխուսափէր անշուշտ այդ դժուարութենէն: Երկիրը մեծ թիւով դպրոցական շէնքերու պէտք ունի: Կը պակսի դրամը: Ի գին շատ մը զոհողութիւններու, Լեհաստան հիմնեց որոշ թիւով դպրոցներ: Շինարարական այդ գործը կասած է գրեթէ վերջերս, տնտեսական տագնապին աւելի եւս ծանրանալուն հետեւանքով:

Լեհաստան երբ վերստացաւ իր պետական անկախութիւնը, Հանրային կրթութիւնը խեղճ վիճակ մը կը ներկայացնէր: Ոչինչ ունէր նախաձեռնի

Ու այս տխուր իրողութիւնը դառնութեամբ համակած էր լեհ հոգիները: Դառնութիւն մը որ աւելի կը սաստկանար, երբ անոնք, Լեհերը, կը սորվէին իրենց պատմութենէն թէ՝ Լեհաստան Եւրոպայի առաջին երկիրը եղած է որ ունեցած է Հանրային կրթութեան իր նախարարութիւնը, 140 տարի առաջ, դեռ բաժան-բաժան չեղած:

Ու պատմական այդ վերյիշումն էր որ կ'առաջնորդէր, կ'ոգեւորէր ու խանդավառ գործի կը մղէր յետպատերազմեան անկախ Լեհաստանի լեհ վարիչները

Գերագոյն ճիգերով գործի լծուեցան անոնք. ճիգ՝ որուն կրնամ անձնական վկայութիւնս ալ բերել:

Խումբերով կուգային անոնք. լեհ ուսանողները, ուսուցիչները եւ ուսուցչուհիները Ժընեւ, կատարելագործուելու համար համալսարանին զանազան փաքիւլթէներուն եւ Ժան Ժագ Ռուսոյի հիմնարկութեան մէջ:

Կուգային անոնք ի կատարելութիւն իրենց վսեմ արուեստին, մանկավարժութեան արուեստին, հետեւելով Քլափարէտի, Պովէի, Ֆէռիէրի, Փիոժէի եւ Տէօբլոռի նման միջազգային հեղինակութեանց հոգեբանական եւ մանկավարժական դասընթացքներուն:

Կրօնական երկիր մըն է Լեհաստան: Հռոմէական կաթոլիկ է մեծ մասը բնակչութեան: Ու գրեթէ տարակարծութիւն չկայ կրօնի ուսուցման համար: Պարտաւորիչ է ան թէ նախակրթարանին, թէ երկրորդականին մէջ:

Փոքրամասնութիւնները — յոյն կաթոլիկ, ուղղափառ, հրեայ, ամէնչեւ իսկ քանի մը հազար Հայերը, իրաւունք ունին իրենց կրօնին ուսուցումը պահանջելու, կը բաւէ որ դասարանին մէջ 12 Հայ կամ Իսլամ գտնուի.

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է եւ ձրի: Կը սկսի 7 տարեկանին: Կ'աւարտի 14ին: Ու գրեթէ բոլոր նախակրթարանները պետական են:

Իսկ մասնաւոր երկրորդականներու թիւը կը հաւասարի պետականին:

Դպրոցին նպատակն է պատրաստել գործունեայ, օգտակար եւ հայրենասէր քաղաքացիներ:

Ուրեմն, տղան կը դաստիարակուի պետութեան համար, պետութենէն թելադրուած ուղղութեամբ:

Բայց, զգալի է նաեւ ծնողքին ազդեցութիւնը: Տասնըհինգ օրը անգամ մը, ծնողքներու պատուիրակութիւն մը ժողովի կը նստի տնօրէնի եւ ուսուցիչներու հետ, վիճաբանելու համար դպրոցի վերաբերեալ հարցերու շուրջ:

Միջազգայնական գաղափարներու քարոզչութիւնը արգելքի ենթակայ է, դպրոցներէն ներս: Ու օրինակելի, նախանձելի են լեհ ուսուցիչները, իրենց ազգասիրական եւ հայրենասիրական շունչին համար:

Դպրոցէն դուրս, եւ դպրոցին օժանդակ՝ կան սկաուտական, Կ. Խաչի տղոց կազմակերպութիւնները, կան գիշերային դասընթացքները: Ու կան աշխատանքի կայանները՝ բացօթեայ աշխատանքներու եւ կարգապահական վարժութիւններու համար:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

Երկրին վեհապետն է որ կրթական գործին ընդհանուր տնօրէնութիւնը ձեռքին մէջ առած է: Կ'ոգեւորուի անով: Կը ներշնչուի անով:

Ու այդ գործին մէջ, ամէնէն աւելի եւ մասնաւորապէս ազգային դաստիարակութեան ծրագիրն է որ զինքը կը զբաղեցնէ:

Գիտի հարցնէք թէ ինչո՞ւ Թագաւորը այդքան մեծ ուշադրութիւն եւ կարեւորութիւն կ'ընծայէ ազգային դաստիարակութեան գործին:

Ահա շատ պարզ եւ հասկնալի պատճառը որ, ըստ վեհապետին, էական ու կենսական պահանջ մըն է, ազգի մը համար, լաւ ուսուցում մը ունենալ:

Լաւ ուսուցումի մը հիմնական բաղկացուցիչ կէտերը պէտք է ըլլալ կրթութիւնը եւ դաստիարակութիւնը, պէտք է որ իրականութեան վրայ հիմնուած ըլլան:

Որքան կարելի է, քիչ գիրք տրամադրել տղուն: Ուսուցումը ըլլայ ուղղակի, անմիջական: Ապրուած բաներ ուսանելի անոր»

Ուսուցման իբր բնական հիմք առնել ազգային աշխարհագրութիւնը եւ ազգային պատմութիւնը

Նոր սերունդը պէտք է ճանչնայ իր հայրենիքը, ինչպէս նաեւ իր ազգային պատմութիւնը կարելի բոլոր մանրամասնութիւններով:

Վերապահա՞ն կը գտնէք այս ուսուցումը: Համբերութի՛ւն: Ռումանացի նոր սերունդը կը սորվի հող մշակել եւ ծառ տնկել:

Թագաւորը հիմնած է, իր իսկ նախաձեռնութեամբ, Նոր սերունդին դաստիարակութեան օֆիսը, սահմանուած հասցնելու սերունդներ՝ որոնք գիտակցին թէ պարտականութիւններ ունին հայրենիքին, կրօնին եւ վեհապետին հանդէպ:

«Stroja Tsarii» ժամանցի սահմանուած հիմնարկութիւն մը չէ: Ու անոր նպատակը լոկ մարմիններ կրթել չէ. Կամ չէ վայր մը, ուր կը փութայ պատանին կամ երիտասարդը հաճելի զբօսանքներու սիրոյն:

Այս հիմնարկութիւնը կը հետապնդէ «երիտասարդացման» գործը: Երիտասարդացում մը՝ որ թափանցէ բովանդակ ռումէն ժողովուրդին երակներէն ներս:

Ինչպէս կը յայտարարէ վեհապետը «հաւատք մըն է, [illegible] մըն է» ան.

Stroja Tsarii իր ծրագրին հիման վրայ կը պահանջէ որ նոր սերունդը ունենայ պաշտամունքը իր ազգային հերոսներուն եւ աւանդութիւններուն: Կրթէ մարմինը: Եւ ստանայ բարոյական, քաղաքացիական եւ կրօնական դաստիարակութիւն:

Այս պէտք է ըլլայ, ըստ Թագաւորին, ռումէն նոր սերունդին վերականգնումի, վերելքի ուղին: Ու նոր սերունդը պարտի ինքզինքը անընդհատ պատրաստ զգալ:

Հակառակ որոշ տարակարծութեանց, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի կրօնի ուսուցման:

Դպրոցը պէտք է նկարագիրներ կերտէ: Իսկ ուսուցիչը առանձին չի հասնիր այդ գործին: Ծնողքին աջակցութիւնը անզօր է: Այս տրամադրութեամբ է որ, «Ռումանիոյ մէջ», քահանան ուսուցչին օժանդակը կը հանդիսանայ, նոր սերունդին դաստիարակչական գործին մէջ:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԵՐԷԿՈՒԱՆ ԵՒ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՈՐԲԵՐԸ

Մեծ պատերազմը լրանալէն, հայ ազգին ամենամեծ ցաւերէն մին կը կազմէին իր տասնեակ հազարներով անտէր որբերը:

Շուտով Միութիւններ կազմուեցան, որբանոցներ հիմնուեցան նպատակ ունենալով պատսպարել որբերը մատակարարելով անոնց լաւ սնունդ, տաքուկ հագուստներ, ուսում, կրթութիւն եւ քիչ մըն ալ ... ժպիտ

Սոյն հաստատութեանց գլուխը գտնուած անձերը աշխատեցան անշահախնդիր կերպով, յաճախ իրենց գրպաններէն ծախսելով, օգտակար ըլլալ մեր որբերուն: Ճաշերու առեն լաւագոյն պատառները սահմանուեցան որբերուն: Սարքուեցան հանդէսներ նպատակ ունենալով մոռցնել մեր որբերուն իրենց անցեալ դժբախտութիւնները, եւ անոնց դառնացած դէմքերուն վրայ պուտ մը ժպիտ կաթեցնելու համար:

Անցան տարիներ: Այդ հաստատութիւններէն մէկ քանին տրամադրեցին թէ որբը մը կը մեծնայ եւ կրնայ ամէն մարդու պէս իր կեանքը շահիլ, ու հետզհետէ փակեցին որբանոցները: Իսկ ցանցառ թիւով հաստատութիւններ յամառեցան բաց մնալ

Ասոնցմէ մէկուն վարչական կազմը օր մը ժողով մը գումարեց: Ժողովին նախագահը հաստատութեան բաց մնալու որոշումը արդարացնելու նպատակաւ հետեւեալ ճառը խօսեցաւ.

«Յարգելի տիկիններ եւ պարոններ, մեզի կը հարցնեն թէ ինչո՞ւ շատ մը որբանոցներու պէս մենք ալ չենք գոցե՛ր որբեր պատսպարելու սահմանուած մեր հաստատութիւնը, քանի որ օրէ օր որբերու թիւը կը պակսի: Մենք կը պատասխանենք.— Դարերը կը փոխուին, աշխարհ կը յեղաշրջուի Որբ կը նշանակէ ծնողքը կորսնցուցած մէկը, եւ անձ մը կարելի է որբ նկատել մինչեւ իր մահը: Մեր նպատակը որբ պահել է եւ մենք որոշած ենք բաց պահել մեր հաստատութիւնը մինչեւ վերջին որբը: Միայն թէ որոշած ենք բարեփոխել մեր ծրագիրը

Այսպէս մինչեւ հիմա մենք որբերը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հայկական բանակը, 1919 տարւոյ ճիշդ յունիս 6ին, հետեւակազօրքի եւ հեծելազօրքի փոքրաթիւ ուժերով, Տիատինի շրջանին մէջ Համա լեռան հիւսիս արեւելեան կողմէն սահմանը անցեր էր: Ու յաջորդ օրը, Քիւչիւքճիանի Թուրք պահականոցներուն վրայ յարձակեր էին ... Բայց ամբողջովին ետ մղուեր էին:

Անկէ յետոյ, արիւնոտ դէպքեր հետեւեալ կերպով իրարու յաջորդեր էին:

5 յուլիսին հայկական հետեւակազօրաց բաժին մը, որ զօրացած էր հեծելազօրքով, Սարը Պըլքի վրայ էր յարձակած, բայց, բուռն բախումի մը իբրեւ հետեւանք, ետ քաշուած էր:

11 յուլիսին Հայ ուժերը, աւելի զօրացած, նոյն յարձակումը կրկնած էին, բայց կրկին որ եւ է արդիւնք ձեռք չէին ձգած:

Մինչ այդ դէպքերը տեղի կ'ունենային, Հայերը Կարսի ու Սարըղամիշի շրջակայքը ձերբակալեր էին Թուրքերու եւ Իսլամներու ազդեցիկ անձերը: Որպէս «պատերազմական պիտոյք»՝ բոլոր ձիերը, կառքերը, կենդանիները եւ արմտիքները գրաւեր էին ... Ու յետոյ՝ այդ խեղճերը անվերադարձօրէն դրկեր էին արիւնոտ ճամբաներ՝ «պատերազմական պատճառներով այլ տեղ կը փոխադրենք» ըսելով: Կարսի ու Սարըղամիշի ժողովուրդը սարսափի էր մատնուած: Ժողովուրդին կարեւոր մէկ մասը, բարձրանալով Ալլահէքպէր լեռը, հոն հոն պահուըտած ու կեանքն էր փրկած: Իսկ Նախիջեւանի, Զանգեզուրի եւ Տարէքէզի (Դարալագեազ) Թուրքերը, իրենց բոլոր ապրանքները լքելով, ստիպուեր էին ապաստանիլ շրջակայ լեռները

Հայկական բանակը, յառաջընթաց շարժումի սկսելէ առաջ, ուզեր էր այդ շրջանի Թուրք բնակչութիւնը ամբողջովին փճացնել: Չէթէներու միջոցաւ ամէն կողմ ջարդեր էր կատարած:

4—7ին յարձակումի ենթարկուած էին Աքչաքալէի պատկանող չորս գիւղեր: Գիւղի մը բնակչութիւնը ամբողջովին սուրէ անցընելէ վերջ, միւս երեք գիւղերուն բնակչութիւններէն անոնք որ զէնք բռնելու ընդունակ էին 60 առ 100 սպաննած էին: Իսկ մնացածին կինն ու աղջիկները տանելով տարեր էին:

Քըզըլհամամլը եւ Քաղըզմանի (Կաղզուան) գիւղերուն վրայ յարձակած էին թնդանօթներով եւ մեքենական զէներով զինուած ջոկատներ, բնակչութեան մէկ մասը ջարդած ու բնաջնջած էին ու ապրանքներնին ալ ամբողջովին աւարի առած:

5—7ին Կաղզուանի աչքառու անձերէն, Մուսթաֆա էֆէնտի զատէ Ալլամ պէյն ու կինը, ինչպէս նաեւ Իսմայիլ էֆէնտի զատէ Ահմէտ էֆէնտին ձերբակալուած էին՝ Կարսի ու Կաղզուանի միջեւ գտնուող հայ պահականոցի շինութեան կողմէ, տարուած են Վէրխայի ձորերը, եւ, սպաննուելէ վերջ, նետուած էին պղտոտային մէջտեղը:

Այս զարհուրելի դէպքին ականատես Թուրքերէն ու Իսլամներէն շատեր, սարսափած, լեռներն էին ապաստանած:

Երեւանի, Կարսի եւ Կաղզուանի շրջաններուն Թուրքերը, հասկնալով այլ եւս որ իրենց կեանքը մեծ վտանգի մը ենթակայ է, հեռացած էին իրենց երկրէն: Հազար դժուարութիւններով սահմանը անցած ապաստանած էին Թուրք հողը

10—7ին (միշտ նոյն տարին) հայ ջոկատ մը, որ Գաչքօյը գրաւած էր, Արմուտլուի շրջակայ բարձունքները սկսեր էր ամրացնել:

Երեք օր վերջ, Ջիւրիւքլէր, Կեյթաւի, Արմուտլու, Գաչքօյ անուն Թուրք գիւղերը ամբողջովին աւարի տրուած ու աւերուած էին, ու հրացանի բռնուած էին այն բնակիչները, որոնք բռնուած էին:

Դարձեալ նոյն օրերու, Նախիջեւանի եւ Շարուրի շրջանները, հայ զօրաբաժիններու կողմէ յարձակում գործուած էր 45 Թուրք եւ Իսլամ գիւղերու վրայ, կրակի տրուած էին այն գիւղերը, որոնք երկաթուղիին վրայ կը գտնուէին, ու զրահապատ շոգեկառքերէն ալ կրակ բացուած էր բնակչութեան վրայ:

Արասի (Արաքս) շրջանը գտնուող հայ զօրախումբերուն հրահանգ էր տրուած այդ շրջանի բոլոր Թուրքերն ու Իսլամները գետը նետել:

Քարաքուրտի շրջակայ գիւղերու բնակչութիւնը, փրկելու համար իր կեանքը, ուզած էր լեռները ապաստանիլ: Բայց, հայ ջոկատները, հասնելով անոնց ետեւէն, զանոնք հալածուցած էին գնդացիրի կրակին ներքեւ:

Բոլոր այս դառն լուրերը, Արեւելեան Նահանգներու բնակչութիւնը յուզումի ու մտահոգութեան մատնելէ վերջ, Էնկիւրի՝ Ազգ. Մեծ Ժողովին ու կառավարութեան մօտ արձագանգ էին գտած: Ու դիմաւորուած էին խոր կսկիծով մը:

Ձեռք առնուած էին զանազան միջոցներ, Հայերը արդարութեան ու խղճահարութեան մղելու համար: Բայց, այդ միջոցներէն ոչ մէկը արդիւնք տուած էր: Թուրքերուն վրայ ի գործ դրուած կոտորածը իր սահմանները աւելի լայնցուցած էր: Անոնք գրաւած էին նոյն իսկ Օլթիի ամբողջ շրջանը՝ այդտեղ կազմուող Թուրք վարչութիւնը անդամահատելու եւ տեղւոյս Թուրքերը ամբողջովին բնաջնջելու համար: Ազգային Մեծ Ժողովը այլ եւս չէր կրցած հանդուրժել այս ոճրագործութեանց: Արտաքին գործավարութեան միջոցով վերջնագիր մը դրկած էր Հայկական Հանրապետութեան:

Հայերը, որոնք մէկ կողմէ կը քաջալերուէին Համաձայնական պետութեանց կողմէ, եւ միւս կողմէ մղում կը ստանային Տամատ Ֆէրիտ փաշայի կառավարութենէն, Էնկիւրիէն ուղարկուած այս վերջնագրին տըւած էին յանդուգն պատասխան մը. Ու, իրենց շարժումներով, այլ եւս արժանի դարձած էին ամէն տեսակ պատիժի:

Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութիւնը, 15րդ զօրաբանակի հրամանատար Քեազըմ Քարապէքիր փաշան Արեւելեան ճակատի հրամանատար կարգած եւ հրամայած էր որ այդ շրջանին մէջ զօրաշարժ կատարուի

Բանակը, մեծ կանոնաւորութեամբ, անմիջապէս լրացուցած էր զօրաշարժը: Քէօթէքի եւ Գարտաղի շրջանին մէջ մեծ ուժ մը համախմբուած էր

(8)

(Թամ - Միւլիէր)

...ուսանք, հիմա անոնք պէտք է որ ...նային Մինչեւ հիմա լաւագոյն ...ատաները սահմանեցինք անոնց ...ամ հայ ազգը այնպէս կը կարծէր), ...ա մենք պէտք է ունենք ամէնայա ...րակութիւնը եւ լաւագոյն պատուա...ր նոյն իսկ եթէ այդ պատճառաւ ...րպութիւնք որբերը անօթի ձգել: ...պէսով անոնք չարքաշ կեանքի ...րտուած կ'ըլլան:

...նչպէս ասկէ առաջ, հիմա ալ պէտք ...որ որբերու անունով հանդէսներ ...րբեր, որոնց հասոյթը փոխանակ ...անոնց սահմանելու՝ պէտք է մեղի ...ն է, եւ այդ հանդէսներու միջոցին ...րան բաց գեղարուեստական ներկայացումներով՝ մեր 60ը անցուկ ան...ներուն հաճոյք պատճառելով: Եւ ...ոյնք թէ այսչափ տարուան մեր ...ռուէր աշխատութենէն վերջ այս...պէսիկ վարձատրութեան մը ար...նք ենք,— որով կեցցեն որբերը»: ...ա խօսքերուն վրայ ներկայ քանի ...երուկներ սկսան խայտալ եւ ձեռ...նին չփել:

Ցանկարծ դրան առջեւ պառաւ...րինս յուղի եղան, դուռը չոնդալից ...գուեցաւ եւ ոստիկանական դէմքեր ...րս խուժեցին գոռալով. «Այդը հա...ր կը պահանջէ եւ թոյլ չի տար, որ ...երու անունը շահագործէք ձեր..., ...րս կորսուեցէք»: Ժողովականնե...ը տոքի ելան եւ պոռացին. «Մենք ...րդու հաշիւ չենք տար, մենք ինք...ուխ կը գործենք»: Ասոր վրայ ...ոնակութիւն մը յառաջ եկաւ, ...եղներ բարձրացան, աթոռներ ...ան թռչտիլ... երբ աղմուկէն ար...նցայ. հարցուցի ես ինծի.— Երա՞զ ...Ո՞րքան պիտի ուզէի Ս. Ծահա...ի սփս բանալ.— Ա՛խ, ինչ լաւ որ ե...այ կը Ակսոս, երազ չէր, իրակա...թեան դէմ հոգեկան զառնութիւնս ...որ այս պատկերը վը առեղծէր ...ոգիս մէջ:

Ք. ԺԳՏՈՒՆԻ

Օրինակ առէք

Ցարգելի յօդուածագիր մը մեղքեր... կը գրէր տաղանդաւոր ծաղրանկարիչ Մախոխեանի յոբելեանը կատարելու մասին եւ այդ առթիւ կը յիշէր միջադէպ մը որ տեղի ունեցած է նախկին փայտեր մէկ այցելութեան առթիւ:

Նոր Ալվարդանոյցին ամէն նկատում ու զգացում անտեսելով կրնար Թուրքերէն խօսիլ նախկին սուլթանին հետ ...ելի հաճոյակատար երեւնալու եւ քանի մը նկար ծախելու հաւանականութեամբ, ինչպէս ըրին շատեր եւ կ'ընեն այսօր տակաւին: Բայց ինք որոշ, զգացումի, դատողութեան եւ նկարագրի տէր, մինչեւ ծան առջին ցաւը իր սեփական ցաւին, իր ...թաուած եղբայրներուն սուգին հետ խառնած, այդպէսով իր արհամարհանքը եւ զզուանքը յայտնած է- ղաւ բարբարոս պետութեան մը երբեմնի ներկայացուցիչին:

Ասկէ աւելի պէտք բարոյական պատիւ տրուած պիտի չըլլար հայ...ա անոնց, որ Հայու աշխատանքով ու ջանքով պետութիւն պահելէ վերջ, յանդգնեցան բնաջնջել մեզ վայրագօրէն

Որքան բարոյական օրինակ նոյնպէս մեր կարգ մը սմեղութիւններուն, որոնց երէկը մոռցած, իրենց սիրելիներուն ...րթաուածի պատկերը դեռ աչքերնուն առջեւ, ոտնակոխ ըրած ազգին պատիւն ու արժանապատուութիւնը, կը քծնին ու կը սողոսկին Գազը Ալիի ներկայացուցիչներուն առջեւ, առանց անդրադառնալու որ այդ բնաւ արդիւնք մը չէ եղած, ինչպէս անցեալին, նոյնպէս ներկայիս, որ ալ աւելի սրէն անոնք իրենց ախորժակը կողոպտելու համար մեր ազգը, հալածելու, սարկացնելու եւ թրքացնելու համար ինչ որ մնացած է կարմիր ջարդերէն, ճերմակ ջարդով վերջացնելու համար մնացորդացը մեր ցեղին:

Կը լսենք ու կը կարդանք Պոլսոյ մէջ սարքուած խաղերը, օր ցերեկով պաշտօնական կողոպուտէն սկսեալ անհատնում «լքեալ գոյքեր» իւրացումը մինչեւ պաշտպանական շէնքերու, — գերեզմաններու եւ հողերու գրաւումը:

Եւ ասոնց կողքին դեռ նորանոր գրգռութիւններ ու հրճիգութիւններ, այժմ ալ, Սուրիոյ հայութեան դէ...ն:

Բայց արդէն ե՞րբ բարիք ցանած է Թուրքը:

Մեծ արուեստագէտին ու նկարչին հոգիի բարձրութենէն օրինակ առնենք, չտարածելու եւ գործածելու համար գէթ այն լեզուն որ մեր հոգին կ'առողնէ, յիշել տալով այն չարիքը որ մեր մազերն անգամ փուշ փուշ կ'ընէ:

Կեցցէ՛ արուեստագէտը եւ կ'արժէ որ իր յոբելեանին ձեռնարկուի փութով, թէ իր արուեստի արժանիքին թէ իր վեհ հոգիին ի պատիւ, օրինակ նանե՛ կարգ մը մտաւորականներու.

ՄԷՆ - ՍԷ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Դաշնակցութեան Օրը»

ՎԻԷՆ, 26 հոկտ. (Ցառաջ) — Կիրակի կէս օրէն վերջ մենք ալ տօնեցինք Հ. Յ. Դ. օրը, Վիէնի Մէրքիւր կաթոլիկ սրահին մէջ: Սրահը լեցուած էր գրեթէ եւ բազմութեան հա...յ [illegible] կը կազմէին

Հանդէսին իբրեւ առաջին մաս, պատկերի ձեւով ներկայացուեցաւ ընկ. Ա. Ահարոնեանի «Ուխտաւորը», գրուած Գեւոյի եւ իր խումբի յիշատակին: Դերերը կատարեցին ընկերներ Յ. Մաթոսեան եւ Մ. Կարապետեան յաջող կերպով: Մթութեան մէջ փոքրիկ լոյսի մը նշոյլին տակ, լուռ եւ երկիւղած ունկնդրեցին հանդիսականները: Առաջին անգամն էր որ կը հանուէր այս՝ Վիէնի մէջ:

Ցետոյ ընկ. Ս. Գալուստեան հանդէսը բացաւ քանի մը պատշաճ խօսքերով օրուան մասին: Իբրեւ բացման երգ, խումբ մը ընկերներ երգեցին «Մշակ բանուորք», որ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ հանդիսականներէն:

Օրուան բանախօսն էր ընկ. Շ. Միսաքեան, որ խօսեցաւ մէկ ժամ, իր նիւթը բաժնելով երեք մասի.

Ա.— Ընկերը համառօտակի յիշեց Դաշնակցութեան 46 տարուան պատմութեան ընթացքին անոր ցոյց տըւած կորովի պայքարը բռնակալութեան դէմ, անընկճելի կամքն ու հաւատքը հայրենիքի ազատագրութեան համար, եւ վճռականութեան ոգին որ եւ է խնդրի մը գործադրութեան ժամանակ:

Բ.— Դասախօսական ձեւով մասնաւորաբար ցոյց տուաւ մեր փոքրիկ հայրենիքէն խլուած հողերը, անոնց տարածութիւնը, բնակչութեան թիւը, Հայերու եւ ուրիշ ազգերու հետ բաղդատութեան դնելով: Այսպէս պարզեց մեծ անիրաւութիւնը, որ կատարուած է հանդէպ մեզի:

Գ.— Խօսեցաւ նոյնպէս Իսքէնտէրունի նահանգին շուրջ բացուած պայքարին մասին: Ներկայիս Թուրքերը ամէն ջանք կը թափեն, իրենցիրենց մեծամասնութիւն ներկայացնելով այդ նահանգին համար ինքնավարութիւն կը պահանջեն, անշուշտ թրքական նահանգ մը դարձնելու համար: Տուաւ այդ շրջանին մէջ բնակող ազգերուն թիւը, ու տեսնուեցաւ թէ ի՛նչ կ'արժէ Թուրք բնակչութեան մեծամասնութեան առասպելը:

Հանդիսականները լարուած ուշադրութեամբ մտիկ ըրին ընկերոջ հետաքրքրական բանախօսութիւնը, որ վերջացաւ ծափերու տակ:

Արտասանեցին ընկ. Մ. Կարապետեան՝ Դաշնակցութեան մասին գրուածք մը՝ Հայորդիի կողմէ (Ցառաջէն առնուած), Օր. Վարսենիկ Նալպանտեան՝ Վարուժանի «Երէցկնոջ գրչովս», Ուղունեան՝ գեղեցիկ կըտոր մը եւ փոքրիկն Սիրվարդ Մախասեան՝ Ե. Զարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանը»: Բոլորն ալ հանդիսականներուն կողմէ վարձատրուեցան ծափահարութեամբ, մանաւանդ վերջինս, հակառակ անոր որ առաջին անգամն էր որ բեմ կ'ելլէր: Իրեն եղած ծափերուն որոտումը շուարեցուց զինքը, վայրկեան մը անակնկալի գալով:

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 6ի մօտ, «Կռուեցէք տղերք» խմբերգով:

Գալ - Աղբիւր

ԿԱՐՄԻՐ - ԿԱՊՈՅՏ ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

Նուէր հայ օրիորդներուն

ԼԻՈՆ.— Ծաղկեփունջ մը հայկական եռագոյնի խորհրդանշող գոյներով:

Այս միջոցին շատ մը Ֆրանսուհիներ իրենց կուրծքերը սկսած են զարդարել ազգային դրօշի գոյներով, կարմիր, ճերմակ ու կապոյտ, ըլլան անոնք ժապաւէնի երիզներով կամ վարդի թերթիկներով կամ մանիշակ կազմուած փոքր փունջով մը:

Ո՛վ կրնայ ըլլալ սա մէկը որ վարդի երեք թերթիկները քով քովի բերուած փունջով մը զարդարած է իր կուրծքը: Այդ փունջը կը ներկայացնէ հայկական դրօշը: Արդեօք Հա՞յ է ։ Հայու ալ չի նմանիր: Հանրակառքը տրտադրէն կը սուրայ, ամէն կայան՝ [illegible] Ամէն անգամ հանրակառքը կենալուն՝ սիրտս դող կ'ելլէ, մտածելով որ դէմս նստող ճամբորդը պիտի վար իջնէ.

Ցանկարծ կը մտածեմ,— պէտք է հարցնեմ թէ արդեօք գիտէ՞ որ այդ երեք գոյները խորհուրդ մը կը մատ...: Գիտէ՞ որ ամբողջ ազգային բանակ մը մարմնչած եւ փառաւոր գրուագներ ձեռք բերած է այդ դրօշին ներքեւ: Եթէ գիտէ, Հայ ըլլալու է: Այն ատեն ամբողջ սրտովս պիտի ողջունեմ զինքը... Հանրակառքը միշտ կը սուրայ: Ճամբորդներ, անհատնում ճամբորդներ: Ոմանք կը խօսին, ոմանք կը կատակեն, ոմանք լուռ ու մունջ թերթ կը կարդան: Ո՛վ գիտէ խորհի որ տարագիր երիտասարդի մը հոգին է փոթորկեր, անցեալի դառն յիշատակներու խորհուրդներէն ալեկոծ. Կը խորհիմ շարունակ.— հարցնե՞լ թէ ոչ: Վերջապէս ինքզինքիս թոյլ կուտամ:

— Ներողութիւն օրիորդ, կը թոյլատրէ՞ք փոքր հարցում մը:

Ինքն ալ ինծի պէս կը կարմրի ու փոքր տատանումէ մը վերջ.

— Լաւ, ի՞նչ կ'ուզէք:

— Դուք Հա՞յ էք:

— Ոչ, Ֆրանսուհի եմ, ինչո՞ւ համար:

Իրեն բացատրեցի որ կուրծքին վըրայ դրած վարդի թերթիկները հայկական դրօշը կը խորհրդանշեն:

— Ուրեմն ձեր դրօշը երեք գոյներո՞վ է կազմուած:

— Այո, նոյն այդ երեք գոյներով:

— Որքան գեղեցիկ են, չէի գիտեր որ ձեր ազգային դրօշը խորհրդանշող փունջն է որ կը կրեմ: Եթէ այդպէս է, ասկէ վերջ բնաւ պիտի չըկորսնցնեմ ու միշտ պիտի պահեմ: Եւ ամէն անգամ տեսնելուս ձեր դրօշը, պիտի յիշեմ ձեզ» ըսելով ձեռքս սեղմեց եւ շուտ մը հանրակառքէն վար իջաւ գեղանի Ֆրանսուհին, արմանք զարմանքի մէջ ձգելով զիս:

Մ. Տէր Պետրոսեան

ՆՈՐ ՇԱՐՔ ՄԸՆ ԱԼ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ

Փրիժի Փարիզիէնի թղթակիցը Մոսկուայէն կը գրէ թէ կարմիր մայրաքաղաքին մէջ, ներկայիս, նոր ձերբակալութեանց մասին շրջան ընող զրոյցներէն զատ ուրիշ նորութիւն չկայ: Քամենեւի, Զինովիեւի եւ իր ընկերներուն գնդակահարութենէն ասդին, այդ զրոյցները շրջան կ'ընեն յամառութեամբ: Մամուլը անշուշտ բան չի գրեր այդ մասին: Այսուհանդերձ նոր կասկածելիներուն անունները բերնէ բերան կը պտտին: Այդ կասկածելիներուն մէջ կը գտնուին ծանօթ անձնաւորութիւններ, որոնցմէ յիշենք.

1. Սոքոլնիքով (Գրիգորի - Եաքովլեւիչ), բուն անունով Բրիլեան, Լոնտոնի նախկին խորհրդային դեսպանը:

Համայնավարութեան շարքերը մըտած է կանուխէն: Շրջանաւարտ Փարիզի Քաղաքային Գիտութեանց վարժարանէն: Անդամ՝ Պրէսթ - Լիթովսքի խորհրդային պատուիրակութեան, ստորագրած է 3 մարտ 1918ի դաշնագիրը: Վարած է նիւթական գործավարութիւնը,— մասնագէտ մըն է արդէն նիւթական հարցերու: Քանի մը տարիներ առաջ մեղադրուեցաւ իբրեւ «աջ թեքումի» հետեւորդ: Վերջին Զինովիեւեան դատին ժամանակ՝ իր անունն ալ յիշատակուեցաւ իբրեւ Սթալինի թշնամի: Սեպտեմբերէն ի վեր կը մնայ բանտը:

2 Ուգլանով (Նիքոլա Ալեքսանդրովիչ), աշխատանքի նախկին գործավարը: Համայնավարութեան շարքերը մտած է 1907ին: Մասնակցած է Փեթրոկրատի պաշտպանութեան 1919 ին, ընդդէմ Զոր. Եուտէնիչի, յետոյ Քրոնշթատի նաւաստիներուն ջախջախման, 1921ին: Ժամանակ մը Լէնինկրատի, ապա Մոսկուայի կոմկուսի քարտուղար: Կը պատկանէր «բանուորական ընդդիմադիր» խմբակին, որուն բանաձեւն էր՝ «գործարանը բանուորներուն», մինչ պետութեան բանաձեւն էր՝ «գործարանը պետութեան»: Այս խմբակին մէջ (որ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէր ատեն մը), անուն հանած էր նաեւ Տիկ. Քոլոնթայ, այժմ խորհ. դեսպանուհի ի Շուէտ: Ուգլանով յետոյ կապուեցաւ աջ ընդդիմադիրներուն,— Ռիքովի, Պուխարինի, Թոմսքիի):

3. Սերեբրիակով (Լէոնիդ Պետրովիչ), հաղորդակցութեանց նախկին փոխ - գործավար, կուսակցութեան շարքերը մտած կանուխէն: Իբրեւ բանուոր՝ նախ աշխատած է մետաղագործութեան մէջ: Ցարական շրջանին բազմիցս ձերբակալուած եւ աքսորուած Սիպերիա: Իբրեւ տրոցկիստ, կուսակցութենէն արտաքսուած 1927ին, բայց 1929ին մեղայագիր մը գրելով կուսակցութեան մէջ վերընդունուած 1930ին Այս վերջին տարիներուն կը վարէր հաղորդակցութեանց գործավարութիւնը:

4. Տիկին Սերեբրիակովա, ամուսնալուծեալ կինը նախորդին: Ցետոյ ամուսնացած՝ Սոքոլնիքովի հետ, որուն ընկերացաւ Լոնտոն, իբրեւ խորհրդային դեսպանուհի Հրատարակած է շարք մը պատկերներ անգլիական կեանքէն, այդ գրութեանց մէջ աշխատելով ծիծաղելի դարձնել Անգլիոյ քաղքենի դասակարգին աւանդութիւնները եւ սովորութիւնները: Իր գիրքը խիստ քննադատութեան մը արժանացաւ Լոնտոնի մէջ: Այժմ կը մեղադրուի իր նախորդ երկու ամուսիններուն յանցանքով:

5. Արկուս, ծանօթ տրոցկիստ, պետական դրամատան ամենամեծ պաշտօնեաներէն մին, որ մեղադրուած է թէ, օգտուելով իր դիրքէն, ի հաշիւ տրոցկիստներուն, արտասահմանի մէջ մեծ քանակութեամբ ոսկի եւ օտար թղթադրամ պահ դրած է:

6. Փութնա, զօրաբանակի հրամանատար, զինուորական կցորդ Լոնտոնի մէջ, գործակիցը Տրոցկիի՝ երբ այս վերջինը կը գտնուէր պատերազմական գործավարութեան գլուխը: Ձերբակալուած ռուսական սահմանագլուխին վրայ, երբ կը վերադառնար Լոնտոնէն

Այս ցանկին վրայ աւելցնել նաեւ Ռատէկը եւ Փիաթակովը: Առաջինը կը մեղադրուի Սոքոլնիքովի կատարած խառնակութիւններուն հետեւանքով: Փիաթաքովի ձերբակալութիւնը մեծ ազդեցութիւն գործեց խորհրդային ճարտարարուեստական շրջանակներուն մէջ, ուր այնքան յարգուած էր: Լէնին զինք շատ կը գնահատէր. Մեռնելէ առաջ, զանիկա կը ներկայացնէր իբրեւ կոմունիստ կուսակցութեան ղեկավարութեան ամէնէն երիտասարդ եւ ամէնէն փայլուն անդամը:

Վերջապէս յիշենք նաեւ Ռայխաքին, որ խմբագրապետն է «Իզվեստիա»ի Մոսկուայի: Այժմ բանտարկուած: «Զարմանալի թերթ մըն է այս պարբերականը, տարի մը առաջ ալ ձերբակալուեցաւ նախորդ խմբագրապետը, Լուկինանով):

Ուկրանիոյ եւս կը հեծէ նոյն տըխուր կասկածին ծանրութեան տակ: Կատարուած են բազմաթիւ ձերբակալութիւններ, կուսակցական, զինուորական թէ վարչական ասպարէզներու մէջ: Այսպէս, բանտարկուած է Ուկրանիոյ գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահը, ինչպէս եւ շատեր իր շրջապատէն: Ամբաստանուած են թէ դաւ մը սարքած էին Սթալինի թիկնապահին՝ Պաւլովի դէմ, Քիեւի մէջ, թէ յարաբերութիւն կը մշակէին Տրոցկիի, լեհական ու գերմանական շրջանակներու հետ: Ձերբակալուած բազմաթիւ բարձրաստիճան սպաներէն յիշենք Տուրովկի, Պրիմակով, Շմիթ:

Սովորական «համալկամէչով», դատախազը ասոնք կ'ամբաստանէ իբրեւ տրոցկիստ - նացիոնալիստ կամ աջ ու ձախ թեքումով:

Ասոնց դատավարութիւնը, այս ձեւով, կը կազմէ տեսակ մը շարունակութիւնը Զինովիեւի եւ ընկերներուն դատավարութեան:

Այս մեծ դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ցեղափոխութեան տարեդարձի հանդիսութիւններէն վերջ եւ խորհուրդներու համագումարէն առաջ, ուրեմն, 7—25 նոյեմբեր: Կ'ըսուի թէ դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ գաղտնի եւ միայն վըճիռն է որ պիտի յայտարարուի: Զինովիեւի եւ ընկերներուն դատավարութիւնը ծանր տպաւորութիւն գործած ըլլալով արտասահմանի, մանաւանդ Բ. Միջազգայինի մէջ, խորհրդային իշխանութիւնը կը խորհի ցուցադրական ձեւ չտալ այս անգամ եւ դատավարութիւնը կատարել լռիկ:

Այս դժբախտներուն ճակատագրին, անոնց դատավարութեան ձեւին եւ, ո՜վ գիտէ, անոնց դատավճիռին մասին վերջին խօսքն ըսելու համար, կը սպասուի որ Մոսկուա վերադառնայ Սթալին, այժմ ի Կովկաս:

ՕՐ. ԱՐԱՔՍԻ ՍՐՄԱՔԵՇԵԱՆ

Եւ

ԸՆԿ. ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

Ամուսնացած

Մարսէյլ

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Հրամանագիր օրէնք մը 14 օգոստ. 1936 թուակիր, կը հրահանգէ արհեստանոցի տէր բոլոր արհեստաւորներուն դիմել Սիթէի առեւտրական արձանագրութեանց բաժնին ի ձեռին ունենալով.

Ա.— Certificat d'artisanat մը, որ կը տրուի աշնտիքայի, քաղաքապետարանի կամ հարկահաւաքիանօրէնութեան կողմէ

Բ.— Արհեստաւորի յատուկ ինքնութեան թուղթի խնդրագրին ստացագիրը

Գ.— Ինքնութեան թուղթ:

Դ.— Գրել եւ ստորագրել երեք օրինակ հարցարանը, որ կը ստացուի վերոյիշեալ գրասենեակէն:

Կարեւոր է անուանաջնջում (radiation) առեւտրական արձանագրութեան, զոր ստացեցին Ունենալ ժամանակին, երբ արհեստանոցի տէր ստացական մը իր ինքնութեան թուղթը կանոնաւորել ուզէր:

Ե.— Դիմել մինչեւ նոյեմբեր 19:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ինթագրութիւնը իրական պատմութեան մը վերածուեցաւ, բերնէ բերան եւ փառնգաւոր զրոյց մը սկսաւ շըջան ընել Հարաւային Ամերիկայի դիխաւոր կեդրոններուն մէջ: Անգլիացի «հարիւրապետն» էր որ աշխատեցաւ արգիլել այդ տարաձայնութիւնները եւ յաջողեցաւ ջնջել տալ յածանաւերուն նկարագրութիւնը Հարաւային Ամերիկայի թերթերէն որոնք արդէն սկսեր էին մեծատառ ու չոնդալից լուրեր հրատարակել նաւերուն առաքելութեան մասին. «Հարիւրապետին» այդ յաջողութիւնը կ'ապացուցանէ թէ բրիտանական ինթէլիճընսը ինչ ուժեղ կազմակերպութիւն ունէր եւ ինչ վճռականութեամբ կ'աշխատէր

Երբ դեկտեմբերի 8ին գերմանական նաւարմիը ջարդուփշուր եղաւ Ֆօքլէնտի առջեւ, ծովակալ Շփէի ամէնէն արագընթաց յածանաւը «Տրէզտըն» փախուստ տուաւ եւ օգտուելով խաւարէն առժամաբար կորսուեցաւ Հարաւային Ատլանտեանի տարածութեան վրայ: Իր անթելները՝ «Պատէն» եւ «Սանթա Իզապէլլա» ածխաբարձ նաւերուն, անպատասխանի մընացին. այնպէս որ ածուխի, ննդեղէնի եւ ռազմանիւթի նուազութեան ու մանաւանդ ծովային ինթէլիճընսի աջակցութեան պակասին պատճառով, Տրէզտըն իր ուղղութիւնը փոխեց եւ յառաջացաւ դէպի Քէյփ Հօրն՝ ծովախորշի մը մէջ ապաստանելու եւ Փունթա Արէնասի գերման Գաղտնի Սպասարկութեան հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու համար: Գաղափար կազմելու համար թէ թշնամի ծովակալը ո՞ր աստիճան յուսահատական կացութեան մը մատնուած էր այդ թափառումներուն ընթացքին, կը բաւէ յիշել որ բնութիւնը այնքան անողոք ու անգութ գտնուած էր անոր հանդէպ որքան զինքը հալածող բրիտանական նաւարմիը. ամէն պարագայի, սակայն, ծովակալին քաջութիւնը հիացում կը պատճառէ: Երեւակայեցէք սարսափելի փոթորիկ մը ովկիանոսի անսահման տարածութեան վրայ եւ անթափանցելի ու ալեբախտ մթութիւն մը որ անկարելի կը դարձնէ նաւարկութիւնը փախստական յածանաւին. ու բնութեան այդ երկու ահաւոր չարիքներուն հետ դաշնակցած է թշնամին որ կը հալածէ ... Եւ սակայն հակառակ բոլորին, Տրէզտըն կը յաջողի ապաստանիլ Քէյփ Հօրնի ծովախորշին մէջ դեկտեմբեր 9ի կէս գիշերին. Գաղտնութեան շարունակութիւնը լսենք անգլիացի «հարիւրապետէն».

— «Մարտ 13ին տեսայ որ գերմանական յածանաւը ածուխ կ'առնէր Փունթա Արէնասի մէջ: Անմիջապէս գործի սկսայ եւ անթելով լուր տուի բրիտանական իշխանութեանց, ամբողջ ժամանակը հետեւեցայ նաւուն շարժումներուն: Իրիկուան ժամը 8ին ատենները Տրէզտըն ճամբայ ելաւ եւ կորսուեցաւ մութին մէջ. յաջորդ առը երբ անգլիական մարտանաւը հասաւ, արդէն ուշ էր: Ցետոյ աշխատեցայ տեղեկութիւններ հաւաքել գերմանական «Ամանուս» ածխաբարձին մասին որ նոյնպէս փախուստ տուած էր: Առաջին անգամ ինկայ եւ ծանօթացայ քարափներուն վրայ թափառող խափշիկ աղջկան մը հետ որ պատահական սիրուհին էր շոգենաւին նաւաստիներէն մէկուն: Միամիտ աղջիկը ինծի ըսաւ թէ «Ամանուս» ժամադրավայր մը մեկնած էր՝ ովկիանոսին բացերը: Նորէն յարաբերութեան մէջ մտայ մեր իշխանութիւններուն հետ եւ թելադրեցի անոնց որ եթէ շոգենաւը նաւահանգիստ վերադառնայ, ածուխ չհայթայթեն անոր. այդպէս ալ ըրին: Մինչեւ յունուարի առաջին շաբաթը անընդհատ աշխատեցայ նոր լուրեր ստանալ Տրէզտընի անծանօթ ճամբորդութեան մասին եւ իմացայ որ ան ածուխ կը ստանար Պատէն եւ Ամանուս ածխաբարձ նաւերէն: Համաձայն իմ յետագայ տեղեկութիւններուս Տրէզտըն փետրուարի ամբողջ տեւողութեան կը թափառէր Չիլիի եւ Փերուի ծովեզերքները: Մարտ 5ին Վալփարէզօ հասայ եւ լսեցի որ գերմանական ածխաբարձ մը նոյն օրը անծանօթ ուղղութեամբ մեկնած է նաւահանգիստէն: Այլ եւս տարակոյս չունէի— Տրէզտըն շատ հեռուները չէր. բաւականաչափ ածուխ մթերած ըլլալով յարձակում կը գործէր անգլիական փոխադրանաւերուն վրայ:

Հնագրով յարաբերութեան մէջ մըտայ մերիններուն հետ. անգլիական «Քէնթ» յածանաւը որ ովկիանոսին հարաւային սահմանները գացած էր Տրէզտընը փնտռելու համար, անմիջապէս փոխեց իր ճամբան եւ դէպի հիւսիս բարձրացաւ: Մարտ 8ին, կէս օրուան ժամը 3ին ատենները անիկա տեսաւ գերմանական յածանաւը՝ իրմէ 8—10 մղոն հեռաւորութեան վըրայ եւ սկսաւ հալածել զայն Խաղաղականի մէջ: Բայց դժբախտաբար «Քէնթ» բաւականաչափ ածուխ չունենալով ստիպուեցաւ ընդհատել հետապնդումը եւ ցամաք վերադառնալ: Միաժամանակ անիկա՝ «Կլասկօ» եւ «Օրամա» յածանաւերուն իմացուց որ գտած էր Տրէզտընի հետքը: Թշնամի յածանաւին օրերը համրուած էին. ածուխի, ննդեղէնի եւ ռազմանիւթի նուազութիւնը ստիպեց զայն որ Խաղաղականի կղզիներէն մէկուն մօտենայ: Եւ ահա մարտ 13ի գիշերը անգլիական երեք յածանաւերը սկսան պաշարել թշնամին՝ կղզիին քացերը. Ինը հազար եարտ հեռաւորութենէ մը կրակ բացին Տրէզտընի վրայ. այս վերջինը երկու անգամ՝ ռմբակոծեց մերինները բայց յանկարծ լռեց. յածանաւը կ'այրէր: Քանի մը վայրկեան ետքը գերմանական դրօշը վար իջաւ ու անոր տեղ կայմին գագաթը երեւցաւ սպիտակ դրօշակ մը որ կը նշանակէր անձնատուր ըլլալ: Անգլիացիք կրակը դադրեցուցին եւ տեսան որ Տրէզտընի նաւաստիները կը լքէին նաւը: Հազիւ ցամաքին մօտեցած էին անոնք երբ զարհուրելի պայթում մը լսուեցաւ գերմանացի ծովակալը ովկիանոսին յատակը կ'ուղարկէր իր յածանաւը: Այս յաղթանակով Անգլիացիք միանգամընդմիշտ կը ջախջախէին Գերմանիոյ Խաղաղականի նաւարմիը»:

(Շար.)

ԾԻԾԱՂ

Էտուարտ բաւական ժամանակ է որ նշանուած էր եւ կը սպասէր դրամօժիտի կարգադրման

— Պարոն, ձեր փափաքին համեմատ դրամօժիտ պիտի տամ, բայց պայմանաւ մը, մայրն ալ միասին պիտի գայ ձեզի հետ:

Էտուարտ.— (Ծառոնց գիտնալով մօրը ինչ տեսակ ալբանք ըլլալը), Ներեցէք, պարոն, ձեր տիկինը ձեզ մօտ պահեցէք, նաեւ ձեր տալիք դըրամօժիտը, ես միայն օրիորդով կը գոհանամ.

խանիւթները, որոնք կը պակսին մեր երկրին մէջ, — քանի որ դաղումը չուն — նինք,— կ'ուզենք պատրաստել մեր սեփական միջոցներով, շնորհիւ գերման քիմիագէտին հանճարին: Մեր սեփական միջոցներով պիտի պատրաստենք ձգախէժը, մեր թելը՝ փոխարինելու համար բամպակը: Վերջապէս պիտի պատրաստենք վառելանիւթ, անուշահոտ օճառ, Գերմանիոյ ենթահողը մեզի պիտի տայ նաեւ նիքէլ, պղինձ, անագ:

Գերմաննե՛ր, հպարտացէք ձեր ազգային արդիւնաբերութեամբ եւ գոհացէք ձեր համեստ աշխատավարձքով, միշտ մտածելով թէ ինչու համար կ'ըլլան այս զոհողութիւնները:

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Գոնսէրվաթուարի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին:

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՓ

ԳՈՒԼ, Տիլ — 100 դուրս:
ՎԻՇԻ, Մ. ԱՐ — 100:
ՎԻԷՆ, Մ. Կար — 103:
ՎԱԼԱՆՍ — 299:
ՍԷՆ ՐԷՄԻ, Ա. Զ — 35:
ՇԱՍ, Գ. Ա — 25:
ԼԱԳԷԿԻՒՏ, Գէյ — 100, ի հաշիւ Ա. Մ.:
ԱՐԼ, Բ. Վար — 35:
ՄԱՔՈՐՆԷՑ, Ռ. Գ — 35:
ԱՒԷՋԱՆ, Ալթը — 75:
ԳՈՐՏՕ, Գործ — 260:
ԹՈՒԼՈՆ, Խ. Եղկ — 70:
ԱՐՔԱՇՈՆ, Տքթ. Գ — 175:
ՍԷՆ ԺԸՆԷՎԻԷՎ, Իշխ. Ա — 35:
ՓԱՐԻԶ (16), Օր. Մ. Օ — 35:
ՆԻՍ, Գ. Խոս — 70:
ՐՕՎՆԷ, Կիլ — 136.30:
ՌՈՄԱՆ, Ս. Գ — 70.
ՍԷՆ ՓԻԷՌ, Եորկ — 35:
ՎԻԷՆ, Խ. Ա — 35:
ԼԱՖՐԷԹ, Նաճ — 35:
ԼԻՈՆ, Գործ — 680:
ԼՈՒԱՐԷ, Կ. Ա — 35.35:
ՇԱԼԷԹ, Դ. Ղար — 50:
ԹՈՒՎԷ, Գ. Փէհ — 35:
ՄԻԼԱՆ, Ս — 100:
ԼԻՈՆ, Ց. Թէր — 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Ալ — 30:
ԳՈՒԱ ԳՈԼՈՆԳ, Տիկ. Գետ — 200: Կարգադրեցինք:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Ե. Թ — 35:
ՓԱՐԻԶ, Մ. Բ — 40:
ՍՄՍԹԷՐՏԱՄ, Իփլ — 200:
ԺԻՎՈՐ, Վ. Ղազ — 30:
ՍԷՆ ՖԼՕՏ, Մ. Թում — 60:
ՖՕՆԹԷՆ, Ց. Ճեր — 35:
ՆԻՍ, Ա. Գ — 35:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ ՔՐՕ, Ա. Թ — 35:
ԹԷՀՐԱՆ, Գ. Գ — 200: Կարգադրեցինք:
ՀԱԼԷՊ, Ֆէրմ — 300:
ՏԷՍԻՆ, Գործ — 300:
ԹԷՀՐԱՆ, Ա. Տ. Ցով — 100:
ԳՈՄՕՆ, Գործ — 194.85:
ՓԱՐԻԼԻ, Մ. Եէթ — 105:
ՓԱՐԻԶ, Կ. Գետր — 70:
ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆ, Համ — 35:
ԼԱՎԻԼՏԻԷՕ, Տօնիկ — 35:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Գ. Զաք — 50:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Վէմ — 70:
ՍԷՆ ԹՐՕՓԷԶ, Զօր — 35:
ԳՈՐԸՓԷԹ, Հ. Աճ — 35:
ՍԷՆ ԿՐԱՍԷԻՆ, Ս. Վարդ — 120:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 295:

Հ. Յ. Դ.

Փառիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին, թաժակ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կազմակերպուած Առնուվիլ-Կոնէսվիլի Վարդան Եռթակամիտէի կողմէ

1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, *Salle Galleman*ի մէջ, Առնուվիլի կայարանին դիմացը:

Կը խօսին՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (հայերէն եւ ֆրանսերէն)

Mr GRANDFILS (Maire de Gonesse), Mr MAZOURIER (Secrétaire de la Section de S. F. I. O. d'Arnouville)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Կ'արտասանեն՝ ՕՐ. ՄԵԼԵՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), ընկ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Մ. ՑՈՒԿՈՅԵԱՆ

Մարսէյլի Համազգայինի Մասնաճիւղը կը ներկայացնէ

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ մէկ արար եւ զուեշտ մը:

Հայկական եւ եւրոպական պարեր,

մասնակցութեամբ նփրատ նուագախումբի:

Մուտք՝ 5 ֆր., անգործներու՝ 3 ֆր

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Հոգեկառք կառ. տուն նոյէն՝ ժամը 1.17, 1.27 եւ 3.17:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն իր եւ բոլոր ընկերներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Մ. Մուրատեանի, իր տիկնոջ եւ զոքանչ մայրիկին, իրենց յոլսատենալ փոքրիկն ՎԱԶԳԷՆի տխուր մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Օր. Հայկուհի Միսաքեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի մօր՝ Այրի Տիկ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՍԻՍԱԿԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Մարսէյլի մէջ:

×

Յ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Գ. Նշանեանի, որ իր Թոռան՝ Արսէնի ծննդեան առթիւ միութեանս նուիրեց 50 ֆր.: Այս առթիւ կը շնորհաւորենք Տէր եւ Տիկ. Նշանեանը:

Վարչութիւն

Յր. ԲԱՆԱԿԻ Նախկին Հայ կամաւորներու Միութեան մարսէյլի մասնաճիւղի պարգեւաբաշխութեան շահած են հետեւեալ թիւերը

210, 1821, 2504, 2781, 610, 2826, 554, 228, 905, 323, 2410, 1093, 1155, 614, 1406, 2738, 1675, 171, 2391, 2227:

Պարգեւները ստանալու համար դիմել չորեքշաբթի երեկոները ժամը 7ին, Միութեան կեդրոնը, 7 rue des Petites Maries, Մարսէյլ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Մարսէյլ—Փրատոյի Ս. Սահակ Մեսրոպ Մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ այս կիրակի 1 Նոյ. պիտի կատարուի ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի մահուան տարելիցին առթիւ մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի, նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ երաժշտական Միութեան: Պիտի նախագահէ, պատարագէ ու քարոզէ Տ. Գուրգէն եպսկ. Խաչատուրեան: Կը հրաւիրուի Մարսէյլի Հայ հասարակութիւնը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Յ. Կ. Խաչի Պանթէօ Թաղանի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ ընկերները 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 150 Route d'Orleans, Պանթէօ, Véronի սրահին մէջ խիստ կարեւոր օրակարգ:

Փ. Ա. Ի. ՆԵԶԻ նահանգ-Ցուրուբերանի Նահ. Հայր. Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ալֆորվիլ ա'թեւարի սրճարանին մէջ օրակարգ՝ տարեկան հաշուետուութիւն, վարչութեան ընտրութիւն եւ ընթացիկ հարցեր. Ներկայանալ անդամատետրով

ՀԱՆԴԷՍ — ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

1 Նոյ. կիրակի առաւօտ ժամը ճիշդ 10ին, Ճաշիբիկոտ սրահին մէջ,

5 Rue de l'Eclipse, *Մարսէյլ*

Կը նախագահէ Գ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ

Կը խօսի՝ Գ. ՏԻԳՐԱՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ

«Լսարաններու դերը գաղթահայութեան մէջ»

Քաղաքական կարեւոր անցքերու մասին համառօտ տեղեկութիւններ կը տրուին:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Ջութակահար Գ. Ս. ՉԷՕՐԷՔՃԵԱՆ եւ Գ. Յ. ԹՕՌՈՅԵԱՆ (արտասանութիւն)

Մուտքը ազատ է:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Համազգայինի Սարսէլի Մասնաճիւղին կողմէ,

Իր վարձած սեփական ընթերցարան—ակումբի բացման առթիւ.

31 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, *31 Rue Beauséjour*, Սարսէլ: Տեղի պիտի ունենայ վիճակախաղ.

Բացման հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին.

Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe, մէթրօ՝ Muette

Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. ի Փարփառ գոյն զգեստ կրել ընդունելի է: Առանց հրաւիրագրի մուտքը արգիլուած է: Հիւրասիրութիւն առանց դրամի.

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme, PARIS (13)

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (125)

ՎԱՐԴՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Այդ առասպելական դէպքէն ետքը, ռամիկանութիւնը աշխուրջ կը հակէր Գալուստի վրայ: Բազմաթիւ անգամներ գիշերով յանկարծ շրջապատած եւ խուզարկած էին տունը, բայց ամէն անգամ ալ ապարդիւն.

Խուզարկութիւնները անշուշտ պատճառ մը չէին, որ Գալուստը ձեռնթափ լինէր գործէն: Առաջուան նման Երեւանի մէջ, ինք կը մնար կեդրոնական մարդը, յեղափոխական ամէն գործի ամէն շարժման խթական առանցքը:

Իր անկողնին մէջ Վահէն եւ Վարդանը տեղաւորելէ վերջ, Գալուստը քաշուեցաւ պարտէզի վրայ բացուող իր սենեակը: Տասայի մեկնելէն ի վեր անցած եկաւ տարիքը առած պատաւ օրիորդ մը, որ յեղափոխական շրջաններու մէջ ծանօթ էր Քոյրիկ անունով: Կարճահասակ պառաւ մըն էր, տեղական տարազով, ճերմակ քօղը գլխուն

Շատ կենդանի եւ աշխուժ աչքեր ունէր, որոնց պսպղուն փայլը տարիքին հետ զուգընթաց չէին:

— Հը՞, Գալուստ,— պոռաց՝ մինչեւ քթին ծայրը հասած ակնոցը շտկելով՝ դարձաւ ընկերոջը,— ի՞նչ խապար է, կէս գիշերէն վերջ...

— Հիմա Գեորգն ու Աճարոնն ալ կուգան... կը պատմեմ ... քոյրիկ, քեզի անհանգիստ ըրի գիշերով...

— Բան չունիս ... ինչ անհանգիստ ըլլալու խնդիր կայ,— ու Քոյրիկը տեղաւորուեցաւ Գալուստի գրասեղանին աջին եւ առաջին պատահած գիրքը վերցնելով՝ սկսաւ կարդալ:

Իրարու ետեւէ երկու հոգի սենեակէն ներս մտան: Մէկը երիտասարդ ուսուցիչ մըն էր, իսկ երկրորդը՝ տարիքն առած վաճառական մը, միջահասակ, դանդաղաշարժ մարդ մը, որուն վրայ ամէնէն աւելի աչքի զարնող բանը պատկառելի փորն էր, կլոր, խոշոր դդումի նման դուրս ինկած:

— Տօ, Գալուստ,— բարձրաձայն յորանջելով բսաւ վաճառականը տանտիրոջ,— հը, նորէն ի՞նչ կայ ... չես ձգեր որ մարդ հանգստանայ Առտու չէ՞ր կարելի..., — ու երկու ձեռքերը պարզած, բերանը խոշոր մը բացաւ ու յօրանջեց:

— Աճարոն, նստիր եւ շատ մի խօսիր,— յանդիմանեց Քոյրիկը — անշուշտ կարեւոր բան մը ըլլալու է

Երիտասարդ ուսուցիչը, առանց ձայն հանելու, դիւանի վրայ տեղաւորուեցաւ:

— Բայց ըմի՞ չկը ուր մնաց,— հարցուց Աճարոնը՝ տեղաւորուելով ու սուլցի մօտ.— ինչո՞ւ դաս չես կանչեր:

— Բժիշկը Փարաքար մնացեր է: Հիմա մտիկ ըրէք, — ու Գալուստը յայտնեց ընկերներուն այդ օրուան դէպքը, Վահէի գալը եւ Պոնտոլովսկիի մասին տրուած որոշումը:

Ներկաներէն ոչ մէկը նկատողութիւն ըրաւ տեռորի մասին: Միակ հարցը, որ կը հետաքրքրէր զիրենք, գործի յաջողութիւնն էր: Բազմաթիւ անգամներ Պոնտոլովսկիի հարցը զաւամ յեղափոխական մարմիններու կողմէ արծարծուած էր, իսկ եթէ իրենք ընթացք չէին տուած, այդ եղած էր զանազան արգելառիթ պատճառներու բերումով միայն: Բոլորն ալ համաձայն էին: Հիմա արդէն, ամէն գնով պէտք էր անխուսափելի հարուածը իջեցնել: Առօք մէկտեղ հարցը բազմակողմանի ուսումնասիրութեան ենթարկեցին:

Պոնտոլովսկին որքան ալ որ յանդուգն, կատաղած գազան մըն էր գիւղացի խեղճ ժողովուրդի հետ յարաբերելու ժամանակ, բայց վերին աստիճանի խորամանկ, զգուշաւոր՝ երբ խնդիրը կուգար յեղափոխականներուն հետ չափուելու: Ան հաստատ գիտէր, որ անոնք ուշ կամ կանուխ փորձեցին իրեն հետ հաշիւ տեսնել: Ատոր համար ալ ամէն անգամ քաղաք գալուն, շատ զգոյշ կը պահէր ինքզինքը, քայլ մը չէր առներ առանց երեք հետեւորդներու, որոնք իրեն պէս, արիւնկզակ, կորիճ մարդիկ էին: Պոնտոլովսկին այնպիսի խորամանկ ճշնամի մըն էր, որու հետ կատակ չէր կարելի ընել:

Ամէն գնով պէտք էին յաջողիլ: Անյաջող փորձ մը կրնար նոր պատուհաս մը դառնալ ժողովուրդի գլխուն:

Դժբախտաբար, ժամանակը շատ կարճ էր նման դժուարին ձեռնարկ մը այնպիսի կերպով կազմակերպելու, որ յաջողութիւնը անկասկածելի ըլլայ: Առօք մէկտեղ, Գալուստի մօտ հաւաքուածները կը գիտակցէին, որ հայ ժողովուրդի հոգեկան տառապանքի վիճակին մէջ, այդ տեռորը բարերար յեղաշրջում մը պիտի առաջացնէր: Պէտք էր այդ տեռորը կատարել, թէկուզ մեծ զոհողութեան գնով:

Երկար վիճաբանութիւններէ ետքը, որոշուեցաւ, տեռորը կատարել Հըբազդանի կամուրջին անդին՝ այգիներու ճամբուն վրայ գտնուող լեռկ բլուրի մօտ, ուրտեղէն պիտի անցնէր Պոնտոլովսկին Սուրմալու երթալու համար:

Քոյրիկը, շատ գործնական կին մը, իր վրայ վերցուց Պոնտոլովսկիի շարժումները լրտեսելու պատասխանատու գործը, իր գձագուկներուն միջոցով: Զագուկները, արխաւէրա աղջիկներ էին, որոնք շատ մը պարագաներու մէջ կ'օժանդակէին Քոյրիկին:

Լուսաբացէն առաջ Գալուստ արթնցուց Վահէն ու Վարդանը: Մաթոսը արդէն եկած էր Նորքէն, ու Գալուստէն իմացած կատարուելիք գործի մասին: Շատ մեծ ոգեւորութեամբ էր որ ան համաձայնեցաւ այդ գործին մասնակցիլ. նախ որ ժամանակը շատ կարճ կը գտնէր, երկրորդ որ կ'ուզէր իր մօտ ընկերներէն մէկն ունենալ հետը: Բայց երբ Վահէն վճռական կերպով յայտնեց, թէ ինքն ալ պիտի մասնակցի, Մաթոսը անմիջապէս համաձայնեցաւ:

Ոտքի վրայ թեթեւ նախաճաշ մը ըրին ու ընկերները համբուրուելով բաժնուեցան իրարմէ: Մաթոսը, Վահէն ու Վարդանը, լոյսը բացուելու մօտ, անցան Հրազդանի կամուրջէն քիչ մը առաջացան այգիներու միջով եւ մտան ձախ կողմի վրայ գտնուող այգի մը, քարքարոտ բլուրի մօտ ուր ճամբան կիսաշրջան մը կը դառնայ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 31 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 31 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3258

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՎԱՅ ԽՕՍՔ

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՌՈՒԶԵՌԸ

Աննախրնթաց եռուզեռ մը կը տիրէ այս օրերս դիւանագիտական աշխարհին մէջ :

Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարարը հազիւ Հռոմ վերադարձած իր Գերմանիա այցելութենէն, մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք նշանակալից երթեւեկ մը սկսաւ : Մասնաւորապէս տենդոտ շարժման մէջ են Փոքր Համաձայնութիւնն ու Պալքանեան Համաձայնութիւնը :

Ռումանիոյ վարչապետ Թաթարէսքու Պելկրատ այցելեց եւ իր ճամբորդութիւնը խորհրդաւոր քօղով մը ծածկուեցաւ : Անկէ հազիւ վերադարձած, Կարոլ Թագաւորը ճամբայ ելաւ դէպի Չեխոսլովաքիոյ մայրաքաղաքը :

Եուկոսլաւիոյ վարչապետ Սթոյատինովիչ, իր կարգին կարեւոր ճամբորդութեան մը ձեռնարկեց եւ Սոֆիայի վրայով գնաց մինչեւ Էնկիւրի :

Լոնտոնի գերմանական նոր դեսպան Ֆոն Ռիպպէնթրոփ — Հիթլէրի մտերիմ խորհրդականը — սպասեց որ կոմս Չիանոյի հետ հանդիպումները վերջանան, իր պաշտօնատեղին մեկնելու համար, անշուշտ նոր հրահանգներով :

Արեւելեան ճակատին վրայ, Աֆղանիստանի պատերազմական նախարար Սէրտար Շահ-Մահմուտ խան քանի մը շաբաթ առաջ Էնկիւրի այցելեց եւ յայտարարեց թէ սերտ գործակցութիւն պիտի անդրնուի Թուրքիոյ, Աֆղանիստանի, Իրանի եւ Իրաքի՝ այսինքն Միջաւոր Արեւելքի չորս իսլամ պետութեանց միջեւ :

Հարկ չկայ յիշելու Ժընեւի խորհրդակցութիւնները, Լոնտոնի խորհրդաժողովները, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի պատասխանատու վարիչներու յաճախակի տեսակցութիւնները, բարեկամ կամ դաշնակից պետութեանց սպարապետներուն փոխադարձ այցելութիւնները, Պալքանեան Համաձայնութեան ասպայակոյտներուն մօտալուտ խորհրդաժողովը, եւայլն :

Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ բան մը կ՚անցնի կը դառնայ աշխարհի, մանաւանդ Եւրոպայի մէջ:

Զինադադարէն ի վեր ա՛յսքան խառնակ չէր եղած կացութիւնը:

Մինչեւ Եթովպիոյ պատերազմը, մեծ եւ փոքր պետութեանց փոխ - յարաբերութիւնները տարբեր ձեւով դասաւորուած էին : Անկէ խվեր շատ ջուր անցաւ կամուրջներու տակէն: Եթովպիոյ պատերազմը առաջին, Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը երկրորդ, կարեւոր դարձակէտները եղան՝ Եւրոպայի քաղաքական դիմագիծի փոփոխութեան համար :

Առաջինին պատճառով, Իտալիա իրեն դէմ գտաւ Մեծն Բրիտանիան: Յարաբերութիւնները այնքան լարուեցան, որ քիչ մնաց Միջերկրականի մէջ անգլօ-իտալական պատերազմ մը բռնկէր: Անգլիան պատրաստ չէր: Անկէ ի վեր սպարչաւ կը պատրաստուի՝ գալիք պատերազմին համար, որ չի գիտցուիր թէ ե՛րբ պիտի պայթի :

Իտալիա կայսրութիւն դարձած ըլլալով, Միջերկրականի մէջ եւ Հնդկաստանի ճամբուն վրայ հաշուի առնուելիք մրցակից մըն է այժմ Մեծն Բրիտանիոյ: Այդ մրցակիցին դէմ յանդիման մինակ չմնալու համար, Անգլիա զինակիցներ փնտռեց եւ գտաւ զանոնք յանձին Եուկոսլաւիոյ, Յունաստանի ու մանաւանդ Թուրքիոյ :

Այս վերջինը՝ սարսափահար իտալական ջախջախիչ յաղթանակէն եւ զգալով որ յաջորդ փոթորիկը իր գլխուն կրնայ պայթիլ, պինդ կառչեցաւ Անգլիոյ, որուն շահը այս անգամ կը պահանջէր վերազինել Նեղուցները:

Իտալական վտանգը բարեկամ դարձուց Անգլիան ու Թուրքիան: Լօզանի դաշնագիրը սրբագրուեցաւ ի նպաստ Թուրքիոյ: Անգլիա շրջադարձ մը ըրաւ եւ հրաժարեցաւ Նեղուցներու մասին իր աւանդական քաղաքականութենէն:

Անգլիոյ նոր Թագաւորը Էտուըրտ Ը. որ ծրագրած էր արձակուրդը անցընել Ֆրանսայի հարաւային կապուտակ ափերուն վրայ, փոխեց ուղեգիծը եւ Աթէնքի ճամբով գնաց Պոլիս՝ ողջագուրուելու համար Քեմալ Աթաթիւրքի հետ: Անկէ անցաւ Պալքանները ու Վիէննա :

Իտալական սարսափը, որ Անգլիոյ մօտեցուց Թուրքիան, զայն մասամբ հեռացուց Մոսկուայէն: Նոյն հասարակաց սարսափը իրարու զինակից դարձուցած էր Թուրքիան ու Եուկոսլաւիան: Աղեքսանդր Թագաւորը՝ Մարսիլիոյ մէջ սպաննուելէն անմիջապէս առաջ, Պոլիս երթալով, Մուսթաֆա Քէմալի հետ կնքած էր այդ զինակցութիւնը:

Անգլիոյ Թագաւորին Պոլիս եւ Պելկրատ այցելութենէն ու գերմանօ-իտալական բարեկամութեան ամրապնդումէն վերջ, Սերպիոյ վարչապետ Սթոյատինովիչի Էնկիւրի այցելութիւնը շատ նշանակալից երեւոյթ է:

Նոյնքան յատկանշական են Ռումանիոյ Թագաւորին Փրակա, Ռումանիոյ վարչապետին Պելկրատ այցելութիւնները: Կ՚ըսուի թէ՝ Փոքր Համաձայնութիւնն ու անոր լրացուցիչ Պալքանեան Համաձայնութիւնը ծանրակշիռ խնդիրներու առջեւ կը գտնուին :

Ըսինք թէ Եւրոպայի քաղաքական դիմագիծի փոփոխութեան երկրորդ կարեւոր դարձակէտն եղաւ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը:

Այս դաշինքը պատրուակ բռնելով, Գերմանիա խախտեց Լոքառնօ եւ զինեց Հռենոսեան հողամասերը: Միեւնոյն պատճառով, Պելճիքա չէզոքութիւն յայտարարեց՝ որպէսզի չստիպուի գերմանօ-ռուս պատերազմի մը պարագային Ֆրանսայի կողքին կռուիլ Գերմանիոյ դէմ :

Անկէ զատ, Ֆրանսայի հանրային կարծիքին մէջ ալ դժգոհութիւնը ծայր տուած է այդ դաշինքին դէմ: Ծերակուտական մը՝

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Կառավարական զօրք հակայարձակման սկսաւ

Սպանիոյ Հանրապետութեան պատերազմական նախարարին կոչը, զոր հրատարակեցինք երէկ, նախանշան մըն էր հակայարձակումի: Արդարեւ հինգշաբթի օր Մատրիտի ռազմիկները գրոհ մը տուին մայրաքաղաքին հարաւէն, ձեռք ձգելով որոշ յաջողութիւններ: Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ: Թշնամին ոչ միայն իր կրակին տակ առած էր մայրաքաղաքը, այլեւ խզած էր չօգեկառքով հաղորդակցութեան վերջին ճամբան: Անհրաժեշտ էր ազատել այդ գիծը եւ թշնամին նետել քիչ մը աւելի հեռու, որպէսզի ազատ շնչէր մայրաքաղաքին բնակչութիւնը, որ արդէն, առանց ատոր ալ, կը տագնապի պարէնի, նոյնիսկ ջուրի պակասութենէն:

Ապստամբները, որքան որ կը սպասէին այդ հակայարձակման, այսուհանդերձ անակնկալ մը եղաւ գրոհը՝ իր ուժգնութեամբ եւ պատրաստութեամբ : Հակայարձակումը ուղղուած էր դէպի Իլլէսքաս: Բազմաթիւ հրասայլերու եւ զօրաւոր հրետանիի մը պաշտպանութեան տակ, կառավարական զօրքը յառաջ խաղաց, գիրկընդխառն կռիւ մը մղեց, վերջապէս կրցաւ թշնամին ետ նետել՝ գրաւելով անոր կրակի առաջին գիծերը: Ապստամբները կորսնցուցին Թուրրէճոն, Թուպաս, Թուէսթա գիւղերը: Մատրիտ մեծ խանդավառութեամբ ողջունեց այս յաղթանակը, որ «սկիզբն է փրկութեան», ինչպէս կը գրեն :

Թղթակից մը այսպէս կը նկարագրէ կռիւը :—

Հինգշաբթի առաւօտուն, կանուխ, կառավարական հրետանին դժոխային կրակ մը կը փսխէր ապստամբներու գիրքերուն վրայ: Հրետանիի այս կրակը, որքան յանկարծակի, նոյնքան սաստիկ էր, ինչ որ պահ մը անշարժութեան մատնեց հակառակորդը: Մարքսիստական այրուձին նետուեցաւ յառաջ, սակայն գնդացիր խաչաձեւ կրակ մը ընկրկեց հեծելազօրքին գրոհը: Եռանիւ մեքենաշարժ կառքեր, որոնք ցածէն յառաջանալով՝ գնդացիրի կրակէն քիչ թէ շատ պաշտպանուած էին, թռելով յառաջ անցան եւ իրենց բացած կրակով խուճապ մը ստեղծեցին թշնամի գիծերուն մէջ: Ժամը 9 էր: Եւ ահա հրասայլերը արշաւասոյր յարձակում մը կատարեցին, անոնց ետեւէն զօրքը գրոհ տուաւ վրէժխնդիր աղաղակներով, որոնց հետ գնդացիրներու ճարճատիւնը դժոխային մթնոլորտ մը ստեղծեր էին:

Թշնամին տակաւին չէր շարժեր: Պահ մը փորձ մը կատարեց գրոհին գրոհով պատասխանելու, սակայն տեղի տուաւ եւ կառավարական զօրքը մըտաւ թշնամիին առաջին գիծերուն մէջ: Հարաւ - արեւելեան թեւին վրայ գրահապատ շոգեկառք մը յառաջացաւ նոյն ժամանակին՝ հնձելով մարքսիստական այրուձիի ջոկատ մը: Եւ 30 քիլոմեթր երկայնքով, թշնամի գիծը նահանջեց՝ կառավարական զօրքին ձեռքը ձգելով Սէսէնան, Եսքիվասը, Թուէսթան, որ կը տիրէ Իլլէսքասի բարձունքներուն:

Հանրապետական բանակին առաջին յաղթանակն էր այս, կռիւներուն սկիզբէն ի վեր:

Ապստամբները թէեւ բաւական կորուստ ունեցան, սակայն Պուրկոսի մէջ կը յայտարարուի որ Մատրիտ չի կրնար փրկուիլ, այս յաղթանակը ուրիշ հետեւանք չի կրնար ունենալ, բայց եթէ միայն մէկ շաբաթով ուշացնել մայրաքաղաքին անկումը:

ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Անգլ. Երեսփ. Ժողովին մէջ

Հինգշաբթի Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ հարցապնդում մը կատարուեցաւ Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ:

Արտաքին նախարարը պատասխանելով ըսաւ .

— Սխալ է թէ Ֆրանսական կառավարութիւնն առանձնեց չէզոքութեան համաձայնագիր մը կնքելու հրաւէրը եւրոպական պետութեանց՝ բրիտանական կառավարութեան ի գործ դրած ճնշումին հետեւանքով: Յերիւրանք է այդ: Ֆրանսական կառավարութիւնը հրաւէրը կատարեց իր իսկ նախաձեռնութեամբ: Եւ ատիկա կատարելով մեծ ծառայութիւն մը մատոյց Եւրոպայի խաղաղութեան:

Չէզոքութեան միջազգային յանձնախումբը կը գործէ կանոնաւորաբար: Ոչ մէկ կառավարութիւն հրաժարած եւ քաշուած է: Վերջին այս տագնապալի շաբթուներուն՝ մենք գործեցինք Ֆրանսական կառավարութեան հետ սերտիւ կապուած: Եւ կը յուսամ թէ մինչեւ վերջ ոչ մէկ որոշում պիտի տանք առանձնակի, — մեր երկու մեծ պետութիւնները կարեւոր պարտականութիւն մը ունին այս գործին մէջ: Մեր ժողովուրդը եւս կը կարծէ թէ լաւագոյն քաղաքականութիւնը այն է որ չէզոքութիւն պահուի եւ սահմանափակուին Սպանիոյ արիւնոտ դէպքերը՝ առանց երբեք տարածուելու այլ երկիրներ: Միայն Խորհրդային Միութիւնն է որ դժգոհ է: Անոնք ամբաստանեցին Փորթուկալը, բայց հիմ չունէին իրենց ամբաստանութիւնները:

Իտալ յետոյ ցաւ յայտնեց որ Մատրիտի կառավարութիւնը մերժեց փոխանակել պատանդները եւ պատերազմական գերիները:

Այնուհետեւ խօսք առին ընդդիմադիրները, որոնք քննադատեցին չէզոքու-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Հանրի - Հէյ՝ ծրագրած էհրաւիրել կառավարութիւնը, որ չեղեալ նկատէ կամ գոնէ վերադնահատման ենթարկէ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը: Հակառակ ակնկալուածին, ո՛չ մէկ պետութիւն յարեցաւ այդ դաշինքին. ընդհակառակն ատոր պատճառաւ Ֆրանսա հետզհետէ կը կորսնցնէ իր զինակիցները՝ սկսեալ անմիջական հարեւանէն:

Սպանիոյ դէպքերը աւելի եւս ծանրացուցին արդէն իսկ հեղձուցիչ դարձած քաղաքական մթնոլորտը: Համայնավար եւ հակարոլշեւիկ ճակատները ո՛չ միայն բուն իսկ երկրին այլեւ արտաքին աշխարհին մէջ ալ իրարու կը բախին շարունակ:

Աշխարհ նստած է ժայթքելու պատրաստ հրաբուխի մը վրայ: Փոքրիկ ցնցում մը կրնայ բռնկցնել զայն:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇԻՐԻՄԻ ՄԸ ՎՐԱՑ

« Ցառաջ »ի յուլիս 28ի թիւով, մեր բանաստեղծ երիտասարդ աշխատակիցը, Արամայիս Սրապեան, խնդրանք մը կը ներկայացնէր Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան.—

Հ. Արսէն Ղազիկեանի անիւնը, որ նետուած է Փառավայրի մէկ անշուք անկիւնը, փոխադրել Ս. Ղազար, ուր ուր նոյնինքն ու ձիթենիները իրենց խորախորհուրդ երգով կը ճանչնեն միաբանութեան փառայեղ դէմքերը:

Ցետոյ Արամայիս, մանկական հաւատքով մը՝ արդէն իսկ(և ի՞նչ շատ) կատարուած ենթադրելով իր խնդրանքը, կը գրէր.

— Հիմա ճնացիր դարձեալ, սիրելի վարդապետ, վասնզի կը զգամ որ անունիդ վրայ Ս. Ղազարու նոճինները կը ծռին արդէն, մինչ ձիթենիները կ՚օրօրեն մինչ: Քնացի՛ր, վարդապե՛տ, իրիկունը կ՚իջնէ արդէն եւ մութը կը վառեն Ս. Ղազարի խորան - ները վրայ: Բայց դուն կը բարձրանա՛ս հողէն, եւ կը ցցես իրի - կունին մէջ ու կը քալես առուներէն - բուն մէջէն, կը ժպտիս անծանօթին որ կ՚անցնի քովէդ, կը հրճուիս ծովուն դիմաց որ կ՚ուռի, աղերսում դէմ՝ որ կը վառի ջուրերուն մէջ, մինչ դուն գլխահակ կը սկսիս մրմնջել քու օրուան վերջին աղօթքը »:

Ինծի համար՝ ռոմանթիք աւանդութեան մը տրտմութիւնը, որ կայ քիչ մը ամէն մարդու մէջ, շիրիմ մը կ՚ուզէ մեռելին համար: Որքան ալ քիչ խօսի ինծի շիրիմ մը իմ ոսկորներուս վրայ, գիտեմ որ ջիշտակարան մըն է ան, երբ կը դրուի մէկու մը վրայ, որ մեր մտաւորական եւ քաղաքակրթական յառաջդէմ ժառանգութեան՝ լեզուին քաջահմուտ մշակը դարձաւ : Վենետիկի Միաբանութեան համար՝ Ղազիկեան ունի ուրիշ արժէք մըն ալ, — իր անդամներուն մէջ հետաքրքրական

կը նուազի այն զար մենք կը պաշտենք Մխիթար աբբահօր, Բագրատունիի եւ Ալիշանի եւ այդ փառայեղ հոյլին մէջ: Ս. Ղազար իր պարիսպներէն ներս պահելով փառք մը, պիտի նմանէր մատանիի մը, որուն վրայէն ինկած է թանկագին քարերէն մին: Պաշտպանութեան սարսափին իսկ կը թելադրէ Ս. Ղազար փոխադրել մեր լեզուի ամպրոպազօր մշակը, իրենց դաշտին ծաղիկը, — որպէսզի այդ մեծ Պարսիկազկեցին երբեմն երբեմն վեր բարձրանայ հողէն, հայերէնի դաս մը կարդայ վանքէն ներս եւ վանքէն դուրս :

Եւ մանաւանդ խօսի մեր գրաբարին փառքերուն մասին, — առանց այդ մեռեալ բայց անմահ լեզուին՝ պիտի սառի, պիտի անշնչանայ արդի աշխարհաբարը: Չէ՞ որ այդ մեծափառ լեզուին (խօսքը գրաբարի մասին է միշտ), այդ աստուածախօս բարբառին արուեստը հիմա, ո՞վ դժբախտութիւն, շատ քիչեր միայն գիտեն: Հիմա թերեւս Տաթեւ մը ունենք մի - այն, ուսուցիչը Ղազիկեանի, եւ այդ անունններէն վերջ (եթէ չյիշենք կարգ մը արժէքաւոր Մխիթարեաններ), կը վախնա՛մ, իրապէս կը մեռնի գրաբարը, կը լռէ հին նուագարանի մը պէս, ու կը փակուի Հայկազանց փառքերու տաճարին դուռը:

Պէտք է Ս. Ղազար փոխադրել Ղազիկեանի աճիւնները, անոր անունով եւ գործով ներշնչուելու համար: Մենք այս պահանջը պիտի կրկնենք յաճախ, երբեմն մեր լեզուին թբում աւելցնելով, եթէ չկրնանք հասկցնել թէ ի՛նչ բան մեզ կը կապէ Ղազիկեանի անունին, ի՛նչ բան մեզի սիրելի կը դարձնէ Մխիթարեան անունը:

Ստորագրողը չի սիրեր պայմանական ձեւերը, եւ մտնելով պայքարի իր աւանդութիւններուն մէջ ոչ շեղիլ գիտէ, ոչ ալ մոռնալ արդար պահանջ մը, ինչպէս պիտի հասկցուի, եթէ հարկ տեսնուի :

ԱՐԱԶ

ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ...

«Մաթէնի»ի թղթակիցը Մոսկուայէն կը տեղեկացնէ, որ հալածանքներն ու գնդակահարութիւնները կը շարունակուին ամբողջ Ռուսաստանի մէջ:

Թերթի տեղեկատուութեամբ, միայն Թիֆլիսի մէջ գնդակահարուած են 135 հոգի:

ՊԱՅՔԱՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՏԱԿԱՒԻՆ...

Խորհրդային մամուլի վարիչներէն Եարոսլավսկին *Մոլոդայա Գուարդիա*յի մէջ (Մոսկուա, թիւ 9) յօդուած մը գետեղելով, կը յայտարարէ, որ թրոցքիականներու դէմ մղած պայքարին մէջ թերացումներ ունեցած են ոչ միայն պաշտօնական իշխանութիւնները (օրինակ, Զեկեան, գլխաւորութեամբ շընորհազրկուած Եակոտայի), այլ եւ կուսակցական վերին մարմինները: Եարոսլավսկիի տեղեկատուութեամբ, իր առեննին երկու հայ համայնավարներ գաղտնաբար Համամիութենական Կոմկուսի Կեդրոնական Կոմիտէին յուրտուած են այն «դաւադիր» աշխատանքի մասին, որ Աղասի Խանջեանն ու Գուլոյեանը Հայաստանի մէջ կը տանին «սթալինեան գծի» դէմ: Կեդր. Կոմիտէն, փոխանակ ընթացք տալու այս բողոքին եւ անհրաժեշտ քննութիւնները կատարելու, կ՚առնէ եւ բողոքագիրը կը յղէ Ա. Խանջեանին եւ Գուլոյեանին: Արդիւնքը կ՚ըլլայ այն, որ բողոքողները չարաչարօրէն կը սպանուին ...

Եարոսլավսկիի «նյութ»ը կուգայ վկայելու, որ իշխանութիւնները տակաւին կրցած չեն լրիւ կերպով «արդարացնել» ոչ Գուլոյեանները եւ ոչ ալ Խանջեանի զերեզմանը:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԵՆ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԵԼՈՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ ջնջուած է օտարականներու ազատ տեղափոխութեան արգելքը, որ դրուած էր 6 փետրուար 1935 թուակիր հրովարտակով :

6 փետրուար 1935ի հրովարտակին 4րդ յօդուածին համաձայն, ամէն օտարական կրնար բնակիլ միայն այն նահանգին մէջ, ուր առացած էր իր ինքնութեան թուղթը: Մէկ նահանգէն միւսը փոխադրուիլ ուզած ժամանակ, նախօրօք պէտք էր դիմէր փոխադրուիլ ուզած շրջանի նահանգապետին, եւ այնտեղ փոխադրուէր միայն արտօնութիւնը ստանալէ վերջ: Անոնք որ չէին կատարեր այս ձեւակերպութիւնը, կը վտարուէին Ֆրանսայէն:

Կառավարութիւնը տեսնելով որ օգտակար չեղաւ այս կարգադրութիւնը օտարականներու հսկողութեան տեսակէտով, այլ ընդհակառակն աւելորդ նեղութիւններ պատճառեց, նոր հրամանագրով մը ջնջեց զայն:

Այս ձեւով ամէն օտարական կրնայ մէկ նահանգէն միւսը փոխադրուիլ, առանց նախապէս արտօնութեան համար դիմում կատարելու, այլ միայն ներկայանալով հաստատուած վայրին ոստիկանապետութեան, արձանագրուելու համար այնտեղ :

Փորթուկալ կը ճանչնայ Սպանիոյ ապստամբները

Հաւասի մէկ հեռագրին համաձայն, Փորթուկալ յուշագիր մը ղրկած է Պուրկոսի կառավարութեան, թէ կը ճանչնայ Զօր.Ֆրանքօն իբրեւ պետ Սպանիոյ պետութեան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՐԻՒՍԷԼԷՆ

ՌԷՔՍԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Պելժիոյ Ֆաշական կազմակերպութիւնը, հակառակ կառավարութեան խիստ արգիլքին, փորձեց իր դղրդալից ցոյցը կատարել Պրիւսէլի մէջ, օգտուելով նախկին պատերազմիկներու տօղանցքէն, որ տեղի պիտի ունենար անցեալ կիրակի, Իզէրի կռիւներու տարեդարձին օրը։

Ոստիկանական եւ հեծելազօրաց անհամար ջոկատներ դիրք բռնած էին քաղաքին բոլոր կարեւոր կեդրոններուն մէջ, առաջքն առնելու համար ամէն պատահական խռովութեանց։ Ռէքսերը որոշած էին որ իրենցմէ մէկը գրգռիչ ճառ մը պիտի խօսէր կառավարութեան դէմ ՍԷՆԹ Կիւտիւլ մայր եկեղեցիին հրապարակին վրայ, ճիշդ այն պահուն՝ երբ պատարագի արարողութենէն վերջ, ժողովուրդը դուրս պիտի ելլէր եկեղեցիէն։ Առաւօտէն ի վեր, ռէքսի կուսակիցները, մեծ մասամբ երիտասարդ տղաներ ու աղջիկներ, խումբերով դիրք բռնած էին եկեղեցիին հրապարակին վրայ եւ յարակից փողոցներուն մէջ, հակառակ ցուրտ օդին եւ տեղացող անձրեւին։

Կէս օրին, երբ ժողովուրդը դուրս կ'ելլէր եկեղեցիէն, սուլոցի խլացուցիչ ձայներ թնդացին օդին մէջ։ Ռէքսերու խումբեր սկսան աղմկել, բազուկներ վեր բարձրացնել ու պոռալ. — «Կեցցէ Տէկրէլ», «Ռէքսը պիտի յաղթանակէ», «Անկցի կառավարութիւնը» ...

Յանկարծ հրապարակին վրայ գտնուած տունի մը տանիքէն ռէքսեան խոշոր դրօշակ մը բարձրացաւ, եւ նոյն շէնքին պատշգամին վրայ երեւցաւ Լէոն Տէկրէլ, Ռէքսերու առաջնորդը, որ բարձրախօսին առջեւ կեցած, սկսաւ յայտարարութիւն մը կարդալ, սակայն հրապարակին վրայ տիրող աղմուկն ու ժխորը հետզհետէ շատնալով, կարելի չեղաւ բառ մը հասկնալ այդ յայտարարութենէն։ Ոստիկանները նախ փորձեցին քաղաքավարութեամբ ցրուել ամբոխը, սակայն անօգուտ։ Նոյն միջոցին, Տէկրէլ պատշգամէն կը ճօճէր դրօշ մը, հաւանաբար դիմադրութեան մղելով իր կուսակիցները։

Աղմուկը, իրարանցումն ու հրմըշտուքը հետզհետէ այնքան սաստկացան, որ կատարեալ խուճապ մը տիրեց հրապարակին վրայ։ Հակամարտ խումբեր իրարու բախեցան, ոմանք՝ «Ռէքսը պիտի յաղթէ» կը պոռային, ուրիշներ՝ «Ռէքսը պիտի սատկի» կը գոչէին։ — Անմիջապէս վրայ հասան հեծեալ ոստիկաններու ջոկատներ, եւ թուրի հարուածներով սկսան ցրուել ամբոխը։ Կարգ մը կռուարարներու ընդդիմութիւնը այնքան սաստիկ էր, որ ոստիկանները ստիպուեցան գիրկընդխառն կռիւ մղել անոնց դէմ։ Ըմբոստ տարրերէն ոմանք զինուած էին ածելիի շեղը կրող գաւազաններով։ Այդ թոհուբոհին մէջ շատեր ոտնակոխ եղան, ուրիշներ վիրաւորուեցան։ Հակառակ ռէքսերու կատաղի ընդդիմութեան, շատ չանցած եկեղեցիին ամբողջ հրապարակը բոլորովին մաքրուեցաւ։

Տէկրէլ, շփոթ ու խռոված վիճակի մը մէջ, պատշգամէն կը դիտէր պարապ հրապարակը, իր քովն ունենալով ռէքսեան երկու պետեր։ Այս երեք պարագլուխները անմիջապէս ձերբակալուեցան ոստիկաններու կողմէ, եւ շարժակառքի մը մէջ դրուելով, պահականոց առաջնորդուեցան ոստիկանական ջոկատի մը հսկողութեան տակ։

Ռէքսի առաջնորդներուն ձերբակալութիւնը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ քաղաքին մէջ, եւ խորունկ տպաւորութիւն գործեց ռէքսեան շարքերուն մէջ։ Ցուցարարները զրկուած ըլլալով իրենց պետերէն, անջատ խումբերով սկսան հաւաքուիլ քաղաքին կեդրոնական մասերուն մէջ։ Սակարանէն մինչեւ Տըպրուքէրի հրապարակը լեցուած էր ծովածաւալ բազմութեամբ, եւ բոլոր պողոտաներն ու ծառուղիները անանցանելի դարձած էին. հանրակառքերու երթեւեկը բոլորովին դադրած էր։ Ոստիկանական ջոկատներ յարատեւ շարժման մէջ էին կարգը պահպանելու եւ կարելի եղածին չափ համախմբումները արգիլելու համար, սակայն անկարելի էր։ Տըպրուքէրի հրապարակին վրայ եւ քովընտի սրճարաններու մէջ ցուցարարները կ'երգէին, կ'աղմկէին, խելայեղ կանչեր կ'արձակէին եւ կառավարութեան հասցէին սպառնալիքներ կը տեղացնէին։ Անոնց մէջէն ամէնէն աղմկարարները ոստիկաններու կողմէ ձերբակալուեցան եւ խոշոր շարժակառքերու մէջ դրուելով ոստիկանատուն տարուեցան։

Մեծ Սալոնի հրապարակին վրայ ֆաշական եւ հակաֆաշական խումբերու միջեւ զօրաւոր բախում մը տեղի ունեցաւ։ Յանկարծ լէնթի պայթիւն մը լսուեցաւ եւ մէկը վիրաւոր գետին ինկաւ։ Ոստիկանները թոպերով եւ հրացաններու կոթով սկսան անխնայ ցրուել ամբոխը, շատեր սկսան փախչիլ, ոմանք դիմադրեցին, ուրիշներ թեթեւապէս վիրաւորուեցան։ Վիրաւորեալները հիւանդանոց փոխադրուեցան, իսկ անսաստողներէն 8-10 հոգի ձերբակալուելով, ոստիկանատուն տարուեցան։

Կառավարութեան ձեռք առած ամենախիստ միջոցներու շնորհիւ ցոյցին օրը բաղդատաբար խաղաղ անցաւ։ Ամէնը մէկ 225 հոգի ձերբակալուեցան, որոնց չորսը միայն վար դրուեցան, խիստ դիմադրութիւն ցոյց տուած ըլլալով ոստիկանութեան։ Անոնց հանդէպ օրինական հետապնդում պիտի կատարուի։ Ինչ կը վերաբերի Տէկրէլին եւ իր ընկերներուն, անոնք ալ երկուշաբթի առաւօտ ազատ արձակուեցան։

Հակառակ շռնդալից ծանուցումներուն եւ սպառնալիքներուն, ռէքսերուն ցոյցը կատարեալ ձախողանք մը եղաւ։ Փոխանակ կառավարութիւնը աւլելու, Տէկրէլ եւ իր կուսակիցները աւլուեցան Պրիւսէլի փողոցներէն։ Ակնէ գաս, փոխանակ 250,000 հոգիի, քանի մը հազար անփորձ տղաք ու երիտասարդներ միայն մասնակցեցան ցոյցին։

Տեղական մամուլը միաձայնութեամբ, բացի Ֆաշական երկու թերթերէն կը ձաղկէ ցոյցը եւ խոշոր ու աններելի սխալ մը կը վերագրէ ռէքսերուն, որոնք ցոյցի համար ընտրեցին նախկին պատերազմիկներու տօղանցքին նուիրական օրը, եւ անծանօթ զինուորին շիրիմէն քանի մը քայլ անդին հաւաքուելով եւ աղմկալի ու խռովարար ցոյցեր ընելով, խանգարեցին անծանօթ զինուորին հանգիստն ու քաղաքին հանդարտութիւնը։

Ամէն պարագայի մէջ, ինչպէս ըսինք, ռէքսերուն ցոյցը կատարեալ ֆիասքօ մը եղաւ, եւ խստօրէն դատապարտուեցաւ պելժ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութեան կողմէ։

ՀՐԱՉԵԱՑ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՀԻՆ ՍՏՐԿԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ԴԻՐՔԸ

Մեր խելացի ռամկավար քաղաքագէտները բոլորովին անտեղի կը գտնեն այն աղմուկը, որ վերջերս կը յարուցուի խորհրդային սահմաններու նկատմամբ։

Ինչո՞ւ. «Որովհետեւ — կը գրէ «Զ. Կոչնակ» — ցեղային, լեզուային, պատմական ու տնտեսական կապեր, նոյնպէս ջրային հասանքներ ու լեռնային գօտիներ կը գծուագրեն սահմաններու ճշդումը»։ Ղարաբաղի, Ախալքալաքի եւ Նախիջեւանի գաւառները չեն միացուիր Հայաստանին, որովհետեւ այդ «երբէ շրջանակներն ալ ունին վիճելի կէտեր»։

Աղէկ գաս,— կը շարունակէ «Զ. Կոչնակ» — «Էթէ հայկական տեսակէտն է շիտակը— ինչ որ ողբացեալ Աղասի Խանջեանի համոզումն էր, կ'ըսէ — արտասահմանի Հայերուս չէ անկ ստանձնել Երեւանի կառավարութեան դերը»։

Նախ եւ առաջ՝ մեր ռամկավար խելացիները տակաւին չեն հասկցած, որ «Երեւանի կառավարութիւն» ըսուածը ներկայիս ոչ պաշտօն ունի եւ ոչ ալ ի վիճակի է պաշտպանելու հայկական տեսակէտ կամ խօսելու յանուն հայ ժողովուրդի. որովհետեւ անիկա պարզապէս Մոսկուայի կարմիր ցարին կը ծառայէ եւ պարտաւոր է հլու հնազանդութեամբ կատարել այդ օտար բռնակալին հրամանները, եթէ նոյն իսկ այդ հրամանները բացարձակապէս հակառակ են հայ ժողովուրդի կենսական շահերուն։ Աղասի Խանջեանի պերճախօս օրինակը, կը թուի թէ, բաւական էր, որպէսզի ամէնէն կոյրերն ու միամիտներն անգամ տեսնէին եւ ըմբռնէին վերջնապէս այս դառն ճշմարտութիւնը։ Ա. Խանջեանի ողբերգական վախճանէն յետոյ, միանգամայն աններելի է որ եւ է հայ մարդու, առաւել եւս հայ խմբագրի համար հաւատալ, թէ Երեւանի ներկայ կառավարութիւնը կրնայ ամենապզտիկ չափով իսկ փաստաբանութիւն ընել ի նպաստ Հայաստանի։

Երկրորդ՝ մեր ռամկավար խելացիները կը մոռնան, որ Հայաստանի մէջ այսօր ոչ խօսքի, ոչ մամուլի եւ ոչ ալ ժողովներու ազատութիւն կայ։ Հետեւաբար հայ ժողովուրդը Հայաստանի մէջ ոչ մէկ հնարաւորութիւն ունի իր տեսակէտը պարզելու, իր ձայնը բարձրացնելու կամ իր իրաւունքներն ու շահերը պաշտպանելու։ Աղաղակող իրողութիւն է, որ այսօր խորհրդային Հայաստանի մէջ կը լսուի եւ կրնայ լսուիլ միայն Մոսկուայի կարմիր ցարին ստրկօրէն ծառայող պաշտօնեաներու ձայնը, որ շատ եւ շատ հեռու է հայ ժողովուրդի խեղդուած ձայնը ներկայացնելէն։ Երբ կարմիր ցարին դեռ երէկուան ամէնէնհաւատարիմ ծառան՝ Ա. Խանջեան անգամ իր կեանքը վրայ կուտայ հայկական արդար տեսակէտը պաշտպանած ըլլալուն համար, ներելի՞ է միթէ սպասել, որ այսուհետեւ Հայաստանի մէջ պիտի գտնուի ուրիշ որ եւ է խորհրդահայ պաշտօնեայ, որ յանդգնի խօսք ընելու վերոյիշեալ հայկական երեք գաւառներու խնդրի մասին։

Կը հարցնենք՝ այսպիսի պայմաններու մէջ մի՞թէ բնական եւ տրամաբանական չէ, որ ազատութեան ու ապահովութեան բարիքները վայելող արտասահմանի Հայերը գէթ ըսեն ու ընեն այն, ինչ որ անկասկած պիտի ըսէր ու ընէր Հայաստանի ժողովուրդը, եթէ մահու չափ չվախնար օտար բռնակալի վարձկաններուն ահաւոր վրէժխնդրութենէն։ Երբ հայ ժողովուրդի բերանը Հայաստանի մէջ պինդ գոցուած է օտարի բռնի ուժով, կը հարցնենք՝ մի՞թէ արտասահմանի ազատ հայութեան պարտականութիւնը չէ մեր ամբողջ ազգին կողմէն խօսելու բարձրաձայն, որպէսզի մեր մայր երկրին օտար բռնակալը գէթ մեր աղաղակէն հասկնայ, թէ ի՛նչ կը զգայ, ի՛նչ կը խորհի եւ ի՛նչ կը պահանջէ հայ ժողովուրդը Խորհ. Հայաստանի սահմաններու այնքա՜ն անարդար բաժանումին եւ զայն յաւերժացնելու ծրագրին առթիւ։

X

«Մենք կրնանք— կը դիմանին թոյլ տալու մեր խելացիները «Զ. Կոչնակ»ին—մեր փաստերը պարզել պատշաճօրէն եւ բարեկամօրէն, բայց իրաւունք չունինք խօսելու այնպիսի ոճով, որ պատճառ դառնայ խանգարելու Կովկասի հանրապետութեանց համերաշխութիւնը»։

Սակայն, մի՞թէ ճիշդ այդ պատշաճ ու բարեկամական ձեւով փորձ չըրաւ խօսելու ռամկավար առաջնորդ Ա. Չօպանեան, եւ ի՞նչ եղաւ արդիւնքը. Ա. Չօպանեան «հակայեղափոխական» եւ խորհ. իշխանութեան թշնամի հռչակուեցաւ, իսկ անոր բարեկամական խորհուրդները մտիկ ընող բոլշեւիկ Աղասի Խանջեան նզովուեցաւ այդպիսի «հակայեղափոխական»ի մը հետ յարաբերելուն համար։ Պարզ չէ՞ միթէ, որ Հայաստանի օգտին փաստերը պատշաճօրէն եւ բարեկամօրէն պարզելն իսկ մահացու մեղք մըն է Մոսկուայի կարմիր ցարի աչքին։

Իրենց առաջնորդ Ա. Չօպանեանի անպատասխանելի «հակայեղափոխական» ելոյթէն սարսափած ռամկավար խմբագիրները կ'առաջարկեն այժմ ձայն ծպտուն չհանել եւ կատարեալ համակերպութիւն ցոյց տալ Մոսկուայի բռած հակահայաստանեան քայլերուն հանդէպ։ Եւ այս իմաստուն խորհուրդը կուտան այն անհեթեթ պատճառաբանութեամբ թէ՝ «մենք մի՞թէ հայրենիքին բարիք մը ըրած կ'ըլլանք մեր ինքնակոչ փաստաբանութեամբ եւ անճոռնի բողոքարկութեամբ»։

Ասիկա անտարակոյս կը բխի մեր ռամկավար խելացիներու այն հիմնական մտայնութենէն, որ հակառակ է որ եւ է պայքարի հզօրին դէմ, եւ որ ստրկական համակերպութիւնը քաղաքական գերագոյն իմաստութիւն կը նկատէ։ Ինչո՞վ, սակայն, ասիկա տարբեր է սուլթանական Թուրքիոյ եւ ցարական Ռուսիոյ հայ աղաներու ստրկամտութենէն, որ կ'ընդդիմանար որ եւ է տեսակի պայքարի սուլթանի ու ցարի դէմ եւ կը պահանջէր անվերապահ համակերպութիւն անոնց բոլոր քայլերուն։

Սակայն, եթէ հայ ժողովուրդը հետեւէր մեր չափէն աւելի խելացիներու խորհուրդներուն, այսօր խորհրդային Հայաստան ալ պիտի չունենայինք, քանի որ Թուրքերը 1918ին ոչ Սարդարապատի, ոչ Բաշ-Ապարանի, ոչ Ղարաքիլիսէի եւ ոչ ալ Բագուի մէջ դիմադրութեան չպիտի հանդիպէին Հայերու կողմէ եւ ոչխարներու նման պիտի կոտորէին հայութեան մնացորդները՝ աւելորդ դարձնելով Հայաստանի ստեղծումը։

Եթէ հայ ժողովուրդը մտիկ ընէ մեր չափէն աւելի խելացիներուն, պէտք է որ միանգամ ընդմիշտ հրաժարի իր ազգային քաղաքական իտէալներէն, երբեք չխորհի ինքզինքը պաշտպանելու մասին, երբեք չխօսի իր կենսական պահանջներու մասին, երբեք չերազէ ազատութեան ու անկախութեան մասին, երբեք չպայքարի իր արդար իրաւունքներուն տիրանալու համար։ Եւ այդ՝ որպէսզի չըլլայ թէ տհաճութիւն պատճառէ իր դահիճներուն, իր յափշտակիչներուն, իր բռնաւորներուն։

Ուրիշ խօսքով՝ մեր խելացիները կ'ուզեն, որ հայ ժողովուրդը միշտ ապրի իբր օտարին ստրուկը, որովհետեւ օտարը զօրաւոր է, իսկ ինքը տկար։

Աւելորդ է ըսել, թէ մեր ռամկավար խելացիները փաստօրէն ցոյց կուտան մեծի ազգային ինքնասպանութեան ճամբան։ Սակայն, հայ ժողովուրդը, որ իբր ազգ ապրելու անյաղթելի կամք ունի, ցասումով ետ մղած է ցարը եւ, վստահ ենք, ասկէ ետքն ալ ետ պիտի մղէ ստրկացած հոգիներու խորհուրդները եւ, հետեւելով իր «փինթերու» խորհուրդներուն ու անոնց առաջնորդութեամբ՝ պիտի քալէ դէպի իր յուսատու ապագան, այսօրուան երազը վաղը իրականութիւն դարձնելու համար։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՇԻՏԱԿ ԽՕՍՔԵՐ

Գործի անընդունակ մարդը երբ չի յաջողիր, կը վերագրէ այդ իր անձնական դժբախտութեան։

** Միշտ ամբարտաւան մարդիկ միշտ ինքզինքնին բարձր կ'երեւակայեն, բայց իրական ստրուկներ են անոնք իրենց եսամոլութեամբ։

** Մի հաւատար բոլոր լսածներուդ։

** Շատ անգամ ճշմարտութիւնը մարդիկ հորին յատակը կը թողուն։

** Նուագախումբի մը մէջ իւրաքանչիւր ոք այնպէս կը կարծէ, թէ իր գործիքը ամէնէն լաւ եղանակը կը հնչեցնէ։

** Նոյն իսկ ամենախելացի մարդը՝ շատ անգամ ինքը խորհուրդներու պէտք ունի։

** Ամէն կին կը հաւատայ, որ իր արդար իրաւունքն է միշտ մարդոց աջ կողմը բռնել եւ ոչ ձախ։

** Ամէն մարդ պարտք մը ունի վըճարելիք իր նմաններուն, այն է քաղաքավարութիւն։

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

Հայկական Մրցանիշը

Մրցումի դար։

Ամէն դասակարգ իր մրցումը ունի ներկայիս։

Դաշնագիր կնքելու եւ վերջէն քուրջի վերածելու մրցում։

Յաղթութեան սիրոյն զինուելու, իրաւակարգ փոխելու, չէզոքութեան մրցումներ։

Աշխատաւոր դասակարգի վիճակին «բարելաւման» ի հաշիւ իրարու գլուխ պատռելու մրցում։

Պետութիւններու մէջ թրքասիրական մրցում, որուն յաղթականը կը ստանայ Միջերկրականի բանալիները վճարելով Քամալիստանի մէջ քանի տարուան սփիւռքէն։

Զուտ հայկական մրցումներ։ Հայաստանը խեղդելու աստիճան «սիրելու» մրցում։ Հայաստանի մէջ, հակացիոնալիստական - տրոցկիստական, թշնամիներ հնարելու, ստալինապաշտութեան եւ սողալու մրցում։

Հայ ժողովուրդը անձիդ պէս սիրելու եւ անոր շահերը անձնական շահուդ հետ նոյնացնելու մրցում։

Երգիչ ու նուագածու հասցնելու, թերթ հրատարակելու, միութիւններ, Վերաշինացներ հնարելու եւ սանաշինութեան մրցում։

Թղթախաղի, պարահանդէսասիրութեան եւ Հայու դրամով օտար սրահներ հարստացնելու մրցում։

Խօսքի տակ չմնալու մրցում, որուն մէջ շահողը կը ստանայ «պղնձեայ» պատուանշանի Ա. աստիճանը։

Գանք հիմա ողիմպիական կոչուած մարտարշաւի մրցումներուն, որոնք տեղի ունեցան այս տարի Գերմանիոյ մէջ եւ որոնց մասին հայ թերթերն ալ ետ չմնացին օտար թերթերէն, սիւնակներ դահելով այդ առթիւ։

Սովորութեան համաձայն, չորս տարին անգամ մը տեղի կ'ունենան անոնք, զանազան երկիրներու մէջ։ Հայերը այս ապրանքն ալ ածանցուցին տարին մէկ քանի անգամ սարքելով «Ողիմպիականներ», նոյն իսկ շոգեկառքին հասնելու համար վազելու գործողութիւնն իսկ ողիմպիական անուամբ մկրտելով։

Միջազգային ողիմպիականներու առթիւ պետութիւնները միլիոնաւոր գումարներ կը ծախսեն, մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին։ Մարզադաշտին մէջ, բոլոր ազգերու մանչերն ու աղջիկները ցոյց կուտան իրենց վազելու, ցատկելու, նետելու, նետուելու, լողալու եւ սողալու շնորհները։

Այս խաղերու ամենախոշոր մանրամասնութիւններն իսկ հեռագրով, հեռախօսով, թերթերով կը ծանուցուին վայրկեանէ վայրկեան, աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն։

— Իրլանտացի Ջիմ Ջէքը 100 մ. ճամբան մէկուկէս երկվ.էն աւելի տակ առաւ, կոտրելով նախորդ մրցումին մէջ քառասունհինգերորդ երկվ.ով։

— Ամերիկացի կարմրամորթ Հըրթ Ռայթ կռուփի երկու հարուածով Կուաթեմալացի Նարեանպիքոյի քիթը թուշերուն հաւասարեցուց։

— Գերմանացի Ծվայցման գունդը նետելու մրցանիշը կոտրեց երկու տասներորդ միլիմէթրով, «քառասուն երկուքընոց թնդանօթ» չքանշանին արժանանալով։

— Անգլիացի Հըրթ Սըմ մէկ սառոյ մօտ ութ մեթր երկայնութիւն ցատկեց հաւասար մնալով իր երկրին դիւանագէտներուն հետ, որոնք մէկ կայսերական բարեւով Միջերկրականէն - Սեւ ծովի ճամբան գրաւեցին բանալին ալ գրպանելով։

Եւ խակապէս, այս դարուս մէջ մարդու կարգ անցնելու համար, կռունկներդ ծոծրակիդ զարնելով, նետուելու պէտք է ցոյց տաս մարզադաշտերուն վրայ, նաւաստակներն ու լուսերը յուսահատեցնելով։

Այս բոլորը, երբ թէ, առողջ, կորովի եւ եղբայրասէր մարդկութիւն մը ստեղծելու համար սարքուած են, կ'ըսուի։ Ջուրի վրայ գրէ ...

Այդ միեւնոյն երիտասարդները միջազգային մարզադաշտերէն կը մեկնին չքանշաններով բեռնաւոր՝ դէպի իրենց հայրենիքը։ Հոնկէ փամփշտակալներով զարդարուած վերադառնալու ռազմադաշտը՝ իրար բզկտելու համար։

Մարդկային քաղաքակրթութիւնը տարօրինակ քմահաճոյքներ ունի։ Այս դարուն անկածը միւս դարը արժեւորել կ'ընէ։

Օր մը, մարդկութիւնը պիտի հրա-

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հայ ուժերը, որոնք հերոսներ դարձեր էին անզէն ու անպաշտպան ուժերուն դէմ, յուսալով որ դիւրին կերպով յաղթանակ մը պիտի տանին նաեւ համախմբուող Թուրք բանակին վրայ, իրենց բանակին ընդհանուր յարձակման հրաման տուած էին։

Յարձակումը յաջողութեամբ ետ մղուած է։ Մեր ուժերը, ուժգնօրէն հետապնդելով պարտեալ հայկական բանակը, հինգ օր վերջ Սարըղամիշ մտեր էին։ Իսկ յաջորդ օրը Մուրաշէնը (Մէրտէնէք) գրաւեր էին։

Հայերը յիմարեր էին թրքական այս յաղթական արշաւէն։ Զանազան վայրերու մէջ ցիրուցան վիճակի մը մատնուեր էին ... Եթէ Թուրք բանակը իր յառաջխաղացումը շարունակած ըլլար, անկասկած որ մէկ շաբթուան ընթացքին ամբողջովին պիտի փճանային։

Բայց, Քեազիմ Քարապէքիր փաշա իր բանակին շարժումը մէկէն ի մէկ կասեցուցած էր։ Որովհետեւ, իր բանակին ետեւ կարգ մը կարեւոր դէպքեր ծագում առեր էին։

Շատ երկար կ'ըլլայ այդ դէպքերը իրենց ամբողջ մանրամասնութեամբը պարզել։ Ըսենք միայն որ Ճէլալէտտին Արիֆ պէյ,— որուն համար ըսինք, ասկէ առաջ, թէ ինչ կերպով Պոլիս էր եկած եւ ինչ ձեւով միացած էր Ազգ. Մեծ Ժողովին,— իր մէկ քանի ընկերներուն հետ, տարօրինակ ցնորքի մը ետեւէն ինկեր էր։ Արեւելեան վեց նահանգներու մէջ կառավարութիւն մը հիմնելու ու ինք ալ այդ կառավարութեան գլուխն անցնելու մտօք՝ Կարնոյ մէջ էնթրիկի ակ մըն էր սարքած։

Արեւելեան բանակը հազիւ շարժման սկսած՝ էնթրիկի այս ակը անմիջապէս գործունէութեան էր ըսկսած։ Ու բնականաբար, վախի ու վտանգի մատնուած էր բանակին թիկունքը ... Այդ պատճառով, բանակին շարժումը ամիս մը ընդհատուած ու այս խառնակ գործերը մաքրուած էին։ Եւ կրկին շարժման էր անցած Սարիղամիշ-Լաւօղլու գծին վրայ գտնուող արեւելեան բանակը։

Հայկական բանակը, որ կը թելադրուէր հին քաջերու յուշերէն եւ նոր քոմիթէճիներուն արիւնոտ երեւակայութիւններէն, չէր կրցած դիմադրել եւ, պարտեալ ու ցրուեալ նահանջած էր։

Նոյեմբեր 30ին, Արեւելեան բանակը Կարս մտած էր։ Եւ հետապնդելով հայկական փախստական գունդերը, եօթն օրուան ընթացքին, առանց խելք վերջ մինչեւ Արփաչայ տարածուող շրջանը, Կիւմրին (Ալեքսանդրապոլ - Լէնինական) գրաւած էր(*)։

Հայերը այլ եւս զգացեր էին դառն հետեւանքները այն փորձանքին, որուն պիտի մատնուէին։ Ու խնդրած էին յառաջխաղացումը անմիջապէս կասեցնել, յայտնելով թէ պատրաստ են հաշտութեան դաշինք մը կնքելու։

Այդ պահուն, հայ ժողովուրդին ճակատագիրը կախուած էր Ազգ. Մեծ Ժողովին մէկ հրամանէն։ Մէկ հատիկ «ոչ» բառ մը թերեւս մէկ շաբթուան ընթացքին հայ ժողովուրդը պիտի ջնջէր աշխարհի պատմութենէն ու աշխարհի քարտէսէն։ Բայց ... այդ բանը թոյլ չէր տար Թուրք խղճմտանքը, Թուրք արդահատանքը, Թուրք գութը, Թուրք քաղաքակրթութիւնը եւ մարդասիրութիւնը ... Այդ պատճառաւ, Ազգ. Մեծ Ժողովը մաքուր սպունգ մըն էր քաշած մինչեւ այդ տեղի ունեցած դէպքերու հաշւոյն վրայէն։ Ընդունած էր Հայերուն այդ խնդրանքը եւ Արեւելեան բանակին զինադուլի հրաման էր արուած։

(Վերջ տալու համար այս նիւթին, ամփոփ կերպով պատմենք նաեւ վախճանը։ Ալեքսանդրապոլի մէջ սկսած հաշտութեան բանակցութիւնները, յանուն արտաքին գործավարութեան, վարած էր Մուխթար պէյը (որ վերջերս Ուաշինկթընի դեսպան ու երեսփոխան էր եղած)։ Կնքուած դաշնագիրը այլ եւս իր վախճանին էր բերած այս արիւնոտ դասը։ Հայկական բանակին գրեթէ բոլոր թնդանօթները, զէնքերը, ռազմանիւթերը եւ պատերազմական պիտոյքները ձեռք անցուած էին ... Բայց, Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը ասոնցմէ աւելի մեծ օգուտ մը ապահոված էր։ Այս դաշնագիրը, որ Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ կնքուած առաջին դաշնագիրն էր, ոչ միայն հայկական դատը մէջտեղէն վերցուցած էր, այլ եւ՝ Թագաւորին ու խալիֆային պատուիրակներուն կողմէ Սեւրի մէջ ստորագրուած դաշնագիրը պատռած ու նետած էր։ Եւ, այս կերպով, Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութիւնը ամբողջովին վերստացած էր այն հողերը, որոնք, առանց 93ի պատերազմին իբրեւ հետեւանք, օսմ. կայսրութեան կողմէ թողուած էին ցարական Ռուսիոյ, իսկ վերջերս ալ Հայերուն փոխանցուած էին։ Ասիկա, անտարակոյս, նիւթական ու բարոյական մեծ վաստակ մըն էր)։

(Թան - Միլլիէթ)

Ծանօթ.— Հոս կը վերջանայ Թան թերթի թերթօնին այն մասը, որ կը վերաբերի հայ ազատագրական շարժման։

Պիտի խօսինք այս մասին հանգամանօրէն։

(Վերջ)

Վ. Ի.

(*) Այդ շարժման ընթացքին, ազգային այն գունդը որ կազմուած էր Պայպուրթի բնակչութենէն, իրապէս քաջագործութիւն էր ցոյց տուած։ Իսկ հրամանատարը, Ջոկզադէ օղլու Համիտ պէյը մեծարուած է Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ։

վերուի դանդաղութեան մրցումնե-րուն, ուր մէկ մեթր ճամբան ամէնէն ուշ կտրողը մրցանիշը պիտի առնէ :

Արծիւ, Բազէ, Ճնճղուկ մարզական-ներու տեղ, կրիայ, առգ, ուղտ: Մի-ութիւններու մրցահանդէսին ներկայ պիտի ըլլայ հանդիսականը:

Բնախօսներ, նոյնչափ համոզիչ տու-եալով հրապարակ պիտի գան, գան-գերով հիացնելու ... անշարժութեան օ-գուտները ապացուցանելու համար:

Ամէնէն ուշ ժողովի հասնողը նա-խագահ պիտի նշանակէն կամ ամենա-դանդաղ անձը իբր լուրջ մարդ թա-գաւոր պիտի ընտրեն:

Իսկ գալով ներկայ մարզական շար-ժումին, շատ հիմնական դարման մը չէ մարմնամարզութեան տեսակէտով: Երկրագունդի երկու միլիառ բնակիչ-ներէն հազիւ մէկ քանի հարիւր հա-զար երիտասարդներ կը հետեւին ա-նոր: Իսկ երեք միլիոն Հայութենէն հազիւ քանի մը հարիւրեակ մարդիկ կրնանք համրել այսօր, մնացած ամ-բողջ Հայութիւնը յօրանջելով օրը ի-րիկուն կ'ընէ:

Ողիմպիական մրցումներն ալ շատ մեծ բաներ մը չեն իմ տեսակէտովս: Հարթ - հաւասար գետին, կակուղ աւազի խաւով: Կարճ ու թեթեւ հա-գուստ, կօշիկ, լաւ սնունդ, բժշկա-կան խնամք, ծափ ու ծաղիկ, անու-շիկ աղջիկներու ժպիտ, շքանշան ու գովասանք:

Մեր վաթսունամեայ Արիստոմ քե-ռին ալ կրնայ մրցիլ այդ պայմաննե-րուն տակ:

Թող հրապարակ գան այդ երիտա-սարդները մրցելու համար մեր պա-պիկներուն եւ մամիկներուն հետ, ո-րոնք Թալասէն, Վանէն, Կարի-նէն, Մուշէն մինչեւ Արաբիոյ անա-պատը հազարաւոր մղոն ճամբայ կտրեցին անօթի, ծարաւ, բոպիկ, հազար կարկտանի հագուստով, լեռ-նային, քարքարուտ եւ տատասկոտ ճամբաներէն, Թուրք զապթիէի խա-րազանին ու եաթաղանին տակ եւ այ-սօր հոս այդ նոյն անձերը կուրծք կու-տան տակաւին կեանքի պայքարին՝ չեն պահելով իրենց քոյնները:

Ահա իսկական մրցումը տոկունու-թեան եւ չարքաշութեան, որուն մի-այն յաղթականն է եւ կը մնայ Հայը:

Եւ եթէ չմասնակցեցանք միջազգա-յին ողիմպիականներուն, պարապ ալ եղած չեն մեր հայ երիտասարդները, օրինակ, անցածները Մարսէյլի մէջ տեղի ունեցած են քառամօրեայ պա-րի մրցումներ, որուն մէջ հայ երի-տասարդ մը եռագոյնը մէջքին քիչ է մնացեր առաջնութիւնը խլելուն:

Այս առթիւ տեղին հայ երիտասար-դութիւնը ափերով դրամ նետած է պարարահին մէջ ի պատիւ հայ պա-րողին՝ ականջ խցելով հայ թշուառ մանկիկներու եւ անօթի մանուկնե-րու կանչերուն:

Այսպէս վարժեցնելով պարտու-թեան յաղթանակը եւ կոտրելով ան-տարբերութեան եւ չտեսութեան մր-ցանիշը:

Ն. ՊԵՏՈՒՇ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով :

Թրք. վայրագութիւններ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

—.—

Փիչարէ Զաթոյի չորս տղաները բա-պանուեցան թրքական զօրքերու կող-մէ. երկուքը՝ Թալամէյ եւ Թանիմ Թէրանի գիւղին մէջ, եւ երկուքը՝ Նայիֆ եւ Նասրէտտին Կիւզէլլօյէքէ գիւղին մէջ: Փիչարէ Զաթոյի ընտա-նիքները բանտարկուած են եւ մէկ քա-նիները փախած Սուրիա, իսկ երկու տղաները փախստական դարձած կը կռուին թրքական զօրքերուն դէմ:

Հաջէ Եուսիֆը դաւադրութեամբ սպաննած է Սալէհէ Սորքը եւ Թատա-րէ Պասրքին, առանց գլուխները կտ-րելով տարած է Թուրք հրամանատա-րին եւ կառավարութենէն ստացած է 300 պանքնոթ նուէր, այս սոսորին դաւադրութեան փոխարէն:

Այս ոճիրը պատճառ եղած է որ Սալէհի Սորքի եւ Թատարէ Պասրքի-նի ազգականներէն մէկ մասը լեռները ապաստանի եւ կռուի Թուրք զօրքերու դէմ: Ապստամբներու եւ զօրքերու մի-ջեւ ընդհարումներ տեղի ունեցած են եւ այս ընդհարումներու միջոցին քիւրտ ապստամբները կարողացած են գրաւել մեծաքանակ ռազմամթերք, պարտութեան մատնուած Թուրք զօր-քերէն:

Թրքական իշխանութիւնը որոշած է տեղահան ընել քրտական շրջանները: Երեք հազար զօրք կեդրոնացուցած է Գալաքցիներու եւ Պասկցիներու շր-ջանին մէջ: Տեղահանութեան դէմ ե-ղած է ժողովուրդը եւ Հարորդ գիւ-ղի շուրջ ծանր ընդհարումներ տեղի ունեցած են: Քիւրտերու մէկ մասը կարողացած է իր հունձքը պաշտպա-նելով լեռները բարձրանալ, գիւղերը կրակի տալէ յետոյ: Երկար ամիսնե-րու այս կռիւները յագնեցուցած են Թուրք զօրքերը:

Քիւրտերը գիտակցելով, որ իրենց ապաստան չկայ եւ վերյիշելով Հայե-րու տեղահանութեան եղերական դր-ուագները, անոնց ոչնչացումը եւ ի-րենց ցեղակիցներու եւ ազգականնե-րու ոչնչացումը նոյն տեղահանու-թեան պատճառով, հաւաքաբար որո-շած եւ վճռած են մինչեւ վերջ պայ-քարիլ եւ ուխտ ըրած են վերջին փամ-փուշտը արձակել յետոյ բարձրանալ լեռներու կատարները եւ հոն վերջ տալ իրենց կեանքին, քան թէ ենթար-կուիլ Թրքական լուծին եւ խարխանք-ներուն:

Փիչարէ Զաթոյի կողմնակիցները Գարզայի մէջ, Քիւրալ լեռը ապաս-տանած՝ կռիւները կը մղեն Թուրք զօրքերու դէմ: Զօրքերը չկարողանա-լով նուաճել ըմբոստները՝ կը պաշա-րեն լեռը: Ըմբոստները հակայար-ձակման կը դիմեն եւ ճեղքելով պա-շարման գիծը փախուստի կ'ենթար-կեն Թուրք զօրքերը եւ հետապնդելով զանոնք կը պաշարեն Զախ քաղաքը, կը գրաւեն զայն եւ կը սպաննեն քա-ղաքապետը՝ Մուսթաֆա Հաճի Աղ-տուրահմէն էֆ.-ին եւ կը կողոպտեն քաղաքը: Նոր զօրքերը կը հասնին եւ ըմբոստները նահանջելով կ'ապաստա-նին լեռներ եւ անտառներուն մէջ: Զօր-քերը հրդեհի տուած են անտառները ապստամբները դուրս հանելու հա-մար:

Սասնոյ լեռներուն մէջ, Թուրք զօր-քերու եւ քիւրտ ապստամբներու մի-ջեւ շարունակական կռիւներ տեղի կ'ունենան: Թուրք զօրքերը նպատակ դրած են գրաւել լեռնային դիրքերը: Սեպտեմբերի կէսին այս նպատակով երկու յարձակում կը գործեն եւ Քիւրտերը հակայարձակման դիմելով 45 զինուոր գերի կը բռնեն, ռազմա-մթերք կը գրաւեն եւ Թուրք զօրքերը նահանջի կը մատնեն:

Թուրք զօրքերը իրենց պարտու-թեան վրէժը կը թափեն դաշտային շրջանի խաղաղ քրտութեան վրայ եւ կը գործադրեն խենէշային վայրագու-թիւններ՝ կիներու բռնաբարում, ան-մեղ մարդոց դնդակահարութիւն, ո-մանց ականները քաշել, մորթազերծ ընել եւ այլ ճիւաղային արարքներ:

Փէնճինէրցիներու նկատմամբ եւս նոյն վայրագութիւնները գործուած են, եւ այս պատճառով յիշեալ ցեղը ապստամբած է: Տիգրանակերտցի բազմաթիւ երեւելի քիւրտ ընտանիք-ներ, որոնց մէջ նաեւ Ճէմիլ փաշէ զադէն, չէյխ Ճէլալ եւ Սըտգի պէյ ի-րենց ընտանիքներով, անծանօթ ուղ-ղութեամբ աքսորուած են:

Մէկ «Փրքա» Սղերդէն, մէկ «Հալայ» Միթուրէն եւ մէկ «Հալայ» զօրք Տիգ-րանակերտի շրջանէն կեդրոնացուած են Պըշէրիքի շրջանը: Այս շրջանի ժողովուրդը տեղահան կ'ընեն յայտա-րարելով, որ իրենց տուները անհրա-ժեշտ են Սասնոյ դաշտային շրջանէն գալիք գաղթականները տեղաւորելու համար: Այս կարգադրութիւնը այն համոզումը գոյացուցած է, որ քրտա-կան ընդհանուր տեղահանութեան ծը-րագիրն է, որ կը գործադրուի: ՚

Տիգրանակերտի եւ Ծարիծի շրջան-ներուն մէջ կը շարունակուին սպանու-թիւններն ու տեղահանութիւնները: Մալա Ճէբիքի Ճէմիլ, Մալա Միրօ եւ Թահէր բանտարկուած են Ծարիծի մէջ:

Վանէն, Պիթլիսէն եւ Մուշէն թր-քական զինուորներ կը վերադառնան կեդրէքի շրջանը. այս կեդրոնացման նպատակը դեռ անծանօթ է. ոմանք կ'ըսեն՝ քրտական տեղահանութեան համար է, եւ ուրիշներ կ'ըսեն՝ Սու-րիոյ եւ Իրաքի հանդէպ:

Մալա լերան վրայ ապաստանած են փախստական Քիւրտեր եւ կը դիմա-դրեն յուշչանալու համար: Հոկտ. 2-ին Թուրք զօրքերը կը պաշարեն Մա-լա լեռը եւ 24 ժամ կատաղի կռիւ տեղի կ'ունենայ. այս կռուի ընթաց-քին զօրքերը խուճապի կը մատնուին եւ 20 գերի, բազմաթիւ սպաննուած եւ վիրաւոր թողլով կը փախչին:

Հոկտ. ամսուան ընթացքին բուռն ընդհարումներ տեղի ունեցած են Սասնոյ շրջանին մէջ, եւ ամէն օր բազմաթիւ վիրաւոր զօրքեր կուգան Կարզան: Կարզանի շրջանին մէջ ապ-րող ժողովուրդը ահ ու սարսափի մատնուած է:

ՄԱՐՍԻԼԻԱՅԷՆ
ՄԵՐ ՍԻՐԵԼԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

—.—

Հայրապետական Պատուիրակ Գ. եպիսկոպոսէն ստացած ենք հետեւեալ կոչը.—

Հայրապետական Պատուիրակութիւնը՝ Հայրապետական Հաստատման կոնդակով ունեցաւ իր իրաւական զէնքը: Եկեղեցական գերագոյն իշխանութեան կողմէ այս նուիրագործումը կասկած չկայ թէ կըզոտ-դաստուած արդիւնքն է զգացուած ու բարձրօրէն գնահատուած անհրաժեշտութեան մը: Ոչ մէկ Հայ, որ տեղ-եակ է մեր պատմութեան, կարող է ուրանալ այն կարեւոր դերը զոր կատարած է Հայ Եկեղեցին, իբրեւ ամէնէն հարազատ արտայայտութիւննե-րէն մէկը հայ հոգիին, իբրեւ ամէնէն վստահելի եւ ուժեղ առաջնորդներէն մէկն ու գերագոյնը մեր կրօնական - ազգային եւ առհասարակ մշակութա-յին կեանքի ընթացքին, երբ մանաւանդ պակսած է մեզ քաղաքական իշ-խանութիւնը: Կրօնական - մշակու-թային մարզին մէջ իր դերը մնայուն՝ Հայ Եկեղեցին այսօր գաղութներու համար տակաւին կը պահէ գիտակցու-թիւնը իր չվերջացած կոչումին եւ անտեսանելի պարտականութեան՝ մը-շակելու եւ անխաթար պահելու իր զաւակներուն մէջ նաեւ առողջ ազգայ-նականութեան մը աւետարանչութիւն՝ ոգին՝ հաշտ թէ հայրենիքի գաղա-փարին եւ թէ համամարդկային սկզ-բունքներուն հետ:

Իբրեւ Հայրապետական Պատուի-րակ այս շրջանի Հայութեան՝ մենք այսպէս կ'ըմբռնենք մեր պաշտօնը, եւ գաղափարական այս մաքուր հի-մերուն վրայ կ'ուզենք գործնականա-ցնել եւ ամրացնել առաջնորդական կազմակերպութիւնը:

Մենք առիթը պիտի ունենանք աւե-լի ընդարձակօրէն պարզելու մեր տե-սութիւնն ու առաջադրութիւնները մեր գործի վերաբերմամբ: Իսկ առ այժմ, վստահ մեր ժողովուրդի յա-ճախ թաքուն ողջմտութեան եւ աւան-դական առաքինութեանց վրայ, կը դիմենք իրեն ներցուկ կանդնելու մեզի եւ տալու հնարաւորութիւն՝ զոհող ո-գիի ցուցաբերութեամբ՝ գլուխ հա-նելու կազմակերպական գործը:

Հարկ կա՞յ ըսելու թէ ձեռնարկին յաջողութիւնը կապ ունի նաեւ մեր արժանապատուութեան հետ որ իւրա-քանչիւր անհատի զուրգուրալի ար-բունիքն է:

Ասոր համար կ'ակնկալենք որ, ար-թնալով անփութութեան եւ անտար-բերութեան մահացուցիչ թմրութե-նէն, եւ մէկ կողմ թողլով սխալ դա-տողութեանց վրայ հիմնուած ու զա-ղութի միասնականութեան վնասող եւ զայն քայքայելով անխուսափելիօ-րէն աղետալի հետեւանքներու առաջ-նորդող ներքին անխմատ վէճերը, բաժանումներն ու անհամաձայնու-թիւնները, — մեր ժողովուրդը գիտ-նայ հաւատքով ու եռանդով, համո-զումով եւ նախանձախնդրութեամբ տրամադրել իր բարոյական ու նիւ-թական բոլոր հնարաւոր զոհողու-թիւնները: Անտեղեակ չենք տնտեսա-կան տագնապին՝ որմէ ամէնէն աւելի կը տառապի արիութեամբ մեր սի-րելի ժողովուրդը: Բայց գիտենք նա-եւ թէ հայ ժողովուրդի առաքինու-թիւններուն օտար չէ անհատական նուազագոյն խնայողութեամբ իսկ սա-տարել հասարակական ձեռնարկներու եւ հոգալ հաւաքականութեան պէտքե-րը: Անսայթաքելիք աւելորդ ծախսեր դժուար չէ՝ կը կարծենք որ գտնէք ձեր առօրեայ սա նեղ ու համեստ ապ-րուստին մէջ անգամ:

Այդ փոքրիկ խնայողութիւնն է որ կը պահանջենք մենք ձեզմէ՝ որպէս այս գաղութի ազգային - եկեղեցական կազմակերպութեան պատկանող սար-ցաւ եւ պարտաճանաչ անդամներէ :

Տուէք, ուրեմն, ձեր առաջնորդա-րանական - ազգային տուրքերը ան-դանդաղ եւ սիրայօժար. տուէք իր-րեւ ձեր անզանցառելի պարտականու-թիւնը, տէր ըլլալու համար նաեւ ձեր իրաւունքին, ձեր ձայնով ու քուէով դաշտանի կոչելու գործելու կարող ու տրամադիր որ եւ է ազգային, առանց նկատի առնելու անոր քաղաքական կամ ընկերային գաղափարական հա-կումները եւ համոզումները, բաւա-կան է որ ան կարողանայ հաշտեցնել զանոնք հայ եկեղեցւոյ պարտադրած կենդանի հաւատքին ու անոր ոգիին:

Առանց քեզի, սիրելի ժողովուրդ, ոչինչ կրնանք ընել քեզի համար:

Ինչ որ պիտի ուզենք եւ կարենանք ընել՝ պիտի ընենք քեզի համար:

«Ոչ թէ ձեր ունեցածը՝ այլ զձեզ կ'ուզենք»:

Հայրապետական պատուիրակ
Հարաւային Ֆրանսայի
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

«ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ԳԱՑԱԾ ՀԱՅԵՐԸ»
ԴԺՆԴԱԿ ԵՂԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

—•—

Երեսփոխան - խմբագրապետ Եու-նուս Նատի, Ճումհուրիէթի մէջ առա-ջադրած է այս վերնագրով խմբա-գրական մը, զոր կը թարգմանենք ամբողջութեամբ, ցոյց տալու համար թէ ինչպէս սկսած են շողոմել մեզ, սա Թուրքե՞րը.—

Անկարելի է չյիշուելու այն աղքատ պատկերներէն, զորս կը պարզէն Անատոլուի, Իսքէնտէրունի եւ շրջականե-րու Հայերը, Թուրքերուն հետ միա-սին գործելով սա բացառապէս կա-րեւոր օրերուն: Այս առթիւ կ'ուզեմ արտայայտել շատոնց մեր սիրտին մէջ կուտակուած զգացումները, ո-րոնք արդիւնք են մեր տեսած ու լը-սած կարգ մը դէպքերուն: Առաջին դէպքը անձնական է եւ տեղի ունեցաւ ութ տարի առաջ, Պուքրէշի կայարա-նի ճաշարանին մէջ: Քօսթանցայէն Պուքրէշ կ'երթայինք, մէկ ժամ յե-տոյ մեկնելիք շոգեկառքով մը Գեր-մանիա երթալու համար: Սպասար-կութիւնը կանոնաւոր էր: Սպասեակը ռումաներէն գրուած ճաշացուցակ մը բերաւ:

— Ֆրանսերէնը չկա՞յ, հարցուցի:

Կամ չլսեց եւ կամ չլսելու եկաւ: Առանց կարեւորութիւն տալու հեռա-ցաւ: Ճաշացուցակը մեզի անծանօթ լեզուով գրուած ըլլալէ զատ, անըն-թեռնլի էր եւ աղտոտ:

Կ'երեւայ թէ խնդիրը բարեկա-մութեամբ սպասեակներուն բացատրած առնել, մենք մեզի թրքական բացա-տրութիւններ գործածեցինք, որ ի-րենցմէ մէկը հայեհանաշար եղած պէս ցնցուեցաւ եւ գրեթէ վազելով անհետացաւ քովերնէս: Ետքը, Թուր-քերէնով.

— Ջէնէ. էֆէնտիմ, դուք Թուրք ըլլալ ... հարցուց: Հաստատական պատասխան առնելուն պէս, աւելի—ցուց.

— Հասկցայ, Իսթանպուլէն կու-գաք: Հոգեհատոր երկիրս մի՛վ գիտէ, որչափ զեղեցկացած է Վաափորը: Տի՞նչ է Էֆէնտիս, այնպէս չէ՞, է-ֆէնտիս ...

— Լաւ, բայց դուն ո՞վ ես, եւ Թուրքերէն ի՞նչ կարող է սա:

— Ես գիտե՞մ ով ըլլալս, իշտէ Հայ մը: Իբրեւ թէ (սանքիմ) գինուոր ըլլալու համար հոս եկանք: Եւ ան-գամ մըն ալ չկրցանք երկիր վերա-դառնալ, մասնաւորաբար նման քաշքը-տուելով հոս հոն կը թափառինք: Վաափորի մէջ հե՞ղ մը ձկնորսութեան թիմը, տէր ըլլալու համար նաեւ ձեր իրաւունքին, ...

Ես կ'ելլէի աշխարհի ամէնէն մեծ քաղաք-ներէն կը նախընտրեմ: Այս գիտակ-ցութեամբ կ'ապրիմ կը մրկիմ: Հոս կը ծառայեմ ձեզի, էֆէնտի: Ֆրանսերէն ցուցա՞կ կ'ուզէք: Առամ, ի՞նչ պիտի ընէք Ֆրանսերէն լիքան: Ինչ կերա-կուր որ պիտի կարենաք ուտել, ես ըսեմ ձեզի: Այստեղի բոլոր կերա-կուրները մեզի Իսթանպուլցիներուս ախորժակին չեն յարմարիր: Ես մեզի յարմար կերակուրներ ըսեմ ձեզի, դուք անոնցմէ զատեցէք, չըլլա՞ր:

Եղաւ գնաց: Եւ ճաշի ամբողջ տեւո-ղութեան Արտաշի հետ իր վիճակին եւ երկրին սովորութիւններէն ճառե-ցինք: Հայրենիքը այնքան կը բացա-կայէր իր աչքերուն առջեւ: Վերա-դարձի յոյսը չկայ: Այնքա՜ն որ, այս մասին խնձէ անյոյս օգնութիւն մը խնդրելու համար լեզուն առաջ չէր երթար: Մեկնելու ժամ, բանէք իրեն.

— Արտաշ, հարկաւ ներսէդ հախ անգամ մը երկիր երթայիս կ'ըսես, կարօտ մը կ'անցնի հոգիէդ:

Մռայլօրէն նայեցաւ, գառնօրէն խնդաց: Ձեր խօսքը, պնդեցինք որ խօսի: Հանդարտօրէն բսաւ.

— Ո՞ւր են այն օրերը, ախէյիմ ... ա՜խ, եթէ այդ բառդ ըլլար անգամ մը, գինուորութիւն չէ, կեանքիս մը-նացորդ մասը ծառայ - հպատակ ըլ-լալու հոգիս մատաղ ...

Ասոր նման, բայց աւելի զարգա-ցուն պատմութիւն մը լսեցինք՝ խօս-քը գիտցող եւ արժանահաւատ բարե-կամէ մը: Դէպքը Մարսիլիոյ մէջ ան-ցած է: Ասիկա դէպք մը չէ, այլ ակնա-ռառեար արձանագրած պատմութիւն մը: Մարսիլիոյ մէջ եւ շրջակայքը բազմաթիւ Հայեր կան: Բարեկամս հոն քանի մը Հայերու հանդիպեր է. շատ զրացեր են իրմով: Անոնցմէ մէ-կը զինքը անպայման Մարսիլիոյ իր տունը տանիլ ուզեր է, եւ յաջորդ օրը — տունը ձեր մասին խօսեցայ, մեծ ու պզտիկ անպայման պիտի բերես ը-սելով պնդեցին կեցած: Ես ալ չշատ լաւ բսելով հազիւ ազատեցայ ի-րենց ձեռքէն: «Աստուծոյ սիրոյն, մեզի երթանք», բսեր է ու պնդեր:

Բարեկամս կը պատմէ:

— Գացի, պանդխտութեան ճամբա-ներէ եկածի պէս, իբրեւ հյուրայր մը դիմաւորեցին զիս: Ուր է ուր չէ, կին, մեծ ու պզտիկ վիզիս պիտի փաթ-թուէին:

Օղիի պարուբէա սեղան մը: Ամ-բողջ Թուրքերէն փլաֆներ: Թրքական կերակուրներ, ամբողջ հայրենիքի խօսքեր, եւ անմար սէր մը իրենց երկ-րին հանդէպ, որուն կարօտ կը քա-շեն: Թուրք մշակոյթը այս մարդոց մինչեւ ծուծը (իլիկ) թափանցեր է, եւ Մարսիլիոյ այս հեռաւոր անկիւ-նին մէջ անոնք «ուրից ցղլուխս» կ'ապ-րեցնեն զայն:

Նման տասնեակ, նոյն իսկ հարիւ-րաւոր պատմութիւններ կարելի է արձանագրել: Պատմութեան մէկ մը-րիկը բանակներ շրջած ու երկիրներ խորտակած առեն, անդիմադրելի խո-յանքով մը արմատախիլ, ցիր ու ցան ըրեր էր նաեւ կարգ մը հաւաքակա-նութիւններ: Անատոլուի եւ Իսքէնտէ-րունի շրջակայքի Հայերուն թրքու-թեան կապուած ըլլալը, առիթ մըն է որ անդրադառնանք նաեւ այդ փոթո-րիկի ուրիշ մէկ փուլին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յուշարձանի շինութեան կեդրոնա-կան յանձնախումբս շնորհակալու-թեամբ ստացած է հետեւեալ գումար-ները. —

«Յառաջ»ի խմբագրութենէն՝ իր բա-ցած հանգանակութեան սիւնակի հաշ-ուէն 3րդ վճարում 774 Ֆր., Անդրա-նիկի շիրմին վրայ սեպտ. 6ի ուխտա-գնացութեան առթիւ հայ սկաուտնե-րու միջոցաւ ծախուած լուսանկարնե-րէ՝ 409.50, Berck - Plageէն դեղագործ Գ. Թուլհանճեանէ 50, Քլէրմոն - Ֆէր-րանէն Թիւթիւնճեան ընտանիքէն 50, Քլէրմոն Ֆէրանի Ա. Քէշիշեանէ 5:

Գումար՝ 1288.50, նախորդ գու-մար՝ 16.939.05, ընդհ. գումար 18.227-55:

(Կեդր. Յանձնախումբի)

Յ. Գ.— Ազգ. զանազան մարմիննե-րու եւ Միութիւններու կողմէն ի նը-պաստ Անդրանիկի յուշարձանին կա-տարուած հանգանակութեանց ար-դիւնքը կամ հանգանակներէ գոյացած գումարները կը խնդրուի յանձնա-խումբիս փութացնել:

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

—.—

Սիրելի Արազ.— Իբրեւ լեզուական երեւոյթ մը միայն կը յիշեցնեմ հոս, թէ մեր հին լեզուին (գրական) մէջ կան կարգ մը բառեր՝ որոնց ուղղա-կան կամ բուն ձեւը կ'ըլլայ իով, մինչ այդ ի գիրը ինկած է մեր արդի լեզ-ուին մէջ: Այսպէս՝ տեղի, առմայի, յորամարդի, պատասխանի, որոնք հի-մա եղած են տեղ, առմալ (առնելք, ճուրերը կաթելու տեղերը), յորա-մարդ, պատասխան: Այս այսպէս գիտնալէ վերջ, հարցը կուգայ սա կէ-տին թէ, երբ անծանց ընել ուզուի տեղ կամ պատասխան բառը, զոր օր. ան ժխտական մասնիկով, պէ՞տք է ար-դեօք որ ըսենք — անտեղ, անպա-տասխան: Այսպէս, պէ՞տք է արդեօք որ գրենք — անտեղ հետաքրքրու-թիւն, «համակս անպատասխան մը-նաց»: Անշուշտ, բառ օրէնի, պէտք է գրել ճշդիւ — անտեղի, անպատաս-խանի: Բայց եկուր տես որ մեր գը-րողները իրաւ է թէ անտեղի կը գոր-ծածեն եւ ոչ բնաւ անտեղ, բայց, մե-ծագոյն մասով, կը գործածեն ան-պատասխան, ոչ թէ անպատասխանի: Իրաւ է թէ թերութիւն կոչուելու զան-ցառութիւն մը չէ այս, բայց հաստա-տատելու ու նոր լեզուներու յատուկ սովորութեան հակառակ է: Մենք կ'ընդունինք որ մեր հին ու նոր գրա-կան լեզուն ակնարկուածներուն կար-գէն է: Եթէ անտեղի, ուրեմն՝ անպա-տասխանի: Իսկ եթէ անպատասխան, ուրեմն՝ անտեղ ... Բայց ո՞վ պիտի ստանձնէ այսուհետեւ ընել — անոր «անտեղ» վարժունքը:

Արդ, ամփոփենք.— Երբ բառի մը պարզ ուղղական ձեւին վրայ ըլլայ խնդիրը, պիտի գրենք զայն ինչպէս որ է ընդհանրապէս, ինչպէս վերի բառերը: Բայց երբ բարդ կամ ա-ծանց ընելուն վրայ է խնդիրը, պէտք է առնենք բառերը իրենց հին գրական ձեւով գործածութեան մէջ: Արդէն հարիւրին ինսունը մեր գրողներուն այս հիմը ունին իրենց կռուան, ու երբ կը յամառին՝ ոմանք մնալ իրենց փոքր սխալներուն մէջ, տրամաբանու-թեամբ չէ որ կ'ընեն այդպէս, այլ սովորամոլութեամբ, որ իրաւ ալ յա-ճախ առաջնորդ կ'ըլլայ մեր ոչ միայն լեզուական, այլ եւ սաքեր կարգի քայլերուն:

** Ուրեմն, քերականական այս տը-եալին վրայ՝ պարզ քննութիւն մը. — ինչո՞ւ հիմնական, ինչո՞ւ կաթու-լին, ինչո՞ւ արդիւնքէց: Պատասխան.— Որովհետեւ այդ բառերուն ուղղական կամ բուն ձեւին մէջ անբաժան Ն գիրը կամ տառը կայ — հիմն, կաթն, արդն (տէգ, գեղարդն): Ուրեմն, անմա՞ս, անհի՞մ պէտք էրսել, թէ անմասն, անհիմն: Պատասխան.— Բնականա-բար, երկրորդ ձեւով պէտք է գործա-ծել, քանի որ ածանց բառեր են, եւ մեր լեզուին հիմնական օրէնքին հա-մաձայն՝ բարդ ու ածանց բառերը հին գրական լեզուին մէջ բառերուն ունեցած ձեւովը կ'ըլլան: Իսկ եթէ զուտ, առանձին գործածենք, պէտք է այս', ընել առանց մեղանչած ըլլալու — մաս եւ հիմ (ես մաս չունիմ այս գործին մէջ — հիմ չկայ այդ խօսքին մէջ, եւն.):

** Որչա՞փ իրաւունք ունէր ողբաց-եալ Հ. Արսէն Ղազիկեան, որուն հա-ղորդած եմ — ինծի պատիւ — ուսուց-չութեանս առաջին շունչը, ո՞րչափ իրաւունք ունէր, այո՛, ցաւելու որ նոր գրողները խում ինչ ուշադրու-թիւն չեն ընծայեր, մերթ, քերակա-նական ծանօթութիւններու եւ իրենց այլապէս ընտիր գրուածները սա կամ նա կողմէն մերկութեան գէշ տեսա-րան մը կը պարզեն: Այսպէս, ո՞ւր-կէց հանեցին սա չորսամեակը, չորս տարիէն լինելիք զարգացումի շրջան մը որակելու համար: Բարի՛ տղայ, եթէ չորս կ'ըսես, ամեակը ինչո՞ւ պոչ կը կպես անոր. բաւ պարզապէս՝ չորս տարիներու կամ տարուան շրջան եւ վերջացաւ: Եթէ ամեակը մանեակ կ'ուզես ընել չորսին, կը սխալիս. մանեակը ամէն պարանոցի չի յարմա-րիր: Ըսէ քառամեակ, ինչպէս կ'ը-սես քառակուսի (ոչ թէ ... չորսակու-սի), ինչպէս կ'ըսես՝ քառապատիկ, քառապատկել, քառորդ (ոչ թէ չոր-սորդ ...): Բայց — ուշադրութի՛ւն— կայ նաեւ չորեքկուսի, սակայն ո՛չ չորսկուսի, կա՛յ չորեքօրեայ, սա-կայն ոչ չորսօրեայ (իրարու կցուած ձեւով), չորեքտասան՝ ոչ չորստա-սան: Այսպէս չորսին տեղ Քառէն զատ կայ չորեք, բայց ոչ չորսը: Այս վերջինը առանձին գործածութեամբ:

— Այս շարքին վրայ աւելցնենք նա-եւ երեք թուականին պարագան, ինչ որ կրնայ պատասխան ալ նկատուիլ հետաքրքիր նամակի մը: — Երեքը ունի նախ իր այս ձեւը, որ՝ հակա-ռակ չորսին՝ այս ձեւովն ալ կը մտնէ բարդութեան մէջ — երեքթեւեան, ե-րեքանձնեայ, երեքկին (երեք անգամ, երեք կարգով, ինչպէս կայ՝ կրկին, եւ ուրիշ ձեւերով), երեքգլխեան եւն. եւն.: Երեքին միւս ձեւն է բար-դութեան մէջ եռ — եռապատիկ, ե-ռամեծ (երիցս մեծ, այսինքն՝ ամե-նամեծ, քանի որ երեքով շատցած բառերը ածականին գերադրական (ա-մէնէն բարձր) նշանակութիւնը կու-տան), եռամսեայ, եռամեծար (տես վերը), եռայարկ, եռաձայն (ինչպէս կայ քառաձայն, ոչ թէ ... չորսա-ձայն), եռահոլով (ինչպէս կայ քա-ռահոլով, ոչ թէ ... չորսահոլով, չորսամեակին պէս): — Երեքը եր-րորդ ձեւ մըն ալ ունի բարդութեան կամ ածանցումի մէջ — երիր, որուն փոփոխելի կամ կորնչելի ի գիրը կ'ել-նայ է հարկէ, ձեւափոխութեան մի-ջոցին: Հիմա, սիրելի Արազ, ուրախ եղիր որ մեր տղաքը ամէնքն ալ բա-ցատրութիւններս կը հասկնան: Միր-գէնները կը յատնան հետզհետէ ... Եւ երիր կ'ըլլայ եր. այսպէս՝ երրորդ (ինչպէս չորրորդին մէջ արմատը չորիր է, երիրին նման), երրեակ (պուելով՝ գրուած կայ նաեւ եր-եակ), երրադարձ (երեք անգամ ինքն իրեն վրայ դարձող ֆշացող հոսանք, յորձանք, այսինքն՝ ամէնէն սաստի-կը. տես վերը), երրերջանիկ (երիցս երջանիկ ըսելու տեղ): Միանգամ ընդ միշտ պէտք է ըսել, թէ գրական հին լեզուէն առաջ բերուած օրինակներուն նպատակն է՝ ոչ թէ զանոնք ամէնքը իբրեւ գործածելի ցոյց տալ, այլ նոր գրական լեզուին մէջ գործածական բառերուն ոգին արծարծել ... ի պէտս զարգացելոց:

ՏԱՐԱԶ

թեան քաղաքականութիւնը: Աշխատաւորական կուսակցութեան կողմէ կրկնուած յայտարարեց .

— Եթէ Փաշական կառավարութիւն մը ըլլար յարձակման ենթարկուողը, մի՞թէ պիտի շարժէիք այսպէս: Ապստամբներու յաղթանակը կրնայ վաղը տեղի տալ նման շարժումներու նաեւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Կրակի հետ կը խաղանք չէզոքութիւն խաղալով: Անգլիա պարտաւոր է ազատ ընթացք տալ միջազգային օրէնքներու գործադրութեան:

Ցետոյ խօսեցան ուրիշներ, որոնք ըսին թէ պատիւ պիտի համարէին կռուիլ Սպանիոյ կոմունիստներուն կողքին: Վիճաբանութիւնները փակեց վարչապետը ըսելով որ բրիտանական կառավարութիւնը չէզոքութեան յանձնախումբին տուած է իրենց քաղաքականութիւնը արդարացնող կարգ մը ապացոյցներ, որոնք գաղտնի պիտի պահուին եւ պիտի չյայտարարուին Երեսփ. Ժողովին մէջ: Ցետոյ աւելցուց.

— Կրնանք ըսել թէ չէզոքութեան քաղաքականութիւնը ձախողած է, արդէն, բայց երկու կողմէ, այսուհանդերձ այնքան կարեւորութիւն չէր ներկայացներ որ փոխէինք մեր ընթացքը:

*** Չէզոքութեան միջպետական յանձնախումբը որոշեց խօսացնել հակիճը բոլոր այն փորձերուն վրայ, որոնք կը կատարուին օգնելու համար Սպանիոյ կռուող կողմերուն:

ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ՎԷՃԻՆ ՅՈՒԹԻ
ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ՇՈՅԵԼ ՄԵԶ

Երէկ տուած էինք այն հերքումը, զոր «Ճիւմհուրիյէթ» կը հրատարակէր՝ հաղորդելով թէ Հայերը խուճապի մատնուած չեն Իսքէնտէրունի շուրջ բացուած պայքարին առթիւ, այլ ընդհակառակն «կապուած են Թուրքերուն»:

Թուրքերէն «Թան» թերթը, պատասխանելով «Ճիւմհուրիյէթ»ի. գրեց կուսայ հասկնալի քծինքով մը.—

« Մեր տուած լուրը կը վերաբերի սեպտեմբեր 25ին: Կրնայ պատահիլ որ Հայերը այդ միջոցին առժամեայ վարանումի մը եւ խուճապի մը ենթարկուած ըլլան: Բայց բոլորս գիտենք թէ այդ նահանգին Հայերը յետոյ հասկցան որ իրենց համար վրդովումի որ եւ է պատճառ չկայ եւ անմիջապէս վերջը չառ չիտակ եւ բարեկամական ընթացք մը բռնեցին:

Արդէն, եթէ չհաշուենք ափ մը ծայրայեղ գրգռիչներ, աշխարհի ամէն կողմը Հայերու թրքասիրութիւնը եւ մեր լեզուին, երաժշտութեան, մշակոյթին հանդէպ անոնց յարումը՝ զարմանալի ատրճանի մը վրայ կը գտնուի: Ամերիկահայերէն շատերը ինքնաբերաբար իբրեւ Թուրք կը ներկայացնեն իրենք զիրենք »:

*** « Թան » (Թուրքերէն) այս առթիւ կը գրէ թէ Իսքէնտէրունի իր թղթակիցը վտարուած է այդ սանճաքէն:

Էվգաֆը կ՚ուզէ Տավուս Փաշայի կտակը

Գրած էինք թէ Պէյրութի Հայ Կաթոլիկ Պատրիարքութիւնը «Ս. Յակոբ» անունով նոր հիւանդանոց մը բացած է, ստանալու համար Տավուս Փաշայի 20,000 ոսկինոց կտակը, որ եղած է Պոլսոյ Ս. Յակոբ հիւանդանոցին համար եւ Լոնտոն կը գտնուի:

Իր կարգին, Էվգաֆի տնօրէնութիւնն ալ ձեռնարկներ ըրած է այդ կտակը ստանալու, նկատելով որ ինքը ստանձնած է Ս. Յակոբի մատակարարութիւնը:

Շարլ Մորրաս բանտարկուեցաւ

Շարլ Մորրաս, այն կատաղի հրապարակագիրը, որ Լէոն Տոտէի հետ կը վարէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ» արքայական թերթը, ձերբակալուեցաւ հինգշաբթի կէսօրին, երբ կը ճաշէր խմբագրատան մօտիկը, ճաշարանի մը մէջ: Անմիջապէս տարուեցաւ բանտ:

25 մայիսին դատապարտուած էր երեք ամսուան, իսկ 21 յուլիսին ութ ամսուան բանտարկութեան, ամբաստանուած ըլլալով թէ մարդասպանութեան կը հրաւիրէ իր գրած յօդուածներով:

Արդարեւ, բարկաճայթ յօդուածով մը՝ Շարլ Մորրաս մահուամբ կը սպառնար 140 մտաւորականներու եւ երեսփոխաններու, իբրեւ պատասխանատու Իտալիոյ դէմ գործադրուած պատժամիջոցներու, ուրիշ աւելի բիրտ յօդուածով մը կը սպառնար Լէոն Պլումի:

Իր երկու դատապարտութիւններէն վերջ դիմած էր Վճռաբեկ Ատեանին, որ մերժեց բեկանել վճիռը:

Արջ մը յօշոտեց իր պահապանը

Սթրազպուրկի կենդանաբանական պարտէզին մէջ ահաւոր տեսարան մը պարզուեցաւ առջի օր:

Գիշատիչ կենդանիներու բաժնին պահապանը, Վաֆֆէնշմիտ, 39 տարեկան, առաւօտուն կեր տալու համար մտաւ արջի մը վանդակը: Արջը յանկարծ յարձակեցաւ պահապանին վրայ, պառկեցուց գետինը, ճանկերը մխրճեց պահապանին փորին մէջ: Դժբախտ պահապանը, որ միս էր բերած՝ մոռցած էր միսին առնելու իր երկաթի երկաթը: Սկսաւ օգնութիւն պոռալ: Պատնէշին առջեւը կեցած էին բազմաթիւ պատանիներ, որոնք սկսան նոյնպէս օգնութիւն պոռալ, ոմանք փորձեցին քար նետելով՝ ազատել պահապանը կենդանիին ճանկերէն: Արջը կատաղութեամբ կը խրէր ճանկերը եւ կը բզկտէր իր զոհը, երբ հասաւ դրացի արճարանին տէրը՝ հրացանը ձեռքին: Հարուած մը եւ կենդանին ինկաւ դիակնացած: Պահապանը փոխադրուեցաւ հիւանդանոց, ուր մեռաւ քիչ վերջ:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈԲԷԼԻ բնախօսութեան եւ բժշկութեան 1936ի մրցանակը յատկացուեցաւ Սըր Հէնրի Տէյլի, որ տնօրէնն է Լոնտոնի բժշկագիտական քննութեանց պետական ուսումնարանին, ինչպէս նաեւ Օթթօ Լօէվիի, որ ծանօթ է իբրեւ փրոֆէսէօր բնախօսութեան:

*** Երկրաշարժի թեթեւ ցնցումներ զգալի եղան հինգշաբթի Լոս Անճելոսի, երեքշաբթի Թոքիոյի մէջ: Վնաս չկայ:

*** Շուազի - լը - Ռուայի մէջ հինգշաբթի գիշեր ընդհարում մը տեղի ունեցաւ կոմունիստներու եւ Տը լա Ռոքի մարդոց միջեւ: Մօտ քսան հոգի վիրաւորուեցան, մէկը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին, խաժակ Ակումբին մէջ, կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
Դասախօսական ժողովներ

ԹՕԹՈՒԼ խումբի դասախօսական ժողովը տեղի կ՚ունենայ երկուշաբթի (2 Նոյ.) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

ՎՐԷԺ խումբի ժողովը Նոյ. 4ին, երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղիին մէջ:

ՔԱՀԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ՝
ԸՆԿ. Ս. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կազմակերպուած Առնուվիլ-Կոնէսվիլի Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ
վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Salle Gallemanի մէջ.
Առնուվիլի կայարանին դիմացը:
Կը խօսին՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (հայերէն եւ ֆրանսերէն)
Mr GRANDFILS (Maire de Gonesse), Mr MAZOURIER (Secrétaire de la Section de S. F. I. O. d'Arnouville)
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:
Կ՚արտասանեն՝ ՕՐ. ՄԵԼԵՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, Պ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), ընկ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, Կ՚երգէ ՏԻԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Մ. ՑՈՒԿՈՅԵԱՆ:
Սարսէյլի Համազգայինի Մանկաճիւղը կը ներկայացնէ
ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ մէկ արար եւ գուեշտ մը,
հայկական եւ եւրոպական պարեր,
մասնակցութեամբ եփրատ նուագախումբի:
Մուտք՝ 5 ֆր., անգործներու՝ 3 ֆր.:
ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Շոգեկառք կառ տիւ Նորէն՝ ժամը 1.17, 1.27 եւ 3.17:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Բենիամին Վարդավառեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի կնոջ եւ ազգականին՝ Տիկ. ԶԱՊԷԼ Բ. ՎԱՐԴԱՎԱՌԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Պանթէօ-Քաշանի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ ընկերները 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 150 Route d'Orléans, Պանթէօ. Véronի սրահին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն-Տուրուբերանի Նահ. Հայր. Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը, 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ՚Իթալիի սրճարանին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան հաշուետւութիւն, վարչութեան ընտրութիւն եւ ընթացիկ հարցեր: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՓԱՐԻԶԻ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Նահ. Միութիւնը իր բոլոր հայրենակիցները անխտիր անդամական ժողովի կը հրաւիրէ, որ տեղի կ՚ունենայ 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Փամպուքեանի բնակարանին մէջ, 20 rue Saigne, Montreuil s Bois.

Բաժանորդներէս կը խնդրեմ ներողամիտ ըլլալ, իրենց թերթերը քիչ մը ուշ կամ անկանոն ստանալնուն համար: Պատճառը հիւանդութիւնս է:

«Յառաջ»ի Մարսէյլի գործակալ
Գ. ՄԵՐԻԿԵԱՆՑ

ԼԻՈՆԻ մէջ երեկոյեան դասաւանդութիւնները կը սկսին 2 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 7-9, Հայոց եկեղեցիին մէջ, 69 րիւ Լուի Պլան: Ուսուցչուհի Յասմիկ Քիւթնէրեան պիտի աւանդէ շաբաթը երեք անգամ, երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ երեկոները: Երկսեռ պատանիները կը խնդրուի կանոնաւորաբար հետեւիլ դասաւանդութիւններուն: Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղւոյն վրայ:

Կրթական Մարմին

ՀԱՆԴԷՍ — ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

1 Նոյ. կիրակի առաւօտ ժամը ճիշդ 10ին, Եահրիկեան սրահին մէջ,
5 Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ
Կը նախագահէ Պ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ
Կը խօսի՝ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ
«Լսարաններու դերը գաղթաշխարհի մէջ»
Քաղաքական կարեւոր անցքերու մասին համառօտ տեղեկութիւններ կը տրուին:
Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Ջութակահար Պ. Ս. ՉԷՕՐԷՔՃԵԱՆ եւ Պ. Յ. ԹՈՒՌՈՅԵԱՆ (արտասանութիւն)
Մուտքը ազատ է:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Համազգայինի Սարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ,
Իր վարձած սեփական ընթերցասրահ—ակումբի բացման առթիւ,
Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 31 Rue Beauséjour, Մարսէյլ
Տեղի պիտի ունենայ փիճակախաղ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՕՐԹՕՆԸ (126)

Ջ Ա Ր Թ Օ Ն Ք
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

— Ափսոս եղաւ, շատ ափսոս, յաւէտ կը ճանչնայի Սարգիս Արեւը, հացով պատուով մարդ էր,— ու Սրբազանը յանկարծ ձայնը ցածցնելով շարունակեց.— էդ Պոնտոլովսկին մարդ չէ, գազան է, գազան... ամբողջ Սուրմալուն ձեռքին մէջ կը դողայ... Վատ օրերու մէջ կ՚ապրինք Քոյրիկ, ... շատ վատ... պէտք է զգոյշ լինել ... Ախ, մեր ջահիլներն ալ,— ու սկսաւ քաշել ձեռքի սաթէ գեղեցիկ համրիչի խոշոր հատիկները՝ ալեհեր գլուխը շարժելով:

Երեւանի Առաջնորդարանը նստած է Հրազդան գետի ձախ ափին, ուղիղ կարուած քարաժայռի մը վրայ: Քաղաքի ամենաբարձր դիրքն ունեցող շէնքն է, որու ընդարձակ պատշգամը կը կախուի անդունդի վրայ: Այդ տեղէն հոյակապ համայնապատկեր մը կը պարզուի, քաղաքի մէջէն ոչ մէկ տեղէ մարդ կարող է տեսնել նման տեսարան մը:

Պատշգամի առջեւ Սրբազանն ու Քոյրիկը նստած կը խօսէին: Հին ծանօթներ էին: Քոյրիկը, որ յայտնի էր ամբողջ քաղաքին մէջ, որպէս հանոյնշմէ մէկը, զանազան խնդիրներու համար երբեմն կուգար Առաջնորդին մօտ:

Սրբազանը չիտակը չատ ալ չէր սիրեր այդ պառաւած աղջիկը, որ տղամարդու նման կը ծխէր ու ժամանակ քաղաքական հարցերով կը զբաղէր, բայց լաւ գիտէր, թէ որո՞նց կողմէ կուգար ան, ի՞նչ հոսանքի ներկայացուցիչ էր, այդ պատճառով ալ սիրալիր քաղաքավարութեամբ կ՚ընդունէր զայն:

Բայց Քոյրիկի այդ օրուան այցելութիւնը չիտակը, զարմացուցեր էր Սրբազանը: Որպէս թէ ան եկած էր այդ կողմէն պատահաբար անցնելու ժամանակ, քանի մը վայրկեանով Սրբազանը տեսնելու համար: Բայց ամբողջ երկու ժամ արմուկը յենած պատշգամի ճաղին՝ աչքը չէր հեռացներ Զանգուի կամուրջէն, որու վրայէն կ՚անցնի Էջմիածնի խճուղին:

Սրբազանը կենցաղագէտ կրօնաւոր մը, միշտ բան մը կը գտնէր խօսելու հիւրը զբաղած պահելու համար, թէեւ վերջինս հազիւ թէ մակիկ կ՚ընէր իր խօսքերուն՝ երբեմն ցրուած անորոշ հայեացքով մը իրեն նայելով: Սրբազանը շատ ալ վստահ չէր, թէ այդ կինը բառ մը կը հասկնար իր խօսքերէն, կամ նոյնիսկ զինք կը տեսնէր:

— Հա, քիչ առաջ գիւղացի մը եկաւ Փարաքարէն. կ՚ըսէր թէ Սարգիս Արեւը հոգեվարքի մէջ է,— բան մը ըսած ըլլալու համար խօսեցաւ Սրբազանը որ սկսեր էր ջղայնանալ հիւրի անսովոր լռութենէն:

Քոյրիկը մէկ վայրկեան գլուխը դարձուց դէպի Սրբազանը, կարծես թէ ուզեց խօսիլ, բայց անմիջապէս նորէն նախկին դիրքը վերստացաւ:

Տէր Աստուած, ի՞նչ ունէր այդ կինը: Սրբազանին թուեցաւ, որ Քոյրիկը անբնական ըլլալու աստիճան ջղային վիճակի մէջ է ու երբեմն կը սարսռայ ջերմ ունեցողի մը նման. դէմքը բոլորովին գունաթափ՝ ու շրթները կը դողան:

— Հեր... հերսիւ...,— յանկարծ փնդտաց Քոյրիկը ու ծոցէն մեծ թաշկինակ մը հանելով քիթը սրբեց:— Ներեցէք, Սրբազան, հեր ... հեր ... հերսիւ ... հարբուխ ունիմ,— ու Քոյրիկը նորէն թաշկինակը փարատելով քթին տարաւ — այս տաքերուն ալ հարբուխ, կ՚երեւի պաղ առած եմ. հեր... հեր ... հերսիւ,— նորէն քիթը սրբեց, ջղային անհամբերութեամբ ոտքի ելաւ ու պատշգամի սիւներէն մէկուն կրթնեցաւ:

Սրբազանը նստած տեղը մնաց՝ յօնքերը կիտած: Այս յիմար կնիկը իր հետ խաղի՞ եկած էր թէ ինչ, Ախ ի՞նչ անբնական փնդտոց էր, ի՞նչ անշնորհք վերաբերմունք. կռնակը իրեն դարձուցած՝ կարծես թէ ինքը հոն նստած չլինէր: Վայրկեան մըն ալ, ու Սրբազանը սրտնեղած տեղէն բարձրանալով՝ առանձնասենեակը պիտի քաշուէր, երբ այգիներու կողմէն նախ մէկ՝ ու քանի մը վայրկեան վերջ, բազմաթիւ հրացաններու որոտը իրարու խառնուեցաւ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ